

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

**Τα Μυστικά
των Λογοτεχνικών Εκθέσεων
στο Δημοτικό Σχολείο**

*The Secrets
of Essay Writing
in Primary School*

*A book by Vasileios K. Papavasileiou
republished by
Vassilis-Javed Khan*

ISBN: 978-90-9031267-5

Πρόλογος

Είμαι ένας από τους εγγονούς του Βασιλείου Κ. Παπαβασιλείου. Ονομάζομαι Βασίλειος Javed Χαν και αυτή τη στιγμή κατά την οποία γράφω αυτόν τον πρόλογο είμαι επίκουρος καθηγητής στο τμήμα βιομηχανικού σχεδιασμού στο πολυτεχνείο του Αϊντχόφεν στην Ολλανδία.

Ο παππούς μας έγραψε και μοιράστηκε μαζί μας το βιβλίο το οποίο ήταν το απόσταγμα της γνώσης του από όλες τις δεκαετίες που διέπρεψε ως δάσκαλος. Το αγαπημένο μάθημα του ήταν οι εκθέσεις και σε αυτό το βιβλίο παραθέτει τις γνώσεις του για την διδασκαλία του μαθήματος μαζί με 555 εκθέσεις που διατήρησε κατά την διάρκεια όλων αυτών των χρόνων.

Αυτό το βιβλίο έχει ιδιαίτερη αξία για εμένα. Η μητέρα μου, Βενετία Παπαβασιλείου έχει συγγράψει 31 από τις εκθέσεις στο βιβλίο. Επίσης έχει ιδιαίτερη σημασία για εμένα καθώς έτσι έμαθα το όνομα του προ-παππού μου και ονόμασα τον μεγαλύτερο γιό μου. Πέρα από τους προσωπικούς λόγους, καθώς και από την διδασκαλία του μαθήματος των εκθέσεων το βιβλίο προσφέρει ένα πλούτο λαογραφικής γνώσης στην περιοχή της Χαλκιδικής, καταγεγραμμένο από την εμπειρία παιδιών δημοτικών σχολείων στα οποία δίδαξε ο παππούς μου, κατά την διάρκεια των δεκαετιών 30, 40 και 50.

Με την ψηφιοποίηση αυτού του έργου ευελπιστώ να περάσω την γνώση αυτού του βιβλίου του παππού μου στα παιδιά μου και στη νέα γενεά.

Αϊντχόφεν, Ολλανδία, Σεπτέμβριος 2018

Βασίλειος Javed Χαν,
περήφανος εγγονός του Βασιλείου Κ. Παπαβασιλείου

<http://khan.gr>

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΡΩΗΝ ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΘΕΝΤΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

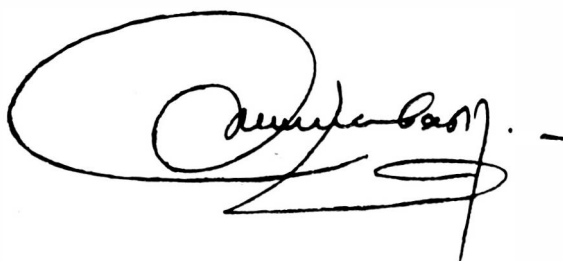
- _ ΜΕ 555 ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΔΕΥΣΤ' ΤΑΞΗΣ**
- _ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**
- _ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ 100 ΕΚΘΕΣΕΩΝ**
- _ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΙΑΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΑΞΗ**
- _ ΚΑΙ ΔΥΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΕΣ**

Τὸ βιβλίο μου αὐτὸ τὸ ἀφιερώνω

στὴν ἱερὴ μνήμη

τῆς μάνας μου ΒΕΝΕΤΙΑΣ ποὺ δὲν τὴν καλογνώρισα,
τοῦ πατέρα μου ΚΟΣΜΑ ποὺ μόχθησε γὰ μὲ μορφώση καὶ
τῆς γιαγιάς μου ΜΑΡΙΑΣ τῆς πρεσβυτέρας ποὺ μὲ μεγάλωσε.

Κάθε αντίτυπο έχει την ιδιόχειρη υπογραφή μου.

Αγγελική Βασιλάκη. -

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Τώρα πού παρέδωσα τή σκυταλή σέ νεώτερους συναδέλφους και έχω στή διάθεσή μου όλον τόν απαιτούμενο χρόνο, αποφάσισα νά πραγματοποιήσω μιάν άσίγαστη, επιθυμία, πού πάντα μέ φλόγιζε. Νά φέρω στο φως τής δημοσιότητας τόν τρόπο μέ τόν όποιο εργάσθηκα στο πιό άγαπητό μου μάθημα του σχολικού προγράμματος, τó μάθημα τών εκθέσεων, και νά παρουσιάσω και τούς καρπούς τής εργασίας μου αυτής.

Βέβαια ή συγγραφή μου αυτή, δέν έρχεται μέ αξιώσεις ύψηλης επιστημονικής μελέτης. Γιατί δέν προέρχεται από κορυφαίους παιδαγωγούς και λογοτέχνες, αλλά μέσα από τó άνώνυμο πλήθος τών άφανών εργατών τής λαϊκής παιδείας.

Προέρχεται κυρίως από μιá τριανταοχτάχρονη επαγγελματική πείρα και σκοπεύει νά δώσει περισσότερο πρακτικές οδηγίες, πού θά βοηθήσουν χειροπιαστά τó νέο δάσκαλο στο νά μύηση τούς μαθητές του στην τέχνη του γραπτού λόγου, και λιγότερο θεωρίες και παιδαγωγικούς άφορισμούς, πού τίς περισσότερες φορές δέν έχουν καν εφαρμοσθή στο εργαστήρι τής ελληνικής σχολικής πράξης.

Δέν ήταν όμως δυνατό νά παραγνωρίσω και νά παραλείψω και τή βασική θεωρητική θεμελίωση και στήριξη του θέματος, γιατί ή πράξη χωρίς τή θεωρία είναι τυφλή. Έπειδή όμως και ή θεωρία χωρίς τήν πρακτική της εφαρμογή είναι νεκρή, και ακόμη επειδή πιστεύω ότι πειστικότερες από τίς θεωρίες θά σταθούν οι ίδιες οι εκθέσεις τών μαθητών μου, παραχώρησα σ' αυτές τά δύο πέμπτα περίπου από όλη τήν έκταση τής εργασίας μου. Έτσι σε κάθε σημείο πού εξετάζω, παραθέτω και πέντε μαθητικές εκθέσεις, οι όποιες περιέχουν τά στοιχεία εκείνα, πού χαρακτηρίζουν τή λογοτεχνική έκθεση και δείχνουν στην πράξη ό,τι μέ συντομία εκθέτω στην θεωρία.

Όλες αυτές οι μαθητικές εργασίες, πού φθάνουν τόν ύψηλό αριθμό τών πεντακοσίων πενήντα πέντε (555) εκθέσεων, καλύπτουν μιá χρονική περίοδο είκοσι όχτώ έτων, ήτοι από τó σχολικό έτος 1930—31, πού τελείωσα τή μετεκπαίδευσή μου στο Πανεπιστήμιο Άθηνών, μέχρι και τή σχολική χρονιά 1957—58, πού άφησα τά σχολεία τής υπαίθρου. Σε πόλη ύψηλότερη αλάχιστο χρόνο, προτού άφήσω τήν ύπηρεσία.

Ίσως ή απόσταση αυτή του χρόνου, που χωρίζει τις τελευταίες εργασίες των μαθητών μου, μέχρι τή δημοσίευσή τους, να είναι μεγάλη. Δυστυχώς, λόγοι οικονομικοί, δέ μᾶς επέτρεψαν να τή συντομέψουμε. Δέ νομίζω ὅμως ὅτι μειώνει και τήν αξία των εργασιών αυτών, γιατί για τή σωστότερη και αντικειμενικότερη εκτίμηση ἑνός ἔργου, ή απόσταση αυτή είναι και απαραίτητη.

Οί εκθέσεις αυτές, ὅπως είναι ἐπόμενο, είναι σταχυολογημένες από τις ἄριστες ατομικές ή ὁμαδικές εργασίες, που γράφηκαν από τους καλύτερους 183 μαθητές μου, τεσσάρων δημοτικών σχολείων τῆς τότε εκπαιδευτικῆς περιφέρειας Χαλκιδικῆς, στην ὁποία ὑπηρέτησα. Ἀντιστοιχοῦν δέ οί 77 εκθέσεις σε 42 μαθητές του τριθέσιου σχολείου Βραστών, που είναι και ή ιδιαίτερη πατρίδα μου, οί 243 σε 58 μαθητές του τετραθέσιου σχολείου Σημάντρων (πρώην Καρκάρας), οί 95 εκθέσεις σε 56 μαθητές του πενταθέσιου σχολείου Βάβδου και οί ὑπόλοιπες 140 σε 27 μαθητές του ἑπταθέσιου σχολείου τῆς Γαλάτιστας.

Όλες αυτές οί εκθέσεις είναι γραμμένες από μαθητές των δύο μεγαλύτερων τάξεων του δημοτικού σχολείου, δηλαδή τῆς Ε' και Στ', στις ὁποίες συνήθως και δίδασκα. Μόνο οί 15 ἀπ' αυτές, του σχολικού ἔτους 1955—56, κατά τὸ ὁποιο ἐργάσθηκα στην Δ' τάξη, ἀνήκουν και σε μαθητές τῆς τάξης αυτής.

Είναι δέ ὅλες γνήσια παιδικά δημιουργήματα, με ὅλη τή σημασία τῆς λέξης. Τις παρουσιάζω ἀνόθευτες, ὅπως βγήκαν από τή γραφίδα των μαθητών. Δέν πρόσθεσα σ' αυτές οὔτε ἕνα γιώτα. Ἡ μοναδική μου ἐπέμβαση είναι ή διόρθωση των ὀρθογραφικῶν τους σφαλμάτων.

Στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας ἀκολουθοῦ τους κανόνες και τις ὑποδείξεις τῆς «Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς (τῆς δημοτικῆς)» του «Ὄργανισμου ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων» που συντάχθηκε στὰ 1941, με πρωτοβουλία του Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἀπὸ Ἐπιτροπή, με πρόεδρο και εἰσηγητή της τὸ γνωστὸ γλωσσολόγο ἀείμνηστο Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Ἦθελα ἀκόμα να προσθέσω στις προλογικές μου αυτές γραμμές, ὅτι σε κάθε σχολεῖο που για πρώτη φορά ὑπηρετοῦσα, κατόρθωνα να κάμω τους μαθητές μου ἱκανούς να γράφουν λογοτεχνικές εκθέσεις, μέσα στο πρώτο τρίμηνο. Και ή ἐπιτυχία μου ἀκριβώς αυτή, με ἐπλίζε με τὸ θάρρος, να δώσω στὸ συνάδελφο, τόσο τὸν πλούσιο ἀπὸ πείρα, ὅσο και τὸν ἀρχάριο, που ἔχει ἀνάγκη και πάντα ζητάει ἕνα χέρι βοήθειας, και τή δική μου προσφορά, ή ὁποία ὅσο μικρή και ἂν είναι, δέ θὰ πρέπει να παραμείνη στην ἀφάνεια, γιατί ἐλπίζω να μὴν ἀποθῆ και τελείως ἄκαρπη.

Ἄλλωστε τὸ τέλειο δέν τὸ δημιουργοῦν οὔτε μόνο ὁ ἕνας, οὔτε μόνο οί ἐκλεκτοί. Είναι τὸ ἀπόσταγμα του μόχθου και τῆς προσπάθειας των πολλῶν, που ὅλοι τους στηρίζουν τήν ἐργασία τους στην πείρα και τις γνώσεις

τῶν προγενεστέρων καὶ ἀφήγουν καὶ τῇ δικῇ τους συμβολῇ στὴν κρίση τῶν ἐπερχομένων, ποὺ θέλουν νὰ ἀκολουθήσουν τὸν ἴδιο δρόμο, μὲ τὴ φιλοδοξία νὰ ἀνεβοῦν αὐτοὶ ψηλότερα καὶ νὰ πετύχουν περισσότερα.

Καὶ τὸ τελευταῖο ποὺ θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι τὴν ἐργασία μου αὐτὴ τὴν εἶχα στὰ σακαριὰ, ὅταν ἀκόμα θρυσκόμιουν στὴν ἐνεργὸ ὑπηρεσία καὶ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς τὰ ἔκαμα γνωστὰ σὲ διάφορα παιδαγωγικὰ συνέδρια τῆς περιφέρειάς μας. Γι' αὐτό, ἂν καὶ διέκοψα σήμερα τὸ σύνδεσμός μου μὲ τὸ σχολεῖο, θὰ μιλήσω καὶ πάλι σὲ χρόνο ἐνεστῶτα, τόσο γιατί αὐτὸς ὁ χρόνος ζωντανεὺει περισσότερο τὸ λόγο, ὅσο καὶ γιατί δὲν μπορῶ ἀκόμα νὰ δεχτῶ ὅτι εἶμαι ξένος ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ τὸ παιδί, ποὺ τ' ἀγκάλιασα μὲ θερμὴ ἀγάπη, τὰ ὑπηρετήσα μὲ ἀφοσίωση καὶ εὐσυνειδησία ἔπαράμλλη καὶ ἀφιέρωσα σ' αὐτὰ τὸ μεγαλύτερο καὶ καλύτερο κομμάτι τῆς ζωῆς μου.

Θεσσαλονίκη, Ἰανουάριος 1965

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ - ΣΚΟΠΟΣ - ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ένα από τὰ μαθήματα, πού διδάσκονται στό δημοτικό σχολείο, είναι καί οί έκθέσεις. Καί μάλιστα τὸ σπουδαιότερο ἀλλὰ καί τὸ δυσκολώτερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, τόσο γιὰ τὸ μαθητὴ ὅσο καί γιὰ τὸ δάσκαλο. Δὲ θὰ συναντήση δυσκολίες ὁ δάσκαλος ὅταν πρόκειται νὰ διδάξῃ ἓνα κεφάλαιο τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἓνα ἱστορικό γεγονός, μιάν ἀριθμητική πράξη, ἓνα φυσικό νόμο ἢ μιάν ἄσκηση στό μάθημα τῆς γυμναστικῆς. Δὲ συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καί γιὰ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Ἐκεῖ ἔχομε τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, καί τὸ ὕλικό, τὸ πραγματικό καί συγκεκριμένο. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μιὰ πνευματική δημιουργία, γιὰ μιὰ ἐργασία μὲ ἀφηρημένες ἔννοιες, μὲ ιδέες καί συναισθήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει τὸ αἰσθητό, τὸ φανερό, ἐδῶ τὸ ἀφηρημένο καί θεωρητικό, καί τὸ ἄψυχο θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε καί ἄυλο.

Μπροστὰ στό ἴδιο μάθημα καί ὁ μαθητὴς στέκεται μὲ δέος καί ψυχική ἀνησυχία. Γιατί, ὅν γιὰ ὀποιοδήποτε ἄλλο μάθημα ἀπαιτεῖται μιὰ ἐπιμέλεια μονάχα καί μιὰ μνήμη ἰσχυρή, γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ στίς ἀπαιτήσεις τοῦ δασκάλου του, στήν έκθεση χρειάζονται πολὺ περισσότερα. Γιὰ τὴ σύνταξη μιᾶς έκθεσης δὲν εἶναι ἀρκετὴ μόνο ἡ μνήμη. Πρέπει νὰ πάρουν μέρος ὅλες οἱ πνευματικὲς λειτουργίες τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἀντίληψη καί ἡ παρατηρητικότητα του, ἡ αὐτενέργεια καί ἡ προσοχή, ἡ φαντασία καί ἡ κρίση του κλπ. Καί οἱ συναισθηματικὲς δυνάμεις τοῦ μαθητῆ, ὅπως καί οἱ αἰσθητικὲς του ἰκανότητες δὲν μποροῦν νὰ ἀπουσιάσουν. Ἀλλὰ ἡ έκθεση προϋποθέτει καί πλοῦτο γνώσεων καί κάποια ἔστω καί μικρὴ ἐμπειρία τῆς ζωῆς. Καί ἀκόμα, ὅταν ὁ μαθητὴς πάρῃ τὴν πένα του νὰ διατυπώσῃ γραπτὰ τὰ διανοήματά του, πρέπει νὰ παρασταθῇ ὡς ὁδηγὸς καί βοηθὸς του καί ἡ τέχνη. Γιατί μιὰ τέχνη τοῦ λόγου εἶναι καί ἡ έκθεση. Τέχνη νὰ ἐπινοοῦμε τὸ θέμα καί νὰ συγκεντρώνουμε τὸ ὕλικό τῆς. Τέχνη νὰ θάξουμε σὲ μεθοδικὴ σειρά καί τάξη τὸ ὕλικό αὐτό. Τέχνη νὰ ἐκφράζουμε μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ περιεχόμενο τῆς έκθεσης. Αὐτὴ τὴν τέχνη, πῶς νὰ συλλέγῃ ὁ μαθητὴς τὸ ὕλικό τῆς έκθεσῆς

του και πώς να το εκφράζει γλωσσικά, θα προσπαθήσουμε, όσο μας επιτρέπουν οι δυνάμεις μας, να εκθέσουμε στο βιβλίο αυτό.

Άλλα στη σχολική όρολογία, το μάθημα των εκθέσεων το συναντούμε και με το όνομα των συνθέσεων. Γι' αυτό πριν να διατυπώσουμε τον όρισμό του μαθήματος θα πρέπει να ρωτήσουμε πρώτα, ποιός όρος είναι ο ήρθότερος. Ο όρος σύνθεση ή έκθεση.

Ο όρος σύνθεση, παράγεται από το ρήμα συνθέτω, που σημαίνει συναρμολογώ, κατασκευάζω, σχηματίζω. Ο δὲ όρος έκθεση, από το ρήμα εκθέτω, που θα πη θέτω έξω, φανερώω, εξωτερικεύω, ανακοινώνω κάτι που έχω μέσα στην ψυχή μου. Στη σύνθεση, συλλέγομε στοιχεία από τον παραστατικό, το συναισθηματικό και βουλητικό μας κόσμο, που είναι αποταμιευμένα στην ψυχή μας, για να αποτελέσουμε μ' αυτά ένα τέλειο διανόημα. Στην έκθεση, ανακοινώνομε με τα στοιχεία του λόγου το διανόημα που δημιουργήσε ή νόησή μας.

Έτσι έχουμε δυο ξεχωριστές ενέργειες. Μια έσωτερική, δημιουργική, ψυχική ενέργεια, τή συνθετική, και μια έξωτερική, τεχνική, γλωσσική ενέργεια, τή εκφραστική. Και επειδή για να παραχθῆ ένα πνευματικό έργο θα πάρουν μέρος και ή έσωτερική ενέργεια τῆς νόησης που δημιουργεί και ή έξωτερική του λόγου που εκφράζει, γι' αυτό είναι σωστοί και οί δυο οί όροι. Και έκθεση και σύνθεση. Άλλα επειδή ή σύνθεση είναι μια πρωταρχική κατάσταση, μια άφανής ψυχική ενέργεια, ή δὲ έκθεση έρχεται σαν αποτέλεσμα τῆς έσωτερικῆς ενέργειας, σαν το φανερό στοιχείο που εξωτερικεύει και απεικονίζει το δημιουργήμα τῆς ψυχῆς, το όνομα έκθεση άριμύζει καλύτερα.

Στην έκθεση λοιπόν εξωτερικεύομε τα διανοήματά μας με τα στοιχεία του λόγου.

Άλλα για να δημιουργήση ή ψυχή και να εκθέση ή γλώσσα, απαιτείται και ένα άλλο στοιχείο. Το νέο αυτό στοιχείο είναι ή αίτια, το κίνητρο, ή παρόρμηση που θα μᾶς ώθήση να γράψομε. Αυτή τήν άφορμή για έκθεση θα μᾶς τή δώση ένας έρεθισμός είτε έξωτερικός είτε έσωτερικός. Ο έρεθισμός αυτός είναι, ᾶς πούμε, ή άφορμή και ο σπινθήρας που θα αναμολχλεύση τον έσωτερικό μας κόσμο, θα θέση σέ κίνηση τίς ψυχικές μας λειτουργίες, θα μᾶς έμπνεύση σκέψεις και ιδέες, θα προκαλέση ζωηρά συναισθήματα, που όλα αυτά θα βροῦν τή διέξοδό τους στον προφορικό ή γραπτό λόγο.

Έρεθισμούς για έκθεση θα δώσουν στο παιδί, οί καθημερινές του άσχολίες και τα παιγνίδια του, ή γύρω φύση και ή ανθρώπινη ζωή, άλλα και έσωτερικές του άκόμη ανάγκες. Και ή άπαίτηση του δασκάλου να παρουσιάση τήν όρισμένη ήμέρα και ώρα του προγράμματος μια έκθεση, είναι και αυτή μια άφορμή για τή γραφή των εκθέσεων.

Μπορούμε τώρα νά δώσουμε τόν όρισμό του μαθήματος τῶν ἐκθέσεων.

Ἐκθεση, εἶναι ἡ ἐξωτερίκευση τῶν ἐντυπώσεων, τῶν διανοημάτων, τῶν ἐπιθυμιῶν καί συναισθημάτων μας, μέ τὰ στοιχεῖα τοῦ προφορικοῦ ἢ γραπτοῦ λόγου, ὕστερα ἀπό ἕναν ἔντονο ἐρεθισμό.

Σύμφωνα δὲ μέ τόν όρισμό αὐτό καί μέ βάση τὰ μέσα τῆς ἔκφρασης, ἔχομε δύο εἰδῶν ἐκθέσεις. Τίς προφορικές καί τίς γραπτές. Ὁ προφορικός λόγος καί οἱ προφορικές ἐκθέσεις εἶναι ἀσφαλῶς ἡ βάση καί τοῦ γραπτοῦ λόγου καί τῶν γραπτῶν ἐκθέσεων. Ἀλλά ἐπειδὴ τίς ἐκθέσεις τοῦ προφορικοῦ λόγου, τίς συναντοῦμε μόνο στήν προσχολική καί πρωτοσχολική ζωὴ τοῦ παιδιοῦ, δηλαδή στό νηπιαγωγεῖο καί τίς μικρότερες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, δὲ θά ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτές. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι στίς μικρές αὐτές τάξεις, διδάξαμε μόνο στὰ πρῶτα λίγα δασκαλικά μας χρόνια, τότε πού οὔτε κἀν μᾶς ἀπασχόλησε τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων καί δὲ θά πρέπει νά ἐκφέρουμε γνώμη γιά ζητήματα πού δὲ στηρίζονται στή σχολική πράξη.

Γι' αὐτό καί ὅταν μιλοῦμε γιά ἐκθέσεις καί γιά λόγο, ἐννοοῦμε τὸ γραπτὸ λόγο καί τίς γραπτές ἐργασίες τῶν μαθητῶν.

Θά δώσω τώρα τίς πρῶτες πέντε παιδικές ἐκθέσεις, γιά νά δοῦμε πῶς ἀκριβῶς δημιουργεῖται ἡ ἐκθεση.

Ἐκθεση 1η. Θέμα. Στὸ βουνό

Μοναχός!... Τίποτα!... Τίποτα!... Καμιὰ φωνή!... Κανένας κρότος!... Μοναχός μου στὸ βουνό!...

Μόνο ἓ μικρὸς Χρῆστος καί τὸ κουδούνι τοῦ ἀλόγου μοῦ δίνουν τὴ μόνη παρηγοριά! ●οἱ θροντές καί οἱ ἀστραπές σφυρίζουν ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας καί μᾶς προειδοποιοῦν ὅτι κἀτι κακὸ θά γίνη!... Χρῆστο! Χρῆστο! Γρήγορα! Γρήγορα φέρε τ' ἄλογο καί πλάκωσε μαυρίλα ἐπάνω στίς κορφές τοῦ Βάβδου!... Τὸ χαλάζι προχωρεῖ πρὸς τὰ ἐμᾶς! Γρήγορα! Γρήγορα σοῦ λέω! Καί μᾶς ἔφτασε!

Σέ μιὰ στιγμή ἤρθε κοντά μου τ' ἄλογο! Σηκώνει τὴν οὐρά του, πατᾶ ἐλαφρὰ στή γῆ, ἀστράφτουν τὰ πέταλά του! Καί μ' ἕνα πήδημα ἐμείς θρυσκόμαστε στή ράχη του! Χτυποῦν τὰ πέταλα τοῦ ἀλόγου καί ἀνάβουν σπιθες ἐπάνω στίς πέτρες! Τὸ χαλάζι ἄρχισε νά χτυπᾶ δυνατὰ ἐπάνω στὰ κεφάλια μας, ἀλλά καί τὸ ἄλογο ὄλο καί δυναμώνει τὸ τρέξιμο!

Ἔτσι φθάσαμε καταμουσκεμένοι στὸ χωριό!

Σήμεντρα 23 Μαῖου 1951. Σωτήριος Παναγ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

Τὸ παιδὶ θρίσκεται ἔξω καί ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό, στὸ δάσος

ένος θουνού, μ' ένα μικρότερό του φίλο. Πήγαν νά κόψουν ξύλα. Ξαφνικά ό ούρανός γεμίζει από μαύρα σύννεφα. Άστραπές αύλακώνουν τόν ούρανό. Οί πρώιτες χοντρές σταγόνες τής βροχής πέφτουν. Προμηνύεται: καταιγίδα.

Ή άγρια φύση προβάλλει στό μαθητή σάν έξωτερικός έρεθισμός και τού δίνει τó θέμα. Τó πνεύμα τού παιδιού άφυπνίζεται. Μπαίνουν σέ κίνηση όλες οί πνευματικές του λειτουργίες. Παρατηρεϊ τά γύρω με τά αισθητήριά του. Ή ψυχή του δονείται από συναισθήματα. Έτσι συλλέγει έντυπώσεις και συγκεντρώνει τó ύλικό τής έκθεσης. Έρχεται έπειτα ή νόηση και άρχίζει νά δημιουργή. Διαλέγει από τó ύλικό αυτό ό,τι είναι χρήσιμο. Τó συνδυάζει, τó συσχετίζει, τó ταξινομεί, τó κατατάσσει. Και δημιουργεί σκέψεις και νοήματα. Συνοθέτει. Τήν έσωτερική αυτή έργασία τήν καθαρά ψυχική, τή διαδέχεται ή γλωσσοτεχνική έκφραση, κατά τήν όποία τó παιδί, μορφοποιεί με τά στοιχεία τού λόγου τó περιεχόμενο τής ψυχής του. Έκθέτει.

*Έκθεση 2η. Θέμα. Οί βλάχοι

Ξαφνικά ό δημόσιος δρόμος τής Άγια - Παρασκευής γέμισε από άσπρα και μαύρα πρόβατα!

Οί γλυκές φωνούλες τών άρνιων γεμίζουν τόν άέρα! Τά μπρούντζινα κουδούνια τών προβάτων άφήνουν χαρμόσυνο ήχο. Οί τσομπάνηδες άκολουθούν με τίς κάπες τίς θαριές. Οί παρδαλοί και άγριοι σκύλοι τά φυλάγουν. Τά άλογα φορτωμένα από καρδάρια και γούνες προχωρούν κι αυτά. Και πίσω έρχεται ένας άλλος βοσκός. Αυτός είναι γέρος. Ό μαύρος σκούφος του είναι θαλμένος επάνω στό χιονισμένο κεφάλι του. Ό παλιός τορέας είναι ριχμένος στόν κουρασμένο ώμο του. Και ή σκαλιστή γκλίτσα του κάτω από τή μασχάλη του. Κάπου κάπου άκούγεται και ή φωνή του και δίνει στά πρόβατα παρηγοριά! Χαίρεται κανείς νά τούς βλέπη! Πόσες βροχές, χιόνια, άέρηδες και καταχνιές δέν πέρασαν! Μονάχοι μέρα νύχτα έξω στά θουνά και στά λιθάδια! Σφυρίζουν κλέφτικα, πατώντας βουνοκορφές σάν άρματολοι και κλέφτες. Είναι ξακουστοί κεχαγιάδες. Τρώνε γάλα και τυρί και έχουν και λεπτά από τήν άγαπημένη τους κτηνοτροφία!

*Όμως ψωμί ζεστό δέν τρώνε! Τους τρώει ή ξενιτιά. Είναι μακριά από τόν κόσμο, μακριά από τήν κοινωνία.

Βέλος 10 - 12 - 1952. Στέλλα Ν. Παρδάλη. Τάξη Στ'.

Στήν έκθεση αυτή πέφτει στήν αντίληψη τής μαθητριας ή σκηνή τών βλάχων, πού κατεβάζουν τά κοπάδια τους στά χειμαδιά. Βλάχοι με τίς γκλίτσες. Άλογα με καρδάρια και γούνες. Πλήθος πρόβατα πού βελάζουν. Γαβγίσματα σκύλων, ήχοι κουδουνιών.

Στήν ψυχή τῆς μαθήτριας γεννιούνται ἐντυπώσεις, παραστάσεις, εἰκό-
νες, συναισθήματα, πού ἀπαρτίζουν τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης. Ἡ νόηση
ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ θησαυρὸ αὐτὸ τῆς ἐμπειρίας καὶ δημιουργεῖ ἔννοιες, κρίσεις,
συλλογισμούς. Καὶ ἡ βούληση ὠθεῖ τὴ μαθήτρια νὰ ἐξωτερικεύσῃ τοὺς στο-
χασμούς καὶ τὰ συναισθήματά της μὲ τὴ γραπτὴ ἔκφραση.

Ἐκθεση 3η. Θέμα. Ἐένοι στὸ χωριὸ

Στὸ δημόσιο κυλάει ἓνα κάρο ἀργά, νωθρά!

Σὲ λίγο ἓνα μαῦρο τσαντιράκι ξεπροβάλλει στὴν ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ.
Ἐκεῖ κατασκηνώνουν. Τρέχουμε νὰ τοὺς δοῦμε. Ἐέσσερεις εἶναι ἔλοι. Ἐνας
ἄντρας, μιὰ γυναίκα μὲ φανταχτερὰ φουστάνια καὶ δυὸ ἀγόρια. Τὰ μικρὰ
γυφτάκια κάθονται γύρω στὴ φωτιά καὶ πιάνουν τὰ ποδαράκια τους. Εἶναι
γυμνὰ καὶ ξυπόλυτα! Κανένας δὲ μιλοῦσε! Μόνο τὸ χτύπημα τοῦ σφυριοῦ
ἀκούγεται μέσα στὸ φτωχόσπιτο. Τρίκ! τρίκ! κάνει ὁ γεροκουρελῆς μὲ τὸ
σφυρί καὶ φκιάνει τὶς ὠραίες πυκνάδες. Στὴν ἄκρη τοῦ τσαντιριοῦ ἓνα πα-
πλωματάκι, μιὰ σκαφιδα καὶ μιὰ κάτασπρη χήνα. Πιὸ πέρα μιὰ λαμπίτσα,
μιὰ πυροστιὰ καὶ ἓνα τσουδάλι μὲ ψωμιὰ. Ἄπ' ἔξω ἓνα ἄλογο δεμένο στὸ κάρ-
ρο. Αὐτὸ ἦταν ὅλο τὸ νοικοκυριὸ τῆς φτωχῆς οἰκογένειας!

Θὰ μπορέσουν ἄραγε νὰ ζεσταθοῦν μέσα σ' ἐκείνη τὴ σκηνή, μ' αὐτὸ
τὸ κρύο; Καὶ ἔχουν νὰ κάμουν μιὰ ζεστὴ σούπα νὰ ζεσταθοῦν;

Βάθος 18 - 12 - 1952. Ὅμαδικὴ ἐκθεση Θωμᾶ Ν. Τρακατέλλη, Σουλτάνας Ἄπ. Κου-
φοῦ, Μαρίας Ἀργ. Σιώπη, μαθητῶν Στ' τάξης.

Μιὰ ἄλλη σκηνὴ ἐδῶ. Τῆς οἰκογένειας τῶν γύφτων πού κατασκηνώ-
νουν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό! Ἡ ἄφιξη αὐτῆ τῶν γύφτων, πού δὲν εἶναι καὶ τόσο
συνηθισμένο γεγονός, τοὺς ἐντυπωσιάζει. Τρέχουν στὴ σκηνὴ τρεῖς μαθητῆς
καὶ ἀμέσως θάζουν σὲ ἐνέργεια τὰ αἰσθητήριά τους. Παρατηροῦν μὲ προσοχὴ
καὶ συλλέγουν ἐντυπώσεις. Ἐνα κάρο φορτωμένο μὲ τὴν οἰκοσκευή. Ἡ τσιγ-
γάνα μὲ τὴν ποικιλόχρωμη στολή της. Τὰ ξυπόλυτα γυφτάκια. Τὸ τσαντίρι.
Ἐνα ἄλογο. Μιὰ χήνα. Στὴν ψυχὴ τῶν μαθητῶν κυοφορεῖται τὸ θέμα. Ὅλα,
ὅσα βλέπουν καὶ ἀκοῦν, γίνονται πηγὴ ἐμπνευσης. Ἡ ἐποπτεία τῶν πραγ-
μάτων δίνει τὸ θέμα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης καὶ διεγείρει συναι-
σθήματα. Ἡ νόηση ἐκλέγει καὶ κατατάσσει τὶς ζωηρότερες ἐντυπώσεις. Καὶ
ἀκολουθεῖ ἡ λεκτικὴ διατύπωση, κατὰ τὴν ὁποία ἡ γραφίδα ἀποδίδει τοὺς
στοχασμούς καὶ τὰ συναισθήματα τῶν παιδιῶν.

Ἐκθεση 4η. Θέμα. Τὸ πεντακοσιάρικο

Μόλις εἶχαν δοθῆ τὰ νέα χιλιάρικα καὶ πεντακοσιάρικα!

Ἐγὼ πρῶτος ἀπ' ὅλους παίρνω τὸ καινούριο πεντακοσιάρικο καὶ τρέχω στὸ μπακάλικο. Ὁ κύρ Γιώργης, μόλις γνώριζε καὶ ξεχώριζε τὸ χιλιάριο ἀπὸ τὸ πεντακοσιάρικο. Τὸ ρίχνω ἐπάνω στὸν παλιό του πάγκο καὶ λέω γρήγορα γρήγορα ὅσο νὰ τὸν ζαλίσω: Μπαρμπα - Γιώργη, δῶσε μου ἓνα τετράδιο καὶ τὰ ρέστα πίσω! Ὁ κύρ Γιώργης, μὴ ξέροντας πῶς ἦταν πεντακοσιάρικο, μοῦ δίνει ἓνα τετράδιο καὶ ὀχτακόσιες δραχμὲς ρέστα! (Σημ. Τὸ χιλιάριο ἰσοδυναμοῦσε τότε μὲ τὴ σημερινή δραχμὴ).

Φεύγω τώρα γελαστός γιατί γέλασα τὸν κύρ Γιώργη! Τώρα ὁμως, ὅταν ἔρχεται τὸ Σάββατο καὶ ἀκούω στὴ συγκέντρωση τοῦ σχολείου τίς καλὲς καὶ κακιὲς πράξεις τῶν συμμαθητῶν μου, δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ. Τώρα ἐννοῶ πόση μεγάλη εἶναι ἡ ἀξία του γιὰ μένα. Ἀλίμονό μου καὶ τρισαλίμονο ἂν τὸ μάθη καὶ ὁ πατέρας μου! Θὰ μοῦ σαπίση τὴν πλάτη ἀπὸ τὸ μαστίγιωμα! Δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ! Θὰ πάω σήμερα κιόλας, θὰ ρίξω τὸ πεντακοσιάρικο στὸν πάγκο του καὶ θὰ φύγω δίχως νὰ δῶσω λογαριασμό! Ἀλήθεια τί ἀξία ἔχει! Ὁχι! δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθῆ ἡ δόλια ἢ καρδιά μου. Θὰ πάω σήμερα τὸ μεσημέρι νὰ τὸ δῶσω.

Πεντακοσιάρικο, πεντακοσιάρικο! Τὶ μ' ἔκαμες!

Σήμεντρα, σχολικὸ ἔτος 1950-51. Ὁρέστης Ἀμφιλ. Σαββίδης. Τάξη Στ'.

Ἐδῶ τὸν ἐρεθισμὸ γιὰ ἔκθεση τὸν δίνει ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ παιδιοῦ. Ἐπεσε ὁ μαθητὴς σὲ μιὰ κακὴ πράξη. Ἐξαπάτησε τὸν παντοπώλη. Ἡ συνείδησή του τὸν ἐλέγχει. Τὸν πλημμυρίζουν σκέψεις καὶ συναισθήματα. Τὰ ἐξομολογεῖται μὲ τὴν πένα του, μὲ διπλὸ σκοπὸ. Νὰ ἐξιλειωθῆ ἀλλὰ νὰ γράψῃ καὶ ἔκθεση.

Ἐκθεση 5η. Θέμα. Ἡ πυρκαϊά

Ἡ μέρα σιγὰ σιγὰ ἔσθηνε!

Ἐκεῖ πού κρατοῦσα τὴν ἀναπνοή μου καὶ ὁ νοῦς μου φτερούγιζε στὰ περασμένα, κάτι μ' ἔκαμε νὰ μείνω ἀκίνητη στὴ θέση μου! Ἡ καμπάνα ἄρχισε νὰ χτυπᾷ δυνατὰ καὶ εἰδοποιητικὰ! Κάτι κακὸ εἶχε γίνει! Πετιέμαι ἀμέσως ἔξω. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σὰ χεῖμαρρος χύνονταν στοὺς δρόμους καὶ ἔτρεχαν διαστικοί, ρωτιώντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλο! Σὲ λίγο κιόλας ὅλο τὸ χωριὸ εἶχε μάθει τὸ μεγάλο κακὸ πού γινόταν. Πῆρε φωτιὰ τὸ μικρὸ καὶ ὠραῖο δασάκι μας!

Χωρὶς νὰ καταλάβω εἶχα ἀνεβῆ τὴν ἀπότομη βουνοπλαγιά. Ἐφτασα στὴν κορυφή. Ὁ ἀέρας ἔρχόταν καυστικός. Μιὰ μεγάλη κοκκινωπὴ γλώσσα, πού ἔμοιαζε σὰ θηρίο, ἔγλειφε τὰ δέντρα καὶ τὸ χιλιοπατημένο τόπο. Καπνός, φλόγες, ἀντάρρα, γέμισαν τὴν ἤσυχη πλάση. Καὶ φωνὲς ἀκούονταν,

πού ὄλο καί δυνάμωναν. Μερικοὶ ρωμαλέοι ἄντρες πολεμοῦσαν νὰ σθῆσουν τὴ φωτιά. Μὰ τοῦ κάκου! Μιά μεγάλη ἔκταση ἀπὸ δέντρα εἶχε κατῆ! Χάθηκαν τόσες ἀθῶες ψυχές πού ἦταν τόσο ὠφέλιμες γιὰ τὸν ἄνθρωπο καί τὰ ζῶα! Χάθηκαν καί ἡ υἰγεία, ἡ ὄροσιά, ὁ καθαρός ἀέρας καί ἡ ὁμορφιά!

Γύρισα στὸ χωριό, ἐνῶ ὁ ἥλιος εἶχε πιά κρυφτῆ καί τὸ σκοτεινὸ πέπλο τῆς νύχτας πρόβαλε!

Βιβλ. 4 Ἰουνίου 1954. Εὐδοκία Γ. Πέγιου. Τάξη Στ'.

Στὴν ἔκθεση αὐτὴ τὸ κίνητρο δὲ δόθηκε ἀπὸ κάποιον ἐξωτερικὸ ἢ ἐσωτερικὸ ἐρεθισμὸ. Πῆραν τὴν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ δάσκαλο νὰ γράψουν ὄλοι γιὰ τὸ ἴδιο θέμα. Καί σὲ ἀτομικὲς ἢ ὁμαδικὲς τους ἐκθέσεις, πού τις ἔγραψαν στὸ σπίτι τους, ἐκφράζουν γλωσσικὰ τις ἐντυπώσεις τους μὲ τὴν παραστατικὴ καί ζωντάνια.

2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Κάθε λαός, σὲ κάθε ἐποχὴ τῆς ἱστορίας του, ἔχει τὸν πολιτισμὸ του καί ὀρισμένα ἰδανικὰ τὰ ὁποῖα πιστεύει καί ἀκολουθεῖ.

Στὰ ἰδανικὰ αὐτά, πού κυριαρχοῦν σὲ μιὰ ἐποχὴ καί διέπουν τὴ ζωὴ τῆς, στηρίζεται καί ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη γιὰ νὰ ὀρίση τὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ σκοπὸς δὲ αὐτὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ὁ σκοπὸς καί τοῦ δημοτικῆ σχολείου, τὸ ὁποῖο εἶναι γέννημα τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του. ἀναγκαστικὰ ἐπιδιώκει καί καλλιεργεῖ τὰ ἴδια ἰδανικὰ.

Ἄλλὰ ὁ σκοπὸς πού θέτει κάθε φορὰ ἡ ἀγωγή, δὲν εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος. Ποικίλλει ἀνάλογα μὲ τις φιλοσοφικὲς, ἠθικὲς, κοινωνικὲς καί οικονομικὲς συνθῆκες καί σύμφωνα μὲ τὸν ἐθνικὸ χαρακτήρα καί τὴν πνευματικὴ παράδοση ἐνὸς λαοῦ, πού ὄλα αὐτὰ ἀκριβῶς ἀποτελοῦν καί τὰ ἰδανικὰ τοῦ ὀργανωμένου κοινωνικοῦ συνόλου, τῆς κάθε ἐποχῆς καί τοῦ κάθε λαοῦ. Ἔτσι, ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χρόνια, μέχρι σήμερα, ἔχομε διάφορα μορφωτικὰ ἰδανικὰ. Τὸ ἰδεῶδες τῶν κλασικῶν ἐλληνικῶν χρόνων καί τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ ἄτομο μορφώνεται γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Πολιτεία. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ μεσαίωνα, μὲ τις θεοκρατικὲς του ἀντιλήψεις. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐποχῆς τοῦ ρεαλισμοῦ καί διαφωτισμοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιζητεῖται ἡ γνώση τοῦ ὕλικου κόσμου, τῆς φύσης καί τῶν πραγμάτων κ.λ.π.

Ἄνάλογος μὲ τὰ ἰδεῶδη αὐτά, ἦταν καί ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καί τοῦ σχολείου, ὥστε ἄλλοτε νὰ μορφώνῃ ἀξιους πολεμιστὲς, ἄλλοτε καλοὺς χριστιανούς καί ἄλλοτε ἀριστοὺς ἐπιστήμονες κ.λ.π.

Καί στὴ σημερινὴ μας ἐποχὴ, ποῖός εἶναι ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖο θηρεῖ

ή άγωγή και τὸ σχολεῖο; Εἶναι σέ ὄλους μας γνωστός. Σκοπὸς τῆς άγωγῆς και τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἶναι ἡ ανάπτυξη τῶν ἔμφυτων σωματικῶν, διανοητικῶν και ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ παιδιοῦ, για νά μπορέση νά κατακτήση τὰ άγαθὰ τοῦ σημερινοῦ πνευματικοῦ και τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἰδιαίτερα δὲ για τὸ ἑλληγόπουλο, σκοπὸς τῆς άγωγῆς εἶναι, νά τοῦ ἔμφυσήση τὰ ιδεώδη τοῦ ἑλληγοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ τὰ ιδεώδη αὐτά, ὅπως τὰ προσδιόρισε ἕνας άρχηγὸς πολιτικοῦ κόμματος, σὲ μνημειώδη λόγο του στη βουλή, εἶναι, τοῦ μὲν ἑλληνισμοῦ ἡ ἔλευθερία, ἡ δικαιοσύνη και ἡ δημοκρατία, τοῦ δὲ χριστιανισμοῦ ἡ άγάπη και ἡ θυσία.

Αὐτὸν τὸ σκοπὸ πρέπει νά ἔχη ὑπόψη του και ὁ δάσκαλος, ὅταν κάθε πρωὶ δρασκελίξη τὸ κατώφλι τῆς αἴθουσας διδασκαλίας του, για νά διδάξη στοὺς μαθητές του ἕνα ἀπὸ τὰ μαθήματα τοῦ σχολικοῦ προγράμματος, εἴτε γλωσσικὸ ἢ φυσικομαθηματικὸ εἶναι τὸ μάθημα, εἴτε ἱστορικὸ ἢ τεχνικὸ. Γιατί ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ προγράμματος τὸν ἴδιο σκοπὸ ὑπηρετοῦν.

Καὶ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, πὺ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ μαθήματα, τίς ἴδιες δυνάμεις και ἱκανότητες τοῦ ἑλληγόπουλου θά ἀναπτύξη. Ἀνάμεσα ὅμως σὲ ὄλες τίς ἄλλες ἱκανότητες, τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων θά ξεχωρίση και θά προσέξη περισσότερο τίς ἱκανότητες τοῦ λόγου. Ὁ λόγος εἶναι τὸ μέσο τῆς ἔκφρασης και συνεννόησης και πρέπει νά γίνη ἕνα ὄργανο τελειοποιημένο, για νά μπορῆ ὁ μαθητής και τοὺς ἄλλους νά κατανοῆ τί λένε και πὺς γράφουν και ὁ ἴδιος νά διατυπώνη μὲ λέξεις και φράσεις τίς ἐντυπώσεις του, τοὺς στοχασμοὺς και τὰ συναισθηματά του, νά ἐξωτερικεύη γενικὰ μὲ τῆ γλώσσα του τὸν ψυχικὸ του κόσμο.

Τὴν καλλιέργεια αὐτῆ τοῦ λόγου, πὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία, ἔχει ὑποχρέωση τὸ σχολεῖο νά τὴν κάμη συστηματικότερη και νά τὴν ἐνισχύση μὲ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, παίρνοντας για ἀφετηρία τὴν ὄρη τῆς ἀνακοίνωσης, ἡ ὅποια εἶναι ἔμφυτη στὸ παιδί.

Ἀπὸ ὅσα ὅμως εἶπαμε παραπάνω για τὴν ἔννοια τῶν ἐκθέσεων, βγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος αὐτοῦ, πρέπει νά ἐπιδιώκουμε κυρίως δύο βασικοὺς στόχους. Νά ἀναπτύξουμε ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴ συνθετικὴ ἱκανότητα τοῦ παιδιοῦ, ὡστε νά γίνη ἱκανὸ νά δημιουργῆ πνευματικὰ προϊόντα, και ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν ἐκφραστικὴ γλωσσικὴ του ἱκανότητα, νά μπορῆ νά ἐξωτερικεύη μὲ εὐχέρεια, μὲ σαφήνεια, ἀλλά και μὲ κάποια τέχνη τὰ διανοήματά του, για νά ἐπηρεάζη τὸν ἀχροατὴ του.

Πὺς θά τὸ πετύχουμε αὐτό, θά τὸ ἐξετάσουμε στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας μας. Ἐκεῖνο πὺ θέλω νά ρωτήσω στὸ σημεῖο αὐτό, εἶναι ἂν τὸ δημοτικὸ σχολεῖο μπορῆ νά ἐπιτύχη σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ τὸ σκοπὸ πὺ ἔθεσε, δηλαδὴ τὴν ἀνάπτυξη τῆς συνθετικῆς και ἐκφραστικῆς ἱκανότητας τῶν μαθητῶν του. Τὴν ἀπάντηση ἂς μᾶς τὴ δώσουν οἱ πέντε ἐκθέσεις πὺ ἀκολουθοῦν.

6η. Θέμα. Ἐνα ταξίδι μὲ ἀεροπλάνο

Ἄρχισε νὰ ροδίζη ἡ αὐγή. Τί ὀμορφιά! Οἱ χρυσῆς ἠλιαχτίδες σκόρπισαν παντοῦ τὸ φῶς καὶ τὴ ζέστα! Ὅλα ξύπνησαν χαρούμενα στὸ γλυκοχάραμα τῆς νέας μέρας!

Καὶ ἐγὼ πετάω ἀπὸ χαρὰ σήμερα! Τί χαρά! Τί χαρά! Θὰ πετάξω μὲ ἀεροπλάνο! Θὰ γίνω πρωτεουσιάνα!...

Στὸ ἀεροδρόμιο θρίσκομαι. Ὅλοι οἱ ἐπιβάτες καθόμασταν στερεὰ δεμένοι στὶς θέσεις μας. Σὲ λίγο ἀρχίσαμε ν' ἀνεβαίνουμε! Ὅλα περνοῦσαν διαστικὰ μπροστά μας! Οἱ κάμποι, οἱ κοιλάδες, τὰ βουνά, τὰ δέντρα. Κι ὅσο ψηλότερα ἀνεβαίνουμε τόσο πιὸ μικρὰ φαίνονται! Ἡ μηχανὴ ἔκανε τόσο θόρυβο πὺ δὲν μοῦ ἄφηνε νὰ ἀκούω τίποτα. Καὶ δὲν ἤθελα νὰ ἀκούω. Νὰ βλέπω ἤθελα. Μόνο νὰ βλέπω. Ἐβλεπα ἀχόρταγα δεξιά καὶ ἀριστερά. Ἐβλεπα κάτω τοὺς φιδωτοὺς δρόμους καὶ κάτω βουλίτσες. Ἦταν τὰ αὐτοκίνητα

Περάσαμε χωριά, πολιτείες, πεδιάδες καὶ βουνά! Νά ὁ Ὀλυμπος! Μεγάλος, ψηλός, ὑπερήφανος, μὲ τὴν ἄσπρη σκούφια ὡς τὰ φρύδια του! Νά καὶ ὁ Πηνειός! Μὲ τὰ ἀσημένια νερά του ποτίζει τὴ θεσσαλικὴ πεδιάδα! Νά καὶ ὁ Βόλος, πὺ ἔχει κλεισμένο στὴν ἀγκαλιά του τὸν Παγασητικὸ κόλπο! Σιγὰ σιγὰ ἡ ταχύτητα ἀρχισε νὰ λιγοστεύη καὶ τὸ ἀεροπλάνο νὰ καθυφορίζη. Κάποιος ἔδειξε μὲ τὸ χέρι του. Ἡ Ἀθήνα! Ἡ Ἀθήνα! Ἡ πόλη τοῦ πολιτισμοῦ! Ἡ χιλιετραγουδημένη Ἀθήνα! Νά κι ὁ Παρθενώνας, σκαρφαλωμένος στὸ θράχο τῆς Ἀκρόπολης! Δὲ χόρταινα νὰ βλέπω τὸ ὄμορφο θέαμα! Πότε φθάσαμε στὸ ἀεροδρόμιο δὲν κατάλαβα. Τί νὰ σὰς πῶ; Καὶ μήπως θυμοῦμαι ὅλα ὅσα εἶδα!

Ἦταν τόσο εὐχάριστο τὸ ταξίδι αὐτὸ πὺ θὰ μοῦ μείνη ἀλησμόνητο!...

Γαλάτιστα, σχολικὸ ἔτος 1957 - 58. Μαρόπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Στ'.

7η. Θέμα. Τὸ ποτάμι τῆς Γαλάτιστας

Πρῶι δρέθηκα στὸν κάμπο τοῦ χωριοῦ. Μόλις ὁ ἥλιος ἔβγαλε τὸ φῶς τοῦ μάτι νὰ ζεστάνη ὅλα τὰ πλάσματα τῆς φύσης!

Τὸ μικρὸ ποταμάκι κυλᾷ ἤσυχα τὰ καθαρὰ νερά καὶ σιγοτραγουδᾷ! Οἱ νεράιδες παίζουν καὶ τραγουδοῦν στὶς ὄχθες τοῦ μικροῦ ποταμοῦ! Πιὸ πέρα οἱ Μοῦσες χορεύουν! Στὶς ὄχθες του ὑψώνονται πανύψηλα δέντρα. Πλατάνια, λευκές, κερασιές. Στὶς φυλλωσιές τους τὰ πουλιὰ στέλνουν ὕμνους στὸ Δημιουργό. Γύρω φυτρώνουν ἀγριόχορτα καὶ ροδοκόκκινες παπαροῦνες! Ἀνάμεσα στὸ σιγομουρμούρισμα τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸ κελᾶδημα τῶν πουλιῶν, ἀκούγεται καὶ ἡ φωνὴ τοῦ γεωργοῦ πὺ ὀργώνει τὸ χωράφι:

— Ἄιντε «Κοκκίνη» ἄιντε «Ἀράπη»!

Τὸ ποτάμι αὐτὸ δὲν εἶναι δοξασιμένο σὰν τὴν Ἀλαμιάνα! Εἶναι ἓνα ἀπλὸ ποτάμι πού σχηματίσθηκε ἀπὸ τὰ νερά τῶν γύρω θουνῶν. Μὰ εἶναι τόσο χρήσιμο γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Γαλάτιστας. Τὰ δροσερά καὶ κρυστάλλινα νερά του ποτίζουν τὸν κάμπο. Αὐτὸ μᾶς χαρίζει τὰ γλυκὰ φρούτα, τὰ δροσερά λάχανα, τὰ μωσχομύριστα λουλούδια.

Γαλάτιστα 26 - 4 - 1958. Ἀστέριος Κατ. Στρίκος. Τάξη Στ'.

8η. Θέμα. Ἡ βασιλόπιτα

Παραμονὴ πρωτοχρονιάς!

Ἡ πίτα φήγεται! "Ὅλα ἔτοιμα! Τὸ τραπέζι, τὰ πιάτα, τὰ πηρούνια! Σὲ λίγο, ὅλοι καθισμένοι στὸ τραπέζι τρώμε! Μιὰ ἀγωνία ὅμως μᾶς κυριεύει! Ποιὸν θὰ τύχη τὸ φλουρί; Γυρίζομε ἀπ' ἐδῶ, ἀπ' ἐκεῖ, μὰ τίποτα. Σὲ λίγο νά! Ἡ ἀπορία λύθηκε! Εὐχές, γέλια ἀκούγονται! Οἱ τυχεροὶ ἔρθηκαν τὸ φλουρί καὶ τὸ σταυρό! Τώρα παίζομε τὸ «πάρτα ὅλα». Μὰ οἱ ὥρες περνοῦν καὶ ὁ χρόνος κοντεύει πρὸς τὸ τέλος. Γοργοκυλοῦν οἱ στιγμὲς σὰ νὰ κυλοῦν οἱ ρόδες τοῦ αὐτοκινήτου! Τὸ ὥρολόγι χτυπάει 12! Ἐφθασε ὁ καινούριος χρόνος!

Ἀποχαιρετῶ τὸ 1957 καὶ κοιμῶμαι!...

Γαλάτιστα 13 - 1 - 1958. Μαρία Ἀργ. Καφαντζίη. Τάξη Στ'.

9η. Θέμα. Στὰ σπουργίτια

"Ἐνα σταχτι σύννεφο κατέβηκε καὶ κάθησε στὴν κοπριά! Ἦταν ἓνα κυριακάτικο πρωινό. Ὁλος ὁ κόσμος πηγαίνει στὴν ἐκκλησία νὰ ἀγιαστῇ καὶ ὁ μπαρμπα - Πρόδρομος πηγαίνει νὰ ἀμαρτηθῇ.

Στοῦ Χρυσοῦ τὸ σπῆτι εἶναι τὸ καρτέρι του. Τὰ φρεσκοπεταμένα κόπρια, δίπλα στὸν παλιὸ φούρνο, καλοῦσαν τὰ σπουργίτια νὰ ῥθοῦν νὰ φᾶνε ἀπὸ τὸ βασιλικὸ τραπέζι. Ὁ μπαρμπα - Πρόδρομος παραμονεύει πίσω ἀπὸ τὸν πάσσαλο, μὲ τὴ λαχτᾶρα στὸ στόμα. Εἶναι ὁ μετρητῆς πού μετρᾷ τοὺς καλεσμένους, ὅταν ἔτοιμάζονται νὰ καθήσουν στὸ τετράποδο τραπέζι. Τὸ μωσχοκρεμισμένο ντουβάρι τοῦ φούρνου τὸν ἔκρυβε. Ὅταν μαζεύτηκαν οἱ καλεσμένοι, ὁ μπαρμπα - Πρόδρομος στύλωσε τὸ ὄπλο στὸ δεξιὸ του ὤμο καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ τραβήξῃ τὴ σκανδάλη. Μπάμ! ἀκούστηκε ἡ τουφεκιά. πού ἔσερνε μαζί της τὴν πίκρα τῶν σπουργιτιῶν! Πάρα πολλὰ σπουργίτια τέντωσαν τὰ λεπτὰ ποδαράκια τους καὶ τὰ σταχτιά φτερά τους καὶ ἀνοίγοντας τὸ στόμα τους, πῆγαν στὸν ἄλλο κόσμο!... Ὁ μπαρμπα - Πρόδρομος μαζεύει τὰ κυνήγια του. Μὲ ἀπορία τὸν ρωτῶ. Πόσα πῆρες μπαρμπα - Πρόδρομιε;

— Δεκαεννιά, μοῦ εἶπε καὶ ἄρχισε νὰ τὰ ξαναμετράη.

Χαρούμενος πήγε στο σπίτι του. Ἄλλὰ τὴ μεγάλη ἁμαρτία τὴν ἔκαμε!...

Σήμαντρα 11 - 10 - 1950. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

10η. Θέμα. Στὴν κατασκήνωση

Ἡ μέρα χαράζει!

Τὰ λεωφορεῖα ξεκινοῦν χαρούμενα! Περνοῦμε τοὺς ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ φθάνομε σὲ ἓναν ἤσυχο ἐρημικὸ δρόμο. Ψυχὴ δὲν ὑπάρχει! Ὅλα βουδά! Μόνο ὁ γερο-Χορτιάτης καὶ μιὰ καινούρια ἐπιγραφή ξεκουράζεται πιὸ ἐκεῖ: «ΠΡΟΣ ΠΑΝΟΡΑΜΑ». Ἡ ψυχὴ ὄλων σκιρτᾷ ἀπὸ χαρὰ, μόλις ἀντικρίζομε τὸ χωριό. Πανόραμα! Μαγεία! Περνοῦμε ἀπὸ κατασκηνώσεις, ἀπὸ τὸ πρεβαντόριο, ἀπὸ τὴ βίλα Ρίτζ. Μιὰ βίλα τριγυρισμένη μὲ χίλια δυὸ λουλούδια. Προχωροῦμε. Μιὰ ἄλλη ταμπέλα μᾶς θαμπώνει: «Ο.Τ.Ε. — ΠΑΙΔΙΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ». (Σημ. ἡ μαθήτρια ποὺ γράφει εἶναι παιδί ταχυδρομικοῦ ὑπαλλήλου).

Φθάσαμε ἐκεῖ ποὺ κατοικεῖ ἡ χαρὰ. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἡ ἀπόλαυση, ἡ ἡσυχία! Τί συγκίνηση νιώσαμε ὅταν ξαναντικρίσαμε τὸ παλιὸ προσωπικό, τ' ἀντίσκηνα καὶ προπάντων τὸν ἴδιο τὸν ἀρχηγὸ μας! Κι ἐκεῖνος ἔτρεχε ἀπ' ἐδῶ, ἔτρεχε ἀπ' ἐκεῖ νὰ μᾶς καλωσορίσῃ! Ὅλα μᾶς χαιρετοῦν! Ἡ καλοδαμμένη πόρτα, τὸ ἀσπρισμένο ἀναρρωτήριο, ἡ ἀποθήκη, τὸ ἐστιατόριο, ὁ ἡμορφος ἰστός, τὸ χρωματισμένο ἐκκλησάκι! Τί ἱερὴ στιγμή! Τί χαρὰ ποὺ νιώσαμε ὅταν τὰ βράδια, κάτω ἀπ' τὴν ἀστροφεγγιὰ κάναμε τὴν προσευχὴ μας καὶ ψέλναμε τὸ «καληνύχτα καὶ ὄνειρα γλυκά...». Ἀλημόνητες στιγμές! Τὴ μέρα, πόσα παιχνίδια παίζαμε στὰ πεῦκα! Ἔτσι πέρασαν εἴκοσι πέντε μέρες!...

Ἡ αὐγὴ ροδίζει μὲ χίλιες χάρες κι ὁμορφιές! Τὰ μάτια δακρυσιμένα! Ἀποχαιρετοῦμε τὸ προσωπικὸ καὶ φεύγομε! Ἡ ἐπιγραφή κι ὁ γερο-Χορτιάτης ξεκουράζονται ἀκόμα!...

Γαλάτιστα 16 - 11 - 1957. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

Μπορεῖ νὰ ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης ἀμφιβολία γιὰ τὴ συνθετικὴ καὶ ἐκφραστικὴ ἱκανότητα τῶν μαθητῶν αὐτῶν; Νομίζω, ὄχι. Ἐπομένως καὶ ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖο θέτει τὸ δημοτικὸ σχολεῖο στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων εἶναι ἐφικτός. Βρίσκεται μέσα στὴ σφαῖρα τοῦ κατορθωτοῦ. Τὸ δεδαιώνει ἡ ἀπαράμιλλη πένα τῶν μαθητῶν αὐτῶν, ποὺ μπήκαν στὴ γνῶση τοῦ λογοτεχνικοῦ ὕφους.

3. ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ἀπὸ τὸ σκοπὸ τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκουν οἱ ἐκθέσεις, καταφαίνεται καὶ ἡ μεγάλη ἀξία καὶ ἡ σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος αὐτοῦ. Ἡ ἐκθεση εἶναι τὸ περισσότερο γόνιμο, ἀποδοτικὸ καὶ δημιουργικὸ μάθημα τοῦ προγράμματος. Εἶναι τὸ μάθημα στὸ ὅποιο ἐρίσκουν ἄριστο ἔδαφος γιὰ καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξη ὅλες οἱ πνευματικῆς, συναισθηματικῆς καὶ βουλευτικῆς δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ αἰσθητικῆς καὶ ἐκφραστικῆς του ἱκανότητες. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐκθεση εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς πνευματικῆς ὀριμότητος τοῦ παιδιοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴ συνισταμένη τῆς ὅλης διανοητικῆς του κατάστασης. Ὅταν ὁ μαθητὴς πάρῃ τὴν πένα του νὰ γράψῃ μιὰ ἐκθεση, ἐπιστρατεύει ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ τὶς ἱκανότητές του, ἀποκορυφώνει ὅτι μπορεῖ αὐτὸς νὰ ἀπιδώσῃ καὶ μᾶς παρουσιάζει σὰ σὲ πραγματικὸ καθρέφτη τὴν πνευματικὴ του ὀριμότητα, τὴν προσωπικότητά του. «Γράψε μου δυὸ λόγια, νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι».

Τὴν ἀξία τοῦ γραπτοῦ λόγου τὴν ὀλέπομε καὶ στὸν πρακτικὸ μας βίον, στὶς καθημερινῆς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς μας. Ὁ ἄνθρωπος στὴ σημερινὴ κοινωνία, μὲ τὴ πολυσχιδῆ τῆς ἀνάπτυξης, βρίσκεται διαρκῶς στὴν ἀνάγκη νὰ ἐπικοινωνήσῃ καὶ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, νὰ δώσῃ γραπτὴ ἐκφραση στὴν πνευματικὴ του ζωὴ ἢ νὰ ἐκπληρώσῃ μιὰ βιοτικὴ του ἀνάγκη. Ἡ γνῶση τοῦ γραπτοῦ αὐτοῦ λόγου φαίνεται ἐντονώτερη στὴν ἐπιθυμία ποὺ ἐκδηλώνουν οἱ ἀγράμματοι, νὰ ἤξεραν, ὅπως λέγουν, λίγα γράμματα, νὰ γράψουν στὸ ξενιτεμένο τους παιδί, ἀντὶ νὰ καταφεύγουν σὲ ἄλλους νὰ τοὺς γράφουν καὶ τοὺς διαβάζουν τὰ γράμματα ἀγαπημένων τους προσώπων.

Ἀλλὰ ἡ ἐκθεση εἶναι καὶ ἓνα σπουδαῖο ὄπλο καὶ πολύτιμο ἐφόδιο γιὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξη καὶ εὐδοκίμηση τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ. Ὅταν ξέρῃς νὰ γράφῃς, κρατᾶς στὸ χέρι σου τὸ κλειδί, μὲ τὸ ὅποιο θὰ ἀνοίξῃς τὶς πόρτες ὅλων τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Γιατὶ στὸν πνευματικὸ αὐτὸ καρπὸ, ποὺ λέγεται ἐκθεση, θὰ στηρίξῃ ὁ θαυματολόγος τῆς γνῶμης του, γιὰ τὴ μὀρφωσή σου καὶ τὴν ἱκανότητά σου γιὰ ἀνώτερες σπουδές. Καὶ ἀργότερα σὲ μὴν ἄλλη ἐκθεσή σου, θὰ ἐμπιστευθῆς ὀλόκληρο τὸ μέλλον σου, ὅταν ἐπιζητήσῃς νὰ καταλάβῃς μιὰ δημόσια θέση.

Παραθέτω καὶ στὸ νημεῖο αὐτὸ ἄλλες πέντε ἐκθέσεις, ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν μαθητῶν μου, οἱ ὅποιοι ζήτησαν κατὰ καιροὺς νὰ εἰσαχθοῦν σὲ γυμνάσια, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν εἶχαν καὶ αὐτοὶ τὶς ἱκανότητες νὰ διεκδικήσουν μιὰ θέση καὶ νὰ ὀνομασθοῦν γυμνασιόπαιδες.

11η. Θέμα. Ὁ ἀποκλεισμός

Κι ἄλλο κακὸ ἀπὸ τοὺς ἀντάρτες!

Ἡ αὐστηρὴ διαταγὴ ἀπὸ τὸν ἀνώτερο διοικητὴ ἔφθασε καὶ στὸ χωριό μας. Οἱ τοιχοκολλήσεις φαίνονται σὲ μερικές πόρτες τῶν καφενείων: «Πέρα ἀπὸ τριακόσια μέτρα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, ἡ κυκλοφορία ἀπαγορεύεται». Ἡ διαταγὴ ἐκτελεῖται ἀμέσως. Οἱ ἄνθρωποι ὁδηγοῦν τὰ ζῶα τους στὰ κοντινὰ «ἀβούλια» (σημ. μικρὰ ἀγροτεμάχια, κοντὰ στὰ σπίτια, σπαρμένα μὲ σανιά, γιὰ τὴ βοσκή τῶν ζώων) νὰ τὰ βοσκῆσουν. Ὁ ἀντίπαλος τῶν κομμουνιστῶν ἀντηγεῖ ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη τοῦ χωριοῦ στὴν ἄλλη. Οἱ ἄνθρωποι ἀνταμιώνονται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ὄλο γιὰ τὸν ἀποκλεισμὸ συζητοῦν. Καλὴ-μεριζοῦνται καὶ ψιθυρίζουν θλιδερὰ:

— Μήπως ξιμαθες κανένα καινούριο; Τί θὰ γίνῃ μωρὲ αὐτὸ τὸ χάλι μας! Τὰ λαθῦρια ξεράθηκαν. Τὰ κριθάρια, οἱ βρώμιες καὶ τὰ σιτάρια σὲ λίγον καιρὸ θὰ θέλουν θέρισμα!...

— Ἄκουσα, πῶς σὲ μερικές μέρες θὰ λύσῃ ὁ ἀποκλεισμός, λέγει ὁ ἄλλος.

Χωρίζονται θυσιμένοι σὲ σκέψεις, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποια παρηγοριὰ κρυφῆ στὴν ψυχὴ τους. Ἄλλὰ πέρασαν μέρες πολλὲς καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς ἀκόμα βαστάει.

Σήμερα 11 - 6 - 1947. Ἀλέξανδρος Χρ. Βαφειδης. Τάξη Στ'.

12η. Θέμα. Ἡ ἐκδίκηση

Τραγοῖδια ἀκούγονται πρὸς τὸ Χάνι! Χορὸ στήσανε τὰ παλικάρια τοῦ Ὀδυσσεά! Ταμπουρώνονται στὸ Χάνι! Τὸ αἶμα τοῦ Ἀθανασίου Διάκου θέλουν νὰ πάρουν πίσω!

Οἱ πλαγιὲς κοκκίνισαν ἀπὸ τὰ φέσια τῶν Τούρκων. Καμαρωτός, καβαλάρης, φθάνει ὁ δερβίσης κοντὰ στὸ Χάνι. Μιὰ τουφεκιὰ ὁμως δέχεται στὰ στέρνα καὶ πέφτει νεκρός!

Ἡ γῆ ταραχθῆκε. Οἱ Τούρκοι τὸ Χάνι στὰ χέρια ὀρμιοῦν νὰ πάρουν. Οἱ σφαῖρες ὁμως τῶν Ἑλλήνων τοὺς θερίζουν καὶ τοὺς ρίχνουν νεκροὺς στὴ γῆ.

Βάθος 14 - 1 - 1953. Χρῆστος Ἰ. Μιδέλκος. Τάξη Στ'.

13η. Θέμα. Ἡ μεγάλη ζημιὰ

Ἡ μαύρη εἶδηση ἔφτασε στ' αὐτιά μας!

Ὁ πατέρας, ἀλευρωμένος, μὲ ἀργὰ βήματα, σίμωσε στὸ κατώφλι. Τὰ νέα ἦταν δυσάρεστα! Ὁ ἄξονας τῆς μεγάλης ρόδας τοῦ μύλου ἔσπασε! Ἡ

ζημιὰ ήταν μεγάλη. Πάλι σέ χρέος θά μπορούμε. Πάλι θά χτυπήσουμε ξένες πόρτες! Λιγότερο κέρδος, περισσότερη ζημιά! 'Ο πατέρας από τή στενοχωρία του τὸ ἕνα τσιγάρο σβήνει τὸ ἄλλο ανάβει. Μὲς στὰ σίδερα γέρασε! Γι' αὐτὸ καὶ μοῦ συμβουλεύει:

—Γεωργὸς νὰ γίνης παιδί μου καὶ μὲ τὰ σίδερα νὰ μὴν μπλέξης!...

Σήμετρα 10-4-1952. Εὐγένιος Γαερ. Γαβριηλίδης. Τάξη Στ'.

14η. Θέμα. Ἡ ξενιτιά

Πέρασε ὁ χειμῶνας καὶ ἦρθε ἡ ἀνοιξη!

'Ο πατέρας μου εἶναι γέρος! Στὸ σπίτι ἐπικρατοῦσε φτώχεια! Ἕμου παιδί γιὰ δουλειά!

— «Ἐμπρὸς παιδί μου, δουλειά» εἶπε ὁ πατέρας μου.

Πῆρα τὴν ξενιτιά! Ἡ φύση ἀνθοῦσλοῦσε! Μιὰ μυριωδιὰ εἶχε σκορπιστῆ στὸν ἀέρα. Πέρασα λαγκαδιές, ἀνέβηκα λόφους, κατέβηκα βράχους καὶ ὄλοένα προχωροῦσα. Περπάτησα πολὺ καὶ ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ τὸ χωριό. Ἔφτασα. Βρῆκα δουλειὰ καὶ ἀρχισα νὰ ἐργάζομαι. Ἔσκαψα, ὄργωσα, ἔσπειρα, ὄλες τὶς δουλειές τὶς ἕκαμα. Ἡ νοσταλγία ἔμωσ γιὰ τὴν πατρίδα δὲ μοῦ ἄφηνε. Τὸ νοῦ μου ὄλο πίσω τὸν εἶχα. Συλλογισμένοι καθόμου κατὼ ἀπὸ τοὺς ἴσκιους καὶ συγκινημένοι τραγουδοῦσα!

Πέρασαν πολλὰ χρόνια. Δὲν μπόρεσα νὰ κρατηθῶ καὶ ξεκίνησα γιὰ τὸ χωριό μου. Περπάτησα, περπάτησα καὶ ἔφτασα! 'Ο πατέρας μου εἶχε σουφρώσει ἀπὸ τὰ γερατιά! Τοῦ ἔριξα μιὰ χούφτα λεπτὰ καὶ κάθησα δίπλα του στὸ κρεβάτι.

— Δόξα νὰ ἔχη ὁ Θεός, εἶπε καὶ τὰ μάτια του γέμισαν ἀπὸ δάκρυα.

Βραστὰ 28-11-1935. Βασίλ. Π. Κυριαφίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

15η. Θέμα. Φεύγομε πιά

«Σήμερα μαῦρος οὐρανός, σήμερα μαύρη μέρα...».

Φεύγομε πιά ἀπὸ τὴ χελιδονοφωλιά! Θὰ πετάξουν καὶ πάλι σήμερα εἴκοσι χελιδονάκια!.. Πόσο λυποῦμαι ἀλήθεια!... Ἡ τσάντα μου εἶναι πενήντα ὀκάδες. Πόσο μὲ βαραινεῖ!... Οὔτε τὸ πόδι μου δὲ ρίχνω μὲ ὄρεξη! Ἄλλὰ καὶ ποιὸς δὲ λυπᾶται σήμερα γιὰ τὸ δικό μας ἀποχωρισμό; Ὅλα! Γιὰ δὲς τὰ πανύψηλα δέντρα πῶς ἔχουν γύρει τὶς κορφές τους!... Λύπη νιώθουν! Καὶ ἡ γαλανόλευκη σημαία δὲν κυματίζει φαιδρὰ σήμερα στὸ κοντάρι τῆς! 'Ο οὐρανός μὲ μαῦρα σύννεφα σκεπάστηκε! Ὡς καὶ τὰ ἀμερικάνικα καὶ κινέζικα ὄπλα, κατὼ στὴν Κορέα, δὲν παίρνουν φωτιά!... Καὶ πόσα ἄλλα δὲ νιώθουν λύπη!

Ἄχ! τί κακό! Δὲ θά ξανακούσωμε τὸ χαρμόσυνο ἦχο τῆς καμπάνας πού

μᾶς ξυπνοῦσε κάθε πρωί γιὰ τὸ διδασκῆριό!... Τώρα ὅλα τὰ ἀποχαιρετῶ! "Αχ! δὲ θὰ ξεχάσω ποτέ μου τὸ δάσκαλο, πού μ' ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Γυμνάσιο! Ἡ καρδιά μου ἔχει γράψει μὲ ἄσβεστα γράμματα τ' ὄνομά του! Βασίλειος Παπαθασιλείου!

Σήμενα. Ἰούνιος 1961. Ὁρέστης Ἄμφ. Σαββίδης. Τάξη Στ'.

Ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπολειφθοῦν καὶ οἱ μαθητὲς αὐτοὶ στὴν ἀναμέτρησή τους μὲ τοὺς ἄλλους; Ὅχι μόνον ἀρίστευσαν στὶς εἰσαγωγικὲς τους ἐξετάσεις, ἀλλὰ καὶ συνέχισαν τὶς σπουδὲς τους στὸ γυμνάσιο, τελείωσαν πανεπιστήμια καὶ σήμερα κατέχουν μιὰ ζήλευτὴ θέση στὴν κοινωνία. Ὁ πρῶτος εἶναι καθηγητὴς γυμνασίου. Ὁ δεῦτερος πολιτικὸς μηχανικός. Ὁ τρίτος οὔτε γεωργὸς ἔγινε οὔτε μὲ τὰ σίδερα ἐμπλέξε, ὅπως τὸν συμβούλεψε καὶ ὁ πατέρας του. Σπούδασε χημικὸς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Κωνσταντινούπολης. Οἱ ἄλλοι δυὸ ὑπηρετοῦν σὲ κρατικὲς ὑπηρεσίες ὡς γεωπόνοι. Καὶ τόσοι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς μαθητὲς μας, διαπρέπουν στὴν κοινωνία σὰν ἐπιστήμονες, δασκάλοι, ἐπιθεωρητὲς σχολείων, γραμματεῖς κοινοτήτων, στρατιωτικοί, ἀστυνομικοί, δημόσιοι ὑπάλληλοι κ.λ.π.

Ἄλλὰ ἡ ἔκθεση ἀποτελεῖ καὶ τὸ καλύτερο μέσο νὰ μελετήσουμε καὶ διερευνήσουμε τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, αὐτὸ πού λέμε ἀτομικὸ χαρακτῆρα τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ μαθητὴς στὴν ἔκθεσή του ἐξωτερικεύη τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του, τὶς χαρὲς του, τὶς λύπες ἢ τοὺς ἐνθουσιασμούς του, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπεύεται ἐκδηλώνει καὶ ὅλα τὰ προτερήματα ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματά του, τὶς κλίσεις καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά του, τὶς ἐλλείψεις καὶ τὶς ἀδυναμίες του, τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς κακίες του. Ἀπὸ τὶς λέξεις πού μεταχειρίζεται, ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο διατυπώνει τὰ νοήματά του, μᾶς παρουσιάζει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, τὴν εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς. Ἔτσι ἡ μαθητικὴ ἔκθεση μοιάζει μὲ ψυχογράφημα στὸ ὁποῖο βλέπομε τὸν ἰδιαιτέρου τύπου στὸν ὁποῖο ἀνήκει ὁ κάθε μαθητὴς μας. Τὸν ἀστείο ἢ σοβαρὸ, τὸν περιέργο ἢ ἀδιάφορο, τὸ φιλήσυχο ἢ φιλόνοικο, τὸν τολμηρὸ ἢ δειλό, τὸν ἐνθουσιώδη καὶ συναισθηματικὸ τύπου κ.λ.π. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὸν ἰδιαιτέρου χαρακτῆρα τῶν μαθητῶν του, μπορεῖ καὶ ὁ δάσκαλος νὰ ρυθμίξη καὶ κατευθύνῃ τὴ διδασκαλία του, γιὰ νὰ διορθώσῃ ἢ ἀμβλύνη τυχρὸν ἐλαττώματα καὶ ἐλλείψεις τῶν μαθητῶν του ἢ νὰ ἐνισχύῃ ἀρετὲς καὶ προτερήματά τους.

16η. Θέμα. Τὸ γουρούνι

— Οὐ! πού νὰ τὸ πάρῃ ἡ ὀργή! Μέρα νύχτα φωνάζει! Θὰ μοῦ πιᾶσουν τὰ νεῦρα καμιά μέρα καὶ θὰ πάῃ ἀδιάβαστο! Τὸ φόβιο, τὴν ὥρα πέντε κατσαρόλες ἀδειάζει! Ἄλλο τί θέλει;

Αὐτὰ μονολογεῖ κάθε τόσο ὁ θεῖος μου.

— Θεῖε, μὴ θυμῶνεις καὶ τόσο πολὺ, γιατί τὰ Χριστοῦγεννα θὰ γλείφης τὰ δάχτυλά σου ἀπὸ τὸν παστό!...

Σήμεντρα 9 Νοεμβρίου 1950. Σωτήρ. Π. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

Νά, τὸ ἀστεῖο καὶ εὐθυμο παιδί, μὲ τὴ χαριτολόγο διάθεση. Διατηρῶ ἀκόμη τὴν εἰκόνα του.

17η Θέμα. Βασιλικὸ νὰ φυτέψουμε

Τὰ πέντε ἀδελφία εἶχαν μαζευτῆ μέσα στὸ φτωχικὸ σπίτι.

Ἡ ζεστὴ μαντζαρία ἔπερνε καὶ χώνευε! Ὁ μικρὸς Γιαννάκης ξεδιπλώθηκε ἀπὸ τὸ δεξιὸ παραγώνι γιὰ νὰ πιῇ νερό. Ἡ λέρα καὶ ἡ ἀκαθαρσία εἶχε σκεπάσει τὴν ἐπιδερμίδα τῶν χεριῶν του!

— Τὴν πῆρα τὴ ρίζα, εἶπε γελαστὸς ὁ Γιῶργος!

— Καὶ ἡ κοπριά ἀπὸ ποῦ; ρώτησε κοροϊδευτικὰ καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός.

— Νά την! ἐδῶ θὰ τὸν φυτέψουμε τὸ μυρωμένο βασιλικό, στὰ χέρια τοῦ Γιαννάκη!....

Ξεκαρδιστήκαμε στὰ γέλια!...

Τὰ ἔχασε γιὰ μιὰ στιγμή ὁ Γιαννάκης! Ἄρπαξε τὸν ταιγκένιο μαστραπά καὶ ἔτρεξε νὰ πλύνῃ τὰ σκουριασμένα χέρια του!...

Σήμεντρα 28 - 11 - 1951. Ἄννα Χρ. Κουφοῦ. Τάξη Στ'.

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἐκθεση διαχύνεται μιὰ περιπαικτικὴ διάθεση καὶ ἓνα πνεῦμα εἰρωνείας, ποῦ φέρνει καὶ στὸν ἀναγνώστη τὸ ἀβίαστο γέλιο.

18η Θέμα. Ὁ γέρος

Ἐξω ὁ δρόλαπας ἀνατάραζε τὸ σύμπαν!

Ὁ βοριάς συγκλονοῦσε τὰ δέντρα καὶ σφυρίγματα δυνατὰ ἀκούονταν παντοῦ. Τὰ μαῦρα καὶ δακρυσιμένα σύννεφα ρίχνουν ἀσταμάτητα δυνατὴ βροχή. Οἱ χεῖμαρροι σὰ θεριά σαρώνουν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ χωριό! Μικροί, μεγάλοι, τριγυρισμένοι γύρω στὴ φωτιά, σιωπηλοί, ἔχουν προσηλωμένο τὸ μυαλό τους στὸ Θεό!

Μέσα στὴν ἀναστάτωση αὐτὴ τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς, ἓνας περιπλανημένος γεροντάκος κατέβαινε ἀργὰ ἀργὰ τὸν κατήφορο. Ἡ γενειάδα του ἦταν ἄσπρη καὶ φορτωμένη ἀπὸ νερό. Τὰ ροῦχα του κρυσταλλωμένα, θορυβοῦσαν ὅταν περπατοῦσε.

Πήγε στο καφενείο. 'Ο καφετζής μόλις τόν είδε τέτοιον κουρελιάρη τόν έδιωξε με άυστηρότητα. 'Ο γέρος ψιθυρίζοντας κάτι, έφυγε λυπημένος.

Κάτι με χτύπησε στην καρδιά. Έτρεξα στο μπαλκόνι και τόν φώναξα να 'ρθή επάνω. Έκεινος έκαμε μια γρήγορη στροφή και ανέβηκε εύχαριστημένος στο σπίτι μας.

Βραστά 3 Μαρτίου 1933. Γεώργιος Κ. Παπαθασιλείου. Στην Στ' τάξη, ως άκρατής.

Στην έκθεση αυτή βλέπομε τó σοβαρό και συναισθηματικό τύπο τού παιδιού. Έξωτερικεύει τά άλτρουιστικά του αίσθήματα πρós τó συνάνθρωπό του και μäs άποκαλύπτει και τó ψυχικό του κάλλος.

19η. Θέμα. Τά μνημόσυνα

"Όλα έτοιμα! Τó σπίτι στολισμένο!

Τó μικρό ταψάκι, με τόν όμορφο σταυρό καιμαρώνεται! "Όλοι οί συγγενείς στην εκκλησία! 'Ο παπάς ψάλλει!... «Αίωνία ή μνήμη!»... Πολλοί άνθρωποι δακρύζουν! Τρία μνημόσυνα σήμερα!... Τρεις ψυχές εύχαριστημένες, χαρούμενες!... Οί άμαρτίες θά συγχωρηθούν με κείνο τó κεράκι!...

Τώρα έλοι στο σπίτι. 'Ο γλυκός καφές, τó ξερó παξιμάδι στο δίσκο! 'Η αδελφή μου ή Σόνια σε κίνηση! Κίνηση και στη σκάλα!...

«Και ή νύχτα με τó ραβδί της κατεβαίνει να άγκαλιάση τó χωριό».

Γαλάτιστα, Μάιος 1957. Έλένη Νικ. Κουτζιαφάρα. Τάξη Ε'.

'Η ίδια ή μαθήτρια συνεχίζει σε παραπλήσιο θέμα.

20η. Θέμα Γιορτάζουν οί Χριστιανοί

(Οί μέρες τής χριστιανοσύνης πλησιάζουν!

"Όλοι θά λυπηθούμε, έλοι θά στενοχωρηθούμε, έλοι θά κλάψουμε! Μεγάλη Παρασκευή για!... 'Ο 'Ιησούς θά μπή μέσα στο χώμα! Μέσα στον τάφο! Πώς να μην κλάψης; Πώς να μη στενοχωρηθής; Θά κλάψης! 'Αλλά θά 'ρθή και ή μέρα πού θά χαρής αλογάριαστα! Θά χαρής την 'Ανάσταση! Θά γιορτάσης τó Πάσχα! Θά πής τó «Χριστός ανέστη»!...

"Ω! ναί! Τά γράφω και τά νιώθω! Νά, ó Χριστός επάνω στο Σταυρό! Νά και ή μητέρα του άπό κάτω. Νιώθω έμως και τή χαρά πού θά δοκιμάσω όταν πη ό παπάς: «Δεύτε λάβετε φώς».

Γαλάτιστα 7 - 4 - 1958. Έλένη Νικ. Κουτζιαφάρα. Τάξη Στ'.

«Τὰ νιώθω καί τὰ γράφω» τονίζει ἡ μαθήτρια. Καί πραγματικά τὰ ἐνιωθε. Ἦταν ἕνας τύπος εὐλαδῆς, θεοφοβούμενος, πού κατεχόταν ἀπό ἕναν ὑπερβολικό θρησκευτικό ζῆλο. Καί τὰ περισσότερα θέματα τῶν ἐκθέσεών της ἔχουν περιεχόμενο παρμένο ἀπό τή θρησκευτική ζωή καί τίς ἱερές τελετές. Καί σήμερα, σπουδάστρια τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ἐργάζεται σάν ἀνώτερο στέλεχος στά Κατηχητικά Σχολεῖα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἄλλά οἱ ἐκθέσεις μᾶς βοηθοῦν νά λύσουμε, σέ ἕνα σημαντικό ἀριθμό παιδιῶν, καί τὸ πρόβλημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ τους προσανατολισμοῦ. Δίνουν στό δάσκαλο τήν εὐκαιρία νά διερευνήσῃ τίς κλίσεις καί δεξιότητες τῶν μαθητῶν του, τὰ ἐνδιαφέροντα, τὰ ὄνειρα καί τίς μελλοντικές τους ἐπιδιώξεις καί τὸν βοηθοῦν νά διακρίνῃ καί κάποιον ἔμφυτο τάλαντο πού τυχόν νά ἐνυπάρχῃ στό παιδί καί τὸ ὅποιο θά σταθῇ ἄριστος ὁδηγός γιά τὸ μελλοντικό ἐπαγγελματικό προσανατολισμὸ τῶν μαθητῶν.

21η. Θέμα. Ζωγράφος

Ὁ ἑσπερινὸς χτύπησε! Τὰ σύννεφα χρυσιζοῦν! Οἱ σκιές ἀρχίζουν νά γιγαντώνονται στὰ παράγγια!

Κάθουμαι στό παράθυρο καί σκέφτομαι μὲ τί ν' ἀσχοληθῶ. Μιά καλή σκέψη ἔρχεται στό νοῦ! Θά ζωγραφίσω! Ἄλλά τί;

Ἐπάνω στό μπαούλο βρίσκεται μιὰ Φυσική Ἱστορία. Στὸ ἐξώφυλλό της ἕνα σκυμμένο παιδάκι μελετᾷ! Ἄ! ὦραϊα, εἶπα. Αὐτὸ θά ζωγραφίσω. Λοιπὸν ἀρχίζω. Τὰ καταστρώνω ὅλα στό τραπέζι. Μολύβι, σθηστήρι, μπογιές! Τὸ μολύβι ρίχνει τίς πρώτες ἀπαλές γραμμὲς στό τετράδιο!

Τελείωσα! φωνάζω μὲ χαρά!... Τὶ ὁμορφο πού ἔγινε! Στέκομαι καί καμαρώνω τὸ παιδάκι!

Πόσο μ' ἀρέσει ἀλήθεια ἡ ζωγραφική!... Ὅταν μεγαλώσω θέλω νά γίνω ἕνας ξακουστὸς ζωγράφος! Νά ζωγραφίζω τίς κατάφυτες πλαγιές, τίς θατιές χαράδρες, τὰ πανύψηλα βουνά, τοὺς θεόρατους βράχους τῶν Μετεώρων!... Ναί, θέλω νά γίνω ζωγράφος! Τὸ ἐπιθυμῶ ἢ καρδιά μου!...

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Βενετία Β. Παπακασσιεῖου. Τάξη Στ'.

Ἡ ἐπιθυμία τῆς μαθήτριας ἐκπληρώθηκε. Σήμερα, σὰ φοιτήτρια τοῦ Τμήματος τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἔχει γιά ἐνασχόλησή της τὸ σχέδιο καί τὴ ζωγραφική, πού ὄνειροπολοῦσε στό δημοτικὸ σχολεῖο.

22η. Θέμα. Ἡ δουλειὰ τοῦ πατέρα μου

Τὸ τιμόνι δὲν τὸ ἀφήνει ἀπὸ τὰ χέρια του. Τὸ κουνάει ἀδιάκοπα δε-

ξιά και άριστερά, για να φέρη τις μπροστινές ρόδες στον ίδιο δρόμο. Ώραία δουλειά! Μ' άρέσει καλύτερα από τη γεωργία, γιατί βλέπεις καινούριο κόσμο και νιώθεις τι σου γίνεται. Από λεπτά αν θα πήγες, ή τσέπη πάντα κουδουνίζει. Περνάς χρυσή ζωή! Σωφέρ θα γίνω κι εγώ!

Σχμνκτρα, σχολικό έτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Παυλιόης. Τάξη Στ'.

Και έγινε σωφέρ. Άλλά ήταν μοιραίο, αντί να βρῆ στο επάγγελμα που αγάπησε τη «χρυσή ζωή», όπως γράφει, βρήκε έναν τραγικό θάνατο, κάτω από τις ρόδες του ίδιου του αυτοκινήτου του, επάνω στο άνθος της ηλικίας του. Και ήταν ένας άριστος μαθητής και περισσότερο ένας διαλεχτός τεχνίτης της πένας.

23η. Θέμα. Γράμματα θέλω

Ό ήλιος ξεπρόβαλε βλόλαμπρος πίσω από το βουνό!

Κάθομαι στην καρέκλα και σκέπτομαι. Με τι ν' ασχοληθώ; "Α! με το κέντημα! Το παίρνω, βάζω μιὰ βελονιά και το παρατώ. Δέ μ' άρέσει. Το χόρτασα κιόλας. Παίρνω να ζωγραφίσω. Σα θαρετή κι αυτή ή δουλειά. "Ας καθήση στην άκρη. Πιάνω άλλη δουλειά. Να σκουπίσω την αυλή. Σαν κουράσθηκα κάθισε κι ή σκούπα στην άκρη. Με τι ν' ασχοληθώ τέλος πάντων; Με τί; Πιάνω το ένα, τ' αφήνω στη μέση. Πιάνω τ' άλλο, τ' αφήνω κι αυτό. Πιάνω και τ' άλλο, τὰ ίδια. Σε τι να βασιστώ;

Το βρήκα επί τέλους! Κάτω από το ντιβάνι μας βρίσκεται μιὰ κάσα. Μια και δου χώνομαι από κάτω και την άρπάζω. Την ανοίγω. Γεμάτη βιβλία. Αρχίζω να τὰ θγάζω ένα ένα και να τὰ πετώ στο πάτωμα. Ξεχωρίζω σε μιάν άκρη τέσσερα. Μια ιστορία, μιὰ γεωγραφία, μιὰ γεωμετρία και μιάν αριθμητική. Αυτά είναι τ' αγαπητά μου μαθήματα. Ρίζωσαν βαθιά στην καρδιά μου και δέν μπορώ να τὰ ξεχάσω. Τὰ παίρνω και τὰ φυλλομετρῶ. Διαβάζω, ξαναδιαβάζω. Ιστορία για το Διάκο, γεωγραφία για το Δούναβη, αριθμητική για τὰ προβλήματα των ποσοστών, γεωμετρία για την πυραμίδα. Κάτι σαν ευχαρίστηση νιώθω μέσα μου. Κάτι περισσότερα έμαθα απ' ό,τι ήξερα.

Καταλάβετε λοιπόν τι μ' ευχαριστεί. Τὰ γράμματα!...

Γαλάτσινα 25-1-1958. Μαρία Μιχ. Καραζαφέρη. Τάξη Στ'.

Και της μαθήτριάς αυτής εκπληρώθηκε ή επιθυμία. Συνεχίζει τη μόρφωσή της στο Φαρμακευτικό Τμήμα της Φυσικομαθηματικής σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

24η Θέμα. Μοδίστρα

"Όλα τὰ μηχανήματα πού βρήκε ὁ ἄνθρωπος τὰ θαυμάζω. Τὸ αὐτοκίνητο, τὸ τρακτέρ, τὸ ραδιόφωνο.

"Όλα μ' ἀρέσουν. Μὰ πιὸ πολὺ ἡ ραφτομηχανή! Γιατί μ' ἀρέσει νὰ ράβω κι ὅλο νὰ ράβω χρωματιστὰ καὶ μοδάτα φουστάνια, καλοκαιρινὰ ἢ χειμωιάτικα καπέλα, βαριὰ παλτά, στενὰ ταγιέρ καὶ πανταλόνια. Μὲ τί τέχνη τὴν ἔκαμε ὁ σοφὸς ἄνθρωπος! Ἄπὸ δῶ σιδεράκι γιὰ τὸ κέντημα, ἐκεῖ λουρί γιὰ τὴν κίνησή της καὶ παραπέρα τρύπες νὰ περνᾷ ἡ κλωστή! Σιδερένια, βαριὰ, καφέ, τετραπέρατη! Οὔτε μιὰ κλωστή δὲν τῆς φεύγει. Καὶ ἔχει τόσα εἶδη. Σίγγερ, Φάβ, Κόχλερ καὶ ἄλλες. "Όλες οἱ μὸδες ἀπὸ τὴ ραφτομηχανὴ θὰ περάσουν!

"Όταν τελειώσω τὸ σχολεῖο θέλω νὰ γίνω μοδιστρούλα!

Γαλιάτιστα 8 Φεβρουαρίου 1958. Ἀναστασία Ἑμ. Κάρτα. Τάξη Στ'.

"Έκαμε τὴν ἐκλογή καὶ ἡ μαθήτρια αὐτὴ τοῦ ἐπαγγέλματος πού ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκολουθήσει.

25η. Θέμα. Τί θέλω νὰ γίνω

"Έκτη τάξη εἶμαι. Σὲ λίγες μέρες τελειώνω τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο.

Ἐγὼ καθισμένη σκέπτομαι. Ποιὸν δρόμο θ' ἀκολουθήσω; Τί θὰ γίνω τώρα πού θὰ βγῶ στὴν κοινωνία; Αὐτὴ ἡ σκέψη μὲ βασανίζει! Τὰ γράμματα θὰ συνεχίσω; Μοδίστρα θὰ γίνω; Ναι, τὰ γράμματα θέλω νὰ συνεχίσω! Μ' ἀρέσει νὰ βγῶ μιὰ δασκάλα! Νὰ διαβάζω τὴν Ὀδύσεια καὶ τὴν Ἰλιάδα! Νὰ βρίζομαι μὲ τὰ μολύβια, τίς πένες καὶ τὰ βιβλία! Νὰ διηγούμαι στὰ παιδιὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Ὀδυσσεά. Ἄλλὰ δὲν ξέρω. Τοῦ πατέρα ἡ σκέψη μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλλιώτικη. "Ό,τι μπορεῖ ἐκεῖνος θὰ μὲ κάνη.

Ἄλλὰ ἡ μεγάλη ἐπιθυμία μου εἶναι νὰ συνεχίσω τὸ σχολεῖο καὶ νὰ βγῶ στὴν κοινωνία ἕνας μορφωμένος ἄνθρωπος. Θέλω νὰ βοηθήσω τὴν πατρίδα μου καὶ νὰ ὑψώσω τὸ ὄνομά της μὲ τὸ ἐπάγγελμά μου!

Γαλιάτιστα 31 Μαῦου 1958. Μαρία Ἀργ. Καφταντζῆ. Τάξη Στ'.

Καὶ αὐτὴ βρήκε τὸ δρόμο πού ἐπιθυμοῦσε. Εἶναι φοιτήτρια τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εὔχομαι νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ ὁ μεγάλος σκοπὸς πού θέτει στὴ φράση μὲ τὴν ὁποία κλείνει τὴν ἔκθεσή της.

Καὶ τέλος ἡ μαθητικὴ ἔκθεση εἶναι ὁ δείκτης στὸν ὁποῖο βλέπει καὶ

ὁ δάσκαλος τούς καρπούς καί τὰ ἀποτελέσματα καί τῆς δικῆς του ἐργασίας. Γιὰ μένα τουλάχιστον ἡ ἔκθεση εἶναι τὸ μόνο μάθημα πού με παρηγορεῖ καί με θεβαιώνει ὅτι οἱ κόποι μου δέν πηγαίνουν χαμένοι. Καί ἀλήθεια, σέ ποιὸ ἄλλο μάθημα φαίνονται τόσο ἐκδηλα τὰ ἀποτελέσματα τῶν κόπων τοῦ δασκάλου;

26η. Θέμα. Τὸ σινεμά

Κυριακὴ βράδυ ἦταν. Τὰ καντηλάκια τοῦ οὐρανοῦ ἀναψαν καί πάλι. Τὸ κρῦο δυνάμωσε γιὰ καλὰ!

Δυὸ γκριζα αὐτοκίνητα σταμάτησαν στὴν ἀγορά! Κόσμος πολὺς πλημμύρισε! Τί γίνεται; Τί τρέχει; Σινεμά!... σινεμά!... ἀκούγεται ἀπὸ παντοῦ! Σὲ λίγο ἀρχίζει! Νά, ὁ ἑλληνικὸς καί ἔνδοξος στρατὸς περνᾷ!... Καμαρωτὸς, γεμάτος λεβεντιά!... Νά καί τὰ γενναῖα εὐζωνάκια! Μὲ τὸ τσαρούχι καί τὴ φουστανέλα βαδίζουν ὑπερήφανα! Νά καί ἡ ἀτρόμητη ἀεροπορία! Μὲ τὰ σιδερένια φτερὰ ἀπλωμένα, σχίζει τὸν ἀέρα!... Στὸ τέλος παίχτηκαν καί μερικὰ ἀστεῖα καί ξεκαρδιστήκαμε στὰ γέλια... Φύγαμε εὐχαριστημένοι.

Καί ἡ νύχτα ἀπλωσε τὸ σκοτεινὸ τῆς πέπλο!

Γαλάτιστα 23 - 11 - 1957. Μερὸπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Στ'.

27η. Θέμα. Λεῖπει ἢ γιαγιά

Ξεμέρωσε ἡ μέρα γελαστή!

Ἡ γιαγιά ἔτοιμη! Τὸ λεωφορεῖο γλίστρησε μὲ τὸ κορνάρισμά του. Φεύγει!... Δεκαπέντε μέρες τώρα θὰ λείπη... Πάει στὸ Γαλαρινὸ, ὅπου εἶναι παντρεμένη ἢ μεγάλη κόρη τῆς! Ἄχ! γιὰ πρώτη βραδιά, πόση στενοχώρια νιώσαμε! Ἡ θέση τῆς στέκει ἀδειανή!... Νά βρισκόμουν κι ἐγὼ τὴν ὥρα ἐκείνη πού θὰ ἄλλαζαν τὸ φιλιὸ μὲ τὴν κόρη τῆς!... Δέκα μῆνες ἔχουν νὰ ἀνταμωθοῦν!... Τώρα τὸ σπίτι τῆς θείας γεμίζει χαρὰ καί τὸ δικὸ μας λύπη!... Μὲ πόση χαρὰ θὰ τὴ δεχθοῦν τὰ ἐγγονάκια τῆς!...

Ψηλὴ, ὀμορφὴ κορμοστασιά, ἄσπρα μαλλιά, μαῦρο τσεμπέρι. Πολλὰ θάσανα ἔχει τραβήξει. Δεύτερη μάννα εἶναι γιὰ μένα! Καί τώρα μὲ ἀνησυχία περιμένω νὰ περάσουν οἱ μέρες νὰ ξαναδῶ τὴ γιαγιά!

Γαλάτιστα 30 - 11 - 1957. Νίτσα Παναγ. Χατζῆ. Τάξη Στ'.

28η. Θέμα. Ὁ Σαρρῆς

Ὁ ἦλιος ἔγερνε κατὰ τὴ δύση! Τὰ παιδιὰ ἔπαιζαν χαρούμενα στὸ προαύλιο.

Ξαφνικά Ένας λεβέντης καθαλάρης προβάλλει έμπρός στο σχολείο! Τί όμορφος πού ήταν! "Εμιοιαζε σαν άρχαίος θεός! Είχε μονοκόμιματη φορεσιά, φρούδια παχιά, γαλανά μάτια και φορούσε γυαλιά!

— Γειά σου Βασίλη, χαιρέτησε τó δάσκαλό μας γελώντας.

Αντάλλαξαν μερικές άλλες κουβέντες και πάλι χαιρετήθηκαν. Προστάζει τó άλογο, τó χτυπάει με τ' άρβυλα, τραβάει τó καπίστρι και χάνεται πίσω από τά σπítια!

Αυτός ήταν ó Βασίλης Σαρρής.

Βάβδος, σχολικό έτος 1953 - 54. Ιωάννης Άβρ. Νεραντζής. Τάξη Στ'.

29η. Θέμα Στό δρόμο του Βάβδου

Μιάν ανοξιάτικη, αλλά κρύα, μαρτιάτικη μέρα, μ' άρπαζε ή θεία μου, μιá σωματερή γυναίκα, και μου έβαλε επάνω στο γάιδαρο.

Εγώ καθαλάρισσα, σαν παλιά άμαζόνα, έστριβα κι όλο έστριβα τó γυριστό άνήφορο. Ό καθάρξ άέρας, τó γλυκό κελήδημα τών πουλιών, τά πηδήματα τών κατσικιών, ή φλογέρα τού βοσκού στην άντικρινή όχθη, μίξ έδιναν όρεξη νά περπατούμε! Ό σταχτής γαϊδαράκος μ' έβγαλε επάνω σ' ένα πετρωτό ύψωμα. Ένα παράξενο λευκό πράγμα έσυρε τήν προσοχή μου! Χιόνια!... χιόνια!... πάλι στο Βάβδο!... Πιό πέρα, κάτι θράχοι, χιονισμένοι κι αυτοί, μοιάζουν σαν τó Βαβδινό τó μεταλλείο, με τó λευκόλιθό του! Δεξιά ένα λιθάδι, φυτεμένο με λευκες, κι ανάμεσά τους μιá στενόμακρη εκκλησία, ή Άγία Τριάδα. "Α! λιθάδι, λιθάδι! για τó καλοκαίρι είσαι, είπα με τó νού μου. Τώρα είσαι χιονισμένο κι άπάτητο. Άλλά τó καλοκαίρι πόσα «κοκονάρικα» πόδια θά σέ πατήσουν!...

Ύστερα από πολλές τέτοιες έντυπώσεις φθάσαμε στο Βάβδο.

Σήμαντρα 1 - 3 - 1952. Άννα Χρ. Κουφού. Τάξη Στ'.

30ή. Θέμα. Τó χωριό μας

Μέσα στη φυλλωσιά τών δέντρων και στην άγκαλιά τού θουνού θρίσκεται!

Τά φρεσκοασπρισμένα σπιτάκια του φαίνονται σαν ένα κοπάδι πρόβατα ν' άνεβαίνουν στην καταπράσινη πλαγιά! Μικρό, αλλά ώραίο είναι! Τά λίγα πλατάνια του στέκονται σαν Ηράκλειες Στήλες και όμορφαίνουν τήν έξοχική πλατεία! Τó λευκό εκκλησάκι του στέκεται άτάραχο, ξένοιαστο, άσάλευτο στην κορυφή τού ξακουστού Προφήτη Ήλία. Σ' αυτή τήν κορυφή έρχονται οι παραθεριστές και βλέπουν τή γύρω μαγευτική φύση!

Λοιπόν τί νά σάς πούμε για τó μαγευτικό χωριό μας; Έκατομμύρια

λέξεις στην άράδα δε θα έφθαναν να δώσουν την εικόνα του. Και όμως φθάνει μια λέξη μόνο. Βάβδος!...

Βάβδος, σχολικό έτος 1954 - 55. Όμιλική έκθεση Άσπερίου Δ. Μπέλλου, Δημοσθ. Θ. Τρακατέλλη, Βαλασάς Δημ. Μπέλλου, μαθητών Στ' τάξης.

Χρειάζεται ο δάσκαλος καλύτερο κριτήριο, να σχηματίσει γνώμη για τὰ αποτελέσματα τῆς ἐργασίας του στό μάθημα τῶν ἐκθέσεων; "Όταν βλέπη τέτοιους καρπούς δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι βέβαιος καί ἡσυχος ὅτι ἡ ἐργασία του ἀποδίδει.

Ἄλλὰ στήν ἐκθεση, δὲ θὰ διαπιστώσῃ ὁ δάσκαλος μονάχα τί ἐπιτυχάνει στό μάθημα αὐτό. Στό περιεχόμενο τῶν μαθητικῶν ἐκθέσεων θὰ δῆ ἀκόμη ἂν καρποφορῇ ἡ ἐργασία του καί στὰ λοιπὰ μαθήματα τοῦ προγράμματος. Θὰ δεβαιωθῇ ἀπὸ αὐτές τί ἀκριβῶς ἀποκομιζοῦν οἱ μαθητές του ἀπὸ τῆ διδασκαλία του στὰ ἄλλα μαθήματα. "Ἄν δηλαδὴ οἱ γνώσεις πού μεταδίδει ἐμπεδώνονται στή συνειδητῆ τῶν μαθητῶν του καί ἂν τίς ἔχουν ἔτοιμες καί ξεκαθαρισμένες νὰ τίς χρησιμοποιήσουν σὲ κάθε στιγμή πού θὰ τίς χρειασθοῦν, ἔπως τόσο φανερά τὸ δείχνουν καί τὸ μαρτυροῦν οἱ ὑπ' ἀριθ. 6, 23, 25, 30, 36, 39, 47, 86, 88, 112, 113, 114, 115, 125, 139, 142, 143, 163, 164, 167, 180, 188, 204, 205, 226, 247, 272, 275, 305, 309, 320, 331, 333, 334, 342, 350, 352, 379, 390, 469, 504, 526, 530, 537, 553 ἐκθέσεις τοῦ βιβλίου μας.

Μεγάλη λοιπὸν εἶναι ἡ ἀξία καί ἡ σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ προσέξαμε κι ἐμεῖς ξεχωριστὰ καί τὸ δώσαμε πρωτεύουσα καί κυρίαρχη θέση ἀνάμεσα στὰ ἄλλα μαθήματα.

Καί οἱ μαθητές μας ξέρουν τὴν προτίμησιν καί τὴν ἀδυναμία μας αὐτὴ καί συναγωνίζονται ποιὸς νὰ παρουσιάσῃ τὴν πῶ πρωτότυπη καί κολαγραιμένη ἐκθεση.

Ἦρῃπει ὅμως νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι μέχρι σήμερα, στό δημοτικὸ τουλάχιστο σχολεῖο, δὲν ἀναγνωρίσθηκε ἡ ἀξία τοῦ μαθήματος αὐτοῦ. Τὴ μεγαλύτερη ἀπόδειξιν μᾶς τὴ δίνουν τὰ ἴδια τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα, τὰ ὅποια ἐνῶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα μαθήματα ἀναγράφουν ἀπὸ δυὸ μέχρι ἑξὶ ὥρες τὴν ἐβδομάδα, γιὰ τίς ἐκθέσεις παραχωροῦν μόνο μιὰ ὥρα.

Ἐμεῖς, εἴτε μὲ τὴν ἐγκρίσιν τῶν προϊσταμένων, εἴτε καί σιωπηρὰ, δίνουμε στίς ἐκθέσεις διπλάσιον χρόνον ἀπὸ ἐκεῖνον πού ὀρίζει τὸ πρόγραμμα. Πάντοτε ἀφιερώνουμε γιὰ τὸ μάθημα αὐτὸ δυὸ συνεχεῖς διδακτικὲς ὥρες. Τὴν ἐπιπρόσθετη ὥρα μᾶς τὴ δανεῖζει τὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσσης. Ἐπιπλέον, τὴν πρώτην ἐβδομάδα κάθε σχολικῆς χρονιάς, τὴ θυσιάζουμε στό βωμὸ τῶν ἐκθέσεων. Τότε μᾶς δίνεται ὅλη ἡ εὐκαιρία, νὰ παρουσιάσουμε στήν τάξιν καί νὰ ἀναλύσουμε ἑκατοντάδες ἐκθέσεων, μαθητῶν παρελθόντων σχολικῶν

ἔτων, νὰ ὑποδείξουμε καὶ νὰ ἐπεξηγήσουμε τὰ λογοτεχνικά τους σημεῖα καὶ νὰ μὴσοῦμε καὶ τοὺς νέους μαθητές μας στὰ μυστικά τῆς λογοτεχνικῆς ἐκθεσης. Καὶ ὅταν πεισθοῦμε ὅτι ἔγιναν καὶ αὐτοὶ κάτοχοι τῶν σπουδαιότερων ἐκφραστικῶν μέσων τοῦ λόγου, τοὺς ἀφήνομε νὰ γράψουν καὶ αὐτοὶ καὶ τοὺς προτρέπομε ὄχι μόνο νὰ συνεχίσουν ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερβάλουν τὸ ἔργο τῶν παλαιότερων μαθητῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΠΟΙΟΣ ΕΚΛΕΓΕΙ ΤΟ ΘΕΜΑ - ΠΗΓΕΣ ΘΕΜΑΤΩΝ - Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. ΠΟΙΟΣ ΕΚΛΕΓΕΙ ΤΟ ΘΕΜΑ

(ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ Ή ΚΑΘΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ;)

Η κάθε έκθεση πρέπει να περάσει από τρεις φάσεις, από τρία στάδια. Το πρώτο απ' αυτά είναι η έκλογή του θέματος και η συγκέντρωση του υλικού της. Το δεύτερο ή διάταξη της ύλης. Και το τρίτο ή γραπτή διατύπωση της έκθεσης.

Το πρώτο πάλι από τα τρία αυτά σημεία, η έκλογή δηλαδή του θέματος, περιλαμβάνει άλλα τρία μερικότερα προβλήματα: 1) Ποιός πρέπει να εκλέγει το θέμα. 2) Από ποιές πηγές θα αντλούμε τα θέματα. 3) Ποιός πρέπει να είναι ο τίτλος των εκθέσεων.

Το πρώτο από τα ζητήματα αυτά, ποιός πρέπει να εκλέγει το θέμα των εκθέσεων, είναι ένα από τα βασικότερα, που αντιμετωπίζουμε στο μάθημα αυτό και πρέπει να το προσέξουμε ξεχωριστά, γιατί από τη σωστή θέση που θα πάρουμε στο ζήτημα αυτό, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και η επιτυχία ή αποτυχία των μαθητών μας στο μάθημα των εκθέσεων.

Και για να μην καταλήξουμε σε συμπεράσματα έσφαλμένα, πρέπει και το ζήτημα αυτό της έκλογής του θέματος, όπως και κάθε άλλο ζήτημα, που έχει σχέση με τη διδασκαλία, να στηρίζεται επάνω σε βασικές παιδαγωγικές αρχές και σε γενικότερα ψυχολογικά πορίσματα, που είναι δοσμένα από την έρευνα του παιδιού και θεωρούνται και προβάλλονται σύν αλήθειες παιδαγωγικές.

Ένα από τα πορίσματα αυτά είναι και εκείνο που αναφέρεται στο πρόβλημα της ατομικότητας του παιδιού. Σύμφωνα με το πόρισμα αυτό, το κάθε παιδί είναι ένας οργανισμός με ιδιαίτερους νόμους στην εξέλιξή του, με ιδιαίτερους χαρακτήρες σωματολογικούς και ψυχολογικούς, με ξεχωριστή σωματική και πνευματική κατάσταση. Δηλαδή το κάθε παιδί είναι τελείως

διαφορετικό, όχι μόνο από τον ώριμο άνθρωπο, αλλά και από κάθε άλλο παιδί. Δεν υπάρχουν στην ίδια οικογένεια, στην ίδια σχολική τάξη, αλλά και σ' ελόκληρο τον κόσμο δυο παιδιά, που να είναι ακριβώς όμοια μεταξύ τους στο σώμα και στην ψυχή. Το κάθε παιδί, έχει από τη φύση έντελως ξεχωριστή σωματική και ψυχική κατάσταση, δική του ατομικότητα, που απαντάται μονάχα σ' αυτό και δεν επαναλαμβάνεται ποτέ σε άλλο παιδί.

Τί απαιτεί η αρχή αυτή από το δάσκαλο, από το σχολείο γενικά; Απαιτεί να γνωρίσουμε καλά τη σωματική και ψυχική κατάσταση του παιδιού και σύμφωνα μ' αυτή, να ρυθμίσουμε τα σχολικά προγράμματα, τη μέθοδο διδασκαλίας και όλη τη σχολική μας εργασία. Απαιτεί να δίνουμε στο παιδί τις γνώσεις εκείνες, αλλά και να ζητούμε απ' αυτό την εργασία εκείνη, που είναι σύμφωνη με την ψυχική του κατάσταση και τις πνευματικές του δυνάμεις και ανάλογη με τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντά του.

Εάν εφαρμόσουμε την αρχή αυτή και στο ζήτημα της έκλογής του θέματος των εκθέσεων, το θέμα της έκθεσης δεν μπορεί να το δώσει άλλος από το ίδιο το παιδί.

Και όταν μιλούμε για θέμα, δεν εννοούμε μόνο τον τίτλο της έκθεσης, την επικεφαλίδα της. Εννοούμε όλο το περιεχόμενό της, ελόκληρο το υλικό της, δηλαδή τις έντυπώσεις, τις ιδέες και τα συναίσθηματά, που μας χρειάζονται να συνθέσουμε μιá έκθεση.

Γιá την έκλογή του θέματος των εκθέσεων εκ μέρους των ίδιων των μαθητών, συνηγορούν και οι βασικές ψυχολογικές και παιδαγωγικές θεωρίες, στις όποιες θεμελιώθηκε και το νέο σχολείο εργασίας. Τις αναφέρω με συντομία, αφού προηγούμενα αντιπαραθέσω, για σύγκριση και αντιπαραβολή και τις θεωρίες του παλιού σχολείου.

Το παλιό σχολείο, στηρίζονταν στην παραστασιαρχική ή νοησιαρχική ψυχολογία του Έρβάρτου, κατά την οποία «ή ψυχή του ανθρώπου, άμέσως μετά τη γέννησή του, είναι ένας χώρος κενός, ένα άγραφο χαρτί, που αρχίζει να αποχτάει περιεχόμενο, με τις παραστάσεις - γνώσεις, που προέρχονται από τον έξωτερικό κόσμο, δια μέσου των αισθήσεων». Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές σκοπός της διδασκαλίας είναι ή μάθηση και ή μετάδοση γνώσεων, τις όποιες προσφέρει ο δάσκαλος και τις δέχεται ο μαθητής παθητικά.

Αντίθετα, το νέο σχολείο στηρίζεται στη βουλησιαρχική ψυχολογία του Wundt, κατά την οποία «ή ψυχή του ανθρώπου δεν είναι κενή, αλλά πλημμυρισμένη από ένστικτα και επιθυμίες, από έμφυτες όρμες και έσωτερικές σωματικές και πνευματικές δυνάμεις, που κληρονομικά φέρνει μέσα του ο άνθρωπος και οι όποιες με την επίδραση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος μπαίνουν άμέσως από την πρώτη στιγμή σε διαρκή ανάπτυξη και εξέλιξη και ώθουν τη βούληση του ανθρώπου για δράση, ενέργεια και έργα-

σία». Σκοπός δὲ τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι ὁ πλουτισμὸς τοῦ μυαλοῦ τῶν παιδιῶν μὲ γνώσεις, τίς ὁποῖες προσφέρει ὁ δάσκαλος, ἀλλὰ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐργασία πού καταβάλλει τὸ ἴδιο τὸ παιδί νὰ ἀποκτήσῃ τίς γνώσεις αὐτές. Δὲν ἀποβλέπει δηλαδὴ στὸ ποσὸ τῶν γνώσεων, ἀλλὰ στὸ ποσὸ τῆς ἐνέργειας πού θὰ καταβάλῃ τὸ παιδί νὰ ὀρῇ τίς γνώσεις.

Ἡ πρώτη θεωρία, ὅπως βλέπουμε, τοποθετεῖ στὸ κέντρο τῆς κάθε σχολικῆς ἐργασίας τὸ δάσκαλο. Ἡ δεύτερη στηρίζεται στίς δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ.

Ἐὰν θέλωμε τώρα νὰ ἐφαρμόσουμε καὶ τίς θεωρίες αὐτές στὴν πράξη, δηλαδὴ στὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος τῶν μαθητικῶν ἐκθέσεων, τότε κατὰ μὲν τίς ἀντιλήψεις τοῦ ἐρβατιανοῦ συστήματος, ἐκεῖνος πού πρέπει νὰ δώσῃ τὸ θέμα καὶ νὰ καθοδηγήσῃ τὸ μαθητὴ τί νὰ γράψῃ καὶ πῶς νὰ τὸ γράψῃ, εἶναι ὁ δάσκαλος. Ἐνῶ κατὰ τὸ σχολεῖο ἐργασίας, τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία, στὴν ἐπινόηση τοῦ θέματος, τὴ συλλογὴ τῆς ὕλης του καὶ τὴ γλωσσικὴ του ἐπεξεργασία, τὴν ἔχει ὁ ἴδιος ὁ μαθητής. Ὁ δάσκαλος δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάμιξη. Ἡ προσφορά του θὰ εἶναι μόνον ἡ ὑπόδειξη καὶ ἡ καθοδήγησις, στὸν τρόπο τῆς συλλογῆς τοῦ ὕλικου καὶ στὸν τρόπο τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων μὲ τὴ γλώσσα τῆς λογοτεχνίας.

Ἔτσι, στὴν περίπτωση τοῦ παλιοῦ σχολείου, ἔχομε σὲ κάθε μάθημα ἐκθέσεων, ἓνα μόνον θέμα, αὐτὸ πού καθορίζει ὁ δάσκαλος. Καὶ ὅλα τὰ 40—50 παιδιὰ πού ἀριθμεῖ ἡ τάξη, εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ γράψουν γιὰ τὸ ἴδιο αὐτὸ θέμα. Τὰ θέματα αὐτά, πού ὀρίζει ὁ δάσκαλος, τὰ ὀνομάζομε κοινὰ — δεσμευμένα — γενικὰ — καθορισμένα θέματα καὶ τίς ἐκθέσεις γενικῆς — κοινῆς — καθορισμένης ἐκθέσεως. Στὸ νέο σχολεῖο, τὸ κάθε παιδί, γράφει γιὰ τὸ θέμα τῆς δικῆς του ἐκλογῆς, ὅποτε στὸ ἴδιο μάθημα ἔχομε 40—50 διαφορετικὰ θέματα, ὅσοι δηλαδὴ εἶναι καὶ οἱ μαθητὲς τῆς τάξεως μας. Τὰ θέματα αὐτά πού ἐκλέγει ὁ κάθε μαθητής ὀνομάζονται ἐλεύθερα — ἀτομικὰ — προσωπικὰ θέματα καὶ οἱ ἐκθέσεις ἐλεύθερες ἐκθέσεις. Πολλὲς φορές μάλιστα, στίς ἐλεύθερες αὐτές ἐκθέσεις, ὁ ἀριθμὸς τους ὑπερβαίνει καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως. Γιατί, ὅπως διαπιστώσαμε, στὸ ἐλεύθερο θέμα, ὁ μαθητής γράφει μὲ εὐχαρίστηση καὶ μὲ μεγάλη εὐχέρεια καὶ μὲς παρουσιάζει ἐργασίες ἀξιόλογες, τίς ὁποῖες οὐδέποτε παρατηρήσαμε ὅταν ἡ διδασκαλία μας καὶ οἱ ὑποδείξεις μας στηρίζονταν στὸ πνεῦμα καὶ τίς ἀρχές τοῦ παλιοῦ σχολείου. Ἔτσι, πολλοὶ μαθητές, δὲν ἔρχονται μόνον μὲ μιὰ ἐκθεση τὴν ὁποία ἀπαιτεῖ ὁ δάσκαλος. Τόσο μεγάλη εἶναι ἡ συγγραφικὴ τους παραγωγὴ, ὥστε μὲς ἔτυχε νὰ ἀνακοινωθοῦν στὸ ἴδιο μάθημα περισσότερες ἀπὸ πέντε ἐκθέσεις τοῦ ἴδιου μαθητῆ.

Ἄλλὰ καὶ πῶς νὰ μὴν περιμένουμε τὴν ποσοτικὴ καὶ τὴν ποιοτικὴ αὐτὴ παραγωγὴ, ὅταν ὁ μαθητής σὲ κάθε μάθημα ἀκούῃ καὶ κρίνῃ τὴν ἐρ-

γασία 40—50 συμμαθητών του; Και οι πλέον αδύνατοι. θέλουν δὲ θέλουν, θὰ μάθουν νὰ γράφουν, ὅταν ἐφαρμόσουμε στὸ σχολεῖο μας τὴν ἀρχὴ αὐτὴ τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων.

Δὲν ὑπάρχει δὲ καμιά ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἐλεύθερο θέμα, πού διαλέγει τὸ ἴδιο τὸ παιδί, εἶναι καὶ τὸ καταλληλότερο γιὰ ἔκθεση. Αὐτὸ τὸ θέμα εἶναι ἀνάλογο μὲ τὴν ἰδιαίτερη φύση τῆς παιδικῆς ψυχῆς, σ' αὐτὸ ἐξιστορεῖ γεγονότα τῆς δικῆς του ζωῆς, αὐτὸ ἀπηχεῖ ψυχικὲς του συγκινήσεις, αὐτὸ εἶναι σύμφωνο μὲ τὰ ἐνδιαφέροντά του καὶ ἀνάλογο μὲ τὴν πνευματικὴ του δυναμικότητα. Τὸ θέμα οὐδέποτε πρέπει νὰ στέκεται ψηλότερα ἀπὸ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ παιδιοῦ. Καὶ μόνο τὸ ἐλεύθερο θέμα ἐπιτρέπει στὸ παιδί νὰ κινηθῆ μέσα στὰ πλαίσια τῆς διανοητικῆς καὶ γλωσσικῆς του ἀνάπτυξης.

Ἐνῶ τὸ γενικὸ θέμα, πού ὀρίζει ὁ δάσκαλος, ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι δὲν εἶναι παιδικό. Εἶναι ξένο καὶ ἄσχετο μὲ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν. Ἔρχεται σὰν ἐξαναγκασμός. Γεννάει ἀντιπάθεια καὶ ψυχικὴ ἀντίδραση. Δὲ συγκινεῖ τὸ παιδί. Τὸ ἀφήνει τελείως ἀδιάφορο, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὸ γράφει μὲ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνάγκη, γιατί τὸ ζήτησε ὁ δάσκαλος. Θυμοῦμαι πολὺ καλὰ, ὅταν ἔδινα στὴν ἀρχὴ τέτοια γενικὰ θέματα, ὅτι οὐδέποτε ἔδλεπα νὰ ζωγραφίζεται στὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐχαρίστηση. Ἀντίθετα διέκρινα τὴν κατῆφεια καὶ τὴ δυσφορία τους. Τὸ κοινὸ θέμα παρουσιάζει καὶ ἄλλο σοβαρὸ μειονέκτημα. Καταπνίγει τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν αὐτενέργεια τοῦ παιδιοῦ. Στὸ θέμα αὐτό, ὁ μαθητὴς δὲν αὐτενεργεῖ, δὲ δημιουργεῖ. Ἀπλῶς ἀντιγράφει τὸ δάσκαλό του. Ἐπαναλαμβάνει καὶ ἀναδιηγεῖται ὅ,τι ἄκουσε. Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστά, πολλοὶ ὀνόμασαν τὶς ἐκθέσεις αὐτές, ἐκθέσεις ἀναδιήγησης καὶ μηχανικῆς ἐκθέσεις.

Δημιουργία, μόνο στὴν ἐλεύθερη ἔκθεση μπορεῖ νὰ ὑπάρχει. Διότι ἡ ἐλεύθερη ἔκθεση δὲν ἔχει κανένα δεσμό, καμιά ἐπίδραση καὶ ἐξαναγκασμὸ ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Εἶναι ἔκθεση ἀνόθευτη. Φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικότητας τοῦ παιδιοῦ. "Ὅ,τι γράφει τὸ παιδί, εἶναι δικό του δημιούργημα, ἓνα κομμάτι τῆς προσωπικῆς του ζωῆς, ἀνάλογο καὶ σύμφωνο μὲ τὶς δυνάμεις του καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά του. Ἡ ἐλεύθερη αὐτὴ ἔκθεση πού δημιούργησε ὁ μαθητὴς μὲ δικῆς του δυνάμεις, φέρνει χαρὰ καὶ εὐχαρίστηση στὸ παιδί, τὸ ἐνώνει ψυχικὰ μὲ τὸ δημιούργημά του καὶ δυναμώνει καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Κάποτε μὲ ἐπισκέφθηκε μιὰ μαθήτριά μου, πού εἶναι σήμερα καὶ ἡ ἴδια δασκάλα. Τῆς διάβασα πολλὰ ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις τῆς. Σκίρτησε ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς. Ἀλλὰ στὸ πρόσωπό τῆς διέκρινα καὶ μιὰ συγκίνηση. Ναί, μοῦ εἶπε. Τὶς θυμοῦμαι τὶς ἐκθεσοῦλες μου αὐτές. Εἶναι σὰ νὰ τὶς ἔγραψα χθές. Καὶ δὲν ξεχνῶ μὲ πόση εὐχαρίστηση τὶς γράφαμε καὶ πόση ἦταν ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὸ μάθημα αὐτό.

Καί ἄλλη φορά ἡ ἴδια ἡ δασκάλα μου ἔγραφε: «Τὰ δυὸ ἐκεῖνα σχολικὰ ἔτη πού ἤμουν μαθήτριά σας στάθηκαν σταθμοὶ στὴ ζωὴ μου, γιατί ἀγάπησα τὰ βιβλία, στὰ ὁποῖα βρίσκω καταφύγιο καὶ τροφή. Κανένα μάθημα δὲ θυμοῦμαι νὰ ὑποτιμούσατε. Τὸ μάθημα ὅμως τῆς λογοτεχνίας, ἡ εὐλογημένη Πέμπτη, ὅπως τὴ λέγαμε, ἦταν γιὰ ὅλους μας εἰδική, ξεχωριστὴ καὶ ποθητὴ ἡμέρα. Πῶς τὴν περιμέναμε! Κρατούσατε ἀλήθεια στὰ χέρια σας τὸ μαγικὸ ραβδί, πού μᾶς ἐνέπνεε καὶ μᾶς καθοδηγοῦσε πῶς νὰ γράφουμε τὶς λογοτεχνικὲς ἐκθέσεις».

Καὶ πολλοὶ ἄλλοι μαθητὲς μου πού ἤρθαν νὰ μὲ χαιρετήσουν, δοκίμασαν μεγάλη ἐκπλήξη καὶ χαρὰ ὅταν τοὺς παρουσίαζα τὰ τετράδιά τους, στὰ ὁποῖα διάβαζαν μὲ ἀνέκφραστη συγκίνηση ἐκθέσεις τους. Ἄλλὰ καὶ ἡ δική μου ἐκπλήξη δὲν ἦταν μικρότερη ὅταν διαπίστωνα ὅτι, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, θυμοῦνταν καὶ ἐπαναλάμβαναν τὶς ὁδηγίες πού τοὺς ἔδιναν στὸ μάθημα αὐτό.

Δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι καὶ ἡ ἐλεύθερη ἔκθεση εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε μειονέκτημα. Ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ ἀδύνατα σημεία καὶ τὰ τρωτὰ της. Τὸ σπουδαιότερο ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὅτι οἱ μαθητὲς μᾶς παρουσιάζουν θέματα πολὺ εὐκόλα, κοινὰ καὶ συνηθισμένα, πού πολλές φορές ἀκούσθηκαν καὶ ἀπασχόλησαν τὴν τάξη. Καμιά φορά δὲ καὶ θέματα ἀνώτερα καὶ ἀπὸ τὶς δυνάμεις τους. Τὸ μειονέκτημα ὅμως αὐτό, δὲν ἔχει καθολικὸ χαρακτήρα. Θὰ συναντήσουμε βέβαια καὶ παιδιὰ, πού θέλουν νὰ ξεφύγουν καὶ νὰ περάσουν τὴ σειρά τους μὲ μιὰ ἔκθεση πού τὸ θέμα της εἶναι εὐκόλο, συνηθισμένο καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον. Αὐτὸ ὅμως γίνεται ἀπὸ ἐλάχιστα παιδιὰ καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀδύνατα τῆς τάξης. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴ διαρκῆ καθοδήγηση τοῦ δασκάλου καὶ τὰ παιδιὰ αὐτὰ φιλοτιμοῦνται καὶ φιλοδοξοῦν νὰ ἀνακοινώσουν στὴν τάξη κάτι τὸ πρωτότυπο καὶ ἐνδιαφέρον, κάτι πού θὰ εὐχαριστήση καὶ τὸ δάσκαλο καὶ τοὺς συμμαθητὲς τους.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, εἴμαστε καὶ ἐμεῖς θερμοὶ ὀπαδοὶ τῶν ἐλεύθερων ἐκθέσεων. Καὶ οἱ περισσότερες ἐκθέσεις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι ἐλεύθερες ἐκθέσεις, μὲ θέματα τῆς ἐκλογῆς τῶν μαθητῶν, θέματα πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν προσωπικὴ τους ζωὴ, θέματα πού συγκίνησαν τὴν ψυχὴ τους καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα χτύπησε, ὅπως λέμε, ἡ καρδιά τους. Εἶναι θέματα πού ἀναφέρονται καὶ συνδέονται μὲ πραγματικὰ βιώματά τους, μὲ γεγονότα δηλαδὴ πού ἔζησαν τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ ἢ ἔπασαν στὴν ἄμεση ἀντίληψή τους καὶ τὰ προκάλεσαν βαθιὰ ἐντύπωση.

Τέτοιες ἐλεύθερες βιωματικὲς ἐκθέσεις εἶναι καὶ οἱ ἐπόμενες πέντε.

31. Θέμα. Ὁ ληστής

Ἦταν πρωί.

Ἀτημέλητη ἀκόμα, πετοῦσα ἀπὸ χαρά, γιατί θά ἔβλεπα τὸ Γιάννη Καρατζιοβάλη, πού ὁ χάρος μὲ ἓνα μεγάλο δρεπάνι ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του! Ἦταν ὁ τρομερός ληστής, πού βασάνισε τὸ χωριό μας εἴκοσι ἐλόκληρα χρόνια! Τῆ στιγμῇ ἐκείνη πρόβαλε καὶ ὁ ἥλιος, σκορπίζοντας τὶς χρυσῆς του ἀκτίνες παντοῦ.

Φτάσαμε στὸ μέρος ὅπου ἔχουν σκοτωμένο τὸν Καρατζιοβάλη. Ἐνας χωροφύλακας ἀρπάζει τὸ κεφάλι τοῦ κλέφτη ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ φωνάζει: «Νά καὶ τὸ παλικάρι τῶν Βραστῶν!» Καὶ πάλι ξανακούεται ἡ φωνὴ τοῦ χωροφύλακα: «Τώρα ὁ μπαρμπα - Γιάννης κοιμᾶται τὸ βαθὺ ὕπνο!» Κορδωμένος καὶ ὁ κύριος διοικητής, τὸν βλέπει καὶ αὐτός, κουνᾷ τὸ κεφάλι του καὶ κάτι μουρμουρίζει! Τί νὰ ἔλεγε ἄραγε; Ἐπειτα βάζουν τὸ κεφάλι τοῦ ληστή στὸν τορβά καὶ ξεκινοῦν γιὰ τὸν Πολύγυρο.

Ἐγὼ ἐκ μέρους μου δὲν τὸν λυπήθηκα, παρὰ χάρηκα.

Βραστὰ 17 Δεκεμβρίου 1936. Σερριανὴ Δ. Κακαρίκα. Τάξη Στ'.

32. Θέμα. Τὸ ἐμβόλιο

Ἐνα τζιπ σταμάτησε στὸ προαύλιο τοῦ σχολείου!

Δυὸ λεπτοκαμωμένες κοπέλες ἀνέβηκαν τῇ μαρμάρινη σκάλα του. Τὰ καθαρὰ καὶ ἐλόασπρα χέρια τους τρύπωσαν στὴν πέτσινη τσάντα! Σὲ λίγο ξετρυπώθηκαν γεμάτα μὲ φάρμακα καὶ μὲ δυὸ θελόνες! Τὰ παιδιὰ τρομαγμένα ἐτοιμάζονται γιὰ τὸ ἐμβόλιο. Καὶ ἐμεῖς, γεμάτες στενοχώρια, ὡς πού νὰ φᾶμε τὴ θελόνα!

Τελείωσε τὸ ἐμβόλιο καὶ τὸ τζιπ ἔφυγε ἀφήνοντας πίσω του τὸ χωριό. Ἰάβδος 12 - 11 - 1953. Ὀμαδικὴ ἔκθεσι Κωνσταντῆς Ἀγ. Μαλακούδη, Αἰκατερίνης Ἐλ. Νάιδου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

33. Θέμα. Τὰ Θεοφάνεια

Τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων θρέθηκα στὰ Νέα Μουδανιά!

Κόσμος πολὺς μαζεύθηκε στὴν ἀκρογιαλιά. Ἐνα στολισμένο καράδι περιμένει. Νά καὶ ὁ Δεσπότης! Κατεβαίνει τὸν κατήφορο, κρατώντας στὰ χέρια του ἓνα Σταυρό, πού εἶχε ζωγραφισμένο τὸ Χριστὸ σὲ κολυμβήθρα. Τούπ! τούπ! ἀκούονται τὰ δῆματα τοῦ Δεσπότη, πού ἀνέβαινε τῇ σκάλα τοῦ καραβιοῦ. Φτάνει στὴν πλώρη. Καὶ λέγοντας τοὺς ἄγιους στίχους, πέταξε τὸ Σταυρὸ στὴ θάλασσα. Ἐφτὰ παλικάρια πέσανε στὰ ἦσυχα, ἀλλὰ κατάψυχρα νερὰ τῆς θάλασσας! Ἐνας ἀπ' αὐτούς, κάνοντας μιὰ βουτιά στὸ ἁγιασμένο νερό,

βρήκε τὸ Σταυρό. Καὶ χωρὶς νὰ πῆ τίποτε στοὺς ἄλλους, βγήκε στὴ στεριά. Οἱ ἄλλοι βγήκαν μὲ κατεβασμένα μούτρα.

Τέλος πήρε τὴν ομάδα του καὶ κρατώντας στὰ χέρια του τὸ Σταυρό, μπαίνει πρῶτος στὰ σπítια, φέλοντας τὸ «ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε...».

Σήμαντρα 10 - 1 - 1950. Χαράλ. Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Ε΄.

44. Θέμα. Ὁ καραγκιόζης

Σὰν ἀστραπή κυκλοφόρησε ἡ χαρούμενη εἰδηση στ' αὐτιά μας: «Ἡρθε ὁ καραγκιόζης».

Μπαμπά μου, μπαμπά μου, δῶσε με ἓνα τάλιρο!... Τὸ πήρα, ἔκοφα τὸ εἰσιτήριο καὶ κάθησα στὴν πρώτη θέση. Τὸ κουδούνι χτυπάει. Ντίν! ντίν! Νεκρική σιγή βασιλεύει! Μόνο ἡ χοντρή φωνή τοῦ καραγκιόζη ἀκούεται! Ὅλα τὰ βλέμματα στράφηκαν στὸ ἔργο! Μὲ μιᾶς οἱ ἄψυχες σκιές μπῆκαν σὲ κίνηση!

Γιὰ πρώτη φορά βλέπαμε τέτοιο θέαμα!...

Σήμαντρα 2 Δεκεμβρίου 1950. Ἀπόστολος Σαβ. Μετεντζίζης. Τάξη Σ΄.

35. Θέμα. Ἀντάρτες... ἀντάρτες

Ἡσυχία σκεπάζει τὰ πάντα!...

Τὴν παγερὴ αὐτὴ ἠσυχία τὴν κόβει τὸ γάβγισμα τοῦ σκύλου. Ὁ κόσμος ὅλος θρίσκεται σὲ βαθὺ ὕπνο. Ξαφνικὰ ἓνας πυροβολισμὸς ἀκούεται! Κατόπιν ἓνας πιὸ δυνατὸς κρότος, πού τάραξε ὅλα τὰ τζάμια τοῦ χωριοῦ. Κάτι μουρμουρητὰ τῶν «Μάυδων» ἀκούγονται μέσα στὸ σκοτάδι: «Ἀντάρτες!... ἀντάρτες!...». Οἱ σφαῖρες σκίζουν τὸν ἀέρα καὶ φτάνουν στὸ ἀντικρινὸ φυλάκιο. Πυλοδόλα, μπρέντες, τουρτουρες καὶ μπαζούκας χτυποῦν ἐπάνω στὸ μικρὸ φυλάκιο!... Οἱ φωτοβολίδες θγάζουν νέους ἥλιους στὸ πυκνὸ σκοτάδι!...

Λίγο ἔλειψε νὰ παραδοθῆ τὸ μικρὸ μου χωριὸ στὰ χέρια τῶν ἀνταρτῶν.

Σήμαντρα, ἔτος 1949. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρopoulos. Τάξη Ε΄.

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτηθῆ. Ποτὲ δὲν παραβαίνομε τὸν κανόνα αὐτὸν τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων; Τὸν παραβαίνομε καὶ τὸν ἀθετοῦμε, γιατί ξέρομε ὅτι στὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτη ἐλευθερία. Ὑπάρχει καὶ ἡ δέσμευση, ὁ καταναγκασμὸς. Εἶπαμε πιὸ ἐπάνω ὅτι ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ, γιὰ νὰ εἰσαχθῆ στὸ γυμνάσιο, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ κριτήριο τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων. Καὶ οἱ ἐξετάσεις αὐτὲς διενεργοῦνται πάντοτε σὲ γενικὰ καὶ προκαθορισμένα

θέματα, γιατί μόνο στα θέματα αυτά γίνεται ευκολότερη και εμφανέστερη ή σύγκριση και μπορεί ο κριτής να σταθμίση επακριβέστερα τη δυναμικότητα των διαγωνιζομένων, για την επιλογή των άριστων.

Και ο δικός μας μαθητής δεν πρέπει να βρεθῆ ἀπροετοίμαστος για τὸ ἐνδεχόμενο αὐτό. Καὶ ὑποχρεώομε τοὺς μαθητὲς μας νὰ γράψουν ἐκθέσεις καὶ σὲ θέματα γενικά. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι προτιμοῦμε τὰ θέματα ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ γεγονότα, ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο ἔγιναν κοινὸ βίωμα καὶ συγκίνησαν ὅλα τὰ παιδιά τῆς τάξης. Καὶ τέτοια γεγονότα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, δὲν εἶναι σπάνια. Μιὰ ἐκδρομὴ, μιὰ γιορτὴ, ἓνα ἐξαιρετικὸ φυσικὸ φαινόμενο, ἓνα συγκλονιστικὸ γεγονός, μιὰ θεομηγνία, μιὰ ἐπιδημία, ἡ παρουσία στὸ χωριὸ ἐνὸς ὑψηλοῦ προσώπου καὶ τόσα ἄλλα, εἶναι ἄριστα θέματα γιὰ τίς γενικὲς καὶ καθορισμένες αὐτὲς ἐκθέσεις.

Τὸ γενικὸ αὐτὸ θέμα τὸ ὀρίζει συνήθως ὁ δάσκαλος. Μπορεῖ ὅμως νὰ ὀρισθῆ, μὲ τὴ συνεργασία δασκάλου καὶ μαθητῶν. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ πάντοτε παρουσιάζονται ἀντιρρήσεις καὶ διχογνωμίες, γιατί ὁ κάθε μαθητὴς ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὴ δική του γνώμη. Οἱ ἀντιρρήσεις εἶναι ἐλάχιστες ἢ καὶ δὲν παρουσιάζονται καθόλου, ὅταν τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης τὸ ἔζησε ὀλόκληρη ἡ τάξη. Πάντως στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ γενικὸ θέμα ἄς τὸ ὀρίζει ὁ δάσκαλος, χωρὶς νὰ ἀποκρούῃ τελείως καὶ τὴ γνώμη τῶν μαθητῶν του, ἀλλὰ οὕτε καὶ νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς δικούς του σκοποὺς καὶ ἐπιδιώξεις.

Πολλὲς φορές τὸ θέμα μᾶς τὸ ἐπιβάλλουν καὶ οἱ προϊστάμενες ἀρχές, ὅταν στὰ σχολεῖα γίνονται ὀμιλίες ἢ διοργανώνονται διάφορες γιορτὲς καὶ μᾶς ζητοῦν νὰ ἀπασχολήσουμε τὰ παιδιά μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ὀμιλίας ἢ τῆς γιορτῆς. Εἶναι τὰ γνωστὰ θέματα γιὰ τὴ μάνα, τὴν ἀποταμίευση, τὸν ἀλκοολισμό, τὴν ὑγεία, τὴν προστασία τῶν ζώων καὶ δασῶν, θέματα γιὰ ἐθνικὰ γεγονότα κ.λ.π.

Καὶ νὰ θέλομε λοιπὸν νὰ ἀποκλείσουμε τὸ γενικὸ θέμα, δὲν μπορούμε. Ἀλλὰ καὶ στὸ καθορισμένο αὐτὸ θέμα δὲ δεσμεύομε σὲ τίποτε τὸ μαθητή. Εἶναι ἐλεύθερος νὰ διαπραγματευθῆ τὸ θέμα, ὅπως αὐτὸς θέλῃ, κατὰ τὸ δικό του τρόπο, χωρὶς τίς ἐπεμβάσεις καὶ τοὺς περιορισμοὺς ἢ τίς διηγῆσεις τοῦ δασκάλου του. Θὰ ἐκθέσῃ ὁ ἴδιος ἐλεύθερα ὅ,τι εἶδε στὴ γιορτὴ, ὅ,τι ἄκουσε στὴ σχετικὴ ὀμιλία. Γι' αὐτὸ καὶ στὰ κοινὰ θέματα, οὐδέποτε παρουσιάζονται ὀμοιότυπες ἐργασίες. Πάντοτε ἔχουν μεγάλη διαφορὰ ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη καὶ οὐδέποτε συμπύπτουν, ὅπως συνέβαινε στὶς ἐκθέσεις τοῦ παλιοῦ σχολείου. Τὴ διαφορετικὴ διαπραγμάτευση τὴ διαπιστώνομε καὶ στὰ ἐπόμενα πέντε γενικά θέματα, μὲ τίς πέντε ἐκθέσεις στὸ καθένα.

36. Θέμα. Ἡ μάνα

«Μάνα κράζει τὸ παιδάκι

μάνα ό νιός και μάνα ό γέρος
 μάνα άκούς σέ κάθε μέρος
 ά! τί όνομα γλυκό!...»

Έτσι έγραψε ό ποιητής Μαρτινέλλης για τή μάνα. Μά και έτσι είναι. "Όπου κι άν γυρίσης, όπου κι άν πās τή λέξη μάνα θ' άκούσης. Ξυπνώ γελαστή, ξυπνά και ή μητέρα μου. Πονώ έγώ, πονά και ή μάνα. Άρρωστώ έγώ, άρρωστά κι αυτή!... "Ό,τι θέλω μου χαρίζει. Τή ζωή της, τήν ύγεία της, τó φαί της, όλα μου τά δωρίζει. Δώρο μεγάλο για μένα, αλλά και μεγάλη λύπη για τά όρφανά!

Ή δική μου μάνα είναι κοντή, αδύνατη και γελαστή. Τί καλή πού είναι! Σάν τή ζάχαρη και τó μέλι! Χωρίς τή μάνα μου δέ θέλω νά ζω!...

Στίς 2 Φεβρουαρίου γιορτάζουμε και τή γιορτή της! Μεγάλο πανηγύρι. Πηδοῦμε, χορεύουμε, τραγουδοῦμε. Και τή δίνομε και ένα μικρό δώρο. "Ό,τι έχομε ευχαρίστηση. Κι εκείνη μās δίνει τήν ευχή της νά προοδεῦουμε!

Γαλάτιστα 7 Φεβρουαρίου 1957. Έλένη Ν. Κουτζίαφάρα. Τάξη Ε΄.

37. Θέμα. Ή μάνα

Μάνα! Τί γλυκό πού είναι τó όνομά σου! Πόσα και πόσα δέν κρύβει ή λέξη αυτή! Κανένας άλλος θησαυρός δέν είναι σάν τή μάνα!

Τά άκούραστα χέρια της μέρα και νύχτα δουλεύουν. Αυτά νά πλύνουν. Αυτά νά ζυμώσουν. Αυτά νά ράψουν! Και τά δάκρυα της μάνας ποιός μπορεί νά τά ζυγίση; Δάκρυα όταν άρρωσταίνουμε και ξενύχτια δίπλα στό κρεβάτι μας! Δάκρυα πάλι πιό πικρά, όταν ένα παιδί της ξεφύγη από τόν ίσιο δρόμο και τραβάη για τó κακό! Και ή καρδιά της; "Ω! αυτή είναι πού κρύβει τó μεγαλύτερο θησαυρό! Πόσες άχαριστίες και πίκρες δέν καταπίνει! Άλλά ή μητρική καρδιά είναι πάντα έτοιμη νά μās συγχωρήση! Είναι τó πιό άγαπητό πρόσωπο!

Και γι' αυτό κάθε χρόνο στίς 2 Φεβρουαρίου γιορτάζουμε τή γιορτή της μάνας. Της μάνας του Χριστού και της δικής μας μητέρας. Και όλα τά παιδιά της χαρίζουμε ένα δώρο. Έγώ φέτος για δώρο της έδωσα μιá ύπόσχεση. Πώς θά είμαι πάντα ένα καλό και φρόνιμο παιδί!... Και πιστεύω μ' αυτό νά ευχαριστήθηκε πιό πολύ!

Γαλάτιστα 7 Φεβρουαρίου 1957. Μερóπη Ή. Νουκάρη. Τάξη Ε΄.

38. Θέμα. Ή μάνα

Ποιός άλλος άπ' τή μάνα είναι ό φύλακας μας; Ποιό σεβαστό πρόσωπο φροντίζει για μās; Ποιός νοιάζεται νά μās αναθρέψη, νά γίνουμε καλοί

ἄνθρωποι στήν κοινωνία; Ποιὸς θὰ ζυμώση, θὰ πλύνη, θὰ σιδερώση; Ποιὸς ἄλλος θὰ ξαγρυπνήση κοντὰ στὸ κρεβάτι μας ὅταν εἴμαστε ἄρρωστοι; Πάντα ἢ μάνα μας παιδιά.

Αὐτή, ὅταν ἤμασταν μικροί, μᾶς ζέσταινε μὲ τὰ ἀπαλά της χέρια, ὅπως ἢ κλώσα τὰ κλωσόπουλα, ὅπως ἢ χελιδόνα τὰ μικρά της! Καὶ τώρα αὐτή θὰ σηκωθῆ πολὺ πρῶι νὰ μᾶς ἐτοιμάση γιὰ τὸ σχολεῖο! Πόσο λυπάται ὅταν τὰ παιδιά της λείπουν ἀπὸ τὸ πλάι της! Πόσο τὰ γυρεύει νὰ ξαναγυρίσουν ἂν εἶναι ξενιτεμένα ἢ στὸν πόλεμο κι ἄλλοῦ κι ἄλλοῦ! Καὶ οἱ μαῦρες ἐκεῖνες μητέρες πού τὰ παιδιά τους εἶναι στοὺς τάφους, τί πίκρα νιώθουν!...

Ἄχ! ἀλήθεια, δυστυχισμένα τὰ παιδιά πού δὲν ἔχουν στὸν κόσμο αὐτὸ τὸ μεγαλύτερο θησαυρό, πού λέγεται «μᾶνα».

Γιλάτιστα Ἱ Φεβρουαρίου 1957. Μαρία Ἀργ. Καφαντσίη. Τάξη Ε΄.

39. Θέμα. Ἡ μάνα

Μᾶνα! Ἀλήθεια μιὰ λέξη εἶναι. Ἀλλὰ σὰν κι αὐτή δὲν ὑπάρχει ἄλλη. Αὐτὴ μᾶς γέννησε καὶ πέρασε θάσανα, πίκρες καὶ καημούς, ὥσπου νὰ μᾶς μεγαλώση καὶ νὰ μᾶς θάλῃ στὸν ἴσιο δρόμο τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὅμως πολλὰ ἄτυχα παιδιά δὲ χάρηκαν τὴ μάνα τους. Καὶ τώρα ἀπροστάτευτα ἀπὸ μητέρα γυρίζουν ξυπόλυτα στοὺς δρόμους. Τὶ εὐτυχισμένος εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει δίπλα του τὴ μάνα! Ἄς εἶναι καὶ ὁ πιὸ φτωχός! Ἡ μάνα εἶναι τὸ γερὸ θεμέλιο τοῦ σπιτιοῦ.

Ἀπὸ αὐτὲς τίς μάνες γεννιοῦνται τὰ ἥρωϊκὰ παλικάρια, πού ἔχουν ἀτσάλι τὴν καρδιά καὶ σίδηρο τὰ χέρια! Ὅπως ὁ Διάκος στήν Ἀλαμᾶνα καὶ ὁ Λεωνίδας στὶς Θερμοπύλες! Ἀπ' αὐτὲς γεννιοῦνται τὰ σοφὰ κεφάλια τῆς Ἱστορίας, πού ἔφεραν τὸν πολιτισμὸ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη. Ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης ὁ Χαλκιδιχιώτης ἀπὸ τὰ Στάγειρα.

Μὰ μέσα σ' ὅλες τίς μάνες παρουσιάζεται καὶ ἄλλη μιὰ μάνα! Ἡ Ἑλλάδα! Καὶ πρέπει νὰ παρακαλοῦμε τὸν παντοδύναμο Θεὸ μέρα καὶ νύχτα νὰ ἔχη καλὰ καὶ τὴ δική μας μάνα καὶ τὴ μεγάλη μάνα μας τὴν Ἑλλάδα! Γι' αὐτὲς τίς δυὸ μάνες βγήκαν ἄνθρωποι πού ἀπάγγειλαν λόγους καὶ ἔγραψαν ποιήματα!...

Εἶναι οἱ δυὸ μάνες πού δὲν ξαγοράζονται!...

Σήμαντρα 8 Φεβρουαρίου 1952. Γεώργιος Ἱ. Βησσαρίου. Τῆξη Στ΄.

40. Θέμα. Ἡ μάνα

Τὶ ὄνομα γλυκό! Τὶ γλυκιά φωνή! Ὅπου καὶ νὰ πᾶς, ὅπου καὶ νὰ σταθῆς, αὐτὸ τὸ ὄνομα θ' ἀκούσης!

Μάνα πρωτοείπαμε όταν ήρθαμε στη ζωή και μάνα όταν θα φύγωμε! Καλύτερο πράγμα δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμο αὐτό! Καλύτερα νὰ σοῦ λείπη τὸ πνευμόνι σου παρά ἡ μάνα! Δυστυχισμένος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὴν ἔχει! Αὐτὸς νιώθει τὸ χαμό της! "Ὅπως ἐγώ!...

"Ὅταν θυμοῦμαι τὴ γλυκιὰ φωνή της, δάκρυα πικρὰ ξεχειλίζουν ἀπὸ τὰ μάτια μου!... Στὸ διπλὰνὸ σπίτι παίζει τὸ γραμμόφωνο, ἀλλὰ στὸ δικό μας βασιλεύει ἡ πίκρα, ἡ ἔρημιά. Γιατί; Γιατί μᾶς λείπει ἡ μάνα μας!... Ζωὴ ποὺ τὴν περνῶ ὁ δύστυχος!... Παίζουν τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς στὴν αὐλὴ χαρούμενα καὶ ἐγὼ κατσουφιασμένος στέκομαι!... Ποῦ εἶναι τώρα νὰ πάω νὰ τὴν ἀντικρίσω; Ποῦ εἶναι νὰ μοῦ σφίξῃ στὴ μητρικὴ ἐκείνη ἀγκαλιά της;... "Αχ! δὺς δάκρυα πικρὰ κύλησαν ἀπὸ τὰ μάτια μου, ποὺ τὰ ρούφηξε τὸ μαντίλι!... Ποῦ εἶσαι μανούλα μου γλυκιὰ!... Κανείς! κανείς δὲ μ' ἀπαντᾷ!... "Αχ! ἔρημος στὸν κόσμο εἶμαι! "Ἐρημος! "Ὅλα μαῦρα μοῦ φαίνονται!...

Μὰ τί νὰ κάμω; "Ἔτσι μοῦ ἦτανε γραφτό!...

Σήμερα 8 Φεβρουαρίου 1952. Γεώργιος Χαρ. Μουτάφης. Τάξη Στ'.

41. Θέμα. Ἡ γρίπη

"Ἐφθασε καὶ πάλι ἀπὸ τὴν Ἀσία!

Πέρασε ἡπείρους καὶ θάλασσες, νησιά καὶ ποτάμια καὶ ἔφθασε καὶ ἐδῶ! Καβαλίκεψε τὸν ἀέρα καὶ ἦρθε! Ἀπ' ὅπου καὶ ἂν πέρασε ἄφησε τὰ κρούσματά της. Ἀρρώστους, θανάτους! Κανένα δὲν ἄφησε ἀπείραχτο! Μᾶς ἔπιασε ὅλους ἔπως πιάνῃ τὸ ἀγκίστρι τὸ ψάρι. "Ὅλοι στὸ κρεβάτι! Οἱ γιατροὶ πηγαίνωσέρονται. Οἱ φαρμακοποιοὶ ἄλλο ποὺ δὲν ἤθελαν!

— Δὸς μου χάπια, ὁ ἕνας, δὸς μου ἐνέσεις, ὁ ἄλλος!

Αὐτὴ εἶναι ἡ γρίπη ποὺ ἦρθε καὶ σὲ μᾶς σὰ μαυροφορεμένη γλωμιὴ γυναίκα ἀπὸ τὴν Ἀσία.

Γαλάτιστα 7-11-1957. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

42. Θέμα. Ἡ γρίπη

"Ἐνα νέφος γεμάτο κολλητικὴ ἀρρώστια εἶναι ξαπλωμένο παντοῦ. Ἡ γρίπη!

Γέμισε καὶ ἡ δική μας ἀτμόσφαιρα ἀπὸ μόλυνση! Βρέφη ποὺ μόλις ἔχουν λυθῆ ἀπὸ τὰ σπάργανα, παιδιὰ μὲ χαρούμενα πρόσωπα, γυναίκες μεσόκοπες, γέροι μὲ ἄσπρες γενειάδες, ἄντρες γεροδεμένοι, βλέπουν πῶς νὰ προφυλαχτοῦν, νὰ μὴ τοὺς πιάσῃ ἡ ἀρρώστια! Ἀλίμονο ὅμως! Τὸ φοβερὸ κύμα τῆς ἀρρώστιας τοὺς παρασέρνει καὶ δὲν τοὺς ρωτᾷ! "Ὅλοι κείτονται στὰ κρεβάτια ἀρρωστοὶ! Ὁ πυρετὸς πυρώνει τὸ μέτωπό τους! Σαραντα!..., τριάντα ἐννιά!...

Μιά αγωνία τούς κυριεύει. Πότε νά γίνουν γεροί, όπως και πρώτα! Οί γιατροί θρήκαν δουλειά. "Όλα τὰ σχολεία έκλεισαν. Δημοτικά, γυμνάσια!... Δεκαπέντε μέρες ξεκούραση! Στίς πόλεις τὰ νοσοκομεία έχουν γεμίσει. Μά και στά χωριά είναι αδύνατο νά θρῆς σπίτι χωρίς ἄρρωστο.

Κι ἐγὼ ξαπλωμένη στό κρεβάτι μ' ὄψη ὠχρή και τὸ θήχα στό στόμα! Τὰ φάρμακα, ἀλγκόν, κινίνα, παραστέκουν δίπλα μου!

Ἄλλά εὐτυχῶς τὴν πέρασα ελαφρά!

Γαλάτιστα 7 Νοεμβρίου 1957. Μερία Μιχ. Κρατζαφέρη. Τάξη Στ'.

43. Θέμα. Ἡ γρίπη

Ἡ γρίπη κυκλοφορεῖ σάν τὸ περιοδικὸ «Ἡ Ζωὴ τοῦ παιδιοῦ!»! "Όλοι θὰ τὴν ἀγοράσουμε! Στὸ κρεβάτι θὰ τὴ διαβάσουμε!

Βαριά ἀσθένεια! Ἄπὸ τὴν Ἀσία ξεπρόβαλε! "Όλοι παραδομένοι στὸν πυρετό. Μέσα σ' αὐτοὺς παραδόθηκα κι ἐγὼ. Μαραμένη σάν τὸ φύλλο! Τὸ σιδερένιο κρεβάτι, ἓνα στρώμα, ἓνα σεντόνι, ἓνα μαξιλάρι και ἓνα πάπλωμα, συντροφιά τὰ εἶχα μιὰ ἐβδομάδα! Μιὰ ἐβδομάδα δὲν ἀκούστηκα στὴ γειτονιά! Μιὰ ἐβδομάδα δὲν κατηφόρησα τὸ στενὸ δρομάκι! Μιὰ ἐβδομάδα δὲ σηκώθηκα ἀπὸ τὸ κρεβάτι! Μιὰ ἐβδομάδα βουτηγμένη στὸν πυρετό! Τὰ φάρμακα μπῆκαν σὲ δουλειά! Τὰ ζεστά τσάγια, οἱ σοῦπες, πηγαινοέρχονται ἀπὸ τὴν κουζίνα στοῦ ἀρρώστου τὴν κάμαρα! "Όρεξη καθόλου! Ἡ γιαγιά μπουκώνει στό στόμα! Ἡρθε ἡ σειρά και γιὰ βεντούζες!... Πάκ! πάλ! στὴν πλάτη μου!....

Ἐγίνα καλά! Καί ἡ κυκλοφορία τῆς γρίπης κόπηκε σάν κλωστή!

Γαλάτιστα 7 Νοεμβρίου 1957. Νίτσα Παναγ. Χατζῆ. Τάξη Στ'.

44. Θέμα. Ἡ γρίπη

Μιά κοπέλα φιλή, γλωμή, αδύνατη, ξεπρόβαλε ἀπὸ τὰ βάρη τῆς Ἀσίας! Ἀσιατικὴ τὴ λένε!

Πέρασε χώρες και χωριά, βουνά, κάμπους και πεδιάδες, τὰ σάρωσε ὅλα και ἔφθασε και στὴν Ἑλλάδα! Γέμισαν τὰ νοσοκομεία ἀπὸ ἀρρώστους! Φλογίζομαι και ἐγὼ στὸν πυρετό! Ἐξω ὁ ἥλιος λάμπει χαρούμενος! Τὰ παιδιά παίζουσι σάν τρελά! Μόνο ἐγὼ κείτομαι στό κρεβάτι, ἐπάνω στό μαλακὸ στρώμα! "Όλα ἄγνωστα, πικρὰ μού φαίνονται! Ὁ γιατρός μὲ τὴν πέτσινη τσάντα πηγαινοέρχεται! Οἱ ἀσπιρίνες μπῆκαν στὴ δουλειά. Τὸ «τιμοζάν» κουταλιά, κουταλιά τὸ μετρῶ! Μιὰ ἑβδομάδα μαραμένη, ζαλισμένη, γλωμή και αδύνατη!... Ἀλήθεια, τί κακὴ ἀρρώστια είναι ἡ γρίπη!

Μά τώρα και πάλι ὁ ἥλιος λάμπει και γιὰ μένα φωτεινὸς και γε-

λαστός!

Γαλάτιστα 7 Νοεμβρίου 1957. Βενετία Β. Παπαδασιλείου. Τάξη Στ'.

45. Θέμα. Ἡ γρίπη

Βρισκόμαστε στις ἀρχές τοῦ Νοέμβρη. Οἱ μέρες συννεφιασμένες, οἱ μέρες θλιβερές!

Μιά λεπτομακωμένη γυναίκα, στὰ μαῦρα ντυμένη, κουρασμένη ἀπὸ τὸ μακρινὸ ταξίδι, ἐπισκέπτεται ἔλα τὰ σπίτια. Κανένα δὲν ἀφήνει παραπονεμένο! Στὸ σπίτι ἔλοι στρῶμα! Γκούχ! ἀκοῦς ἀπὸ δῶ, ἄχ! ἀπὸ κεῖ καὶ ὁ πυρετός, ὅσο πάει καὶ δυναμώνει! Ξαπλωμένη τώρα στὸ μαλακὸ κρεβάτι, καίγομαι, φλογίζομαι! Δίπλα μου, στὸ μικρὸ τραπέζι, τὰ φάρμακα μὲ περιμένουν! Τὰ χάπια, οἱ ἐνέσεις, οἱ βεντουζες. Ἀλλὰ καὶ οἱ λεμονάδες μὲ δροσιζούν! Ἀκούω τίς φωνές τῶν παιδιῶν καὶ ἡ ψυχὴ μου σκιρτάει! Νὰ σηκωθῶ μοῦ φαίνεται! Τέσσερις μέρες δὲν πῆγα σχολεῖο. Τέσσερις μέρες δὲν εἶδα τίς φιλενάδες μου! Τέσσερις μέρες δὲ χόρτασα παιχνίδια!

Ἐπιτέλους ἡ γρίπη ἄρχισε νὰ φεύγη σιγὰ σιγὰ, ἀφήνοντας πίσω τῆς κακὰ σημάδια. Τὸ βῆχα καὶ τὸ συνάχι.

Γαλάτιστα 7 Νοεμβρίου 1957. Μερόπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Στ'.

46. Θέμα. Τὸ χιόνι

Πωπώ! Τί γίνεται! Χιονίζει!

Μικρές, κάτασπρες τούφες, σὰν ἑλαφρὲς πεταλοῦδες, στριφογυρίζουν σὰν τρελὲς στὸν ἀέρα! Πέφτουν ἀπαλὰ ἀπαλὰ καὶ στολιζούν τὰ δέντρα, τοὺς θάμνους καὶ τοὺς λόφους! Δὲν ἔχουν ξεχάσει τίποτε! Τὰ δέντρα χιονισμένα τώρα, μοιάζουν σὰν ὀμπρέλες καὶ σὰν πολυέλαιοι. Ὅλα τὰ σπίτια φοροῦν ἄσπρες κουκούλες! Κι ἔλα τὰ μικρὰ φυτὰ εἶναι θαμμένα ἀπὸ τὸ κάτασπρο καὶ παχὺ χιόνι. Ὡς ἐκεῖ πού μπορεῖ νὰ φθάσῃ τὸ μάτι μου, τὸ χιόνι ἔλα τὰ σκεπάζει. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεχωρίσῃ μονοπάτια καὶ δρόμους. Βαθιὰ σιωπὴ θασιλεύει σ' ἔλο τὸ χωριό. Ποῦ καὶ πού φαίνεται κανένας ἄνθρωπος κουκουλωμένος. Εἶναι μαζεμένοι στὰ σπίτια τους κοντὰ στὴ φωτιά τους. Καὶ τὰ ζῶα εἶναι χωμένα μέσα στοὺς στάβλους. Καὶ τὰ σπουργιτάκια πετοῦν μὲ παραπονιάρικες φωνούλες, γιατί δὲ θρῖσκουν τροφὴ νὰ φᾶνε. Ἔρχονται ὡς τίς αὐλὲς νὰτσιμπήσουν τὰ ψίχουλα καὶ τοὺς σπόρους. Ὅλα κάτασπρα! Σπίτια, δρόμοι, δέντρα, βουνά! Ὅλα σὰ νὰ κοιμοῦνται κάτω ἀπ' τὸ παχὺ χιόνι!

Πυκνὸ πυκνὸ σὰν ἄσπρο μπαμπάκι πέφτει, ἔλο πέφτει!

Γαλάτιστα 16 Ἰανουαρίου 1958. Μαρία Μιχ. Καραζαφεῖρη. Τάξη Στ'.

47. Θέμα. Τὸ χιόνι

Τὸ κρύο τσοῦζει! Μικρὲς νιφάδες χιονιοῦ ἄρχισαν νὰ πέφτουν! Τρελὸ χορὸ χορεύουν!

"Ὅλα φόρεσαν τὸ κατάλευκο σκουφί τους! Οἱ δρόμοι, τὰ σπίτια, τὰ δέντρα, οἱ βουνοκορφές, ἄρχισαν νὰ σκεπάζωνται. Ἡ γῆ ξαναφόρεσε τὸ ἀπαλό, τὸ κατάλευκο φόρεμά της!

Τὸ χιόνι εἶναι ἕνα ὕδατῶδες μετέωρο! Καὶ μᾶς ὠφελεῖ τόσο πολὺ! Πλουτίζει τὶς πηγές, ψοφάει τὰ μικρόβια! Ἄν θὰ πῆς καὶ γιὰ μᾶς τὰ παιδιὰ, μᾶς γεμίζει χαρὰ! Σὲ λίγο ὁ χιονοπόλεμος θ' ἀρχίσῃ! Οἱ χιονάνθρωποι θὰ στηθοῦν!

Γαλιάτιστα 16 Ἰανουαρίου 1958. Βενετία Β. Παπαθασσιλείου. Τάξη Στ'.

48. Θέμα. Τὸ χιόνι

Μεσάνυχτα ἦταν ὅταν οἱ λευκοντυμένες νιφάδες ἄρχισαν νὰ πέφτουν ἀπὸ τὸν οὐρανό!

"Ἄλλες χόρευαν καὶ ἄλλες καθόταν ἑλαφρὰ στὴ γῆ. Τὸ καμπαναριὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἔβαλε τὴ χειμωνιάτικη κουκούλα του. Ἡ κληματαριά τὰ ἴδια. "Ὅλη ἡ φύση φόρεσε τὸ κάτασπρο σεντόνι! Τὰ πουλιά τρέχουν ἐδῶ κι' ἐκεῖ. Οἱ χωρικοὶ στὸ τζάκι. Ἡ γιαγιά μὲ τὴ ρόκα κλώθει, λέγοντας καὶ παραμύθια στὰ μικρὰ ἐγγονάκια της. Ὁ μπαμπὰς ξεκουράζεται κι αὐτός. Σήμερα δὲ θὰ πάῃ στὴ δουλειά!

Κι ἐμεῖς οἱ μαθητὲς γράφομε ἔκθεση γιὰ τὸ χιόνι!

Γαλιάτιστα 16 Ἰανουαρίου 1958. Κώστας Ἀστ. Κουτζικρῆς. Τάξη Στ'.

49. Θέμα. Τὸ χιόνι

Νύχτα ἦταν! Ἡ μαμά μου μὲ ξύπνησε καὶ μοῦ λέγει:

Στέργισο, χιονίζει!...

Τρέχω στὸ μπαλκόνι καὶ βλέπω. "Ὅλα κάτασπρα! "ὦ! τί χαρὰ! Οἱ νιφάδες πέφτουν χορεύοντας τὸν τρελὸ χορὸ! Ὁ κάμπος λὲς κοιμᾶται κάτω ἀπὸ τὸ ἄσπρο σεντόνι! Στους δρόμους ψυχὴ δὲ φαίνεται! Τὰ πουλάκια ἔφυγαν γιὰ τὶς θερμὲς χώρες! Μόνο ὁ φίλος μας ὁ σπουργίτης κάθεται καὶ μᾶς κάνει παρέα. Τὰ παιδιὰ ἄλλο πού δὲν ἤθελαν. Ξεχύθηκαν στους δρόμους νὰ παίξουν. Ἀλλὰ οἱ γιαγιάδες καὶ οἱ παππούδες πού φοβοῦνται πολὺ τὸ κρύο, κάθονται δίπλα στὸ τζάκι.

Τὸ χιόνι πόσο ὠφέλιμο εἶναι! Θὰ ποτίσῃ τὰ σπαρτά, νὰ ψωμιώσουν οἱ καρποί!

Γαλιάτιστα 16 Ἰανουαρίου 1958. Ἀστέριος Κατ. Στρίκος. Τάξη Στ'.

50. Θέμα. Τὸ χιόνι

Ἔφυγε τὸ καλοκαίρι! Τὸ μαραμμένο φθινόπωρο πῆρε τὴ θέση του. Καί τώρα ἄλλος βασιλιάς μπῆκε στὸ θρόνο. Ὁ χειμώνας!

Κοντός, μὲ ἄσπρα γένια, μὲ χρυσὴ ποιμαντορικὴ ράβδο, κυβερνάει τὸ κράτος! Τρεῖς μῆνες θὰ καθήση καὶ ἔπειτα θὰ μᾶς ἀδειάση κι αὐτὸς τὴ γωνιά! Μὰ αὐτὴ τὴν ὥρα ἓνας δυνατὸς ἀέρας φυσᾷ μανιασμένος. Καὶ ἄρχισε νὰ πέφτη πυκνὸ χιόνι. Μικρὲς πεταλουδίτσες χορεύουν τρελά. Εἶναι οἱ νιφάδες τοῦ χιονοῦ, ποὺ παίρνουν διάφορα σχέδια! Ὅλοι γύρω στὴ φωτιά κάθονται. Ἡ φασουλάδα χορεύει τρελά κι αὐτὴ! Ἡ γάτα δὲν ξεκολλᾷ ἀπὸ τὸ τζάκι!... Τὸ χιόνι συνεχίζει νὰ πέφτη πιὸ δυνατὰ. Τὰ σπίτια, τὰ δέντρα, ἔλα στολιστήκαν μ' ἓνα κάτασπρο χαλί! Τὰ σπαθωτὰ κρύσταλλα κρέμονται ἀπὸ τὶς στέγες. Τὰ παιδιὰ παίζουν χιονοπόλεμο!

Ἀλήθεια! Ἄν δὲ χιονίζε, δὲ θὰ καρποφοροῦσε ἡ γῆ! Οἱ ἐρύσες δὲ θὰ εἶχαν νερό! Τὰ δάση, τὰ δέντρα, τὰ χόρτα, ἔλα θὰ ξηραίνονταν!

Καί τὸ χιόνι συνεχίζει νὰ πέφτη!...

Γαλλίσινα 16 Ἰανουαρίου 1958. Μαρία Θεοδ. Πλουμή. Τάξη Στ'.

51. Θέμα. Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα

Νά την! Πάλι στὴ γωνιά κάθεται! Ρουθουνίζει βαριά! Λὲς καὶ πῆρε τὸν αἰώνιο ὕπνο της!

Σηκώνεται καὶ φέρνει μιὰ γύρα στὸν μπουφέ! Σὰν κάτι νὰ μυρίσθηκε! Βάζει τὸ πόδι της σὲ μιὰ σχισματιά. Προσπαθεῖ νὰ τὸν ἀνοιξῆ. Τέλος τὰ κατάφερε καὶ ἀρπάζει ἓνα ψάρι!... Πάει καὶ τὸ πιάτο!... Ἀκούει τὸ θόρυβο καὶ φεύγει!... Μὰ τί ζημιάρα ποὺ εἶναι! Ἀλλὰ τὴν ἔχουμε χαϊδεμένη!

Ἡ ἀδελφή μου ἕμως θύμωσε καὶ ἀρπάζει ἓνα ξύλο! Ἡ εὐκαιρία μου δόθηκε. Ἄφησε τὸ ζῶο, τῆς λέω. Δὲν ἔχει λογικό. Τὰ ποντίκια ὅταν τὰ τρώη μᾶς ἀρέσει. Γιατί νὰ τὸ χτυπήσης; Ἀμαρτία μεγάλη εἶναι. Νά ἀγαπᾶς τὰ ζῶα!

Ἀκούγοντας τὰ λόγια αὐτὰ ἡ παρδαλὴ γατούλα, ἔρχεται καὶ κάθεται ἐπάνω στὴν ποδιά μου. Σὰ νὰ μοῦ λέη καὶ αὐτὴ:

— Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα!

Βέβδος 3 Μαρτίου 1955. Αἰκατερίνη Γ. Πέγιου. Τάξη Στ'.

52. Θέμα. Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα

Ἦταν ἀνοιξιὰτικο πρωινό. Ὁ χρυσοκίτρινος δίσκος τοῦ ἡλίου εἶχε

βγῆ ἀπὸ τὴν καταπράσινη βουνοπλαγιά.

Ἐμεῖς ξεκινήσαμε. Ἀνεβαίνοντας στὴν ὄμορφη καὶ μαγευτικὴ τοποθεσία τοῦ προφήτη Ἡλία, ἓνα ἄγριο ἀκούσαμε μέσα στὸ δάσος. Σὲ λίγο ἓνα μαῦρο ἄλογο προβάλλει μπροστὰ μας! Ἦταν κοκαλιάρικο! Τὰ πόδια του ἔτρεμαν ἀπὸ τὴν ἀδυναμία! Τὰ ξεκομμένα μάτια του μᾶς ἔβλεπαν σὰ νὰ ζητούσαν κάποια βοήθεια! Τὸ πλησιάσαμε πιὸ κοντά. Ἐκείνο ἔκαμε νὰ φύγη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία καὶ τὰ γερατειὰ σωριάσθηκε κάτω! Ἐνα πονετικὸ χλιμίντρισμα ἔβγαλε καὶ θαρρεῖς δάκρυα κυλοῦσαν στὰ μάτια του, σὰ νὰ ἔλεγε:

— Γιατί ἄσπλαγχνε καὶ σκληρὲ νοικοκύρη μὲ ἔδιωξες ἀπὸ τὴν ἡσυχία τοῦ στάβλου μου, ἀφοῦ τόσα χρόνια σὲ δούλευα κι ἔδραζες τὸ ψωμί σου; Τώρα πού κι ἐγὼ στὰ γερατειὰ μου ἤθελα νὰ ξαποστάσω, ἐσύ μὲ ἔδιωξες καὶ θὰ πεθάνω ἐδῶ μέσα!

Αὐτὰ εἶπε καὶ ξεψύχησε!... Νοῦ καὶ καρδιά ποιὸς εἶχε νὰ σκεφθῆ πόση δουλειὰ ἔκανε αὐτὸ τὸ ζῶο στὸ νοικοκύρη του καὶ πόση πίκρα ἔνοιωθε στὴν τελευταία του στιγμή!

Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα καὶ μὴν τὰ παρατάτε ἔρημα στὰ δάση! Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα!

Βάθος 3 Μαρτίου 1955. Βαλκισία Δημ. Μπέλλου. Τάξη Στ'.

53. Θέμα. Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα

Ἦταν ἀπόγευμα. Ὁ ροδοκόκκινος ἥλιος ἔγερνε κατὰ τὴ δύση. Τὸ τσουχτερὸ ἀεράκι μᾶς περνούναζε τὰ κόκαλα!

Ξαφνικὰ στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ξεπρόβαλε ἓνα κοντόσωμο, βαρυφορτωμένο γαῖδουράκι. Ὁ ὄγκος τοῦ φορτιοῦ ἦταν μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ μικρὸ σωματάκι του! Μιὰ φωνὴ ἀκούστηκε καὶ τ' ἄγρια χτυπήματα ἐπεφταν ἐπάνω στὰ κουρασμένα γέρικα καπούλια! Ἄχ! γιατί αὐτὸς ὁ ἄσπλαγχνος ἄνθρωπος τὸ χτυπᾶ ἔτσι; Τάχα δὲν πονεῖ, δὲν αἰσθάνεται! Νὰ μπορούσε νὰ μιλῆσθαι τὸ καημὲνο τὸ γαῖδουράκι θὰ τοῦ ἔλεγε:

— Γιατί μὲ χτυπᾶς ἄπονε νοικοκύρη; Τάχα δὲ σοῦ ἔκανα ποτὲ κανένα καλὸ καὶ εἶμαι τόσο ἄχρηστο!

Κρίμα νὰ θασανίζουμε τὰ ἄθῳα αὐτὰ πλάσματα! Ἀγαπᾶτε λοιπὸν τὰ ζῶα καὶ μὴν τὰ περιφρονεῖτε!

Βάθος 3 Μαρτίου 1955. Ἀντωνία Γ. Καμπάνη. Τάξη Στ'.

54. Θέμα. Ἀγαπᾶτε τὰ ζῶα

Τὰ πετεινάκια σὰ σωστὰ ρολόγια μᾶς ἔφεραν τὴ χαραυγὴ. Καὶ τώρα

πάλι λάλησαν. "Όλο τὸ χωριὸ ζύπνησε.

Τὴν ὥρα ἐκείνη ἕνας ἄνθρωπος ξεπρόβαλε μπροστά μας. Εἶχε μάτια καστανά, μεγάλο μέτωπο, μαύρα σγουρά μαλλιά. Στὸ ἀριστερὸ του χέρι κρατοῦσε ἕνα κοφτερὸ μαχαίρι καὶ δίπλα του ἀκολουθοῦσε ἕνα μικρὸ κατάλευκο προβατάκι! Γιά μιὰ στιγμή τὸ αἷμα ἀχνιστὸ ἔτρεχε στὴ λιθόστρωτη αὐλὴ μας!

Μιά σκέψη ἔφερα στὸ νοῦ μου! Ἄγαπᾶτε τὰ ζῶα!

Μ' αὐτὸς ὁ σκληρὸς καὶ ἄπρονος ξέχασε αὐτὲς τὲς τρεῖς ἀπλὲς λέξεις. Πάει, πέθανε, ξεψύχησε τὸ ἄμιορο τὸ ζῶο!

Βιβλ. 3 Μαρτίου 1955. Γραμματικὴ Ἄθ. Τυροβούζη. Τάξη Στ'.

55. Θέμα. Ἄ γ α π ᾶ τ ε τ ᾶ ζ ῶ α

Ἦταν χαράματα! "Όλοι πῆγαιναν στὴ δουλειά!

Μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους πῆγαινε καὶ ἕνας γέρος ψηλὸς μὲ κουρελιάρικα ροῦχα, ἄσπρα μαλλιά καὶ μεγάλα μάτια. Τραβοῦσε ἕνα ἄδύνατο, μικρὸ καὶ ἀπελπισμένον σκυλί. Τὸ εἶχε δεμμένο μὲ ἕνα χοντρὸ σκοινὶ καὶ τὸ χτυποῦσε ἀλύπητα! Ἐγὼ τὸ λυπήθηκα καὶ ρώτησα: Παππού, γιατί τὸ χτυπᾶς; Ἐκεῖνος τραβοῦσε τὸ δρόμο του καὶ οὔτε μοῦ ἔδωσε σημασία. Γιὰ σκληρὸς πού ἦταν!

Μὰ γιατί νὰ βασανίζουμε τὰ ζῶα; Ἄγαπᾶτε τὰ ζῶα! Μὴν τὰ παιδεύετε!

Βιβλ. 3 Μαρτίου 1955. Πασχαλιὰ Δ. Νίτσιου. Τάξη Στ'.

56. Θέμα. Ἀ φ ἦ ν ω τὸ σ χ ο λ ε ῖ ο

Ἦρθαν οἱ διακοπές! Τὰ σχολικά μου χρόνια τελείωσαν! Στὴν ψυχὴ μου ἕνα θάρος νιώθω! Ἀφήνω τὸ σχολεῖο! Ναι τὸ ἀφήνω!

"Ἐξὶ χρόνια δούλεψα μαζὶ μὲ τοὺς καλόκαρδους δασκάλους μου. Ἐξὶ χρόνια πηγαινοερχόμουν μὲ τὴ μαθητικὴ ποδιά. Ἐξὶ χρόνια μοίρασα τὲς χαρὲς καὶ τὲς λύπες μαζὶ του. Καὶ τώρα τὸ ἀποχαιρετῶ! Ἡ ψυχὴ μου γίνεται ἐαυρύτερη, τὰ μάτια μου θουρκιώνουν καὶ ξεσποῦν σὲ κλάματα!

22 Ἰουνίου! Μιά καλοκαιρινὴ ἡμέρα θὰ ξημερώσῃ. Μὲ τὴν μπλὲ ποδιά καὶ τὸ ἄσπρο γιακαδάκι θὰ ἐπισκεφθῶ γιὰ τελευταία φορὰ τὸ σχολεῖο! Ζηλεύω τὴ σχολικὴ ζωὴ. Εὐτυχημένα τὰ παιδιὰ πού εἶναι στὴν πρώτη τάξη! Ἐχουν ἕξι χρόνια νὰ χαροῦν τὸ σχολεῖο!

Ἐνας ἀναστεναγμὸς θαθὺς βγαίνει ἀπὸ τὰ στόματα τῶν τελειοφοίτων. Αὐτὴ ἡ μέρα τοῦ χωρισμοῦ θὰ μοῦ μείνῃ ἄσθηστη! Ἐνα ἀγκάθι μυτερὸ, σουβλερὸ θὰ μοῦ τρυπᾷ τὰ σωθικά! Γιάτι στὸ τέρμα πού μὲ βγάξει εἶ-

ναι ἡ κοινωνία! Καὶ ἡ κοινωνία ἔχει πολλές δυσκολίες. Καὶ ὅσες παγίδες κι ἂν σὲ στήσουν πρέπει νὰ τὶς περάσης! Νὰ βγῆς νικητῆς, δαφνοστεφανωμένος!...

Κι ἂν καμιὰ φορὰ θυμηθῆς τὸ σχολεῖό, πές το δυὸ λόγια γλυκά!... Ἀγαπημένο μου σχολεῖο σὲ ἀποχαιρετῶ! Ἄλλα λόγια δὲν μπορῶ νὰ σοῦ πῶ! Ἐσένα πού μ' ἀνάθρεψες χριστιανικά καὶ μὲ δίδαξες τὴν ἀλήθεια, τὶ δὲ σοῦ χρεωστῶ!... Ἀλλὰ ὁ φτωχός μου νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ σοῦ πῆ ὅσα πρέπει! Ἐσὺ ἔμεινες καὶ θὰ μείνης φάρος ἄσθητος μέσα στὴν ψυχὴ μου! Σ' ἀγαπῶ, σὲ λατρεύω ἀγαπημένο μου σχολεῖο! Ἐμεινες καὶ μείνε ὁδηγὸς τῆς ἀλήθειας στὰ ἑλληγόπουλα! Μόρφωσε καὶ ἄλλους καὶ κάνε τὴν πατρίδα μας νὰ τὴ ζηλεύουν ὅλοι!

Ἄλλα δὲν ξέρω νὰ σοῦ πῶ! Μ' αὐτὰ τὰ λόγια σοῦ δίνω νὰ καταλάβῃς πὼς σ' ἀγαπῶ καὶ θὰ σ' ἀγαπῶ!

Γαλάτιστα 7 Ἰουνίου 1958. Μαρία Ἀργ. Καφταντζῆ. Τάξη Στ'.

57. Θέμα. Ἀφῆνω τὸ σχολεῖο

Οἱ μέρες πλησιάζουν! Ἔρχεται τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους! Ἔρχεται καὶ τὸ τέλος τῆς σχολικῆς μας ζωῆς!

Καὶ μαζί μ' αὐτὸ τελειώνουν καὶ τὰ παιδικὰ μας χρόνια, οἱ παιδικὲς χαρὲς καὶ λύπες, πού περάσαμε μαζί μὲ τὸ σχολεῖο! Βγαίνομε στὴ ζωὴ. Καὶ ἡ ζωὴ εἶναι δύσκολη, γεμάτη στενοχώριες. Ἀλλὰ κανεὶς δὲ θὰ ξεχάσῃ τὶς παιδικὲς ἀναμνήσεις, τὶς παιδικὲς χαρὲς καὶ λαχτάρους. Θὰ μείνουν ἀξέχαστες μέσα στοῦ μας. Καὶ προπάντων θὰ μείνῃ ἀξέχαστο τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο! Γιατὶ σ' αὐτὸ χρεωστοῦμε τὰ πρῶτα γράμματα πού μάθαμε ὅταν ἤμασταν ἐφτάχρονα παιδιὰ. Σ' αὐτὸ καὶ στοὺς δασκάλους. Αὐτοὶ κοπίασαν γιὰ νὰ μᾶς μορφώσουν. Νὰ μᾶς κάνουν καλοὺς ἀνθρώπους, καλοὺς χριστιανούς, καλοὺς Ἑλληνας πολίτες, νὰ ἀγαποῦμε τὴν πατρίδα, τοὺς σκλαβωμένους ἀδελφούς μας τοὺς Κυπρίους.

Πῶς νὰ μὴν ἐκφράσουμε καὶ μεῖς τὴν εὐγνωμοσύνη μας! Γι' αὐτὸ τώρα πού φεύγομε ἄς τὸ χαιρετήσουμε. Χαίρε ἀγαπημένο μου σχολεῖο πού σ' ἀγάπησα τόσο πολὺ! Χαίρετε ἀγαπημένοι δασκάλοι πού σταθήκατε σὰν πατέρες μας! Χαίρετε ἀγαπημένοι συμμαθητές! Χαίρετε αἰθούσες πού χύσαμε ἰδρώτα στὴν κάθε μιὰ σας ἕνα χρόνο! Χαίρετε γραφεῖα, θρανία, πίνακες, ὅλα τὰ ἀντικείμενα! Χαίρε καὶ σὺ ἀγαπημένο κηπάκι, πού σὲ περιποιήθηκα τόσο πολὺ! Χαίρε μαθητικὴ ζωὴ τοῦ δημοτικοῦ!

Τώρα πού θὰ φύγομε δὲ θὰ σᾶς ξεχάσουμε. Τώρα πού παίρνομε τὸ ἀπολυτήριό δὲ θὰ χωριστοῦμε γιὰ πάντα. Θὰ ξαναδλεπόμαστε ἔστω καὶ νοε-

ρά. Χαίρε αγαπημένο σχολείο!

Γαλιάτιστα 7 Ιουνίου 1958. Εθαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

58. Θέμα. Ἀφήνω τὸ σχολεῖο

Ἐύπνησε ἡ φύση στὸ ἀντίκρισμα τῆς καινούργιας μέρας! Μιὰ ἀπέ-
ρανη ὀμορφιὰ ξαπλώνεται παντοῦ! Χαρούμενα κελαηδοῦν τὰ πουλιὰ στὰ
καταπράσινα δέντρα! Κρυστάλλινα ἀκούγονται τὰ γέλια καὶ οἱ φωνές τῶν
παιδιῶν στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου!

Λίγες μέρες ἀκόμα θὰ ἔχῃς συντροφιά! Λίγες μέρες καὶ τὰ χάνεις
τὰ ἐργατικά σου μελίσινα! Κοίτα τώρα μὲ τί ὄρεξη δουλεύουν! Οἱ σκέψεις
κατεβαίνουν καὶ ἡ πένα γράφει, γράφει! Γράφει τὴν τελευταία ἔκθεση!
Πῶς χτυπᾷ ἡ καρδιά μας! Μὲ τί λαχτάρα περιμένομε τὰ ἀποτελέσματα!
Ἄραγε θὰ προβιθαστῶ καὶ φέτος; Αὐτὴ τὴν ἐρώτηση κάνει ὁ καθένας στὸν
ἑαυτὸ του. Ἀλλὰ μὰ παροιμία μᾶς θυμίζει: «Ὅ,τι σπειρήσῃς θὰ θερίσῃς». Τὶ
κόπο ἔκανες ὅλη τὴ χρονιά; Στὸ χέρι σου εἶναι νὰ πάρῃς καὶ σὺ τὸ 10! Νὰ
φορέσῃς καὶ ἐσὺ τὸ στεφάνι τῆς σχολικῆς νίκης!

Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ κρατήσουμε τὸ ἀπολυτήριο στὰ χέρια μας! Τότε
θὰ εἴμαστε ἐλεύθερα πουλιὰ! Χαρούμενα καὶ ξένοιαστα θὰ τρέχουμε ἐδῶ καὶ
ἐκεῖ. Μερικὰ ὄμως πρόσωπα δὲ χαίρονται γιὰ τὴν ἐλευθερία τους αὐτὴ!
Σχυμμένα, ἐπάνω στὸ πράσινο θρανίο συλλογιζοῦνται!... "Ἐξι χρόνια ἔχουν
περάσει ἐπάνω στὰ θρανία! "Ἐξι χρόνια κάναν συντροφιά μὲ τὸ καλὸ βιβλίο!
Πόσο καλὴ γίνεται ἡ ζωὴ μας στὸ σχολεῖο! Πόσο ὠφέλιμα πράγματα μα-
θαίνουμε! Πόσα χρεωστοῦμε στοὺς καλοὺς μας δασκάλους!

Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ καλὸ μου σχολεῖο σ' ἀποχαιρετῶ μ' ἓνα δάκρυ!...

Γαλιάτιστα 7 Ιουνίου 1958. Μερὸπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Στ'.

59. Θέμα. Ἀφήνω τὸ σχολεῖο

"Ἐξι χρόνια μᾶς δέχεσαι στὴν ἀγκαλιὰ σου ἀγαπημένο μας σχολεῖο!
"Ἐξι χρόνια ἡ γλυκόλαλη καμπάνα σου μᾶς προσκαλεῖ! "Ἐξι χρόνια ἐργα-
σία καὶ κόπο!

Πότε πέρασαν αὐτὰ τὰ χρόνια! Μικρὸ παιδάκι ἦρθα στὸ σχολεῖο! Τὸ
μουαλό μου ἦταν ἄδειο ἀπὸ σοφία καὶ σκέψεις! Καὶ τώρα ὀλόκληρη κοπέλα
σ' ἀποχαιρετῶ. Δώδεκα χρονῶν πιά. Καὶ φεύγω ὠφελημένη μὲ σκέψεις, μὲ
γνώσεις! Ἄχ! σχολεῖο! Μέσα στὸ κτίριό σου πέρασα τὴν πιὸ εὐχάριστη
ζωή. Τὶ θὰ νιώσω τώρα ποῦ θὰ ἐγῶ στὴν κοινωνία! Τὸ καταλαβαίνω. Πολ-
λὰ ἀγκάθια σκληρὰ θὰ ματώσουν τὴν καρδιά μου! Μέσα μου νιώθω μὲν ἀ-
γωνία. Πῶς θὰ ἐγῶ στὴν κοινωνία; Τὶ ἐπάγγελμα θ' ἀκολουθήσω; Ὅλα

τριγυρνούν στο μυαλό μου. Και σκέφτομαι. Πρέπει να παλέψω στη ζωή.

Τώρα λοιπόν σ' αποχαιρετώ με λύπη στην καρδιά αγαπημένο μου σχολείο! Και πάντα θα εύγνωμονώ τους καλούς μου δασκάλους που μ' έμαθαν τα γράμματα. Ποτέ δε θα ξεχάσω τη ζωή που περάσαμε μαζί! Αξέχαστο σχολείο! Τα διδάγματα που μ' έδωσες και οι γνώσεις θα μείνουν ριζωμένα βαθιά στο νοῦ μου!

Λοιπόν σ' αφήνω γεια! Μά πιό πολύ εύχαριστώ τους δασκάλους μου που τόσο αγάπησα!

Γαλλίσινα 7 'Ιουνίου 1958. Βενετία Β. Παπαβασιλείου. Τάξη Στ'.

60. Θέμα. 'Αφήνω τὸ σχολεῖο

"Ἐξι χρόνια ζήσαμε σέ μιὰ βαθύπλουτη, δλάνοιχτη ἀγκαλιά! Μὲ τί καημό, μὲ τί λαχτάρια πέρασαν! Καὶ τώρα θὰ ἀφήσω τὸ σχολεῖο!

Μεγάλη ἔννοια κρύβουν μέσα τους αὐτὲς οἱ τρεῖς λέξεις. Μεγάλη σημασία! Κρύβουν τὰ ἔξι χρόνια! Κρύβουν χαρὲς καὶ λύπες! Ὑστερα ἀπὸ λίγο θὰ τὸ ἀποχαιρετήσω! Ἡ τύχη μου τότε θὰ μὲ βγάλῃ σὲ ἓνα καινούριο μέρος! Στὸ γυμνάσιο! Ἐκεῖ θὰ συνεχίσω τὸ σχολεῖο! Σὰν κι αὐτὸ ὁμως δὲ θὰ ξαναβρῶ. Τέτοια χαρὰ δὲ θὰ ξαναβιώσω! Ἐδῶ μέσα τὰ μάτια μου ἀνοιξαν πρὸς τὸ φῶς! Ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ κτίριο γαλήνεψε ἡ ψυχὴ μου! Ἐδῶ σ' αὐτὴ τῇ φωλιᾷ ἔμαθα νὰ εἶμαι μ' ὄλους φίλος κι ἀδελφός! Σχολεῖό μου, ποτὲ δὲ θὰ σὲ ξεχάσω! Καὶ πάντα μὲ ἓνα φτερούγισμα τῆς φαντασίας μου θὰ σὲ θυμῶμαι! "Ἐνα δάκρυ θὰ κυλάῃ καὶ θὰ ποτίζῃ τὸ δέντρο τῆς ἀγάπης σ' ἐσένα! Μὲ ἓνα δούρκωμα τῆς ψυχῆς μου θὰ πάρω τὸ ἀπολυτήριό μου! Κάτι ὁμως ξέχασα. Τοὺς δασκάλους μου! "Ὅταν στὸ δρόμο θὰ εἶμαι κι ἐγὼ ἓνας ἀπλὸς διαβάτης, θὰ τοὺς καλημερίζω! Γιατί αὐτοὶ μοῦ ἀνοιξαν τὰ μάτια τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιάς μου!

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια τελειώνω τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο! Μὲ γλυκιᾶς ματιᾶς καὶ μὲ ἓνα κούνημα τοῦ χεριοῦ μου τὸ ἀποχαιρετῶ!

Γαλλίσινα 7 'Ιουνίου 1958. Ἑλένη Ν. Κουτσιαφάρα. Τάξη Στ'.

"Ὅπως βλέπουμε καὶ στὰ δεσμευμένα θέματα, ἀποδίδουν τὰ παιδιὰ, ὅσο καὶ στὰ ἐλεύθερα. Ὡστόσο, στὸ σχολεῖο μου τουλάχιστον, τὸ καθορισμένο θέμα ἀποτελεῖ τὴν ἐξαιρέση. Ὁ κανόνας εἶναι τὸ ἐλεύθερο θέμα.

Θὰ ἤθελα δέ, πρὶν νὰ κλείσω τὸ θέμα, νὰ προσθέσω στὸ σημεῖο αὐτὸ, ἀκόμη πέντε ἐκθέσεις. Αὐτὲς δὲν εἶναι ἐκθέσεις γενικοῦ θέματος. Εἶναι ἐλεύθερες ἐκθέσεις. Γι' αὐτὸ ἔχουν καὶ διαφορετικὴ ἐπικεφαλίδα καὶ ἡμερομηνία. Ἀναφέρονται ὁμως στὸ ἴδιο γεγονός, στὸ θάνατο ἑνὸς γέρου, πὺ ὅπως φαίνεται ἦταν ἓνα πρόσωπο ἀγαπητὸ στὰ παιδιὰ. Τὶς παραθέτω λοι-

πὸν στή θέση αὐτῆ τῶν δεσμευμένων θεμάτων, γιὰ νὰ τονίσω διτὶ πολλές φορές τὸ ἐλεύθερο θέμα καὶ χωρὶς νὰ τὸ ζητήσουμε, μεταβάλλεται σὲ θέμα γενικό, στὴν περίπτωση πού ἔνα γεγονὸς γίνῃ δίωμα τῶν περισσότερων μαθητῶν.

61. Ὁ θάνατος τοῦ γερο-Χριστόφορου

Τὸ κουδούνι χτύπησε καὶ τὰ παιδιὰ μὲ φωνές τραβοῦσαν γιὰ τὰ σπίτια τους.

Ἐγὼ περνώντας ἀπὸ ἕνα στενὸ σοκάκι, ἔπεσα ἐπάνω σὲ μιὰ κηδεῖα! Ποῖος πέθανε; ρώτησα ἕνα παιδί.

— Ὁ γερο-Χριστόφορος, μοῦ εἶπε.

Ὁ γερο-Χριστόφορος!... εἶπα καὶ μοῦ ἔφυγαν μερικὰ δάκρυα. Θέλω νὰ τὸν ἰδῶ γιὰ τελευταία φορά, εἶπα. Τρύπωσα μέσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν εἶδα κίτρινο σὰν τὸ λεμόνι. Τὰ χέρια του πού ἔπιαναν τόσα χρόνια τὴν τσομπάνικη βέργα, στεκόταν σταυρωμένα ἐπάνω στὸ στήθος του. Ἡ κάσα του εἶχε πολλὰ ἀνοιξιὰτικα λουλούδια.

Στὸ μεταξὺ φτάσαμε στὰ μνήματα. Ὁ λάκκος του τὸν περιέμενε!... Τὰ δυὸ κορίτσια του τὸν ἔκλαψαν μὲ μαῦρα δάκρυα καὶ τὸν παράχωσαν! Τοὺς ἄφησε στὸ σπίτι γιὰ ἐνθύμιο μιὰ κάπα, τὴ γκλίτσα του, κάτι σκισμένα τσαρούχια καὶ μιὰ μπαλωμένη τραγιάσκα.

Ἀλήθεια τὸν λυπήθηκα πολὺ τὸ γερο-Χριστόφορο, γιὰτὶ ἦταν γειτόνάς μου καὶ πολλές φορές μᾶς ἔλεγε ἱστορίες.

Σήμερα 13 Μαρτίου 1951. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρopoulos. Τάξη Στ'.

62. Ὁ θάνατος τοῦ γέρου

Ὅγδόντα ὀχτῶ χρονῶν ἦταν!

Γέρασε ἐπάνω στὶς βουνοπλαγιές! Νύχτα ξυπνοῦσε. "Ἄρπαιζε τὸν τορβά στὸν ὦμο καὶ τὸ μπαστούνι του τὸ κοντὸ στὸ χέρι καὶ ἀκολουθοῦσε ὁ γέρος ὁ πολὺπειρος τὰ γελάδια του. Καὶ μέσα στὸν τορβά του τί λέτε νὰ εἶχε; Ἐνα κομμάτι ψωμί, κανα-δυὸ «μαυρομάτες» καὶ κανένα κρομμύδι. Μ' αὐτὰ περνοῦσε ὅλη τὴν ἡμέρα.

Κάθε μέρα παρέα κάναμε. Καὶ ὅλη μέρα δὲν ἔπαυε τὸ στόμα του. Ὅλο ἱστορίες καὶ παραμύθια μᾶς ἔλεγε. Μᾶς ἀράδιαζε τί ἔπαθε καὶ τὸ τί ἔκανε στὰ νιάτα του. Τώρα ἦταν γέρος μὲ ἄσπρα μουστάκια. Ὁ τορβάς πού σήκωνε βαρὺς τοῦ φαινόταν.

Ἀλλὰ τώρα πᾶνε καὶ τὰ γελάδια του πάει κι ἐκεῖνος. Τρίτη ἀπόγευμα ἦταν ὅταν εἶδα νὰ τὸν κατεβάζουν μέσα σὲ μιὰ ξύλινη κάσα γιὰ τὸν

ἄλλο κόσμος!

Σήμεντρα 14 Μαρτίου 1951. Λάζαρος Ἴλ. Τάπαλης. Τάξη Ε΄.

63. Πάει ὁ φουκαράς

Ἦταν ὁ γεροντότερος τοῦ χωριοῦ μας. Τώρα ὁμως πάει κι αὐτός ἐκεῖ ἐπάνω στήν «ἐλιά». (σημ. ἐννοεῖ τὸ νεκροταφεῖο).

Ἦγδόντα ὀχτῶ χρονῶν ἦταν! Μωρέ, δυὸ κόρες εἶχε καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν κοιτάξουν. Τὸν ἔστελναν στὰ γελάδια, στὰ ζύλα, ὡς καὶ τσομπάνο ἀκόμα. Ὡσπου ἔπεσε στὸ στρῶμα! Τὰ τελευταῖα του λόγια ἦταν: «Φέρτε νὰ φιλήσω τὰ ἐγγονάκια μου». Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπε δταν ξεψυχοῦσε! Οἱ κόρες του ἔκλαιγαν, χτυπιόνταν, δέρνονταν, μὰ τί νὰ κάνουν! Πῆραν τὴν κάσα τέσσερεις ἄνδρες καὶ τραβοῦσαν πρὸς τὰ μνήματα! Στὸ δρόμο ἀκουγόταν κλάματα καὶ ἡ φωνὴ τοῦ παπᾶ. Τὸν ἔθαψαν μὲ τὰ δάκρυα ὀλωνῶν. Πάλι ἔξοδα ὁ Περαιλῆς ὁ γαμπρός του!...

Τὸν λυπήθηκα τὸ γερο-Χριστόφορο, γιατί ἔχασα τὸ μοναδικό μου φίλο. Μ' αὐτὸν περνοῦσα ὅλο τὸν καιρό μου!

Σήμεντρα 19 Μαρτίου 1951. Γαβριήλ Γ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ΄.

64. Ὁ μπαρμπα-Χριστόφορος

— Οὐφ! κουράστηκε! Δὲν ἀντέχω πιά! Ἀκούστηκε μιὰ φωνή. Γυρίζω πίσω μου καὶ τί νὰ ἰδῶ. Ἕνας γεροντάκος μὲ ἄσπρα γένια, νὰ μονολογᾷ τὰ δάσανά του.

— Τί ἔχεις παππού καὶ ὅλο φωνάζεις;

— Ἄχ! παιδάκι μου, ἔπρεπε νὰ θρυσκόσουν στὴ δικιά μου ἡλικία νὰ ἰδῆς τὴν πίκρα! Ἄδυνατίσα, ἔμεινα σκελετός! Δὲ μὲ βλέπεις;

— Σὲ βλέπω, σὲ βλέπω, δὲ θέλω νὰ μοῦ τὰ πῆς!

Γέρασε ὁ καημένος. Τὸν ἔφαγαν τὰ θουνά καὶ οἱ δρόμοι. Ὅλα τὰ λημέρια τὸν ξέρουν. Κάθε πρωὶ μὲ δυὸ - τρία γελάδια καὶ ἓνα μουλάρι, τραβᾷ πρὸς τὰ ἐπάνω. Συντροφιά του καὶ ἡ τσιμπούκα του, ποῦ δὲν τὴ θγάξει ποτὲ ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἐκεῖ τὴν περνᾷ ὅλη τὴν ἡμέρα του. Τὸ βράδυ πάλι, δταν ὁ ἥλιος τρέμη νὰ βασιλέψη, μαζεύει τὰ ζῶα του καὶ γυρίζει στὸ φτωχικό του σπίτι. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειὰ τοῦ μπαρμπα-Χριστόφορου.

Τώρα ὁμως δὲν πηγαίνει! Πέθανε!...

Σήμεντρα 16-3-1951. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ΄.

65. Τελείωσε πιά

Ήταν μιὰ ανοιξιάτικη ἡμέρα! Ὁ ἥλιος μόλις ἔβγαине ἀπὸ τὰ πάνω «Δρόσια».

Ἡ λύπη ἀπλώθηκε στὴ γειτονιά μας! Ἄρχισαν νὰ χτυποῦν τὰ σήμαντρα! Τὸ σπίτι τοῦ γερο-Χριστόφορου μαύρισε! Σὰ σκοτεινὸ φαίνεται. Σιγὰ σιγὰ τὸ πλῆθος μαζεύθηκε στὸ σπίτι. Δάκρυα λυπητερά ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια τῶν γυναικῶν καὶ ἔπεφταν στὸ πρόσωπο τοῦ νεκροῦ καὶ βασανισμένου ἀνθρώπου!

Πόσες ἱστορίες δὲν ἀκούσαμε ἐμεῖς τὰ παιδιά ἀπὸ τὸ στόμα του! Καὶ πόσες ἱστορίες δὲν ἔχουμε πῆ γι' αὐτόν! Πολὺ θὰ τῆ θυμούμαστε αὐτὴ τὴν «ἐλιά», ὅπου νύχτα μέρα στέκεται ἀκίνητη καὶ περιμένει νὰ ἔρθη κανένας κοντὰ της νὰ τὸν ἀρπάξῃ!

Εὐπνα μπαρμπα - Χριστόφορε! Εὐπνα! Γιατὶ εἶναι ἡ τελευταία ἔκθεση πού σοῦ γράφω!...

Σήμαντρα 14 Μαρτίου 1951. Σωτήριος Παναγ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

2. ΠΗΓΕΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

Τὸ ἐλεύθερο τώρα αὐτὸ θέμα καὶ τὸ ὕλικὸ τῶν ἐκθέσεων, ἀπὸ ποιὲς πηγές θὰ τὸ πάρῃ ὁ μαθητής, ἀφοῦ δὲ θὰ τὸ δεχθῇ ἔτοιμο ἀπὸ τὸ δάσκαλό του;

Δυὸ εἶναι οἱ ἀκένωτες καὶ ἀνεξάντλητες δεξαμενές ἀπὸ τίς ὅποιες ὁ μαθητής θὰ ἀντλῇ τὰ θέματά του. Ἡ μιὰ εἶναι ἡ φύση καὶ ἡ ἄλλη ὁ ἄνθρωπος. Τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον, μέσα στὸ ὅποιο ζῆ καὶ κινεῖται τὸ παιδί, θὰ εἶναι οἱ ἀστείρευτες πηγές τῆς ὕλης τῶν ἐκθέσεών του.

Ὁ ἔναστρος οὐρανός, τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ οἱ καιρικὲς μεταβολές, τὸ ἑλληνικὸ τοπίο, τὰ ζῶα καὶ φυτὰ τῆς πατρίδας, ἡ παιδική, σχολικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ, οἱ ἐργασίες καὶ τὰ ἐπαγγέλματα τῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ, οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι του, σκηνές καὶ εἰκόνες τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας, τὰ καθημερινὰ περιστατικὰ καὶ γεγονότα, εἶναι ἓνας κόσμος ἐλόκληρος, πού μπορεῖ νὰ τροφοδοτῇ τὴν πένα τοῦ μαθητῆ.

Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ θέματα, μένουν ἄγνωστα, ἂν δὲν τὰ κάμῃ γνωστὰ στὰ παιδιά, ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος. Ὁ δάσκαλος θὰ ὀδηγήσῃ τὰ παιδιά νὰ ρίχνουν τὰ μάτια τους στὴ γύρω φύση πού τοὺς περιβάλλει, νὰ παρατηροῦν τὸν ἔναστρο οὐρανὸ μὲ τὰ οὐράνια σώματα, νὰ παρακολουθοῦν τίς καιρικὲς μεταβολές, νὰ προσέχουν τὰ γύρω βουναὶ καὶ τὸ δάσος, τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ πού τοὺς περιτριγυρίζουν, τὰ φυσικὰ τοπία, τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, τὸ κάθε ἔμφυχο

ἢ ἄψυχο ἀντικείμενο τῆς γενέθλιας γῆς στήν ὁποία ζῆ ὁ μαθητής. Τό κάθε ἓνα ἀπό αὐτά μπορεῖ νά τοὺς δώσῃ τὸ θέμα τῆς ἐκθεσῆς τους.

Ὁ δάσκαλος ἐπίσης θά τοὺς ὑποδείξῃ νά παρακολουθοῦν τὴ ζωὴ ὄλων τῶν ἀνθρώπων πού τοὺς περιβάλλουν. Τοὺς γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς στό σπίτι τους. Τοὺς συμμαθητές τους στό σχολεῖο. Τοὺς φίλους στήν αὐλή, στό δρόμο, στό παιγνίδι τους. Τοὺς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ στό σπίτι ἢ στήν ἀγορά, στό χορό, στή διασκέδαση ἢ σέ ἄλλες ἐορταστικές ἐκδηλώσεις, στίς ἐπαγγελματικές τους ἀσχολίες, στά ἤθη καὶ ἔθιμά τους, σέ ὅλες γενικά τίς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τους. Ὅλα αὐτά θά τοὺς δώσουν καὶ πάλι τὸ θέμα, γιὰ τὸ ἕποιο μποροῦν νά γράψουν.

Γὰ θέματα αὐτά τοῦ καθημερινοῦ βίου εἶναι βέβαια ἄφθονα καὶ ὁ μαθητής εἶναι ἐλεύθερος νά γράψῃ γιὰ ὅποιο θελήσῃ ἀπ' αὐτά. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νά γράφῃ ἀνεξέλεγκτα γιὰ τὸ πρῶτο πού θά πέσῃ στήν ἀντίληψή του, γιὰ ὅποιο θά ἔλθῃ πρῶτο στό μυαλό του. Πρέπει μέσα ἀπὸ τὴν ἀπέραντη πραγματικότητα πού τὸν περιτριγυρίζει, νά κάμῃ κάποια ἐπιλογή, νά διαλέξῃ ἓνα ἀπὸ ὅλα, νά προτιμήσῃ τὸ καλύτερο ἀπὸ αὐτά, τὸ ὁποῖο καὶ θά πραγματοποιῆ.

Καὶ τὸ καλύτερο εἶναι ἐκεῖνο, πού τοῦ προξένησε τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωση, πού συγκίνησε τὸν ἐσωτερικό του κόσμο, κάτι πού ἔπεσε στήν ἀμεση ἀντίληψή του καὶ τὸ ἔζησε καὶ ἴσως πῆρε μέρος καὶ ὁ ἴδιος καὶ συνδέθηκε μὲ εὐχάριστες ἢ δυσάρεστες ἐμπειρίες του, αὐτὸ πού στήν ὀρολογία τῆς νεώτερης παιδαγωγικῆς ὀνομάζεται, ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω, βίωμα τοῦ παιδιοῦ.

Ἀκόμη πρέπει νά σκεφθῇ καὶ νά κρίνῃ, ἂν αὐτὸ πού πρόκειται νά γράψῃ, ἔχει κάποιο ἐνδιαφέρον καὶ ἀξίζει νά ἀνακοινωθῇ καὶ στοὺς ἄλλους πού θά τὸ ἀκούσουν. «Ἄν δὲν ἔχῃς τίποτε ἐνδιαφέρον νά πῆς, ἂν αὐτὸ πού θά πῆς δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νά λεχθῇ, τότε προτιμότερο εἶναι νά μὴ γράψῃς. Münch».

Χιλιάδες φορές ἄκουσαν νά τοὺς ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐκεῖνο πού δίνει ἀξία στό θέμα, πού κάμνει ἐντύπωση καὶ εὐχαριστεῖ τὸν ἀκροατὴ καὶ τραβάει τὴν προσοχή του, εἶναι ἡ πρωτοτυπία τοῦ θέματος. Ἐπομένως πρέπει καὶ αὐτοὶ νά καταβάλλουν προσπάθεια νά γράφουν καὶ νά παρουσιάζουν κάτι τὸ πρωτόκρουστο καὶ πρωτοφανέρωτο, κάτι πού δὲν εἰπώθηκε καὶ δὲν ἀκούστηκε ἄλλῃ φορὰ στήν τάξη.

Τὸ κοινὸ καὶ συνηθισμένον θέμα, αὐτὸ πού τὸ ἀναμασοῦν ὄλοι καὶ ἐπαναλαμβάνεται σέ κάθε μάθημα, εἶναι θέμα ἀποκρουστικό, ἀνιαρό, κουραστικό καὶ ἀνεπιθύμητο καὶ πρέπει νά τὸ ἀποφεύγουν ὅσο τοὺς εἶναι δυνατό.

Αὐτὰ σέ γενικὲς γραμμές, πρέπει νά ἔχουν ὑπόψη τους οἱ μαθητές, γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ θέματος τῶν ἐκθέσεών τους.

Τώρα θα δώσω και αναλυτικά τις συγκεκριμένες πηγές, από τις οποίες άντλούν οι δικοί μας μαθητές τα θέματά τους. Τις πηγές αυτές τις χώρισα σε διάφορες κατηγορίες, ανάλογα με τους κύκλους των γνώσεων και βιωμάτων των μαθητών. Και επειδή παρουσιάζω σαράντα τέτοιες κατηγορίες θεμάτων, με πέντε συναφείς εκθέσεις σε κάθε ομάδα, θα ανακοινωθούν στο μέρος αυτό διακόσιες μαθητικές εκθέσεις που είναι όλες παρμένες από τη φύση και το ανθρώπινο περιβάλλον των μαθητών.

Ο αριθμός αυτός ασφαλώς θα θεωρηθῆ υπερβολικός. Τέτοιον τὸν εἶδα και ὁ ἴδιος και θέλησα στήν ἀρχή και τοὺς κύκλους τῶν θεμάτων νὰ περιορίσω και τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐκθέσεων σὲ κάθε κατηγορία θεμάτων νὰ ἐλαττώσω. Ἀλλὰ και πάλι ὑπερίσχυσε ἡ σκέψη ὅτι ὁ μεγάλος ἀριθμὸς, πείθει τὸν πρωτόπειρο ἰδίως μαθητῆ, ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ θέματος τῶν ἐκθέσεων, δὲν παρουσιάζει καμιά δυσκολία.

Α'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ

66. Ἐξωστὴ φύση

Οἱ δρόμοι στολίστηκαν με λουλούδια τοῦ Μάη. Οἱ μυρωδιές τῶν σκίνων, τὰ κελαηδήματα τῶν πουλιῶν και ἡ γλυκιὰ λαλιὰ τοῦ κούκου, μᾶς συνόδευσαν στο δρόμο.

Τὸ μουρμούρισμα τοῦ λάκκου ἀκούσταν βαθιὰ μέσα στὰ πλατάνια. Ὅλα μᾶς καλοδέχτηκαν! Οἱ καιμπουριάρικες χελῶνες ἔβγαλαν πιὸ ἔξω τὸ λαιμὸ τους νὰ χαροῦν κι αὐτὲς μαζί μας. Ὁ πεταχτὸς βάτραχος βρέθηκε γιὰ λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ νερό. Οἱ νεροφίδες λιάζωνταν ἀντίκρου στὸν ἄσπρο θράχο! Τὰ γέρικα πλατάνια ζωήρεψαν. Τὰ νερὰ φύσκωσαν ἀπὸ τὴν χαρὰ τους! Οἱ χαρὲς και τὰ παιδικὰ τραγούδια ἐνώθηκαν με τὸ λάλημα τοῦ ἀηδονιοῦ, τοῦ χελιδονιοῦ και τοῦ κούκου και ζωντάνευσαν πιὸ πολὺ τὸ λάκκο! Πρωτομαγιά εἶναι! Σὲ λίγο ὁμως ὄλα σβήστηκαν! «Σιωπὴ νεκρική βασιλεύει». Ἡ νεροφίδα μαζεύοντας τὸ λαστιχένιο της κορμί, κουλουριάστηκε κάτω ἀπὸ τὴν πέτρα. Ἡ νεροχελώνα κρύφτηκε. Ὁ βάτραχος φώναξε νὰ μᾶς ἀποχαιρετήση και πήδησε μέσα στο λάκκο. Τὰ νερὰ θαρρεῖς και θόλωσαν!...

Τὶ καλά νὰ μὴ βράδιαζε αὐτὴ ἡ μέρα!

Σήμετρα 8 Μαῖου 1952. Εὐαγγελία Παναγ. Νατσοπούλου. Τάξη Ε'.

67. Τὸ πανηγύρι τῆς φύσης

Εἶναι ἀνοιξιὰτικο πρωινό.

Τὸ δροσόλουστο ἀεράκι και οἱ εὐωδιές τῶν ἀγριολούλουδων τῆς ἔμορ-

φης «Βίγλας» δίνουν ζωή στά άψυχα. Όλα ζυπνοῦν ἀπὸ ἓνα βαθύ ὕπνο! Τὸ ἀηδόνι σχίζει τὴν καταπράσινη καὶ μουσκεμένη φυλλωσιά τῶν δέντρων μὲ τὴ χαρωπὴ λαλιά του. Οἱ πεταλοῦδες μὲ τὰ θελουδένια φτερά πετοῦν ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι. «Γελά ὁ ἰλαρὸς οὐρανός, χαίρεται πανηγυρίζει ἡ γῆ, τραγουδοῦνε τὰ νερά. Οἱ φλόγινες παπαροῦνες μέσα στοῦ πράσινο χρώμα τοῦ λιθαδιοῦ φαίνονται σάν ἀνυψωμένες φλόγες». Ὁ ἀγέρωχος γερο-Ὀλυμπος στεφανωμένος μὲ τὸ κατάλευκο στεφάνι τοῦ χιονιοῦ καμαρώνει ἀπὸ μακριὰ τὴν ἀνθοστόλιστη φύση. Ὁλη ἡ φύση ἀνασταίνεται!

Τὶ μαγικὸς ζωγράφος αὐτὸς ὁ Πλάστης!... Τὶ χέρι!...

Βάθος, σχολικὸ ἔτος 1954-55. Ὅμαδικὴ ἔκθεση Ἀντωνίας Γ. Καμπάνη, Μαίρης Ν. Νάϊδου, Ἀναστασίας Ἰ. Μιδέλλου, Ἐλένης Χρ. Γεωργούλα, Ἀναστασίας Σ. Φωτσεινοῦ, Γραμματικῆς Ἀθ. Τυροβοῦζη, Βαλκισίας Δημ. Μπέλλου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

68. Τὸ δειλινὸ

Ἡ μέρα ἄρχισε νὰ χάνεται!

Ὁ ἥλιος μάζεψε τίς λαμπρὲς ἀχτίδες του καὶ ἄρχισε νὰ κρύβεται σι-σιγὰ σιγὰ πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Τὰ συννεφάκια ποῦ ἦταν τριγύρω του πῆραν ρόδινο χρώμα. Καὶ τὰ βουνὰ στεφανώθηκαν μὲ μιὰ ἀχτίδα του. Κόκκινες, οὐρανιᾶς κορδέλες σχηματίστηκαν στὸν ὀρίζοντα.

Τὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν σταμάτησαν καὶ τὰ μικρὰ καντηλάκια ξε-προβάλλουν στὸν οὐρανό!

Βάθος, σχολικὸ ἔτος 1953-54. Ὅμαδικὴ ἔκθεση Ἀναστασίας Σ. Φωτσεινοῦ, Ἐλένης Χρ. Γεωργούλα, μαθητριῶν Ε' τάξης.

69. Ὁ Μάιος

Ἐφτασε καὶ πάλι στολισμένος καὶ ἀνθοντυμένος «ρόδ' ἀνθηρά!».

Ἦρθε νὰ τὸν χαροῦμε, ἦρθε νὰ μᾶς χαρῆ. Στὸ ἀνθοστόλιστο περι-τόλι ἔπесαν πολλὲς ὀμορφιές! «Ἄνθη στὴ χλόη, ἄνθη στοὺς θάμνους, ἄνθη παντοῦ». Ὁλη ἡ ἀτμόσφαιρα γέμισε ἀπὸ εὐχάριστες εὐωδιές! Οἱ κόκκινες παπαροῦνες καὶ οἱ λευκὲς μαργαρίτες χαιρετοῦν καμαρωτά! Ὁ ἥλιος ἀπλω-σε τίς χρυσαφένιες ἀκτίνες του στοῦ σμαράγδινο χορτάρι τῆς ἐξοχῆς. Ἀνα-ρίθμητα ἔντομα καὶ πτηνὰ πετοῦν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Κοντὰ στὰ ἄνθη τὰ μυρω-μένα, τὰ πουλιὰ ψάλλουν τὸν ὕμνο τῆς πρωτομαγιάς! «Ὁ κῆπος εἶναι ναὸς ἔπου ὕμνεῖται καὶ δοξάζεται ὁ δημιουργός».

Γιορτάζει ἡ φύση αὐτὸν τὸ μῆνα! Καὶ οἱ λύπες φεύγουν μακριὰ μας!

Γαλάτιστα, σχολικὸ ἔτος 1956-57. Ὅμαδικὴ ἔκθεση Μαρίας Μιχ. Καραζαφεῖρη, Μαρίας

Ἄργ. Καφταντζή, μαθητριῶν Ε' τάξης.

70. Γιορτάζει ἡ φύση

Πέρασε ὁ γερο-χειμῶνας! Οἱ χιονοταντέλες λιῶσαν στὰ βουνά!
Ἦρθε ἡ ἀνοιξη ἡ μυροφόρα!

«Παντοῦ χαρά, παντοῦ ζωή, παντοῦ δροσιά χυμένη». Τὰ δέντρα φέρεσαν τὴν καταπράσινη φορεσιά τους. Ἡ γῆ φαίνεται σὰν ἓνα ἀπέραντο χαλί καὶ ἐπάνω της εἶναι σκορπισμένα διάφορα ἀγριολούλουδα! Ἄνοιξη! Ἡ καλύτερη ἐποχὴ τοῦ χρόνου! "Ὅπου νὰ πᾶς, θ' ἀκούσης τὰ γέλια καὶ τὶς χαρούμενες φωνές τῶν παιδιῶν. "Ὅπου νὰ σταθῆς, θ' ἀκούσης τὰ θελάσματα τῶν προβάτων καὶ τὰ κελαηδήματα τῶν πουλιῶν! "Ὅπου νὰ ρίξεις τὸ ἐλέμμα σου, θὰ δῆς καταπράσινα χόρτα καὶ ἀπριλιάτικα λουλούδια. "Ὅπου νὰ γυρίσης, θὰ μυρίσης τὶς εὐωδιές τῶν λουλουδιῶν! Οἱ μέλισσες πετοῦν ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι καὶ ρουφοῦν λαίμαργα τὸ γλυκὸ χυμό. Τὰ πουλιὰ πετοῦν ταίρι ταίρι καὶ τραγουδοῦν ἐπάνω στὰ χαμόκλαδα! Χαρὰ Θεοῦ εἶναι τώρα! Ἄχ! τί καλὰ νὰ ἦταν πάντα ἀνοιξη! Ἀλλὰ δὲν τὴν ἔχομε γιὰ πάντα. Μόνο τρεῖς μῆνες μᾶς ἐπισκέπτεται. Τρεῖς μῆνες θὰ εἶναι κοντά μας. Τρεῖς μῆνες θὰ τὴ χαιρόμαστε!

Σὲ λίγον καιρὸ πάλι θὰ ῥθῃ τὸ ἡλιοκαίμενο καλοκαίρι!

Γαλάτιστα, σχολικὸ ἔτος 1957-58. Δήμητρα Γρηγ. Γούσιου. Τάξη Στ'.

Β'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΟΧΕΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

71. Ἡ ἀνοιξη

Ἡ ἀνοιξη, ἡ πολύχρωμη καὶ μυρωμένη, ἡ μαγεύτρα καὶ χλιοτραγουδημένη, ξεπρόβαλε δειλὰ πίσω ἀπὸ τὸ γερο-χειμῶνα!

Λιγνή, ξανθή, ἄμορφη, κρινομέτωπη, φαίνεται μέσα ἀπὸ τὸ λουλουδοστόλιστο ἄρμα της! Καὶ τὶς χαρές της δὲν ἄργησε νὰ τὶς σκορπίσῃ! "Ὅλα στὸ πέρασμά της ξυπνοῦν ἀγουροξυπνημένα ἀπὸ τὴν νάρχη τοῦ χειμῶνα! Ἡ φύση φόρεσε τὴν πράσινη στολή της. Τὰ λουλούδια ἀνθισαν καὶ γέμισαν τὰ λιβάδια, τοὺς κήπους, τὶς γλάστρες! Τὰ δειλινὰ ἄρχισαν νὰ γλυκαίνουν! Οἱ χιονοταντέλες λιῶσαν ἀπὸ τὶς κορφές τῶν βουνῶν! Ἡ καλλιτέχνηδα φύση μὲ τὸ πινέλο της δὲν ἄργησε νὰ τὰ ζωγραφίσῃ καὶ νὰ τὰ ταιριάσῃ ἔλα μὲ ξεχωριστὸ γούστο! Ἄνοιξη! Μᾶς τὸ λέν οἱ λουλουδισμένες βραγιές! Ἄνοιξη! Μᾶς τὸ βεβαιώνουν τὰ σπαθωτὰ χελιδόνια! Ναι, ἦρθε! Δὲν τὴ βλέπετε:

"Ἄς τὴ χαροῦμε, ἄς τὴ γιορτάσουμε!

Γαλάτιστα 26 Ἀπριλίου 1958. Βενετία Β. Παπαθασίλειου. Τάξη Στ'.

72. Τὸ φθινόπωρο

Πέρασε ἡ ἀνοιξη. Πέρασε καὶ τὸ καλοκαίρι. Καὶ ἦρθε τὸ φθινόπωρο!

Ἡ μέρα μίκρεψε καὶ ἡ νύχτα μεγάλωσε. Οἱ βλάχοι κατεβαίνουν μὲ τὰ πρόβατά τους στὰ χειμαδιά. Οἱ νόστιμοι καρποὶ χάθηκαν. Τὰ δέντρα ρίχνουν τὰ κίτρινα φύλλα τους. Οἱ ἄνθρωποι μαζεύουν τὰ χειμωνιάτικα στὰ σπίτια τους. Καὶ τὸ σχολεῖο ἀνοίξε.

Ὅλα αὐτὰ δείχνουν πὺς ἦρθε τὸ φθινόπωρο!

Βραστὰ 30 Ὀκτωβρίου 1935. Χρήστος Ζαχαρ. Κουκαλιώτης. Τάξη Στ'.

73. Ἡ ἀνοιξη

Ἐπιτέλους ἔφυγε ὁ βαρὺς χειμώνας! Καὶ ἦρθε ἡ ἀνθοστόλιστη ἀνοιξη νὰ σκορπίσει σ' ὅλους τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐχαρίστηση.

Ἀλήθεια! Ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἀκούσει τὴ λέξη ἀνοιξη καὶ ἡ καρδιά του δὲ θὰ γεμίσει ἀπὸ ἀπέραντη χαρὰ! Καὶ ποιὸς πάλι δὲ θὰ θελήσει νὰ βρεθῆ στὴν ἐξοχὴ γιὰ νὰ θαυμάσει ἀπὸ κοντὰ τὶς ὁμορφιές τῆς φύσης! Ποιὸς δὲ θὰ θελήσει νὰ βρεθῆ σὲ μιὰ δροσερὴ πηγὴ, κάτω ἀπ' τὴ σκιά ἑνὸς δέντρου! Ἄνοιξη! Ἡ γῆ στρώθηκε μὲ τὰ πλούσια χρωματιστὰ χαλιά της! Τὰ λουλούδια χύνουν τὶς μεθυστικὲς μυρωδιές γύρω μας! Τὰ ἀρνάκια πηδοῦν χαρούμενα στοὺς καταπράσινους ἀγρούς! Ὁ βοσκὸς παραπέρα παίζει τὴ φλογέρα του, ποὺ ἀντηγεῖ στὶς γύρω πλαγιές! Οἱ πεταλοῦδες πετοῦν κι αὐτές ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι! Ὅλα γιορτάζουν καὶ χαίρονται τὴν ἀνοιξη! Ἀλλὰ ἔμεῖς τὰ παιδιά τοῦ σχολείου τὴ χαιρόμαστε περισσότερο! Πηγαινόμε τακτικὰ ἐκδρομὲς μὲ τοὺς καλοὺς μας δασκάλους! Μὲ πόση χαρὰ κόβουμε πολύχρωμα λουλούδια καὶ μὲ πόσο κέφι τραγουδοῦμε τὰ ἀνοιξιάτικα τραγούδια:

Ἦλθε παλ' ἡ ἀνοιξη, ἦλθαν τὰ λουλούδια,
πράσινα ἢ γῆ φορεῖ καὶ ἀνθίζει τὸ κλαρί
καὶ παντοῦ χαρᾶς χοροὶ καὶ παντοῦ τραγούδια...

Γαλάτιστα, σχολικὸ ἔτος 1956-57. Μερὸπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Ε'.

74. Ἦρθε τὸ φθινόπωρο

Τὸ φθινόπωρο ἦρθε!

Οἱ ἄνθρωποι τὰ στοῖθαξαν καὶ πάλι τὰ ξύλα στὴ γωνιά! Ἡ θερμάστρα πῆγε στὸν τενεκετζή, ἐπιδιορθώθηκε καὶ μπῆκε στὴ θέση της κι αὐτή. Τὰ μάλλινα φορέματα, ποὺ ἦταν ὡς τώρα στὸ σεντούκι, βγῆκαν νὰ πάρουν τὸν ἀέρα τους καὶ νὰ σκεπάσουν τὸ ἀνθρώπινο καρμὶ, νὰ μὴν κρυώνη. Τὸ

φθινόπωρο έδωξε τήν όμορφιά τών δέντρων και τώρα μοιάζουν σά γέροι. Τά χορταράκια πού ήταν χαμένα, έβγαλαν τó κεφαλάκι τους, σκίζοντας τήν άφράτη γή.

Και ή τσάντα πού ήταν κρατημένη στό καρφί, ξεκρεμάστηκε και έρχισε νά πηγαίνη στό σχολείο!

Σήμαντρα 29 Σεπτεμβρίου 1948. Νικόλαος Κών. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

75. Πλάκωσε χειμώνας

Πάει, πέρασε τó φθινόπωρο!

Ό ήλιος μάς έγκατέλειψε. Ό ούρανός φόρεσε κιόλας τó γκριζόμαυρο παλτό του. Η φύση πού μέχρι προχτές σκορπούσε τή χαρά, τώρα μελαγχολική σκορπάει τή λύπη! Ό βοριάς σφυρίζει δαιμονισμένα! Κάτι σκυπίδια, παλιόχαρτα, κιτρινάρικα φύλλα, ύψώνονται ττόν ούρανό, χορεύοντας ένα τρελό χορό! Και πάλ: σιγά σιγά κατεβαίνουν σάν τισ πεταλούδες πού δέν έχουν ζωή! Τά δέντρα λυπημένα, σά σκελετωμένα χέρια, χτυπιούνται άδιάκοπα άπ' τόν άσπλαγγο βοριά. «Μερικά λουλουδάκια, άνοιξαν τó παραθυράκι τους κι έβγαλαν τή μυτίτσα τους, θέλοντας νά κάμουν τά παλικάρια! Άλίμονο όμως! Θύματα κι αυτά τού βοριά». Τó κρύο είναι φοβερό!

Ό χειμώνας πλάκωσε!

Γαλάτισσα, σχολ. έτος 1957-58. Μαρία Μιχ. Καραζαφείρη. Τάξη Στ'.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΑΙΡΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

76. Η συννεφιά

Ό καιρός θάρυνε άπόψε!

Ό ούρανός γέμισε άπό μαύρα σύννεφα. Βράδιασε. Τίποτε δέ φαίνεται. Μιά άστραπή φώτισε τó σκοτεινό ούρανό. Κι αυτός άπό πάνω μας σάν κόρακας έτοιμος νά φωνάξη κράκ! Θέλει νά κλάψη, νά ρίξη δάκρυ άφθονο, νά ξεσπάση ó θυμός του! Τά σύννεφα θρίσκονται σέ κίνηση. Άλλού διαλύθηκαν και άλλού μαζεύτηκαν. Σε λίγο άνέβηκαν πρós τά πάνω και άφησαν μέρος άδειανό.

Η μπόρα πέρασε!

Βραστά 1 Φεβρουαρίου 1932. Βασίλειος Στ. Ντουγραματζής. Τάξη Ε'.

77. Η βροχή

Όμίχλη πυκνή ζώνει τó χωριό. Ψύχρα πολλή! Νομίζεις θρίσκεσαι:

στό Λονδίνο!

Στό σχολείο είμαστε. Κάνομε Φυσική Ίστορία. Ὁ ἥλιος ἔκρυψε τὸ θολὸ τοῦ μάτι. Τὰ σύννεφα τρέχουν κυνηγημένα ἀπὸ τὸν ἀέρα. Σὲ λίγο τὸ πρόσωπο τοῦ οὐρανοῦ δάκρυσε. Χοντρές στάλες ἄρχισαν νὰ πέφτουν γρήγορα. Οἱ δρόμοι γεμίζουν, τὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ξεπλένονται, οἱ ἄνθρωποι κουκουλωμένοι τρέχουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Τὰ πουλιὰ κρύφτηκαν στὶς φωλιές τους καὶ οἱ καλιακοῦδες στὸν ἀγαπημένο τους πύργο τοῦ χωριοῦ. Ἀπέναντι ὁ Βάβδος κατσοφιασμένος στέκει! -

Τὸ κουδούνι χτύπησε. Σχολάσαμε. Τρεχάτοι πήγαμε στὰ σπίτια μας. Καὶ ἡ βροχὴ συνεχιζόταν ἀκατάπαυτα!

Γαλλίσινα 20 Νοεμβρίου 1957. Βενετία Β. Παπαθεοφιλείου. Τάξη Στ'.

78. Χαλάζι

Εἶμαι μοναχὸς μου! Χωμένος μέσα σὲ μιὰ τρύπα!

Τὸ χαλάζι σπάρθηκε σὰ γέννημα μέσα στὰ χωράφια. Τίποτε δὲ βλέπω καὶ τίποτε δὲν ἀκούω. Ἀλλὰ ἔχω μιὰ παρηγοριά. Τὸ κουδούνι πού εἶναι κρεμασμένο μὲ μιὰ ἀλυσίδα στὸ λαϊμὸ τῆς ἀγελάδας. Κάνω νὰ βγῶ ἀπὸ τὴν τρύπα γιὰ νὰ φύγω μὰ δὲν μπορῶ. Τὸ χαλάζι θὰ μοῦ σπάση τὸ κεφάλι! Εἶναι χοντροὸ σὰν τίς γκάζες!

Σὲ λίγο τὸ χαλάζι κόπηκε. Πετιέμαι ἀπὸ τὴν τρύπα καὶ θγαίνω ἔξω. Παίρνω τὰ γελάρια μου καὶ φεύγω.

Σήμεντρα 21 Μαῦου 1951. Λάζαρος Ἡλ. Τάπκλης. Τάξη Ε'.

79. Ἡ βροχὴ

Πωπῶ! Τὶ βροχὴ! Φώναξε ἄξαφνα ὁ ἀδελφός μου!

Τὰ μάτια ὄλων μας στυλώθηκαν στὰ παράθυρα. Ἐξω βροχὴ, ἀστραπές, βροντές, χαλασμὸς κόσμου! Μπά! τί κρίμα! Δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ παίξουμε. Εἶπε στενοχωρημένος ὁ ἀδελφός μου! Στὸ ἀναμεταξὺ ἡ βροχὴ στὴ μάτησε. Τὰ σύννεφα σκόρπισαν. Ὁ καιρὸς γλύκανε. Ὁ ἥλιος πρόβαλε ζεστός καὶ λαμπρός. Καὶ τὰ παιδιὰ κατέβηκαν γιὰ νὰ παίξουν. Ἐνα παιδί φώναξε: Θάλασσα! θάλασσα! Καὶ σωστά, θάλασσα ἦταν! Ὑστερα ἄρχισαν τὰ παιδιὰ νὰ φκιάνουν βαπόρια, βάρκες, καΐκια μὲ χαρτιὰ καὶ νὰ τὰ ρίχνουν στὸ νερό.

Ἡ βροχὴ μᾶς ἔδωσε ἓνα ὠραῖο παιχνίδι!

Βρασιὰ 21 Φεβρουαρίου 1935. Στεριανὸς Δ. Παπαστεριανός. Τάξη Στ'.

80. Τὸ χιόνι

Ήταν νύχτα. Ἡ ὥρα ἐννιά.

Ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, τὰ ἀδελφία μου καθόταν γύρω στὴ γωνιά. Ἡ φωτιά μᾶς ροδοκοκκίνιζε τὰ μάγουλα καὶ μᾶς ἔκανε νὰ πετάξουμε τὰ παλτά. Ἐξαφνα κοίταξα ἔξω. Τὸ σκοτάδι εἶχε ξαπλωθῆ παντοῦ. Τίποτε δὲν ξεχώριζα μέσα στὴ νύχτα, παρὰ μόνο τὶς νιφάδες ποὺ ἔπεφταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ! Σὲ μιὰ ὥρα ἔλα ἄσπρισαν! Τὰ σπίτια, τὰ δέντρα, τὰ περιτόλια. Ὡς τὸ πρῶτὸ χιόνιζε. Τὰ ἀσημένια κρύσταλλα κρέμονταν σὰ χαρούπια ἀπὸ τὰ κεραμίδια.

Τὶ χαρά! Τὶ πανηγύρι ἦταν ὅταν ζύπνησαν τὰ παιδιὰ!

Σήμερον ὁ Δεκεμβρίου 1948. Κωνσταντῖνος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Δ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

81. Ὁ σεισμός

Ήταν καλοκαιριάτικο μεσημέρι. Ὁ ἥλιος μεσουρανοῦσε!

Κάτι θλιβερὸ ἐγινε στὴν Ἑλλάδα. Τὰ ραδιόφωνα ἄρχισαν νὰ ἀντιλαλοῦν τὸ μεγάλο κακό! Τὰ ἄμορφα νησιά μῖς τοῦ Ἰουνίου χάθηκαν, καταστράφηκαν! Ἀλλὰ πιὸ πολὺ ἡ ὠραία Ζάκυνθος! Ἔως τὸν Ὀλυμπο ἀκούστηκαν οἱ θρῆνοι καὶ τὰ κλάματά τους! Ἡ μάνα ἔχασε τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα! Τώρα γυρίζουν στοὺς δρόμους ξυπόλυτα, χωρὶς ἀδέρφια, χωρὶς γονεῖς!

Γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά πρέπει νὰ τὰ θογήσουμε σὰν ἀδέρφια μας ποὺ εἶναι. Νὰ τὰ παρηγορήσουμε!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὀμαδικὴ ἔκθεσι Γραμματικῆς Ἀθ. Τυροβοῦζη Ε' τάξης καὶ Μαρίας Ἀθ. Τυροβοῦζη, Αἰκατερίνης Ἑλ. Νάϊδου Στ' τάξης.

82. Κατακλισμός

Ήταν νύχτα!

Οἱ ἀστραπὲς σὰν πύρινα φίδια ἔσκιζαν τὸν οὐρανὸ καὶ φωτιζαν τὴ σκοτεινὴ γῆ. Οἱ θροντὲς τάραζαν τὸν τόπο. Καὶ ἡ ἔροχῃ πέφτει μὲ τὸ τσουθάλι. Ὁ ἀέρας λυσσομανᾷ! Ἡ γῆ πλημμύρισε παντοῦ. Λὲς καὶ γίνεται ὁ κατακλισμός τοῦ Νῶε! Μόνο τὰ ξημερώματα ἡ ἔροχῃ σταμάτησε.

Καὶ ὁ ἥλιος ψήλιωσε καὶ πάλι ἀπὸ τὸ συνηθισμένο σημεῖο τοῦ ὀρι-

ζοντα.

Σήμεντρα 23 Σεπτεμβρίου 1948. Κωνσταντίνος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

83. Ἡ θύελλα στὰ «Σπίτια»

Βρισκόμουν στὰ «Σπίτια». Ἐξαφνα συννέφιασε. Θύελλα ἔρχεται!

Γύρισα καὶ κοίταξα μακριά. Τὰ πέρα θουνά εἶχαν χαθῆ. Ἡ μαυρίλα σὰ χεροπιαστὸ μαλλί, εἶχε σταθῆ ἐπάνω στὸν οὐρανὸ. Ἡ θύελλα νόμιζες πῶς συλλογιζόταν κατὰ ποῦ νὰ ὀρμήσει. Γιὰ μιὰ στιγμή τράβηξε κατὰ τὸν κάμπο τῆς Ὀρμύλιας. Ἐπειτα ἄλλαξε ὁρμιο καὶ γύρισε πίσω κατὰ τὰ «Σπίτια».

Τὰ δέντρα ἀνατρίχιασαν. Ἄστραψε. Τρεῖς χρυσές ὄχιές στριφογύρισαν καὶ ἔπεσαν στὴ γῆ! Καὶ ἀμέσως ἄρχισε δυνατὴ βροχή. Ἀπὸ τὰ σπασμένα παράθυρα τῆς καλύβας τοῦ μπαρμπα-Κώστα φάνηκε ἔξω χαλασμός! Νερὸ καὶ χαλάζι στριφογύριζε καὶ χόρευε. Ἦταν σὰ νὰ κυλοῦν βαρέλια γυάλινα.

Δυὸ κυνηγοὶ σὲ κάποιο φουντωτὸ δέντρο, ἐκεῖ ἀπ' ἔξω, εἶχαν κρυφτῆ καὶ γλίτωσαν. Τοὺς ἀνοίξαμε καὶ μπήκαν μέσα. Ἡ θύελλα ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ μᾶς τράβηξε πρὸς τὴ «Βρωμιόβρυση». Σὲ λίγα λεπτὰ ἦταν μακριά. Μόλις φαινόταν πέρα σὰν ἀχνός!

Τότε ξανάγινε γαλήνη! Φύλλο δὲ σάλευε!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1939 - 40. Βασίλειος Διαμ. Σαλιάρης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

84. Ἡ μπόρα

Βρισκόμουν στὸ θουνό.

Ὁ οὐρανὸς σκεπάστηκε ἀπὸ μαῦρα καὶ μεγάλα σύννεφα. Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ πέφτουν χοντρές καὶ πυκνές σταγόνες ἐπάνω στὴ γῆ. Οἱ ἀστραπές σκίζουσαν τὸ σκοτεινὸ οὐρανὸ καὶ τὸ ἄγριο μπουμπούνισμα ἀντιλαλοῦσε στὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἐγὼ καθόμουν κάτω ἀπὸ ἓνα χαμιόκλαδο κουβαρισμένος καὶ παρακαλοῦσα νὰ σταματήσῃ ἡ μπόρα. Κάποτε σταμάτησε καὶ ὄγηκε ὁ λαμπρὸς ἥλιος καὶ ἀπέναντι τὸ οὐράνιο τόξο.

Γώρα τίποτε δὲν ἀκούδταν παρὰ μόνο τὸ φύσημα τῶν δέντρων καὶ τὸ ἄγριο βούισμα τοῦ χειμάρρου.

Σήμεντρα 4 Αὐγούστου 1948. Κώστας Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Ε'.

85. Ὁ σεισμὸς

Τὶ δυστυχία! Τὶ δυστυχία!

Ἦταν καταμεσήμερο. Ὁ ἥλιος ἔλουζε τὰ χρυσολούουδα τῆς Θεσσα-

λίας και καθρεφτιζόταν και αυτός στα νερά της γαλανής θάλασσας. Για κάποια στιγμή ένας κρότος βαρύς, δυνατός, τρεμουλιαστός, αντήχησε στον αέρα, στα βουνά, στις ρεματιές και στα δλόλευκα σαν περιστεράκια σπίτια του δυστυχημένου Βόλου! Κλάματα, φωνές, θρήνοι άκουστηκαν! Οι άνθρωποι σκορπίστηκαν εδώ και εκεί! Ο σεισμός συνεχώς τάραζε τα πάντα! Έργαστάσια, νοσοκομεία, σπίτια, σωριάζονται με δυνατό κρότο στη γη! Μάνες και παιδιά άγκαλιασμένοι τραβούν τα μαλλιά τους και κλαίνε την τρομερή καταστροφή τους!

Τι δυστυχία! Τι δυστυχία!

Βιβλός, σχολ. έτος 1954 - 55. Όμαδική έκθεση Άστερίου Δημ. Γιαννακούδη, Νικολάου Ί. Παρδάλη, Άστερίου Άργ. Σιώπη, μαθητών Στ' τάξης.

Ε'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΝΑΣΤΡΟ ΟΥΡΑΝΟ

86. Μια ματιά στον ουρανό

Νύχτα! Βαθύ σκοτάδι! Ψυχή στο δρόμο! Μόνο κανένας άργοπορημένος διαβάτης περπατά γρήγορα!

Στο παράθυρο βρίσκομαι. Ρίχνω μια ματιά στον ουρανό. Μ' έρχονται στο νοῦ μου και ξαναθυμούμαι όσα πράγματα διδάχτηκα στο σχολείο για τα ουράνια σώματα. Για τους άπλανείς και πλανήτες άστέρες, για τον ήλιο, για τη γη, τον Έρμη, το Γαλαξία και τόσα άλλα! Και όλο ρωτώ μες στο νοῦ μου. "Άραγε θά ύπάρχη κόσμος εκεί; "Άγνωστο για μένα είναι!... "Όταν ή έπιστήμη προχωρήσει θά λυθί ή άπορία μου!

Άφήνω τις σκέψεις αυτές και με ένα πήδημα όρέθηκα κάτω από το άπαλό και ζεστό πάλπωμα! Και ή νύχτα συνεχίζει την όδηπορία της!

Γαλάτιστα 4 Δεκεμβρίου 1957. Βενετία Β. Παπαδοικείου. Τάξη Στ'.

87. Ο άκτινοβόλος κομήτης

Μεγάλη χριστιανική γιορτή σήμερα. Της Ζωοδόχου Πηγής.

"Όταν ή νύχτα με το ραόδι της κατέβαινε από το βουνό, θρυσκόμουνα στη θόλα. Άπό κει στο σπίτι. Ο δάσκαλος κοντά στο σχολείο θρυσκεται. Κοιτάζει τον ουρανό. Με μιās βλέπει ένα άστρο! "Άστρο παράξενο! "Άστρο με ούρά! "Άστρο άκτινοβόλο!... Με δέκα χιλιάδες χρόνια, μιās λέγει, θά ξαναβγί!... Πόσες γενεές θά περάσουν! Ποιά παιδιά θά είναι τυχερά, σαν και μιās, να το ξαναδοῦν!

Έγώ σήμερα είδα το άστρο αυτό. Και έτσι έσθησε ή άπορία μου τι

είναι αυτοί οι κομηῆτες!

Γαλλίσινα 29 Ἀπριλίου 1957. Ἑλένη Ν. Κουτζίαφάρα. Τάξη Ε΄.

88. Θέλω νὰ ταξιδέψω στὸ φεγγάρι

Θέλω νὰ ταξιδέψω στὸ φεγγάρι!

Ἄλλὰ μὲ τί νὰ ταξιδέψω; Μέρα καὶ νύχτα σκέφτομαι. Καμιά λύση δὲ βρίσκεται. Ἐνα βράδυ μιὰ σκέψη ἦρθε καὶ κάθησε στὸ μυαλό μου! Θὰ κάνω φτερά καὶ θὰ πετάξω ὅπως ὁ Δαίδαλος καὶ ὁ Ἴκαρος! Ἄλλὰ ἂν πάθω καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιο καὶ πέσω μέσα στὴ θάλασσα, τί θὰ γίνω; Ἀφήνω τὴ σκέψη αὐτὴ καὶ πάω νὰ βρῶ ἄλλη. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ ξεφύλλιζα μιὰ ἐφημερίδα, ἔπεσε στὰ μάτια μου μιὰ ἐπικεφαλίδα, ποὺ ἔγραφε: «Δορυφόρος». Γιὰ νὰ ἰδῶ τί εἶναι αὐτὸς ὁ δορυφόρος; Διαβάζω ὥρα πολλή. Τώρα βρήκα μὲ τί θὰ ταξιδέψω στὸ φεγγάρι! Θὰ ταξιδέψω μὲ τὸ δορυφόρο. Λίγο ἀκόμα νὰ τελειοποιηθῆ καὶ θὰ ἀνέβω καὶ ἐγὼ νὰ πάω στὸ φεγγάρι!

Θέλω νὰ ταξιδέψω στὸ φεγγάρι!

Γαλλίσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἀναστασία Ἀθ. Πουρνάρη. Τάξη Στ΄.

89. Ὁ θαυμασμός μου

Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀκούω σήμερα; Ποτέ μου δὲν ἦρθε στ' αὐτιά μου τέτοιο πράγμα!

Κάτι παράξενες λέξεις ἀκούονται. "Ὅλα τὰ παιδιὰ ἀνησυχοῦν καὶ λένε πὼς θὰ χαθῆ ὁ ἥλιος!... Ἐγὼ τέτοιο πράγμα δὲν τὸ πιστεύω! Ἄλλὰ σὰν ἦρθε ἡ ἀνοιξιὰτικὴ καὶ ἡλιοφωτισμένη ἐκείνη ἡμέρα τὸ πίστεψα! Ἐνῶ ἤμουν ξαπλωμένος ἐπάνω στὴ χλόη καὶ γύρισα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὰ ἐπάνω, εἶδα τὸν ἥλιο νὰ ἐλαττώνεται! Τί ἡμέρα εἶναι αὐτὴ σήμερα! Μοῦ φαίνεται πὼς ὅλα μαυρίζουν!

Στ' ἀλήθεια, ὁ ἥλιος χάθηκε!

Σήμερον 21 Φεβρουαρίου 1952. Λάζαρος Ἠλ. Τάπλης. Τάξη Στ΄.

90. Ἐκλειψη ἡλίου

Ἦταν ἓνα ἀνοιξιὰτικο πρωινό. Τὰ πουλάκια γλυκοκελαηδοῦσαν μέσα στὴν ὀμορφὴ φύση.

Κάτι ἀνέλπιστο πράγμα ἔγινε σ' ὅλη τὴ γῆ! Ἄλλοι στὰ παράθυρα, ἄλλοι στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν, βλέπουν μὲ περιέργεια! Ἡ σκάλα καὶ ἡ αὐλὴ τοῦ σχολείου γέμισαν ἀπὸ παιδιὰ ποὺ ἔβλεπαν πρὸς τὸν οὐρανὸ παράξενα!

Τὸ καθένα κρατοῦσε στὸ χέρι του καὶ ἀπὸ ἓνα μικρὸ καὶ μαυρισμένο τζάμι!
Τὶ τάχα νὰ εἶχε γίνῃ! Ὁ χρυσοκίτρινος ἥλιος εἶχε πάρει τὸ σχῆμα τοῦ μισο-
φέγγαρου!...

Σιγὰ σιγὰ ἄμωσ ξαναπῆρε πάλι τὴν ὀλοστρόγγυλη ὄψη του!

Βιβλίο, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὁμαδικὴ ἐκθεσὴ Ἀγκωνίας Γ. Καμπάνη, Μαίρης Ν. Νάι-
ζου, μαθητριῶν Ε' τάξης.

ΣΤ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

91. Τὸ χωριό μας

Τὸ χωριό μας εἶναι τὰ Βραστά.

Πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ ἓνα μοναστηράκι ποὺ λεγόταν Βράσταμον.
Καὶ ὅπως μᾶς εἶπε ὁ δάσκαλός μας τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἦταν κτισμένο σὲ πολὺ
παλιὰ χρόνια ἐπάνω στὸ λόφο ὅπου θρῖσκεται σήμερα ἢ ἐκκλησιά μας. Βρί-
σκεται στὸ νοιὸ τῆς Χαλκιδικῆς, δύο ὥρες ἀνατολικότερα ἀπὸ τὴν πρωτεύου-
σά του, τὸν Πολύγυρο. Εἶναι κτισμένο στοὺς πρόποδες τοῦ Χολομώντα, ἐπά-
νω σὲ πέντε λόφους. Εἶναι μικρὸ χωριό, ἀλλὰ μοιάζει σὰ μιὰ μητρόπολη,
γιατὶ ἔχει ἄλλους δέκα συνοικισμοὺς. Τῆ Μαρλιά, τὸ Κελί, τὴν Πιτσάδα,
Μηλιάδα, Σμιξή, Γερακαριά, Μικρόσκοινο, Ἅγιο Ἰωάννη, Δρυμώνα καὶ
Πλανά. Ὁ πρῶτος ἀπέχει μιὰ ὥρα καὶ ὁ τελευταῖος δυὸ ὥρες ἀπὸ τὸ χωριό.
Πρὸς τὸ βοριά ἔχοιμε τὸν Ταξιάρχη, τὴν Ἄρναία καὶ τὰ Στάγειρα, ὅπου γεν-
νήθηκε ὁ μεγαλύτερος φιλόσοφος τοῦ κόσμου, ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐκεῖ θρῖσκον-
ται καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῶν Μαντεμοχωριῶν. Πρὸς τὸ νότο ἀντικρί-
ζοιμε τὸν κάμπο τῆς Καλαμαριάς καὶ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Πρὸς τὰ ἀνατο-
λικά ὑψώνεται ὁ Ἄθωνας, μὲ τὰ ξακουστὰ κελιά, τὰ 20 μοναστήρια καὶ τοὺς
3.000 καλογέρους.

Τὸ χωριό μας εἶναι ὀρεινὸ καὶ φτωχὸ ἀπὸ προϊόντα. Παράγει κρεμ-
μύδια, πατάτες, ρακὶ ἀπὸ τὰ κούμαρα, λίγα σιτηρὰ καὶ λάδια καὶ λίγα κου-
κούλια. Τὸ κλίμα του εἶναι πολὺ ὑγιεινὸ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ χωριό μας.

Βραστά 28 Μαρτίου 1939. Κωνσταντῖνος Γ. Χαδίας. Τάξη Στ'.

92. Τὸ χωριό μου

Βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ Λουστρίτη! (σημ. ὄνομα δουνού).

Ἀπὸ κάτω ἀπλώνεται ὁ κάμπος του. Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ εἶναι
τὸ νεκροταφεῖο καὶ τὸ ἐρημιοκλήσι ποὺ εἶναι κτισμένο στὴν ἄκρη τοῦ γκρε-

μου. Οί κάτοικοί του δέν ξέρουν άλλη δουλειά έκτός από τή φτωχική γεωργία. Δέν ἔχει τὸ χωριό μας τὰ πλούσια καὶ γάργαρα νερά τῆς γειτονικῆς Πορταριάς οὔτε τὰ πανύψηλα πεῦκα τῆς Κασσάνδρας. Εἶναι μικρὸ χωριό καὶ πιστεύω πὼς πολλὰ ἑλληνόπουλα δὲ θὰ ξέρουν οὔτε τὸ ὄνομά του. Τὸ λένε Σήμαντρα. Οἱ γέροι μας λένε πὼς τὸ χωριό μας ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἐδῶ στὴν περιφέρεια τῆς Καλαμαριάς.

Σήμερα εἶναι μικρὸ, ἀλλὰ πολὺ ὠραῖο!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

93. Τὸ χωριό μας

Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χιλιάδες χωριαδάκια πού ἔχει ἡ Ἑλλάδα μας.

Εἶναι μικρὸ. Τὸ ἔχουν ζωσιμένο οἱ λόφοι πού εἶναι σπαρμένοι ἀπὸ χαμιόκλαδα. Στὸν ἀνατολικὸ γκρεμὸ μιὰ ἐλιά ξεχωρίζει σὰ βασίλισσα, πού τὰ πράσινα φύλλα τῆς ποτὲ δὲ χάνουν τὸ χρῶμα τους. Μέσα στὸ χωριό κανα-δυσὺ κυπαρίσσια καὶ μερικά καθάκια πρωταγναντεύει ὁ κάθε διαβάτης. Στὴ μέση του ἑνας χειμάρρος τὸ διασχίζει, ὅπου καιρὸ τώρα ἔχει νὰ γοργοκυλήσει τὰ ἀκάθαρτα νερά του. Ἐκκλησία ἔχομε μιὰ. Εἶναι μικρὴ καὶ παλιά. Τώρα ὅμως κτίζουμε ἄλλη στὸ ἴδιο μέρος πού ἦταν τὸ τούρκικο τζαμί. Τὰ θεμέλια τῶν μυναρέδων ἀκόμη φαίνονται. Τὸ ὠραιότερο κτίριο εἶναι τὸ σχολεῖο, πού θρίσκειται στὴ νότια ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Κάθε πρωὶ γειμίζει ἡ ἀτμόσφαιρα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ ταντούρια (σημ. τὸ ταντούρι εἶναι ἓνα πρωτόγονο σύστημα κεντρικῆς θέρμανσης τῶν προσφυγικῶν σπιτιῶν).

Αὐτὸ εἶναι τὸ χωριό μας πού ὀνομάζεται Σήμαντρα. Οἱ κάτοικοί του ἦρθαν ἀπὸ τὴν παλιὰ πατρίδα, τὴ Σεμέντρια, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Σήμαντρα 14 Νοεμβρίου 1948. Νικόλαος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

94. Τὸ χωριό

Τὸ χωριό μου εἶναι ἓνα μικρὸ χωριαδάκι τῆς Χαλκιδικῆς.

Τὰ σπιτάκια του εἶναι σκαρφαλωμένα στὴν πλαγιά ἐνὸς πυκνόφυτου βουνοῦ καὶ φαίνονται ἀπὸ μακριὰ σὰν ἄσπρα προβατάκια! Τὰ δέντρα τοῦ βουνοῦ τὴν ἀνοιξὴ παίρνουν τὸ καταπράσινο χρῶμα, τὸ φθινόπωρο ἀρχίζουν νὰ γίνονται ἄλλα κίτρινα, ἄλλα καφέ καὶ εἶναι μιὰ χαρὰ νὰ τὰ βλέπεις! Ἔχει πολὺ ὠραῖο κλίμα καὶ τὸ καλοκαίρι ἔρχονται πολλοὶ παραθεριστὲς ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Ἔχει δὺς ἐκκλησίες καὶ πολλὰ ἐξωκλήσια σὲ ὠραῖες τοποθεσίες. Τὸ ὠραιότερο ὅμως πράγμα εἶναι τὸ χειμῶνα ὅταν πέφτη τὸ χιόνι καὶ σκεπάζει ὅλο τὸ χωριό! Πόση χαρὰ νιώθουμε ἐμεῖς τὰ παιδιὰ ὅταν ἀρχί-

ζουιμε τὸ χιονοπόλεμο!

Αὐτὸ εἶναι τὸ χωριό μου πού ἀγαπῶ πολὺ καὶ ποτὲ δὲ θέλω νὰ τὸ ἀποχωριστῶ.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Ἀναστασία Δ. Συροπλῆ. Τάξη Στ'.

95. Ὁ Βάβδος

Εἶναι κτισμένος στὴν ἑμορφὴ καὶ καταπράσινη πλαγιὰ τῆς Βίγλας! (σημ. ὄνομα βουνοῦ).

Τὸ χειμῶνα τὸ χιόνι καὶ ἡ ὀμίχλη τὸν σκεπάζει ἀπαλὰ καὶ ἡ βροχὴ λούζει τὰ φρεσκοασπρισμένα σπιτάκια του. Ὁ ἥλιος χρυσώνει τὸ μικρὸ δασάκι καὶ τὸ κάνει, καθὼς εἶναι μουσκεμένα τὰ φύλλα του, ν' ἀντανακλάη μυριάδες χρώματα. Τὴν ἀνοιξὴ τὰ ἀηδόνια κελαηδοῦν γλυκὰ πετώντας ἀπὸ κλαδί σὲ κλαδί. Ἀντίκρου μας ἔχοιμε τὸ γερο - Ὀλυμπο, στεφανωμένο χειμῶνα καλοκαίρι μὲ τὸ κάτασπρο στεφάνι του. Ἐνα μικρὸ κάτασπρο ἐκκλησιάκι, τοῦ Προφήτη Ἡλία, στολίζει κι αὐτὸ τὸ φτωχικὸ μας χωριό. Ἀπὸ ἐκεῖ θαυμάζει κανένας ὄλα τὰ γύρω μέρη. Τὸ φιδωτὸ δρόμο πού πάει στὴ Θεσσαλονίκη. Τὴ γαλανὴ λίμνη Βόλβη. Τὴν πανύψηλη κορυφὴ τοῦ Ἄθωνα, τὴν Κασσάνδρα, πρὸς τὰ δυτικὰ τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τόσα ἄλλα!

Εἶναι πολὺ ὠραῖο τὸ χωριό μας γι' αὐτὸ τὸ προτιμοῦν καὶ οἱ παραθεριστές.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Ἑλένη Χρ. Γεωργούλα. Τάξη Στ'.

Ζ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΠΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

96. Ἡ ὠραιότερη τοποθεσία μας

Οἱ δυὸ ἀγαπημένοι φίλοι ἀποφασίσαμε νὰ πᾶιμε στὴν ὠραιότερη τοποθεσία μας.

Φθάσαμε. Τὶ γυρεύεις καὶ δὲν τὸ βρίσκεις ἐκεῖ! Τὰ πελώρια καὶ ἀπλωτὰ πλατάνια γλυκοφιλοῦνται καὶ ἰσκιώνουν τὴ ρηματιά. Οἱ μπαχτσέδες καιμαρώνονται γύρω στὸ νερό. Τ' ἀηδόνια τραγουδοῦν περὶφανα καὶ τὸ νερὸ μουρμουρίζοντας γοργοκυλᾷ πρὸς τὰ κάτω. "Ὅλα τὰ εἶδαμε καὶ τὰ θαυμάσαμε. Τὸ δράδου πού ξεκινήσαμε νὰ φύγωιμε, μιὰ δύναμη θεϊκιά μᾶς τραβοῦσε ἀπὸ πίσω μας! Τὶ τάχα νὰ εἶναι; Ποιὰ δύναμη μᾶς τραβάει; Σκέφθηκα. Ὁ θαυμασμός μας θὰ εἶναι γιὰ τὴν τοποθεσία!

Ἡ τοποθεσία αὐτὴ βρίσκεται ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, ἔως μὲ ὠρα

μακριά. Είναι ό «Τσάκωνας».

Σήμκντρα, σχολ. έτος 1948 - 49. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

97. Στόν Προφήτη 'Ηλία

'Ηταν απόγειμα. 'Η πυκνή καταχνιά έζωνε τό χωριό!

Μιά ποθητή σκέψη βασάνιζε τό κουρασμένο μυαλό μας. Σέ λίγο ή γελαστή και χαρούμενη συνοδεία ξεκίνησε. 'Από μακριά άντικρίσαμε τό μικρό και έρημο έκκλησάκι. Σάν έλόασπρο περιστέρι κάθεται ήρεμα, μέσα στά πυκνά κλαδιά, στή δεξιά πλευρά του θουνού. Είναι ή ψηλότερη αλλά και ή ώραιότερη τοποθεσία του χωριού μας. Μπήκαμε στό έκκλησάκι και φιλήσαμε τίς ζωγραφιστές εικόνες. Οί λιγοστές καντήλες άντιφέγγιζαν τά πολυ-βασανισμένα πρόσωπα. 'Αποχαιρετήσαμε τό μικρό έκκλησάκι και φύγαμε από τήν κατηφορική και όλοπέτρινη κορδέλα του χωριού.

'Αφήναμε τό θουνό, ένώ ή καταχνιά έζωνε τό χωριό.

Βάβδος, σχολ. έτος 1954 - 55. 'Ομαδική έκθεση Δημητρίου Παπαν. Τσίντρου Ε', Μιχαήλ Θ. Κουτσού Στ' τάξης.

98. 'Η μαγική τοποθεσία του Βάβδου

'Αληθινός παράδεισος είναι!

Οί άγριομενεξέδες, οί χρυσοκίτρινες ψχαλίτσες, τό κελάηδημα του κότσυφα, τό άγέρι του θουνού, ή γλυκόφωνη φλογέρα του τσομπάνου, τό προικίζουν, τό όμορφαίνουν, τό στολίζουν! Τό λευκό τό έκκλησάκι του στέκει άτάραχο, ξένοιαστο, άσάλευτο, στήν πολυπατημένη και μαγική κορφή του! 'Από εκεί βλέπεις... βλέπεις... και δέ χορταίνεις τή γύρω φύση!

Αυτό είναι τό ξακουστό και μαγικό θουνό μας, του Προφήτη 'Ηλία.

Βάβδος, σχολ. έτος 1953 - 54. 'Ομαδική έκθεση Θεοδώρου Δ. Μπέλλου, Δημητρίου Ν. Μαλακούδη, μαθητών Στ' τάξης.

99. Τό «Λουζίκι»

Μέσα στή φαρδιά και βραχωτή «Λακκάρα» θρίσκειτα ξαπλωμένο!

Είναι σύνορο του Πολυγύρου και του Βάβδου. *Ερημο είναι! Οί μεγάλες καρυδιές, τά χοντρά και γιγαντόσωμα πλατάνια και οί μικροί καταρράχτες, του δύνουν όμορφιά! Δίπλα μουρμουρίζει ή άμιμουδερή «Λακκάρα». Στήν πάνω μεριά θρίσκειτα μιá μισοχαλασμένη καλύθα. Τήν περιτριγυρίζουν δυό γέρικες και πολυκλαδισμένες συκιές. Πιό πέρα είναι μιá ντρίστα (σημ. βιοτεχνική έπιχείρηση, με πρωτόγονες έγκαταστάσεις, όπου με τήν

πτώση τοῦ νεροῦ ἐπιτυγχάνεται ἢ συμπίκνωση ἀραιούφασμένων χοντρῶν μάλ-
λινων ὑφαντῶν). Χαλασμένη εἶναι κι αὐτή. Μόνο οἱ χοντρές καὶ μισοκαμένες
ἀγριντιές (σημ. δοκοί) καὶ τὰ ἐρειπωμένα ντουβάρια θρῖσκονται.

Αὐτὸ εἶναι τὸ «Λουζίκι».

Βάθος 18 Ἰανουαρίου 1954. Ἀπόστολος Ἀστερ. Κυλιάρης. Τάξη Στ'.

100. Νερόμυλος

Νερόμυλος ἀκους! Τί τάχα νὰ εἶναι;

Εἶναι ἓνας μικρὸς συνοικισμὸς τοῦ Βάθδου, μὲ καμιά δεκαπενταριά
σπίτια, ὅπου κάθονται καμιά δεκαριά οἰκογένειες. Στὸ θόρειο μέρος τοῦ
συνοικισμοῦ, εἶναι μιά μεγάλη γούρνα —μπάρα τῆ λένε— γεμάτη νερὸ τῆς
βροχῆς. Ἐκεῖ ποτίζουν τὰ ζῶα. Τὰ σπίτια εἶναι κτισμένα μέσα στὰ χωράφια.
Τὶ ἄμορφα πού εἶναι τὴν ἀνοιξη! Βλέπεις γύρω σου ἕλο πρασινάδα! Καὶ οἱ
μυγδαλιές μὲ τὰ ἀνθισμένα τους κλαδιὰ δίνουν διπλὴ ὀμορφιά! Πρῶι πρῶι
τὰ κοπάδια μὲ τὰ ζῶα ξεπροβάλλουν χαρούμενα γιὰ τὴ βοσκή. Τραγούδια
καὶ φλογέρες τῶν τσομπάνηδων ἀντηχοῦν στὸν ἀέρα!

Νερόμυλος τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ ἅμα δὲν ξέρης πού εἶναι τὸ νερὸ θὰ σκά-
σης ἀπὸ τὴ δίψα! Πρῶι πρῶι βλέπεις τοὺς ἄντρες μὲ τοὺς τενεκέδες καὶ μὲ
τις μποῦκλες, φορτωμένες στὰ ζῶα, νὰ πηγαίνουν νὰ φέρουν τὸ δροσερὸ νερὸ,
πού θρῖσκεται μέσα στὴ ρεματιά, μὰ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὰ σπίτια! Τὰ ζῶα,
τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο, σὰν καραβάνια, εἶναι οἱ νεροκουβαλητές!

Αὐτὸς εἶναι ὁ Νερόμυλος.

Βάθος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Χρήστος Νικ. Κιμπούρης. Τάξη Ε'.

Η'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

101. Ἡ ἐκκλησία

Ὑπερήφανη ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ!

Τὸ πανύψηλο καμπαναριὸ τῆς σὰ φάρος στέκει. Καὶ ἡ γλυκόλαλη
καμπάνα τῆς καλεῖ τοὺς χριστιανοὺς νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴ γαλήνη καὶ τὴ χάρη
τοῦ Χριστοῦ. Οἱ χωρικοὶ δὲ λείπουν ἀπὸ τὴ θεῖα λειτουργία κάθε Κυριακῆ
καὶ γιορτῆ. "Ὅταν μπαίνουν μέσα στὴν ἐκκλησία, μὰ χαρὰ πλημμυρίζει τις
καρδιές τους! Ἀλήθεια πόσο τὴν ἀγαποῦν οἱ χωριανοὶ τὴν ἐκκλησία τους!
Καλύτερα καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι τους! Γιατί εἶναι τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ! Τοῦ οὐρά-
νιου πατέρα μας! Νά, τὰ κυπαρίσσια τῆς τὰ καταπράσινα. Νά, τὰ σιδερένια
κάγκελα πού τὴν περικυκλώνουν. Νά, καὶ ἡ μαρμάρινη θρυσούλα πού τὴ

νανουρίζει.

Αυτή είναι ή εκκλησία του Ἀγίου Γεωργίου.

Γαλιτίστα, σχολ. ἔτος 1956 - 57. Μερόπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Ε΄.

102. Τὸ παλιόσπιτο

Χρόνια κάθεται στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ!

Τὸ ρημαγμένο τζάκι του δὲν καπνίζει! Στὴν πέτρινη σκάλα του δὲν ἀνεβαίνει ὁ νοικοκύρης! Στὸν καταγκρεμισμένο στάβλο τὸ ἄλογο δὲν μπαίνει χλιμιντρίζοντας! Στὸ κουμάσι δὲν καθαρίζουν οἱ κάτασπρες κότες! Εἶναι πανιέρημο κι αὐτό. Ὁ νοικοκύρης τὸ ἀπαρνήθηκε τὸ σπίτι του καὶ ἔφυγε!

Εἶναι τὸ παλιόσπιτο τοῦ Ἀγοραστοῦ Γιουλδάση.

Βιάβρος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Τάκης Χ. Καρακώστας. Τάξη Ε΄.

103. Τὸ σχολεῖο μας

Βρίσκεται στὴ νοτιότερη ἄκρη τοῦ χωριοῦ.

Στὴν αὐλόθυρα, πρὸς τὸ μέρος τοῦ δρόμου, στέκουν δυὸ τιμεντένιες κολόνες, ποὺ ἄλλοτε κρατοῦσαν στίς ράχες τους μιὰ ξύλινη πόρτα. Τώρα γεράσανε! Ἀπὸ πίσω του ἔχει τὰ νεόχτιστα ἀποχωρητήρια καὶ τὸ χεῖμαρρο. Τὸ σχολεῖο μας ἔχει τρεῖς αἴθουσες, ἓνα διάδρομο μὲ τὴ σταύρωση τοῦ Κυρίου στὴν πρόσοψή του καὶ ἓνα μικρὸ γραφεῖο μὲ ἓνα τραπέζι, μιὰ ὀργανοθήκη, μιὰ βιβλιοθήκη καὶ πέντ' ἕξι καρέκλες τῶν δασκάλων. Στὴ θόρεια ἐξωτερικὴ ἄκρη τοῦ γραφείου εἶναι κρεμασμένη ἡ καμπάνα, ὅπως κρέμεται τὸ ἀχλάδι στὸ κλωνάρι. Τὰ παράθυρα τὸ περιτριγυρίζουν σὰ ζώνη. Τὸ προαύλιο του γεμίζει κάθε πρωὶ ἀπὸ διάφορες φωνές τῶν παιδιῶν. Ἀλλὰ τώρα εἶναι ναρκωμένο, ὅπως τὸ φίδι τὸ χειμῶνα! Τὸ Σεπτέμβριο μονάχα θὰ ξυπνήσει καὶ πάλι ἀπὸ τίς φωνές τῶν παιδιῶν.

Αὐτὸ πρωτοκαλημερίζει ὁ κάθε διαδάτης τοῦ δρόμου ποὺ μπαίνει στὸ χωριό μας.

Σήμαντρα, καλοκαίρι 1949. Νικόλαος Κ. Πικυλίδης. Τάξη Στ΄.

104. Ὁ φοῦρνος

Πετρόχτιστος εἶναι. Τὸ στόμα του μοιάζει σὰ μισοφέγγαρο. Ἀπὸ μέσα εἶναι στρωμένος μὲ τετράγωνα πλακάκια. Δυὸ τρύπες σὰν παραθυράκια εἶναι μπροστά. Ἡ μιὰ στὴ δεξιὰ πλευρὰ καὶ ἡ ἄλλη στὴν ἀριστερή. Τὸ «αὐτί» του τὸ ἔχει στὴν πίσω μεριά. Ὁ μάστορας ἔχει βάλει τὰ κεραμίδια τόσο τεχνικά.

πού νά μὴν μπαίνη οὔτε σταγόνα νεροῦ μέσα. Τὸν ἔχει κτίσει ὁ μπαρμπα-
Δούκας.

Τὰ κεραμιδάκια πού εἶναι στὸ θόλο, κάθε τόσο μαυροκοκκινίζουν ἀπὸ
τὰ ξερὰ πουρνάρια. Τώρα ἡ σκαφίδα εἶναι γεμάτη ἐλεύρι. Ἀρχίζει τὸ ζύμι-
μα. Μᾶς τὸ φανερώνει ὁ κρότος πού ἀκούγεται. Πλάτς! πλούτς! Μετὰ μιὰ
ῶρα οἱ πινακωτές εἶναι γεμάτες. Τὸ φκιάρι μπαινοβγαίνει μέσα στὸ φούρνο.
Ἄσπρα τὰ θάζομε, ροδοκόκκινα τὰ θγάζομε! Βγαίνει καὶ ἡ ζεστή ἢ πίτα!
Ἀχνίζει!...

Σήμαντρα 16 Νοεμβρίου 1950. Σωτήριος Παν. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

105. Τὸ ἐξωκκλησάκι

Μικρὸ, φτωχὸ, ἀλλὰ κάτασπρο τὸ ἐκκλησάκι!

Στὴ λαγκαδιὰ εἶναι χωμένο. Τὰ πεζούλια του ὀλοκάθαρα σὰν τὸ χιό-
νι. Νὰ καὶ ὁ γεροπλάτανος στέκει δίπλα καὶ τὸ καμαρώνει! Γιὰ θαυμάστε
καὶ τοὺς γενναίους στρατιῶτες πού τὸ περικυκλώνουν! Σὰν κολόνες στέκον-
ται μὴν τύχη καὶ θάλει μέσα τὸ πόδι του ὁ ἐχθρὸς! Τὸ σφίγγουν γερὰ στὴν
ἀγκαλιά τους. Εἶναι τὰ μεγάλα καὶ φουντωτὰ δέντρα του! Ὅταν φυσήξῃ ὁ
ἀέρας, λυγοῦν τὰ κλωνιά τους, θαρρεῖς πῶς συνομιλοῦν ἀναμεταξύ τους.

Δὲν ἔχει ψάλτ' οὔτε παπὰ τὸ φτωχικὸ ἐκκλησάκι, ὅπως λέη καὶ τὸ
τραγοῦδι! Ἔχει τὰ πουλάκια γιὰ παπὰ, πού τὰ ἔστειλε ὁ καλὸς Θεός! Ὁ
ἥλιος τρυπάει τὰ παράθυρά του καὶ μπαίνει ἐλαφρά! Δίπλα του κυλάει μιὰ
ρειατιὰ μὲ τὸ χρυστάλλινο καὶ γάργαρο νερό της.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μικρὸ, φτωχὸ κι ἐρημικὸ ἐξωκκλησάκι τοῦ Ἁγίου
Γεωργίου.

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1955-56. Μερὸπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Δ'.

Θ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

106. Τὸ καπέλο μου

Τὸ ἔχω ἀπὸ πέρσι. Πάλιωσε πιά. Γεῖσο δὲν ἔχει. Ἦ κορόνα χάλασε.
Τὰ κορδόνια του μαύρισαν. Ἡ φόδρα τρύπησε. Τὸ πανί ἀλλάξε χρῶμα ἀπὸ
τὸν ἥλιο. Μόνο τὰ δυὸ μαῦρα κουμπιὰ πού ἔχει στίς δυὸ ἄκρες δὲν ἔπαθαν
τίποτε. Μὲ σφίγγει κιόλας καὶ τὸ κεφάλι μου γύρω γύρω ἔχει μιὰ σημαδιά.
Αὐτὸ εἶναι τὸ καπέλο μου! Εἶναι ῶρα νὰ τὸ πετάξω!

Βάθος, σχολ. ἔτος 1953-54. Δημήτριος Χρ. Πέγιος. Τάξη Ε'.

107. Τὸ χτένι

Μετρημένα τὰ ἔχομε. Πενήντα δόντια. Εἶναι ἀπὸ κέρατο, ἀλλὰ μὲ τέχνη ψιλοκαμωμένο. Χτενίζει σπουδαῖα! Μιὰ μέρα, ἓνα γαλανομάτικο κοριτσάκι, κάνοντας νὰ χτενίσῃ τὰ ξανθιά καὶ μπερδεμένα μαλλιά του, τσάκ! καὶ σπάξουν τρία δόντια! Πάει τὸ χτένι! Ἔμεινε κολοβό! Πόσο ἄσχημο φαίνεται τώρα! Ἔτσι σιγὰ σιγὰ πῆραν δρόμο τὰ δόντια καὶ τσακίζονται. Σκεφτήκαμε πῶς αὐτὸ μοιάζει μὲ τὸν ἄνθρωπο, παιδιά. Γιατὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν πῆρῃ τὸν κατήφορο, σὰν τὸ χτένι θὰ πέσουν σιγὰ σιγὰ οἱ δυνάμεις του. Καὶ ὕστερα δύσκολα ξανάρχονται.

Σήμερον 29 Νοεμβρίου 1949. Ὀμαδικὴ ἔκθεσι Σωτηρίου Παν. Ντασοπούλου, Γαβριήλ Γ. Ντασοπούλου, μαθητῶν Ε' τάξης.

108. Ἡ θερμάστρα

Ξημέρωσε. Ὅλα ξύπνησαν. Ξύπνησε καὶ ἡ θερμάστρα καπνίζοντας τὸ τσιγάρο της.

Μερικὰ κεραμιδάκια, λίγη λάσπη, ἓνα συρτάρι χαλασμένο, μιὰ πόρτα μικρή, δυὸ καπάκια, ἓνα κλειδί καὶ πολλὰ μπουριά, ἀποτελοῦν τὸ νοικοκυριό της. Τὸ ἄφραγο στόμα της ὄλο καὶ καίει τὰ ξύλα. Φαίνεται πῶς τῆς ἀρέσουν πολὺ τὰ ξύλα, ὅπως τοὺς Ἀρβανίτες ἢ κουραμάνα, πού διαβάσαμε στὸ ἀναγνωστικό.

Ἡλεκτρικὴ σόμπα δὲν εἶναι. Οὔτε σὲ μέγαρο, οὔτε σὲ παλάτι, οὔτε σὲ ἐκκλησία θρίσκεται. Ζεσταίνει τὸ μικρὸ μας σπιτάκι.

Γαλάτιστα 26 Ἀπριλίου 1958. Νικόλαος Χαρὶλ. Γαθανᾶς. Τάξη Στ'.

109. Ἡ κορνίζα

Παλιὰ εἶναι! Τὸ κόκκινο χρῶμα της ἄρχισε νὰ ξεθωριάζῃ. Τὰ ξύλα της πάλιωσαν. Ἔχει μέσα μιὰ φωτογραφία τοῦ θείου μου.

Νέος ἦταν! Τὸ παχὺ μουστάκι του τὸν δείχνει παλικάρι! Στὴ μέση του ἔχει ζωσιμένη μιὰ ἀράδα γεμάτη ἀπὸ φυσίγγια. Καὶ στὸν ὄμο κρατᾶ τὸ τουφέκι του! Εἶναι ὁ ἥρωας πού ἔπεσε γιὰ τὴν πατρίδα, πολεμώντας στὸ Σκρά! Ἡ παλιὰ αὐτὴ κορνίζα μὲ τὴ φωτογραφία, μᾶς θυμίζει τὸ θεῖο.

Νὰ εἶναι ἑλαφρὸ τὸ χῶμα πού τὸν σκεπάζει!

Βέδος 30 Νοεμβρίου 1953. Ἀθανάσιος Ἐπαμ. Βλάχος. Τάξη Στ'.

110. Ἡ σημαία

Σύμβολο τῆς πατρίδας!...

Περήφανη στέκεται στὸ ἀσπρογάλαζο κοντάρι! Ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἀφροῦ τῆς θάλασσας! Στὴν κορυφή της χύνει τὴ χρυσὴ λάμψη τοῦ Ὁ Σταυρός, ποῦ μᾶς δείχνει τὴν πίστη στὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀγάπη στὴν πατρίδα! Ἡ σημαία εἶναι πολὺ ὠραία, ὅσο ὠραία εἶναι καὶ ἡ Ἑλλάδα μας! Ὅταν ἀκούσουμε ἓνα ἐθνικὸ μῆνυμα, τὴ σημαία θὰ ὑψώσουμε! Ἡ σημαία σοῦ δίνει θάρρος στὴ μάχη γὰρ πολεμήσεως τὸν ἐχθρό! Αὐτὴ ζητοῦν τὰ μάτια μας γὰρ τὴ βλέπουμε στὴ νίκη πρώτη!

Καὶ ἔταν πάρουμε τὴν Κύπρο, τὴν Βόρειο Ἑπείρο καὶ τὴν Κωσταντινούπολη, τὴ σημαία θὰ ὑψώσουμε στὸ ἀσπρογάλαζο κοντάρι γὰρ κυματίζει!...

Γαλιάτσινα, σχολ. ἔτος 1956-57. Μαρία Ἀθ. Γκιώργκη. Τάξη Ε΄.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ

111. Τὸ ραδιόφωνο

Ἡ μέρα ἠλιόλουστη!

Ἐγὼ κάθισα στὸ τραπέζι μου γὰρ γράψω ἔκθεση. Μὰ τί γὰρ γράψω; Γιά τὸ ραδιόφωνο, γιά τὸ δορυφόρο, γιά τὸ τηλέφωνο ἢ γιά τὴν τηλεόραση; Προτιμῶ τὸ πρῶτο. Μέσα σ' ἓνα κουτάκι κοιμᾶται! Δίπλα του μιὰ μπαταρία ξεκουράζεται. Ἡ πρίζα μὲ τὰ τέσσερα σύρματά της. Μιὰ κεραία. Διάφορα κουμπιά... Καὶ ποιὸς ξέρει πόσα ἄλλα μηχανήματα ἔχει μέσα. Περίεργο! Νὰ πατᾶς τὸ κουμπὶ καὶ γὰρ παίξει! Νὰ γυρνᾶς μιὰ θελὸνα καὶ κάθε χιλιοστὸ γὰρ βρίσκεις νέο σταθμὸ! Τί πάλι εἶναι τοῦτο; Πῶς μ' ἀρέσει γὰρ τ' ἀκούω! Ὅλα τὰ νέα τὰ μαθαίνω! Τὰ τραγούδια, τὰ πιὸ πολλὰ, τὰ ξέρω ἀπ' ἔξω! Πιὸ πολὺ ὅμως μοῦ ἀρέσει γὰρ ἀκούω τίς ἐκπομπές «πρωινὸ ξύπνημα», «βυζαντινοὶ αἰῶνες», «ἡ γαλάζια πατρίδα» καὶ τὴν «ὥρα τοῦ παιδιοῦ». Ν' ἀκούω τὴ θεία Λένα καὶ τὰ παιδάκια γὰρ λέν ποιήματα, τραγούδια καὶ παραμύθια! Τί ραδιόφωνο εἶναι αὐτὸ γὰρ τὰ ἀκούς ὅλα!

Ἀλλὰ καὶ τί δὲν μπόρεσε γὰρ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος! Τώρα πῆγε γὰρ κατακτήσῃ καὶ τὸν οὐρανὸ μὲ τοὺς δορυφόρους του!

Γαλιάτσινα 8 Φεβρουαρίου 1958. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

112. Ἡ φωτογραφικὴ μηχανή

Ἡ μέρα ἄπλωσε τὰ ἀραχνούφρανα πέπλα της. Ὁ οὐρανὸς καθαρός. Τὰ πουλάκια τραγουδοῦν!

Οἱ καμπάνες χτυποῦν! Ὅλοι καθαροί, πᾶν στὸ σπῆτι τοῦ Θεοῦ! Ἡ λειτουργία τελείωσε. Μιὰ οἰκογένεια ἀφοῦ πῆρε τὸ Χριστὸ μέσα της ξεκί-

νησε για τὸ σπίτι της. Ἀλλά νά, μπροστά της, ἕνας φωτογράφος! Ψηλός, χοντρός, μὲ σγουρά μαλλιά, καφέ κουστούμι, μαῦρα γυαλιστερά παπούτσια. Κρατᾷ στὸ χέρι του μιὰ φωτογραφικὴ μηχανή. Τὴν ἔχω διδαχθῆ. Εἶναι ἕνας σκοτεινὸς θάλαμος, μὲ δυὸ φακούς στὰ δυὸ ἄκρα καὶ μιὰ πλάκα ἀλειμμένη μὲ ἔρωμοῦχο ὑδράργυρο. Στέκεται μπροστά στὴν οἰκογένεια καὶ ζητᾷ νὰ τοὺς ἐγάλῃ φωτογραφία. Πατῆ ἕνα κουμπὶ καὶ εὐθὺς τοὺς λέγει, φύγετε! Πέρασαν οἱ ἀχτίδες ἀπὸ τὸ φακὸ, ἔπεσαν πάνω στὴν πλάκα καὶ ἡ οἰκογένεια ζωγραφίστηκε! Τί ὠφέλιμο μηχανήμα! Τὸ θεῖο πού εἶναι στὴν Ἀμερικὴ, τὸ παλικάρι πού εἶναι φραντάρος, τὸ παιδί πού δουλεύει στὰ ξένα ἐργάτης, πῶς θὰ τοὺς δοῦμε; Πῶς θὰ τοὺς δῆ ἡ μάνα, ὁ μπαμπάς, ἡ γιαγιά; Νά, θὰ σταθοῦν μπροστά στὴ φωτογραφικὴ μηχανή, θὰ δώσουν δυὸ δραχμὲς καὶ θὰ στείλουν τὴ φωτογραφία τους! Καὶ ἡ μαμιά, ὁ μπαμπάς, ἡ γιαγιά πόσο θὰ χαροῦν! Καὶ ὅταν πάλι θέλωμε νὰ θυμώμαστε τὸν παππού καὶ τὴ γιαγιά, πάλι στὸ φωτογράφο θὰ πᾶμε!

Ἡ φωτογραφικὴ μηχανή πολὺ μᾶς ἐξυπηρετεῖ.

Γκλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Νίτσα Η. Χατζῆ. Τάξη Στ'.

113. Ναυτικὴ πυξίδα

Ἄλλα τὰ μηχανήματα τὰ ξέρω. Ἄλλα τὰ ἔχω στὸ νοῦ μου. Τὰ περισσότερα τὰ διδάχτηκα στὴν Στ' τάξη. Τὴ ναυτικὴ πυξίδα, τὸν κινηματογράφο, τὸ μικροσκόπιο, τὸ τηλεσκόπιο, τὸ ραδιόφωνο καὶ τόσα ἄλλα.

Ἄλλα εἶναι χρήσιμα στὸν ἄνθρωπο. Ἄλλα τὸν ἐξυπηρετοῦν. Στὸν κινηματογράφο βλέπομε τίς ὥραιες εἰκόνες καὶ φεύγει κάθε στενοχώρια. Μὲ τὸ μικροσκόπιο βλέπομε τὰ πολὺ μικρὰ πράγματα καὶ μὲ τὸ τηλεσκόπιο τὰ μακρινά. Μὲ τὸ αὐτοκίνητο ὡς πού νὰ πῆς τρία, βρίσκεσαι ὅπου θέλεις! Ἄλλα εἶναι ὠφέλιμα. Καὶ μὲ τί τέχνη εἶναι φτιαγμένα καὶ μὲ πόση ἐπιμέλεια!

Θαυμάζω καὶ κείνη τὴ ναυτικὴ πυξίδα. Εἶναι τὸ πῶς ἀπλὸ ὄργανο! Ἐνα κουτί εἶναι ὅλο ὅλο! Ἐχει μέσα μιὰ μαγνητικὴ βελόνα, ἐπάνω σὲ ἕνα κατακόρυφο ἄξονα. Καὶ ἐπάνω εἶναι κολλημένη μιὰ πλάκα μὲ τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Εἶναι πολὺ ὠφέλιμη στοὺς ναυτικούς. Τοὺς δείχνει τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα καὶ τοὺς σπουδαιότερους ἀνέμους.

Μπούσουλα τὴν ὀνομάζουν οἱ ναυτικοί. Τὴν ἀνακάλυψε ὁ Φλάβιος Τζόγιας.

Γκλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἀφροδίτη Νικ. Νταλιάρη. Τάξη Στ'.

114. Ὁ δορυφόρος

Ἐημέρωσε! Ἄλλα ξύπνησαν. Ὁ ἥλιος πρόβαλε καὶ πάλι πίσω ἀπ' τὸ

βουνό.

Ἐγὼ κάθομαι στὴν καρέκλα, ἀκουμπῶ στὸ τραπέζι καὶ γράφω ἔκθεση γιὰ τὸ δορυφόρο! "Ὅλα τὰ μηχανήματα ἂν τὰ θάλης στὴ σειρά, ὅλα θὰ σέ κάνουν νὰ μείνης ἐκπληκτος, ὅλα θὰ σέ μαγέψουν! Μὰ ἐμένα μοῦ κάνει πιὸ πολλὴ ἐντύπωση ὁ δορυφόρος! Νά τώρα, τὸν βλέπω μπροστά μου! Εἶναι μιὰ τεράστια σιδερένια μπάλα! Ἐνας μεγάλος πύραυλος τὴν περιμένει, νὰ τὴν ἐκσφενδονίσῃ!... Καὶ τώρα τὴν τινάζει ψηλά! Ἡ μπάλα ἀρχίζει νὰ χοροπηδᾷ στὰ οὐράνια κύματα! Κι ἀρχίζει νὰ κάνῃ τὸ γύρο τῆς γύρω στὸν πλανήτη μας! Δυὸ δορυφόρους ἀπόχτησε ἡ γῆ μας! Δυὸ παιδιὰ! Μὰ δὲν τὴν ἀφήσαμε μὲ δυό. Τὴ στείλαμε ἀκόμη ἓνα. Καὶ μάλιστα μὲ μιὰ σκύλα μέσα! Τὴ Λάικα! Νά δοῦμε θὰ ζήσῃ; Νά τὴν! Γυρνᾷ τὰ μάτια τῆς ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ καὶ παρατηρεῖ! Δὲν ἰσορροπεῖ! Δὲν ὑπάρχει ἔλξη τῆς γῆς ἐκεῖ ἐπάνω! Οἱ ἀστρονόμοι παρατηροῦν ἀπὸ κάτω! Ζῆ ἢ πέθανε; Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους! Μὰ σὲ δέκα μέρες ἡ ψυχούλα τῆς Λάικας πέταξε στὸν οὐρανό! Τὸ πλάσμα αὐτὸ δὲν πέθανε κάτω στὴ γῆ ὅπου γεννήθηκε!

Δορυφόρος! Ἀκούω τὴ λέξη καὶ μοῦ ἔρχονται χίλια δυὸ στὸ νοῦ μου! "Ὅταν τελειοποιηθῇ θὰ ἐξερευνηθοῦν οἱ ἄνθρωποι ὅλο τὸ σύμπαν! Δορυφόρος! Μ' αὐτὸν θὰ ταξιδέψουμε στὸν Ἄρη!...

Γαλλίσινα, σχολ. ἔτος 1957 - 58. Μαρία Μιχ. Καραζαφείρη. Τάξη Στ'.

115. Τὸ πλοῖο

Στοῦ ἡλίου τὸ πρῶτο ἀντίκρυσμα ὅλα χαμογέλασαν!

Ἡ γαλαξοπράσινη θάλασσα ὅλο καὶ κουνιέται. Τὰ κύματα ἔρχονται καὶ σπάνουν στὴν ἀχορογιαλιά, κάνοντας ἓναν ἀσυνήθιστο θόρυβο. Ἐνας μακρὺς τσιμεντένιος μῶλος ξεκουράζεται πιὸ ἐκεῖ. Οἱ διαβάτες πᾶνε κι ἔρχονται. Τὸ πλοῖο θὰ φύγῃ! Ἐνα ὀλόασπρο πλοῖο ἐτοιμάζεται νὰ πάῃ στὴν ξενιτιά! Εἶναι ἄσπρο καὶ μέσα στὴ γαλάζια θάλασσα μοιάζει σὰν περιστερᾶκι, πού πετᾷ στὸν αἰθέριο οὐρανό. Οἱ ἐπιβάτες μπαίνουν. Τὸ πλοῖο ξεκινᾷ! Οἱ μάνες μὲ τὰ μαντίλια στὰ χέρια σκουπίζουν τὰ δάκρυά τους! Ξεπροβοδοῦν τὰ παιδιὰ τους πού φεύγουν γιὰ τὴν ξενιτιά! Τὸ πλοῖο κοντεῦει νὰ χαθῇ!

— "Ὁρα καλή! Ἐνας βαθὺς ἀναστεναγμὸς ἀκούεται ἀνάμεσα στὶς μάνες!

— "Ὁρα καλή! Καὶ τὸ λιμάνι ἐρημώνει!

Ἐνα μηχανήμα! Ἐνα μηχανήμα, πού οἱ ἄνθρωποι τὸ ἔχουν στὴ διάθεσή τους! Πηγαίνουν ὅπου θέλουν! "Ὅλα τὰ μέρη δικά τους εἶναι! Ἡ Αὐστραλία μὲ τοὺς ζέβρους, ἢ Ἡμερικὴ μὲ τοὺς οὐρανοξύστες, ἢ Εὐρώπη, ἢ Ἀσία! Ἀπὸ γωνιὰ σὲ γωνιὰ ὅλα τὰ ἔχουν ἐξερευνησεῖ! Μὲ τὸ πλοῖο φθάνεις στὸν Παναμᾶ! Περνᾷς τὰ μεγάλα αὐτὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου καὶ φτάνεις

δπου θέλεις! Αυτό τὸ μηχανήμα πήρε τὸ παιδί τῆς μάνας στὴν ξενιτιά! Κι αὐτὸ τώρα φέρνει τὰ δέματα, τὶς ἐπιταγές, τὰ γράμματα στὴν ἀγαπημένη μανούλα τοῦ παιδιοῦ! Καὶ χαίρεται ἡ μάνα μὲ τὴν καλὴ εἶδηση πού τῆς ἔφερε! Νὰ καὶ ἕνα ἄλλο μεγάλο πλοῖο ξεχωρίζει στὸ θάθος τοῦ ὀρίζοντα! Φαίνεται θαρσυφορτωμένο καὶ περπατεῖ ἀργά! Ἔφτασε! Οἱ ἐργάτες ξεφορτώνουν τὰ ἐμπορεύματα πού φέρνει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ!

Τί σοφὸς ὁ ἄνθρωπος! Τί λογικὸ πού τὸν χάρισε ὁ Θεός! Ἔκαμε τόσα μηχανήματα νὰ τὸν ἐξυπηρετοῦν! Τὴν τηλεόραση, τὸ αὐτοκίνητο, τὸ τρακτέρ, τὸ τηλέφωνο! Κι ὅταν κάθεται καὶ ξεκουράζεται ἔχει ἄλλο μηχανήμα πού τὸν διασκεδάζει. Εἶναι τὸ ραδιόφωνο. Μὰ ἐμένα ἀπὸ ὅλα μὲ εὐχαριστεῖ τὸ πλοῖο! Γιατί μ' αὐτὸ ταξιδεύω!

Θέλω νὰ ταξιδεύω!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Μαρία Ἀργ. Καφταντζῆ. Τάξη Στ'.

ΙΑ' ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΔΕΣΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

116. Ἡ πίτα

Ὁ ἥλιος τρεμοσβήνει! Οἱ νυχτερίδες τρελὰ φτερουγίζουν!

Ἡ μαμά μὲ τὸ ἄσπρο τσεμπέρι καὶ τὰ μανίκια μαζεμένα, κάθεται στὸ χαμηλὸ τραπέζι. Ὅλα ἔτοιμα! Τὸ κλεύρι, τὸ ζυμάρι, ὁ μπλάστρης, τὸ πλαστήρι, τὰ σπανάκια, ὅλα περιμένουν τὴ σειρά τους! Τὰ ἐπιτήδεια χέρια τῆς καλῆς μαμάς ἀρχίζουν τὴ δουλειά! Τὰ κυκλικὰ ζυμωμένα φύλλα ἀνοίγονται. Ἡ φωτιά στὸ τζάκι γεμίζει ζέστα τὸ δωμάτιο καὶ δέχεται τὴν πίτα. Σὲ λίγο ροδοκόκκινη στρώθηκε στὴ μέση τοῦ ψηλοῦ τραπέζιοῦ. Οἱ κοιλιές μας γεμίζουν καὶ τὸ ταψὶ ἀδειάζει!

Ἡ νύχτα σφράγισε τὰ μάτια ὄλων καὶ τοὺς ἄφησε νὰ ἡσυχάσουν!

Γαλάτιστα 20 Νοεμβρίου 1957. Νίτσα Παν. Κατζᾶ. Τάξη Στ'.

117. Ἡ παπάρα

Ἐνα ἀπόγευμα ἔφτασα στὸ σπίτι λιμασμένος!

Λέω στὴ μητέρα μου: Μητέρα πεινῶ πολὺ!

— Δὲν ἔχω κανένα φαγητό! Ἄν θέλῃς παπάρα!...

Δέ μοῦ ἀρέσει, τῆς ἀπάντησα, μὰ καὶ τί νὰ κάνω; Σὲ λίγο ἡ παπάρα ἔγινε. Ζεστὸ νερό, λίγο λάδι, ξίδι, κόκκινο πιπέρι, ἄλας καὶ ψωμὶ τριμμένο καὶ ἔτοιμη ἡ παπάρα!

Τὴν ἔφαγα καὶ δρόμο!

Βρασιά, σχολ. ἔτος 1937-38. Νικόλαος Ἀθ. Μαλανδερῆς. Τάξη Β΄.

118. Τί ἔφαγα

Σήμερα τὸ μεσημέρι ἔφαγα τσακιστὲς ἐλιές. Τί ὠραίες ποὺ ἦταν! Μοῦ φαινόταν σὰ νὰ ἔτρωγα κρέας! Τὸ ἀπόγευμα πάλι τὰ ἴδια! Τί θὰ φάγω μαμά;

— Ἐλιές, μοῦ ἀπαντᾷ καὶ χώνει τὸ ἀνασκουμπωμένο χέρι της στὴν «τσολμέκα» καὶ σὲ λίγο θγαίνει φορτωμένο μὲ πράσινες ἐλιές!

Τίς ἔφαγα καὶ ἀμέσως βρέθηκα στὸ παιγνίδι!

Σήμετρα 14 Νοεμβρίου 1948. Νικόλαος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ΄.

119. Ὁ μικρὸς κυνηγὸς

Μητέρα, τί καλὸ φαί θὰ φάω; Λέει ὁ μικρὸς στὴ μάνα του.

— Ἐλιές καὶ ψωμί! Τί ἄλλο θὰ φᾶς!

— Μὰ κάθε μέρα ἐλιές καὶ ψωμί; Τὰ μπούχτισα πιά!

— Καὶ ἐγὼ τὰ μπούχτισα παιδί μου, μὰ τί νὰ κάνω;

— Μητέρα, φέρε τὴν καινούρια σαίτα μου, νὰ πάω νὰ σκοτιώσω κα-
νένα πουλί. Καὶ ἐσύ ετοίμασε τὰ αὐγά!

Παίρνει τὸ στενὸ δρομάκι καὶ τραγουδώντας φτάνει στὰ ἀμπέλια. Πολλὲς τσίγλες καθόταν ξένοιαστες ἐπάνω στὴν ἀνθισμένη ἀμυγδαλιὰ τοῦ μπαρμπα-Χατζῆ. Ὁ μπαρμπα-Χατζῆς στὴν πέρα μεριά τοῦ χωραφιοῦ ὀρ-
γώνει εὐχαριστημένος. Ὁ μικρὸς κυνηγὸς γονατίζει, στυλώνει τὰ μάτια του πρὸς τὰ πουλιὰ καὶ χωρὶς ἀναπνοὴ ρίχνει τὴν πρώτην πετριά. Τὸ ἄθωο πουλί σὰν πατσαθούρα ἔπεσε χάμω! Ὁ μικρὸς τρέχει μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ ἀρπά-
ζει τὸ θανατωμένο πουλί! Τὸ βάζει στὴ σκιασμένη τσέπη του καὶ τραβάει γιὰ τὸ σπίτι του.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὴν «πέτσωσε» στὰ γερά! Καὶ ὄχι μὲ ἐλιές!

Σήμετρα 15 Φεβρουαρίου 1951. Ἀπόστολος Σάβ. Μανταντζίδης. Τάξη Στ΄.

120. Τὸ θραδινὸ πιλιάφι

Νύχτωσε! Τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν σταμάτησαν. Τὰ ἄστρα σὰ μι-
κρά καντηλάκια κρέμονται ἀπὸ τὸν οὐρανό!

Τὸ ἀχνιστὸ καὶ ὠραῖο φαγητὸ κατέθηκε ἀπὸ τίς χρυσοκίτρινες γλῶσ-
σες τῆς φωτιάς! Ἀλλὰ ἡ γκρίνια μὲ τὴν ἀδελφή μου ὄλο καὶ δυνάμωνε! Μὲ

κατεβασμένα κεφάλια στεκόμαστε δίπλα στη γωνιά. Ὁ τέντζερης ἄδειασε καὶ τὰ πιάτα γέμισαν ἀπὸ τὸ χιονάτο ρύζι! Τὸ φαγητὸ τελείωσε καὶ μείζαν τὴ «θυμωμένη Θυμιά» τοῦ ἀναγνωστικοῦ, μείναμε νηστικοί!...

Νὰ μάθουμε νὰ μὴ μαλώνουμε ἄλλη φορά!

Βιβλίου 3 Δεκεμβρίου 1953. Θεόδωρος Δημ. Μπέλλος. Τάξη Στ'.

IB'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΖΩΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

121. Ὁ σκύλος

Κουλουριασμένος εἶναι πάλι. Τρέμει. Φαίνεται κρυώνει. Τὸ τσουχτερὸ κρύο τὸν πεθαίνει τὸν καημένο! Κάθεται στὴν ἄκρη τοῦ μπαλκονοῦ μας καὶ ἡ ψιλὴ βροχὴ τὸν ἀνατριχιάζει. Καὶ ὀρέχει ἀσταμάτητα. Σάστισε ὁ φουκαράς! Ὁ ἕνας τὸν σκουντάει ἀπὸ δῶ, ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ. Τί νὰ κάνη; Ποῦ νὰ κρυφτῆ νὰ μὴν τὸν βρέχη; Βλέπει ποῦ θὰ στρώσωμε κανένα κουρέλι νὰ πάη νὰ κουλουριαστῆ. Τὰ πονηρὰ μάτια του βλέπουν πότε θὰ ἀνοίξη ἡ πόρτα. Τότε πιά ἀρχίζει νὰ κουνάη τὴν οὐρά του καὶ νὰ πηδάη. Αὐτὰ εἶναι καλοπιάσματα γιὰ ψυμιά! "Ὅλοι οἱ δρόμοι δικοί του εἶναι. Γυρίζει καὶ δὲν τὸν νοιάζει καθόλου. Φατὶ καὶ ὕπνο!

Βιβλίου 27 Νοεμβρίου 1952. Στέλλα Νικ. Παρδάλη. Τάξη Στ'.

122. Ὁ λαγὸς

Ἦταν μεσημέρι. Ἡ νοτιὰ σφύριζε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι!

Νὰ τος πάλι, ξεπρόβαλε στὸ δρόμο.

— Μπαμπά, τί φέρνεις;

— Ἔλα νὰ δῆς τί φέρνω. Ἐνα ζωντανὸ λαγὸ!

Ὁ μικρὸς Νίκος ἀναπήδησε ἀπὸ χαρὰ! Καὶ ἐγὼ μόλις ἄκουσα λαγὸ, πετάχτηκα ξυπόλυτη κάτω, νὰ τὸν δῶ! Τί μεγάλος ποῦ ἦταν! Τὰ πόδια του ἦταν βουτηγμένα στὸ αἷμα! Τί ἔξυπνα καὶ ζωηρὰ μάτια! Τί μεγάλα αὐτιά! Καθόταν σωριασμένος σὲ μὰ μεριά καὶ σκεπτόταν! Τί τάχα νὰ ἔλεγε; Τί ἄλλο, παρὰ πῶς νὰ φύγη! Ποῦ νὰ ἤξερε πῶς ὕστερα ἀπὸ λίγο θὰ θρυσκόταν στὴν κατσαρόλα μὲ κρεμμύδια!

Ὁ λαγὸς σφάχτηκε, ἐνῶ ἡ νοτιὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ σφύριζη!

Βιβλίου 9 Ἀπριλίου 1954. Ἀντωνία Γ. Καμπάνη. Τάξη Ε'.

123. Ὁ γάιδος

Νέος εἶναι! Δὲν ἔχομε πολὺν καιρὸ ποῦ τὸν πήραμε. Τὰ μεγάλα αὐ-

τιά, τὸ μικρὸ κουδουνάκι καὶ τὸ πέτσινο καπίστρι, τοῦ δίνουν ὁμορφιά! Ἄλλὰ εἶναι καὶ λίγο τεμπέλης! Ἡ δουλειὰ δὲν τοῦ ἀρέσει. Θέλει φαί καὶ ραχάτι! Τὸν ἔχω καὶ ἓνα ξεχωριστὸ ὄνομα. Ὅταν τὸ ἀκούση τεντώνει τὰ αὐτιά του καὶ περιμένει τὴν προσταγή μου. «Μάρκο» τὸν λέγω.

Πιάδος 29 Ὀκτωβρίου 1953. Ἄγγελος Γραμ. Κυλιάρης. Τάξη Στ'.

124. Νέα ζωα στὴ φύση

Ἄσπρα, μαῦρα, παρδαλά, χορεύουν στὰ ἀβούλια. Χαρὰ πού ἔχουν! Ἄλλὰ λίγο εἶναι ἡ ζωὴ τους! Μόλις ἔρθη τὸ Πάσχα θὰ περάσουν ὅλα ἀπὸ τὸ μαῦρο μαχαίρι! Χαρὰ σὲ κείνον τὸν κεχαγιά πού ἔχει πολλὰ γεννημένα. Θὰ γεμίση ἡ τσέπη του! Ἄν πῆς καὶ γιὰ μπερεκέτι, μπόλικο! Γάλα, τυρί, γιασούρτι, μαλλί. Τί δὲ μᾶς χρησιμεύει αὐτὸ τὸ εὐλογημένο πρόβατο!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Χρήστος Π. Χατζηπούλιας. Τάξη Στ'.

125. Τὰ χαριτωμένα μας

Δυὸ καὶ χαριτωμένα τὰ ἔχουμε! Εἶναι κοντά, ἀδύνατα, μὲ ἀδύνατα πόδια καὶ ταμπλιάρικα μάτια. Τσουκνίδα γιὰ τσουκνίδα καὶ ἀγκανὸ γιὰ ἀγκανὸ δὲν ἀφήνουν κάθε ἀνοιξή στὸ ρέμα τοῦ κύρ Χρήστου. Τὸ καλοκαίρι πρόθυμα σὲ κάθε δουλειά. Ὅλη τὴν ὥρα στὸ ἀλώνι θρίσκονται. Δειμάτια νὰ κουδαλήσουν, νὰ ἀλωνίσουν! Καὶ τὸ χειμῶνι λέτε νὰ κάθονται; Οἱ πλάτες τους γεμίζουν πληγές, ἀπὸ τὰ χαλασμένα σαμάρια, κουβαλώντας ξύλα. Τὰ φουκαριάρικα τι τραβοῦν! Νὰ μπορούσαν, στὸν Ἄρειο Πάγο θὰ μᾶς πήγαιναν! Τὸ θράδυ περιμένουν τὴ γέμη τους. Μὰ κι αὐτὴ μόνο γιὰ μυρωδιὰ τὴν ἔχουν! Τὰ λυποῦμαι! Μὰ τί νὰ κάνω πού δὲν εἶναι ἡ βρώμη τοῦ ἀμπαριῶ στὰ χέρια μου! Οὔτε ἄχυρο καλὸ δὲν ἔχουν! Ὅλο μὲ κότσαλα τὴν περνοῦν!

Αὐτὰ εἶναι τὰ δυὸ γαϊδουράκια μας.

Σήμαντρα 8 Μαρτίου 1951. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

ΙΓ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΤΗΝΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

126. Τὸ ἀηδόνι

Περνοῦσα ἀπὸ ἓνα δασύλλιο. Χιλιάδες πουλιὰ κελαηδοῦσαν. «Κάθε κλωνὶ καὶ μιὰ φωνὴ κάθε δέντρου καὶ μουσική». Μέσα σ' ὅλες τὶς φωνές ξεχώριζε μιὰ. Μᾶς πῆρε τὰ μυαλά. Ἦταν ἓνα ἀηδόνι! Τόσο πολὺ φώναζε, σὰ νὰ ἔλεγε στὰ ἄλλα πουλιὰ: Σωπάστε ἑσεῖς, ἐγὼ θὰ τραγουδήσω! Καὶ ὅλα σώ-

πασαν, σὰ νὰ ἄκουσαν τὴν προσταγή του. Καὶ τὸ ἀηδὸνι ἄρχισε νὰ τραγουδοῦν. "Αχ! τί ώραῖα! Νὰ ἦρασαν καὶ ἐσεῖς νὰ ἀκούστε τὴ γλυκιὰ φωνή του! "Ὅπως τὸ βιολὶ ξεχωρίζη ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄργανα, ἔτσι καὶ τὸ ἀηδὸνι ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα πουλιά! "Ὁρα πολλὴ μᾶς κράτησε κοντά του.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1931 - 32. Μαρία Γ. Παπαθωραίου. Τάξη Στ'.

127. Ὁ πετεινός μας

Νά τος! Ἀνέβηκε πάλι ἐπάνω στὸ κάρο καὶ σὰν κήρυκας φωνάζει μὲ τὴ χοντρή φωνή του: Κουκουρίκου! Εἶναι ψηλός, μὲ φουντωτὴ οὐρά, μὲ κίτρινα πόδια, μὲ κόκκινο λειρὶ καὶ γαμπφὸ ράμφος! Ἡ χοντρή φωνή του ἀκούγεται στὰ σοκάκια τῆς γειτονιάς. Τὸ πρωὶ ξετρυπώνει ἀπὸ τὸ κοτέτσι. Τρώγει τὴ θρώμη του καὶ γίνεται ἄφαντος! Εἶναι τὸ ρολόγι τοῦ σπιτιοῦ μας.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950 - 51. Χαράλαμπος Ἴ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

128. Τὰ παπιά μου

Μετρημένα τὰ ἔχω. Δέκα εἶναι.

Πέντε μέρες εἶναι τώρα πού θγῆκαν κάτω ἀπὸ τὰ ζεστὰ φτερά τῆς μάνας τους. "Ὅλα μαύρα καὶ ἄσπρα εἶναι. "Ὅλη μέρα τὸ νερὸ σκίζουν. Κολυμποῦν καὶ κάνουν βουτιές.

— Μωρέ, λέει ἡ θεία μου, καθόλου δὲν ἀκοῦν τὴ ραγισμένη φωνή τῆς μανούλας τους. Ἐκεῖνη ὄλο καὶ φωνάζει μὲ τὸ σπυρὶ στὸ στόμα καὶ αὐτὰ καθόλου δὲν ἀκοῦν.

"Ἐνα πίσω στὸ ἄλλο κολυμποῦν. Σχοινὶ σχηματίζουν μέσα στὸ νερό. Χαίρεσαι νὰ τὰ βλέπης νὰ κολυμποῦν. Τὴν τροφή τους, πού εἶναι ὄλο σκουλήκια, τὴ βρίσκουν στίς λάσπες.

Τὰ ἀγαπῶ πάρα πολὺ καὶ τὰ χαίρομαι. Τὰ παπιά καὶ τὰ μάτια μου.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950 - 51. Ἀπόστολος Σ. Ματεντζίδης. Τάξη Στ'.

129. Τὸ γεράκι

Παιδάκι θαρρεῖς ἦταν ὅταν κατέβηκε μπροστά μας! Ἄνοιξε τὰ φτερά του καὶ ἄρχισε πηδώντας νὰ προχωρῆ πρὸς τίς κόττες.

— Πάει τὸ μονάκριβο πουλαδάκι μας! Λέει ὁ Κωσταντῖνος, καὶ ἔνα δάκρυ λύπης κατέβηκε ἀπὸ τὰ μάτια του.

Ἡ κότα μόλις εἶδε τὸ γεράκι τὰ ἔχασε! Κά!κά!κά! ἀκούστηκε ἡ τρεμουλιαστὴ φωνή τῆς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ γερακιοῦ. Τὸ γεράκι ὕψωσε τὰ

φτερά του και σαν αεροπλάνο ανέδθηκε στα σκόρπια σύννεφα. Με μιὰ βουτιά ξανακατέβηκε στα παλιόσπιτα του γερο-Σαρρή. Και άρχισε με λαίμαργία νά τρώη τήν κότα!...

Ο μπαριμπα-Βαγγέλης, ό κυνηγός, μόλις τό είδε, κρύφτηκε πίσω από τó σπίτι και βάζοντας τó όπλο στό στήθος του, τó παίρνει στό σημάδι, Μπάμ! άκούστηκε μιὰ βραχνερή τουφεκιά! Σέ λίγο μιὰ άλλη!... Έμεις μείναμε περίεργοι. Τάχα τó πέτυχε; Νά κι ό μπαριμπα-Βαγγέλης έρχεται με τó γεράκι στόν όμο!

— Ποϋ τó σώριασες μπαριμπα-Βαγγέλη; είπε ό Νίκος.

— Έκει, στα παλιόσπιτα του Σαρρή, είπε ό κυνηγός, κάνοντας νά άφήση τó τουφέκι του.

Έτσι γλιτώσανε οί κότες από τó γεράκι.

Σήμαντρα 29 Νοεμβρίου 1949. Όμαδική έκθεση Σωτ. Νατσπούλου, Χαραλ. Εϋταξία, Γαβρ. Νατσπούλου, μαθητών Ε' τάξης.

130. Τά χελιδόνια

Τά καημένα! Δυό μήνες ταξιδεύουν για νά έρθουν στις παλιές τους φωλιές, στα παλιά τους σπιτάκια!

Έρχονται από πολύ μακριά. Θέλουν κάτι νά μās προσφέρουν τά άθωα και αναμάρτητα αυτά πουλιά. Άλλά έμεις δέν τά άφήνομε ήσυχα. Πηγαίνομε με τίς σαίτες και τά χαλούμε τίς φωλιές και τά σκοτώνομε! Τι άμαρτία πού παίρνομε! Αυτά μās καθαρίζουν τή φύση από τά έντομα και προπάντων από τά κουνούπια, πού όταν μās ταιμπήσουν μās μολύνουν τó σώμα και ύστερα τρέχομε στους γιατρούς. Και άντι νά τά εύχαριστούμε, έχεις εκείνον τó Θόδωρο τόν Καρεμφύλλη, νά στέκη όλη τή μέρα με τή σαίτα! Νά πής ότι θά τελειώσουν τά χελιδόνια; Δέν τελειώνουν ποτέ. Δέν τά λέω μόνο για τó Θόδωρο, αλλά για όλους μας πού είμαστε έδω και συζητούμε.

Είναι τώρα τέσσερα χρόνια πού στέκεται στην παλιά μας ταράτσα μιὰ χελιδονοφωλιά! Πόσο μ' εύχαριστεί νά βλέπω τά χελιδόνια νά πηγαινοέρχονται κάθε πρωί και νά φέρνουν τροφή στα μικρά τους! Τό μπαλκόνι μας τó έχουν πιά σά δικό τους!

Τά χελιδόνια είναι φίλοι μας. Δέν πρέπει νά τά πειράζωμε.

Σήμαντρα 30 Μαρτίου 1951. Σωτήριος Παν. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

ΙΔ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

131. Τό δέντρο μας

Γέρασε πιά νά στέκη στην πάνω μεριά τής αυλής μας, ρίχνοντας τó

Εαρό ἴσκιο της!

Ήταν κι αὐτὴ μὰ παρηγοριὰ στὸ σπίτι. Μὰ τώρα τὴ βλέπεις ὀλόγυμνη. Οὔτε ἓνα φύλλο δὲν ἔχει. Μόνο τὰ ξερὰ κλωνάρια τῆς ἔμειναν. Ἐχασε τὴν ὀμορφιά πού εἶχε. Τὴν ἔπιασαν τὰ γερατειά! Στὰ νιάτα της αὐτὴ ἔκανε τοὺς καλύτερους καρπούς. Μικροὶ καὶ μεγάλοι ἀνέβαιναν στὸ λυγερό κορμὶ της καὶ ἔτρωγαν τὸν καρπὸ της. Ὁ καρπὸς πού ἔκανε τὸ γερασμένο δένδρο μας ἦταν τὰ δαμάσκηνα.

Τώρα πού ἔρχεται ὁ χειμῶνας θὰ σκεπαστῇ ἀπὸ χιόνια καὶ κρύσταλλα.

Βάθος 30 Ὀκτωβρίου 1952. Ὀμαδικὴ ἔκθεσις Ἀργυρῆς Β. Μπανάβα, Στέλλας Ν. Παρδάλη, μαθητῶν Στ' τάξης.

132. Ἡ γέρι κη ἀμυγδαλιά

Γέρασε ἢ καημένη! Ἡ ράχη της καμπούριασε! Τὰ φύλλα της ἄρχισαν νὰ μαραζώνουν καὶ νὰ πέφτουν! Νομίζεις πὼς κρατιέται μὲ μιὰ πατερίτσα νὰ μὴν πέση! Τὰ παιδιὰ ὄλο καὶ τὴν καθαικεύουν σὰν κανένα γαϊδουράκι. Ἐπάνω στὴν πολυδασανισμένη ραχοκοκαλιά της κόβουν ξύλα. Ἐχει φάει τσεκουριές!

Ἐνα μικρὸ βλασταράκι πού ξεπετάχτηκε στὸν κορμὸ της τῆς εἶπε:

— Ἀχ! μάνα, γέρασες μέσα σ' αὐτὸν τὸν ἄχαρο φράχτη. Κάθε ἄνοιξη μὲ τὰ κατάσπρα λουλούδια σου στόλιζες τὸν τόπο. Ἀλλὰ τώρα σαπισμένη, κουφιασμένη, περιμένεις τὸ θάνατό σου!

Σήμαντρα Β 1 Ἰανουαρίου 1951. Γαβριήλ Γ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

133. Ἡ ἐλιά μας

Χρόνια εἶναι τώρα πού στέκεται ἀκίνητη δίπλα στὸ ρέμα!

Εἶναι ψηλὴ, μὲ χοντρά κλωνιά καὶ φύλλωμα πυκνό. Κάθε χρόνο λυγοῦν τὰ κλωνιά της ἀπ' τὸν πολὺ καρπὸ! Πόσες φορές δὲν ἀνέθηκα ἔπάνω στις κορφές της γιὰ νὰ ρίξω τις «μαυρομάτες» της! Πόσες φορές δὲν ἀναπαύτηκα κάτω ἀπὸ τὸν παχὺ ἴσκιό της! Πόσες φορές δὲν ἔδαλα στὸ ψωμί μου τὸ γλυκὸ ἐκεῖνο λάδι της! Εἶναι τὸ πιὸ γέρικο δέντρο ἀπ' ὅλα τὰ δέντρα πού ἔχομε, ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ καρπερό.

Ὅταν τὴν ἀντικρίσω θυμοῦμαι τὴν ἐλιά πού ἀναπαύτηκε ὁ Χριστὸς μπροστὰ ἀπὸ αἰῶνες! Εὐλογημένη ἐλιά!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

134. Τριάντα έφτά χρονῶν εἶναι

Τριάντα έφτά χρονῶν εἶναι! Γέρασε νά στέκη στήν πέρα μεριά τοῦ ἀμπελιοῦ μας. Τά ἀγκαθωτά παλιούρια τήν ἐπνιξαν! Ὁ βοριάς τή δέρνει ἀλύπητα! Τά φύλλα της έπεσαν! Στή ρίζα της γιόμισε ὁ τόπος τσουκνίδια! Ἔχει καί δυό μανιτάρια ἀπό κάτω της. Μόνο ὁ φράχτης πού εἶναι γύρω της τῆς δίνει παρηγοριά!

Ποιός θά πάη νά τήν περιποιηθῆ ἀφοῦ δέ δίνει κανένα σύκο!

Βάθος, σχολ. έτος 1953 - 54. Ἀθανάσιος Χρ. Καμπάνης. Τάξη Ε'.

135. Ἐνα δέντρο στήν ἀύλη

Τρία χρόνια πέρασαν ἀπό τότε πού φυτεύτηκε!

Ἐνα κομμάτι ξύλο ἦταν μέ λίγη ρίζα! Πῶς ἔπιασε; Τώρα ἔδγαλε τά πράσινα καί γυαλιστερά της φύλλα! Ἡ καρυδιά ἔγινε πιά δέντρο πού ἡ μυρωδιά της σκορπάει γύρω στήν ἐπιφάνεια τῆς ἀύλης. Ποιός ξέρει πότε θά μᾶς δώση καί τὸ νόστιμο ἐκεῖνο καρπό της!

Ξαφνικά ἕνα φυλλαράκι της φώναξε μέ βση δύναμη εἶχε:

— Ἀγάλι ἀγάλι γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι, παιδί μου! Ὅστερα ἀπό λίγα χρόνια θά γεμίσουν τά καλάθια σας!

Σήμαντρα 13 Νοεμβρίου 1951. Ἑλένη Κ. Καρεμφύλλη. Τάξη Στ'.

ΙΕ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

136. Ἡ γιαγιά μου

Ὅσο ἔζησε δέ θά ζήση!

Γέρασε ἡ καημένη! Τὸ κορμί της λύγισε, καμπούριασε, σά γεροντική πατερίτσα! Τά χέρια της δίπλωσαν ἀπό τίς βαριές δουλειές! Τά μαλλιά της τά σγουρά, ἄρχισαν νά παίρνουν τοῦ μπαμπακιοῦ τὸ χρῶμα! Πάντα εἶναι μέ τὸ μαντίλι τὸ κατάμαυρο τυλιγμένη! Δέ βλέπει, δέ γνωρίζει κανένα! Γύρω στή φωτιά θρίσκεται γιατί κρυώνει! Γέρασε πιά ἡ γιαγιά μου! Ὅσο ἔζησε δέ θά ζήση!

Βάθος, σχολ. έτος 1954 - 55. Σταματίνα Δημ. Καραντώνη. Τάξη Ε'.

137. Ὁ γλεντζές τοῦ σπιτιοῦ

Τριῶν μηνῶν εἶναι. Τίποτε δέν καταλαβαίνει. Οὔτε τὸ καλὸ οὔτε τὸ

κακό! Κλαίγει, μερώνει και περνάει ή ὄρα! Τυλιγμένο μέσα σέ πανιά ἄσπρα, σκλαθωμένο, κάθεται ὡς πού νά τὸ ἀνοίξης. Τὸ προσωπάκι του σά λειτουργία μοιάζει. Ἄνιψάκι μου εἶναι. Πῶς τὸ ἀγαπῶ! Κοριτσάκι εἶναι!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Χρήστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

138. Ἡ συμμαθήτριά μου

“Ὅλες φιλενάδες τίς ἔχω. Μὰ ἀπ’ αὐτές ξεχωρίζει μιὰ!

Σωματερή, ἔμορφη, ροδοκόκκινη, μὲ μαλλιά, φρύδια καὶ μάτια κατὰ-μαυρα! Μαζί στὰ μαθήματα, μαζί στὰ παιχνίδια! Στὸ ἴδιο θρανίο καθόμαστε. “Ὅ,τι ἔχει ἢ μιὰ δίνει καὶ στήν ἄλλη.

Κι ἔτσι ἀγαπημένες καὶ μονιασμένες περάσαμε μέχρι τώρα μὲ τὴ Μερόπη!

Σήμαντρα 8 Νοεμβρίου 1951. Ἑλένη Κ. Καρεμφύλλη. Τάξη Στ'.

139. Ἡ φίλη μου

Ἡ μέρα ἡλιόλουστη, καθαρὴ!

Τὸ σχολεῖο μᾶς περιμένει στὴ θερμὴ ἀγκαλιά του. Φωνές, τραγούδια, ξεφωνητά, ἀκούγονται στήν αὐλή. Τὰ παιχνίδια ἐξακολουθοῦν. Ἐμεῖς, ἀγκαλιασμένες μὲ τὴ φίλη μου, γυρίζομε στήν αὐλή τοῦ σχολείου. Ψηλὴ, λεπτοκαμωμένη, καθαρὴ εἶναι. Μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη πάντα θρίσκειται! Χρυσάνθη Γούσιου εἶναι τὸ ὄνομά της. “Ὅποιος νὰ μᾶς συναντήση πάντα μαζί θὰ μᾶς ἔρῃ! Πρῶτες στὰ παιχνίδια, πρῶτες στὶς τρέλες, πρῶτες καὶ στὸ σχολεῖο! Τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη μαζί τὴ μοιραζόμαστε! Ἀχώριστες, σὰν ἀδελφές εἴμαστε. “Ὅπως ὁ Δάμων καὶ ὁ Φιντίας!

Ἄρετὴ μεγάλη εἶναι ἡ φιλία!

Γαλάτισσα, σχολ. ἔτος 1956-57. Μαρία Μιχ. Καραζαφέρη. Τάξη Ε'.

140. Ὁ παππούς ὁ Ἀποστόλης

Γέρασε ὁ καημένος νὰ κάθεται μέσα στὸ ἐρειπωμένο σπιτάκι του!

Τὰ ἄσπρα μαλλιά, τὰ παχιά φρύδια, τὸ ζαρωμένο πρόσωπό του, δείχνουν τὰ χρόνια του! Γέρασε νὰ δουλεύη. Ἦταν ἄριστος σιδεράς καὶ ἔκανε διάφορα πράγματα. Τώρα δὲν μπορεῖ νὰ δουλέψη. Καὶ εἶναι ὀλομόναχος! Οὔτε παιδιὰ ἔχει οὔτε γυναίκα. “Ὅποτε πηγαίναμε στὸ σπίτι του, τὸν βλέπαμε κουκουλωμένο μὲ μιὰ τρίχινη κάπα!

Μιὰ μέρα ἀκούσαμε νὰ χτυπᾶ λυπητερὰ ἢ καμπάνα! Γυναῖκες καὶ ἄντρες

πήγαιναν με τὸ κερί στὸ χέρι νὰ τὸν ξεπροβοδίσουν στὸ μακρινὸ ταξίδι!...

Αὐτὸς ἦταν ὁ μακαρίτης ὁ παππούς ὁ Ἀποστόλης. Ὡς εἶναι ἐλαφρὸ τὸ χῶμα ποὺ τὸν σκέπασε!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὁμαδική ἔκθεση Ἀναστασίας Ἰ. Μιζέλλου, Εὐμορφίας Δ. Μπέλλου, μαθητριῶν Ε' τάξης.

ΙΣΤ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

141. Τὸ ἀγαπημένο μου παιχνίδι

Πολλὰ παιχνίδια με τράβηξαν, πολλὰ με ζήτησαν, μὰ δὲν μπόρεσαν νὰ με ξεκολλήσουν ἀπὸ τὴν μπάλα, τὸ φουτμποῦλ ὅπως τὸ λέμε.

Τέτοια ἀθλητικὰ παιχνίδια μ' ἀρέσουν! Ἡ μπάλα σοῦ δίνει τὴ χαρὰ, τὴν υγεία, σὲ κάνει δυνατὸ, με γεροῦς μῦς. Βάπ! θούπ! ἀκούεται παντοῦ στὸ γήπεδο, τὸ ἀδιάκοπο χτύπημα τῆς μπάλας! Παντοῦ φωνές! «Βάρα Τάσο!... Ὑελα ἀνοιγε!... Λίγο δεξιὰ!...» Σὲ λίγο, ἐνῶ προχωρῆ ὁ παίχτης με τὴν μπάλα, νὰ καὶ ξετρυπώνει ἕνας μέσα ἀπὸ τὸ μπουλούκι τῶν παιχτῶν καὶ δίνει δυνατὸ «σοῦτ» στὰ δίχτυα τοῦ τέρματος!

— Γκόλ!... φωνάζουν ὅλοι!

Αὐτὸ τὸ παιχνίδι παίζεται με μεγάλη τέχνη!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

142. Ποιὸ παιχνίδι μοῦ ἀρέσει

Γράφω ἔκθεση. Τὸ θέμα μου εἶναι, ποιὸ παιχνίδι μοῦ ἀρέσει.

Νά το! Μὲ περιμένει κάτω στὴν πόρτα. Στρογγυλό, λεπτό, ὀμορφό! Τὸ ὄνομά του, τόπι! Νά καὶ ἡ φίλη μου, φωνάζει: «Ἐλένη, παίζομε με τὴν μπάλα!» Παίζομε, τὴν ἀπαντῶ. Ἀρχίζει τὸ παιχνίδι! Τὰ χέρια μας ἀνεβοκατεβαίνουν! Ἡ μπάλα γελά, χορεύοντας! Δὲς τὴν τι κινήσεις ποὺ κάνει! Σωστὸ μηχανάκι! Τὶ ιδιότητες εἶναι αὐτὲς ποὺ ἔχει! Τὴ χτυπᾶς χάμω καὶ αὐτὴ ἔρχεται ἐπάνω! Τὴν ξαναχτυπᾶς καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει! Μπλούμι στὸ ἕνα χέρι, μπλούμι στὸ ἄλλο! Μὰ τί πράγμα εἶναι αὐτό; Ἀπλούστατο. Σφαιρικό, πέτσινο, κίτρινο. Σὰν τὴ γῆ μοιάζει. Στρογγυλό, γεμάτο ἀέρα. Γι' αὐτὸ καὶ πηδᾷ σὰν τρελοκάτσικο.

Τώρα καταλάβατε ποιὸ παιχνίδι μοῦ ἀρέσει!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἐλένη Ν. Κουτζίαφάρα. Τάξη Στ'.

143. Τὸ κουτσό

Ἡ μέρα συννεφιασμένη. Ὁ ἥλιος κρυμμένος. Ὁ οὐρανὸς μολυβένιος. Ἀκόμα ἡ βροχὴ λείπει! Ἕνα δυνατὸ ἀεράκι φυσάει.

Πολλὰ παιδιὰ μαζεύτηκαν ἐπάνω στὶς τάξεις. Ἐγὼ ἄμωρ συνεχίζω νὰ παίζω! Τὰ παπούτσια μου κομματιάστηκαν! Μὰ ἐγὼ ἀδιαφορῶ! Κουτσό, κουτσό, συνέχεια!... Σχεδιάζω στὸ χῶμα εὐθείες γραμμές. Ἕνα ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμο, μιὰ γραμμὴ στὴ μέση καὶ τρεῖς παράλληλες κι ἔγινε κιόλας! Κι ἀρχίζει τὸ παιχνίδι!

— Τελευταία θὰ ρίξω!... Ἄ! ἐγὼ ἔτυχα πρώτη! Θὰ πάρω τὴν Τασούλα!... Ξεφωνίζω.

— Μὲ πόσα κουτάκια θὰ παίξουμε καὶ ποῦ εἶν' οἱ ἀμάδες; φνάζει μιὰ ἄλλη.

— Μὲ ὀχτῶ κουτάκια καὶ νὰ καὶ οἱ ἀμάδες!

— Δέστε, δὲν κουνοῦμε πόδι... Ὅχι ἐκεῖ ποῦ μένοῦμε... Δὲ γυρνοῦμε στὸ συρτό... Δὲν ἔχουμε τίποτα, οὔτε ἀκουμπήματα... Κουλοῦρες πηδοῦμε... Ριχμὸ ὡς τὴ μία... Ἡ μία ρίχνει... Ξαναφωνάζω!

— Ἐσὺ τ' ἀράδιασες ὅλα καημένη, ἀκούγεται ἄλλη!

Τὸ παιχνίδι συνεχίζεται! Μὰ ἐμεῖς μὲ τὴ φλυαρία μας, ἐκεῖ ποῦ χάσαμε, ἐκεῖ θρυσκόμαστε! Πόσο τὸ βασανίζουμε τὸ καημένο τὸ κουτσό! Πότε τ' αὐτὶ τοῦ κόδου, πότε τοῦ στραβώνουμε τὸ πόδι, πότε τοῦ διώχνουμε τὴ μύτη, καὶ θάλε!...

Καὶ ξέρετε γιατί τὸ λὲν κουτσό; Γιατὶ παίζομε μ' ἓνα πόδι σὰν τοὺς κουτσούς!

Γαλάτιστα 19 Νοεμβρίου 1957. Μαρία Μ:γ. Καρτζαφεῖρη. Τάξη Στ'.

144. Ὁ σβούρος μου

Ἐχω πολλοὺς σβούρους, ἀλλὰ ἓνας ξεχωρίζει. Τὸν ταχυδρόμο μοιάζει. Μὲ τὴ δύναμη ποῦ τὸν πετῶ, κάνει σβούν! καὶ παίρνει δρόμο στὴν εὐλογημένη γῆ. Μὲ τὴ μεγάλη ταχύτητα ποῦ γυρίζει, νομίζομε πὼς στέκεται στὴν ἴδια θέση! Ὅταν λιγοστεύη ἡ δύναμή του τότε καταλαβαίνομε πὼς γυρνάει. Εἶναι κόκκινος, μὲ ρίγες γαλάζιες καὶ ἄσπρο καρφί! Αὐτὸς εἶναι ὁ σβούρος μου καὶ τὸν παίνω σὲ ὅλους τοὺς φίλους μου. Μ' αὐτὸν παίζω ὅλη μέρα!

Σήμεντρα 20 Δεκεμβρίου 1951. Πολύδωρος Στάρ. Κρυσταλλίδης. Τάξη Στ'.

145. Ὁ χιονάνθρωπος

Ἐχομε μῆνες νὰ δοῦμε χιόνι!

Σήμερα, Πέμπτη, 19 Φεβρουαρίου, πουπουλένιες νιφάδες είχαν σκεπάσει τήν ανώμαλη επιφάνεια τῆς γῆς. Δέν είχαν ἀσπρίσει μόνο τὰ περίγυρα βουνά. Τὸ εἶχε στρώσει καὶ μέσα στὸ χωριὸ τὸ λευκὸ σεντόνι του. Ἐμεῖς δὲ χάνομε καιρὸ κι ἀποφασίσαμε νὰ πλάσωμε χιονάνθρωπο! ἤμασταν τέσσερεις τεχνίτες. Κανα - δυὸ τοὺς εἶχαμε ἐργάτες γιὰ νὰ κουβαλοῦν τὸ χιόνι.

— Ἔλα, μωρὲ Ἄγγελε, φέρ' το τὸ χιόνι, νὰ κάνουμε τὸ κεφάλι του!

Ἔνας ἐτοιμάζει τὰ χέρια του καὶ ἄλλος τὰ μάτια του. Πιὸ πέρα ἕνας καλὸς μάστορας σχεδιάζει τὰ αὐτιά του! Ἔτσι τὸ χιόνι ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος!

Ἄλλη αὐτὴ τὴν ἡμέρα παίζαμε μὲ τὰ χιόνια!

Σήμετρα 19 Φεβρουαρίου 1917. Μηνᾶς Β. Ἐδιάρουλου. Τάξη Στ'.

ΙΖ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΖΩΗ

146. Ὁ μ υ γ ο χ ά φ τ η ς

Ὁ μυγοχάφτης δῶσ' του καὶ πηδᾶ ἐπάνω σ' ἕνα φασουλόξυλο, πιάνει τὶς μύγες καὶ τὶς πεταλοῦδες καὶ τὶς κατρακυλᾶ στὸ λαίμαργο καὶ ἀδειανὸ στομάχι του!

Ἐγὼ δὲ χάνω καιρὸ! Παίρνω τὶς δυὸ ξόβεργες, τὶς στήνω στὸ ψηλὸ φασουλόξυλο καὶ κρύβομαι πίσω ἀπὸ μιὰ κουτσουρεμένη μουριά. Καθόμιον στα πόδια, στὰ χέρια καὶ στὰ γόνατα καὶ εἶχα τὰ μάτια μου τέσσερα στὶς δυὸ ξόβεργες, ποὺ θὰ μοῦ πρόσφεραν τὸ ὠραῖο φαγητό! Τσίτ! ἀκούστηκε σὲ λίγο! Μὲ τὸ τσίτ! τινάχτηκα ἐπάνω σὰ σαῖτα! Βλέπω τὸ μυγοχάφτη νὰ κρέμεται ἀπὸ τὴν πράσινη ξόβεργα, ποὺ ἦταν ἀλειμμένη μὲ πράσινο ἀξό. Ὁ μυγοχάφτης ἦταν σὰν κολοκύθι ἀπὸ τὸ πάχος!

Εὐχαριστημένος πῆρα τὶς ξόβεργες καὶ πῆγα ἀλλοῦ νὰ κυνηγήσω.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1939 - 40. Βασίλειος Διαμ. Σαλιάρης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

147. Σ τ ῆ θ η λ ε ι ᾶ

Ὁ ἥλιος εἶχε κρυφτῆ στὰ παλάτια του.

Δειλὰ δειλὰ περπατοῦσα στὸ δρομάκι τῆς «Παναγιᾶς» νὰ πάω νὰ δῶ τὸ θρόχι! Στάθηκα καμιά δεκαριά θήματα μακριὰ ἀπὸ τὴ θηλειά. Κάτι δυνατὰ φτερουγίσματα ἀκούστηκαν κι ὁ νοῦς μου σάλεψε ἀπὸ χαρὰ! Κότσυφας θὰ εἶναι πιασμένος, εἶπα. Τράβηξα ἀπὸ τὸ διπλανὸ δρομάκι, μὴ σκιαχτῆ καὶ δώση δύναμη καὶ κόψη τὸ θρόχι! Μὰ ἔταν ζύγωσα ἢ χαρὰ μου κόπηκε γιὰ μιᾶς. Ἐνα γεράκι ἐτοιμάζε τόπο νὰ κουρνιαστή!...

Πῆρα τὴ θηλειὰ καὶ ἔφυγα.

Βραστὰ 20 Δεκεμβρίου 1934. Ἐλευθέριος Στ. Ντουγκματζής. Τάξη Στ'.

148. Βρίσκουν φωλιές

Τὰ ἔντεκα γελάδια μου πῆραν τὸν ἀμμουδερό δρόμο καὶ σὲ λίγο σμίχτηκαν μὲ τὰ πυκνὰ καὶ ψηλὰ πλατάνια τοῦ «Τσάκωνα».

Γέμισαν τὶς κοιλιές τους μὲ τὸ γάργαρο νερὸ τοῦ λάκκου καὶ ὁ παχὺς ἴσκιος ἀπὸ τὰ πλατάνια ξεκούρασε τὸ κορμὶ τους. Ἐνα ἀπέραντο χέρσο στὴν πλαγιὰ τοῦ λάκκου, μὲ τρυφερὸ καὶ πράσινο χορτάρι, τὰ περιμένει. Καὶ δίπλα τὸ νερὸ τῆς «Στάχτης» ζεστὸ καὶ καθαρὸ μᾶς κάνει ὄρεξη νὰ πετάξουμε τὰ ροῦχα καὶ νὰ πηδήσουμε μέσα σὰν ψάρια. Ἐγειρε ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἔντεκα γελάδια πῆραν τὸν ἀνηφορικὸ δρόμο καὶ ἔφτασαν στὴν πλαγιὰ ἑνὸς λοφίσκου. Οἱ τέσσερεις φίλοι καθήσαμε ἐπάνω στὸ στενὸ δρομάκι, δίπλα στὴ θρώμη. Ὁ Γαβρίλης καὶ ὁ Ἀναστάσης πῆραν τὸ λάκκο γιὰ φωλιές. Δὲν προχώρησαν δυὸ θήματα ὅταν εἶδαν τὸ φλῶρο νὰ ξετροπώνη ἀπὸ ἕνα φουντωτὸ καὶ κρεμαστὸ πουρνάρι, ἐπάνω στὸ βράχο. Ὁ Γαβρίλης βγήκε ἐπάνω στὸν κόκκινο βράχο, ἄνοιξε τὰ σκέλη του, ἔβαλε τὰ χέρια του στὸ στόμα καὶ φώναξε:

— Ρε σεῖς! ρε σεῖς! Τσίτσιδα! τσίτσιδα! Ἐλάτε! ἔλάτε!

Ἔτσι περάσαμε ὥραια στὸ λάκκο μὲ γέλια καὶ χαρές. Μόνο πού φάγαμε τὴν ἀπουσία ἐκείνη τὴν ἡμέρα!

Σήμερον 13 Μαΐου 1951. Ὀμιαικὴ ἐκθεσὴ Χαραλ. Εὐταξία, Σωτηρ. Ντισσοπούλου, μαθητῶν Στ' τάξης.

149. Τὸ παιχνίδι

Τὶ μ' ἀρέσει; Τί; Νὰ γράφω ἢ νὰ παίζω; Νὰ διαβάζω ἢ νὰ πηδῶ; Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι! Μπορεῖτε νὰ τὸ βρῆτε;

Ὅλο μὲ κοῦκλες καὶ μὲ μπαλώματα εἶναι φορτωμένο τὸ παιχνίδι μου! Τὸ καταλάβατε; Θέλω νὰ παίζω τὶς «κουμπάρες». Καὶ νά, ἀρχίζω τὸ παιχνίδι! Ἡ Εὐαγγελία εἶναι νοικοκυρά, ἢ Νίτσα μπακάλης κι ἐγὼ ὅ,τι εἶναι καὶ ἡ Εὐαγγελία. Ἡ κυρα-Βαγγελὴ ἀγοράζει φροντάν, πετιφοῦρ καὶ ἄλλα γλυκίσματα!

— Τὶ τὰ κάνεις; τὴ ρωτᾷ ὁ παντοπώλης.

— Δὲν ξέρεις; Λῦριο γιορτάζει τὰ γενέθλιά του ὁ μωσομυρισμένος μου γιός!

Τὴν ἄλλη μέρα, ἡ κυρία Ἀντιγόνη — γυναίκα τοῦ μπακάλη — καὶ ἄλλες κυρίες πηγαίνουν στὸ γιορταστή.

— Καλημέρα! Χρόνια πολλά! Νὰ σὰς ζήση ὁ Γιῶργος! Καὶ καλὴ

πρόοδο! Λένε οί γυναίκες.

Τί χαρούμενο παιχνίδι! "Όλο στὰ γέλια θρυσκόμαστε ἄν μᾶς ἀκούσης. "Άλλη φορά παίζομε τίς «νύφες», ἄλλη τοὺς «μαγαζάδες», ἀλλὰ πῶς πολὺ τίς «κουμπάρες».

Γαλάτιστα 27 Ἰανουαρίου 1958. Ἄνστασια Ἐμ. Κάρτα. Τάξη Στ'.

150. Ὁ πετροπόλεμος

"Όταν κόντευε νὰ βασιλέψη ὁ ἥλιος, νὰ σου καί προβάλλει ἡ στρατιά τοῦ Γκλάδα, μὲ τίς πέτρες στὰ χέρια! "Όλοι τους ἦταν ἀφρισμένοι καὶ ὁ ἰδρώτας ἔλουζε τὰ πρόσωπά τους!

Ἡ μάχη ἄρχισε! Ρίχναμε πέτρες γιὰ σκοτωμό! Ἐγώ, μὲ ἄλλους πέντ' ἔξι, πολεμήσαμε γενναῖα! Κατορθώσαμε νὰ τοὺς νικήσουμε. Ἀφήσαμε καὶ πολλοὺς λαβωμένους! Ἀφοῦ γίναμε κυρίαρχοι, ἀνάψαμε μιὰ φωτιά, νὰ γιορτάσουμε τὴ νίκη!... Τὴν ἄλλη βραδιὰ ξανάρθαν μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ καὶ τρόπο, ἀλλὰ καὶ πάλι τοὺς νικήσαμε. Ἐκαμαν τρεῖς ἐφόδους, ἀλλὰ σὲ ὅλες ἀπότυχαν!

Ὁ «Κωλοθώρης» (σημ. συνοικία τοῦ χωριοῦ) δὲ θγάζει καλοὺς πολεμιστές. ὅπως ἡ δική μας γειτονιά!

Βραστὰ 6 Μαΐου 1935. Ἄγγελος Γ. Γερακᾶς. Τάξη Στ'.

ΙΗ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

151. Νὰ πάρη βιολι καὶ καλὰ

"Ένας μῆνας εἶναι τώρα πού γκρινιάζει. Βιολι νὰ πάρη καὶ καλὰ!

Ὁ σκεπτικός πατέρας ὄλο καὶ τὸν συμβουλεύει! Ἄλλὰ ποιὸν τὰ λές. Αὐτὸν ἢ τὸ ντουβάρι! Τὸ θέλημά του νὰ γίνῃ καὶ ὁ κόσμος νὰ χαλάσῃ! Γι' αὐτὸν θὰ φέξῃ τὸ δάνειο, σκέφτομαι. Γιὰ τὸν ἄσχεπτο Ἄριστείδη. Καὶ ὅσο πάει, ἢ γκρινία ὄλο καὶ κυριεύει τὰ πάντα! Στενοχώριες, καθγάδες, θυμοί, δὲ λείπουν ἀπὸ τὸ σπίτι! Πάλι ὁ καλὸς πατέρας τοῦ ἔκανε τὸ θέλημά του. Τὸν πῆρε τὸ βιολί! Τὸ ἀρπάζει ὁ Ἄριστείδης καὶ κορδωμένος τραβᾷ γιὰ τὸ φίλο του. Ἄλλὰ δὲν ξέρει ὅτι τὸ βιολί ἔχει καὶ τίς χαρές, ἀλλὰ ἔχει καὶ λύπες! Καθισμένος στὸ πλάγι τῆς γωνιάς, καταϊδρωμένος, κουρασμένος, ὄλο καὶ γρατσανίζει!... Κάνει πολλὰς προσπάθειες νὰ τὸ μάθῃ ἀλλὰ δὲν μπορεῖ.

Τώρα τὸ μετάνιωσε, ἀλλὰ τί τὸ θέλεις. Εἶναι ἀργά!! Θέλει καὶ δὲ θέλει θὰ τὸ μάθῃ.

Σήμεντρα 29 Ἰανουαρίου 1952. Ἄννα Χρ. Κουφοῦ. Τάξη Στ'.

152. Οί κούνιες

Τὸ μεσημέρι φθάνει!

Οί κούνιες δένονται κάτω ἀπὸ τὸν παχὺ ἴσκιό τῆς συκιᾶς, τῆς κυδωνιάς καὶ τῆς ζαρζαλουδιᾶς (σημ. θερυκοκκιᾶς). Ἐκεῖ θὰ φορτωθοῦν σὲ λίγο τὰ δυὸ ξανθομάλλικα καὶ παχουλὰ κοριτσάκια! Τὰ κλωνάρια, νιώθοντας ἕνα ἀσθήκωτο θάρος, λυγίζουσι δεξιὰ καὶ ἀριστερά! Ἡ κυρὰ Ἄννα, ἡ γυναίκα τοῦ δασκάλου μας, μιὰ σωματερὴ γυναίκα, κάθετα ἐπάνω σὲ ἕνα χωριότικο σκαμνάκι, στηριγμένο στὸ σταχτὴ κορμὸ τῆς συκιᾶς καὶ τὰ κουνᾶ καὶ τὰ λέει ἱστορίες νὰ τὰ ζαλίση ὁ ὕπνος! Μὰ ποῦ ὕπνος! Ξεγλιστροῦν καὶ θρίσκονται κάτω! Ἀρχίζει τότε ἡ Μαίρη νὰ τρέχη μέσα στὴν κάψη, ξυπόλυτη, μὲ τὸ κοκαλένιο κύπελλο στὸ χέρι. Ἐπίσης καὶ ἡ Βενετία παίζει μὲ τὰ νερά! Ἡ κυρὰ Ἄννα φωνάζει θυμωμένη:

— Ἐλάτε γρήγορα καὶ θὰ πέσετε.

Μὰ τὰ παιδιὰ τὸ σκοπό τους. Ἀλλὰ ὅταν ἐνόγησαν τὴ σπιτονοικοκυρὰ τους, μιὰ ἐργατικὴ γιαγιά, ποῦ κλώθει δίπλα στὸ γκρεμισμένο τοῖχο καὶ πάτησαν ἀγκάθια καὶ κουτσουλιᾶς καὶ κουράστηκαν, τότε χώθησαν πάλι στίς κούνιες καὶ θυθίστηκαν στὸν ὕπνο!

Σήμαντρα 3 Ἰουνίου 1951. Δέσποινα Γαβρ. Γαβριηλίδου. Τάξη Σ'.

153. Γύρω στὴ φωτιά

Πέντε ἀδέρφια τὴν τριγύρισαν! Ἄλλος γράφει ἢ διαβάζει, ἡ Πόπη κεντᾶ, ὁ Χαράλαμπος γυρίζει πάνω στὸ μάρμαρο τὸ σθούρο του καὶ ὁ μικρὸς ὁ Θωμάκος, μὲ τὸ μικρὸ κοντύλι, γεμίζει τὴν πλάκα τοῦ μπαριμαδάκια!

Τὰ κούτσουρα ὀλοένα ρίχνονται καὶ γεμίζουν τὸ τζάκι. Τὰ κάρβουνα ζεσταίνουν τὰ σώματά μας καὶ δίνουν νέο χρῶμα στὰ πρόσωπα. Σὲ λίγο ἕνα φκιάρι χώθηκε θαθιὰ στὴ φωτιά καὶ γέμισε καὶ τὸ μαγκάλι κάρβουνα. Οἱ λεμονόκοπες καίονται στίς φλόγες καὶ βγάζουν ὠραία μυρωδιά, ποῦ σκορπίζεται σ' ὅλο τὸ σπίτι. Τὰ ξύλα χωνεύουν, τὰ κάρβουνα λιώνουν καὶ ἡ στάχτη πιάνει τὸν τόπο.

Φωτιά καὶ πάλι φωτιά! Ὅλη ἡ οἰκογένεια ἐκεῖ γύρω στὸ τζάκι κάθεται καὶ ζεσταίνεται.

Σήμαντρα 12 Δεκεμβρίου 1951. Ἐλένη Κ. Καρεμψόλλη. Τάξη Σ'.

154. Λεῖπει ἡ μαμά

Δέκα μέρες τώρα λείπει ἡ μαμά!

Βρίσκεται στὸ νοσοκομεῖο! Πῆγε νὰ κάνῃ ἐγχείριση! Ἀλήθεια πόσο

θά πόνεσε! Καί ὅπως μᾶς εἶπε ὁ μπαμπάς, ὅλο ἐμᾶς σκεπτόταν τίς μέρες ἐκείνες πού θρυσκόταν στό νοσοκομεῖο! Αὐτές οἱ δέκα μέρες μοῦ φάνηκαν δέκα χρόνια! Τό σπίτι ἄδειο! Ἐρημο! Χωρίς τὸ ἀγαπημένο πρόσωπο τῆς μάνας! Τώρα ἀντί γιὰ τὴ μαμά ἔχομε τὴν καλὴ γιαιγιά. Λαχταρῶ πότε νὰ ἔρθῃ ἢ Τρίτη, νὰ τρέξω στό δημόσιο δρόμο νὰ τὴν ὑποδεχτῶ καί νὰ τῆς φιλήσω τὸ χέρι!

Ὁ ἐρχομός της θά μᾶς φέρῃ τὴ χαρὰ στό σπίτι!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1955 - 56. Βενετία Β. Παπαεκασιλείου. Τάξη Δ'.

155. Φιλίσθηνη μάνα

Τι ἔχεις πάλι καί σὺ μάνα! Ἀλλιῶς σέ βλέπω!

Ὅσο μπορῶ τώρα περισσότερο, τῆς δίνω παρηγοριά καί θάρρος, νὰ μὴ λιγοθυμήσῃ καί τότε πῶς θά τὴ συνεφέρωμε! Ἀλλὰ αὐτὸ πού φοβόμουν ἔγινε! Λιγοθύμησε!... Τότε νὰ ἔβλεπες τὰ πρόσωπα τῆς οἰκογένειας! Σκέψη, στενοχώρια, μελαγχολία! Ἀμέσως τρέχω σέ κάποιο σπίτι καί χτυπῶ τὴν πόρτα. Κυρία Εὐγενία ἀνοίξε! Ἀνοίγει τὴν πόρτα καί μοῦ λέει:

— Ποιανοῦ παιδί εἶσαι ἀγόρι μου;

Τοῦ Χατζηπούλικα, ἀπάντησα καί ὁ κόμπος ἀπὸ τὴ συγκίνηση ἔμεινε στό λαϊμό μου! Μιὰ ἔνεση σέ παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσης καί κράτα ἀπὸ τὸ δεκάρικο αὐτό, πόσο ἀξίζει.

Ἡ καλὴ γυναίκα μοῦ ἔδωσε τὴν ἔνεση καί σώθηκε ὁ ἄρρωστος.

Σύμμαντρα 24 Ἰανουαρίου 1952. Χρήστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

ΙΘ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ

156. Ἡ τιμωρία

Γλυκοξημέρωσε ἡ Δευτέρα! Τὸ σχολεῖο χτύπησε!

Σέ μιὰ στιγμή θρεθήκαμε στό σκοτεινὸ καί θρώμικο ὑπόγειο! Γιατί; Γιατί δὲν πήγαμε χθὲς στὴν ἐκκλησία! Ὁ φόβος καί ὁ τρόμος μᾶς ἔπιασε! Τὰ μικρὰ παιδιὰ ἄρχισαν νὰ κλαῖνε! Ἡσυχία κυρίευε τὰ πάντα! Τίποτε δὲν ἀκουόταν! Μόνο ἡ χοντρή καί μαύρη βέργα τῆς δασκάλας, τῆς κυρίας Καλλιρρόης, πού τὴ χτυποῦσε στὰ σκληρὰ σανίδια! Ἡ ὥρα περνοῦσε. Κάποτε κατέβηκε καί ὁ δάσκαλος τὰ πυκνὰ καί σκονισμένα σκαλάκια τοῦ ὑπογείου! Ἀρχίσαμε νὰ τρέμουμε! Μᾶς μέτρησε σὰ βοσκὸς πού εἶχε τὰ πρόβατα στό στάβλο! Ἡμασταν ἐβδομήντα ἔξι παιδιὰ! Χαμογέλασε καί μᾶς λέει:

— Ἄνιτε, πηγαίνετε καί ἄλλη Κυριακὴ νὰ ἔχετε τὸ νοῦ σας.

Ἔτσι ἡ τιμωρία πέρασε χωρὶς νὰ μᾶς δεῖρη ὁ δάσκαλος. Ἄλλη Κυριακὴ ἔμως πρέπει νὰ πηγαίνουμε στὴν ἐκκλησία.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Αἰκατερίνης Γ. Πέγρου, Σταματίας Δ. Καραντώνη, μαθητῶν Ε' τάξης.

157. Ἡ χαστουκιὰ

Εἴχαμε σχολεῖο αὐτὴ τὴν ἡμέρα. Βγήκαμε διάλειμμα. Ὅλα τὰ παιδιά ἔπαιζαν χαρούμενα.

Ἐμείς μὲ τὸ παίξιμο ξεχαστήκαμε! Καὶ ὅταν τρέξαμε νὰ ἀνεβούμε στὴν αἴθουσα, θρήκαμε τὸ δάσκαλό μας νὰ μᾶς περιμένη στὸ ψηλότερο σκαλοπάτι τῆς μαρμαρένιας σκάλας.

— Περᾶστε, μᾶς λέει, νὰ σᾶς δώσω ἀπὸ ἓνα χαστούκι, νὰ μάθετε νὰ ἔρχεστε γρήγορα.

Ὅλες περάσαμε μὲ τὴ σειρά καὶ πρώτη ἐγώ. Ἄφου τίς φάγαμε ὅλες, μιὰ ἀπὸ μᾶς λέει:

— Μωρέ, τέτοιου χαστούκι δὲν ἔφαγα ποτέ!

Βρασιά, σχολ. ἔτος 1934 - 35. Δέσπω Ἀθ. Μανίκα. Τάξη Στ'.

158. Τὸ καινούριο σύστημα

Στὸ ἐξῆς θὰ σκουπίζουν τὸ σχολεῖο καὶ τὰ ἀγόρια! Ἔτσι εἶπε ὁ δάσκαλος!

Τώρα κατάλαβα τὴν ἀξία τῶν κοριτσιῶν. Μόλις χθὲς ἀνάλαβα τὴν κουραστικὴ αὐτὴ δουλειὰ καὶ τύπωσα μέσα μου τὴν ὑπομονή τους! Ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια σκουπίζουν καὶ δὲ θαρέθησαν! Καὶ ἀλήθεια, κουραστικὴ δουλειὰ! Σέ ζαλίζει! Εὐγένη, φέρε νερό, Εὐγένη, πάρε τίς σκουπες, τράδηξε τὰ θρανία!... Βέβαια πρώτη μέρα δὲ μᾶς ἄρεσε, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ θὰ συνηθίσουμε. Περίεργο ἔμως μᾶς φαίνεται, ἀγόρια νὰ σκουπίζουν! Τὴν ομάδα μας τὴν ἀποτελοῦν ὁ πολύξερος Λαδᾶς, ὁ γελαστός Θεόδωρος, ὁ ποδοσφαιριστὴς Ἀντώνης, ὁ μικροῦλης Τάκης.

Οἱ συμμαθήτριάς μας γελοῦν καὶ χαίρονται γιὰ τὴν ξεκούρασή τους! Μὰ ἔχουν καὶ δίκιο!...

Σήμαντρα 20 Δεκεμβρίου 1951. Εὐγένιος Γαβρ. Πατριλιδης. Τάξη Στ'.

159. Νυχτερινὴ μελέτη

Ὁ ἥλιος διαβαίνει γοργὰ πρὸς τὴ δύση καὶ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὰ

ἀντικρινά μας θουνά.

Στὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζη. "Ὅλα τὰ παιδιὰ βρίσκονται στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου καὶ τὸ καθένα παίζει τὸ δικό του παιχνίδι. Ἀπὸ τὸ μεγάλο παράθυρο φαίνεται ὁ δάσκαλος πού ἀνάβει τὸ λούξ. Μὲ μιᾶς ἢ αἴθουσα φωτίστηκε καὶ τὰ παιδιὰ ἄρχισαν νὰ μελετοῦν. Ἐξω ἀπλώνεται τὸ μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας καὶ μέσα ἀκούεται ὁ ψιθυρισμὸς τῶν μαθητῶν. Τέλος ἦρθε καὶ ἡ ὥρα νὰ φύγουμε. "Ὅλα τὰ παιδιὰ σκορπίστηκαν στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου. Ὁ οὐρανὸς ἔμοιαζε μὲ μαῦρο θελουδένιο πέπλο, πού ἦταν καρφωμένο μὲ διαμαντένια καρφιά. "Ὅλοι πλημμυρίσαμε στοὺς σκοτεινοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ. Τὸ χλωμὸ μισοφέγγαρο ἀρμενίζει στὸν οὐρανό. Τὰ παιδιὰ πῆγαν στὰ σπίτια τους καὶ τὸ χωριὸ ἤσυχασε!

Αὐτὸ γίνεται κάθε ἑβδόμῃ μὲ τὴ νυχτερινὴ μελέτη μας.

Βρασιὰ, σχολ. ἔτος 1937 - 38. Βασιλικὴ Ἰ. Καρκαζιοβάλη. Τάξη Στ'.

160. Σωστὸς Λεωνίδας

Ἀρχίζει ἡ σχολικὴ παράσταση!

Πατήματα ἀκούγονται ἀπὸ τὰ παρασκήνια. Τί γίνεται ἄραγε; Ποιοὶ εἶναι; τάχα αὐτοί; Ἐκείνη τὴν ὥρα κάτ' ψυχρὸς ἀρχίζουσαν νὰ κάνουν φουρλές γύρω σ' ἓνα ἄψυχο πρόσωπο! Σὲ μιὰ στιγμὴ κόπηκαν ὅλα καὶ μπαίνει στὴ σκηνὴ ἓνα περήφανο καὶ καμαριετὸ πρόσωπο, μὲ μιὰ περικεφαλαία στὸ κεφάλι του! Ὁ κόσμος ἔριξε τὰ μάτια του ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο! Ἐγώ, σὰν ἀρχηγός, βασιλεὺς καλὰ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ! "Ἡμουν ὁ Λεωνίδας!... Ἦίσω μου ξεπροβάλλει ἄλλη μορφή ἡρωικὴ τῆς Ἑλλάδας! Ἦταν ὁ τελευταῖος τῆς Πόλης!... Τί ἄμορφοι πού φαινόμεσαν! Μοιάζαμε σὰν ἀρχαῖοι Ἕλληνες! Μερικοί, πού ξέρουν ἱστορία, μόλις μᾶς εἶδαν, ἔκλαψαν ἀπὸ συγκίνηση!

Πάντα θὰ θυμοῦμαι τὴ στιγμὴ αὐτὴ, πού ἐπάνω στὴ σκηνὴ ἔγινα Λεωνίδας!

Σήμεντρα 31 Μαρτίου 1951. Σωτήριος Παναγ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'

Κ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

161. Ἡ Θεία Κοινωνία

Ἐημέρωσε ἡ μέρα τῆς νηστείας! Παρασκευὴ λέει τὸ ἡμερολόγιο. Ὁ τενεκὲς μὲ τὸ λάδι βουλωμένος! Τὸ τυρὶ κλειδωμένο! Τὸ στομάχι μας καθάρισε, νὰ δεχτῆ τὴ θεία κοινωνία!

Σάββατο. Ἅγιος Θεόδωρος. Γιορτὴ κινήτῃ. Σημαίνουν οἱ καμπάνες.

Ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων ἄρχισε! Ὁ παπα - Γιώργης ἐτοιμάζει τὴ λαβίδα! Ἔνα ἔνα τὰ παιδιὰ περνοῦν ἀπὸ μπρὸς του! Ἡ σειρὰ μου φθάνει. Τέλος παίρνω καὶ ἐγὼ μέσα μου τὸ Χριστό! Παίρνω τὴν ἐμόνοια, τὴν ἀγάπη, τὴν ἀλήθεια, τὴν ἐλπίδα!

Γαλάτιστα 7 Μαρτίου 1958. Ἐλένη Ν. Κουτζίαφάρα. Τάξη Στ'.

162. Ὁ ἑσπερινός

Στὶς ἔξι τὸ βράδυ σήμανε ὁ ἑσπερινός.

Μπῆκα καὶ ἐγὼ στὴν ἐκκλησία καὶ στάθηκα σὲ μιὰ γωνιὰ κοντὰ πὲ μιὰ κολόνα. Ἡ ἐκκλησία ἦταν μισοσκότεινη καὶ εἶχε μιὰ μυρωδιὰ σὰν ἀπὸ βάρια. Παρατηροῦσα τοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας πού εἶχαν παλιές ζωγραφιές ἀγίων.

Πρῶτη ἀπὸ τίς γυναῖκες μπῆκε μέσα ἡ καλογοριά. Μὲ ὅλα τὰ γεράματα τῆς πέρασε ἀπ' ὅλες τίς εἰκόνες καὶ τίς ἀσπάζτηκε, τὴ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κρυφοφέλλοντας ἕνα τροπάρι. Ἐπειτα σύρθηκε σὲ ἕνα στασίδι, ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ παγκάρι. Ἐκεῖ κάθισε μὲ πολὺ κόπο.

Ὁ παπὰς ἀφοῦ φόρεσε τὰ πετραχήλι του, ἔκαμε τὸ «εὐλογητός». Καὶ ἄρχισε ὁ ἑσπερινός.

Βρυστὰ 7 Ἀπριλίου 1937. Ἀγγελὸς Ἰ. Ἀγγελίδης. Τάξη Στ'.

163. Οἱ χαιρετισμοὶ

Παρασκευὴ σήμερα. Ἡ νύχτα ἔπεσε πάνω στὴ Γαλάτιστα. Ἡ καμπάνα χτύπησε.

Ὅλοι καλοντυμένοι εἶμαστε στὴν ἐκκλησία. Ἐξω τὸ φεγγάρι λάμπει καὶ φωτίζει τὴ γῆ. Καὶ μέσα τὸ φῶς φεγγεβολεῖ. Καὶ τὰ κεράκια φέγγουν, μὲ ὄση δύναμη ἔχουν, τὴν Παναγία! Τὴν εὐχαριστοῦν κι αὐτὰ καὶ ὁ κόσμος, γιατί οἱ Κωσταντινουπολίτες νίκησαν τοὺς Ἀβάρους καὶ τὸν ἀρχηγό τους τὸ Χαγάνο! Μὲ τί μελωδία ψάλλουν τὰ νικητήρια! Νὰ! Σὰ νὰ βλέπω τοὺς Κωσταντινουπολίτες νὰ εἶναι ὄλη τὴ νύχτα ὄρθιοι καὶ νὰ ψάλλουν τὸ τροπάριο «τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῶ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια...». Ὁ παπὰς, ντυμένος, θυμιάζει μὲ τὸ θυματό. Μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας εἶναι ἕνα τραπέζι. Ἐκεῖ ἐπάνω εἶναι τὸ βιβλίον τῶν εὐχῶν. Δίπλα ἕνα μανάλι. Ὁ παπὰς διαβάζει. Εἴκοσι τέσσερεις εὐχαριστήριοι ὕμνοι καὶ ἄλλα τροπάρια ἀποτελοῦν τὸν Ἀκάθιστο Ὑμνο! Ἀπὸ κάθε γράμμα τῆς ἀλφαβήτου ἀρχίζει κι ἕνας ὕμνος, ἕνα εὐχαριστῶ!

Τελείωσε ἡ ἐκκλησία, χαιρετήσαμε ὅλοι τὴν εἰκόνα καὶ φύγαμε.

Γαλάτιστα 29 Μαρτίου 1957. Μαρία Ἀργ. Καφαντζίη. Τάξη Ε'.

164. Ἡ θεία ἐξομολόγηση

Τετάρτη ἀπόγευμα ἦταν. Ἡ καταχνιά ἔξωνε τὸ χωριό!

Τὸ καμπανάκι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀκούστηκε καὶ πάλι μὲ τὰ πέντε χτυπήματά του. Ντάν! ντάν! ντάν! ντάν! ντάν! Κα—τη—χη—τι—κό! Μᾶς μαζεύει ὅλα τὰ κατηχητικόπουλα στὴν ἀγκαλιά του! Σὰ διψασμένα ἐλάφια ρουφᾶμε τὰ λόγια τοῦ Σωτήρα! Κάθε ρητὸ κι ἓνα διαμάντι τῆς ψυχῆς μας! Κάθε δίδαγμα καὶ ἓνα μαργαριτάρι! Ἐκεῖ διδασκόμαστε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀλήθεια! Ἐκεῖ μαθαίνουμε γιὰ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ὑπακοή!

Σὲ λίγο ἓνας ἀσπρομάλλης παπᾶς ἦρθε στὴν ἐκκλησία. Ἦταν ὁ πνευματικός. Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ποὺ θὰ μᾶς συγχωρήσει τὶς ἁμαρτίες. Μέτριος στὸ ἀνάστημα, μὲ ἄσπρα μαλλιά, μαῦρα ράσα, ἄσπρα γένια. Εὐσεδής, ταπεινός, γλυκομίλητος! Καθισμένος σὲ μιὰ καρέκλα, μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι, μᾶς περιμένει. Ἐνας ἓνας προχωροῦμε σκυφτὰ καὶ συλλογισμένοι. Λέμε τὶς ἁμαρτίες μας κι ἐκεῖνος προσεύχεται στὸ Θεὸ γιὰ νὰ μᾶς συγχωρήσει! Ἔτσι εἶπε καὶ ὁ Χριστὸς στοὺς μαθητές του: «Ἄν συγχωρῆτε τὶς ἁμαρτίες τῶν ἄλλων θὰ τὶς συγχωρέσω καὶ ἐγώ».

Φεύγομε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία μὲ ξαλαφρωμένη τὴν καρδιά! Καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεση στὸ Θεὸ νὰ κόψωμε τὰ ἐλαττώματά μας καὶ νὰ γίνωμε καλύτεροι.

Γαλάτσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Μερόπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Σ΄.

165. Ἡ Λαμπρὴ

Χτυποῦσε ἀδιάκοπα ἡ χαρούμενη καμπάνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Καλοῦσε τοὺς χριστιανοὺς στὴν ἱερὴ ἀκολουθία.

Ἐύπνησε καὶ ἐμένα ποὺ κοιμόμουν ἀκόμα θαθιά. Πέταξα τὸ ζεστὸ πᾶπλωμα καὶ σηκώθηκα ἀπὸ τὸ στενὸ ντιδάνι. Φόρεσα τὸ γιορτινὸ κουστούμι, πῆρα μιὰ λαμπάδα καὶ τράδηξα πρὸς τὴν ἐκκλησία. Ἀπὸ μακριὰ ἀκούονται οἱ παιδιάτικες φωνές στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας. Στάθηκα καὶ ἐγὼ καμαρωτὸς ἓνα βῆμα μπροστὰ ἀπὸ τὸν πατέρα μου.

Μόλις τώρα ἀκούγεται δυνατὴ καὶ χαρούμενη ἡ φωνὴ τοῦ παπᾶ: «Χριστὸς ἀνέστη». Οἱ ψαλτάδες τὸ ἐπαναλαμβάνουν. Ὅλος ὁ κόσμος δίνει μὲ ἀγάπη τὰ χέρια. Καὶ τὰ καρδερίνια, μὲ τὸ γλυκὸ τὸ λάλημα, λέγουν κι αὐτὰ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» στὶς ψηλότερες κορφές τῶν καθαικιῶν. Οἱ τσέπες μου ἄδειασαν ἀπὸ αὐγά! Μοῦ τὰ ἔσπασαν ὅλα! Ὅλη ἡ οἰκογένεια τραβήξαμε πρὸς τὸ σπίτι. Τὸ σκυλὶ μᾶς δέχτηκε μὲ μεγάλη χαρὰ στὴν αὐλή. Ἐγὼ, προτοῦ μπῶ στὸ σπίτι, πέρασα στὸ στάβλο, νὰ δώσω στὰ ζῶα τὸ φῶς τῆς Ἀνάστασης! Ἡ πρώτη δουλειὰ ἦταν νὰ τραθήξουμε στὴν τραπεζαρία. Ἡ σοῦπα ἦταν ἔτοιμη.

— Χριστός ἀνέστη καὶ τοῦ χρόνου! ἀκούστηκε ἀπὸ ὅλους μας.

Σήμερον 10 Μαΐου 1951. Γαβριήλ Γ. Νικτσόπουλος. Τάξη Στ'.

ΚΑ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

166. Τὰ Χριστούγεννα

Ἐφτασαν τὰ βαριά κρύα τοῦ χειμῶνα, φέρνοντας μαζί τους καὶ τὰ Χριστούγεννα.

Χριστούγεννα! Μία λέξη ἀπλή εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς λαούς. Γιὰ μᾶς ἴμως τοὺς χριστιανούς ἔχει μεγάλη σημασία, γιατί γεννήθηκε ὁ Χριστός μέσα στὴ φάτνη τῶν ἀλόγων. Μάγοι μὲ τὰ δῶρα φτάσανε στὴ Βηθλεέμ. Τοὺς ἔδηγοῦσε τὸ λαμπρὸ ἀστέρι. Αὐτὴ ἡ μέρα, σκορπίζοντας παντοῦ τὴ χάρη της, ἔφτασε καὶ στὸ χωριὸ μας. Τὸ ὑψηλὸ καμπαναριὸ μᾶς προσκαλεῖ στὴν ἐκκλησία. Τὰ τροπάρια τῶν ψαλτᾶδων χύνουν ἀρμονία στὴν ἀτμόσφαιρα. Τί χαρά, τί μεγάλη κίνηση στὸ χωριό! Ὅμάδες παιδιῶν τραγουδοῦν τὰ στίγια χριστουγεννιάτικα τραγούδια. Βιολιά, κλαρίνα, σκορπίστηκαν στὸ βόρειο μέρος τοῦ χωριοῦ.

Ποιὸς ξέρεῖ τί νὰ γίνεταί τώρα κάτω στὴ Βηθλεέμ!

Σήμερον 10 Ἰανουαρίου 1952. Δημήτριος Ἰ. Μπατζίνης. Τάξη Στ'.

167. Πρωτοχρονιά

Ἐνας γέρος ἀσπρομάλλης κατηφορίζει τὸ μονοπάτι. Εἶναι ὁ γερο-χρόνος πὺ φεύγει κουρασμένος!

Ἐρχεται ὁ καινούριος! Εἶναι νέος, ψηλός, γελαστός. Τραβάει τὸ δρόμο, νὰ βρῆ τὸ παλάτι του, νὰ πάρῃ τὰ χέρια του τὸ θρόνο! Οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν τραγουδοῦν, γλεντοῦν! Τριακόσιες ἐξήντα πέντε μέρες θὰ ζήσουμε μαζί του! Χαρά καὶ λύπη θὰ τὴ μοιραστοῦμε! Ὡσπου πάλι ἡ γῆ νὰ τελειώσῃ τὸ γύρο της καὶ νὰ ῥθῆ ὁ καινούριος χρόνος! Ἄλλὰ ὁ παλιὸς τί κι ἂν ἔφυγε; Τί κι ἂν εἶναι τώρα μακριὰ μας; Μὲς στὴν καρδιά μας ζαναζῆ! Θυμᾶμαι τίς ἐκδρομές, τὰ πανηγύρια, τὰ ταξίδια!... Ξανανιώνει μέσα μου ὁ παλιὸς χρόνος!

Σήμερα πρωτοχρονιά! Ὅλοι χαρῆτε τὸ 1958! Φάτε, πιῆτε, χορέψτε, γλεντήστε καὶ εὐχηθῆτε: Εὐτυχισμένος ὁ καινούριος χρόνος!

Γαλάτιστα, Πρωτοχρονιά 1958. Μαρξία Ἀργ. Καφαντζίη. Τάξη Στ'.

168. Χριστούγεννα

Ἄνοιχτηκαν οἱ αἶθουσες. Τὸ χριστουγεννιάτικο δέντρο στολιστήκε. Χιλιάδες χρώματα καὶ πράγματα εἶναι φορτωμένα ἐπάνω στὰ ἀγκαθωτὰ κλωδιά του!

Κόσμος πολὺς ξεχούθηκε μέσα στὶς ἀνοιχτὲς τάξεις! Τὶ νὰ θέλουν; Θέλουν νὰ δοῦν τὸ χριστουγεννιάτικο δέντρο καὶ νὰ παρακολουθήσουν μιὰ ωραία χριστουγεννιάτικη γιορτὴ πού δίνει τὸ κατηχητικὸ σχολεῖο. Καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ κουράστηκε ἡ ἀκούραστη δασκάλα τοῦ σχολείου μας, ἡ κυρία Μαρία Γραμμένου!

Τὰ Χριστούγεννα ὅλοι χαίρονται, ὅλοι ξεκουράζονται. Μὰ πιὸ πολὺ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου. Τὶ εὐχάριστες ἀλήθεια καὶ τί μεγάλες εἶναι οἱ γιορτὲς αὐτές! Μᾶς δυναμώνουν τὴν πίστη μας πρὸς τὸ Χριστοῦλη!

Γαλάτιστα, Χριστούγεννα 1955. Βενετία Β. Παπαδοκαλείου. Τάξη Δ'.

169. Ἡ πρωτοχρονιά

Πρῶτη Ἰανουαρίου γράφει τὸ ἡμερολόγιο!

Ὁ χρόνος ἄλλαξε πιά! Πάει ὁ παλιός! Σὰν ἓνα ποταμάκι πού τρέχει ἀπὸ τὴ θρύση καὶ δὲν ξαναγυρίζει, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ χρόνος! Τάχ! τούχ! ἀκούγεται τὸ βάδισμά του. Μᾶς ἀποχαιρετᾶ καὶ ξεκινᾶ γιὰ τὸ μακρινὸ ταξίδι του! "Ὅλοι εἴμαστε ἓνα χρόνο πιὸ μεγάλοι! Καὶ ὅλοι μας δίνουμε στὸ χρόνο πού φεύγει κάθε καλὴ καὶ κακὴ μας πράξη! Πόσο εὐχάριστη εἶναι αὐτὴ ἡ ἡμέρα! "Ὅλο χαρὰ, ὅλο γέλιο καὶ τραγούδι! Κόβεται καὶ ἡ θασιλόπιτα! Καὶ τὰ παιδιὰ μὲ τὴ σούβλα τριγυρίζουν στὰ σπίτια, λένε τὰ κάλαντα καὶ παίρνουν δῶρα! Οἱ μέρες γοργοκυλοῦν. Φτάνουν καὶ τὰ Φῶτα. Τὰ βιολιά καὶ τὰ κλαρίνα διασκορπίζουν τὴ γλυκιὰ φωνή τους!

Ἔτσι πέρασαν οἱ δώδεκα μέρες καὶ τὰ σχολεῖα ἀνοιξαν γιὰ νὰ μᾶς δεχτοῦν μὲ τὴν καλὴ χρονιά!

Γαλάτιστα 13 Ἰανουαρίου 1958. Μαρία Θεοδ. Πλουμή. Τάξη Στ'.

170. Ἡ Ἀνάσταση

Τὶ χαρούμενη ἡμέρα! Ὁ Χριστὸς ἀνασταίνεται, ἡ φύση πανηγυρίζει, ὁ κόσμος χαίρεται!

Τὸ Σαββατόβραδο στὶς ἔντεκα, ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατὰ καὶ χαρούμενα οἱ καμπάνες. Δὲ χτυποῦν λυπητερὰ ὅπως τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ! Χτυποῦν χαρμύσυνα, χτυποῦν γλυκά! Πετάχτηκα ἀμέσως κι ἐγὼ ἀπὸ τὸ γλυκὸ μου ὕπνο! Πῆρα τὴν ἄσπρη λαμπάδα καὶ ξεκίνησα! Ὁ κόσμος ὅλος

στό πόδι. "Όλοι τρέχουν ἀμίλητοι, μὲ ἀναμμένα τὰ φαναράκια, γιὰ τὴν ἐκκκλησία! Καὶ οἱ καμπάνες χτυποῦν ἀδιάκοπα! "Όταν φτάσαμε, ἡ ἐκκκλησία ἦταν γεμάτη κόσμος! Σὲ μιὰ στιγμή σκοτείνιασε! "Ό παπὰς μὲ μιὰ μεγάλη λαμπάδα μᾶς ἔδωσε τὸ ἅγιο φῶς! Ἔπειτα δῆξαμε στὸ προαύλιο καὶ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» ἀντιλαλοῦσε πέρα ὡς πέρα. Τουφεκιές, καπνοί, φλόγες, γέμισαν τὴ σκοτισμένη καὶ ἡσυχὴ πλάση! Καὶ οἱ καμπάνες χτυποῦν ἀδιάκοπα! "Όταν ἀπόλυσε ἡ ἐκκκλησία γυρίσαμε μὲ ἀναμμένες τὶς λαμπάδες γιὰ νὰ πᾶμε τὸ ἅγιο φῶς τῆς Ἀνάστασης στὰ σπίτια μας! Ἄχ! τί ὁμορφὰ μοσχοβολοῦν αὐτὴ τὴν ὥρα τ' ἀνθισμένα δέντρα στὶς αὐλές καὶ στοὺς κήπους!

"Όταν φτάσαμε στὸ σπίτι, ἡ ἀχνιστὴ σούπα καὶ τὰ κόκκινα αὐγὰ ἦταν ἔτοιμα!

Βέβρος, Πάσσα 1954. Εὐδοκία Γ. Πέγιου. Τάξη Στ'.

ΚΒ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

171. Γάμος στὴ γειτονιά

"Ήταν μιὰ χειμωνιάτικη Κυριακή.

"Όργανα καὶ τραγούδια ἀκούγονται στὴ γειτονιά μας. Τί νὰ γίνεταί τάχα; Παίρνουν τὴν προίκα τῆς Ἰωάννας! Τὰ μεγάλα καὶ ὠραῖα μπαούλα φορτώθηκαν στὰ εὐκίνητα ἄλογα! Οἱ ὠραῖες καὶ μεταξωτὲς κουβέρτες πού ρίχτηκαν ἐπάνω, δίνουν διπλὴ ὁμορφιά! "Ό γαμπρὸς χάρούμενος δέχεται τὴν προίκα στὴ σκάλα τοῦ σπιτιοῦ του! Τὰ ὄργανα ξαναντηχοῦν στὴ γειτονιά! Ἔφτασε ὁ γαμπρὸς νὰ πάρῃ τὴ νύφη! Σὲ λίγο ξεπροβάλλει ἀπὸ τὸ σπίτι μιὰ ὁμορφὴ, ξανθὴ κόρη, στὰ ἄσπρα ντυμένη! Αὐτὴ εἶναι ἡ νύφη, ἡ Ἰωάννα! «Ὁραία ἡ νύφη» ἀκοῦς ἀπὸ ἐδῶ! «Ὁραία ἡ νύφη» ἀκοῦς ἀπ' ἐκεῖ! Συγγενεῖς καὶ φίλοι τοὺς συνοδεύουν στὴν ἐκκκλησία, μὲ τραγούδια καὶ χαρὰ, γιὰ νὰ τοὺς στεφανώσουν! Τελείωσε καὶ ἡ στέψη.

Τώρα ὅλο τὸ συμπεθερικὸ κατεβαίνει στὸν «Πλάτανο» πού εἶναι ἔτοιμο τὸ τραπέζι γιὰ φαγητό. Καὶ ἀρχίζει τὸ φαῖ καὶ ἡ διασκέδαση!

Βέβρος, σχολ. ἔτος 1954-55. Χρῆστος Νικολ. Καμπούρης. Τάξη Ε'.

172. Τὸ πανηγύρι

Γλυκοξημέρωνε ἡ Πέμπτη!

"Ό μικρὸς γαιδάρκος ἐτοίμασε τὴν καμπουριασμένη ράχη του. "Όλοι θρῖσκόμεστε σὲ χαρὰ πού θὰ πηγαίναμε στὸ πανηγύρι. Σὲ λίγο φτάσαμε στὰ καραγάτσια τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονα. Τὰ γέρικα καραγάτσια ἀπὸ μακριὰ

μᾶς προσκαλοῦσαν καὶ λὲς καὶ ψήλωναν πιδὸ πολὺ γιὰ νὰ δοῦν τὴ μεγάλη παρέα μας! Μοσχοβολοῦσε ὁ τόπος ἀπὸ τὶς μυρωδιὲς τῶν φαγητῶν, ποὺ σοῦ ἀνοιγαν τὴν ὄρεξη! Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν πάρει θέσεις κάτω ἀπὸ τὰ καραγάτσια. Ὅπου κι ἂν πᾶς, ἔπου κι ἂν σταθῆς, τὸ πρόχειρο τραπέζι θὰ τὸ δῆς στημένο στὴ μέση τῆς παρέας. Τὰ κλαρίνα ἀντηχοῦν. Μὰ καὶ ἡ φωνὴ τοῦ τζιτζικα καὶ τὸ μουρμούρισμα τοῦ ρυακιοῦ δίνουν χαρὰ στὸν καθένα! Κατὰ τὸ μεσημέρι τὸ πανηγύρι φούντωσε! Ἄλλοι στὸ τραγοῦδι, ἄλλοι στὸ χορό!

Ἦταν πιά βραδάκι. Ὁ ἥλιος ἔριχνε τὶς τελευταῖες του ἀχτίδες. Ὁ καθένας ἐτοιμάζει τὸ ζῶο του καὶ περνώντας τὸ δουλεμένο δρόμο φτάνει στὸ σπιτάκι του.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1949 - 50. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Ε΄.

173. Οἱ ἀποκριὲς

Τὸ σφαγεῖο γέμισε ἀπὸ αἵματα καὶ τὰ σπίτια γέμισαν ἀπὸ παχιά κρέατα. Καὶ ὅλοι οἱ φιλωτοὶ δρόμοι τοῦ χωριοῦ γέμισαν ἀπὸ ἄγνωστες μορφὲς ἀνθρώπων!

Ὅλοι ντύθηκαν καρναβάλια. Καὶ ὁ πονηρὸς ὁ μπαρμπα - Καμπλὲς ἔγινε καλύτερος ἀπὸ ὄλους. Ἔγινε καμήλα! Μὰ σωστὴ καμήλα! Σὰ νὰ τῆς ἔδωσε ὁ Πλάστης ζωὴ! Μὲ τοὺς ὕβους τῆς, μὲ τὸ μακρὸ λαιμὸ τῆς, μὲ τὰ ψηλά τὰ πόδια καὶ τὴ μούρη τῆς τὴν ἄσχημη! Γύριζαν ἀπὸ καφενεῖο σὲ καφενεῖο. Ψωμί τῆς ἔδιναν καὶ τὸ μασοῦσε. Σωστὴ καμήλα!

Τί χαρὰ γιὰ τὰ παιδιὰ!

Σήμαντρα 12 Μαρτίου 1951. Ἀπόστολος Σάβ. Μπενεζιδοῦ. Τάξη Στ΄.

174. Τὰ καρναβάλια

Μιά παγερὴ ἡμέρα τοῦ Μαρτίου ἦταν.

Ἡ ἀγορὰ πλημμύρισε ἀπὸ κόσμο. Ἀποκριὰ! Τὰ καρναβάλια εἶναι στὶς δόξες τους! Οἱ σερπαντίνες καὶ τὰ κομφετι πέφτουν σὰ βροχή! Ὁ χορὸς μοιάζει σὰν ἀλυσίδα μὲ χρωματιστοὺς κρίκους! Ἄλλα ἔγιναν τσιγγάνες, ἄλλα κινέζες καὶ ἄλλα πάλι... ὦ! τί τρομερό! Μόλις τὰ ἔδλετες, ἔτρεμες ἀπὸ τὸ φόβο! Εἶχαν τὰ πρόσωπα ἀλειμμένα μὲ ἀλεύρι καὶ κάτι μεγάλα δόντια! Θαρρεῖς καὶ ἦταν σκελετοὶ! Οἱ μσκαράδες πηδοῦν, χορεῖουν, χαίρονται, ὅσο πιδὸ τρελὰ μποροῦν!

Ἔτσι πέρασε καὶ αὐτὴ ἡ μέρα, ποὺ ζύπνησε συννεφιασμένη καὶ τελείωσε χαρούμενη καὶ γελαστή.

Γαλάτσινα, σχολ. ἔτος 1956 - 57. Μερὸπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Ε΄.

175. Ὁ γάμος

Ἄπο μέρες ἔχει σηκωθῆ ὄλο τὸ σπίτι στὸ πόδι, γιὰ νὰ παντρέψουν τὴν ἀρραθωνιασμένη κοπέλα τους.

Καθαρίζουν, σκουπίζουν, συγυρίζουν, γιὰ νὰ βρεθοῦν μ' ἄσπρο πρόσωπο στὸν κόσμο. Τὸ Σάββατο ἔφτασε. Ἐνα ντουρίδικο ἄλογο, μὲ καινούρια κουσούμια (σημ. τὰ ἐξαρτήματα γιὰ τὸ ζέψιμο τοῦ ζώου) στέκει ἐμπρὸς στὴν αὐλή. Κουδουνάκια μπρούντζινα ἄφηναν χαρμόσυνο ἤχο. Οἱ χάντρες καὶ τὸ καινούριο κάρο, τοῦ δίνουν διπλὴ ὀμορφιὰ καὶ περηφάνια. Ξεφορτώθηκε τὸ σπίτι, ἀλλὰ φορτώθηκε τὸ κάρο.

Καινούριο ἀντρόγυνο στήθηκε στὸ χωριό! Καινούριο σπίτι, καινούριο νοικοκυριό!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Χρήστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

ΚΓ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

176. Τὸ ὄργωμα

Ὁ ἥλιος λάμπει ψηλὰ ἀπὸ τὰ βρεγμένα χωράφια!

Μεγάλη κίνηση στὸ χωριό. Οἱ νοικοκυρὲς ἐτοιμάζουν τοὺς ἄντρες τους γιὰ τὴ δουλειά. Νὰ καὶ ὁ μπαρμπα - Δημήτρης μὲ τὰ δυὸ γεροδεμένα του ἄλογα καὶ μὲ τὸ ἀλέτρι κατηφορίζει γιὰ τὸ χωράφι. Ἄφου κρεμάση τὸ ταγάρι του κάτω ἀπὸ τὴν γχορτσιά, κάνει τὸ σταυρό του κι ἀρχίζει μὲ κέφι τὸ ὄργωμα. «Εὐλογημένη ἄς εἶναι ἡ χρονιά» τὸν ἀκοῦς νὰ ψιθυρίζει! Τὰ αὐλάκια χιὰράζονται βαθιὰ στὴ γῆ. Ὁ ἥλιος κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὰ χρυσαφένια σύννεφα. Τὸ ὄργωμα τελείωσε!

Καὶ ὁ μπαρμπα - Δημήτρης, κουρασμένος, ἀνηφορίζει γιὰ τὸ σπίτι του.

Γαλιτίστα, σχολ. ἔτος 1957 - 58. Μερῶπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Στ'.

177. Ἡ σπορά

Ἦρθε τὸ φθινόπωρο μὲ τὰ πρωτοβρόχια!

Πρὶν ξημερώση ἀκόμα, ὁ γεωργὸς βρῖσκειται στὸ πόδι. Ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ μακρινὸ χωράφι του. Φορτώνει στὸ γαϊδούρι του τὸ σπόρο καὶ τὸ ἀλέτρι καὶ τσιμπώντας μὲ τὴ σουθλερὴ βουκέντρα τὰ δυὸ ἄθωα ζῶα, φτάνει στὸ χωράφι. Γεμίζει τὸν τενεκὲ σπόρο, τὸν θάζει κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη κι ἀρχίζει νὰ σκορπᾶ τὸ σπόρο ἐπάνω στὸ χῶμα. Τὸν σκορπᾶ μὲ τέτοιον τρόπο πού κανένας σπόρος δὲν πέφτει ἐπάνω στὸν ἄλλο. Ἐπειτα ὁ μπαρμπα - Ἀντώνης

ζεύει τὰ δυὸ ὄδια στὸ ζυγὸ. Πιάνει μὲ τὸ δεξιὸ χέρι τὸ ἀλέτρι καὶ μὲ τὸ ἀριστερὸ τὴ σουβλερὴ βουκέντρα. Τὰ ζῶα τεντώνοντας τὸ λαιμὸ καὶ καμπουριάζοντας τὴ ραχοκοκαλιά τους, σέρνουν τὸ ἀλέτρι. Ὁ γεωργὸς καταπόδι ἀπὸ τὸ ἀλέτρι, πηγαينوέρχεται ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ στὴν ἄλλη. Τὸ ἀλέτρι σκίζει τὴν ἀφράτη γῆ γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὸ σπὸρο ποὺ ἔριξε. Ὑστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ, ἐκεῖνος ὁ σπὸρος ποὺ ἔπεσε στὴ γῆ, θὰ βλαστήσῃ καὶ θὰ πρασινίσῃ τὸ ἀπέραντο χωράφι.

Σ' αὐτὸ ὁ γεωργὸς στηρίζει τὶς ἐλπίδες του!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

178. Ὁ θερισμὸς

Εἶναι καλοκαίρι. Ἰούνιος μῆνας.

Βρισκόμαστε στὸν κάμφο καὶ θερίζουμε τὰ χωράφια μας. Ὁ ἥλιος ζεματοῦσε. Ὁ ἰδρώτας ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὸ πρόσωπό μου. Γιὰ μιὰ στιγμὴ ὁ ἥλιος ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του μέσα στὰ σύννεφα κι ἐγὼ λέω στὸν ἀδελφό μου:

— Τάκη, τί καλὰ νὰ εἶναι ἔτσι ὡς τὸ βράδυ!

— Ἄ! θαῦμα, μοῦ ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος.

Σὲ λίγο ἕμως βγήκε πάλι ἀπὸ τὰ σύννεφα. Τότε πετάζω τὸ δρεπάνι ἀπὸ τὸ χέρι μου καὶ κοιτάζοντας τὸ χωράφι λέγω: ὦχ! μωρέ! Πότε θὰ τελειώσῃ κι αὐτὸ τὸ εὐλογημένο χωράφι!

— Κουράγιο Κώστα, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ πατέρα μου.

— Ἄνιτε Κώστα, νὰ τελειώνουμε σήμερα καὶ τὸ βράδυ θὰ κάνουμε χαλθὰ, λέγει καὶ ὁ ἀδελφός μου, κάνοντας ματιὰ στὸν πατέρα.

Ἐτοίμασε τὰ δόντια σου, τοῦ εἶπα καὶ ἐγώ. Γέλασε καὶ ἡ μητέρα, ποὺ αἶρα εἶχε νὰ βγάλῃ κουβέντα ἀπὸ τὸ στόμα της.

Ἔτσι ἔλη ἡ οἰκογένεια ἐξακολοθεῖ τὸ θέρισμα ὡς ἀργὰ τὸ βράδυ!...

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Κωνσταντῖνος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

179. Στὸ ἀλώνι

Χάραξε!

— Σηκωθῆτε, ἔχουμε δουλειά, δὲν εἶναι γιὰ ὕπνο, φώναξε ὁ μπαμπᾶς μου.

Ὅλοι στὸ πόδι! Ἐτοιμαστήκαμε καὶ βγήκαμε στὸ ἀλώνι. Ἡ ἐργασία ἄρχισε! Ὅλοι μὲ τὰ δικράνια. Μόνο ἐγὼ πῆρα τὸ δρεπάνι. Βιαστικὰ διαστικὰ ἀποκεφαλίζω τὰ δεμάτια. Οἱ ἄλλοι κατόπι τὰ σκορπίζουν. Ἡ θημωνιά τελείωσε, ἐνῶ τὸ ἀλώνι γέμισε. Ὁ μπαμπᾶς μου πότε πότε βγάζει ἀπὸ

καμιά φωνή:

— Γρήγορα, δουλειά και μάς πήρε ή μέρα!

Τò άλώνι καταστρώθηκε και ζεύτηκαν τὰ μαύρα ἄλογα και τὰ βαριά τὰ βόδια! Τὰ καρπολόγια και τὰ φκιάρια ἔμπαιναν σέ κίνηση και τò άλώνι ἀναποδογυριζόταν.

Ἔτσι ὡς τò βράδυ τò ἀλωνίσαμε και τò σιτάρι μπήκε στὰ τσουβάλια.

Βάββος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Πασχαλιὰ Δ. Νίτσιου. Τάξη Στ'.

180. Τò λίχνισμα

Πρὶν θγῆ ὁ ἥλιος εἶχα σηκωθῆ!

Ἀνεδαίνω στή σιταρένια θημωνιά και ἀρχίζω νὰ ρίχνω ἕνα ἕνα τὰ βαριά δεμάτια. Ἀφοῦ ἔριξα και ἔστρωσα ἀρκετὰ ἤρθε και ὁ πατέρας μου. Τὰ κάναμε διαλογῆ και τὰ στρώσαμε στ' άλώνι. Σέ λίγο ἤρθαν και τὰ δυὸ κοντόσωμα ἄλογα τοῦ μπάρμπα - Βαγγέλη. Ἀφοῦ γύρισαν ὠρὰ πολλή στò κυκλικὸ άλώνι, ἦταν ἔτοιμο γιὰ γύρισμα. Ἐνας κοντὸς ἄντρας, μὲ μαῦρο μουστάκι και κατσαρὰ μαλλιά, ἀρπάζει τò δικράνι στὰ ψημένα χέρια του και ἀρχίζει νὰ τò γυρίζη. Τò γύριζε μὲ τόση τέχνη πού τὰ στάχυα νὰ δγαίνουν στήν ἐπιφάνεια. Ὁ τσουχετρός ἤχος τοῦ καμτσικιου ἔξακολουθοῦσε νὰ ἀκούεται στὶς ἰδρωμένες ράχες τῶν ἀλόγων. Ἔτσι ἔγινε τò άλώνι!

Μόλις ξέξεψαν τὰ ἄλογα, ἔξι ἄντρες τριγύρισαν τò κυκλικὸ άλώνι. Σέ τρία λεπτά μέσα, τò μάζεψαν και ἄρχισε τò λίχνισμα. Τί ἐντύπωση μοῦ ἔκαμε! Σωστή ἀπόσταξη! Ὅπως ἡ ἀπόσταξη ξεχωρίζει τò ρακὶ ἀπὸ τὰ τσίπουρα, ἔτσι και τò λίχνισμα χωρίζει τò σιτάρι ἀπὸ τò ἄχυρο.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1949 - 50. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Ε'.

ΚΔ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

181. Ἔρχονται ἀπὸ τὴ θοοσκῆ

Ἦταν σούρουπο. Οἱ λάμπες ἀναψαν. Τὰ παράθυρα σὰ μικροὶ προβολεῖς φέγγουν μέσα στήν πυκνὴ καταχνιά!

Σφουρίγματα, ἤχοι κουδουνιῶν, βελάσματα ἀρνιῶν, ἀντηχοῦν στή μικρή μας γειτονιά. Ἐνας νέος, μὲ ψηλὸ ἀνάστημα, μὲ μαῦρη τρίχινη κάπα, μὲ μακριὰ γκλίτσα, ἔδηγάει τὰ ἄσπρα και μαῦρα πρόβατα μέσα στò μαντρί. Ἐνας ἄσπρος, μαλλιαρὸς μαντρόσκυλος, κάθεται στήν πέρτα τοῦ μαντριοῦ, γλείφοντας τò μπροστινὸ ἀριστερὸ του πόδι.

Τὰ πρόβατα ήσύχασαν, ένώ βαθύ σκοτάδι κυριεύει τή γή.

Βιβλός 2 Δεκεμβρίου 1954. 'Αναστασία Σαρ. Φωτισεινοῦ. Τάξη Στ'.

182. Σ τ ή σ τ ά ν η

Κατά τὸ ήλιοβασίλεμα ροβόλησα γιά μιὰ μικρή στανούλα.

Πλάι της μιὰ θρυσούλα αναθρύζει. Παχύς ήσκιος πλακώνει τή μάντρα. Στήν άκρη της θρίσκειται μιὰ τούμπα άπό κοπριά και μικρά κατσικάκια χοροπηδοῦν έπάνω της. Ξέω άπό τήν πορτούλα της στάνης εξαπλώνεται στο προσήλιο ὁ γεροπανούργος «Παρδάλης». Στο μικρό δεντράκι, πού ριχνει τή σκιά του στη στάνη, ένα καρδάρι και μιὰ δερμάτινη φορεσιά κρέμονται. Σφύριξα λίγο και σεργιάνισα στη χλόη, ὡσπου ξαφνικά άκουσα τή γνώριμη φωνή του τσομπάνη. Κατέβαζε τὰ γίδια γιά άρμεγμα. Τὰ κουδουνίσματα ὄλο και άκούονταν κοντύτερα.

Ό τσομπάνης με κέρασε γλυκό γάλα και ξεκίνησα γιά τὸ σπίτι. Έκεινη τή στιγμή ὁ ήλιος βασίλευε και χαιρετούσε ὄλη τήν πλάση.

Βραστά, σχολ. έτος 1935-36. Βασίλειος Η. Κυριακίνης. Στην Στ' τάξη, ὡς άκροατής.

183. Σ τ ά γ ί δ ι α

Σχολάσαμε! Τήν τσάντα και στὸ σπίτι! Τὸ λευκὸ τετράδιο άνοιχτηκε. Καθαρόγραφα!

Ή γαιδούρα, οί τορβάδες, ὄλα έτοιμα! Καβαλίκεψα και ξεκίνησα. Τώρα θρίσκομαι στην άπέραντη κοιλάδα, πού μοιάζει σαν εκείνη των Τεμπών! Τή χωρίζει και τήν ποτίζει τὸ ξακουστὸ ποτάμι του χωριού μας ὁ Άνθεμόντας! Οί ξηρές καλαμιές, τὰ άνθισμένα δέντρα, μου δίνουν τὸν πρῶτο χαιρετισμό.

Έφτασα στη μάντρα. Τι νά πρωτοθαυμάσω! Τις πελώριες πουργαριές; Τήν καλοβολεμένη μάντρα; Τὰ κατσικάκια; Μιὰ γίδα πού σκούζει νά γεννήση; Πιὸ πολὺ μου άρεσαν κι άγάπησα τὰ χαριτωμένα κατσικάκια! Τὰ έφτυσα μη θασκαθοῦν και μπήκα στη μάντρα. "Όλα χαρούμενα, ὄλα θελάζουν, ὄλα πηδοῦν! Και ὄλο παίζουν πού ήρθαν στὸν ψεύτικο ντουριά! Τέλος τὰ άποχαίρέτησα και έφυγα.

Και πάλι τὰ δέντρα και οί καλαμιές μου δίνουν τὸν τελευταῖο χαιρετισμό. Έφτασα στὸ σπίτι πολὺ άργά!

Γαλάτισα, σχολ. έτος 1956—57. Νίτσα Παναγ. Χατζά. Τάξη Ε'.

184. Ή ά σ χ ο λ ί α μ ο υ

Όταν τελειώσουν τὰ πριωνά μαθήματα, πηγαίνω στο σπίτι ὅπου ή

φασουλάδα περιμένει τὸ Γιάννη!

Ὁ Ντουρῆς χλιμιντρίζει, τὸ γαϊδουράκι γκαρίζει. τὸ σκυλί ἔρχεται νὰ παίξει μαζί μου! "Ὀλη τὴν ἡμέρα μὲ τὸ γαϊδουράκι καὶ μὲ τὰ ἄλογα ἀσχολοῦμαι! Νὰ τὰ ποτίσω, νὰ τὰ δώσω νὰ φᾶνε, νὰ καθαρίσω τὸ στάβλο, νὰ τὰ κάνω ξυστρί, νὰ τὰ θγάλω στὸν ἥλιο νὰ λιαστοῦν, νὰ δώσω τὸ σκυλί νὰ φάη, νὰ τὸ βολέψω τῆ θέσῃ ποῦ κοιμᾶται!

Μόλις τελειώσουν ὅλα αὐτὰ καθαρίζω καὶ τὴν αὐλή καὶ πηγαίνω στὸ φίλο μου τὸν Τάκη νὰ κάνωμε πατίνι στὸ δημόσιο!

Γαλιάτσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἰωάννης Ἀργ. Σιμωνῆς. Τάξη Στ'.

185. Σ τὸ κούρεμα

Ὁ ἀνοξιιάτικος ἥλιος ξεπροβάλλει πίσω ἀπὸ εἰς καταπράσινες βουνοκορφές!

Καβάλα στὰ καφέ μουλάρια, ξεκινᾶμε. "Ἰστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ὄδοιπορίᾳ φτάσαμε στὴ στρουγγα! "Ὀλα μᾶς καλωσορίζουν! Ἡ γάργαρα ρεματιά κυλᾶ γρήγορα τὸ δροσερὸ νερό της καὶ μᾶς λέει:

— Καλῶς ἦλθατε! "Ἄν θέλετε νὰ σᾶς προσφέρω λίγο κρυστάλλινο νερό!

Τὰ θαλερὰ δέντρα μᾶς δέχονται κάτω ἀπὸ τὸ βαθὺ ἴσκιό τους. Ἡ καρυδιὰ ἄρχισε νὰ κουνᾶ τὰ κλαδιά της σὰ νὰ καταλαβαίνη τὴ συντροφιά μας! Τ' ἀηδῶνι κεληδεῖ μέσα στὸ βάτο. Τὰ πλατάνια ἔβγαλαν καὶ πάλι δλόδροσες φυλλωσιές. Καὶ ὁ μεγάλος λάκκος κρῦβει κάτω ἀπὸ τὴν ἄμμο τὸ ἄφθονο νερό.

Ἀρχίζει τὸ κούρεμα! Τὰ πρόβατα βελάζουν! Προσπαθοῦν νὰ λύσουν τὸ σκοινὶ ἀπὸ τὰ πόδα τους γιὰ νὰ σηκωθοῦν! Ἄλλὰ οἱ ἄνθρωποι τὰ κρατοῦν γερά καὶ τὰ κουρεύουν!

Τὸ γάλα θράζει ἐπάνω στὴ φωτιά. Καὶ τὸ φαγητὸ τὸ ἴδιο. Τὸ ριζόγαλο ἀχνίζει μὲς στὴν κατσαρόλα! Τὸ τραπέζι στρώθηκε! Τρῶμε μὲ μεγάλη ἔρεξη! Πρὸς τὸ βράδυ τὸ κούρεμα τελείωσε. Φεύγουμε! "Ὀλα μᾶς ἀποχαιρετοῦν!

Τώρα βρισκόμαστε στὰ σπίτια μας, εὐχαριστημένες ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴ αὐτή!

Γαλιάτσινα 24 Μαΐου 1958. Ὁμαδικὴ ἔκθεση Μαρίας Θ. Πλουμή, Εὐαγγελίας Β. Θεολογίου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

ΚΕ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΣΣΑΣ

186. Ἡ ὑφάντρα

Ἡ ὑφάντρα ἐτοιμάζεται. Παίρνει στὰ ἐπιδέξια χέρια της τὸ βαρὺ κλουδί κι ἀρχίζει τὸ διάσιμο. Πηγαινοέρχεται ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ σπιτιοῦ στὴν ἄλλη, πάντα διαστική. Ἀναπνοὴ δὲν παίρνει. Κάποτε ἀκούεται μιὰ τρομαγμένη φωνὴ ἀπὸ τὸ γειτονικὸ σπίτι.

— "Α! κυρὰ Ἐλένη! Ἡ σταύρωση μπερδεύτηκε!

— "Ἐννοια σου! καὶ θὰ τὴ βολέψω, ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς ὑφάντρας.

Κάνει μιὰ μικρὴ διακοπὴ καὶ σιάζει τὴ σταύρωση. Ἐπειτα πιάνει πάλι: στὰ σταθερά της χέρια τὸ κλουδί καὶ ἀρχίζει διαστική τὸ διάσιμο. Χούρ! χούρ! κάνουν τὰ καλαμένα μασούρια. Τὸ κόκκινο στιμόνι ἀραδιάζεται πίσω, δεμένο μὲ τὴ σταύρωση στὰ παλούκια.

Σήμερον 17 Ὀκτωβρίου 1947. Βασίλειος Θεοδ. Δαμάσκος. Τάξη Σ'.

187. Ἐργασίες τῆς μητέρας

Ὁ ὕπνος ἔχει ξεσφραγίσει τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων! Ὁ ἥλιος ρίχνει τὶς πρῶτες ἀχτίδες του πάνω στὴ γῆ!

Θόρυβος στὸ χωριό. "Ὅλοι τραβοῦν γιὰ τὰ χωράφια. Ἡ καμπάνα χτυπᾷ. Τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖο. Καὶ ἡ μητέρα ἔτοιμη! Παίρνει τὰ σταμινὰ καὶ τρέχει γιὰ τὴ δρύση. Τὰ γρήγορα βήματά της τὴν ἔφεραν κιόλας στὴ δρύση. Τὸ νερὸ κυλάει ἤσυχα, ἤρεμα, σιγοφιθυρίζοντας rrrr!... rrrr!... rrrr!... Φτάνει στὸ σπίτι. Τὶ νὰ πρωτοκάνη; Νὰ ζυμώση; Νὰ πλύνη; Νὰ ἐτοιμάση τὸ πρωινὸ γάλα; "Ὅλα ἀπὸ τὰ χέρια της θὰ περάσουν! Ἀλήθεια! Τὶ πολλὲς δουλειές πού κάνει ἡ μάνα! Πόσο ἐργατικὰ εἶναι! Τὰ ἀκούραστα χέρια της ρόζιασαν!

Πόσο τὴν ἀγαπῶ!

Γαλάτσινα 4 Νοεμβρίου 1956. Μαρία Ἀργ. Καφταντζή. Τάξη Ε'.

188. Ὁ ἀργαλειὸς

Ξημέρωσε ἡ μέρα γελαστή!

Ἡ μαμιά κάνει τὶς δουλειὲς χαρούμενη! Γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴ βλέπω μὲ ἓνα καλὰθι στὸ χέρι! Ἐνα κόκκινο χρῶμα φαντάζει μέσα! Κάθεται τώρα στὸν ἀργαλειό! Τράκ! τράκ! ἀκούγονται οἱ πατήτρες! Χούρ! χούρ! κάνει τὸ μασούρι τῆς σαίτας! Εἶναι σὰν τὴν Πηγελόπη μὲ τὸ πανί!... Ὑστερα ἀπὸ μιὰ βδομάδα μᾶς παρουσίασε ἓνα πολὺχρωμο χαλί! Τὶ πολλὰ χρώματα ἔχει!

Ἄλλου τὰ χαλιά τὰ κάνουν σὰ ἐργοστάσια καὶ στὴ Γαλάτισσα μὲ τοὺς ἀργαλειούς!

Γαλάτισσα, σχολ. ἔτος 1956-57. Βενετία Β. Παπαθωκυλείου. Τάξη, Ε'.

189. Τὸ τσάπισμα

Πρὶν ἀκόμα πιάσουν δουλειὰ οἱ μεροκαματιάρισσες, ὁ νοικοκύρης τοῦ χωραφιοῦ, σοβαρὸς, ρίχνει μὴ γρήγορη καὶ ζωηρὴ ματιὰ στὸ χωράφι κι ἔπειτα κόβει τὸν ὄργο!

Τὰ κορίτσια μὲ κατεβασμένο τὸ τουλπάνι, γιὰ νὰ μὴ μαυρίση ἢ ἐπι-δερμιδα τους, παίρνουν τὸ καθένα ἀπὸ μιὰ τσάπα. Μπαίνουν στὸ χωράφι καὶ ἀραδιάζονται. Οἱ κοπέλες σφίγγουν ἀκόμα λίγο τὴ «μαμουκά» τους, φτύνουν λίγο τὰ γεροδεμένα χέρια τους, πιάνουν σφιχτὰ τὴ βαριὰ τσάπα, γέρνουν λίγο πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀρχίζουν τὸ τσάπισμα. Σάπ! σάπ! Ἀκούονται ἀδιάκοπα, βαριὰ καὶ θαθιά, τὰ χτυπήματα ἀπὸ τὶς τσάπες. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἐξακολουθεῖ ὡς τὸ θράδυ.

Καὶ ὅταν ὁ ἥλιος ρίχνη τὶς τελευταῖες ἀχτίδες του, κουρασμένες οἱ μεροκαματιάρισσες τραβοῦν γιὰ τὸ χωριό!

Σήμερον 7 Ἀπριλίου 1948 Βασίλειος Θεοδ. Δαμάσκος. Τάξη Σ'.

190. Τὸ ζύμωμα

Πῆρε νὰ θραδιάζη!

Ἡ μητέρα μου ἐτοίμασε τὰ χρειαζόμενα γιὰ τὸ ζύμωμα. Ἔφερε τὴ μεγάλη καὶ βαριὰ κοπάνα (σημ. σκάφη) καὶ τὴν ἔβαλε σὲ μιὰ ἄκρη. Ἔβαλε μέσα ἀλεύρι κοσκινισμένο καὶ νερὸ καὶ ἄρχισε νὰ ζυμώνη! Ἀνασκουμπώθηκε, ἔσφιξε τοὺς γρόθους καὶ ἄρχισε νὰ τοὺς βουτᾶ μέσα στὴν κοπάνα! Φλάκ! φλόκ! κάνει τὸ ζυμάρι! Τὸ γυρίζει ἀπ' ἐδῶ, τὸ γυρίζει ἀπ' ἐκεῖ καὶ ξαναβουτᾶ τοὺς γρόθους της. Τὸ ζυμάρι γέμισε ἀπὸ σημάδια. Ἀμέσως τὸ ἔφκιασε στρόγγυλα πλαστά, τὰ ἔβαλε στὴν πινακωτὴ καὶ τὰ πῆγε στὸ ροδισμένο φούρνο.

Σὲ λίγο βγήκε ψωμι καλοψημένο.

Βραστὰ 22 Ὀκτωβρίου 1936. Ἰωάννης Θεμ. Γκλάβας. Τάξη Σ'.

ΚΣΤ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

191. Ὁ τσαγκάρης

Τὸ τσαγκάρικό του θρίσκει κοντὰ στὴν πλατεία, ἀνάμεσα σὲ με-

ρικά σπίτια.

Τὰ ἐργαλεία του εἶναι πολὺ ἀπλά. Μιὰ ντανάλια, ἓνα σφυρί, πέντ' ἔξι: καλαπόδια ἐπάνω στὸ ράφι, ἓνα τραπέζι στὴ μέση καὶ μιὰ ποδιά κρεμαστὴ στὸ λαιμό! Τάκ! τούκ! Ἀκούεται νὰ χτυπᾶ μετὰ τὸ σφυρί, φκιάνοντας τὰ παπούτσια ποὺ τοῦ ἔδωσαν. Ἀφήνει τὸ σφυρί καὶ παίρνει τὸ σουβλί!... Πήγα κι ἐγὼ νὰ μοῦ φκιάσῃ τὸ κομμένο μου λουρί, ποὺ τὸ κρατοῦσα στὰ χέρια. Καλημέρα, μάστορα, τοῦ λέω.

— Καλημέρα, τί θέλεις;

Τοῦ ἔδωσα τὸ κομμένο λουρί κι αὐτὸς κουνώντας τὸ κεφάλι του, εἶπε:

— Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ πράγμα, παιδί μου. Θὰ χασομερήσω.

Χτύπα ἓνα καψούλι, μωρέ, τοῦ λέω, τί θὰ γίνῃ;

— Μὰ ἂν δάλω ἓνα καψούλι σὲ σένα, ἓνα ἄλλο στὸν ἄλλο, ἐγὼ πρέπει νὰ τὸ κλείσω τὸ μαγαζί μου.

Τότε ξαναπήρα τὸ λουρί καὶ ἦρθα στὸ σπίτι, κουνώντας τὰ δυὸ κομμάτια.

Ὁ τσαγκάρης εἶναι ἓνας κοντούτσικος καὶ κουτσός, ἀλλὰ καλὸς δουλευτής.

Σήμερα 29 Ὀκτωβρίου 1948. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Σ'.

192. Ὁ σιδεράς

Ὅλη μέρα στὸ πόδι ἐρίσκεται. Κεφάλι δὲ σηκώνει. Ὁ νοῦς του εἶναι στὰ σιδερικά.

Εἶναι κοντόσωμος, μετὰ μαῦρα μάτια καὶ μαῦρα φρύδια. Μουστάκι δὲν ἔχει καθόλου. Οἱ ἄνθρωποι μπεινοβγαίνουν στὸ ἐργαστήρι του. Ἄλλος γυνιά νὰ φκιάσῃ, ἄλλος κασμάδες νὰ κολλήσῃ, ἄλλος κλαδοκόπο καὶ δετὶ ἄλλο τοῦ χρειαστῇ. Κάποια στιγμή τὸν ἀκούω νὰ λέῃ:

— Μωρέ, θάσανο κι αὐτὴ ἡ δουλειά! Κόπηκα ἀπ' τὸ πρωὶ νὰ δουλεύω.

— Ἄμ' ἔτσι θγαίνει τὸ ψωμί πατριώτη! Ἄν δὲν τρέξῃ ὁ ἰδρώτας ἀπὸ τὸ μέτωπό σου καὶ δὲν κρατήσῃς ὅλη μέρα τὸ σφυρί, δὲ θγαίνει εὐκολὰ τὸ ψωμί, τοῦ ἀπαντᾷ ἓνας ἄλλος.

Τὰ μπράτσα του γυαλίζουν! Εἶναι μελανὰ ἀπὸ τὴ δουλειά. Ὅλη μέρα μετὰ τὸ σφυρί καὶ μετὰ τὴν τσιμπίδα εἶναι. Στιγμὴ δὲ στέκεται.

Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τοῦ σιδεραῖ.

Σήμερα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἑλένη Κ. Καραμφύλλη. Τάξη Ε'.

193. Ὁ ράφτης

Χρρρ! χρρρ! Ἀκούονται ὀλοένα οἱ κρότοι τῶν καρουλιῶν. Τὰ πόδια

καί τὰ χέρια του διαρκῶς κινιούνται. Βαρέθηκε ὁ καημένος. Κάποτε σταματᾷ γιατί κουράζεται. Ὁ μπαρμπα - Ἰωακείμ εἶναι γέρος πολὺ, ἀσπρομούστακος, μὲ γυαλιά. Τοῦ ἀρέσει πολὺ νὰ διαβάξῃ καὶ τὰ νέα τῆς ἐφημερίδας καὶ νὰ τὰ ἐξηγῇ στοὺς ἀγράμματους πελάτες. Κάθε ταξίδι πού κάνει τὸ αὐτοκίνητο, πρῶτος θὰ πάρῃ τὴν ἐφημερίδα. Τὸν ἔμαθε καὶ ὁ σωφέρης καὶ τοῦ κρατᾷ μιὰ ἐφημερίδα. Ἀφήνει τὴν ἐφημερίδα καὶ ξαναπιάνει τὴ δουλειά. Ἡ σίγγερ ράβει! Καὶ ὄλο ἐτοιμάζει κουστούμια, σακάκια, μπλοῦζες, παντελόνια καὶ ἄλλα! Τὰ ἐργαλεῖα του εἶναι ἡ ραφτομηχανή, τὸ ψαλίδι, ἡ βελόνα καὶ ἡ δαχτυλήθρα.

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1947-48. Σάββας Ὁρ. Ὁροηλιθης. Τάξη Στ'.

194. Ὁ γυαλοπώλης

Ἦταν μεσημέρι! Τὸ παιχνίδι εἶχε ἀρχίσει!

Ἕνας ἄντρας, μέτριος στὸ ἀνάστημα, γεμάτος, μὲ δασυτὸ μουστάκι, κατέβαινε τὸν κατηφορικὸ δρόμο. Στὰ χέρια του κρατοῦσε δυὸ μεγάλα καλάθια. Ἡ χοντρή φωνή του διαλαλοῦσε τὰ γυαλικά του:

— Ὁ γυαλοπώλης!... Ἔχομε φλιτζάνια, καφεμπρίκια, βεντουζες, πιάτα, μαχαίρια, φρουτιέρες, πηρούνια, κουτάλια, κουταλοθήκες!...

Σταμάτησε μπροστὰ σὲ μᾶς. Ἄφησε τὰ βαριά καλάθια νὰ ξεκουράσῃ τὰ χοντροκομιμένα καὶ παχιά χέρια του. Πολλές γυναῖκες τὸν περικύκλωσαν νὰ ἀγοράσουν γυαλικά. Αὐτὸς τὶς εἶπε: «Πάρτε, ὄλα φτηνά εἶναι».

Σὲ λίγο συνέχισε τὸ δρόμο του.

Βιέβος 22 Ὀκτωβρίου 1953. Ὁμαδικὴ ἐκθεσὴ Κίωστα Ἄντ. Καρρακώστα Ε', Βασιλείου, Γ'. Πολυζώγ, Νικολάου Χρ. Κλαμούρη Στ' τάξης.

195. Ὁ καρβουνιάρης

Γκάπ! γκούπ! ἀκούεται κάθε μέρα τὸ πελέκι στὴ λαγκαδιά!...

Τὰ νέα βλαστάρια καὶ τὰ παλιά, καὶ οἱ κορμοὶ τῶν δέντρων πέφτουν ἀπὸ τὸ ἀλύπητο πελέκι τοῦ καρβουνιάρη. Τὸ πρόσωπό του εἶναι μαῦρο σὰν τὸ τηγάνι. Τὰ χέρια του μαῦρα κι αὐτά. Μαύρη καὶ ἡ ἀγνή «ρετσινένια» φορεσιά του. Σηκώνει ξύλα χοντρά καὶ τὰ στήνει ὀρθια στὴ σειρά. Ὁ ἥλιος, μὲ τὴν ὄψη τοῦ ἀρρώστου, μεσημεριάζει. Τὸ καμίνι εἶναι ἔτοιμο. Τώρα βάζει φωτιά. Τσίφ! ἀκούεται καὶ λιγνὸς καπνὸς ὑψώνεται ἀπὸ τὰ «μάτια» τοῦ καμινιοῦ. Τὸ καμίνι καίει κρυφά. Ἵστερα ἀπὸ μέρες θὰ σβήσῃ καὶ θὰ βγοῦν τὰ μαῦρα κάρβουνα.

Αὐτὰ θὰ μᾶς δώσουν τὸ χειμῶνα τὴ λαμπρὴ φωτιά!

Βραστὰ 27 Δεκεμβρίου 1935. Βασίλειος Π. Κυριαφίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

ΚΖ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΚΔΡΟΜΕΣ

196. Ἡ ἐκδρομὴ

Ξημέρωσε ἡ Παρασκευή, πού τραβοῦσε μαζί της καὶ τὴ χαρὰ τῶν παιδιῶν!

Φάγαμε τὸ ἀχνιστὸ γάλα καὶ σὰν ἀστραπὴ φτάσαμε στὸ λάκκο! Παντοῦ γέλια καὶ χαρές, παντοῦ τραγούδια καὶ φωνές! Τώρα βρισκόμαστε σὲ μεγάλη χαρὰ! "Ὅλοι στὰ παιχνίδια! Καὶ τὸ καλύτερο παιχνίδι μας ἦταν νὰ πετάξουμε τὰ ρούχα καὶ νὰ πέσουμε στὸ νερό. Μὰ αὐτὸ μᾶς τὸ ἀπαγόρεψαν ἀμέσως οἱ δασκάλοι μας. Τὰ πελώρια πλατάνια μὲ τὸν παχὺ τους ἴσκιο, τὰ ἀηδόνια μὲ τὸ γλυκὸ τους κελήδημα, τὸ κρυστάλλινο νερό, ἔκαμναν τὸ λάκκο σὰν ἀληθινὸ παράδεισο! Ἐδῶ ἓνα ἀηδόني πλακώνει τὰ αὐγά του, πὶὸ πέρα ἓνας λαγὸς τσιτώνει τὰ αὐτιά του καὶ ἀπέναντι ὁ πανύψηλος βράχος, σὰν κυβερνήτης, διοικεὶ τὸν «Τσάκωνα»! Ἐδῶ περάσαμε ζωὴ, ἐδῶ χαρήκαμε πολὺ. Φάγαμε, τραγουδήσαμε, γελάσαμε, πηδήξαμε, χορέψαμε, ρουφήξαμε τὸ πὶὸ καθαρὸ ὄξιγόνο!

Καὶ τὸ βραδάκι φύγαμε γιὰ τὸ πατρικὸ μας σπίτι!

Σήμερον 24 Μαΐου 1951. Ἀπόστολος Σάβ. Μπενεζίδης. Τάξη Στ'.

197. Ἡ ἐκδρομὴ

Τὰ σύννεφα τῆς ἀνατολῆς θαιμιένα κόκκινα! "Ὡρα πρωινή!

"Ὅλα τὰ μάτια καρφώθηκαν στὸ δάσκαλο! Τι θὰ μᾶς πῆ;

— Ἐκδρομὴ! ἦταν ὁ λόγος του.

Ἡ χαρὰ τῶν παιδιῶν ἦταν πολυθόρυβη! Μὲ μᾶς χανόμαστε στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ. Πήραμε ἀπὸ τὸ σπίτι ὅ,τι χρειάζοταν καὶ ἰδρωμένοι καὶ φορτωμένοι ξαναγυρίζουμε στὸ σχολεῖο. Τὸ συσσίτιο μπῆκε στὴν κοιλιά! Τώρα ὅλες οἱ τάξεις, σὲ φάλαγγα κατὰ τριάδες, προχωροῦμε πρὸς τὴν «Ἁγία Κυριακή»! Οἱ δρόμοι πῆραν κι ἔστρωσαν τὰ καταπράσινα χαλιά τους γιὰ νὰ περάσωμε. Φτάσαμε! Ἡ τοποθεσία γεμάτη ἀπὸ ψηλὰ καὶ καταπράσινα δέντρα, πλατάνια καὶ θαλαμιδιές. Οἱ τραπεζαριές στρώθηκαν. Οἱ κούνιες πετάζονται στὸν ἀέρα. Τὰ σφυρίγματα τῶν σομπάνηδων ἀντηχοῦν πολυπληθέστερα. Τὰ παιχνίδια μας ἄρχισαν μὲ τόση χαρὰ καὶ τελείωσαν μὲ τόση κούραση! Ὁ ἥλιος ἔγερνε τὸ βαρὺ κεφάλι του πρὸς τὴ δύση. Καὶ ὅλα τὰ διέκοψε ἡ φωνὴ τῆς σφυρίχτρας τοῦ δασκάλου. Ἔτσι ἡ ἐκδρομὴ τελείωσε μὲ χαρὰ!

Καὶ πάλι τὰ σύννεφα τῆς δύσης θαιμιένα κόκκινα!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957 - 58. Κώστας Ἀστερ. Κουτζιαρῆς. Τάξη Στ'.

198. Ἡ χτεσινή ἐκδρομή

Ξεκινήσαμε με γέλια και χαρές για την «Αγία Τριάδα».

Ἡ ἀνοιξιὰτικὴ μέρα δυνάμωνε τὴ χαρὰ μας! Ἡ φύση μᾶς καλοδέχτηκε με μεγάλη χαρὰ κι αὐτὴ! Τὰ δεντράκια ταλαντεύτηκαν γιὰ μὰ στιγμὴ, σὰ νὰ μᾶς ἔλεγαν:

— Καλῶς τὰ παιδιὰ! Παιζτε, χαρῆτε, στὴν ωραία φύση!

Καὶ τὰ λουλούδια σήκωσαν τὰ κεφάλια τους νὰ μᾶς δοῦν! Οἱ κατακόκκινες παπαροῦνες στόλιζαν τὰ χωράφια. "Ὅλα τὰ παιδιὰ σκορπίστηκαν με χαρές και γέλια. Παιζαίμε και τραγουδήσαμε και ἤμασταν ἐνθουσιασμένοι! Τὸ μεσημέρι: ἤσυχασε λίγο ἡ Ἁγία Τριάδα. Καθήσαμε νὰ φᾶμε. Καὶ τὸ βράδυ πρὸ φύγαμε ἤσυχασε τελείως.

Αὐτὴ τὴν ἐκδρομὴ δὲ θὰ τὴν ξεχάσω!

Βάθος, σχολ. ἔτος 1952-53. Ἀσημίνα Χρ. Καρακώστα. Τάξη Στ'.

199. Ἡ ἐκδρομή

Ἐημέρωσε ἡ Τρίτη. Ὁ οὐρανὸς ἦταν καταγάλανος. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε ν' ἀνοίγη τὰ νυσταγμένα του μάτια.

Μὲ φαγητὰ ξεκινήσαμε γιὰ νὰ πᾶμε ἐκδρομὴ. Οἱ χαράδρες, τὰ βουνὰ και ἡ φύση ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τὶς φωνές τῶν παιδιῶν. Στὸ δρόμο μᾶς συντρόφευαν τὰ πουλιά. Κελαηδοῦσαν γλυκῶς και μᾶς βοηθοῦσαν στὰ τραγούδια. "Ὅταν φτάσαμε ἀρχίσαμε νὰ παίζουμε πολλὰ παιγνίδια. Ὁ ἥλιος ἔλο και ἀνέβαινε πρὸς τὸν οὐρανὸ. Σὲ λίγο στάθηκε στὸ κέντρο και μᾶς προειδοποίησε ὅτι εἶναι ὥρα τοῦ φαγητοῦ. "Ὅταν φάγαμε, ἀρχίσαμε πάλι με νέα ζωὴ και δύναμη, τὰ εἰρηνικά μας παιγνίδια.

Κατὰ τὸ βράδυ ὅταν ὁ ἥλιος ἄρχισε νὰ πέφτει στὴ δύση, γυρίσαμε εὐχαριστημένοι στὸ πολυαγαπημένο σπιτάκι μας.

Βάθος 20 Μαΐου 1953. Χρήστος Ἰ. Μιδέλκος Τάξη Στ'.

200. Στὴν ἐξοχή

"Ἀνοιξη! Ὁ τόπος γέμισε με λουλούδια και πρασινάδα! Ὁ οὐρανὸς γαλάζιος! Τὰ χελιδόνια ἤρθαν! "Ὅλοι γεμάτοι ἄρεξη!

Ἀποφασίσαμε νὰ πᾶμε ἐκδρομὴ! Μὲ τὸ τραγούδι στὸ στόμα, τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη, τὴ γρηγοράδα στὰ πόδια, τὰ φαγητὰ στὸ χέρι, ξεκινήσαμε! Στὸ δρόμο μᾶς καλημέριζαν ἔλα. Τὰ δέντρα με τὸ σιγολύγισμά τους, τὰ πουλιά με τὸν πρωινό τους ὕμνο, τὰ νερά με τὸ κελάρυσιμά τους, τὸ ἀεράκι με τὸ σιγοτραγούδημά του! Φτάσαμε! "Ὅλα ἐδῶ ξανάνκωσαν! Τὰ δέντρα, τὸ γρα-

σίδι, πού ως τώρα είχαν φίλους τὸν οὐρανό, τὸν ἥλιο, τ' ἄστρα, τὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι, τὸ γάργαρο νερό, ἔχουν κι ἄλλους φίλους! Ἐμᾶς τὰ παιδιά! Κάτω ἀπὸ τὸν παχὺ ἴσκιό πού ρίχνουν οἱ φυλλωσιές τῶν δέντρων, καθήσαμε. Φάγαμε μελάτα αὐγὰ —γεμάτοι ὄρεξη— μαῦρες ἐλιές, γλυκὸ χαλβά, ἀρμυρὸ τυρί, ἤπιαμε γάργαρο νερό καὶ ὕστερα παίξαμε. Ἐκεῖ κάτω ξαπλώνεται καὶ τὸ μεταλλεῖο μὲ τίς σκόνες καὶ τὰ χώματα. Πιὸ πάνω ἓνα σπιτάκι, ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἡ θρύση. Πάνω ψηλὰ «μέσα στ' ἀπόσκια τοῦ θουνοῦ στὰ δροσερὰ χορτάρια» σὰν ὠραία ζωγραφιά, ξαπλώνεται τὸ χωριὸ μου ἡ Γαλάτισσα. Τὶ μαγεῖα!

Μὲ πολὺχρωμα λουλούδια στὸ χέρι, εὐχαριστημένοι γι' αὐτὴν τὴν ὠραία ἀνοιξιότικη ἐκδρομὴ, ξεκινήσαμε γιὰ τὸ σπίτι!

Γαλάτισσα, σχολ. ἔτος 1956 - 57. Μαρία Ἀργ. Καφταντζή. Τάξη Ε'.

ΚΗ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

201. Στὴ Γερακινή

Πέρασαν χρόνια πού πῆγα στὴ Γερακινή, ἓνα χωριὸ τῆς νότιας Χαλκιδικῆς.

Ἦμουν μικρός. Μὰ πόσο μυθοῦμαι! Ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴ «Χοντρή Πέτρα» ἀπὸ ἓνα στενὸ δρόμο. Πέρασαμε στὸ μύλο τοῦ Μαλανδρῆ. Γούρ! γούρ! κάνουν οἱ μυλόπετρες καὶ ὁ μυλωνάς, λευκὸς ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὰ μαλλιά, μὲ τὸ πουκάμισο μαζεμένο ὡς τίς μασχάλες, ἀνακατώνει τὸ ἀλεύρι μὲ τὴ χούφτα του. Μὲ ὧρες πολλὲς φτάσαμε στὴ Γερακινή. Ἦταν ὠραῖο χωριό, ἀλλὰ μικρό. Καὶ λευκὸ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ τοῦ λευκολίθου. Τὰ βαγόνια πηγαινοέρχονταν. Λίγα παιδιά ἔπαιζαν τὸ «τράμπα τραμπαλίζομαι». Εἶχε καὶ δυὸ μικρὰ παντοπωλεῖα. Πῆγα καὶ ἐκεῖ πού θγάζουν τὸ μέταλλο. Τὶ νταμάρια! Τὶ γαλαρίες! Τὶ λαγούμια! Καὶ πόσο χαλίκι! Νὰ ἀπ' ἐδῶ θγαίνει ἡ ἄσπρη πέτρα, πού τὴν πηγαίνουν τὰ καράβια στὴν Ἀγγλία καὶ μᾶς τὴν ξαναφέρνουν πιάτα!

Τὴν ἄλλη μέρα γυρίσαμε στὸ χωριό.

Βροστά, σχολ. ἔτος 1939 - 40. Βασίλειος Διαμ. Σαλιάρης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

202. Ταξίδια στὰ Μουδανιά

Πρῶτὴ ξεκίνησα ἀπὸ τὸ σπίτι μὲ τὴ σουστίτσα μας.

Ἔβαλα τὰ δγκια (σημ. χαλινάρια) στὸ ἀδύνατο ἀλογάκι μας καὶ σιγὰ σιγὰ ἡ δίτροχη σουστίτσα πῆρε τὸν κατήφορο. Τὰ νεοφκιαγμένα χάμουρα (σημ. ἡ σαγὴ τῶν ζώων) γυαλίζουν! Κατήφορος εἶναι. Ἡ σούστα κυλᾷ θιαστική.

Καί τὸ καμουτσίκι σφυρίζει στὸν ἀέρα. Στὴν Πορταριά εἴμαστε τώρα. Δίπλα στὸ δρόμο μιά κρύα θρύση. Τὸ ἄλογο πίνει καλὰ νερὸ καὶ τραβᾷ πάλι τὸν κατήφορο. Μεσημέρι κοντεύει. Τὰ Μουδανιώτικα σπίτια φάνηκαν.

Σὲ λίγο ἔφτασα στὸ χωριό! Ἡ καταγάλανη θάλασσα μοῦ θάμπωσε τὰ μάτια. Κατέβηκα ἀπὸ τὴ σούστα καὶ τράβηξα μονομιᾶς στὴ θάλασσα. Τὰ καράδια ἦταν τραβηγμένα στὴν ξηρὰ. Οἱ ναυτικοὶ ὄλοι ξαπλωμένοι στὴν παραλία.

Τελείωσα τὴ δουλειά μου καὶ κατὰ τὸ ἀπόγευμα πῆρα τὴ σουστίτσα μου καὶ σιγὰ σιγὰ πάλι ἄρχισε νὰ κυλᾷ τὸν ἀνήφορο!

Σήμερον, σχολ. ἔτος 1948-49. Τριαντάφυλλος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

203. Τὸ ταξίδι μου στὸν Καρατέπε

Εἶχα καιρὸ νὰ κάνω δουλειά! Τὰ σχολεῖα εἶχαν κλείσει κι ἐγὼ ἤμουν ὄλο παιχνίδι.

Ἦταν πρωὶ Μαρτιάτικο. Νύχτα μὲ σήκωσε ὁ πατέρας μου. Ποιὸς ξέρει γιατί. Κάτι θὰ συμβαίνη σκέφτηκα.

— Σήμερα Τριαντάφυλλε, ταξιδάκι!

— Γιὰ ποῦ πατέρα; ρώτησα φοβισμένος.

— Γιὰ τὸν Καρατέπε, μοῦ εἶπε.

— Καὶ μὲ τί θὰ πάω;

— Μὲ τὸ δύο νούμερο, παιδί μου. Μοῦ εἶπε καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, γιὰ νὰ μὴν τὸν δῶ πὺ χαμογελοῦσε.

Καὶ ἐγὼ πῆρα τὸ δρόμο, πέρασα τὸ Βρωμοσυρτιανὸ σχολεῖο καὶ τράβηξα γιὰ τὸν Καρατέπε. Τέλος ἔφτασα! Εἶναι μικρὸ χωριό. Τὰ σπίτια του ἀριά καὶ μετρημένα. Ὁ ἀλευρόμυλος καὶ ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ ὁμορφιά του. Τίποτε ἄλλο. Καὶ νερὰ δὲν ἔχουν. Μονάχα πέρα ἐκεῖ σὰ μαντριά ἔχουν ἓνα πηγάδι. Ἀπὸ ἐκεῖ ὕδρευονται. Ἐδῶ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, μιὰ μαρμαρένια θρύση πῆρε τὸ μάτι μου. Ἐγὼ διψοῦσα καὶ πῆγα νὰ πιῶ νερό. Ἀλλὰ τοῦ κάκου! Ἔχει χρόνια νὰ τρέξη νερό! Γύρισα ὄλο τὸ χωριό, μὰ νερὸ δὲ βρήκα πουθενά! Κι ἔτσι ἔφυγα διψασμένος! Ἀπὸ τότε ἔχω νὰ λέω γιὰ τὸ νερὸ ἐκείνου τοῦ χωριοῦ.

Ἦταν ἀρκετὰ μακριὰ τὸ χωριό, μὰ ἐμένα μοῦ φάνηκε παιχνίδι!

Σήμερον, σχολ. ἔτος 1948-49. Τριαντάφυλλος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

204. Φανταστικὸ ταξίδι στὴν Κίνα

Τὸ ἀεροπλάνο σὰν ἓνα μεγάλο ὄρνις ἔσκιζε τὸν καταγάλανο οὐρανό.

Περνώντας θάλασσες, θουνὰ καὶ πεδιάδες, φτάσαμε στὸ Δελχί! Τὰ ὠραῖα σπίτια του φαίνονται σὰ μικρὰ ἄσπρα κουτάκια. Οἱ Ἴνδοὶ μπαινοβγαί-

νουν σὰ μαῦρα μυρμηγκάκια. Τὰ σιτηρὰ στήν πεδιάδα ἄρχισαν νὰ χρυσίζου. Φτάσαμε καί στήν Κίνα! Ὁ ἥλιος τήρα μεσουρανοῦσε. Τὸ Σινικὸ τεῖχος φαίνεταν σὰν ἓνα μεγάλο φίδι, ποῦ ὄλο ξετυλίγεται ἐπάνω σέ βουνά, σέ κάμπους, σέ ποτάμια καί ποτέ δὲν τελειώνει! Εἶναι ἓνα μεγάλο θαῦμα! Σὰν ἓνα μαχαίρι, χωρίζει τὴ Μογγολία ἀπὸ τὴν Κίνα. Ποιὸς ξέρει πόσοι ἐργάτες δούλεψαν νὰ τὸ κάμουν! Πόσοι ἄνθρωποι πέθαναν στὰ ἅγια χώματά του! Πόσες μάνες ἔκλαψαν! Κάποτε τὸ Σινικὸ τεῖχος ἦταν ἡ δόξα τῆς Κίνας! Πιὸ κάτω ὁ Κίτρινος ποταμὸς θοιίζει σπαραχτικά!

Εἶχε νυχτώσει στὰ καλά ὅταν ἀφήσαμε τὴν ἀπέραντη Κίνα!

Βιβλός, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Ὀμηδικὴ ἐκθεσὴ Εὐδοκίης Γ. Πέγρου, Εἰρήνης Θ. Κουτσού, μαθητριῶν Στ' τάξης.

205. Ἐνα ταξίδι στὴ Σαχάρα

Ἡ Πούλια τρεισοῦθνε! Ἐνα ὀλόδροσο καί χαρούμενο πρωινό, μὲ χίλιες ὀμορφιές, σκορπίστηκε γύρω μας!

Μὲ πλοῖο ταξιδεύουμε γιὰ τὴν Ἀφρική! Τὴ μεγάλη χώρα ἀλήθεια! Τὴ νὰ πρωτοθαυμάσωμε! Τὸν ἀτελείωτο Νεῖλο, τὰ λεκανοπέδιά της, τὰ ψηλὰ βουνά της, τοὺς ἀραπάδες ἢ τὴ Σαχάρα; Ἀσφαλῶς τὴ Σαχάρα! Σαχάρα!... Ποιὸς θ' ἀκούσῃ τὴ λέξη αὐτὴ καί ἡ καρδιά του δὲ θὰ σκιρτήσῃ ἀπὸ μεγάλη ἀπορία; Οἱ ἀμμοῦδες της θαρρεῖς εἶναι κύματα τῆς θάλασσας κι ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή ἀλλάζουν τόπο! Χάνεσαι καί σύ, χάνεις καί τὸ νοῦ σου! Ποιὸς ἄλλος ἀπ' τὴν καμῆλα μπορεῖ ν' ἀντέξῃ σ' αὐτὴν τὴν ἔρημο! Οἱ ὁάσεις της, ξαπλωμένες μιὰ ἐδῶ καί μιὰ ἐκεῖ, μοιάζουν σὰ νησάκια σκορπισμένα στὸν ἀπέραντο ὠκεανό! Αὐτὲς δίνουν μιὰ νέα ζωὴ, μιὰ ξεκούραση στὰ καραβάνια! Τήρα εἶδαμε καί νιώσαμε τί θὰ πῆ ἔρημος!

Κι ἐνθουσιασμένες, ἀποχαιρετήσαμε τὴν Ἀφρική καί φύγαμε.

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1956 - 57. Ὀμηδικὴ ἐκθεσὴ Μερόπης Γ. Νουκάρη, Μαρίας Ἀργ. Καφταντζή, μαθητριῶν Ε' τάξης.

ΚΘ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

206. Ὁ κλέφτης στὰ κουκιά

Ξετρυπώθηκε κάποιος μέσα ἀπὸ μιὰ πυκνὴ καί μεγάλη σάκαλη ποῦ εἶχε ζωμένα τὰ κουκιά!

Χωμένος μέσα στὴς μεγάλες κουκιές, μάζευε λαίμαργα τὰ τρυφερὰ κουκιά καί τὰ φυλάκιζε μέσα στὴς μεγάλες τσέπες του. Πιὸ πέρα ὁ ἀγροφύλακας

τὸν ἐνεδρεύει! Ὁ κλέφτης μάζεψε ὅσα τοῦ χρειάζονταν καὶ τράθηξε τὸ δρόμο του, ἀπὸ ὅπου εἶχε τρυπώσει. Περπατοῦσε σκυφτὰ καὶ φοβισμένα, κοιτάζοντας δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Σὲ λίγο σὰν ἓνα φάντασμα παρουσιάστηκε ὁ κοντὸς ἀλλὰ φοβερὸς ἐκείνος ἀγροφύλακας, μὲ τὸ ὄπλο στὸν ὄμο καὶ μὲ τὸ μπαστούνι στὰ χέρια του. Τὸν εἶδε καλὰ καλὰ καὶ τοῦ λέγει:

— Βρέ, «κατράν καφαλή Μουσσολίνι», ποῖος σὲ ἔστειλε καὶ ἤρθες νὰ κλέψης κουκιά;

Φάπ! φούπ! Ἄρχισε ὁ «Μουσσολίνι» νὰ τὶς μαζεύη καταποδιαστές. Τότε ντροπιασμένος καὶ μὲ τὸ κεφάλι κατωί, τράθηξε πρὸς τὸ χωριὸ κλαίοντας. Αὐτὰ παθαίνει ὁ κλέφτης!

Σήμερον 29 - 4 - 1948. Ὁμιλική ἐκθεση Νικολάου Κ. Κικρεμφύλλη Ε' καὶ Ἰορδ. Ὁρ. Κικρεμφύλλη, Ἰωάν. Βελισ. Κριθαρέλη. Στ' τάξης.

207. Τὶ μᾶς διηγήθηκε ὁ πατέρας

Ἦταν Σαββατόβραδο. Ὁλη ἡ οἰκογένεια ἦταν καθισμένη στὸ τζάκι. Ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα ἀντικριστὰ στὰ παραγώνια καὶ μεις τὰ παιδιὰ ἀνάμεσα τους.

Ὁ πατέρας μᾶς μιλάει γιὰ τὴν κλεψιά καὶ τὶς κακὲς πράξεις:

— «Ἀκοῦτε παιδιὰ μου», λέει ὁ πατέρας, παίρνοντας κάποιο βιβλίον στὰ χέρια του. «Σᾶς συμβουλεύω νὰ μὴν κλέβετε καὶ νὰ μὴ λέτε ψέματα. Γιατὶ ἔταν μεγαλώσετε πάλι θὰ κλέβετε καὶ θὰ σᾶς τραβοῦν στὶς φυλακές. Αὐτὸ ἐγινε καὶ στὴν παλιά μας πατρίδα. Ἐνας ἐκλεψε ἀπὸ μιὰ κυρία χρήματα. Ἡ κυρία τὸν ἔπιασε καὶ τὸν πῆγε στὴν ἀστυνομία. Καὶ κάθισε χρόνια στὴ φυλακή. Τὸ καλὸ παιδί πρέπει νὰ ἀκούη τὸ μεγαλύτερό του, νὰ μὴ λήη ψέματα, νὰ μὴ κλέβη, νὰ συνοδεύη τοὺς γέρους ποὺ δὲ βλέπουν. Ὅχι σὰν τὴ μικρὴ τὴ Ρήνα ποὺ ὄλο κοροϊδεύει τοὺς τυφλοὺς. Νομίζει πὼς δὲ θὰ γεράση καὶ αὐτή».

Αὐτὰ μᾶς διηγήθηκε ὁ πατέρας.

Σήμερον 9 - 11 - 1950. Γαβριήλ Γ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

208. Μιὰ καλὴ πράξη μου

Τὸ σκοτάδι ἔξωνε τὸ χωριό. Τὰ καντηλάκια τ' οὐρανοῦ μὲ τὸ ἀδύνατο φῶς μετρίασαν τὴν πένθιμη ὄψη τῆς νύχτας!

Ὁρα ὀχτώ! Τίχ! τὰχ! ἀκούστηκε στὴν ἐξώπορτα. Ἐνα δειλό, κουρελιασμένο, ἀδύνατο, χλωμιὸ παιδάκι, πρόβαλε μπρὸς του. Καὶ ἡ ἀδύνατη, δειλὴ καὶ παραπονιαρική φωνούλα του, μοῦ ἔδωσε νὰ καταλάβω τί ἤθελε.

— Ψωμί ἔχετε; μοῦ λέει.

Ἡ καρδιά μου πλημμύρισε ἀπὸ λύπη. Αἰσθάνθηκα μέσα μου ἀγάπη

για τὸ φτωχό, τὸ πεινασμένο παιδάκι! Καὶ ἀμέσως βάζω στὴν ποδιά μου ψωμί, τυρί, πορτοκάλια, καραμέλες καὶ τοῦ γέμισα τὶς τσέπες καὶ τὰ χέρια του! Τὸ γέλιο πλάτυνε στὰ χεῖλη του καὶ στὰ χεῖλη μου!

Τὴν καλὴ αὐτὴ πράξη ποὺ ἔκαμα θὰ τὴ θυμοῦμαι πάντα.

Γαλιτάστα 15 - 3 - 1958. Βενετία Β. Παπαβασιλείου. Τάξη Στ'.

209. Κάναμε ἕνα καλὸ

"Ὅλα ξύπνησαν μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. "Ὅλα χαίρονται στὸ ρόδι-
σμα τῆς καινούριας αὐγῆς!

Νέα κίνηση στὸ χωριό. "Ὅλοι ξεκινοῦν γιὰ τὶς ἐργασίες τους. "Ὅλοι τρέχουν νὰ ἐβάλουν τὸ τίμιο ψωμί τους. Κι ἐγὼ μὲ τὴ φίλη μου ἀνεβαίνουμε τὸ ἀνηφορικὸ δρομάκι τοῦ Ἁγίου Προδρόμου. Σὲ λίγο φτάσαμε στὸ φτωχικὸ σπιτάκι τοῦ γερο - Γιώργη. Μόνος, ἔρημος, ἀπροστάτευτος ἔμεινε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο! Σύντροφός του οἱ δυὸ ξύλινες πατερίτσες του! Μᾶς χαϊδεύει μὲ τὰ ἀδύνατα καὶ τρεμουλιαστὰ χέρια του καὶ μᾶς λέει μὲ παράπονο:

— Καλὰ μου παιδιά, τί ὥρα ἦταν αὐτὴ, ποῦ ἤρθατε νὰ κάνετε παρέα ἐμένα τὸ δύστυχο, τὸ φτωχὸ γέρο!

Μᾶς ἔβλεπε καὶ τὸν ἔπαιρνε τὸ παράπονο. Ἐκλαιγε μὲ δάκρυα στεναγμοῦ. Τὸ νοικοκυριό του εἶναι δυὸ ἀπεριποίητα κρεβάτια, τὸ μπαούλο του καὶ μιὰ ψάθα στρωμένη. Μόνο ἡ γκρι γατούλα του τριγυρνᾷ ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ. Μεσημέριασε πιά. Ἀποχαιρετήσαμε τὸ γέρο ἀσπρομάλλη καὶ φύγαμε εὐχαριστημένες ἀπ' τὴν καλὴ μας αὐτὴ πράξη.

Ἀλήθεια, πόσο εὐχαριστήθηκε καὶ ὁ καλὸς μας Θεός!

Γαλιτάστα 15 - 3 - 1958. Μερόπη Ἰ. Νουκέρη. Τάξη Στ'.

210. Ἡ κλοπὴ

Ἐγὼ παιδιά, στὴ σημερινή μας συγκέντρωση, θὰ σᾶς πῶ τί μᾶς διηγήθηκε ὁ πατέρας μου καὶ τί μᾶς συμβούλεψε.

«Ἦταν Σάββατο. Στὴν παλιὰ πατρίδα μας γινόταν παζάρι. Ἄλογα, βόδια, μουλάρια καὶ καμήλια, πλημμύρισαν τὴ μεγάλη ἀγορὰ τῆς Ἀρτάκης! Καὶ ἐκεῖ στὴν ἄκρη, δίπλα σὲ ἕνα παλιάχορο, ἦταν ἕνα ἄλογο, ζεμένο σὲ μιὰ σούστα! Ἦταν μεσημέρι! "Ὅλος ὁ κόσμος ἔτρωγε! Σὲ λίγο ἕνας μελαχρινὸς ἄνθρωπος, μὲ τὰ μάτια σὰ σπίθες, μετροῦσε τὴν ἀξία τῶν ζώων! Τὸ ψαρι ἄλογο, ποῦ ἦταν ζεμένο στὴ σούστα, ξεχώριζε ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα. Ὁ κλέφτης σὰ νοικοκύρης ἔλυσε τὸ ἄλογο καὶ σὰν ἀστραπὴ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὰ σπίτια. Τὸν εἶδε ὁμῶς ἕνας γέρος καὶ τὸν πρόδωσε. Καὶ σὲ λίγο τὸν ἔφεραν ἀλυσδεμένο στὴν ἀγορὰ. "Ὅλος ὁ κόσμος τὸν ἔφτυσε. Αὐτὸς εἶχε κατεδάσει τὸ πρόσωπό

του καὶ δὲν ἔβγαλε τσιμουδιά. Ὑστερα τὸν πῆγαν στὴν ἀστυνομία».

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἱστορία τοῦ πατέρα. Καὶ ὅταν τελείωσε μᾶς εἶπε:

«Γι' αὐτὸ παιδιά μου σᾶς λέγω νὰ μὴ γίνετε κλέφτες. Νὰ εἴστε τίμιοι ὄνθρωποι, νὰ σᾶς χαίρεται ὁ κόσμος».

Σήμερον 13 - 11 - 1950. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

Λ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

211. Μπροστὰ στὸν κλέφτη

— Σκοτώθηκε ὁ ληστής, πέθανε ὁ κακοῦργος, ἀκούεται καὶ ξανακούεται: σὲ κάθε σπίτι, σὲ κάθε δρόμο τοῦ χωριοῦ μας.

Ὅλοι τρέχουν νὰ δοῦν τὸν «καπετάνιο». Περπατήσαμε ὥρα πολλὴ καὶ φτάσαμε σ' ἓνα θαθὸ ρουμάνι, ἐκεῖ πίσω στὸν «Κουντουρῖσιο» τὸ λάκκο. Ὅλοι χαμογελοῦν ὅταν βλέπουν τὸ χωροφύλακα νὰ σηκώνη πρὸς τὰ ἑπάνω τὸ κομμένο κεφάλι τοῦ κλέφτη. Ἀνάμεσα στὸν κόσμο θρῖσκειται καὶ μιὰ γριούλα. Στέκεται: μπροστὰ στὸν κλέφτη κι ὄλο βλαστημᾷ καὶ λέει:

— «Γιὰ σὲ θρὲ «τούμπανε» χάλασε ἡ σειρά μου! Ἐξορίστηκαν οἱ σπιτικοί μου καὶ ἔμεινα μόνη! Ἄλλὰ πέθανες καὶ σύ! Βασανίστηκες! Πέρασες τῆς ἐλπίδος τὰ φαρμάκια! Χέρι δὲ σοῦ ἄφησαν! Τὸ κορμί σου «κοῦρσο» (σημ. κατατρυπημένο) ἔγινε ἀπὸ τίς σφαῖρες! Ἄλλὰ τί μὲ ὠφελεῖ; Τώρα σὲ βλαστημῶ γιὰ τελευταία φορά! Καὶ νὰ μὴ σὲ δεχτοῦνε οὔτε στὸν Ἄδη!».

Αὐτὰ εἶπε ἡ γριούλα μπροστὰ στὸ νεκρὸ κλέφτη. Βλαστημιές, γέλια καὶ κοροϊδίες, ἀντηχοῦν σ' ὄλον τὸ λάκκο! Ἀφοῦ εἶδαν ὄλοι τὸ πτώμα τοῦ κλέφτη, τὸ πῆραν, τὸ φόρτωσαν σ' ἓνα ζῶο καὶ τὸ ξεκίνησαν γιὰ τὸν Πολύγυρο! Σὲ ὄλον τὸ δρόμο ὁ κόσμος ἔχει τὴν ἱστορία τοῦ κλέφτη. Καὶ ὅταν γύρισε τὸ πλῆθος στὸ χωριὸ ἄρχισε τὸ γλέντι!

Ὅλοι χάρηκαν γιὰτὶ γλίτωσε τὸ χωριὸ ἀπὸ τὰ θάσανα.

Βραστὰ 16 Δεκεμβρίου 1936. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Βασιλικῆς Ἰ. Κρατσοβάλη Ε' καὶ Ἐλευθερίας Ἀθ. Καραβασίλη Στ' τάξης.

212. Ὁ Β ρ υ ὡ ν η ς (σημ. Δ'ντῆς ἐταιρείας μεταλλείων Βάδδου)

Ἐχει δυὸ χρόνια τώρα πὺθ βασανίζεῖ τὸν κόσμο!

Ἄ! σήμερον θὰ πληρώσῃ, ἄ! αὔριο, κι ὄλο μᾶς κοροϊδεύει! Πολὺ σκληρὸς κι ἀχάριστος φάνηκε! Ἄλλὰ βέβαια. Δὲν καταλαβαίνει τὴ δυστυχία μας! Πῶς μπορούμε νὰ βλέπουμε τοὺς πατεράδες μας χωρὶς δουλειά; Κουρκούτι χωρὶς λάδι τρώει ὁ κόσμος κάθε πρωί! Τὶ χρεωστᾶει νὰ τραβάη αὐτὸ τὸ θάσα-

νο; Δέν είναι κρίμα νά κάθεται ὁ πατέρας καί νά δουλεύη ἡ μανούλα γιά τά μικρά της παιδιά; Καί ἔμωσ τόσο καλός φάνηκε! Χτές ἦρθαν τρεῖς φορατζήδες. Καί οἱ τρεῖς ζητοῦσαν λεφτά! Ἦν δέν τοὺς δίναμε θά μᾶς ἔβαζαν καί στή φυλακή!

Τὸ Βρυώνη δὲ θά βρεθῆ ἕνας καὶ τὸν δικάση!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954-55. Ὀμαδική ἀκθεση Βαλκασίας Δ. Μπέλλου, Ἀναστασίας Σ. Φωτισμένο, μαθητριῶν Στ' τάξης.

213. Ὁ κλέφτης

Ἄλυσόδετο τὸν φέρανε στήν κλατεία!

— Τί θά ἔκλεψε πάλι ὁ Λευτέρης; λέει ὁ μικρὸς Τασούλης.

Ἦ τσεκούρι ἢ αὐγά, ἀπάντησε. Καί ἀλήθεια. Ἐνα τσεκούρι, ἕνα σουγιά καί μιὰ παλάντζα! Γιά τὰ τρία πρῶτὰ πράγματα μπήκε τὸ νέο παιδί στή φυλακή! Ὁ σκληρὸς χωροφύλακας, πῆρε τὸν πέτσινο βούρδουλα καί μπήκε στὸ κρατητήριό πού εἶχαν τὸ Λευτέρη. Ὁ καημένος! Ποιὸς ξέρε; πόσες βουρδουλιές θά ἔφαγε στήν ἀδύνατη πλάτη του! Σημμαδιές πού θά ἔγιναν! Καί τώρα πῆραν τὸ Λευτέρη, τὸν κρέμασαν τὸν ἄπλυτο λαϊμό του τὰ πράγματα πού ἔκλεψε καί τὸν γυροῦσαν σὲ ἔλους τοὺς μαχαλάδες. Ὅλοι τὸν ἔφτυναν σὰ μοῦτρα!

Ἐγὼ ἔλο καί ἔλεγα: Αὐτὰ πεθαίνουν οἱ κλέφτες!

Σήμετρα 15 Φεβρουαρίου 1951. Ἀπόστολὸς Σ. Μπαταξίδης, Τάξη Στ'.

214. Γιατί μείνωμε ἔξω τῆ νύχτα

Ἦταν ἡ ὥρα ἑφτά, ἔταν ἐγὼ ὁ Ἀντώνης, ὁ Δημήτρης καί ὁ Χρῆστος, γυρίζαμε ἀπὸ τὸν «Τσάκωνα» μὲ τὰ γίδια μας!

Στὸ δρόμο συναντήσαμε ἄλλους δυὸ τρεῖς βοσκούς καί κάναμε παρέα. Ἦ ὥρα περνοῦσε καί τὸ σκοτάδι ἀπλωνόταν παντοῦ.

— Ἀντώνη, Δημήτρη, Χρῆστο, αἶντε νά φεύγωμε, γιατί θά ἀργήσωμε, τοὺς εἶπα ἐγώ!

Ἐκεῖνοι ἀφήσανε τὴν παρέα, μαζέψαμε τὰ γίδια καί ξεκινήσαμε γιά τὸ χωριό. Φτάσαμε στὸ ἐρημοκλήσι πού εἶναι στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ σταματήσαμε.

— Στὸ χωριό δὲ θά μποῦμε ἀπόψε, εἶπε ὁ Ἀντώνης. Γιατί ἀργήσαμε, θά μᾶς νομίσουν γιά ἀνάρτες καί θά μᾶς τουφεκίσουν ἀπὸ τὸ ἀπέναντι φυλάκιο.

— Τρελὸς εἶσαι ρε Ἀντώνη; τὸν ἀπάντησα ἐγώ.

— Αὐτὸ πού σᾶς λέω ἐγώ, μᾶς ξαναεἶπε ἐκεῖνος μὲ θυμό! Τρέχα Δη-

μητέρα και «στόμωσε» τὰ γίδια. Θὰ πλαγιάσωμε ἐδῶ. Προστάζει στοὺς Δημήτρη.

Ὁ Δημήτρης ἔτρεξε γρήγορα γρήγορα καὶ τὰ «στόμωσε» μέσα στοὺς νιάμα. Ἐκεῖ πλαγιάσαμε. Ἡ ὥρα περνοῦσε: Θὰ ἦταν πιά μεσάνυχτα, δταν εἶδαμε μιὰ ἀστραπή νὰ σκίζη τὸ σκοτεινὸ σκοτεινὸ φανὸ καὶ νὰ σβήνη στὸν αἰθέρα. Κατόπι καὶ μιὰ βροντή!

— "Α! θὰ θρέξῃ! εἶπε ὁ Ἀντώνης καταλυπημένος.

"Ὅπως καὶ ἔγινε. Σὲ λίγο ἡ βροχὴ ἔπεφτε μὲ τὸ τσουβάλι! Τὸ νιάμα ἔγινε λάσπη. Τὰ γίδια μαζεύτηκαν μὲ κουβάρα. Ἐγὼ εἶχα τὸν τορβά μου ἐπάνω στοὺς κεφάλι μου γιὰ νὰ προφυλαχθῶμε λιγάκι. Γονάτισα ἔπειτα στοὺς λασπωμένο χωμα, σήκωσα τὰ χέρια μου ἡλὰ καὶ παρακάλεσα τὸν καλὸ Θεὸ ὅλη μας γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ! Ἡ βροχὴ σταμάτησε! Ὁ Ἀντώνης ἄρχισε τὰ τραγούδια ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Καὶ μεῖς ἡ ἄλλοι ἄρχισαμε τὰ σφυρίγματα καὶ τὶς φωνές.

— "Ε! Ἀντώνη! ξημερώνει καὶ πρέπει νὰ φεύγωμε σιγὰ σιγὰ, τὸν εἶπα ἐγώ.

— "Αιντε, μᾶς λέγει καὶ κείνος.

Μαζέψαμε τὰ γίδια καὶ ξεκινήσαμε. Κατεβαίνοντας τὸν κατήφορο τοῦ ἐρημικηριοῦ, νὰ κι ἓνας, μὲ τὸ ὄπλο τὸ χέρι, μπροστὰ μας!

— Ποῦ θρῖσκόσασταν ἐσεῖς ρε μικρά;

— Νά, ρε Ἀναστάση, ἐφές τὸ κορδὸ ἀργήσαμε καὶ μείναμε ἔξω.

— Καὶ γιατί δὲν περιμένατε νὰ βγῇ ὁ ἥλιος, γιὰ νὰ μπῆτε στοὺς χωριό, μᾶς εἶπε ἐκεῖνος, παίρνοντας τὸ ὄπλο ἀπὸ τὸν ὄμο στοὺς χέρι!

— Ἐβρεξε, ρε Ἀναστάση, τὴ νύχτα καὶ κρυώναμε. Γι' αὐτὸ ἀποφασίσαμε νὰ μποῦμε μέσα, ἔλεγε ὁ Ἀντώνης, κάνοντας πὼς κρύωνε, γιὰ νὰ μὴ μᾶς δείρῃ ὁ Ἀναστάσης.

— "Αιντε, περάστε! μᾶς εἶπε.

Ἐμεῖς τραβήξαμε καὶ φτάσαμε τὸ ρέμα.

— "Ε! μικρά! ποιοὶ εἶσατε; φώναξε καὶ ὁ χωροφύλακας μέσα ἀπὸ τὸ φυλάκιο.

Ἐμεῖς τὸν εἶπαμε καὶ περάσαμε. Ἐγὼ χῶρισα τὰ γίδια μου, τὰ ἔβαλα μέσα στοὺς μαντρί καὶ πῆγα στοὺς σπῆτι. "Ὅλοι κοιμόνταν! Ἐπεσα καὶ ἐγὼ στὸν ὕπνο, ὥσπου ξημέρωσε. Ὅλοι μὲ ρωτοῦσαν τί πάθαμε τὴ νύχτα. Ἐγὼ τοὺς εἶπα τὴν ἱστορία:

Αὐτὸ θὰ τὸ θυμοῦμαι ὥσπου νὰ γεράσω!

Σήμερον 30 Σεπτεμβρίου 1948. Κωνσταντῖνος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

215. Ἡ διανομὴ

Ἦταν βραδάκι! Τὸ τσουχετὸ ἀεράκι πιρουνίαζε τὰ σώματα. Δυνα-

τὸς ἀέρας ἔδερνε τὸ χωριό. Οἱ δρόμοι καθάρισαν. Πετραδάκια, κλαδιὰ, ὄλα παρασύρθηκαν στοὺς λάκκους.

Παιδιά μικρὰ καὶ μεγάλοι, εἶχαν κυκλώσει τὴν πόρτα τοῦ Κοινοτικοῦ γραφείου. Καρτεροῦσαν τὸν παπά, πού θὰ τοὺς μοίραζε διάφορα εἶδη, ἀπὸ ἔρανοὺς πού ἔγιναν σὲ ἄλλα μέρη. Ὁ παπὰς μισοφάνησε πίσω ἀπὸ τὸ μαγαζί τοῦ κύρ Ἰορδάνη. Νά τος καὶ ξεπρόβαλε ὄλος! Τὰ ράσα του ἀνοιζαν σὰν ὀμπρέλα ἀπὸ τὸ δυνατὸ ἀέρα! Καὶ τώρα οἱ κύριοι κύριοι ὁ Καρεμφύλλης, ὁ Τολέρης, ὁ Κοκκινίδης καὶ ὁ παπὰς μπῆκαν στὸ γραφεῖο. Ἄρχισαν νὰ σκαλίζουν τὰ χαρτιά. Τὰ παπούτσια τὰ χωρίσανε σὲ δυὸ μέρη. Καινούρια καὶ παλιά!

Μὰ ἡ διανομὴ δὲν ἔγινε ὅσο ἔπρεπε δίκια!... Δὲ θέλομε νὰ ἀδικήσουμε κανένα. Λέμε τὸ σωστό. Ὅπως καὶ ὁ Χρυσόστομος ἔλεγε πάντοτε τὸ σωστό καὶ τὴν ἀλήθεια!

Σήμετρα 23 Ἰανουαρίου 1952. Ὁμαδικὴ ἐκθεσὴ Γεωργίου Χρ. Στόικου, Δημητρίου Ἰ. Μπατζίνη, Γεωργίου Χαρ. Μουτάφη, μαθητῶν Στ' τάξης.

ΛΑ' ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

216. Ἐκλογές

Μόλις ρόδισε ἡ ἀνατολὴ καὶ ὁ ἥλιος γλιστροῦσε στὸν ἀπέραντο οὐρανὸ, ἄρχισε ἡ κίνησις καὶ ἡ ὀχλοβοὴ στὸ χωριό!

Πηγαίνοντες σὰν τρελοὶ οἱ χωριανοὶ στοὺς δρόμους καὶ συνομιλοῦν. Καθένας κρατεῖ στὸ χέρι του ἓνα μικρὸ χαρτί. Βρέθηκα ἔτσι δίχως νὰ τὸ θέλω, μέσα στὴ σύγχυσις καὶ τὴν ταραχὴ αὐτή. Ἄχ! Παναγιὰ μου, τί γίνεται; Εἶπα μέσα μου καὶ ἔτρεξα νὰ ἰδῶ δυὸ μεσόκοπους, πού ἐτοιμάζονται γιὰ καθγά. Ἄλλους βλέπεις νὰ τρέχουν καὶ νὰ φωνάζουν μανιασμένοι καὶ ἄλλους νὰ μοιράζονται ψηφοδέλτια. Ὁ ἥλιος φεύγει σὰν ἀερόστατο στὸν οὐρανὸ καὶ μᾶς λούζει μὲ τὴ λαμπρὴ σαπουνάδα του. Καὶ οἱ χωριανοὶ ἀνεβοκατεβαίνουν τὴ σκάλα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

— Νὰ ἐδῶ νὰ θάλης σταυρό, εἶπε κάποιος σὲ ἓναν ἄλλο. Μὴν τύχη καὶ σὲ γελάσουν!

Ἕνας κοντοκαμωμένος ἄντρας φωνάζει καὶ βλαστημᾷ:

— Ἄν μάθω ποιὸς τὸ ἔκαμε αὐτό, θὰ τοῦ βγάλω ἓνα ἓνα τὰ δόντια του.

Πλησίασα κοντὰ καὶ ρώτησα τί ἔγινε.

— Νὰ, ὅταν κατέβαινε τὴ σκάλα αὐτὸς ὁ μπάρμπας, ἓνα παιδί τοῦ κόλλησε, μὲ ἓνα ἀγκάθι, ἓνα «Βενιζέλο» στὸ παλτό του, μού εἶπε κάποιος καὶ ἔσκασε στὰ γέλια.

— Ἀπὸ κανένα μεγάλο θά ὀρμηνεύτηκε, εἶπε καὶ ὁ μπαρμπα-Πασχάλης, τρίζοντας κι αὐτὸς τὰ δόντια του.

Τέτοια γινόταν ὅλη τὴν ἡμέρα. Ὁ ἥλιος πλησιάζει νὰ δύση καὶ οἱ ἐκλογὲς τελειώνουν.

Πρωτὰ, σχολ. ἔτος 1935-36. Βασιλεὺς Π. Κυριαφίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

217. Ζήτω ἡ βασιλεία

Ζήτω ἡ βασιλεία! Ζήτω ὁ βασιλιάς Γεώργιος ὁ Β'. Ζήτω ὁ σπητήρας μας! Ζήτω! Ζήτω!

Ἐχει σταλάξει πιὰ σὰ σταγόνα νεροῦ ἡ δημοκρατία καὶ ἀνεβαίνει μὲ μεγαλοπρέπεια ἡ βασιλεία, μὲ τοῦ Ἄιτου τὸ γιό! Οἱ χωριανοὶ μας τραγουδοῦν βασιλικὰ τραγούδια. Γυρίζουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, ἀπὸ καφενεῖο σὲ καφενεῖο καὶ ρακοπίνουν. Βαρέλια κρασί καὶ ρακὶ ἀδειάζουν γιὰ τὸ νέο πολίτευμά μας! Ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιά θρίσκει παντοῦ! Καὶ τὴν Κυριακὴ σὲ κάθε χριστιανικὴ ἐκκλησία θά πολλαετιζοῦν τὸ βασιλιά!

Ἡ χαρὰ τῶν ἐλλήνων καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ βασιλιά εἶναι μεγάλη! Ζήτω ὁ βασιλιάς!

Πρωτὰ 11 Νοεμβρίου 1935. Βασιλεὺς Π. Κυριαφίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

218. Στὶς Σευχέλλες

Μὲ τὸ ἀεροπλάνο ταξιδεύουμε μέσα στὴ νύχτα!

— Ποῦ θά πάμε καλέ; ρωτοῦμε τὴ φιλενάδα μας.

— Εἶστε κουτόμυαλα, μᾶς λέει ἐκείνη. Θά πάμε στὰ νησιά τὶς Σευχέλλες. Ἐκεῖ θά δοῦμε τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Κύπρου, τὸ μεγάλο καὶ ξακουστό Μακάριο! Αὐτὸς ἦταν ποῦ ὀδηγοῦσε τοὺς Κυπρίους καὶ τοὺς ἔδινε θάρρος νὰ πολεμοῦν γενναῖα τοὺς ἀχάριστους Ἕγγλους!

Φτάσαμε στὰ μακρινὰ ἐκεῖνα νησιά! ὦ! τί λύπη ποῦ νιώθουμε! Πῶς θά τὸν ἀντικρίσουμε, ποῦ θά εἶναι τόσο στενοχωρημένος, ἐκεῖ μέσα στὸ μπουντρούμι ποῦ τὸν ἔχουν!

— Καλησπέρα Μακαριότατε, τοῦ λέμε. Πῶς βρεθήκατε ἐδῶ καὶ πῶς περνᾶτε;

Καὶ ἄρχισε ὁ Μακάριος νὰ μᾶς διηγῆται γιὰ τὴν ἐξορία του:

— Μὲ πῆραν οἱ Ἕγγλοι!... καὶ μὲ ἔφεραν ἐδῶ μακριά!... Ἄχ! πότε νὰ ἰδῶ τὴν ἀγαπημένη μου Κύπρο! Πότε νὰ ἰδῶ τὴν Ε.Ο.Κ.Α. μου! Πότε νὰ ἰδῶ τῆς πατρίδας μου τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια ποῦ τὴν τραγουδοῦν!... Καὶ τότε ἄς πεθάνω!...

Φιλήσαμε τὸ χέρι του, τὸν χαιρετήσαμε καὶ φύγαμε!

Γαλάτιστα 12 Ἀπριλίου 1956. Ὀμιαδικὴ ἔκθεση Δήμητρας Γρηγ. Γούσιου, Σουλτάνας Ἀργ. Σακελλάρη, μαθητριῶν Δ' τάξης.

219. Ἡ Κύπρος

Μαυροφορεμένη καὶ θλιμμένη θρίσκειται στῆς Μεσογείου τὰ νερά!

Χρόνια καὶ χρόνια στενάζει κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Ἄγγλων! Οἱ κάτοικοί της ὑποφέρουν πολλά! Τοὺς κλείνουν στὶς φυλακὰς καὶ σκίζουν τὶς ἑλληνικὲς σημαῖες! Οἱ Κύπριοι ἀναστεναζοῦν πού βλέπουν νὰ σκίζουν τὸ ἱερό σύμβολο τῆς πατρίδας μας! Οἱ Ἄγγλοι προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ κρατήσουν τὴν Κύπρο γιὰ πάντα ἀγγλική! Ἀλλὰ αὐτὸ δὲ θὰ γίνῃ ποτέ! Γιατὶ οἱ Ἕλληνες ξέρουν καὶ νὰ πεθαίνουν ἀκόμα γιὰ τὴ λευθεριά τῆς πατρίδας! Ὁ πόθος τῆς Κύπρου, νὰ ἐλευθερωθῇ μιὰ μέρα, ν' ἀγκαλιαστῇ μὲ τ' ἀδέλφια της καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴ μάνα Ἑλλάδα, εἶναι μεγάλος! Καὶ θὰ ἐνωθῇ μιὰ μέρα! Γιατὶ ἦταν καὶ θὰ εἶναι ἑλληνική!

Ζήτω ἡ Ἐνωση τῆς Κύπρου!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1955 - 56, Μερόπη Ἰ. Νουκάρη. Τάξη Δ'.

220. Ἡ Κύπρος

Στῆς Μεσογείου τὴν ἀγκαλιὰ θρίσκειται ξαπλωμένη! Ἐκεῖ ξεκουράζει τὰ μέλη της!

Στῆ μέση της ὑψώνεται ἓνα πελώριο βουνό. Καὶ πιὸ κάτω ἓνας ὄρκις κόλπος. Οἱ Κύπριοι φορτωμένοι στοὺς ὄμιους τοὺς τὰ χαρούπια πηγαίνουν νὰ τὰ πουλήσουν. Πόσα χρόνια στενάζουν κάτω ἀπὸ τὴ μαύρη σκλαβιά! Νὰ τος ὁ Μακάριος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου! Ὁδηγεῖ τοὺς Ἕλληνες καὶ πρῶτος ἐτοιμάζεται νὰ ἀγωνιστῇ, γιὰ νὰ χαρίσῃ τὴν ἐλευθεριά στὴν ἀγαπητὴ του πατρίδα! Νὰ καὶ ὁ ἀντίπαλός του ὁ Χάρτιγκ! Αὐτὸς ὀδηγεῖ τοὺς Ἄγγλους, πού εἶναι ἔτοιμοι νὰ θάλουν πιὸ βαθιὰ τὸ πόδι τοὺς στὴ μεγαλόνησό μας Κύπρο! «Μὰ δὲν πεθαίνει ἡ Κύπρος μας παιδιὰ. Γιατὶ ξανά μὲ θάρρος στὴ μάχη θὰ ριχτῇ γι' αὐτὴν ὁ Ἕλληνας φαντάρος». «Γιατὶ οἱ Κύπριοι ποθοῦν τὰ κουρέλια τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὶς πορφύρες τῶν Ἄγγλων!». Καὶ θὰ ῥοθῇ ἡ μέρα πού ὁ βασιλιάς μας θὰ στήσῃ ἐκεῖ τὴ γαλανόλευκη κι ἡ Κύπρος θὰ γίνῃ ἑλληνική!...

Καὶ ἔλοι θὰ φωνάξουμε μὲ μιὰ φωνή: Ζήτω ἡ ἔνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα!

Γαλάτιστα 17 Φεβρουαρίου 1956. Ὀμιαδικὴ ἔκθεση Μαρίας Μιχ. Καραζαφεῖρη, Εὐαγγελίας Β. Θεοδοσίου, μαθητριῶν Δ' τάξης.

ΑΒ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

221. Πεντάδυμα τοῦ Καναδά

Ἦμιον στὸν κῆπο. Ὁ ἥλιος ἔτσουζε. Ἡ δουλειὰ τελείωσε. Κίνησα γιὰ τὸ σπίτι.

Ἐνα κοιμάτι ἐφημερίδας κλωτσοπάτησα. Μὲ τὸ κλωτσοπάτημά μου αὐτό, κάτι προσωπάκια φάνηκαν! Μὲ ἀπορία τὴν παίρνω. Διαβάζω: «Πεντάδυμα τοῦ Καναδά». Ἐνα γαλανὸ καὶ μελαχρινὸ παλικάρι μοῦ λέγει:

— Τί γράφει;

— Πεντάδυμα τοῦ Καναδά, τοῦ ἀπαντῶ.

— Ἄ! ξέρω τὸ γεγονός, εἶπε καὶ ἄρχισε: Ἦταν μιὰ γυναίκα στὸν Καναδὰ καὶ γέννησε πέντε μωρά. Ἔχει τέσσερα χρόνια παντρεμένη καὶ ἔχει ἔντεκα παιδιά.

Αὐτὰ μοῦ εἶπε. Καὶ ἂν δὲν πιστεύετε ἰδέτε καὶ τὰ πεντάδυμα!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1936-37. Στεριανὴ Γ. Χαρκιά. Τάξη Στ'.

222. Ἡ ἐξορία τοῦ Μακαρίου

Λυπημένη εἶναι ἡ Ἑλλάδα!

Γιὰ ποιὸν τάχα! Γιὰ τὸν Μακάριο! Μᾶς τὸν πῆραν! Ποιοί; Οἱ Ἕλληνοὶ, οἱ φίλοι καὶ σύμμαχοί μας οἱ Ἕλληνοὶ, πού μαζί τους πολεμήσαμε καὶ χύσαμε ποτάμια αἵμα στὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο! Ὅπως ἀκούω καὶ στὸ ραδιόφωνο οἱ Κύπριοι ἀδελφοί μας ὑποφέρουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνοὺς! Καὶ ἐμεῖς στὴν Ἑλλάδα, παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ, ὁ Μακάριος νὰ γυρίσῃ πίσω καὶ ἡ Κύπρος νὰ γίνῃ ἐλληνική! Καὶ θὰ γυρίσῃ γιατί ἔλοι οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου λυ-

πήθησαν για τὴν ἐξορία τοῦ Μακαρίου!

Καὶ ἐγὼ, μικρός, σφίγγω τὸ χέρι καὶ φωνάζω: Ἡ Κύπρος νὰ γίνῃ ἑλληνική. Καὶ ὁ Μακάριος νὰ γυρίσῃ πίσω!

Γαλάτισσα, σχολ. ἔτος 1955 - 56. Ἀθανάσιος Ἀστ. Κατοκμοῦρης. Τάξη Δ'.

223. Λίγο πρὶν πέση ἡ Πόλη

Εἶχε πιά νυχτώσει. Γαλήνη σκέπαζε τὰ πάντα. Τίποτε δὲν ἀκούγε-
ται αὐτὴ τῆ στιγμῇ. Οὔτε τὰ πετεινάκια δὲ φωνάζουν. Ἡ Πόλη κοιμάται βα-
θιά! Μόνο οἱ φρουροὶ μας φυλάγουν στὰ κάστρα!

Καὶ ὅμως μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἡσυχία τῆς νύχτας, πυρκαϊές, σάλπιγγες,
τύμπανα, κηρύγματα, ἀλαλαγμοί, φωνές, τραγούδια, κύκλωναν τὴν κουρα-
σμένη Πόλη! Καὶ ὁ κάθε Τούρκος παίρνει θάρρος, ἀγριεύει σὰν ἀνήμερο
θηρίο, οὐρλιάζει καὶ θέλει νὰ σπαράξῃ στὴ σιδερένια του ἀγκαλιὰ τῆ δοξα-
σμένη πόλη τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Οἱ φωτιές ἐξακολουθοῦν νὰ φέγγουν
καὶ οἱ σάλπιγγες καὶ τὰ κηρύγματα νὰ ἀγριεύουν τὸν τόπο! Λίγο λίγο οἱ φω-
τιές παύουν, οἱ φωνές ἀραιώνουν καὶ βασιλεύει ἡσυχία!... Ἦταν ἡ στιγμῇ
ποῦ θὰ δινόταν τὸ σύνθημα τῆς μάχης!

Σὲ λίγο ὅλος ὁ κόσμος θὰ μάθῃ πὼς τούρκεψε ἡ Πόλη!...

Σήμετρα 8 Μαΐου 1952. Δημήτριος Ἰ. Μπατζίνης. Τάξη Στ'.

224. Τὰ ἑλληνοπούλα στὴν Κορέα

Ἀσυμπίδαστα τὰ μεγάλα κεφάλια! Πάλι ἔκαμαν τὸν πόλεμο!

Ἡ σάλπιγγα σάλπισε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς παρατάχτηκε στὴ
γραμμῇ! Ἔτοιμοι νὰ ξεκινήσουν εἶναι! Μπαίνουν στὰ πλοῖα γιὰ νὰ ἀναχω-
ρήσουν, φιλώντας τὸ πατρικὸ τους χῶμα!

— Χαῖρε γλυκιά μας Ἑλλάδα! Χαῖρε ἀγαπημένη μας μίνα!

Τὰ λόγια συγκινοῦν κάθε ἄνθρωπο ποῦ τ' ἀκούει! Ἄραγες θὰ γυρί-
σουν ὅλοι πίσω!... Μανάδες ποῦ θὰ κλάψουν καὶ θὰ ντυθοῦν στὰ μαῦρα! Ἔ-
χει νὰ τρέξῃ αἷμα, ποῦ θὰ χορτάσῃ τὸ διψασμένο Κορεάτικο χῶμα!

Ἀλλὰ ὅσο αἷμα κι ἂν χυθῆ χαλάλι γιὰ τὴν Πατρίδα!

Σήμετρα 5 Μαρτίου 1952. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Εὐγ. Γαβριηλίδη, Γεωργ. Βησσαρίου, Δημ.
Μπατζίνη, Χρ. Χατζηπούλικα, Πολυθ. Στ. Κρυσταλλίδη, μαθητῶν Στ' τάξης.

225. Τὸ Σουέζ

Σὲ μιὰ ἀπόμερη γωνιά τῆς Μεσογείου ἀκούγονται κανόνια! Τὰ ἀερο-
πλάνα βοοῦζουν στὸν ἀέρα! Τὸ Πόρτ - Σάιντ βομβαρδίζεται! Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ

οί Ἄγγλοι πολεμοῦν!

Πενήντα καράβια βουλιαγμένα κλείνουν τὴ διώρυγα! Τὰ ἀραπάκια ἔχασαν τὸ δῶρο ποῦ ἔπερναν ἀπὸ τὴ χρυσὴ βρυσούλα τους! Οὐφ! κι αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι! Ὅλο ἀνάποδοι! Ὅλο καταστρεπτικοί! Πρῶτοι στὶς φασαρίες! Δικά τους τὰ θέλουν ὅλα! Παντοῦ ἀποικίες ἀγγλικές! Δὲν τοὺς φτάνει τὸ δικό τους κράτος! Ἄλλὰ τώρα φεύγουν ντροπιασμένοι! Οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς ἔδιωξαν! Δέχτηκαν μιὰ ἀνακούφιση! Μὰ ἡ Ἐλισάβετ στέλνει τοὺς Ἄγγλους πίσω! Γυρίζουν καὶ κάνουν ἐπιθέσεις. Γι αὐτὴν τὴν αἰτία, αὐτὲς τὶς μέρες, θὰ γινόταν ὁ τρίτος παγκόσμιος πόλεμος!

Ἄλλὰ τί νομίζουν! Τὸ δίκιο πάντα δίκιο!

Γαλιάτσινα, σχολ. ἔτος 1956-57. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Μαρίας Καραζαφέρη, Μαρίας Καρατζοῦ, μαθητῶν Ε' τάξης.

ΔΓ'. ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

226. Ὁ δημόσιος δρόμος

Μιὰ κορδέλα ἀπέραντη, ἀτελείωτη, ξαπλώνεται στὰ νότια τῆς Γαλιάτσινας. Εἶναι ὁ δημόσιος δρόμος.

Φαρδύς, μεγάλος καὶ γυρτός στὶς στροφές. Μᾶς δίνει νὰ καταλάβουμε τὴ φυγόκεντρο δύναμη! Καὶ πόσο ὠφέλιμος εἶναι! Ἀπὸ πάνω του κάθε μέρα περνοῦν λειψορεῖα, φορτηγά, κούρσες, κάρα, ζῶα, ἄνθρωποι καὶ μᾶς φέρνουν προϊόντα ποῦ μᾶς ἐξυπηρετοῦν! Μ' αὐτὸν ἔρχονται ἀπὸ τὰ μέρη τὰ μακρινὰ ἢ ζάχαρη, ὁ καφές, τὸ καυσσόυκ, τὰ πετρέλαια! Ἀπὸ πάνω του πέρασε καὶ ὁ Παῦλος καὶ δίδαξε τὸ χριστιανισμό! Ἀπὸ πάνω του πέρασαν καὶ οἱ Σταυροφόροι καὶ λεηλάτησαν τὴν Ἑλλάδα! Μὲ τὴ διαφορά ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχαν τέτοιοι δρόμοι ὡς τὸς σημερινούς. Μὰ καὶ ὁ δικός μας ὁ δημόσιος γέρασε πιά. Ἡ ράχη του καιμπούρισε! Οἱ αἰσθήσεις του ἄρχισαν νὰ ἐξασθενίζουν! Σὲ πολλὰ μέρη χάλασε καὶ περιμένει τὸν ἐργάτη νὰ τὸν ξαναφικιάση!

Αὐτὸς εἶναι ὁ ὠφέλιμος δημόσιος δρόμος!

Γαλιάτσινα, σχολ. ἔτος 1956-57. Βενετία Β. Παπαεασσιλαίου. Τάξη Ε'.

227. Ἐγὼ νὰ νοικοκύρης

Ὁ πατέρας μου σηκώθηκε πρῶι πρῶι καὶ σκέφτεται τὸ ταξίδι του!
— Ἐλα Εὐγένη, πάρε τοῦτα τὰ κλειδιά καὶ ἄνοιξε τὴ μηχανή!
Ἐγὼ κατσούφιασα. Πάλι δουλειὰ ἔ Εὐγένης! Πῆρα τὰ κλειδιά στὰ

χέρια και πήγα να πλυθώ. Σάν άνοιξα τὸ μύλο, ὄλοι οἱ πελάτες μαζεύτηκαν! Ἄλλος φέρνει ἄλεσμα και ἄλλος παίρνει! Ἐγὼ σὰ μικρὸς πού εἶμαι ἔχασα τὸ λογαριασμό! Ἔτσι τὸ θράδυ σάν ἦρθε ὁ πατέρας μου, μὲ τίς ἔβρεξε στὰ γερά! Καί ὅταν τίς ἔτρωγα, ἔλεγα μὲς στὸ νοῦ μου: Σὰ σ' ἄρέσει μπαριμπα-Γαβρίλη, ἐμπιστέψου τίς δουλειές σου σὲ μικρὸ παιδί.

Ἔτσι ἔγινα νοικοκύρης!

Σήμετρα 7-1-1952. Εὐγένιος Γαβρ. Γαβριηλίδης. Τάξη Στ'.

228. Ὁ καθαλάρης

Δέν εἶχε φλογίσει ὁ ἥλιος ἀκόμα ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ θουνοῦ και φάνηκε μὲς στὸ θρόμο ἓνα ἄλογο πνιγμένο στὸν ἰδρώτα!

Κράπ! κράπ! ἀκούστηκαν τὰ θαριὰ πατήματα του! Ρουθούνια διάπλατα, πού πέταζαν σπύρες ἀπὸ τὰ σωθικά του! Ὁ καθαλάρης ξεπέξεψε νὰ ξαποστάση τὸ ἄλογο. Σὲ λίγο καθαλίκεψε και πάλι. Ἡ ὀέργα σφύριζε στὸ κορμί τοῦ ἀλόγου και κείνο ἔτρεχε μ' ὄλη του τὴ δύναμη, ὥσπου χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια μας!

Ἦταν ἄτιμητο!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1931-32. Βασίλειος Στ. Ντουγραματζής. Τάξη Ε'.

229. Ἐχω ἀγκαλιάσει τὸ μαγκάλι

Νύχτα σκοτάδι!

Ὁ βοριάς φυσᾷ. Ξεπαγιάζει τὰ πάντα. Ἡ ξαστεριά παγώνει τὰ νερά. Οἱ πέτρες ἔχουν σφηνώσει γερά ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη. Ὅλο τὸ ἐξωτερικὸ τῆς γῆς ἔπιασε μιὰ τσίπα τοῦ πάγου. Ὁ μπουρμάς τῆς θρυσούλας κλειδύθηκε στὰ γερά. Ἐγὼ καθισμένος ἐπάνω στὸ παλιὸ σακμὶ και νταγιαντισμένος στὸ παράθυρο, διαβάζω εὐτυχισμένος! Ἡ λάμπα καρφωμένη στὸ σταυρωτὸ παράθυρο, μὲ κρατᾷ συντροφιά και παρηγοριά, μὲ τὸ ζωηρὸ τῆς φῶς. Καί τὸ μικρὸ μαγκάλι, γεμάτο κόκκινα κάρβουνα, περασμένο στὰ δυὸ πόδια μου, μὲ ζεσταίνει ὄλο μου τὸ κορμί.

Ἐξω νύχτα σκοτάδι και φοδερὸ ξεπάγιασμα!

Σήμετρα 27-11-1951. Δημήτριος Π. Μπατζίνης. Τάξη Στ'.

230. Ἡ ἀλεπού στὴ γειτονιά μας

Εἶχε θραδιάσει πιὰ στὰ καλά. Ὑγρὴ και πυκνὴ ὀμίχλη ἔχει σκεπάσει τὰ πάντα.

Ἡ κυρά Μάρω, λαγοπατώντας μέ τὰ θελουδένια πόδια της ἐπάνω στή λασπωμένη γῆ, προχωρεῖ ἀθόρυθα στούς σκοτεινοῦς δρόμους τῆς γειτονιάς. Αὐτή τή νύχτα διάλεξε νά ἐπισκεφτῆ τὸ γειτονικό κουμάσι, ὅπου ἐρίσκονταν οἱ κοτσῦλες. Τὸ κουμάσι εἶναι χτισμένο στήν ἀνατολική μεριά τοῦ σπιτιοῦ. Κοίταξε καλά ἀπό τή μιὰ μεριά, μιὰ δὲν μπόρεσε νά βρῆ πουθενά τρύπα. Τότε μέ τὸ λυγερὸ καὶ εὐκίνητο σῶμα της πῆδησε ἐπάνω. Μὲ μιὰ κίνηση πού ἔκαμε μέ τὸ ἀριστερό της πόδι, ἀνασήκωσε τρία τέσσερα κεραμίδια καὶ σὰ λάστιχο τρύπωσε μέσα! Μόλις εἶδε τίς πουλάδες, γέλασε κάτω ἀπὸ τὰ μουστάκια της ἢ κυρά Μάρω! Μὲ τὰ λαμπερά καὶ ζωηρά μάτια της διάλεγε πιά εἶναι ἡ παχύτερη! Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσῃ καὶ ποῦ νά τελειώσῃ!

Ὡς τὸ πρῶτο δὲν εἶχε ἀφήσει οὔτε σημάδι!

Σήμερον 24 Φεβρουαρίου 1948. Ὀμιλική ἐκθεση Ἀναστασίου Ἰ. Εὐταξία. Τριανταφύλλου Κ. Καρεμφύλλη, μαθητῶν Ε' τάξης.

Ἄν προσέξῃ τώρα κανένας θαυώτερα ὅλες αὐτὲς τίς ἐκθέσεις. Θὰ δῆ ὅτι τὰ βασικά καὶ κύρια στοιχεῖα τους εἶναι δύο. Τὸ ἓνα εἶναι τὸ φυσιολατρικό στοιχεῖο καὶ τὸ ἄλλο τὸ χρῶμα τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Εἶναι τὰ δύο στοιχεῖα πού συνθέτουν, στίς μαθητικὲς ἐκθέσεις πού διαβάσαμε, ὁλοκληρωμένη τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπάθρου.

Καὶ δὲν μπορούσε νά ἦταν καὶ διαφορετικά. Ὁ μαθητὴς τοῦ χωριοῦ, γεννημένος καὶ μεγαλωμένος στήν ἀγκαλιὰ τῆς φύσης, δὲν μπορεί νά ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασή της. Εἶναι πολὺ φυσικό, ὁ κόσμος αὐτὸς ὁ φυσικός, νά τὸν συγκινῇ καὶ νά τὸν συναρπάξῃ. Γι' αὐτὸ καὶ καταφεύγει καὶ στηρίζεται σ' αὐτόν, ὅταν θέλῃ νά δημιουργήσῃ.

Τὸ θουνὸ καὶ τὸ σύννεφο, οἱ ἀνοιξιάτικες ἠμορφιὲς καὶ οἱ χαραυγές, τὰ δειλινὰ καὶ τὰ ἡλιοθασιλέματα, τὰ διάφορα τοπία, τὰ ζῶα καὶ τὰ δέντρα τῆς πατρίδας του, τοῦ δανεῖζουν τὸ ὕλικὸ τῶν ἐκθέσεών του. Αὐτὰ τὸν ἐμπνέουν, αὐτὰ τὸν γοητεύουν, γι' αὐτὰ γράφει.

Καὶ ποῦ πολὺ στρέφει τὴν προσοχή του σὲ ἓνα ἀπὸ ὅλα αὐτά. Στὸν ἥλιο. Τὸ ἄστρο αὐτὸ τῆς ἡμέρας ὑμνεῖται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο στοιχεῖο. Σ' αὐτὸ στηρίζεται γιὰ νά θεμελιώσῃ τὴν ἐκθεσή του. Τὸ βλέπομε σὲ ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐκθέσεών του. Γιὰ τίς ἡλιαχτίδες τῆς ἀνατολῆς μιλοῦν οἱ προλογικὲς του φράσεις καὶ γιὰ τὸ ἡλιοθασίλειμα οἱ ἀκροτελευτίες.

Καὶ ὅταν δὲν ἀσχολεῖται ὁ μαθητὴς τοῦ χωριοῦ μέ τὴν ἐλληνική φύση, τὸν ἀπασχολεῖ ἡ ἀγροτικὴ ζωή. Τὸ ὄργωμα, ὁ σπαρμός, ὁ θερισμός, ἡ συλλογὴ τῶν καρπῶν, ἡ βοσκὴ καὶ περιποίηση τῶν ζώων, διάφορες ἄλλες σκηνῆς τῆς ἀγροτικῆς καὶ ποιμενικῆς ζωῆς, εἶναι ὁ κύκλος τῶν θεμάτων του. Καὶ οἱ ἤρωες τῶν ἐκθέσεών του, εἶναι οἱ ἄπλοῖκοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι

του χωριού, οι γεωργοί του κάμπου, οι βοσκοί του βουνού. Κι ανάμεσα σ' αυτούς συγκαταλέγεται και ο ίδιος. Γιατί ο μαθητής των σχολείων της υπαίθρου δεν είναι μόνο μαθητής, είναι και πολύτιμος βοηθός των γονιών του στις γεωργικές τους εργασίες. Τò βλέπουμε και αυτό σε τόσες εκθέσεις του.

Ίσως θά πη κανένας, ότι τα φυσιολατρικά αυτά θέματα και τὰ ἄλλα τῆς ἀπλοϊκῆς καὶ σχεδὸν μονότονης ἀγροτικῆς ζωῆς, νὰ κουράζουν καὶ τὸ μαθητὴ καὶ τὸ δάσκαλο. Ίσως. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τὰ βιώματα τῶν παιδιῶν καὶ γι' αὐτὰ γράφουν.

Βεβαίως ἡ ἀστική ζωή, μὲ τὰ πολύμορφα καὶ πολυποικίλα προβλήματα τῆς καὶ τὴν κοσμική τῆς τὴν κίνηση, εἶναι πολὺ συνθετώτερη στὶς ἐκδηλώσεις τῆς καὶ δίνει πλουσιότερο ὕλικὸ γιὰ τὴ δημιουργία παιδικῶν ἐκθέσεων. Ἀλλὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ τὴν ἀγνοοῦν τὰ παιδιά τῆς υπαίθρου, ὅπως τὴν ἀγνοῦν καὶ ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος. Καὶ ἡ ζωὴ τοῦ τελευταίου εἶναι δεμένη μὲ τὴν ὑπαίθρο καὶ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τοῦ χωριού, ἀπὸ τὸ ὅποιο συνήθως προέρχεται καὶ στὸ ὅποιο ὑπηρετεῖ καὶ ἀναλίσκει τὸν περισσότερον χρόνον τῆς ζωῆς του. Ἐκεῖ στὸ στενὸ πλαίσιο τοῦ χωριού, μακριὰ ἀπὸ κάθε ὕλικὴ ἀπόλαυση καὶ πνευματικὴ ἀνύψωση, περνάει ὁ δάσκαλος τὸ μεγαλύτερον καὶ καλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ καὶ σκέψη τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ μας. Ἀνάγλυφον μᾶς δίνουν τὴ ζωὴ τοῦ ἐργάτη αὐτοῦ τῆς λαϊκῆς μας παιδείας καὶ τοῦ ποιητῆ οἱ στίχοι: «᾽Ω! σεῖς ποῦ σκαρφαλώνετε καρτερικὰ στὰ βράχια, μὲ τὸ Γολγοθικὸ βαρὺ τοῦ Ὀρκου σας Σταυρό... δασκάλου τοῦ χωριού, ποῦ ἐγὼ ξεχωριστοὺς σῆς εἶδα, μέσ' τῆς Ἀφάνειας, ἀσκητῆς ταμῆσι τὸ Ναό...». Ἡ ζωὴ τοῦ δασκάλου καὶ τῆς οἰκογένειάς του δὲν μπορούσε νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποῦ τόσο παραστατικὰ σκιαγραφεῖ καὶ ἡ μαθητριά μας στὴν 152ῃ ἐκθεσὴ τῆς.

Οἱ περισσότερες λοιπὸν ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, εἶναι ἐκεῖνο ποῦ εἶπε ἄλλοτε καὶ ὁ Βλάσης Γαβριηλίδης στὴν ἐφημερίδα του «Ἀκρόπολις», ἐγκωμιάζοντας τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη: «Εἶναι βουνὸ καὶ γούπατο καὶ στρούγγα καὶ βράχος καὶ κάμπος... καὶ τρύγος καὶ χαμοκέρασο καὶ ἀκροβούνη καὶ ἀκροποταμίᾶ».

Καὶ τὰ θέματα αὐτὰ, θὰ ρωτήσῃ κάποιος, δὲ θὰ ἐξαντληθοῦν ποτέ; Δὲ θὰ στεριέψουν; Ἀπαντοῦμε, ὄχι. Γιατὶ ὁ μαθητὴς δὲ ζῆ μόνον στὴ φύση. Ζῆ καὶ μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Καὶ αὐτὴ δὲ σταματᾶ ποτέ! Καὶ γίνεται ὁ ἀνεξάντλητος τροφοδότης τῶν μαθητικῶν ἐκθέσεων.

Εἶδαμε σὲ ὅλα τὰ παραπάνω θέματα, ὅτι ἡ ἐλεύθερη ἐκθεση εἶναι μιὰ πραγματικὴ ζωντανὴ ἐφημερίδα. Ὅλα τὰ νέα τοῦ χωριού, ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπλά καὶ ἀσήμαντα, ὡς τὰ πιὸ σπουδαῖα καὶ σοβαρὰ καὶ τὰ πανελλήνια ἀκόμα γεγονότα, ὅπως τὸ δημοψήφισμα γιὰ τὴν παλινόρθωση τῆς βουλγαρίας καὶ τὸ Κυπριακὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ τὰ παγκόσμια συμβάντα, ὅπως ὁ πόλεμος

της Κορέας και ή άγγλοαιγυπτιακή πολεμική σύγκρουση στο Σουέζ, έγιναν άντικείμενα πού άπασχόλησαν τή σκέψη και τή γραφίδα των μαθητών μας. Ποιός αλήθεια θά περίμενε νά άκούση έκθεση και για τά πεντάδυμα του Καναδά; Και όμως. Τίποτε δέν περνάει άπαρατήρητο, τίποτε δέν ξεφεύγει από τή μαθητική πένα, όταν τó θέμα της έκθεσης δέν τó δίνει ó δάσκαλος, αλλά τó βρίσκει ó ίδιος ó μαθητής. Και τά πύθ άπίθανα θέματα, πού δέ θά μπορούσε ó δάσκαλος ούτε και νά τά φαντασθή, γίνονται υπόθεση σέ μιá μαθητική έκθεση.

Άλλά τή μαθητική έκθεση δέν τήν τροφοδοτούν μόνο οί δυó πηγές πού μνημονεύσαμε. Θέματα και ύλικό για έκθέσεις θά μäs δώσουν και αυτά τά μαθήματα του σχολικού προγράμματος. Ή ανάγνωση, τά θρησκευτικά, ή ιστορία, ή γεωγραφία, ή αριθμητική, ή φυσική, ή ίχνογραφία, ή γυμναστική και τά λοιπά μαθήματα.

Βέβαια όλη ή ύλη των μαθημάτων αυτών, δέν μπορεί νά άποτελέση και κίνητρο για τή γραφή έκθέσεων, γιατί οί περισσότερες γνώσεις του προγράμματος είναι και ξένες και άσχετες με τά ενδιαφέροντα των παιδιών. Για νά γίνη ένα μάθημα, θέμα για έκθεση, πρέπει άπαραίτητα νά ένθουσιάση τó παιδί, νά διεγείρη τήν ψυχή του και νά άναμοχλεύση τó συναισθηματικό του κόσμο. Και τέτοια μαθήματα είναι λίγα. Κυρίως τά ιστορικά γεγονότα και τά γεωγραφικά στοιχεία έντυπωσιάζουν και ένθουσιάζουν περισσότερο τó μαθητή και του δίνουν ένδιαφέρουσα ύλη για έκθεση.

Άλλά ή έκθεση πού θά στηρίζεται στα μαθήματα του σχολικού προγράμματος, δέν πρέπει νά είναι μιá άπλή άπόδοση και άναδιήγηση της διδασκόμενης ύλης. Μιá επανάληψη των γνώσεων πού άκουσε τó παιδί στο μάθημα, είναι άσφαλώς μιá εξάσκηση στο λεκτικό του, αλλά ποτέ δέν είναι και δημιουργική έργασία.

Άντιγράφω τώρα στο μέρος αυτό και άλλες τριάντα έκθέσεις, παρμένες από τά διάφορα μαθήματα του άναλυτικού προγράμματος, για νά βεβαιωθούμε ότι και τά μαθήματα του προγράμματος μäs δίνουν άφθογο και άνεξάντλητο ύλικό για έκθεση, και άκόμη ότι ó μαθητής στις έκθέσεις αυτές δέν επαναλαμβάνει τó μάθημα, αλλά άπλως στηρίζεται σ' αυτό για νά δημιουργήση δικό του έργο.

Και πρώτα από τó μάθημα της έθνικης μας ιστορίας. Ή ιστορική ύλη, με τά πολεμικά γεγονότα, τις μεγάλες μορφές της φυλής μας (Λεωνίδα, Κολοκοτρώνης, Διάκος, Παλαιολόγος), με τά ύπέροχα παραδείγματα του ήρωισμού και της αυτοθυσίας τους, συγκινεί και έμπνέει τά παιδιά και τά δίνει έξαίρετο ύλικό για τις έκθέσεις τους, έπως δείχνουν οί έπόμενες ιστορικές έκθέσεις.

ΛΔ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

231. Ὁ Γελίμερος αἰχμάλωτος

Ἦσυχία κυριεύει τὰ πάντα! Τὸ στρατόπεδο τῶν Βανδάλων κοιμᾶται βαθιά!

«Πῦρ» ἀκούστηκε σὲ λίγο! Ἦταν ἡ θροντερὴ φωνὴ τοῦ Βελισαρίου! Καὶ ἔσβησε καὶ πνίγηκε καὶ χάθηκε μὲς στὸ σκοτάδι! Μιὰ βουή, γεμάτη ἀπὸ ξεφωνητά, ἀλαλαγμούς, πολεμικὲς διαταγές, παρακάλια, γέμισε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ βανδαλικὸ στρατόπεδο! Ὁ Γελίμερος πετάχτηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι του. Βάζει τὰ ἄρματα του. Κάνει νὰ βγῆ ἀπὸ τὴ σκηνή του, ἔταν δυὸ βυζαντινοὶ τὸν ἀρπάζουν ἀπ' τὸ γιανιά!...

Καλπάζοντας τὸν ἔριξαν στὰ πόδια τοῦ Βελισαρίου!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1952-53. Δημήτριος Ν. Μαλακούδης. Τάξη Ε'.

232. Ἡ μάχη τοῦ Σπερχειοῦ

Ὁ Σαμουήλ κοιμᾶται ἀμέριμος! "Ὅλο τὸ στρατόπεδό του εἶναι ἦσυχο!

Μόνο ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς ἔρευνᾷ τὸν πλημμυρισμένο ποταμό! Καθάλα ἐπάνω στὸ χιονάτο ἄλογο, δίνει διαταγές! "Ἐξὶ ἀράδες χάντρες καὶ τρεῖς κουδούνια, περιτριγυρίζουν τὸ λαϊμὸ τοῦ ἀλόγου! Πέταλα χρυσά, ἀσημένια καρφιά!

Βαθιὰ χαράματα δίνει τὸ σύνθημα! Κλάματα, ἀλαλαγμοί, φωνές, συνθήματα, κραυγές, γεμίζουν τίς πλαγιές καὶ τίς ρεματιές! Τὰ βουνά, οἱ λαγκαδιές, τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ τρέμαξαν! Ὁ Σαμουήλ τοῦ κάκου θέλησε νὰ δώση θάρρος στοὺς στρατιῶτες του! Αὐτοὶ ἔταν ἀκούνε τίς λέξεις «Ἕλληνες!... Ἕλληνες!... Βουλγαροκτόνος!...» τοὺς πιάνει πανικός! Τὸ περὶ τους ξεκολλάει ἀπὸ τὸ σῶμα τους! Δυὸ Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ παραστέκουν στὴ σκηνή τοῦ Σαμουήλ. Φέρνουν τρία ἄλογα. Πηδοῦν ἐπάνω, καλπάζουν, γλιστροῦν καὶ φεύγουν καὶ χάνονται σὰ σύννεφα!

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἶναι μεγάλη! "Ὅλη ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία πανηγυρίζει.

Βάβδος 1 Ἀπριλίου 1951. Εἰρήνη Θεομ. Κουτσῶ. Τάξη Στ'.

233. Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Βουλγαροκτόνου

Ἡ ὡραία βασίλισσα τῶν πόλεων, μοιάζει σὰ δροσερὸ τριαντάφυλλο μέσα στὴ μυρωμένη ἀνοιξη!

Τὰ γιγαντώσωμα τείχη κλείνουν στὴν ἀγκαλιά τους τὰ ὡραία μέγα-

ρα, θπως ή μάνα τὰ παιδιὰ τῆς! Ἡ Ἁγία Σοφία ὑψώνει τοὺς πανύψηλους τρούλους τῆς! Οἱ πολύχρωμες καντῆλες, οἱ πολυάριθμοι πολυέλαιοι καὶ οἱ μορφές τῶν ἁγίων, δείχνουν τὴ δόξα τῆς πατρίδας μας! Ὁ Κεράτιος κόλπος, μὲ τὰ γαλανὰ νερά του, πλένει τὰ πόδια τῆς Πόλης. Ἡ Χρυσὴ Πύλη εἶναι ἀνοιχτή! Ἐνα χαρούμενο μῆνυμα ἀντιλαλεῖ:

— Ἐφτασε ὁ ἔνδοξος, ὁ νικητῆς Βασίλειος!....

Ἔλοι βγῆκαν νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν! Ἄλλοι ἀπὸ τὰ παράθυρα, ἄλλοι ἀπὸ τὰ μπαλκόνια, ἀπὸ τὰ πεζοδρόμια καὶ τὴν παραλία. Χειροκροτοῦν καὶ φωνάζουν: «Ζήτω ὁ δοξασιμένος καὶ νικητῆς Βουλγαροκτόνος!». Μὲ τὴ βασιλικὴ χλαμύδα καὶ τὸ ἔνδοξο στέμμι, κάθεται ὑπερήφανος στὴ βασιλικὴ ἄμβωνα! Ὅλα χαίρονταν! Μιὰ ἐβδομάδα πανηγυρίζουν οἱ βυζαντινοὶ τὴ νίκη τους.

Μόνο οἱ Βούλγαροι ἔχουν τὸ πένθος τους!

Βέβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὁμιλικὴ ἐκθεση Εὐμορφίας Δ. Νερωντζῆ Ε', Εἰρήνης Θ. Κουτσού Στ' τάξης.

234. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης

Μάιος μῆνας!

Δυὸ μῆνες πολιορκοῦν οἱ Τούρκοι τὴν Πόλη! Οἱ βυζαντινοὶ, κλεισμένοι στὰ τείχη, χωρὶς βοήθεια, ἀμύνονται! Οὔτε πουλὶ δὲν μπορεῖ νὰ περάσῃ γιὰ νὰ φέρῃ παρηγοριὰ στοὺς πολιορκημένους!

— «Παράδωσέ μου τὴν Πόλη», παραγγέλνει ὁ Σουλτάνος στὸν Παλαιολόγο, «καὶ εἶσαι ἐλεύθερος νὰ φύγῃς μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς σου!».

— «Μολὼν λαβέ», ἀπαντᾷ ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας.

Γιὰ τελευταία φορὰ ἀνεβαίνει ὁ Κωνσταντῖνος στὰ κάστρα καὶ ἐμψυχώνει τοὺς ὑπερασπιστές τους.

— Ὁ κίνδυνος εἶναι μεγάλος παιδιὰ, τοὺς λέγει, ἀλλὰ ἡ νίκη εἶναι δική μας!

Εἶχε πιά νυχτώσει! Μιὰ ζώνη φωτιᾶς περικυκλώνει τὴν Πόλη! Τὸ κήρυγμα τοῦ Σουλτάνου, οἱ ἄγριες φωνές, οἱ ἀλαλαγμοί, οἱ τυμπανοκρουσίες καὶ οἱ φοβεροὶ κανονιοβολισμοί, φτάνουν ὡς τὴν καρδιά τῆς Πόλης! Καὶ μέσα στὴν Πόλη!... Ποτὲ δὲ συγκεντρώθηκε τόσοσ κόσμος στὸ ναό! Καὶ ὅλοι ψέλνουν! «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου...». Φτάνει καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, καθάλαρης στὸ ἄλογό του! Κατέβηκε, περνάει τὶς πύλες τοῦ νάρθηκα καὶ ἀνεβαίνει στὸ βασιλικὸ θρόνο! Στέκει ἀκίνητος ὡς πὺ τελεῖωσε ἡ λειτουργία.

— «Μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Ἀκούγεται ἡ γλυκιὰ φωνὴ τοῦ Πατριάρχῃ!

Ὁ Κωνσταντῖνος μεταλαμβάνει πρῶτος!

— «Χριστιανοί, συγχωρήστε τὶς ἁμαρτίες μου καὶ ὁ Θεὸς ἄς συγχω-

ρήση τίς δικές σας!».

Πῆραν τὸ λόγο καὶ οἱ βουβοὶ τοῖχοι καὶ εἶπαν:

— Ἄς εἶσαι συγχωρημένος!

Οἱ φωτιές ἔσβησαν! Οἱ δυὸ στρατοὶ εἶναι ἔτοιμοι! Ἡ νύχτα τελειώνει καὶ μαῦρα, βαριά σύννεφα κολυμποῦν στὸν οὐρανό.

Σὲ λίγο ἡ Πόλη τούρκεψε! Ὁ Κωσταντῖνος Παλαιολόγος ἔπεσε ἡρωικά, πολεμώντας στὴν Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ! Πεντακόσια χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε! Καὶ ἀκόμα οἱ Τούρκοι τὴν ἔχουν!

Ἄλλὰ πάλι μὲ χρόνια μὲ καιρούς, πάλι δικιά μας θὰ εἶναι!

Σήμετρα 8 Μαΐου 1952. Νικόλαος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Σ'.

235. Ἡ λεηλασία τῆς Ἁγία-Σοφίας

Ὁ Μωάμεθ, ὅταν κυρίεψε τὴν Πόλη, τράβηξε γιὰ τὴν Ἁγία-Σοφιά!

Μέσα ἦταν κρυμένος ὁ ἐλληνικὸς λαός. Μὰ οἱ πύλες ἦταν κλειστές. Γι' αὐτὸ ἔδωσε διαταγὴ στὸ στρατό του νὰ τίς ἀνοίξουν μὲ τὰ πελέκια! Μὲ κόπο ἀνοίχτηκαν καὶ χύμηξε μέσα ὁ τουρκικὸς στρατός. Ὅχι σὰν ἄνθρωποι μὰ σὰν ἄγρια λιοντάρια! Τὸ τί ἔγινε ἐκεῖ μέσα εἶναι ἀπερίγραπτο! Τὸ αἷμα τσαμπούνιζε καὶ ράντιζε τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ! Σφάχτηκαν ὅλοι! Μόνο κάμποσοι παπάδες ἔμειναν νὰ βασανιστοῦνε πιὸ πολύ! Οἱ Τούρκοι χοροπηδώντας μπαίνουν καὶ στὸ Ἅγιο Βῆμα. Τὴν Ἅγία Τράπεζα, τὴν κομιμάτιασαν καὶ τὴ φόρτωσαν στὰ μουλάρια! Ψειριάρικα ζεϊμπέκια ἔμπαιναν μέσα καὶ ἔβγαιναν μὲ ρούχα δεσποτάδικα! Πέρα σὲ μιὰ πλατεία ὁδηγοῦσαν ἓνα καρabanὶ ἀπὸ παπάδες. Τοὺς ἔχουν φορτωμένους μπαούλα γεμάτα μὲ ἱερὰ θείλια!

Στὸ Βόσπορο ἀκούγεται ἓνα βογγητό! Εἶναι ἡ Πόλη πού θρηγεῖ!....

Βραστὰ 10 Μαΐου 1935. Χρήστος Ζαχ. Κουκαλιώτης. Τάξη Ε'.

ΛΕ'. ΘΕΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΡΑΤΙΑΣ

236. Ὁ Κολοκοτρώνης

Τὶ δοξασμένο ὄνομα!

Δεξὶ χέρι τὸν εἶχε ἡ πατρίδα! Σὲ κάθε μάθημα τῆς ἱστορίας, Κολοκοτρώνη θὰ ἀκούσης ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δασκάλου. Πολέμησε καὶ πῆρε τὴν Τριπολιτσά, τὴν καρδιά τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔγινε ἀρχιστράτηγος. Πολέμησε καὶ νίκησε τὸ Δράμαλι στὰ Δερβενάκια. Δίχως τὸ στρατηγικὸ μυαλό τοῦ Κολοκοτρώνη μάχη δὲ γινόταν.

Γεννήθηκε κάτω από μιὰ θαλανιδιά. Ὅχτώ χρονῶ παιδάκι, ἄρπαξε τὸ ὄπλο κι ἔγινε κλέφτης στὶς ψηλές ραχοῦλες τῶν βουνῶν. Κάθε ραχοῦλα, κάθε ρεματιά, κάθε ψηλὴ κορφή, ἦταν λημέρι τῶν παλικαριῶν τοῦ Κολοκοτρώνη. Χαλύβδινο παλικάρι! Ὑπερήφανος, μὲ τὴν περικεφαλαία, γυμνασμένος, εὐκίνητος, μὲ τὴ βροντερὴ φωνή και μὲ θηλυκὸ μυαλό, ἦρθε στὴν Πελοπόννησο και τὴν ἐλευθέρωσε ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὶ ξακουσμένο ὄνομα!

^ Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ὁμαδικὴ ἐκθεση Ἀποστόλου Σ. Ματεντζίδη, Ὁρέστ. Ἄμφ. Σεβείδη, μαθητῶν Στ' τάξης.

237. Ἡ μάχη στὴν Ἀλαμάνια

Μπάμ! μπούμ! ἀκούγονται τὰ τουφέκια κάτω στὴν Ἀλαμάνια! Τὰ σπαθιά σφυροκοποῦν και ἐκδικιοῦνται τὸν ἐχθρό!

Ὁ Διάκος μὲ σαράντα παλικάρια πολεμáει γενναία. Ἀλλὰ δυστυχία του! Οἱ Τούρκοι ἦταν πολλοὶ και τὰ παλικάρια τοῦ Διάκου πέφτουν ἕνα ἕνα. Στὰ χέρια τοῦ Διάκου οὔτε σπαθί, οὔτε τουφέκι μένει! Και μιὰ σφαίρα τὸν παίρνει και τὸν πληγώνει στὸν ὄμο! Οἱ Τούρκοι χαρὰ γεμάτοι, πιάνουν ζωντανὸ τὸν ἥρωα και τὸν πηγαίνουν στὸ Βρυώνη. Σὰν εἶδε ὁ Ὁμέρ τὴν ὄμορφιά τοῦ παλικαριοῦ, δὲ θέλησε νὰ τὸν θανατώσει και τοῦ εἶπε:

— Διάκε, ἀν θέλῃς νὰ μὴ σοῦ χαλάσω τὴ ζωή, ἄλλαξε τὴν πίστη σου και γίνε Τούρκος!

— Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θε νὰ πεθάνω, ἀπαντάει ὑπερήφανα τὸ παληκάρι.

Ἡ σούβλα ἐτοιμάστηκε!... Ἦταν Ἀπρίλης. Ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου! Και ὁ Διάκος ἦταν εἴκοσι ἐννιά χρονῶ! Και σὰ γύρισε τὴν ὄμορφη ματιά του και εἶδε τὴν ἀνθισμένη φύση, εἶπε ἐκεῖνο τὸ παθητικὸ δίστιχο:

— «Γιὰ δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ, τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιά και βγάξ' ἡ γῆ χορτάρια!».

Και πέθανε χωρὶς νὰ δακρύσει, χωρὶς νὰ στενάξει!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1935-36. Χρήστος Ζαχ. Κουκαλιώτης. Τάξη Στ'

238. Ἡ μάχη στὰ Δερβενάκια

Χαράματα ἦταν!

Τὰ καριοφίλια τῶν Ἑλλήνων μουγγρίζουν στὶς βουνοπλαγιές. Ὁ Κολοκοτρώνης δίνει ἐντολή στοὺς ὀπλαρχηγούς νὰ πιάσουν και τὰ στενά στὸ Ἁγιονόρι. Οἱ Τούρκοι, μέσα στὰ Δερβενάκια, ὄλο και ὀπισθοχωροῦν. Πέντε χιλιάδες πτώματα ἔχουν ἀφήσει ἐκεῖ στὶς δύο χαράδρες! Και στὴ φυγὴ τους

ἀφήνουν φέσια, μαχαίρια, σπαθιά, τουφέκια καὶ φεύγουν νὰ γλιτώσουν τὰ τομάρι τους. Τὰ γένια τοῦ Δράμαλη ἀνεμίζουν στὴ φευγάλα του! Μὲ τὰ φέσια μοιράζονται οἱ Ἕλληνες τὰ λάφυρα. Τριάντα χιλιάδες ἦταν καὶ δυὸ χιλιάδες γλίτωσαν καὶ κείνοι λαθωμένοι.

Ἦταν ἡ πρώτη μεγάλη καταστροφή πού εἶχαν πάθει οἱ Τούρκοι.

Σήμερον, σχολ. ἔτος 1950-51. Ὁρέστης Ἀμφ. Σαββίδης. Τάξη Στ'.

239. Μάχαιρα ἔδωσαν μάχαιρα ἔλαβαν

Μουσικὴ ξεχύνει τὴ γλυκιὰ φωνή της μέσα ἀπὸ τὴ ναυαρχίδα!

Τὰ φῶτα φέγγουν τὴ θάλασσα. Τὰ κύματα χτυποῦν τὸ πλοῖο μὲ θυμὸ. Ὁ Κανάρης, ἀπορροφημένος σὲ μιὰ σκέψη, σὰ σκιά γλιστράει ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ σαράντα ἔξι πλοῖα, χωρὶς νὰ τὸν καταλάβῃ κανένας. Ξαφνικὰ μιὰ ζεστασιὰ χτύπησε στὰ πρόσωπα τῶν Τούρκων! Ὁ καπνὸς τοὺς ἐμποδίζει! Τὰ ἔχασαν! Οἱ φλόγες σὰν πύρινες γλῶσσες γλείφουν ὀλόκληρο τὸ πλοῖο! Σὲ λίγο ἓνας τρομερὸς κρότος ἀκούστηκε καὶ τὸ πλοῖο ἔγινε κομμάτια!

Μάχαιρα ἔδωσαν, μάχαιρα ἔλαβαν!

Βῆλος 11 Φεβρουαρίου 1953. Χρήστος Ἰ. Μιδέλκος. Τάξη Στ'.

240. Ἡ ἔξοδος

Ποῦ ἄλλοῦ ἀκούστηκε τέτοια αὐτοθυσία; Ποιὲς ἄλλες ἱστορίες ἔγραψαν τέτοιο κατόρθωμα; Πουθενά! Καμιά! Μόνο στὴν Ἑλλάδα!

Ἦταν Σαββατόβραδο! Ὅλοι ἔτοιμοι! Οἱ γυναῖκες, σὰν ἄλλες ἀμαζόνες, ντυμένες μὲ τὰ ρούχα τῶν ἀντρῶν τους, περιμένουν κι αὐτὲς τὸ σύνθημα! Ξαφνικὰ ἓνας πυροβολισμὸς ἀκούστηκε! Ἀνοίγει μιὰ πόρτα καὶ ξεπροβάλλει μιὰ σημαία, πού γράφει: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Βλέπω καὶ παρακολουθῶ καθαρὰ, κατακάθαρα τὴ μάχη! Βλέπω ἐπάνω στὸ δρόμο ἥρωϊκοὺς λεβέντες, θρυλικὲς μανάδες, γέροντες καὶ γριές, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, νὰ προχωροῦν! Νὰ καὶ ὁ Σολομὸς! Μὲ τὴ μικρὴ βαρκούλα του στὴν ἀκροθαλασσιὰ, φωνάζει: «Βάστα καημένε Μεσολόγγι!». Ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν, ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν, ἀκούω φωνές, ἀκούω βόγγους, ἀκούω κλάματα! Ἀκούω ἀκόμα καὶ μιὰ δειλιασμένη ἀμαζόνα νὰ φωνάζῃ: «Πίσω! Πίσω!...».

Ὁ Θεὸς ἀπὸ πάνω, ἔλα τ' ἀκούει κι ἔλα τὰ βλέπει. Ἡ γλυκιὰ μας πατρίδα ἔγραψε στίς κορφές τῶν βουνῶν της, στὸς κορμούς τῶν δέντρων της καὶ μέσα στὰ φυλλοκάρδια της, μὲ ἄσθηστα γράμματα, τὸ μεγάλο κατόρθωμα! Ὅλα λυπήθηκαν! Ἡ θάλασσα ἄφρισε! Τὰ δέντρα ἔγειραν τίς κορφές

τους! Ὁ Ἀχελῷος πλημμύρισε! Καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι συγκινήθηκαν!

Εἶναι τὸ μεγαλύτερο κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων μέσα στὸ Εἰκοσιένα!

Σήμερον 28 Μαΐου 1951. Ὁρέστης Ἀμφ. Σαββίδης. Τάξη Στ'.

Μετὰ τὴν ἱστορία, ἄλλο μάθημα ποῦ δίνει ἄφθονο ὕλικὸ στὴ μαθητικὴ ἔκθεση εἶναι καὶ ἡ γεωγραφία. Ἡ ἀπεραντοςύνη τῶν ὠκεανῶν καὶ τῶν πεδιάδων, τὸ μέγεθος τῶν ποταμῶν καὶ τῶν θουνῶν, ἡ ἰδιομορφία τῶν ἐρήμων καὶ τῶν στεπῶν, ἡ πλούσια ἐλάστηση καὶ ἡ πανίδα τῶν θερμῶν χωρῶν, τὰ ἔθη καὶ ἔθιμα τῶν διάφορων λαῶν τοῦ κόσμου, τὰ θαυμαστά ἀνθρώπινα ἔργα (ναοὶ, διώρυγες, πυραμίδες, τεῖχη κ.λ.π.), φημισμέναι πόλεις καὶ ἄλλα γεωγραφικὰ στοιχεῖα, τροφοδοτοῦν τὴν παιδικὴν φαντασία, ὅπως βλέπωμε στίς ἐπόμενες γεωγραφικὰς ἐκθέσεις.

ΛΣΤ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΝ

241. Τὰ Ἰνδιὰ

Γέρασαν νὰ στέκουν στὴν πάνω μεριά τῶν Ἰνδιῶν! Οἱ μεγάλες χαράδρες, οἱ θατιές σπηλιές, οἱ ἀπόκρημνοι βράχοι, οἱ κατάλευκες κορφές, τὰ δύνουν ὁμορφιά! Ἡ πανύψηλη κορυφή τους, τὸ Ἐβερεστ, στέκει ἀκίνητη καὶ ἀμίλητη ἐπάνω ἀπὸ τὸ χιονισμένο Θιβέτ καὶ ἀγναντεύει τοὺς κάμπους, τοὺς ποταμούς, τίς θάλασσες, τοὺς ἀνθρώπους, σὰν ἓνας παρατηρητής.

Βάθος 19 Φεβρουαρίου 1954. Ἀγγελος Γραμ. Κυλιάρης. Τάξη Στ.

242. Τὸ Σουέζ

Σὰν ἄλλος Ἰσίδωρος δούλευε χρόνια στὸ ἀτέλειωτο ἐκεῖνο μέρος ὁ Λεσσέψ!

Χιλιάδες ἐργάτες ἔχυσαν τὸν τίμο ἰδρώτα τους νὰ ἀνοίξουν τὸ χαντάκι! Κάθε καρδίη ποῦ περνᾷ, σκίζοντας ἀπαλὰ ἀπαλὰ τὰ νερά, ἀντικρίζει τὸ ἄγαλμα τοῦ Γάλλου μηχανικοῦ! Τὰ πεινασμένα κανόνια, σὰ νηστικά λιοντάρια, περιμένουν!... Καὶ οἱ Ἀγγλοὶ μὲ τὰ μπερεδάκια, κοκκινίζουν στίς ὄχθες τοῦ Σουέζ! Αὐτὸ εἶναι τὸ τεχνητὸ αὐλάκι ποῦ ἔκαμαν οἱ Αἰγύπτιοι. Στίς ὄχθες του θὰ γράφεται αἰώνια μὲ χρυσὰ γράμματα τὸ ὄνομα τοῦ Λεσσέψ!

Καὶ τὸ καρδίη ποῦ θὰ περνᾷ, θὰ χαιρετᾷ τὴ μνήμη του!

Βάθος 19 Νοεμβρίου 1953. Ὀμαδικὴ ἔκθεση Ἀστερ. Ἀργ. Σιώπη, Ἀστερ. Δημ. Γιαννακούδη, μαθητῶν Ε' καὶ Θεοδ. Μπέλλου, Βασιλ. Πολυζῶη, Ἰωάν. Νεραντζή, Νικολ. Κλαμούρη, μαθητῶν Στ' τάξης.

243. Γάγγης και Βραχμαπούτρας

Αυτά τὰ δυὸ ποτάμια κλείνουν στὴν ἀγκαλιά τους τὰ γιγάντια καὶ γέρικα Ἴμαλάια. Παίρνουν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ βουνοῦ τὰ κρυστάλλινα νερὰ καὶ σὰ γαλάζιες κορδέλες ἀπλώνονται μέσα στὴν ἀπέραντη πεδιάδα τῶν Ἰνδιῶν. Χύνονται μὲ δυνατὴ βουὴ στὸν κόλπο τῆς Βεγγάλης. Χιλιάδες πτώματα καίγονται στὸ Γάγγη, γιατί λένε πὼς θὰ πᾶνε στὸν παράδεισο. Θρῆνοι φτάνουν στὰ αὐτιά μου! Νά, μὰ ὁμάδα ἀνθρώπων θαδίζουσι κατὰ τὸ ἱερὸ ποτάμι! Σὲ λίγο οἱ πύρινες γλῶσσες τυλίγουν τὸ σῶμα καὶ τὸ καίνε μὲ εὐλάβεια! Ρίχνουν τὴ στάχτη στὸ ποτάμι καὶ φεύγουν!

Βάθος 29 Ἰανουαρίου 1954. Ὁμαδικὴ ἐκθεσι Εὐμορφ. Νεραντζή Ε' καὶ Εὐδοκ. Πέγιου Στ' τάξης.

244. Κιλιμάντζαρο

Σὰν ἓνα μεγάλο θηρίο σκίζει τὰ σπλάγχνα τῆς Ἀφρικῆς!

Εἶχε ξημερώσει! Ἐμεῖς ἀνεβαίναμε τὴν ὄροσειρά. Φτάσαμε στὴ γιο νισιμένη κορυφή! Ὅταν ἀνεβήκαμε, ὁ ἓνας ἄρχισε νὰ πιάνη τὰ πόδια τοῦ ὁ ἄλλος τὰ χέρια, ἀπὸ τὴν παγωνιά. Μιά βουὴ ἔφτασε στ' αὐτιά μου! Ὁ Νεῖλος ἀπὸ κάτω μας κυλάει τὰ νερά του! Πιὸ πέρα ἢ Νυάσα λιαζόταν ἦσυχη ἦσυχη στὴ χαρούμενη ἐκείνη πλάση! Στὸν Ἰνδικὸ πηγαινοέρχονται τὰ καράβια!

Τώρα ὁ ἦλιος μεσουρανοῦσε! Ἐμεῖς ἀρχίσαμε νὰ κατεβαίνομε. Πίσω μας ἀφήσαμε τὴν κορυφή τοῦ «πονηροῦ πνεύματος».

Βάθος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὁμαδικὴ ἐκθεσι Αἰκατερίνης Γ. Πέγιου, Σταματίης Δ. Καραντώνη, μαθητριῶν Ε' τάξης.

245. Ὁ Νεῖλος

Σὰν ἓνα μεγάλο φίδι ξαπλώνεται ἐπάνω σὲ κάμπους καὶ σὲ ἐρήμους καὶ φτάνει μὲ μεγάλη βουὴ στὴ Μεσόγειο!

Τὰ θολὰ νερά του, πού πλημμυρίζουν πολλές φορές, κάνουν τοὺς μαύρους νὰ τὸν τρέμουν καὶ νὰ τὸν θεοποιοῦν! Ἦταν σούρουπο. Ὁ ποταμὸς εἶχε πλημμυρίσει στὰ καλά! Σὰ θηρίο ἀφρίζει καὶ βογγᾷ! Τὰ νερὰ πηδοῦν τίς ὄχθες του καὶ οἱ κάμποι γίνονται ἀπέραντες θάλασσες! Τὰ ζῶα λαχανιασμένα καὶ φοβισμένα τρέχουν νὰ ἀποφύγουν τὸ θάνατο! Τὰ μικρὰ σπιτάκια σὰ βαρκοῦλες κολυμποῦν στὰ νερά!

Ἀλλὰ τώρα τὰ νερὰ του εἶναι κλεισμένα στοὺς νελοφράχτες!

Βάθος 11 Μαρτίου 1954. Ὁμαδικὴ ἐκθεσι Αἰκατερίνης Γ. Πέγιου Ε' καὶ Νικολ. Χρ. Κλαμούρη, Εὐδοκίας Γ. Πέγιου Στ' τάξης.

ΑΖ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΓΡΩΠΗΣ

246. Τὸ Γίβραλτάρ

Νύχτα ἦταν ἀκόμη. Σιωπὴ νεκρικὴ βασιλεύει στὸ φρούριο. Οἱ λόφοι, οἱ λαγκαδιές, κοιμῶνται.

Ὁ ἀπόκρημνος καὶ δλόγιμος βράχος περιμένει τὴν ἡμέρα. Οἱ ἀδιάβαστες σπηλιές, μὲ τὸ ἀπέραντο χάος, μοιάζουν σὰν πεινασμένα στόματα λιονταριῶν. Φοβερές κανονιοστοιχίες κρύβουν τὰ ἀτσάλινα ἐγκατά του. Κάθε λόφος ἔχει κι ἀπὸ ἓνα βαρὺ πολυβόλο, κάθε σπηλιά κι ἀπὸ ἓνα κανόνι. Ἀρχίζει ἡ ἡμέρα. Ὁ ἥλιος λούζει τὸ βράχο. Οἱ ζαρωμένοι μαγῶτοι παίζουν μὲ τοὺς κατακόκκινους Ἀγγλους. Μὲ κουνήματα τῆς οὐρᾶς καὶ μὲ γρυλισμούς δείχνουν τὴν ἀγάπη καὶ τὴ χαρὰ τους. Μερικοὶ Ἀγγλοὶ καθαρίζουν τὰ ὄπλα τους. Σὰν κάτι νὰ κατέλαβαν! Καὶ νὰ ἓνα ἐχθρικό θωρηκτό, μὲ τὴ σημαία στὴν πλώρη, διαβαίνει στὸν ξακουστὸ πορθμὸ! Οἱ κανονιὲς ἀρχίζουν νὰ σκούζουν. Συντρίβουν τὸ πλοῖο καὶ τὸ βουλιάζουν! Ὁλόκληρος ὁ βράχος σείσεται ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ ράγισαν οἱ πλευρές του!

Οἱ μαγῶτοι εἶχαν ἐξαφανιστῆ!...

Βιβλὸς 28 Ἰανουαρίου 1953. Χρήστος Ἰ. Μιζέλος. Τάξι Στ'.

247. Τὸ Κρούπ

Τὸ μεγάλο ὑπερωκεάνιο ἔσκιζε τὴ θάλασσα σὰ σπαθὶ καὶ πίσω ἄφηνε τὴ γλυκιὰ μας πατρίδα καὶ τραβοῦσε μέσα στὰ βάρη τοῦ Ἀτλαντικοῦ!

Ὅλο καὶ ἀνοίγει καὶ βάζει τὶς ταχύτητές του, γιὰ νὰ φτάσῃ σὲ λίγες μέρες στὸν πορθμὸ τοῦ Καλαί. Παίρνομε ἓνα αὐτοκίνητο καὶ τραβοῦμε πρὸς τὰ κάτω. Ἐκεῖνο ποὺ μάθαμε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ θέλαμε νὰ τὸ δοῦμε, βρίσκεται μπροστά μας. Εἶναι τὰ ἐργοστάσια τοῦ Κρούπ, στὸ Ἔσσαν τῆς Γερμανίας. Ἀνοίξαμε μιὰ μεγάλη σιδερένια ἐξώπορτα καὶ βρεθήκαμε μπροστά στὰ μαυρισμένα ἐργοστάσια, μὲ τὰ πανύψηλα φουγάρα τους! Κόσμος σὰ μυρμήγκια! Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἀνακατευόμαστε καὶ ἐμεῖς. Δὲν ξέρομε ποῦ πηγαίνομε! Ὁ ἓνας βαστάει σφιχτὰ τὸν ἄλλο νὰ μὴ χαθοῦμε! Ἀνοίγομε καὶ κλείνομε πόρτες! Ὅπου καὶ νὰ πᾶς, σ' ἕποια γωνιὰ νὰ σταθῆς, μηχανήματα θὰ σὲ περιτριγυρίζουν! Ἐνα τεράστιο σφυρὶ ἀνεβοκατεβαίνει ἐπάνω σὲ ἓνα πυρακτωμένο σίδηρο. Ὁ κρότος του βάζει σὲ παλμικὴ κίνηση ὅλο τὸ ἐργοστάσιο! Σὲ λίγο πέσαμε ἐπάνω σὲ ἓνα τεράστιο κανόνι! Καὶ ὁ νοῦς μας φτερούγισε στὰ περασμένα!

— Σωτήρη, αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ μεγάλο κανόνι, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ Γερμανοὶ χτυποῦσαν ἀπὸ τὰ σύνορά τους τὸ Παρίσι!

— Ναι! ναι! Ἀναστάση! Θυμῶμαι! Θυμῶμαι! Αὐτή είναι ἡ «Βέρ-
θα»! Για δὲς τὴν μπούκα της! Καὶ τοὺς δυό, μᾶς χωράει μέσα!

Καὶ ἔλο προχωροῦμε. Καὶ ἔλο παρατηροῦμε!

Πόσα πράγματα ἔχομε νὰ διγγηθοῦμε στοὺς φίλους μας, ἔταν γυρί-
σομε στὴν πατρίδα!

Σήμενα 24 Μαΐου 1951. Ὀμαδική, Ἀναστασίας Δ. Μαλλιαροπούλου, Σωτηρίου Π. Κα-
τσπούλου, μαθητῶν Στ' τάξης.

248. Τὸ καθαρότερο χωριό

Εἶναι ἡ Μπρέκ! Ἕνα Ὀλλανδικὸ χωριό, κτισμένο ἐπάνω στὸ Ρῆγνο
ποταμιό!

Ἐκεῖ θὰ ἴδῃς τὰ σπίτια, τοὺς δρόμους, τὴς αὐλές, τὰ σοκάκια, τὰ ψυ-
λὰ οἰκοδομήματα, νὰ ἀστράφτουν καὶ νὰ λαμποκοποῦν ἀπὸ τὴ μεγάλη καθα-
ριότητα! Ὁ ἀέρας ἐκεῖ εἶναι μπαλσαμωμένος! Ἐκεῖ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ
ἀναπτυγμένη ἡ καθαριότητα! Καὶ οἱ ἄνθρωποι ροδοκόκκινοι! Ἐνῶ τὸ χω-
ριό μας!... Δὲ μοιάζει σὰν τὴν Μπρέκ! Ὅλοι οἱ μαχαλάδες του εἶναι γεμά-
τοι ἀπὸ κοπριές τῶν ζώων καὶ οἱ δρόμοι του ἀπὸ ἑρῶμες! Ὁ ἀσδέστης δὲν
ἀλλάζει τὴ μορφή τῶν σπιτιῶν, ὅπως ἐκεῖ!

Νὰ ζοῦσα κι ἐγὼ στὴν Μπρέκ, στὸ καθαρότερο χωριό τοῦ κόσμου!

Σήμενα 14 Μαΐου 1951. Ἀπόστολος Σ. Ματεντζίδης. Τάξη Στ'.

249. Στὴ Φιλλανδία

Ξεκίνησα γελαστός καὶ χαρούμενος ἀπὸ τὸ ξακουστὸ λιμάνι τοῦ Πει-
ραιᾶ. μὲ μεγάλο ἀτιμόπλοιο, γιὰ τὴ Φιλλανδία!

Μέσα στὸ χάος τῆς Μεσογείου δὲ βλέπω τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ γαλαζο-
πράσινα νερά της. Τὸ πλοῖο ἐξακολουθεῖ νὰ τρέχει, ἀφήνοντας πίσω του ἕνα
ὕγρὸ αὐλάκι. Ποιὸ πέρα φάνηκε καὶ ὁ πορθμὸς τοῦ Γιβραλτάρ. Τὰ ἀγγλικὰ
κανόνια δεξιὰ, στὰ γιγάντια ἑράχια του, φαίνονταν σὰ μεγάλα μπουριά, γυ-
ρισμένα πρὸς τὸ στενό. Ὑστερα ἀπὸ κανα-δυὸ ἡμέρες ἔφτασα καὶ στὸ λιμά-
νι τοῦ Ἐλσινγκφορς. Ἀπὸ κεῖ τράβηξα μὲ ἔλκυθρο στὴ Λαπωνία! Τὰ χα-
μόγια τῶν Λαπῶνων φαίνονταν χωμένα μέσα στὸ λευκὸ χιόνι καὶ οἱ κοντοὶ
καὶ ἄσχημοι ἐκείνοι ἄνθρωποι, μὲ τὰ σαρίκια τυλιγμένα στὸ κεφάλι τους,
προσπαθοῦν νὰ διώξουν τὸ χιόνι ἀπὸ τὰ χαμόσπιτά τους!

Ὑστερα ἀπὸ ἕνα μῆνα γύρισα στὴν ἀγαπημένη μου πατρίδα, εὐχαρι-
στημένος ἀπὸ τὸ ταξίδι μου αὐτό.

Σήμενα 7 Ἰουνίου 1948. Νικόλαος Κ. Καραμφύλλης. Τάξη Ε'.

250. Ὁ Βόλγας

Κυλοῦν τὰ γάργαρα νερά τοῦ Βόλγα!

Περνάει καμαρωτός, ἀφήνοντας πίσω του τὴν ἄγρια βουή μέσα στις λαγκαδιές τῆς ἀπέραντης πεδιάδας! Στις ὄχθες του ξεπροβάλλουν τὰ πανύψηλα κυπαρίσσια. Ὁ κόσμος χαίρεται νὰ καμαρώνη τὴν ὀριζόντια γαλάζια κορδέλα πού στολίζει τὴ Ρωσία! Χιλιάδες θαρκοῦλες ψαρεύουν στὰ γαλάζια νερά του. Τὶ νόστιμα ψάρια πού ἔχει ὁ Βόλγας! Οἱ Ρῶσοι τὸν ὀνομάζουν «μητέρα τροφός», γιατί τοὺς τρέφει.

Καὶ τὰ νερά του ἔλο κυλοῦν.

Βάβζος 18 Μαΐου 1953. Ὁμαδική, Μαρίας Ἀργ. Σιώπη, Φρειδερίκης Ἐμ. Θωμοῦδη, Εὐαγγελίας Ἀθ. Δαφνῆ, Εὐαγγελίας Νρ. Κιμπάνη, μαθητριῶν Στ' τάξης.

ΔΗ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

251. Τὸ μάτι

Μὲ πόση σοφία τὰ ἔπλασε ὅλα ὁ Θεός!

"Ὅλα δουλεύουν ἀδιάκοπα, ρυθμικά, κανονικά, μέσα στὸν ἀνθρώπινο ὀργανισμό! Τὶ ὠραία συναρμογή ἔχει τὸ ὀστεῶδες σύστημα! Τὶ πλέγμα ἀποτελοῦν οἱ μύες! Ἀκούραστα καὶ ἀκατάπαυστα δουλεῖ ἡ καρδιά! Γιὰ δὲς καὶ τὸ πεπτικό τὸ σύστημα! Naί, ὅλα δουλεύουν ἀρμονικά! Ὅμως τὸ τελειότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ ἐγκέφαλος! Αὐτὴ ἡ μαλακὴ μάζα, πού τὰ διευθύνει ὅλα! Δίνει δικταγές καὶ παίρνει ἐντυπώσεις!

"Ὅλα τέλεια καὶ σοφά. Μὰ καὶ τὸ μάτι! Αὐτὸς ὁ βολβός νὰ τὰ φωτογραφίξῃ ὅλα! Καὶ τί εἶναι; Τρεῖς χιτῶνες, ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλο, γεμάτοι ἀπὸ δυὸ ὑγρὰ καὶ ἓνας φακός, ἀποτελοῦν τὸ μάτι. Ἐνα νεῦρο, σὰν τηλεγραφικὸ σύρμα, ἐνώνει τὸ μάτι μὲ τὸν ἐγκέφαλο. Καὶ πῶς δουλεῖ τὸ μάτι; Εὐκολο πρᾶγμα. Δουλεῖ σὰ φωτογραφικὴ μηχανή. Τὸ φῶς μπαίνει ἀπὸ τὴν κόρη τῆς ἱριδας, περνάει τὸ φακὸ καὶ σχηματίζεται ἡ εἰκόνα στὴν ὠχρὴ κηλίδα τοῦ ὀπτικού νεύρου!

Αὐτὸ τὸ πολύτιμο ὄργανο πῶς νὰ τὸ προφυλάξωμε; Ἡ φύσι, τὸ προφυλάγει μὲ τίς κόγχες, τὰ βλέφαρα, τίς βλεφαρίδες καὶ τὸ δάκρυ! Ἐμεῖς ὡς ἀποφεύγωμε τὸ ζωηρὸ καὶ τὸ ἀδύνατο φῶς. Ὅταν γράφωμε καὶ διαβάζωμε νὰ μὴ σκύδωμε. Νὰ ἀποφεύγωμε τὸν καπνὸ, τὴ σκόνη, τὴν ἀυπνία. Κι ὅταν πάθουν τὰ μάτια μας, νὰ πᾶμε στὸ γιατρό.

Αὐτὴ εἶναι ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ λειτουργία τοῦ πολύτιμου αὐτοῦ ὄργάνου, τοῦ ματιοῦ!

Γαλάτιστα 4 Ἀπριλίου 1958. Βενετία Β. Παπαθασιλείου. Τάξη Στ'.

252. Ὁ ἐγκέφαλος

Ποῦ τὰ θυμᾶται μωρέ; Πῶς δὲν τὰ ξεχνάει; Πόσα πράγματα ἀκούει καὶ βλέπει! Πόσες διαταγὲς παίρνει καὶ δίνει! Πῶς τὰ κανονίζει ὅλα; Καὶ ποῦ τὰ θάζει καὶ χωροῦν ὅλα; Μηχανή μιὰ φορά! Καλύτερη δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν τὸν κόσμο! Αὐτὸς τὰ σκέφτεται καὶ τὰ φκιάνει ὅλα! Τὸ αὐτοκίνητο, τὸ τράμι, τὰ ἀεροπλάνα, τὸν τηλεγράφο, τὸ τηλέφωνο, τὰ τάνκς, τὸ δυναμικὸ ἤλεκτρισμό...

Μηχανή μιὰ φορά ποῦ ἔχομε!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950 - 51. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρηπουλος. Τάξη Στ'.

253. Τὸ καουτσουκόδεντρο

Βρισκόμασταν στὶς ἀνατολικὲς Ἰνδίες!

Πωπῶ! τί πανύψηλα δέντρα! Ζαλίζεται κανεὶς νὰ τὰ βλέπη!

— Σωτήρη, δὲ μοιάζουν σὰν τὰ καθάκια τοῦ μπαρμπα - Ἱερόθεου τοῦ χωριοῦ μας; λέει ὁ Γαβρίλης.

— Ναί! ναί! ἴδια καὶ ἀπαράλλαχτα! ἀπαντᾷ ὁ Σωτήρης, κάνοντας νὰ ἐγάλη τὸ σουγιά ἀπὸ τὴν τσέπη του.

— Νὰ χαράξουμε τὸ δέντρο, γιὰ νὰ δοῦμε πῶς βγαίνει τὸ γάλα.

Καὶ χώνουμε τὸ μαχαίρι στὴ φλούδα. Τότε εἶδαμε πῶς τὸ γάλα εἶχε μέσα του κάτι μικρὰ σταγονίδια, ποῦ μόλις τ' ἀκουμπούσαμε κολλοῦσαν ἐπάνω στὸ χέρι μας. Μ' αὐτὰ γίνεται τὸ καουτσούκ! Καὶ τί πράγματα δὲν κάνουμε! Παπούτσια, πέδιλα, ρόδες αὐτοκινήτων, μπάλες, σωλήνες καὶ τόσα ἄλλα!

Σήμαντρα 17 Νοεμβρίου 1949. Ὀμαδική, Σωτηρίου Παναγ. Νατσιπούλου, Γαβριήλ Γ. Νατσιπούλου, μαθητῶν Ε' τάξης.

254. Τὸ μπόλιασμα

Μιὰ ἡλιόλουστη Μαρτιάτικη ἡμέρα, ξεκινήσαμε νὰ πᾶμε νὰ παρατηρήσουμε πῶς γίνεται τὸ μπόλιασμα τῶν δέντρων.

Μπροστὰ πήγαινε ὁ καλὸς ὁ δάσκαλος καὶ κοίταζε πότε τὰ πράσινα χωράφια, πότε τοὺς λόφους καὶ πότε τὰ ἀνθισμένα δέντρα. Σὲ μισή ὥρα φτάσαμε. Ὁ κύρ Διονύσης — αὐτὸς θὰ μᾶς ἔδειχνε γιὰ τὸ μπόλιασμα — ἔδесе τὸ γαϊδουράκι του καὶ ἀπόθεσε τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς του. Ὅλα εἶναι ἔτοιμα! Ἐμεῖς μείναμε σιωπηλοὶ καὶ ἤσυχοι. Ἀφοῦ ἐξέτασε καλὰ τὸ δέντρο ὁ κύρ Διονύσης, ποῦ θὰ ἔθαζε τὸ μπόλι, τὸ ἔκοψε. Ἐπειτα χάραξε κάθετα τὸν κορμὸ καὶ ἔβαλε τὸ μπόλι. Τὸ ἔδесе σφιχτὰ μὲ τὸ πανί, γιὰ νὰ τὸ προφυ-

λάξη από τὸ κρύο καὶ τὰ πουλιά. Σὲ λίγες μέρες θὰ βγάλη τὸ πανί γιὰ νὰ μείνῃ ἐλεύθερο τὸ μπόλι.

Ἔτσι τὸ ἄγριο δέντρο γίνεται ἡμερο καὶ μᾶς δίνει τοὺς ωραίους καρπούς του.

Σήμετρα 10 Ἀπριλίου 1952. Γεώργιος Ἰ. Βησσαρίου. Τάξη Στ'.

255. Ἐνας βιάτραχος γεννιέται

Ἡμέρα καλοκαιρινή! Ὁ ἥλιος τσοῦζει! Ὅλα ζύπνησαν! Ζῶα, ἄνθρωποι, φυτά!

Καλὴ ἡμέρα γιὰ περίπατο! Ὁ δρόμος μ' εἰσαγαλε σὲ μιὰ καταπράσινη χλόη. Στὴ μέση κυλοῦσε ἀργὰ ἀργὰ ἓνα ρυάκι. Ξαφνικὰ ἀκούεται ἓνας παράξενος ἤχος! Βρεκεκεξ̄ κουά κουά!... Ἄ! εἶναι φωνὴ βατράχου! Παρατηρῶ καλὰ μέσα στὸ ρυάκι. Δυὸ γουρλωμένα, πεταχτὰ μάτια μὲ βλέπουν περιέργα! Σὰν κάτι ἤθελε νὰ μοῦ πῆ, ἀλλὰ φοδότην!. Τότε τοῦ λέω:

— Μὴ φοδᾶσαι, μίλα τί θές νὰ πῆς, ἐγὼ δὲ σὲ πειράζω!

Σιγὰ σιγὰ πῆρε θάρρος καὶ ἄρχισε νὰ μοῦ μιλά.

— Τί θέλεις νὰ σοῦ πῶ;

— Θέλω νὰ μοῦ διηγηθῆς τὴ ζωὴ σου. Πῶς τὰ περνᾷς μέσα στὰ νερά, ποῖος ὁ κύκλος τῆς ζωῆς σου!

— Πολὺ εὐχαρίστως, μοῦ λέγει καὶ ἀρχίζει: «Καλὸ μου παιδί, ἐσὺ ζῆς στὴ στεριά, ἀλλὰ ἐμένα ἢ εὐτυχία μου εἶναι μέσα στὰ νερά! Νά, ἐδῶ δίπλα εἶναι τὸ σπιτάκι μου. Ἐδῶ μέσα, σ' αὐτὸ τὸ ρυάκι ὅλη μέρα κολυμπῶ, τραγουδῶ, χαίρομαι! Ὅταν ἔρθῃ ὁ καιρὸς νὰ γεννήσω, ἐκεῖ μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ βατάκι κάνω τὰ αὐγά μου. Εἶναι κάτι μικροσκοπικὰ αὐγουλάκια. Μὲ τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου, σὲ μερικὲς ἡμέρες τὰ αὐγουλάκια μεγαλώνουν καὶ γίνονται οἱ γυρίνοι! Ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα κεφαλάκι καὶ μιὰ οὐρίτσα! Καὶ ἀναπνέουν μὲ θράγχια! Ὅστερα ἀπὸ κάμποσο καιρὸ μεγαλώνουν τὰ πόδια τους, πέφτει ἡ οὐρά καὶ γίνεται ἓνα τέλειο βατραχάκι! Ξέρεις τί χαριτωμένο πού εἶναι!».

Ἐδῶ τελείωσε ἡ διήγησή του. Ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα τὸν ἄκουγα μὲ ἐκπληξή! Μεγάλῃ ἐντύπωσῃ μοῦ ἔκανε ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ βατράχου! Φαινόταν πολὺ ἐξυπνος καὶ μυαλωμένος! Καὶ τὴ διήγησῃ τοῦ βατράχου τὴν εἶπα καὶ σ' ἄλλα παιδιά, συμβουλεύοντάς τα νὰ μὴν τὸν πειράζον καὶ τὸν σκοτώνουν! Γιατί εἶναι τόσο ὠφέλιμος! Ἡ χελιδόνα στὸν ἀέρα καὶ ὁ βιάτραχος

στά νερά!

Νά και ἡ εἰκόνα τοῦ βατράχου.

Γαλλίσις 11 - 4 - 1958. Βενετία Β. Παπαθεοφιλείου. Τάξη Στ'.

ΛΘ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

256. Στὸ ἀμφιθέατρο

Βασίλεψε ὁ ἥλιος! Τὸ σκοτάδι ἄρχισε νὰ ἀπλώνεται στὴν ἀπέραντη Ρώμη!

Ἐνα πλῆθος ἀνθρώπων προχωρεῖ πρὸς τὸ ἀμφιθέατρο! Κάθονται στὰ καθίσματα. Φτάνει ἄγριεμένος καὶ ὁ Νέρωνας! Ὅλοι τὸν χαιρετοῦν! Σὲ λίγο, μιὰ ομάδα χριστιανῶν, μὲ γυμνωμένο κορμί, προβάλλουν στὴ μέση! Δυὸ σκληροὶ στρατιῶτες τοὺς ὀδηγοῦν στὰ κλουδιά τῶν λιονταριῶν! Ἀλήθεια! τί φριχτὰ μαρτύρια πού περνοῦσαν οἱ ἄμιοιροί χριστιανοί!...

Γελοῦν καὶ χαίρονται οἱ εἰδωλολάτρες. Ποῦ νὰ ἤξεραν ὅμως ὅτι μὲ τὰ μαρτύρια αὐτὰ θεμέλιωναν τὸ χριστιανισμό!

Βιβλός 3 Δεκεμβρίου 1953. Ὀμαδική, Μαγδαληνῆς Δ. Μπέλλου, Μαρίας Ἰ.Αθ. Τυροβολῆς, μαθητρῶν Στ' τάξης.

257. Ἡ ἀριθμητικὴ

Οὐφ! Τὶ ἀπελπισία καὶ τί σκοτούρα εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ ἀριθμητικὴ! Τὶ μὲ ἐνδιαφέρει ἐμένα νὰ ξέρω πόσα διακοσιοστὰ μᾶς κάνουν μιὰ δραχμὴ; Δὲ μοῦ λέτε παιδιὰ, τί μᾶς χρειάζονται αὐτά; Σάμπως θὰ μπῶ στὸ γραφεῖο! Αὐτὰ ἄς τὰ μαθαίνουν οἱ ἐπιστήμονες, οἱ καθηγητές! Ἀκοῦς νὰ μαθαίνουμε κλάσματα!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1935 - 36. Στεριανῆ Γ. Χαρκιά. Τάξη Ε'.

258. Ἡ φυσικὴ πειραματικὴ

Νὰ μάθημα! Νὰ ζωντάνια!

“Ὅ,τι λέμε τὸ βλέπεις! Μάθημα μιὰ φορά! Ἄπὸ τὰ καλύτερα! Κάθε πείραμα πὺ φκιάνομε νομίζεις πὺς ἔχει ψυχὴ καὶ μιλάει! Ὁ ἐγκέφαλος ἀμέσως τὺ τυπώνει τὺ εἰκόνες αὐτὺς καὶ ποτὲ δὲν τὺ ξεχνάει! Πὺς θὰ ξεχάσω τὸ νόμο τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων, πὺ τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου! Πὺς θὰ ξεχάσω τὸν τηλέγραφο, τὸ δυναμικὸ ἤλεκτρισμό, ἀφοῦ τὰ εἶδα ζωντανὰ μπροστά μου! Ἐνὼ ἡ γραμματικὴ εἶναι ψόφια, ἄρρωστη καὶ ὅ,τι λέμε δὲν τὸ βλέπεις ζωντανό! Πὺς νὰ μὴ ξεχάσης τὺ καταλήξεις τῆς καθαρεύουσας ἀφοῦ δὲν τὺ ἀκούς καὶ δὲν τὺ χρησιμοποιεῖς στὴν ὀμιλία σου!

Ὡραῖο μάθημα τέλος πάντων ἡ φυσικὴ πειραματικὴ! Ξέρεις τί γίνεται μέσα σ’ αὐτὴ τὴ σοφὴ φύση!

Σήμερον 28 Μαΐου 1951. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρουλος. Τάξη Στ’.

259. Προετοιμασίες γιὰ τὺ ἐπιδείξεις

Ἐφτασε ἡ Τρίτη! Πέρασαν τὰ πρωινὰ μαθήματα! Κάτι κέρδισαν ὀ μαθητὺς τῆς Ε’ τάξης κι αὐτὴ τὴ μέρα!

Ἦρθε καὶ ἡ ὦρα τῆς γυμναστικῆς. “Ὅλα τὰ παιδιὰ ἔχουν κάμει τὺ τριάδες τους. Μπροστά ὀ κύριος Καλογεράς, ψηλός, μὲ καφέ ροῦχα, μὲ καφέ παπούτσια καὶ μὲ τὴ σφυρίχτρα στὸ στόμα, μᾶς ὀδηγεῖ! “Ὅλα τὰ παιδιὰ ἔχουν τὴν ἴδια φορεσιά! Ἄσπρα παπούτσια, μαῦρο μπόι κι ἄσπρη μπλουζα! Μὰ δὲς τα τί ὀμορφιά πὺ ἔχουν! Μὲ τὸ βῆμα στὰ πόδια καὶ τὸ τραγοῦδι στὸ στόμα, προχωροῦν! Ὅι ἀσκήσεις ἄρχισαν! Ἦ αὐτὴ σὲ κίνηση! Ὁ δάσκαλος μὲ τὸ σφύριγμά του εἰδοποιεῖ:

— Ἀνάταση!... Μεσολαβή!... Πρόταση!...

Ἄρχισαν καὶ τὰ παιγνίδια! “Ὅλα τὰ παιδιὰ ἀγωνίζονται ποιὸς νὰ προσπεράση στὴν μπάλα, στὸ τρέξιμο, στὸ πῆδημα!... Στὺς 22 Ἰουνίου ὀλα θὰ τὰ κάνουμε τέλεια!

Πὸσο ὀφέλιμη εἶναι ἡ γυμναστικὴ! Κάνει γερὰ τὰ σώματά μας!

Γαλάτσινα, σχολ. ἔτος 1956-57. Ἀφροδίτη Νικ. Νταλιάρη. Τάξη Ε’.

260. Τὰ μαθήματα

Ἦ μέρα χαρούμενη! Τὰ μαθήματα ἄρχισαν!

Πρῶτες ἡ ἀνάγνωση μὲ τὴ γραμματικὴ. Ἀκολουθεῖ ἡ γριὰ ἀριθμητικὴ μὲ τὰ προβλήματα τῆς. Τὴν τέταρτη ὦρα μιὰ ξανθομαλλούσα κόρη μπαίνει μέσα στὴν Ἐκτη τάξη. Στὰ χέρια τῆς βαστάει τὸ βιολί. Εἶναι ἡ ὀδι-

κή. Γελαστή, χαρούμενη και ροδοκόκκινη είναι! 'Ήσυχία! 'Αρχίζει τὸ τραγούδι! Τὶ ὠραίο πού είναι! Τὶ φωνὴ ἀγγελική! "Ὅλα τὰ παιδιὰ χαίρονται Ἄλλὰ ἡ χαρὰ δὲν κράτησε πολὺ. Ἐξαφανίστηκε ἡ κόρη μὲ τὶς μακρὲς καὶ σγουρὲς πλεξοῦδες καὶ τὸ ἀπόγευμα ἔρχεται μιὰ ἄλλη κυρία. Γνωστὴ καὶ αὐτή. Φυσικὴ ἱστορία τὸ ὄνομά της. Μὲ φυτὰ καὶ μὲ τὰ ζῶα βρίσκεται. Τὴν βαρέθηκα πιά! Ἄλλη τώρα παρουσιάζεται! Μιὰ γερόντισσα μὲ κάτασπρα μαλλιά, ἀνεβαίνει στὸ θρόνο. Γεωγραφία τὴ λένε! Γιὰ τὰ ἄστρα ἀκροῦς, γιὰ τὸ δορυφόρο, γιὰ τὶς χῶρες τῆς γῆς!

Ἔτσι μὲ τὴ σειρά περνοῦν κάθε μέρα τὰ μαθήματα, τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο!

Γαλιάτσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἀναστασία Μιχ. Χατζοῦδη. Τάξη Στ'.

Τὴν ἔλλειψη λοιπὸν τοῦ θέματος καὶ τοῦ ὕλικου, οὐδέποτε τὴν αἰσθάνεται ὁ μαθητὴς. Πάντοτε κάτι θὰ βρῆ νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἀνακοινώσῃ. Ἄλλὰ καὶ πάλι, παρ' ὅλη τὴν ἀφθονία τῶν θεμάτων, πού δίνει τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον καὶ τὸ σχολικὸ πρόγραμμα, ἔρχεται στιγμὴ, πού δυσκολεύεται ὁ μαθητὴς στὴν ἐξεύρεση τοῦ θέματός του καὶ βασανίζεται καὶ ἀνησυχεῖ γιὰ τὸ μελλοντικὸ θέμα πού πρέπει νὰ παρουσιάσῃ στὸ δάσκαλό του. Τὴν ἀνησυχία του αὐτὴ τὴν ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος καὶ τὴ ὀλέπομε καὶ στίς ἐπόμενες ἐκθέσεις του.

Μ'. ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΥΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

261. Ἡ ἔκθεση

Ἐημερώνει ἡ Πέμπτη! "Ὅλα τὰ παιδιὰ βρίσκονται σὲ μεγάλη χαρὰ! Μονάχα ὁ Γιώργος βρίσκεται σὲ μεγάλη στενοχώρια καὶ μὲ σκυμιμένο τὸ κεφάλι. Ἐαφνικὰ ἔρχεται καὶ ὁ φίλος μου ὁ Εὐγένης καὶ μοῦ λέει:

— Γιατί βρὲ Γιώργο, εἶσαι ἔτσι στενοχωρημένος;

Ἐγὼ τοῦ ἀπάντησα: Γιατί δὲν ἔχω ἔκθεση!

"Ἀχ! Πόσο μὲ στενοχωρεῖ αὐτὴ ἡ ἐργασία! Πῶς θὰ πάω στὸ σχολεῖο χωρὶς ἔκθεση! Σπάνω τὸ μυαλό μου γιὰ νὰ βρῶ ἕνα θέμα!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Γεώργιος Ἰ. Βησσαρίου. Τάξη Ε'.

262. Τὶ νὰ γράψω

Τὶ νὰ γράψω πάλι; Ἐνα ἀπόγευμα ὀλόκληρο ἔσπασα τὸ κεφάλι μου

νά βρω θέμα, μὰ δὲν τὰ κατάφερα. Τὶ κακὸ νὰ μὴν μπορῆς νὰ βρῆς θέμα νὰ γράψῃς! Καθισμένοις δίπλα στὸ τζάκι, βίρα καὶ σκαλίζω τὸ κούτσουρο νὰ κατεδάσω καμὰ ἰδέα! Ποῦ ἕμως νὰ βρῆς θέμα! Ἡ μικρὴ ἢ Βαγγελιώ ὄλο καὶ μὲ σπρώχνει νὰ σηκωθῶ ἀπὸ τὸ παραγώνι!

Μὲ ὅλα αὐτὰ δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ θέμα!

Σήμεντρα 20 Φεβρουαρίου 1952. Γεώργιος Χρ. Στώικος. Τάξη Στ'.

263. Σάββατο ἦταν

Σχόλασα! Τὶ δουλειὰ ἔχω σήμερα πατέρα;

— Τὶ δουλειὰ ἔχεις; Θὰ πάρῃς τὴ βέργα σου καὶ θὰ πᾶς νὰ βοσκῆσῃς τὰ γελάδια!

— ὦχ! πῶς βαριέμαι!

— Βαριέσαι; Ἡ τεμπελιὰ παιδί μου, δὲ σοῦ γεμίξει τὴν κοιλιὰ.

Ἡῖρα λοιπὸν τὴν ποιμενική μου βέργα καὶ πῆγα νὰ βοσκῆσω τὰ γελάδια. Ἐφτασα στὸ μέρος ποῦ ἤθελα. Ἀνέβηκα ἐπάνω σὲ ἓνα λόφο καὶ ἄρχισα νὰ παρατηρῶ τὰ γύρω βουνά. Ἡῖρα ἔπειτα ἓνα χαρτί καὶ ἓνα μολύβι στὰ χέρια μου, γιὰ νὰ γράψω ἔκθεση. Μὰ τί νὰ γράψω! Δὲ βρίσκω θέμα. Ἡὼς ζαλιζομαι: ὅταν πάρω τὸ μολύβι στὸ χέρι νὰ γράψω ἔκθεση! Μὰ καὶ τί νὰ κάμω; Μπορῶ νὰ παρουσιάστῶ μπροστὰ στὸ δάσκαλο χωρὶς ἔκθεση; Βράδιασε! Ἡῖρα πάλι τὰ γελάδια μου καὶ τράβηξα γιὰ τὸ φτωχικό μου σπιτάκι.

Καὶ ἡ ἔκθεση εἶναι ἑτοιμη!

Σήμεντρα 21 Ἀπριλίου 1951. Λάζαρος Ἡλ. Τάπλης. Τάξη Ε'.

264. Μοναχὸς θὰ τὸ βρῶ

Ἡ συντροφιά μου ἦταν τὰ κλαδιά καὶ οἱ θάμνοι. Ἦμουν μακριὰ ἀπὸ ἀνθρώπινη συντροφιά. Οἱ φωνές τῶν παιδιῶν μάλιστα ἔφταναν καὶ ἔσβηναν στὰ τύμπανα τῶν αὐτιῶν μου. Ἐγὼ μοναχὸς εἶμαι! Ἀκουμπισμένοι στὸν κορμὸ ἑνὸς δέντρου, σκέφτομαι καὶ στενοχωριῶμαι. Τὶ θέμα νὰ γράψω; Γιατί; Γιὰ ποιό; Τίποτε, κανένας δὲ μὲ βοηθάει. Μὰ οὔτε καὶ θέλω. Μοναχὸς θὰ τὸ βρῶ.

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Νηστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

Στὴν ἔκθεση αὐτὴ μᾶς τὸ λέγει καθαρὰ ὁ μαθητὴς ὅτι τὸν στενοχωρεῖ ἢ ἀνεύρεση τοῦ θέματος. Ἀλλὰ καὶ δὲν περιμένει ἀπὸ κανένα βοήθεια ὅστε ἀπὸ τὸ δάσκαλο οὔτε ἀπὸ τοὺς δικούς του. Ἄλλωστε ἐκεῖ ποῦ γράφει τὴν ἔκθεσή του ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ δώσῃ χέρι βοήθειας; Πρέπει νὰ στη

ριχθῆ στίς δικές του δυνάμεις. Καί ἔχει ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του Μὰς τὸ θεβαιώνει ὁ ἴδιος: «Κανένας δὲ μὲ βοηθᾷει. Μὰ οὔτε καὶ θέλω. Μο ναχὸς θὰ τὸ θρῶ». Καὶ πάντοτε θρῖσκει μόνος του τὸ θέμα τῆς ἔκθεσῆς του.

265. Ἡ ἔκθεση

Οὐφ! μωρέ! πλησιάζει πάλι ἡ Πέμπτη!

Ἐκθεση πρέπει νὰ ἐτοιμάσω! Ἐραγες θὰ ἐπιτύχω τὸ θέμα; Θὰ τὴν ἀρέσῃ ὁ δάσκαλος ἢ θὰ πῆ πάλι «μεγάλῃ φτώχεια». Μέρα καὶ νύχτα βάζω τὸ μυαλό μου σὲ σκέψη. Καὶ ἂν δὲν ἐπιτύχω τί πρέπει νὰ κάμω; Πῶς θὰ ἀκούω καὶ τὰ λόγια τῆς μαμιάς μου νὰ μοῦ λέει:

— Μαργαρώ, ὅ,τι καὶ ἂν κάνης, δὲ γράφεις λογοτεχνικά!

Σήμετρα 17 Δεκεμβρίου 1950. Μαργαρίτα Ἐμ. Λόντου. Τάξη Στ'.

Ἐδῶ ἡ μαθήτριά δὲ νοιάζεται γιὰ τὸ «τί» θὰ γράψῃ. Μεγαλύτερη εἶναι ἡ ἀνησυχία τῆς γιὰ τὸ «πῶς» θὰ τὸ γράψῃ. Πρέπει νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τὸ δάσκαλο, γιὰ νὰ μὴ χαρακτηρίσῃ τὴν ἔκθεσή τῆς «φτωχὴ» στὸ περιεχόμενο καὶ στὴ λογοτεχνική τῆς ἀπόδοση.

Ἄλλὰ τὴ φιλοδοξία καὶ τὴν ἀσίγαστη φροντίδα γιὰ τὴ γραφὴ λογοτεχνικῶν ἐκθέσεων, δὲν ἔχει μόνο ὁ μαθητῆς καὶ ὁ δάσκαλος. Ἐπεμβαίνει καὶ τρίτος παράγοντας. Ἄρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὴν ἐπίδοση τῶν μαθητῶν μας στὸ μάθημα αὐτὸ καὶ οἱ γονεῖς τους. Τὸ βλέπομε στὴν τελευταία φράση τῆς παραπάνω ἔκθεσης, ὅπου ἡ μητέρα τῆς μαθήτριάς, σὰ νὰ προεξοφλῇ τὴ γνώμη τοῦ δασκάλου, ἀποφαίνεται: «Μαργαρώ, ὅ,τι καὶ ἂν κάνης, δὲ γράφεις λογοτεχνικά».

3. Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Καὶ τώρα πού βρήκαμε τὸ θέμα, ἄς θάλομε καὶ τὴν ἐπικεφαλίδα του

Ἄς ἔχουμε ὅμως ὑπόψῃ μας, ὅτι τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, ἐκτός ἀπὸ τίς ἄλλες δυσκολίες πού παρουσιάζει, ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἀδύνατο σημεῖο. Ὅτι, ὀλόκληρη διδακτικὴ ὥρα ἢ καὶ δύορο ἀκόμη, ὅπως συμβαίνει στὴ δική μου τάξη, ἀπασχολοῦμε τὰ παιδιὰ μὲ πνευματικὲς ἐργασίες τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν μας.

Καὶ εἶναι πολὺ εὐκόλο καὶ δὲ χρειάζεται καμιά προσπάθεια νὰ κρατήσῃς ἀδιάπτωτο τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν μαθητῶν σου, ὅταν τοὺς ἀπασχολῆς μὲ μιὰ δική σου ζωντανὴ διήγηση ἢ μὲ μιὰ συναρπαστικὴ περιγραφή ἐνὸς μεγάλου λογοτέχνη.

Πόση ὅμως προσπάθεια καὶ μαεστρία θὰ ἀπαιτηθῇ, γιὰ νὰ κρατήσῃς

τὴν προσοχή τῆς τάξης, ὅσο νὰ ἀκουσθοῦν ὅλες οἱ ἐκθέσεις τῶν 40—50 μαθητῶν σου, τὴ στιγμή μάλιστα πού οἱ ἐκθέσεις αὐτές, σὰ μαθητικές πού εἶναι, δὲν μποροῦν νὰ μᾶς ἐκπλήξουν καί νὰ μᾶς ἐνθουσιάσουν, οὔτε μὲ τὸ σπουδαῖο λεξιλογικὸ καὶ ἐκφραστικὸ τους πλοῦτο, οὔτε μὲ τὴν παραστατικὴ δύναμη τῶν μεγάλων συγγραφέων. Καί ἡ τάξη, εἶναι φυσικό, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἀκούσῃ ὅλες τίς ἐκθέσεις μὲ τὴν ἴδια ἔνταση τῆς προσοχῆς. Μιὰ μικρὴ ἢ μεγαλύτερη κάμψη τῆς πρέπει νὰ τὴν περιμένῃ ὁ δάσκαλος, ἐκτός ἐὰν — πρᾶγμα σπάνιο — ὅλες οἱ ἐκθέσεις συμβῇ νὰ εἶναι ἀληθινὰ λογοτεχνήματα.

Ἡ καλὴ ἢ κακὴ ἔκθεση κρίνεται ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἔνταση τῆς προσοχῆς μὲ τὴν ὁποία παρακολουθεῖ ἡ τάξη. Προσέχει ὀλόκληρη ἢ τὰξιν τὸ συγγραφέα τῆς ἔκθεσης; Ἡ ἐργασία του εἶναι καλὴ. Ἄδιαφοροῦν οἱ περισσότεροι μαθητές; Ἡ μαθητικὴ ἔκθεση εἶναι ἀποτυχημένη.

Τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ προσοχὴ αὐτὴ τῶν μαθητῶν, ἄς στέκῃ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸ δάσκαλο τὸ μοναδικὸ κριτήριον, γιὰ νὰ βαθμολογῇ καὶ τὴ δική του προσφορά. Γιατί πολλὰ πρέπει νὰ προσφέρῃ καὶ νὰ ὑποδείξῃ ὁ δάσκαλος γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτό.

Ἐνα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι καὶ τὸ ζήτημα τοῦ τίτλου τῶν ἐκθέσεων. Πῶς πρέπει νὰ διατυπωθῇ ἡ ἐπικεφαλίδα τῆς ἔκθεσης, γιὰ νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν ἐπιτυχημένη; Ὅλοι σχεδὸν πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ μαθητικὴ ἔκθεση, ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἐπιγραφή τῆς ἔκθεσης πρέπει νὰ εἶναι μιὰ σύντομη καὶ σαφῆς περίληψη τοῦ περιεχομένου, ὥστε ὁ ἀκροατὴς, ἀμέσως μὲ τὴν ἐκφώνησίν τῆς, νὰ ξέρῃ μὲ τί θέμα θὰ τὸν ἀπασχολήσῃ.

Ἀπὸ τὴν πείρα πού ἔχω ἀποκομίσαι, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τονίσω, ὅτι ἡ ὑπόδειξις αὐτὴ εἶναι ἐσφαλμένη. Παρατήρησα ὅτι, ὅταν ὁ τίτλος τῆς ἔκθεσης ψανερώνη πέρα γιὰ πέρα τὸ περιεγόμενό τῆς, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς τάξης περιορίζεται καὶ ἡ προσοχὴ τῶν ἀκρατῶν καταπίπτει σὲ μεγάλο βαθμῖο.

Καὶ ἀκολούθησα τὸν ἀντίθετο δρόμο. Ἡ ἐπικεφαλίδα πρέπει νὰ εἶναι δυσνόητη, σκοτεινὴ, νὰ μοιάζῃ μὲ γρίφο, νὰ ἔχῃ κάτι τὸ αἰνιγματικὸ καὶ ἀσαφές. Νά, τέτοιες ἐπικεφαλίδες ἐκθέσεων: «Δὲν ἤξερα». «Ἦρθε ἢ χαρά». «Μόνος». «Κόκκινη κορδέλα εἶδε». «Ὅσο μπορῶ». Ἀντιγράψω τίς ἐκθέσεις αὐτές.

266. Δ ἐ ν ἤ ξ ε ρ α

Νύχτα σκοτάδι. Παντοῦ βασιλεύει ἀπόλυτη σιγή. Τὸ χωριὸ κοιμᾶται. Μόνον οἱ φωνές τῶν σκυλιῶν ἀκούονται. Γάβ! γάφ!

Τάκ! τάκ! κάνει καὶ ἡ ἐξώθυρα. Ποιὸς τέτοια ὦρα μιὰ; Ἡ θύρα ἄνοιξε. Δυὸ γνωστὰ πρόσωπα μπαίνουν στὸ στενὸ καὶ ἀπόμακρο σπιτάκι μας, λέγοντας:

— Χρόνια πολλά!... Νὰ τὸν χαίρεστε!...

— Εὐχαριστῶ, τοὺς λέει καὶ ἡ μαμά καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὴν καλὴ τὴν κάμαρη.

— Μητέρα, τί θέλουν;

— Παιδί μου, δὲν ξέρεις πὼς σήμερα εἶναι τοῦ ἀγίου Σάββα καὶ γιορτάζει ὁ πατέρας σου;

— "Α! ναί ναί, τῆς λέγω καὶ κάθομαι στὸ παλιὸ ταντούρι, πού εἶναι στὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ μας.

Σήμαντρα ὁ Δεκεμβρίου 1950. Ἀπόστολος Σάβ. Ματεντζιζής. Τάξη Στ'.

267. Ἦ ρ θ ε ἡ χ α ρ ᾶ

"Ολα γελοῦν! "Ἐνα σουρούπωμα, μιᾶς συννεφιασμένης μέρας, ἦρθε ἡ χαρά!

— Καλῶς ἦρθες ἀδελφούλα μου. Τί κάνεις; Καλὰ εἶσαι;

Αὐτὴ μᾶς ἀγκάλιαζε καὶ μᾶς φιλοῦσε. Ἀγκάλιασε καὶ τὸ μωρὸ καὶ τὸ φίλησε πέντ' ἔξι φορές, πού εἶχε τόσον καιρὸ νὰ τὸ δῇ. Ἐκεῖνο μὲ τὰ μωροδίστικα τὰ γέλια του, μὲ τὰ χαζὰ τὰ κλάματα, τὴν ἔκαμε νὰ τὸ ἀγαπᾶ περισσότερο. "Ολοι χαιρόμαστε. Καὶ τὸ σκυλί, τὴ γνώρισε, κούνησε τὴν οὐρά του, ἔγλειψε τὰ πόδια της καὶ μὲ ἓνα χαρούμενο γάβγισμα τὴν καλωσόρισε.

Ἦταν ἡ ἀδελφὴ μου πού ἐγῆχε ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο. Ἐγχειρισμένη, ἀδύνατη, καχεκτική. Τὴν καλοδεχτήκαμε.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Χρῆστος Π. Χατζηπούλιας. Τάξη Στ'.

268. Μ ό ν ο ς

Ἦ ὥρα πλησιάζει δώδεκα! Ἦ βραχνιασμένη φωνὴ τοῦ κόκορα ἀκούγεται.

Μὰ ἐγὼ ἀκόμα νὰ τελειώσω! Ζαλισμένος ἀπὸ τὰ προβλήματα, σηκώνω ἐπάνω τὸ κεφάλι. Ρίχνω μιὰ ματιὰ γύρω μου. "Ολοι κοιμούνται! Τὰ δυὸ στρώματα εἶναι γεμάτα. Τὰ δυὸ ἀδέλφια στὸ ἓνα, στὸ ἄλλο ἡ πολύπειρη γιαγιά. Τὸ δικό μου παραπονεμένο στέκεται! Πότε θὰ τελειώσω; Ἀρχισα νὰ κρυώνω! Τὰ λιγιστὰ ἀρβουνα πού εἶχε τὸ μαγκάλι, χώνεψαν κι αὐτά! Ἄιντε, ἄς κοιμηθῶ καὶ ἐγώ. Δάσκαλο δὲ θὰ μὲ κάνουν, εἶπα καὶ θυμήθηκα τὰ λόγια τῆς γιαγιᾶς μου!

Σὲ ποιὸν θὰ πῶ καληνύχτα;

Σήμαντρα 19-2-1952. Γεώργιος Χαρ. Μουτάφης. Τάξη Στ'.

269. Κόκκινη κορδέλα είδε

Ἡ Κυριακή ξημερώνει. Ὅλοι στὸ πόδι θρυσκόμαστε. Τὸ μαχαίρι τοῦ χασάπη ἀκονίζεται.

— Χρῆστο, ἄντε λύσε τὸ γουρὺνι καὶ φέρ' το ἐδῶ!

Βγάζω τὸ παλούκι καὶ τὸ ὀδηγῶ ἐκεῖ ποῦ θὰ πέθαινε! Ζῶο ἦταν ἀλλὰ τὸ κατάλαβε!... Μόλις εἶδε μαζεμένο κόσμο, τὰ μυρίστηκε καὶ δίσταζε νὰ προχωρήσῃ! Ἀλλὰ ὅ,τι καὶ νὰ ἔκαμνε θὰ πέθαινε πιά! Ἡ ἀπόφαση εἶχε βγῆ! Τρεῖς ἄντρες μπρατσωμένοι, τὸ πιάνουν καὶ τὸ γονατίζουν! Τὸ ἄπνοο μαχαίρι μπαίνει ἄφοβα στὸ λαιμὸ καὶ κόβει τὸ λαρύγγι!... Τὶ ὄνειρο νὰ εἶχε ἰδῆ!

Τὴν ἀδειανὴ θέση τοῦ τῆγ πῆρε τώρα τὸ μικρὸ γουρὺνι. Καὶ κεῖνο μὲ τέτοιο θάνατο θὰ πάη, ἂν εἴμαστε γεροὶ τοῦ χρόνου!

Σήμερον 24 Δεκεμβρίου 1951. Χρῆστος Π. Χατζηπούλικος. Τάξη Σ'.

270. Ὅσο μπορῶ

Νά! ἦρθε ὁ χειμῶνας. Δὲν τὸν βλέπετε; Δὲν τὸν νιώθετε; Ἡ μήπως μὲ γελᾷ ὁ καιρὸς; Ὅχι, σὰς βλέπω κουντισμένους στὰ μάλλινα.

Ρωτῶ τὸν μπαμπά μου. Μπαμπά, ξύλα δὲν ἔχουμε. Τὶ θὰ κάνουμε; Μὲ τί θὰ γίνεταί ὁ τραχανάς; Καὶ πῶς θὰ περάσουμε τὸ βαρὺ χειμῶνα;

— Καλά, παιδί μου, καὶ τί θὰ πρωτοκάνω; Δὲν ἀδειάζω νὰ δῶ μπροστά μου, μοῦ ἀπαντᾷ ἐκεῖνος.

Νὰ ξέρατε παιδιά, πόσο τὸν λυπᾶμαι! Ὅταν τὸν βλέπω νὰ σκέφτεται, ραγίζεται ἡ καρδιά μου. Σκέφτομαι καὶ ἐγὼ μὲ τὸ μικρὸ μου μυαλούδακι: Αὐτὸς βασανίζεται γιὰ μᾶς. Ἐμεῖς τί πρέπει νὰ κάνουμε γι' αὐτόν; Θὰ πάω ἐγὼ στὰ ξύλα σκέφτηκα, νὰ ξεκουράσω τὸν μπαμπά μου. Μὰ καὶ τί θὰ κάνω ἐγὼ ἓνα μικρὸ παιδί; Σὲ κάτι ἄλλο πρέπει νὰ τὸν βοηθήσω. Μὰ σὲ τί; Στὸ ζευγάρι; Στὶς ἐλιές; Στὸ θάρρος; Ὅχι! Θὰ τοῦ δίνω θάρρος καὶ ἐλπίδα.

Μὴ στενοχωριέσαι μπαμπά. Ἐγὼ ὅταν μεγαλώσω, θὰ σὲ βοηθήσω ὅσο μπορῶ.

Σήμερον 21 Νοεμβρίου 1949. Σωτήριος Π. Νικτσόπουλος. Τάξη Ε'.

Τέτοιες ἐπικεφαλίδες δὲν προκαταλαμβάνουν τὸν ἀκροατή. Δὲν προλέγουν τὸ περιεχόμενο. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μειώνουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν Ἀντίθετα κεντρίζουν τὴν προσοχὴ τους καὶ τὰ κρατοῦν σὲ ὑπερένταση, νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐκθεσης.

Καὶ τί συμπεράσματα θγάζουμε ἀπὸ τίς ἐκθέσεις αὐτές; Ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅχι μόνον ἔχει τὴν ὠριμότητα νὰ κατανοῇ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ στὴν πράξη τίς ὑποδείξεις τοῦ δασκάλου του, ἀλλὰ πολλές φο-

ρὲς νὰ προχωρή και πιὸ πέρα, νὰ ὑπερβάλῃ και τὸ δάσκαλό του ἀκόμη.

Δὲ δυσκολεύομαι καθόλου νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἀπὸ ἐργασίες τῶν μαθητῶν μου, διδάχθηκα ὅτι τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τῆς τάξης, τὸ κρατοῦμε ὄχι μόνο μὲ μὰ κατάλληλη ἐπικεφαλίδα, ἀλλὰ και ὅταν τὸ ἀντικείμενο τοῦ θέματός μας κατορθώνουμε νὰ τὸ κρατοῦμε μυστικὸ, ἂν εἶναι δυνατὸ, μέχρι τέλους.

Στὶς πέντε ἐκθέσεις πὺ ἀκολουθοῦν, ἀποφεύγει ὁ μαθητῆς νὰ κατονομάσῃ και νὰ μᾶς φανερώσῃ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ ἀντικείμενο τοῦ θέματός του. Φροντίζει και τὸ κρατᾷ μυστικὸ. Μὲ ὥραϊες ἐκφράσεις, ἀλλὰ και μὲ κάποιες ἐνδείξεις και ὑπονοούμενα, ἀποκορυφώνει τὴν προσοχὴ και τῆ φαντασία τῆς τάξης και ὑποχρεώνει τὸ ἀκροατήριον νὰ τὸν παρακολουθήσῃ μέχρι τέλους.

271. Φεύτικο εἶναι

Κρεμασμένο μέρα νύχτα, θὰ ζῆ και θὰ βρίσκειται ἐκεῖ στὸ νταβάνι Φεύτικο εἶναι μὰ σὰν ἀληθινὸ μοιάζει.

Τὰ μικρὰ φτερά του λάμπουν στὸν ἥλιο σὰν ἀσημένια. Τὰ παραθυράκια του, οἱ μικρὲς ροδίτσες του, τοῦ δίνουν διπλὴ ὁμορφιά. Καθόλου δὲν κοινιέται. Εἶναι σὰν ἓνα μικρὸ λουλουδάκι τοῦ κάμπου. Τὸν ἥλιο δὲν τὸν βλέπει ποτέ του. Μοιάζει σὰν ἄνθρωπος φυλακισμένος. "Ὅποτε τὸ βλέπω μοῦ θυμίζει και μοῦ φέρνει μπροστά μου τὴ Θεσσαλονίκη. Μοῦ θυμίζει ἀκόμα ὅτι ἂν ἦταν ἀληθινὸ, δὲ θὰ θρυσκόταν ἐδῶ κρεμασμένο στὸ νταβάνι. Θὰ ταξίδευε και θὰ περνοῦσε χῶρες, πολιτείες, θάλασσες, κάμπους και θουνὰ και θὰ ἔφτανε σὲ ὅποιοδήποτε μέρος τῆς γῆς. Ἐνῶ τώρα, κρεμασμένο μέρα νύχτα, οὔτε ταξιδεύει οὔτε στέκεται στὸ ἀεροδρόμιο.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ψεύτικο ἀεροπλανάκι μου.

Σήμαντρα 15 Φεβρουαρίου 1952. Βαρβάρα Δημ. Ἀντωνιάδου. Τάξη Ε'.

272. Χρήσιμο εἶναι

Τὶ κρατῶ στὸ χέρι μου; Κανένα βιολί ἢ σπαθί; "Ὁχι. Ἐνα μέτριο σιδερένιο ἀντικείμενο.

Τὸ βλέπω και τὸ πιάνω. Μοχλὸς πρωτογενῆς εἶναι! Δυὸ τρία δαχτυλίδια ἔχει περασμένα στὸ κορμί του. Ἀδύνατος και μακρόστενος ὁ κορμὸς του. Τὰ πόδια του ἀνοιχτά! Παίζω, πηδῶ, ἀλλὰ πάλι τρέχω νὰ τὸ πιᾶσω. Πότε στῆ γωνιά τ' ἀφήνω και πότε τὸ κρεμῶ στὸ καρφί.

Μ' αὐτὸ ἀνακατεύουμε τὰ κάρδουνα!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1956-57. Ἐλένη Ν. Κουζιαφάρα. Τάξη Ε'.

273. Νέα ζωή

Νύχτα γεννήθηκε. Είναι θηλυκό. Νίτσα τὸ ὀνόμασαν!

Είναι ψηλό, μὲ μέτωπο πλατὺ καὶ τριχωτὸ τράχηλο. Πέντε ἡμερῶν εἶναι. Καὶ τώρα τρέχει καμαρωτὸ ὄλη τὴν ἡμέρα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὰ χωράφια τοῦ κόσμου.

Εἶναι τὸ ἀλογάκι τῆς γειτονιάς μας.

Σήμερον 10 Ἀπριλίου 1952. Νικόλαος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

274. Μεγάλος καημός

Ἡ χαρά, ἡ ὀμορφιά, τὸ καμάρι μας, χάθηκε!

Μπορεῖς νὰ τὸ ξεχάσης; Μπορεῖς νὰ λησμονήσης ἐκεῖνη τὴ μαύρη μέρα; Ποτέ! Λίγος εἶναι ὁ καημός; Λίγη ἢ στενοχώρια; Ἐπάνω σὲ ἓνα λεπτὸ νὰ χάσης τὸ μονάκριβό σου, τὸ ἀγαπημένο σου; Πῶς λοιπὸν νὰ ξεχάσω τὴν Ἄννα; Ἀπίστευτο πρᾶγμα!

Καὶ τὴν ἔδιωξε μὴ νάρκη ἀπὸ τὴ ζωή!

Βέβδος 15 - 11 - 1952. Ἀσημίνα Χρ. Καρακώστα. Τάξη Στ'.

275. Τώρα τίς ἀποχαιρετῶ

Μέσα σὲ ἓνα κόκκινο κουτάκι βρίσκονται. Τὰ χρώματά τους σὲ μαγεύουν! Δεκατέσσερες εἶναι ὅλες.

Στὴ μὴ ἄκρη κάθεται ἡ λιλά καὶ στὴν ἄλλη ἡ πράσινη. Παραμέσα βλέπεις τὴν κόκκινη καὶ πλάι πλάι τὴν οὐρανιά, νὰ καμαρώνονται σὰν αὐτοκράτειρες. Πιὸ ἐκεῖ ἡ κίτρινη μὲ τὴ ρόζ, ὄλο καὶ κορδώνονται. Νομίζεις πῶς εἶναι μαρκησίες. Παραπέρα ἡ θυσσινιά μὲ τὴν πορτοκαλιά, κάθονται δίπλα στὴν οὐρανιά καὶ στὴν κόκκινη, σὰ βασιλίσσες. Καὶ πιὸ πέρα ἡ καφέ σὰν πριγκίπισσα! Πόσες ζωγραφιὲς δὲ χρωμάτισαν! Καὶ πόσες φορὲς δὲν τίς πέταξα στὴν ἄκρη, λέγοντας πῶς δὲν εἶναι καλές, γιὰ νὰ πάρω ἄλλες καλύτερες! Ἀλλὰ πάλι μ' αὐτὲς ἐργάζομαι κάθε μέρα. Ἄραγε ὁ Λεονάρδος Ντὰ Βίντσι καὶ ὁ Ραφαήλ νὰ χρησιμοποιοῦσαν τέτοιες ξυλομπογιές; Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιατὶ βγῆκαν οἱ ὀμορφες νερομπογιές, πού πλανεύουν τὸν καθένα καὶ τίς ἀγοράζει!

Τώρα ἀποχαιρετῶ τίς μπογιές μου, πού μ' αὐτὲς δούλεψα ἔξι χρόνια!

Γαλάτιστα, Ἰούνιος 1958. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ κρατηθῇ ἀδιάπτωτη ἡ προσοχὴ τῆς τάξης, δταν τὸ ἀντικείμενο γιὰ τὸ ὁποῖο γράφει ὁ μαθητὴς μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει μόνον στὴν

τελευταία πρόταση και πολλές φορές δέ μᾶς τὸ κατονομάζει και καθόλου, ἀλλὰ μᾶς τὸ παρουσιάζει μὲ ἄλλη μορφή, μὲ διαφορετικὸ ἔνδυμα, ὅπως συμβαίνει στὴν ὑπ' ἀριθ. 272 ἔκθεση; Ἐκθέσεις στὶς ὁποῖες φροντίζει ὁ μαθητὴς νὰ κρατήσῃ μέχρι τέλους μυστικὸ τὸ περιεχόμενον γιὰ τὸ ὁποῖο γράφει, εἶναι και οἱ 90, 96, 98, 125, 131, 134, 137, 291, 325, 499 και 527.

Στὸ θέμα αὐτὸ τοῦ τίτλου τῶν ἐκθέσεων, γεννιέται και τὸ ἐρώτημα πότε πρέπει νὰ θγαίνει ὁ τίτλος αὐτός, στὴν ἀρχὴ ἢ στὸ τέλος.

Και στὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι ἐλεύθερα τὰ παιδιὰ. "Ὅταν ἐπινοήσουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μιὰ ὠραία ἐπικεφαλίδα, τὴ γράφουν ἀμέσως. Ἄν συναιτήσουν δυσκολία, τὴ διατυπώνουν ἐκ τῶν ὑστέρων, μετὰ τὴ γραφὴ τῆς ἔκθεσης.

Σὲ σπάνιες περιπτώσεις μᾶς φέρνουν τὴν ἔκθεσή τους και ἀκέφαλη, γιὰτι ὅπως μᾶς δηλώνουν δὲν μπόρεσαν νὰ θροῦν τὴν κατάλληλη ἐπικεφαλίδα. Και αὐτὲς οἱ ἔκθέσεις γίνονται δεκτὲς και τὴν ἐπικεφαλίδα τὴν προσθέτει ἡ τάξη ἢ ὁ δάσκαλος, ἀφοῦ ἀκουσθῇ ἡ ἔκθεση. Ἄλλες φορές πάλι, μετατρέπεται ἡ τάξη τὴν ἐπικεφαλίδα, ὅταν ἐκείνη ποῦ ἔβαλε ὁ μαθητὴς δὲν εἶναι ἀρεστή. Παρουσιάζω και τέτοιες ἔκθέσεις.

276. Ἦταν ἀπόγευμα. Καταχνιὰ σκέπαζε τὰ πάντα.

Ἕνας καθαλάρης σταμάτησε στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου. Τὰ μεγάλα μάτια τοῦ ἀλόγου ἄστραφταν και κοίταζαν μὲ περιέργεια. Ὁ ἄνθρωπος, γεροδεμένος, μὲ μιὰ κουκούλα στὸ κεφάλι, μὲ ἄσπρα μαλλιά και χακὶ σακάκι, ἔμοιαζε σὰ στρατιώτης. Συνομίλησαν μιὰ στιγμὴ μὲ τὸ δάσκαλό μας και ὕστερα ἔφυγε καλπάζοντας τὸν ἀνήφορο. Ὁ δάσκαλος ἀνέθηκε κάπως χαρούμενος τὰ μαρμαρένια σκαλιὰ και χάθηκε στὸ διάδρομο τοῦ σχολείου.

Τὸ κουδούνι χτύπησε, ἐνῶ ἡ καταχνιὰ σκέπαζε τὰ πάντα.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ἐλένη Χριστοδ. Γεωργούλα. Τάξη Ε'.

Ἦ τάξη πρόσθεσε στὴν ἔκθεση αὐτὴ τὴν ἐπικεφαλίδα «Ἕνας ἄγνωστος καθαλάρης».

277. Εἶναι γειτονόπουλο. Πολὺ πρωὶ ἀκούγεται στὴ γειτονιά. Σὰν ἓνα μικρὸ πετειναράκι θραχνό!

Εἶναι παχουλό. Ἔχει σγουρὰ μαλλάκια. Τὰ μαγουλάκια του κοκκινίζουν σὰν τὰ τριαντάφυλλα. Μπερδεύει τὰ λογάκια του. Μόλις μὲ δῆ, ἀπλώνει τὰ παχουλά του χεράκια και τρέχει νὰ τὸ ἀγκαλιάσω. Τὸ ἀγαπῶ πολὺ γιὰτι εἶναι φρόνιμο.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μικρὸ πετειναράκι τῆς γειτονιάς μου. Μήπως ξέρετε και ἔσεις ποῖο εἶναι;

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954-55. Γεώργιος Ἀθ. Καμπάνης. Τάξη Ε'.

Ἀπὸ τὴν ἐρώτηση μὲ τὴν ὁποία κλείνει ὁ μαθητὴς τὴν ἔκθεσή του φαίνεται καθαρὰ ὅτι σκόπιμα τὴν ἄφησε ἀκέφαλη, γιὰ νὰ μαντέψουν οἱ συμμαθητές του γιὰ ποιοὺ παιδάκι γράφει. Φυσικὰ τὸ βρῆκαν ἀμέσως, γιατί καὶ πολλοὶ ἄλλοι μένουν στὴν ἴδια γειτονιά. Διαφώνησαν ὅμως στὴ διατύπωση τῆς ἐπικεφαλίδας. Μερικοὶ πρότειναν νὰ τεθῆ σὰν ἐπικεφαλίδα «ὁ μικρὸς Θανασάκης» γιατί ἔτσι λέγονταν τὸ παιδί. Ἄλλοι, ἡ λέξη «τὸ πετειναράκι», Ἡ τάξη δέχθηκε σὰν πιὸ ταιριαστὴ τὴ δεύτερη.

278. Περπατοῦμε. Φτάνουμε στὸ σχολεῖο. Μιά κουκουβάγια, ψηλά ἀπὸ τὰ κεραμίδια τοῦ σχολείου, μᾶς μιλά:

— Καλὰ μου παιδιά, δὲν ἔχετε ἀπόψε μάθημα;

Ἐμεῖς ἀπαντοῦμε: Ὁχι, ἀλλὰ ἔχουμε ἐργασία. Θὰ καθαρίσουμε τὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου.

Ἀρχίζει ἡ δουλειά. Οἱ σκουπες ἔτοιμες. Οἱ «Κένταυροι» προσπαθοῦν νὰ κάμουν καλύτερη δουλειά. Τὸ μέρος μας καθαρίζεται καὶ ὁ λάκκος γεμίζει σκοπίδια. Ὁ δάσκαλος μᾶς φωνάζει:

— Μπράβο, οἱ «Κένταυροι» τοὺς πέρασαν τοὺς «Λύκους»!

Ἐμεῖς ξανά ἐφοδιαζόμαστε ὄρεξη. Ὅσες δυνάμεις ἔχομε τίς θάζομε.

Καταλάβατε γιατί γράφω γιὰ τοὺς «Κενταύρους». Γιατί εἶμαι κι ἐγὼ στὴν ὁμάδα τους. Κι ὁ Βιζυηνός, ὅταν ἔγραφε τὸ ποίημά του «Ὁ Ἑλληὺν ναύτης» παίνευε τὴν πατρίδα του. Κι ἐγὼ παίνω τὴν ὁμάδα μου.

Γκάτσιστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἑλένη Ν. Κουτσιαφάρα. Τάξη Στ'.

Ἡ μαθήτρια εἶχε στὴν ἔκθεση αὐτὴ γιὰ ἐπικεφαλίδα τὴ φράση «Καθαρίζουμε τὴν αὐλὴ». Ἀλλὰ ἡ τάξη, μόλις ἄκουσε τὰ ὀνόματα τῶν ὁμάδων «Κένταυροι» καὶ «Λύκοι» ζήτησε γιὰ ἐπικεφαλίδα μιὰ ἀπὸ τίς δυὸ λέξεις. Καὶ προτιμήθηκε ἡ λέξη «Κένταυροι».

279. Μισὴ ὥρα. Πάνω ἀπὸ τὰ Σημαντρα, ἀντικρίζεις μιὰ μεγαλούπολη!...

Εἶναι ἕνας μαχαλάς, μὲ εἴκοσι σπίτια καὶ τέσσερες οἰκογένειες! Κάθε μέρα ἐκεῖ πηγαίνω. Κόσμο δὲ βλέπεις. Γιὰ συντροφιά ἔχομε τὸ ράδιο τοῦ Μπανάβα καὶ τὸ κουδούνισμα τῶν γιδιῶν.

Αὐτὸ εἶναι τὸ Ἀχιμπουναρ, πού οἱ Σημαντριῶτες τὸ ὀνομάζουν κοροϊδευτικὰ «Πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας».

Σημαντρα 15 Μαΐου 1952. Ἰωάννης Νέστ. Τυροβοῦζης. Τάξη Στ'.

Καὶ ἡ ἔκθεση αὐτὴ εἶχε γιὰ τίτλο τῆς τὴ λέξη «Τὸ Ἀχιμπουναρ». Ἡ τάξη ζήτησε νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ τὴ φράση «Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας».

280. Εἶναι νύχτα! Τὸ πυκνὸ σκοτάδι ἀπλώθηκε παντοῦ. Μόνο σὲ μερικὰ

σπίτια βρίσκεται ακόμα τὸ φῶς τῆς λάμπας, πὺ θαμποφέγγει καὶ ἐκείνο.

Μέσα στὸ μικρὸ καμαράκι μας θρυσκόμασταν ἕξι ἄτομα. Ὅλοι εἶχαν τὴ δουλειά τους στὸ χέρι. Ἐγὼ εἶχα τὰ χέρια σταυρωμένα καὶ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὸ τραπέζι. Τὰ μάτια μου τὰ ἔριχνα ἐδῶ κι ἐκεῖ νὰ θρῶ κανένα θέμα γιὰ ἔκθεση. Ξαφνικὰ καρφώθηκαν σὲ μιὰ εἰκόνα τοῦ τοίχου. Τρέχω καὶ τὴν ἀρπάζω. Ἦταν ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μας καὶ ἀπὸ κάτω ἔγραφε τὰ λόγια: «Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μὲ περιέργεια κοίταξα νὰ δῶ κανέναν ἥλιο ἢ καμιὰ λαμπάδα. Μὰ δὲν εἶδα τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω. Ὅταν ἔδειξα τὴν εἰκόνα στὸν πατέρα μου, μοῦ εἶπε πῶς τὸ φῶς τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Θεὸς πὺ μᾶς φωτίζει.

Ντροπιασμένη ἔπεσα στὸ κρεβάτι.

Σήμερον 14 - 10 - 1948. Ἐκπαιδευτὴς Γ. Γεωργιάδου. Τάξη Στ'.

Στὴν ἀκέφαλη αὐτὴ ἔκθεση πρόσθεσε ἡ τάξη τὸν τίτλο «Τὸ φῶς τοῦ κόσμου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΑΤΟΜΙΚΕΣ Ή ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ;

Ἡ ἐρώτηση αὐτή, ἂν δηλαδή ἡ ἐκθεση πρέπει νὰ γράφεται ξεχωριστὰ ἀπὸ κάθε μαθητὴ ἢ ἀπὸ ὀμάδα μαθητῶν, μᾶς φέρνει στὸ βασικὸ πρόβλημα, ποῦ συζητιέται ἀπὸ τότε ποῦ δημιουργήθηκε καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, στὸ πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἢ κοινωνικῆς ἀγωγῆς. Τὸ σχολεῖο θὰ μορφοῦν ἄτομα, τὸ καθένα χωριστὰ, γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἢ ὀμάδα παιδιῶν, σὲ ὀμαδικὴ ζωὴ;

Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ ὑπάρχουν γνώμες διαμετρικὰ ἀντίθετες. Ἡ ἀτομικὴ παιδαγωγικὴ, μὲ ἰδρυτὴ τῆς τὸ Rousseau ζητᾷ νὰ χωρίσῃ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ του περιβάλλον, νὰ τὸν ἐβάλῃ ἀπὸ τὴν ὀμάδα καὶ νὰ τὸν μορφοῦσῃ σὰ χωριστὸ ἄτομο. Μᾶς εἶναι γνωστὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Rousseau «πίσω πρὸς τὴ φύση». Ἡ κοινωνικὴ παιδαγωγικὴ μὲ ἰδρυτὴ τῆς τὸ Natorp, ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχή, πὼς ὁ ἄνθρωπος γίνεται σωστὸς ἄνθρωπος μόνον μέσα στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς πρώτης θεωρίας, ζητοῦν μὲ κάθε μέσο καὶ τρόπο τὴν ἐπικράτηση καὶ τὴν ἐξύψωση τοῦ ἀτόμου. Ἀπαιτοῦν δὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ποῦ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους μορφωτικούς παράγοντες, νὰ ἐφαρμόζῃ προγράμματα καὶ μεθόδους διδασκαλίας τέτοιες, ποῦ νὰ ἀποβλέπουν στὴ μόρφωση καὶ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀτόμου. Οἱ δὲ ἐργασίες ποῦ θὰ ἀναθέτῃ στὰ παιδιά νὰ εἶναι ἀτομικὲς ἐργασίες, γιατί, κατὰ τὴ γνώμη τους, μόνον ἡ ἀτομικὴ ἐργασία εἶναι ἐκείνη ποῦ ἀναπτύσσει καὶ δυναμώνει τὴν ἀτομικότητα τοῦ παιδιοῦ.

Οἱ θιασῶτες τῆς ἄλλης θεωρίας, τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς, προβάλλουν σὰ σκοπὸ τους τὴν εὐτυχία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Γι' αὐτὸ καὶ ζητοῦν ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ἀντὶ νὰ τροφοδοτῇ μόνον τὸν ἀτομικισμό καὶ τὸν ἄκρατο ἐγωισμό τῶν παιδιῶν, ποῦ στέκουν ἐμπόδια στοὺς συνανθρώπους τους, νὰ καλλιεργῇ ἐντατικά, μέσα στὴ ζωὴ καὶ μὲ τὴν ὀμαδικὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν, καὶ μόνον μὲ ὀμαδικὴ ἐργασία, τὰ κοινωνικά τους συναισθήματα, τὴν ἀγάπη, τὴν

ἀλληλεγγύη, τὴ συνεργασία κ.λ.π. Καὶ ἀκόμη νὰ τὰ κάνη νὰ νιώσουν βαθιά, πὼς τὴν ἀτομική τους εὐτυχία μόνο μέσα στὴν εὐτυχία τοῦ συνόλου θὰ τὴ θροῦν καὶ πὼς ἔχουν τὴν ὑποχρέωση καὶ τὴν εὐθύνη νὰ ἀναπτύξουν ὄλες τὶς σωματικές καὶ πνευματικές τους δυνάμεις, γιὰ νὰ τὶς θέσουν στὴν ὑπηρεσία τῆς εὐτυχίας τοῦ συνόλου.

Ἐνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ παιδαγωγικά ρεύματα, ὑπάρχει καὶ μιὰ τρίτη κατεύθυνση, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὶς δυὸ αὐτὲς ἀντιλήψεις σὰ μονόπλευρες. Καὶ δέχεται ὅτι δὲν ὑπάρχουν δυὸ παιδαγωγικές, ἀλλὰ μιὰ, ποὺ ζητάει νὰ ἰκανοποιήσῃ καὶ τὶς δυὸ πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὴν ἀτομική καὶ τὴν κοινωνική. Νὰ μορφώσῃ δηλαδή τὸ ἄτομο ἔτσι ποὺ νὰ ἀποβῆ δημιουργικὸ μέλος τῆς κοινωνίας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ χαθῆ μέσα σ' αὐτή.

Αὐτὴ ἡ ἀποψη νομίζομε ὅτι εἶναι ἡ ὀρθότερη καὶ αὐτὴ ἐφαρμόζομε καὶ στὴ σχολικὴ πράξη, στὸ ζήτημα ποὺ ἐξετάζομε. Καὶ δίνομε στὰ παιδιὰ ἀπόλυτη ἐλευθερία νὰ γράφουν καὶ ἀτομικὲς ἐκθέσεις, ποὺ ἀνταποκρίνονται καὶ καλλιεργοῦν τὴν ἀτομικότητά τους καὶ ἐκθέσεις ὁμαδικές, οἱ ὁποῖες ἀναπτύσσουν τὴν ὁμαδικὴ συνείδηση καὶ τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας, ποὺ εἶναι τόσο ὠφέλιμα γιὰ τὴ μετέπειτα κοινωνική τους ζωὴ.

Τὴν ἀτομικὴ ἐκθεση τὴ γράφει τὸ κάθε παιδί μόνο του, σὲ θέμα ἐλεύθερο, ποὺ τὸ διαλέγει τὸ ἴδιο ἢ καὶ σὲ δεσμευμένο θέμα, ποὺ τὸ ὀρίζει ὁ δάσκαλος.

Στὴν ὁμαδικὴ ἐκθεση συγκεντρώνονται δυὸ ἢ καὶ περισσότερα παιδιὰ καὶ ἀποφασίζουν νὰ γράψουν μαζὶ τὴν ἴδια ἐκθεση, σὲ θέμα ἐλεύθερο δικό τους ἢ καὶ τοῦ δασκάλου τους. Στὴ συγκρότηση τῆς ὁμάδας δὲν ἐπεμβαίνει ὁ δάσκαλος. Ἀφήνονται ἐλεύθερα τὰ παιδιὰ νὰ διαλέξουν τὰ ἴδια τοὺς συνεργάτες τους καὶ νὰ καταρτίσουν τὴν ὁμάδα ἐργασίας ὅπως θέλουν.

Τὴν ὁμάδα τὴν ἀποτελοῦν δυὸ καὶ τρία ἢ καὶ περισσότερα παιδιὰ! Οὐδέποτε ὅμως ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀριθμὸ παιδιῶν ἢ καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ. Φυσικά τὰ παιδιὰ τῆς ὁμάδας θὰ ἔχουν καὶ κάτι ποὺ θὰ τοὺς συνδέη. Τὴ φιλία, τὴ συγγένεια, τὴν ἴδια γειτονιά κ.λ.π. Ἀλλὰ ὁμάδες μόνιμες, σταθερὲς καὶ ἀμετάβλητες δὲν ὑπάρχουν. Ὅλες εἶναι προσωρινές. Καὶ μόλις ἐκπληρωθῆ ὁ σκοπός, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴ γραφὴ τῆς ἐκθεσης, διαλύεται καὶ ἡ ὁμάδα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ κάθε μαθητὴς εἶναι ἐλεύθερος νὰ πάρῃ μέρος σὲ ὅποια ὁμάδα ἐπιθυμῆ, οὐδέποτε δημιουργοῦνται καὶ παράπονα ἢ προστριβὲς μεταξὺ τῶν μαθητῶν κατὰ τὸν καταρτισμὸ τῶν ὁμάδων.

Καὶ ἀφοῦ καταρτισθῆ ἡ ὁμάδα καὶ ἐπιλεγῆ καὶ τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης, τὸ κάθε μέλος τῆς ὁμάδας προσφέρει ὅ,τι τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις του. Ἐργάζεται καὶ συνεργάζεται μὲ τοὺς ἄλλους καὶ εἶναι ἐλεύθερο νὰ πῆ τὴ γνώμη του καὶ νὰ δώσῃ ὅ,τι μπορεῖ στὸν κοινὸ σκοπὸ. Ἐτσι δὲ χάνει καὶ τὴν ἀτομικότητά του καὶ τὴν ἀνεξαρτησία του μέσα στὴν ὁμάδα. Ἀλλὰ ἡ

άτομικότητά του αυτή αναπτύσσεται στην ομαδική ζωή, με την ομαδική εργασία.

Έτσι στην ομαδική έκθεση συνεργάζονται και συνεισφέρουν όλοι και η έκθεση είναι προϊόν κοινής προσπάθειας. Το μόνο μειονέκτημα ίσως της κοινής αυτής εργασίας, είναι ότι τα μέλη της ομάδας αφήνονται συνήθως στην κρίση και διάθεση του ικανότερου, ο οποίος κατευθύνει και οδηγεί την ομάδα. Ωστόσο όμως, από την ομαδική αυτή εργασία, ωφελούνται και οι αδύνατοι, γιατί βλέπουν πώς σκέπτονται οι άλλοι και πώς διατυπώνουν τα διανοήματά τους.

Ουδέποτε έτυχα σε μια τέτοια ομαδική εργασία των μαθητών μου. Πολλές φορές όμως, για να βεβαιωθώ αν πραγματικά εργάζονται όλοι, ζητώ να πληροφορηθώ τι πρόσφερε ο κάθε μαθητής, ποιά σημεία της έκθεσης είναι: του κάθε παιδιού. Και διαπιστώνω ότι πραγματικά όλοι έχουν ένα ποσοστό συμμετοχής στην κοινή προσπάθεια.

Πάρα πολλές από τις εκθέσεις που προηγήθηκαν και από άλλες που θα ακολουθήσουν είναι εκθέσεις ομαδικές. Ομαδικές είναι και οι επόμενες πέντε.

281. Τὰ γεράματα της Κυριακούς

Τὸ ἔφαγε τὸ ψωμί της ἡ φουκαριάρα!

Τὰ γεράματά της δὲν ἔχουν ὄρια. Τὰ χέρια της, τὰ πόδια της, τὰ χεῖλη της τρέμουν! Ἔχει καιρὸ τώρα πὺ ἔμεινε ἔρημη χήρα καὶ χωρὶς παιδιά. Μόνο μιὰ παντρεμένη φτωχούλα κόρη ἔχει. Περπατάει τώρα μαυροφορεμένη καὶ θλιμμένη, τρέμοντας σύγκορμη ἀπὸ τὰ γεράματά της. Καμιὰ ὑποστήριξη δὲν ἔχει ἀπὸ πουθενὰ ἢ ἄμοιρη. Ἡ κόρη της, φτωχιά κι αὐτή, μὲ τὰ πολλὰ παιδιά, δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὴ βοηθήσει. Ἔτσι ἡ ἄμικια (σημι. θεία) Κυριακού, τρώει ὅπου λάχη καὶ κοιμάται ὅπου βρεθῆ.

Αὐτὰ τραβάει ἡ δόλια ἄμικια Κυριακού στὰ γεράματά της.

Σήμετρα 13 - 5 - 1948. Ομαδικὴ έκθεση Τριανταφ. Κ. Καρμιφύλλη Ε' καὶ Βασιλ. Θ. Δαμάσκου Σ: τῆς.

282. Τὰ καρναβάλια

Ἦρθαν πάλι τὰ καρναβάλια!

Μικροί, μεγάλοι στοὺς δρόμους θρῖσκονται. Ἐμεῖς καθισμένοι στὸ παρὰθυρο, μὲ νοικιασμένο ὁ καθένας ἀπὸ ἓνα τζάμι, παρατηροῦμε τὰ καρναβάλια. Οἱ ντουμπλέκες (σημι. μεγάλα κουδούνια) ξεσηκώνουν τὸν κόσμον καὶ τὰ ζῖλια (σημι. κουδούνια μικρά) σφυρίζουν. Σὲ λίγο, μερικοὶ μασκαρεμένοι, χτυ-

ποῦν τὴν πόρτα. Ὁ ἀρκουδιάρης δίνει τὸ σύνθημα καὶ ἡ ἀρκουδά ἀρχίζει τὸ χορό. Ὁρεξὴ νὰ ἔχῃς νὰ τοὺς ἀκοῦς καὶ μάτια νὰ τοὺς βλέπῃς. Τὸ κεφάλι μας δὲ χωροῦσε τόσα πού μᾶς εἶπαν. Ὁ ἕνας φεύγει ὁ ἄλλος ἔρχεται.

Ὁ φόβος μᾶς σήκωσε τὴν τρίχα!

Σήμενα 24 - 2 - 1952. Ὁμαδικὴ ἔκθεσι Χαρκλ. Δ. Λαδᾶ Ε' καὶ Λαζάρου Ἠλ. Τάπαλη Στ' τάξης.

283. Ὁ γιατρός

Καθόμαστε σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ δρόμου.

Ξαφνικὰ στὸ ἀπέναντι σπῆτι ἀνοίξε ἡ πόρτα. Στὸ μπαλκόνι παρουσιάστηκε ὁ γιατρός. Εἶναι γέρος! Τὰ χέρια του τρέμουν! Τὸ μέτωπό του τὸ ἀυλακώνουν βαθεῖς ρυτίδες! Τὰ ἀραιὰ μαλλιά του ἔχουν τὸ χρῶμα τοῦ χιονιοῦ. Βοηθός του εἶναι τὸ μπαστούνι. Τὸ ἔχει ἀχώριστο σύντροφο. Γέρος, μὰ τὸ κορμί του ὁλόθρο! Τί χρησιμὸς πού εἶναι στὸ μικρὸ μας χωριό! Αὐτὸς γιατρεύει τοὺς ἀρρώστους μας.

Βάβδος 17 - 3 - 1955. Ὁμαδικὴ ἔκθεσι Ἀλεξάνδρου Ἀθ. Κουφοῦ, Νρήστου Ν. Καμπούρη, μαθητῶν Ε' τάξης.

284. Τὸ τελευταῖο τῆς μπάνιο

Λαμποκοποῦσαν τὰ νερὰ τῆς γκιόλας (σημ. τεχνητὴ μικρὴ λίμνη γιὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων). Καταπράσινη χλόη στόλιζε τὰ γύρω ὑψώματα. Τὸ δροσερὸ ἀεράκι φυσοῦσε ἀπαλὰ καὶ ἀνέμιζε τὰ νερὰ καὶ τὰ γύρω χόρτα.

Ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ ἕνα φτερούγισμα ἀκούστηκε. Ἦταν μιὰ πάπιω. Πίπ! πίπ! ἔκανε καὶ ρίχτηκε στὰ νερὰ. Κολυμποῦσε καμαρωτὰ καὶ μᾶς ἔδειχνε τὰ διάφορα χρώματά της. Καὶ τότε ἔκρυβε τὸ κορμί της στὸ νερό, τότε τίναζε τὰ φτερά της εὐχαριστημένη. Τέλος θγήκε ἔξω, ἔκαμε δυὸ τρεῖς γύρους πάνω ἀπὸ τὴ γκιόλα καὶ πέταξε γιὰ τὴ φωλιά της. Μά!... Αὐτὸ ἦταν τὸ τελευταῖο τῆς μπάνιο!...

Μιὰ τουφεκιὰ τὴν ἔριξε κάτω!

Σήμενα 21 - 11 - 1947. Ὁμαδικὴ ἔκθεσι Αἰκατερίνης Η. Νατσπούλου, Μαρίας Χριστοῦ, Τυροδόξῃ Ε' καὶ Ἀντιγόνης Δ. Κουτσῶ Στ' τάξης.

285. Ἐπάνω στὸ λόφο

Συνεννοηθήκαμε καὶ οἱ πέντε νὰ πᾶμε στὸ μοναδικὸ λόφο γιὰ ἔκθεσι.

Βαδίζαμε στὸ στενὸ καὶ ἀνηφορικὸ ὁρομάκι, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, μὲ τὸ κεφάλι σκυφτὸ καὶ τὸ βηματισμὸ σιγανὸ καὶ ράθυμο. Φτάσαμε.

Τὶ κουραστικὸς ἀνήφορος! Ἀλλὰ καὶ τὶ ἀπόλαυση τώρα! Καθήσαμε στὸ χεῖλος τοῦ γκρεμοῦ. Οἱ ἄδυσσοι τῶν χαραδρῶν χάσκουν νὰ μᾶς καταδροχθίσουν σύψυχους! Κρύος φόβος μᾶς πιάνει ὅταν βλέπουμε τὸ χάος! Πρὸς τὰ δυτικά, λίγα σύννεφα σκεπάζουν τὰ δυὸ πανύψηλα θουνά, τὸν Ὀλυμπο καὶ τὸν Κίσαθο, πού μὲ ἀφάνταστη περηφάνεια δείχνουν τὶς γιγάντιες κορφές τους! Εἶναι ἡ ὥρα πού ὁ ἥλιος ἔχει ὅλες τὶς δόξες του καὶ ὅλες τὶς ἐξουσίες του!

Καὶ ὄλη ἡ φύση καταστέλλιστη γιορτάζει! Ὁ ἀπέραντος κάμπος φορεῖ τὸ πολύχρωμο πανωφόρι του. Τὰ ἄνθη σιγοαψηλώνουν τὰ κεφαλάκια τους, δείχνουν τὴν ὀμορφιά τους καὶ σκορπίζουν τὶς μεθυστικὲς μυρωδιές τους. Οἱ μέλισσες πετοῦν ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι καὶ ρουφοῦν τὸ χιμὸ μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τους. Καὶ τὰ φτερωτὰ τὰ ἔντομα, πετώντας ἐπάνω ἀπὸ τὰ λουλούδια, ψέλνουν τὸ τραγούδι τους: Ζούν! Ζούν! Χαρούμενο τραγούδι λένε καὶ τὰ πουλιά. Φλίν! Φλίν! Φωνάζουν τὰ χελιδόνια πού ξαναγύρισαν στὶς φωλιές τους. Τσίρ! τσίρ! ἀπαντοῦν οἱ σιταρήθρες. Ὅλα χαίρονται, ὅλα γιορτάζουν!

Εὐχαριστημένοι καὶ ἐμεῖς ἀπὸ τὸ θέαμα καὶ τὴν ἀπόλαυση τῆς ἐξοχῆς, κατεβήκαμε εὐθυμοὶ στὸ χωριό!

Σήμενα 5 Ἀπριλίου 1947. Οἱ συγγραφεῖς: Βασίλ. Θ. Δαμάσκος, Πολύδ. Ν. Κροσταλιζής Ε' καὶ Ἀλέξ. Νρ. Βαφένης, Νρῆστορ. Εὐστρ. Παλιολόγορ, Στυλιανὸρ Νρ. Λύρκωρ Στ' τάξηρ.

Στὶς ἐργασίες αὐτές, πού δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι κατώτερες ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς ἐκθέσεις, τίποτε δὲ φανερώνει ὅτι εἶναι πνευματικὰ προϊόντα πολλῶν συγγραφέων. Εἶναι ἐργασίες μὲ ἐνιαῖο καὶ καλοδουλεμένο περιεχόμενο καὶ ὄχι: συρραφὴ νοημάτων χωρὶς καμιά σύνδεση καὶ συνοχὴ μεταξὺ τους.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις δὲν ὕστεροῦν σὲ τίποτε ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς ἐργασίες καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη μὲ τὴν συνεργασία τῶν πολλῶν μαθητῶν ὠφελοῦνται καὶ οἱ πιὸ ἀδύνατοι, καλλιεργῶ στὸ σχολεῖο μου καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἐκθέσεων. Καὶ γιὰ νὰ ὠθῆσω καὶ δώσω στὰ παιδιὰ εὐκαιρίες γιὰ μιὰ τέτοια ὁμαδικὴ ἐργασία, συγκροτῶ ὁ ἴδιος τὶς ὁμάδες ἐργασίας. Τὸν πρῶτο κυρίως μῆνα κάθε σχολικῆς χρονιάς, μιὰ, δυὸ ἢ καὶ περισσότερες φορές τὴν ἐβδομάδα, ὅταν ἐπιτρέπη ὁ καιρὸς, καταρτίζω στὴν τάξη μιὰ ἢ καὶ δυὸ ὁμάδες, μὲ ἐπικεφαλῆς ἓνα ἱκανὸ μαθητὴ σὲ κάθε ὁμάδα, καὶ μάλιστα ἀρχίσω τὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσης ἢ τῶν ἐκθέσεων, στέλνω τὶς ὁμάδες μέσα στὸ χωριὸ ἢ καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό, μὲ τὴν παραγγελία νὰ γράψουν μὲ ὁμαδικὴ συνεργασία μιὰ ἐκθεση, τὴν ὁποία νὰ φέρουν γιὰ ἀνακοίνωση στὴν τάξη. Τὶς ὁμάδες μπορεῖ νὰ τὶς σχηματίσουν καὶ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ, ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω.

Ἡ ὁμάδα μὲ ἓνα μολύδι καὶ ἓνα σημειωματάριο στὸ χέρι ἀναχωρεῖ.

Με συζήτηση τῶν παιδιῶν - μελῶν της, παίρνεται πρῶτα ἡ ἀπόφαση γιὰ τὸ θέμα ποῦ θὰ γράψουν. Καὶ ἀφοῦ ὀρίσουν καὶ τὸν γραμματέα, κάθονται κάπου καὶ ἡ ἐργασία ἀρχίζει. Ἀνταλλάσσουν μεταξὺ τους τὶς παρατηρήσεις, τὶς ἐντυπώσεις καὶ σκέψεις τους, συμπληρώνει ὁ ἕνας τὰ ἀτελεῖ σημεῖα τοῦ ἄλλου, σχηματίζουν τὶς λογοτεχνικὲς φράσεις καὶ τὶς παραδίνουν στὴν πένα τοῦ γραμματέα νὰ τὶς καταχωρήσῃ στὸ τετράδιο.

Καὶ ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐργασία, τρέχουν μὲ χαρὰ νὰ τὴν ἀνακοινώσουν στὴν τάξη. Ἀλλὰ καὶ ἡ τάξη μὲ ἀνυπομονησία περιμένει τοὺς συγγραφεῖς νὰ ἀκούσῃ καὶ νὰ κρίνῃ τὴν ἐργασία τους. Καὶ μολονότι ἡ κριτικὴ εἶναι εὐκολώτερη ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ ἐργασία, παρατηρῶ ὅτι κανένας δὲν προτιμᾷ τὸ ρόλο τοῦ κριτῆ. Ὅλοι ἐκδηλώνουν τὴν ἐπιθυμία νὰ βγοῦν ἔξω καὶ νὰ γίνουν συγγραφεῖς.

Γιὰ τὸ θέμα ποῦ θὰ γράψουν δὲ θὰ δυσκολευθοῦν. Εὐκόλα θὰ τὸ βροῦν καὶ μέσα στὸ χωρὶ καὶ ἔξω στὰ χωράφια, ὅπως δείχνουν οἱ παρακάτω ἐκθέσεις.

286. Τὸ πετάλωμα

Ἔνα ἄλογο στάθηκε μπροστὰ στὸ παλιὸ σιδεράδικο.

Ὁ κύρ Γιῶργης, ὁ πεταλωτής, ἔφερε στὰ χέρια του πολλὰ ἐργαλεῖα. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ κοφτερὸ σαντράτσι πελέκησε τὰ νύχια τοῦ ἀλόγου. Τὸ σφυρὶ ἀνευκατεβαίνει στὰ καρφιά ποῦ μπήγονται στὰ νύχια! Σὲ δέκα λεπτὰ τὰ καινούρια παπούτσια γυαλίζουν στὰ πόδια τοῦ ἀλόγου.

Τὸ ἄλογο ἔφυγε καὶ τὰ ἐργαλεῖα μιτήκαν καὶ πάλι στὶς θέσεις τους.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Ὅμαδικὴ ἐργασία Βασιλείου Γ. Πολυζῶη καὶ Νικολίου Λρ. Κλιμιάρη, μαθητῶν Στ' τάξης.

287. Τὸ κίτρινο αὐτοκίνητο

Ἔνα μεγάλο κίτρινο αὐτοκίνητο πρόβαλε στὴν ἀγορά.

Πολὺς κόσμος τὸ περικύκλωσε. Μέσα φαίνονται πολλὰ μηχανήματα. Στὴν πρώτη θέση κάθεται ὁ ὀδηγός. Ψηλός, χοντρός, μὲ ριγὲ μπλούζα, μαῦρα μαλλιά καὶ μὲ τὸ τσιγάρο στὸ στόμα. Δίπλα του κάθεται ὁ πιστὸς φίλος του, ὁ σκύλος. Ἔνα σανιδένιο καρεκλάκι εἶναι ἡ θέση του. Μέτριος στὸ ἀνάστημα, παρδαλός, μιὰς κοιτάζει περίεργα. Δίπλα του, μιὰ λεπτοκαμιωμένη κυρία, κοντὴ, μὲ μπότες ὡς τὸ γόνατο, ἀνοικοκλείνει τὸ ράδιο. Ἄρχισαν οἱ διαφημίσεις: «Ἀλγκόν! ἄριστο παυσίπονο!». «Χλωρίνη! λευκαίνει τὰ ρούχα!». «Σανοζύλ! ἡ καλύτερη ὀδοντόπαστα!».

Εἶπε καὶ μερικὰ τραγούδια καὶ ἔφυγε.

Γαλάτιστα, Νοέμβριος 1957. Ὅμαδικὴ ἐργασία Μαρίας Καφταντζή, Βενετίας Ηικαδά-

σιλείου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

288. Φωτιά στὸ δάσος

Ἐκεῖ, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Ἄι-Γιώργη, στίς πλαγιές τοῦ δασωμένου βουνοῦ, ἔνα μαῦρο σύννεφο καπνοῦ, ἀνεβαίνει σιγὰ σιγὰ τὸν ἀνήφορο. Ἡ φωτιά ὄλο καὶ μεγαλώνει. Οἱ φλόγες σὰ γλῶσσες τινάζονται πρὸς τὰ ἑπάνω. Ὁ καπνὸς ἀνεβαίνει ἀνεβαίνει καὶ ὕστερα ἀρχίζει νὰ ἀπλώνεται καὶ νὰ κουλουριάζεται. Μὰ τὸν σκόρπισε τὸ ἀεράκι καὶ χύθηκε γύρω γύρω μιὰ θαριὰ μυρωδιά. Ἄρκετὴ ὥρα βάσταζε ἡ φωτιά καὶ ἀκόμα θὰ βαστοῦσε ἂν δὲν εὔρισκε χαμόκλαδα. Πόσες χελῶνες καὶ ἄλλα τέτοια ἀργοκίνητα ζῶα θὰ κήκχαν!

Ποιὸς ξέρει ποιὸς γιδάρης θὰ τὴν ἀναψε!

Βραστά 12 Ὀκτωβρίου 1934. Ὀμαδικὴ ἐργασία Ἐλευθερίου Στ. Ντουγραματζή, Στεφανίου Δ. Παπαστεριανῶ Στ' καὶ Νικολίου Δ. Παντάλη ἀκροατῆ Στ' τάξης.

289. Στὸ λαδαριὸ

Ὁ ἀρχιεργάτης ἀκουμπισμένος στὸν τοῖχο τοῦ παλιοῦ λαδαριοῦ σκέφτεται μελαγχολικός.

Τὰ μαῦρα σακιά ἀδειάζουν καὶ γεμίζει ἡ στέρνα. "Ὅλοι βρίσκονται λερωμένοι, λαδωμένοι καὶ γυαλίζουν ἀπὸ πάνω ὡς κάτω. Παντοῦ ἐλιές! Παντοῦ φωνές! Ἄνακατεμός! Λαδύρινθος! Τὸ θαρ' σίδερο πατὰ τὰ μαῦρα σακιά καὶ αὐτὰ δακρῶζουν καὶ κλαίει ἀπὸ τὸν πόνο τους. Οἱ δυὸ κυλινδρικές πέτρες τρέχουν κι ὄλο τρέχουν μέσα στὴ φραγμένη αὐλή τους. Μὰ πῶς δὲ ζαλίζονται καὶ πῶς δὲν πονοῦν; Μ' αὐτὰ εἶναι ἄψυχα!

Σήμαντρα 15 Νοεμβρίου 1951 Ὀμαδικὴ ἐργασία Χρήστου Π. Χατζηπούλικα, Γεωργίου Γ. Βησσαρίου, Κωνστ. Ὀρ. Ἰορδανίδη, Βασιλείου Ὀρ. Μιχαηλίδη, μαθητῶν Στ' τάξης.

290. Στὸν ψηλότερο λόφο

Διπλωθήκαμε καὶ οἱ τέσσερες σὲ ἓνα προσήλιο τοῦ βράχου.

Κουκουρίκου! κουκουρίκου! ἀκούγονται θαθιά οἱ φωνές τῶν πετεινῶν καὶ ἀντιλαοῦν στὸν ἀντικρινὸ βράχο. Δυὸ γαιῶδουράκια τρέχουν γκαρίζοντας μέσα στὴ φρεσκοργωμένη σποριά. Ὁ μπαρμπα - Εὐγένης, πιὸ πέρα, δένει τὴ μουσαμαδένια ποδιά στὴ λυγερὴ μέση του. Τὸ ζερβόχερό του μπαينوθαίνει στὴ φουσκωμένη ποδιά του. Σὲ λίγο στέκεται στὴν ἄκρη τῆς σποριάς καὶ σφίγγει τὸ μάλλινο ζουνάρι του. "Ἄδειασε ἡ ποδιά! "Ε! σὺν ἄδειασε ἡ ποδιά τελείωσε καὶ ὁ σπαρμός!

"Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔκαμε ὁ μπαρμπα - Εὐγένης, ἐμεῖς τὰ εἶδαμε καὶ τὰ δημοσιεύουμε. Σωστοὶ δημοσιογράφοι!

Σήμερα 9 Νοεμβρίου 1950. Ομαδική εργασία Χαραλ. Ή. Εδταξία, Γεωργ. Παπαπ. Τάπαλη, Γαβρ. Γ. Νατσπούλου, Σωτηρ. Π. Νατσπούλου, μαθητῶν Στ' τάξης.

Γράφουν λοιπὸν τὰ παιδιὰ τὶς ὁμαδικὰς τοὺς ἐκθέσεις μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία καὶ εὐχαρίστηση, ὅπως καὶ τὶς ἀτομικὰς. Ἀλλὰ δὲ θὰ πρέπει νὰ παρασιωπήσω τὸ γεγονός ὅτι τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν μαθητῶν προτιμᾷ τὶς ἀτομικὰς ἐκθέσεις. Ἴσως γιὰ τὴν αὐτὴν φύσιν τῆς ἔκθεσης ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι ἀτομικὴ.

Ἀπὸ τὶς 555 ἐκθέσεις τοῦ βιβλίου μας, μόνο οἱ 82 εἶναι ὁμαδικὰς. Οἱ λοιπὰς 473 εἶναι ἐκθέσεις ἀτομικὰς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΓΡΑΦΗΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΑΠΟ ΠΟΙΑ ΤΑΞΗ ΘΑ ΑΡΧΙΣΗ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ —
ΠΟΥ ΘΑ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΕΚΘΕΣΗ — ΠΟΤΕ ΘΑ ΓΡΑΦΕΤΑΙ

1. ΑΠΟ ΠΟΙΑ ΤΑΞΗ ΘΑ ΑΡΧΙΣΗ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Στὸ κεφάλαιο αὐτό, τοῦ τόπου καὶ χρόνου τῆς γραφῆς τῶν ἐκθέσεων, θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθῆ πρῶτα καὶ ἓνα ἄλλο θέμα σχετικό, τὸ θέμα ἀπὸ ποιά τάξη πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων.

Διάφορες γνώμες ὑπάρχουν καὶ στὸ ζήτημα αὐτό. Τὸ ἐπίσημο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα καὶ πολλοὶ ἐρθαρτιανοὶ παιδαγωγοί —γιατί αὐτοὶ ἔκαμαν καὶ τὰ προγράμματα— ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν προφορικῶν ἐκθέσεων πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸν πρῶτο σχολικὸ χρόνο. Γιὰ δὲ τίς γραπτές ἐκθέσεις, καταλληλότερο χρόνο θεωροῦν τὸν τρίτο μὲ τέταρτο. Καὶ τοῦτο, γιατί, ὅπως λένε, ἡ ἔκθεση εἶναι μιὰ πολύπλοκη καὶ πολυσύνθετη δημιουργία καὶ ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιὰ λείπουν οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις καὶ κυρίως ὁ πλοῦτος τῶν ιδεῶν καὶ ἡ γλωσσικὴ μὀρφωση, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐκφράζουν τὰ διανοήματά τους κατὰ τρόπο πὸ νὰ γίνωνται ἀντιληπτά στοὺς ἄλλους.

Οἱ νεώτεροι παιδαγωγοί, θέλουν ἀπὸ τὸν πρῶτο σχολικὸ χρόνο νὰ ἀρχίζῃ καὶ ἡ γραπτὴ ἔκθεση. Γιατί τὸ παιδί καὶ ἀπὸ τὴν προσχολικὴ του ἀκόμη ἡλικία κατέχει, κατὰ τὴ γνώμη τους, κάθε τι πὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ ἔκθεση. Καὶ ἀρκετὸ πλοῦτο γνώσεων καὶ τὴν ὀρμὴ γιὰ ἀνακοίνωση καὶ τὴν εὐχαρίστηση πὸ αἰσθάνεται νὰ ἐκθέτῃ ὅ,τι εἶδε καὶ ἄκουσε.

Αὐτὴ τὴ γνώμη τὴ ὀρίσκω καὶ τὴ δέχομαι γιὰ ὑψότερη. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γραπτὴ ἔκθεση πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸ δεύτερο ἐξάμηνο τῆς πρώτης τάξης, ἀπὸ τὴ στιγμὴ δηλαδὴ πὸ τὸ παιδί θὰ κατακτήσῃ τὸ γραπτὸ λόγο καὶ θὰ ἀποκτήσῃ τὴ δεξιότητα νὰ διατυπώσῃ τίς λέξεις μὲ τὰ γραπτὰ τους σημεῖα. Ἔτσι, μαζί μὲ τίς λεκτικὰς ἀσκήσεις, θὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς πρώτης τάξης τοῦ δημοτικοῦ, νὰ μᾶς φέρνουν κάθε μέρα στὸ τετράδιό τους καὶ ἀπὸ μιὰ γραπτὴ ἔκθεσούλα. Καὶ τὴν παραμικρότερη φράση θὰ τὴ δεχόμαστε μὲ μεγάλη χαρὰ, γιατί ἡ φράση αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ δημιουργικὴ ἐργα-

σία των παιδιών. Τήν ἴδια χαρὰ νιώθει καί τὸ παιδί πού ἀπόχτησε πιά τὸν τρόπο καί τήν ἱκανότητα νὰ διερμηνεύη γραπτὰ τὶς σκέψεις του.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ παρουσιάσω καὶ μερικές ἐκθέσεις πρωτοετῶν μαθητῶν μου. Δὲ θὰ τὸ κάμω ὁμῶς, γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτα γιὰτὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ περιέχει μόνον ἐκθέσεις τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων καὶ ἔπειτα γιὰτὶ στὶς μικρὲς αὐτὲς τάξεις δίδαξα μόνον ἐνάμιση χρόνο καὶ προτοῦ ἀκόμη στρατευθῶ. Τότε δηλαδὴ πού δὲν εἶχα ἀκόμη σαφῆ ἰδέα γιὰ τὴν ἀξία καὶ σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος αὐτοῦ καὶ ἦταν πολὺ φυσικὸ νὰ μὴ συγκεντρῶν ὕλη ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐκεῖνα δασκαλικά μου βήματα, ὥστε νὰ μπορῶ νὰ τὸ παρουσιάσω σήμερα.

2. ΠΟΥ ΘΑ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΕΚΘΕΣΗ

Καὶ στὸ ἐρώτημα αὐτό, πού πρέπει νὰ γράφεται ἡ ἐκθεση, ὑπάρχουν ἀντιγνώμιες. Τὸ παλιὸ σχολεῖο δὲν μποροῦσε νὰ ἐννοήσῃ ἐκθεση γραμμένη ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα διδασκαλίας. Ἔπρεπε ἀπαραίτητα νὰ γραφῆ μέσα στὴν τάξη καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ δασκάλου. Μόνον μὲ τὸν τρόπο αὐτό, πίστευε, ὅτι ἀποκλείεται ἡ νοθεία καὶ ἡ ξένη βοήθεια, καὶ ὁ δάσκαλος εἶναι βέβαιος ὅτι τὸ δημιούργημα τοῦ παιδιοῦ ἔχει χωρὶς καμιά ἀμφισβήτηση τὴ σφραγίδα τῆς γνησιότητος. Ὅταν ἡ ἐκθεση γραφῆ στὸ σπίτι, ὑπάρχει ὁ φόβος νὰ ζητήσῃ τὸ παιδί καὶ τὴ βοήθεια ἐνὸς συγγενικοῦ του προσώπου ἢ νὰ καταφύγῃ καὶ στὴν ἀντιγραφή ἐνὸς ξένου κειμένου, ὁπότε πρέπει νὰ διατηροῦμε πάντοτε μιὰν ἐπιφύλαξη καὶ ἀμφιβολία γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς ἐργασίας του.

Θὰ μᾶς δοθῆ ἡ εὐκαιρία σὲ ἐπόμενο κεφάλαιο νὰ δοῦμε ἂν οἱ φόβοι αὐτοὶ τοῦ παλιοῦ σχολείου εἶναι δικαιολογημένοι καὶ θάσιμοι.

Ἀντίθετα, οἱ ὁπαδοὶ τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων, ζητοῦν νὰ γράφεται ἡ ἐκθεση στὸ σπίτι. Μᾶς ὑπενθυμίζουν μάλιστα ὅτι ὑπάρχουν μαθητές, ὅπως καὶ μεγάλοι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀδυνατοῦν νὰ παράγουν πνευματικὸ ἔργο, ὅταν ἐργάζονται σὲ χῶρο πού ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πρόσωπα. Γι' αὐτοὺς καὶ ἡ ἐλάχιστη πνευματικὴ προσπάθεια ἔχει γιὰ προϋπόθεση τὴ μόνωση καὶ τὴν αὐτοσυγκέντρωση, τὴν ὁπία μόνον στὸ σπίτι μας ἐξασφαλίζουμε.

Καὶ ἡ μόνωση αὐτή, ὅπως γράφη καὶ ὁ Albalat, εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰτὶ στὴ φιλολογικὴ σύνθεση, ἡ δυσκολία δὲ βρίσκεται μονάχα στὴν ἐκλογή τοῦ θέματος. Πρέπει νὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ μιὰ δευτέρα καὶ σπουδαιότερη προσπάθεια τοῦ πνεύματος. Ἡ κυοφορία καὶ ἡ ὑρίμανση τῶν ἰδεῶν. Τὸ θέμα πού διάλεξες νὰ γράψῃς πρέπει νὰ τὸ δουλέψῃς πρῶτα μέσα στὸ μυαλό σου, νὰ τὸ σχηματοποιήσῃς. Νὰ σκεφθῆς ποιὰ σημεῖα θὰ θίξῃς, ἀπὸ

ὅσα ἔπесαν στήν ἀντίληψή σου, τί θά παραλείψης, ποιῆς σκηνές καί εἰκόνες θά παρουσιάσης, ποιῆς δικές σου σκέψεις θά προσθέσης, νά βρῆς ἔπειτα καί τὸ δρόμο πού θ' ἀκολουθήσης στήν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος καί ὕστερα νά πάρης τήν πένα σου. Ἐάν δὲν ἔρχωνται οἱ ἰδέες καί ἡ πένα δὲν μπορεῖ νά γράψῃ, εἶναι γιατί τὸ θέμα δὲν ἔχει ὠριμάσει στό μυαλό».

Καί ὁ Μπουφὸν εἶπε: «Ὅταν ὁ συγγραφέας δὲ σκέφτεται ἀρκετὰ ἐπάνω στό θέμα του καί δὲν τὸ δουλέψῃ στό μυαλό του ὅσο πρέπει, γρήγορα θά βρεθῆ σὲ ἀμηχανία γιὰ νά γράψῃ».

«Καί γιὰ νά συντελεσθῆ ἡ κυοφορία αὐτῆ τῶν ἰδεῶν, συνεχίζει ὁ Αἰβαϊατῆ, πρέπει ἀνάμεσα στήν ἐκλογή τοῦ θέματος καί στή γραπτὴ ἀπόδοσή του, νά περάσῃ ἕνα χρονικὸ διάστημα, μικρότερο ἢ μεγαλύτερο. Τὸ διάστημα αὐτὸ εἶναι καί ἡ πιὸ ὀδυνηρὴ στιγμή, τὸ πιὸ ἐπίπονο σημεῖο τοῦ πνευματικοῦ μόχθου. Στὸ διάστημα αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐμπνέεται καί δημιουργεῖ. Καί τότε αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας τὴν ἀνάγκη νά ξεχωρίσῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, νά μείνῃ μόνος του, νά αὐτοσυγκεντρωθῆ, νά σκάψῃ τὴν ἰδέα, ὅπως ὁ γεωργὸς τὸ χωράφι, γιὰ νά μπορέσῃ ἡ πένα του νά κινηθῆ ἐπάνω στό χαρτί».

Αὐτὸ τὸ διαπίστωσα καί στήν ἴδια τὴν πράξη. Τὸ παρατηρῶ πρῶτα πρῶτα στήν κόρη μου. Ὅταν θέλῃ νά γράψῃ ἔκθεση, τὴν κυριεύει ἕνα ἄγχος, μιὰ ψυχικὴ ἀγωνία. Γίνεται κακόκεφη. Ζητάει τὴ μόνωση. Θέλει νά μείνῃ μόνη, νά σκεφθῆ τὸ θέμα της. Καί κλείνεται σὲ ξεχωριστὸ δωμάτιο νά γράψῃ. Ἐπίσης, ὅταν βρίσκωμαι μὲ τὴν τάξη μου στό σχολικὸ κῆπο ἢ στό ὑπαιθρο καί παίρνεταί ἡ ἀπόφαση νά γραφῆ μιὰ ἔκθεση, παρατηρῶ ὅτι ὅλα γενικῶς τὰ παιδιά ζητοῦν νά ἐγκαταλείψουν τὴ θέση τους, νά ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους καί ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ ἕνα δέντρο ἢ ἕνα θάμνο ἢ σὲ μιὰν ἀνωμαλία τοῦ ἐδάφους, νά γράψουν μόνα τους τὴν ἔκθεση.

Καί τέλος ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι γιὰ νά γράψῃς κάτι καλὰ, πρέπει νά τὸ ζήσης ὁ ἴδιος. Τὰ ἴδια τὰ γεγονότα ἀκονίζουν τὴν ἔμπνευσή σου. Ἐσὺ μπορεῖ νά εἶσαι ψυχρὸς, ἀδιάφορος, δίχως κέφι καί χωρὶς ἰδέες στό μυαλό σου. Τὸ γεγονὸς ὅμως θά σὲ ξυπνήσῃ, θά ἀλλάξῃ τὴ διάθεσή σου, θά τροποποιήσῃ τὸ διανοητικὸ καί ψυχικὸ σου κόσμο καί θά σὲ ὠθήσῃ νά γράψῃς. Γι' αὐτὸ καί ἡ ἔκθεση πρέπει νά γράφεταί στὸν ἴδιο τὸ χῶρο πού συμβαίνει ἕνα γεγονός. Ἔτσι μποροῦμε νά ἀποδώσουμε καλύτερα καί πιστότερα ὅ,τι βλέπουμε καί ἀκοῦμε.

Καί οἱ τρεῖς αὐτές ἀπόψεις βρίσκουν ἐφαρμογὴ στήν τάξη μας. Στὸ σχολεῖο γράφονται οἱ ἐκθέσεις μὲ τὸ ὀρισμένον θέμα τοῦ δασκάλου. Οἱ ἐκθέσεις αὐτές εἶναι καί οἱ ὀλιγότερες. Στὸ σπῆτι γράφονται ὅλες οἱ ἐλεύθερες ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς ἐκθέσεις, πού εἶναι καί οἱ περισσότερες. Ὅταν δὲ ἐπιτρέπουν οἱ συνθήκες, ἡ ἔκθεση γράφεταί καί στό ἴδιο τὸ μέρος πού συμβαίνει καί ἐξελλίσσεται τὸ γεγονός.

Ἄλλὰ τίς περιπτώσεις αὐτές δὲν τίς θεωροῦμε πάντοτε καὶ σὰν ἀπαράβατους κανόνες. Μπορεῖ π.χ. ὅταν τὸ ζητήσῃ ὁ δάσκαλος ἢ τὸ ἀποφασίσῃ ἡ τάξη, τὴν ἐλεύθερη ἀτομικὴ ἔκθεση νὰ τὴ γράψουν τὰ παιδιὰ στὴν αἴθουσα διδασκαλίας, ὅπως καὶ τίς καθορισμένες ἐκθέσεις τοῦ δασκάλου νὰ τίς διαπραγματευθοῦν στὸ σπίτι τους.

Μόνο ἡ ὁμαδικὴ ἔκθεση τὴν ὁποία ἐπεξεργάζεται μιὰ ὁμάδα μαθητῶν, θὰ γράφεται πάντοτε στὸ σπίτι ἢ στὸ μέρος τοῦ συμβάντος καὶ οὐδέποτε στὴν αἴθουσα διδασκαλίας καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μαθήματος, γιατί ἐκεῖ θὰ διαταράξῃ ὅπωςδὴποτε τὴν ἡσυχία τῆς τάξης.

Ἐκθέσεις μὲ θέμα ἐλεύθερο ποὺ γράφηκαν στὸ σχολεῖο εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες.

291. Ἄ κ ο ὄ ρ α σ τ α τ ρ ῶ ε ι

Παραπονεμένη κάθεται στὴν ἄκρη τῆς αἴθουσας!

Τὶ τάχα νὰ θέλῃ ἐκεῖ; Σὰ μαθητῆς τιμωρημένος περιμένει. Γιὰ μιὰ στιγμή ἀνοίγει τὸ μεγάλο στόμα της καὶ δέχεται τὰ ξερά καὶ χοντρά ξύλα. Ἄλύπητα γλείφει μὲ τίς μεγάλες καὶ κατακόκκινες γλῶσσες της καὶ τὰ μικρότερα κοκαλάκια τῶν ξύλων. Πάντα γεμάτη στάχτη θὰ τὴ βρῆς. Ἄκουραστα καὶ λαίμαργα τρῶει. Ἔχει κατασπαράξῃ ὀλόκληρα φορτιά ξύλα. Σὲ κάθε διάλειμμα τὴν περιτριγυρίζουν μικροὶ καὶ μεγάλοι. Θέλουν τὴ γλυκιά ζέστα της.

Αὐτὴ εἶναι ἡ θερμάστρα τοῦ σχολείου μας.

Βάθος 27 Ἰανουαρίου 1955. Μαίρη Ν. Νάϊου. Τάξη Σ΄.

292. Ο ἰ τ ρ ε ῖ ς ἐ π ι θ ε ω ρ η τ ῆ ς

Προχτές γλυκοχάραξε ἡ μέρα λουσμένη στὸν ἥλιο!

Ἦσαν τὰ παιδιὰ παίζαμε χαρούμενα στὴ σχολικὴ κὺλῆ! Μὰ ξαφνικά, τρεῖς ξένοι κατέβηκαν ἀπὸ μιὰ μπλέ κούρσα! Ρωτούσαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο: «Ποιοὶ εἶναι αὐτοί;» Κανένας δὲν τοὺς ἤξερε! Μόνο ὁ δάσκαλός μας μᾶς ἔλυσε τὴν ἀπορία καὶ μᾶς εἶπε:

— Παιδιά, εἶναι ὁ κύριος Γενικός Ἐπιθεωρητῆς καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ εἶναι Ἐπιθεωρητές.

Ἐμεῖς μείναμε ξεροί!... Οὔτε ἓνας δὲν κουνιόταν! Χτύπησε τὸ κουδούνι καὶ ὅλοι μείναμε σὰν κολόνες ἀκίνητοι! Κάθε παιδὶ πῆγε στὴν τάξη του καὶ ἐργαζόταν.

Ὁ κύριος Γενικός Ἐπιθεωρητῆς ἦταν ἓνας ψηλός, μὲ μαῦρο παλτὸ

καί γυαλιά! Μᾶς ἐξέτασε καί πάλι μπῆκαν στήν κούρσα καί ἔφυγαν.

Γαλάτισσα, σχολ. ἔτος 1955-56. Βενετία Β Παπαθεοφιλείου. Τάξη Δ'.

293. Μία μαθήτρια τῆς Ἑκτῆς τάξης

Νά την, ἔφτασε καί πάλι στό σχολεῖό. Ἕνα ἕνα σκαλοπάτι ἀνεβαίνει τή μωσαϊκή σκάλα.

Ψηλή, μέ ἴσια μαλλιά, μέ ροδοκόκκινα μάγουλα, μέ μιὰ μπλέ φούστα κεντημένη μέ πεταχτά στάγια. Τί ὠραῖο κορίτσι πού εἶναι! Τί εὐγενικό! Τί ἥσυχο! Τί συμπονετικό! Τί φιλόπονο! Καί στά μαθήματα πρώτη εἶναι. Τά τετράδιά της λαμπροκοποῦν ἀπό καθαριότητα. Στά γραπτά της ὄλο δέκα παίρνει.

Αὐτή εἶναι μαθήτρια τῆς Ἑκτῆς τάξης. Ὅλο μ' αὐτή παίζω. Χρυσάνθη Γούσιου τὸ ὄνομά της.

Γαλάτισσα 18 Ὀκτωβρίου 1956. Μαργκερίτα Γεωργ. Κοντοβᾶ. Τάξη Ε'.

294. Στὸ κυνήγι

Γλυκόφεγγε! Τὸ ἄστρο τῆς αὐγούλας κρύφτηκε μέσα στό φῶς τοῦ ἥλιου! Ὁ ἥλιος ἔβγαине κι αὐτὸς σιγὰ σιγὰ!

Τρεῖς κυνηγοὶ μέ τὰ δίκαννα στὸν ὄμο βγήκαν γιὰ κυνήγι. Ἀνέβαιναν τή βουνοπλαγιά. Τὸ ἀεράκι φυσοῦσε δροσερό. Ἀπόλυκαν τὰ σκυλιά κι αὐτὰ μπῆκαν στό δάσος. Μὲ μύτη ἀλάθευτη καί μέ γοργὰ πόδια, ἄρχισαν τὸ φάξιμο! Γάβ! γάφ! φώναξε ἡ «Ρόζα». Φράπ! ἕνας λαγὸς ξεπετιέται ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα καί τρέχει τὸν ἀνήφορο σὰν ἀστραπή! Τὴν ἴδια στιγμή βρόντησε δυνατὰ τὸ τουφέκι! Ὁ ἀντίλαλος θούιξε γύρω στὶς ρεματιές καί στὰ πλάγια. Μά, νά! πράγμα περίεργο! Ὁ λαγὸς τρέχει ἀκόμα! Χάνεται ἀπὸ τὰ μάτια τῶν κυνηγῶν καί τῶν σκυλιῶν καί μπαίνει μέσα σὲ πυκνοβφαντο δάσος!

Ἔτσι οἱ κυνηγοὶ ἔφυγαν χωρὶς λαγό!

Ηρατσά, σχολ. ἔτος 1934-35. Στεριανὸς Δ. Παπαστεριανός. Τάξη Σ'.

295. Προσωπικὴ ἐργασία

Ἡ φωνή τοῦ τελάλη ἀποβραδὶς προειδοποίησε τοὺς χωριανούς. Πρέπει νὰ στρωθῆ ἡ πλατεία τοῦ χωριοῦ, νὰ φύγουν οἱ λάσπες.

Χτὲς τὸ πρωὶ ἡ πλατεία γέμισε ἀπὸ κάρα. Μέσα στὰ ἄλλα ἦταν καί τὸ δικό μας τὸ βοδόκαρο, πού κυλοῦσε ἀργά, νωθρά στὸν ἀνήφορο. Τὰ βόδια ἔνωιθαν τὸ βαρὺ ζυγὸ στό σθέρκο τους, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ κάνουν καί

διαφορετικά. 'Ως τὸ βράδυ τελείωσε ἡ δουλειά.

Ἡ πλατεία στρώθηκε μὲ ἕνα παχὺ στρώμα ἀμιμούδας!

Σήμετρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Λάζαρος Ἡλ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Ἀντιγράφων καὶ πέντε ἐκθέσεις, μὲ καθορισμένο θέμα τοῦ δασκάλου, τὸ ὁποῖο ἀνέπτυξαν οἱ μαθητὲς στὰ σπίτια τους, σὲ ἀτομικὲς ἢ ὁμαδικὲς τους ἐργασίες.

296. Πυρκαϊά

Ὁ ἥλιος ἦταν καυστικός. Ὁ ἰδρώτας ἔτρεχε!

Ἡ καμπάνα διαλαλοῦσε ἀπὸ τὸ γιγάντιο καμπαναριό. Τὸν ἦχο τῆς τὸν ἔφερνε ἀπαλὰ ἀπαλὰ τὸ ζεστὸ ἀεράκι. Ὁ κόσμος ἀνέβαινε κουραστικά τὸ στενὸ δρομάκι τοῦ Προφήτη Ἡλία. Δὲν ἀργήσαμε νὰ τὸ μάθουμε! Κάτι κακὸ ἔγινε στὸ χωριὸ καὶ γι' αὐτὸ διαλαλοῦν οἱ καμπάνες. Ὅλοι ἀγαναχτισμένοι, ὀρμήσαμε πρὸς τὸ μικρὸ δασάκι. Ξαφνικά βλέπω τὶς τεράστιες φλόγες νὰ γλείφουν καὶ νὰ τρώγουν ἀχόρταγα τὰ γιγαντώσιμα δέντρα ποῦ ἀποτελοῦσαν τὸ δασάκι. Ὅλη ἡ πλαγιὰ τοῦ Προφήτη Ἡλία ἔμεινε κατάμαυρη, θλιθερή, λυπημένη, κλαμένη, στενοχωρημένη, νεκρή!...

Καταλυπημένοι καὶ ἐμεῖς ἀπὸ τὴ συμφορὰ τοῦ δάσους γυρίσαμε στὸ χωριό!

Βάθος 5 Ἰουνίου 1954. Ὅμαδικὴ ἐκθεσὶ Εὐμορφίας Δ. Μπέλλου Ε' καὶ Ἰωάννου Ἀβρ. Νεραντζῆ Στ' τάξης.

297. Τὰ πετρόβολα

Ἡ μέρα εἶναι ωραία! Ὁ οὐρανὸς καταγάλανος!

Τρεῖς φιλενάδες ἀρχίζουν τὸ παιγνίδι. Τρεῖς συμιαθήτριες. Πρώτη ἐγώ, δεύτερη ἡ Μαργαρίτα, τρίτη ἡ Νίτσα. Τὰ κόκκινα καὶ στρογγυλά πετρόβολα ἀνεβοκατεβαίνουν. Ἐφτασα στήν «καλύβα»! Μὰ τώρα ξεγλιστράει τὸ πετρόβολο ἀπὸ τὸ χέρι μου καὶ χάνω τὸ παιγνίδι. Ἦρθε ἡ σειρὰ τῆς Μαργαρίτας, μὰ χάνει κι αὐτή! Ἐπειτα ἡ Νίτσα! Τὸ παιγνίδι τελείωσε καὶ κέρδισα ἐγώ!

Τὶ θὰ μοῦ δώσουν τώρα; Κανένα δῶρο; Ὅχι! Δὲν παίζομε μὲ δῶρα. Παίζομε νὰ χαροῦμε!

Γαλιτίστα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἀναστασία Β. Καραντάκη. Τάξη Στ'.

298. Τὸ ἐμβόλιο

Ἐνα ταξὶ σταμάτησε μπροστὰ στὴ μαρμάρινη σκάλα τοῦ σχολείου!

Δυὸ δεσποινίδες ψηλές, μὲ τριχωτὰ σοσόνια, χτυποῦν τὴν πόρτα τῆς τάξης μας!

— Καλημέρα σας!

— Καλημέρα, ἀπαντήσαμε ὅλοι.

Οἱ κάρτες μοιράστηκαν! Ἡ σουβλερὴ καὶ γυαλιστερὴ θελόνα μπῆκε σὲ ἐνέργεια! Κλάματα καὶ φωνές ἀκούστηκαν! Ἦταν τὰ μικρὰ παιδιὰ πού φοβόνταν! Ἦρθε καὶ ἡ σειρὰ τῆς Ε' καὶ Στ' τάξης! Μὲ κατσοφιασμένο πρόσωπο μπῆκα στὴ σειρὰ! Ξεκουμπώθηκα! Μοῦ εἶδε τὸ χέρι ἡ δεσποινίδα καὶ μοῦ λέγει: «Φύγε». Καταχαρούμενος γλίστρησα κατὰ τὴν πόρτα, βάζοντας τὸ σακάκι μου.

Ρίχνω καὶ τὴ σάκα στὸν ὄμις καὶ δρόμω γιὰ τὸ σπίτι!

Βιβλ. 12 - 11 - 1953. Βασίλειος Γ. Πολυζώης. Τάξι Στ'.

299. Μιὰ καλὴ πράξη μου

Σάββατο ἀπόγευμα. Ἐνα αὐτοκίνητο μὲ τὴν ἐπιγραφή «ΚΑΙΝ» δίνει καὶ παίρνει διαφημίσεις!

Ἐνας γεροντάκος ἀσπρομάλλης περπατεῖ ἀκουμπισμένος στὶς δυὸ πατερίτσες του, μ' ἕνα θαρὺ ἀναστεναγμὸ στὰ χεῖλῃ του! Περπατεῖ καὶ τρέμει! Νομίζεις πὼς ἐκείνη τὴ στιγμή θρίσκειται στὰ τελευταῖα του!

— ὦχ! ὦχ! ὄλο καὶ θαρυγγωμᾶ!

Τὸ ἀργὸ καὶ θαρὺ περπάτημά του, τὰ ἄσπρα του μαλλιά, ἡ γέρικη κορμοστασιά του, σὲ συγκινοῦν! Τρέχω καὶ τὸν πιάνω ἀπὸ τὸ ἀδύνατο χέρι καὶ ἀνεβαίνουμε κι οἱ δυὸ τὸν ἀνήφορο! Ἐνα μπουκάλι πετρέλαιο καὶ λίγες παστὲς σαρδέλες κρατοῦσε! Φτάσαμε στὸ σπίτι του! Μιὰ παλιὰ πόρτα καὶ μιὰ σκουριασμένη κλειδαριὰ στοὺς κρίκους δεμένῃ! Μέσα, λίγα ξύλα καὶ μιὰ ἀσκούπιστη σκάλα! Ἡ καμαρούλα του φτωχικὴ! Μιὰ λάμπα πετρελαίου, ἕνα σταμνάκι καὶ δυὸ τρία ξύλα στὴ γωνιά!

— ὦχ! κάνει ὁ παππούς καὶ πέφτει στὸ κρεβάτι!

Ἡ γκριζωπὴ γατούλα του τὸν χαϊδεύει στὰ πόδια. Μέσα στὴ δυστυχία του ἀκούγονται μερικὲς λέξεις:

— Ἄτυχε Γιώργη! πότε θὰ ῥθῆ ἡ ὥρα σου! Μόνος σου, μὲ τὴ γάτα συντροφιά! Ἄχ!

Ἐνα δάκρυ κύλησε στὰ μάτια μου! Ἀξιολύπητος ἄνθρωπος!... Γεμάτη γρηγοράδα ἄρχισα τίς δουλειές καὶ συγύρισα τὸ σπίτι τοῦ παπποῦ. Ἐνας ἄγγελος μ' ὀλόλευκα φτερά καὶ ξανθὰ μαλλιά, γράφει μὲ χρυσὴ πένα τὴν ὠραία αὐτὴ ἡ πράξη μου! Τὶ ὠραῖα, κάθε ὠρα καὶ στιγμή, γὰ κάναμε μιὰ τέτοια καλὴ πράξη!

Ἄλλὰ δυστυχῶς! «Πολλοὶ οἱ κλητοὶ καὶ ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί».

Γαλλίστικα 18-3-1958. Μαρία Ἀργ. Καφαντσίη. Τάξη Στ'.

300. Ἀγαπᾶτε τὰ δάση

Τρεῖς ἀπλές λέξεις εἶναι! Εὐτυχημένοι εἶναι ἐκεῖνος πού τις αἰσθάνεται!

Τὶ χαρὰ νιώθει κανένας ὅταν βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς ἀγριομενεξέδες, στὰ πράσινα καὶ τρυφερὰ χορταράκια καὶ στὰ πολυκλαδά δέντρα! Ἡ θλιμμένη ψυχὴ βρίσκει κρυφὴ παρηγοριά, μιὰ ὠραία ἐλπίδα! Τὰ μάτια ἀνοίγουν, ὁ νοῦς ξυπνάει, βλέποντας τὴν ὀλοζώντανη εἰκόνα τοῦ δάσους!

Καὶ τί δὲ μᾶς δίνουν τὰ δάση! Τὸ ξύλο τους νὰ ζεσταινόμεσθε τὸ χειμῶνα. Τὴ δροσιά τους τὸ καλοκαίρι. Αὐτὰ δίνουν τροφὴ στὰ ζῶα. Σ' αὐτὰ κτίζουν τίς φωλιές τὰ πτηνά. Αὐτὰ συκρατοῦν τὰ νερά τῆς βροχῆς καὶ γεμίζουν οἱ ὑπόγειες δεξαμενές! Καὶ τὴ ζωὴ τους τὴ χαρίζουν γιὰ τὴν ὠφέλεια τῆ δικῆ μας! Ἀλλὰ ἐμεῖς σκληροὶ καὶ ἀχάριστοι πᾶμε καὶ τὰ καταστρέφουμε! Πρέπει νὰ πάρουμε ἀπόφαση νὰ ἀγαπήσουμε τὰ δάση! Τὰ δάση πού εἶναι θεϊκὴ κληρονομιά πρέπει νὰ τὰ φυλάγουμε ὅπως τὰ μάτια μας! Γιατί ὅταν θὰ φύγουν ἀπὸ τὴ γῆ τὰ δάση, θὰ φύγῃ μαζί τους καὶ ἡ ζωὴ μας! Μὴ ξεχνάτε ὅτι ἓνα φύλλο, ἓνα λουλούδι εἶναι γιὰ μᾶς ὁ καλύτερος καὶ πιστότερος φίλος!

Ἀγαπᾶτε τὰ δάση!

Ράβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὁμαδικὴ ἔκθεσι Εἰρήνης Θ. Κουτσού, Μεγάκληνῆς Δ. Μπέλλου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

Δίνω τώρα καὶ ἄλλες πέντε ἐκθέσεις πού γράφηκαν στὸ μέρος πού συνέβη τὸ γεγονός.

301. Ἡ στάνη

Μέσα σὲ λίγα χαμόκλαδα ξεχωρίζει μιὰ χειμωνιάτικη στάνη. Τὴν περιτριγυρίζουν ἀγριελιές, κουμαριές, θαλανιδιές καὶ μεγάλες πέτρες. Κάτω ἀπὸ τὴ στάνη περνᾷ μιὰ ρεματιά. Ἐπάνω στὴν τούμπα τῆς κοπριάς κάθονται τὴ νύχτα οἱ μαλλιανοὶ σκύλοι καὶ οὐρλιάζουν. Καὶ πρὸ πέρα ἀπὸ τὴ στάνη εἶναι ἡ καλύβα τοῦ βοσκοῦ. Δίπλα τῆς κάθονται καὶ γράφω τὴν ἔκθεσι.

Βραστιά, σχολ. ἔτος 1937-38. Στυλιανὸς Γ'. Τσιμερίκας. Τάξη Στ'.

302. Ὁ γύφτος

Ἐνα ἠλικιωμένο παλικάρι μὲ ἀγκαθωτὸ μουστάκι: κάθεται σκεφτικὸ

στό μικρό καλυδάκι του.

Σε τέσσερα παλούκια στηρίζεται ή καλύδα του. Τό μικρό γουρουνάκι και σί παρδαλές κότες στέκονται στη δεξιά πλευρά του και τόν παρηγοροῦν. Μπροστά του έχει ένα μικρό καθρεφτάκι και ξυρίζει τὰ μπερδεμένα γένια του. Στο κασελάκι του έχει τὰ χρειαζόμενα σύνεργα. Τό ψαλίδι, τήν τσιμπίδα, τήν πυροστιά, τή χαβιά, τὸ σπίρτο, τὸ καλάι και τὸ νισαντήρι.

Περνάει ὁ μπαρμπα-Άγγελῆς, στέκεται μέ τήν τσιμπούκα στό στόμα και μᾶς λέει:

- Μπρέ σεῖς, ἔτσι γράφουν;
- Πῶς γιά;
- Ρωτῆστε τὸ γύφτο νά σᾶς μάθη.
- Μά γιά τὸ γύφτο γράφουμε!

Σήμετρα 5 - 10 - 1951. Ὀμαδική ἐκθεση Δημητρίου Ἰ. Μπατζίνη, Εὐγενίου Γαβρ. Γαβριηλίδη, Γεωργίου Χαρ. Μουτάφη, μαθητῶν Στ' τάξης.

303. Τὰ γιδοπρόβατα

Ἀπό μακριά ἀκούονται κουδουνίσματα. Σε λίγο ἀντικρίζομε ένα κοπάδι γιδοπρόβατα. Μαύρισε ὁ τόπος. Ὁ βοσκός ὄλο τὰ φωνάζει: «Κᾶς! κᾶς!» και τὰ θλαστημάει. Κάμποσα τρύπωσαν μέσα σ' ἕναν κήπο. Τρόμαξε ὄσπου νά τὰ ἐβάλῃ. Ἐνας σκύλος μαλλιαρός και ἀτάσπρος τρέχει και φωνάζει. Γάβ, γάβ! Ὁ βοσκός τὰ ἔμασε και τὰ ὀδήγησε πρὸς τὰ κάτω.

Ἐνας χωροφύλακας περνάει ἀπὸ μπροστά μας και μᾶς ρωτᾷ: «Τι κάνετε ἐδῶ δεσποινίδες; Γρήγορα πηγαίνετε στό σχολεῖο νά μὴν κρυώσετε». Ἐμεῖς ἀπαντήσαμε. Μᾶς ἔστειλε ὁ δάσκαλος νά γράψομε ἐκθεση. Αὐτὸς τράθηξε τὸ δρόμο του και ἔμεῖς γιά τὸ σχολεῖο.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1935 - 36. Ὀμαδική ἐκθεση Ἄννας Ἀθ. Μαστοροστέργιου, Πανάγιως Ἀθ. Κυριαζίνη, μαθητριῶν Ε' τάξης.

304. Στο χωράφι

Εἶναι μιὰ ἀνοιξιᾶτικὴ ἡμέρα. Ὁ ἥλιος καίει τὰ πάντα.

Ἐγὼ μόλις σκόλασα πήρα τὸ στενὸ δρομάκι γιά τὸ μικρὸ χωράφι μας. Στὸ δρόμο πού πήγαῖνα συνάντησα ένα παλικᾶρι μέ σγουρὰ μαλλιά. Πήγαῖνε κι αὐτὸ στό χωράφι τους.

- Ποῦ πᾶς ρέ σύ; μέ ρώτησε.
- Στὸ χωράφι μας, τοῦ ἀπάντησα και προχώρησα.

Τέλος ἔφτασα στό χωράφι λαχανιασμένος. Ὁ ἰδριώτας ἔτρεχε σὰ νερὸ ἀπὸ τὸ πρόσωπό μου. Κάθησα κάτω ἀπὸ ἕναν ἴσκιο νά ξεκουραστῶ και

νά γράψω και καμιά έκθεσούλα. Ἄφου ἔγραψα τήν έκθεσή μου, εἶπα: Δόξα σοι ὁ Θεός, τελείωσε κι αὐτό τὸ θάσανο.

Βράδιασε. Εἶναι ὦρα νά πάρω τὰ βόδια μου και νά τραβήξω γιά τὸ φτωχικό μου σπιτάκι.

Σήμερα 17 - 3 - 1951. Λάζαρος Ἠλ. Τάπαλης. Τάξη Ε΄.

305. Ἡ ἀρχαία Ὀλύμπτος

Οἱ δυὸ φίλοι εἶχαμε ξαπλωθῆ κάτω ἀπὸ τὰ πλατάνια και ρεμβάζομε. Κάτι εἶδαν τὰ μάτια μου και ρώτησα:

— Τί εἶναι ἐκεῖ ἐπάνω στὸ λόφο, Χαράλαμπε;

— Δὲν ξέρεις καημένε Νίκο! Εἶναι ἡ ἀρχαία Ὀλύμπτος!

— Τί λές μωρέ! ἀλήθεια! Ἐγὼ νόμιζα ὅτι ἡ σημερινή Ὀλύμπτος εἶναι: κτισμένη ἐπάνω στὴν παλιά! Καὶ δὲν πηγαίνομε;

— Ναί, ναί! εἶπε και ξεκινήσαμε.

Κουρασμένοι ἀνεβήκαμε τὸν ἀνήφορο. Πραγματικά ἐδῶ ἦταν! Ἀλλὰ τίποτε ὄρθιο δὲ βλέπεis! Ὅλα ἐρειπωμένα! Μόνο τὰ λίγα μισογκρεμισμένα θεμέλια τῶν σπιτιῶν και τὰ πηγάδια, πού ἦταν ἀποθήκες τῶν σιτηριῶν και τοῦ νεροῦ στὸν ἀποκλεισμό. Αὐτοὶ εἶναι οἱ σιωπηλοὶ μάρτυρες τοῦ περασμένου μεγαλείου τῆς Ὀλύμπτος! Σήμερα δὲν ἔχει τὴν ὠραία ὄψη ὅπως πρίν. Δὲν καθρεφτίζεται πιά στὰ κρυστάλλινα νερά τοῦ Ὀλύμπτιου ποταμοῦ! Δὲ θρίσκειται ἡ πόλη ἐκείνη! Τὸ ὄνομά της μόνο σώζεται! Τὸ πολυδοξασμένο κάστρο της πού ἄντεχε στίς ἐπιδρομές τοῦ Φιλίππου δὲν ὑπάρχει! Ἡ πόλη ἦταν ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Σὰ νά βλέπωμε τὸ λάθ της νά κάθεται στὴν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου και νά συζητῆ γιά σοβαρὰ ζητήματα!

Νά ζοῦσε και σήμερα! Καταστράφηκε ἀπὸ τὸ Φίλιππο!

Τόπος ἐκδρομῆς. 26 Μαῖου 1950. Ὀμιλική Έκθεση, Χαρὰλ. Ἱ. Βούτσια Ε΄ και Νικολ. Κ. Παυλίδης Στ΄ τάξης.

Ἡ παραπάνω έκθεση γράφηκε στὸν τόπο μιᾶς ἡμερήσιας ἐκδρομῆς. Τὸ σχολεῖο μας, μὲ τρία ἄλλα γειτονικά σχολεῖα, τῆς Νέας Ὀλύμπτος, τοῦ Ἁγίου Μάμαντα και τῶν Καλυθῶν, πραγματοποιοῖσαν μιὰ κοινή ἐκδρομὴ στὸ χῶρο τῆς ἀρχαίας Ὀλύμπτος. Μετὰ τὴ σχετικὴ ὁμιλία πού ἔγινε στὰ παιδιά, γιά τὴν ἱστορία τῆς δοξασμένης πόλης, περιστράφηκε ὁ λόγος μετὰ τῶν συναδέλφων και σὲ ζητήματα πού ἀφοροῦν τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὴν πρωτεύουσα θέση εἶχε πάρει τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Μοῦ δόθηκε τότε ἡ εὐκαιρία νά ἐκθέσω στοὺς συναδέλφους πῶς περίπου ἐργάζομα: στὸ μάθημα αὐτό. Καὶ γιά νά παρουσιάσω και τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας μου, ἀνάθεσα σὲ δυὸ μαθητές, ἀπὸ τοὺς καλύτερους τῆς συνδιδα-

σκόμενης Ε' και Στ' τάξης, να γράψουν μια έκθεση, σε θέμα της έκλογής τους και να μās τή διαβάσουν. Έτσι οι συνάδελφοι έγιναν αὐτήκοοι και αὐτόπτες μάρτυρες τῆς ἔκθεσης πού προηγήθηκε.

Τὸ μέρος πού γράφεται ἢ ἔκθεση τὸ μαρτυροῦν και οἱ 263 και 264 ἐκθέσεις.

3. ΠΟΤΕ ΘΑ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΕΚΘΕΣΗ

Όταν ἢ ἔκθεση γράφεται στὸ σχολεῖο, τότε ἀσφαλῶς θὰ γράφεται τὴν τακτὴ και ὀρισμένη ἡμέρα και ὥρα πού προσδιορίζει τὸ πρόγραμμα. Ἄλλὰ ἐφόσον δεχθήκαμε ὅτι τὰ περισσότερα θέματα τῶν ἐκθέσεων θὰ μās τὰ δίνῃ ἢ ζωὴ και ὅχι ὁ δάσκαλος, τὸ παιδὶ πρέπει νὰ γράφῃ τὴν ἔκθεσή του τὴν ὥρα πού θὰ τὸ ὠθήσῃ ἢ ἴδια ἢ ζωὴ, τὴ στιγμή πού θὰ συγκινηθῇ ἀπὸ κάτι και θὰ νιώσῃ τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ἐξωτερικεύσῃ.

Χιλιάδες γεγονότα συμβαίνουν γύρω μας, πού μās φέρνουν ἀναρριγίσματα τῆς ψυχῆς, γεγονότα πού τὰ ζήσαμε και μās διάζουν τὰ ἴδια νὰ τὰ ἐκθέσουμε. Τότε ἀκριβῶς πρέπει νὰ γράφῃ ὁ μαθητῆς κι ἂν εἶναι δυνατόν, ὅπως εἶπαμε και πῶς ἐπάνω, ἀμέσως και μπροστὰ στὸ γεγονός. "Ὅπως δηλαδὴ κάμνῃ και ὁ δημοσιογράφος, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ φωτογραφικὴ μηχανὴ στὸ χέρι: και τὴν πένα του, ἀπαθανατίζει κάθε γεγονός τὴν ὥρα τῆς ἐξέλιξίς του.

Τότε και τὸ παιδὶ μπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ ζωντανὰ και συναισθηματικὰ ὅ,τι πέφτει στὴν ἀμεση ἀντίληψή του. "Όταν ἀναβάλῃ γιὰ ἄλλῃ ὥρα και ἡμέρα τὴν ἐξιστόρησῃ τοῦ γεγονότος, τότε τὸ γεγονός αὐτὸ θὰ χάσῃ τὸ ζωηρό του χρῶμα, ἢ ψυχὴ πού ξεχείλιζε ἀπὸ συναισθήματα θὰ πάθῃ κάποια ἐκτόνωση και ἢ ὄρεξι γιὰ περιγραφή τοῦ γεγονότος θὰ καταπέσῃ.

Γι' αὐτὸ στὸ σχολεῖο μου δὲν ὑπάρχουν τοπικοὶ και χρονικοὶ περιορισμοί. Τονίζω διαρκῶς στὰ παιδιὰ, ἐπιμένω και ἐπαναλαμβάνω μὲ φορτικότητα, νὰ γράφουν τὴν ἔκθεσή τους ὅταν ἕνας ἐξωτερικὸς ἐρεθισμὸς τοὺς δώσῃ τὴν ἀφορμὴ και νιώσουν και οἱ ἴδιοι μιὰ ἐσωτερικὴ ὠθησῇ νὰ ἐκθέσουν τὸ γεγονός πού τοὺς κίνησε τὸ ἐνδιαφέρον, τοὺς προσξένησε ζωηρὴ ἐντύπωση και τοὺς ἀνατάρραξε τὸν ψυχικὸ τους κόσμο.

Οἱ παρακάτω πέντε ἐκθέσεις γράφηκαν ὅταν τὰ γεγονότα ἦταν πολὺ νωπὰ και πρόσφατα ἢ και τὴν ἴδια στιγμή πού συνέβησαν.

306. Ὁ κινῆματογράφος

Γιὰ πρώτη φορὰ πάτησαν τόσα πόδια στὸ σχολικὸ προαύλιο! Σκοτεινιάσε! "Ἐνα μικρὸ αὐτοκινήτακι ἦρθε και στάθηκε ἐμπρὸς στὸ σχολεῖο. "Α-

νοιξε η πόρτα και βγήκαν δυο ηλικιωμένοι άντρες με στάση υπερήφανη! Άμερικάνοι γιά!... Κάρφωσαν ένα άσπρο πανί στον αντίκρινό τοίχο. Ένα δυνατό φως χτύπησε επάνω και τὸ φώτισε! "Όλος ὁ κόσμος περίμενε με άνησυχία νά άρχίση! Και σέ λίγη ὥρα άρχισε ὁ άμερικάνικος κινηματογράφος νά παρουσιάζη τίς άψυχες εικόνες στο πανί! Μά αὐτὲς δὲν ἔμοιαζαν γιά άψυχες! Κινιούσαν, μιλούσαν, πηδούσαν, σά νά εἶχαν ψυχή!

Φαντάσου ὡς ποῦ ἔφτασε ὁ άνθρωπος! Ἄφου και τὰ άψυχα τὰ ἔβαλε νά μιλοῦν!

Σήμετρα 18 - 10 - 1951. Γεώργιος Ναρ. Μουτάφης. Τάξη Στ'.

Πρώτη φορά ἴσως βλέπει ὁ μαθητής κινηματογράφου. Τὸ θέμα τοῦ προξενεῖ ἐξαιρετική ἐντύπωση. Πῶς λοιπὸν ἦταν δυνατό νά μὴν άπαθανάτιση τὸ γεγονός αὐτό; Μόλις φτάνει στο σπίτι, παίρνει τὴν πένα και γράφει τίς ἐντυπώσεις του.

307. Ὁ καινούριος δάσκαλος

Εἶχαμε ὠδική. «Τῆς δόξας λάμπει γαλανὸ τὸ φῶς στὴ χώρα...» άρχισε νά σιγοτραγουδῆ ὁ δάσκαλός μας. Τῆ φωνή του τὴ συνόδευε και τὸ γλυκόφωνο βιολί του!

Ξαφνικά άκούστηκε στὴν πόρτα: Τάκ! τάκ! Και προβάλλει ἕνας ψηλὸς κύριος με σπαστὰ μαλλιά, με ριχτὴ καμπαρντίνα και με ὕφος γελαστό.

— Γειά σου Βασίλη! φώναξε γελώντας.

Τὰ παιδιὰ άρχισαν νά ψιθυρίζουν: Ποιὸς εἶναι αὐτός; ρωτοῦσε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἔτσι χωρὶς νά τὸ περιμένουμε ἤρθε κι ἄλλος δάσκαλος στο σχολεῖο μας, ὁ κύριος Ἀσημινάρης.

Τὸ τραγοῦδι ἔπαψε, τὸ σχολεῖο κλειδῶθηκε, τὰ παιδιὰ ἔφυγαν και οἱ δυὸ δασκάλοι τράβηξαν πρὸς τὰ πάνω.

Βιβλός, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Λίκατερνιη Ἑλ. Νάιβου. Τάξη Στ'.

Ἡ παρουσία τοῦ νέου δασκάλου ἐντυπωσιάζει, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὰ παιδιὰ. Και ἡ μαθήτρια, μόλις φθάνει στο σπίτι της, με νουπὲς ἀκόμη τίς ἐντυπώσεις της, μᾶς δίνει με λίγες ἀλλὰ ζωντανὲς γραμμὲς τὸ πορτραῖτο τοῦ νέου δασκάλου. «Ψηλός, με σπαστὰ μαλλιά, με ριχτὴ καμπαρντίνα και με ὕφος γελαστό».

308. Ἡ ἀρκούδα

Ἡ μέρα τσουχτερή, παγερή! Κρύο μαστίγωνε τὸ χωριό!

Ἐγὼ δίπλα στὸ τζάκι καθόμουν συλλογισμένη! Τί νὰ γράψω γιὰ ἔκθεση; Τί νὰ γράψω; Ξαφνικά φωνές παιδιῶν ἀντήχησαν στὸ δρόμο. Μπροστά τους ἕνας ἄνθρωπος μὲ μιὰ ἀρκούδα! Περπατοῦσαν κι οἱ δυὸ ἀργά. Ντυμένη μὲ παχιὰ γούνα, χοντρά πόδια καὶ μιάτια μικρά, μᾶς κοίταξε περίεργα ἢ ἀρκούδα! "Ἐνας μελαχρινὸς νέος τὴν ὀδηγοῦσε. "Ὅλα τὰ παιδιά τὴν ἀκολουθοῦσαν καὶ τὴ χαίρονταν. Ἐκτὸς ἀπὸ μένα, γιατί τὰ ζῶα τὰ φοβοῦμαι!

Αὐτὰ πρέπει νὰ ζοῦν μέσα στὰ πυκνὰ δάση καὶ ὄχι ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους!

Γαλάτσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Βενετία Β. Παπαθεοδώρου. Τάξη Στ'.

Ἡ ἐμφάνιση τῆς ἀρκούδας θγάζει τὴ μαθήτριά ἀπὸ τὴν ἀδημονία ποὺ τὴ βασάνιζε γιὰ τὸ θέμα τῆς ἔκθεσής της. Καὶ ἦταν δυνατόν ἐκείνη τὴν ἡμέρα νὰ γράψῃ θέμα καλύτερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ τόσο ἀναπάντεχα ἔπεσε στὴν ἄμεση ἀντίληψή της;

309. Χειμωνιάτικη μέρα

Ὁ βοριάς δυνατὸς μουγκρίζει!

Τὸ χιόνι πέφτει ἀπαλὸ. Οἱ νιφάδες παίζουν μεταξύ τους, χορεύουν καὶ στολίζουν κάθε δέντρο καὶ κάθε κλωνάρι. Ὁ σπουργίτης τρελὰ φτερουγίζει γυρεύοντας ζέστα καὶ φαγητό. Τίχ! τὰχ! τίχ! τίχ! χτυπάει τὸ παράθυρο! Κάπου κάπου περνάει καὶ κανένα διαβάτης κουκουλωμένος!

Ἐγὼ στὸ παράθυρο! Γράφω γιὰ τὴ χειμωνιάτικη μέρα. Οἱ κάτασπρες νιφάδες ἐξακολουθοῦν νὰ χορεύουν τὸ μπαλλέτο τους! Οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν ἔβαλαν τὸ καινούριο ἀπαλὸ, κάτασπρο καπέλο τους! Ὁ ἀέρας σφυρίζει ἔξω, ἐνῶ ἡ θερμάστρα μέσα ὄλο καὶ χωνεύει τὰ ξύλα. Τὸ σχολεῖο ἔκλεισε. Κανένα παιδί δὲν πηγαίνει. Νά καὶ ἡ δασκάλα μας, ἡ κυρία Πολυτίμη. Παίζει χιονοπόλεμο! Δές! τὴ σκέπασαν μὲ τὸ χιόνι! Τὸ χιόνι ὄλο καὶ δυναμώνει! Ὁ βοριάς δυνατὸς μουγκρίζει!

Ἐγὼ τρώω τώρα τὴ ζεστὴ φασουλάδα καὶ σκέφτομαι: Ἐδῶ στὸ βόρειο ἡμισφαίριο εἶναι χειμῶνας, ἐνῶ στὸ νότιο ὁ ἥλιος λάμπει μεγαλοπρεπῶς! Ἀλήθεια τί διαφορά!

Γαλάτσινα 13 Ἰανουαρίου 1958. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

Καὶ ἡ μαθήτριά αὐτὴ στέκει μπροστὰ στὸ παράθυρο καὶ ἀντλεῖ ἐντυπώσεις, εἰκόνες καὶ σκηνές ἀπὸ τὸ χιόνι ποὺ τὴ στιγμὴ ἐκείνη πέφτει καὶ σκεπάζει τὰ πάντα.

310. Ὁ κεραυνός

Μεσημέρι πλησιάζει! Ὁ ἥλιος ἀκόμα κρυμμένος μέσα στὰ σύννεφα!

Ξαφνικά φοβερή καταιγίδα ξέσπασε καὶ δυνατὴ βροχὴ μαστιγώνει τὴ διψασμένη γῆ! Μικρὰ ἀυλάκια θολοῦ νεροῦ, σχηματίζουν νέα ποτάμια, νέες θάλασσες! Πουθενὰ ἄνθρωπος. Μερικοὶ εἶναι στριμωγμένοι στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν.

Μόνο ἓνας μικρόσωμος, μὲ ξανθὰ μαλλιά καὶ γαλανὰ μάτια — γεμάτο παιδί — στέκει κουκουλωμένος ἐπάνω στὸ κάρο. Γύρω του ὅλα εἶναι ἀκίνητα. Αὐτοκίνητα, κάρα, ἄλογα, γαϊδουράκια, ὄρδια καὶ ἄνθρωποι. Ἡ θύελλα δυναμώνει καὶ οἱ σταγόνες τῆς βροχῆς σὰν κρύσταλλα στάζουν ἀπὸ τὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν. Φωνές ἀνθρώπινες ἀκούγονται κάθε λίγο καὶ μικρὰ γαϊδουράκια κρῦβουν τὴ ράχη τους σὲ ἀπόμακρες γωνιές. Ξαφνικά μιὰ μεγάλη ἀκανόνιστη γραμμὴ, γέμισε τὸν τόπο κρότο καὶ φῶς καὶ σκόρπισε τὸ θάνατο! Πῆρε τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ ξανάφυγε σθησιμένη!...

Μιὰ φωτιά σκόρπισε ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὸ φόβο καὶ τὸ θάνατο!...

Σήμεντρα, Μάιος 1951. Γεώργιος Παπακ. Τάπκλις. Τάξη Στ'.

Ἐνας κεραυνός «παίρνει τὴ ζωὴ ἑνὸς παιδιοῦ» κατὰ τὴ μεταφορικὴ ἔκφραση τοῦ συγγραφέα. Ἦταν καὶ πάλι δυνατὸν ἓνα τόσο συκλονιστικὸ γεγονός νὰ μὴν τροφοδοτήσῃ τὴν πένα τῶν μαθητῶν; Τὴν ἴδια μέρα, ἴσως καὶ τὴν ἴδια στιγμή, ὁ μαθητὴς αὐτός, πού διακρίνεται γιὰ τὴ δύναμη τοῦ ταλέντου του καὶ ὅπωςδήποτε ἔχει μέσα του τὴ λογοτεχνικὴ φλέβα, ἐκθέτει τὸ γεγονός μὲ τέτοια ἐκφραστικὴ δύναμη, πού θὰ τὴ ζήλευε καὶ ἓνας δόκιμος λογοτέχνης.

Οἱ ἐπόμενες πέντε ἐκθέσεις γράφηκαν τὸ καλοκαίρι καὶ διαβάστηκαν στὰ πρῶτα μαθήματα τῆς νέας σχολικῆς χρονιάς. Μποροῦ μάλιστα νὰ πῶ ὅτι οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς ἔχουν καὶ μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὶς ἄλλες, τὶς τακτικὲς ἐκθέσεις, πού γράφονται σὲ ὀρισμένη ὥρα καὶ ἡμέρα τοῦ προγράμματος καὶ ὕστερα ἀπὸ παραγγελία τοῦ δασκάλου. Εἶναι οἱ ἐκθέσεις πού δείχνουν ὄχι μόνον τὴν ἱκανότητα ἀλλὰ καὶ τὴν εὐχαρίστηση νὰ γράφουν τὰ παιδιὰ ἐκθέσεις, τὶς ὁποῖες καὶ παρουσιάζουν στὴν τάξη τους ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα. Ἀποδεικνύουν ἀκόμα ὅτι ἡ ἐκθεση δὲν εἶναι πιά ἐφιάλτης καὶ καταναγκαστικὴ ἐργασία. Εἶναι μιὰ εὐχάριστη ἐνασχόληση. Γι' αὐτὸ καὶ πολλὰ παιδιὰ γεμίζουν μὲ ἐκθέσεις ὀλόκληρα τετράδια τὴν ἐποχὴ τῶν θερινῶν διακοπῶν καὶ μᾶς τὶς παρουσιάζουν τὸ Σεπτέμβριο μὲ τὴν ἐναρξὴ τῶν μαθημάτων.

311. Ἡ δουλειὰ τοῦ πατέρα μου

Γέρασε ὁ καημένος σ' αὐτὴ τὴν κουραστικὴ γεωργία!

Ήταν ένα δευτεράτιχο ξημέρωμα. Πήρε τὰ δυὸ μεγαλόσωμα μουλάρια καὶ τράβηξε γιὰ τὸ «Ἀρμουτσί». Σὲ λίγο ἔφτασε στὸ χωράφι. Ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ κάψῃ τὴν καλαμιὰ καὶ ἡ δεύτερη νὰ τὴν ὀργώσῃ. Σὲ λίγο μιὰ πύρινη φλόγα ξεχύθηκε στὸ χωράφι καὶ ἀποκεφάλισε τὶς καλαμιές, ὅπως ὁ ξυλοκόπος ἀποκεφαλίζει τὰ κατσαρὰ πουρνάρια. Τὰ δυὸ μουλάρια μὲ τὸ χαλινὸ στὸ στόμα καὶ τὸ χαμούτι (σημ. δερμάτινο περιλαίμιο τῶν ζώων, ἀπὸ ὅπου συνδέονται τὰ τιμόνια τῆς ἄμαξας, τοῦ κάρου, τοῦ ἀλετριοῦ κ.λ.π.) στὸ στῆθος, θάζουν ὅλη τους τὴ δύναμη νὰ τραβήξουν τὸ βαρὺ ἀλέτρι.

Ἡλιοβασίλειμα! Ὁ πατέρας ξέζεψε τὰ κουρασμένα ζῶα καὶ τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι.

Σήμαντρα 17 Αὐγούστου 1950. Χαράλκιμος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Ε΄.

312. Ἡ ἐγχείριση

Ἐφτασα στὸ νοσοκομεῖο!

Πολλὰ ἐπιπλα δὲν ἔχει. Εἴκοσι ἑπτὰ μικρὰ κρεβάτια, ἓνα μεγάλο καὶ κάτασπρο τραπέζι σὴν μέση τοῦ πατώματος καὶ τρία ἤλεκτρικὰ κατὰ σειρά νὰ φέγγουν. Μιὰ μεγάλη καὶ χρωματιστὴ σόμπα κάθεται ἀμίλητη σὲ μιὰ γωνιά. Νοσοκόμες πολλές, μὲ κάτασπρες ποδιές, πηγαινοέρχονται. Οἱ γιατροὶ δὲ λείπουν. Φωνές καὶ κλάματα ὅλα ἐκεῖ θὰ τὰ ἀκούσης.

Μὲ ξάπλωσαν καὶ ἐμένα ἐπάνω σὲ ἓνα μικρὸ κρεβατάκι. Κάτι μοῦ θάλανε στὰ μούτρα! Πωπώ! πὼς ὀρωμάει! Ἄρχισα νὰ ζαλιζώμαι! Ἀποκοιμήθηκα βαθιά! Σὰν ξύπνησα θρῖσκόμουν πάλι στὸ κρεβάτι μου.

Σιέφτηκα. Πόσος καιρὸς πέρασε; Ἴσως μιὰ μέρα, ἀλλὰ ἴσως καὶ ἕνας χρόνος!

Σήμαντρα 30 Αὐγούστου 1948. Κωνσταντῖνος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Ε΄.

313. Βρῆκε τὴν εὐκαιρία

Βραδάκι ἦταν πού ξεκινήσαμε. Τὸ μυρωμένο ἀέρα τῆς ἐξοχῆς μ' εὐχαρίστηση τὸν δέχτηκαν τὰ καθαρὰ πνευμόνια μας. Ἡ «Πυροσιὰ» (σημ. ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀστερισμοὺς) πού εἶναι τὸ μοναδικὸ σημάδι τοῦ γεωργοῦ, μεσουρανοῦσε!

Φτάσαμε. Τὰ δυὸ μεγαλόσωμα βόδια ετοίμασαν τὸ ψημένο σνίχι τους (σημ. σβέρκος). Ἄρχισαν νὰ ζευγαρίζουν. Ἰστέρα ἀπὸ ὦρα θρῖσκονται σφιχτοδεμένα στὰ σιδερένια παλούκια, δυὸ βήματα δεξιὰ μας. Τὸ φεγγάρι εἶχε χαθῆ μέσα σ' ἓνα τεράστιο σύννεφο.

Σαφνικὰ κάποιος θόρυβος ἀκούστηκε. Ἐνας λύκος, μὲ τρίχωμα ἀνασχωμένο καὶ μὲ κορμὶ σὰ λάστιχο, πέρασε ἀπὸ μπροστά μας, μὲ ἓνα ἀρνὶ

στό στόμα. Βάδιζε σκεπτικός. Τὸν πῆραν μυρωδιὰ τὰ σκυλιά. Ὁ λύκος ἔφραγε μὲ γρηγοράδα μέσα ἀπὸ ἀπάτητες καλάμιές, ἀφήνοντας πίσω του ἓνα αὐλάκι...

Ἐκείνη τὴ νύχτα βρῆκε τὴν εὐκαιρία ὁ λύκος.

Σήμενα 4 Αὐγούστου 1950. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Ε΄.

314. Τὸ κοπανισμα

Εἴκοσι μέρες εἶναι πού ὁ κόσμος ἀνακατεύεται μὲ τὰ ρόπαλα!

Μέσα σὲ μιὰ σκαφιδοτὴ λάκκα, πού εἶναι ἀλειμιμένη μὲ τσιμέντο, πέφτει τὸ κίτρινο λῆμνο (σπμ. ποικιλία σιταριοῦ) καὶ περιμένει τὸ χτύπημα τὸ θανατικὸ τοῦ ροπάλου. Τὰ ρόπαλα βρίσκονται σὲ κίνηση. Ἀνεβοκατεβαίνουν διαστικὰ καὶ ρυθμικὰ ἐπάνω στὸ σιτάρι. Τὸ καζάνι, μὲ τὸ νερὸ στὴ φωτιά, περιμένει! Ἀφοῦ βγῆ τὸ χνούδι τοῦ σιταριοῦ, ἀφήνουν τὰ ρόπαλα στὴν ἄκρη καὶ ρίχνουν τὸ κοπανισμένον σιτάρι στὸ καζάνι. Βρασιμὸς γίνεται. Τὰ σπυριά τοῦ σιταριοῦ ἀνεβοκατεβαίνουν μέσα στὸ καζάνι, σὰν νὰ γίνεται καθγάς! Τὸ πλιγούρι τῆρα στὴν ἀκρούλα κάθετα. Τὸ χειμῶνα περιμένει!

Τὸ χιόνι θὰ πέφτει στὴν αὐλή, σὰν κάτασπρες μύγες καὶ ἡ οἰκογένεια γύρω στὸ τραπέζι θὰ τρώη μὲ εὐχαρίστηση τὸν τραχανά.

Σήμενα 1 Αὐγούστου 1950. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Ε΄.

315. Ὁ Ἅγιος Μάμας

Ξεκινήσαμε. Φτάσαμε καὶ μεῖς στὴ ζωοπανήγυρη τοῦ Ἁγίου Μάμαντα.

Τὸ μάτι μου στάθηκε σὲ ἓνα ἄσπρο, πάνινο κτίριο, πού τὸ ἔχω ἰδῆ καὶ ἄλλη φορά. Τὸ μάτι μου θάμπωσε! (Ὁ ἀπέναντι λόφος ἦταν γεμάτος ἀπὸ ζῶα. Ἄλογα, βόδια, γελάδια, μοσχάρια καὶ ἄλλα πολλὰ! ἤρθαμε καὶ ἐμεῖς στὸ πανηγύρι μὲ σκοπὸ καὶ ἰδέα ν' ἀφήσουμε τὰ ἄλογα καὶ νὰ πάρουμε βόδια. Ἀλλὰ δὲν τὸ καταφέραμε. Γιατὶ καὶ οἱ ἄλλοι πού ἀγοράζουν ἔχουν ἀνοιχτὰ τὰ μάτια! Θὰ πάρουμε βόδια! Μωρέ, πού περνοῦν αὐτὰ τὰ σάπια καὶ τὰ γέρικα!

Ὅπως πῆγαμε, ἔτσι καὶ γυρίσαμε. Δὲ γελάσαμε κανένα!

Σήμενα 3 Σεπτεμβρίου 1951. Χρήστος Η. Χατζηπούλικος. Τάξη Ε΄.

Τὸ καλοκαίρι γράφηκαν καὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. 84, 103 καὶ 456 ἐκθέσεις.

Δὲ θέλωμε θέβαια νὰ πούμε ὅτι ἡ τακτὴ καὶ ὀρισμένη ὥρα καὶ ἡμέρα τοῦ προγράμματος πρέπει νὰ καταργηθῆ. Θὰ ὑπάρχη στὸ πρόγραμμα. Θὰ

υπάρχει όμως, όχι μόνο για τη γραφή, αλλά κυρίως για την κριτική των εκθέσεων και για να παρέχει ο δάσκαλος νέες οδηγίες στους μαθητές του, για τον τρόπο της γραφής των εκθέσεων.

Καταλληλότερη ημέρα της εβδομάδας για το μάθημα των εκθέσεων θεωρώ πως είναι η Πέμπτη. Και τη μέρα αυτή όριζω κάθε χρόνο στο πρόγραμμα, όπως φαίνεται και από πολλές μαθητικές εκθέσεις. Προτιμώ δε την ημέρα αυτή, γιατί μέχρι την Πέμπτη έχει ο μαθητής εύκαιρα το απόγευμα του Σαββάτου, ολόκληρη την Κυριακή και το απόγευμα της Τετάρτης και μπορεί με άνεση να σκεφθῆ και να επεξεργασθῆ τὸ θέμα του και νὰ μὴ μᾶς παρουσιάσῃ ἀπὸ στενότητα χρόνου προχειρογραμμένη ἔργασία. Ὅταν καθιερωθῆ στὰ σχολεῖα ἡ συνεχῆς πρωινὴ ἔργασία, τὴ θέση τῆς Πέμπτης ἄς τὴν πάρῃ ἡ Δευτέρα. Ὡς καταλληλότερες δὲ ὥρες γιὰ τὸ μάθημα αὐτὸ εἶναι οἱ δύο πρώτες διδακτικὲς ὥρες τῆς Πέμπτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Όσοι ασχολήθηκαν με τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, ὑποστηρίζουν ὅτι, μετὰ τὴν ἐκλογή τοῦ θέματος καὶ τὴ συγκέντρωση τοῦ ὕλικου του, ἢ ἐκθεση, πρὶν ἀκόμη διατυπωθῆ γλωσσικά, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπαραίτητα καὶ ἀπὸ μιὰ δευτέρα φάση, τὴν ὁποία ὀνομάζουν διάταξη ἢ κατάταξη τῆς ὕλης. Γιατί, ὅπως λένε, ἡ τέχνη ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δημιουργικὸ ἔχει καὶ τὸ τεχνικὸ τῆς μέρους.

Καὶ ὅταν λέμε διάταξη, ἐννοοῦμε μιὰ τακτοποίηση, μιὰ ταξινομήση καὶ διάρθρωση τοῦ ὕλικου καὶ ὄλων τῶν στοιχείων — ἐντυπώσεων, ἰδεῶν, συναισθημάτων — πού ἔχομε συγκεντρώσει στὸ μυαλό μας, γιὰ νὰ ἀπαρτίσουμε μὲ αὐτὰ τὴν ἐκθεσὴ μας. Ἡ διάταξη αὐτὴ εἶναι ἓνα διαγράμμιμα, πὺ δάξει σὲ μεθοδικὴ σειρὰ καὶ τάξη ὅλο τὸ ὕλικὸ τῆς ἐκθεσης. Εἶναι τὸ ἀρχιτεκτονικὸ σχέδιο πὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ πὺς νὰ κτίσουμε τὸ οἰκοδόμημα. πὺς δηλαδὴ νὰ συντάξουμε τὴν ἐκθεση.

Τὸ σχέδιο αὐτὸ μᾶς βοηθᾶει νὰ ἀξιολογοῦμε τὰ διάφορα στοιχεία, ὡστε νὰ μὴ παραλείψουμε ὅσα ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα καὶ ἀξία, ἀντίθετα δὲ νὰ ἀποσιωποῦμε τὰ ἐπουσιώδη καὶ ἀσήμαντα. Μᾶς δείχνει ποιὰ σημεία πρέπει νὰ θίξουμε, ποιὰ ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ προηγηθοῦν καὶ ποιὰ νὰ ἀκολουθήσουν, ὡστε τὸ καθένα νὰ μπῆ στὴ θέση πὺ ταιριάζει. Μᾶς βοηθεῖ ἀκόμη νὰ καθορίσουμε καὶ τὴν ἔκταση πὺ πρέπει νὰ πάρῃ κάθε στοιχεῖο, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία καὶ τὴ σπουδαιότητά του.

Τὸ σχέδιο στὴν ἐκθεση εἶναι ὁ ὀδηγὸς πὺ μᾶς δείχνει τί θὰ πῶμε καὶ τὴν πορεία πὺ θὰ ἀκολουθήσουμε στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θεματός μας. Τόση εἶναι ἡ ἀξία τοῦ σχεδίου, πὺ ὁ Ρακίνας ἔλεγε: «Ὅταν ὀλοκληρώσω τὸ σχέδιο, τὸ δρᾶμα εἶναι ἔτοιμο». Τὸ ἴδιο ἔλεγε καὶ ὁ Γκαίτε. «Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ σχέδιο». Καὶ ὁ Αντ. Αλβαλατ, ὁ σπουδαῖος αὐτὸς Γάλλος λογοτέχνης, γράφει: «Ὅ,τι κι ἂν γράψουμε, πρέπει νὰ τοποθετηθῆ μέσα σ' ἓνα σχέδιο αὐστηρό, ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο ἀναπτυγμένο κι ἀπ' ὅπου νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ξεφύγουμε πιά. Δίχως ἓνα χέδιο προσδιορισμένο καὶ λεπτομερειακὸ.

ή εκτέλεση είναι προβληματική».

Επομένως και ό μαθητής όταν πρόκειται να αναπτύξη ένα θέμα, πρέπει να έχη μπροστά του ένα σχέδιο, που θα τον καθοδηγή και θα τον βοηθή στη διατύπωση και έκφραση των διανοημάτων του. Χωρίς το σχέδιο αυτό είναι αδύνατο να έχη είρμη σκέψων. Ένδέχεται να επηρεασθή από στιγμιαίες επιδράσεις ή να παρασυρθή από τή φαντασία του και να γράφη άπερίσκεπτα ό,τι τύχη και ό,τι του έρθη στο νου. Ένώ το σχέδιο τον δεσμεύει, ταξινομεί και αξιολογεί τις σκέψεις του και τις βάζει σε μιá φυσική, χρονική και λογική άκολουθία.

Συνήθως δέ, με τή διάταξη αυτή, όλο το ύλικό τής έκθεσης, χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο από αυτά είναι ό πρόλογος. Το δεύτερο είναι το κύριο μέρος. Και το τρίτο ό επίλογος. Ο πρόλογος, που λέγεται και εισαγωγή και προοίμιο, έχει σκοπό να προπαρασκευάση και κατατοπίση τον άναγνώστη και άκόμη να κινήση τήν προσοχή και το ενδιαφέρον του, για το θέμα τής έκθεσης. Στο κύριο μέρος, αναπτύσσει ό συγγραφέας τά γεγονότα, τις δικές του ιδέες και τά συναισθήματά του. Και τέλος στον επίλογο ή κατακλείδα, άνακεφαλαιώνει με συντομία τά κυριότερα σημεία του θέματος, βγάζει ένα συμπέρασμα, διατυπώνει μιá γενική κρίση ή μιá ευχή, μäs προτρέπει να συμμερισθούμε τις γνώμες του ή να αποφύγουμε κάτι κ.λ.π. Αυτά τά τρία μέρη άποτελούν τή διάρθρωση τής ύλης των εκθέσεων.

Και τά τρία αυτά τμήματα τής έκθεσης, πρέπει να έχουν και κάποια άναλογία μεταξύ τους, ως πρós τήν έκταση που θα πάρη το καθένα. Έτσι ό επίλογος δέν πρέπει να υπερβαίνει το ένα όγδοο από όλόκληρη τήν έκθεση. Ίδια έκταση ή και κατά τι μεγαλύτερη θα πιάση και το προοίμιο. Έπομένως για το κύριο θέμα μένουν τά πέντε ή έξι όγδοα.

Άνάμεσα όμως στα τρία αυτά κομμάτια τής έκθεσης, δέν πρέπει να ύπάρχη φανερό σημάδι, ένας διαχωριστικός φραγμός, που να ξεχωρίζει το ένα από το άλλο. Το πέρασμα από τον πρόλογο στο κύριο σώμα του θέματος και από αυτό στον επίλογο, θα γίνεται κατά τρόπο φυσικό και σχεδόν άδιόρατο. Επίσης πρέπει να ύπάρχη και μιá λογική σύνδεση των τριών αυτών μερών με το σύνολο του θέματος. Έτσι όλη ή έκθεση θα παρουσιάζεται σαν ένα ένιαίο σύνολο.

Τό σχέδιο αυτό τής ύλης θα καταρτίζεται φυσικά από το δάσκαλο και θα σημειώνεται στον πίνακα με μικρές προτάσεις. Μιá ή δυο προτάσεις, θα άναφέρωνται στον πρόλογο. Για το θέμα το κύριο θα γράφονται περισσότερες προτάσεις, άνάλογα με τήν έκτασή του. Οι προτάσεις μάλιστα αυτές θα έχουν μεταξύ τους και μιá φυσική και χρονική άκολουθία, για να ξέρη ό μαθητής τί θα εκθέση πρώτα και τί έπειτα. "Όσο για τον επίλογο και μιá πρόταση είναι άρκετή. "Όλες αυτές οι προτάσεις άποτελούν το σχέδιο τής

έκθεσης, τὸ σκελετό της, τὴν ἀρχιτεκτονική της.

Αὐτὰ ὑποστηρίζουν οἱ εἰδικοί γιὰ τὴ διάταξη τῆς ὕλης τῶν ἐκθέσεων.

Ἐμεῖς, γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς διάταξης τῆς ὕλης, δὲν ἀκολουθοῦμε τὴν «πεπατημένην». Οὐδέποτε μᾶς ἀπασχόλησαν οἱ παραπάνω ὑποδείξεις καὶ οὐδέποτε τὶς ἐφαρμόσαμε στὴν πράξη. Δὲ μιλοῦμε στὰ παιδιά γιὰ κοιμᾶτιασμα τῆς ἐκθεσης σὲ πρόλογο, κύριο θέμα καὶ ἐπίλογο. Οὔτε γιὰ τὴν ἔκταση πού πρέπει νὰ πιάνη τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μέρη αὐτά. Οὔτε γιὰ σχέδια καὶ καλούπια, μέσα στὰ ὅποια θὰ χύνεται τὸ ὕλικὸ τῆς ἐκθεσης. Ἄν τὰ ζημιώσαμε ἢ ὄχι, τὴν ἀπάντηση μᾶς τὴν δίνουν οἱ ἴδιες οἱ ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας.

Γιὰ μᾶς ἡ ἐκθεση εἶναι ἔμπνευση. Εἶναι οἶστρος καὶ μεταρσίωση. Εἶναι ἓνα ἐκχύλισμα τῆς ψυχῆς. Καὶ σὰν τέτοιο δὲν ὑποτάσσεται σὲ σχέδια καὶ περιορισμούς. Ὅταν τὸ παιδί αἰσθανθῆ ἀκαταμάχητη τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐκφρασθῆ, νὰ πῆ κάτι, δὲ χρειάζεται τίποτε ἄλλο. Οὔτε σχέδια οὔτε κανόνες. Θὰ θρῆ αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ ἐκφρασθῆ ἐλεύθερα, πρωτότυπα, μὲ ἓνα δικό του προσωπικὸ ὄψος. Ἡ ἐκθεση ὅπως καὶ ἄλλοῦ εἶπαμε, εἶναι μιὰ ἐλεύθερη δημιουργία τοῦ παιδιοῦ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθῆ μέσα σὲ καθορισμένα καλούπια. Εἶναι μιὰ ἐλεύθερη ἐργασία, μὲ θέμα καὶ ὕλικὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ παιδιοῦ καὶ ὄχι τοῦ δασκάλου του.

Οἱ ἐπεμβάσεις καὶ τὰ σχέδια τοῦ δασκάλου, ἦταν κατὰ τὴ γνώμη μας, τὰ δεσμὰ τοῦ παλιοῦ σχολείου. Πραγματικὰ δεσμιὰ. Γιατί πρὶν γράψῃ ὁ μαθητὴς τὴν ἐκθεσή του, ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ μιὰ ὀλόκληρη μεθοδικὴ ἐπεξεργασία, πού τὴν καθόριζε ὁ γνωστὸς γενικὸς σκοπὸς καὶ τὰ πέντε τυπικὰ στάδια τῆς διδασκαλίας τῆς ἐρβαρτιανῆς σχολῆς, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας μας. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἐκθεση δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ σὰν ἀνόθευτο ἔργο τοῦ μαθητῆ. Γιατί δὲν ἀφήνεται ἐλεύθερος ὁ μαθητὴς νὰ γράψῃ ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ σύμφωνα μὲ τὶς δυνάμεις καὶ τὴν ψυχικότητά του. Δέχεται τὴν καθοδήγηση τοῦ δασκάλου του.

Ἐμεῖς πιστεύομε ὅτι ὅσο περισσότερο ἀφήνεται ἐλεύθερος ὁ μαθητὴς στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θεματός του, τόσο γνησιότερο ἢ εἶναι τὸ ἔργο του καὶ μεγαλύτερη ἡ ἐπιτυχία του.

Ἡ δική μας λοιπὸν γνώμη εἶναι ὅτι τὸ τεχνικὸ αὐτὸ μέρος τῶν ἐκθέσεων, μπορεῖ νὰ τὸ ἀναλάβῃ καὶ νὰ τὸ ἐφαρμόσῃ μόνον τὸ γυμνάσιο, ὅπου οἱ μαθητὲς ἀνεβαίνουν σὲ ψηλότερο πνευματικὸ σκαλοπάτι καὶ γίνονται ἱκανοὶ νὰ γράφουν τέλειες «ἐκθέσεις ἰδεῶν» ὅπως ὀνομάζονται στὰ γυμνάσια.

Ὁ διαχωρισμὸς αὐτὸς τῆς ὕλης σὲ πρόλογο, κύριο θέμα καὶ ἐπίλογο, πρέπει νὰ γίνεταί μόνον στὴν περίπτωση πού τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης θὰ περιέχῃ μιὰ κεντρικὴ ἰδέα, τὴν ὅποια καὶ θέλει νὰ ἀναπτύξῃ ὁ μαθητὴς. Μόνον

τότε μπορεί νά μᾶς προπαρασκευάσει στό προοίμιό του γιά τήν ιδέα αὐτή, νά τήν ἀναπτύξει στό κύριο θέμα του, καί νά θγάλη καί τὰ συμπεράσματά του στόν ἐπίλογο. Ἀλλά αὐτά τὰ πράγματα μόνο στό γυμνάσιο μπορούμε νά τὰ ζητοῦμε. Τό δημοτικό σχολεῖο δέν ἀποβλέπει σέ τέτοιους σκοπούς. Οἱ μαθητικές ἐκθέσεις στό δημοτικό, δέν ἐπιδιώκουν νά διδάξουν ἀλήθειες ἢ νά ἀναπτύξουν ὑψηλές ιδέες. Εἶναι ἐκθέσεις μέ ἀπλές διηγήσεις καί περιγραφές προσώπων, πραγμάτων καί γεγονότων, πού ἔχουν σκοπό νά μᾶς δείξουν περισσότερο τή λογοτεχνική δεξιότητα τῶν μαθητῶν μας καί λιγότερο τίς σοφές τους ιδέες.

Γι' αὐτό καί ἀντί νά ἀπασχολῶ τοὺς μαθητές μου μέ σχέδια καί προοίμια καί ἐπιλόγους, τοὺς δίνω μιάν ἄλλη ὑπόδειξη καί παραγγελία. «Μπαίνετε ἀμέσως στό θέμα». Καί ἐφαρμόζουν τήν παραγγελία μας αὐτή στίς περισσότερες ἐργασίες τους, ὅπως φαίνεται καί στίς ὑπ' ἀριθ. 2, 101, 103, 107, 123, 127, 162, 168, 286, 289, 298, 320, 354, 356, 370, 429, 430, 436, 444, 450, 457, 464, 495, 496, 500, 501, 520, 525, 529, 533, 534, 547 ἐκθέσεις τους καί σέ πολλές ἄλλες, ὅπως καί στίς ἐπόμενες πέντε.

316. Βαριὰ ἢ ξενιτιά

Ἔφυγε ἡ μάνα!

Ἔχει τώρα ἓνα μῆνα πού λείπει ἀπό τό σπίτι! Πάει νά δῆ τὰ πεθερικά της. Κι ἀκόμα τό σπίτι τή γυρεύει. Ὅλα ἄσχημα μοῦ φαίνονται. Ἡ καρτέκλα της καί τό πλέξιμό της μένουν ἀκίνητα. Κάθε μέρα στό στόμα μας τήν ἔχομε. Ἀπό τό αὐτοκίνητο καί ἀπό τό ταχυδρομεῖο δέ λείπω. Τήν πρώτη θέση ἐγώ τήν ἔχω πιασμένη. Διαβάζει ὁ ταχυδρόμος τὰ γράμματα μὰ ἀκόμα δέν ἔφτασε τό ὄνομα πού γυρεύω. Κατεβαίνουν οἱ ἄνθρωποι ἀπό τό λεωφορεῖο, μὰ τό πρόσωπο πού ζητῶ δέν τό βλέπω.

Πότε ἐπιτέλους θά ξαναδῆ τό σπίτι τή χαρά; Βαριὰ ἢ ξενιτιά!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Χρῆστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

317. Πλησιάζουν οἱ ἐπιδείξεις

Δευτέρα ἀπόγευμα εἶναι. Στή γραμμὴ βρισκόμαστε.

Ὁ κύριος Καλογεράς, μέ τή σφυρίχτρα στό χέρι, σφυρίζει ρυθμικά. Φρρ! φρρ! Ἄρχισε ἡ γυμναστική! Τὰ ἀμέτρητα πόδια τῶν παιδιῶν βροντοκοποῦν στή σχολική αὐλή. Ἡ σημαία κυματίζει στό ψηλὸ κοντάρι της καί μεῖς τραγουδοῦμε τό τραγούδι της. «Ἡ γαλανὴ σημαία μας ἄστρον ἐλευθερίας...». Ἀκούει τό τραγούδι της καί καμαρώνεται. Ποῖς ξέρει τί νά λέη μέσα της! Ὁ δάσκαλος συνεχίζει τό σφύριγμα καί τὰ παιδιά σχηματίζουν

έξάδες. Οί ασκήσεις άρχισαν.

— Τά χέρια στά πλάγια, ακούμε τὸ δάσκαλο νά φωνάζη.

"Όλα τὰ παιδιὰ σάν χελιδόνια πέταξαν τὰ χέρια στά πλάγια. "Άρχισαν καί οί χοροί καί τὰ τραγούδια!

Άφου χτύπησε τὸ κουδούνι, ἔγινε ὑποστολή τῆς σημαίας καί φύγαμε.

Γκλάτιστα, Μάιος 1957. Άναστασία Άθ. Πουρνάρη, Τάξη Ε΄.

318. Ὁ σκυλὸς μας

Μύγα δὲν ἀφήνει νά περάση! Γάβ! γάβ! Άκούεται ἡ χοντρή καί βραχνή φωνή του.

Εἶναι ἓνα μεγαλόσωμο σκυλί. Θαρρεῖς γαιδουράκι εἶναι. Στὸ λαιμό του ἔχει μιὰ ἄσπρη γραμμή. Ποῦ νά ἀφήση ἀνθρώπινο πόδι νά πατήσῃ στή γειτονιά! Θά τὸν ξεσκίση! Πόσους ξάπλωσε καταγῆς! Πρωί, μεσημέρι, ἑράδου, τὸ πιάτο του τὸν περιμένει! Καί σέ λίγο σκοπὸς τῆς πόρτας! Τὶ ὥραία ζωὴ πού περνοῦσε!

Τώρα ὅμως θρίσκεται σέ ξένα χέρια, σέ ἄλλο κουμάντο, σέ ἀλλιῶτικη ζωή!

Σήμετρα 10 Ἰουνίου 1949. Νικόλαος Κ. Καρσιφύλλης, Τάξη Στ΄.

319. Τὸ θέρος

"Ἐφτασε τὸ εὐλογημένο καλοκαίρι! Παντοῦ γέλια καί χαρές!

Τὰ σπαρτὰ ἄρχισαν νά μεστῶνουν! Μ' ἓνα φύσημα τοῦ ἀέρα γέρνουν τὰ κεφαλάκια τους, σά νά μᾶς λένε:

— Τὶ περιμένετε; γιατί δὲ μᾶς θερίζετε;

Τὰ δρεπάνια πού ἦταν κρεμασμένα στά καρφιά, ἐπάνω στὸν τοῖχο, τώρα θρῆκαν κι αὐτὰ τῇ δουλειά τους! "Όλοι θρίσκονται σέ κίνηση. Μόλις ὁ ἥλιος ρίξῃ τὶς χρυσές του ἀχτίδες στή γῆ, ξεκινοῦν. Χαρούμενοι φτάνουν στά χωράφια τους. Άρχίζει ἡ δουλειά! Ὁ ἰδρώτας ποτάμι τρέχει ἀπὸ τὰ μέτωπά τους. Πιὸ πέρα ὁ τζιτζικας μὲ τὸ μονότονο τραγούδι του τοὺς διασκεδάζει. Τζί! τζί!... Τὰ δεμάτια στοῖβες γίνονται στή μέση τοῦ χωραφιοῦ!

Καί τὸ θράδου, κουρασμένοι γυρνοῦν στὸ σπίτι τους, ὅταν τὸ πέπλο τῆς νύχτας σκεπάξῃ τῇ γῆ.

Σήμετρα 9 Ἰουνίου 1950. Πολυξένη Άντ. Μητσιάλη, Τάξη Στ΄.

320. Ταξιθεύω

Τὸ καράβι μας γλίστρησε στά νερὰ τοῦ Αἰγαίου.

Πέρασε τις Σποράδες, τὸν Παγασητικὸ κόλπο καὶ φτάσαμε στὸν Εὐβοϊκὸ! Τὶ ποτάμι τρέχει μὲς στὴ θάλασσα; Γιατὶ τὰ καράβια στέκουν ἀραγμένα; Περμιένουν νὰ γυρίσουν τὰ νερὰ πρὸς τὰ κάτω! "Ἄνοιξε ἡ γέφυρα καὶ περάσαμε κι ἔμεις! Ἄριστερὰ φαίνεται ἡ ὠραία πόλη τῆς Χαλκίδας καὶ δεξιὰ ἀπλώνεται ὁ πράσινος κάμπος τοῦ Μαραθῶνα! Ἐκεῖ ἔγινε ἡ τρισέβδοξη μάχη τοῦ Μαραθῶνα! Ἐκεῖ ὁ Κυναίγειρος ἔπιασε τὸ περσικὸ πλοῖο! Καὶ τὸ καράβι μας προχωρεῖ πρὸς τὰ κάτω. Σὲ λίγο στρίβουμε τὸ Σούνιο καὶ φτάνουμε στὸ μεγάλο λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ! Χιλιάδες θαπόρια εἶναι ἀγκυροβολημένα!

Μιά κούρσα μὲ ὄδηγεῖ στὸ σπίτι τῆς θείας μου Ματινας!

Γαλλίστα. σχολ. ἔτος 1955-56. Βενετία Β. Παπαβασιλείου. Τάξη Δ'.

"Ὅπως βλέπουμε στὶς ἐκθέσεις αὐτές, τοὺς μαθητὲς μας δὲν τοῦς ἀπασχόλησαν ζητήματα ἐξωτερικῆς μορφῆς καὶ διάρθρωσης τοῦ θέματός τους. Ἄνεπηρέαστοι ἀπὸ τέτοια ἐμπόδια καὶ ἀνύποπτοι ἀπὸ σχέδια καὶ καλοῦπια, ἔγραψαν τὴν ἔκθεσή τους ἐλεύθερα καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἱκανότητά τους. Μπαίνουν ἀμέσως στὸ θέμα, ἐκθέτουν τὰ πράγματα ὅπως αὐτοὶ τὰ καταλαβαίνουν καὶ ἐξωτερικεύουν τὰ αἰσθήματά τους μὲ τρόπο ἀπλὸ καὶ ἀπέριττο. Καὶ ἱκανοποιοῦν μὲ τὰ μίχρὰ αὐτὰ λογοτεχνικὰ δημιουργήματά τους καὶ τὴν τάξη τους καὶ περισσότερο τὸ δάσκαλό τους.

"Ἄν προσέξῃ ὅμως κανένας καλύτερα ὅλες γενικὰ τὶς ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι οἱ πρῶτες καὶ οἱ τελευταῖες προτάσεις, σὲ κάθε ἔκθεση, εἶναι οἱ ἐμφαντικότερες, οἱ πιὸ δυνατές, οἱ πιὸ ἐντυπωσιακές. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τυχαῖες. Κατέβαλαν τὰ παιδιὰ προσπάθεια νὰ τὶς δημιουργήσουν καὶ νὰ τὶς τοποθετήσουν στὴν ἀρχὴ καὶ στὴν κατακλείδα τῆς ἔκθεσης. Καὶ τοῦτο, γιατί, ἂν δὲν τοὺς μιλῶ γιὰ σχέδια καὶ κομμάτιασμα τοῦ ὅλικου τῆς ἔκθεσης σὲ διάφορα μέρη, οὐδέποτε παραλείπω νὰ τοὺς ἐφιστῶ τὴν προσοχή, νὰ ἀρχίζουν τὴν ἔκθεση μὲ ὠραῖες καὶ δυνατές προτάσεις καὶ νὰ τὴν τελειώνουν μὲ ἀκόμη ὠραιότερες. Οἱ προτάσεις μάλιστα αὐτές, καλὸ θὸ: εἶναι νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς ἄλλες καὶ νὰ γράφονται σὲ χωριστοὺς παραγράφους τοῦ τετραδίου.

Μὲ τὶς δυνατές αὐτές προτάσεις θὰ μπορέσουν νὰ ἐντυπωσιάσουν τὴν τάξη καὶ νὰ διεγείρουν ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν συμμαθητῶν τους γιὰ τὴν ἔκθεσή τους.

Τὸ ἴδιο κάμνουν καὶ ὅλοι οἱ ἡμιλιγτές. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἡμιλίαις φροντίζουν νὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν καὶ στὸ τέλος τὸν ἐνθουσιασμό τους, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ τὰ χειροκροτήματά τους.

Ξέρουν καὶ οἱ μαθητὲς μας ὅτι ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐκθέσεων, πὺ ἀκούγονται σὲ κάθε μάθημα, ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα νὰ κουράζῃ τὴν τάξη. Καὶ

ἐὰν καὶ ἡ δική τους ἔκθεση, δὲν ἔχη μιὰ ἔξυπνη ἐπικεφαλίδα, δυὸ τρεῖς ὥραϊες εἰσαγωγικὲς προτάσεις, ποὺ θὰ τραβήξουν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ θὰ ἀναγκάσουν τὸν ἀκροατὴ νὰ προσέξῃ τὴν ἔκθεση, καὶ πῶς ὥραϊες τὶς ἀκροτελεύτιες προτάσεις, ποὺ πάντα αὐτὲς θὰ δώσουν καὶ τὴν τελευταία ἐντύπωση, ἢ ἔκθεσή τους θὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη.

Οἱ πρῶτες καὶ οἱ τελευταῖες αὐτὲς προτάσεις, ἃς θεωρηθοῦν ὡς ἕνας πρόλογος καὶ ἐπίλογος καὶ ὅλες οἱ λοιπὲς ὡς τὸ κύριο θέμα, γιὰ ὅσους ἐπιμένουν ὅτι ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἔκθεσης στὰ τρία αὐτὰ μέρη εἶναι ἀπαραίτητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΛΕΚΤΙΚΗ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΓΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ —
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ἢ ΜΟΡΦΗ; — Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΓΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Είπαμε ὅτι ἡ ἔκθεση θὰ περάσῃ ἀπὸ τρία διαδοχικὰ στάδια. Τὴν ἐπι-
νόηση τοῦ θέματος καὶ τὴ συλλογὴ τοῦ ὕλικου. Τὴ διάταξιν τῆς ὕλης γιὰ
ἔσους τὴ θεωροῦν ἀπαραίτητη. Καὶ τὴ γλωσσικὴ διατύπωση τοῦ ὕλικου τῆς
ἔκθεσης.

Γιὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος καὶ τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης τοῦ μιλή-
σαμεν σὲ προηγούμενα κεφάλαια. Ὁ τρόπος τῆς συλλογῆς τοῦ ὕλικου θὰ μᾶς
ἀπασχολήσῃ σὲ ἐπόμενο κεφάλαιο. Καὶ στὸ τελευταῖο στάδιο, τῆς γλωσσικῆς
ἐπεξεργασίας τῆς ἔκθεσης, ποιά ἐργασία μᾶς ἀναμένει;

Στὸ στάδιο αὐτό, θὰ πάρωμε τὴν πένα μας, γιὰ νὰ ἀναπτύξωμε καὶ
νὰ διατυπώσωμε γραπτὰ ἐπάνω στὸ χαρτὶ τὰ διανοήματά μας. Θὰ οἰκοδομή-
σωμε δηλαδὴ τὴν ἔκθεσίν μας, ἐκφράζοντας γλωσσικὰ τὶς ἐντυπώσεις, τὶς
σκέψεις, τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὰ συναισθήματά μας, πού ἔχομε συγκεντρώσει καὶ
ταξινομήσει στὸ μυαλό. Μὲ ἄλλα λόγια, θὰ δώσωμε μορφήν στὸ περιεχόμενον
τῆς συνείδησός μας, θὰ ὑλοποιήσωμε μὲ τὸ γραπτὸ λόγο τὶς ιδέες μας, θὰ
ντύσωμε μὲ τὸ γλωσσικὸ ἔνδυμα τὰ διανοήματά μας, γιὰ νὰ κατανοηθοῦν
ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Σπουδαία θέβαια εἶναι ἡ πρώτη ἐργασία τοῦ πνεύματος, νὰ συλλάβῃ
τὸ θέμα καὶ νὰ συλλέξῃ τὸ ὕλικόν, ἤτοι τὶς ἐντυπώσεις, τὶς σκέψεις καὶ τὰ συνα-
ισθήματα πού θὰ ἀποτελέσουν τὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσης. Σπουδαία εἶναι καὶ
ἡ τακτοποίηση καὶ ἡ διάρθρωση τοῦ ὕλικου αὐτοῦ, γιὰ τὶς ἐκθέσεις ἰδεῶν τῶν
μαθητῶν τοῦ γυμνασίου. Ἐξίσου ὅμως σπουδαία εἶναι καὶ ἡ τρίτη πνευματικὴ
ἐργασία, τοῦ λεκτικοῦ τῶν ἐκθέσεων, δηλαδὴ τῆς γλωσσικῆς ἐπεξεργασίας
τοῦ ὕλικου, πού θὰ δώσῃ τὴ μορφήν στὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσης.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ λεκτικοῦ, χαρίζει στίς ιδέες ψυχὴν καὶ ὁμορφίαν

καί στό συναίσθημα τή δύναμη. Τò λεκτικό εἶναι στό λόγο ὅ,τι τὸ χρῶμα στή ζωγραφική. ὅ,τι ὁ ἦχος στή μουσική σύνθεση.

Δύναμη σκέψης χρειάζεται νά ἐπινοήσης τίς ιδέες.

Δύναμη σκέψης χρειάζεται καί νά τίς κατατάξης. Μεγαλύτερη ὅμως δύναμη ἀπαιτεῖται γιά νά δώσης γλωσσική ἔκφραση στίς ιδέες σου αὐτές. Γιατί καί τὸ λεκτικό δέν εἶναι παρά μιὰ ἐπινόηση. Ἐπινόηση τῶν λέξεων, ἐπινόηση τοῦ τρόπου τῆς σύνδεσης καί πλοκῆς τῶν λέξεων σέ φράσεις, καί ἀκόμη ἐπινόηση τῶν καλλογοικῶν ἐκείνων στοιχείων πού θά δώσουν κάλλος, δύναμη καί ὁμορφιά σ' αὐτό πού λέγεται γενικά λογοτεχνικό ὕφος.

Ὅταν πάρης τήν πένα σου νά γράψης, δέν πρέπει νά γράψης πρόχειρα ὅ,τι καί ὅπως σοῦ ἔρθη στό μυαλό. Πρέπει νά ξέρης τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά παραστήσης ἕνα γεγονός. Πρέπει νά κατέχης τὰ λεκτικά ἐκείνα σχήματα πού συντελοῦν καί στή δύναμη καί στήν ὠραιότητα τοῦ λόγου. Πρέπει γενικά νά εἶσαι γνώστης ὅλων τῶν κανόνων τοῦ λόγου καί τῶν ἐκφραστικῶν στοιχείων πού συνθέτουν τήν τέχνη τοῦ λόγου καί ἀποτελοῦν τήν ἰδιαίτερη γλώσσα τῆς λογοτεχνίας. Τὸν ἰδιαίτερο αὐτὸν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά ἐκφράζουμε τίς σκέψεις μας, γιά νά δώσωμε καλλιέπεια καί γλαφυρότητα στό γραπτό μας, ὥστε νά εὐχαριστήση τὸν ἀναγνώστη ἢ τὸν ἀκροατή μας, θά τὸν ἐξετάσουμε στό κεφάλαιο τῆς τέχνης τοῦ λόγου.

Ἄλλὰ στό τρίτο αὐτὸ στάδιο, στό ὁποῖο δίνουμε τή μορφή στό περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης, θά πρέπει νά μᾶς ἀπασχολήση καί ἕνα ἄλλο ζήτημα. Ἄν ἡ ἔντεχνη αὐτὴ γλωσσική ἔκφραση θά ἀποδλέπη περισσότερο στό περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης ἢ στή μορφή της. Τὸ θέμα αὐτό θά μᾶς ἀπασχολήση ἀμέσως παρακάτω.

2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ Ἡ ΜΟΡΦΗ;

Ὅταν λέμε περιεχόμενο, ἐννοοῦμε τὸ ὕλικό τῆς ἔκθεσης, αὐτό πού ἔχομε νά ἀνακοινώσωμε. Δηλαδή τὰ γεγονότα, τὰ πρόσωπα καί πράγματα πού ἔπεσαν στήν ἀντίληψή μας, τίς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεών μας, τίς ιδέες μας, τίς σκέψεις, τοὺς συλλογισμούς καί τὰ συναισθήματά μας, τίς ἐπιθυμίες, τίς ἀνάγκες καί τὰ βουλήματά μας, τίς ἀπόψεις καί τὰ ἐπιχειρήματά μας.

Ὅλα ὅμως αὐτά δέν εἶναι ἀκόμη ἔκθεση. Γιά νά γίνουν ἔκθεση, πρέπει νά πάρουν μιὰ συγκεκριμένη μορφή, κάποια ἔκφραση, νά ντυθοῦν καί νά στολισθοῦν μέ ἕνα ἔνδυμα, γιά νά γίνουν αἰσθητά, φανερά. Καί τὸ ἐκφραστικό ὄργανο τῆς σκέψης μας, τὸ μέσο μέ τὸ ὁποῖο δίνουμε μορφή στό περιεχόμενο τῆς συνειδήσῆς μας, τὸ ἔνδυμα μέ τὸ ὁποῖο ντύνομε τίς σκέψεις μας, εἶναι ἡ γλώσσα.

“Ωστε όταν λέμε μορφή, έννοοῦμε τὸ γλωσσικὸ ἔνδυμα μὲ τὸ ὁποῖο ντύνομε τὰ διανοήματά μας, τὸ λεκτικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο παριστάνομε καὶ διατυπώνομε τὸν ψυχικὸ μας κόσμο.

Τὰ γεγονότα λοιπὸν καὶ τὰ πράγματα, οἱ ἰδέες καὶ τὰ συναισθήματά μας, οἱ ἐπιθυμίαι καὶ οἱ ἀπόψεις μας, ἀπαρτίζουσι τὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσης. Ὁ δὲ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὰ παριστάνομε ἀποτελεῖ τὴν μορφήν της.

Περιεχόμενον εἶναι τὸ τί θὰ ποῦμε στὴν ἔκθεση καὶ μορφήν τὸ πῶς θὰ τὸ ποῦμε. Καὶ ἀκόμη θὰ λέγαμε ὅτι τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ δημιουργικὸ μέρος, δηλαδὴ ἡ ἐμπνευσις, ἡ σύλληψις τῆς ἰδέας, ἡ δὲ μορφήν, τὸ τεχνικὸ μέρος, ἡ μορφοποίησις τῆς ἰδέας.

Ἔτσι στὴν ἔκθεση ἔχομε τὰ δύο αὐτὰ ξεχωριστὰ στοιχεῖα. Τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν.

Καὶ γεννιέται καὶ στὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ βασικὸ καὶ πολὺ σπουδαῖον ἐρώτημα. Ποῖὸ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἔχει τὴν μεγαλύτερην ἀξίαν; Στὸ μάθημα δηλαδὴ τῶν ἐκθέσεων τί θὰ προσέξομε περισσότερο, τὸ περιεχόμενον ἢ τὴν μορφήν; Ποῦ θὰ δώσωμε τὸ μεγαλύτερον μέρος, στὴν ἰδέαν ἢ στὴν ἔκφρασίν της, στὴν οὐσίαν ἢ στὴν μορφήν, στὴ σκέψιν ἢ στὸ ὕφος, στὴ γνῶσιν ἢ στὴν τέχνην;

Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία γνώμων. Ἄλλοι στρέφουσι τὴν προσοχὴν τους στὸ περιεχόμενον καὶ ὑποστηρίζουσι ὅτι τὸ βασικὸν στοιχεῖον εἰς κάθε λογοτέχνημα καὶ γενικότερον εἰς κάθε καλλιτεχνικὸν ἔργον, εἶναι: οἱ ἰδέαι ποῦ ἐκφράζει.

Ἄλλοι θάζουσι εἰς δευτέρην μοῖραν τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἐξαιροῦσι τὴν μορφήν καὶ τὴν αἰσθητικὴν προβολὴν τοῦ ἔργου. Ἡ μορφήν, λένε, καὶ ὅχι: οἱ ἰδέαι, δίνει τὴν ἀξίαν στὸ λογοτέχνημα.

«Τίποτε δὲ ζῆ παρὰ μὲ τὸ ὕφος. Στὰ χαμένα τὰ θάνατον ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἀλήθειας. Τὸ πιὸ εὐκολονόητον σύγγραμμά, τὸ γιομάτον ἀπ’ τῆς σοφώτερας σκέψεως, γεννιέται νεκρὸν ἂν λείπῃ τὸ ὕφος» λέγει ὁ Σατωμπριάν.

«Ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλάτωνας, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀράτιος εἶναι ἀνώτεροι ἀπ’ τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς μόνον καὶ μόνον ἀπ’ τῆς ἐκφράσεως τους καὶ ἀπ’ τῆς εἰκόνος τους» εἶπε καὶ ὁ Λαμπρυγέρ. Νά, τί λέγει γιὰ τὸ ὕφος καὶ ὁ Αἰπ. Αἰβαίαι: «Πρέπει νὰ θάλομε στὸ μυαλὸν μας καλά, πῶς τὰ πράγματα ποῦ λέμε δὲν κάνουν ἐντύπωσιν, παρὰ μὲ τὸν τρόπον ποῦ τὰ λέμε. Γενικὰ ὅλοι μας σχεδὸν σκεπτόμαστε τὰ ἴδια πράγματα. Ἡ διαφορὰ εἶναι στὴν ἔκφρασιν καὶ στὸ ὕφος. Αὐτὰ ἀνυψώνουσι ὅτι εἶναι κοινόν. Αὐτὰ θρίσκουσι νέαι ἀπόψεις ὅτι εἶναι συνηθισμένον. Μεγαλώνουσι ὅτι εἶναι ἀπλόν καὶ δυναμῶνον ὅτι εἶναι ἀδύνατον. Ὁ Ὅμηρος θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος συγγραφεὺς ὅλων τῶν αἰώνων, διότι στὸν Ὅμηρον θὰ εῖδομε τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα ζωηρότητας στὴν περιγραφήν... Ἄν τὸ ὕφος τοῦ Ὀμήρου ἦταν μέτριον, τὸ ἔργον του δὲ θὰ ἔφθανε ὡς τῆς ἡμέρας μας».

Και τέλος άλλοι δέχονται ότι περιεχόμενο και μορφή είναι το ίδιο πράγμα. Το περιεχόμενο και η μορφή ταυτίζονται. Είναι όμοια και αδιαίρετα. Δεν μπορούν να χωρισθούν, αλλά συνυπάρχουν και το ένα τροφοδοτεί και γονιμοποιεί το άλλο. Είναι αδύνατο, λένε, να εκφράσης μια ιδέα που να μην έχει μορφή, όπως δεν μπορείς να σκεφθής ένα καλλιτεχνικό δημιούργημα, χωρίς την ιδέα που εκφράζει.

«Διάκριση περιεχομένου και μορφής είναι μια πρόληψη, γιατί δεν υπάρχει ωραία μορφή ανεξάρτητη από το περιεχόμενο, ούτε πάλι ωραίο περιεχόμενο ανεξάρτητο από τη μορφή. Το καλλιτέχνημα είναι η άξεδιάλυτη σύνθεση ορισμένου περιεχομένου και ορισμένης μορφής.... Αυτό το ξεχώρισμα μορφής και περιεχομένου στο λογοτέχνημα δεν είναι φυσικό, γιατί και τα δυο στοιχεία είναι ένωμένα σ' ένα ζωντανό σύνολο, όπως δεν είναι φυσικό το ξεχώρισμα σώματος και ψυχής. Μας είναι όμως αναγκαίο το λογικό ξεχώρισμα περιεχομένου και μορφής, γιατί μας εύκολυνε στη μεθοδική μελέτη του λογοτεχνήματος. Γ. Καλαματιανός». «Μορφή και περιεχόμενο δεν υπάρχουν χωριστά, αλλά είναι δυο σχήματα, σχηματισμένα στη διάνοιά μας! Υπάρχει έντονη μορφή και περιεχόμενο ή μάλλον ταυτότης. Ο χωρισμός σε μορφή και περιεχόμενο είναι ένα λογικό πλάσμα, που το εφευρίσκαμε για εύκολια κατανόησης. Γ. Θέμελης». «Η τέχνη έχει βάθος και μορφή. Ουσία και ένδυμα. Ίδιες και γλωσσικό περιβάλημα. Σκέψεις και ύφος. Βάθος και σχήμα. Μορφή δε και βάθος είναι ένα και το αυτό. Δεν μπορούμε να θίξουμε το ένα χωρίς ν' αλλάξουμε το άλλο... Το ύφος είναι δημιουργία μορφής από τις ιδέες και δημιουργία ιδεών από τη μορφή... "Αμα γράφουμε καλά θά πη πώς ταυτόχρονα σκεφτόμαστε καλά, αισθανόμαστε καλά κι αποδίδουμε καλά. Αντ. Albalat».

Η αποψη αυτή είναι ασφαλώς και η ορθότερη. Και την ακολουθώ και την εφαρμόζω, όσο μπορώ, στο μάθημα των εκθέσεων. Καταβάλλω κάθε προσπάθεια ώστε οι μαθητικές εκθέσεις να συναρπάζουν και με το λογοτεχνικό ύφος και με το περιεχόμενό τους.

Πρέπει όμως να ομολογήσω ότι στη διμέτρη αυτή προσπάθειά μου, στη διεκυστίδα αυτή του περιεχομένου και του ύφους, νίκησε το δεύτερο και αναγκάστηκα και εγώ να το ακολουθώ, χωρίς ποτέ να παραγνωρίζω και το πρώτο.

Και γιατί έγινε η υποχώρησή μου αυτή; Για τον απλούστατο λόγο ότι ο μαθητής της Δ', Ε' και Στ' τάξης του δημοτικού, είναι σε θέση να κατανοή και να χρησιμοποιή τα σπουδαιότερα εκφραστικά στοιχεία του γραπτού λόγου, όπως θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο, αλλά του λείπει ή πλούσια έμπειρία, ή βαθιά μόρφωση και η πνευματική καλλιέργεια, για να μπορέσει να ασχοληθί με τα πολύπλοκα προβλήματα της ζωής και να κινηθί στη σφαι-

ρα τῶν ὑψηλῶν ιδεῶν καὶ τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν.

Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει καὶ ὁ Albalai: «Γιὰ τὸ βάθος καὶ τὸ περιεχόμενο ἀσφαλῶς χρειάζεται ἡ σοφία καὶ ἡ πολυμάθεια. Γιὰ τὸ ὕψος ὄχι. Γι' αὐτὸ χρειάζεται: μιὰ κλίση, μιὰ μέτρια τάση, ἓνα ξεχωριστὸ γούστο, μιὰ ἐπιδειξιότητα νὰ πλάθῃ κανένας φράσεις».

Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἔρχεται: νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἡ ψυχολογία, ἡ ὁποία, ἐρευνώντας τὴν πορεία πού ἀκολουθεῖ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι: τὸ παιδί, ὡς τὰ δεκατρία του χρόνια, δὲν κατανοεῖ ἀφηρημένες ἐννοιες, γιατί εἶναι πνευματικᾶ προσκολλημένο στὸν κύκλο τοῦ συγκεκριμένου.

Διδάσκει ἡ ψυχολογία ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννιέται μὲ ὀρισμένες σωματικὲς καὶ πνευματικὲς ἰκανότητες. Ἡ σωματικὴ ὅμως καὶ πνευματικὴ του αὐτὴ κατάσταση, ποτὲ δὲν παραμένει στάσιμη. Ὅπως ὅλοι οἱ ζωντανοὶ ὄργανισμοί, ἔτσι καὶ αὐτὴ, διαρκῶς ἀναπτύσσεται καὶ ἐξελίσσεται, περνώντας ἀπὸ τρεῖς διαδοχικὲς βαθμίδες, ἀπὸ τρία στάδια.

Στὴν πρώτη βαθμίδα, ὁ ἄνθρωπος θρῖσκειτο στὸ κατώτατο ἐπίπεδο τῆς πνευματικῆς του ἀνάπτυξης. Σ' αὐτὴ τὴ βαθμίδα ἀνήκουν τὰ παιδιὰ πού δὲν πέρασαν τὸ ἕνατο ἔτος τῆς ἡλικίας τους, δηλαδὴ τὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τῆς Α', Β' καὶ Γ' τάξης τοῦ δημοτικοῦ. Χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς βαθμίδας αὐτῆς εἶναι ὅτι τὸ παιδί ἀποτελεῖ ἓνα μονοκόμματο σύνολο σωματικὸ καὶ πνευματικὸ. Σῶμα καὶ πνεῦμα εἶναι: σφιχτοδεμένα. Κάθε σωματικὴ ἐνέργεια ἔχει ἐπίδραση καὶ στὸ πνεῦμα του καὶ κάθε ἐνέργεια τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς εἶναι δεμένη μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ σώματος. Ἄλλο γνῶρισμά της εἶναι καὶ ἡ περιορισμένη ἀντίληψη τῶν παιδιῶν. Ἄδυνατοῦν νὰ ἀντιληφθοῦν πολλὰ ἀντικείμενα μαζί ἢ πολλὰ γνῶρισμα ἐνὸς ἀντικειμένου ἢ νὰ κατανοήσουν τίς σχέσεις μεταξὺ τῶν γνωρισμάτων τῶν ἀντικειμένων. Καὶ τέλος ὅτι τὰ παιδιὰ τῆς ἡλικίας αὐτῆς εἶναι: προσκολλημένα στὰ συγκεκριμένα πράγματα. Γιὰ καθαρὴ πνευματικὴ ἐργασία δὲ νιώθουν ὄρεξη, γιατί τίς ἀφηρημένες ἐννοιες δὲν τίς κατανοοῦν. Ζοῦν μέσα στὸν κόσμον τοῦ μύθου καὶ τῆς φαντασίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ διδασκαλία στὶς τάξεις αὐτὲς πρέπει νὰ εἶναι ἐποπτικὴ διάφορων ἀπλῶν καὶ συγκεκριμένων ἀντικειμένων καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τίς ἀφηρημένες ιδέες.

Ἐπὶ τὸ δέκατο ἕως τὸ δωδέκατο ἔτος, ἡ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου περνᾷ: σὲ ὑψηλότερη πνευματικὴ βαθμίδα. Ἐδῶ ὑπάγονται: οἱ μαθητὲς τῆς Δ', Ε' καὶ Στ' τάξης τοῦ δημοτικοῦ. Γνῶρισμα δὲ χαρακτηριστικὸ τῆς βαθμίδας αὐτῆς εἶναι ὅτι τὸ παιδί ἀντιλαμβάνεται πολλὰ ἀντικείμενα μαζί καὶ πολλὰ γνῶρισμα τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου. Ἀρχίζει ἔπειτα νὰ κατανοῇ τίς σχέσεις μεταξὺ τῶν διάφορων γνωρισμάτων ἐνὸς ἢ περισσότερων ἀντικειμένων, νὰ συνδέῃ καὶ συσχετίξῃ τὰ γνῶρισμα αὐτὰ καὶ ἔτσι τὸ περιεχόμενο τῆς

συνείδησής του γίνεται ευρύτερο και βαθύτερο. Και τὸ σπουδαιότερο ὅτι στὴν ἡλικία αὐτὴ ἀρχίζει ὁ χωρισμὸς μεταξὺ σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνέργειας. Ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος γίνεται κάπως ἀνεξάρτητη. Ἐλευθερώνεται δηλαδὴ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη σύνδεσὴ της μὲ τὴ σωματικὴ ἐνέργεια καὶ ἀρχίζουν νὰ λειτουργοῦν κανονικὰ οἱ περισσότερες πνευματικὲς λειτουργίες. Ἀλλὰ καὶ πάλι τὰ παιδιὰ τῆς βαθμίδας αὐτῆς ἐνδιαφέρονται περισσότερο γιὰ τὸν πραγματικὸ κόσμο καὶ γιὰ τὰ γεγονότα καὶ διώματα πού τὰ ἴδια ζοῦν καὶ λιγότερο γιὰ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Γι' αὐτὸ καὶ στὴ βαθμίδα αὐτῆ, ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ εἶναι πάλι ἐποπτικὴ, νὰ στηρίζεται περισσότερο στὰ πράγματα καὶ νὰ μπαίνει στὸ πεδίο τῶν ἰδεῶν μὲ προσοχὴ καὶ μὲ θέματα σημειωτά.

Μόνον στὴν τρίτη βαθμίδα, πού τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἀνεβαίνει στὸ στάδιο τῆς τέλειας ὀριμότητος, μποροῦν καὶ τὰ παιδιὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἔκφραση στὶς ἀφηρημένες ἔννοιες, στὴ βαθύτερη οὐσία τῶν πραγμάτων καὶ σὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἐνατένιση τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ἡ βαθμίδα αὐτὴ δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει, γιατί σ' αὐτὴ ἀνήκουν τὰ παιδιὰ τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἀνώτατων σχολῶν.

Ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ αὐτὰ διδάγματα, ἀπορρέει καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀπὸ τὸ μαθητὴ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε πολλὰ ἀπαιτήσεις καὶ νὰ περιμένουμε σπουδαῖα ἀποτελέσματα στὸ ζήτημα τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκθέσεων του.

Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς στὸ ζήτημα αὐτὸ τοῦ περιχομένου καὶ τῆς μορφῆς, παίρνομε τὴν ἐξῆς θέση. Στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, πού ὁ πνευματικὸς κόσμος τοῦ παιδιοῦ εἶναι περιορισμένος, ἡ μορφὴ ἄς ὀδηγεῖ τὸ περιεχόμενο. Στὸ δὲ γυμνάσιο καὶ τὶς ἀνώτερες σχολές, πού ἀνεβαίνει καὶ ἡ πνευματικὴ στάθμη τῶν μαθητῶν, ἄς προπορεύεται ἡ ἰδέα, ἡ δὲ μορφὴ ἄς ἀκολουθῆ νὰ μορφοποιῆ καὶ νὰ στολίξῃ.

Ἄλλωστε, δὲ βλέπομε καὶ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσῃ καὶ ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος τὸ μαθητὴ του, στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ περιχομένου τῶν ἐκθέσεων. Βρίσκεται αἴφνης ὁ μαθητὴς μπροστὰ σὲ ἕνα ἐξαίσιον τοπίο τῆς φύσης ἢ σὲ ἕνα ἐξαιρετικὸ γεγονός πού πρόκειται νὰ τὸ ἀποδώσῃ μὲ τὴν πένα του. Πῶς θὰ μπορέσῃ ὁ δάσκαλος νὰ κινήσῃ τὴν αἴσθησιν τοῦ παιδιοῦ νὰ συγκρατήσῃ μορφές, νὰ βοηθήσῃ τὴ νοημοσύνη του νὰ συλλάβῃ ἰδέες, νὰ ὑποδείξῃ τὴ φαντασία του ποιῆς εἰκόνες νὰ σχηματίσῃ, νὰ κεντρίσῃ τὰ συναισθήματα πού θὰ τοῦ γεννηθοῦν, νὰ χαλιναγωγῆσῃ τὶς σκέψεις τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τοῦ διδάξῃ τὴν ἔμπνευση;

Ἡ ἔμπνευση δὲ διδάσκεται. Καὶ οἱ ἰδέες εἶναι κάτι τὸ ἀστάθμητο, εἶναι κάτι τὸ ἄυλο καὶ ἐντελῶς προσωπικόν. Τὸ παιδί γράφει ὅ,τι βλέπει, ὅ,τι αὐτὸ σκέπτεται καὶ ὅ,τι αἰσθάνεται τὸ ἴδιο.

Γι' αυτό και ἐγὼ στὶς ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μου ζητῶ περισσότερο τὸ ζωντανεμα τῶν πραγμάτων, τὸ κάλλος τῆς μορφῆς, τὴν τέχνη τοῦ λόγου καὶ λιγότερο τὸν πλοῦτο τῶν ἰδεῶν, τὸ βάθος καὶ τὴ σοφία τοῦ περιεχομένου. Θέλω τὰ παιδιὰ περισσότερο τεχνίτες τοῦ λόγου καὶ λιγότερο πολυμαθεῖς καὶ παντογνώστες.

Γι' αὐτὸ καὶ στὸ βιβλίο μου αὐτὸ ἔδωσα τὸν τίτλο «Τὰ μυστικά τῶν λογοτεχνικῶν ἐκθέσεων». Γιατὶ περισσότερο ἐνδιαφέρομαι καὶ ἐπιδιώκω νὰ μυσῶ τὰ παιδιὰ στὴν τέχνη τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Ἴσως δὲ καὶ ὁ ἀναγνώστης θὰ διαπίστωσε ὅτι, σὲ ὅλες τὶς ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, εἶναι ἐνισχυμένο τὸ καλαισθητικὸ στοιχεῖο, σὲ βάρος τοῦ περιεχομένου, τὸ ὁποῖο κάπως ὑστερεῖ.

Ἐπαναλαμβάνω ἔμως ὅτι οὐδέποτε παραγνωρίσαμε καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκθέσεων. Αὐτὸ ἄλλωστε φαίνεται τόσο καθαρὰ καὶ στὶς ἐπόμενες πέντε ἐκθέσεις.

321. Τὸ παιδί εἶναι ἡ χαρὰ τῆς μάνας

Ἐξω ὁ βοριάς οὐρλιαζε σὰ θεριό. Τὸ κρῦο ἦταν τσουχτερό.

Πῆγα στὸ σπίτι τοῦ πεθαμένου παιδιοῦ! Τάκ! τάκ! τάκ! χτύπησα τρεῖς φορές τὴν πόρτα. Μέσα ἀπὸ τὴ μισοκλεισμένη πόρτα ἀκούστηκε μιὰ θλιμμένη φωνή:

— Ἐμπρός!

Ἦταν ἡ φωνὴ τῆς μάνας! Μπῆκα μέσα. Φωτιὰ δὲν εἶχαν στὸ τζάκι. Καὶ στὸ πάτωμα ἀντὶ γιὰ ἄλλο στρώμα, μιὰ ψάθα. Ἡ μάνα ἀπὸ τὸ ἓνα πλάι τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ γιαγιά ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἔκλαιγαν τὸ μονάκριβο παιδί τους! Ἐνα δάκρυ ξέσταξε κι ἀπὸ τὰ δικά μου μάτια κι ἀκούστηκε κάτω στὴν ψάθα. Στάκ! Ἡ καντήλα, λυπημένη κι αὐτὴ, μ' ἓνα τρεμοφέγγισμα, φώτιζε λίγο λίγο τὸ δωμάτιο. Τὸ παιδάκι χλωμὸ καὶ ἀδύνατο, ἦταν ξαπλωμένο ἐπάνω στὸ κρεβάτι του. Τὰ χέρια του ἦταν ξυλιασμένα καὶ δεμένα μὲ μιὰ κλωστή, ἐπάνω στὸ στήθος του.

Ἦστερα ἀπὸ λίγη ὥρα ἀκούστηκε ἡ σιγανὴ φωνὴ τῆς καμπάνας. Γκλάν! γκλάν! γκλάν!

Βραστὰ 25 Ἰανουαρίου 1933. Γεώργιος Κ. Παπαθεοφιλείου. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴ συμφορὰ ποὺ ἔφερε ὁ θάνατος στὸ διπλανὸ σπίτι. Θλίβεται ὁ μαθητὴς γιὰ τὸ γεγονός καὶ τρέχει νὰ ἀποχαιρετήσῃ τὸ φιλικὸ πρόσωπο μὲ τὸ ὁποῖο ἔπαιζε ὡς τὰ χτέες. Στὸ ἀντίκρισμα τοῦ πεθαμένου παιδιοῦ τὸν πλημμυρίζουν ἰδέες, στοχασμοί, συναισθήματα. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀφήσῃ στὸ γραπτὸ του σκέψεις φιλοσοφικῆς

για τὸ αἰώνιο αὐτὸ μυστήριο τοῦ θανάτου καὶ μιλάει μονάχα γιὰ τὴ θλίψη ποὺ βλέπει στὰ συγγενικά πρόσωπα τοῦ νεκροῦ, γιὰ τὴ λύπη ποὺ συμμερίζεται καὶ ἡ ἄψυχη καντήλα, καὶ γιὰ τὴ δική του λύπη, ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὸ δάκρυ ποὺ πέφτει στὴν ψάθα.

Καὶ τὰ συναισθήματα αὐτὰ προσπαθεῖ ὁ μαθητὴς νὰ τὰ μορφοποιήσῃ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο. Ἀρχίζει μὲ μιὰ προσωποποίηση καὶ μιὰ παρομοίωση. Παρουσιάζει τὸ θοριὰ σὰ θηρίο καὶ τὸν θάξει νὰ οὐρλιάξῃ. Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ σκηνικοῦ τοῦ λαϊκοῦ σπιτιοῦ, μὲ τὴ γνωστὴ τὴ φτώχεια του. Στὴ θέση τῶν πλούσιων χαλιῶν μιὰ ψάθα. Ἀντὶ γιὰ πῶς ἤλεκτρικό, μιὰ καντήλα ποὺ τρεμοφέγγει. Κι ἀντὶ τῆς θαλπωρῆς, ἓνα σθημένο τζάκι. Μιὰ δραματικὴ εἰκόνα πέφτει ἔπειτα στὰ μάτια του. Ἡ μάνα καὶ ἡ γιαγιά, γονατισμένες ἐμπρὸς στὸ νεκρὸ παιδί, κλαῖνε ἀπαρηγόρητα τὴ μοίρα τους. Γιὰ νὰ χρωματίσῃ δὲ τίς φράσεις, δένει ὅλα τὰ οὐσιαστικά μὲ διαλεγμένα ἐπίθετα. «Κρύο τσουχτερό, πόρτα μισοκλεισμένη, φωνὴ θλιμμένη, παιδί μονάκριβο, παιδί χλωμὸ κι ἀκίνητο, χέρια ξυλιασμένα, φωνὴ σιγανή». Στολίδι ὠραῖο εἶναι καὶ οἱ σύνθετες λέξεις: «μισοκλεισμένη, μονάκριβο, ξέσταξε, τρεμοφέγγισμα». Ἐκφραστικότετοι εἶναι καὶ οἱ ἤχοι ποὺ ἀκούγονται. Ὁ ἓνας στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ ἄλλος στὴν ψάθα ὅπου πέφτει τὸ δάκρυ. Τὸν τρίτο μᾶς τὸν δίνει τὸ ὑποβλητικὸ ἠχολόγημα τῆς καμπάνας, μὲ τὸ ὁποῖο τόσο ὠραῖα τερματίζει ὁ μαθητὴς τὴν ἔκθεσή του.

Ὁραῖο τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης, ὠραιότερη καὶ ἡ μορφή της.

322. Ὁ Ὑψηλάντης στὴ φυλακὴ

Ἦταν ἀνοιξη! Ὁ ἥλιος χαμογελοῦσε στὸν ἐρίζοντα! Τὰ λουλούδια μύρωναν τὸν ἀέρα! Τὰ χελιδόνια κελαηδώντας φέρνουν τὴν ἀνοιξη!

Ὅλα εἶναι χαρούμενα. Μόνο ὁ Ὑψηλάντης θρίσκει τὴ σκοτεινὴ καὶ ὑγρὴ φυλακὴ του. Σύννεφο δὲν ὑπάρχει στὸ γαλανὸ οὐρανό. Κι ὅμως ὅλες οἱ συννεφιασμένες ἀναμνήσεις ἔχουν καθήσει γύρω στὸν Ὑψηλάντη! Ὁ πυρετὸς φλογίζει τὰ ὠραῖα του χεῖλη. Ὅστε μιὰ σταγόνα νερὸ δὲν ἔχει νὰ τὰ δροσίσῃ! Ποιὸς νὰ στενοχωρηθῇ γι' αὐτόν; Οἱ δεσμοφύλακες πηγαινοέρχονται, μὰ κανένας δὲ γυρίζει νὰ τὸν δῇ! Μονάχα τὸ φεγγάρι, ποὺ ἀνάτειλε ἐκείνη τὴν ὥρα, ἔριξε λίγες χλωμὲς ἀχτίδες στὸ ἀχυρένιο στρώμα του καὶ τοῦ χάιδεψε τὸ πρόσωπο!

Καὶ νά, ἓνας ἀνάλαφρος ὕπνος τὸν παίρνει! Καὶ κοιμᾶται γλυκὰ ὡς τὸ γλυκοχάραμα!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Ἑλένη Χριστοδ. Γεωργούλα. Τάξη Στ'.

Ἡ ἔκθεση εἶναι ἱστορικὴ, μὲ θέμα παρμένο ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ

κινήματος του Ύψηλάντη στις παραδουνάβιες χώρες. Το βαθύτερο δὲ νόημα στὴν ἔκθεση, εἶναι τὸ αἶσθημα τῆς λύπης, ποὺ δοκιμάζει ἡ μαθήτρια γιὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κινήματος καὶ τὸ κατάντημα τοῦ Ύψηλάντη. Ἦθελε τὸν ἥρωα νικητὴ καὶ δαφνοστεφανωμένο καὶ τὸν βλέπει ταπεινωμένο καὶ ξεχασμένο σὲ μιὰ ὑγρὴ φυλακὴ. Καὶ ἓνα αἶσθημα πατριωτικὸ, ποὺ δὲν τὸ ἐκφράζει, ἀλλὰ διαχύνεται σὲ ὅλη τὴν ἔκθεση, εἶναι τὸ κίνητρο ποὺ τὴν ὤθησε νὰ γράψῃ τὴν ἔκθεσὴ τῆς.

Ποιὰ εἶναι τὴν ἰσχύρα καὶ τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὴν ἔκθεση; Ἡ μαθήτρια αὐτὴ λὲς καὶ κυνηγᾷ τις ἀντιθέσεις. Μ' αὐτὲς προσπαθεῖ νὰ καλλωπίσῃ τὸ γραπτὸ τῆς. Πρῶτη ἀντίθεση. Ἡ χαρούμενη φύση, μὲ τὸν ἥλιο τὸ χαμογελαστό, μὲ τὰ λουλούδια τὰ μυρωμένα καὶ τὰ χελιδόνια τὰ φλύαρα, ἔρχεται σὲ χτυπητὴ ἀντίθεση μὲ τὴ σκοτεινὴ φυλακὴ τοῦ Ύψηλάντη. Δεύτερη ἀντίθεση. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ γαλανὸς οὐρανός, ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ συννεφιασμένες ἀναμνήσεις τοῦ φυλακισμένου. Στὴν τρίτη, ὁ πυρετὸς φλογίζει τὰ χεῖλη, ἐνῶ λείπει τὸ νερὸ ποὺ θὰ ἔσθηνε τὴ φλόγα τοῦ ἀρρώστου. Καὶ στὴν τέταρτη, ἡ ἀδιαφορία ποὺ δείχνουν οἱ φύλακες γιὰ τὴν κατάντια τοῦ κρατουμένου. Ἡ δευτέρη ἀντίθεση εἶναι πλεγμένη καὶ μὲ μιὰ προσωποποίηση. Οἱ ἀναμνήσεις μεταβάλλονται σὲ πρόσωπα, ποὺ κάθονται γύρω στὸν Ύψηλάντη. Ἐπειτα ἀκολουθοῦν ἄλλες δυὸ προσωποποιήσεις, μὲ τις ὁποῖες ἡ μαθήτρια ἐπιζητεῖ νὰ μετριάσῃ τὰ δεινὰ τοῦ Ύψηλάντη. Δίνει στὸ φεγγάρι ἀνθρώπινη μορφή, γιὰ νὰ ρίξῃ παρήγορες ἀχτίδες στὴ φυλακὴ καὶ νὰ χαϊδέψῃ τὸ βασανισμένο πρόσωπο. Καὶ ἐπειδὴ δὲ δρίσκει ποῖο ἄλλο τέλος νὰ δώσῃ στὸ μικρὸ τῆς διήγημα, βάζει τὸν ὕπνο νὰ ἀποκοιμηθῇ τὸν Ύψηλάντη ὡς τὸ γλυκοχάραμα. Ἡ φράση «ὁ πυρετὸς φλογίζει τὰ ὠραῖα χεῖλη» εἶναι μιὰ ἔκφραση μεταφορικὴ. Μεταφέρει τὴ φλόγα ἀπὸ τὴ φωτιὰ στὸν πυρετό, ποὺ φυσικὰ δὲ βγάζει φλόγες. Ἐπειτα καὶ τὰ ἐννιά ἐπίθετα «χαρούμενα, σκοτεινὴ, ὑγρὴ, γαλανό, συννεφιασμένες, ὠραῖα, χλωμές, ἀχυρένιο, ἀνάλαφρος» ἐνισχύουν στὸν ἀνώτατο βαθμὸ τις ἐννοιες τῶν ἀντίστοιχων οὐσιαστικῶν ποὺ προσδιορίζουν. Καὶ γιὰ κατακλείδα τῆς ἔκθεσης τοποθετεῖ ἓνα ὠραιότατο σύνθετο, τὴ λέξη «γλυκοχάραμα».

Τὴν ἔκθεση τὴ διακρίνει καὶ νόημα θαυστόχαστο καὶ κάλλος φραστικὸ.

323. Ἡ Ξενιτιά

Φεύγω, φεύγω, ὄλο καὶ ξεμακρύνομαι ἀπὸ τὸ χωριό. Στὴν ξενιτιά πηγαίνω. Πάω νὰ βρῶ δουλειά.

Ἄργα, ἄργα, σὰ ξιμένο βόδι, περπατῶ καὶ συχνὰ γυρίζω τὸ κεφάλι μου, μὲ μάτια δακρυσμένα, κατὰ τὸ χωριό. Τὰ τζάκια καπνίζουν καὶ θαμπώ-

νουν τὸ χωριό. Τὰ σπίτια μαυροφοροῦν. Ὁ λαϊμός μου δέθηκε. Γιὰ πολλή ὥρα κοίταξα προσηλωμένος τὸ χωριό. Βάζω τὸ χέρι μου στὸ μέτωπο καὶ ἐξακολουθῶ νὰ φεύγω!... Ἐφτασα στὴν ξενιτιά! Ἦρθε ἡ ὥρα τῆς δουλειᾶς!... Ἵστερα ἀπὸ χρόνια πῆρα καὶ πάλι τὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ! Ἡ μάνα μου εἶχε πεθάνει. Ὁ πατέρας μου μόλις ἀκουμποῦσε στὴ ζωή!

Μὰ γιὰ πῆτε μου. Καλύτερα εἶναι στὴν πατρίδα φτωχὸς καὶ μὲ τοὺς συγγενεῖς ἢ στὰ ξένα πλούσιος καὶ μοναχός;

Βραστιά, σχολ. ἔτος 1933-34. Γεώργιος Ἰ. Παπαθωμᾶς. Τάξη Στ'.

Οἱ καημοὶ τῆς ξενιτιάς καὶ ἡ νοσταλγία τοῦ γυρισμοῦ στὴν πατρίδα, δίνουν τὴ βάση καὶ τὸ περιεχόμενο στὴν ἔκθεση. Γιὰ τὴ σύνταξή της, ἀπὸ ἕλες τίς πνευματικὲς λειτουργίες, κυριαρχεῖ καὶ βοηθεῖ περισσότερο ἡ φαντασία. Τὰξιθεύει μὲ τὴ φαντασία του ὁ μαθητής. Ἀλλὰ τὴν εὐτυχία καὶ τὴ χαρὰ δὲν τὴ βρίσκει στὰ ξένα οὔτε στὰ χρήματα πού ἴσως κέρδισε. Ἄλλη εἶναι ἡ ἐπιθυμία του. Νοσταλγεῖ τὰ ἑλληνικὰ χῶματα, τὸ πατρικὸ σπίτι, τὴν οἰκογενειακὴ ζωή. Καὶ παίρνει τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Βρίσκει τὴ μάνα πεθαιμένη, τὸν πατέρα σὲ βαθιὰ γερατειά. Καὶ θγάζει τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι προτιμότερη ἡ φτώχεια τῆς γενέθλιας γῆς ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς ξενιτιάς.

Περίτεχνα εἶναι καὶ τὰ καλολογικὰ γνωρίσματα καὶ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα τῆς ἔκθεσης αὐτῆς. Τὸ ταξίδι τὸ αἰσθητοποιεῖ μὲ τὴν ἐπανάληψη τοῦ ρήματος φεύγω. Καὶ ἀμέσως μᾶς παρουσιάζει μιὰ περιφημη παρομοίωση. Βαρύθυμος ὅπως εἶναι, παρομοιάζει τὸν ἑαυτό του νὰ βαδίζη σὰ ζεμένο βόδι. Τὸ ἀνόμετρο δὲ βάδισμά του τὸ ἐπιτείνουν τὰ ἐπιρρήματα «ἀργά, ἀργά». Τὴν παρομοίωση τὴν ἀκολουθεῖ μιὰ φράση μὲ τὴν ὁποία ζωγραφίζει τὴν εἰκόνα τοῦ θαμπωμένου χωριοῦ ἀπὸ τὰ τζάκια τῶν σπιτιῶν του. Στὴν ἐπόμενη φράση κάνει τὴν ἐμφάνισή της καὶ μιὰ μεταφορά. Τόση εἶναι ἡ θλίψη του, πού τοῦ φαίνεται πὼς τὰ σπίτια μαυροφοροῦν, σὰ μάνα χαροκαμένη. Μεταφορὰ εἶναι καὶ ἡ φράση «ὁ λαϊμός μου δέθηκε». Ὅπως δένουμε τὸ κάθε πράγμα, ἔτσι δένει καὶ τὸ λαϊμό του ἡ πίκρα. Ἄλλο ἀξιοπρόσεχτο γνώρισμα τῆς ἔκθεσης εἶναι ὅτι τὸ ταξίδι δὲν τὸ περιγράφει μὲ λεπτομέρειες. Προτιμᾷ τὰ χάσχατα, τὰ πηδῆματα καὶ τὰ κενά, πού εἶναι ὀλοφάνερα. «... καὶ ἐξακολουθῶ νὰ φεύγω. Ἐφτασα στὴν ξενιτιά. Ἦρθε ἡ ὥρα τῆς δουλειᾶς. Ἵστερα ἀπὸ χρόνια πῆρα καὶ πάλι τὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ. Ἡ μάνα μου εἶχε πεθάνει...». Διακόπτει ἀπότομα τὴ συνέχεια καὶ μᾶς παρουσιάζει νέες σκηνές, νέες εἰκόνας. Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο πού διάλεξε ὁ μαθητής γιὰ νὰ αἰσθητοποιήσῃ τίς πίκρες τῆς ξενιτιάς, εἶναι καὶ ἡ ἐρώτηση μὲ τὴν ὁποία κλείνει, σὰ συμπέρασμα, τὴν ἔκθεσή του.

Γενικὰ τὸ περιεχόμενο καὶ ἡ μορφή τῆς ἔκθεσης αὐτῆς εἶναι ἰσάξια.

324. Ὁ ὄρκος τῶν Μ.Α.Υ. (σημ. μονάδες αὐτοάμυνας ὑπαίθρου)
Εἵκοσι πέντε διαλεκτὰ παλικάρια σταμάτησαν μπροστὰ στὴν πόρτα

της μικρής εκκλησίας.

Ήταν Κυριακή. Ἡ λειτουργία εἶχε τελειώσει. Ὁ κόσμος ἔφυγε. Μόνο κάτι γριούλες εἶχαν μείνει τελευταίες. Τώρα ἔφυγαν κι αὐτές. Τὰ φανταράκια μπαίνουν μὲ προσοχή μέσα στὸ ναὸ καὶ ἀραδιάζονται ὅλα μπροστὰ στὴν Ὁραία Πύλη! Ὁ ἀρχηγὸς τους —ένας γερὸς ἄντρας— πλησιάζει τὸν ἱερέα καὶ τοῦ δίνει ἕνα χαρτί. Ὁ ἄρκος ἀρχίζει. Τὰ φανταράκια κρατοῦν ψηλά τὸ δεξιὸ χέρι. Οὔτε δαχτυλάκι δὲν κουνιέται! Τὰ ὄπλα τους εἶναι ἀκουμπισμένα στὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ γυαλιζοῦν ἀπὸ τὰ δυὸ μεγάλα κηροπήγια πού καίνε ἐπάνω στὴν Ἀγία Τράπεζα! Τὰ μάτια τους ὄλοι τὰ ἔχουν στηλωμένα στὸν ἱερέα καὶ ἀκοῦν τί λέει:

— «Ὅρκίζομαι νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου ὡς τὴν τελευταία ρανίδα τοῦ αἵματός μου...» εἶπε ὁ παπάς.

— «Ὅρκίζομαι νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα...» ξαναδευτερώνουν τὰ ἴδια λόγια τὰ παλικάρια.

Ἔτσι ἔδωσαν τὴν ὑπόσχεση στὴν πατρίδα ὅτι θὰ ἐκτελοῦν πιστὰ τὰ καθήκοντά τους.

Σήμερον 29 - 11 - 1950. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης, Τάξη Στ'.

Ἐδῶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης τὸ τροφοδοτοῦν οἱ αἰσθήσεις τοῦ μαθητῆ καὶ κυρίως ἡ ὄραση καὶ ἡ ἀκοή. Στηρίζεται ὁ μαθητὴς στὴν παρατήρηση καὶ γράφει ὅ,τι βλέπει καὶ ἀκούει. Φτωχὴ ἐπομένως θὰ μπορούσε νὰ τὴ χαρακτηρίση κανένας τὴν ἔκθεση αὐτὴ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό της.

Δὲ θὰ ἰσχυριζόταν ὅμως τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ μορφή της. Ὁλη ἡ ἔκθεση εἶναι μιὰ ἐναλλαγὴ εἰκόνων καὶ σκηνῶν. Καὶ ἡ πιὸ πεζὴ φαντασία θὰ δὴ ὀλοζώντανες τίς εἰκόνες τῶν Μ.Α.Υ. πού ἄλλοτε σταματοῦν μπροστὰ στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησίας ἢ ἀραδιάζονται στὴν Ὁραία Πύλη, ἄλλοτε κρατοῦν τὸ χέρι ψηλά, μὲ τὸ μάτι προσηλωμένο στὸν ἱερέα καὶ ἄλλοτε στηρίζουν τὰ γυαλιστερά τους ὄπλα. Τῆ σκηνογραφία τοῦ ναοῦ τὴ συμπληρώνουν ἄλλες δυὸ εἰκόνες. Τοῦ κόσμου πού φεύγει καὶ τῶν κηροπηγίων πού καίνε ἐπάνω στὴν Ἀγία Τράπεζα. Ἐκφραστικότετες εἶναι καὶ οἱ σκηνές τοῦ ἀρχηγοῦ πού δίνει τὸ χαρτί στὸν ἱερέα καὶ τῆς ὀρκωμοσίας τῶν Μ.Α.Υ. Ἄλλο στοιχεῖο πού χαρακτηρίζει τὴν ἔκθεση εἶναι ἡ βραχυλογία καὶ τὸ πολυστυκτο. Μικρὲς προτάσεις μὲ ἄφθονα τὰ σημεῖα τῆς στίξης δίνουν ἔκφραση καὶ ζωντάνια στὸ λόγο.

325. Τώρα ἔχομε πένθος

Ήταν ἡ νύχτα τῆς 18 Νοεμβρίου 1948. Μιὰ νύχτα ἄγρια καὶ ὀροχερή! Ὅ,τι περίμεναν καὶ οἱ ἀντάρτες!

Και τὴν ἐπαύριο ξημέρωνε ἡ εὐλογημένη Πέμπτη, ἡ ἡμέρα τῶν ἐκθέσεων! Ἡ ἱστορική ἐκθεσή μου γιὰ τὸν Ἡράκλειο ἀκόμα περιμένει!... Τὸ σχολεῖο τώρα ἔμεινε ἔρημο! Τὸ γλυκόλαλο στόμα του, πού κάθε πρωὶ μᾶς καλωσόριζε, βουβάθηκε! Τὰ θρανία, οἱ πίνακες, τὰ τραπέζια, μαρμαρώθηκαν! Οἱ πόρτες καὶ τὰ παράθυρά του ξεκουράστηκαν ν' ἀνοιγοκλείνουν! Τὸ προαύλιο πού γέμιζε κάθε μέρα ἀπὸ παιδιὰ χορτάριασε! Σταμάτησαν οἱ εὐθυμες φωνές, τὰ γέλια, τὰ τραγούδια!

Τώρα ἔχομε πένθος! Μᾶς πῆραν τὸ δάσκαλο! τὸ δάσκαλο! τὸν κύριο Παπαδασιλείου!...

Σήμερον 19 Νοεμβρίου 1948. Νικόλαος Κ. Καραμυλλής. Τάξη Στ'.

Ἡ ἀπαγωγή τοῦ δασκάλου ἀπὸ τοὺς ἀντάρτες, δίνει τὸ θέμα καὶ πλουτίζει τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης. Θλίψη ἀποπνέουν ὅλες οἱ φράσεις. Λυπᾶται ὁ μαθητὴς, πενθοῦν τὰ ἄψυχα. Κρυφὸ δὲ κίνητρο πού τὸν ὠθεῖ νὰ γράψῃ τὴν ἐκθεσή του εἶναι οἱ δυὸ ἀγάπες του. Ἡ μιὰ στὸ δάσκαλό του, ἡ ἄλλη στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Αὐτὰ τὰ συναισθήματα δημιουργοῦν τὴν ἐκθεση.

Τὰ λεκτικὰ ὅμως στολίδια καὶ τὰ σχήματα πού τὴ συνθέτουν εἶναι ἀφθονώτερα. Πρῶτα μνημονεύει τὴν ἡμερομηνία τοῦ γεγονότος. Τὸ ἴδιο ὅμως τὸ γεγονός, μᾶς τὸ φανερώνει μόνο στὸ τέλος. Καὶ αὐτὸ δὲ γίνεται τυχαία. Ξέρει ὁ μαθητὴς ὅτι τὸ ἀντικείμενο τοῦ θέματος πρέπει νὰ τὸ κρατοῦμε ὅσο μπορούμε περισσότερο μυστικό, γιατί ἔτσι θὰ προκαλέσουμε τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατῆ. Μᾶς παρουσιάζει ἔπειτα γιὰ σκηνικὸ τοῦ γεγονότος τὴ νύχτα. Καὶ κατορθώνει νὰ τὴν αἰσθητοποιήσῃ μόνο μὲ δυὸ ἐπίθετα. «Μιὰ νύχτα ἄγρια καὶ βροχερή». Ἀλλὰ πέντε ἐπίθετα, στολίζουν ἰσάριθμα οὐσαστικά: «εὐλογημένη Πέμπτη», «ἱστορική ἐκθεση», «σχολεῖο ἔρημο», «γλυκόλαλο στόμα», «εὐθυμες φωνές». Ἀκολουθεῖ μιὰ ἀντίθεση, σὲ δυὸ συνεχόμενες φράσεις. Ἡ πρώτη φράση «Καὶ τὴν ἐπαύριο ξημέρωνε ἡ εὐλογημένη Πέμπτη, ἡ ἡμέρα τῶν ἐκθέσεων» δίνει τὸ συναισθηματικὸ τῆς χαρᾶς. Ἡ ἐπόμενη «Ἡ ἱστορική ἐκθεσή μου γιὰ τὸν Ἡράκλειο ἀκόμα περιμένει» αἰσθητοποιεῖ τὸ συναισθηματικὸ τῆς λύπης. Ὁραιότατη εἶναι καὶ ἡ μεταφορὰ «Τὰ θρανία, οἱ πίνακες, τὰ τραπέζια μαρμαρώθηκαν». Ἐπειτα ὁ μαθητὴς μπαίνει στὴν προσωποποίηση τῶν ἀψύχων: «ἡ ἐκθεση περιμένει», «τὸ σχολεῖο ἔρημο», «τὸ στόμα βουβάθηκε», «οἱ φωνές σταμάτησαν». Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού προξενεῖ τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωση εἶναι ἡ μεγάλη ἐπιτυχία πού εἶχε ὁ μαθητὴς στὴν ἐκλογὴ τῶν ρημάτων, μὲ τὰ ὅποια διανθίζει τὶς προτάσεις του, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ἐντύπωση τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ δασκάλου. «Βουβάθηκε τὸ στόμα», «μαρμαρώθηκαν οἱ πίνακες», «χορτάριασε τὸ προαύλιο», «σταμάτησαν τὰ γέλια». Καὶ ὁ καλύτερος τεχνίτης τοῦ λόγου δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτύχῃ μιὰ τέτοια ἐκλο-

γή λέξεων.

Οί παραπάνω μαθητές μπήκαν στο νόημα τῆς τέχνης τοῦ λόγου, στὰ μυστικά τοῦ λογοτεχνικοῦ ὕφους. Πλαστοουργοὺν φράσεις γεμάτες ὀμορφιὰ καὶ χάρη, πού τέρπουν καὶ εὐχαριστοῦν. Οἱ ἐκθέσεις τους εἶναι λογοτεχνικά μπουκέτα μὲ πολύχρωμα αἰσθητικὰ λουλούδια.

Διαφαίνεται λοιπὸν καθαρά, στὶς πέντε αὐτὲς ἐκθέσεις, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες τὶς προηγούμενες καὶ στὶς ἄλλες πού θὰ ἀκολουθήσουν, ὅτι ἡ προσπάθεια τῶν μαθητῶν μας στρέφεται καὶ πρὸς τοὺς δυὸ στόχους καὶ στὸ περιεχόμενο καὶ στὴ μορφή, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ ἀδυναμία τῶν παιδιῶν πλεονάζει τὶς περισσότερες φορές τὸ αἰσθητικὸ στοιχεῖο, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθοῦμε ἐκτενέστερα καὶ σὲ ἐπόμενο κεφάλαιο.

3. Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Εἶπαμε ὅτι στὴ γραπτὴ διατύπωση τῆς ἐκθεσης, δίναμε ἔκφραση καὶ μορφή στὸ περιεχόμενο τῆς συνειδησῆς μας καὶ ὅτι τὸ ὄργανο μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζομε καὶ μορφοποιοῦμε τὸ περιεχόμενο αὐτὸ εἶναι ἡ γλῶσσα.

Καὶ ἔρχεται τώρα ἡ σειρά νὰ κάμωμε καὶ τὸ ἐρώτημα, σὲ ποιά γλῶσσα πρέπει νὰ γράφῃ ὁ μαθητὴς τὴν ἐκθεσὴ του. Παράξενο ἀλήθεια νὰ διατυπώνωμε ἓνα τέτοιο ἐρώτημα, σὲ ποιά γλῶσσα θὰ γράφῃ τὸ ἑλληνόπουλο. Παράξενο καὶ πολὺ περίεργο, ἀλλὰ ἀπαραίτητο καὶ ἀναγκαῖο, γιὰτὶ στὴ χώρα μας συμβαίνει τοῦτο τὸ παράλογο καὶ ἄτοπο. Ἐνῶ τὸ γλωσσικὸ ὄργανο μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζεται ὁ λαὸς μας εἶναι ἡ γλῶσσα ἡ δημοτικὴ, τὸ σύνταγμα θεσπίζει σὰν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους τὴν καθαρεύουσα, μιὰ γλῶσσα πλαστὴ, τεχνητὴ, πού δὲν τὴν ξέρει καὶ οὔτε τὴ μίλησε ποτὲ ὁ λαὸς μας. Καὶ ἐνῶ τὸ παιδί ἀκούει καὶ μιλάει στὸ σπίτι του τὴ μητρικὴ του γλῶσσα, στὸ σχολεῖο μαθαίνει ἄλλη γλῶσσα, τὴν καθαρεύουσα.

Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ γλωσσικὴ ἁρμονία ἀνάμεσα στὸν προφορικὸ καὶ τὸ γραπτὸ λόγο. Ἄλλη εἶναι ἡ προφορικὴ ἑμιλία τοῦ λαοῦ, ἄλλη ἡ γραπτὴ γλῶσσα τῶν ἐπίσημων κειμένων.

Δυὸ γλῶσσες διαφορετικῆς. Δυὸ κόσμοι ἀντιμέτωποι. Ὁ κόσμος ὁ παλιός, μὲ τὸ ἰδανικὸ τοῦ κλασικισμοῦ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὁ κόσμος ὁ καινούριος ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὸ ἰδανικὸ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ ἓνας ἐπιδιώκει νὰ μᾶς ἐπιναφέρῃ πρὸς τὰ ἀρχαιοελληνικὰ πρότυπα καὶ νὰ στηρίξῃ τὴ βασιλεία τῆς καθαρεύουσας, ὁ ἄλλος νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ νὰ καθιερώσῃ τὴ γλῶσσα τὴ δημοτικὴ, σὰ γλῶσσα ἐπίσημη, γιὰ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἔθνικῆς ζωῆς καὶ γιὰ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης.

Εἶναι τὰ δυὸ γλωσσικὰ ρεύματα, τὰ δυὸ ἀντίθετα ἰδανικά, πού κυβερ-

νοῦν τῇ γλῶσσα μας ἐδῶ και ἑκατὸ πενήντα χρόνια και τὸ καθένα στέκει ἀπέναντι στοῦ ἄλλο ἀλύγιστο, ἀσυμβίβαστο, ἀνένδοτο και ἐπιδιώκει νὰ ἐπιβάλη τὶς δικές του ἀπόψεις.

Και ἔτσι δημιουργήθηκε τὸ πολυθρύλητο γλωσσικὸ ζήτημα, γιὰ τὸ ὁποῖο χύθηκε τόση μελάνη και τυπώθηκε ἄφθονο χαρτί και ἔγιναν μακροχρόνιοι ἀγῶνες, ποὺ γέννησαν ἀνάμεσά μας μίση και πάθη, φανατισμοὺς και συκοφαντίες, διωγμοὺς και αἱματοχυσίες. Ποιὸς δὲν ἔχει ἀκούσει γιὰ τὰ «Εὐαγγελικά» τοῦ 1901 ἢ γιὰ τὰ «Ὀρεστειακά» τοῦ 1903, ποὺ ἔθαψαν και μὲ αἷμα τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν;

Και τὸ ἀποκορύφωμα ἦταν νὰ πάρη τὸ ζήτημα και τὸν κομματικὸ χρωματισμὸ και οἱ ἴδιες οἱ κυβερνήσεις ποὺ διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, νὰ ἔχουν διαφορετικὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ πολιτικὴ και νὰ ἐπιβάλλουν ἡ μιὰ τὴ δημοτικὴ, ἡ ἄλλη τὴν καθαρεύουσα και μιὰ τρίτη τὴ συνύπαρξη και ἰσοτιμία τῶν δύο γλωσσῶν.

Και τὸ ἀποτέλεσμα; Ἐνῶ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχει λυθῆ και κριθῆ μὲ τὸν καιρὸ του και ἐνῶ οἱ κορυφαῖοι τῆς ἐπιστήμης ποὺ τὸ ἐξέτασαν και τὸ φώτισαν σὲ ὄλο τὸ βάθος και πλάτος του, εἶπαν και τὴν τελευταία λέξη, τὸ ἄτοπο συνεχίζεται μέχρι σήμερα και ἡ διγλωσσία ἐξακολουθεῖ νὰ ρίχνη τὴ βαριά σκιά τῆς στῆν ἄμοιρη τὴν παιδεία μας. Τὸ μισὸ ἀναγνωστικὸ γραμμικὸν στὴ δημοτικὴ, τὸ ἄλλο μισὸ στῆν καθαρεύουσα.

Και ἡ κάθε γλῶσσα ἔχει δικὸ τῆς λεξιλόγιο, διαφορετικὴ γραμματικὴ, ἰδιαίτερη σύνταξη. «Νερό, ψωμί, αὐγὸ, ἄλογο» εἶναι τὸ λεξικὸ τῆς δημοτικῆς, «ὕδωρ, ἄρτος, ὄν, ἵππος» τῆς καθαρεύουσας. «Τὶς γυναῖκες, στὸν πατέρα, γελώντας, ἄκουσα» γράφει ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, «τὰς γυναῖκας, τῷ πατρί, γελῶν, ἤκουσα» εἶναι οἱ τύποι τῆς καθαρεύουσας. «Βγῆκα ἀπὸ τὸ σπίτι», «ἐπάνω στοῦ τραπέζι», «μὲ τὸ φίλο μου», «ὕστερα ἀπὸ λίγο» συντάσσει ἡ μιὰ γλῶσσα, «ἐξῆλθον ἐκ τῆς οἰκίας», «ἐπὶ τῆς τραπέζης», «μετὰ τοῦ φίλου μου», «μετ' ὀλίγον» ἡ ἄλλη γλῶσσα. Διπλὸ ὄνομα γιὰ τὸ κάθε πράγμα. Διαφορετικὲς καταλήξεις στῆν ἴδια λέξη. Ἰδιαίτερη πλοκὴ τῶν λέξεων σὲ κάθε γλωσσικὸ ἰδίωμα.

Και ἐνῶ συνήθως μιλοῦμε γιὰ διγλωσσία, στῆν πραγματικότητά ἔχομε τριγλωσσία και πολυγλωσσία, γιὰτὶ κοντὰ στῆν καθαρεύουσα και τὴ δημοτικὴ, ἀκούγονται και γράφονται στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα και ἄλλα δυὸ γλωσσικὰ ἰδιώματα. Ἡ μικτὴ και ἡ ἀρχαία γλῶσσα.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πολυτυπία και ἡ πολυγλωσσία, αὐτὸ τὸ γλωσσικὸ μωσαϊκὸ και ἡ τεράστια διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ γλωσσικὰ αὐτὰ ἰδιώματα, δημιουργοῦν τὸ χάος και τὴν ἀταξία, τὸν κυκεῶνα και τὴ γλωσσικὴ τὴ σύγχυση στοῦ παιδικὸ μυαλό. Και ἀποροῦμε γιὰτὶ τὰ παιδιά δὲ μαθαίνουν καμιὰ γλῶσσα, γιὰτὶ ἀνορθογραφοῦν σὲ ἀπίστευτο βαθμὸ και δὲν μποροῦν νὰ συντά-

ξουν ένα γράμμα στη μάνα τους.

“Όλοι δεχόμαστε ότι η εκπαίδευσή μας νοσεί. Όλοι αναγνωρίζουμε ότι η διγλωσσία αυτή, μαζί με την άλλη κατάρτα της φυλής μας, τη διχόνοια, είναι οι δυο φραγμοί, τα δυο μεγάλα εμπόδια, που δέ μας άφησαν, ή μὲν διχόνοια νὰ εκπληρώσουμε τὰ ἱστορικά ὄνειρα τῆς φυλῆς μας, ή δὲ διγλωσσία νὰ πετύχουμε τὴν πνευματικὴ ἄνοδο τοῦ λαοῦ μας.

Ἡ ἀναγνώριση ὑπάρχει. Ἀλλὰ καὶ καμιά προσπάθεια δὲν καταβάλλεται γιὰ τὴ βελτίωση τῆς κατάστασης. Ἀντίθετα, ἔτι δημιουργεῖ ή μιὰ πλευρά, σπεύδει ή ἄλλη νὰ τὸ μεταβάλῃ, νὰ τὸ ἀφανίσῃ.

Καὶ ὅμως ὅλοι δεχόμαστε, καὶ οἱ γλωσσολόγοι ποὺ ἔρευνοῦν τὴ γλώσσα καὶ ἡμεῖς οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ποὺ ταχθήκαμε νὰ τὴ διδάξουμε καὶ οἱ κυβερνήτες ποὺ θεσπίζουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ γλωσσικὰ συστήματα, ὅτι ή γλώσσα δὲν εἶναι σκοπός. Εἶναι τὸ μέσο, εἶναι τὸ ὄργανο, μὲ τὸ ὁποῖο τὸ σχολεῖο ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ ἕναν ἄλλο ὑψηλότερο σκοπὸ. Νὰ μορφώσῃ τὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ. Νὰ τὸ κάμῃ ἱκανὸ νὰ σκέπτεται ἐπάνω στὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Νὰ ἀνάψῃ στὴν ψυχὴ του τὴ φλόγα γιὰ κάθε ὠραῖο καὶ ὑψηλό. Νὰ διεγείρῃ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ βιβλίο καὶ τὴ μελέτη. Νὰ τοῦ ὑποβάλῃ τὸ θαυμασμὸ στὴν ἔθνική μας ἱστορία, τὴν πίστη στὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀγάπη στὴν οἰκογένεια, σ' αὐτὰ ποὺ ὀνομάζουμε ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικὰ. Νὰ μεταδώσῃ γενικὰ στὸ παιδί τίς ἀξίες τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

«Ἡ γλώσσα, ὅπως λέει καὶ ὁ Ἐλισαῖος Γιανίδης στὸ περιποῦδαστο βιβλίο του «Γλῶσσα καὶ ζωή», εἶναι τὸ ὄργανο τῆς σκέψης, τὸ ὄργανο τῆς γυμναστικῆς τοῦ μυαλοῦ, ή πέτρα ὅπου ἀκονίζεται ὁ νοῦς, τὸ λουρί ποὺ μεταβιάζει τὴν κινήτρα δύναμη ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο τροχὸ τῆς ἔθνικῆς μηχανῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸν πολίτη, ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα στὸ λαό, ἀπὸ τὸ δάσκαλο στὸ μαθητὴ, ἀπ' τὸν ἱεροκῆρυκα στὸ ποιμνιο, ἀπ' τὸν ἀρχηγὸ στὸ στρατιώτη». Καὶ ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης, ὁ μεγάλος ἐκεῖνος γλωσσολόγος καὶ δημοτικιστής: «Ἡ γλώσσα εἶναι φῶς προορισμένο νὰ καταυγάσῃ τὴν πνευματικὴ μας ζωή. Εἶναι ή ἔκφραση τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου, εἶναι κύμα ζωῆς, ἀνοιγμὰ καὶ ἐπαφὴ ψυχῶν, ἀνταλλαγὴ αἰσθημάτων καὶ σκέψεων».

Μεγάλῃ εἶναι, ὅπως βλέπουμε, ή ἀποστολὴ τῆς γλώσσας. Καὶ ποῖο ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα, ἔχει τὴ δύναμη νὰ φέρῃ σὲ πέρας ἕνα τόσο λεπτὸ ἔργο, νὰ ἐκπληρῶσῃ ἕναν τόσο μεγάλο προορισμό; Ἡ καθαρεύουσα ἢ ή δημοτικὴ;

Ἄς μὴ δώσουμε ἡμεῖς τὴν ἀπάντηση, γιατί ή γνώμη μας μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν προσωπικὴ ἀντίληψη, ἐπηρεασμένη μάλιστα καὶ ἀπὸ κάποιον συναισθηματισμὸ ἢ καὶ γλωσσικὸ φανατισμὸ καὶ προκατάληψη.

Θὰ δώσω παρακάτω δυὸ κείμενα, παρμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀναγνωστικὸ καὶ γραμμμένα τὸ ἕνα στὴν καθαρεύουσα καὶ τὸ ἄλλο στὴ δημοτικὴ. Ἔ-

τσι θὰ ἀφήσουμε τίς δυὸ γλῶσσες νὰ μιλήσουν στοὺς ἴδιους τοὺς μαθητές μας. Καὶ ἀφοῦ ἀκούσουν τίς δυὸ φωνές καὶ νιώσουν τὴν πνοή τους καὶ δεχτοῦν τὴν ἐπίδρασή τους, ἄς τοὺς καλέσουμε νὰ ἀκολουθήσουν τὴ φωνὴ πού περισσότερο δόνησε τίς ψυχικὲς καὶ αἰσθητικὲς τους χορδές.

Καὶ νά, μιλάει ἡ πρώτη φωνή. Ἀντιγράφω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Ὁ ὄρκος τῶν Φιλικῶν» τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς Στ' δημοτικοῦ τοῦ Ο.Ε.Σ.Β. τοῦ ἔτους 1954, στή σελίδα 212.

«Τὸ ὑποψήφιον μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ δόκιμος, ὅπως ἐλέγεται, ὀδηγεῖται ὑπὸ τοῦ κατηχητοῦ του εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Ἐκεῖ ὁ κατηχητὴς ἀναγιγνώσκει καὶ ὁ δόκιμος ἐπαναλαμβάνει, μὲ ὄλον τὸ ἀνήκον σέβας εἰς τὴν ἱερότητα καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ πράγματος, τὸν μέγαν ὄρκον, τὸν ἐξῆς: Ὁρκίζομαι, ἐνώπιον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, οἰκαιοθελῶς, ὅτι θέλω εἶναι: ἐπὶ ζωῆς μου πιστὸς εἰς τὴν Ἐταιρείαν κατὰ πάντα... Ὁρκίζομαι, ὅτι θέλω τρέφει εἰς τὴν καρδίαν μου ἀδιάλλακτον μῖσος ἐναντίον τῶν τυράννων τῆς Πατρίδος μου, τῶν ὀπαδῶν καὶ τῶν ὁμοφρόνων μὲ τούτους... Τέλος πάντων, ὀρκίζομαι εἰς Σέ, ὦ ἱερὰ πλὴν τρισαθλία Πατρίς! Ὁρκίζομαι εἰς τὰς πολυχρονίους θασάνους σου. Ὁρκίζομαι εἰς τὰ πικρὰ δάκρυα, τὰ ὅποια τόσους αἰῶνας ἔχυσαν καὶ χύνουν τὰ ταλαίπωρα τέκνα Σου· εἰς τὰ ἰδικά μου δάκρυα, χυνόμενα κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ἐλευθερίαν τῶν ὁμογενῶν μου, ὅτι ἀφιερώνομαι ὅλος εἰς Σέ! Εἰς τὸ ἐξῆς σύ θέλεις εἶσαι ἢ αἰτία καὶ ὁ σκοπὸς τῶν διαλογισμῶν μου. Τὸ ὄνομά σου εἶναι ὁ ὀδηγὸς τῶν πράξεών μου καὶ ἡ εὐτυχία σου εἶναι ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν κόπων μου. Ἡ θεία δικαιοσύνη ἄς ἐξαντλήσῃ ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν μου ὅλους τοὺς κερανοῦς τῆς, τὸ ὄνομά μου νὰ εἶναι εἰς ἀποστροφὴν καὶ τὸ ὑποκειμένον μου ἀντικείμενον τῆς κατάρτας καὶ τοῦ ἀναθέματος τῶν ὁμογενῶν μου, ἂν ἴσως λησμονήσω εἰς μίαν στιγμήν τὰς δυστυχίας των καὶ δὲν ἐκπληρώσω τὸ χρέος μου. Τέλος ὁ θάνατός μου ἄς εἶναι ἀφευκτος τιμωρία τοῦ ἁμαρτήματός μου, διὰ νὰ μὴ μολύνω τὴν ἀγιότητα τῆς Ἐταιρείας μὲ τὴν συμμετοχὴν μου. Ἰωάννης Φιλήμων».

Ἀκούεται τώρα καὶ ἡ ἄλλη φωνή. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Ἡ Σουλιωτοπούλα» στή σελίδα 50 τοῦ ἴδιου ἀναγνωστικοῦ.

«Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὄλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πεῖνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακτρα καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι καὶ κείνο τ' ἄχαρο. Καὶ ἐκεῖ πού πολεμᾷ τὸ παλληκάρι τὸ ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, πού τὸν ξυπνάει:

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε καὶ ζῆ.

Ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδελφὴ τοῦ παλληκαριοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις Λάμπη;

— Ζεστὴ κουλούρα, ἀδελφέ, πού σοῦ τὴν ἐζύμωσα μὲ τὰ χεράκια

μου και ή μάγνα τήν ἔψησε στήν ἀνθρακιά μονάχη. "Ἐλα νά φᾶς και νά ξαποστάσης.

— Δέν μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶναι ή συλλογή σου, Νάση; "Ἐρχομαι: ἐγῶ και σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Και δὸς μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελᾶ ὁ ἀδελφὸς ὁ καπνισμένος. Και δὲν ἔχει ἀνάγκη νά μάθη τήν κορασιά πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος ἔδαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ ἐγέμιζεν ἐκείνη και σημάδευε. Και ὁ ἀδελφὸς της παραπέρα ἔτρωγε ἤσυχος και μονάχα τήν πείνα του ἄκουγε, τή θειριμένη μέσα του. Και ὁ πόλεμος ἔδαστοῦσε. Και ἐκεῖ ἓνα θόλι ἦρθε και ἐπέτυχε κατάστηθα τήν κορασιά. Και αὐτὴ ἔκανε καρδιά και δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη ἔσημάδευε και ἔτουφεκοῦσε.

— "Ἐφαγες, Νάση;

— Κοντεῦω, ἀκόμη λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ἐξαναρῶτησε και δεύτερη και τρίτη φορά. Και τότε μὲ ἓνα πήδημα τὸ παλληκάρι βρέθηκε κοντά της. "Ἀρπαξε τὸ τουφέκι και ἤσυχο, καθώς εἶχε τραβηχθῆ, ἐξανάρχησε τὸν πόλεμο.

Ἄμιλητη ή Σουλιωτοπούλα ἐπήγε παραπίσω και ἔπесе. Και ὁ πόλεμος ἔδαστοῦσε... Γιάννης Βλαχογιάννης».

Μίλησε ή πρώτη φωνή, για τήν πατρίδα, μὲ σκοπὸ νά φλογίση τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα τοῦ ἑλληνόπουλου. Μίλησε και ή δεύτερη φωνή, πάλι για τήν πατρίδα, για νά καλλιεργήση και αὐτὴ τὸ ἴδιο συναίσθημα. Ποιὰ ἀπὸ τίς δυὸ φωνές πέτυχε ἀπόλυτα τὸ σκοπὸ της;

Θὰ τὸ δοῦμε ἂν προσκαλέσουμε τοὺς μαθητὲς μας νά ἀκολουθήσουν τὴ φωνή πὸ τοὺς ἀνατάραξε τὸν ψυχικὸ τους κόσμο, τοὺς ζέστανε τήν καρδιά και πραγματικὰ τοὺς ἔχει ἐμπνεύσει τὸ πατριωτικὸ αὐτὸ συναίσθημα, πὸν για μᾶς ἰδιαίτερα τοὺς "Ἑλληνες, πὸν φέρνομε στοὺς ὤμους μας μιὰ κληρονομιά τριῶν χιλιάδων χρόνων, εἶναι τὸ εὐγενέστερο τῶν συναισθημάτων.

Ἐμεῖς οἱ δάσκαλοι, πὸν ζοῦμε τήν ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ και παρακολουθοῦμε τίς συναισθηματικὲς του ἐκδηλώσεις, εἴμαστε βέβαιοι ὅτι δλα τὰ παιδιὰ, χωρὶς καμιά ἀμφιταλάντευση, θὰ ἀκολουθήσουν τὴ δεύτερη φωνή. Κανένα δὲ θὰ θελήση νά περάση πρῶτα ἀπὸ τὸ σκαλοπάτι τοῦ Φιλικοῦ. "Ὅλα θὰ γίνουν ἀμέσως ἰσολεμιστὲς. "Ὅλα θὰ ἀρπάξουν τὸ καριοφίλι, θὰ γίνουν ἀπὸ ἓνα Σουλιωτόπουλο και μιὰ Σουλιωτοπούλα, νά δώσουν χέρι βοθηείας στὸ Νάση.

Ποιὸς ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ; Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὴ γλυκόλαλη γλῶσσα τῆς δημοτικῆς, πὸν μονάχα αὐτὴ μιλάει στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὴ ἐνθουσιάζει και φρονηματίζει, αὐτὴ φέρνει συγκίνηση και δημιουργεῖ τήν ἐμπνευση, αὐτὴ καλλιεργεῖ αἰσθήματα και μεταρσιώνει τὲ πνεῦμα και

τήν ψυχή. «Ἡ μητρική γλώσσα, ὅπως δέχεται καὶ ἄλλος παιδαγωγός μας, διαμορφώνει τὸ πνεῦμα, τὸ φρόνημα, τὴ νόηση καὶ τὸ θυμικὸ μας κατὰ ἓνα ὀρισμένο τρόπο καὶ ἀπελευθερώνει τὶς δυνάμεις ποὺ φωλιάζουν μέσα μας γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν, νὰ καλλιεργηθοῦν καὶ νὰ ἐξωτερικευθοῦν».

Ἡ καθαρεύουσα —γιατί νὰ μὴν τὸ ποῦμε, ἀφοῦ τὸ βλέπομε καὶ τὸ ζοῦμε μέσα στὸ σχολεῖο— εἶναι γλώσσα ψυχρὴ, στεγνὴ, στρυφνὴ, ἄψυχη, ἄνοστη, χωρὶς λογοτεχνικὴ ἱκμάδα, χωρὶς φρεσκάδα, χωρὶς πνοή. Εἶναι μιὰ δύναμη ἀρνητικὴ, εἶναι φραγμὸς γιὰ κάθε ἀνάταση τῆς ψυχῆς, εἶναι δεσμὸς στὴ σκέψη, ἐμπόδιο στὴ γραπτὴ διατύπωση τῶν διανοημάτων μας. Εἶναι, ὅπως τὴ χαρακτηρίζει καὶ ὁ Κ. Δημητράς «γλώσσα πλασμένη, χωρὶς ρίζες μέσα στὴ ζωὴ, στοιχεῖο ἀντιποιητικὸ».

Καὶ ἀπορῶ καὶ ἐγώ, πῶς κατόρθωσα νὰ κατανικῶ τὴν ἐπίδραση ποὺ δέχονταν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση πεζογραφημάτων, γραμμένων στὴν καθαρεύουσα καὶ νὰ παρουσιάσω ἔστω καὶ μιὰ μικρὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τῶν μαθητῶν μου.

Πρέπει ἔμως νὰ ἐμολογήσω ὅτι τὸ πέτυχα αὐτό, γιατί μέσα στὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, παρουσιάζονταν καὶ τὰ ἀργιολούλουδα τῆς δημοτικῆς, σὰν αὐτὸ τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη, ποὺ διαβάσαμε πρὶ πάντων. Ἔχει βλέψεις καὶ ἡ δημοτικὴ μιὰ θέση, ἓνα προγεφύρωμα, ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι, στὸ χωρὸ τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου. Ἀλλὰ θέση μικρὴ, θέση φιλοξενουμένου καὶ ὄχι νοικοκύρη. Γιατί καὶ τὰ κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ποὺ εἶναι σὲ γλώσσα δημοτικὴ, δὲν εἶναι γραμμένα στὴν ὀρθόδοξη καὶ γνήσια δημοτικὴ, ἀλλὰ νοθευμένα μὲ γραμματικὰ καὶ ἐκφραστικὰ στοιχεῖα τῆς καθαρεύουσας.

Εἶναι ἔμως κάτι κι αὐτό. Εἶναι ἡ ὄραση μέσα στὴν αὐχμηρὴ καὶ ἀγονη γῆ, ἡ πρασινάδα μέσα στὴν ἔρημο, ποὺ ἐξουδετερώνει κάπως τὸ ὑπόλοιπο ἄψυχο γλωσσικὸ ὕλικὸ τῶν ἀναγνωστικῶν. Καὶ ὁ δάσκαλος, ποὺ εἶναι βαφτισμένος στὰ νάματα τοῦ δημοτικισμοῦ, βρίσκει τὴν εὐκαιρία, μὲ λεπτολόγο αἰσθητικὴ ἀνάλυση τῶν πεζογραφημάτων αὐτῶν, νὰ κρατῆ ἄσθηστη τὴν ἀγάπη τῶν παιδιῶν γιὰ τὴ μητρικὴ τους γλώσσα.

Πρέπει ἔμως ἡ προσπάθειά του νὰ εἶναι ἀγρυπνη καὶ διαρκής, γιατί καὶ ἡ καθαρεύουσα ἀσκεῖ τὴν ἐπίδρασή της καὶ ὑπάρχει ὁ φόβος νὰ ἐκτραποῦν τὰ παιδιά ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς δημοτικῆς χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν.

Παρουσιάζω καὶ πέντε τέτοιες ἐκθέσεις, γιὰ νὰ δοῦμε φανερὴ τὴν ἐπίδραση τῆς καθαρεύουσας.

326. Ἡ βροχή

Ἦτο ἀκόμα πρωΐα, ὅταν ἀπὸ τὸ γερο-Ἵολυμπο ξεπετάχτηκαν κάτι πύργοι ἀπὸ σύννεφα. Καὶ στὴ βορινὴ κορυφὴ τοῦ Ἴθωνα, ἓνα λευκὸ συννε-

φάκι: ἀρμενίζει.

Μετ' ὀλίγον οἱ πύργοι μεγάλωσαν καὶ τὸ συννεφάκι, πού πρὶν μόλις διακρινόνταν, τώρα μαύρισε καὶ ἐξογκώθηκε. Πέρα στὴν ἄκρη τοῦ ὀρίζοντα μία ἀστραπή ἔσχισε γιὰ λίγα δευτερόλεπτα τὸν ἄερα ὡς ὄχιὰ καὶ χάθηκε σέρνοντας τὴ βροντώδη φοδέρα της. Σὲ λίγο ἓνα βουητὸ ἀκούσθηκε. Στρέφω καὶ βλέπω πλοκαμούς βροχῆς νὰ κρέμονται στὸ ἀντικρινὸ βουνό. «Χαλάζι: θὰ εἶναι!», ἄκουσα νὰ λένε. Ὡσπου νὰ γυρίσω νὰ δῶ, ἓνα πάγωμα ἔνωσα στὸ χέρι μου. Ἦταν μιὰ σταγόνα ἀπὸ τίς πρῶτες πού ἔπεσαν στὴ γῆ.

Τώρα οἱ βροντὲς ἀναταράζουν τὸ σύμπαν. Ἡ βροχὴ πίπτει ἀδιάκοπα.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1936-37. Σπερικνὴ Γ. Χαρκιᾶ. Τάξη Στ'.

Στὴν ἔκθεση αὐτῇ, ἡ μαθήτρια χρησιμοποιεῖ λεξιλόγιο, τύπους καὶ σύνταξι καὶ τῶν δυὸ γλωσσῶν. «Ἦτο» καὶ «ἦταν», «μετ' ὀλίγον» καὶ «σὲ λίγο», «μία σταγόνα» καὶ «μιὰ ἀστραπή», «βροντώδη» καὶ «βουητό», «πίπτει» καὶ «ξεπετάχτηκαν». Πῶς νὰ μὴ γεννηθῆ στὴ συνείδηση τοῦ παιδιοῦ, αὐτὸ πού λέμε γλωσσική σύγχυση:

327. Ἡ φύση

Βρισκόμουν ἔξω στὴν ἀνθισμένη φύση. Ὁ ἥλιος ἀνέφελος γλιστράει ἐπάνω στὸν οὐρανό, σὰν καράβι στὴ θάλασσα. Ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων στάζουν οἱ πρῶτοι ὕγροι ἀδάμαντες τῆς πρωινῆς ὀρόσου. Τὰ πουλιὰ ἰσοζυγιάζουν στὴν ἀτμόσφαιρα τραγουδώντας. Παντοῦ ἐπικρατεῖ τὸ πράσινο. Ἀπὸ παντοῦ ξεφυτρώνει ἡ ροδοστεφανωμένη ἄνοιξη.

Βραστά 30 Ἀπριλίου 1936. Ἐλευθερία Γ. Παπαδόπουλου. Τάξη Ε'.

Καὶ στὴν ἔκθεση αὐτῇ ἀναμιγνύονται καὶ ἐναλλάσσονται γλωσσικοὶ τύποι καὶ λεξιλόγιο καὶ τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρεύουσας. «Ὁ ἥλιος ἀνέφελος γλιστράει ἐπάνω στὸν οὐρανό, σὰν καράβι στὴ θάλασσα», ἀλλὰ καὶ «ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων στάζουν οἱ πρῶτοι ὕγροι ἀδάμαντες τῆς πρωινῆς ὀρόσου».

328. Ἡ χιονοθύελλα

Ἀπὸ τὸ πρῶι πυκνοπέφτουν νιφάδες στὴ γῆ καὶ τὴν ἀσπροντύνουν.

Ἡ ὥρα εἶχε παρέλθει. Ἦτο δειλινό. Ὁ βοριάς ἄρχισε νὰ φρικιά, νὰ τρέχη μανιασμένος, νὰ σφυρίζη καὶ νὰ σκορπᾶ φόβο σὲ ἀνθρώπους καὶ σὲ ζῶα. Βρισκόμουν ἀκόμη στὸ σχολεῖο. Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ σχολάσωμε. Μὰ τοῦ κάκου. Ποιὸς τολμᾷ νὰ παλέψη τὸ χειμῶνα; Ἐνα ρίγος φόδου μᾶς ἔπιασε.

Ριχθήκαμε στὴν ἀπονη ἀγκαλιά του καὶ παιδευτήκαμε φοβερά. Ἄλλον βλέπεις νὰ κάνη τοῦμπεσ καὶ νὰ φιλῆ τὴ γῆ, ἄλλον νὰ ἀγκαλιάξῃ τὰ παιδιὰ του, ἄλλον νὰ κλαίη ἀπαρηγόρητα καὶ ἄλλον νὰ τρέχῃ νὰ πιάσῃ τὸ καπέλο του. Παντοῦ σπεύρεται φόβος. Βογγᾶ ὁ χειμῶνας καὶ τοῦ φαίνεται νὰ μᾶς χάψῃ ζωντανούς. Τέλος ἀφοῦ πολλές φορές φίλησα τὴ γῆ, ἔφτασα βασανισμένος στὸ σπίτι.

Ξαφνικὰ ἐχτύπησε καὶ ἡ ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἦταν ὁ πατέρας μου. Μπαίνει χλωμὸς καὶ μᾶς λέει: «Μιά ψυχὴ ἔσωσα ἀπόψε».

Βραστὰ 15 Φεβρουαρίου 1936. Βασίλειος Π. Κυριακίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Καὶ στὴν ἐκθεση αὐτὴ, ὅπως βλέπουμε, ὁ μαθητὴς δὲ χρησιμοποιεῖ μονάχα τὴ δημοτικὴ. Ἄφθονα εἶναι τὰ δάνεια καὶ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα.

329. Ἡ ἀνοιξη

Ἦρθε ἡ ἀνοιξη. Τὰ καρποφόρα δένδρα ἐνεδύθησαν μὲ τὸν πολύχρωμο στολισμό. Ἡ θάλασσα κάτω στὸν Τορωναῖο κόλπο ἀστράφτει ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου. Τὰ ὕδατα τῶν ρυακίων κυλοῦν ἀπαλὰ ἀπαλὰ. Οἱ λόφοι, οἱ ἀγροί, πλημμυρισμένοι στὸ πράσινο. Τὴν πρωίαν καὶ τὴν ἑσπέραν ἀκούονται οἱ μελωδίες τῶν ἀηδονιῶν. Τὴ δὲ νύχτα ἀκούεται ἡ μονότονη φωνὴ τοῦ γκιῶν. Γκιῶν! γκιῶν!

Βραστὰ 27 Μαρτίου 1935. Νικόλαος Δ. Παντάλης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Γλῶσσα ἀνάμικτη ἀπὸ στοιχεῖα τῆς καθαρεύουσας καὶ τῆς δημοτικῆς. «Τὰ ὕδατα τῶν ρυακίων» ἀλλὰ καὶ «ἡ θάλασσα ἀστράφτει». Στὴ μιὰ πρόταση «τὴν πρωίαν καὶ τὴν ἑσπέραν» καὶ στὴν ἄλλη «τὴ νύχτα». Διαρκῶς μεταπηδάει ὁ μαθητὴς ἀπὸ τὸν ἓνα γλωσσικὸ τύπο στὸν ἄλλο. Θὰ λέγαμε ὅτι ἄρχισε τὸ γλωσσικὸ παραστράτημα. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διγλωσσης παιδείας μας. Χάνουν τὰ παιδιὰ τὸ γνήσιο γλωσσικὸ αἶσθημα καὶ γράφουν τὸ κράμα αὐτὸ τῆς δημοτικῆς καὶ καθαρεύουσας. Πολλές δὲ φορές παίρνουν καὶ μόνο τὸ δρόμο τῆς καθαρεύουσας, ὅπως βλέπουμε στὴν ἐπόμενη ἐκθεση.

330. Ἡ νύξ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς

Βαθιὰ σιγὴ ἐβασίλευε πανταχοῦ. Καὶ ἰδοῦ! Μέσῃ στὴ σιγαλιὰ τῆς νύκτας ἀκούσθηκε τὸ κτύπημα τῆς καμπάνας.

Ἦμαν ἑτοιμος ἀπὸ τὴ θράδου καὶ μόλις σηκώθηκα ἀπὸ τὸν ὕπνο τράβηξα πρὸς τὴν ἐκκλησία. Οἱ ψάλται κρατώντας ἀπὸ ἓν κηρίον ἔψελναν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐκκλησία βαθυηδὸν ἐγέμιζε ἀπὸ ἀνθρώπους. Ἦλθε

τέλος πάντων και ἡ ὥρα πού θά λέγαμε τὰ ἐγκώμια. Ὁ παπᾶς μαυροφορεμένος, ἐστάθη ἔμπροσθεν ἀπό τόν Ἐπιτάφιο και ἔκαμε τήν ἀρχή. Μετά τὰ ἐγκώμια, ὁ παπᾶς κρατώντας τόν Ἐπιτάφιο και μέ συγκινητικούς ψαλμούς ἐξήλθεν τήν θύραν τῆς ἐκκλησίας. Μόλις ἐξήλθομεν τήν θύραν, ἡ καμπάνα ἤρχισε νά κτυπᾷ πένθιμα και νά ζωηρεύη τή συγκίνηση εἰς τὰς ψυχάς μας.

Πρωτά 3 Μαΐου 1935. Νικόλαος Δ. Παντάλης. Στήν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Ἐδῶ πιᾶ δέν ἔχομε οὔτε τή δημοτική οὔτε τή μικτή. Μᾶς παρουσιάζεται σέ ὅλη τή μεγαλοπρέπειά της ἡ καθαρεύουσα. Ἀλλά και μέ ὅλα τὰ συνακόλουθά της. Μέ τούς σολοικισμούς και τίς ἀσυνταξίες της, σάν τὸ «ὁ-παπᾶς ἐξήλθεν τήν θύραν τῆς ἐκκλησίας», μέ ὅλα δηλαδή ἐκεῖνα τὰ γνωστά γλωσσικά μαργαριτάρια, πού θέλομε δὲ θέλομε θά κάμνουν πάντοτε τήν ἐμφάνισή τους στὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν μας, ὅταν δέν πάρωμε τὰ κατασταλτικά ἐκεῖνα μέτρα, πού θά περιορίσουν και θά ἐμποδίσουν τήν ἐπίδραση και τήν ἐπιρροή τῆς καθαρεύουσας.

Και τὸ ἀποτελεσματικότερο ἀπὸ ὅσα δοκίμασα ἦταν νά μὴν ἐπιτρέπω νά διαδίδωνται στήν τάξη ἐκθέσεις πού περιέχουν και γλωσσικά στοιχεῖα τῆς καθαρεύουσας.

Στὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς γλώσσας, δέν πρέπει νά δεχόμαστε κανένα συμβιβασμό, καμιά ὑποχώρηση. Στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἐκθέσεις και καθαρεύουσα εἶναι: δυὸ πράγματα ἀντίθετα και ἀσυμβίβαστα, ὅπως ἀσυμβίβαστα εἶναι και ἡ πνευματικὴ κατάσταση τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ μέ τή γλώσσα αὐτή. (Ὁ μαθητὴς τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου δέν μπορεῖ νά ἐκφρασθῆ και νά μᾶς παρουσιάσῃ δημιουργικὴ ἐργασία στήν καθαρεύουσα γλώσσα, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι δέν ξέρει τή γλώσσα αὐτή. Γιὰ νά γράψῃ ἓνα κείμενο σὲ γλώσσα καθαρεύουσα, πρέπει προηγουμένα νά κατέχῃ τή γραμματικὴ και τὸ συντακτικὸ της, πράγμα ἀδύνατο και ἀνέφικτο γιὰ τὸ μαθητὴ τοῦ δημοτικοῦ. Ἐπομένως δέν μπορεῖ νά νοηθῆ ἔκθεση γραμμμένη σὲ ἄλλη γλώσσα ἐκτὸς ἀπὸ τή δημοτική.

Σὲ ποιὰ γλώσσα πρέπει νά γράψῃ τὸ παιδί, μᾶς τὸ εἶπε τόσο ἐπιγραμματικὰ και ὁ Λούθηρος: «Πῶτα τή μάννα σου στὸ σπίτι, τὰ παιδιὰ στοὺς δρόμους, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ στήν ἀγορά, κοίταξέ τους στὸ στόμα πῶς μιᾶνε κι ἔτσι γράφε». Τήν ἀξία τῆς δημοτικῆς τήν ἀκούσαμε και ἀπὸ τὸν Ἰωνα Δραγούμη: «Ξερρίζωσε τή λαϊκὴ σου γλώσσα και θά χάσῃς τήν ψυχὴ σου».

Προτίμηση λοιπὸν και ταλάντευση ἀνάμεσα στίς δυὸ γλώσσες δὲ χωρεῖ. Γλώσσα και τῆς διδασκαλίας και τῶν ἐκθέσεων, στὸ δημοτικὸ τουλάχιστο σχολεῖο, δέν πρέπει νά εἶναι ἄλλη ἀπὸ τή δημοτική. Τή γλώσσα στήν ὁποία γράφθηκαν τὰ δημοτικά μας τραγούδια, τή γλώσσα στήν ὁποία σι-

χούργησε ὁ Σολωμὸς τὸν Ἐθνικὸ μας Ὑμνο, τὴ γλῶσσα στὴν ὁποία ἐκφράζεται ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Ἄλλωστε ἡ γλῶσσα αὐτὴ, μέσα στὴν ἑκατοπενηντάχρονη πορεία τοῦ ἐλεύθερου πολιτικοῦ μας βίου, ἔχει καλλιεργηθῆ καὶ ἀποκρυσταλλωθῆ σὲ κατασταλαγμένη πανελληνία μορφή, ἔχει ἀποκτήσῃ δικό της λεξιλόγιο, δική της γραμματικὴ καὶ σύνταξη καὶ μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ μὲ ἀκρίβεια τὰ πιὸ σύνθετα καὶ πιὸ λεπτὰ νοήματα καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς μας ζωῆς.

Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα ποὺ καταλαβαίνει τὸ παιδί, μ' αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀποδίδῃ σωστὰ τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του. Ἄς τὴν ἀκούσωμε καὶ στὶς ἐπόμενες ἐκθέσεις του.

331. Ἐπιστροφὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου

Νά, ὁ Μεγάλος Ἀλέξανδρος!

Ποῦ θέλει νὰ πάη; Μήπως ἐκεῖ ποὺ θγαίνει ὁ ἥλιος; Ναι, ἐκεῖ. Στὶς Ἰνδίες, στὴν ἑακουσμένη χώρα, μὲ τὶς ἀπέραντες πεδιάδες, τὰ μεγάλα ποτάμια, τὸν παράξενο κόσμο!... Καὶ νά, περνάει τὸ μεγάλο, πλατύ, ἤρεμο ποτάμι! Εἶναι τὸ τεράστιο ποτάμι, ὁ Ἰνδός.

Μὰ γιατί εἶναι σήμερα τόσο λυπημένος καὶ κλεισμένος στὴ σκηνή του; Νά γιατί! Θέλουν οἱ στρατιῶτες του νὰ γυρίσουν στὶς ἀγαπημένες τους πατρίδες!... Νά δοῦν τοὺς γονεῖς τους! Τὰ παιδιὰ τους! Τὰ ἔρημα σπιτόνια τους! Τὴ μάνα Ἑλλάδα ποὺ τόσα χρόνια τοὺς περιμένει!... Καὶ νιώθει τὸν πόνο τους καὶ ἀποφασίζει νὰ γυρίσῃ πίσω! Μὰ εἶναι τόσο μακριά! Τὸ μάτι τους δὲ φτάνει στὴ Μακεδονία! Μπροστά τους μὴ ἔρημος ἀνυδρὴ καὶ κλυτερή, ἡ Γεδρωσία!... Τέλος μὲ κόπο φτάνουν στὴ Βαβυλώνα! Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ ὁ Νέαρχος μὲ τὰ καράβια ἀπὸ τὸν Περσικὸ κόλπο!

Μὰ δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ ξαναδῆ τὴν πατρίδα του τὴ Μακεδονία! Πέθανε σὲ κείνα τὰ μέρη ποὺ μετέφερε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό!

Γαλιτσιτα, σχολ. ἔτος 1955 - 56. Βενετία Β. Παπαθασσιέου. Τάξη Δ'.

Καθάρια, χρυστάλλινη, γλυκὴ ἀκούγεται ἡ δημοτικὴ στὴν πένα τῆς μαθητριάς. Γλῶσσα ποὺ συναρπάζει μαθητὴ καὶ δάσκαλο, συγγραφέα καὶ ἀκροατή.

332. Ἡ κατασκηνοτικὴ μου ζωὴ

Γλυκοξημέρωσε! Ἄργα κυλοῦν οἱ ρόδες τοῦ αὐτοκινήτου!

Ἀφήνωμε πίσω τὸ χωριὸ καὶ προχωροῦμε πρὸς τὴ Μεταμόρφωση, ὁ-

που θρίσκειται ή κατασκήνωση τής Χαλκιδικής. Προχωρούμε κι όλα γύρω μας γίνονται πιό θμορφα, πιό χαρούμενα! Ἄριστερά, δεξιά, βουνά! Περνοῦμε ἀπό γραφικὲς τοποθεσίες, πού θά μείνουν ἀξέχαστες στό νοῦ μου! Κι ἐνώ προχωροῦμε μέ μιὰ κρυφὴ ἐλπίδα, ξαφνικά τὸ αὐτοκίνητο σταματᾷ. Βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ μεγάλη πόρτα μέ τὴν ἐπιγραφή: «ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ. ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΙΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ». Φτάσαμε ἐπιτέλους στὸν ἱερὸ τοῦτο χῶρο!

Σὰν μπήκαμε μέσα, τί κάλλη ἀπερίγραπτα ἦταν ἐκεῖνα! Θαυμάσια! Ἐδῶ γλάστρες, ἐκεῖ γλάστρες! Μὴν ὄνειρεύομαι; Ὅχι, θρίσκομαι στὴν κατασκήνωσή μας! Εἶναι: νεράιδα πού μᾶς μαγεύει, πού μᾶς νανουρίζει! Ἐδῶ εἶναι ή χαρά! Ἐδῶ σκορπίζεται ή εὐτυχία! Ἐδῶ φτερουγίζει ή ἀγάπη! Ἐδῶ ὅλα τὰ παιδιὰ εἶμαστε ἀδελφωμένα!

Μὲ τίς πολλὲς σκέψεις πού γυρίζουν στό νοῦ μου, πήραμε τίς θέσεις μας. Νᾶ τώρα. Καὶ οἱ τέσσερις κοινότητες λάμπουν! Παίρνομε τὸ δεῖπνο μας. Μᾶ ἐδῶ ή ζωή μας ἀλλάζει. Φαγητὸ ταχτικό! Καθαριότητα μεγάλη! Προσευχή! Ὡ! θά μείνουν ἀξέχαστες οἱ προσευχές μας! Κάτω ἀπὸ τὸ σκοτάδι, μπροστὰ στό εἰκόνημα τής Παναγίας, κάναμε τὴν προσευχή μας! Πῶς νᾶ σᾶς τὸ πῶ; Ἐνιωθα τὴν ψυχὴ μου σᾶ νᾶ μιλοῦσε μέ τὸ Θεό, μέ τὰ ἀγγελούδια! Καὶ ή ἔπαρση τής σημαίας μας, ἀνώτερη αὐτή! Ὡ! πῶς βλέπαμε τὸ σύμβολο τοῦ ἔθνους μας! «Λευκὴ σὰν ὄνειρο...» ἦταν τὸ τραγούδι μας! Κι ἐνῶ ξεκינוῦμε γιὰ τὴν τραπεζαρία, τὸ γάλα ἀχνίζει στό καζάνι! Καὶ τρώγαμε ἀπ' ὅλα τὰ καλά. Μόνο ξίνιζαν τὰ μούτρα μας σᾶ βλέπαμε τίς μελιτζάνες. Μᾶ στό τέλος τίς συνηθίσαμε κι αὐτές. Καὶ μετὰ τὸ φαγητὸ ὕπνο. Τὸ θράδυ κολύμπι, διδασκαλία, ψυχαγωγία! Οἱ μέρες περνοῦσαν! Ἀποχαιρετήσαμε τὸν κ. Ἐπιθεωρητὴ καὶ τὰ στελέχη! Βρισκόμαστε πιά στό αὐτοκίνητο! Φωνές, τραγούδια, ἀκούγονταν!

Ἄργα κυλοῦσαν οἱ ρόδες τοῦ αὐτοκινήτου. Φτάσαμε στό χωριὸ μας!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1956-57. Μαρία Μιχ. Καραζαφείρη. Τάξη Ε'.

Μόνο μέ τὴ γλώσσα τὴ μητρική, θραύεται ὁ γλωσσοδέτης τοῦ μαθητῆ, ἐλευθερώνεται ή σκέψη του καὶ ή πένα του τρέχει στό χαρτί.

333. Ἰαπωνία

Ἡ ἡμέρα ἡλιόλουστη!

Στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Τατοῦο μᾶς περιμένει τὸ ἀεροπλάνο. Ξεκινᾶμε. Ποῦ πηγαίνομε; Στὴν Ἰαπωνία! Τέσσερις χιλιάδες νησιά στὴν ἀράδα! Ἰεσῶ, Νιππὸν, Σικόκου, Κύου-Σου καὶ τόσα ἄλλα. Μὲ τὴ σειρά τὰ ἐπισκεπτόμαστε. Φτάνομε καὶ στὴ Νιππὸν! Πηγαίνομε στό Τόκιο! Εἶναι ή πρω-

τεύουσα τῆς Ἰαπωνίας. Τὶ χαμηλὰ καὶ ξύλινα σπίτια εἶναι ἐκεῖνα! Τὰ κά-
νουν ἔτσι γιὰ τοὺς σεισμούς. Πιὸ πάνω εἶναι καὶ τὸ ἡφαιστεῖο τὸ Φούτζι-Γιάμα!
Ἀφήνουμε τὸ Τόκιο καὶ πηγαίνομε στὴ Χιροσίμα καὶ τὴ Ναγκασάκη!...
Δυστυχησμένες πόλεις! Ἐδῶ ἔπεσαν οἱ δυὸ ἀτομικὲς βόμβες!...

Ἵστερα ἀπὸ πολυήμερο ταξίδι ξαναγυρίζομε πάλι μὲ ἀεροπλάνο στὴν
Ἑλλάδα.

Γκλάστια, σχολ. ἔτος 1956-57. Σωτηρία Παπακ. Δεβρελί. Τάξη Ε΄.

Μόνο μ' αὐτὴ τὴ γλώσσα μαθαίνει ὁ μαθητὴς νὰ σκέφτεται, νὰ μι-
λάει καὶ νὰ γράφει.

334. Ἡ ἐκδρομὴ

Ἡ ἀνοιξη πλημμύρισε τὶς ἐξοχὲς μὲ μύρα καὶ χελιδόνια!

Ἐνα ἀνοιξιότικο ξημέρωμα τοῦ Μάη ξεκινήσαμε! Οἱ χαράδρες καὶ
οἱ λαγκαδιὲς ξανάκουσαν ἄλλη μιὰ φορὰ τὶς παιδικὲς φωνές! Καὶ ἐκεῖνος
ὁ μισογκρεμισμένος πύργος (σημ. Ἐνετικὸς πύργος ποὺ βρίσκεται στὸ δρόμο
Σημάντρων - Ὀλύμβου) εἶναι ὁ σιωπηλὸς μάρτυρας τοῦ περασμένου φεου-
δαρχικοῦ συστήματος! Βασιλεύει μόνος καὶ ἔρημος ἐκεῖ ἐπάνω στὴ μικρὴ
δουνοπλαγιά. Ὅλα τὰ δέντρα φοροῦν τὸ πράσινο ράσο. «Κι ἐκεῖνο τὸ ἄχαρο
τὸ κούτσουρο ξεπέταξε ἓνα βλαστάρι τρυφερό».

Τὰ τέσσερα σχολεῖα ἀνταμώθηκαν τὴν ἴδια στιγμὴ στὸ ἴδιο μέρος!
Κάτω ἀπὸ τὰ πελώρια πλατάνια τοῦ Ὀλύμβου ποταμοῦ! Τὰ ἀσημένια λου-
λούδια τοῦ Μάη μᾶς ὑποδέχτηκαν μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ μᾶς χάρισαν τὴ μυ-
ρωδιά τους.

Ἐδῶ ποὺ ἤρθαμε θὰ παίξουμε, θὰ γελάσουμε, θὰ τραγουδήσουμε καὶ
θὰ φύγομε ὅταν ὁ ἥλιος μαζεύη τὶς τελευταῖες κόρες του, νὰ πᾶνε νὰ φω-
τίσουν κι ἄλλον κόσμο.

Σημαντρα, Μάιος 1950. Ὁμαδικὴ ἔκθεση Γεωργίου Τάπαλη Ε΄ καὶ Γεωργ. Πρ. Τσι-
πούρογλου, Νικολ. Παυλίδη Στ΄ τῆξης.

Μόνο μ' αὐτὴ τὴ γλώσσα μπορεῖ τὸ παιδί νὰ γράφει ἐκθέσεις λογο-
τεχνικῆς.

335. Ἡ ἀνάσταση

Μεσάνυχτα! Τὰ καντηλάκια λαμπύριζαν στὸ θόλο τοῦ οὐρανοῦ!

Οἱ ἀναστάσιμες καμπάνες ἀντήχησαν μὲς στὴ βαθιὰ σιωπὴ τῆς νύ-
χτας! Ὅλη ἡ οἰκογένεια στὸ πόδι! Μὲ τὶς ἄσπρες λαμπάδες στὸ χέρι, τρέ-

χουν ὅλοι ν' ἀκούσουν τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Τρέχουν νὰ γιορτάσουν τὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς χριστιανοσύνης. Τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐκκλησία φεγγοβολᾷ ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν κεριῶν, ἐνῶ ἔξω τὸ πηχτὸ σκοτάδι ζώνει τὸ χωριό. Οἱ ψάλτες ψέλνουν τὰ ὠραῖα τροπάρια τῆς ἀνάστασης! Ὁ παπὰς λαμπροστόλιστος θγαίνει ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη καὶ δίνει τὸ νέο φῶς στοὺς χριστιανούς.

— «Δεῦτε λάβετε φῶς» ἀκούγεται θωριά ἢ φωνὴ τοῦ παπα - Κωσταντῆ! «Χριστὸς ἀνέστη» χριστιανοί.

— Ἐληθῶς ἀνέστη» ἀπαντοῦν ἐκεῖνοι.

Μιὰ χαρὰ, μιὰ ἀγαλίαση, πλημμυρίζει τὶς καρδιές ὄλων μας! «Χριστὸς ἀνέστη». Αὐτὲς οἱ λέξεις θουίζουν στ' αὐτιά μας! Μὲ τὴν ἀνάστασή του ὁ Χριστὸς πάτησε τὸ θάνατο καὶ τώρα βασιλεύει ἡ αἰώνια ζωὴ! Ἡμέρα λαμπρὴ! Ἡμέρα ἀγία! Ἡμέρα ποὺ γεμίζει τὶς καρδιές μας χαρὰ καὶ ἀγάπη!

Χριστὸς ἀνέστη, ἀντιλαλοῦν καὶ οἱ γύρω πλαγιές. Χριστὸς ἀνέστη, τὸ ἐπαναλαμβάνουν καὶ οἱ γέρικοι θράχοι τῶν θουνῶν.

Γαλλίσινα, Πάσχα 1958. Βενετία Β. Παπαθεοφιλείου. Ἐξὴ Στ'.

Αὐτὴ ἡ γλῶσσα ἔχει τὸ κάλλος, τὴ μουσικότητα, τὴ ζωντάνια, τὴν πλαστικότητα. Μόνο μ' αὐτὴ τὴ γλῶσσα μπορεῖ ὁ μαθητὴς νὰ ἐκφράζη τοὺς στοχασμούς καὶ τὰ συναισθηματά του.

Εἶμαι δὲ ἀπόλυτα θέβαιος, ὅτι ἐντελῶς διαφορετικοὶ θὰ ἦταν καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐργασίας μας στὸ μάθημα αὐτὸ τῶν ἐκθέσεων, ἂν ἦταν τὰ παιδιὰ ὑποχρεωμένα νὰ γράφουν σὲ καθαρεύουσα γλῶσσα.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ δάσκαλος, ἂν θέλη νὰ ἀποδώσει στὸ ἔργο του, ἄς γίνη καὶ ὁ ἴδιος λάτρης καὶ κήρυκας τῶν ἰδανικῶν τοῦ δημοτικισμοῦ, ἄς καλλιεργήσῃ στοὺς μαθητές του τὴ γνώση καὶ τὴν ἀγάπη τῆς μητρικῆς γλώσσας, γιατί καὶ μόνο ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἶναι μιὰ δύναμη ποὺ θὰ τοὺς κάμη ἱκανοὺς νὰ γράφουν ἐκθέσεις λογοτεχνικές.

Ἀλλὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ τῆς γλώσσας τῶν ἐκθέσεων, εἶναι συνυφασμένο καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων καὶ τῆς τοπικῆς διαλέκτου. Γνωρίζομε ὅτι ὁ κάθε τόπος καὶ τὸ κάθε χωριό, ἔχει καὶ τὸ ἰδιαίτερο γλωσσικὸ του ἰδίωμα, τὴ δική του διάλεκτο, μὲ ἄφθονες ἰδιωματικές λέξεις καὶ φράσεις, ποὺ δὲν ἀνήκουν στὴν κοινὴ γλῶσσα, ἀλλὰ συνηθίζονται καὶ ἀκούγονται μόνο στὴν τοπικὴ διάλεκτο.

Καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν ἰδιωματικῶν αὐτῶν λέξεων εἶναι τόσο μεγάλος, ποὺ ἀναγκαστικὰ ὁ μαθητὴς θὰ χρησιμοποίησῃ καὶ τέτοιες λέξεις καὶ ἐκφράσεις στὶς ἐκθέσεις του.

Θὰ ἐπιτρέψομε λοιπὸν στὰ παιδιά νὰ μεταχειρίζονται στὶς ἐκθέσεις τους τοὺς γλωσσικούς αὐτοὺς ἰδιωματισμούς; Ἐμεῖς στὸ ζήτημα αὐτὸ παίρ-

νομε τήν ἐξῆς θέση. Οὔτε συνιστοῦμε ἀλλά οὔτε καί ἀπαγορεύομε τήν χρήση τους. Γιατί πολλές ἀπό τίς ἰδιωματικές αὐτές λέξεις καί φράσεις εἶναι τόσο ριζωμένες στή γλώσσα τοῦ λαοῦ μας καί ἔχουν τέτοια παραστατικότητα καί ἐκφραστικότητα, πού εἶναι δύσκολο στό μαθητή νά τίς ἀποφύγῃ ἤ νά τίς ἀντικαταστήσῃ μέ ἄλλες συνώνυμες.

«Ὁ ἰδιωματισμός εἶναι ἓνα δημιουργημα τῆς λαϊκῆς γλώσσας, πού ἔχει τὸ δικό του χρῶμα, τὸ δικό του πνεῦμα καί δὲν μπορεῖς νά διερμηνεύσῃς καί ν' ἀποδώσῃς τήν ἀκριβῆ, ἔννοιά του μέ ἄλλη λέξη ἢ ἐκφραση. Καί ὅποια ἐξήγηση καί ἄν δώσῃς καί πάλι δὲ θά μῆς στό πνεῦμα καί στό βάθος τοῦ ὅρου τῆς ἰδιωματικῆς ἐκφρασης».

Τέτοιες λέξεις καί λαϊκές ἐκφράσεις, παρμένες ἀπό τήν ἰδιωματική γλώσσα τοῦ χωριοῦ, βρίσκομε σέ πολλές ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, ὅπως στίς 17, 43, 119, 123, 124, 141, 175, 182, 211, 214, 229, 235, 262, 313, 318, 343, 364, 365, 410, 460, 472, 479, 535, 541, 542, 550 καί στίς ἐπόμενες πέντε.

336. Σ τὸ μύλο

Ἔφτασα στό μύλο. Ἀπό μακριά ἄκουσα τὸ βουητὸ τοῦ νεροῦ, πού γιούργιαρε κάτω ἀπὸ ἓνα θεόρατο γκρεμὸ.

Τὰ νερά, πέφτοντας ἀπὸ τόσο ψηλά, ἄφριζαν σὰ λυσσασμένα. Στίς ὄχθες τοῦ λάκκου, θεόρατα πλατάνια ὑψώνονταν. Ἔκρουαν τὰ οὐράνια, πού λέει ὁ λόγος. Πέρασα τὸ λάκκο καί στάθηκα. Κάτι ψαράκια ἔπαιζαν στὰ νερά. Ὅταν μὲ κατάλαβαν τρύπωσαν κάτω ἀπὸ μιὰ ὀγκώδη πέτρα, πού ἦταν στή μέση τοῦ λάκκου. Ποιὸς ξέρει ἀπὸ πού θά τήν ἔφερε ὅταν πλημμύρισε! Γύρω ἀπὸ τὸ λάκκο, βράχια καί πέτρες, ὕψωναν τοὺς μεγάλους ὄγκους τους. Στίς ἐπιφάνειές τους παχὺς μουχὸς (σημ. βρύα) πρασίνιζε.

Τέλος πῆγα καί μέσα στό μύλο. Ὁ μυλωνάς, μ' ἓνα πανωφόρι χιονισμένο ἀπὸ ἀλεύρι, ἔδαζε σιτάρι σ' ἓνα σακούλι. Τράβηξε ἔπειτα μὲ δύναμη ἓνα ξύλο. Ἐνα ἄλλο βουητὸ ἀκούστηκε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας καί ὁ μύλος ἄρχισε νά ἀλέθῃ. Ἔτρεξα ἔξω καί εἶδα μέσα ἀπὸ μιὰ τρύπα νά πετιέται τὸ νερὸ σὰ βροχή, μὰ μὲ μεγάλη δύναμη.

Ἵστερα ὁ μυλωνάς ἀφοῦ ζύγιασε τὸ ἄλεσμα, τὸ φόρτωσε καί ἐγὼ τράβηξα γιὰ τὸ χωριό.

Βραστὰ 15 Δεκεμβρίου 1934. Νικόλαος Δ. Παντάλης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀρχοτάτης.

Τὸ ρῆμα «γιουργιάρω» σημαίνει ὀρμῶ, ἐπιτίπτω. Ἀλλὰ ἡ λέξη ὀρμῶ δὲν ἀποδίδει ἐπακριδῶς τήν ἔννοια τοῦ γιουργιάρω. Εἶναι πολὺ πιὸ ἀδύνατη ἀπὸ τήν ἰδιωματική λέξη.

337. Ἡ κυρα - Ἀσημίνα

— «Τί θρέ, ἡμέ ἢ μάνα μὲ δὲ μὲ εἶπι πὼς ματατουπάει τοῦ μιρουλόι. Τώρα ἀφνοὶ μὲ τὰ στινά, οἱ ξουρσιμέν' μᾶς ἔθγαλαν αὐτὰ τὰ χαζά».

Αὐτὰ ἔλεγε καὶ ξανάλεγε ἡ κυρα - Ἀσημίνα, ἡ γειτόνισσά μας, στή μητέρα μου. Γελῶ μὲ τὰ λόγια της, δαγκάνοντας τὰ χεῖλη μου. Κάθεται στὸ κρεβάτι καὶ ἔλη τὴν ὥρα, μὲ σουφρωμένα φρύδια, λέγει γιὰ τὸ παλιὸ καὶ τὸ καινούριο ἡμερολόγιο. Ἐγὼ ὅμως τὰ ἔχω καλά μὲ τὴν κυρα - Ἀσημίνα. Ὅταν φκιάση μπουμπότα, μοῦ κρατεῖ ἓνα κομμάτι. Καὶ ξέρετε γιὰτί ἔχομε τόση φιλία; Γιατί ἔταν περνῶ ἀπὸ τὴν αὐλή της τὴ λέω τὴν καλημέρα ἢ τὴν καλησπέρα.

Ἡ κυρα - Ἀσημίνα ἔταν μὲ δὴ χαμογελᾶ, σουφρώνοντας τὰ ξανθὰ φρύδια της.

Βραστό, σχολ. ἔτος 1936 - 37. Στεριανὴ Γ. Χαρκιᾶ. Τάξη Στ'.

Στὸ διαλογικὸ μέρος τῆς ἔκθεσης αὐτῆς, ἡ μαθήτρια χρησιμοποιεῖ τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τοῦ χωριοῦ μας. Τὰ κύρια δὲ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἰδιώματος αὐτοῦ, εἶναι ὅτι μετατρέπει τὸ φωνῆεν ε καὶ τὴ δίφθογγο αι, ἔταν εἶναι ἄτονα, σὲ ι καὶ τὸ ο καὶ ω σὲ ου (στενά - στινά, παιδί - πιδί, ἔρχομαι - ἔρχομι, τρέχω - τρέχου). Ἀλλοιώνει τὰ ἄρθρα, τὸ ἀρσενικὸ ο σὲ ι καὶ τὸ οὐδέτερο τὸ σὲ τοῦ (ὁ πατέρας - ἰ πατέρας, τὸ ἡμερολόγιο - τοῦ μιρουλόι). Συγκόπτει ἀπὸ τὶς λέξεις τὰ ἄτονα φωνήεντα καὶ τὶς διφθόγγους (ξουρσιμένοι - ξουρσιμέν', βουνὸ - βνό, Γιώργης - Γιώρς). Ἀναγραμματίζει τὶς λέξεις (ἔφυγαν - ὕφγαν). Τονίζει τὶς λέξεις καὶ στὴν ἀντιπροπαραλήγουσα (ἔτρεξαμε - ἔτριξάμι, δεχόμεστε - δέχουμέστι). Παρεμβάλλει μεταξὺ τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ ἄρθρου καὶ τῶν ἐπόμενων λέξεων ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν ἢ δίφθογγο, τὴν εὐφωνικὴ συλλαβὴ γι (ὁ ἄγιος - ἰ ἄγιους - ἰ γιάγιους, ὁ οὐρανός - ἰ οὐρανός - ἰ γιουρανός, ἡ ὄργη - ἡ οὐργή - ἡ γιουργή). Μετασχηματίζει τὶς λέξεις (αὐτοὶ - αὐτεῖνοι - ἀφνοὶ) κ.λ.π.

Ὅσο γιὰ τὴν ἔκφραση «ἀφνοὶ μὲ τὰ στινά» ἐννοοῦν στὸ χωριό μας τοὺς ἀνθρώπους ποὺ φοροῦν πανταλόνια (στινά), τοὺς πολιτισμένους, τοὺς μορφωμένους. Αὐτοὶ «μὲ τὰ στινά, οἱ ξουρσιμέν'» ἔφεραν κατὰ τὴ γνώμη καὶ τῆς κυρα - Ἀσημίνας τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου.

338. Ὁ Γιώργος ὁ καλόκαρδος

— «Γιατί ρὲ πιδιὰ μὲ σκιτζέβιτι; Τί σᾶς φταίου;»

Ἐλεγε καὶ ξανάλεγε ὁ Γιώργος τῆς γειτόνισσάς μας, καθὼς τὸν τραβοῦσαν καὶ τὸν χτυποῦσαν, ἔτσι γιὰ τὰ γούστα, τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς.

Καί ὅμως τὸ Γιώργο δὲν τὸν κακοφαίνεται. Πηδᾶ, γελᾶ τρελά, σουφρώνοντας τὸ μεσόφρυδο.

— Ἔ ρέ βλάκα, γιατί δὲν ἔρχεσαι καί σὺ στὸ σχολεῖο, τὸν λέγει ἓνα παιδὶ καί τὸν δίνει ἓνα μπάτσο.

Μάτωσε ἡ ψυχὴ μου, καθὼς ἄκουσα τὸ «μπάτς».

Τέτοια καί ἄλλα πολλὰ τὸν κάνουν, ἀλλὰ τὸ Γιώργο δὲν τὸν κακοφαίνεται. Πηδᾶ, γελᾶ, σουφρώνοντας τὸ μεσόφρυδο.

Πραστᾶ, σχολ. ἔτος 1936 - 37. Στερικινὴ Γ. Χαρκιά. Τάξη Στ'.

Ἡ λέξι «σκιτζέβω» σημαίνει θασανίζω, πειράζω. Εἶναι ἀσφαλῶς λέξι ξενική, πού τὴν πῆρε ὁ λαὸς μας ἀπὸ τὰ ἀλλόγλωσσα ἐκεῖνα ἔθνη (ρωμαίους, σλάβους, τούρκους κ.λ.π.) πού κατὰ καιροὺς ἐπέδραμαν καί κατέκτησαν γιὰ λιγότερο ἢ περισσότερο χρονικὸ διάστημα τὴ χώρα μας. Καί ἡ λέξι ἔμεινε καί πολιτογραφήθηκε στὴ γλώσσα μας, ὅπως καί τόσες ἄλλες ξενικὲς λέξεις καί ὁ λαὸς τὶς θεωρεῖ πιά σὰ δικές του λέξεις. Καί ὁ ὅρος «σκιτζέβω» δὲν ἀναπληρώνεται μὲ τὶς συνώνυμες ἔννοιες τοῦ πειράζω ἢ θασανίζω. Ἄλλο ἐννοεῖ καί αἰσθάνεται ὁ κάτοικος τοῦ χωριοῦ μου ὅταν ἀκούῃ τὸ «σκιτζέβιτι» καί ἄλλο τὸ πειράζετε, θασανίζετε.

339. Γιαγιά καί ἐγγονός

— Πρὲ Χρῆστο, πακεΐδες τὸν Πάνο;

— Ὁχι, ἄμμια (σημ. θεία) Βαγγελιά, δὲν τὸν εἶδα.

Καί τρέχοντας μὲ ξεχωφωμένη γαλέντζα, πάει νὰ τὸν βρῇ. Ὅπου συναντοῦσε παιδιὰ, ρωτοῦσε:

— Πρὲ ἀγορέλια, εἶδατε τὸν Πάνο μ';

Ἄλλα τὴν κορόιδευαν καί ἄλλα τὴν ἀπαντοῦσαν. Μέχρι τὸ μεσημέρι στὸ σπίτι δὲν πάτησε. Ἐρευνοῦσε νὰ βρῇ τὸν ἐγγονό της. Αὐτὸ, διαβολεμένο ὅπως ἦταν, δὲ φανερώθηκε. Χωμένο μέσα στὶς ψάθες καί τὶς παλιὲς καλαμιωτές, ἔκαμε τὸ πείσμα του. Μόνο τὸ ἑράδου πῆγε στὸ σπίτι. Ἦ γιαγιά τὸν εἶδε καί τότε ἠσύχασε καί ἔφαγε.

Τέτοια ἀγάπη ἔχει ἡ ἄμμια Βαγγελιά στὸν Πάνο!

Σήμερα 20 Νοεμβρίου 1951. Χρῆστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

Στὴν ἐκθεση αὐτὴ συναντοῦμε λέξεις καί ἐκφράσεις, πού ἀκούγονται ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἐκείνους τῶν Σημάντρων, πού προέρχονται ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

340. Στὸ στρατὸ

Πρῶι πρῶι τὸ αὐτοκίνητο σταμάτησε στὸ κέντρο τῆς πλατείας τοῦ

χωριού.

Πολλοὶ ἄνθρωποι πηγαινοέρχονται βιαστικοί. Φτάνουν στὸ αὐτοκίνητο καὶ πέντ' ἕξι παλικάρια. Ἦρθε ἡ σειρά τους νὰ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα. Οἱ μητέρες τῶν παιδιῶν κλαῖνε πικραμένες. Ὅλοι χαιρετοῦν τοὺς νέους φαντάρους. Ὁ Ἀκάσης — ἔτσι λέγεται ὁ σωφέρ — ἀνέβηκε στὸ αὐτοκίνητο καὶ ἄρχισε νὰ κόβη εἰσιτήρια. Ἀνέβηκαν καὶ οἱ στρατιῶτες λυπημένοι. Βγάλανε τὰ καπέλα τους καὶ ἀποχαιρετοῦσαν τοὺς χωριανούς.

— «Ἀγλαγιαράκ γκιτίν, γκιουλερεκτέν γκέλιν» (σημ. κλαίγοντας νὰ πᾶτε, γελώντας νὰ ῥθῆτε).

Οἱ μάνες αὐτὴ τὴν εὐχὴ δῶσανε στὰ παιδιὰ τους.

Σήμερον 19 Νοεμβρίου 1946. Ὁμιλικὴ ἔκθεση Ἰωσήφ Συμ. Τεπερικόγλου, Μηνᾶ Β. Ἐδιάρογλου, Ἡλία Ν. Κίρτζαλίδη, μαθητῶν Στ' τάξης.

«Ἀγλαγιαράκ γκιτίν, γκιουλερεκτέν γκέλιν». Ἐδῶ δὲν πρόκειται θέλεια γιὰ τοπικὸ ἰδιωματισμὸ, ἀλλὰ γιὰ μιὰ καθαρῶς ξενικὴ ἔκφραση. Τὸ χωριὸ αὐτὸ ἀποτελεῖται κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἀπὸ τουρκόφωνο πληθυσμὸ καὶ οἱ γεροντότεροι τοῦ χωριοῦ, ἔταν συνδιαλέγωνται μὲ ὁμογλώσσους τους, χρησιμοποιοῦν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα. Δὲν παρατηρεῖται τὸ ἴδιο καὶ στοὺς νέους καὶ τοὺς μαθητὲς τοῦ σχολείου. Ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἦταν ἡ πρώτη καὶ ἡ μόνη φορά, ποὺ ἄκουσα μαθητὲς νὰ ἀναμιγνύουν στὸν προφορικὸ ἢ γραπτὸ τους λόγο καὶ ἐκφράσεις τῆς γλώσσας αὐτῆς. Καὶ γιατί τὸ ἔκαμαν αὐτό; Ἴσως γιατί ἡ ἐρμηνεῖα τῆς φράσης αὐτῆς στὴ γλῶσσα μας, δὲν ἀποδίδει τὸ λεπτότερο καὶ βαθύτερο ἐκεῖνο αἶσθημα ποὺ ἤθελαν νὰ ἐκφράσουν οἱ μάνες στὰ στρατευόμενα παιδιὰ τους μὲ τὴν τουρκικὴ ἔκφραση.

Δὲν ἀπαγορεύουμε λοιπὸν τὶς ἰδιωματικὲς λέξεις καὶ τὶς λαϊκὲς ἐκφράσεις τῆς τοπικῆς διαλέκτου, γιατί μ' αὐτὲς ἐκφράζουν οἱ μαθητὲς τόσο παραστατικὰ τοὺς στοχασμοὺς τους καὶ ἐρμηνεύουν τόσο ζωντανὰ τὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ μας.

Ἐντύπωση ἔπειτα προξενεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μαθητὲς μας καταβάλλουν προσπάθεια νὰ παρουσιάσουν στὶς ἐκθέσεις τους πρωτότυπες καὶ πολλές φορές τελείως καινούριες λέξεις τὶς ὁποῖες δημιουργοῦν οἱ ἴδιοι.

Φυσικὰ δὲν πρέπει νὰ ἔχωμε καμιὰ τέτοια ἀπαιτήση νὰ δοῦμε τοὺς μαθητὲς μας δημιουργοὺς τῆς γλώσσας. Μεγάλῃ ἄς εἶναι ἡ ἱκανοποίησή μας ὅταν πετύχωμε νὰ γίνουν οἱ μμητὲς τῆς. Ὡστόσο στὶς πέντε ἐκθέσεις ποὺ ἀκολοθοῦν, παρατηροῦμε ὅτι κρύβουν καὶ κάποια λεξιπλαστικὴ ἱκανότητα. Ἐπινοοῦν καὶ πλαστοργοῦν λέξεις ποὺ γιὰ πρώτη φορά ἀκούσθηκαν. Ὅπως στὴν ἐπιπόνηση τοῦ θέματος ζητοῦν τὴν πρωτοτυπία, γιὰ νὰ κάμῃ ἢ ἐκθεσὴ τους ἐντύπωση, ἔτσι καὶ ὅταν δουλεύουν μιὰ φράση, φροντίζουν νὰ ἀποφύγουν τὶς κοινές, στερεότυπες καὶ συνηθισμένες λέξεις καὶ νὰ ἀποδώσουν τὶς

σκέψεις τους με τις πιο κατάλληλες και πρωτότυπες λέξεις, τις όποιες πλάθουν οι ίδιοι.

341. Ὁ χορός

Οί οργανοπαίχτες καθισμένοι, παίζουν με χαρά, γιατί οί τσέπες γεμίζουν.

Καί τι τραγούδι δέν παίζουν! Τά νεανικά σώματα πιάνονται χεράτα και σχηματίζουν κύκλο. Ὁ πρώτος τοῦ χοροῦ με περηφάνεια και καμάρι χορεύει, ρίχνοντας στους οργανοπαίχτες τό δεκάρικο. Νά κι ἄλλος χαζός, πού τρώει τή ζωή του στο μεταλλεῖο και σέ μιὰ στιγμὴ σπαταλάει τά χρήματά του στά βιολιά!

Μά αὐτά ἔχει τό γλέντι!

Σήμαντρα 18 Φεβρουαρίου 1952. Χρήστος Π. Χατζηπούλιας. Τάξη Σ΄.

Βέβαια τό ἐπίρρημα «χεράτα» (κρατητά με τά χέρια) ὑπάρχει στό ἑλληνικό λεξιλόγιο, ἀλλά οὐδέποτε ἀκούγεται στό στόμα τῶν ἀνθρώπων τῶν χωριῶν τῆς Χαλκιδικῆς τουλάχιστον. Καί οὔτε πιστεύω ὅτι δανείσθηκε τή λέξη ὁ μαθητής ἀπό ξένο κείμενο. Τήν ἐπλάσε ὁ ἴδιος τή στιγμὴ πού ἔγραψε τήν ἔκθεσή του.

342. Ἄς φυσᾶ τώρα

Ἐξω σβιτσινα ὁ δυνατός ἀέρας!

Τό παλτό μου κρέμεται στό κρεμαστάρι. Τό θάζω και θγαίνω ἔξω νά παίξω με τόν ἀέρα. Ὁ ἀέρας ὅμως δέν ξέρει ἀστεῖα. Μ' ἔνα κύμα του με ξάπλωσε φαρδιά πλατιά ἐπάνω στο φράχτη. Καλά νά πάθω, γιατί δέν σέφτηκα τά λόγια τοῦ δασκάλου, ὅταν μᾶς μιλοῦσε για τήν ἰσορροπία τῶν σωματιῶν στή Φυσική Πειραματική. Ἔπρεπε νά ἀνοίξω τά πόδια μου, νά πιάσω μεγάλη βάση και τό κέντρο τοῦ θάρους νά χαμηλώσω. Πάει τό καινούριο παλτό μου! Κι ἂν τό δῆ ὁ πατέρας μου τό θράδῃ; Σηκώνομαι μισοζαλισμένος και τραβῶ για τό σπίτι. Μπήκα μέσα. Εὐτυχῶς δέν ἦταν κανένα. Φαίνεται ὅτι κάπου θά πῆγαν ὄλοι.

Βγάζω τό παλτό και χώνομαι κάτω ἀπό τό πάπλωμα. Ἄς φυσᾶ τώρα!

Σήμαντρα 29 - 11 - 1949. Γαβριήλ Γ. Νατσόπουλος. Τάξη Ε΄.

Και τό ρῆμα «σβιτσινα» τό συναντήσαμε στο ποίημα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ «ὁ ἑλληὴν ναύτης», ἀλλά με τήν ἔκφραση «σβιντζινίζει». Γι' αὐτό ἔχω τή γνώ-

μη ότι η λέξη είναι πλασμένη από τον ίδιο το μαθητή. "Αν τή δανειζόταν από το ποίημα, θα έγραφε «σβιντζινίτζει» και όχι «σβιτσινα».

343. Τὸ νυχτέρι

Σουρούπιωνε ἡ παραμονή τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Πολλές σκέψεις σκότιζαν τὸ μυαλό της. Τέσσερα φουστάνια εἶχε νὰ παραδώσει ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Σὲ λίγο ἤρθαν καὶ τὰ τρία κορίτσια πού μαθαίνουν αὐτὴ τὴ μοδιστρικὴ καὶ τραβώντας τις καρέκλες πού ἦταν ἀκουμπισμένες πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα, καλοστρώθηκαν στὴ δουλειά.

— Οὐφ μωρέ, πόσο πισιμάνεψα! Εἶπε ἡ κυρία, παίρνοντας τὸ ψαλίδι νὰ κόψῃ ἓνα μαῦρο πανί.

— Τὶ πισιμάνεψες καλέ; Γιὰ ποιο πράγμα; Ἀπάντησε ἡ ἄλλη, ἐγάζοντας μερικὲς καρφίτσες ἀπὸ τὸ τσαντάκι της.

— Νά, πισιμάνεψα πού ἔμαθα αὐτὴ τὴν τέχνη, εἶπε ζύνοντας τὸ κεφάλι της.

— Καὶ γιατί;

— Γιατί τὸ κεφάλι σου ζαλιζέται ὅλη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὴν ψιλοδουλειά καὶ τὰ μάτια σου κλείνουν ἀπὸ τὴν ἀγρυπνία.

— Ἔχει δίκιο, εἶπε ἡ ἄλλη μαθήτριά, ρίχνοντας ἓνα φουστάνι στὸ σκονί.

Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ διαλύσῃ τὸ νυχτέρι. Τὰ τρία κορίτσια φεύγουν μὲ τὰ μάτια κατακόκκινα ἀπὸ τὴν ἀγρυπνία. Καὶ ἡ μοδίστρα πέφτει κατάκοπη νὰ κοιμηθῇ.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950 - 51. Χρῶλ. ἴ. Εὐταξίας. Τάξη Σ'.

Τὴν τέχνη τῆς μοδίστρας, μὲ τὴ λέξη «μοδιστρικὴ», μοῦ φαίνεται ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀκούω.

344. Τὸ ταξίδι στὴν Ὀρμούλια

Ἦταν πρωί. Ὁ ἥλιος λαμπρὸς λαμπρὸς ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴν ἀνατολή.

Ξεκινήσαμε καὶ ἐμεῖς μὲ τὸν πατέρα μου γιὰ τὴν Ὀρμούλια. Πλησιάσαμε. Ἐνα λάκκο ἀντικρίσαμε, πού χωρίζει τὸν καταπράσινο κάμπο τῆς Ὀρμούλιας σὲ δύο. Χλάπ! χλάπ! ἓνας χλαπαταγιμὸς ἀκούστηκε μπροστὰ μας. Ἦταν ἓνα ἄλογο, μαῦρο σὰν κόρακας, πού ἔσερνε ἓνα χρωματιστὸ κάρο. Ἐπάνω κάθονταν καὶ δυὸ ἁμορφοκαμιωμένες κοπέλες. Φαίνεται πῆγαιναν στὰ χωράφια γιὰ δουλειά. Περπατήσαμε ἀκόμα λίγο καὶ φτάσαμε στὴν πλατεία

του χωριού. Πέντ' ἔξι αὐτοκίνητα ἦταν ἐκεῖ σταματημένα. "Ἐνας λεβέντης καφετζής, μὲ ἓνα μαντίλι στὸν ὄμο, μᾶς ἔφερε τὸν καφέ. Τελείωσε ὁ πατέρας τῆ δουλειά του καὶ τὸ βραδάκι ἀνηφορίσαμε καὶ πάλι γιὰ τὰ Βραστά.

"Ὅλα ἦταν ὠραῖα καὶ εὐχάριστα στὴν Ὀρμιλία!

Βραστά 20 Δεκεμβρίου 1934. Νικόλαος Ἰ. Δημιταῖος. Τάξη Στ'.

Ἡ λέξη «χλαπαταγιμός» εἶναι ὅπωςδὴποτε καθαρὸ δημιούργημα τοῦ μαθητῆ. Ἄκουσε τὸ φυσικὸ ἦχο «χλάπ χλάπ» ποῦ εἶχε παραχθῆ ἀπὸ τὸ ζῶο ποῦ θάδιζε στὸ λασπωμένο ἔδαφος, μιμήθηκε τὸν ἦχο καὶ τὸν ὀνοματοποίησε μὲ τὴ λέξη «χλαπαταγιμός». Εἶναι μιὰ λέξη ἀπόλυτα ὀρθή καὶ ἀκριβολογική μένη καὶ θὰ μπορούσε ἄριστα νὰ πλουτίσει τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο.

345. Στὸ μεταλλεῖο

Γλυκοξημέρωσε! Ἡ χαρά μου ἦταν ἀπερίγραπτη!

Ξεμακρυνθήκαμε κάμποσο ἀπὸ τὸ μικρὸ χωριουδάκι μας. Τὸ κάτασπρο ἐκκλησιάκι, ἡ σιγομίλητη φωνούλα τῶν δέντρων, τὸ ἀνάλαφρο ἀεράκι, τὰ κρυσταλλένια καὶ γάργαρα νερὰ τοῦ ποταμοῦ, ποῦ κυλοῦσαν ἀπαλά, ἐνθουσίαζαν τὰ πάντα. Φτάσαμε στὸ μέρος ποῦ ἀπὸ πολλὸν καιρὸ ἦταν τὸ θνεῖρό μου. Ἡ θάλασσα ἀπὸ μακριὰ ἔστελνε τὸ δροσερὸ ἀεράκι της.

Φτάσαμε καὶ στὸ μεταλλεῖο! Τὸ ἀπέραντο χάος καὶ οἱ μεγάλες σπηλιές σου κάμνουν ἐκπληξή! Τὸ θαρὸ καὶ σιδερένιο θαριρὸ ἀλύπητα σκίζει τὰ σπλάχνα τῶν βράχων. Ὁ κύριος Χρῆστος, ὁ ἐπιστάτης, ἔλο καὶ μπαινοβγαίνει στὶς θατιές καὶ σκοτεινές γαλαρίες. Οἱ ἐργάτες θρίσκονται σὲ μεγάλη κίνηση. Τὰ κορίτσια ἔβη τὴν ἡμέρα, μὲ τὰ σφυριά στὰ χέρια, καθαρίζουν τίς πανάκριβες καὶ δυσσεύρετες πέτρες τοῦ λευκολίθου!

Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει. Οἱ νυχτερίδες ἄρχισαν νὰ πετοῦν. Ὁ ὄριζοντας στολίστηκε μὲ τὴ χρυσή κορδέλα. Ἀποχαιρετήσαμε τοὺς καταπράσι-
νους θάμνους, τίς χαντρακοκκινოსτόλιστες κουμαριές καὶ ξεκινήσαμε γιὰ τὸ χωριό.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1952-53. Ἀσημίνα Χρ. Καρκαώστα. Τάξη Στ'.

Καὶ γιὰ τὴ σύνθετη λέξη «χαντρακοκκινოსτόλιστες» δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι τὴν ἐπλασε ἡ μαθήτριά. Στὸ μεταλλεῖο ποῦ πῆγε, εἶδε τίς κουμαριές καταστόλιστες μὲ τὰ κούμαρα, ποῦ μοιάζουν σὰν κόκκινες χάντρες καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴ ἐπινόησε μιὰ νέα δική της λέξη.

Τὴν προσπάθεια καὶ τὴν τάση τῶν μαθητῶν νὰ πλαστοουργοῦν καινοφανεῖς λέξεις τὴ βλέπομε καὶ στὶς ὑπ' ἀριθ. 99, 129, 217, 349, 380, 444, 445, 471, 486, 487, 488, 489 καὶ 490 ἐκθέσεις, μὲ τίς ἀντίστοιχες λέξεις

«βραχιώτη», βραχυνερή, πολλαετίζουσα, όρφανόσπιτο, κοσμιόχαρες, γρηγορεύει, βαρυπληγωμένο, κομπιάρικη, λαμπρόφωτο, κιτρινοφώρες, άναστεναδακρύζοντας, γκριζοριγωτό, φτεροπετούν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΙΔΗ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Τὰ εἶδη τῶν ἐκθέσεων εἶναι τόσα, ὅσα καὶ τὰ εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου. Τὰ τελευταῖα αὐτά, ὅπως ξέρωμε, εἶναι τὸ διήγημα, ἡ περιγραφή, ὁ διάλογος, ἡ ἐπιστολή, οἱ ἀναφορῆς καὶ τὰ ἐγγράφα, οἱ διαλέξεις, οἱ λόγοι, τὰ θεατρικὰ ἔργα, ἡ πραγματεία, ἡ διατριβή, τὸ χρονολόγημα, τὸ μυθιστόρημα, ἡ βιογραφία, ἡ κριτική, οἱ ἀναλύσεις ἔργων καὶ τόσα ἄλλα.

Ὅσα ἀπὸ τὰ εἶδη αὐτὰ τῶν ἐκθέσεων εἶναι προσιτὰ στὶς πνευματικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν, τὰ καλλιεργοῦμε καὶ στὴν τάξιν μας. Ἀλλὰ καὶ πάλι σὲ βαθμὸ ἀνάλογο μὲ τὴς δυνάμεις τῶν παιδιῶν.

Α'. Η ΔΙΗΓΗΣΗ

Ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶδη τοῦ λόγου, τὰ σπουδαιότερα καὶ βασικότερα, εἶναι ἡ διήγησις καὶ ἡ περιγραφή. Καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτά, τὸ ἀπλούστερο ἀλλὰ καὶ ἐγγύτερο στὴν παιδικὴν ψυχὴν, ποῦ ταιριάζει καὶ συμβιβάζεται περισσότερο καὶ μὲ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἶναι ἡ διήγησις ἢ τὸ διήγημα.

Ὅπως καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τονίσαμε, ἡ ὀρμὴ τῆς ἀνακοίνωσις εἶναι ἔμφυτη στὸ παιδί. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ πολὺ μικρὸ ἀκόμη, εὐχαριστιέται νὰ φλυαρῆ διαρκῶς, νὰ διηγῆται καὶ νὰ ἀνακοινῶν ὅ,τι εἶδε καὶ ἄκουσε καὶ νὰ ἐξωτερικεύῃ γλωσσικὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς του, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ καλλιεργηθῆ ὁ προφορικὸς του λόγος.

Ἡ διήγησις εἶναι τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ λόγου, κατὰ τὸ ὁποῖο ἀφηγοῦμασθε πραγματικὰ ἢ φανταστικὰ γεγονότα, ἐξιστοροῦμε διάφορα περιστατικὰ καὶ συμβάντα, ἐκθέτουμε ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ποῦ ἔπρασσαν στὴν ἀντίληψίν μας. Ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς διήγησις, εἶναι ὁ χρόνος ποῦ συνέβησαν τὰ γεγονότα, καὶ τὰ πρόσωπα ποῦ πῆραν μέρος στὴν ὑπόθεσιν ποῦ ἱστοροῦμε. Συνήθως δὲ τὰ γεγονότα τοῦ διηγήματος τὰ ἐκθέ-

τομε μὲ τὴ χρονολογικὴ τους σειρά, τὸ ἓνα κατόπι τοῦ ἄλλου, ὅπως ἀκριβῶς συνέβησαν. Τὰ δὲ πρόσωπα θρίσκονται σὲ διαρκῆ κίνηση καὶ δράση.

Ἐκθέσεις τῆς διηγηματικῆς αὐτῆς μορφῆς, θὰ δώσουν στὰ παιδιά, τὰ θέματα πού εἶναι παριμένα ἀπὸ τὰ παιγνίδια τους, ἀπὸ ἐκδρομὲς καὶ ταξίδια τους, ἀπὸ τὶς ἐπαγγελματικὲς ἀσχολίες τῶν γονέων τους (ὄργωμα, σπορά, θερισμός, βοσκή ζώων κ.λ.π.) ἀπὸ παραμύθια καὶ ἱστορίες πού ἀκούνε, ἀπὸ διάφορα γεγονότα καὶ περιστατικά πού συμβαίνουν γύρω τους, ἀπὸ σκηνές καὶ βιώματα τῆς παιδικῆς, σχολικῆς καὶ οἰκογενειακῆς τους ζωῆς κ.λ.π.

Τέτοιες ἐκθέσεις διηγηματικῆς μορφῆς εἶναι οἱ ὑπ' ἀριθ. 2, 6, 9, 10, 31, 33, 62, 63, 83, 154, 177, 185, 196, 197, 207, 211, 213, 214, 218, 230, 233, 234, 235, 269, 281, 286, 310, 320, 322, 331, 333, 344, 485, 492, 495, 500, 504, 506, 513, 514, 515, 519, 520, 530, 538, 539, 541, 548, 549, 550, 551 καὶ οἱ ἐπόμενες πέντε.

346. Ὁ αἰχμάλωτος

Τὸ 1940, στὸν ἐλληνοϊταλικὸ πόλεμο, πιάστηκε ὁ θεῖός μου ὁ Σταύρος αἰχμάλωτος.

Ἐκεῖ πού πολιοῦσε, ζαρωμένος δίπλα σ' ἓνα κλαδί, βρέθηκε ξαφνικά περικυκλωμένος ἀπὸ Ἰταλοὺς. Μὲ καρδιοχτύπι καὶ μὲ σκέψεις πολλὰς προχωροῦσε! Τὸν ἔβαλαν σ' ἓνα αὐτοκίνητο καὶ τράβηξαν πρὸς τὴν Ἰταλία. Ἐκεῖ τὸν ἔριξαν μέσα στὸ στρατόπεδο τῶν αἰχμαλώτων! Μιὰ φέτα ψωμί τὸν ἔδιναν κάθε μέρα. "Ἐμεινε σκελετός!

Ἡέρασαν τέσσερα χρόνια! Οἱ χωρικοὶ ἔλεγαν στὴ γυναίκα του:

— Ὁ ἄντρας σου σκοτώθηκε! Τὶ κάθασα! Νὰ ντυθῆς τὰ μαῦρα! Ἄλλα πού περνοῦσαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ νοῦ τῆς θεῖας Μαρίας! Αὐτὴ ἔλπιζε ὅτι ὁ ἄντρας τῆς ζοῦσε. Εἶχε ἀνίκητη ἐλπίδα, πού φώλιαζε μέσα στὴν καρδιά τῆς!

Τὸ 1945 οἱ Ἰταλοὶ τὸν ἄφησαν! "Ἐνα ἀπόγευμα ἔφτασε ἀγνώριστος στὸ χωριό! Οἱ χωριανοὶ μὲν ἔμαθαν τὸ εὐχάριστο αὐτὸ νέο, ἔτρεξαν ὄλοι, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, νὰ τὸν χαιρετήσουν! Ἡ χαρὰ τῶν παιδιῶν του καὶ τῆς γυναίκας του δὲν περιγράφεται! Δυὸ μέρες ὁλόκληρες γλεντοῦσαν!

— Σὰ νὰ ἦμιον στὴν κόλαση καὶ μ' ἔφεραν στὸν παράδεισο, ὅλο ἔλεγε ὁ αἰχμάλωτος.

Σήμενα 15 Φεβρουαρίου 1948. Πολύδωρος Νικ. Κρυσταλλίδης. Τάξη Στ'.

Ὡραία διηγεῖται ὁ μαθητῆς τὴν αἰχμαλωσία τοῦ θεῖου του. Βέβαια ἡ ἱστορία αὐτὴ δὲν εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ. Τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ θεῖου του καὶ τὴ διηγήθηκε ὅπως καὶ ὅσο τὸν ἐσῆθησαν οἱ λογοτεχνικὲς του ἱκανότητες. Ἐκθέτει χρονολογικά, πού καὶ πῶς πιάστηκε ὁ θεῖος

του αίχμαλωτος, πώς πέρασε στο στρατόπεδο, την ακατανίκητη έλπίδα που έτρεφε ή γυναίκα του για τὸ γυρισμό του καὶ τέλος τὴν ἐπιστροφή του καὶ τὴ χαρὰ που δοκίμασαν ὄλοι για τὸ «εὐχάριστο νέο» τοῦ γυρισμοῦ. Καὶ ἡ πλοκή, τοῦ διηγήματος εἶναι ὡραία καὶ ἡ ἔλη ἐξιστόρηση τοῦ γεγονότος ζωντανή, παραστατικὴ καὶ εὐχάριστη.

347. Μόνο μιὰ ἀναπνοὴ κόπηκε

Χρόνια τώρα πᾶνε καὶ σπíti δὲν ἀπόχτησαν!

Μὰ καὶ πῶς ν' ἀποχτήσουν; Τοὺς ἄφησαν οἱ ἀρρώστιες, οἱ στενοχώριες, οἱ πίκρες, τὰ φαρμάκια! Ζοῦν σὺν τρωγλοδύτες πίσω ἐκεῖ στις ὄχθες τοῦ «Τσάκωνα», σὲ μιὰ καλύβα. Ἐνα ξύλινο βαρέλι, μιὰ κουρελού, μιὰ κούνια για τὸ μωρὸ τους καὶ τὸ ψωμοσάνιδο, εἶναι τὸ νοικοκυριό τους!

Οἱ ἀναπνοὲς τῶν μικρῶν καὶ τῆς μάνας ἀκούγονταν ἤσυχα μέσα στὸ γυμνὸ καλυδάκι! Μόνο μιὰ ἀναπνοὴ εἶχε κοπῆ για πάντα!... Ὁ μπαρμπα - Νικόλας πέθανε ξαφνικά! Μιὰ Τρίτη, μιὰ νύχτα χωρὶς φεγγάρι, τὸν πῆρε ὁ χάρος κι ἄφησε ὄρφανὰ τὰ δυὸ παιδιὰ του! Ἡ παρηγοριὰ τοῦ λάκκου χάθηκε πιὰ! Καὶ σταματᾶ για λίγο τὰ νερά του ὁ ποταμὸς, ν' ἀκούση τὰ κλάματα στὴν πόρτα τῆς καλύβας! "Ὅλα λυποῦνται! Ὡς καὶ τὸ γουρούνι ζάρωσε σὲ μιὰ γωνιὰ καὶ μ' ἕνα σιγῶφωνο γρύλισμα φανέρωνε τὴ θλίψη του! Τὸ ἄλογο, μὲ μετρημένα τὰ κόκαλά του, δυὸ μέρες τώρα κάθεται στὸ παχνί, δεμένο, νηστικό! Ποιὸς νὰ περιποιηθῆ καὶ τὸν περιφῆμο ἐκεῖνο μπαζέ;

Κλάματα πολλὰ δὲν ἀκούγονται! Μόνο ἡ καμπάνα μᾶς γνωρίζει σὲ λίγο τὸ θάνατο τοῦ μπαρμπα - Νικόλα! Τὸ ψαρι ἄλογο, σιγά, ἀργά,, νωθρά, θλιμμένα, τὸν κατεβάζει καὶ τὸν φέρνει στὴν ἐκκλησιὰ! Ποιὸς νὰ μὴ θρηνήσει, ποιὸς νὰ μὴν ὑποστηρίξει τὴ φτωγὴ οἰκογένεια!

Πάει ὁ φτωχότερος τοῦ χωριοῦ μας! Ὁ Θεὸς νὰ τὰ φέρη βολικά, νὰ περάσουν τὸν ψεύτικο κόσμο οἱ τρεῖς ψυχὲς τῆς καλύβας που ἔμειναν!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Ἑλένη Κ. Καρεμφύλλη. Τέξη Στ'.

Καὶ στὴν ἐκθεση αὐτή, κυρίαρχος ἐκφραστικὸς τρόπος εἶναι ἡ διήγηση, μὲ ἐλάχιστες περιγραφικὲς φράσεις. Σὲ χρονολογικὴ ἀλληλουχία, μᾶς παρουσιάζει ἢ μαθήτρια πρῶτα τὸ σκηρικὸ τῆς φτωχοκαλύβας μὲ τέσσερα οὐσιαστικά (βαρέλι, κουρελού, κούνια, ψωμοσάνιδο), τὴ μεγάλη φτώχεια τῆς οἰκογένειας μὲ τὴν παρομοίωση «ζοῦν σὺν τρωγλοδύτες», καὶ μὲ ἄλλα τέσσερα οὐσιαστικά (ἀρρώστιες, στενοχώριες, πίκρες, φαρμάκια) τὴν αἰτία τῆς φτώχειας τους. Ἀκολουθεῖ ἢ σκηνή, που παίρνει ὁ χάρος τὸν ἀρχηγὸ τῆς οἰκογένειας «μιὰ νύχτα χωρὶς φεγγάρι». Στὴν ἴδια σκηνή προσωποποιεῖ καὶ τὸ ποτάμι, που ἀκούει τὰ κλάματα στὴν πόρτα τῆς καλύβας. Παρουσιάζει ἔπειτα

τά επακόλουθα του θανάτου. Θλίβεται ένα ζῶο τῆς καλύδας, ένα ἄλλο μένει δεμένο καί νηστικό καί ὁ μπαξές ἀπεριποίητος. Δέν παραλείπει νά μᾶς γνωρίσει καί τόν τρόπο μέ τὸν ὅποιο μετέφεραν τὸ νεκρὸ μέχρι τὸ χωριό, γιὰ νά τὸν θάψουν. Καί ἡ διήγηση τελειώνει μέ τὴν εὐχὴ τῆς μαθήτριας νά προνοήσῃ ὁ Θεὸς γιὰ τίς τρεῖς ψυχές πού ἔμειναν. Ποιὸς θά μπορούσε νά ἀφηγηθῆί με παραστατικότερο τρόπο τὸ γεγονός αὐτό; Μόνο ἕνας λογοτέχνης.

348. Μοναχὴ στὸν κόσμο

Ἐνα ἀπόγευμα τοῦ Ἀπρίλη, ὁ κύρ Ἀγγελῆς παρέδωσε τὰ κλειδιά.

Οἱ πόρτες τοῦ σπιτιοῦ, πού ἦταν πάντα ἀνοιχτές, τώρα κλείσανε! Τὰ κλάματα τῶν γυναικῶν καί τοῦ παπᾶ ἢ ψαλμωδία, συνόδευαν τὸ ἄψυχο κορμί του καί σχημάτιζαν μιὰ μουσική! Οἱ μικρὲς κόρες του δὲ χόρταιναν νά βλέπουν τὸ ἀγαπημένο τους πρόσωπο. Τὰ δάκρυά τους ἔβρεχαν τὰ σχοινοδεμένα χέρια τοῦ νεκροῦ. Ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ, μέ τὸ ἀρὺ τὸ χτύπημα διαλαλοῦσε τὸ θάνατο!

Ξένοι καί συγγενεῖς μαζεύτηκαν γύρω στὴν ξύλινη κάσα! Κι ἐγώ, σὰ γείτονας πού εἶμαι, τὴν ὥρα πού τὸν συνόδευαν, κρατοῦσα τὸ καπάκι του, πού ἦταν ντυμένο μέ μαῦρο πανί καί στή μέση ξεχώριζε ὁ ἄσπρος σταυρός!

Ἡ χήρα μητέρα ἔμεινε μοναχὴ στὸν κόσμο! Μὰ φάνηκε ἄξια γιὰ τὰ παιδιὰ της! Ξενοδολεύοντας ἐδῶ κι ἐκεῖ, τὰ μεγάλωσε καί πάντρεψε τὴ μεγαλύτερη κόρη της!

Σήμαντρα 27 Νοεμβρίου 1951. Δημήτριος Ἰ. Μπατζίνης. Τάξη Σ'.

Ἄλλος θάνατος, εἶνει τὸ θέμα στὴ διηγηματικὴ αὐτὴ ἔκθεση τοῦ μαθητῆ. Καί ἀφηγεῖται τὸ γεγονός μέ ὕψος περίτεχνο. Μπαίνει ἀμέσως στὸ θέμα, μέ τὸ θάνατο τοῦ κύρ Ἀγγελῆ. Ἀλλὰ δὲν ἀκούγεται ἡ λέξις θάνατος. Τὴν ἀντικαθιστᾷ μέ τὴ μεταφορὰ «παρέδωσε τὰ κλειδιά». Καί γιὰ νά κάμῃ ἐντονώτερη τὴν αἴσθηση τοῦ θανάτου, παρουσιάζει στὴν ἴδια φράση καί μιὰ ἀντίθεση. Ὁ θάνατος ἔρχεται ἕνα ἀπόγευμα τοῦ Ἀπρίλη, τότε δηλαδή πού ὅλα στὴ φύση ἀναγεννιοῦνται. Σὲ συνέχεια, ἀκολουθοῦν τὸ θάνατο, τὰ κλάματα τῶν γυναικῶν καί ἡ ψαλμωδία τοῦ παπᾶ, τὰ ὅποια παρομοιάζει σὰ μουσική. Ἡ σύνθετη λέξις «σχοινοδεμένα» μᾶς δίνουν τὴν εἰκόνα τοῦ νεκροῦ. Καί συνεχίζει τὴ διήγηση μέ μιὰ ἄλλη εἰκόνα, τῶν ἀνθρώπων πού μαζεύτηκαν γύρω στὴν ξύλινη κάσα καί τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα, πού κρατᾷ τὸ καπάκι μέ τὸ μαῦρο πανί καί μέ τὴ χτυπητὴ ἀντίθεση τοῦ ἄσπρου σταυροῦ. Ὠραϊότητα ὅμως ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ λύση πού δίνει ὁ μαθητὴς στὸ διήγημά του. Ἡ χήρα μένει μοναχὴ, ἀλλὰ δὲ λυγίζει ἀπὸ τὸ χτύπημα πού τὴ ἐρῆκε. Δουλεύει, μεγάλωνει τὰ ὄρφανά καί παντρεύει τὴ μεγαλύτερη κόρη της.

349. Τὰ δυὸ ὄρφανὰ

Πέρασαν χρόνια, μῆνες καὶ ἐβδομάδες, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἔμειναν ὄρφανὰ καὶ ἀπροστάτευτα ἀπὸ πατέρα καὶ μητέρα!

Εἶναι καὶ οἱ δυὸ ψηλές, λιγνές, μὲ ἔντονα χαρακτηριστικά, δέκα ἕως δεκαπέντε χρονῶν. Ἡ πείνα καὶ ἡ δυστυχία τὶς ἀφανίζει! Κανένας δὲν πηγαίνει στὸ βουδὸ τὸ ὄρφανόσπιτο, νὰ ρωτήσῃ τί κάνουν καὶ πῶς τὰ περνοῦν. Καὶ οἱ δυὸ ἀδελφές γυρνοῦν γιὰ ἓνα ξεροκόμματο ψωμί, ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι!

Τὸν πατέρα τους τὸν εἶχαν χάσει στὸν πόλεμο! Ἐκεῖ πού πολεμοῦσε μὲ τοὺς Γερμανοὺς, ἓνα φαρμακερὸ βόλι: τὸν χτύπησε κατὰσθη! Μερμῆς σωριάστηκε στὴ γῆ! Ἡ ἥρωϊκὴ ψυχὴ του πέταξε στοὺς οὐρανοὺς! Τὰ κόκαλά του σάπισαν στὶς ρεματιές, κοντὰ στὸ Γεροπλάτανο (σημ. χωριὸ τῆς Χαλκιδικῆς). Ἡ μητέρα τους πέθανε κι αὐτὴ ἀπὸ μιὰ ἀρρώστια.

Κι ἔτσι ἔμειναν ὄρφανὰ στοὺς πέντε δρόμους!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1949-50. Διήγημα τῆς Μάρθας Ἰ. Ἐδιδάρογλου, μαθητρὶς τῆς Β' τάξης.

Καὶ στὸ σύντομο αὐτὸ ἱστόρημα, ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀκούει ἓνα διηγηματογράφου.

350. Τὸ ταξίδι μου στὴ Θάσο

8 Αὐγούστου! Μιὰ γλυκιὰ Πέμπτη ξημέρωσε! Τὸ λεωφορεῖο γοργοκυλᾷ!

Φτάσαμε στὴ Θεσσαλονίκη. Μιὰ γυαλιστερὴ γκρι κούρσα μᾶς περιμένει. Αὐτὴ θὰ μᾶς πάῃ ὡς τὴν Καβάλα. Ξεκινήσαμε! Περνοῦμε τὴ λίμνη τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Μιὰ γαλάζια λίμνη ἀπλώνεται ὡς πέρα! Τὴν ἀφήνουμε καὶ περνοῦμε δασωμένα βουνά! Νά, ἡ Ἀμφίπολη, φάνηκε! Ἡ δοξασιμένη πόλη! Ἐδῶ πολέμησαν οἱ Ἕλληνες, στὸν ἐμφύλιο πόλεμό τους, σὰ λιοντάρια! Γι' αὐτὸ ἔστησαν αὐτὸ τὸ μαρμάρينو λιοντάρι! Νὰ το! ἀτρόμητο στέκει. Θυμίζει τὴν παλικαριά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων! Ἀφήνουμε τὸ δοξασιμένο λιοντάρι: καὶ φεύγουμε! Φτάσαμε! Νά, ἡ Καβάλα! Νά, τὰ ψηλὰ καπνομάγαζα! Νά, τὰ ὠραῖα καταστήματα! Νά, κι ἡ θάλασσα πού στέλνει τὰ μυρωμένα φιλιὰ τῆς στὴν ἀχρογιαλιά!

Μ' ἓνα ἄσπρο μοτοράκι περάσαμε στὴ Θάσο! Στὸ πράσινο νησί! Ὁ θαλασσινοὺς κι ὁ πευκίσιος ἀέρας, κάνουν τὴν ἀτμόσφαιρα πιὸ μυρωδάτη! Τὶ ὠραῖα! Τὶ ὁμορφα! Τὶ καθαρὸς ἀέρας! Τὶ ὠραῖο κλίμα πού ἔχει ἡ Θάσος! Ἐδῶ ἔφερε ὁ πατέρας μου τὶς κυψέλες νὰ γεμίσουν μέλι!

Ἐδῶ πενήντα μέρες θὰ παίξω, θὰ γελάσω, θ' ἀναπνεύσω καθαρὸ ἀέρα!

Γαλλίστα 9 Νοεμβρίου 1957. Μαρία Ἀργ. Καφαντζί, Τάξη Στ'.

Ποιός μπορεί να ἀρνηθῆ καὶ στὴν ἔκθεση αὐτὴ τὴ ζωηρότητα τῆς διήγησης; Οἱ μικρὲς προτάσεις, τὰ ταιριαστὰ θαυμαστικά στὸ τέλος κάθε φράσης ποὺ συμπληρώνουν τὰ χάσματα καὶ τὰ κενὰ τῆς διήγησης, οἱ ὠραῖες εἰκόνες τῆς γαλάζιας λίμνης, τῶν δασωμένων βουνῶν, τῆς δοξασιμένης Ἀμφίπολης μὲ τὸ μαρμάρينو λιοντάρι καὶ τῆς Καβάλας μὲ τὰ μεγάλα κτίρια, δείχνουν πῶς ἡ μαθήτρια αὐτὴ κατέχει τὰ μυστικά τῆς τέχνης τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Β'. Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ἄλλο εἶδος τοῦ γραπτοῦ λόγου εἶναι ἡ περιγραφή! Περιγραφή λέμε τὸν ἐκφραστικὸ ἐκείνο τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο προσπαθοῦμε νὰ παρουσιάσωμε τὴν ἐξωτερικὴ μορφή στατικῶν κυρίως ἀντικειμένων, ποὺ θρίσκονται μέσα στὸ χῶρο. Ἐνῶ ἡ διήγηση ἐξιστορῆ γεγονότα στὴ διάρκεια τοῦ χρόνου, ἡ περιγραφή ἀπεικονίζει ἀντικείμενα στὴν ἔκταση τοῦ χώρου. Στὴ διήγηση ἀφηγοῦμαστε πράξεις καὶ περιστατικά μὲ τὴ χρονολογικὴ τους σειρά, στὴν περιγραφή ἐξεικονίζομε ὕλικά καὶ αἰσθητὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, μὲ τὴν τοπικὴ σειρά ποὺ τὰ βλέπομε. Φροντίζει δὲ καὶ ἐπιδιώκει ἡ περιγραφή νὰ χρησιμοποιῆ τέτοιες λέξεις καὶ χρωματισμούς, ὥστε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ ἀντικείμενο ποὺ περιγράφει, ὅσο τὸ δυνατό φυσικότερο, ζωντανότερο, ζωηρότερο, ὅπως ἀκριθῶς εἶναι στὴν πραγματικότητα.

Ἄλλὰ ἡ περιγραφή δὲν περιορίζεται μονάχα νὰ ἀποτυπώῃ τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τῶν ἀντικειμένων. Προχωρεῖ καὶ στὴν ἐσωτερικὴ τους μορφή. Καὶ ἀκόμη δὲν περιγράφει μόνον τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα. Τὴν ἐνδιαφέρουν ἐξίσου καὶ τὰ πρόσωπα καὶ οἱ ἀνθρώπινες πράξεις καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ καὶ χαρακτήρες ἀνθρώπων καὶ ψυχικὲς καὶ συναισθηματικὲς καταστάσεις προσώπων, φυσιογνωμίες ἡρώων κ.λ.π.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου εἶναι δυσκολώτερο ἀπὸ τὴ διήγηση. Γιατί, γιὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν εἰκόνα ἐνὸς πράγματος ἢ ἐνὸς προσώπου, μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειές του, ὅπως τὴν παρουσιάσῃ π.χ. ἡ φωτογραφικὴ μηχανή, χρειάζεται καὶ συγκέντρωση προσοχῆς, ὅπως χρειάζεται καὶ μεγάλη ἰκανότητα νὰ εἰσδύσῃ καὶ νὰ ἀναλύσῃ τὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν προσώπων ποὺ περιγράφει.

Καὶ ἐπειδὴ, γιὰ νὰ ἀπεικονίσῃ πιστὰ ἓνα ἀντικείμενο ἢ ἓνα πρόσωπο, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξῃ καὶ νὰ τονίσῃ κυρίως τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματά του, αὐτὰ ποὺ τὸ χαρακτηρίζουν καὶ τὸ ξεχωρίζουν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ὁμοειδῆ του, γι' αὐτὸ στὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἐκθέσεων θὰ βοηθήσῃ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἢ λεπτὴ παρατηρητικότητα. Ὅσο περισσότερο εἶναι καλλιεργημένη καὶ ἀναπτυγμένη ἡ παρατηρητικότητα τῶν μαθητῶν μας, τόσο ἀκριβέ-

στερη και τελειότερη θα είναι και η περιγραφική τους δύναμη.

Ἐκθέσεις περιγραφικῆς μορφῆς μᾶς δίνουν ὅλα τὰ θέματα πού ἀναφέρονται σέ φυσικά ἀντικείμενα και πράγματα, σέ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος (κτίρια, μνημεῖα, καλλιτεχνήματα, μέσα συγκοινωνίας, ἐφευρέσεις, ἀνακαλύψεις κ.λ.π.) σέ φυσικά φαινόμενα, σέ τόπους, τοπία, χώρες, πόλεις και χωριά, σέ ἀνθρώπους και λαούς, σέ ζῶα και φυτά, σέ πράξεις, ἀσχολίες, ἤθη, ἔθιμα και ψυχικῆς καταστάσεις τῶν ἀνθρώπων κ.λ.π.

Οἱ ἐπόμενες πέντε ἐκθέσεις εἶναι ἐκθέσεις περιγραφικῆς μορφῆς.

351. Τὸ χωριό μας

Τὸ χωριό μας βρίσκεται στὶς πλαγιές τοῦ βουνοῦ τοῦ Προφήτη Ἡλία. Ἔχει ὑψόμετρο ἐννιακόσια πενήντα μέτρα.

Εἶναι χωριό ὄρεινó, μὲ κλίμα πολὺ ὑγιεινó και μὲ κρύα νερά. Τὰ σπίτια του εἶναι διώροφα και τριώροφα, κτισμένα μὲ πέτρα. Ἔχει δὲ και τὸ μεγαλύτερο ὀρίζοντα τῆς Χαλκιδικῆς. Γύρω του ὑπάρχουν και ἄλλα βουνά. Ὁ Λουστρίτης, ἡ Τσοῦκα και ἄλλα μικρότερα. Ἀνατολικά κυλάει τὰ νερά του ὁ Μεγάλος Λάκκος, ἕνα ποτάμι μὲ γλυκά και νόστιμα ψάρια πού ἐμεῖς τὰ ὀνομάζουμε μπριάνες. Τὸ καλοκαίρι πού δὲν ἔχει ὁ λάκκος πολλὰ νερά πηγαινούν οἱ χωρικοὶ και τὰ ψαρεύουν.

Προϊόντα τοῦ χωριοῦ μας εἶναι λίγα σιτηρά, μεγάλη κτηνοτροφία, λίγα δασικά. Ἔχομε και ὀπωροφόρα δέντρα τὶς κερασιές, δαιμασκημιές, βερικοκκιές, καρυδιές, ἀμυγδαλιές. Τὸ χωριό μας εἶναι ἑξακουστó και γιὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ λευκολίθου. Τώρα γίνεται και ἕνα μεγάλο ἐργοστάσιο νὰ ψήνουν τὸ μέταλλο αὐτό.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μας εἶναι ἐξαιρετικοί. Θὰ σᾶς πῶ και τί ρούχα φοροῦν. Οἱ νέοι και οἱ νέες ἀκολουθοῦν τὴ μόδα. Ἀλλὰ οἱ γέροι φοροῦν παλιές ἐνδυμασίες, πού τὶς κάνουν οἱ γυναῖκες στὸν ἀργαλειό και ὀνομάζονται μπενεβρέκια, κοντόσια και ζουνάρια. Οἱ γριές φοροῦν κι αὐτὲς φουστάνια μακριά και φαρδιά! Και αὐτὰ ὑφαίνονται στὸν ἀργαλειό και ὀνομάζονται σαντάλια, κιβεζούδια, νεραντζούδια, μοδάτα.

Θέλετε νὰ ἀκούσετε και πῶς γίνονται οἱ γάμοι; Ὁ γαμπρὸς προσκαλεῖ συγγενεῖς και φίλους και παίρνει τὰ ὄργανα, κλαρίνα, βιολιά και λαγούτα. Οἱ καλεσμένοι πηγαινούν μὲ ζῶα στὸ σπίτι τῆς νύφης και παίρνουν τὴν προίκα. Μετὰ πηγαινούν στὸν κουμπάρο. Παίρνουν και τὴ νύφη μὲ τὸ γαμπρὸ και ὅλοι πηγαινούν στὴν ἐκκλησία. Ἐκεῖ γίνεται ἡ στέψη. Ὅταν τελειώσει τὸ μυστήριο ξεκινούν γιὰ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, μὲ τὰ ὄργανα και τραγούδια. Γιὰ νὰ μπῆ ἡ νύφη μέσα στὸ σπίτι, θάζουν κάτω ἕνα μαξιλάρι ἄσπρο, τῆς δίνουν και δυὸ ψωμιὰ στὰ χέρια και ἔτσι μπαίνει μέσα. Μετὰ κερνιούνται

όλοι και συνεχίζουν το τραπέζι. Μόλις τελειώσει το τραπέζι αρχίζει το γλέντι με τραγούδια και χορούς.

Στο χωριό μας γίνονται και τρία μεγάλα πανηγύρια, του Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Ἁγίας Τριάδας και τοῦ Προφήτη Ἡλία και ἄλλα μικρότερα. Ὅλο τὸ χωριό ἐτοιμάζει γιὰ τὸ ἐξοχικὸ πανηγύρι φαγητὰ και μεζέδες και κάθε οἰκογένεια μὲ τὴν παρέα τῆς διασκεδάζει, ἄλλη μὲ τραγούδια και ἄλλη μὲ ὄργανα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ χωριό μας πὺν ὀνομάζεται Βάβδος. Ὅποιος θέλει νὰ τὸ γνωρίσει κι ἀπὸ κοντὰ ἄς ἔρθη τὸ καλοκαίρι νὰ παραθερίσει.

Βάβδος 1 Φεβρουαρίου 1954. Βαλασία Δημ. Μπέλλου. Τάξη Ε'.

Ἡ ἐκθεση αὐτὴ ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν περιγραφῶν. Στὴν ἀρχὴ ἔχομε μιὰ τοπογραφία. Παρουσιάζει ἢ μαθήτρια τὴ θέση και τὸ τοπίο ὅπου βρίσκεται τὸ χωριό τῆς, μὲ τὰ ψηλὰ βουνά, τὸ ὑγιεινὸ κλίμα και τὸ μεγάλο ὄριζοντα. Ἀκολουθεῖ ἢ παράθεση τῶν προϊόντων τοῦ χωριοῦ. Και ἀφοῦ δώση ἓνα γενικὸ χαρακτηρισμὸ στοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ, παρέχει πληροφωρίες γιὰ τὴν ἀμφισιή τους και τὸν τρόπο κατασκευῆς τῶν ἐνδυμάτων τους. Και τέλος παρουσιάζει ὀρισμένες σκηνογραφίες ἀπὸ τὰ πανηγύρια τοῦ χωριοῦ και κυρίως ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου. Ἔτσι ἢ μαθήτρια μᾶς δίνει μιὰ πλήρη εἰκόνα τοῦ χωριοῦ τῆς.

352. Τὸ καζάνι

Ἐνα μικρὸ πλιθόχτιστο σπιτάκι βασιλεύει στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ.

Δίπλα του εἶναι ἓνας μπαξές και μιὰ θρύση. Ἀπὸ κάτω του πάλι εἶναι τὸ ρέμα. Μπροστὰ του ἀραδιασμένα κάμποσα θαρέλια, γεμάτα τσίπουρα, ἔτοιμα νὰ γίνουν ρακί. Μόλις προχώρησα πιὸ μέσα εἶδα φωτιά και μόνο φωτιά. Μέσα σὲ ἓνα καζάνι ἦταν πατημένα τσίπουρα, πὺν σκεπάζονταν μ' ἓνα καπάκι. Δεξιὰ του θρισκόταν ἓνα τεπόζιτο γεμάτο νερό. Συνέχεια ἀπὸ τὸ καζάνι ἐρχόταν ἓνας σωλήνας πὺν περνοῦσε μέσα ἀπὸ τὸ νερό και ἔβγαινε στὴν ἐπιφάνεια. Ἀπὸ τὴ μεγάλη καύση πὺν γινόταν, τὰ τσίπουρα ἐξατμίζονταν κι ἔταν ἔφτανε ὁ ἀχνὸς στὸ νερό, πάγωνε και γινόταν ρακί, πὺν χυνόταν σ' ἓνα δοχεῖο.

Ὁ ἄνθρωπος πὺν ἐργάζεται ἐκεῖ μέσα εἶναι ἓνας πολὺ ὑψηλὸς και λιγνὸς και μὲ καλὴ καρδιά.

Σήμαντρα 13 Δεκεμβρίου 1948. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Πολὺ ὠραία και στὴν ἐκθεση αὐτὴ ἢ περιγραφή. Μᾶς παρουσιάζει πρῶτα τὴν εἰκόνα τοῦ κτίσματος μέσα στὸ ὅποιο βρίσκεται τὸ καζάνι, γιὰ

τήν απόσταξη τῶν στεμφύλων. Πλιθόχτιστο, στήν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ, μέ τὸν μπαξέ καί τή δρύση δίπλα, τὸ ρέμα κάτω καί μέ τὰ θαρέλια ἀραδιασμένα μπροστά του. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ τραβάει τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκροατῆ καί κρατεῖ ἀδιάπτωτη τὴν ἐπιθυμία του νὰ ἀκούσῃ τὴ συνέχεια τῆς περιγραφῆς. Ἐπειτα μᾶς δίνει μιὰ τέλεια περιγραφή τῆς ἀποστακτικῆς συσκευῆς καί τοῦ τρόπου τῆς ἀπόσταξης τοῦ ρακιοῦ. Τέλος μέ δυὸ ἐπίθετα σκιαγραφεῖ καί τὸν ἄνθρωπο ποῦ παρασκευάζει τὸ ρακί.

353. Τὸ ἥρωο

Βρίσκεται στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ. Εἶναι ἓνα κάτασπρο μάρμαρο, μ' ἓνα κλῶνο ἐλιάς καί μέ ἓνα πουλί στήν κορυφή του. Γύρω γύρω ἔχει ἓναν ἀνθοστολισμένο κῆπο, μέ κόκκινα, κίτρινα, ρόζ καί θελουδένια λουλούδια. Κάθε χρόνο στό προαυλίό του γίνονται οἱ ἐθνικῆς γιορτές. Ἐκεῖ καταθέτουν καί τὰ στεφάνια νὰ τιμῆσουν τοὺς ἥρωες ποῦ ἔπεσαν γιὰ τὴν πατρίδα.

Γαλάτιστα 10 Νοεμβρίου 1955. Μαρία Ἀργ. Καφαντζί. Τάξη Δ'.

Καί ἐδῶ σὰν ἐκφραστικὸ μέσο ἔχομε τὴν περιγραφή. Ἀλλὰ μιὰ περιγραφή σύντομη, χωρὶς λεπτομέρειες, μέ πολὺ ἄδρες γραμμές. Μὲ τὴ θέση στήν ὁποία θρίσκεται τὸ μνημεῖο, τὸ ὕλικό τῆς κατασκευῆς του, τὴ γλυπτὴ παράσταση ποῦ εἰκονίζει, τὰ λουλούδια ποῦ τὸ στολίζουν καί τὴν κατάθεση τῶν στεφάνων σὲ κάθε ἐθνικὴ γιορτῆ, ὀλοκληρώνει ἢ μαθητρία τὴν περιγραφή τοῦ ἥρωο τοῦ χωριοῦ τῆς.

354. Στὴ θάλασσα

Βρέθηκα μέ τὸν πατέρα μου στὰ Νέα Μουδανιά. Ἦταν Μάης. Ὁ οὐρανὸς καταγάλανος φαινόταν. Τὸ ἴδιο καί ἡ θάλασσα.

Ἡ θάλασσα ἦταν σὰ λάδι. Οἱ γλάροι χαμοπετιώνοντας καί σκούζοντας, σπάθιζαν μέ τίς μακρῆς χιονάτες φτεροῦγες τους τὰ νερὰ καί σχημάτιζαν μικρὰ κυματάκια. Οἱ ψαράδες πνιγμένοι στὸν ἰδρώτα τραβοῦσαν κουπί. Τὰ στρεῖδι:α κολημένα στοὺς ἀπότομους ἐράχους, δέχονταν τὰ ἀπαλὰ καί μαγευτικὰ κύματα. Κάτω στὸ βάραθρο χιλιάδες σχολήκια μπαινοβγαίνουν στήν φιλὴ ἀμμουδιά. Τὰ ψάρια σκιρτοῦν στοὺς ἀφροὺς καί μεμιάς εὐθιζονται γιὰ τροφή καί πάλι ξαναφαίνονται. Ἐξω στὴ στεριά χιλιάδες σπαρμένα καύκαλα. Ἡ ἀμμουδιά ἔκαιγε ἀνυπόφορα. Τίποτε ἄλλο δὲν εἶχε ἐκεῖ, ἐξὸν ἀπὸ βουρλα ποῦ, φουντωτὰ καί πράσινα καθὼς ἦταν, κρατοῦσαν καμὰ φοιλιὰ μικροῦ ζώου.

Τὶ μαγευτικὴ ἡ θάλασσα!

Βραστὰ 11 Ἰουνίου 1934. Νικόλαος Δ. Παντάλης. Τάξη Στ'.

Οι έντυπώσεις που αποκόμισε ο μαθητής από το ταξίδι του στα Νέα Μουδανιά, περιγράφονται με το λογοτεχνικότερο τρόπο στην έκθεσή του αυτή. Είκονες από τις δυο γαλάζιες εκτάσεις του ουρανού και της θάλασσας, από τους γλάρους που χαμοπετούν, τὰ ψάρια που σκιρτούν στα νερά, τὰ βούρλα που κρύβουν φωλιές μικρών ζώων και μιὰ σκηνή από τή ζωή των ψαράδων που πνίγονται στον ιδρώτα από τὸ σκληρὸ μόχθο τῆς δουλειᾶς τους, μᾶς έντυπωσιάζουν. Διαδάζουμε τὴν έκθεση και νομίζουμε ὅτι θρυσκόμαστε ἐκεῖ δίπλα στὸ κύμα και θαυμάζουμε ὅλα τὰ ἔμψυχα και ἄψυχα που περιγράφει ὁ μαθητής.

355. Ἡ μάντρα τοῦ γερο-Μπαλλῆ

Ἐπάνω σ' ἓνα μικρὸ λόφο εἶναι κτισμένη ἡ στάνη τοῦ γερο-Μπαλλῆ.

Γύρω τῆς εἶναι περικυκλωμένη ἀπὸ γχορτσιές και σκιάχτρα. Παρακάτω εἶναι ἡ καλύθα μ' ὅλα τὰ κτηνοτροφικά σκεύη. Μπακράτσες, καδιά, γκιούμα, καρδάρια και ἄλλα. Ἐκεῖ κοντὰ εἶναι και οἱ στέρνες που πίνουν τὰ γιδοπρόβατα νερό!

Ὁ γερο-Μπαλλῆς εἶναι ἄνθρωπος λογικός, λιγὸλογος και μαυρομούστακος. Εἶναι και πολὺ δυνατός. Γέρος εἶναι, ἀλλὰ ἂν τὸν δῆς με στριμμένο τὸ μουστάκι και με ροδοκόκκινα τὰ μάγουλα, τὸν νομίζεις παλικάρι. Καὶ στήν περπατησιὰ εἶναι πολὺ γρήγορος και σοβαρός. Ὅταν γυρίση και σὲ δῆ με ἀγριεμένο δλέμμα σὲ πιάνει φόβος. Ἡ γυναίκα του, μιὰ κοντὴ και χαριτωμένη γυναικούλα, ὅλο και πηγαινοέρχεται θιαστική, με τὶς μπακράτσες στὰ χέρια, γεμάτες γάλα, που κατεβάζει ἀπὸ τὴ στάνη. Τὸ τσομπανάκι με τὴ γκλίτσα στὸ χέρι «λαλεῖ» τὰ πρόβατα. Καὶ ὁ γερο-Μπαλλῆς ἀρμέγει, βάζοντας τὸ χέρι του στὰ σπαργωμένα μαστάρια.

Κι ὅλο ἡ κυρα-Μπαλλῆδαινα κατεβάζει θιαστική τὸ γάλα με τὶς μπακράτσες.

Σῆμντρα 20 Φεβρουαρίου 1948. Αἰκατερίνη Π. Νατσοπούλου. Τάξη Ε'

Τὴν έκθεση αὐτὴ θὰ μπορούσε κανένας νὰ τὴ χαρακτηρίση σὰν ἓνα πραγματικὸ ζωγραφικὸ πίνακα. Βλέπομε καθαρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ τοπίου, με τὴ στάνη ἐπάνω στὸ λόφο, τὶς γχορτσιές, τὰ σκιάχτρα και τὰ κτηνοτροφικά σκεύη που τὴν πλαισιώνουν και τὶς στέρνες με τὸ κρὺ νερὸ γιὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων. Ἀπαράμιλλη και ἡ περιγραφή τοῦ γερο-Μπαλλῆ, τῆς γυναίκας του και τοῦ βοσκῶ, που κινιῶνται στὸ χῶρο τῆς στάνης. Καὶ χωρὶς νὰ παραλείψη καμιὰ λεπτομέρεια γιὰ τὸν τρόπο που γίνεται τὸ ἄρμεγμα, μᾶς ἀποκαλύπτει ἡ μαθήτρια στήν έκθεσή τῆς αὐτὴ τὸ εἰδυλλιακὸ χρῶμα τῆς ποιμεινικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου.

Περιγραφικὲς ἐκθέσεις εἶναι και οἱ ὑπ' ἀριθ. 3, 7, 28, 30, 46, 48, 49,

50, 71, 91, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 113, 125, 127, 133, 136, 142, 143, 144, 173, 180, 181, 182, 205, 233, 248, 251, 253, 259, 272, 273, 277, 283, 293, 305, 308, 309, 312, 321, 377, 427, 428, 430, 436, 437, 440, 459, 470, 474, 477, 478, 479, 480, 484, 486, 490, 491, 497, 501, 525, 529, 531, 534, 546 και άλλες.

Γ'. Η ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

Ἄλλὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου, ὅπως εἶπαμε, δὲν περιορίζεται μόνον στὴν περιγραφή τῶν ἄψυχων στατικῶν ἀντικειμένων. Τὸ ἐνδιαφέρουν καὶ οἱ ἀνθρώπινες μορφές, ὁ ψυχικὸς καὶ συναισθηματικὸς κόσμος τῶν ἀνθρώπων, οἱ πράξεις τους, τὸ ἦθος, ἡ συμπεριφορὰ καὶ ὁ χαρακτήρας τους. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀποφεύγει νὰ ἀσχοληθῆ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ περιγράψῃ τὴν ἐξωτερικὴ τους μορφή ἢ καὶ νὰ εἰσδύσῃ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ψυχῆς τους καὶ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὴν ψυχικὴ τους κατάστασι ἢ νὰ ἀπεικονίσῃ τὴ δράσι καὶ τὸ χαρακτήρα τους.

Στὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἐκθέσεων ἀσχοῦμε καὶ τοὺς μαθητές μας, ὅσο φυσικὰ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις τους. Παρατηροῦμε δὲ ὅτι μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστησι καὶ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον περιγράφουν γνωστὰ καὶ συγγενικά τους πρόσωπα, τοὺς φίλους καὶ συμμαθητές τους ἢ καὶ πρόσωπα ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ τὰ βλέπουν. Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καὶ στὴν περιγραφή αὐτῆ τῶν προσώπων, τοὺς δίδομε τίς παρακάτω ὁδηγίες καὶ ὑποδείξεις.

Πρῶτα πρῶτα νὰ παρατηροῦν μὲ τὴ μεγαλύτερη προσοχή τὴν ἐξωτερικὴ μορφή τῶν προσώπων ποὺ πρόκειται νὰ περιγράψουν, ἦτοι τὴ φυσιογνωμία τους, τὸ ἀνάστημά τους, τὴ στάσι τοῦ σώματός τους, τὴ φωνή, τὸ εἶδος, τὴν ἐνδυμασία τους, τίς χαρακτηριστικὲς κινήσεις καὶ χειρονομίες τους, τὰ ἀντικείμενα ποὺ τυχὸν κρατοῦν στὰ χέρια τους κ.λ.π. Ἐπειτα, ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνισι, ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τους, ἀπὸ τὰ λόγια τους καὶ τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τους, νὰ προσπαθοῦν νὰ συμπεραίνουν καὶ τὴν ἐσωτερικὴ τους κατάστασι, τὴν ψυχικὴ τους διάθεσι (χαρὰ, λύπη, θυμὸ, ἀγωνία, φόβος κ.λ.π.) τίς σκέψεις καὶ ἐπιθυμίες τους, τὸ ἦθος γενικὰ καὶ τὸ χαρακτήρα τους.

Καὶ τέλος τοὺς κάμνομε προσεκτικούς νὰ ἀποφεύγουν κατὰ τὴν περιγραφή τῶν προσώπων τίς πολλὰ καὶ ἀσκοπες λεπτομέρειες, τὰ ἀσήμαντα καὶ ἐπουσιώδη γνωρίσματά τους καὶ νὰ περιορίζονται στὰ ἐντελῶς ἀπαραίτητα, τὰ κύρια καὶ οὐσιώδη στοιχεῖα, στὰ πιὸ χτυπητὰ καὶ ἔντονα χαρακτηριστικά τους. Ἔτσι, μὲ ἐλάχιστα φυσιογνωμικὰ γνωρίσματα, μὲ λίγες ἀλλὰ χαρακτηριστικὲς λέξεις, ὅπως ψηλός, καμπούρης, χοντρός, ἀξύριστος, φαλα-

κρός, κουρελιάρης κ.λ.π., μπορούν άριστα νά φωτίσουν και νά χρωματίσουν τὸ πρόσωπο πού περιγράφουν. Καί τήν ψυχική τους κατάσταση εἶναι δυνατό νά τή φανερώσουν μέ μιὰ μόνο κίνηση πού κάμνουν, μέ ἕνα μορφασιμὸ τοῦ προσώπου τους, μέ μιὰ χειρονομία τους, μέ μιὰ ἔκφραση ἢ ἕνα ἐπιφώνημα τους, μέ τὰ ὅποια ἐκδηλώνουν ἕνα ζωηρό τους συναίσθημα.

Τίς ἐκθέσεις αὐτές πού γιὰ ἀντικείμενό τους ἔχουν τήν περιγραφή ἀνθρώπων, τίς ὀνομάζομε στό σχολεῖο μας προσωπογραφίες. Τέτοιες προσωπογραφίες μπουὺν νά χαρακτηρισθοῦν οἱ 28, 112, 138, 139, 140, 164, 167, 180, 193, 194, 259, 276, 287, 292, 293, 307, 352, 355, 397, 406, 411, 434, 439, 440, 446, 455, 479, 489, 491, 495, 512, 514, 518, 521, 533, 539, 546 καί οἱ πέντε ἐκθέσεις πού ἀκολουθοῦν.

356. Ὁ γι α τ ρ ὸ ς

Γέρος εἶναι. Τὰ κάτασπρα μαλλιά, τὸ ρυτιδιασμένο πρόσωπό του, τὸ ἀργὸ θάδισμα, τὰ τρεμουλιάρικα χέρια του, τοῦ δίνουν γεροντική ὄψη. Εἶναι ψηλός, μέ μάτια γαλανά, ἀλλὰ πολὺ ζωηρὰ καί ἔξυπνα. Νά τος πάλι. Ἐφτασε στό σπίτι μας. Βγάζει τή σύριγγα ἀπὸ τήν τσέπη του. Ἀδειάζει μπουκαλάκια γεμάτα ὕγρὸ καί τή γεμίζει. Ἐτσι ἔφαγε ὁ ἀδερφός μου καί ἄλλη ἔνεση. Αὐτὸς εἶναι ὁ γιατρός τοῦ χωριοῦ μας.

Βιβλ. σολ. ἔτος 1953-54. Βαλκεία Δ. Μπέλλου. Τάξη Ε΄.

«Κάτασπρα μαλλιά, ρυτιδιασμένο πρόσωπο, ἀργὸ θάδισμα, τρεμουλιάρικα χέρια, ψηλός, μέ μάτια γαλανά». Ἐξί χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, συνθέτουν τὸ πορτραῖτο τοῦ γιατροῦ.

357. Ὁ ἐπιθεωρητῆς στό σχολεῖο μας

Ἐημέρωσε ἡ Τρίτη. Ὁ ἥλιος ἔλαμπε. Ὁ οὐρανός ἦταν καθαρός.

Ἡ καμπάνα τοῦ σχολείου εἶχε χτυπήσει. Τὰ παιδιά, ὅπως πάντοτε, ξεκίνησαν καθαρὰ, χαρούμενα, γεμάτα ὄρεξη καί γέλιο. Γιὰ μιὰ στιγμή ἕνας ἄντρας πρόβαλε μαζί μέ τὸ δάσκαλό μας στήν αὐλή τοῦ σχολείου! Ἦταν ψηλός, μέ μάτια γαλανά, μέ φρύδια δασωτά, μέ μαλλιά σγουρὰ καί μέ ὕφος γελαστό! Ὅλοι ἀρχίσαμε νά ρωτοῦμε, ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ἐπισκέπτης! Σὲ λίγο ὁμως τὸ μάθαμε. Ἦταν ὁ ἐπιθεωρητῆς μας ὁ κύριος Ἀγγελόπουλος.

— Καλημέρα σας, μᾶς λείει καί ἀνέβηκε τὰ λευκὰ σκαλοπάτια τῆς μαρμαρίνης σκάλας.

Τὰ παιχνίδια ἐξακολουθοῦσαν στήν αὐλή, ὡς πού χτύπησε τὸ κου-

δούνι και ἔρχισε τὸ μάθημα.

Βάβλος, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Μαρία Ἀθ. Τυροβοῦζη. Τάξη Στ'.

Καὶ ἐδῶ ἡ μαθήτρια μόνο μὲ μιὰ φράση τῆς «ἦταν ψηλός, μὲ μάτια γαλανά, μὲ φρύδια δασωτά, μὲ μαλλιά σγουρά καὶ μὲ ὕφος γελαστό», μᾶς δίνει ὀλοζώντανη τὴ μορφὴ καὶ τὴν ψυχικὴ διάθεση τοῦ ἐπιθεωρητῆ.

358. Τὸ ἀδερφάκι μου

Ξεμέρωσε Παρασκευή. Ὁ νοῦς μου σκέπτεται διαρκῶς. Τί νὰ γράψω; Τί;

Ἄλλὰ νά, βγήκε τὸ θέμα. Μπροστά μου κάθεται χαρούμενο τὸ μικρὸ ἀδερφάκι μου. Γι' αὐτὸ θὰ γράψω! Ροδοκόκκινο, γελαστό, παιγνιδιάρικο, ἔξυπνο, χαρούμενο εἶναι. Κάθε ἡμέρα νέα παιγνίδια, νέα σκέρτσα θὰ βρῆ νὰ κάνη. Τὰ δυὸ κόκκινα μάγουλά του, εἶναι σὰν παπαροῦνες τοῦ Μάη, ποὺ ξεφυτρώνουν στὴ χλόη. Τὸ ἄσπρο φουστάνι του, τὸ κάνει σὰν πεταλούδα, ποὺ πετάει ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι. Ἔχει δική του γλώσσα! Τὰ λέει μισά! Ὁλους μᾶς ξέρει. Τὰ δυὸ γαλανὰ του ματάκια δὲν ἀφήνουν οὔτε μυρμιγγκι νὰ περάση ἀπὸ μπροστά του! Ἄμ' καὶ τ' αὐτιά του! Κι αὐτὰ τὸ ἴδιο! Ἔχει αὐτὶ «μπακάλικο» ὅπως λέμε.

Αὐτὸ εἶναι τὸ χαρούμενο ἀδερφάκι μου, ἡ Βασιλικούδα.

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957 - 58. Ἀντασία Ἐμ. Κάρτα. Τάξη Στ'.

Μὲ πέντε ἐπίθετα «ροδοκόκκινο, γελαστό, παιγνιδιάρικο, ἔξυπνο, χαρούμενο» καὶ μὲ δυὸ παρομοιώσεις «μάγουλα σὰν παπαροῦνες τοῦ Μάη» καὶ «τὸ φουστάνι του τὸ κάνει σὰν πεταλούδα» μᾶς δίνει ἡ μαθήτρια μιὰ δυνατὴ καὶ ζωντανὴ προσωπογραφία τῆς μικρῆς ἀδερφῆς τῆς.

359. Ὁ ὑπὴρέτης τοῦ σχολείου

Ξημέρωσε ἄγρια! Ὁ ἀέρας κάνει τὴ συνηθισμένη του δουλειά! Ὁ ἥλιος φοβισμένος κρύβεται πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα.

Ὁ κύρ Γιάννης, τυλιγμένος, μὲ τὰ χέρια του μέσα στὶς τσέπες καὶ μὲ τὸ γιακὰ σηκωμένο πρὸς τὸ λαιμό, ἔρχεται διασπικτὸς στὸ σχολεῖο. Ἔρχεται νὰ ἀνάψη τίς θερμάστρες, γιὰ νὰ ζεσταθοῦμε ἐμεῖς τὰ παιδιά τοῦ σχολείου, γιὰτὶ φυσάει ἄγρια τὸ ξεροδόρι! Δύσκολη ἡ δουλειά του εἶναι. Μὰ τί νὰ κάνη; Θέλει νὰ συντηρήσῃ μιὰ οἰκογένεια! Μέτριος στὸ ἀνάστημα, ἀδύνατος, μὲ ὕφος γελαστό καὶ μὲ ἄτονα χέρια!

Αὐτὸς εἶναι ὁ ὑπὴρέτης τοῦ σχολείου μας, ποὺ χρόνια πολλὰ τὸ δου-

λεύει. Τὸν λένε Γιάννη Χατζούδη.

Γαλλίσιστα, σχολ. ἔτος 1956-57. Δήμητρα Γρηγ. Γούσιου. Τάξη Ε'.

Κι ἐδῶ ἡ μαθήτρια σκιαγραφεῖ ἄριστα τὸν ὑπηρέτη τοῦ σχολείου μὲ τέσσερα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα: «Μέτριος στὸ ἀνάστημα, ἀδύνατος, μὲ ὕφος γελαστὸ καὶ μὲ ἄτονα χέρια».

360. Ἡ φιλενάδα μου

Στὸ πρῶτο θρανίο κάθεται.

Στὰ μαθήματα ἄριστη. Τὸ χέρι ὅλο σηκωμένο τὸ ἔχει. "Ἄμα ἀκούσης τῆ φωνή της, εἶναι τόσο γλυκιὰ καὶ ὠραία καὶ καθαρή, πὺ νομίζεις πὺς μιλάει ἀηδόνι! Τὰ τετράδιά της λάμπουν. Καθρεφτίζεσαι ἐπάνω τους. Τὰ μάτια της ζωηρὰ καὶ ἔξυπνα! Δὲν κοιμῶνται! Ἔχει μαῦρα μαλλιά, μὲ μιὰ κορδέλα πὺ μοιάζει σὰν πεταλούδα. "Ὅταν θάζη τὰ μικρὰ της γυαλιὰ, φαίνεται σὰν ἓνα κοκοναράκι (σημ. ἐννοεῖ παιδί τῶν πόλεων). Τὶ καλὴ καρδιά πὺ ἔχει! Πόσο μ' ἀγαπάει! Ἄλλὰ καὶ ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ. "Ὅλο μαζὶ θὰ μᾶς δῆς! "Ὅτι νὰ τῆς πῶ, θὰ μοῦ τὸ κἀνῆ! "Ὅπως τὰ λουλούδια στολίζουν τὸν κάμπο, ἔτσι καὶ ἡ φιλενάδα μου στολίζει τὴν τάξη μας, γιὰτι εἶναι ἐργατικὴ καὶ φιλότιμη!

Σᾶς λέω καὶ τὸ ὄνομά της. Τὴ λένε Μερóπη Νουκάρη.

Γαλλίσιστα, σχολ. ἔτος 1956-57. Σουλτάνα Ἄργ Σακελλάρη. Τάξη Ε'.

Βλέπομε καὶ στὴν ἐκθεση αὐτὴ τὴν ἱκανότητα τῆς μαθήτριας νὰ περιγράψῃ καὶ ν' ἀποτυπώσῃ μὲ ἀριστουργηματικὸ τρόπο τὴ φυσιογνωμία καὶ τὸ χαρακτήρα μιᾶς συμμαθήτριάς της.

Δ'. ΤΥΠΟΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Πολλοὶ πάλι μαθητές μας, ἀντὶ νὰ περιγράψουν τὰ κοινὰ καὶ συνηθισμένα πρόσωπα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔρχονται σὲ συνάφεια καὶ ἐπαφή, προτιμοῦν νὰ μᾶς παρουσιάζουν στὶς ἐκθέσεις τους τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα τοῦ χωριοῦ τους, πὺ δὲ μοιάζουν μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πρόσωπα πὺ ἔχουν ἓνα ἐκδηλοσιματικὸ ἢ ψυχικὸ ἐλάττωμα, ἓνα γνώρισμα ξεχωριστὸ καὶ ἀσυνήθιστο, πὺ δὲν τὸ ἔχουν ἄλλοι, ἢ μιὰ ἰδιορρυθμία καὶ παραδοξότητα, πὺ δὲν τὴ συναντοῦμε σὲ ἄλλα πρόσωπα.

Καὶ ἔτσι μᾶς παρουσιάζουν καὶ τοὺς διάφορους τύπους τοῦ χωριοῦ τους. Καὶ τέτοιους τύπους, μὲ διάφορες ἰδιορρυθμίες καὶ παραξενιές ἢ καὶ

άνθρώπους που κατέχονται από διάφορα πάθη και ψυχώσεις (μέθυσους, χαρτοπαίκτες, φιλάργυρους, φλύαρους, δκνηρούς κ.λ.π.) έχει και ή μικρή κοινωνία του κάθε χωριού. Τέτοιους δλοζώντανους αντιπροσωπευτικούς τύπους του χωριού, τους ανάκαλύπτουν τὰ παιδιὰ και μᾶς τούς ἐμφανίζουν, ὅπως δείχνουν οί πέντε ἐπόμενες ἐκθέσεις.

361. Ἡ κυρά-Στέλλα

“Όπου και νὰ πᾶς, ὅπου νὰ σταθῆς και νὰ γυρίσης, αὐτὶ θὰ βρῆς μπροστά σου!

Κουμιστὴ και λυγερὴ ἀνεβαίνει τὸν ἀνήφορο! Μὲ τὰ χέρια κάτω ἀπὸ τὴν ποδιά και μὲ τὴ μουρμούρα στὸ στόμα προχωρεῖ. Τὸ μαῦρο τσεμπέρι ἀπὸ τὸ κεφάλι δὲν τῆς λείπει. Και τὸ στόμα τῆς πάντα μασᾷ! Γράμματα δὲν ξέρει και νομίζει πὼς ὅλοι τὴ γελοῦν. Ἄλλὰ και αὐτὴ ὅλους τούς μιλά. “Όποιον συναντήση στὸ δρόμο τὸν σταματᾷ. Ἦ νὰ τὸν κουτσομπολέψῃ ἢ κανένα νέο νὰ τοῦ πῆ.

Ποιὸς δὲν ξέρει τὴν κυρά τὴ Στέλλα;

Βάθρος, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Παναγιώτας Κρ. Τυροβολῆς, Βαλασίδε Δημ. Μπέλλου, μαθητριῶν Ε΄ τάξεως.

Οἱ μαθήτριες μᾶς δίνουν τὸν τύπο μιᾶς γυναίκας καλοκάγαθης ἀλλὰ και κουτσομπόλας, που ἀγαπάει τὰ λόγια και τὶς ἄσκοπες κουβέντες. Ὁραῖα τὴ ζωγραφίζουν στὴν ἐκθεσὴ τους. «Μὲ τὸ τσεμπέρι στὸ κεφάλι, τὰ χέρια κάτω ἀπὸ τὴν ποδιά, κουμιστὴ και λυγερὴ και μὲ τὸ στόμα τῆς που πάντα μασᾷ».

362. Ὁ ψευτοπροφήτης

Φάνηκε πάλι ή λυγερὴ κορμιοστασιὰ τοῦ ψευτοπροφήτη ἀπὸ τὸ μικρὸ λοφίσκο τῆς γειτονιάς.

Πρὶν φτάση ἀκόμα, ἀρχίζει νὰ λέη:

— Καταραμένοι νὰ εἶναι ἐκεῖνοι που δὲν ἀκολουθοῦν τὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ.

Ἔφτασε και στὴ μικρὴ παρέα μας.

— Τὶ κάνουν τὰ καταραμένα; μᾶς εἶπε.

— Διαβάζουμε!....

— Ἐγὼ γράμματα δὲν ξέρω και μπορῶ νὰ διαβάσω. Τὰ γράμματα εἶναι μέσα στὸ μυαλό.

— Μὰ ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ γίνωμε σὺν κι ἐσένα μυαλωμένοι ἄνθρω-

ποι. Έσύ είσαι μεγάλος. Εμείς δώδεκα χρονώ παιδιά. Το μυαλό μας δὲν ὠρίμασε ἀκόμα.

Ἐφυγε μουρμουρίζοντας καὶ ἐλασθημιώντας, μὲ σκυμιμένο τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω. Ἀλλὰ ξαναγυρίζει γιὰ λίγο.

— Προσέξτε, γιατί θὰ ρθῆ ἡ ὥρα πού θὰ γίνῃ ἡ δευτέρα παρουσία. Ἐγὼ θὰ πετῶ στὰ οὐράνια καὶ θὰ παρακαλᾶτε, ἀμὰν προφήτη, σῶσε μας!

Αὐτὸς εἶναι ὁ ψευτοπροφήτης, ὁ Πρόδρομος Καμπλές.

Σήμετρα 13 Ἰανουαρίου 1948. Ὀμιλική ἔκθεση Αἰκατερίνης II. Νατσουόλου Ε' καὶ Ἀντιγόνης Δημ. Κουτσού Στ' τάξης.

Ὁ «ψευτοπροφήτης» εἶναι ἓνας τύπος ἀλαζονικός καὶ θρησκόληπτος, μὲ μιὰ δόση ἀφέλειας ἀλλὰ καὶ κωμικότητας μαζί, ἀφοῦ πιστεύει ὅτι στὴ δευτέρα παρουσία θὰ πετᾷ στὰ οὐράνια, μὲ τὴ δύναμη νὰ σώξῃ τοὺς ἀμαρτωλοὺς. Πάρα πολὺ ζωντανὰ τὸν περιγράφουν οἱ μαθητρίες.

363. Ἢ πολυλογού

Ἀπὸ μακριὰ ἀκούγονται τὰ ψεύτικα λόγια τῆς Ἐφρὲς (σημ. Εὐφροσύνης).

Γυρνᾷει στὶς γειτονιές, γιὰ νὰ βρῆ καμιά παρέα γυναικῶν, νὰ ἀκούσῃ κανένα λόγο. Δυὸ λέξεις ἀκούει, σαρανταδυὸ τίς κάνει. Μπρέ! Μηχανὴ νὰ ἦταν δὲ θὰ μπορούσε νὰ ξεφουρνίσῃ τόσα λόγια! Εἶναι τὸ ράδιο τοῦ χωριοῦ. Μέρα καὶ νύχτα στὸ σπίτι δὲ στέκεται. Μὲ τὸ κερμένι (σημ. ἀδράχτι) στὰ χέρια γυρνᾷ ἀπὸ γειτονιά σὲ γειτονιά! Ὅλοι τὴ γνωρίζουν καὶ ὅλους τοὺς γνωρίζει. Ἔχει καὶ μιὰ βλάβη. Περπατεῖ πάντοτε μὲ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πάνω. Μήτε χτενίζεται, μήτε λούζεται. Τὰ μαλλιά της εἶναι ἄγρια καὶ μπερδεμένα. Μόνο τὸ θράδυ συμμαζεύεται στὸ σπιτοκάλυβό της.

Συντροφιά ἔχει τοὺς τέσσερεις τοίχους, μιὰ ψάθα καὶ μιὰ σπασιμένη στάμνα.

Σήμετρα, σχολ. ἔτος 1947-48. Παλιόμορος Ν. Κρυσταλλίδης. Τάξη Στ'.

Ἄλλος τύπος ἔδω. Μιὰ γυναίκα φλύαρη καὶ ρυπαρή! Τὴ φλυαρία της τὴν αἰσθητοποιεῖ ὁ μαθητής, ἀλλὰ καὶ τὴ σατιρίζει, μὲ τὴν ὠραιότατη παρομοίωση «ράδιο τοῦ χωριοῦ» τὴ δὲ ρυπαρότητά της μὲ τὰ δυὸ ρήματα «μήτε χτενίζεται, μήτε λούζεται». Ἀλλὰ εἶναι καὶ σοκακού καὶ ἀνοικοκύνρευτη. «Στὸ σπίτι δὲ στέκεται.... μόνο τὸ θράδυ συμμαζεύεται». Εἶναι ἓνας τύπος γυναίκας, πού ἔχει κάτι τὸ διαφορετικὸ καὶ πιὸ ἔντονο ἀπὸ τίς ἄλλες γυναῖκες, γι' αὐτὸ καὶ ἔγινε ἡ «Ἐφρὲς» θέμα σὲ μαθητικὴ ἔκθεση.

364. Αἰχμάλωτος τοῦ ρακιοῦ

Κάθε βράδυ μεθυσμένος ἀνεβαίνει!

Ἐγὼ καθισμένος ἐπάνω στή λυγισμένη συκιά, παρατηρῶ τὸν κύρ Κώστα. Ποτέ μου δὲν τὸν εἶδα νὰ βαδίζῃ καλὰ! Μιὰ ἀπὸ δῶ καὶ μιὰ ἀπὸ κεῖ πηγαίνει. Σαββατόβραδο ἦταν. Ἡ βροχὴ ὄλο καὶ ἔπεφτε. Ἐκεῖ πού καθόμουν καὶ παρατηροῦσα, κάποτε τὸν βλέπω νὰ κάνῃ κουτροβάλες μέσα στή λάσπη καὶ νὰ φωνάζῃ: «Βοήθεια!». Τρέχουν τότε μερικοὶ ἄντρες, τὸν παίρνουν στὰ χέρια καὶ τὸν πηγαίνουν στὸ καλύβι του. Ὅταν ξεζαλίστηκε λίγο ἀπὸ τὸ ρακί, κατάλαθε τί παθαίνουν οἱ μπεκρῆδες καὶ εἶπε:

— Αὐτὸ δὲ θὰ τὸ ξανακάμω.

Ἄλλὰ τὴν ἄλλη μέρα πάλι στὸ μαγαζι τοῦ κύρ Βασίλη δρίσκειται. Πίνει ὡς πού χορτάσῃ, γεμίζει καὶ τὸ πενηνταράκι καὶ τὸ βάζει στὴν τσέπη του. Τὸ βραδάκι πάλι μεθυσμένος ἀνεβαίνει. Ἐχει τυχερὸ πού δὲν βρέχει κάθε μέρα! Ἄμα ἔβρεχε κι ἐγὼ δὲν ξέρω σὲ ποιά λάσπη θὰ μπατάκωνε!

Πηγαίνει στὸ σπίτι, τραβάει κι ἐκεῖνο πού ἔχει στὴν τσέπη του καὶ τὸ πρωὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Σήμερα 18 Μαρτίου 1951. Λάζαρος Ἠλ. Τάπαλης. Τάξη Ε'.

Κεντρικὴ μορφή τῆς ἐκθεσης αὐτῆς εἶναι ἕνας μέθυσος, τοῦ ὁποίου μᾶς δίνει ὁ μαθητὴς ὀλοκληρωμένη τὴν εἰκόνα σου. «Πίνει ὡς πού χορτάσῃ, γεμίζει καὶ τὸ πενηνταράκι... καὶ τὸ βράδυ φτάνει στὸ καλύβι του καταλασπωμένος ἀπὸ τὶς κουτροβάλες... τραβάει καὶ κείνο πού ἔχει στὴν τσέπη καὶ τὸ πρωὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή». Ζωντανὸς ὁ τύπος τοῦ ἀλκοολικοῦ πού γίνεται δούλος στὸ πάθος του καὶ καταγέλαστος καὶ στὴν κοινωνία ὅπου ζῇ. Μὲ πολὺ ἔξυπνο τρόπο τὸν εἰρωνεύεται καὶ τὸν σατιρίζει καὶ ὁ μαθητὴς.

365. Ὁ τεμπέλης

Καθόλου δὲ βγαίνει ἔξω. Ὅλη μέρα στὸ «ταντούρι» του!

Ἄν τὸν ζητήσῃς, μὴ ρωτᾷς πού θὰ τὸν βρῆς. Τράβα ἴσα στὸ σπίτι του. Ἐκεῖ ξαπλωμένος ὄλη τὴ μέρα στὸ «ταντούρι» ροχαλίζει. Σκουλήκι δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος αὐτός!... Ποτέ μου δὲν τὸν εἶδα, σὰν ἄντρας πού εἶναι, νὰ πάῃ σὲ δουλειὰ ἢ στὸ καφενεῖο! Λέει πὼς εἶναι καλὸς ἄνθρωπος καὶ δὲ θέλει στὸ καφενεῖο νὰ ἀκούῃ τὶς βρισιές καὶ νὰ τρώῃ τὰ λίγα παραδάκια του στὸ κομάρι! Ψέμα! Ἄπὸ τὴν τεμπελιά του! Ἄφοῦ κατάντησε νὰ πεινάῃ παρὰ νὰ δουλέψῃ! Πρῶτῃ φορὰ βλέπω τέτοιον ἄνθρωπο!

— Πήγαινε νὰ δουλέψῃς, τὸν λένε. Μὰ αὐτὸς θὰ βρῇ μιὰ δικαιολογία. Τώρα πῆρε καὶ ἕνα μουλάρι, ἀλλὰ καὶ πάλι δὲν πάει πουθενά.

— Στείλε τὸ γιό σου στὸ μεταλλεῖο καὶ σὺ στὸ μουλάρι.

Ούτε κι αυτό.

— Δέν μπορῶ νά τό κουμαντάρω.

Βρίσκει τήν αἰτία. Τί κάνει αὐτή ἡ τεμπελιά! Ἀπό τώρα τελείωσαν τὸ ψωμί καὶ ζητᾶνε δανεικά!

Ἄν ἦταν ὄλοι σάν τὸν Πρόδρομο, θά πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα! Κρίμα! κρίμα!

Σήμαντρα 28 Φεβρουαρίου 1952. Γεώργιος Χρ. Μουτάφης. Τάξη Στ'.

Καλύτερη περιγραφή τοῦ ὀκνηροῦ ἀνθρώπου δέν μπορούσε νά γίνη. Σὲ κάθε φράση τῆς ἔκθεσης, βλέπομε ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τοῦ φυγόπονου ἀνθρώπου. Παραστατικότερη ἀπὸ ὅλες εἶναι ἡ μεταφορική ἔκφραση «σκουλήκι: δέν ἔχει ὁ ἄνθρωπος αὐτός» καὶ ἡ τελευταία «κρίμα! κρίμα!» μὲ τὴν ὁποία ὁ μαθητὴς ἐλεεινολογεῖ τὸν τύπο αὐτὸ τοῦ τειπέλη, πού εἶναι καὶ σπάνιο φαινόμενο ἀνάμεσα στὸν ἀγροτικὸ κόσμο, πού συνήθως ἔχει ἀνθρώπους φιλόπονους καὶ ἐργατικούς.

Ἔτσι τὰ παιδιὰ, μὲ τίς ἐργασίες τους αὐτές, ἀποδεικνύουν ὅτι ἔχουν καὶ τὴν ικανότητα νά μᾶς παρουσιάξουν τοὺς τύπους τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὸν ἰδιόρρυθμο ψυχικὸ ἢ σωματικὸ τους χαρακτήρα, καὶ πού δέν εἶναι φανταστικά ἀλλὰ πραγματικά πρόσωπα, παρμένα ἀπὸ τὴν κοινωνία τοῦ χωριοῦ τους, πρόσωπα πού ἔχουν κάτι τὸ ξεχωριστὸ ἀπὸ τὸν κοινὸ τύπο τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ε'. ΔΙΗΓΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Τὰ δυὸ αὐτὰ εἶδη τοῦ λόγου, ἡ διήγηση καὶ ἡ περιγραφή, εἶναι, ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω, τὰ βασικά καὶ κύρια ἐκφραστικά μέσα τοῦ λόγου. Καὶ ὁ μαθητὴς πρέπει νά τὰ κατανοῇ καὶ νά τὰ διακρίνη, γιὰ νά ξέρη καὶ ὁ ἴδιος, ὅταν γράφη τὴν ἔκθεσή του, πότε διηγεῖται καὶ πότε περιγράφει.

Γιὰ τὴ διάκριση αὐτή, θά μᾶς βοηθήσῃ τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον. Ὅταν ἐπεξεργαζόμεστε τίς διάφορες ἐνότητές του, θά ἐξετάζωμε καὶ τὸ σημεῖο αὐτό, ἂν δηλαδὴ τὸ κεφάλαιο ἀνήκη στὴ διήγηση ἢ τὴν περιγραφή. Καὶ ἡ διάκριση αὐτὴ δέν εἶναι καὶ τόσο δύσκολη, γιατί στὴ διήγηση, ὅπως εἶπαμε, τὸ συγγραφέα τὸν ἀπασχολοῦν τὰ γεγονότα, ἐνῶ στὴν περιγραφή τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ πρόσωπα.

Ἀλλὰ θά πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι τὰ δυὸ αὐτὰ εἶδη τοῦ λόγου, ἡ διήγηση καὶ ἡ περιγραφή, δέν εἶναι δυνατὸ νά ξεχωρίσουν ἀπόλυτα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μποροῦμε μάλιστα νά ποῦμε ὅτι καθαρὸ διηγηματικὸ ἢ περιγραφικὸ εἶδος δέν ὑπάρχει. Καὶ οὔτε μποροῦμε νά θροῦμε

τὸ ὄριο πὸν χωρίζει τὴ διήγηση ἀπὸ τὴν περιγραφή. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ στὰ λοιπὰ εἶδη τοῦ λόγου. Ὅλα ἔχουν μιὰ τάση νὰ ἀναμιγνύωνται καὶ νὰ συνυπάρχουν.

Ἔτσι οἱ συγγραφεῖς στὰ διάφορα λογοτεχνικά τους ἔργα, παρουσιάζουν γεγονότα καὶ πράγματα σὲ μιὰ σύνθετη μορφή διήγησης καὶ περιγραφῆς. Ἐνα διήγημα μπορεῖ νὰ περιέχη καὶ περιγραφικὰ στοιχεῖα, ὅπως καὶ μιὰ περιγραφή νὰ ἔχη στοιχεῖα ἀφηγηματικά. Τὰ μικτὰ αὐτὰ εἶδη τοῦ λόγου ὀνομάζονται διηγηματικὲς περιγραφές, ὅταν ἡ περιγραφή περιέχη καὶ διηγηματικὰ στοιχεῖα καὶ περιγραφικὲς διηγήσεις, ὅταν ἡ διήγηση χρησιμοποιοῖ καὶ τὴν περιγραφή.

Ἡ διηγηματικὴ καὶ περιγραφικὴ αὐτὴ μορφή τοῦ λόγου ἐναλλάσσεται καὶ συνυπάρχει καὶ στὶς μαθητικὲς ἐκθέσεις. Τέτοιες ἐκθέσεις τοῦ μικτοῦ αὐτοῦ εἴδους, θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν οἱ ἐπόμενες πέντε καὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. 18, 27, 29, 61, 66, 112, 122, 140, 152, 153, 162, 163, 164, 170, 171, 178, 191, 192, 201, 202, 203, 204, 206, 209, 210, 232, 236, 247, 255, 284, 285, 287, 298, 299, 321, 332, 335, 336, 345, 349, 378, 379, 440, 446, 450, 460, 510, 518, 521, 522, 523, 526, 527, 528, 535, 536, 537, 542, 543, 544, 546, 547, 552, 553, 554 ἐκθέσεις.

366. Σ τ ῆ ν Π ρ ῖ γ κ ι π ο

Εἶναι ἀλήθεια πὸν βρίσκομαι στὴν Πρίγκιπο; Ἀλήθεια εἶναι!

Τὶ ἄμορφο νησί! Τὶ βίλλες! Τὶ δρόμοι! Τὶ καθαριότητα! Τὶ λουλούδια! Τὶ ἀριστοκρατία! Τὸ θαπὸρι μᾶς κατέβασε στὴ σκάλα τοῦ νησιοῦ. Μὲ τὴ σύσταση στὰ χέρια ψάχνω νὰ βρῶ τὸ συγγενικό μου σπίτι. Ρώτησα τὸ βιαστικό διαβάτη κι ἐκεῖνος μοῦ ἀπάντησε:

— «Γκιτὶν νταχὰ γιακαρί» (σημ. πηγαίνετε παραπάνω).

Τὸ σπίτι βρέθηκε. Ἡ ὥρα ἦταν μιά, ὅταν μπήκαμε στὸ σπίτι. Ἡ ἡλικιωμένη θεία μου σκουπίζε ἐκείνη τὴ στιγμή μὲ μιὰ καινούρια σκούπα. Μόλις μᾶς εἶδε τὴν ἄφησε ἀμέσως κάτω καὶ μᾶς καλοδέχτηκε.

Καθίσαμε πέντ' ἑξὶ μέρες καὶ γνωρίσαμε θεῖους, θείες καὶ ξαδέρφια. Ἐριζα μιὰ ματιὰ καὶ στὸ ἄμορφο νησί. Ἐνιωσα μεγάλη συγκίνηση, πὸν πάτησα τὸν ἅγιο αὐτὸν τόπο καὶ εἶδα τοὺς συγγενεῖς μου. Ἔτσι γνώρισα τὴν Πρίγκιπο.

Πῆρα πάλι τὸ τούρκικο θαπὸρι καὶ ξαναγύρισα στὸν πολυπύργο καὶ ἀσπρομάλλι παππού μου. Μᾶς προσκάλεσε στὴν Κωσταντινούπολη, νὰ δῆ τὰ παιδιὰ του καὶ τὰ ἐγγόνια του πρὶν πεθάνη.

Ἡ ἔκθεση αὐτὴ εἶναι μιὰ μικρὴ περιγραφικὴ διήγηση. Μὲ λίγες περιγραφικὲς φράσεις καὶ περισσότερες διηγηματικὲς, περιγράφει ὁ μαθητὴς τὴν εἰκόνα τοῦ νησιοῦ, ποῦ εἶναι γεμάτο ὁμορφιὲς καὶ χάρες, ἐκφράζει τὴ συγκίνησή του γιατί πατάει: «τὸν ἅγιον αὐτὸν τόπο» ποῦ ξέρει πῶς κάποτε ἀνῆκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ὄχι: στοὺς Τούρκους καὶ διηγεῖται διάφορα στιγμιότυπα τοῦ ταξιδιοῦ του, γεμάτα ζωντάνια καὶ φυσικότητα.

367. Τὸ ἄλογο

Ἐνα ἄλογο ψηλό, ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι, μὲ τσιτωμένα αὐτιά, σέρνει καμαρωτὰ τὸ κάρο πρὸς τὰ κάτω.

Τὰ χάμουρα (σημ. σαγὴ ὑποζυγίων) μὲλις εἶχαν βγῆ ἀπὸ τὴ θιτρίνα καὶ ἔδιναν διπλὴ ὁμορφιά στὸ ἄλογο. «Ἀπὸ τὸ καμουτσάκι καταλάβαινες πόσο ἀγαποῦσε ὁ καρτσέρης τὸ ἄλογο του. Σὲ ὄλο τὸ διάστημα δὲν ἄκουσε θρυσιά, μήτε ἄγρια προσταγή». «Τὸ καμουτσάκι ἔπεφτε στὰ καπούλια του ἑλαφρά, σὰν παιχίδι» γιὰ νὰ γρηγορέψῃ τὰ δῆματά του. Ἐπὶ ὅποια γειτονιά τῆς Πορταριάς περνούσαμε, οἱ γυναῖκες σιγομουρμούριζαν:

— Γιὰ ἰδὲς ἄλογο!.... Τὸ καμαρωτὰ θαδίζει! Καὶ τὰ χάμουρα, τὴ ὁμορφα ποῦ τὸ δείχνουν!

Κάναμε τὴ δουλειά μας καὶ ξαναγυρίσαμε στὸ χωριὸ μας. Τώρα τὸ ἄλογο θαδίζει πῶς γρήγορα γιὰτὶ ἡ μέρα ἔσβηνε.

Σήμετρα, σχολ. ἔτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Σὰν ἐκφραστικὰ μέσα καὶ στὴν ἔκθεση αὐτὴ ἔχομε τὴν περιγραφὴ τοῦ ἄλογου καὶ μιὰ σύντομη διήγηση γιὰ τὸ ταξίδι μέχρι τὸ γειτονικὸ χωριό. Ὑπάρχει ὅμως καὶ τὸ τρίτο στοιχεῖο, ὁ διάλογος, τὸν ὅποιο παρεμβάλλει ὁ μαθητὴς, γιὰ νὰ ἐκφράσουν καὶ οἱ γυναῖκες τὴ γνώμη τους γιὰ τὴν ὁμορφιά τοῦ ζώου.

368. Ὁ ἐργάτης μας

Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριό, κατὰ τὸ βοριά, λίγο κάτω ἀπὸ τὴ δεξιμένη τοῦ χωριοῦ, εἶναι ἕνα μεγάλο ἀλώνι καὶ ἕνα καλυδάκι. Εἶναι τὸ κεραμιδαριὸ μας.

Τὸ καλυδάκι εἶναι τὸ σπίτι τοῦ ἐργάτη μας. Ἐκεῖ ἔξω περᾶ ὄλο τὸ καλοκαίρι, κάμνοντας λάσπη γιὰ τὰ κεραμίδια καὶ τὰ τοῦδα. Ἀνασκουμπώνει τὸ παντελόνι καὶ τὰ μανίκια του καὶ ζυμώνει τὴ λάσπη, ὅπως ζυμώνουμε τὸ ψωμί. Τὰ μαλλιά του εἶναι σὰν κουθάρι. Τὰ γένια του πολλὰ καὶ μπερδεμένα καὶ τὰ ροῦχα του κατακουρελιασμένα. Τὰ παιδιὰ ποῦ περνοῦν καμιά φορὰ ἀπὸ ἐκεῖ, φοβοῦνται ὅταν τὸν βλέπουν. Νομίζουν πῶς εἶναι ἀγριάνθρωπος.

Τὸ χειμῶνα κατεβαίνει στὸ χωριὸ καὶ ἀρχίζει ἄλλη δουλειά. Ξεπατώνει, καὶ ὅταν ἔρθῃ ὁ καιρὸς σκάβει τ' ἀμπέλια. Τὴν ἡμέρα γεμίζει ἡ τσέπη του. Ἀλλὰ τὸ βράδυ ἀδειάζει. Γιατὶ εἶναι μεθύστακας. Ὅλο παραπατᾶ ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ πέφτει κάτω καὶ χτυπᾶ τὰ πόδια του. Μὰ δὲν καταλαβαίνει καὶ τὸ ἄλλο βράδυ πάλι στὴν ταβέρνα θὰ τὸν δῆς.

Τὸν συχάθηκα νὰ τὸν βλέπω στὰ μάτια μου. Τὸ στόμα του βρωμαεὶ ἀπὸ τὸ πολὺ οὔζο καὶ διαρκῶς κάνει ἐμετό. Τέτοιος εἶναι ὁ ἐργάτης μας.

Σήμαντρα 24 Ἀπριλίου 1947. Ζωή Κ. Δημητρούλακη. Τάξη Σ'.

Καὶ τὴν ἔκθεση αὐτὴ τὴν ἀποτελοῦν διηγηματικές καὶ περιγραφικές φράσεις, στὶς ὁποῖες ἡ μαθήτρια μᾶς δίνει μιὰ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ κεραμιδαριοῦ καὶ τοῦ οὔζοπότη ἐργάτη (σημ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο τῆς ὑπ' ἀριθ. 364 ἔκθεσης).

369. Τὸ ὄρφανὸ

Τὸ καημένο! Στους πέντε δρόμους ἔμεινε, πού λείει ὁ λόγος.

Πατέρας καὶ μητέρα τί θὰ πῆ, εἶναι ἄγνωστα γι' αὐτὸ τὸ κοριτσάκι. Εἶναι χρόνια πού τοὺς ἔχασε. Ἦταν δυὸ χρονῶ καὶ τώρα εἶναι δέκα. Οὔτε θεία ἔχει, οὔτε ξαδέρφια. Ἡ μονάκριβη παρηγοριά του καὶ τὸ σπιτάκι του εἶναι ἕνας φούρνος! Τὸ πρόσωπό του καὶ τὰ ρούχα του εἶναι κατάμαυρα ἀπὸ τὴ μαύρη σκόνη τοῦ φούρνου. Ἄχ! τὸ καημένο! Ραγίζει ἡ καρδιά σου ὅταν τὸ βλέπῃς. Τὸ ἀφανίζει ἡ πείνα. Ὅταν κοιμᾶται ποῖος ξέρει τί ἀχνιστὰ ψωμιά νὰ βλέπῃ στὸν ὕπνο του!

Μὰ τώρα συμμιαζεύτηκε λιγάκι. Εἶναι λίγος καιρὸς πού πῆγε δούλα. Τὰ ξανθὰ μαλλιά του τὰ χτενίζει μὲ ὠραίες μόδες. Τὰ μεγάλα μαῦρα μάτια του λάμπουν σὰν καθρέφτης. Τὰ κατακόκκινα μάγουλά του μοιάζουν σὰν τὰ μῆλα!

Χαίρεσαι νὰ τὸ βλέπῃς!

Σήμαντρα 21 Ἀπριλίου 1950. Μαρία Κωνστ. Μισσιλιῶου. Τάξη Β'.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἔκθεσης εἶναι διηγηματικῆς μορφῆς. Μόνο στὶς τελευταῖες φράσεις ἀφήνει ἡ μαθήτρια τὴ διήγηση γιὰ νὰ περιγράψῃ μὲ λίγες γραμμὲς τὸ ὄρφανὸ κοριτσάκι.

370. Ὁ ἀθλητῆς

Εἶναι ἕνας κοντός, μὲ μπράτσα γερά καὶ μὲ πατημένη μύτη.

Μᾶς ἔκαμε λόγο γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἀθλητῆς πού δόξασαν τὴν Ἑλλά-

δα. Μᾶς μίλησε καὶ γιὰ τὸν Τζίμ Λόντο πού κι αὐτὸς τὴ δόξασε σὲ ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη. Ὑστερα μὲ τὰ μπρατσωμένα χέρια του ἔπιασε τὸ ἀτσαλένιο σίδερο καὶ τὸ λύγισε μὲ τὴ γερὴ μύτη του! Ἔκοψε καὶ τέσσερα καρφιὰ μὲ τὰ δόντια του! Ἄνοιξε καὶ ἑπτὰ σοῦστες ἀτσαλινες! Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σηκώθηκαν ἀπὸ τὶς θέσεις τους καὶ ζητωκραύγασαν τὸν πρῶτο ἀθλητὴ πὺ πάτησε στὸ χωριὸ μας. Μετὰ πῆρε τὴν πέτσινη σάκα του καὶ γύριζε ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο καὶ τοῦ δίνανε τὸν κόπο του.

Τὸ ἔργο τελείωσε καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔφυγαν μὲ θαυμασμό!

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἀρτέμιος Κ. Δημητρουλάκης. Τάξη Στ'.

Καὶ ἐδῶ ἐναλλάσσονται οἱ δυὸ ἐκφραστικοὶ τρόποι, ἡ διήγηση καὶ ἡ περιγραφή. Μπαίνει ὁ μαθητὴς ἀμέσως στὸ θέμα καὶ στὴν πρώτη φράση περιγράφει τὸν ἀθλητὴ μὲ τρία χαρακτηριστικὰ του γνωρίσματα «κοντὸς, μὲ μπράτσα γερὰ καὶ πατημένη μύτη». Προσθέτει ἔπειτα δυὸ φράσεις διηγηματικές, γιὰ τοὺς ἀθλητὲς τῆς χώρας μας. Καὶ πάλι μὲ περιγραφικὲς καὶ διηγηματικὲς προτάσεις μᾶς δίνει τὴν πλοκὴ τοῦ ἀθλητικοῦ θεάματος πὺ παρακολούθησε τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη.

ΣΤ'. Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Στὰ εἶδη τοῦ λόγου συγκαταλέγεται καὶ ὁ διάλογος. Διάλογος εἶναι τὸ λογοτεχνικὸ ἐκεῖνο εἶδος, κατὰ τὸ ὅποιο γίνεται μιὰ συνομιλία, μιὰ στιχομυθία ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἢ καὶ περισσότερα πρόσωπα, τὰ ὅποια διατυπώνουν τὶς σκέψεις τους, τὸ ἓνα κατόπι τοῦ ἄλλου, ἐπάνω σὲ ἓνα θέμα πὺ τὰ ἀπασχολεῖ.

Χρησιμοποιοῦν δὲ οἱ συγγραφεῖς καὶ τὴ διαλογικὴ αὐτὴ μορφή τοῦ λόγου στὰ λογοτεχνικὰ τους ἔργα, γιὰτὶ ὁ συνεχῆς καὶ μονότονος λόγος κουράζει συνήθως τὸν ἀναγνώστη. Καὶ ἀντὶ νὰ ἐκθέσουν οἱ ἴδιοι τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ συναισθήματά τους σὲ συνεχῆ ἀφηγηματικὸ λόγο, δημιουργοῦν διάφορα φανταστικὰ συνήθως πρόσωπα, τοὺς ἥρωες τῶν ἔργων τους, ὅπως λέγονται, καὶ μὲ τὸ στόμα τῶν ἡρώων τους αὐτῶν ἐκφράζουν τὶς δικὲς τους σκέψεις.

Στὴ μορφή αὐτὴ τοῦ λόγου ἐξασκοῦμε καὶ τοὺς μαθητὲς μας. Τοὺς ζητοῦμε νὰ παρουσιάζουν στὶς ἐκθέσεις τους διάφορα γνωστὰ τους πρόσωπα, νὰ παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ τὴ συζήτηση πὺ κάνουν καὶ νὰ ἀποδίδουν αὐτολεξεί τὴ συνομιλία τους.

Παρατηροῦμε δὲ ὅτι τὸν ἐκφραστικὸ αὐτὸν τρόπο τὸν χρησιμοποιοῦν μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση καὶ μὲ μεγάλη εὐχέρεια. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ ὁ διάλογος εἶναι καὶ εὐκολώτερος ἀπὸ τὸ συνεχῆ λόγο. Ἐνῶ στὸ μονόλογο ἀπαι-

τῆται ἢ ἔκφραση μόνο δικῶν μας σκέψεων, στο διάλογο γίνεται μιὰ φωνογραφική ἀπόδοση ὅσων ἀκοῦμε κατὰ τῆ συνομιλία τῶν διαφόρων προσώπων. Ἐπειτα μὲ τὸ διάλογο, διακόπτεται ἡ μονοτονία ἐκείνη τοῦ μονολόγου καὶ γίνεται ὁ λόγος πρὸ εὐχάριστος καὶ ζωνηρός.

Ὁ διάλογος δίνει μιὰ φυσικότητα καὶ ζωντανία στὴ συνομιλία. Προσελκύει τὸν ἀκροατὴ καὶ τὸν κάνει νὰ παρακολουθῆ μὲ ἐνδιαφέρον τὴ διαλογικὴ συζήτηση. Ὄταν μάλιστα ἡ συνδιάλεξη ἀποδίδεται καὶ στὴν ἰδιωματικὴ γλώσσα τῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ, τότε ἡ μαθητικὴ ἔκθεση παρουσιάζει τὴν ἴδια πραγματικότητα καὶ παίρνει μιὰ ἰδιαίτερη χάρη καὶ παραστατικότητα.

Πάντως ἂς ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ διαλογικὴ αὐτὴ μορφή δὲ θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ σὰν κυρίαρχο ἐκφραστικὸ μέσο. Αὐτὸ εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ ἀνώτερο ἀπὸ τίς δυνάμεις τους. Τὸ διάλογο ἂς τὸν χρησιμοποιοῦν μόνο περιοδικὰ καὶ στὶς περιπτώσεις πού κάποιος πρόσωπο θὰ προβάλλει μιὰ ἐρώτηση καὶ ἓνα ἄλλο θὰ δώσει μιὰ ὁποιαδήποτε ἀπόκριση. Μόνο τότε καὶ τὰ πρόσωπα πού θὰ ἐμφανίζονται στὶς ἐκθέσεις τους θὰ εἶναι πραγματικά, ὅπως πραγματικὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ στιχομυθία τους. Αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ διαλόγου μποροῦν νὰ ἀποδώσουν καὶ τὰ παιδιὰ μὲ εὐχέρεια καὶ εὐκολία.

Ἐκθέσεις στὶς ὁποῖες παρεμβάλλουν οἱ μαθητὲς μας καὶ τὸ νέο αὐτὸ εἶδος τοῦ λόγου εἶναι οἱ 11, 17, 64, 119, 149, 178, 203, 214, 216, 234, 253, 263, 266, 302, 305, 343, 362, 365, 367, 413, 444, 470, 475, 482, 488, 495, 520, 546 καὶ οἱ ἐπόμενες.

371. Ἡ πίτα

— Ἄντε, μᾶς ἄργησες μαμά! Ἄκόμα τὰ φύλλα ἀνοίγεις;

— Ἔ, τί ἤθελες, μηχανή νὰ γίνω;

— Πρέπει δηλαδὴ νὰ περιμένουμε κατὰ τίς ὁχτιῶ γιὰ νὰ φᾶμε;

— Ναι, πήγαινε τώρα νὰ παίξῃς καὶ ὅταν θὰ γίνῃ, θὰ σὲ φωνάξω, εἶπε ἡ μητέρα μου καὶ ἄρχισε νὰ κάνῃ τὴν πίτα μὲ γρηγοράδα.

Τέλος τὴν κατέβασε ἀπὸ τὴ φλογισμένη φωτιά καὶ ἔτσι ζεστὴ ὅπως ἦταν, τὴν φιλάχισε λίγο μὲ τὸ νερό. Ἐπειτα τὴν ἔβαλε ἐπάνω στοῦ καφέ καὶ τετράγωνο τραπέζι.

— Ἐμπρός, ὄλοι στοῦ τραπέζι, φώναξε ὁ πατέρας.

Καθίσαμε ὄλοι γύρω γύρω. Ἄλλὰ κανένας δὲν μποροῦσε νὰ φάῃ, γιατί ἦταν πολὺ γλυκιὰ!

— Τρῶτε, τί ὄλο φαγουλεύετε, ωραία εἶναι, μᾶς λέει ἡ μητέρα.

Ἄλλὰ ἐμεῖς μὲ τὸ ζόρι τὴν τρώγαμε!

Σήμεντρα 8 Φεβρουαρίου 1951. Ἄννα Χρ. Κουφοῦ. Τάξη Β'.

Στήν ἔκθεση αὐτή, μέ τή διαλογική της μορφή, ὅλα τὰ βλέπομε ζωντανά μπροστά μας, ὅπως ἀκριβῶς ἔγιναν, ὅπως λέχθησαν.

372. Φεύγει· γιά στρατιώτης

Μήνες τώρα δουλεύει τὸ παιδί στοῦ μεταλλεῖο!

Ἡ φωνή τῆς πατρίδας ἔφτασε! Καλεῖ τὸ παιδί νά κάμη τὸ γενικό χρέος του! Τὸ παιδί ἀφήνει τὴ δουλειά του καὶ μέ ἓνα δάρος ἔρχεται στοῦ σπίτι.

— Μάνα, ἔφτασαν πιά οἱ μέρες γιά νά ἀποχωριστοῦμε.

— Μὰ πῶς παιδί μου; Γιατί;

— Μάνα, κάνε καρδιά. Αὐτὸ τὸ χρέος γιά τὴν πατρίδα θά τὸ κάνω με ὅλοι.

— Μὰ πῶς θά μείνω ἐγὼ ἢ δόλια μάνα μονάχη;

— Μάνα, κάνε ὑπομονή. Τὸ στρατιωτικό γρήγορα θά περάση.

Ἡ Τρίτη ξημέρωσε, πού ἔσερνε μαζί της καὶ τὸν καημὸ τῆς μάνας.

— Μάνα, ἐτοίμασε τὰ ρούχα μου.

— Ἔτοιμα εἶναι, παιδί μου.

Τὸ παιδί τὰ φόρεσε καὶ μέ δάκρυα στὰ μάτια φίλησε τὸ χέρι τῆς μάνας. Ἐνα μεγάλο δάκρυ κύλησε καὶ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς σεμνῆς ἐκείνης γυναίκα.

Τὸ παιδί ἀποχαιρέτησε ὅλους καὶ χάθηκε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας. Πῆγε στὴ δεύτερη μάνα, γιά νά τὴν ὑπηρετήση.

Σήμερον 9 Ὀκτωβρίου 1950. Ἀπόστολος Σάβ. Ματεντζίδης. Τάξη Στ'.

Ὁ μαθητὴς χρησιμοποιεῖ στήν ἔκθεσή του σάν ἐκφραστικά μέσα τόσο τὴ διήγηση ὅσο καὶ τὸ διάλογο. Καὶ μᾶς δίνει μέ τὴ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τὴ δραματική αὐτὴ σκηνή τοῦ χωρισμοῦ μάνας καὶ παιδιοῦ. Καὶ τὸ δραματικό στοιχεῖο ἀσφαλῶς θά ἀπουσίαζε ἢ θά ἦταν λιγότερο ἔντονο, ἂν ἔλειπε ὁ διάλογος.

373. Ἀπὸ φίλοι, σκύλοι

Ἦταν ἡ ὥρα τῆς Γεωγραφίας. Ὅλοι κάθονται ἤσυχοι στὰ θρανία τους. Μόνο σὰ τρία ἀντικρινὰ ἀκούγονται κάτι ψιθυριστὰ παρακάλια.

— Σὲ παρακαλῶ Εὐταξία, ἂν μέ σηκώση ὁ δάσκαλος, μὴ μέ ρωτήσης γιά τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας, γιατί δὲν τὰ ξέρω καλά. Κάνε μου αὐτὸ τὸ καλό, τοῦ εἶπε ὁ Γαβρίλης.

— Καλά, καλά, μείνε ἤσυχος.

Ἐκείνη τὴ στιγμή ὁ δάσκαλος εἶχε καθήσει στὴν καρέκλα καὶ τράβηξε ἕναν κλῆρο.

— Νατσόπουλος Γαβρίλ!

Ὁ Γαβρίλης ξεδιπλώθηκε ἀπὸ τὸ θρανίο του καὶ στάθηκε δίπλα στὸν καθ:σμένο δάσκαλο.

— Ρωτήστε τὸ Γαβρίλη καμιά ἐξυπνη ἐρώτηση, εἶπε ὁ δάσκαλος. Ἄλλὰ καλύτερα, δώσε τὸ λόγο ἐσὺ Γαβρίλη, νὰ δοῦμε τί θὰ σὲ ρωτήσουν.

Αὐτὸς ὁ καημένος, νομίζοντας ὅτι ὁ φίλος του ὁ Εὐταξίας θὰ τοῦ ἔκαμνε τὴν εὐκολώτερη ἐρώτηση, δίνει πρῶτα τὸ λόγο σ' αὐτόν.

— Γαβρίλη, πές μας τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου καὶ τίς λιμνοθάλασσες τῆς Ἑλλάδας!

Ὁ Γαβρίλης πάτησε στὰ σάπια! Ἐκείνα πού δὲν ἤξερε! Οὔτε μιλιὰ δὲ θγάξει. Καὶ μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια καὶ μὲ παράπονα πικρά, ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του στὸ παλιὸ θρανίο, ἀπὸ τὴ μεγάλη ντροπή!

Τώρα τὸ κουδούνι χτύπησε γιὰ διάλειμμα. Ὁ Εὐταξίας τὸ μετάνοισε αὐτὸ πού ἔκαμε. Καὶ πῆγε καὶ ξαπλώθηκε πιὸ πέρα στὰ χορτάρια. Τὰ μάτια του ἔκλαιγαν. Καὶ πιὸ πολὺ πονοῦσε καὶ ἔκλαιγε ἡ καρδιά του! Πραγματικὰ εἶχε μετανοίσει, ὅπως καὶ ὁ Ἰούδας πού πρόδωσε τὸ Χριστό! Νὰ λοιπόν! Ἀπὸ τόσο καλοὶ φίλοι πού ἦταν, ἔγιναν ἐχθροί. Μιὰ μέρα πάλι τοὺς εἶδα νὰ ἀγκαλιάζονται σφιχτὰ καὶ νὰ κρυφομιλοῦν. ὦ! τί χαρὰ πλημιμύριζε τὴν καρδιά τους! Φαίνονται: τώρα ἀγαπημένοι ὅπως καὶ πρὶν.

Μὰ ἡ φιλία τους νομίζω πῶς ραγίστηκε!

Σήμερα 15 Νοεμβρίου 1950. Γεώργιος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Τὸ θέμα εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴ σχολικὴ ζωὴ. Ὅλη ἡ ἔκθεση ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ στιχομυθία μεταξὺ τῶν δυὸ φίλων συμμαθητῶν καὶ τοῦ δασκάλου καὶ ἀπὸ παρατηρήσεις καὶ σκέψεις τοῦ συγγραφέα. Οἱ διαλογικὲς φράσεις ἀποδίδουν θαυμάσια καὶ τὴ φιλία πού εἶχαν οἱ δυὸ συμμαθητές, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτία τῆς ἐχθρας τους. Παραστατικότατα ἀποδίδει ὁ συγγραφέας καὶ τὴν ψυχικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρέθηκαν τὰ δυὸ φιλικὰ πρόσωπα, μετὰ τὴν ἀθέτηση τῆς ὑπόσχεσης πού ἔδωσε τὸ ἕνα στὸ ἄλλο.

374. Τί ἀξίζει ἡ οἰκονομία

— Μικρέ, πηγαίνεις νὰ μοῦ πάρης ἕνα κουτί «Ντάμιες» Παπαστράτου; Λέγει κάποιος καθηγητῆς σ' ἕναν πιτσιρίκο, δίνοντάς του δώδεκα δραχμές.

— Ἀμέσως! εἶπε ὁ μικρὸς κι ἔτρεξε.

Ὁ καθηγητῆς μὲ τὸ σύντροφό του κάθησαν στὸ καφενεῖο. Σὲ λίγο

ήρθαν και τὰ τσιγάρα.

— Δυὸ τέτοια κουτιά καπνίζω τὴν ἡμέρα, λέγει ὁ καθηγητής, ἀνάβοντας ἓνα τσιγάρο.

— Μπράβο σου! Εἴκοσι τέσσερις δραχμὲς κάθε μέρα τὶς καταφέρνεις. Δηλαδή ἓνα ἑφτακοσιάρι περίπου τὸ μήνα.

— ὦ! ὦ! ἔχει περιθώριο ὡς τὶς ἕξι χιλιάδες πού παίρνω τὸ μήνα. Μὰ και τί νὰ τὶς κάμω; Εἶμαι μόνος ἐγώ, μὲ τὴ γυναίκα μου και μὲ τὸν «Ἀράπη» μου. Σήμερα εἶμαι, αὔριο δὲν εἶμαι. Μαζὶ μου θὰ τὰ πάρω! Ἄς εἶναι καλὰ οἱ «Ντάμες».

Ἄκοῦς μυαλά, εἶπα μέσα μου. Εἶναι και καθηγητής, πού τὰ ξέρει ὅλα και δὲν μπορεί νὰ οἰκονομήσῃ τὰ λεφτά του. Στὸ μεταξύ ἤρθε και ἓνας μεσόκοπος κύριος και κάθησε κοντά τους.

— Τί θὰ πάρῃς; Ἐνα τσιγάρο, ἓνα ρακί; λέγει ὁ καθηγητής.

— Ἐγὼ δὲν ξοδεύω σὲ τέτοια, ἀπάντησε ὁ νεοφερμένος.

— Μπά! τόσο οἰκονόμος!

— Ἄν δὲν ἤμιον οἰκονόμος δὲ θὰ κατόρθωνα νὰ ἀνοίξω ἐκεῖνο τὸ μαγαζὶ. Και ἔδειξε ἀπέναντί τους ἓνα μανάβικο.

Νὰ τί ἀξίζει ἡ οἰκονομία, εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου κι ἔφυγα.

Βραστὰ 1 Νοεμβρίου 1938. Κώστας Γ. Χαδιάς. Τάξη Στ'.

Ἡ ἔκθεση αὐτὴ βραβεύθηκε ἀπὸ τὴν Ἑπιτροπὴν Ταχυδρομικῶν Ταμειουρήτων. Τὸ βραβεῖο ἦταν ἓνας κουμπάρης πού ἀπονεμήθηκε στὸ μαθητὴ γιὰ τὴν ὡραία αὐτὴ ἔκθεσή του. Εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι ἡ Ἑπιτροπὴ, ἡ ὁποία ἔκρινε τὶς μαθητικὰς ἐκθέσεις, ἔδωσε στὴν ἔκθεσή μας αὐτὴ τὴν τιμητικὴ διάκριση, γιὰ τὸν ἐκφραστικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ μαθητὴς ἐκθέτει τὶς σκέψεις του. Και ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ὁ διάλογος, μιὰ μαγνητοφωνικὴ δηλαδή ἀπόδοση τῶν διαμειφθέντων μεταξύ τοῦ καθηγητῆ και τῶν ἄλλων προσώπων τοῦ διαλόγου, περὶ οἰκονομίας και σπατάλης.

375. Ἐγινε τὸ δικό του

— Μητέρα, θὰ μὲ κρατήσης σήμερα ἀπὸ τὸ σχολεῖο; λέγει ὁ ἄτακτος Βασίλης, πηγαίνοντας πρὸς τὸ νιφτήρι νὰ πλύνῃ τὸ πρόσωπό του.

— Θὰ σὲ κρατήσω, ἀπαντᾷ ἐκείνη μὲ χαμόγελο.

— Ὅχι δά! Νὰ κρατήσης τὴν Πανάγιω, πού εἶναι και μεγαλύτερη ἀπὸ μένα.

— Γιατί τὴν Πανάγιω και ὄχι ἐσένα;

— Γιατί ἡ Πανάγιω ξέρει καλύτερα ἀπὸ μένα τὰ μαθήματα και ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ ἀπουσιάζω.

Ὁ δυστυχισμένος Βασίλης κλαίει καὶ παρακαλεῖ.

— Κι ἂν μὲ κρατήσης, τί δουλειὰ θὰ σοῦ κάνω;

— Θὰ πᾶμε στὸν κήπο καὶ θὰ σκαλίζης τὰ κρουμμύδια, ἀπαντᾷ ἡ μητέρα καὶ ἐτοιμάζει τὰ σκαλιστήρια.

— Ἰσια ἴσια, πού αὐτὴν τὴ δουλειὰ δὲν μπορῶ νὰ τὴν κάνω, ξαναλέει ὁ πονηρὸς ἀδερφός μου, ἐλπίζοντας πὺς θὰ τὴ γλίτωνε.

Ὅπως καὶ ἔγινε. Ἡ καλὴ μητέρα ἄφησε ἐλεύθερο καὶ χαρούμενο τὸ Βασίλη ἐκείνη τὴν ἀνοιξιὰτικὴ μέρα.

Αὐτὰ περνοῦμε μὲ τὸν ἔξυπνο καὶ πονηρὸ Βασίλη, ὅταν ἔρθῃ ἡ μέρα γιὰ τὸν κήπο.

Βρυσιὰ, σχολ. ἔτος 1938-39. Πανάγιω Δημ. Κυριακίνη. Τάξη Σ'.

Ἡ μαθήτρια αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη στὴν τάξη της, πού τὰ θέματά της τὰ ἔπαιρνε συνήθως ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ σὰν ἐκφραστικὸ τρόπο προτιμοῦσε τὴ διαλογικὴ μορφή τοῦ λόγου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ἔλειπε καὶ τὸ ἰδιωματικὸ χρῶμα τῆς τοπικῆς διαλέκτου, ὅπως τὸ ἀκοῦμε καὶ στὴν ἐκθεσὴ αὐτῆ, στὴ λέξη «κρουμμύδια».

Ζ'. Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ὅ,τι λέχθηκε ἢ ἔχει γραφῆ γιὰ τίς ἐκθέσεις καὶ ἔπεσε στὴν ἀντίληψή μου, τὸ ἔχω ἐφαρμόσει καὶ στὴν τάξη μου. Ἦταν λοιπὸν ἐπόμενο νὰ δοκιμάσω καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐκθέσεων πού ἔχουν τὴ μορφή τῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἓνα γραπτὸ μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο ἔρχονται: σὲ ἐπικοινωνία καὶ συνεννόηση δυὸ πρόσωπα, γνωστὰ ἢ καὶ ἄγνωστα μεταξύ τους, πού θρίσκονται μακριὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ πρόσωπο πού γράφει εἶναι ὁ ἐπιστολογράφος ἢ ἀποστολέας τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἐκεῖνο πού τὴν παίρνει ὁ παραλήπτης.

Καὶ ἐπειδὴ καὶ ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἓνα εἶδος τοῦ γραπτοῦ λόγου πού ἐπιδιώκει καὶ ἐπιτυγχάνει τοὺς ἴδιους σκοποὺς πού ἐπιδιώκουν καὶ οἱ κοινὲς ἐκθέσεις καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ ἀλληλογραφία γενικὰ ἐξυπηρετεῖ τὸσες ἀνάγκες τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς, καταβάλλω προσπάθειες νὰ ἀσκήσω τοὺς μαθητὲς μου καὶ στὸ ἐπιστολικὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ λόγου.

Τοὺς παρακινῶ νὰ συντάσσουν ἐπιστολὲς καὶ νὰ τίς ἀπευθύνουν σὲ συγγενικά ἢ φιλικὰ τοὺς πρόσωπα, πού διαμένουν σὲ μακρινὰ μέρη, νὰ τοὺς ἀνακοινώσουν τὰ νέα τους ἢ καὶ γενικότερα γεγονότα καὶ ἐπεισόδια τοῦ τόπου τους, πού θὰ εἶχαν κάποιον ἐνδιαφέρον καὶ στὰ πρόσωπα στὰ ὁποῖα γράφουν καὶ νὰ ζητοῦν συγχρόνως καὶ πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ τῶν προσώπων

στά όποια άπευθύνονται.

Έπίσης τούς προτρέπω νά επικοινωνοῦν μέ μαθητές άλλων σχολείων τῆς χώρας μας ἢ και ξένων χωρῶν, γιά τίς όποιες γίνεται λόγος στό μάθημα τῆς γεωγραφίας και νά παρέχουν άλλα και νά ζητοῦν διάφορα στοιχεία και πληροφορίες από τήν ιδιαίτερη πατρίδα ἢ και τή χώρα στην όποία ζοῦν.

Έτσι ἡ τάξη πολλές φορές άλλαλογράφησε μέ σχολεία τοῦ έσωτερικοῦ και πολλές φορές δαπάνησε και χρήματα γιά νά επικοινωνήση μέ σχολεία τῆς άλλοδαπῆς. Στην τελευταία αὐτή περίπτωση άπευθυνόμασταν στις αντίστοιχες έλληνικές πρεσβείες ἢ προξενεία, μέ τήν παράκληση νά μεταφρασθῆ ἢ έπιστολή μας και νά έπιδοθῆ σέ σχολείο τῆς ἔδρας τῆς πρεσβείας ἢ τοῦ προξενείου. Δυστυχῶς οὐδέποτε πήραμε άπάντηση από τό έξωτερικό. Ἡ μόνη έξαίρεση ἦταν μιá έπιστολή ενός έλληνικοῦ σχολείου τῆς Ἰαλεξάνδρειας, στό όποιο ἔτυχε νά ύπηρετῆ γνωστός μου συνάδελφος. Τήν άπαντητική αὐτή έπιστολή τήν ἔγραψε τήν 6 - 4 - 1931 ἕνας μαθητής τοῦ 2ου Τμήματος τῆς Στ' τάξης τῆς Τοσιτσαίας Σχολῆς τῆς Ἰαλεξάνδρειας, ὁ Ἰωάννης Γ. Θωμᾶς, στην όποία μᾶς ἔδινε διάφορες πληροφορίες και εικόνες τῆς Αιγύπτου και κυρίως τῆς ἐρήμου τῆς Σαχάρας.

Βέβαια μιá καλή έπιστολή, γιά νά εἶναι τέλεια από κάθε άποψη, πρέπει νά συγκεντρώνη και όρισμένα στοιχεία και ιδιότητες και νά τηρῆ τούς κανόνες και τούς τύπους τῆς έπιστολογραφίας, πράγματα πού έξυπηρετοῦν καλύτερα τό σκοπό τῆς έπιστολῆς. Ἄλλα αὐτά δέν εἶναι και άπαραίτητα νά τά γνωρίζουν τά παιδιά. Εἶναι αρκετό γι' αὐτά νά ξέρουν ὅτι και ἡ έπιστολή εἶναι μιá ἔκθεση, μέ τά παρακάτω λίγα ξεχωριστά γνωρίσματα, πού δέν ἔχουν οἱ κοινές ἔκθεσεις.

1. Στο ἔπάνω μέρος τοῦ έπιστολικοῦ χαρτιοῦ πρέπει νά σημειώνεται τό χωριό ἢ ἡ πόλη ὅπου γράφεται ἡ έπιστολή και σέ συνέχεια στην ἴδια σειρά και ἡ ἡμερομηνία.

2. Ἡ έπιστολή πρέπει νά αρχίζει μέ μιá προσφώνηση στό πρόσωπο πού άπευθυνόμαστε. Καί ἡ προσφώνηση αὐτή πρέπει νά εἶναι ανάλογη μέ τήν κοινωνική θέση, τό ἄξιωμα, τήν ἡλικία κ.λ.π. πού ἔχει τό πρόσωπο μέ τό όποιο άλλαλογραφοῦμε και μέ τή σχέση πού ἔχομε και ἔμεἰς μ' αὐτό. Λέξεις ἢ φράσεις μέ τίς όποιες θά προσφωνοῦμε εἶναι: ἀδελφέ μου, φίλε μου Γιώργη, ἔξάδελφέ μου Δημήτρη, ἀγαπητέ μου, σεβαστέ μου πατέρα, ἀγαπητή μου θεία, κύριε Πρόεδρε, ἀξιότιμε κύριε, ἔσοχώτατε Ἰπουργέ κ.λ.π. ὅπως ακριβῶς προσφωνοῦμε τό ἴδιο πρόσωπο και ὅταν εἶναι κοντά μας.

3. Ἄκολουθεῖ ἔπειτα τό σῶμα τῆς έπιστολῆς. Σ' αὐτό ἔκθετοῦμε τίς σκέψεις, τίς ἐπιθυμίες και τά συναισθήματά μας, μέ τόν ἴδιο ακριβῶς τρόπο και τό ἴδιο ὕφος, ὅπως και σέ μιá κοινή ἔκθεση.

4. Στο τέλος της επιστολής χρειάζεται και η ύπογραφή του αποστολέα, ύστερα από μιὰ ἄλλη φιλοφρονητική φράση, πού θά ταιριάξει πάλι στό πρόσωπο πού γράφομε και μέ τήν ὁποία ἐκδηλώνομε τὰ συναισθήματά μας πρὸς τὸν παραλήπτη, ὅπως π.χ. μέ ἀγάπη, μέ σεβασμό, μέ ἐκτίμηση, μέ ἀδελφικούς χαιρετισμούς, σέ χαιρετώ μέ ἀγάπη κ.λ.π. και

5. Ὅτι τήν ἐπιστολή πρέπει νά τήν κλείνομε σέ ἓνα φάκελο, στήν μπροστινὴ ὄψη και πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ ὁποίου θά γράψομε τὸ ὀνοματεπώνυμο και τὴ διεύθυνση τοῦ παραλήπτη, στό ἐπάνω ἀριστερὰ τὸ δικό μας ὄνομα και τὴ διεύθυνσή μας και στό ἐπάνω δεξιὸ μέρος θά ἐπικολοῦμε τὸ γραμματιόσημο.

Δίνω τώρα και πέντε δείγματα τέτοιων ἐπιστολῶν, μέ τὴ γενικὴ παρατήρηση ὅτι τὰ παιδιὰ δὲ δείχνουν και μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐπιστολικὴ αὐτὴ μορφή τῶν ἐκθέσεων. Προτιμοῦν τὶς κοινὲς ἐκθέσεις και πολὺ σπάνια παρουσιάζουν στήν τάξη ἐκθέσεις, σέ τύπο ἐπιστολῆς, χωρὶς τὴ δική μας παραγγελία και ἀπαίτηση, ἀλλὰ μέ δική τους προαίρεση και πρωτοβουλία.

376. Ἐπιστολή

Βραστὰ 18 τοῦ Ἀπρίλη 1932.

Ἀγαπητοί μου συμμαθητὲς και συμμαθήτριες.

Εἶμαι μικρὴ και δὲν ἔχω λόγια πού νά μπορέσω νά σᾶς περιγράψω τὴ συγκίνηση πού ἔνωσα, ὅταν ἔμαθα πὼς ὁ δάσκαλός σας, πού ἦταν κάποτε και δικός μας δάσκαλος, πέθανε! Σκληρὸς ὁ χάρος! Ὑστερα ἀπὸ τόσα παλικάρια και κοπέλες πού πῆρε ὁ χάρος, μᾶς πῆρε μέ τὸ ἄσπλαχνό του χέρι και τὸν ἄτυχο τὸν κύριό μας. Ἦταν και αὐτὸς παλικάρι. Δυὸ τρία χρόνια δάσκαλος!

Τὸν θυμοῦμαι κατακόκκινο σὰν τὸ τριαντάφυλλο και τώρα μαράθηκε σὰν ἄλλο τριαντάφυλλο κοιμμένο ἀπὸ τὴν τριανταφυλλιά. Ἐσθῆσε ὅπως σβήγη τὸ λυχνάρι πού δὲν ἔχει λάδι. Βλέπω μιὰ φριχτὴ εἰκόνα μπροστὰ μου! Τὸν κύριό μας νά εἶναι ξαπλωμένος στό νεκρικό του κρεβάτι, ὅπου ἔπεσε και ξαπλώθηκε μιὰ γιὰ πάντα. Βλέπω τὴν ἀδερφή του και τὴ θεία του, γύρω στό κρεβάτι, νά κλαῖνε ἀπαρηγόρητες τὰ νιάτα πού χάθηκαν. Τόσο περισσότερο λυποῦμαι, ὅταν θυμοῦμαι πόσο ὠραῖα περνούσαμε μαζί του! Περρασιμένα χρόνια, ὠραῖες ἀναμνήσεις! Μὰ τώρα!... Πιστεύω πὼς και σεῖς θά λυπηθήκατε πάρα πολὺ. Κρίμα, κρίμα τὸ παλικάρι! Μὰ πὼς ἔγινε αὐτὸ τὸ κακό; Θέλω νά μᾶς γράψετε γιὰ τὴν ἐξέσιν θά ξέρετε καλύτερα.

Χαιρετισμούς ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμαθητὲς τῆς Ε' και Στ' τάξης.

Σᾶς χαιρετώ μέ ἀγάπη

Μαρία Γ. Παπακωνσταντίνου. Μαθήτρια τῆς Στ' τάξης.

377. Ἐπιστολή

Βραστά 4 τοῦ Ἀπρίλη 1931.

Ἀγαπητοί μας ἄγνωστοι συμμαθητές καὶ συμμαθήτριες.

Προχτές μᾶς ἐπισκέφθηκε ὁ κύριος Ἐπιθεωρητής καὶ μᾶς εἶπε πῶς εἶναι συμπατριώτης καὶ δάσκαλός σας πρὶν γίνῃ Ἐπιθεωρητής. Ἐπειδὴ δὲ ἔχομε ἀλληλογραφία μὲ πολλὰ σχολεῖα γι' αὐτὸ ἀποφασίσαμε νὰ σᾶς γράψουμε ἓνα γράμμα νὰ γνωριστοῦμε καὶ μὲ σᾶς.

Τὸ χωριό μας θρίσκεται στὴν ἐπαρχία τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ὀνομάζεται Βραστά. Ἔχει τριακόσια σπιτάκια σκορπισμένα ἐπάνω σὲ πέντε λόφους. Στὸν πέμπτο εἶναι κτισμένη ἡ ἐκκλησία μας. Ἀπὸ μακριὰ ἡ ὄψη του εἶναι ωραία, μὲ τὰ ἄσπρα σπιτάκια του καὶ τὰ πολλὰ δέντρα πού τὸ στολίζουν! Τὰ προϊόντα μας εἶναι τὰ κρομμύδια, λιγιστὸ σιτάρι, τὰ κουκούλια καὶ τὸ μέλι. Συγκοινωνία δὲν ἔχομε. Τὰ ἴδια χάλια ἔχει καὶ ὅλη ἡ Χαλκιδική. Γιὰ νὰ πάη κανένας ἀπὸ ἓνα χωριό σὲ ἄλλο, πρέπει νὰ ταξιδέψῃ μὲ τὰ ζῶα. Ἔχομε ὅμως ἓνα ωραιότατο σχολεῖο, στὸν ἀνατολικὸ λόφο τοῦ χωριοῦ, πού τὸ ἀγκαλιάζουν τὰ πεῦκα καὶ ἓνας κήπος μὲ λουλούδια καὶ λαχανικά.

Αὐτὰ τὰ λίγα σᾶς γράφομε γιὰ τὸ χωριό μας. Καὶ τώρα περιμένομε νὰ μᾶς περιγράψετε τὴν ὄψη τῆς δικῆς σας πόλης.

Σᾶς χαιρετοῦμε μὲ ἀδερφικὴ ἀγάπη, ἐκ μέρους τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξης, οἱ μαθητρίες τῆς Στ' τάξης,

Θωμαῖ Γ. Παπασραφικνοῦ, Γκιβ. Στ. Θεοδοσῆ, Θωμαῖ Κ. Οἰκονόμου.

378. Ἐπιστολή

Σήμαντρα 3 Μαΐου 1950

Ἀγαπητοί μας συμμαθητές.

Πρὶν λίγες μέρες εἶχαμε κάνει μάθημα γιὰ τὴ χώρα σας. Καὶ μάθαμε ὅτι εἶναι ἡ δευτέρα χώρα τοῦ κόσμου σὲ θαμιδάκι. Ἀκούσαμε καὶ γιὰ τίς πανύψηλες πυραμίδες, γιὰ τὸ Νεῖλο, γιὰ τὴ διώρυγα τοῦ Σουέζ, γιὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ μηχανικοῦ Λεσσέψ καὶ τόσα ἄλλα. Νὰ καὶ τὸ ἔργο τῶν Ἀγγλων στὸ Ἀσσουάν, δηλαδὴ τὸ φράξιμο τοῦ Νεῖλου, πού σᾶς ὠφέλησε πάρα πολὺ γιὰ τὸ πότισμα. Μάθαμε ὅτι ἔχετε μέρη πού δίνουν τέσσερεις φορές τὸ χρόνο εἰσόδημα. Σὲ ωραῖο μέρος ἀλήθεια θρίσκεστε!

Καὶ τώρα θὰ σᾶς πῶ λίγα πράγματα καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα μας, ἂν καὶ θὰ τὰ ξέρετε ἀπὸ τοὺς δασκάλους σας. Εἶναι ἀπὸ τὰ μικρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἔχει ἑφτάμισι ἑκατομμύρια κατοίκους. Ἀλλὰ ἔχομε καὶ σκλαβωμένα μέρη, τὴ Βόρειο Ἡπειρο, τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Κύπρο. Κι ἂν τὰ πάρομε θὰ μεγαλώσουμε κι ἐμεῖς. Πρωτεύουσα ἔχομε τὴν Ἀθήνα, ἡ

ὅποια στολίζεται μὲ μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Κοντὰ στὴν Ἀθήνα θρίσκειται ὁ Πειραιᾶς μὲ τὸ πολυκάραθο λιμάνι του. Ἡ Ἑλλάδα μας θγάζει λάδι, καπνά, σταφίδα καὶ ἄλλα.

Ἐμεῖς πού σᾶς γράφομε, κατοικοῦμε σ' ἓνα χωριὸ τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς, κοντὰ στὴ Θεσσαλονίκη. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χιλιάδες χωριά πού ἔχει ἡ Ἑλλάδα. Εἶναι μικρὸ καὶ θέδαια δὲν ξέρετε οὔτε τὸ ὄνομά του. Τὸ λένε Σήμαντρα.

Θὰ χαροῦμε πολὺ ἂν μᾶς γράφατε καὶ σεῖς καὶ ἂν μᾶς στέλνατε μιὰ φωτογραφία τῶν πυραμίδων, ἄλλη γιὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Λεσσέψ, τοῦ Νεῖλου, τῶν φελλάχων καὶ τοῦ βασιλιᾶ σας.

Σᾶς χαιρετῶ ἀπὸ ὅλη τὴν τάξη μας.

Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Στ' τάξης.

379. Ἐπιστολὴ

Σήμαντρα 4 Μαΐου 1950

Ἐμεῖς πού σᾶς γράφομε εἴμαστε ἑλληγόπουλα. Τὸ κράτος μας, ἡ Ἑλλάδα, εἶναι πολὺ μικρὸ, ἀλλὰ καὶ πολὺ δοξασμένο. Ἐδῶ γεννήθηκαν τὰ μεγάλα μυαλά. Ἡ Ἑλλάδα μας εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Σωκράτη, τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ἰκτίνου πού ἔκτισε τὸν Παρθενώνα. Πρωτεύουσά μας εἶναι ἡ Ἀθήνα μὲ ἓνα ἑκατομμύριο κατοίκους. Εἶναι στολισμένη μὲ λαμπρὰ κτίρια. Ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια ὑπάρχουν περίφημοι ναοί, καιμωμένοι μὲ ἄσπρο μάρμαρο τῆς Πεντέλης. Ποιὸς δὲν ἔχει ἀκούσει γιὰ τὸν Παρθενώνα, τὸ Ἐρέθειο καὶ τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκρόπολης! Ποιὸς δὲν ἄκουσε γιὰ τοὺς Στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ γιὰ τόσες ἄλλες ἀρχαιότητες τῶν Ἀθηνῶν;

Αὐτὰ ἔγιναν στὰ ἀρχαῖα χρόνια. Στὰ νεώτερα χρόνια, μερικοὶ πλούσιοι Ἑλληγες, ἔκτισαν ἄλλα λαμπρὰ κτίρια. Ὁ Ἀβέρωφ ἀναμαρμάρωσε τὸ Παναθηναϊκὸ Στάδιο, ὁ Σίνιας ἔκτισε τὴν Ἀκαδημία καὶ τὸ Ἀστεροσκοπεῖο καὶ ἄλλοι ἐθνικοὶ εὐεργέτες ἔκαμαν ἄλλα σπουδαῖα ἔργα.

Στὴ χώρα μας τὸ μεγαλύτερο βουνὸ εἶναι ὁ Ὀλυμπος μὲ 2.900 μέτρα ὕψος. Εἶναι ἡ κατοικία τῶν παλιῶν θεῶν. Ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάδα εἶναι μιὰ τεράστια λεκάνη κλεισμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ βουνά. Τὸ μεγαλύτερο νησί μας εἶναι ἡ Κρήτη. Μιὰ ομάδα νησιῶν λέγονται Δωδεκάνησα. Ἄλλη μιὰ λέγονται Κυκλάδες. Τὸ μεγαλύτερο λιμάνι εἶναι τοῦ Πειραιᾶ. Ἐκεῖ ξεφορτώνουν τὰ μεγάλα πλοῖα σας τὰ τρόφιμα, πού μᾶς στέλνετε αὐτὰ τὰ δύστυχα χρόνια. Ὁ νομὸς Χαλκιδικῆς πού κατοικοῦμε, εἶναι μιὰ χερσόνησος, μὲ ἄλλες τρεῖς μικρότερες. Σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι τὸ Ἅγιο Ὅρος μὲ 20 μοναστήρια. Σ' αὐτὰ ὑπάρχει πλοῦτος ἀπὸ βυζαντινὰ κειμήλια. Ἡ χώρα μας πα-

ράγει λάδι, σύκα, σταφίδες και τὸν καλύτερο καπνό.

Αὐτὰ σᾶς γράφομε γιὰ τὴ χώρα μας. Καὶ σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς γράψετε καὶ γιὰ τὴ δική σας καὶ νὰ μᾶς στείλετε καὶ καμιὰ φωτογραφία ἀπὸ τὴ ζωὴ σας καὶ τὴ χώρα σας. Μάθαμε στὴ γεωγραφία ὅτι: ἔχετε καὶ τὴ μεγαλύτερη πόλη τοῦ κόσμου.

Σᾶς χαιρετῶ μὲ ἀγάπη ἐκ μέρους ὅλης τῆς τάξης

Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρopoulos. Ε' τάξης.

380. Ἐπιστολὴ

Βάθδος 1 Ἰανουαρίου 1953

Ἀγαπητά μας ἀδέρφια.

Ἐφτασαν τὰ Χριστούγεννα καὶ ἡ Πρωτοχρονιά! Ὅλοι συγκεντρῶνται στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ γιορτάσουν αὐτὲς τὲς ἅγιες ἡμέρες, πού μᾶς φέρνουν τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀγάπη. Ὅλοι στὰ σπίτια τους, ἐκτὸς ἀπὸ σᾶς. Ὡς καὶ ἐμεῖς τὰ μικρὰ παιδιὰ φανταζόμαστε τὴ λύπη σας, αὐτὲς τὲς κοσμόχαρες ἡμέρες, νὰ εἴσκειστε ἐπάνω στὰ βουνὰ τῆς Κορέας, μὲ τὸ ὄπλο στὸ χέρι. Σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα οἱ γλυκόλαλες καμπάνες καλοῦν τοὺς χριστιανούς στίς ἐκκλησίες, ἐνῶ αὐτοῦ ἔχετε τὸ κανόνι γιὰ καμπάνα καὶ τὸ ὕπαιθρο γιὰ ἐκκλησία.

Σᾶς βλέπομε μὲ τὴ φαντασία μας, ἐπάνω στίς χιονισμένες καὶ ἀπάτητες κορφές, νὰ στέκεστε θράχοι ἀκλόνητοι καὶ νὰ ποτίζετε μὲ τὸ ἀλικο αἷμα σας τὰ βουνὰ καὶ τὲς λαγκαδιές. Σᾶς θαυμάζομε, ὅπως σᾶς θαυμάζει καὶ ὁλος ὁ κόσμος! Εἶστε τὰ ἥρωικά ἐλληνόπουλα, πού συνεχίζετε στὰ βουνὰ καὶ στοὺς κάμπους τῆς Κορέας τὴν ἐνδοξὴ ἐλληνικὴ ἱστορία. Σᾶς εὐχόμαστε, μὲ θάρρος καὶ νέα ἐρμὴ νὰ κικήσετε καὶ νὰ γυρίσετε γρήγορα νικητὲς καὶ δαφνοστεφανωμένοι.

Σᾶς χαιρετῶ μὲ ἀγάπη, ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητὲς τῆς Ε' καὶ Στ' τάξης τοῦ Δημοτικῆ Σχολείου Βάθδου — Χαλκιδικῆς.

Χρήστος Ἰ. Μιδέλκος. Στ' τάξης.

Η'. ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

Ὁ γραπτὸς λόγος, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, χωρίζεται σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες, στὸν πεζὸ λόγο, πού λέγεται καὶ πεζογραφία καὶ πρὸς καὶ τὸν ἔμμετρο λόγο ἢ τὴν ποίηση.

Ὁ πεζὸς λόγος ἔχει μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τὴν καθημερινή μας ὁμι-

λία. Ἡ ποίηση εἶναι λόγος γραμμένος μετέχνη, μετέ μιὰ ξεχωριστὴ ρυθμικὴ καὶ ἔμμετρη μορφὴ.

Τὸ ποίημα πρέπει νὰ γραφῆ σὲ στίχους, μετέ ἰσάριθμες συλλαβὲς καὶ ἴσμοιες καταλήξεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ κάθε στίχος πρέπει νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὁμάδες συλλαβῶν, ποὺ λέγονται μετρικὰ πόδια ἢ μέτρα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπαναλαμβάνονται μετέ καθορισμένους νόμους καὶ κανόνες, γιὰ νὰ συνθέσουν τὸ στίχο καὶ νὰ δώσουν, μετέ τὸ σταθερὸ τονισμὸ σὲ ὁρισμένες συλλαβὲς (ἴαμβοι, ἀνάπαιστοι, τροχαῖοι κ.λ.π.), τὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μουσικότητα στὸ ποίημα καὶ νὰ ἀποτελέσουν ἓνα ἄρμονικὸ σύνολο.

Τὸ ποίημα δὲν εἶναι νὰ ἀραδιάζης λέξεις καὶ φράσεις ἀπλὲς καὶ νὰ θάζης στίχους στὴ σειρά. Εἶναι ἓνα καλλιτέχνημα, μετέ βαθύ στοχασμὸ στὸ περιεχόμενον καὶ ἐκφραστικὴ τελειότητα στὴ μορφὴ του. Καὶ οὔτε ἔχει σκοπὸ νὰ μεταδώσῃ μόνον γνώσεις καὶ ἀπλὲς ἔννοιες τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἰδέες καὶ ἔννοιες βαθιὲς καὶ πολλὰς φορὰς σκοτεινὲς καὶ ἀσύλληπτες, τίς ἑποῖες ἐκφράζει ὁ ποιητὴς μετέ ἰδιαίτερη ποιητικὴ διατύπωση καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς κανόνες τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου, μετέ σκοπὸ νὰ ὑψώσῃ τὸν ἄνθρωπο στὴ σφαῖρα τοῦ ὠραίου καὶ τῶν εὐγενῶν συναισθημάτων, νὰ τονώσῃ τίς ἠθικὰς καὶ αἰσθητικὰς τοῦ δυνάμεις, νὰ ἐξευγενίσῃ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. «Ἡ ποίηση, ἔπως λέγει καὶ ὁ Κ. Παπανικολάου στὸ βιβλίον του «Νεοελληνικὴ καλολογία», πρέπει νὰ θέλῃ τὴν ἀκοή, νὰ ἐγγίξῃ τὴν καρδιά, νὰ ἐγείρῃ τὴ φαντασία, νὰ θέτῃ σὲ κίνηση τὸ πνεῦμα».

Μποροῦν τώρα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ ὑψώσουν τὸ πνευματικὸ ἀνάστημά τους ὡς τὴ βαθμίδα τῆς ποιητικῆς δημιουργίας; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ὡστόσο, σὲ δύο σχολεῖα, τῶν Βραστῶν καὶ τῶν Σημάντρων, θέλησα νὰ διαπιστώσω, τί ἀκριβῶς μποροῦν νὰ ἀποδώσουν καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ δημοτικοῦ στὸν τομέα αὐτὸν τοῦ ἔμμετρου λόγου. Καὶ τοὺς ἐνθάρρυνα νὰ δοκιμάσουν καὶ αὐτοὶ τὸ ποιητικὸ τους τάλαντο. Ἐννοεῖται ὅτι προηγήθηκε ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀνάλυση πολλῶν ποιημάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ, γιὰ νὰ κατατοπισθοῦν, ἔσο φυσικὰ εἶναι δυνατό, στὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσον τὸν πεζὸ καὶ ποιητικὸ λόγον καὶ στὰ μυστικὰ τῆς στιχογραφικῆς τέχνης, κυρίως δὲ στὸ ζήτημα τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ ὁμοιοκαταληξίας τῶν στίχων.

Οἱ ἐπιτυχίες τους στὸν πεζὸ λόγον, τοὺς ἔκαμαν νὰ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἱππεύουν καὶ τὸν Πήγασον! Καὶ ὅλοι τους ἄρχισαν νὰ γράφουν ποιήματα. Τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῆς προσπάθειάς μας αὐτῆς τὰ βλέπομε στὰ πέντε μαθητικὰ ποιήματα ποὺ ἀκολοθοῦν.

381. Ὁ χεῖμῶνας

Πέφτουν τὰ φύλλ' ἀπ' τὰ κλαδιά

καὶ ἔρχεται χειμῶνας
τὰ πουλιὰ ἀφήνουν τὴ φωλιὰ
φεύγουν γιὰ ἄλλη χιώρα.

Ὁ ἄσπιτος φασάκι
καὶ μουγγρίζει τὰ θεριὰ
ἀδιάκοπα τὰ τζάμια χτυπάει
καὶ ἔχει κρῦο φοβερό.

Τὰ χιόνια ἄσπρισαν τὴ γῆ
καὶ οἱ ἄνθρωποι μὲ φόβο
μὲ παγωμένη τὴν ψυχὴ
στέκουν καὶ καρτεροῦν τὸν ἥλιο.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1933 - 34. Γεώργιος Π. Παπαθωμᾶς. Τάξη Στ'.

382. Τὰ ἄρφανα

Ἄπ' ἄκρη εἰς ἄκρη τοῦ χωριοῦ
γυρίζουν τὰ καημένα
γυρίζουν γιὰ μιὰ δουκιὰ ψωμί
γιατὶ εἶναι πεινασμένα.

Κουρέλια ἐνδύματα φοροῦν
κουρέλια τὰ σκεπάζουν
κουρέλια θὰ πάρουνε μαζί
καὶ ὅταν θὰ πεθάνουν.

Οἱ φούρνοι εἶν' τὸ σπίτι τους
αὐτοὶ τὸ σπιτικό τους
μέσα στοὺς φούρνους κείτονται
ἐκεῖ μέσα σιγοκλαῖνε.

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Εὐνοῆ Γ. Γεωργιάδου. Τάξη Στ'.

383. Ὁ κλέφτης

Νὰ τος πίσω ἀπ' τὴν ἐλιά
παραμονεύει τὰ αὐγά
καὶ κοιτάζει δεξιὰ ἀριστερὰ
καὶ μετράει τὰ αὐγά.

Μὰ καὶ τὴ στιγμὴ αὐτὴ

τόν πιάνει ἀπ' τ' αὐτὶ
 ἕνας ἄνθρωπος ἐκεῖ
 καὶ τὸν πάει φυλακῆ.

Σήμαντρα 9 Νοεμβρίου 1950. Ἀλεξάνδρα Γ. Γιαννακίδου. Τάξη Στ'.

384. Ἡ μάνα

Γιὰ πές μου μάνα μου χρυσή
 μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο
 κατάλαβες ἀπὸ ζωὴ
 ἢ πίκρες ντέρτια μόνο;
 Ὅλοι κοιμούνται ἤσυχα
 ὅλοι γλεντοῦν μεθοῦνε
 μόνο τῆς μάνας τὰ μυαλά
 ἔννοιες κατρακυλοῦνε.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Αἰκατερίνη Π. Νατσουπόλου. Τάξη Στ'

385. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος

Βραδιὰ γεμάτη μὲ γέλια
 ἦταν καμιὰ φορὰ
 μὰ τώρα σὰ βραδιάζει
 φοβέρα μᾶς κολλᾶ.

Ὁ τόπος ἠσυχάζει
 ἠλιοβασίλειμα
 καὶ σὰν τίς κότες πάλι
 πέφτομε πιὸ σύντομα.

Παντοτινὴ μανία
 παντοτινὸ καθγά
 ἀδέρφια μὲ τῆ βία.
 ἀφήστε τα αὐτά.

Εἴμαστε ὅλοι ἕνα
 ὅλοι μὰ γενιὰ
 ἔχομε μία μάνα
 ἀφήστε τα αὐτά.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Αἰκατερίνη Π. Νατσουπόλου. Τάξη Στ'

Αυτά είναι μερικά από τὰ ποιήματά τους και φυσικά από τὰ καλύτερα πού στιχούργησαν. Ασφαλώς δὲν εἶναι ἄξια λόγου. Ὅλα εἶναι μικρά, ἀπλά, ρηχά στὸ περιεχόμενό τους και τελείως ἄτεχνα στὴν στιχουργική τους. Λείπει ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἡ εὐχέρεια και ἡ ἱκανότητα νὰ συνθέτουν στίχους ἰσοσυλλάβους και ὁμοιοκατάληκτους. Ἄγνωστον δὲ τελείως τοὺς κανόνες τοῦ ρυθμοῦ και τοῦ μέτρου. Μόνο ἡ μαθήτρια πού συνέθεσε τὰ τελευταῖα δυὸ ποιήματα, ὅπως και τὸ ὑπ' ἀριθ. 545 εἰκονογραφημένο, πού δείχνει ὅτι ἦταν και καλὴ ζωγράφος, φαίνεται νὰ ἔχη και τὸ ποιητικὸ τάλαντο. Μόνο αὐτὴ εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ σμιλεῦη στίχους ἰσοσύλλαβους και ὁμοιοκατάληκτους και τὰ ποιήματά της διακρίνονται και γιὰ τὸ περιεχόμενό τους και γιὰ τὴ στιχουργική τους δομὴ. Ἡ μαθήτρια αὐτὴ εἶναι σήμερα διευθύντρια στὸ ἴδιο σχολεῖο στὸ ὁποῖο ἔγραφε τὰ ποιήματά της. Καὶ ὅπως ἔχω πληροφορηθῆ ἀσχολεῖται και τώρα με τὸν ἔμμετρο λόγο και ἔχει μιὰ ἀξιόλογη ποιητικὴ παραγωγή. Ἀλλὰ ἡ μαθήτρια αὐτὴ, με τὴν ἔμφυτη ποιητικὴ διάθεση ἦταν ἡ μόνη ἀνάμεσα στὶς πολλὰς ἑκατοντάδες τὰ ἄλλα παιδιὰ.

Και ἀποκρυστάλλωσα τὴ γνώμη, πού εἶναι βγαλμένη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σχολικὴ πράξη, ὅτι δὲν ἀξίζει νὰ δαπανοῦμε χρόνο και νὰ κουράζουμε τὰ παιδιὰ σὲ τέτοιους πειραματισμούς. Γι' αὐτὸ και σὲ ἄλλα σχολεῖα δὲν ἀπασχόλησα τὰ παιδιὰ με τὸν ποιητικὸ λόγο, πού ὅπως εἶπαμε, εἶναι ὁ καρπὸς ὑψηλοῦ στοχασμοῦ και ἀπόλυτης κατοχῆς τῆς τεχνικῆς τοῦ λόγου.

Θ'. Η ΔΙΑΛΕΞΗ

Πολλὲς φορές οἱ μαθητικὲς ἐκθέσεις ἔχουν τέτοιο περιεχόμενο, πού σκέφθηκα ὅτι θὰ ἀξίξει νὰ ἀκούωνται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν τάξη τοῦ μαθητῆ, ἀλλὰ και ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ σχολεῖο. Τὶς ἐκθέσεις αὐτές, γιὰ νὰ διακρίνονται ἀπὸ τὶς ἄλλες, τὶς ὀνομάζομε διαλέξεις, χωρὶς φυσικά νὰ ἔχουν και μεγάλη σχέση με τὶς πραγματικὲς διαλέξεις, τὶς δημόσιες δηλαδή ἐκείνες ὁμιλίαι, στὶς ὁποῖες ἀναπτύσσουν οἱ ὁμιλητές, σὲ εὐρὺ ἀκροατήριον, διάφορα θέματα, ἐπιστημονικά, κοινωνικά κ.λ.π.

Εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἀνακοίνωση τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν σὲ ὅλο τὸ σχολεῖο, μᾶς δίνουν ἡ κοινὴ πρωινὴ προσευχὴ, ἄλλες ἔκτακτες συγκεντρώσεις τοῦ σχολεῖου και κυρίως ἡ τελευταία ὥρα κάθε Σαββάτου. Στὸ σχολεῖο μας, ἡ ὥρα αὐτὴ τοῦ Σαββάτου, εἶναι καθιερωμένη ἀπὸ τὸ πρόγραμμα, γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς τῆς ἐπομένης, μπροστὰ σὲ ὅλους τοὺς μαθητὰς και τὸ προσωπικὸ τοῦ σχολεῖου.

Ἐχει ἐπικρατήσει ὅμως σιγὰ σιγὰ ἡ συνήθεια, μετὰ τὴ διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου, νὰ ἐπακολουθῆ και μιὰ διαλογικὴ συζήτηση και κριτικὴ, γιὰ τὴν διαγωγή και τὴ συμπεριφορὰ γενικὰ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴ διάρκειαν

της εβδομάδας που πέρασε. Έτσι δίνεται η ευκαιρία στις συγκεντρώσεις αυτές να άκουσθούν και εκθέσεις μαθητών, που αναφέρονται στη συμπεριφορά των συμμαθητών τους και οι οποίες άσκουν κατά κάποιον τρόπο ευεργετική επίδραση και στο ήθος των μαθητών.

Το σύστημα δηλαδή των διαλέξεων αυτών το εφαρμόζουμε στο σχολείο μας, όχι να επιτύχουμε τους σκοπούς που επιδιώκουν οι πραγματικές διαλέξεις, αλλά σαν ένα μέσο να καταπολεμήσουμε ελαττώματα και κακές εξεις των παιδιών και κυρίως να καλλιεργήσουμε στους μαθητές όλου του σχολείου την αγάπη και το ενδιαφέρον τους για την εκθεση τή λογοτεχνική.

Έκθέσεις του είδους αυτού είναι οι επόμενες πέντε.

386. Ἡ κ λ ο π ή

Μολύβι δὲν μπορῶ νὰ ἀποχτήσω! Τί γίνονται! Φτερά κάνουν: "Όχι. Ἄλλά... μού τὰ κλέβουν!

"Α! Νά ἔνα πολὺ κακὸ ἐλάττωμα πού ἔχομε ἐμεῖς ἀναμεταξύ μας. Μά ὄχι! Μέσα στό μικρὸ καὶ ὠραῖο αὐτὸ σχολεῖο, πρέπει νὰ εἴμαστε ὅλοι σάν ἀδέρφια ἀγαπημένοι. Ἄλλά αὐτὸ δὲν τὸ κάνομε. Βριζόμαστε ἀναμεταξύ μας, δερνόμαστε, σκοτωνόμαστε καὶ στό τέλος, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, τοῦ κλέβομε καὶ τὸ μολύβι ἢ κάτι ἄλλο. Αὐτὴ ἡ πράξη δὲν εἶναι χριστιανική. Πρέπει νὰ ξέρωμε παιδιὰ πὼς ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Μωυσῆς δίδαξαν σ' ὅλον τὸν κόσμο τέσσερις μεγάλες ἐντολές: Ἀγάπα τὸ Θεό σου. Μὴν κλέψης. Μὴ λές ψέματα. Ἀγάπα τὸν πλησίον σου σάν τὸν ἑαυτό σου. Καὶ δυστυχῶς τὸ κακὸ αὐτὸ ἐλάττωμα, δὲν τὸ ἔχομε μονάχα ἐμεῖς τὰ παιδιὰ. Τὸ ἔχουν καὶ οἱ μεγάλοι καὶ στό χωριὸ μας καὶ σ' ὅλη τὴ χώρα μας. Τὸ ἔχουν ἀκόμα καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Καὶ σ' αὐτό, μᾶς ξέρουν ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη. Τί ντροπὴ ἀλήθεια! Πολλοὶ ἄνθρωποι μένουν μέσα στίς φυλακές. Καὶ βλέπουν τοὺς ἄλλους πού εἶναι ἐλεύθεροι καὶ χτυποῦν τὸ κεφάλι τους στοὺς τέσσερις τοίχους.

Μ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα πού σᾶς ἔφερα, θέλω νὰ πῶ, νὰ πετάξωμε αὐτὸ τὸ κακὸ ἐλάττωμα, τώρα πού εἶναι μικρὸ. Μὲ τὸ νὰ κλέψης ἕνα μολύβι ἢ ἕνα σθηστήρι, δὲν ἀποχτᾶς τίποτα. Ἄλλά συνηθίζει τὸ χέρι καὶ ὕστερα δύσκολα ἀφήνεις τὴν κακὴ συνήθεια. Καὶ ὅταν κλέψης μιά μέρα θὰ πείσης στὰ χέρια τῆς δικαιοσύνης καὶ θὰ σαπίσης μέσα στὴ φυλακὴ.

Γι' αὐτό, ἀπὸ σήμερα, ἀγαπητοί μου συμμαθητές, αὐτὸ τὸ κακὸ ἐλάττωμα, νὰ τὸ κόψωμε. Ξένο πράγμα στὰ χέρια μας νὰ μὴν τὸ πιάνουμε.

387. Πότε θα γίνουμε Χρυσόστομοι

Πάλι μερικά παιδιά δὲν ἀκολουθοῦν τὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ. Πάλι βρίζουν, πάλι ἔχουν στὸ στόμα τους τὸ παρατσούκλι νὰ κοροϊδέψουν τὸν ἄλλο, πάλι στενοχωροῦν καὶ λυποῦνε τοὺς ἄλλους.

Πότε θὰ ἔρθῃ ἐκείνη ἡ μέρα, ἐκείνο τὸ χαρούμενο καὶ γελαστὸ Σάββατο, πού νὰ μὴ λυπήσουμε τὸ δάσκαλο, πού περισσότερο κακὲς μας πράξεις ἀκούει! Πότε θὰ γεμίση ἡ αἴθουσα αὐτὴ ἀγγελουδία ἀπὸ τὶς προσευχὲς καὶ τὰ ὠραῖα μας λόγια! Πότε θὰ γίνουμε κι ἐμεῖς Χρυσόστομοι! Σιγὰ σιγὰ ὅμως. Τὸ καθηγητικὸ σχολεῖο καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου μᾶς ὠφέλησαν πολὺ. Εἶδατε τί χαρὰ νιώθουμε ὅταν ἕνας συμμαθητὴς μας ἀναφέρῃ τὸ ὄνομά μας γιὰ μιὰ καλὴ πράξη πού κάναμε; Καὶ πόση εἶναι ἡ ντροπὴ μας ὅταν φανερώσῃ τὶς κακὲς μας πράξεις;

Ἄλλὰ σιγὰ σιγὰ θὰ τὰ κόψουμε ὅλα τὰ κακὰ ἐλαττώματά μας.

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Ἑλένη Κ. Καρεμφύλλη. Τάξη Στ'.

388. Ἡ Ἰθρησκεία

Φαντάζομαι πὼς δὲ θὰ ὑπάρχει καλύτερο πράγμα ἀπὸ τὴ Ἰθρησκεία. Καὶ οὔτε θὰ μπορούσαμε νὰ ζήσουμε χωρὶς Ἰθρησκεία! Ἄνθρωποι πού ἀγωνίστηκαν γι' αὐτὴν τὴ Ἰθρησκεία!

Σκοτεινὸς ἦταν ὁ κόσμος πρὶν ἔρθῃ ἡ Ἰθρησκεία! Ἐκλεθε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, σκότωνε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, προδίνονταν ἀναμεταξὺ τους, χωρὶς νὰ ξέρουν τί τοὺς γίνεται. Σκοτεινὰ ἦταν τὰ χρόνια τους. Πίστευαν σὲ θουνά, σὲ ποτάμια, σὲ ἀγάλματα καὶ σὲ ἄλλα φυσικὰ στοιχεῖα. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορούσαν νὰ πολιτιστοῦν καὶ νὰ προκόψουν.

Βλέποντας ὁ καλὸς μας ὁ Χριστοῦλης ὅτι ὁ κόσμος δὲ βάδιζε ἐκεῖ πού ἔπρεπε, μᾶς λυπήθηκε καὶ κατέβηκε κάτω στὴ γῆ, νὰ μᾶς διδάξῃ πὼς εἶναι τὸ σωστὸ. Δίδαξε ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα λόγια πού πρέπει ὁ κάθε ἄνθρωπος νὰ τὰ ἐκτελεῖ. Νὰ μὴν κλέβουμε. Νὰ μὴν προδίνουμε. Νὰ μὴ φονεύουμε. Νὰ ἀκοῦμε τοὺς γονεῖς μας. Καὶ τὸ καλύτερο, νὰ πλένουμε καὶ τοῦ ἐχθροῦ μας τὶς πληγές.

Ἄν καὶ ἐμεῖς παιδιά κάναμε ὅλες αὐτὲς τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ, δὲ θὰ χρειαζόταν νὰ συγκεντρωθῶμαστε ἐδῶ κάθε Σάββατο. Χαρούμενος θὰ ἦταν ὁ Χριστοῦλης πού θὰ ἔβλεπε ὅλα τὰ παιδιά νὰ ἐκτελοῦν τὶς ἐντολὲς του!

Σήμεντρα 16 Μαρτίου 1952. Δημήτριος Ἰ. Μπατζίνης. Τάξη Στ'.

389. Ἡ καθαριότητα

Εἶναι τὸ καλύτερο πράγμα στὸν ἄνθρωπο!

Ἄλλὰ βλέπω ὅτι λίγοι συμμαθητές ἀγαποῦν τὴν καθαριότητα. Λίγοι προσπαθοῦν νὰ εἶναι καθαροί. Λίγοι πολὺ λίγοι προσπαθοῦν νὰ βλέπουν τὴν αἴθουσα νὰ στραφτοκοπᾶ ἀπὸ καθαριότητα, νὰ λάμπουν τὰ τζάμια, νὰ γυαλιζῆ ὁ διάδρομος. Νὰ τὰ βλέπη καὶ ὁ δάσκαλος ὅλα καθαρὰ καὶ νὰ χαίρεται! Ἄλλὰ λίγοι ἀγαποῦν τὴν καθαριότητα. Πολλὰ παιδιὰ βλέπουν ἓνα χαρτί πεταμένο στὸ διάδρομο καὶ δὲ λένε νὰ σκύψουν νὰ τὸ πάρουν. Καὶ ὄχι μόνο δὲν τὸ παίρνουν, ρίχνουν καὶ ἄλλο.

Πρέπει νὰ εἴμαστε παντοῦ καὶ πάντοτε καθαροί. Στὸ σχολεῖο, στὸ σπίτι μας, στὰ τετράδιά μας, στὰ ρούχα μας. Δὲν πειράζει πού θὰ πᾶς στὴν ἐκκλησία μὲ μπάλωμένο παντελόνι. Ἄρκει νὰ εἶναι καθαρὸ. Ἄν δὲν κρατοῦμε καθαριότητα, μπορεῖ νὰ μολυνθοῦμε καὶ νὰ τραβοῦμε ὕστερα θάσανα. Ἐπομένως πρέπει νὰ καθαρίζουμε τὰ στεκάμενα νερά, γιατί μᾶς φέρνουν τὴν ἐλονοσία. Νὰ ἔχουμε καὶ τὴν πλατεία καθαρή! Ὅχι ὅπως εἶναι ἡ δικιά μας, πού περνοῦνε τὰ ζῶα ἀπὸ μέσα καὶ ἀφήνουν δουνιές καὶ ἀκαθαρσίες. Νὰ μὴν πλένουν οἱ μάνες μας μέσα στίς γοῦρνες. Κακὸ δικό μας.

Νὰ λοιπόν. Ἀπὸ αὐτὰ πού σᾶς εἶπα, μπορεῖ μόνος του κανεὶς νὰ καταλάβῃ τί χρειάζεται ἡ καθαριότητα στὸν ἄνθρωπο.

Σήμερον 2 Νοεμβρίου 1950. Γεώργιος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

390. Οἱ φτερωτοὶ μας φίλοι

Ἄνοιξη εἶναι! Λιώσανε στὰ βουνὰ τὰ χιόνια!

Ἐφυγαν τὰ χειμωνιάτικα πουλιὰ καὶ μέσα στὴν ἐλόανθη φύση πετοῦν τὰ χελιδόνια! Σβίτς! σβίτς! κάνουν καὶ γράφουν στὸν ἀέρα χαριτωμένους γύρους! Παντοῦ χαρὰ, παντοῦ ἀηδονολαλήματα, παντοῦ σκορπίζεται ἡ εὐτυχία! Εἶναι εὐτύχημα νὰ εἶναι κανεὶς στὸ ὑπαιθρο. Νὰ ζυπνᾷ κάθε πρωὶ μ' ἐκεῖνο τὸ γλυκὸ καὶ μαγευτικὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν. Εἶναι οἱ πιὸ καλοὶ τραγουδιστές. Εἶναι οἱ σειρήνες, πού μὲ τὸ γλυκὸ τους τραγούδι, παράσερναν τοὺς ναῦτες τοῦ Ὀδυσσεᾶ, ὅταν περνοῦσαν ἀπὸ τὸ νησί τῆς Σικελίας! Πῶς χαίρομαι ὅταν βλέπω τὰ πουλιά, νὰ εἶναι καθισμένα στίς κορφές τῶν δέντρων καὶ στὰ σύρματα τοῦ τηλεφώνου, νὰ μᾶς ὑποδέχονται μὲ τὸ τραγούδι τους! Ἡ νὰ πετοῦν σὰν τρελὰ στὸν ἀέρα, μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα τους, γιὰ νὰ χάψουν καμιὰ μύγα ἢ κανένα κουνούπι!

Ἄλλὰ καὶ πόσο λυποῦμαι ὅταν βλέπω τὸν Καρεμφύλλη νὰ τὰ σημάδευῃ ἀπὸ κάτω! Αὐτὰ ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἀφρική καὶ μεις τὰ σκοτώνουμε! Μὴν πειράζετε τὰ χελιδόνια καὶ τὰ ἄλλα πουλιά. Εἶναι οἱ γιατροὶ μας. Εἶναι οἱ φύλακες τῆς υγείας μας! Εἶναι αὐτοὶ πού μᾶς φυλάγουν νὰ μὴν πάθουμε ἐλονοσία. Χιλιάδες ἑκατομμύρια ἔντομα χάφτουν τὴν ἡμέρα. Καὶ πόσο ζωντανεῖ τὴ φύση τὸ κελιάδημά τους! Δίνει συντροφιά καὶ στὸν ἐργάτη πού δου-

λεύει ὅλη τὴ μέρα μοναχός!

Ἔτσι λοιπόν! Μὴν πειράζετε τὰ πουλιά! Εἶναι οἱ μόνοι πτερωτοὶ μας φίλοι.

Σήμερον 22 Μαρτίου 1951. Γεώργιος Παπαπ. Γάπαλης. Τάξη Στ'.

Ὅπως βλέπουμε, τὸ ὕλικό στὰ θέματα αὐτά, εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὰ διήματα τῶν παιδιῶν. Ὅλα ὅμως τὰ θέματα αὐτά ἀναφέρονται σὲ ἀφηρημένες ἔννοιες (κλοπὴ, θρησκεία, καθαρὴότητα κ.λ.π.), σὲ ἠθικά παραγγέλματα, σὲ παρορμήσεις καὶ παροτρύνσεις γιὰ τὴν ἐκτέλεση καλῶν ἢ τὴν ἀποφυγὴ κακῶν πράξεων. Καὶ ἐπειδὴ οἱ μαθητὲς δὲν ἔχουν τίς πνευματικὲς ἰκανότητες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τέτοιων θεμάτων, ἀφήνουν τίς ἀφηρημένες ἔννοιες καὶ τὴν ἠθικολογία, πιάνονται ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο γεγονός, τὸ ὁποῖο καὶ περιγράφουν καὶ στὸν ἐπίλογό καταλήγουν μὲ ἓνα ἠθικό συμπέρασμα, ὅπως π.χ. «ξένο πράγμα στὰ χέρια μας νὰ μὴν τὸ πιάνουμε», «καταλάβετε τί χρειάζεται: ἡ καθαρὴότητα», «μὴν πειράζετε τὰ πουλιά» κ.λ.π.

Ι'. ΟΙ ΛΟΓΟΙ

Ὅταν ὁ μαθητὴς συνηθίσῃ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἐργασία του σὲ εὐρύτερο ἀκροατήριον, ὅπως συμβαίνει μὲ τίς διαλέξεις, ἀποβάλλει τὸ αἶσθημα τῆς συστολῆς καὶ τῆς ἐπιφυλακτικότητος καὶ δὲ διστάζει νὰ ἀντικρίσῃ καὶ ἀκροατήριον ποῦ δὲν τὸ ἀποτελοῦν μόνο οἱ μαθητὲς τοῦ σχολείου. Ἀποχτάει τὴν αὐτοπεποίθησιν ὅτι κατὰ μίαν ἢ πῆ καὶ σὲ μεγάλους. Γι' αὐτὸ στὸ σχολεῖο μας, δὲν εἶναι σπάνιον τὸ φαινόμενο, νὰ ἐμφανίζωνται ἀθόρμητα οἱ μαθητὲς τῶν μεγαλύτερων τάξεων καὶ σὰν ὁμιλητὲς σὲ διάφορες ἐθνικὰς καὶ σχολικὰς γιορτὰς καὶ νὰ ἀπαγγέλλουν μπροστὰ στοὺς συγκεντρωμένους κατοίκους τοῦ χωριοῦ τους ὁμιλίαις γραμμινὰς ἀπὸ τοὺς ἴδιους.

Ἀντιγράφω καὶ πέντε τέτοιαις ἐργασίαις - λόγους τῶν μαθητῶν μου.

391. Λόγος 25ης Μαρτίου

Κυρίες καὶ κύριοι, ἀγαπητοὶ μου συμμαθητὲς.

Σὰ σήμερον ἡ πολυδοξασιμένη Ἑλλάδα μας ἔσπασε τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς της καὶ ἀποφάσισε νὰ ἀποχτήσῃ τὴ λευτεριά της.

Τὸ 1453 ἔπεσε ἡ Πόλις καὶ μαζί ἔπεσε ὅλη ἡ Ἑλλάδα. Οἱ Τούρκοι πάτησαν τὰ σπλάγχνα τῆς πατρίδας μας καὶ σκόρπισαν τὴν πικρὴ σκλαβιά ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Εἶναι οἱ θάρβαροι ἐχθροὶ ποῦ κατέβηκαν μέσα ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἀσίας καὶ θέλησαν νὰ χαλάσουν τὴ λεβεντογενιά μας. Ἀρπαξάν

τούς σταυρούς, γκρέμισαν τὶς ἐκκλησίες, ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα, θέλοντας νὰ ξεχάσουν οἱ καημένοι οἱ πρόγονοί μας τὴ θρησκεία τους, τὴ γλώσσα τους, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους. Σκότωσαν, ἔκαψαν σπίτια, μοίρασαν τὰ χωράφια σὲ φέουδα, χωρὶς νὰ λογαριάζουν τοὺς ραγιαδες.

Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἑλληνόπουλα ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν πιά τὸ ζυγὸ, ἄρπαξαν τὰ ὄπλα καὶ βγήκαν κλέφτες στὰ βουνά. Καὶ σὴν σήμερα ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, σήκωσε τὴ γαλανόλευκη σημαία, δίνοντας τὸ σύνθημα τοῦ ἀγώνα καὶ θάρρος στοὺς σκλαβωμένους γιὰ τὴ λευτεριά. Ἄκριθὸ κειμήλι: ο τῆς πατρίδας μας ἦταν ἡ σημαία αὐτή, κρυμμένη τετρακόσια χρόνια μέσα στὸ σκευοφυλάκιο τῆς Ἁγίας Λαύρας. Στὴ σημαία ἐκεῖνη ὀρκίστηκαν χιλιάδες παλικάρια, δίνοντας τὸν ὄρκο ὅτι ποτὲ δὲ θὰ τὴν ντροπιάσουν.

Καὶ ἔτσι μὲ πολλὰ ὀλοκαυτώματα πετάζεται ἡ λευτεριά στὴ ματωμένη γῆ. Τὰ ὀλοκαυτώματα αὐτὰ εἶναι οἱ ὑπέροχες καὶ ὑπεράνθρωπες θυσίες τῶν ἡρώων τοῦ 21. Εἶναι τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ καλόγηρου Σαμουήλ στὸ Κούγκι τοῦ Σουλίου. Εἶναι τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Χρήστου Καψάλη στὸ Μεσολόγγι. Εἶναι τὸ ὀλοκαύτωμα τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Χίου. Εἶναι οἱ Σουλιώτισσες ποὺ χόρεψαν τὸ χορὸ τοῦ θανάτου στὸ Ζάλογγο. Αὐτοὶ καὶ ἄλλοι ἥρωες μὲ πολλὲς θυσίες, ὁ Διάκος στὴν Ἀλαμάνια, ὁ Κολοκοτρώνης στὰ Δερβενάκια, ὁ Παπαφλέσσας στὸ Μανιάκι, ὁ Μιαούλης καὶ Κανάρης στὴ θάλασσα καὶ ἄλλοι πολλοί, μᾶς χάρισαν ἐλεύθερο ἓνα κομμάτι γῆς, ποὺ λέγεται Ἑλλάδα.

Αἷμα πολὺ χύθηκε. Ἄλλὰ ὅσο κι ἂν χύθηκε χαλάλι γιὰ τὴν Πατρίδα!

Ζήτω ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα μας.

Ζήτω ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 1821.

Σήμερα 22 Μαρτίου 1952. Δημήτριος Ἰ. Μπατζίνης. Τάξη Στ'.

392. Λόγος 25ης Μαρτίου

Κυρίες καὶ κύριοι.

Σήμερα γιορτάζουμε διπλὴ γιορτή! Τὸν εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἐθνικὴ μας γιορτή.

Σὰ σήμερα, κάτω στὴν Παλαιστίνη, στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ, πρόσφερε τὸν κρίνο στὴ σεμνὴ παρθένο Μαρία. Σὴν αὐτὴ τὴν ἡμέρα, κάτω στὴν Πελοπόννησο, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, σήκωσε στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Λαύρας τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασης.

Ἡ τρισένδοξη Ἑλλάδα μας, ποὺ φώτισε τὸν κόσμο ἐλόκληρο μὲ τὶς τέχνες καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς, ἦταν τετρακόσια χρόνια σκλαβωμένη κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ. Καὶ ὑπόφερε ἀφάνταστα δεινοπαθήματα. Τὰ μικρὰ ἑλληνόπουλα τὰ ξπαιρναν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τῆς γλυκιᾶς μάνας, τὰ στρατοπέδευαν στὰ φοβερὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, τὰ ἄλλαζαν τὴ θρη-

σχεία τους και γίνονταν τρομεροί έχθροί τῶν Ἑλλήνων. Τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν. Οἱ δάσκαλοι ἀποκεφαλίζονταν ἢ ἐκπατρίζονταν καὶ σκοτάδι βαθὺ σκέπαζε τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἐκκλησίες ἐγίναν τζαμιά. Οἱ Τοῦρκοι ἀρπάζουν περιουσίες, καίουν, σφάζουν καὶ τὸ αἷμα ποτάμι ποτίζει τὰ χορτάρια τῆς σκλαβωμένης γῆς.

Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ξεχνοῦν τὴν ἐνδοξη καταγωγή τους. Μέσα στὴν καρδιά τους βασιλεύουν τρία πράγματα. Ὁ Χριστός, ἡ πατρίδα, ἡ ἐλευθερία. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία προετοιμάζει τὸν ἀγώνα. Τὰ ἐλληνόπουλα δὲν μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὸ βαρὺ ζυγὸ καὶ γίνονται κλέφτες καὶ ἀρματολοὶ! Οἱ γλυκοὶ στίχοι τοῦ Ρήγα «καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ...» ταραζοῦν κάθε Ἕλληνα.

Ἐφτασε τέλος ἡ πολυπόθητη καὶ εὐλογημένη μέρα. Ὁ δεσπότης τῶν Πατρῶν Γερμανός, ὑψώνει τὸ λάβαρο τῆς ἐλευθερίας, ποὺ γράφει μὲ κεφαλαῖα γράμματα «ἐλευθερία ἢ θάνατος». Καὶ ἀρχίζει ὁ μεγάλος ἀγώνας. Στὴ μάχη ρίχνονται γενναῖοι ἄντρες. Οἱ Τζαβελαῖοι, οἱ Κολοκοτρώνηδες, οἱ Καραϊσκάκηδες, οἱ Μιαούληδες καὶ τόσο ἄλλοι ἀρχηγοί. Καὶ νικοῦν στὸ Βαλτέτσι, στὰ Δερβενάκια, στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Καὶ πολλοὶ φιλέλληνες ἐρχονται νὰ βοηθήσουν τὸ μεγάλο ἀγώνα. Ὁ Νόρμαν, ὁ Βύρων καὶ ἄλλοι. Καὶ οἱ τρεῖς μεγάλες δυνάμεις στέλνουν τὸ στόλο τους καὶ μᾶς βοηθοῦν.

Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα μας, ὕστερα ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια σκληρὸ ἀγώνα, ἀποχτάει τὴν πολυπόθητη ἐλευθερία. Αὐτὴν τὴν ἐλευθερία γιορτάζουμε σήμερα. Τὴ γιορτάζουμε γιὰ νὰ τιμήσωμε τὴ μνήμη ὄλων τῶν ἡρώων. Τὸ 21 εἶναι γιὰ μᾶς ἡ μεγαλύτερη ἐθνικὴ μας γιορτῆ. Γι' αὐτὸ καὶ σᾶς προσκαλῶ νὰ φωνάξουμε ὄλοι μαζί.

Ζήτω ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 1821.

Ζήτω τὸ Ἕθνος.

Βιβλός 24 Μαρτίου 1955. Αἰκατερίνη Γ. Πέγιου. Τάξη Στ'.

393. Λόγος 28ης Ὀκτωβρίου

Κυρίες καὶ κύριοι, συμμαθητές καὶ συμμαθήτριες.

Σὰ σήμερα, πρὶν ἀπὸ δεκατρία χρόνια, ὁ Μουσσολῖνι μᾶς κήρυξε τὸν πόλεμο.

Τὰ ξημερώματα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, ὁ πρέσβυς τῆς Ἰταλίας παρουσιάστηκε στὸν τότε πρωθυπουργό μας Ἰωάννη Μεταξᾶ καὶ τοῦ εἶπε: «Παραδοθῆτε». Μὰ ὁ ψύχραιμος καὶ γενναῖος πρωθυπουργὸς ἀπάντησε:

— Ὅχι! «Τὰ κλειδιά τῆς Ἑλλάδας μας, τὰ ἔχουν τὰ ἀτσάλινα παλικάρια μας κρεμασμένα στὶς μπουῦκες τῶν κανονιῶν μας. Κοπιάστε νὰ τὰ πάρετε».

Ὁ Μουσσολίνι πού ἤθελε νά ἀναστήσει τὴν παλιά Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, δὲ λογάριεσε τὰ λόγια τοῦ Μεταξᾶ καὶ μᾶς χτύπησε. Τότε τὰ ἑλληνόπουλα, μὲ ἓνα μόνο μῆνυμα τοῦ βασιλιᾶ μας, ἔτρεξαν πρόθυμα στὰ σύνορα καὶ χτύπησαν τὸν ἐχθρό. Οἱ Ἴταλοὶ ἦταν ἑκατομμύρια, μὲ ἀφθονα πυρομαχικά, μὲ τάνκς καὶ ἀεροπλάνα. Οἱ Ἕλληνες λίγοι, μὲ χούφτα. Τὰ ἐχθρικά κανόνια ρίχνουν σὰ βροχὴ τὶς ὀβίδες. Οἱ Ἕλληνες στάθηκαν βράχοι ἀκλόνητοι ἐπάνω στὰ ἄγρια ἠπειρωτικὰ βουνά. Οἱ Ἕλληνοπούλες, σὰν ἄλλες Σπαρτιάτισσες, βοήθουν κι αὐτές γιὰ τὴ λευτεριά τῆς πατρίδας μας. Καὶ μὲ ἓνα «ἀέρα! ἀέρα!» σπρώχνουν τοὺς Ἴταλοὺς πέρα μακριά. Πᾶνε οἱ σκέψεις τοῦ Μουσσολίνι. «Κάλπικος ὁ στρατός του. Γαῖδουρογεννημένοι οἱ λύκοι του». Ἐσόησαν τὰ ὄνειρά του. Οὔτε πετρίτσα δὲν πῆρε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τὸν καφέ του δὲν τὸν ἤπιε στὴν Ἀθήνα πού ζητοῦσε. Ὁλος ὁ κόσμος θαύμασε τὴν παλικαριά τῶν Ἑλλήνων καὶ ζητωκραύγασε τὶς νίκες μας.

Πῶς νὰ ξεχάσουμε καὶ ἐμεῖς αὐτὴν τὴ θρυλικὴ καὶ δοξασμένη ἡμέρα τοῦ 40! Γι' αὐτὸ γιορτάζουμε κάθε χρόνο τὸ ἱστορικὸ «Ὅχι» καὶ ζητωκραυγάζουμε μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας.

Ζήτω ἢ 28η Ὀκτωβρίου τοῦ 1940. Ζήτω ἢ Ἑλλάδα.

Βιβλίου 25 Ὀκτωβρίου 1953. Ὀμαδικὴ ἐργασία Γραμμιατικῆς Ἀθ. Τυροβούζης Ε' καὶ Μαρίας Ἀθ. Τυροβούζης, Αἰκατερίνης Ἑλ. Νάϊου Στ' τάξης.

394. Λόγος στὴ λήξη τῶν μαθημάτων

Κυρίες καὶ κύριοι, συμμαθητές καὶ συμμαθήτριες.

Γιορτάζουμε καὶ πάλι σήμερα. Μὰ δὲ γιορτάζουμε οὔτε ἐθνικὴ οὔτε ὀργανευτικὴ γιορτῆ. Γιορτάζουμε τὶς διακοπὲς τῆς σχολικῆς μας ζωῆς. Καὶ τὸ τέλος αὐτῆς μαθητικῆς μας ζωῆς πρέπει νὰ τὸ τιμήσουμε μὲ ποιήματα καὶ τραγούδια.

Γιὰ θυμηθῆτε, ἀγαπητοί μου συμμαθητές, τὰ ἔξι χρόνια πού πέρασαν τρεχάτα σὰν τὸ σπαθάτο χελιδόνι! Ἀγωνιστήκαμε μὲ τὴ μελανωμένη πένα καὶ τὸ μολύβι, πού δὲν τὰ χωριστήκαμε ποτέ. Μὰ τώρα ἦρθε ἡ τελευταία στιγμή! Νά, λίγο ἀκόμα καὶ φεύγουμε, χαιρετώντας, μὲ τὸ ἀπολυτήριο στὸ χέρι! Εἶμαι συγκινημένη, ἀδέρφια, γιατί σᾶς βλέπω γιὰ τελευταία φορά, μέσα στὴν ἱερὴ αὐτὴ αἴθουσα! Εἶμαι συγκινημένη, πολυαγαπημένοι μου διδάσκαλοι, πού σᾶς ἀφήνω. Ἔσεῖς προσπαθήσατε τόσα χρόνια νὰ μᾶς θάλατε στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ωραίου!

Καλὸ καὶ ὀμορφο σχολεῖο! Δακρύζουν τὰ μάτια μου ὅταν προφέρω τὸ ὄνομά σου! Σχολεῖο! Τὶ λέξη μαγευτικὴ! Τὶ ὄνειρο! Πῶς λοιπὸν νὰ μὴν κυλήσουν θερμὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια τώρα πού φεύγουμε!

Ἀφήνουμε αὐτὸν τὸ στοργικὸ προστάτη μας καὶ πᾶμε νὰ πετάξουμε

μόνοι μας. Τάχα θά τά καταφέρουμε; Μπαίνουμε ἀπό σήμερα σέ ἄλλο μεγάλο σχολεῖο. Στήν κοινωνία! Καί πρέπει νά δουλέψουμε γιά νά φάμε τὸ ἀγιασμένο ψωμί. Τὸ μολύδι πρέπει νά τὸ ἀντικαταστήσῃ ἓνα ἐργαλεῖο δουλειᾶς. Πρέπει νά κουρασθῆς, νά πικραθῆς, νά κλάψῃς, γιά νά προκόψῃς!

Θά κλείσουν λοιπὸν σέ λίγο γιά μᾶς οἱ πόρτες τοῦ σχολείου. Ἡ αἰθουσά μας θά μοιάζῃ μὲ ἔρημη φωλιά! Ἄς μποῦμε μὲ θάρρος στὸ νέο δρόμο πού μᾶς ἀνοίγεται. Ἀλλὰ πρῶτα ἄς ἀποχαιρετήσουμε τὸ ἀγαπημένο μας σχολεῖο. Χαῖρε σχολεῖο! Χαῖρε διβλίο! Χαῖρε θρανίο! Χαίρετε ἀγαπητοὶ μου συμμαθητές! Χαίρετε σεβαστοὶ μου διδάσκαλοι!

Γαλάτιστα 18 Ἰουνίου 1958. Μαρία Μιχ. Καραζαφέρη. Τάξη Στ'.

395. Λόγος ἐπικήδειος

Ἀγαπημένη μας συμμαθήτρια Μαρία.

Ὅσο ἐτοιμάζαμε τὰ γράμματα νά σ' εὐχηθοῦμε νά γίνῃς καλὰ, μάθαμε τὴ θλιθερὴ τὴν εἶδηση!

Πέθανες! Ὁ χάρος ἔκοψε τόσο γρήγορα τὴ ζωὴ σου! Πῆρε ἓνα λουλούδι ἀπὸ τὸ σχολικὸ μας κήπο! Ἄρπαξε ἓνα ἀγγελούδι ἀπὸ τὴν τάξη μας! Τώρα γιὰ τελευταία φορὰ σέ βλέπουμε στὸ νεκροκρέβατό σου νεκρή! Χλωμὸ βιάφηξε τὸ ἀθῶο πρόσωπό σου. Σιωπηλὴ κι ἀμίλητη θρίσκεσαι ξαπλωμένη στὸ ξύλινο κρεβάτι. Δὲ θά ξανάρθῃς πιά στὸ σχολεῖο! Δὲ θά ξαναπαίξῃς μὲ τοὺς συμμαθητές σου! Δὲ σέ συγκινοῦν τὰ κλάματα τῆς γλυκιᾶς σου μανούλας καὶ τῆς ἀδερφῆς σου, νά σηκωθῆς νά τίς παρηγορήσῃς! Πᾶνε τὰ γλυκὰ φιλιὰ τῆς μάνας σου καὶ τὰ ἀγκαλιάσματα τοῦ γέροντα πατέρα σου!

Σὲ τούτῃ τὴ ζωὴ δὲ θά ξαναταμωθοῦμε! Γι' αὐτὸ καὶ ἔλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου, πού σ' ἀγαπούσαμε τόσο πολὺ, ἦρθαμε γύρω στὸ κρεβάτι σου, νά σέ ξεπροβοδίσουμε στὸ τελευταῖο μακρινὸ καὶ αἰώνιο ταξίδι σου! Ἐκ μέρους τῆς τάξης σου, τῶν δασκάλων καὶ ἔλου τοῦ σχολείου, σοῦ χαρίζουμε τὸ στεφάνι αὐτό, πού τὸ κάναμε ἀπὸ τὰ λουλούδια τοῦ σχολικοῦ κήπου.

Ἄς εἶναι: ἔλαφρὸ τὸ χῶμα πού θά σέ σκεπάσῃ!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1933-34. Γεώργιος Ἰ. Τερζῆς καὶ Γεώργιος Ἰ. Παπαθωμᾶς, μαθητές τῆς Στ' τάξης.

ΙΑ'. ΟΙ ΔΙΑΣΚΕΥΕΣ

Μετὰ τίς ὁμιλίες αὐτές, ἐπιχείρησα νά κάμω καὶ τὸ τελευταῖο βῆμα. Ἔθεσα στὸν ἑαυτό μου τὸ ἐρώτημα: Τὸ παιδί τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἔχει τὴν ἱκανότητα νά ἐπεξεργασθῇ καὶ νά μᾶς παρουσιάσῃ καὶ ἓνα θεατρικὸ ἔργο,

ἔστω καὶ σὲ ὑποτυπώδη μορφῇ; Νὰ γράψῃ δηλαδή ἓνα μικροδιάλογο, ἓνα σκέτς, ἓνα μικρὸ δράματάκι;

Ἄφορμὴ πῆρα ἀπὸ τὰ διάφορα θεατρικὰ ἔργα, ποὺ παίζονται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ, μὲ τόση εὐχαρίστηση, στὶς διαφορὲς ἔθνικοθηρησκευτικὲς καὶ σχολικὲς γιορτές.

Τὸν πειραματισμὸ μου αὐτὸ σὲ κάθε σχολεῖο δὲν τὸν κάμνω ἀπότομα. Τὸν κλιμακῶνω σὲ δυὸ ξεχωριστὰ στάδια. Σὴν προπαρασκευαστικὸ στάδιο, ζητῶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ νὰ διασκευάζουν τὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Καὶ ἡ διασκευή αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνας ἀπλὸς μετασχηματισμὸς τῆς ὕλης ἐνὸς κειμένου, ἐνὸς πεζογραφήματος.

Ἔτσι ὕστερα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν ωραιότερων πεζογραφήματων τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἀναθέτω στὰ παιδιὰ νὰ γράφουν καὶ αὐτὰ μιὰ ἔκθεση, μὲ τὴν ἴδια ὑπόθεση τοῦ ἀναγνωστικοῦ κεφαλαίου, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀντιγράψουν τὸ συγγραφέα. Πρέπει νὰ θάζουν τὸ διήγημα σὲ νέες θάσεις, νὰ ἀλλάζουν τὴ σειρά τῶν διανοημάτων του, νὰ ἀφαιροῦν διάφορα στοιχεῖα, νὰ προσθέτουν, ἂν μποροῦν, νέες σκηνές καὶ ἐπεισόδια καὶ νὰ παρουσιάζουν μιὰ νέα δημιουργικὴ ἐργασία, ποὺ νὰ φανερώνη κάποιον δικό τους προσωπικὸ τόνο.

Παρουσιάζω καὶ πέντε τέτοιες διασκευὲς κεφαλαίων τοῦ ἀναγνωστικοῦ.

496. Διγενῆς Ἀκρίτας

Καθισμένος θρίσκειται ὁ Διγενῆς στὸ παρατηρητήριό του. Τὸ ἀπαλὸ ἀεράκι χτυπάει ἀπέναντι στὴν ἀνοιχτὴ πόρτα του καὶ κάνει τὸν παρατηρητὴ νὰ εἶναι πιὸ ζωηρός.

Ξαφνικά, μαῦρα βαριά σύννεφα κάθησαν γύρω ἀπὸ τὸ καλύδι του καὶ ἓνα σμήνος πουλιῶν φτερούγισε καὶ χάθηκε μέσα στὰ μαῦρα σύννεφα. "Ὅλα αὐτὰ τὸν προειδοποιοῦν ὅτι κάτι θλιθερὸ πρόκειται νὰ γίνη.

Ἄμέσως ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ ξετροπώνει μέσα ἀπὸ τοὺς θάμνους τῆς χαράδρας μιὰ περίφημη καθαλάρισσα, ποὺ ὀλοένα χτυπάει τὸ καμουτσίκι τῆς ἐπάνω στὶς πλατιὲς πλάτες τοῦ ἀλόγου. Ἦταν ἡ Μαξιμῶ, ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων.

Τὸ ἄλογο κατηγοροῖ τρεχάτα! Τὰ πέταλά του μὸλις ἀκουμποῦν τὰ χαλίκια τοῦ δρόμου! Κεντάει τὸ ἄλογό της καὶ ρίχνεται στὸν Εὐφράτη. Σὰ θέλος φτάνει στὴν ἀντικρινὴ ἄχθη καὶ στέκει καμαρωτὴ ἔμπρὸς στὸ Διγενή.

Εἶναι ἔτοιμη νὰ πολεμήσῃ ἡ γενναία βασίλισσα μὲ τὸν ἀνδρειότερο τῶν Βυζαντινῶν, τὸ Διγενή. Σέρνουν τὰ σπαθιά καὶ ἡ μάχη ἀρχίζει! Μά... τώρα ἡ Μαξιμῶ, ταπεινωμένη ἔμπρὸς στὸ Διγενή, τὸν παρακαλεῖ νὰ τῆς χαρίσῃ τὴ ζωή.

Ὁ Ἀκρίτας τὴ λυπήθηκε!... Χαιρετήθηκαν καὶ ἡ Μαξιμῶ τράθηξε

νά θρῆ τοὺς σκορπισμένους συντρόφους της!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Διασκευὴ Νικολάου Παπαπ. Τάπλλη, μαθητῆ τῆς Στ' τάξης.

(Σημ. Ἐκ τὸ ἐμῶνυμο κεφάλαιο τοῦ Ν. Κοντοπούλου, τοῦ ἀναγνωστικοῦ Ε' Δημοτικοῦ, τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ἔκδοσης 1949, σελ. 57 - 64).

397. Ἡ Σουλιωτοπούλα

Ἦταν χαράματα! Καπνός, φωτιά, κακό, κυριεύει τὸ Σούλι!

Μέσα στῆς μάχης τὸν καπνὸ ξεπροβάλλει μιὰ γιγαντώσιμη κοπέλα!

Ἦταν ἡ Λάμπη! Τὶ ἄμορφη πού εἶναι! Ψηλὴ καὶ μ' ἓνα ἄσπρο μαντίλι στὸ κεφάλι!

Στὸ δυνατὸ της ὄμο κρατάει ἓνα τορβαδάκι. Ἡ κουλούρα βγήκε ζεστή καὶ ἀχριστή! Ὁ Νάσης, ὁ ἀδερφός της, ἄρχισε νὰ τρώη λαίμαργα! Καὶ ἡ Σουλιωτοπούλα κρατάει τὸ τουφέκι τοῦ Νάση καὶ πολεμᾷ γενναῖα!

Μὰ ἓνα θόλι τὴν πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Ἀμίλητη ἡ Λάμπη πῆγε παραπίσω καὶ ἔπεσε!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Διασκευὴ Ἀναστασίας Ἰ. Μιζέλου, μαθήτριας Στ' τάξης.

(Σημ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο διήγημα, πού ἔχομε ἀντιγράψει στὸ κεφάλαιο γιὰ τὴ γλώσσα).

398. Τὰ Χριστούγεννα τῶν ὄρφανῶν

Τὰ καμπαναριά εἶχαν σκεπαστῆ ἀπὸ τὸ κάτασπρο χιόνι! Ἦταν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τῆς μαύρης κατοχῆς τοῦ 1943. Πείνα, ἀρρώστια καὶ δυστυχία μᾶστιζαν τὸν τόπο.

Ἡ μητέρα καὶ τὰ δυὸ ὄρφανὰ τουρτούριζαν μέσα στὸ ἔρημο καὶ φτωχικὸ σπιτάκι, πού μόνο τὸ μικρὸ καντηλάκι τοὺς ἔκανε συντροφιά καὶ τοὺς ἔδινε παρηγοριά.

Βράδιασε! Τὰ ὄρφανὰ κοιμήθηκαν νηστικά!... Μεσάνυχτα! Οἱ καμπάνες καλοῦσαν τοὺς χριστιανούς στὴ μεγάλη γιορτή.

Ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ, ἓνας ξανθὸς ἐπισκέπτης ἔφτασε στὸ φτωχικὸ σπιτάκι! Τὰ μάτια τῆς μητέρας τῶν παιδιῶν θαμπώθηκαν γιὰ μιὰ στιγμὴ! Τὶ τάχα νὰ ἦταν; Τὰ μάτια τῆς χήρας δὲν ξεκολλοῦσαν ἀπὸ ἓνα χάρτινο κιβώτιο πού ἄφησε ὁ ἐπισκέπτης ἐπάνω σ' ἓνα τραπέζι. Σηκώθηκε. Ἄρχισε νὰ φάγνη! Εὐπῆνε καὶ τὰ παιδιά. Τὸ μικρὸ καὶ ἄδειο τραπέζακι γέμισε πλούτη καὶ χαρά!

Τὰ μικρὰ παιδιὰ, ὁ Θεοδωράκης καὶ ἡ Φανή, δὲ χόρταιναν νὰ βλέπουν καὶ νὰ χαίρωνται τὰ δῶρα πού τοὺς ἔφερε ὁ ξανθὸς ἐπισκέπτης.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Διοικητὴ Παναγιώτης Χ. Τυροβοῦζης καὶ Βαλασῆς Δ. Μπέλλου, μαθητριῶν Ε' τάξης.

(Σημ. Ἀπὸ τὸ ἐμῶνυμο κεφάλαιο, τοῦ συγγραφέα Ν. Κοντοπούλου, ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ Ε' Δημοτικοῦ, τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ἔκδοσης 1949, σελ. 25 - 30).

399. Ἐκαμια τὸ καθήκον μου

Ὁ ἥλιος λαμποκοποῦσε στὸν οὐρανό! Τὸ ποτάμι ἦταν ἤρεμο σὰ λάδι. Ἡ ἰτιά ἔγερνε τὰ κλωνάρια τῆς καὶ σχημάτιζε παχὺ ἴσκιο! Ἡ γῆ φοροῦσε τὸ πράσινό τῆς χαλί! Ὅλα ἦταν μαγικά!

Ὁ Θεοφιλίδης βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν παχὺ ἴσκιο τῆς ἰτιάς! Σὲ μιὰ στιγμή ταράχτηκε! Ἀπελπιστικὲς κραυγὲς ἔφτασαν στὰ αὐτιά του! Σηκώ- νεται τρομαγμένος! Γυρίζει τὰ θολωμένα μάτια του στὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ! Κάποιος ἀγωνιζόταν νὰ σωθῆ! Ρίχνεται ἀμέσως στὸ νερὸ καὶ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του, σώζει τὸ συμμαθητὴ του καὶ συκοφάντη του Μενεκράτη!

Μετανιωμένος ὁ Μενεκράτης, ζητεῖ συγχώρηση ἀπὸ τὸ Θεοφιλίδη γιὰ τὸ μεγάλο κακὸ πού τοῦ ἔκαμε, νὰ τὸν συκοφαντῆ ὅτι ἦταν κλέφτης.

Καὶ ὁ ἥλιος ἐξακολούθησε νὰ καθρεφτίζεται σὰ γαλανὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ.

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953-54. Διοικητὴ Εὐμορφίας Δ. Νεραντζῆ, μαθήτριας Ε' τάξης.

(Σημ. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Ἐκαμια τὸ καθήκον μου» τοῦ Ν. Κοντοπούλου, τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς Ε' Δημοτικοῦ, τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ἔκδοσης 1949, σελ. 122 - 126).

Ἡ ἴδια μαθήτρια διασκεύασε καὶ τὸ κεφάλαιο «τὶ διηγεῖται ἓνα ἔλα- το» τοῦ συγγραφέα Π. Παναγοπούλου, στὸ αὐτὸ ἀναγνωστικό, στίς σελίδες 147 - 150.

400. Τὶ διηγεῖται ἓνα ἔλατο

Ἦταν χειμωνιάτικη ἡμέρα! Τὸ ἀγνὸ χιόνι στόλιζε τὰ πάντα!

Στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ καμαρώνονταν περήφανα ἔλατα, μὲ τὴ λαμπαδωτὴ κορμιοστασιά καὶ τὴν πυκνὴ φυλλωσιά τους! Ὁ ἥλιος ἔριχνε σωρὸ τὶς ἀχτίδες του, πάνω στὰ χιονισμένα κλαδιὰ τους καὶ σχημάτιζε χίλια μύρια διαμάντια. Ὁ βοριάς σάλευε ἀπαλὰ τὰ κλαδιὰ τους, σὰ νὰ τὰ χάιδευε. Ἡ

γλυκιά φωνή του κότσυφα άντηχοῦσε στὰ γύρω. "Όλα ἦταν μαγικά. Χαιρόσουν νὰ τὰ βλέπης. Μεγάλωναν τὰ ἔλατα καὶ ψήλωναν καὶ ἦταν εὐτυχισμένα στὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ.

Μὰ ἓνα ἔλατο στάθηκε πολὺ ἄτυχο! Τὸ σκότωσε ἓνας ξυλοκόπος! Καὶ τὸ ἔκαμε χριστουγεννιάτικο δέντρο! "Ἰστερα τὸ πέταξε στὰ σκουπίδια!

Τί κρίμα! καὶ τί λύπη! Νὰ τὸ χωρίσουν ἀπὸ τ' ἄλλα ἀδέρφια του καὶ ἀπὸ τ' ἀγέρι τοῦ βουνοῦ!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Διασκευὴ Εὐμορφίας Δ. Νεραντζῆ, μαθήτριας Ε' τάξης.

Γιὰ νὰ σχηματίση ἕμως κανένας σαφῆ γνώμη γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν μαθητῶν στὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἐκθέσεων, θὰ πρέπει νὰ ἀντιπαραβάλλη τίς διασκευές αὐτές μὲ τὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια τῶν ἀναγνωστικῶν. Μόνο ὕστερα ἀπὸ μιὰ προσεκτικὴ σύγκριση καὶ συσχετισμὸ τοῦ κειμένου τοῦ ἀναγνωστικοῦ μὲ τίς μαθητικὲς ἐργασίες, θὰ μορφώση γνώμη ἂν οἱ διασκευές αὐτές ἔχουν τὸ στοιχεῖο τῆς δημιουργίας ἢ εἶναι ἀπλές ἀντιγραφές ξένης ἐργασίας.

IB'. ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ

Τὸ δεῦτερο στάδιο τῆς προσπάθειάς μου, εἶναι νὰ ἀσκήσω τοὺς μαθητές μου σὲ ἓναν ἄλλο μετασχηματισμὸ τῆς ὕλης τῶν πεζογραφημάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ.

Ἡ νέα αὐτὴ ἐργασία εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς περιγραφικῆς ἢ ἀφηγηματικῆς μορφῆς ἑνὸς πεζογραφήματος σὲ συνεχῆ διαλογικὴ μορφή. Τὸ μόνολογο δηλαδὴ τοῦ συγγραφέα νὰ τὸν μετατρέπουν σὲ διάλογο, μὲ τὴν στιχομυθία τῶν προσώπων πού ἀναφέρονται στὸ διήγημα ἢ καὶ ἄλλων προσώπων πού τὰ δημιουργοῦν τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ.

Ἔτσι μεταβάλλεται ὁ μόνολογος σὲ διάλογο καὶ τὸ διήγημα σὲ ἓνα σκέτος, σὲ ἓνα θεατρικὸ ἔργο, πού μπορεῖ νὰ παιχθῆ καὶ στὴ σκηνῆ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ.

Στὴ νέα αὐτὴ προσπάθεια ἔχομε βοηθὸ καὶ ἄριστο ὁδηγὸ καὶ τὴν τελευταία φάση στὴν ὁποία καταλήγει καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς ἀνάγνωσης. Ἡ φάση αὐτὴ εἶναι ἡ δραματοποίηση, πού γίνεται σὲ κάθε κεφάλαιο τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ὅταν φυσικά καὶ τὸ περιεχόμενό του εἶναι κατάλληλο γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία. Στὴ δραματοποίηση αὐτῆ, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ στὸ κεφάλαιο περὶ μεθόδου διδασκαλίας τῶν ἐκθέσεων, ὑποδύονται τὰ παιδιὰ τὸ ρόλο τῶν προσώπων τοῦ διηγήματος, γίνονται τὰ ἴδια οἱ ἐρμηνευτές τῶν ἡρώων του, ἀναπαριστάνουν τὰ ἐπεισόδια καὶ τίς διαφορὲς σκηνές του καὶ ἀποχτοῦν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν εὐχέρεια νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ διαλογικὴ μορ-

φή του λόγου και στις δικές τους εργασίες.

Υπόδειγμα και παράδειγμα για τις εργασίες αυτές, είναι και το σχολικό θέατρο, το οποίο ανεβάξει στη σκηνή του έργα ανάλογα με το διανοητικό επίπεδο της παιδικής ηλικίας και έχει το γνώρισμα ότι οι εκτελεστές των έργων αυτών είναι τα ίδια τα παιδιά. Τα θεατρικά αυτά έργα, αφιερωμένα τα περισσότερα στην ιστορία του έθνους μας και άλλα στον κοινωνικό, θρησκευτικό και οικογενειακό βίο του ελληνικού λαού, έχουν όλα μορφωτικό και ηθικοπλαστικό περιεχόμενο και επιδιώκουν όχι μόνο να ψυχαγωγήσουν τα παιδιά, αλλά κυρίως να διαπλάσσουν χαρακτήρες και να καλλιεργήσουν στις παιδικές ψυχές τα σπέρματα των ευγενέστερων συναισθημάτων.

Και εκτός του ότι διδάσκουν και φρονηματίζουν τα παιδιά, καλλιεργούν επί πλέον και τις έκφραστικές ικανότητές τους, τα συνηθίζουν στη διαλογική μορφή του λόγου και τα υποβοηθούν να γράφουν όχι μόνο εκθέσεις λογοτεχνικές αλλά και μικρά θεατρικά έργα.

Όταν τα παιδιά παίζουν τους διάφορους ρόλους του δράματος, όταν απαγγέλλουν τα λόγια των ηρώων που υποδύονται, χωρίς να το υποπτεύονται μπαίνουν στο πνεύμα της διαλογικής μορφής του λόγου και διδάσκονται πώς να εκφράζονται και αυτά με τον ίδιο τρόπο, πώς να μεταβάλλουν το πεζογράφημα σε έργο θεατρικό.

Οι καρποί και της τελευταίας αυτής προσπάθειάς μας δεν είναι εύκαταφρόνητοι, όπως δείχνουν οι επόμενες πέντε μαθητικές εργασίες.

401. Ἡ Σουλιωτοπούλα

(Σημ. Πρόκειται για το ίδιο κεφάλαιο του Γιάννη Βλαχογιάννη, που αντιγράψαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο και το οποίο διασκευάσθηκε και στην ύπ' αριθ. 397 έκθεση).

Πρόσωπα: Πατέρας, Μάνθα (μάννα), Νάσης, Λάμπη.

Σκηνή πρώτη

Πρόσωπα: Μάννα, Λάμπη.

Λάμπη. Ή! μάννα, ξεχάσαμε πιά το Νάση. Τόσες μέρες πολεμάει νησιτικός! Δεν του πήγαμε τίποτε να φάη!

Μάννα. Άχ! κόρη μου, Λάμπη. Και εγώ αυτό σκεφτόμουν αυτή τη στιγμή. Ποιος ξέρει πού θρίσκειται και τι γίνεται ο Νάσης μας. Πρέπει να σου εάλω στο ταγάρι μιὰ κουλούρα, με δυο τρεις έλιές και να τρέξης να το βρής το παλικάρι μας γιατί είναι νησιτικό. Και πολεμάει στις πρώτες γραμμές!

Λάμπη. Ναι, αυτό πρέπει να γίνη. Θα πάω μάννα στη μάχη να τον βρω όπου κι αν είναι. Έχω τόσες μέρες να τον δω. Άιντε έτοιμάσε.

Σκηνή δεύτερη.

Πρόσωπα: Πατέρας, μάνα.

Πατέρας. (Μόλις ἦρθε ἀπὸ τὰ γίδια). Ποῦ ἔστειλες τὴ Λάμπη, Μάνθω;
Τὴν τήραγα πάνω στὴν κορυφή, ποῦ ἔλο πηλαλοῦσε μὲ τὸ ταγάρι στὸν
ὄμο.

Μάνα. Ἔστειλα λίγο ψωμί στὸ παιδί μας. Ἔχει νὰ φάη ἀπὸ χτές τὸ πρωί.

Πεινάει τὸ καημένο. Κάτσε τώρα νὰ ἰδοῦμε τι νέα θὰ μᾶς φέρη ἡ Λάμ-
πη.

Πατέρας. Καλὰ ἔκαμες. Ἄς περιμένουμε τώρα τὴ Λάμπη.

Σκηνή τρίτη.

Πρόσωπα: Λάμπη, Νάσης.

Λάμπη. Καλημέρα, Νάση. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε καὶ ζῆ;

Νάσης. Καλωσόρισες, Λάμπη. Τὸ Σούλι ζῆ. Μὰ αὐτὸ μὴν τὸ ρωτᾶς. Ἔ-
φερες τίποτε νὰ φάω; Αὐτὸ κοίταξε.

Λάμπη. Ἄδερφέ, σοῦ φέρνω ζεστὴ κουλούρα, ποῦ σοῦ τὴ ζύμισα μὲ τὰ
χεράκια μου κι ἡ μάνα μας τὴν ἔψησε στὴν ἀνθρακιά μονάχη.

Νάσης. Γιατί δὲ μοῦ τὴν ἔφερε ἡ μάνα μας, Λάμπη, τὴν κουλούρα;

Λάμπη. Σέ ἀποθύμησα καημένη, Νάση. Ἔχω τόσες μέρες νὰ σέ ἰδῶ. Πῶς
πάει ὁ πόλεμος;

Νάσης. Πῶς νὰ πάη. Δὲ βλέπεις πῶς μᾶς χτυποῦνε! Ἡρέπει νὰ τοὺς πολε-
μήσουμε γενναῖα, Λάμπη. Νὰ χύσουμε τὸ αἷμα μας γιὰ τὴν πατρίδα!
Ἄλλιῶς χαθήκαμε!

Λάμπη. Καὶ θέβαια, θὰ τοὺς πολεμήσουμε. Μὰ ἔλα τώρα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα
καὶ νὰ ξεποστᾶσης. Νά, σοῦ ἔστρωσα.

Νάσης. Ἄχ! καημένη, Λάμπη. Δὲν μπορῶ. Πῶς ν' ἀφήσω τὸ τουφέκι;
Δὲ βλέπεις τι γίνεται; Τὰ σκυλιὰ θὰ μᾶς φᾶνε.

Λάμπη. Γι' αὐτὸ στενοχωριέσαι; Θὰ σταθῶ ἐγὼ στὴ θέση σου. Δὸς μου
τὸ τουφέκι σου.

Νάσης. Νὰ πάρε τὸ τουφέκι. Καὶ πρόσεχε. Κρύψου καλὰ πίσω ἀπὸ τὸ
κοτρόνι.

Λάμπη. Ἔννοια σου, Νάση.

Νάσης. (τρώγοντας). Βλέπω Λάμπη, πῶς σημαδεύεις καλὰ!

Λάμπη. Ἄφου εἶμαι Σουλιωτοπούλα, μπορῶ νὰ μὴν ξέρω;

Νάσης. Μπράβο, ἀδερφούλα μου.

Λάμπη. (Πληγωμένη κατάστηθα, ρωτᾶει τὸ Νάση). Ἔφαγες, Νάση;

Νάσης. Κοντεύω, Λάμπη.

Λάμπη. (Ξαναρωτᾶει). Ἄργεῖς ἀκόμα Νάση; Τρέχα καὶ πληγώθηκα!...

Σκηνή τέταρτη.

Πρόσωπα: Μάνα, Νάση.

Μάνα. Παιδί μου, Νάση, πού είναι ή αδερφή σου ή Λάμπη; Γιατί δὲν ἦρθε φέξ στὸ σπίτι;

Νάση. Μὴν τὰ ρωτᾶς, γλυκιά μου μανούλα. Θυσίασε κι αὐτὴ τὸ αἷμα της γιὰ τὴν πατρίδα! Τὸ τούρκικο βόλι τὴν πῆρε κατάστηθα!

Μάνα. Ἐμεινε στὸν τόπο;

Νάση. Μοῦ ἔδωσε τὸ τουφέκι καὶ πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Μάνα. Ἄχ! τὸ κορίτσι μου! Ἐνα τὸ εἶχα!... Καὶ ἐσὺ τώρα, Νάση, στὰ μαῦρα νὰ ντυθῆς, γιατί τὴν αδερφή σου δὲ θὰ τὴν ξαναδῆς.

Σήμετρα 20 Νοεμβρίου 1947. Σάββας Ὁρ. Ὁροηλίδης. Τάξη Στ'.

402. Διγενῆς Ἀκρίτας

(Σημ. Εἶναι τὸ ἴδιο κεφάλαιο τοῦ Ν. Κοντοπούλου, πού διασκευάσθηκε στὴν ὑπ' ἀριθ. 396 ἔκθεση).

Πρόσωπα: Φιλόπαππος, Μαξιμώ, Διγενῆς, Χρῆστος.

Σκηνή πρώτη

Φιλόπαππος. Ἀσπρίσανε τὰ γένια μου, νὰ πολεμᾶω, χωρὶς νὰ συναντήσω τέτοιον παλικάρι, νὰ φυλάη μόνο του τὰ ἀνατολικά βυζαντινὰ σύνορα. Ὅποτε καὶ νὰ τὸν πολέμησα, πάντοτε φεύγουμε λιγότεροι καὶ νικημένοι! Ὅχι! Τὸ δίχως ἄλλο, πρέπει νὰ τὸν ξεκάνουμε αὐτὸν τὸ Διγενῆ, ἀφοῦ ὁ μοναδικὸς σκοπὸς μας εἶναι νὰ ληστεύουμε τοὺς Βυζαντινοὺς!

Μὰ πρέπει νὰ φωνάξω τὴ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, τὴ Μαξιμώ, μὲ τὰ παλικάρια της, γιατί αὐτὴ εἶναι ξακουστὴ γιὰ τὴν παλικαριά της. Εἶναι ἡ γενναιότερη τῶν ἀπελατῶν καὶ ὄλων τῶν Σαρακηνῶν. Μὰ εἶναι βαριά τὰ γόνατά μου! Πῶς θὰ μπορέσω νὰ ἀνεβάσω αὐτὸν τὸν ἀνήφορο, γιὰ νὰ τὴ συναντήσω; Καὶ πῶς θὰ περάσω τὸ ποτάμι; Μὰ μὲ τὴν πρώτη φωνὴ πού θὰ ἐγάλω, πιστεύω νὰ ἐγῆ στὸν ἀντικρινὸ λόφο.

— Μαξιμώ!... Βασίλισσα μεγάλη!...

Μαξιμώ. Τί θέλεις γέροντα;

Φιλόπαππος. Σοῦ ζητάω τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν παλικαριά σου, γιὰ νὰ πολεμήσω τὸ Διγενῆ.

Μαξιμώ. Ἐτοιμαστῆτε κι ἔρχομαι, Φιλόπαππε. (Σφυρίζει καὶ μαζεύονται γύρω της ἑκατὸ παλικάρια).

Σκηνή δεύτερη.

Πρόσωπα: Μαξιμώ, Φιλόπαππος.

Μαξιμώ. Αὐτός είναι ὁ Διγενής, Φιλόπαππε;

Φιλόπαππος. Ναι, βασίλισσα μεγάλη.

Μαξιμώ. Καί ποῦ είναι ὁ στρατός του;

Φιλόπαππος. Αὐτός δὲν ἔχει στρατό! Μόνος του πολεμáει! Ἄλλὰ κι ἔτσι μοναχός ποῦ είναι, μόνη σου μὴν πᾶς νὰ μετρηθῆς μαζί του.

Μαξιμώ. Δεῖλὲ γέροντα, ξεσήκωσες ὅλο αὐτὸ τὸ πλῆθος νὰ πολεμήσῃ ἕναν ἄνθρωπο; Μόνη μου, ἐμπρός στὰ μάτια σας, θά τὸν ξεκάνω.

Φιλόπαππος. Φυλάξου, βασίλισσα! Ἄκουσε κι ἐμένα. Κάτι ξέρω κι ἐγὼ ὁ γέρος! Πολλὰ εἶδαν τὰ μάτια μου!

Σκηνή τρίτη.

Πρόσωπα: Διγενής, Μαξιμώ, Χρῆστος.

Διγενής. Βασίλισσα, μάθε νὰ μὴν ὑπερηφανεύεσαι πιά, γιατί ὁ Θεὸς ταπεινώνει τοὺς ὑπερήφανους. Δὲν ἔχω κανένα σκοπὸ νὰ σὲ βλάψω. (Ὁ Διγενής δὲ φονεὺεῖ τοὺς νικημένους.

Μαξιμώ. Κανένας, Διγενή, δὲν ἔχει τὴ δική σου ἀνδρεία καὶ γενναιοφροσύνη! Μὲ νίκησες καὶ μὲ ἄφησες τὴ ζωὴ σὰ μεγαλόκαρδος ποῦ εἶσαι, ἐνῶ στὰ χέρια σου ἦταν νὰ μὲ φονεύσῃς. Τὸ δοξασμένο σου ὄνομα θὰ τὸ διαλαλοῦν αἰῶνια τὰ βουνά καὶ οἱ πεδιάδες τῆς Ἀσίας.

Διγενής. Ἔ, Χρῆστο. Φέρε τὸ καλύτερο ἄλογο. Βάλε ἐπάνω του μιὰ χρυσόστολιστὴ σέλα.

Χρῆστος. Ἄμέσως.

Διγενής. Ἔλα, Μαξιμώ, νὰ σὲ βοηθήσω ν' ἀνεβῆς καὶ νὰ πᾶς νὰ βρῆς τὰ σκορπισμένα παλικάρια σου.

Μαξιμώ. Εὐχαριστῶ! Ἀντίο σας!

Διγενής. Ἄιντε στὸ καλό.

Χρῆστος. Εὐγε, Διγενή. Ὅσο βρίσκεσαι ἐσὺ στὰ σύνορα, δὲ θὰ πατήσῃ ἀπελάτης, νὰ ληστέψῃ τίς βυζαντινὲς ἐπαρχίες. Εὐγε, Διγενή.

Σήμαντρα 13 Ἰανουαρίου 1952. Δῆμητριος Ἰ. Μπαζίνης. Τάξη Στ'.

403. Κοφτὴ Πέτρα

(Σημ. Ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο κεφάλαιο, τῆς Πηγελόπης Δέλτα (διασχευὴ Ν. Κοντοπούλου), τοῦ ἀναγνωστικοῦ Ε' Δημοτικοῦ, τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ἐκδόσεως 1949, σελίδες 51—56).

Πρόσωπα: Βασίλειος (αὐτοκράτορας), Δαφνομήλης, Νικήτας, βυζαντινὸς στρατιώτης.

Σκηνή πρώτη.

Πρόσωπα: Αυτοκράτορας, Δαφνομήλης, Νικήτας.

Βασίλειος. (Μέσα στη σκηνή του, καταστρώνει με τὸ στρατηγὸ Δαφνομήλη τὰ σχέδια γιὰ τὴν ἐπίθεση). Δαφνομήλη, αὐτὸς ὁ Σαμουήλ, ἀκριδὰ πρέπει τώρα νὰ μᾶς τὰ πληρώσῃ. Στὸ Σπερχεῖο γλίτωσε μὲ τὴ φευγάλα του. Μὰ ἐδῶ στὰ Σκόπια, ποῦ θὰ μᾶς πάη; Ἐσύ, ἀφοῦ συγκεντρώσῃς τὰ παλικάρια σου, νὰ περάσῃς στὴν ἀντικρινὴ μεριά καὶ πρὶν μᾶς πάρουν χαμπάρι νὰ τοὺς χτυπήσουμε. Ἄλλὰ βρέχει φοβερὰ καὶ πιστεύω ὅτι ὁ Ἄξιὸς θὰ εἶναι ἀδιάβατος.

Δαφνομήλης. Δέσποτα, ὁ οὐρανὸς ἄνοιξε. Τὰ σύννεφα σκόρπισαν. Καὶ τὸ οὐράνιο τόξο σὰ μιὰ πελώρια ζώνη ξεπρόβαλε στὸν ὄριζοντα. Εἶναι καιρὸς νὰ τοὺς χτυπήσουμε. Καὶ ἂν πετύχουμε τὸ ἔργο μας, ἡ αυτοκρατορία θὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τοὺς ληστές.

Βασίλειος. Σωστά τὰ λὲς Δαφνομήλη. Ἄλλὰ πόσο θὰ βοηθοῦσε τὰ σχέδια μᾶς, ἂν ἄρισκαμε κανένα διαβατικὸ πόρο, ὅπως ἄλλοτε ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς στὸ Σπερχεῖο! (Ἐκείνη τὴ στιγμή μπαίνει στὴ σκηνή ὁ Νικήτας ντυμένος μὲ βουλγάρικη στολή).

Βασίλειος. Πῶς μπήκες ἐσύ ἐδῶ; Τὶ ζητᾶς; Καὶ ποιὸς εἶσαι;

Νικήτας. «Νικᾶ ὁ Ἄετὸς» Δέσποτα!

Βασίλειος. Μπά! Καὶ πῶς ξέρεις τὸ σύνθημα;

Νικήτας. Εἶμαι ὁ πιστὸς σας ὁ Νικήτας. Ὁ κατάσκοπός σας, ποῦ στείλατε στὸ βουλγαρικὸ στρατόπεδο, νὰ παρακολουθῇ τίς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ.

Δαφνομήλης. Τόσον καιρὸ κοντὰ στοὺς Βουλγάρους καὶ πῶς δὲ σὲ πῆραν χαμπάρι;

Νικήτας. Πῶς θὰ μὲ γνωρίσουν ἀφοῦ δὲ μοιάζω καθόλου γιὰ Ἕλληνας. Στολὴ βουλγάρικη. Γλῶσσα βουλγάρικη. Πῆρα καὶ ὄνομα βουλγάρικο. Μὲ λένε Ἄσαν!

Βασίλειος. Καὶ τώρα τί νέα μᾶς φέρνεις;

Νικήτας. Σπουδαῖα νέα, Αὐγουστε. Τώρα εἶναι καιρὸς γιὰ τὸ φοβερὸ τὸ χτύπημα! Οἱ Βούλγαροι στὴν ἀντικρινὴ ὄχθη τοῦ Ἄξιου κοιμοῦνται ἤσυχοι. Εἶναι ἔτοιμοι νὰ μᾶς χτυπήσουν αὔριο τὸ πρωί. Πρὶν μᾶς χτυπήσουν, νὰ τοὺς χτυπήσουμε ἡμεῖς.

Βασίλειος. Καὶ πῶς πέρασες τὸ ποτάμι; Μὲ θάρκα;

Νικήτας. Ὅχι, Δέσποτα. Πέρασα πεζός. Κοντὰ στὴν Κοφτὴ Πέτρα, δίπλα στὸ γέριχο πλατάνι, εἶναι ἓνα πέρασμα. Εἶναι μιὰ ρηχοτοπιὰ. Τὰ νερὰ ἐκεῖ εἶναι ἀπλωμένα καὶ εὐκόλα περνιέται.

Βασίλειος. Καὶ πῶς τὸ βρῆκες; Καὶ πῶς δὲ σὲ πῆρανε χαμπάρι;

Νικήτας. Οἱ Βούλγαροι μὲ ἔχουν μάγειρα. Ὅταν ἔτρωγαν τὸ βράδυ καὶ κοιμοῦνταν, ἐγὼ τοὺς ξέφευγα καὶ ἐρχόμουν καὶ ἔφαγνα τὸ ποτάμι. Τὴν

τέταρτη φορά βρήκα τὸ πέρασμα καὶ ἔτρεξα νὰ σᾶς εἰδοποιήσω.

Βασίλειος. Εὐγε σου Νικήτα! Σπάνια τυχαίνουν τέτοια παλικάρια σὰν καὶ σένα, πού θυσιάζονται γιὰ τὴν πατρίδα.

Νικήτας. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά μου. Νὰ ξοδεύω τὴ δύναμή μου γιὰ τὴν πατρίδα. Νὰ τὴ βοηθῶ παντοῦ καὶ νὰ θυσιάζωμαι γι' αὐτὴν δταν βρίσκειται σὲ κίνδυνο.

Δαφνομήλης. ὦ! Πόσο ὑπερήφανη εἶναι ἡ Μακεδονία πού γεννάει τέτοια ἡρωικὰ παλικάρια!

Νικήτας. Τώρα φεύγω. Πηγαίνω νὰ συνεχίσω τὸ ἔργο μου.

Δαφνομήλης. Στὸ καλὸ Νικήτα. Καὶ ὁ Θεὸς βοηθός σου.

Βασίλειος. Τώρα, Δαφνομήλη, βάλε τὸ θώρακά σου καὶ ξεκίνα. Καὶ νὰ μὲ περιμένῃς στὴν Κοφτὴ Πέτρα, πῶ κάτω ἀπὸ τὸ γέρικο πλατάνι.

Σκητὴ δευτέρη.

Πρόσωπα: Βασίλειος, βυζαντινὸς στρατιώτης.

Βασίλειος. (Μετὰ τὴ μάχη, στοὺς στρατιῶτες του). Σᾶς συχαίρω παλικάρια μου. Αὐτὸ τὸ ξαφνικὸ τὸ πάθημά τους, οἱ Βούλγαροι θὰ τὸ θυμοῦνται ὅσες γενεές κι ἂν περάσουν. Τὸ μόνο κακό, πού μᾶς ξέφυγε καὶ πάλι ὁ Σαμουήλ.

Στρατιώτης. Ἐγώ, Αὐγουστε, καθάλα στὸν ταχύποδά μου, προσπάθησα νὰ τὸν συλλάβω. Ἀλλὰ δὲν μπόρεσα. Τέσσερεις ἀξιωματικοὶ του τὸν ἔβαλαν σὲ ἓνα ἄλογο καὶ ἔφυγαν καλπάζοντας κατὰ τὸ βουνό! Μὰ γιὰ χρόνια θὰ θυμοῦνται οἱ Βούλγαροι τὴν Κοφτὴ Πέτρα καὶ στὸν ὕπνο τους θὰ ξεφωνίζουν: «Βεζίτε, τζαίζαρ!» (Φύγετε, ὁ αὐτοκράτορας!).

Σήμαντρο 22 Φεβρουαρίου 1950. Ὀμαδικὴ ἐργασία Ἀντωνίου Κ. Κωνσταντινίδου Ε' καὶ Νικολάου Κ. Παυλίδου, Γεωργ. Πρ. Τσιπούρογλου Στ' τάξης.

404. Κολοκοτρώνης καὶ Καποδίστριας

(Σημ. Ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Στ'. Δημοτικῶ, τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ἔκδοσης 1954, σελ. 71. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι πολὺ μικρὸ, τὸ ἀντιγράφω, γιὰ νὰ τὸ ἀντιπαραβάλλῃ ὁ ἀναγνώστης μὲ τὴ μαθητικὴ ἐργασία καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι οἱ μαθητὲς δὲν ἀντιγράφουν τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ ὅτι πραγματικὰ δημιουργοῦν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ γίνονται καὶ αὐτοὶ μικροὶ συγγραφεῖς).

«Στὰ 1818 εἶχεν ἔλθει ὁ Καποδίστριας ἀπὸ τὴν Ρωσία στὴν Κέρκυρα. Στὸ σπιτί τοῦ πατέρα του εἶχε τραπέζι σὲ πολλοὺς καὶ στὸν Κολοκοτρώνη. Ἐκεῖ πού ὁ ἴδιος ὁ Κολοκοτρώνης ἐλιάνιζε τὸ ἀρνὶ (ἦταν, φαίνεται, Πάσχα), τοῦ λέει ὁ Καποδίστριας:

— Ἐφέτος ἐδῶ καὶ τοῦ χρόνου στὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἐφύλαξε αὐτὸ καλὰ στὸ νοῦ του. Ἄμα ἐκηρύ-

χθηκε ἢ Ἐπανάστασις, ἔγραψε στὸν Καποδίστρια νὰ ἔλθῃ νὰ φᾶνε τὸ ἀρνί.

«Ἀπομνημονεύματα» Ν. Σπηλιάδης (Διασκευή).

Ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἐργασία τῆς μαθήτριάς.

Πρόσωπα: Τσάρος, Καποδίστριας. Κολοκοτρώνης, μάνα, Νίκη.

Σκηνή πρώτη.

Πρόσωπα: Τσάρος, Καποδίστριας.

(Στὴ σκηνὴ ἓνα τραπέζι καὶ δυὸ πολυθρόνες. Στὴ μιὰ κάθετα ὁ Τσάρος. Μπαίνει καὶ ὁ Καποδίστριας καὶ χαιρετᾷ).

Καποδίστριας. Αὐτοκράτορά μου, τὸ Πάσχα ἔρχεται.

Τσάρος. Ναί, καὶ σὰν ἔρχεται τὸ Πάσχα;

Καποδίστριας. Δὲ θυμᾶστε τί εἶπαμε φές τὸ βράδυ;

Τσάρος. Ναί, θυμύθηκα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια Καποδίστρια, πὼς θέλεις νὰ πᾶς στὴν Κέρκυρα νὰ ἰδῆς τὴ μάνα σου;

Καποδίστριας. Ναί, θέλω, ἔχω τόσον καιρὸ νὰ ἰδῶ τοὺς δικούς μου.

Τσάρος. Καλὰ, αὐτὸ θὰ γίνῃ. Μὰ δὲ μοῦ λές πόσες μέρες θέλεις νὰ καθῆσῃς;

Καποδίστριας: "Ὅσες μοῦ ἐπιτρέψτε.

Τσάρος. Αὔριο τὸ πρωὶ μπορεῖς νὰ φύγῃς.

Καποδίστριας. Εὐχαριστῶ. Μὰ δὲ μοῦ εἶπατε πόσες μέρες νὰ καθῆσω.

Τσάρος. Δεκαπέντε, πάνω κάτω.

Σκηνή δεύτερη.

Πρόσωπα: Μάνα, Καποδίστριας, Νίκη.

(Ἡ σκηνὴ παρουσιάζει τὴ μάνα τοῦ Καποδίστρια νὰ κάθετα σ' ἓνα σκαμνὶ μὲ ἓνα κέντημα στὸ χέρι. Μπαίνει ὁ Καποδίστριας).

Καποδίστριας. Καλημέρα μάνα!

Μάνα. Καλῶς τὸ γιό μου, τὸ μοσχομυρισμένο, τὸ καμάρι μου!

Καποδίστριας. Τί γίνεστε μάνα; Ἔχω τόσον καιρὸ νὰ σᾶς δῶ. Ἡ Νίκη τί κάνει; Θὰ μεγάλωσε. Πηγαίνει σχολεῖο; Καὶ οἱ δουλειές πὼς πᾶνε;

Μάνα. "Ὅλα πᾶνε καλὰ παιδί μου, δόξα νὰ ἔχῃ ὁ Θεός.

(Ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἡ Νίκη).

Νίκη. Καλημέρα, μάνα.

Μάνα. Καλημέρα, κόρη μου. Δὲ ἐλέπεις τὸν ἀδερφό σου, πού ὅταν ἦσαν μικρὴ σοῦ ἔπαιζε ἓνα σωρὸ παιχνίδια; (Τὰ ἀδέρφια ἀγκαλιάζονται).

Καποδίστριας. Δὲ μοῦ λές Νίκη, σὲ ποιὰ τάξη πηγαίνεις;

Νίκη. Στὴν Τρίτη τάξη. Νὰ καὶ οἱ βαθμοὶ πού πήρα στὸν ἔλεγχο.

Μάνα. Μὰ πὼς ἦταν αὐτὸ καὶ ἤρθες τόσο ξαφνικά; Οὔτε στὸ νοῦ μας τὸ βάλαμε.

Καποδίστριας. Πάσχα είναι. Πήρα άδεια και ήρθα να σάς ιδώ. Και μὰ πού έτυχε να ῥθιῶ, θὰ ήθελα να καλέσουμε τους φίλους μου να τους ιδώ. Θέλω να έρθη και ο Κολοκοτρώνης να μάθω τὰ νέα από τή σκλαβωμένη πατρίδα μας.

Μάνα. Ναι, παιδί μου. Ἄφου τὸ θέλεις, θὰ τους καλέσουμε όλους.

Σκηνή τρίτη.

Πρόσωπα: Καποδίστριας, Κολοκοτρώνης, καλεσμένοι.

(Συζητοῦν πῶς να ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα).

Καποδίστριας. Ὅλα θὰ γίνουν. Θὰ βοηθήσω και ἐγὼ ὅσο μπορῶ. Και πολὺ γρήγορα θὰ δοῦμε τὴν Ἑλλάδα μας ἐλεύθερη. Ἀλλὰ Πάσχα ἔχομε. Δὲν πρέπει να φᾶμε και κανένα ἄρνι;

Κολοκοτρώνης. Καλὰ τὸ σκέφτηκες. Τὸ μεσημέρι θὰ εἶναι ἔτοιμο.

Καποδίστριας. Και ποιὸς θὰ μᾶς τὸ σφάξει; Ποιὸς θὰ τὸ λιανίση;

Κολοκοτρώνης. Αὐτὸ στενοχωριέστε; Θὰ βρεθῆ ἄνθρωπος γιὰ τὴ δουλειά αὐτή. Και τι ἄλλο κάμνω τόσα χρόνια στὸ βουνό;

(Τὴν ὥρα πού ο Κολοκοτρώνης λιανίζει τὸ ἄρνι, τοῦ λέγει ο Καποδίστριας).

Καποδίστριας. Φέτος θὰ φᾶμε τὸ ἄρνι ἐδῶ. Εὐχομαι τοῦ χρόνου να τὸ φᾶμε στὴν Πελοπόννησο.

Γκαλάτσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Ἀναστασία Μιχ. Χατζούδη. Τέξη Στ'.

405. Ὁ Πατριάρχης δὲ φεύγει

(Σημ. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Ὁ Πατριάρχης δὲ φεύγει» τῆς συλλογῆς τοῦ Δημ. Κοντογιάννη, στὸ ἀναγνωστικὸ Στ' Δημοτικοῦ, τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ἔκδοσης 1950, σελ. 38—39).

Πρόσωπα: Πατριάρχης, Πέτρος, Δημήτρης, Παῦλος, Μαχμούτ, Χουρσίτ, παιδί, Κολοκοτρώνης.

Σκηνή Α'.

Πρόσωπα: Πατριάρχης, Πέτρος, Δημήτρης, Παῦλος.

(Ἡ σκηνὴ ἔχει τρεῖς καρέκλες και ἓνα τραπέζι στὴ μέση. Ὁ Πατριάρχης ὄρθιος μπροστὰ στὸ παράθυρο).

Πατριάρχης. ὦ! Τι ὠραία πὸν δροσίζει ο μπάτης ἐδῶ ἐπάνω! (Βγάζει τὸ μαντίλι του και σκουπίζει τὸ πρόσωπό του). Μπά! και ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ πὸν ἔρχονται βιαστικοί; Πήγαινε, Πέτρο, να δῆς ποιοὶ εἶναι κάτω.

Πέτρος. Ὅριστε, περάστε. Ἐπάνω εἶναι ο Πατριάρχης.

Δημήτρης καὶ Παῦλος. Καλημέρα, Παναγιότατε.

Πατριάρχης. Καλημέρα, καθήστε. Πέτρο, κέρασέ τους ἀπὸ ἕνα γλυκό.

Παῦλος. "Α! ὄχι! Δὲν ἤρθαμε γιὰ γλυκό. ἤρθαμε νὰ σᾶς ποῦμε, Παναγιότατε, κάτι σοβαρὰ νέα, πού τὰ μάθαμε ἀπὸ τὸ πρωί.

Πατριάρχης. Νὰ τὰ ἀκούσω.

Δημήτρης. Στὴν Πελοπόννησο ἔφτασε ὁ Κολοκοτρώνης. Κάνει μεγάλες ἐπιδρομὲς ἐναντίον τῶν Τούρκων. Πανικός τοὺς ἔπιασε καὶ μαζεύονται ὅλοι στὴν Τρίπολη. Ἄλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι σφάζουν ἀράδα τοὺς Ἕλληνες. Καίνε χωριά! Νέοι, γέροι, παιδιὰ, θρηνοῦν στοὺς δρόμους.

Παῦλος. Καὶ τὸ χειρότερο, ὅτι ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ γίνουν σφαγὲς καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη. Καὶ ὅτι ὁ πρῶτος πού θὰ κρεμάσουν θὰ εἶσαι ἐπὶ Παναγιότατε! "Ἄν εἶναι ἀλήθεια!...

Δημήτρης. Γι' αὐτό, ἐμεῖς λέμε, νὰ φύγης Παναγιότατε, γιὰ νὰ σωθῆς. Ἐτοιμάσαμε καὶ τὰ μέσα τῆς φυγῆς σου. Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ μικρὸ καραβάκι, πού λιάζεται στὴν ἀκροθαλασσιά; Αὐτὸ μπορεῖ νὰ σέ σώσῃ. Ἄμα μπῆς μέσα, θ' ἀράξης στ' ἀκρογιαλία τῆς Ὀδησοῦ ἢ τῆς Ἑπτανήσου.

Πατριάρχης. Δὲν μπορῶ νὰ φύγω. Πῶς θὰ φύγω, ὅταν θυμοῦμαι τὸ «μολὼν λαθέ» τοῦ Λεωνίδα, μὲ τοὺς τριακόσιους στὶς Θερμοπύλες!... Θὰ ντροπιάσω τὴν ἔνδοξη ἱστορία μας! Θὰ μείνω ἐδῶ στὴ θέση μου. Κι ἂν σκοτωθῶ, ἔχω τὴν ἐλπίδα ὅτι ὅπου ὑπάρχουν ὀπλισμένοι Ἕλληνες, θὰ πολεμήσουν γιὰ τὸν ἄδικο θάνατό μου.

Παῦλος. Μὲ τίς συζητήσεις πέρασε καὶ ἡ ὥρα. Πᾶμε νὰ φύγωμε Δημήτρη.

Παῦλος, Δημήτρης. Χαίρετε, Παναγιότατε.

Πατριάρχης. Χαίρετε. Καὶ τὴν Κυριακὴ θὰ σᾶς περιμένω. Συνόδεψέ τους, Πέτρο, ἔως κάτω.

(Κατεβαίνουν καὶ βλέπουν δυὸ ἀρματωμένους Τούρκους καὶ ξαναγυρίζουν πίσω τρεχάτοι).

Οἱ τρεῖς μαζί. Παναγιότατε, Τούρκοι, Τούρκοι! Ἔρχονται πρὸς τὰ ἐδῶ.

(Κλείνει ἡ ἀύλαία).

Σκηνή Β'.

Πρόσωπα: Πατριάρχης, Δημήτρης, Παῦλος, Πέτρος, Μαχμούτ, Χουρσίτ. (Ἀνεβαίνουν οἱ Τούρκοι καὶ τοὺς θρῖσκουν ὅλους μέσα).

Μαχμούτ. (πρὸς τὸν Πατριάρχη). Τὶ τοὺς δασκαλεύεις ἐδῶ πάλι, διαόλου ταίρι;

Χουρσίτ. Γιὰ διάβασε αὐτὸ τὸ φερμάνι, νὰ δῆς τί διατάζει ὁ Σουλτάνος!

Πατριάρχης. (Τὸ διαβάζει δυνατὰ). «Ἐσὺ εἶσαι ὁ ἔνοχος τῆς Φιλικῆς

Ἐταιρείας. Ἐσὺ ἐνθάρρυνες τοὺς Ἕλληνες καὶ σήκωσαν τὴν ἐπανάσταση κάτω στὴν Πελοπόννησο. Καὶ τώρα οἱ δυὸ αὐτοὶ λεβέντες μου ἔχουν τὴν ἐντολὴ ν' ἀναλάβουν τὸν ἀπαγχονισμό σου».

(Οἱ δυὸ Τοῦρκοι κρεμοῦν ἓνα σκοινὶ ἀπὸ τὸ ἀνώφλι τῆς πόρτας, κάνουν μιὰ θηλειὰ καὶ βάζουν ἓνα σκαμνὶ ἀπὸ κάτω).

Χουρσίτ. Καὶ τώρα εἶναι ἡ τελευταία σου στιγμὴ!

(Περνοῦν στὸ λαιμὸ του τὴ θηλειὰ).

Πατριάρχης. Τοῦρκοι, κι ἂν μὲ κρεμάσετε, ἓνας γραικὸς ἐχάθη. Τὸ σκοπὸ μου ὅμως τὸν πέτυχα... Χαίρε, γῆ τῆς Δημητσάνας, πού μὲ γέννησες. Χαίρετε, Ἀθήνα καὶ Σπάρτη, στὶς ὁποῖες ποθοῦσα νὰ ιδρύσω σχολεῖα, γιὰ τοὺς νέους τῆς πατρίδας. Χαίρετε, βουνὰ καὶ κορφές! Ἐγὼ πηγαίνω, ὅπου μὲ καλεῖ τὸ χρέος μου καὶ ὁ οὐράνιος Θεός.

(Οἱ Τοῦρκοι τραβοῦν τὸ σκαμνὶ).

(Κλείνει ἡ ἀύλαία).

Σκηνή Γ'.

Πρόσωπα: Παιδί, Κολοκοτρώνης.

Παιδί. Τὰ ἔμαθες κύρ Θόδωρε τὰ νέα τοῦ Πατριάρχη μας;

Κολοκοτρώνης. Μπά! οὔτε ξέρω τίποτε. Γιὰ λέγε γρήγορα, παιδί μου.

Παιδί. Τὴν Ἀνάσταση, μόλις τελείωσε ἡ λειτουργία, δυὸ Τοῦρκοι, τὸν ἄρπαξαν καὶ τὸν κρέμασαν στὴ μεσαία πύλη τῶν Πατριαρχείων.

Κολοκοτρώνης. Ἀλήθεια, παιδί μου!

Παιδί. Ἀλήθεια. Καὶ ὕστερα πῆραν τὸ σῶμα του καὶ τὸ ἔσερναν οἱ γενίτσαροι στοὺς δρόμους τῆς Πόλης καὶ ὁ ὄχλος τὸ ἔφτυνε καὶ τὸ ποδοπατοῦσε.

Κολοκοτρώνης. Ἀχ! τὰ σκυλιά! Ποῦ θὰ μοῦ πᾶνε; Δὲν μπορῶ πιά νὰ βασταχτῶ. Ὅρκιζομαι σ' αὐτὸ τὸ γυαλιστερό μου σπαθί, πῶς δὲ θ' ἀφήσω Τοῦρκο στὸ Μωριά, μηδὲ στὸν κόσμο ὅλο.

(Ρίχνει μιὰ τουφεκιά καὶ χάνεται).

(Κλείνει ἡ ἀύλαία).

Σήμαντρα 25 Φεβρουαρίου 1951. Οἱ συγγραφεῖς Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης, Γαβριήλ Γ. Νατσόπουλος, Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρηπουλος, μαθητὲς τῆς Στ' τάξης.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τῶν τριῶν μαθητῶν, ἀνεβάσθηκε στὴ σκηνὴ καὶ παίχθηκε ἀπὸ τὰ παιδιὰ σὰ δραματάκι, στὴν ἐθνικὴ γιορτὴ τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ ἔτους 1951.

Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ τελευταῖο βῆμα, ἡ ψηλότερη κορυφὴ στὴν ὁποία προσπάθησα νὰ ἀνεβάσω τὰ παιδιὰ τῆς τάξης μου. Σὲ ἀνώτερα εἶδη τοῦ λόγου δὲν τόλμησα νὰ προχωρήσω, γιατί αὐτὰ ὑπερβαίνουν πιά τὶς πνευματικὲς δυνάμεις τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΒΟΗΘΙΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ;

Στό σημείο αυτό, θα πρέπει να δώσω μιὰ ἐξήγηση. Βλέπω τὸν ἀναγνώστη νὰ κατέχεται ἀπὸ μιὰ δικαιολογημένη ἀμφιβολία, ἀπὸ μιὰ δυσπιστία, γιὰ τὴ γνησιότητα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν τῶν μαθητῶν μας.

Εἶναι δυνατό, παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, νὰ σημειώσουν μιὰ τέτοια ἐπίδοση στὶς ἐκθέσεις τους; Εἶναι δυνατό οἱ ἐργασίες αὐτές νὰ εἶναι παιδικές, νὰ μὴν ἔχουν κάποια ξένη ἐπέμβαση καὶ ἐπικουρία; Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπορία του.

Δικαιῶν τὸν ἀναγνώστη, γιατί καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πού ἔζησα μὲ τὴν πραγματικότητα χρόνια δλόκληρα, ἔμεινα πολλές φορές κατάπληκτος καὶ θαμπωμένος, μπροστὰ στὶς ἐπιτυχίες τῶν μαθητῶν μου. Τὶς ἰκανότητές τους ὅμως αὐτές, ποτὲ δὲν πρέπει νὰ τὶς ὑποτιμοῦμε καὶ νὰ τὶς ἀμφισβητοῦμε. Ἡ ἰκανότητα τῶν μαθητῶν τῆς ἡλικίας τῶν δέκα ἕως δώδεκα ἐτῶν, εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ ὅ,τι πιστεύομε γενικά. Πολλές φορές μᾶς παρουσιάζουν πραγματά, μπροστὰ στὰ ὁποῖα στεκόμαστε μὲ θαυμασμό. Ἐγὼ τουλάχιστον πείσθηκα ἀπόλυτα, ὅτι τὸ παιδί τῆς ἡλικίας αὐτῆς, κλείνει μέσα του δυνάμεις θαυματουργικές, ἀρκεῖ νὰ τὶς καλλιεργήσουμε καὶ νὰ τὶς θάλουμε στὸ σωστὸ δρόμο.

Καμιά λοιπὸν ἀμφιβολία καὶ ἀμφισβήτηση γιὰ τὴ γνησιότητα τῶν ἐκθέσεών μας. Εἶναι ὅλες παιδικές, ἀληθινές, πραγματικές. Ἐπειτα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐργασίας αὐτῆς, δὲν εἶναι νὰ ἐξαπατήση τὸ συνάδελφο, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθήση στὸ διδακτικὸ του ἔργο.

Γιὰ τὴν αὐθεντικότητα ἄλλωστε τοῦ ἔργου μας, μπορούμε νὰ ἐπικαλεσθοῦμε καὶ τὴ μαρτυρία τῶν συναδέλφων μὲ τοὺς ὁποίους συνυπηρετήσαμε στὰ διάφορα σχολεῖα. Καὶ οἱ ἐκάστοτε ἐπιθεωρητές τῆς περιφέρειᾶς μας, οἱ ὁποῖοι παρακολούθησαν καὶ ἔκριναν τὴν ἐργασία τῶν μαθητῶν μας, μπορούν νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴ γνησιότητά της. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἀναφέρω ἰδιαίτερα τὸ Γεράσ. Παναγιωτόπουλο, ὁ ὁποῖος κρατεῖ στὰ χέρια του μιὰ ἐργασία μας

τοῦ Μαΐου 1942, ἡ ὁποία μπορούμε νὰ πούμε ὅτι εἶναι καὶ ὁ σκελετὸς τῆς σημερινῆς μας ἐργασίας καὶ ἡ ὁποία περιέχει καὶ τίς ὑπ' ἀριθ. 18, 76, 221, 235, 257, 321, 375, 413, 421, 423, 424, 426, 431, 433, 513 καὶ 521 ἐκθέσεις πού δημοσιεύονται καὶ στὸ βιβλίό αὐτό. Ἄλλοι μάρτυρες τῆς ἐργασίας μας εἶναι καὶ τὰ παιδαγωγικά συνέδρια, στὰ ὁποία, σὲ σχετικὲς εἰσηγήσεις μας, ἐκθέσαμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐργαζόμαστε στὸ μάθημα αὐτό. Ἰδιαίτερα μνημονεύω τὸ συνέδριο τῆς Νέας Τριγλίας, πού συγκροτήθηκε στὶς 22—24 Ἰουνίου 1932, στὸ ὁποῖο παρουσίασα στοὺς συναδέλφους καὶ τὰ ἴδια τὰ τετράδια ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν μου. Ἀλλὰ μήπως καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθητὲς μας δὲν μποροῦν νὰ βεβαιώσουν «τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές»; Τὸ ἀναμφισβήτητο ἕμως πειστήριο εἶναι τὰ ἴδια τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν μου, τὰ ὁποία κρατῶ καὶ σήμερα καὶ εἶναι στὴ διάθεση τοῦ ἀμφιβάλλοντος.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ συνάδελφος ἀναγνώστης, ἔταν ἰδῆ πιὸ κάτω, πῶς ἀρχίζομε τὴν ἐργασία καὶ πῶς προχωροῦμε βῆμα πρὸς βῆμα, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς τέχνης τοῦ λόγου, θὰ πεισθῆ γιὰ τὴ γνησιότητά της. Γιατὶ καὶ ὁ ἴδιος, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη προσπάθειά του, θὰ ἔχη τὰ ἴδια καὶ ἀνώτερα ἀποτελέσματα στοὺς δικούς του μαθητές.

Μὰ καὶ ποιὸ εἶναι τὸ σημεῖο ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε κανένας νὰ στηρίξῃ τίς ἀμφιβολίες του, στὶς πέντε ἐκθέσεις πού ἀκολουθοῦν;

406. Δυὸ ἐπιθεωρητὲς στὸ σχολεῖο μας

Ἡ αὐγὴ ἄρχισε νὰ χρυσώνει! Ἡ ἡμέρα πρόβαλε γελαστή! Ὁ βασιλιάς τῆς ἡμέρας, ἡ πηγὴ τοῦ φωτός, ξεπρόβαλε καὶ πάλι!

Ἡ ἐργασία ἄρχισε! Καὶ ἔλα τὰ παιδιά, μὲ ἓνα σφρίγος, μὲ μιὰ ψυχὴ, ξαναπῆγαν στὸ σχολεῖο. Ἡ ὥρα περνᾷ. Ἡ σφυρίχτρα τοῦ δασκάλου, μᾶς ἀγγέλλει πῶς ἦρθε ἡ ὥρα γιὰ μάθημα!

Ἀλλὰ στὴ στροφή τοῦ λιθοστρωμένου δρόμου, δυὸ κυρίους διακρίνομε! Ὁ ἓνας γνωστός, παλιὸς φίλος, ὁ κύριος Μελετόπουλος, ὁ ἐπιθεωρητὴς μας. Ὁμῶς ὁ ἄλλος; Αὐτὴ τὴν ἀπορία εἶχαμε ἔλοι. Ἀλλὰ ἡ ἀπορία μας λύθηκε. Ἦταν ὁ κύριος Γενικός Ἐπιθεωρητὴς! Μέτριος στὸ ἀνάστημα, μὲ ἄσπρα μαλλιά, σοβαρός! Καὶ μὲ τίς ἐρωτήσεις του ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ οἱ δεῖχτες τοῦ ρολοιοῦ ἔτρεχαν ἀκούραστα καὶ πλησίαζαν στὶς 12. Μεσημέρι! Σχόλασε τὸ σχολεῖο!

Καὶ φύγαμε εὐχαριστημένοι, γιατί εὐχαριστήσαμε τοὺς κυρίους ἐπιθεωρητὲς.

407. Σ τ ή ν κ λ ι ν ι κ ή

Στὴ Θεσσαλονίκη ἤμουν! Πρωί, ὦρα ἑφτά, θρίσκομαι μπροστὰ σὲ μιὰ πολυτελῆ πόρτα!

Διαβάζω. «ᾠτορινολαρυγγολόγος Σταῦρος Πολυζωίδης». Ἀνέβηκα τὶς σκάλες καὶ φτάνω σὲ μιὰ ὡραία σάλα! Ξέρετε συμμαθητές γιατί πῆγα ἐκεῖ; Γιά νὰ κάνω ἐγχείριση τὶς ἀμυγδαλές!

Ἡ ὦρα ὀχτώ! Οἱ ἄρρωστοὶ περνοῦν στὸ χειρουργεῖο! Μαζὶ μὲ αὐτοὺς περνώ καὶ ἐγώ! Ὁ γιατρός μὲ ἕνα φακὸ καὶ μὲ τὴν ἄσπρη ποδιά, ἔρχεται! Τὸ αἷμα τρέχει ποτάμι ἀπὸ τὸ στόμα!... Δυὸ στρογγυλά κρεατάκια βγαίνουν ξαφνικὰ ἀπὸ τὸ κλουβὶ - τὸ στόμα! Πέφτω στὸ κοκαλὶ κρεβάτι, μὲ μιὰ λεκάνη στὰ χέρια καὶ σκεπάζομαι μὲ τὰ ἄσπρα σεντόνια. Οἱ νοσοκόμες γυρνοῦν στοὺς ἐγχειρισμένους σὰν ἄγγελοι!

Οἱ μέρες περνοῦν καὶ οἱ ἄρρωστοὶ γίνονται καλύτερα. Ἐφτασε ἡ μέρα γιὰ νὰ φύγω καὶ ἐγώ! Ἐνα γαλαζοκίτρινο αὐτοκίνητο μὲ παίρνει καὶ μὲ φέρνει στὸ ὡραῖο χωριὸ μας τὴ Γαλάτιστα!

Γαλάτιστα 26 Ἀπριλίου 1958. Ἀθανάσιος Ἀστ. Κάτσαμούρης. Τάξη Στ'.

408. Ἡ κ ο λ ο κ υ θ ὀ π ῖ τ α

Ἡ μαμά μου, μιὰ ἡλικιωμένη γυναίκα, ἐτοίμασε τὸ τραπέζι.

Τὰ ἀλουμινένια πιάτα δέχτηκαν τὴ γλυκιὰ πίτα. Τὰ ἑφτά ἀδέρφια τριγυρίσαμε τὸ τραπέζι καὶ τελειώνοντας τὴν προσευχή, ἀρχίσαμε! Ποιὸς νὰ τὴν πρωτοφάη; Ὁ μικρὸς Χαράλαμπος, γλείφοντας τὰ δέκα δάχτυλά του, ἔλεγε:

— Ἄς εἶχα ἀκόμα κανένα πιάτο!... Μαμά, ἀπὸ τί γίνεται ἡ ὡραία αὐτὴ πίτα;

Ἡ Πόπη, ἡ ἐξυπνότερη, πιάνοντας ἕνα μεγάλο κολοκύθι τὸ ἔριξε μπροστὰ του.

— Ἀπ' αὐτό, θρέ!

Ντροπιασμένος ὁ Χαράλαμπος κατέβηκε τὴ σκάλα.

Σύμαντρα 8 Νοεμβρίου 1951. Ἐλένη Κ. Καρεμφύλλη. Τάξη Στ'.

409. Τ ἄ λ α λ ἄ γ γ ι α

Εἶχα ἀνοίξει τὴν πόρτα καὶ ἔριξα τὸ πρῶτο βῆμα στὴν κάμαρη!

Ἐνα τσιτσύρισμα ἀκούστηκε καὶ μιὰ μυρωδιὰ βαριά μὲ χτύπησε στὴ μύτη! Εἶδα τὴ μητέρα νὰ κάθεται ἐμπρὸς στὴ γωνιά, μὲ τὸ κουτάλι στὸ χέρι. Ἄχ! μαμά! καθόλου δὲν τ' ἀρέζω! τῆς εἶπα καὶ ἄρπαξα ἕνα ἀπὸ τὸ πιά-

το! "Α! τί γλυκά! Δέν μπορούσα νά τά βλέπω τά λαλάγγια ἀραδιαστά ὅπως ἦταν μέσα στό πιάτο. Ἀρπάζω ἀκόμα ἓνα καί ἔξω ἀπό τήν πόρτα.

"Όταν ξαναγύρισα δέ βρήκα οὔτε ἓνα.

Σήμαντρα 22 - 3 - 1951. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

410. Κυκλοφοροῦν

Τράκ! τρούκ! ἀκοῦς ὅλη τή νύχτα. Περίπολα κυκλοφοροῦν. Ἐγώ κα-
θισμένος στό μικρό παραθυράκι μας, ἀκούω καί βλέπω προσεχτικά.

Δυό κοντόσωμοι καί ὀπλισμένοι χάνονται μέσα στά βάθη τῆς νύχτας!
Ἄλλοι ξεπετάζονται ἀπό τὸ μαῦρο καί σκοτεινὸ σεντόνι τῆς. Πλησιάζουν! Ὁ
φρουρός τοῦ σπιτιοῦ μας τοὺς πῆρε χαμιπάρι. Αὐτοί, ὀπλισμένοι γερά, δὲ φο-
βοῦνται σκυλιά. Μουντέρνει ὁ σκύλος ἐπάνω τους καί ξεσκιίζει παντελόνια!
Αὐτοί ἔγιναν ἔξω φρενῶν καί γυρνοῦν τήν κάννη ἐπάνω καί τὸ τουφεκοῦν!

Ἐγὼ μόλις τὸ εἶδα νά πέφτη κάτω, φώναξα μ' ὄση δύναμη εἶχα: Μπρά-
βο!... μπράβο!... Παλικάρια μιὰ φορά!... Καί εἶστε καί ἄντρες μὲ μουστάκια!...
Καί ξεχύθηκα ἔξω. Τὸ εἶδα νά παραδίγη καί νά σπαράζῃ. Ἐνα πικρὸ, φαρ-
μακερὸ δάκρυ κύλησε ἀπὸ τὰ μάτια μου!

Πῶς νά ξαναβροῦμε τέτοιο σκυλί, τέτοια ράτσα! «Τζίμιης» καί πάλι
«Τζίμιης»!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Χρήστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

Γιὰ ποιὰ, ἀπὸ τίς ὠραιότατες αὐτὲς ἐκθέσεις καί γιὰ τίς λοιπὲς πού
παρουσιάσαμε ὡς τώρα, θὰ εἶχε ὁ ἀναγνώστης καί τὴν ποραμικρότερη ἀμφι-
βολία, ὅτι δὲν εἶναι γνήσιο δημιούργημα τῆς παιδικῆς πέννας;

Ἄλλὰ μὲ τὸ θέμα τῆς γνησιότητας τῶν μαθητικῶν ἐκθέσεων, εἶναι
στενὰ ἐξαρτημένο καί τὸ πρόβλημα, ἂν πρέπει ὁ μαθητῆς νά ἐπιδιώκη τὴν
ξένη βοήθεια, γιὰ νά ἀνταποκριθῇ στὶς σχολικὲς του ὑποχρεώσεις, ἢ νά τὴν
ἀποφεύγῃ.

Τὸ ζήτημα εἶναι ἀρκετὰ σπουδαῖο καί σοβαρὸ καί ἐπιβάλλεται νά τὸ
ἐρευνήσῃ ὁ δάσκαλος καί νά πάρῃ γι' αὐτὸ κάποια θέση.

Ἐμεῖς τὴν ξένη συνδρομή, στό μάθημα τῶν ἐκθέσεων φυσικά, τὴ βλέ-
πομε ἄλλοτε σὰ θετικὸ στοιχεῖο, ὅποτε τὴν ἐπιτρέπομε καί τὴν ἐπιδιώκομε
καί ἄλλοτε σὰν ἀρνητικὸ καί τὴν ἀπαγορεύομε. Ὁφέλεια θὰ ἀποκομίσῃ ὁ μα-
θητῆς, ἔταν βοηθηθῇ ἀπὸ κάποιον πού κατέχει τὴν τέχνη τοῦ λόγου, ὅπως
εἶναι οἱ συγγραφεῖς, οἱ λογοτέχνες καί οἱ δάσκαλοί του. Τὸ κέρδος του θὰ
εἶναι μηδαμινὸ, ἔταν στηριχθῇ σὲ πρόσωπα, πού τὰ λογοτεχνικά τους φῶτα
εἶναι ἀμυδρότερα ἀπὸ τὰ δικά του, ὅπως εἶναι οἱ λογοτεχνικὲς γνώσεις τῶν
ἀνθρώπων τῶν χωριῶν μας.

Μᾶς εἶναι γνωστό ὅτι τὰ παιδιὰ, σέ κάθε δυσκολία πού συναντοῦν στά διάφορα μαθήματά τους καί προπάντων ὅταν πρόκειται νά συντάξουν τήν ἔκθεσή τους, καταφεύγουν στή βοήθεια τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ, τῶν γονιῶν τους ἢ καί ἄλλων προσώπων, πού εἶναι πρόθυμα νά τά βοηθήσουν.

Γι' αὐτό καί στήν ἀρχή κάθε σχολικῆς χρονιάς, ὅταν μάλιστα συμβαίνει νά μετατεθῶ σέ ἄλλο σχολεῖο, περιμένω τέτοιες ἐκθέσεις, γραμμένες ἀπό ξένο χέρι. Εἶναι οἱ ἐκθέσεις, πού γνωρίζονται ἀπό μακριά. Μακροσκελεῖς, καρυκευμένες μέ τήν ξένη σοφία, πλουτισμένες μέ ἐπιτηδευμένες ἐκφράσεις καί ντυμένες μέ τὸ καθαρευουσιάνικο ἔνδυμα. Καί ἀποροῦν οἱ μαθητές μου, πῶς γιά μιὰ τόσο σπουδαία, κατὰ τή γνώμη τους, ἔκθεση, δέν ἀκοῦν τὸν ἐπαινό μου. Πολὺ σύντομα ὅμως ἔρχεται ἡ συνεννόηση ἀνάμεσά μας. Μόλις καταλάβουν τί εἶναι ἡ λογοτεχνικὴ ἔκθεση καί ποιῆς εἶναι οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ δασκάλου τους, ἡ ξένη μεσολάβηση στήν ἐργασία τους, σταματᾷ αὐτόματα. Ὅχι μονάχα δὲν τὴν ἐπιδιώκουν πιά, ἀλλὰ καί τὴν ἀπορρίπτουν ὅταν τοὺς προσφερθῇ. Πείθονται ὅτι μόνο στίς δικές του δυνάμεις πρέπει νά στηριχθοῦν, ἂν θέλουν νά εὐχαριστήσουν τὸ δάσκαλό τους. Βεβαιώνονται ὅτι ὁ πατέρας τους ἢ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς γνωστούς καί φίλους τους, πιθανόν νά ξέρι τοῦ κόσμου τὰ πράγματα. Τοῦ λείπει ὅμως κάτι. Δὲν ξέρι νά ἐκφράξῃ τὰ διανοήματά του μέ τὴν ἰδιότυπη γλώσσα τῆς λογοτεχνίας, μέ τὸν τρόπο πού πρέπει νά γράφεται μιὰ λογοτεχνικὴ ἔκθεση. Καί ἔτσι ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμη στιγμή, τὸ κέρδος ἔρχεται τριπλό. Ὁ δάσκαλος γλιτώνει ἀπὸ τὴν ξένη ἐπέμβαση στὸ ἔργο του. Ὁ γονιὸς ξαλαφρώνει ἀπὸ τὴν ἐπιπρόσθετη καί ἄχαρη αὐτὴ ἐργασία, νά συντάσῃ κάθε ἐβδομάδα τὴν ἔκθεση τοῦ παιδιοῦ του. Ὁ δὲ μαθητὴς ἀποχτᾷ ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του καί τὴν αὐτοπεποίθησι, ὅτι μόνο αὐτὸς μπορεῖ νά γράφῃ ἐκθέσεις λογοτεχνικές. Τὸ χώνεψε πολὺ καλά στὸ μυαλό του, ὅτι οἱ ἄλλοι μποροῦν νά ξέριουν περισσότερα ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ δὲν κατέχουν ὅσο αὐτός, τὰ μυστικά τῆς τέχνης τοῦ γραπτοῦ λόγου. Καί εἶναι ἀπόλυτα εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν δική του ἐργασία καί χαίρεται πού ἐπιτέλους κατὰλαβε ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπικουρία τῶν ἄλλων, τὴν ὁποία πιά οὔτε ζητεῖ οὔτε καί τὴν περιμένει.

Ἀντιγράφω ἄλλες πέντε μαθητικὲς ἐκθέσεις.

411. Ἡ ἔνεση

Σκόνες πολλὲς σύρθηκαν στίς δυὸ μοναχικὲς κολόνες τῆς ἐξώπορτας τοῦ σχολείου μας.

Ἐνα μικρὸ αὐτοκίνητο σταμάτησε στή μέση τοῦ δρόμου. Δυὸ ἄνθρωποι, κοντόσωμοι, μέ τράχηλο παχύ, ἐγῆκαν ἀπὸ μέσα καί πλησίασαν πρὸς τὸ ἀνοιχτὸ σχολεῖο. Ἦταν γιατροί! Ὅταν ἄκουσα ὅτι ἦρθαν νά μᾶς βάλουν ἐνε-

ση, ανατρίχιασε τὸ κορμί μου! Ἔφτασε καὶ ἡ δική μου σειρά! Πλησίασα πρὸς τὴν αἴθουσα. Διάφορες μυρωδιές σκορπίζονταν ὡς τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα.

Καὶ σηκώνοντας τὸ ἀριστερό μου μανίκι, μοῦ ἔμπηξε μιὰ θελόνα στὸ κρέας μου ὁ γεροντάκος γιατρός.

Σήμεντρα 7 Ὀκτωβρίου 1950. Γεώργιος Παπακ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

412. Τὸ κυνήγι

Τρεῖς κυνηγοὶ φάνηκαν σὲ μιὰ πλαγιά, ἀνάμεσα στοὺς θάμνους!

Μπροστὰ πηγαίνει ὁ Γ. Καλαμπάκας μὲ τὸ Γ. Παπασαραφιανὸ καὶ πίσω ἀκολουθεῖ ὁ Ἀποστόλης ὁ Φώτης. Τὰ σκυλιὰ ἄρχισαν τὸ φάξιμο στὰ χαμιόκλαδα. Ἡ «Ρόζα» —ἔτσι λέγανε τὸ ἕνα σκυλί— ἄρχισε τὸ γάβγισμα. Γάβ! γάβ! γάβ! Τὴ στιγμὴ ἐκείνη πετιέται ἕνας λαγός, ποὺ τρέχει τὸν ἀντήφορο. Μπάμ! βούιξε δυνατὰ τὸ τουφέκι τοῦ Ἀποστόλη! Ὁ ἵχλος ἀντιλάλησε γύρω στὶς ρεματιές καὶ στὰ πλάγια! Ὁ λαγός τρέχει ἀκόμα. Ἡ «Ρόζα» δὲ χάνει καιρό. Τὸν κυνηγᾷ στὸ κατόπι. Μὲ ὦρα τὸν ἀρπάζει ἀπὸ τὸ λαίμο.

— Κνιάου! κνιάου! φωνάζει ὁ λαγός.

— «Ρόζα» ἐδῶ! «Ρόζα» ἐδῶ, φωνάζει καὶ ὁ Καλαμπάκας.

Σὲ λίγο ἡ σκύλα παρέδωσε τὸ λαγὸ στοὺς κυνηγούς, κουνώντας τὴν οὐρά της.

Βραστὰ 22 Νοεμβρίου 1934. Γεώργιος Β. Γκλάβας. Τάξη Στ'.

413. Τὸ γλέντι

— Ὅλο μεράκια μοῦ φέρνουν αὐτὰ τὰ βιολιά, λέει ἕνας μερακλῆς τῆς παρέας.

Ἄλλος ποὺ σέρνει πρῶτος τὸ χορό, σηκώνει ἐπάνω τὸ χέρι, νὰ τὸ χτυπήση στὴ γῆ.

— Παίξε ἕνα χαδά, νὰ χορέψω καὶ ἐγώ, φωνάζει ἄλλος.

Ὁ βιολιτζῆς ἀρχίζει νὰ παίζη καὶ νὰ τραγουδᾷ:

— «Ἄχ! ντουριά, δὲ θὰ κάμωμε δουλειά...».

Κι ἀλήθεια, δὲν ἔκαμαν δουλειὰ ἐκείνη τὴν ἡμέρα!

Βραστὰ, σχολ. ἔτος 1940-41. Ἄγγελος Ἀθ. Τσιουλάκης. Τάξη Ε'.

414. Ὁ Σταυρὸς πέφτει

Ἡ γχιόλα κυκλώθηκε ἀπὸ κόσμο!

Καμιὰ δεκαπενταριά παλικάρια εἶναι ἔτοιμα νὰ πέσουν μέσα. Ὁ πα-

πάς φέλνει τὸ «ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε...» καὶ ρίχνει μέσα στὸ νερὸ τὸ Σταυρό! Παλεύουν τὰ μπρατσωμένα παιδιά, ποῖο νὰ τὸν πάρῃ!

Τὸ τυχερὸ ἦταν τοῦ Δήμιου. Τὸν ἄρπαξε, τὸν φίλησε καὶ τὸν ξαναπέταξε ἔξω.

Σήμενα 6 Ἰανουαρίου 1952. Χρήστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

415. Νέο ζευγάρι

Ἄπο μέρες ἀκουγόταν ἡ προξενιά!

Μιά συννεφιασμένη μέρα, νὰ κι ἔρχονται καμιὰ δεκαριά κάρα, με τοὺς προσκαλεσμένους. Μαζὶ κι ὁ γαμπρός. Φτάσανε στὸ προαύλιο τῆς νύφης καὶ ὄλοι συμπέθεροι, κομιπάροι καὶ γονεῖς τρέξανε πρόθυμα νὰ τοὺς προὔπαντήσουν. Τὰ χαλινὰ ἐπάνω στὸ ἄλογο καὶ τὰ χαλιὰ πού εἶχαν στρωμένα στὸ κάρο, τοὺς ἔδειχναν πλοῦσιους νοικοκυραίους. Τὸ φουρνιστὸ ἀρνάκι, με τὸ μάλαθρο καὶ τὰ συκωτάκια, μωσκοβολοῦσαν κι ἔκαναν τοὺς καλεσμένους νὰ χορεύουν πιὸ λεβέντικα καὶ πιὸ συχνὰ νὰ κάνουν κάτσες.

Ἄπο τώρα καὶ πέρα τὸ κορίτσι, ἡ Χαρίκλεια, θὰ ἔχη τὸ δικό της νοικοκυριό. Θὰ χωριστῇ πιά ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι πού τόσο τὸ ἀγαποῦσε καὶ τὸ πονοῦσε.

Σήμενα 28 Φεβρουαρίου 1948. Ὁμαδικὴ ἔκθεση Αἰκατερίνης Π. Νατσπούλου Ε' καὶ Δέσπ. Β. Παπαγεωργίου Στ' τάξης.

Καὶ ρωτῶ. Ποιὸ ἄλλο συγγενικὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ, θὰ μπορούσε νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰ θέματα αὐτά, με καλύτερη γλωσσικὴ διατύπωση, με παραστατικότερες περιγραφές καὶ πλαστικότερες εἰκόνες καὶ σκηνές καὶ νὰ τὰ αἰσθητοποιήσῃ με ἐντονώτερα καλλογικὰ στοιχεῖα, με καλύτερο λογοτεχνικὸ ὕφος; Ἐγὼ πιστεύω ὅτι κανένα ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ μαθητῆ.

Γιὰ ποιὸν λοιπὸν λόγῳ νὰ καταφύγῃ ὁ μαθητῆς στὴν ξένη βοήθεια, ἀφοῦ ὁ ἴδιος κρατᾷ στὰ χέρια του τὸν τρόπο καὶ τὴν τέχνη νὰ γράφῃ λογοτεχνικά;

Γι' αὐτὸ καὶ ὑποστηρίζομε ὅτι ὅλες γενικά οἱ ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, εἶναι γνήσια προϊόντα τῆς δικῆς τους ἐργασίας.

Ἄλλὰ ἂν ἀπαγορεύομε στὰ παιδιά νὰ ἐπιδιώκουν τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων, ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶὰ τὰ παροτρύνομε νὰ γίνουν οἱ φίλοι τῶν βιβλίων καὶ νὰ εἰσέλθουν καὶ νὰ παίρνουν ἀπὸ αὐτά, ὅ,τι θὰ ζητοῦσαν ἀπὸ τὰ γνωστὰ καὶ φιλικὰ τους πρόσωπα. Ὅταν δηλαδὴ διαβάζουν σχολικὰ βιβλία ἢ ἐξωσχολικὰ ἐντυπα, νὰ σταχυολογοῦν ἀπὸ αὐτά τὰ λογοτεχνικότερα σημεῖα τους καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν αὐτοῦσια στὶς ἐκθέσεις τους. Ἄρκει νὰ τὰ κατανοοῦν καὶ νὰ μποροῦν νὰ τὰ συνταιριάξουν καὶ στὸ δικό τους γραπτό. Θὰ πρέπει μάλι-

στα να τους συνηθίζωμε, τὸ λογοτεχνικὸ αὐτὸ ὕλικό, νὰ τὸ συλλέγουν συστηματικὰ καὶ νὰ τὸ ἀντιγράφουν σὲ ἓνα ἰδιαίτερο τετράδιό τους, γιὰ νὰ τὸ ἔχουν στὴ διάθεσή τους ὅταν θελήσουν νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν στὶς ἐκθέσεις τους.

Συμβαίνει ὅμως τὸ ὕλικό αὐτό, μὲ τὴν ξένη φρασεολογία καὶ τὸ ἀνώτερο λογοτεχνικὸ ὕφος, νὰ τὸ διακρίνουν οἱ συμμαθητές τους. "Ὅποιος ἐπιχείρησε νὰ ἐνυφάνη στὴν ἔκθεσή του ξένες ἐκφράσεις καὶ διανοήματα, ἀνώτερα καὶ τελείως διαφορετικὰ ἀπὸ ὅσα μποροῦν νὰ μᾶς παρουσιάσουν τὰ παιδιὰ, πιάσθηκε ἀμέσως, μὲ μόλις ἄνοιξε τὸ στόμα του. Καὶ στὸ ζήτημα αὐτό, ποτὲ ἢ τάξῃ δὲν πέφτει ἔξω στὴν κρίση τῆς. Τὸ ξένο στοιχεῖο τὸ διακρίνει. Καὶ ἂν τῆς ξεφύγῃ κάτι, τὸ ἀνακαλύπτει ὁ δάσκαλος. Γι' αὐτό, τὰ δάνεια αὐτὰ στοιχεῖα, τοὺς κάμνωμε προσεκτικούς, νὰ τὰ κλείνουν ὅπωςδὴποτε μέσα σὲ εἰσαγωγικά ἢ νὰ μνημονεύουν τὸ συγγραφέα ἢ τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία τὰ παίρνουν, γιὰ νὰ μὴν κατηγορηθοῦν ὅτι ἡ ἔκθεσή τους δὲ στηρίζεται σὲ δικές τους δυνάμεις.

Καὶ πάντοτε οἱ μικροὶ συγγραφεῖς μας, ὅταν δανείζονται λέξεις ἢ φράσεις ἀπὸ τὰ πεζογραφήματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ τους βιβλίου ἢ ἀπὸ ἄλλα βιβλία καὶ ἔντυπα ποῦ ἔτυχε νὰ πέσουν στὰ χέρια τους, τίς κλείνουν σὲ εἰσαγωγικά, ὅπως τὸ ἐλέπημε στὶς 69, 70, 299, 367, 438, 505, 510, 530, 540, 546 ἐκθέσεις τους καὶ στὶς ἐπόμενες πέντε.

416. Ὁ καινούριος χρόνος

Ροδίζει ἡ αὐγή! Τὰ σύννεφα χρυσιζοῦν! Ὁ ἥλιος βγήκε ντροπαλός!

1η Ἰανουαρίου 1958. Πρωτοχρονιά! "Ἐνα γέρο ἀσπρομάλλη, μὲ κάπα χιονισμένη καὶ φορτωμένο ἓνα σακί, διακρίνω στὸ θάθος! Ποιὸς νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ κατάκοπος; Ἀπὸ μακριὰ θὰ ἔρχεται! Πίσω του ἀκολουθεῖ κι ἓνας νέος! "Α! τοὺς γνώρισα! Εἶναι ὁ Ἄι - Βασίλης καὶ ὁ καινούριος χρόνος! Naί, ἔρχονται νὰ σκορπίσουν σὲ μᾶς τὴν εὐτυχία, τὴ χαρὰ καὶ τὴν εἰρήνη! «Γέρε χρόνε, φύγε τώρα, πάει ἡ δική σου ἢ σειρά!...» ὅπως λέει καὶ ὁ ποιητής. Θρονιαστέθηκε ὁ νέος! "Ὅλοι μέσα μας νιώθουμε μιὰ συγκίνηση! Σὰν ἀπὸ χαρὰ, σὰν ἀπὸ λύπη!

Καὶ τὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ τοὺς τιμήσουν καὶ νὰ δείξουν τὴ χαρὰ τους, τραγουδοῦν ἀδιάκοπα μὲ τὴ γλυκιά τους φωνή! Καὶ οἱ ποιητές ἔγραψαν γι' αὐτοὺς τόσα ποιήματα! Καὶ οἱ λογοτέχνες καὶ οἱ συγγραφεῖς καὶ ὁ λαὸς μὲ τὰ δημοτικὰ του τραγούδια, ὅλοι τοὺς τίμησαν!

417. Ὁ σπαρμῖος

«Γύρω - γύρω ἀπλώθηκε μαύρη συννεφιά καὶ τοῦ ἡλίου σκέπασε τὴ χρυσὴ ἐμορφιά».

Καὶ σιγὰ σιγὰ, ἄρχισε νὰ πέφτη ἡ βροχή! Ἡ χαρὰ τοῦ γεωργοῦ εἶναι ἀπερίγραπτη. Ὁ μπαρμπα - Νικόλας σηκώνεται πολὺ νωρίς. Τὸ μυαλό του εἶναι ζαλισμένο. Τὰ ζῶα του νὰ ταῖση, τὸν τραχανά του νὰ φάη, τί νὰ πρωτοκάμη; Σημέρωσε! Ὁ ἥλιος λάμπει ἐπάνω ἀπὸ τὰ βρεγμένα χωράφια. Ὁ μπαρμπα - Νικόλας πατάει βαθιὰ τὸ ἀλέτρι, γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ χωράφι πολὺ νέμι (σημ. ἰκιμάδα).

— Ἔλα, «Ντουρή», ἄιντε «Μαρίκα»!

Δυὸ φιλότιμα καὶ ψυχωμένα ζῶα, τραβοῦν μὲ κόπο τὸ βαρὺ ἀλέτρι. Ὁ μπαρμπα - Νικόλας, ἓνας ξερβόχειρας ἄνθρωπος, βάζει καὶ βγάζει τὸ χέρι του μέσα στὴν παλιὰ ποδιά του. «Σκαλίστρα ἀχόρταγῃ τῆς γῆς καὶ τῆς σπορᾶς ἀρπάχτρα...».

Τέλος τελειώνει ὁ σπαρμῖος. Γυρίζει ὁ μπαρμπα - Νικόλας, καμαρώνει τὸ φρεσκοζευγαρισμένο χωράφι του καὶ φεύγει τρίβοντας τὰ δουλεμένα χέρια του.

Σήμερα 4 Νοεμβρίου 1950. Ἀπόστολος Σ. Μαντζιζῆς. Τάξη Σ'.

418. Ὁ ταχυδρόμος

Γέρασε ὁ καημένος σ' αὐτὴ τὴ δουλειά! «Τὸν πέρασε τὸ ἀγιάζι ὡς τὸ κόκκαλο, τὸν μούσκεψαν οἱ νεροποντές, τὸν ζεμάτισαν τὰ θερινὰ λιοπύρια». Καὶ ὁ μπαρμπα - Γιώργης ἐκτελεῖ τὸ καθήκον του, πού τοῦ ἀνάθεσε τὸ κράτος.

Νά τος! Κατηφορίζει τὸν κατήφορο ἀπὸ τὸ ἐρημοκλήσι! Ἀμέσως φέρνει στὰ χεῖλη του τὴ μικρὴ τρουμπέτα, σφυρίζει μιὰ δυὸ φορές νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ χωριὸ πῶς ἔρχεται ὁ παντοσινὸς ταχυδρόμος. Ἐφτασε! Δένει τὸ ἀλόγο του στὸ τηλεφωνόξυλο τοῦ κοινοτικοῦ γραφείου, ξεκρεμάει ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ ἀλόγου τὴν πέτσινη σάκα καὶ μπαίνει στὸ γραφεῖο. Οἱ ἄνθρωποι, σὰ ζῶνῃ, περιτριγυρίζουν τὸ γραφεῖο. Ὁ κύρ Γιώργης ξεκουμπώνει τὴ σάκα, βγάζει ἓνα δέμα ἀπὸ γράμματα καὶ ἀρχίζει νὰ διαβάζῃ: Τιμολέων Τραχανός, Πρὸδρομος Μιστιλίδης, Ὁρέστης Ὁροηλίδης, Βασίλειος Παπαθασσιλείου, Κωσταντῖνος Παυλίδης....

— Ἐδῶ, ἐδῶ, φώναξα κι ἔχουσα τὸ χέρι μου ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἀπλῶσα στὸ χέρι τοῦ ταχυδρόμου.

— Ἐγώ, δὲν ἔχω; φωνάζει ἄλλος.

— Γιατί στενοχωρέθηκες φτωχέ!... Μὲ τὸ αὐριανὸ ταχυδρομεῖο τσέκι θὰ ἔχῃς, εἶπε καὶ τράβηξε γιὰ ἄλλον δρόμο, γιὰ ἄλλο χωριό, ἀφήνοντας τὴ

χάρη του... πίσω.

Σήμαντρα, σχολ. έτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Παυλιθής. Τάξη Στ'.

419. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας

«Ἀγὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν...».

Ὁ Διάκος μὲ τοὺς τετρακόσιους του ἔχει πιάσει τὴν Ἀλαμάνα! Ἦρθε ἡ στιγμή! Τὰ φέσια τῶν Τούρκων κοκκινίζουν σὰν παπαρούνες τὸν ἀνοιξιάντικο κάμπο! «Ὅλοι ἔφυγαν!... «Ἐμεινε ὁ Διάκος στὴ φωτιά μὲ σαράντα παλληκάρια». Τὰ πτώματα τῶν Ἑλλήνων, σὰ δελφίνια κολυμποῦν στὸ ποτάμι. Τὸ μικρὸ ποτάμι κοκκίνισε ἀπὸ τὸ πολὺ τὸ αἷμα! Ἐμεινε ὁ Διάκος μοναχὸς! Ἀφου ἔσπασε τὸ τουφέκι του καὶ πληγώθηκε, τραβάει τὸ σπαθί του καὶ «μὲς στὴ φωτιά χουμáει». Σπάνει καὶ τὸ σπαθί καὶ οἱ Τούρκοι τὸν πιάνουν ζωντανό. «Χίλιοι τὸν παίρνουν ἀπὸ μπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω» καὶ στὸν Ὀμιέρ τὸν ὀδηγοῦν. Σὰ βλέπει ὁ πασάς τὴν ὀμορφιά τοῦ Διακού, τὸν λέει νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστη του γιὰ νὰ σωθῇ. Ὁ Διάκος ὅμως ἀπαντᾷ: «Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα Γραικὸς καὶ θὰ πεθάνω». Τότε διατάζει ὁ Ὀμιέρ νὰ τὸν σου-ὀλίσουν!

Κι ὁ πονετικὸς ὁ Σπερχειὸς διαλάλησε πὼς «οἱ λεβέντες ξέρουν καὶ νὰ ζοῦν ξέρουν καὶ νὰ πεθαίνουν».

Σήμαντρα, σχολ. έτος 1950-51. Ὀρέστης Ἄμφ. Σαββίθης. Τάξη Στ'.

420. Ἡ ὀμορφὴ πατρίδα μας

Ἐνα ἄνθος πολύτιμο, ἓνα διαμάντι, ξεπροβάλλει στὰ νότια τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου!

Κεῖτεται καμαρωτό, ἀγκαλιασμένο ἀπὸ δυὸ πελάγη! Εἶναι ἡ χώρα πού ἔχει ἄφθονα κάλλη, πολλές ὀμορφιές! Εἶναι ἡ χώρα πού κλείνει μέσα της ὅλον τὸν ἀρχαῖο πολιτισμό, ὅλη τὴν ἀρχαία τέχνη! Εἶναι ἡ χώρα πού περηφανεύεται γιὰ τὸν Παρθενώνα της! Εἶναι ἡ χώρα πού γέννησε μεγάλους ἄντρες, γενναῖα παλικάρια, ἥρωες! Ἡ χώρα αὐτὴ εἶναι τὸ στολίδι τῆς ἀνθρωπότητας. Πολλοὶ σοφοὶ τὴν τίμησαν μὲ τὰ σοφά τους λόγια. «Ὅ,τι εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά γιὰ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι καὶ ἡ Ἑλλάδα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα», εἶπε ὁ Σπράγγερ, ὅπως διαβάσαμε στὸ περιοδικό.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πατρίδα μας, ἡ Ἑλλάδα!

Γκλάστια, σχολ. έτος 1956-57. Ὀμηδικὴ ἔκθεση Μαρίκας Καραζαφέρη, Βενετίας Παπασκουλαίου, Εὐαγγελίως Θεοδοσίου, μαθητριῶν Β' τάξης.

Ὅτε γιὰ φιλοσοφία ἔγινε ποτὲ λόγος στὰ παιδιὰ, οὔτε γιὰ τὸ φιλό-

σοφο Σπράγγερ. Ἡ δάνεια αὐτῆ φράση καὶ οἱ ἄλλες τῶν λοιπῶν ἐκθέσεων, ποὺ εἶναι κλεισμένες σὲ εἰσαγωγικά, εἶναι ἡ μεγάλη ἀπόδειξη ὅτι πετύχαμε νὰ διεγείρωμε τὴν ἀγάπη τῶν μαθητῶν μας γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὸ βιβλίο καὶ νὰ τοὺς κάμωμε ἱκανοὺς νὰ στολιζοῦν τὶς ἐκθέσεις τους μὲ ὅ,τι ὠραῖο βρίσκουν στὰ βιβλία ποὺ διαβάζουν.

Καὶ τὰ δάνεια αὐτὰ δὲν τὰ χαρακτηρίζομε οὔτε σὰν κλοπὴ ξένης πνευματικῆς ἐργασίας, οὔτε καὶ τὰ θεωροῦμε γιὰ φοβερὸ ἀμάρτημα. Ἀντίθετα τὰ βλέπομε σὰν κέρδος καὶ μεγάλη ὠφέλεια, ποὺ ἀποκομίζει ὁ μαθητὴς, ὅταν διαβάξῃ ἓνα ὀλόκληρο κεφάλαιο ἢ ἓνα διήγημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ διαλέξῃ μιὰ ἢ δυὸ ὠραῖες φράσεις, τὶς ὁποῖες θὰ μεταφέρῃ στὴν ἐκθεσὴ του.

Αὐτὸς εἶναι ἄλλωστε καὶ ἓνας τρόπος, νὰ θέλῃ καὶ νὰ ἐπιζητῇ τὸ παιδί νὰ διαβάξῃ. Ἐνα μέσο νὰ ἀγαπήσῃ τὸ βιβλίο, τὸ κατάλληλο φυσικὰ καὶ ὠφέλιμο καὶ νὰ ἀνοιχτῇ ὁ δρόμος γιὰ μιὰ εὐρύτερη μελέτη καὶ ἀνώτερη μόρφωσὴ του.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΓΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

“Όσα λέχθησαν έως τώρα, ἄς θεωρηθοῦν ὅτι ἀφοροῦν τῇ θεωρητικῇ θεμελίωσιν τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων.

Τὰ ἐπόμενα κεφάλαια, θὰ ἀποτελέσουν τὸ πρακτικὸ ἢ καλύτερα τὸ τεχνικὸ μέρος τῆς ἐργασίας μας. Θὰ δώσουμε σ’ αὐτὰ πρακτικὰς ὁδηγίας γιὰ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐκθέσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐργαζόμεστε, γιὰ νὰ μνησούμε τὰ παιδιὰ στὰ ζητήματα τῆς τέχνης τοῦ λόγου καὶ νὰ τὰ κάμουμε ἱκανὰ νὰ ἐκφράζουν τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά τους μὲ εὐκολία καὶ σαφήνεια, ἀλλὰ καὶ μὲ καλλιέπεια, κομψότητα καὶ χάρη.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ὅταν γιὰ πρώτη φορά ζήτησα ἀπὸ τοὺς μαθητές μου νὰ γράψουν μιὰ ἐλεύθερη ἐκθεση, συνάντησα τρομερὲς δυσχέρειες. Θυμιόμην ἀκόμη τὴ σκηνὴ πού δημιουργήθηκε μέσα στὴν τάξιν, ὅταν τοὺς εἶπα ὅτι τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης πού ἐπρόκειτο νὰ γράψουν τὴν ἡμέρα ἐκείνη, δὲν θὰ τὸ ἄκουγαν ἀπὸ μένα, ἀλλὰ θὰ τὸ ἔβρισκαν οἱ ἴδιοι καὶ θὰ ἔγραφαν ὅ,τι καὶ ὅπως αὐτοὶ ἤθελαν. Ἀπὸ τὴ στάση ὅμως πού πῆραν ὁμίσως, ἀπὸ τὶς χειρονομίες καὶ τὶς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τους, μοῦ ἔδωσαν νὰ καταλάβω ὅτι ἓνα τέτοιο πράγμα ἦταν γι’ αὐτοὺς τελείως ἀδιανόητο καὶ ἀκατόρθωτο. Χωρὶς τὴ δική μου βοήθεια καὶ καθοδήγησιν, τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ προσθέσουν στὸ τετράδιό τους ἕστω καὶ μιὰ φράσιν. Καὶ ἂν κατόρθωναν νὰ ἐπινοήσουν τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης, πῶς νὰ ἔροῦν τὸ ὕλικό της; Τὶ νὰ γράψουν; Πῶς νὰ γεμίσουν τὴ λευκὴ κόλλα τους;

Διαμαρτυρίες λοιπὸν ἐκ μέρους τους, ἀντιρρήσεις, φωνές, κακὸ. Πολλοὶ μάλιστα γελοῦσαν γιὰ τὸ παράξενο νέο πού ἄκουσαν, νὰ γράψουν μόνον τοὺς ἐλεύθερη ἐκθεση. Ἦταν δυνατό νὰ πιστέψουν σὲ ἓνα τέτοιο θαῦμα; Μὰ τί νὰ γράψουμε, ἔλεγαν, ἀφοῦ δὲν ξέρουμε τίποτε; Πῆς μας κάτι, ὁδήγησέ μας. Τοὺς ἔλειπε ἡ πρωτοβουλία. Τὸ μυαλό τους ἦταν κατακλειδωμένο στὰ στάδια τῆς διδασκαλίας, δεμένο στὴ διήγησιν καὶ τὰ ἔτοιμα σχέδια τοῦ δασκάλου.

Τότε τοὺς φανέρωσα ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ βασικὰ μυστικά τοῦ γραπτοῦ

λόγου. Τὸ διδάχθηκα καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ μεγάλο μας λογοτέχνη τὸ Ν. Καζαντζάκη, πού εἶπε: «Βάλε τίς αἰσθήσεις σου νὰ θόσκουν τὴ γύρω φύση».

Ἡ ὑπόδειξη αὐτὴ ἦταν γιὰ μένα μιὰ ἀποκάλυψη. Μοῦ ἄνοιξε τὰ μάτια. Μὲ δίδαξε ὅτι ἡ ἔκθεση δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, ἀπὸ μιὰ συλλογὴ καὶ ἀνακοίνωση διαφορῶν παρατηρήσεων, αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τίς ὁποῖες μᾶς δίνουν οἱ πέντε αἰσθήσεις μας.

Καὶ ἐφοῦ οἱ αἰσθήσεις αὐτὲς εἶναι τὸ ὄργανο τῆς γνώσης καὶ ἡ κυριότερη πηγὴ, γιὰ τὸν πλουτισμὸ τοῦ περιεχομένου τῆς ψυχῆς μας, θὰ πρέπει καὶ τὸ σχολεῖο νὰ τίς ἐξασκῆ καὶ νὰ τίς γυμνάσῃ, γιὰ νὰ μπορῆ ὁ μαθητὴς νὰ τίς θέτῃ σὲ λειτουργία καὶ νὰ ἀντλή ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον τὸ ὕλικό, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ τροφοδοτῆ καὶ θὰ πλουτίζῃ τὴν ἑκθέσὶ του.

Γιατὶ ἡ ἔκθεση μοιάζει μὲ τὸ οἰκοδόμημα πού κτίζει ὁ τεχνίτης. Ὅπως ἐκεῖνος συγκεντρώνει ὕλικά καὶ τὰ συναρμολογῆ μὲ τέχνη, γιὰ νὰ παρουσιάσῃ στὴν πράξη ὅ,τι ἔχει ἐμπνευσθῆ ὁ ἀρχιτέκτονας, ἔτσι καὶ ὁ μαθητὴς, γιὰ νὰ συντάξῃ τὴν ἑκθέσὶ του, πρέπει νὰ ἔχῃ στὴ διάθεσὶ του τὸ κατάλληλο ὕλικό. Καὶ ὁ τρόπος γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ ὕλικοῦ αὐτοῦ εἶναι ἕνας. Νὰ ἐάλῃ σὲ λειτουργία τίς αἰσθήσεις του.

Αὐτὸ ἐφάρμοσα καὶ ἐγὼ στὴν τάξη μου. Καὶ εἶπα στὰ παιδιὰ ὅτι στὸ ἐξῆς δὲ θὰ γράφουν ὅ,τι ἀκοῦνε ἀπὸ τὸ δάσκαλό τους, ἀλλὰ ὅ,τι τοὺς λένε οἱ ἴδιες οἱ αἰσθήσεις τους. Τὸ μολύδι θὰ γράφῃ στὸ χαρτί, ὅ,τι ἴδῃ τὸ μάτι τους, ἔκτεινο πού θὰ ἀκούσῃ τὸ αὐτί, τὴ μυρωδιὰ πού θὰ συλλάβῃ ἡ μύτη, ὅ,τι γευθῆ ἢ γλώσσα καὶ πιᾶσῃ τὸ χέρι τους.

Ἄλλὰ καὶ πάλι οἱ ἴδιες διαμαρτυρίες ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Δὲν μποροῦσαν νὰ καταλάβουν πῶς θὰ ἐφαρμόσουν αὐτὸ πού τοὺς ἔλεγα. Καὶ νὰ πῶς ἔκαμα τὸ πρῶτο βῆμα, τὸ πρῶτο ξεκίνημα.

Πῆρα ἕνα μαθητὴ ἀπὸ τὸ θρανίο του, τὸν ἀνέβασα στὸ παράθυρο, τὸν ἔστρεψα πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὸν εἶπα. Ἄνοιξε τὰ αἰσθητήριά σου ὄργανα καὶ ὅ,τι ἴδῃς καὶ ἀκούσῃς, ὅ,τι νιώσῃς καὶ αἰσθανθῆς, θέλω νὰ μοῦ τὸ πῆς. Ἐσὺ θὰ εἶσαι ὁ παρατηρητὴς. Ἐγὼ ὁ γραμματέας, πού θὰ γράφω στὸ τετράδιο ὅ,τι μοῦ πῆς. Καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι θὰ κάμουμε μιὰ ωραία ἑκθεση. Ἔτσι ἔγινε ἡ ἀρχή. Ρίχθηκαν τὰ πρῶτα βήματα. Οἱ πρῶτες ἐκφράσεις ἀκούσθηκαν. Τὸ σωστὸ εἶναι ὅτι στεκόμουν καὶ ἐγὼ στὸ παράθυρο καὶ τίς περισσότερες φράσεις τίς εἶπα ὁ ἴδιος, γιὰ νὰ τοὺς ὑποδείξω τὸν τρόπο. Νά, τί γράψαμε:

«Κάθομαι στὸ σχολικὸ παράθυρο, πού βλέπει κατὰ τὴν ἀνατολή. Δίπλα μου ἔχω τὸ δάσκαλο. Καὶ πίσω τοὺς συμμαθητές μου.

Ἀπέναντί μου ἀντικρίζω τίς θεόρατες πουρνάρες τοῦ Ἁλ-Γιῶργη. Καὶ πέρα στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα, βλέπω τὴ γαλάζια θάλασσα καὶ τὸ χιονισμένο Ἄθωνα. Τὶ μεγάλο βουνὸ ἀλήθεια πού εἶναι! Στέκεται ἀκίνητος καὶ καμαρώνει τὴ γύρω φύση!

Στήν ἀντικρινή μας πλαγιά, ἓνα κοπάδι ἀπὸ μαύρα γίδια βόσκει. Ἄκούγονται τὰ γαβγίσματα τῶν σκυλιῶν καὶ τὰ βελάσματα τῶν μικρῶν κατσικιῶν. Ξεχωρίζει καὶ ὁ ἦχος τῆς φλογέρας τοῦ βοσκοῦ.

Στὴν ἄκρη ἑνὸς χωραφιοῦ, μιὰ γυναίκα μεσόκοπη, μαζεύει ξερὰ κλαδιά. Πιὸ κάτω, στὸ δρόμο τῆς Ὀρμύλιας, δυὸ ἄνθρωποι σιγοπερπατοῦν. Κάμνουν διάφορες κινήσεις μὲ τὰ χέρια τους. Φαίνεται κάτι θὰ συζητοῦν.

Στὴν ἐκθεση θάλαμε καὶ τὴν ἐπικεφαλίδα «Ἀπὸ τὸ σχολικὸ παράθυρο».

Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη ἐλεύθερη ἐκθεση. Καὶ ὅταν ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὲς νέτοιες προπαρασκευαστικὲς ἀσκήσεις καὶ προσπάθειες, εἶδαν τὰ παιδιά ὅτι ἡ ἐκθεση δὲν εἶναι καὶ τόσο σπουδαῖο καὶ δύσκολο πράγμα, ἀλλὰ μιὰ ἀπλὴ ἀντιγραφὴ τοῦ κόσμου ποῦ μᾶς περιβάλλει, φώναξαν γεμάτα χαρὰ καὶ εὐχαρίστηση. Ἄ! καταλάβαμε. Ἔτσι ξέρουμε καὶ ἐμεῖς νὰ γράφουμε. Εἶναι τόσο εὐκολο πράγμα.

Ἐμπρὸς, λοιπὸν, τοὺς εἶπα. Πάρτε τὸ τετράδιο καὶ τὸ μολύβι σας, καθίστε στὸ παράθυρο ἢ στὸ μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ σας, κατεβῆτε κάτω στὴν αὐλὴ, γυρίστε μέσα στὸ χωριό, πεταχτήτε ἔξω στὴ φύση, κοιτάξτε τὸ γύρω σας κόσμο καὶ γράψτε.

Καὶ ἄρχισαν νὰ γράφουν. Ἡ ἐκθεση ἔπαψε νὰ εἶναι ἀγωνία, ἀποστροφή, ἐφιάλτης. Ἐγινε μιὰ εὐχάριστη ἐνασχόληση. Μπροστὰ ἢ πένα τοὺς φαινόταν βαριά στὰ δάχτυλά τους, ἀνυπόταχτη στὴ θέλησή τους. Τώρα τρέχει ἐπάνω στὸ ἄψυχο χαρτί.

Ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν ἄμεση χειραγώγηση, τὴν ἐπιρροὴ καὶ καθοδήγηση τοῦ δασκάλου. Στῆρίχθηκαν στὰ δικά τους πόδια, στὶς δικῆς τους δυνάμεις. Καὶ ὅλοι γράφουν. Εἶναι οἱ πρωτοφανερωτοὶ συγγραφεῖς. Δὲν προφταίναμε νὰ διαβάσουμε στὴν τάξη τὰ πρῶτα αὐτὰ ἐλεύθερα πνευματικὰ τους ἔργα.

Παρουσιάζω πέντε ἀπὸ τίς ἐκθέσεις τους αὐτές, ποῦ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς παραπάνω ὑπόδειξής μας.

421. Ἡ βροχὴ

Κάθομαι στὸ παράθυρο καὶ βλέπω τίς σταγόνες τῆς βροχῆς ποῦ πέφτουν καὶ χτυποῦν στὸ τζάμι. Ὁ δρόμος δέχεται τὸ θολὸ νερὸ τῆς βροχῆς. Ἡ βροχὴ ὄλο καὶ δυναμώνει. Οἱ ἄνθρωποι κρατοῦν ὀμπρέλες. Τὰ ζῶα τρέχουν ἀπὸ τὴ βροχὴ στὸ σπίτι.

Δυὸ βόδια, περνοῦν μούσαμα, μὲ τὸ ἀργοκίνητο εἶμα τους. Τὰ βαρὴ πόδια τους πατοῦν στὸ νερὸ καὶ τὸ διώχνουν μὲ ἓνα φλάπ! φλάπ! Καὶ πάλι ἀκούγεται φλάπ! φλάπ!

Βραστὰ 19 Νοεμβρίου 1932. Γεώργιος Ἰ. Παπαθωμᾶς. Τάξη Ε'.

Ὁ μαθητὴς στέκει στὸ παρατηρητήριό του, μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι τοῦ σπιτιοῦ του. Θέτει σὲ λειτουργία τὰ αἰσθητήριά του ὄργανα καὶ συλλέγει ἐντυπώσεις. Βλέπει τὴ βροχὴ ποὺ πέφτει, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα ποὺ τρέχουν στοὺς δρόμους. Ἀκούει τὸ ἐλαφρὸ χτύπημα τῆς βροχῆς στὰ τζάμια καὶ τοὺς ἠχούς ποὺ δημιουργοῦν τὰ βαριά πόδια τῶν ζώων στὸ νερό. Ὅλη ἡ ἔκθεση ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτώ φράσεις. Τὴν πρώτη τὴ δημιούργησαν ἡ ὄραση καὶ ἡ ἀκοή. Οἱ ἐπόμενες πέντε εἶναι ὀπτικές. Καὶ οἱ δύο τελευταῖες ἀκουστικές. Ἀπὸ τίς πέντε αἰσθήσεις λειτουργοῦν μόνο οἱ δύο σπουδαιότερες, ἡ ὄραση καὶ ἡ ἀκοή. Ἡ κάθε μιὰ θάξει τὸ πετραδάκι της καὶ οἱ δύο μαζὶ συνθέτουν τὴν ἔκθεση.

422. Ἡ φύση

Ξαπλωμένος κάτω ἀπὸ τὰ πεῦκα τοῦ σχολικοῦ κήπου, παρατηρῶ πῶς εἶναι ἡ φύση τὴν ἀνοιξη. Τὰ δέντρα εἶναι καταπράσινα. Κάπου κάπου τὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι κουνάει τίς κορφές τους. Τὰ πουλιά, τρυπωμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ, λαλοῦν, τὸ καθένα μὲ τὴν ξεχωριστὴ του φωνή καὶ κράζουν τὸ ταίρι τους. Τὰ διάφορα ἔντομα ζουζουνίζουν ἐπάνω στὸ κεφάλι μου. Δίπλα μου ἓνα γαϊδουράκι κάμνει πρόταση καὶ ἀνάταση τῶν αὐτιῶν του.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1932-33. Γεώργιος Ἰ. Τερζῆς. Τάξης Ε΄.

Ἐδῶ τίς ἐντυπώσεις του τίς δανείζεται ὁ μαθητὴς ἀπὸ τὴν ἀστεϊρέυτη πηγὴ τῆς ἑλληνικῆς φύσης. Ὁ κήπος, τὸ πεῦκο, τὰ πουλιά, τὰ ἔντομα καὶ ὁ ἀχώριστος σύντροφος τοῦ χωρικοῦ, ποὺ παραπέρα «κάμνει πρόταση καὶ ἀνάταση τῶν αὐτιῶν» χρησιμεύουν σὰν πρώτη ὕλη στὴ μαθητικὴ ἔκθεση. Καὶ τὸ ὕλικό αὐτὸ τὸ συλλέγουν πάλι οἱ δύο κυριότερες αἰσθήσεις, ἡ ὄραση καὶ ἡ ἀκοή.

423. Τὸ σιδηρουργεῖο

Ντάκ! ντούκ! ἀκούονται τὸ βαριά χτυπήματα τοῦ σιδηρουργοῦ. Ὅλο τὸ κτίριο ἀντηχεῖ. Ἡ γῆ τρέμει.

Μπαίνω μέσα. Ὁ σιδηρουργὸς μὲ ἓνα μεγάλο γάντζο, κρατεῖ ἐπάνω στὸ ἀμόνι, ἓνα πυρακτωμένο σίδηρο. Ἐνας ἐργάτης ἔχει στὰ χέρια του ἓνα διαρὺ σφυρί. Τὸ ὑψώνει πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ χτυπᾷ μὲ δύναμη στὸ ἀμόνι. Βροχὴ οἱ σπίθες πετιοῦνται.

Βραστά 3 Ἰουνίου 1936. Φιλώτας Δημ. Χαριστός. Τάξη Ε΄.

Τὴν πρώτη ὕλη γιὰ τὴν ἔκθεση τὴ δίνουν πάλι οἱ αἰσθήσεις. Μπαί-

νει ὁ μαθητὴς στὸ σιδηρουργεῖο, στέκει σὲ μιὰ ἄκρη καὶ βλέπει καὶ ἀκούει. Συγκεντρώνει ὕλικό. Οἱ ὀπτικές καὶ οἱ ἀκουστικές του ἐντυπώσεις, δημιουργοῦν σκέψεις καὶ νοήματα, τὰ ὅποια μορφοποιεῖ μὲ τὸ λόγο καὶ ἔτσι συνθέτει τὴν ἔκθεσή του.

424. Τὸ φουρνέλο

Ἵφρες ἀνεβοκατεβάζει ὁ ἐργάτης τὸ σφυρί του ἐπάνω σ' ἓνα χοντρὸ σιδερένιο καρφί, ὥσπου νὰ ἀνοίξη τὴν τρύπα μέσα στὴ σκληρὴ πέτρα.

Τώρα θάξει μὲ προσοχὴ τὸ δυναμίτη καὶ φεύγει τρέχοντας. Τὸ φουρνέλο εἶναι ἔτοιμο νὰ σπάση καὶ νὰ συντρίψῃ τὴν πέτρα. Τὸ φιτίλι καίει καὶ βγαίνει ὁ καπνὸς σὰν ἀπὸ ἠφαίστειο. Γκού ου ου ου! ἀκούστηκε σὲ λίγο ἓνας φοβερὸς κρότος καὶ ὁ τόπος γύρω ταραχτήκε. Οἱ πέτρες τινάχτηκαν στὸν ἀέρα. Μιὰ μυρωδιὰ μπαρουτιοῦ μᾶς χτύπησε στὴ μύτη.

Βρασιά, σχολ. ἔτος 1937-38. Ὁμαδικὴ ἔκθεση Στυλίου Ἰ. Ἀγγελίδη, Γεωργίου Αὐγ. Περίδ Ε' καὶ Βασιλείου Ἰ. Μαστοροστέργιου, Γεωργίου Β. Λιδίου Στ' τάξης.

Οἱ μαθητὲς βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, στὸ μέρος ποῦ ἓνας ἐργάτης ἐτοιμάζει τὸ φουρνέλο. Καλύτερο θέμα γιὰ ἔκθεση ἐκείνη τὴν ἡμέρα δὲ θὰ μπορούσε νὰ βρεθῆ. Πῶς ἔμως νὰ συλλέξουν τὸ ὕλικό τῆς; Θυμήθηκαν τὶς ὁδηγίες τοῦ δασκάλου τους καὶ στάθηκαν κάπου ἐκεῖ παράμερα καὶ ἔστησαν τὶς κερατιές τῶν αἰσθητηρίων τους. Καὶ ἡ ἔκθεση δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τοὺς εἶπαν τὰ αἰσθητήριά τους ὄργανα. Παρακολουθοῦν τὸν ἐργάτη πῶς ἀνοίγει μὲ τὰ ἐργαλεῖα του τὸ φουρνέλο, πῶς τοποθετεῖ τὸ δυναμίτη καὶ πῶς φεύγει τρεχάτος. Ξετυλίγονται ἔπειτα μπροστὰ στὰ μάτια τους δυὸ εἰκόνες, ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη. Ἡ πρώτη τοῦ καπνοῦ ποῦ ἀναδύεται ἀπὸ τὸ φιτίλι σὰν ἀπὸ ἠφαίστειο. Καὶ ἡ δεύτερη, πιὸ τρομερὴ αὐτή, τῆς ἔκρηξης τοῦ φουρνέλου, ποῦ συντρίβει τὸ βράχο καὶ ξετινάζει στὰ γύρω τὰ συντρίμματα τῆς πέτρας. Καὶ ἔπειτα ἓνας δυνατὸς ἦχος τοὺς συγκλονίζει. Ἔρχονται ἄλλες καὶ ἄλλες δυὸ αἰσθήσεις ποῦ συμπληρώνουν τὸ ὕλικό τῆς ἔκθεσης. Ἡ μιὰ, ποῦ ἐρεθίζει τὴν ὄσφρηση. «Μιὰ μυρωδιὰ μπαρουτιοῦ μᾶς χτύπησε στὴ μύτη». Ἡ ἄλλη τοὺς γνωστοποιεῖ τὸ τράνταγμα τοῦ γύρω ἐδάφους. Οἱ αἰσθήσεις αὐτὲς δημιουργοῦν καὶ δλοκληρώνουν τὴ γενικότερη εἰκόνα τοῦ φουρνέλου.

425. Τὸ ντι-ντι-τι

Τέσσερα παλικάρια ἀνοίγουν τὴν πόρτα τοῦ μπαρμπα-Θεοδόση, σὰ νὰ τοὺς εἶχε καλεσμένους στὸ γάμο.

Οἱ τρεῖς ἔχουν στὴν πλάτη ἀπὸ ἓνα κυλινδρικό ψεκαστήρα καὶ γυρί-

ζουν από σπίτι σε σπίτι, σάν έρευνητές. Και ό άλλος, σάν κύριος, με τά χαρτιά και τό μολύθι στό χέρι, έλο γράφει. Βάλανε τήν ήμερομηνία στόν τοίχο και μπήκαν οί φονιάδες στήν κάμαρα! Τό σπίτι καταχνιάζει! Οί μύγες έπαθαν πανικό! Μιά μύγα, με τεντωμένα τά φτερά κολλάει νεκρή στό τζάμι! Τό σπίτι άδειασε από τά κουνούπια και τά άλλα έντομα και γέμισε ως τίς τέσσερεις άκρες από μιá μυρωδιά. Και τά παλικάρια γυρίζουν και άπολυμαίνουν τό χωριό.

Μόλις θραδιάζει έλοι γίνονται νοικοκυραίοι. Ό ένας μαγειρεύει, ό άλλος φέρνει νερό, ό άλλος έτοιμάζει τό τραπέζι. Έτσι γίνονται μιá σωστή οίκογένεια.

Σήμαντρα, σχολ. έτος 1949-50. Όμαδική έκθεση Άποστόλου Σ. Μακρυντζιδη, Νικολάου Άναστ. Μακρτζη, Γεωργίου Παπατ. Τάπαλη, μαθητών Ε΄ τάξης.

Βλέπομε και έδω τήν προσπάθεια τών μαθητών νά συλλέγουν προσωπικές έντυπώσεις, σάν τή μέλισσα πού τριγυρίζει και ψάχνει τούς άνθούς. Παρακολουθούν και αυτοί τό συνεργείο πού άπολυμαίνει τά σπίτια του χωριού και έτι πέση στήν αντίληψή τους, τό γράφουν στό τετράδιό τους και συνθέτουν μιá ωραιότατη έκθεση.

Σ΄ όλες αυτές τίς έκθέσεις, τό περιεχόμενό τους τό τροφοδοτούν οί αισθήσεις, κυρίως δέ ή βραση και σε δεύτερη μοίρα ή άκοή. Τά έξωτερικά έρεθίσματα δονούν τήν ψυχή τών μαθητών, δημιουργούν διανόηματα, τά όποια και έξωτερικεύουν με τό γραπτό λόγο. Και έτσι παράγεται ό πνευματικός αυτός καρπός πού λέγεται έκθεση.

Ό τρόπος είναι πολύ άπλός και εύκολος. Και ούδέποτε δυσκολεύεται ό μαθητής νά γράψη και ούδέποτε έρχεται στό σχολείο χωρίς έκθεση.

Θέ πρέπει ζμωσ νά έχωμε ύπόψη μας, έτι τά πρωτόλεια αυτά τών μαθητών μας, οί πρώτες δηλαδή πνευματικές τους έργασίες, δέ θά είναι και πολύ καλοδουλεμένες. Τά διανόημά τους ένδέχεται νά είναι χωρίς μεγάλη πειθαρχία και τάξη. Και οί έντυπώσεις τών αισθήσεων πολλές φορές ασύνδετες και χωρίς λογικό είρμό. Όστόσο έμείς θά τίς δεχόμαστε με χαρά, θά τίς επαινούμε μάλιστα και θά τίς χαρακτηρίζουμε και σάν ωραίες, για νά μήν άποθαρρύνουμε τά παιδιά στά πρώτα τους βήματα.

Με τή βοήθεια τών πέντε αισθήσεων γράφηκαν και οί περισσότερες έκθέσεις τών μαθητών μας, ιδιαίτερα δέ οί 2, 61, 152, 228, 288, 290, 298, 324, 411, 415, 418, 433, 436, 437, 518, 521, 544 και τόσες άλλες.

Είπαμε έτι από όλες τίς αισθήσεις μας, εκείνη πού μάς δίνει τίς περισσότερες έντυπώσεις, τό περισσότερο ύλικό για τήν έκθεση, είναι ή βραση. Τήν άξία τής αισθησης αυτής, πού είναι τόσο στενά δεμένη και με τή δεξιότητα τής παρατηρητικότητας, τήν τόνισε και ό Albalat. «Τό νά μπορούμε νά

βλέπουμε, λέγει, αυτό είναι τὸ μεγάλο ἀτοῦ μας. Καὶ τὸ νὰ ξέρουμε, πῶς πρέπει νὰ βλέπουμε, εἶναι σχεδὸν σὰ νὰ ξέρουμε πῶς πρέπει νὰ ἐκφραστοῦμε.... Τὸ πνεῦμα μας, εἶναι ἓνα φόντο φωτογραφικό, ὅπου μένει ζωγραφισμένο καθεὶ πού ἔχουμε ἰδεῖ. Εἶναι ἓνας θησαυρὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντλοῦμε κάθε τόσο. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐμπλουτίζουμε τὸ θησαυρὸ αὐτό... Ἄς διαλέγουμε πράγματα ἀληθινὰ πού τὰ ζήσαμε ἢ τὰ παρατηρήσαμε. Ἡ ἀλήθεια, ἡ ζωὴ, ἡ παρατήρηση, εἶναι οἱ βασικοὶ ὅροι κάθε πνευματικοῦ ἔργου. Εἶναι τρεῖς ἰδιότητες πού κυριαρχοῦν στὴν τέχνη καὶ στὶς ὁποῖες ὀφείλουμε νὰ ὑποτάζουμε τίς ἐνέργειες τοῦ πνεύματος».

Γι' αὐτὸ καὶ καταβάλλω κάθε προσπάθεια νὰ ἀσκήσω καὶ ἐνισχύσω τὴ δεξιότητα αὐτὴ τῶν μαθητῶν μου, γιατί ὅσο τελειότερη, θαυότερη, δξύτερη εἶναι ἡ παρατηρητικότητα τους, τόσο ἰσχυρότερη θὰ εἶναι καὶ ἡ συγγραφικὴ τους δύναμη, τόσο καλύτερα θὰ ἀποδίδουν ἐκεῖνα πού περιγράφουν.

Δυστυχῶς ἐλάχιστα καλλιεργεῖται σήμερα στὸ σχολεῖο ἡ παρατηρητικότητα αὐτὴ, γιατί δὲν ἀντιληφθήκαμε, ὅσο πρέπει, τὴ σημασία της. Ἡ ἄμεση παρατήρηση τῶν πραγμάτων, παίζει μεγάλο ρόλο, πολὺ συντελεστικό, ὄχι μόνο στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, ἀλλὰ σὲ ὅλη τὴ μορφωτικὴ προσπάθεια τοῦ σχολεῖου. Παιδιά συνηθισμένα νὰ παρατηροῦν, πολὺ εὔκολα μαθαίνουν καὶ πολὺ εὔκολότερα καὶ ὠραιότερα γράφουν. Ἔχω διαπιστώσει ὅτι τίς καλύτερες ἐκθέσεις τίς γράφουν ἐκεῖνα τὰ παιδιά, πού εἶναι προικισμένα ἀπὸ τὴ φύση μὲ τὸ δῶρο αὐτὸ καὶ ὅσα ἔμαθαν νὰ παρατηροῦν τὸ καθεὶ πού πέφτει στὴν ἀντίληψή τους.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐξάσκηση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἰκανότητας αὐτῆς κρίνεται τόσο ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητη καὶ ἐπειδὴ εἶναι τόσο συντελεστικὴ στὴν τελειότερη λεκτικὴ ἀπόδοση ἐκείνου πού βλέπομε, γι' αὐτὸ διαρκῶς τονίζω στὰ παιδιά καὶ τὰ καθιστῶ προσεκτικά, ὅταν θελήσουν νὰ γράψουν γιὰ ἓνα ὅποιοδήποτε πράγμα, ἔμφυχο ἢ ἄφυχο, μικρὸ ἢ μεγάλο, κινητὸ ἢ ἀκίνητο, νὰ τὸ παρατηροῦν πρῶτα πολὺ καλὰ καὶ ἔπειτα νὰ τὸ περιγράφουν. Θὰ πρέπει μάλιστα νὰ σταθοῦν μπροστὰ του, νὰ τὸ ἰδοῦν ἀπὸ ὅλες τίς πλευρὲς του, νὰ τὸ περιεργασθοῦν μὲ τὴ μεγαλύτερη προσοχὴ σὲ ὅλες τίς λεπτομέρειές του. Καὶ ἀφοῦ τὸ παρατηρήσουν καὶ γνωρίσουν τὸ κάθε χαρακτηριστικὸ του γνώρισμα, τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα του, τὸ χρῶμα καὶ τὸ θάρος του, τὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι κατασκευασμένο, τὸν ἦχο πού παράγει, τὴ μυρωδιὰ πού βγάζει, τὴ στάση πού ἔχει, τὴ θέση στὴν ὁποία θρῖσκεται, τίς κινήσεις ἢ λειτουργίες πού κάμνει καὶ ὅλες τίς λοιπὲς του ἰδιότητες, τότε μονάχα νὰ γράψουν.

Καὶ πραγματικὰ κατανόησαν τὰ παιδιά ὅτι ἡ βάση στὴν ὁποία πρέπει νὰ στηρίζουν τὴν ἐκθεσὴ τους εἶναι ἡ ἄμεση παρατήρηση τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων τοῦ γύρου κόσμου. Γι' αὐτὸ καὶ πρὶν νὰ γράψουν παρατηροῦν τὰ πάντα, ὅπως φανερώνουν οἱ ἐπόμενες ἐκθέσεις τους.

426. Τὸ ἐρημοκλήσι

Εἶναι πρωί. Ξεκίνησα γιὰ τὸ μοναχικὸ ἐρημοκλήσι.

Ὁ δρόμος εἶναι ἀνηφορικός. Προχωρῶ. Τὰ λιθάρια κυλοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου καὶ θορυβοῦν. Τέλος ἔφτασα. Τὸ ἐκκλησιάκι εἶναι χωμένο μέσα στὶς θεόρατες πουρνάρες. Τὰ φύλλα τῶν δέντρων σιγοψιθυρίζουν. Ἐνα πουλάκι ἀρχίζει τὸ τραγούδι του. Προχωρῶ. Ἡ πορτοῦλα ἦσαν μισανοιγμένη. Μπαίνω μέσα. Ἐκαμα τὸ σταυρὸ μου καὶ κάθησα σ' ἓνα στασίδι. Τὶ γλυκὰ πού με ἔβλεπαν οἱ ἄγγελοι! Ὁ Χριστός, καθισμένος στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μανούλας του, χαμογελᾷ.

Χαιρέτησα μιὰ μιὰ ὅλες τὶς εἰκόνες καὶ ἔφυγα.

Βραστὰ, σχολ. ἔτος 1937-38. Κοσμάς Ἱ. Οἰκονόμου. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Τίποτε δὲ διαφεύγει τὴν παρατηρητικότητα τοῦ μαθητῆ. Ὁ ἀνηφορικός δρόμος. Τὰ λιθάρια πού κυλοῦν καὶ θορυβοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Τὰ δέντρα πού πλαισιώνουν τὸ ἐξωκλήσι. Τὸ θρόισμα τῶν φύλλων. Τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν. Ἡ μισανοιγμένη πόρτα. Τὰ στασίδια. Τὸ βλέμμα τῶν ἀγγέλων. Τὸ χαμόγελο τοῦ Χριστοῦ. Ὅλη ἡ ἔκθεση στηρίζεται στὴν παρατήρηση. Παρατηρεῖ ὁ μαθητὴς καὶ γράφει.

427. Ὁ παντοπώλης

Τὸ μαγαζὶ του θρῖσκεται στὴ βόρεια ἄκρη τῆς πλατείας.

Δὲν εἶναι πολὺ εὐρύχωρο. Τὰ ράφια του εἶναι γεμάτα ἀπὸ ὑφάσματα. Ἄλλοῦ κάμπο, ἄλλοῦ μάλτα καὶ ἄλλοῦ καμπαρντίνες καὶ ὑφάσματα γιὰ πουκάμισα. Σὲ ἓνα παγκάκι θρῖσκονταν δυὸ τρία πακέτα θρεψίνη καὶ ἓνα κουτί χαλδᾶς. Πῆγα κι ἐγὼ γιὰ νὰ πάρω θρεψίνη. Βρῆκα τὸν μπαρμπα - Νικόλα νὰ κάθεται στὴν καρέκλα, πίσω ἀπὸ τὸν πάγκο, σκυφτός καὶ σκεφτικός.

— Καλημέρα, μπαρμπα - Νικόλα.

— Καλημέρα, παιδί μου. Τὶ θέλεις;

— Πενήντα δράμια θρεψίνη.

Πῆρε ἓνα κομμάτι χαρτί καὶ κόβοντας μὲ τὰ πέντε δάχτυλά του τὴ θρεψίνη, τὴν ἔβαλε στὸ χαρτί, τὴ ζύγισε καὶ τυλίγοντάς τὴν, τὴν ἔδωσε στὸ χέρι μου καὶ πῆρε τὸ πεντακοσιάρικο πού κρατοῦσα. Πῆρα τὴ θρεψίνη καὶ ἀφανίστηκα.

Ὁ μπαρμπα - Νικόλας ξανακάθησε στὸ κάθισμά του, περιμένοντας ἄλλους πελάτες.

Σήμενα, σχολ. ἔτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Καὶ αὐτὴ ἡ ἔκθεση βασίζεται στὴν παρατήρηση τῶν πραγμάτων.

Μπαίνει ο μαθητής στο μαγαζί. Με την πρώτη ματιά συνέλαβε την εικόνα του. Στενόχωρο, με τὰ ράφια γεμάτα υφάσματα και τὸ παγκάκι με θρεψίνη και χαλβά. Δεύτερη εικόνα, ὁ παντοπώλης, πίσω ἀπὸ τὸν πάγκο του, σκυφτός και σκεπτικός, στὸ κάθισμά του. Στὴ στιχομυθία πὺ ἀκολουθεῖ, ζητᾶ τὸ πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο πῆγε στὸ μαγαζί. Ἀλλὰ τὴ λεπτὴ παρατηρητικότητα τοῦ παιδιοῦ τὴ βλέπομε στὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο κόβει και ζυγίζει ὁ παντοπώλης τὴ θρεψίνη και τὴν παραδίδει στὸ παιδί.

428. Ἡ λάμπα

Εἶναι παλιά. Τὴν κρατεῖ στὴ ράχη του ἓνα ὑπομονητικὸ σακμνί. Τὸ γυαλί της εἶναι καθαρὸ. Λάμπει! Στὸ ἐπάνω μέρος εἶναι ζωγραφισμένος κι ἓνας κόκορας. Αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ μάρκα του, σκέφτηκα. Ὅταν καίη, βγάζει και κάποιον συνεχιστὸ ἤχο: Φ φ φ!... Ποῖος ξέρει γιὰτί. Τὸ πετρέλαιο μόλις πὺ σκεπάζει τὸν πάτο. Ὅλο και λιγοστεύει ἀπὸ τοὺς τριχοειδεῖς σωλῆνες τοῦ φτιλιοῦ. Τὸ τρεμουλιαστὸ φῶς τη, ἦταν ἀρκετὰ κατεδασμένο, ἔταν φύσηξε ἓνα κύμα ἀέρα και τὴν ἔσθησε. Τώρα ἀπόλυτο σκοτάδι βασιλεύει.

Αὐτὴ ἡ λάμπα φωτίζει τὴν οἰκογένεια τὴ νύχτα.

Σήμαντρα 12 Νοεμβρίου 1948. Νικόλαος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

Βλέπομε και ἐδῶ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο γράφει ὁ μαθητής. Ὅτι πέφτει στὴν ἀντίληψή του τὸ ἀπεικονίζει με τὴ γραφίδα του. Παρατηρεῖ τὴ λάμπα. Τὴ θέση στὴν ὁποία θρίσκειται. Πῶς εἶναι τὸ γυαλί της. Τὴ μάρκα στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ γυαλιοῦ. Τὸν ἤχο πὺ παράγει. Τὸ χῶρο πὺ καλύπτει τὸ πετρέλαιο. Τὸν τρόπο πὺ λιγοστεύει τὸ πετρέλαιο. Τὸ εἶδος τοῦ φωτός πὺ ἀναδίδει ἡ λάμπα κ.λ.π. Καὶ ἔταν ὁ μαθητής στηρίζεται στὴν παρατηρητικότητά του, μπορεῖ νὰ συντάξῃ μιὰ ὠραία ἔκθεση και γιὰ τὸ πιὸ ἀσήμαντο ἀντικείμενο, ἔπως εἶναι μιὰ λάμπα πετρελαίου.

429. Ἐκδρομὴ στὸν Πολύγυρο

Ξεκινήσαμε με γέλια και τραγούδια.

Περνούσαμε θουνά, πλαγιές και κάμπους. Ἀπὸ μακριὰ φάνηκε ἓνα μικρὸ χωριοδάκι! Ἦταν τὸ Παλαιόκαστρο. Νὰ και τὸ σχολεῖο του. ὦ! τί ἕμορφο! Τί στολισμένο! Στὴν θαιμιένη ἐξώπορτα, ἓνας δάσκαλος μᾶς καλωσόριζε. Ἐξω ἓνα μικρὸ προαύλιο, ἀλλὰ πάρα πολὺ στολισμένο! Κάτω ἀπὸ τὰ καταπράσινα δέντρα, κάτι ἕμορφα θαιμμένα παγκάκια, γιὰ νὰ κάθωνται τὰ παιδιά. Πιὸ πέρα ἓνας ἀνθοστόλιστος κήπος, με μιὰ ταμπέλα: «Μὴν πειράζετε τὰ λουλούδια». Καὶ ἄλλα κηπάκια με ταμπέλες. Πιὸ ἐκεῖ τὰ περιστέρια, πὺ τὰ

είχαν μέσα σὲ μιὰ πεντακάθαρη ἀποθήκη. "Όλα τὰ παιδιὰ μὲ τὶς μπλὲ ποδιές τους. Στους τοίχους διάφορες εἰκόνες καὶ χάρτες κρεμασμένοι!

Ξεκινήσαμε καὶ φτάσαμε καὶ στὸν Πολύγυρο. "Α! καὶ ἐκεῖνο τὸ σχολεῖο στολισμένο καὶ περιποιημένο. Καὶ τὶ μεγάλο σχολεῖο! Καὶ ἐκεῖ τὰ παιδιὰ μὲ τὶς ποδιές τους! "Υστερα πῆγαμε στὶς «Ἐξι Βρύσες» καὶ φάγαμε τὸ μεσημεριανὸ μας.

Δυὸ σχολεῖα, ἀληθινὰ στολίδια.

Γαλιτσία, σχολ. ἔτος 1955 - 56. Βενετία Β. Παπαθωκυλείου. Τάξη Δ'.

Ἐξαιρετὴ εἶναι ἡ παρατηρητικότητα καὶ τῆς μαθήτριας αὐτῆς. Νομίζεις ὅτι κρατεῖ στὰ χέρια τῆς μιὰ φωτογραφικὴ μηχανὴ καὶ μᾶς παρουσιάζει διάφορα ἐνσταντανὲ τῆς ἐκδρομῆς. Τὸ μικρὸ χωριό. Τὸ ὄμορφο σχολεῖο μὲ τὴ θαμμένη ἐξώπορτα καὶ τὸ δάσκαλο. Τὸ προαύλιο, τὰ δέντρα, τὰ παγκάκια. Ὁ ἀνθόκηπος μὲ τὶς ταμπέλες. Τὰ περιστέρια στὴν ἀποθήκη. Οἱ μπλὲ ποδιές τῶν μαθητῶν. Οἱ τοῖχοι μὲ τὶς εἰκόνες κ.λ.π. "Όλες οἱ ἐντυπώσεις σὰν ἀνοιξιὰτικα λουλούδια, μᾶς χαρίζουν ἕνα ὠραιότατο μπουκέτο, τὴ μαθητικὴ ἔκθεση.

430. Στὸ μουσεῖο

Σὲ μιὰ νεόκτιστη πόλη βρίσκομαι! Ὁραῖα μαγαζιά, καφενεῖα, πράσινα δάση τὴ στολίζουν! Εἶναι ὁ Λιμένας τῆς Θάσου!

Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι καὶ τὸ μουσεῖο! "Ένας ἀνθοστόλιστος κῆπος τὸ περικυκλώνει! "Ένα πουλὶ καὶ δίπλα του ἕνα λεοντάρι στέκει ἀτρόμητο! Ἀγάλματα καὶ τὰ δύο! Ἀνοίγουμε τὴν τζαμόπορτα καὶ μπαίνομε μέσα. Ἀντικρίζουμε τὸ θεὸ Ἀπόλλωνα! Ψῆλὸς ὡς τρισήμισι μέτρα! "Ένα κριάρι βαστᾶ στὸ δεξί του χέρι! Ἀπὸ κεῖ, νὰ τὰ ἀγγεῖα! Μεγάλες πήλινες στάμνες, πιάτα καὶ ἄλλα! Πήλινα ἀντικείμενα εἶναι θαμμένα στὴ σειρά! Μάρμαρα σκαλιστά, κεφάλια μὲ χτενισιές, πού θαρρεῖς πὼς τώρα βγήχαν ἀπὸ τὸ κομμωτήριο! "Ένα χέρι, χοντρό, μακρὸ, μὲ τὶς φλέβες ἀνασηκωμένες, μὲ τὰ νύχια φκιαγμένα ἔπως τὰ φυσικά!

Τὶ τέχνη, αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι! Ἕλληνες! Πόσο μᾶς ξεπερνοῦν!

Γαλιτσία 15 Νοεμβρίου 1957. Μαρία Ἀργ. Καφταντζῆ. Τάξη Στ'.

Ἐδῶ ἡ παρατήρηση τῆς μαθήτριας, στὸ ἀποκορύφωμά τῆς. Παρατηρεῖ καὶ ἔχωρίζει καὶ τὶς πιὸ μικρὲς λεπτομέρειες. Ὡς καὶ οἱ ἀνασηκωμένες φλέβες στὸ χέρι τοῦ ἀγάλματος δὲν ξέφυγαν ἀπὸ τὴν δξύτατη παρατηρητικότητά τῆς. Καὶ δὲν ξέρει μονάχα νὰ παρατηρή. Ξέρει καὶ νὰ ἀποδίδῃ μὲ κομψότητα καὶ χάρη. «Κεφάλια μὲ χτενισιές, πού θαρρεῖς πὼς τώρα βγήχαν ἀ-

πὸ τὸ κοιμωτήριο». Καὶ ἀκόμα στοχάζεται καὶ κρίνει τὰ πράγματα. «Τὶ τέχνη, αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Πόσο μᾶς ξεπερνοῦν».

Στὴν παρατηρητικότητα, ποὺ ἔχουν οἱ μαθητὲς ἀναπτυγμένη σὲ μεγάλο βαθμὸ, στηρίζονται: οἱ περισσότερες ἐκθέσεις τους καὶ ἰδιαίτερα οἱ 1, 3, 10, 31, 33, 61, 76, 106, 108, 109, 148, 152, 162, 280, 287, 299, 302, 308, 324, 336, 407, 440, 460, 461, 500, 507, 509, 514, 520, 523, 529, 533.

Βασικὸ λοιπὸν θεμέλιο τοῦ γραπτοῦ λόγου εἶναι ἡ παρατηρητικότητα. Βασικὴ καὶ ἡ ὑποχρέωση τοῦ δασκάλου νὰ ἐξασκῆ τοὺς μαθητὲς του νὰ παρατηροῦν καλὰ τὰ ἀντικείμενα ποὺ τοὺς περιβάλλουν.

Ἀλλὰ οἱ ἐκθέσεις ποὺ ἔχουν γιὰ βάση τους μόνο τὶς αἰσθήσεις, εἶναι ἀρκετὰ ἀτελεῖς. Γιατὶ οἱ αἰσθήσεις μᾶς βοηθοῦν νὰ ἐκθέσουμε μόνο τὰ συγκεκριμένα καὶ πραγματικὰ ἀντικείμενα καὶ γεγονότα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετό. Ἡ ἐκθεση δὲν πρέπει νὰ πλουτίζεται μόνο μὲ ἐξωτερικὸ ὕλικό. Πρέπει νὰ ἐκφράζῃ καὶ ψυχικὲς καταστάσεις τοῦ συγγραφέα, νὰ παρεμβάλῃ σκέψεις καὶ κρίσεις του, προσωπικὲς του ἰδέες καὶ συναισθήματα, κάτι δηλαδὴ ποὺ προέρχεται ἀπὸ μέσα του, ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμου.

Δίπλα λοιπὸν στὴν παρατήρηση, πρέπει νὰ πάρῃ μέρος καὶ ἡ ἀφηρημένη ἔννοια, ἡ σκέψη, ἡ κρίση, ὁ συλλογισμὸς, ἡ φαντασία καὶ ὅλες οἱ πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ, ἐπιπλέον δὲ καὶ ὁ συναισθηματικὸς του κόσμος, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι στὸ θέμα θὰ ἔχουμε καὶ τὴν ὑποκειμενικὴ συμβολὴ τοῦ μαθητῆ.

Αὐτὸ ὑποστηρίζει καὶ ὁ παιδαγωγὸς Gansberg: «Ἡ ἐκθεση δὲν εἶναι μόνο ἡ γλωσσικὴ ἀπόδοση ἐκείνου ποὺ γνωρίζει τὸ παιδί. Πρέπει νὰ ἀντικατοπτρίζῃ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμου, τὴ νόηση, τὸ συναίσθημα, τὴ φαντασία, τὴν κρίση».

Αὐτὸ ζητῶ καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὰ παιδιά. Ἡ κάθε ἐκθεσὴ τους νὰ μὴν εἶναι μόνο μιὰ ξηρὴ ἀπόδοση ἐκείνων ποὺ παρατηροῦν, ἀλλὰ νὰ περιέχῃ καὶ κάποια ἀτομικὴ τους σκέψη, μιὰ προσωπικὴ τους κρίση, μιὰ ὑπόθεση, ἓνα θαυμασμό, μιὰ ἀπορία τους, ἓνα συναίσθημά τους κ.λ.π. Αὐτὸ τὸ ἐλέπημε στὶς παρακάτω ἐκθέσεις.

431. Ὁ πόλεμος σκότωσε τὴ γάτα μας

Εἶχαμε μιὰ γάτα ὀμορφὴ καὶ παχουλὴ. Μέσα στὸ σπίτι τὰ μικρὰ παιδιά τὴν εἶχαμε γιὰ διασκέδαση.

Μὰ τὴν ἔφαγε κι αὐτὴ ὁ πόλεμος! Ἡ πείνα τὴν ἀνάγκασε νὰ μᾶς κλέψῃ ἓνα κομμάτι ψωμί! Χωρὶς νὰ τὸ σκεφτοῦμε καλὰ τί θὰ γινόταν, τὸ

είπαμε στὸν πατέρα!

— «Ένα κομμάτι ψωμί! Μὰ θὰ τὸ ἔτρωγε ἓνα παιδί μου καὶ θὰ ζούσε μιὰ μέρα παραπίσω». Εἶπε ὁ πατέρας καὶ κούνησε τὸ κεφάλι του μὲ φοβέρα! Ἡ γάτα καταδικάστηκε σὲ θάνατο! Ὑστερα ἀπὸ λίγο, ἡ γάτα μας δὲ ζούσε!...

Καημένη γάτα! Σὲ ἔφαγε καὶ σένα ὁ πόλεμος!

Βρασιτά, σχολ. ἔτος 1941 - 42. Ἀσημίνα Ἀντ. Παντάλη. Τάξη Στ'.

Ἡ μαθήτρια δὲν παρατηρεῖ ἀπλῶς τὰ πράγματα. Παίρνει καὶ κριτικὴ θέση ἀπέναντί τους. Προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν αἰτία τῶν πραγμάτων πού βλέπει γύρω της καὶ διατυπώνει καὶ ἀτομικὲς της σκέψεις καὶ κρίσεις. Ἡ γάτα τους, γιὰ νὰ κατευνάσῃ τὴν πείνα της, τοὺς κλέβει ἓνα κομμάτι ψωμί. Ὁ σκληρὸς πατέρας τὴ σκοτώνει. Τὴν εὐθύνῃ ἔμως γιὰ τὴν πράξη αὐτὴ δὲν τὴν καταλογίζει ἡ μαθήτρια στὸν πατέρα της. Γι' αὐτὸ ἀποφεύγει καὶ νὰ τὴ χαρακτηρίσῃ. Ὁ πραγματικὸς αὐτουργὸς ἦταν ἄλλος. Ὁ πόλεμος, πού μᾶς φέρνει ὅλα τὰ δεινά. Καὶ κλείνει τὴν ἔκθεση μὲ μιὰ βαθιὰ κρίση της: «Καημένη γάτα. Σὲ ἔφαγε καὶ σένα ὁ πόλεμος».

432. Τὸ μνημὲν τῆς μάνας

Δάκρυα, λαχτάρες, ἀναστεναγμοί, ἀκούγονται σὲ ἓνα ἐρημώσιπο!

Συγκινημένος τράθηξα καὶ ἐγὼ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Στὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ κείτεται σαβανομένη ἡ μάνα! Πλάγι της βρίσκεται λιγοθυμισμένο ἓνα παλικάρι! Ἦταν τὸ παιδί της. Ὅλη ἡ γειτονιά ἔχει συμμαζευτῆ.

— Ὅχου! λαχτάρω μου! Ὅχου! πικρὸ φαρμάκι! Φωνάζει καὶ κλαίει τὸ παλικάρι, κρατώντας τὸ φλογισμένο κεφάλι του! Ἐνα δάκρυ κύλησε καὶ ἀπὸ τὰ δικά μου μάτια. Κλάγκ κλάγκ! Ἀκούστηκε ξαφνικὰ ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ ἔλων μας ἀνασηκώθηκαν!

— «Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός...». Ἐφτασε ὁ παπᾶς!

Ἡ νεαρὴ γυναίκα ἄφησε τὸν κόσμον τοῦτον καὶ πάει γιὰ τὸν ἄλλο!... Πλάγι στὸ κρεβάτι, ἀκολουθεῖ τὸ παιδί καὶ τοῦ φαίνεται νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ καὶ νὰ κοιμηθῇ μαζί της!

— «Ἄγιος ὁ Θεός...» δευτερεύει ὁ παπᾶς, μέσα ἀπὸ τὸ ράσο του!

Πάει ἡ μάνα! Πάει!... Ἐμείνει ὄρφανὸ καὶ τὸ παιδί!

Τὶ ἄφελος στὸν ἄνθρωπον ὅσα κι ἂν ἀποχτήσῃ!

Βρασιτά 28 Νοεμβρίου 1935. Βασίλειος Π. Κυριαφίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Καὶ ἐδῶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης δὲν εἶναι μόνο τὰ πράγματα. Εἶναι καὶ οἱ σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ

πράγματα και τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Στὴν ἔκθεση κυριαρχεῖ ὁ πόνος ἐνὸς παιδιοῦ γιὰ τὸ χαμὸ τῆς μάνας του καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης ποὺ συνδέει τόσο στενὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας. Μιὰ σπαραχτικὴ σκηναὴ ξετυλίγεται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ μαθητῆ. Σκηναὴ ποὺ φέρνει καὶ στὸν ἴδιο τὴ συγκίνηση καὶ τὰ δάκρυα στὰ μάτια, γι' αὐτὸ καὶ μᾶς τὴν περιγράφει μὲ τέτοιο ἀριστουργηματικὸ τρόπο. Ὁ μικρὸς μαθητὴς ἀντικρίζει τὴ ζωὴ φιλοσοφικὰ. Βλέπει τὴ ματαιότητα τοῦ κόσμου καὶ ἀποφαίνεται. «Τὶ ὄφελος στὸν ἄνθρωπο ὅσα κι' ἂν ἀποχτήση».

433. Διάβαινα ἀπὸ τὴ θρύση

Πολλὲς νέες καὶ νέοι ζωηροί, μὲ τὰ σταμνιά τους, στέκονται γύρω στὴ θρύση νὰ γεμίσουν.

Δίπλα τους θρίσκειται καὶ ἓνα μικρὸ ἄσπρο ἀλογάκι. Στέκεται στὴν ἄκρη συλλογισμένο, ἐνῶ πρὶν ἔτρεχε χαρούμενο κοντὰ στὴ μάνα του. Θὰ διψᾷ, εἶπα. Τὸ νερὸ ἔτρεχε ἄφθονο! Τὰ σταμνιά ἔλο γεμίζουν καὶ φεύγουν! Τὸ ἀλογάκι: βλέπει τὸ εὐλογημένο νερὸ καὶ ἀκούει τὸ μουρμούρισμά του! Καὶ ἔλο ξεραγλείφει τὸ στεγνὸ στόμα του καὶ κατεβάζει τὸ ξερὸ σάλιο του! Τὰ μάτια του εἶναι γεμάτα δάκρυα! Γιατί ἄραγε; Κανένας ὅμως δὲν τοῦ ἔδωσε σημασία! "Ὅλοι γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους βλέπουν! Μόλις κάμνει νὰ ὀρέξη τὸ διψασμένο χεῖλι του, τὸ θρίζουν καὶ τὸ διώχνουν! Πολλὲς φορές προσπάθησα νὰ τὸ ποτίσω, ἀλλὰ οἱ ἄλλοι μοῦ ἔλεγαν:

— «Σὲ ξένο μαγέρεμα μὴ θάζης ἀλάτι».

Πόσο κακοὶ ἀλήθεια εἶναι οἱ ἄνθρωποι, εἶπα καὶ ἔφυγα.

Βρυξέλες, γκολ. ἔτος 1938 - 39. Κωνσταντῖνος Γ. Ναδάρ. Ἰάξη Στ'.

Ὁ μαθητὴς γίνεται μάρτυρας τῆς σκηναὴς αὐτῆς, γύρω ἀπὸ τὴ θρύση, ποὺ χαρίζει τὸ νερὸ τῆς σὲ ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Παρακολουθεῖ τὶς κινήσεις τοῦ διψασμένου ἀλόγου, βλέπει καὶ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ζῴου. Τὴν ξηρὴ ἀπαρίθμηση τῶν παρατηρήσεών του, τὴ συνοδεύουν καὶ δικές του σκέψεις, ἀπορίες καὶ κρίσεις. «Θὰ διψᾷ! εἶπα». «Γιατί ἄραγε;». «Πόσο κακοὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι».

434. Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεύα

* Ἄς ρίξουμε παιδιὰ τὰ μάτια μας ἐπάνω στὸν ἥρωα. ● Ἄ δοῦμε στήθια λιονταρίσια, χέρια ἀτσάλινα, μάτια ἀετοῦ, μαλλιά κατσαρά, μουστάκι παχύ, καρδιὰ καὶ παλικαριά!

Τετάρτη ἦταν, τὴ δευτέρῃ ὥρα, ὅταν μάθαμε τὸ θάνατό του. Καλύ-

τερα νά ήταν άγνωστο αυτό τὸ μάθημα σ' ὅλα τὰ ἑλληγόπουλα! Ἀκούγοντας ἀπὸ τὸ δάσκαλο τὰ παρακάτω λόγια, τὸ μαντίλι μου ἔμιασε πολλὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια μου!

— Ναί, ὁ ἴδιος ὁ Γκούρας τὸν τυράννησε μέσα στὴ φυλακὴ καὶ τὸν ἔριξε κάτω ἀπὸ τὸ θράχο καὶ ἔγινε κοιμιάτια!...

Κοιμιάτια αὐτὸ τὸ παλικάρι! Κοιμιάτια αὐτὸς ὁ ἥρωας, πού μὲ ἔκατο δεκαοχτὼ παλικάρια σταμάτησε ἑννιὰ χιλιάδες τούρκικο στρατό! Μὰ γιατί; Ὁ νοῦς μου ὥρες ἦταν στὸν ἥρωα τὸν Ὀδυσσεά.

Τὰ μάτια μου ἔτρεχαν καὶ ἡ στενοχώρια μὲ κυρίευε. Πῶς θὰ τὸν ξεχάσω καὶ πότε!

Σήμερον, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρopoulos. Τάξη Στ'.

Ὅλοι οἱ μαθητές, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας μας, γράφουν ἐκθέσεις, πού δείχνουν ὅτι πέτυχε τὸ σχολεῖο νά ἀναπτύξῃ στὸν ἀνώτατο βαθμὸ τὸ πατριωτικὸ τους συναίσθημα. Αὐτὸ τὸ συναίσθημα ἐκδηλώνει καὶ ὁ μαθητὴς στὴν ἐκθεση αὐτή, μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸν ἀληθινὸ θαυμασμὸ καὶ ὑπερηφάνεια, μὲ τὰ ὁποῖα περιγράφει τὸν ἥρωα. Μὰ ταυτόχρονα συγκλονίζουν τὸ μαθητὴ καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ πόνου, τῆς ἐκπλήξης καὶ τῆς συντριβῆς, μόλις πληροφορεῖται ἀπὸ τὸ δάσκαλο γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ ἥρωα. Γιὰ τέτοιον ἀντρεπωμένο, τέτοιος θάνατος, δὲ χωρεῖ στὸ μυαλό τοῦ μαθητῆ. Νά σκοτωθῆ στὴ μάχη ὅπως ὁ Παπαφλέσσας, θὰ τὸ ἔδρισκε φυσικό. Ἀλλὰ νά πεθάνῃ ἀπὸ χέρι ἀδελφικό, αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητο. Καὶ κλαίει ὁ μαθητὴς καὶ σκουπίζει τὰ δάκρυά του. Καὶ προχωρεῖ καὶ σὲ ἄλλη θαυότερη σκέψη. «Καλύτερα νά ήταν ἄγνωστο αὐτὸ τὸ μάθημα σ' ὅλα τὰ ἑλληγόπουλα». Ἄς διδαχθοῦμε ἀπὸ ἓνα μαθητὴ τοῦ δημοτικοῦ, καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ σύμβουλοι πού συντάσσουν τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα καὶ ἡμεῖς οἱ δάσκαλοι πού τὰ ἐφαρμόζουμε, ποιὰ ὕλη πρέπει νά παρέχουμε στὴν παιδικὴ ψυχὴ.

435. Χτυπᾶ ἡ καμπάνα

Ντάν!... ντάν!... χτυπᾶ ἡ καμπάνα! Γιατὶ χτυπᾶ σήμερα θλιθερά;

Τὸ χέρι πού πιάνει τὸ σκοινί, τρεμάμενο καὶ σιωπηλὸ κινιέται παλινδρομικά! Ντάν!... ντάν!... Ἄντι ν' ἀκουστῆ ἡ χαρμύσση φωνὴ τῆς, ἀκούστικε ἡ θλιθερή, καὶ μᾶς εἶπε πῶς κάποιος πέθανε!

Μιά ομάδα ἀνθρώπων, κλαίμενοι, θλιμμένοι, μαρμαμένοι, κάθονται ἐμπρὸς στοῦ «Λογία» τὸ σπίτι. Παρακάτω ἄλλη ομάδα φκιάνουν τὴν κάσα! Δυὸ κορίτσια ἄφησε ὄρφανὰ καὶ τὴ μητέρα τῆς τὴν πονεμένη. Τριάντα ἑφτά χρονῶ ἦταν! Τὴ βάζουν μέσα στὸ σανιδένιο σεντούκι καὶ μὲ μεγάλη πομπὴ τὴν ὀδηγοῦν πρὸς τὰ μνήματα!...

Γιατί νά μὴν πεθάνῃ μιὰ γριά καὶ ν' ἀφήσῃ τὴ νέα; Ἄλλὰ ξέρεις τί λέει μιὰ παροιμία; "Ὅταν ἀνέβηκε ὁ χάρος ἐπάνω στὴ συκιά ἔτρωγε καὶ ἄγουρα καὶ γινωμένα σύκα!

Σήμερον 20 Μαρτίου 1952. Χρῆστος Π. Χατζηπούλιας. Τάξη Στ'.

Νιώθει ὁ μαθητὴς τὴ θλίψη πού φέρνει ὁ θάνατος. Συνταράζεται καὶ ὁ ἴδιος. Τὰ αἰσθήματά του τὰ διερμηνεύει ἄριστα καὶ τὰ μεταδίδει καὶ στοὺς ἀκροατὲς του, μὲ τὸν πένθιμο ἦχο τῆς καμπάνας. Ξέρει ἀκόμη ὁ μαθητὴς καὶ τὸ ἐκφράζει μὲ μιὰ παροιμιακὴ του φράση, ὅτι κανένας δὲ θά ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν κοινὴ μοίρα τῶν ἀνθρώπων, τὸ θάνατο.

Σ' ὅλες αὐτὲς τίς ἐκθέσεις, ὅπως καὶ στὶς 2, 3, 4, 10, 13, 15, 18, 20, 22, 31, 40, 50, 52, 53, 56, 60, 61, 65, 107, 211, 224, 227, 256, 259, 267, 288, 308, 321, 323, 325, 373, 376, 395, 400, 410, 430, 438, 440, 446, 454, 485, 492, 493, 495, 508, 517, 546, 548, 552, 555, καὶ σὲ πολλές ἄλλες, ὅλες οἱ πνευματικὲς λειτουργίες τῶν μαθητῶν, τροφοδοτοῦν τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκθέσεών τους. Τὶ σκέψεις ἀλήθεια καὶ σοβαροὶ στοχασμοί! Τὶ κρίσεις καὶ σπουδαῖα διανοήματα! Τὶ φαντασία καὶ πλοῦτος ἰδεῶν! Ἄλλὰ καὶ τί συναισθήματα πλημμυρίζουν τὸν ψυχικὸ τους κόσμο!

Ἔχουν τὴν ἰκανότητα τὰ παιδιὰ νὰ εἰσδύουν στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων πού περιγράφουν, πάλλονται καὶ τὰ ἴδια ἀπὸ ἀνάλογα συναισθήματα καὶ κατορθώνουν νὰ μεταδώσουν τὴν ἀντίστοιχη ψυχικὴ δόνηση καὶ στὸν ἀκροατή.

Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι τὰ παιδιὰ, πολλές φορές ἀντικρίζουν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, καὶ μέσα στὶς γραμμὲς τῶν ἐκθέσεών τους διαχύνεται δλόκληρη φιλοσοφικὴ διάθεση.

Ἔτσι ἀποχτοῦν τὰ παιδιὰ τὸν τρόπο νὰ συλλέγουν τὸ ὕλικὸ τῶν ἐκθέσεών τους. Δὲ μένει τώρα παρὰ νὰ διδαχθοῦν καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐκθέτουν λογοτεχνικὰ τὰ διανοήματά τους.

Αὐτὸ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποκαλύψουμε στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ἡ τέχνη, μὲ τὴν ἔννοια τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ὄχι τῆς χειρωνακτικῆς δημιουργίας, εἶναι ἡ ἰκανότητα ποὺ ἀποχτάει κανένας, μὲ τὴν καθοδήγηση, τὴ μελέτη καὶ τὴ δική του ἐμπειρία καὶ ἰδιοφυΐα, νὰ δημιουργῇ ἔργα, ποὺ προκαλοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ ἢ τοῦ ἀκροατῆ μιὰν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση.

Τὴν ἀπόλαυση αὐτὴ τὴν αἰσθητικὴ μᾶς τὴ δίνουν, ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ καλὲς τέχνες. Ἐνα παρακλάδι τους εἶναι καὶ ἡ λογοτεχνία. Γιατὶ καὶ αὐτὴ μᾶς τέρπει καὶ μᾶς εὐχαριστεῖ καὶ μᾶς χαρίζει μιὰ μοναδικὴ ἀπόλαυση, χάρις στὴν ὡραία μορφή μὲ τὴν ὁποία μᾶς παρουσιάζουν οἱ λογοτέχνες τὶς ιδέες καὶ τὰ συναισθήματά τους.

Ἡ λογοτεχνία, ὅπως τὸ δηλώνει καὶ ἡ λέξις, εἶναι ὁ ἔντεχνος λόγος. Εἶναι ἡ τέχνη τοῦ λόγου, ἡ ἰκανότητα νὰ χειρίζεται κανένας μὲ τέχνη τὸ γραπτὸ λόγος. Καὶ ὅπως ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες καλὲς τέχνες ἔχει τὸ δικό της μέσο μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζεται—ἡ μουσικὴ τὸν ἦχο, ἡ ζωγραφικὴ τὸ χρῶμα, ἡ γλυπτικὴ τὸ μάρμαρο κ.λ.π.— ἔτσι καὶ ἡ λογοτεχνία, σὰν ἐκφραστικὸ τῆς μέσου χρησιμοποιεῖ τὸν λόγο, τὴ γλῶσσα, ὅπως τονίσαμε καὶ σὲ προηγούμενο κεφάλαιο.

Ἀλλὰ ἡ λογοτεχνία δὲ μεταχειρίζεται τὸν ἀπλὸν λόγο, τὴ συνηθισμένη γλῶσσα τῆς καθημερινῆς μας ὁμιλίας. Ἔχει μιὰ διαφορετικὴ γλῶσσα, ποὺ δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ ἐκεῖνη ποὺ μιλοῦμε ἑμεῖς.

«Ἡ ποίηση (ἐπομένως καὶ ἡ λογοτεχνία), ὅπως λέγει καὶ ὁ Γ. Θέμελης, εἶναι γλῶσσα. Ἀπὸ τὴ γλῶσσα ἀρχίζει καὶ σ' αὐτὴ καταλήγει, μέσα στὴ γλῶσσα ὑπάρχει καὶ σ' αὐτὴ ἐξαντλεῖται. Ἔχει ὅμως, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, μιὰ δική της γλῶσσα. Μᾶλλον πρέπει νὰ ποῦμε, ὅτι χρησιμοποιεῖ τὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ κατὰ ἕνα ἄλλο τρόπο, ποὺ διαφέρει ἀπὸ κείνο ποὺ τὸ χρησιμοποιεῖ ἡ καθημερινὴ ὁμιλία καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γλωσσικὴ διατύπωση ἢ γενικώτερα ἡ λογικὴ».

Ξέρομε ότι οί λέξεις πού χρησιμοποιούμε στην έκφρασή μας, έχουν διπλή σημασία. Ἄλλοτε κυριολεκτική και ἄλλοτε μεταφορική. Ἡ κοινή γλώσσα, ὅπως και ἡ γλώσσα τῆς ἐπιστήμης, ἐπιδιώκει τήν κυριολεξία. Φροντίζει δηλαδή νά ἀποδώσῃ τίς ἔννοιες τῶν πραγμάτων μέ σαφήνεια, μέ ἀκρίβεια, μέ μιᾶ ὀρισμένη και ταιριαστή λέξη. Ἐνώ ὁ λογοτέχνης κάνει ἀγώνα νά βρῆ τήν κατάλληλη λέξη και ἔκφραση, μέ τήν ὁποία ζητεῖ νά ἐπιτύχῃ τήν ὁμορφιά, τὸ χρῶμα, τήν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση, τὴ συναισθηματικὴότητα, τὸν ψυχικὸ κραδασμό, μέ ἀπώτερο σκοπὸ νά μᾶς εὐχαριστήσῃ, ἀλλὰ και νά μᾶς διδάξῃ τὸ ὠραῖο και τὸ ἀληθινό. Ἡ ἀπλή λοιπὸν γλώσσα, ὅπως και ἡ ἐπιστήμη, κυριολεκεῖ και ἐπιδιώκει νά πείσῃ, ἐνώ ἡ λογοτεχνία ὑποβάλλει και ἐπιζητεῖ νά γοητεύσῃ μέ τήν ὁμορφιά.

Και ὁ λογοτέχνης βρίσκει τήν κατάλληλη λέξη και ἔκφραση, μέ τήν ὁποία πετυχαίνει νά ὑποβάλλῃ και νά γοητεύῃ τὸν ἀναγνώστη, γιατί κατέχει τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, τοὺς κανόνες και τοὺς νόμους τῆς λογοτεχνίας, οἱ ὅποιοι τὸν καθοδηγοῦν πῶς νά γράφῃ, πῶς νά ἐκφράζεται μέ ὁμορφιά και χάρη. Γιατί και ἡ λογοτεχνία σὰν τέχνη ἀλλὰ και σὰν ἐπιστήμη μαζί τοῦ λόγου πού εἶναι, ἔχει τὰ μυστικὰ τῆς, ὅπως και κάθε ἄλλη τέχνη και ἐπιστήμη ἔχει τὰ δικά τῆς μυστικὰ.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, πρέπει νά διδαχθῇ και τὸ παιδὶ στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Και ἐπειδὴ τὰ μυστικὰ αὐτὰ εἶναι ὑπόθεση τῆς λογοτεχνίας, θὰ μπορούσαμε νά πούμε ὅτι και τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιᾶ διδασκαλία τῆς λογοτεχνίας.

Πολλοὶ ὅμως ὑποστηρίζουν ὅτι «ἡ τέχνη εἶναι ἀπρόσιτη και οὔτε διδάσκεται. Δὲ μαθαίνει κανένας νά γράφῃ. Τὸ ὕφος εἶναι χάρισμα, εἶναι τάλεντο. Τῶχουμε ἢ δὲν τῶχουμε. Μέσος ὅρος δὲ χωράει. Ὁ συγγραφέας δὲ γίνεταί, γεννιέται».

Μὲ τήν ἀποψη ὅμως αὐτή, πολλοὶ ἄλλοι δὲ συμφωνοῦν. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς και ὁ Albalaci, ὁ ὅποιος λέγει ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει μιᾶ σύγχυση. «Ἀσφαλῶς, λέγει, ἓνα μέρος τῆς τέχνης τοῦ Λόγου δὲ μαθαίνεται, ἀλλὰ ἓνα ἄλλο μαθαίνεται. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ μάθωμε σὲ κανέναν πῶς νά γίνῃ Μπασουέ ἢ Αἰσχύλος. Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχει στὴν τέχνη, πού διδάσκει τὸ καλὸ γράψιμο, ἓνας τρόπος, πού μπορεῖ εὐκόλα ν' ἀνεβάσῃ μιᾶ πλευρὰ τῆς τέχνης. Πολλοὶ γράφουν ἄσχημα γιατί δὲ φρόντισαν νά πληροφορηθοῦν ἐκεῖνα πού θὰ τοὺς ἀνοίγαν περισσότερο τὸ δρόμο τῆς δημιουργίας. Καὶ ἂν εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ μεγαλοφυΐα δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μιᾶ μακρόχρονη ὑπομονή, τότε μπορούμε νά ὀρνοτοφωναῶμε πῶς ἡ τέχνη τοῦ Λόγου μπορεῖ σιγὰ σιγὰ νά μαθευτῇ. Ὅλοι γράφουν, ἀρκεῖ νά ἔχουν κάποια διαφώτιση και καθοδήγησι πάνω στὸ θέμα τῆς τέχνης, ὡς τὸ σημεῖο πού ν' ἀξιοποιήσουν τὸ

λανθασμένο ταλέντο τους. Γράφουν άσχημα όσοι δέν έμαθαν κι ούτε διδάχθηκαν τó μηχανισμό τού ύφους, τήν ανατομία τών λέξεων, τó πώς βρίσκουμε μιá εικόνα, τó πώς φτιάχνουμε μιá φράση. Τó ύφος λοιπόν θά τó διδάξουμε. Ένα βοήθημα πάνω στην τέχνη τού Λόγου είναι αναγκαίο και λογικό. Έ ανάγκη ενός óδηγοú είναι άπόλυτη για όσους θέλουν νά παρουσιάσουν κάτι όμορφο και σωστό, για όσους βρίσκονται στο δρόμο για τή δημιουργία, για όσους δέν είναι μεγαλοφυείς στο είδος τής τέχνης τού Λόγου. Γιατί θάταν ψέμα νά πούμε πώς θά διδάξουμε μιá μεγαλοφυία, πού ή σφραγίδα τής φύσης τούδωσε τó χρίσμα, πού όλα τάχει μέσα του, άφου τó δόθηκε τó μεγάλο χάρισμα. Μιλάμε όμως για κείνους πού έχουν μιá κλίση κοινή και πού μπορούν νά διπλασιάσουν τó ταλέντο τους με τήν προσπάθεια και τίς συμβουλές. Έ φιλολογία δέν είναι μιá έπιστήμη άπρόσιτη, προορισμένη για λίγους μυημένους. Είναι: μιá κλίση πού ó καθένας φέρνει μέσα του και πού τήν αναπτύσσει λίγο πολύ, σύμφωνα με τίς άπαιτήσεις τής ζωής του. Τó χάρισμα τού νά γράφει κανένας, είναι μιá φυσική ικανότητα, όπως ακριβώς και τó χάρισμα τού νά μιλάει καλά».

Και ó Κ. Παπανικολάου τά ίδια ύποστηρίζει: «Θά ήταν άσύμφωνο πρós τήν πραγματικότητα νά δεχθούμε ότι οί συγγραφείς μόνο γεννώνται, αλλά δέ γίνονται. Φυσικά δέν πρέπει νά παραβλέψουμε τή φυσική καταβολή και τίς προδιαθέσεις τών διαφόρων άτομων. Δέν θά άρνηθούμε όμως ότι τó συγγραφικό και συνθετικό έργο είναι δημιούργημα διαφόρων άλλων παραγόντων και όρων, πού βοηθούν μιá προδιάθεση στην εξέλιξη και τελειοποίησή της. Και υπάρχουν πολλά μέσα και τρόποι, για νά μορφώσουμε τó συνθετικό ταλέντο και νά αποκτήσουμε τή δύναμη και τέχνη νά γράφουμε καλά. Από τά μέσα αυτά τά σπουδαιότερα είναι ή σπουδή τών κανόνων τής τέχνης τού λόγου, ή μελέτη και ή άνάλυση έκλεκτών έργων».

Άπό όλα αυτά, εγάζουμε τó συμπέρασμα, ότι, άφου ή δύναμη τού λόγου είναι μιá έμφυτη κλίση, μιá φυσική ικανότητα και προδιάθεση, κοινή σέ όλους, μπορεί και τó σχολείο νά τήν καλλιεργήσει και νά τήν αναπτύξει με τή διδασκαλία και τήν καθοδήγηση. Και άκόμη ότι ή γλώσσα τής λογοτεχνίας και γενικά οί κανόνες και οί κοινές αρχές και άπαιτήσεις τής καλογίας και τής καλής έκθεσης, πρέπει νά διδάσκονται, έστω και στις πιο άπλοποιημένες και άδρες γραμμές, στους μαθητές τών άνώτερων τάξεων τού δημοτικού σχολείου. Γιατί μόνο ύστερα άπό μιá τέτοια διδασκαλία θά μπορέσουν νά μυηθούν στα μυστικά τής λογοτεχνίας, θά είναι σέ θέση νά κρίνουν αν ένα κείμενο πού διαβάζουν είναι γραμμένο σέ γλώσσα λογοτεχνική και θά μπορέσουν και αυτοί νά γράφουν λογοτεχνικές έκθέσεις.

Έ γραφή τής έκθεσης είναι μιá τέχνη, πού πρέπει νά τή μάθει τó παιδί. Και ή τέχνη αυτή, όπως είπαμε, μαθαίνεται. Άλλωστε τó δημοτικό

σχολείο, δὲ σκοπεύει νὰ κάμῃ ἐπιστημονικὴ ἐργασία καὶ νὰ θγάλλῃ μεγάλους λογοτέχνες, νὰ δημιουργήσῃ Ὀμήρους καὶ Αἰσχύλους κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Albalat. Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο εἶναι ἓνα ἐργαστήριον ποῦ θὰ βοηθήσῃ ἀπλῶς καὶ θὰ ἀσκήσῃ τὸ παιδί νὰ ἀποχτήσῃ κάποια λογοτεχνικὴ στοιχείωση. Εἶναι ἓνα θερμικὸ πλοῖον, ἓνα μικρὸ φυτώριον ποῦ θὰ καλλιεργήσῃ τὰ πρῶτα νεαρὰ λογοτεχνικὰ βλαστάρια.

Καὶ ἡ πολύχρονη ἀτομικὴ μου πείρα, μὲ δίδαξε ὅτι ὅλα γενικῶς τὰ παιδιὰ, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τελείως καθυστερημένα, ἔχουν μέσα τους μιὰ κλίση κοινὴ, κάποιο σπέρμα λογοτεχνικόν, ἔτοιμον νὰ βλαστήσῃ καὶ νὰ ἀνθίσῃ, μὲ μιὰ σοβαρὴ προσπάθεια τοῦ δασκάλου, μὲ μιὰ διαφώτιση καὶ καθοδήγησιν ἐπάνω στὸ θέμα τῆς τέχνης τοῦ λόγου.

Πιστεύω ὅτι τὸ δικό μας παιδί, τὸ ἑλληνόπουλον, ἔχει ἔμφυτον μέσα του τὸ καλαισθητικὸ συναίσθημα, τὸ ὕψος τὸ λογοτεχνικόν, τὰ σπέρματα τὰ λογοτεχνικὰ, ποῦ εἶναι ἔτοιμα νὰ ξεσπάσουν καὶ νὰ φανερωθοῦν, ἀρκεῖ νὰ τὰ βοηθήσουμε στὴν ἐκδήλωσίν τους. Καὶ πῶς νὰ μὴν τὰ ἔχῃ, ὅταν γεννιέται καὶ μεγαλώνῃ μέσα σὲ μιὰ τέτοια ἀπαράμιλλη φύση, ὅπως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ, ποῦ τὴ σκεπάζει τὸ γαλάζιον χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, τὴ ζῶνει μιὰ μαγεμένη θάλασσα, τὴν πλημμυρίζει τὸ πράσινον, τὴν ἀρωματίζει ἡ εὐωδιὰ τῶν λουλουδιῶν τῶν βουνῶν τῆς καὶ τὴ γλυκαίνει ἡ φωνὴ τοῦ ἀηδονιοῦ!

Ὅχι μονάχα μποροῦν νὰ γράψουν τὰ παιδιὰ ἐκθέσεις λογοτεχνικὰς, ἀλλὰ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ, σὲ κάθε σχολεῖο καὶ σὲ κάθε τάξιν, ὑπάρχουν παιδιὰ, ἐλάχιστα βέβαια, ποῦ τὸ χάρισμα τοῦ γραπτοῦ λόγου τὸ ἔχουν ἀναπτυγμένον σὲ σημεῖον ποῦ προξενεῖ τὸ θαυμασμό.

Τέτοια παιδιὰ θὰ μπορούσα νὰ κατανομάσω πολλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μου μαθητές. Εἶναι τὰ παιδιὰ, ποῦ τόσο ἐπιγραμματικὰ τὰ χαρακτήρισε ἓνας πολιτικός μας, ὅτι «ἔχουν στὸ μέτωπό τους τὴ σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ πνεύματος». Καὶ ποῖός ξέρει ἂν στὰ παιδιὰ αὐτὰ δὲν κρύβεται κάποιος Παπαδιαμάντης, ἓνας Καρκαβίτσας, ἓνας Παλαμᾶς. Ἀλλὰ εἶναι συνήθως παιδιὰ φτωχὰ. Καὶ οἱ οἰκονομικὲς συνθήκες ἀφανίζουν τέτοια ταλέντα. Κρίμα νὰ γάνωνται τόσοι ταλαντοῦχοι καὶ νὰ μὴν μποροῦν νὰ πάρουν «τὸ μεγάλο δρόμον τῆς εὐδοκίμησεως» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ πολιτικοῦ. Εἶναι τὰ παιδιὰ ποῦ ἀκολουθοῦν διαφορετικούς δρόμους. Τὰ περισσότερα παραμένουν στὴν ὑπαίθρο, ὅπου, ἀντὶ γιὰ τὴν πένα, χειρίζονται τὸ ἀλέτρι τοῦ γεωργοῦ ἢ τὸ ποιμενικὸ ραβδί. Καὶ ἄλλα, σὰν ἄλλοι Ὀδυσσεῖς, καταφεύγουν σὲ ξένες, θετὲς πατρίδες, νὰ λύσουν ἐκεῖ τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς, ἀφοῦ ἡ δικιά τους πατρίδα, σὰ φτωχὴ καὶ αὐτὴ ποῦ εἶναι, δὲν μπόρεσε νὰ ἀξιοποιήσῃ τὸ φυσικόν τους ταλάνον.

Ποιά εἶναι τώρα, τὰ μυστικὰ αὐτὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, οἱ ἔκφραστικὲς αὐτὲς ἰδιορρυθμίαι, οἱ ξεχωριστοὶ λεκτικὸι τρόποι, τὰ εὐρήματα καὶ τεχνάσματα, τὰ καλλωπίσματα γενικὰ τοῦ λόγου, μὲ τὰ ὅποια ὁ λογοτέχνης

διατυπώνει κάπως διαφορετικά από μᾶς τὰ διανοήματά του καὶ πετυχαίνει νὰ δώσῃ στὸ λόγο τὴ δύναμη, τὸ κάλλος, τὴ χάρη, τὴ μουσικότητα: Εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἢ λογοτεχνία καὶ ἢ ποίηση καὶ ὁ ρητορικός λόγος τὰ ὀνομάζει αἰσθητικὰ στοιχεῖα ἢ σχήματα ἢ στολίδια τοῦ λόγου καὶ ποὺ ὅλα μαζί ἀπαρτίζουν αὐτὸ ποὺ λέμε ὕψος λογοτεχνικό.

Καὶ τὰ σχήματα αὐτὰ τοῦ λόγου εἶναι πάρα πολλά. Ὁ Κώστας Παπανικολάου στὸ βιβλίον του «Νεοελληνικὴ Καλολογία» τὰ ἀνεβάζει σὲ 102. Τὰ χωρίζει δὲ σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες. Σὲ σχήματα λέξεων καὶ σχήματα νοημάτων. Τὰ ἐπαναλαμβάνω μὲ τὴ σειρά ποὺ τὰ παραθέτει καὶ ὁ ἴδιος. Τὰ σχήματα τῶν λέξεων εἶναι: Ἡ ἀναστροφή ἢ ὑπερβατό. Ἡ ἔλλειψη ἢ βραχυλογία. Ὁ πλεονασμός. Ἡ σύλληψη ἢ κατὰ σύνεση ἢ κατὰ τὸ νοούμενο. Ἡ ἐναλλαγὴ. Ἡ ὑπαλλαγὴ. Ἡ σύμφυση. Τὸ ἀνακόλουθο. Τὸ καθ' ὄλον καὶ μέρος. Ἡ προσθήκη ἢ παράθεση. Ἡ παρένθεση. Ἡ ἔλξη. Ἡ πρόληψη. Τὸ πρωθύστερο. Τὸ χιαστό. Ὁ κύκλος. Ἡ ἐπανάληψη ἢ ἐπαναφορά. Ἡ παρονομασία ἢ ἐτυμολογικὸ σχῆμα. Τὸ ὁμοιοτέλεστο ἢ ὁμοιοκατάληκτο. Ἡ σύνδεση ἢ συμπλοκή. Ὁ διαχωρισμός. Τὸ σχῆμα παραλλήλου. Ὁ παραλληλισμός. Τὸ σχῆμα «ἔν διὰ δυοῖν». Ἡ παλλιλλογία ἢ ἀναδίπλωση. Ἡ ἀντιστροφή ἢ ἐπιστροφή ἢ ἐπιφορά. Ἡ ἐπάνοδος ἢ ἐπαναστροφή. Τὸ πολυσύνθετο ἢ πολυσύνδετο. Ἡ συνωνυμία. Τὸ ἀσύνδετο. Τὸ ζεύγμα ἢ σύζευξη. Τὸ ἰσόκυλο ἢ πάρισο. Τὸ πολύστικτο. Ἡ ἀντανάκλαση. Ἡ μείωση ἢ ταπεινώση. Ἡ μεταφορά. Ἡ μετωνυμία. Ἡ συνεχδοχὴ. Ἡ ἀλλαγρία. Ἡ ἀντονομασία. Ἡ ἀντίφραση. Ἡ παραδοξολογία ἢ ὀξύμωρο. Ἡ κατάχρηση.

Καὶ τὰ σχήματα τῶν νοημάτων εἶναι τὰ ἐπόμενα: Ἡ παράλειψη. Ἡ ὑπερβολή. Ἡ λιτότητα. Ὁ εὐφημισμός. Ἡ συσώρευση ἢ ἀπαρίθμηση. Ἡ περιφραση. Ἡ ἐπιφώνηση. Ἡ ἐναντιότητα ἢ ἐξ ἀντιθέτου. Τὸ λογοπαίγνιο. Ἡ ἀποσιώπηση. Ἡ ἀναβολή. Ἡ εἰρωνία. Ὁ ἀστεϊσμός. Ὁ μυκτηρισμός. Ἡ χλεύη. Ὁ καγχασμός. Ὁ σαρκασμός. Τὸ κλιμακωτό. Ἡ παρομοίωση ἢ σύγκριση. Ἡ ὑποτύπωση. Ἡ ἀντίθεση. Ὁ ὑπαινιγμός. Ἡ ἐρώτηση. Ἡ ὑποφορά. Ἡ ἀναφώνηση. Ἡ εὐχή. Ἡ παράκληση. Ἡ κατάρα. Ἡ παραίνεση. Ἡ ἀπειλή. Ἡ ἀποστροφή. Ἡ προσωποποιία. Ὁ διαλογισμός. Ὁ διάλογος. Ἡ ἔμφαση. Ἡ προδιόρθωση. Ἡ ἐπανόρθωση. Ἡ ἐπιμονή. Ἡ ἠθοποιία. Ἡ συγχώρηση. Τὸ ἀπόφθεγμα. Ἡ ἄδεια. Τὸ κράμα. Ἡ διαπόρηση. Ἡ ἀμφιβολία. Ἡ ἀναδρομή. Ἡ ἀνακοίνωση. Τὸ ἀνταπόδοτο. Ἡ ἀνταπόδοση. Ἡ ἀντιμεταβολή. Ἡ ἀντιπρόταση. Ὁ ἀντισυλλογισμός. Ἡ ἀπαγωγή - ἐπαγωγή. Ἡ ἀπόσταση. Τὸ ἀπροσδόκητο ἢ παράδοξο. Ἡ ἐκφώνηση ἢ ἀνακλητό. Ὁ ἔλεγχος. Ἡ ἐνσταση καὶ ἀντιπαράσταση. Ἡ προκατάληψη.

Σ' αὐτὰ τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα πρέπει νὰ μνηθῆ ὁ μαθητὴς, αὐτὰ πρέπει νὰ διδαχθῆ ἀπὸ τὸ δάσκαλό του. Καὶ ὅταν τὰ κατανοήσῃ καὶ τὰ ἀφομοιώσῃ, θὰ μπορῆ νὰ τὰ ἀνακαλύπτῃ στὰ βιβλία ποὺ διαβάξῃ, θὰ εἶναι σὲ

θέση να κρίνει τη γλωσσική δύναμη και όμορφα ένός γραπτού κειμένου και θα αποκτήσει την ικανότητα να τα χρησιμοποιήσει και ο ίδιος στις εκθέσεις του.

Ἄλλὰ ἀνακύπτει καὶ πάλι τὸ ἐρώτημα. Ἐχουν οἱ μαθητὲς τοῦ δημοτικού μιὰ τέτοια πνευματικὴ ὀριμότητα, γιὰ νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ ἀφομοιώσουν ἔλα τὰ παραπάνω καλλογικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ ἐπενδύσουν μ' αὐτὰ καὶ τὰ δικὰ τους διανοήματα; Ὅλα, ἀσφαλῶς ὄχι. Μερικὰ ἔμως ἀπὸ αὐτὰ, τὰ πιὸ ἀπλὰ καὶ ἐλασικά, εἶναι προσιτὰ στὶς πνευματικὲς δυνάμεις τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικού. Μποροῦν ἄριστα νὰ τὰ κατανοήσουν καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν καὶ οἱ ἴδιοι, γιὰ νὰ συνθέσουν μιὰ ὠραία πρόταση, νὰ συντάξουν μιὰ λογοτεχνικὴ ἔκθεση. Εἶναι αὐτὰ τὰ ὁποῖα θὰ προσπαθήσω νὰ ἀναλύσω παρακάτω.

Προτὸ ἔμως ἀσχοληθῶ μὲ αὐτὰ, θὰ πρέπει νὰ τονίσω καὶ μὲ ποιὸ τρόπο πρέπει νὰ διδαχθοῦν στὰ παιδιὰ. Καταλαβαίνουμε ὅτι γιὰ νὰ γίνουν τὰ σχήματα αὐτὰ τοῦ λόγου κτῆμα τῶν παιδιῶν, χρειάζεται συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπη καθοδήγηση καὶ ὑπόδειξη καὶ ἐξάσκηση. Ἄλλὰ ἡ καθοδήγηση καὶ ἡ ὑπόδειξη αὐτή, δὲ θὰ γίνεται μὲ ἀφηρημένες ἔννοιες καὶ μόνο μὲ λόγια. Στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τίποτε δὲν πρέπει νὰ προσφέρεται μὲ τὴ μορφή τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας καὶ τῆς παθητικῆς ἀκρόασης. Τὰ λόγια καὶ ἡ ἀφηρημένη καὶ δογματικὴ διδασκαλία, εἶναι ὁ χειρότερος δρόμος πού μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσει ὁ δάσκαλος. Ἡ ὑπόδειξη καὶ ἡ ὁδηγία θὰ στηρίζονται πάντοτε ἐπάνω στὰ πράγματα καὶ ἡ διδασκαλία θὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ ζωντανὰ παραδείγματα. Καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰ παραδείγματα στὴν περίπτωσή αὐτὴ εἶναι τὰ κείμενα τὰ λογοτεχνικά, εἶναι ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ ἀκρόαση καὶ κυρίως ἡ ἀνάγνωση ἀριστουργημάτων τοῦ πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου. Διδασκαλία τῶν αἰσθητικῶν στοιχείων χωρὶς τὰ κείμενα, μοιάζει μὲ τὸ κολύμπι πού μαθαίνεται ἔξω ἀπὸ τὸ νερό. Καὶ τὰ κείμενα αὐτὰ θὰ μᾶς τὰ δώση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον.

Δυστυχῶς μέχρι τὸ 1960 πού ἀποχώρησα ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία, δὲν εἶχαμε τὴν τύχη νὰ κρατοῦμε στὰ χέρια μας τὰ κατάλληλα ἀναγνωστικά. Τὸ περιεχόμενό τους, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του, ἦταν ξένο καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ παιδιὰ. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς γλώσσας ἂν τὰ μελετούσες καὶ ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ τους πλευρὰ ἂν τὰ πρόσεχες, θὰ τὰ ἔβρισκες στὴν πλειονότητά τους φτωχὰ, ξηρὰ καὶ ἀνούσια, γιὰ νὰ μὴ δώσω βαρύτερο χαρακτηρισμό. Καὶ τέτοια ἀναγνωστικά δὲν μπορούσαν νὰ χρησιμεύουν σὰν πρότυπα καὶ νὰ σταθοῦν καλοὶ ὁδηγοὶ καὶ βοηθοὶ τοῦ δασκάλου γιὰ τὴ δουλειά του.

Καὶ δὲ μᾶς λείπει μόνο τὸ καλὸ ἀναγνωστικόν. Μᾶς λείπει γενικὰ τὸ καλὸ παιδικὸ βιβλίον. Στὸν τόπο μας εἶναι ἀλήθεια ὅτι δὲν ὑπάρχουν εἰδικὸι

παιδικοί συγγραφείς. Έπομένως δὲν ὑπάρχει ἄφθονη καὶ πλούσια παιδική λογοτεχνία, στὴν ὁποία θὰ καταφύγη ὁ δάσκαλος, γιὰ νὰ διαλέξῃ καὶ νὰ προσφέρει στὰ παιδιά τὸ ὕλικό ποῦ τοῦ χρειάζεται. Καὶ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ στραφῇ σὲ ἄλλα κείμενα, ἔξω ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ καὶ τὸ παιδικὸ βιβλίο.

Αὐτὸ κάμνω καὶ ἐγώ. "Ὅτι ὠραῖο καὶ διαλεχτὸ καὶ κατάλληλο φυσικὰ γιὰ τὰ παιδιά καὶ ἀνάλογο μὲ τὶς πνευματικὲς τοὺς δυνάμεις, θρῖσκω σὲ διάφορα διηγήματα ἢ μυθιστορήματα, σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ καὶ σὲ ἄλλα ἔντυπα, τὸ κρατῶ σὰν ἅγιο φυλαχτὸ καὶ στὴν κατάλληλη εὐκαιρία ποῦ μοῦ δίνεται τὸ διαβάζω στὰ παιδιά. Καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ἡ προσπάθειά μου αὐτὴ εἶναι ἓνας ἄριστος τρόπος νὰ ἐμφυσήσω στὰ παιδιά τὸ ὕφος τὸ λογοτεχνικὸ καὶ τὴν ἀγάπη τοὺς γιὰ τὸ βιβλίο.

Καὶ τώρα στὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ ἐξετάσω μὲ τὴ σειρά μὲ τὴν ὁποία συνήθως τὰ διδάσκω στοὺς μαθητές μου, γιὰ νὰ τοὺς μιήσω, ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις τοὺς, στὴν τέχνη τοῦ λόγου.

Α΄. Η ΒΡΑΧΥΛΟΓΙΑ

Ἡ ἔκθεση εἶναι ἓνα σύνολο, ἓνα συγκρότημα ἀπὸ φράσεις. Ἡ δὲ φράση, ποῦ λέγεται καὶ πρόταση, εἶναι, ὅπως διδάσκη καὶ ἡ γραμματικὴ, ἓνας σύντομος λόγος, μιὰ σειρά δηλαδὴ ἀπὸ λέξεις, τοποθετημένες μὲ τάξη, ποῦ φανερώνουν ἓνα τέλειο διανόημα. Ἀλλὰ ἐμᾶς μᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ λογοτεχνικὲς φράσεις. Γιατί, γιὰ νὰ χαρακτηρισθῇ μιὰ ἔκθεση σὰ λογοτεχνικὴ, πρέπει καὶ οἱ προτάσεις ποῦ τὴν ἀποτελοῦν νὰ ἔχουν καὶ αὐτὲς κάποια ἀξία λογοτεχνικὴ. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι λογοτεχνικὲς, πρέπει νὰ ξέρη κανεὶς τὸν τρόπο τῆς κατασκευῆς τοὺς. Γιατί ὅπως λέγει καὶ ὁ Albalat «ἡ κατασκευὴ τῶν φράσεων εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς τέχνης τοῦ λόγου».

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρῶτο ὄημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ξεκινήσουμε, εἶναι νὰ κάμωμε τὸ μαθητὴ ἱκανὸ νὰ συνθέτῃ φράσεις ὠραῖες. Ἀλλὰ ποιὸ εἶναι τὸ βασικὸ καὶ κύριο στοιχεῖο ποῦ ἐξασφαλίζει σὲ μιὰ φράση τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτό; Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ στὴν πρόταση εἶναι ἡ συντομία της, ἡ βραχύτητά της, ἡ λακωνικότητά της, ἡ ἔκφραση τοῦ νοήματός της μὲ ὅσο τὸ δυνατό λιγότερες λέξεις. «Ἡ βραχυλογία εἶναι νὰ ἀφαιρῆς λέξεις ἀπὸ μιὰ φράση, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ μεγαλύτερα ταχύτητα, χάρη καὶ ὀρμή. Καὶ εἶναι τὸ πιὸ συνηθισμένο σχῆμα τόσο στὸν πεζό, ὅσο καὶ στὸν ποιητικὸ λόγο καὶ δίνει στὸ ὕφος συντομία καὶ ζωηρότητα. Κ. Παπανικολάου».

Θὰ τονίσουμε λοιπὸν στὰ παιδιά ὅτι ὅσο μικρότερη εἶναι ἡ πρόταση, τόσο ὠραιότερη εἶναι. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι μικρὴ πρέπει νὰ περιέχῃ καὶ ἓνα μόνον νόημα. Καὶ μὲ παραδείγματα θὰ τὰ ὑποδείξουμε ὅτι ἓνα οὐσιαστικὸ μὲ

ένα ρήμα και με ένα δευτερεύοντα προσδιοριστικό όρο του ουσιαστικού ή του ρήματος, σχηματίζουν μια πρόταση, που εκφράζει ένα μόνο νόημα, πλήρες και λογικό. "Όπως και μόνο του το ουσιαστικό με ένα ρήμα, θεμελιώνουν την πρόταση. 'Αλλά και μόνο του το ρήμα αποτελεί μια πρόταση.

Τò αντίθετο τῆς συντομίας είναι ἡ μακρηγορία, ἡ φλυαρία, πού ἀποβλέπει στήν ἐκφραση τῶν πραγμάτων, τῶν ἰδεῶν καί τῶν συναισθημάτων, μέ λόγια πολλά, μέ περιττές λεπτομέρειες καί στοιχεῖα ἄχρηστα καί ἀνωφελῆ.

Καί θά δώσουμε νά καταλάβουν τὰ παιδιὰ ὅτι οἱ μακριές καί σχοινοτενεῖς αὐτές προτάσεις ἔχουν πολλά μειονεκτήματα. Μέ τήν ἀπεραντολογία τους ἐξαφανίζουν τὸ κύριο νόημα καί γίνονται δυσνόητες. Δημιουργοῦν συντακτικά καί φραστικά λάθη. Κουράζουν τὴ σκέψη. Καί τὸ σπουδαιότερο, ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸ ὕφος τὴ δύναμή του. Τὸ κάνουν κοινὸ καί ἀνίκανο νά προκαλέσῃ ἐντύπωση. «Ἡ ἴδια ἡ σκέψη κατατνάει δυνατὴ ἢ ἀδύνατη ἀνάλογα μέ τὴ συμπύκνωση τῆς. Albatal».

Καί τὰ πλεονεκτήματα τῆς σύντομης φράσης, ὅπως καί τὰ μειονεκτήματα τοῦ μακροπερίοδου λόγου, δὲ θά τὰ διδάξουμε, ὅπως εἴπαμε, μέ τὴν ἀφηρημένη διδασκαλία, ἀλλὰ μέ τὰ συγκεκριμένα παραδείγματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, πού πάντοτε τὸ ἔχομε πρόχειρο.

Καί σὰν τέτοιο ἀναγνωστικὸ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θά παίρνω καί ἐγὼ τὰ παραδείγματα στήν ἐργασία μου αὐτή, εἶναι τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Στ' Δημοτικού, τοῦ «Ὁργανισμοῦ ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων» τοῦ ἔτους 1954. Προτίμησα τὸ ἀναγνωστικὸ αὐτό, ὄχι γιατί εἶναι τὸ καλύτερο, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν τὸ τελευταῖο πού δίδαξα. Ἀπὸ τίς σελίδες λοιπὸν τοῦ ἀναγνωστικοῦ αὐτοῦ, θά ἀντιγράψω ὀρισμένα μέρη του, ὅταν ζητῶ νά ἐπεξηγήσω μέ παραδείγματα τὸ αἰσθητικὸ στοιχεῖο, γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται ὁ λόγος.

*Ἔτσι θά καταλάβῃ ὁ μαθητὴς τί εἶναι ἡ σχοινοτενὴς πρόταση καί ποιὰ εἶναι τὰ μειονεκτήματά της ὅταν διαβάσῃ στὴ σελίδα 217 τοῦ ἀναγνωστικοῦ αὐτοῦ τὴν πρόταση: «Εἶναι καιρὸς νά ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον τοῦτον ζυγόν, νά ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα, νά κρημνίσωμεν ἀπὸ τὰ νέφη τὴν ἡμισέληνον, διὰ νά ὑψώσωμεν τὸ σημεῖον, δι' οὗ πάντοτε νικῶμεν, λέγω τὸν Σταυρόν, καί οὕτω νά ἐκδικήσωμεν τὴν πατρίδα καί τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ τῶν βαρβάρων καταφρόνησιν». Καί στήν ἐπόμενη σελίδα: «Ἡ πατρίς θέλει ἀνταμείψῃ τὰ εὐπειθῆ καί γνήσιά της τέκνα μέ τὰ βραβεῖα τῆς δόξης καί τῆς τιμῆς, τὰ δὲ ἀπειθῆ καί κωφεύοντα εἰς τὴν τωρινὴν τῆς παράκλησιν θέλει ἀποκηρύξῃ, ὡς νόθα καί ἀσιανὰ σπέρματα, καί θέλει παραδώσῃ τὰ ὀνόματά των, ὡς ἄλλων προδοτῶν, εἰς τὸν ἀναθεματισμὸν καί κατάραν τῶν μεταγενεστέρων».

Διαβάξῃ ὁ μαθητὴς τίς προτάσεις αὐτές, ἀλλὰ μέ τὴν ἀπεραντολογία τους καί τὰ ἄπειρα νοήματα πού συμπυκνώνουν, σχηματίζουν ἓνα ἀξεδιάλυτο

σύμπλεγμα, πού μόνο τή σύγχυση προξενεί στό παιδικό μυαλό. Τò κύριο νόημά τους ξεφανίζεται καί ή κάθε πρόταση καταντάει άκατανόητη. Πώς λοιπόν θά χαρακτηρισθούν οί φράσεις αὐτές σάν ώραιές καί πώς θά χρησιμεύσουν σάν πρότυπα καί παραδείγματα γιά μίμηση;

Ἐνῶ ή μικρή ή πρόταση έκφράζει τò νόημα εὐληπτα καί ζωηρά καί άκτινοβολεῖ τή σαφήνεια, τὰ χάρη, τή λάμψη τοῦ λόγου. Ὅλα τὰ πεζογραφήματα τοῦ Βλαχογιάννη, τὰ όποια εὐτυχῶς δὲ λείπουν ἀπό τὰ άναγνωστικά μας, κατάλληλα χρονογραφήματα τοῦ Π. Παλαιολόγου καί άλλα διηγήματα λογοτεχνῶν μας, μπορεί ὁ δάσκαλος νά τὰ παρουσιάση στήν τάξη σάν ἄριστα πρότυπα, γιά τò μικροπερίοδο λόγο.

«—Φεύγομε, μάννα, γιά τὰ σύνορα. Ἦλθε ὁ καιρός. Πᾶμε νά ἔλευθερώσωμε τούς σκλάβους, ν' άνοιξομε τίς ἐκκλησίες τίς αλειτούργητες. Φεύγω. Τήν εὐχή σου. Ἀτάραχη τ' άκουσε ή χήρα, ή Σεριφιιώτισσα. —Μέ τήν εὐχή τῆς Παναγίας παιδί μου, εἶπε. σελ. 27». «Ὁ ποταμός Λουδίας, μέ τὰ παραπόταμά του, κυλοῦσε ἀντίκρυ τὰ νερά του. Σκληρῆ ἦταν γιά τò στρατό μας ή επίθεσι. Ὁ ἐχθρός ἦταν καλά ὠχυρωμένος σέ βουνοπλαγιές. Ἐξαφνα ἦλθε μιὰ διαταγή! Νά γεφυρωθῆ τò ποτάμι!... Τò Μηχανικό ἔτρεξε ἐκεῖ. Ἐφθασαν στήν ἔχθη. σελ. 29». «Τò καράβι σχίζει γρήγορα τὰ κύματα. Ὅλοένα πλησιάζουν. Νά, φαίνονται τὰ σπίτια. Οἱ ναῦτες καί αὐτός μαζί, σκορπίζονται στά κατάρτια, μαζεῦουν τὰ πανιά. Ρίχνουν ἄγκυρα. Κατεβάζουν μιὰ θάρκα στή θάλασσα. Ἡ καρδιά του κτυπᾷ δυνατά. Νά εἶναι ὅλοι καλά σπίτι του; Πῶς άνησυχεῖ! σελ. 103». Ὁ άναγνώστης ἄς ξαναδιαβάση καί τò διήγημα τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη «Ἡ Σουλιωτοπούλα» πού τò ἀντέγραψα ὀλόκληρο.

Βλέπομε μέ πόση τέχνη πετυχαίνουν οί συγγραφεῖς τή συντομία στή φράση. Πολλές προτάσεις σχηματίσθηκα ἀπό δύο, τρεῖς, κάποτε δὲ καί ἀπό μιὰ μόνο λέξη. Καί δὲν ἐντυπωσιάζει μόνο ή βραχυλογία τῶν φράσεων. Θυμαστή εἶναι καί ή σαφήνεια τῶν νοημάτων τους.

Καί δυστυχῶς τò πιό άσθενές σημεῖο, ή αδύνατη πλευρά, «ή άχιλλεῖος πτέρνα», θά μπορούσαμε νά ποῦμε, πού παρουσιάζουν οί μαθητές μας, στή σύνταξη τῶν ἐκθέσεών τους, εἶναι νά μὴν μποροῦν νά διατυπώσουν τὰ διανοήματά τους μέ σύντομες φράσεις. Καί καταφεύγουν στό μακροπερίοδο λόγο. Ἄν προσέξομε τίς ἐκθέσεις τους, θά δοῦμε ὅτι ή κάθε μιὰ ἀπό αὐτές ἀποτελεῖται ἀπό ἐλάχιστες, ἀλλά μακροσκελέστατες προτάσεις. Πολλές δὲ καί ἀπό μιὰ μονάχα φράση, τήν όποία ἐξογκώνουν καί διαπλατύνουν, νομίζοντας ὅτι μέ τὸν τρόπο αὐτό φανερώνουν τή σοφία τους. Ἐνῶ θά πρέπει νά ξέρουν ὅτι αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τò δείγμα τῆς αδυναμίας τους.

Ἡ συντομία λοιπόν στήν ἔκφραση, ή τέχνη δηλαδή νά κλείνομε μιὰ σκέψη μας μέσα σέ ὅσο τò δυνατό λιγότερες λέξεις, εἶναι ή θεμελιακή ιδιότητα τοῦ καλοῦ ὕφους. Ἐνῶ ή ἀπεραντολογία εἶναι αἰσθητικὸ ἐλάττωμα

πού αφαιρεί από τὸ ὕφος τὴν ὀμορφιά.

Ἄλλὰ ἓνα τέτοιο ψεγάδι, δὲ θὰ τὸ συναντήσης στὶς δικές μας ἐκθέσεις. Ξέρουν οἱ μαθητές μας ὅτι ἡ συντομία εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ καλοῦ ὕφους, γι' αὐτὸ καὶ ὅλες οἱ ἐκθέσεις τους εἶναι καμωμένες μὲ μικρὲς φράσεις καὶ χαϊρόμαστε σ' αὐτὲς τὴ συντομὴ περιγραφὴ, τὸ γοργὸ ρυθμὸ.

436. Ὁ κυνηγὸς

Καρτέρι βγῆκε ἀπόψε. Τὸ «δεκαεξάρι» γυαλίζει. Ἄπο νωρὶς τὰ ἐτοίμασε ὅλα. Ὁ ἥλιος βασιλεύει καὶ σιγὰ σιγὰ σουρουπώνει. Ὁ κυνηγὸς ὄλο χαρά! Στέκει στὴν ἄκρη στοῦ δρομάκι, δίπλα στὴ λαγκαδιὰ καὶ περιμένει. Νά καὶ ὁ λαγὸς! Πηγαίνει νὰ βοσκήσῃ στὴν πρασινάδα!

— «Ψίτ!...» τοῦ φωνάζει.

Ὁ λαγὸς γυρίζει καὶ τὸν βλέπει.

Μπάμ! καὶ τοῦ τὴν ἄναψε! Τώρα σπαρταράει! Τὸν ἄρπαξε καὶ στοῦ σακίδιο.

Πῆρε πάλι τὸ γυαλιστερό «δεκαεξάρι» στὸν ὦμο καὶ τράθηξε χαρούμενος γιὰ τὸ χωριό.

Σήμενα 20-6-1949. Τριαντάφυλλος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

Εἶπαμε ὅτι οὐδέποτε ὁ μαθητὴς θὰ δυσκολευθῇ στὴν ἐπινόηση τοῦ θέματός του, στὴ συλλογὴ τῆς ὕλης καὶ στὴ γλωσσικὴ του ἐπεξεργασία. Γιατὶ τίποτε δὲν περιμένει ἔτοιμο ἀπὸ τὸ δάσκαλό του. Ὅλα τὰ στηρίζει στὶς δικές του δυνάμεις, στὴ δική του ἐμπειρία, στὴν προσωπικὴ του ζωὴ. Τὰ ἴδια τὰ βιώματά του θὰ τὸν καθοδηγήσουν, τί νὰ γράψῃ καὶ πῶς νὰ ἐκφράσῃ τὰ διανοήματά του. Ἔτσι καὶ ἐδῶ. Βγῆκε ἓνας κυνηγὸς μὲ τὸ «δεκαεξάρι» στοῦ καρτέρι. Ἐλκυστικὸ καὶ ἐνδιαφέρον τὸ θέμα γιὰ ἐκθεση. Καὶ στήνει ὁ μαθητὴς κάπου ἐκεῖ κοντὰ τὸ παρατηρητήριό του, βλέπει καὶ ἀκούει μὲ προσοχή, καὶ συλλέγει ἐντυπώσεις, πού θὰ ἀποτελέσουν τὸ περιεχόμενο τῆς μικρῆς ἀλλὰ ἀφθαστῆς σὲ παραστατικότητᾳ ἐκθεσης αὐτῆς, πού ἔχει τὴ μορφή τῆς διήγησης.

Καὶ τώρα δὲ μένει ἄλλο, παρὰ νὰ σκεφθῇ καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ διατυπώσῃ τὶς ἐντυπώσεις του. Ἄλλὰ ἔχει πρόσφατη μιὰ ὑπόδειξη τοῦ δασκάλου του. Ὅτι τὴν ὀμορφιά καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴ σαφήνεια τοῦ λόγου, τὴ δίνει ἡ μικρὴ πρόταση. Καὶ βλέπομε ὅτι στοῦ σημείου αὐτὸ εἶναι τεχνίτης δυνατός. Ὅλη ἡ ἐκθεση ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκαεφτά φράσεις. Δυὸ ἀπὸ αὐτὲς θεμελιώνονται μόνο μὲ μιὰ μοναδικὴ λέξη, πού ἐκφράζει καὶ μιὰ ἠχητικὴ ἐντύπωση: «Ψίτ!», «Μπάμ!». Ἄλλες δυὸ, ἀποτελοῦνται ἀπὸ δυὸ λέξεις: «τοῦ φωνάζει», «τώρα σπαρταράει». Ἄλλες δυὸ, ἀπὸ τρεῖς λέξεις: «Καρτέρι βγῆ-

κε απόψε», «τὸ δεκαεξάρι γυαλίζει». Καὶ οἱ ὑπόλοιπες, μὲ περισσότερες ἀπὸ τρεῖς, ὄχι ὅμως καὶ πῶς ἀνω ἀπὸ δεκατρὲς λέξεις.

437. Οἱ χαιρετισμοὶ

Παρασκευὴ εἶναι. Τὰ φῶτα ἀναψαν. Ἡ καμπάνα χτυπᾷ!

Τὰ κορίτσια, μὲ τὰ βιβλιάρια στὰ χέρια, τρέχουν στὴν ἐκκλησίαν. Ὅλα εἶναι ἔτοιμα, χαρούμενα, γελαστά. Θαρρεῖς πῶς θὰ πάρουν τὴ Θεία Κοινωνία. Ἡ ἐκκλησία βουίζει. Τὰ μανάλια σπίθες βγάζουν. Οἱ τοῖχοι ἴδρωσαν ἀπὸ τὰ χνῶτα. Τὸ θυμίαμα μωσχοβολᾷ. Οἱ ψάλτες στὰ ἀναλόγια. Ὁ παπὰς στὴν Ὁραία Πύλη. Ὁ κόσμος στὰ στασίδια. Σὲ λίγο ἀκούεται τὸ «χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε». Γι' αὐτὸ ὀνομάστηκαν καὶ «χαιρετισμοί».

Ἡ ἐκκλησία σχολῶν. Μέσα φῶς, λάμψη. Ἐξω βαθὺ σκοτάδι. Μικροί, μεγάλοι, νέοι, γέροι, πηγαίνουν στὰ σπίτια τους.

Γαλιτίστα 29 - 3 - 1958. Μαρία Ἀθ. Γκιώργκη. Τάξη Στ'.

Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τονίζομε ὅτι τὸ σχολεῖο δὲ μεταδίδει μόνον ξερὲς γνώσεις στοὺς μαθητὲς του. Καλλιεργεῖ στίς ψυχὲς τους καὶ τὰ ἀνώτερα πνευματικὰ συναίσθηματά, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα, τὴν πρώτη θέση ἔχουν τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα, πού τὸ βλέπομε τόσο ἔντονο σὲ πολλὰς ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, τὸ οἰκογενειακὸ συναίσθημα, μὲ βάση τὰ ἀγνὰ ἦθη τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας καὶ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ κυριαρχεῖ στὴν ἐκθεση αὐτή. Ἡ ἐκκλησία μας γιορτάζει τὸν «Ἀκάθιστο Ὕμνο». Οἱ χριστιανοὶ τρέχουν νὰ εὐχαριστήσουν τὴν Παναγία γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Βασιλεύουσας ἀπὸ τὰ στίφη τῶν ἐχθρῶν τῆς. Τρέχει καὶ ἡ μαθήτρια μὲ τὸ βιβλιάρικι στὸ χέρι. Τὰ διάφορα τροπάρια, οἱ ψαλμωδίες, τὰ φῶτα, ἡ φωνὴ τῆς καμπάνας, τὸ θυμίαμα, ἡ ὑποβλητικὴ τελετουργία, προκαλοῦν στὴν ψυχὴ τῆς τὴν εὐλάβεια, τὴν κατάνυξη καὶ τὸ θρησκευτικὸ δέος, τὰ ὁποῖα ἐμπνέουν τὴ μαθήτρια, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ, σὲ διηγηματικὲς καὶ λίγες περιγραφικὲς προτασοῦλες τῆς, ὑπέροχα στιγμιότυπα ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῶν χαιρετισμῶν.

Καὶ τὴν ἔκφραση τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν διανοημάτων τῆς, τὴ στηρίζει καὶ ἡ μαθήτρια αὐτή, στὸ μεγαλύτερο μυστικὸ τοῦ λόγου, πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴ συντομία τῆς φράσης. «Παρασκευὴ εἶναι. Τὰ φῶτα ἀναψαν. Ἡ καμπάνα χτυπᾷ... Ἡ ἐκκλησία βουίζει. Τὰ μανάλια σπίθες βγάζουν. Οἱ τοῖχοι ἴδρωσαν ἀπὸ τὰ χνῶτα. Τὸ θυμίαμα μωσχοβολᾷ. Οἱ ψάλτες στὰ ἀναλόγια Ὁ παπὰς στὴν Ὁραία Πύλη...».

Τί χρῶμα ἀλήθεια, τί δύναμη καὶ ὁμορφιά, τί κίνηση καὶ γοργότητα, πού ἐκφράζει ἡ συντομία αὐτὴ τοῦ λόγου!

438. Τὸ νεογέννητο τῆς γειτονιάς

Νύχτα τοῦ Λαζάρου εἶναι! Τὸ χωριὸ ἤσυχο!

“Ὅλοι κοιμούνται! Ἴσυχία παντοῦ! Φῶς πουθενά! “Ὅλα σκοτεινά! Μόνο τὸ γειτονικὸ σπίτι φέγγει! Μιὰ οἰκογένεια ξενυχτᾷ! “Ὅλα χαρούμενα. “Ὅλα εὐχαριστοῦν τὸ Θεό. “Ὅλα σὲ κίνηση. Ὡς καὶ τὸ μικρὸ κρεβατάκι του. Ἄπόψε γεννήθηκε ἓνα θρέφος. Ἐνα κοριτσάκι! Αὐτὴ τῆ βραδιά χιλιάδες ἄλλες ἀθῶες ψυχές μπουμπουκιάζουν! Ἀλλὰ καὶ πόσες ψυχές μαραίνονται! Πόσες πηγαίνουν στὸν τάφο! “Ἄν σκεφθῆς!... «Γλυκιά ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα!»

Καὶ ἡ μπέμπα κλαίει! Εἶναι μικρὴ καὶ δὲ νιώθει τίποτε!

Γαλλίσινα, σχολ. ἔτος 1957-58. Κατίνα Κατ. Μαλάκα. Τάξη Στ'.

Στὴ γειτονιά τῆς μαθήτριας γεννήθηκε ἓνα κοριτσάκι. «“Ὅλα χαρούμενα». Τὴ χαρὰ τὴ συμμερίζεται καὶ ἡ μαθήτρια. Καὶ ἡ συναισθηματικὴ τῆς αὐτῆ κατάσταση τὴν ὠθεῖ νὰ πάρῃ τὴν πένα τῆς καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἓνα μικρὸ λογοτεχνικὸ ἀριστούργημα, τόσο στὸ περιεχόμενον ὅσο καὶ στὴ μορφὴ του. Τὸ περιεχόμενον τὸ ἀποτελοῦν δυὸ στοιχεῖα. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ σκηنيκοῦ μέσα στὸ ὅποιο συνέβη τὸ γεγονός. Καὶ τὸ δεύτερο ἡ βαθιὰ σκέψη ὅτι τὴν ἴδια νύχτα τῆς γέννησης τοῦ κοριτσιοῦ χιλιάδες ἄλλοι ἄνθρωποι πεθαίνουν.

Ἰσάξια εἶναι καὶ ἡ μορφὴ τῆς ἔκθεσης. Τὰ ἐκφραστικὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ ἡ μαθήτρια γιὰ νὰ διατυπώσῃ τίς σκέψεις τῆς, εἶναι πρῶτα πρῶτα μιὰ χτυπητὴ ἀντίθεση, τὴν ὅποια συνθέτουν δυὸ διαφορετικὲς εἰκόνες. Τοῦ χωριοῦ ποὺ κοιμᾶται ἤσυχο μέσα στὴ νύχτα καὶ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ νεογέννητου μὲ τὸ δυνατό φῶς καὶ τὴν οἰκογένεια ποὺ ξενυχτᾷ. Προσωποποιεῖ ἔπειτα τὸ κρεβατάκι τοῦ μωροῦ καὶ τὸ παρουσιάζει νὰ χαίρεται κι αὐτὸ καὶ νὰ εὐχαριστῇ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Ἐτύπωση μᾶς κάμνει καὶ ἡ μεταφορικὴ ἔκφραση μὲ τὴν ὅποια αἰσθητοποιεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ μπουμπουκιάσιμα τῶν ψυχῶν καὶ ὁ θάνατος ὁ μαρασμὸς τους. Καὶ γιὰ νὰ δώσῃ ἐντονώτερο τὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, μεταχειρίζεται μιὰν ἀντίθεση, τὴν ὅποια περικλείει ἓνας στίχος τοῦ Σολωμοῦ, τὸν ὅποιο ἀντγράφει: «Γλυκιά ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα». Ἀλλὰ τὸ λαμπρότερο στολίδι καὶ τῆς ἔκθεσης αὐτῆς εἶναι ἡ συντομία τῆς φράσης. Ἀποφεύγει ἡ μαθήτρια τὰ πολλὰ καὶ περιττὰ λόγια, ποὺ ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δύναμὲς του καὶ διηγεῖται τὸ περιστατικὸ μὲ φράσεις μικρές. «Νύχτα τοῦ Λαζάρου εἶναι! Τὸ χωριὸ ἤσυχο! “Ὅλοι κοιμούνται! Ἴσυχία παντοῦ! Φῶς πουθενά! “Ὅλα σκοτεινά!» κλπ. Ἡ βραχυλογία τῶν φράσεων, μὲ τὰ θαυμαστικά, ποὺ ἐπιτείνουν τὸ νόημα τους, ἀληθινὰ μᾶς ἐντυπωσιάζουν.

439. Ἡ καινούρια δασκάλα

Τὸ σχολεῖο ἀνοίξε. Σάββατο. Ἡ ὥρα ἐννέα. Στὴ γραμμὴ ὄλο τὸ σχολεῖο.

Μπροστά μου ἀντικρίζω ἐφτὰ κυρίες καὶ κυρίους. Οἱ ἔξι εἶναι γνωστοί. Ἡ μιὰ ἀπὸ τοὺς ἐφτὰ ἄγνωστη! Ψηλὴ, λεπτοκαμωμένη, μὲ ὠραῖο ντύσιμο. Στέκεται ἀντικρὺ μας. Μᾶς εἶπε λίγα λόγια. Τί ἄμορφα πού μιλεῖ!

Αὐτὴ εἶναι ἡ νέα δεσποινίς. Τὸ ὄνομά της, Ἀκριβὴ Βούλγαρη.

Γαλιάτιστα 13 Νοεμβρίου 1957. Νίτσα Π. Χατζᾶ. Τάξη Στ'.

Ἐνα ἄγνωστο πρόσωπο θρίσκειται ἀνάμεσα στὸ ἄλλο γνωστὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τοῦ σχολείου. Εἶναι ἡ καινούρια δασκάλα τοῦ σχολείου. Ἦταν δυνατὸ, ἔνα τέτοιο γεγονός, νὰ μὴ γίνῃ θέμα σὲ μιὰ μαθητικὴ ἐκθεση; Στὸ πρῶτο ἀκόμη μάθημα τῶν ἐκθέσεων, ἔχομε τὴν προσωπογραφία τῆς δασκάλας. «Ψηλὴ, λεπτοκαμωμένη, μὲ ὠραῖο ντύσιμο». Ἀλλὰ ἡ συγγραφέας δὲν προσέχει μόνον τὴ σωματικὴ διάπλαση τῆς δασκάλας καὶ τὴν ἐξωτερικὴ της ἐμφάνιση. Τὴν ἐντυπωσιάζουν καὶ τὰ πνευματικὰ της προσόντα, τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, πὺ πραγματικὰ διακρίνει τὴ συνάδελφο αὐτῆ. Καὶ τὸ τονίζει: «Τί ἄμορφα πού μιλεῖ!».

Τὸ δὲ ἐκφραστικὸ μέσο στὸ ὁποῖο στηρίζεται ἡ μαθήτρια, νὰ μᾶς δώσῃ τὴν εἰκόνα τῆς δασκάλας, εἶναι ἡ συντομία τῆς ἐκφρασης. Ξέρει πολὺ καλά, ὅτι ἡ βασικὴ ιδιότητα τοῦ καλοῦ ὕφους, εἶναι ἡ τέχνη νὰ κλείνουμε μιὰ σκέψη μας μέσα σὲ λίγες λέξεις. Καὶ τὸ πετυχαίνει ἀπόλυτα. Ἀποφεύγει τὴν ἀπεραντολογία, τὰ παραπανίσια λόγια καὶ συμπεθεῖ τις προτάσεις της μὲ ἐλάχιστες λέξεις. «Τὸ σχολεῖο ἀνοίξε. Σάββατο. Ἡ ὥρα ἐννέα. Στὴ γραμμὴ ὄλο τὸ σχολεῖο!...».

440. Μιὰ καλὴ πράξη μου

Ἡλιος τσουχτερὸς λούζει τὸ χωριό. Μιὰ ἀρετὴ σκιρτάει μέσα μου! Ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλεημοσύνης!

Τὸ πιάτο μὲ τὸ φαγητὸ γεμάτο! Ὅμως τὸ στομάχι τοῦ φτωχοῦ ἄδειο! Ἐνας δρόμος ξεδιπλώνεται μπροστά μου. Μιὰ ξύλινη πόρτα βλέπω. Δὲν ἔχει ἠλεκτρικὰ κουδούνια. Μόνον ἔνα ξύλινο μανταλάκι. Τὸ δάχτυλό μου χτυπᾷ ἐπάνω της. Ἀνοίγει σιγὰ σιγὰ. Ἐνα γέρο ἀντικρίζω. Ψηλός, ἀδύνατος, χλωμός! Τέλος πιάνουν τὰ ἀδειανὰ χέρια του τὸ φαγητό. Τί χαρὰ πὺ νιώθει μέσα του! Μᾶς τὸ φανερώνει τὸ ἀδύνατο πρόσωπό του! Μᾶς τὸ δείχνει ἡ γλυκιὰ ματιά του! Ἡ πόρτα ξανανοίγει γιὰ δεύτερη φορά. Μὲ ἀποχαιρετᾷ μὲ ἔνα «εὐχαριστῶ»!...

— Εὐχαριστῶ, παιδί μου, πὺ μὲ θυμῆθηκες!

Τώρα ἔφυγε ἡ ἔλεημοσύνη καὶ ἤρθε μέσα μου ἡ χαρά. Ἄμέσως ὄλα τὰ πράγματα ἀλλάζουν! Ὅλα γιὰ μένα γελοῦν! Γελοῦν γιατί ἔκαμα μιὰ καλὴ πράξη!

Λοιπὸν ὅταν χτυπάη ἡ ἔλεημοσύνη τὴν πόρτα σας νὰ τὴν ἀνοίγετε! Νὰ τὴν ἀνοίγετε, γιὰ νὰ σᾶς ἀνοίξη κι ὁ Θεὸς τὴ δικιά του πόρτα! Τὴν πόρτα τοῦ παραδείσου!

Γαλλίσινα 17-3-1958. Ἑλένη Ν. Κουτζίναρά. Τάξη Στ'.

Ἐδωσε τὸ σχολεῖο στοὺς μαθητὲς του ὀρισμένες ἠθικὲς ἀρχὲς καὶ καλλιέργησε στίς ψυχὲς τους καὶ τὰ κοινωνικὰ συναισθήματα τῆς ἀγάπης, τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀλληλοβοήθειας. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς φιλαλληλίας πρὸς τὸ συνάνθρωπό μας, εἶναι ἡ κεντρικὴ ἰδέα γύρω στὴν ὁποία πλέκει ἡ μαθήτρια τὴν ἔκθεσή της. «Ἡ ἀρετὴ τῆς ἔλεημοσύνης» παρόρμησε τὴ συγγραφέα νὰ προσφέρῃ στὸ φτωχὸ ἓνα πιάτο φαγητό. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ μικροῦ διηγήματος, στὸ ὁποῖο παρεμβάλλονται καὶ περιγραφικὰ καὶ διαλογικὰ στοιχεῖα, μὲ πυκνὲς καὶ πλούσιες ἔννοιες καὶ ὑψηλὰ διανοήματα, τὰ ὁποῖα ντύνει ἡ μαθήτρια μὲ μιὰ καλοδουλεμένη δημοτικὴ γλώσσα.

Ἄφθαστη ὅμως καὶ ἀνυπέρβλητη εἶναι καὶ ἡ αἰσθητικὴ ἀξία καὶ ὁμορφιὰ τῆς ἔκθεσης. Ὅλες οἱ φράσεις της εἶναι τορνευμένες μὲ τὴ μεγαλύτερη προσοχὴ καὶ τέχνη. Ἐνα δυνατό ἐπίθετο «τσοχτερὸς» καὶ μιὰ μεταφορὰ «ὁ ἥλιος λούζει τὸ χωριό» σμιλεύουν τὴν πρώτη φράση. Τὴ δεύτερη, ἡ προσωποποίηση «ἡ ἀρετὴ σκιρτάει μέσα μου». Ἀκολουθεῖ μιὰ ὠραία ἀντίθεση, «τὸ πιάτο γεμάτο, τὸ στομάχι ἄδειο». Σὲ συνέχεια ἄλλη μεταφορὰ «ὁ δρόμος ξεδιπλώνεται μπροστά μου». Ἐχομε κατόπι τὴ περιγραφή τῆς ἐξώπορτας, χωρὶς τὰ ἠλεκτρικὰ κουδούνια καὶ πού τὸ ἀνοιγμὰ της γίνεται παραστατικώτατο μὲ τὸ ἐπίρρημα «σιγά σιγά». Νά, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ γέρου, μὲ τρία ἐπίθετα «ψηλός, ἀδύνατος, χλωμός». Τὴ χαρὰ ἔπειτα τοῦ γέρου τὴν αἰσθητοποιεῖ μὲ δυὸ συνώνυμα ρήματα «μᾶς τὸ φανερώνει τὸ ἀδύνατο πρόσωπό του, μᾶς τὸ βεβαιώνει ἡ γλυκιὰ ματιὰ του». Καὶ ἔτσι προχωρεῖ μέχρι τέλους, στολίζοντας καὶ χρωματίζοντας τὸ κείμενό της. Ὅλες οἱ φράσεις μοιάζουν μὲ λουλούδια λογοτεχνικά. Καὶ κοντὰ στὰ ἄλλα, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν καλλιέπεια τῆς ἔκφρασης καὶ νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ὁμορφιὰ τῶν φράσεων καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς συμπύκνωσης, τῆς συντομίας, τῆς βραχυλογίας, πού ὅπως εἴπαμε, εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ ἑνὸς λογοτεχνήματος.

Μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι οἱ μαθητὲς αὐτοὶ εἶναι ἀκατατόπιστοι στὴν τέχνη τοῦ λόγου; Καὶ μπορούμε νὰ ἀμφισβητήσουμε ὅτι ἡ πένα τοῦ Βλαχογιάννη δὲν ἐπέδρασε καὶ σ' αὐτούς, γιὰ νὰ μποροῦν μὲ τέτοια δεξιότητες νὰ πλαστοουργοῦν ἐκθέσεις, μὲ μικρὲς φρασσοῦλες, γεμάτες γλαφυρότητα καὶ σπιρτάδα;

Ἄλλα καὶ πόση ἐργασία πρέπει νὰ προηγηθῆ ὡς πού νὰ φθάσῃ ὁ μαθητῆς στὸ θαυμαστὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

Τὶς μικρὲς προτάσεις τὶς θρῖσκουμε σὲ ὅλες τῆς ἐκθέσεις μας, ἰδιαίτερα δὲ στὶς 6, 8, 12, 13, 19, 20, 21, 23, 26, 27, 62, 64, 72, 77, 79, 86, 105, 106, 109, 111, 114, 121, 137, 143, 161, 183, 188, 221, 264, 268, 269, 298, 318, 320, 324, 347, 350, 364, 365, 366, 426, 433, 463, 469, 499, 504, 511, 512, 515, 533, 534, 536, 538, 543, 546, 548 καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες.

Β'. ΤΟ ΠΟΛΥΣΤΙΚΤΟ

Τὸ πολύστικτο, εἶναι ἡ λεκτικὴ ἐκείνη μορφή, κατὰ τὴν ὁποία ὁ συγγραφέας ἐπιδιώκει νὰ πλουτίσῃ τὸ γραπτὸ του μὲ ἄφθονα σημεῖα τῆς στίξης. Ποιά εἶναι τὰ σημεῖα αὐτὰ καὶ πότε καὶ πῶς χρησιμοποιοῦνται, θὰ τὰ διδαχθῆ ὁ μαθητῆς στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς. Καὶ ὁ δάσκαλος ἄς δώσῃ ἰδιαίτερη προσοχὴ στὸ ζήτημα αὐτό, γιατί χωρὶς τὰ σημάδια τῆς στίξης, μὲ τὰ ὁποία σημειώνομε τὶς διακοπὲς τοῦ γραπτοῦ λόγου, οὔτε τὶς σκέψεις μας μποροῦμε νὰ ἀποδώσωμε σωστά, οὔτε καὶ νὰ βγάλωμε νόημα ἀπὸ ἓνα κείμενο πού διαβάζομε.

Ἐπειτα τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶναι καὶ ἄριστα ἐκφραστικὰ μέσα τοῦ γραπτοῦ λόγου. Μὲ αὐτὰ ζωντανεύει ἡ φράση καὶ ἀποχτάει τὸ ὕφος γοητεία καὶ κάλλος. Μὲ αὐτὰ κατορθώνει καὶ ὁ λογοτέχνης νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ψυχικὴ του ταραχὴ καὶ τὴ συναισθηματικὴ του κατάσταση. Αὐτὰ θὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ σὰ ζωηρὰ ἐρεθίσματα, γιὰ νὰ μεταδώσῃ στὸν ἀναγνώστη ἢ στὸ ἀκροατήριό του, τὰ συναισθήματα τῆς χαρᾶς, τῆς λύπης, τοῦ θαυμασμοῦ, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ κ.λ.π.

Δυστυχῶς καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς χρήσης τῶν σημείων τῆς στίξης, χωλαίνουν οἱ μαθητῆς μας. Μπορῶ μάλιστα νὰ πῶ ὅτι τὸ δεύτερο ἀδύνατο σημεῖο, πού εἶναι τόσο ἐξώφθαλμο καὶ χτυπητὸ στὶς μαθητικὲς ἐκθέσεις, εἶναι ἡ ἀπουσία ἀπὸ αὐτὲς τῶν σημείων τῆς στίξης. Δέν εἶναι μυστικὸ σὲ μᾶς τοὺς δασκάλους, ὅτι οἱ πρῶτες ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, μοιάζουν μὲ ἓναν ἄρραφο χιτῶνα. "Ὅλη ἡ ἐκθεση ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ μιὰ πρόταση. Ἀπόδειξη ὅτι ὁ μαθητῆς συναντᾷ δυσκολία στὴ χρῆση τῶν σημείων τῆς στίξης. Καὶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίξῃ αὐτό. Χρειαζέται καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ μεγάλη ἐξάσκηση γιὰ νὰ μπορῆ ὁ μαθητῆς νὰ χρησιμοποιῆ μὲ εὐχέρεια τὴ στίξη.

Θὰ ἤθελα νὰ παρουσιάσω μερικὲς τέτοιες ἐκθέσεις, χωρὶς δηλαδὴ τὰ σημεῖα τῆς στίξης. Ἄλλὰ ἐπειδὴ εἶναι ἐκθέσεις μαθητῶν ἄλλων σχολείων τῆς περιφέρειᾶς μας, πού κατὰ διαστήματα μοῦ ἔστειλαν οἱ κύριοι προϊστάμενοι νὰ κρίνω, θεωρῶ σκοπιμότερο νὰ παραπέμψω τὸν ἀναγνώστη στὴν

ὕπ' ἀριθ. 61/18-3-1958 ἀπαντητική ἀναφορά μου, πρὸς τὸν προϋστάμενο ἐπιθεωρητή, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῆ στὸ βιβλίο μου «Ἡ εἰκόνα τοῦ σχολείου μου» καὶ στὴν ὁποία θίγεται καὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῶν σημείων τῆς στίξης καὶ πολλὰ ἄλλα ζητήματα, πού εἶναι σχετικὰ μὲ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Τὰ σπουδαιότερα καὶ εὐκολώτερα ἀπὸ τὰ σημεία τῆς στίξης εἶναι ἡ τελεία, τὸ θαυμαστικὸ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ. Κάπως δυσκολώτερα στὴ χρῆση τους εἶναι τὰ ἐξηγητικά, τὰ εἰσαγωγικά καὶ τὰ ἀποσιωπητικά. Δύσκολη εἶναι ἡ παρένθεση καὶ οἱ παύλες, ὅπου μπαίνουν ἐπεξηγηματικὰ στοιχεῖα. Τῆ μεγαλύτερη ὅμως δυσκολία ἔχει ἡ ὀρθὴ χρῆση τοῦ κόμματος, πού τὸ σημειώσαμε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς πρότασης, γιὰ νὰ σταματήσουμε λίγο τὴ φωνὴ μας, ἢ νὰ χωρίσουμε τὰ κύρια ἀπὸ τὰ δευτερεύοντα νοήματα, ἢ λέξεις καὶ φράσεις τῆς ἴδιας φύσης, τὰ λόγια τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὰ λόγια ἐνὸς ἄλλου προσώπου κ.λ.π.

Στὸ ζήτημα αὐτὸ τῶν σημείων τῆς στίξης ἐπιμένουμε πάρα πολύ. Καὶ κατανοοῦν πολὺ καλὰ καὶ οἱ μαθητές μας τὸ ρόλο πού παίζουν τὰ σημεία αὐτὰ στὴ γλωσσικὴ μορφή τῶν ἐκθέσεων καὶ τὸ ἰδιαιτέρο θέλγητρο πού δίνουν στὸ ὄφρος. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν σὲ μεγάλη ἀφθονία. Στις ἐπιφωνηματικὲς μάλιστα προτάσεις διαπιστώνει κανεὶς καὶ τὴν κατάχρηση. Μόνο ἡ ἄνω τελεία ἀπουσιάζει ἀπὸ τίς ἐκθέσεις μας. Τῆ θέση τῆς τὴν πῆρε ἡ τελεία στιγμῆ.

Τῆ χρῆση τῶν σημείων τῆς στίξης τὴ συναντοῦμε σὲ κάθε σελίδα τοῦ ἀναγνωστικοῦ καὶ δὲ βλέπω τὸ λόγο νὰ μεταφέρω καὶ ἐδῶ σχετικὲς φράσεις ὡς παραδείγματα. Ἀρκοῦμαι νὰ παρουσιάσω μόνο λίγους στίχους ἀπὸ τὸ ποίημα «Κανάρης» τοῦ Ἀλεξ. Πάλλη, στὴ σελίδα 240.

«— Ποιὸς εἶν' αὐτός, πῶς τὸν λέν, πού συμβουλὲς μᾶς δίνει:

Νά τὰ Ψαρά πῶς χάθηκαν!

Κι' ἐγὼ φωτιά στὸ χέρι

πῆρα καὶ πέρα τράβηξα κατὰ τῆς Χιὸς τὰ μέρη,

κι εἶπα ἀπὸ κεῖ — δὲν βάσταξα — μὲ χεῖλια πικραμένα:

— Νά πῶς μὲ λέν ἐμένα!».

Φανταχτερὲς καὶ καταστόλιστες μὲ σημάδια τῆς στίξης εἶναι ὅλες οἱ ἐκθέσεις μας. Ξεχωρίζουν δὲ οἱ 1, 3, 6, 8, 16, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 100, 105, 109, 110, 111, 114, 127, 149, 178, 183, 188, 200, 207, 211, 251, 252, 254, 256, 257, 268, 274, 291, 298, 310, 316, 320, 324, 340, 342, 347, 350, 364, 365, 366, 386, 412, 433, 434, 435, 438, 477, 488, 504, 512, 526, 533, 536, 537, 538, 546, 548, 553, 555. Ἴδιες εἶναι καὶ οἱ παρακάτω πέντε.

441. Ἡ χάλα (σημ. θεία) Θεώνη

Στὴ μέση τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ της, βρίσκεται ἓνα παμπάλαιο ταντούρι.

Ἐκεῖ ζεσταίνεται ἡ χάλα Θεώνη. Ἡ δουλειά της, ἡ τέχνη της, εἶναι τὸ κλώσιμο. Κάθε μέρα τὴ βλέπεις, ἐκεῖ στὴ γωνιά παράμερα. Κλώθει μὲ τὸ καινούριο κερμένι της (σημ. ἀδράχτι) γιὰ μιὰ βούκα ψωμί!... Ἡ καημένη! Ἔξι παιδιὰ εἶχε! Καὶ τώρα εἶναι μόνη της! Δίπλα της κάθεται καὶ ἡ γριά ἀδερφή της. Καὶ αὐτὴ δὲν καλοχάρηκε τὰ παιδιὰ της!

Καὶ τώρα κάθε ζεστὴ μέρα, τίς βλέπεις, μὲ τὸ σκοινὶ στὰ χέρια καὶ μὲ τὸ τσεκούρι στὴν πλάτη. Τραβοῦν πρὸς τὸ «Πυροβολεῖο» γιὰ νὰ φέρουν πουρνάρια νὰ ζεσταθοῦν!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἀπόστολος Σ. Ματατζίδης. Τάξη Στ'.

Ἡ διηγηματικὴ αὐτὴ ἔκθεση ἔχει γιὰ ὑπόθεσή της δυὸ γερόντισσες ἀδερφές, πονεμένες, θασανισμένες, πού ἔχασαν τὰ παιδιὰ τους καὶ τώρα κλώθουν ν' ἀποχτήσουν τὰ μέσα τῆς ζωῆς καὶ κουβαλοῦν στὴ ράχη τους κλαδιὰ νὰ ζεσταθοῦν. Καὶ ὁ μαθητὴς δὲν παρουσιάζει ἀπλῶς τὴν κατάσταση τῶν γυναικῶν. Συμμερίζεται καὶ ὁ ἴδιος τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία τους. Τὸ βλέπουμε στὶς ιδέες καὶ στὰ συναισθήματα πού ἀποτελοῦν τὸ βάθος στοῦ ὁποῖο οἰκοδομεῖ τὴν ἔκθεσή του.

Καὶ τίς ιδέες του αὐτὲς καὶ τὰ συναισθήματά του τὰ προβάλλει καὶ τὰ κάμνει ἐντονώτερα μὲ τὴ σύντομη φράση, τὸ καλοδουλεμένο ἐπίθετο, τίς ζωντανὲς εἰκόνες καὶ μὲ τὰ ἄφθονα σημεία τῆς στίξης, μὲ τὰ ὁποῖα στολίζει τὴν ἔκθεσή του.

442. Ὁ τύπος

Ποῦ τὰ βρίσκουν ἀλήθεια τόσα νέα; Πῶς τὰ γράφουν; Ποῦ τὰ θυμοῦνται; Τὶ μυαλὸ ἔχουν Θεέ μου!

Σήμερα σκότωσαν ἓνα, αὔριο θὰ ἴρθῃ ὁ βασιλιάς, μεθαὔριο ἓνα θαπόρι ἀπὸ τὴν Ἀμερική!... Καὶ τί! Κάθε μέρα βγαίνει ἡ ἐφημερίδα! Ἐγὼ ἂν ἤμουν οὔτε ἓνα δευτερόλεπτο θὰ στεκόμουν ἐκεῖ μέσα! Καὶ τί ἀξίζει; Μιὰ δραχμὴ κάθε φύλλο!

Πόσα νέα κουβαλᾷς ἐπάνω στὴν ἄσπρη καὶ γέριχη πλάτη σου, πολύξερη ἐφημερίδα!...

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρουλος. Τάξη Στ'.

Ζωηρὴ εἶναι ἡ ἀπορία καὶ ὁ θαυμασμὸς τοῦ μαθητῆ, γιὰ τὰ τόσα νέα πού βρίσκει νὰ γράψῃ ὁ συντάκτης τῆς ἐφημερίδας κάθε μέρα καὶ γιὰ τὸν

τρόπο με τὸν ὁποῖο τυπώνεται τὸ φύλλο.

Καὶ πῶς θὰ μπορούσε ὁ μαθητὴς νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐκπληξὴ του αὐτῆ, ἂν δὲν εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ χρησιμοποιεῖ με τὴν ὁσπία τὴν στίξη καὶ κυρίως τὸ ἐρωτηματικὸ καὶ τὸ θαυμαστικὸ;

443. Ὁ βλάχος

— Ὡχ! μωρέ! Ἄπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ θράδου, με τὴν γκιρλίκα (σημι. γκλίτσα) στὸ χέρι, διαλαλῶ τὰ πρόβατα!

— Τὶ νὰ κάνουμε γέρο; Αὐτὰ ἔχουν οἱ κτηνοτρόφοι! εἶπε τὸ τσοπανάκι, βγάζοντας τὴ φλογέρα ἀπὸ τὸ σελάχι του, γιὰ νὰ σουριξῆ κανένα βλάχικο τραγούδι!

Τὰ πρόβατα τρῶνε ἀχόρταγα τὸ δροσερὸ χορτάρι. Τὰ παρδαλὰ ἀρνάκια, πηδώντας παιγνιδιάρικα δεξιὰ καὶ ἀριστερά, φτάνουν στὸ χωράφι καὶ ἀρχίζουν με τὰ κοφτερά τους δοντάκια νὰ τσιμποῦν τίς κορφές τοῦ χασιλιοῦ. Ὁ βλάχος, θυμωμένος ὅπως ἦταν, πετᾷ τὴν γκλίτσα του ἐπάνω στ' ἀρνιά καὶ φωνάζει:

— «Ὀὐ! ἀνάθεμα τὸν πατέρα σας!... Ὀὐ! πνὰ σᾶς φάη οὐ λύκου!... Κερατὰ τά...».

Σήμερον 9 - 5 - 1948. Νικόλαος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Ε'.

Βασικὸ στοιχεῖο τῆς ἐκθεσης αὐτῆς, εἶναι ἡ ποιμενικὴ ζωὴ τῶν βλάχων.

Βασικότερο ὅμως τὸ πολυστικτο, με τὸ ὁποῖο κατορθώνει ὁ μαθητὴς νὰ ἀποφύγῃ τὴ μονοτονία τῆς ἐκφρασης καὶ τὴν ξηρότητα τοῦ ὕφους. Τὸ θαυμαστικὸ, τὸ διαλογικὸ, τὸ ἐρωτηματικὸ, ἡ διπλὴ τελεία, τὰ κόμματα, χρησιμοποιοῦνται ἄριστα ἀπὸ τὸ μαθητὴ. Δὲν ἀπουσιάζουν καὶ τὰ εἰσαγωγικά, στὰ ὁποῖα κλείνει ἐκφράσεις τοῦ βλάχου, με τὴν ἰδιωματικὴ του γλώσσα. Τὴν τελευταία μάλιστα φράση του τὴν περικόπτει καὶ ἀντικαθιστᾷ ὀρισμένες λέξεις τοῦ βλάχου με ἀποσιωπητικά. Καὶ αὐτὰ ἔχουν τὸ λόγο τους, γιὰ τὴν ἀσφαλῶς ἢ φράση πού ἐξεστόμισε ὁ βλάχος θὰ ἦταν ἀνάριστος ἢ καὶ χυδαία καὶ δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀκουσθῆ στὸν ἱερὸ χῶρο τῆς σχολικῆς αἴθουσας.

444. Νὰ κουνοῦμε τὰ χέρια μας

“Ὀλο καὶ προστάζει ὁ πατέρας μου!

Οἱ ἐλιές στρώμα εἶναι κάτω! Ἄπὸ ἐλιά σὲ ἐλιά, γονατιστοί, δουλεύαμε! Τὰ γόνατά μας τρύπησαν ἀπὸ τὸ χῶμα! Ἐγὼ πιά κουράστηκα! Δὲν μπορούσα νὰ δουλέψω ἄλλο! Ὁ πατέρας μου ὄλο καὶ μοῦ φώναζε:

— Σωτήρη, σὲ ἐλέπω νὰ κάθῃσαι πάλι!

— "Έ! τί νά κάνω πιά! Δέν μπορώ νά άντέξω! "Όλο Σωτήρη, Σωτήρη, γιατί δέ φωνάζεις και έναν Άλλο;

— "Άχ! καημένε Σωτήρη, πρέπει νά κουνούμε τά χέρια μας, για νά τελειώσουν αὐτές οί ἐλιές! Πρέπει νά δουλέψης για νά φᾶς! Λέει ὁ πατέρας.

— Νά, πού δουλεύω και σύ! Δέ με βλέπεις;

Ἐγὼ κάνω πὼς μαζεύω και ρίχνω ἀπό καιμὰ ἐλιὰ στο καλάθι. "Άχ! Παναγία μου! Δέ θά βραδιάση, νά φύγωμε! Δέν μπορώ νά στέκωμαι ἔτσι. Ἡ ἐργατιά κουράστηκε!... Ὁ πατέρας, ὄλο και γρηγορεύει τὰ κορίτσια, με φωνή ζωηρή, πού ἀντηχεί στα γύρω! Σιγά σιγά, σουρουπώνει!... Ἐγὼ μὲς στή χαρά μου ἤμουν! Βραδιάζει!... Θά φύγωμε για!... Τώρα τὰ γαιδουράκια βαρυφορτωμένα και με τὰ κουδούνια στο λαιμό, ἀνηφορίζουν στο στενό δρομάκι! Φάνηκαν οί κορυφές τῶν σπιτιῶν!

Πρέπει νά κουνούμε τά χέρια μας για νά ζήσουμε!...

Σήμαντρα 20 Νοεμβρίου 1950. Σωτήριος Π. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

Ἐδῶ ἔχομε μιὰ διηγηματική περιγραφή, στήν ὁποία ἐνυφαίνεται και ἕνας ζωντανός και φυσικότατος διάλογος. Τὸ θέμα τὸ δανείζεται ὁ συγγραφέας και πάλι ἀπό τίς γεωργικές ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου, ἀπό τίς ὁποῖες δέν ἀπουσιάζουν συνήθως και οί μαθητές.

Και περιγράφει με τόση παραστατικότητα τὴ συλλογὴ τῶν καρπῶν τῆς ἐλιᾶς. "Όλη ἡ ἔκθεση ἀποτελεῖται ἀπό εἴκοσι ὀχτῶ πρότασεις. "Όλες συνοδεύονται και ἀπό ἕνα σημάδι τῆς στίξης. Οἱ τρεῖς με τελείες. Οἱ εἴκοσι τέσσερις με θαυμαστικά. Οἱ δύο με ἐρωτηματικά. Τέσσερις με ἀποσιωπητικά. Μία με ἐξηγητικά. Σὲ ἑπτὰ ἀπό τίς φράσεις αὐτές σημειώνονται και δεκατέσσερα κόμματα. Σὲ ἄλλες δὲ τέσσερις παρεμβάλλεται ἡ στιχομυθία με τὸν πατέρα, με τὰ σχετικὰ διαλογικὰ μπροστὰ σὲ κάθε πρόταση. Καλύτερος χρωματισμὸς τῶν φράσεων δὲ θά μπορούσε νά γίνη.

445. Κ α ρ τ έ ρ ι

Ἄσάλευτος και ἀκίνητος κάθεται πίσω ἀπὸ ἕνα φουντωμένο και πολυκλαδισμένο κέδρο!

Στὸ χέρι του κρατάει τρεῖς ματοβαμμένες πέρδικες! Τὸ γυαλιστερό ὄπλο του — ἄλλος χάρος αὐτός— τὸ κρατάει στὸν πλατὺ ὤμο του! Σὲ λίγο κατεβάξει τὸ βαρὺ ὄπλο, κλείνει τὸ ἀριστερὸ μάτι και τραβάει τὴ σκανδάλη!... Ἐνα περιστέρι βαρυπληγωμένο ἔπεσε στή γῆ! Τὸ εἶχε πάρει γερὰ ἢ σφαίρα!

Γιατί ἀλήθεια νά τὸ σκοτώση; Πόσο τὸ λυπήθηκα ὅταν ἀντίκρισα τὰ

θολωμένα μάτια του!

Ημέρος 28 - 1 - 1954. Πέτρος Ἀγορ. Τυροβούζης. Τάξη Στ'.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ λογοτέχνημα, στὸ ὁποῖο ἐκθέτει ὁ μαθητὴς πῶς ὁ κυνηγὸς σκότωσε ἓνα περιστέρι, εἶναι μιὰ περιγραφή στὴν ὁποία ἔχομε καὶ διηγηματικά στοιχεῖα καὶ σκέψεις καὶ συναισθήματα τοῦ συγγραφέα.

Εἶναι δὲ γραμμένο σὲ γλώσσα καθάρια δημοτική, μὲ ἓνα λεκτικὸ μὲ σαφήνεια καὶ δύναμη, καὶ μὲ ωραιότατες ἐκφράσεις. Ἡ κάθε πρόταση ἀποτελεῖ καὶ μιὰ ἀνάγλυφον καὶ παραστατικὴ εἰκόνα. Πρόσθετο στολίδι τῶν εἰκόνων καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης. Μέσα σὲ δυὸ παῦλες ἐπεξηγεῖ πῶς ὁ χάρος καὶ τὸ ὄπλο, παίζουσι τὸν ἴδιον ρόλο. Ἄλλη μιὰ πρόταση τελειώνει μὲ ἀποσιωπητικά, γιὰ νὰ μᾶς πῇ μὲ αὐτὰ πῶς ἡ σκανδάλῃ ἔφερε τὸ θάνατο στὸ πουλί. Οἱ λοιπὲς τελειώνουν μὲ ἐρωτηματικὰ ἢ θαυμαστικά.

Μεγάλῃ λοιπὸν σημασίᾳ καὶ προσοχῇ δίνομε στὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς στίξης. Καὶ ἐπιμένομε νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ μαθητὲς μας στὶς ἐκθέσεις τους ὅλη αὐτὰ τὰ σημεῖα καὶ περισσότερο τὰ θαυμαστικά καὶ ἐρωτηματικά, γιὰτὶ μὲ αὐτὰ κυρίως ἐκφράζομε τὰ συναισθήματά μας. Ὅταν μάλιστα τὸ θαυμαστικὸ τὸ συνοδεύουν καὶ ἀποσιωπητικά, τότε τὰ συναισθήματά μας γίνονται ἐντονώτερα.

Τὸ βασικὸ αὐτὸ ζήτημα τῆς στίξης, μαζί μὲ τὸ ἄλλο ζήτημα τῆς βραχυλογίας πού ἐξετάσαμε, τὰ θεωροῦμε ὡς τὶς δυὸ Συμπληγάδες πέτρες τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων. Ὅταν τὶς περάσωμε, καταλαβαίνομε ὅτι ἀνοίγεται πρὸς διὰπλατος ὁ δρόμος, γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ χρυσόμαλλου «δέρατος» τῆς Κολχίδας, πού γιὰ τοὺς δικούς μας Ἀργοναυτὲς εἶναι τὸ ὕψος τὸ λογοτεχνικό. Καὶ προχωροῦμε ἀμέσως νὰ ἀσκήσουμε τοὺς μαθητὲς μας στὴ χρῆση ἄλλων καλλωπισμάτων τοῦ λόγου.

Γ'. ΤΟ ΚΟΣΜΗΤΙΚΟ ΕΠΙΘΕΤΟ

Μετὰ τὴ βραχυλογία καὶ τὸ πολυστικτο, δίνω σειρὰ στὸ ἐπίθετο. Βέβαια τὸ ἐπίθετο δὲν εἶναι σχῆμα τοῦ λόγου. Θεωρεῖται ὅμως ὡς ἓνα ἀπαραίτητο στοιχεῖο, τὸ καλῆτερο ἐκφραστικὸ μέσο στὴ λογοτεχνία καὶ τὴν ποίηση, τὸ λαμπρότερο στολίδι τοῦ λόγου. Τὸ οὐσιαστικὸ, μέσα στὸ λόγο εἶναι τὸ λεκτικὸ σύμβολο τῶν πραγμάτων. Αὐτὸ μᾶς δίνει τὸ ὄνομα τῶν πραγμάτων, μὲ αὐτὸ γνωρίζομε τὸ γύρω μας κόσμον. Ἄν στὸ κάθε ἀντικείμενον δὲ δίναμε καὶ ἓνα ὄνομα, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ συνεννοηθοῦμε μεταξύ μας; Δίπλα τώρα στὸ οὐσιαστικὸ τοποθετοῦμε καὶ τὸ ἐπίθετο. Καὶ ὁ ρόλος τοῦ ἐπιθέτου μέσα στὴ φράση, δὲν εἶναι μόνον νὰ διακοσμήσῃ, ὅπως συνήθως λέμε, τὸ οὐσιαστικὸ

πού προσδιορίζει. Ἐπιδιώκει καί νά τὸ χαρακτηρίση, νά τὸ περιγράψῃ, νά τοῦ δώσῃ φῶς καί χρῶμα, νά αἰσθητοποιήσῃ καλύτερα τὴν ποιότητα καί ιδιότητά του καί νά μᾶς δώσῃ ἀκεραιωμένη τὴν εἰκόνα του, τὸ βαθύτερο περιεχόμενο τοῦ οὐσιαστικοῦ.

«Τὸ ἐπίθετο ἀποτελεῖ μὴ συμπλήρωση τοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ μὴ ἐπίτασή του... Συμπληρώνει τὸ οὐσιαστικὸ καί χρησιμεύει γιὰ νά ἀντικαταστήσῃ μακρὲς περιγραφὰς ἢ ἐξηγήσεις. Κ. Δημαρᾶς».

Καί στὴν προσπάθειά του αὐτὴ νά αἰσθητοποιήσῃ καί νά χρωματίσῃ κατὰ τὸν πληρέστερο τρόπο τὴν ἔννοια τοῦ οὐσιαστικοῦ, δίνει καί στὴν ἔκφραση μὴ ξεχωριστὴ γοητεία καί ὀμορφιά.

Δυστυχῶς καί τὸ ἐπίθετο, ἂν καί εἶναι τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο τοῦ λόγου καί τόσο εὐκόλο στὴ χρῆσή του, δὲν κάμνει τὴν ἐμφάνισή του στὶς μαθητικὲς ἐκθέσεις. Οἱ μαθητὲς ἐκφράζονται μὲ τὴ γλῶσσα τῆς κυριολεξίας, ὅπως εἴπαμε ἀλλοῦ καί ὄχι τῆς λογοτεχνίας. Ἄν προσέξουμε τίς πρῶτες ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, θὰ δοῦμε ὅτι εἶναι ὅλες θεμελιωμένες στὰ οὐσιαστικά καί στὰ ῥήματα. Τὰ ἄλλα μέρη τοῦ λόγου καί ἰδίως τὰ ἐπίθετα ἀπουσιάζουν. Γι' αὐτὸ καί οἱ προτάσεις πού ἐπεξεργάζονται καί οἱ ἐκθέσεις πού συνθέτουν εἶναι χωρὶς χρῶμα καί δύναμη. Καί εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νά καθοδηγηθῇ ὁ μαθητὴς καί στὸ σημεῖο αὐτὸ καί νά ἀσκηθῇ στὴ χρῆση τῶν ἐπιθέτων.

Ὅδηγοί μας θὰ γίνουν καί πάλι οἱ ἴδιοι οἱ συγγραφεῖς τῶν πεζογραφημάτων καί ποιημάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ. Αὐτοὺς θὰ συμβουλευθοῦμε, αὐτοὺς θὰ προσέξουμε πῶς γράφουν. Καί τὰ ἐπίθετα εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα συνηθισμένα ἐκφραστικά μέσα καί τὰ συναντοῦμε σὲ μεγάλη ἀφθονία, σὲ κάθε σελίδα τοῦ ἀναγνωστικοῦ, σὲ κάθε παράγραφο καί φράση τῶν κεφαλαίων, γιὰτί ὅλοι οἱ συγγραφεῖς καταβάλλουν προσπάθεια νά κοσμήσουν καί αἰσθητοποιήσουν τὰ οὐσιαστικά μὲ ἤχηρὰ καί φανταχτερὰ ἐπίθετα.

«Αὐτὸ εἶναι τὸ ἱερὸ πανί, τὸ γαλανὸ καί τ' ἄσπρο, σελ. 7». «Στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς, συναντήσαμε τὸν παπᾶ, ψηλὸ, στεγνὸ, μὲ ἀραιὰ γένεια ψαρὰ στὸ μυτερό του πηγούρι, μὲ ράσα τριμιμένα, πρασινωπά, ζωνάρι γαλάζιο. Εἶχε μάτια ἀεικίνητα, ἀστραποδόλα, διαπεραστικά. σελ. 23». «Τὰ ἐργαλεῖα ἐδούλευαν καί ὁ κρότος ἀκούσταν γρήγορος, διαστικὸς, ἐπίμονος. σελ. 29». «Ὁ ζέφυρος ἔπνεε οὐριὸς καί τὸ μικρὸ σκάφος μὲ εὐστροφες κινήσεις ἐπηδούσε στὰ κύματα κοιμῶ καὶ ὑπερήφανο. σελ. 42». «Ἡ Μάρω ἀκολουθοῦσε ἀμίλητη, ἄκλαυστη, ἄσχημη. σελ. 53». «Ἀνάστημα μέτριο, κορμί κανονικὸ, συμμετρικὸ, λιγνὸ, σβέλτο. σελ. 65». «Στὸν τόπο τῶν πεσμένων λουλουδιῶν εἶχαν προβάλλει ρόδια μικρά, μεγάλα, φλόγινα, κόκκινα καί στρογγυλά καί παχουλά. σελ. 114». «Καί μπροστὰ, στὸν πρῶτο ψηλὸ θράχο, κάθεται θαρῶν τὸ ὑπερήφανο Κάστρο, ἀπὸ τὸν καιρὸ μαυρισμένο, μὲ τίς ἐπάλλξεις καί τίς πολεμιστρὲς του βουδές, τίς τοξωτές του πόρτες ἀνοικτές, τοὺς πύργους τοὺς ἐτοιμορ-

ρόπους. σελ. 145». «Ἐδῶ μόνον μικρὰ καίκια, μὲ κατάλευκα πανιά, σὰν ὠραῖοι κύκνοι, ἀργοκίνητα καὶ ναζιάρικα μπαινοβγαίνουν ἀπὸ τὸ ἤσυχο λιμανάκι μας. σελ. 150». «Ὁ Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ θεοσεβής, πρῶτος, ὀλιγλόγος καὶ σοβαρὸς. σελ. 283».

Καὶ ἂν θέλη κανεὶς νὰ σταθῆ σὲ ἓνα μόνον κεφάλαιο, γιὰ νὰ διδάξῃ τὸ ρόλο τοῦ ἐπιθέτου, ἄς προτιμήσῃ τὸ κεφάλαιο τοῦ Μιχ. Μητσάκη «Τὸ φίλημα» στὴ σελίδα 225. Ἐκεῖ θὰ συναντήσῃ 51 ἐπίθετα, εἴτε μεμονωμένα εἴτε καὶ σὲ δέσμες, πού ζωγραφίζουσιν, περιγράφουσιν καὶ ζωντανεύουσιν τὴ μάχην στὸ Μανιάκι ὡς τις μικρότερες λεπτομέρειες.

Στὰ παραπάνω παραδείγματα σημειώθηκαν καὶ ἀρκετὲς μετοχές. Ἄλλα καὶ αὐτὲς ἰσοδυναμοῦν καὶ παίζουσιν τὸν ἴδιο ρόλο τοῦ ἐπιθέτου.

Στὰ παραδείγματα αὐτά, θὰ κατανοήσῃ ὁ μαθητὴς πόσο ζωντανότερες καὶ παραστατικότερες εἶναι οἱ φράσεις καὶ πόσο εὐχάριστα ἀκούονται ὅταν περιέχουσιν ἓνα ἢ καὶ περισσότερα ἐπίθετα καὶ πόσο ξεθωριάζουσιν καὶ πόσο χάνουν τὴ γοητεία τους ὅταν ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ αὐτὲς τὰ ἐπίθετά τους. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβουσιν αὐτὸ, ἄς θάλλῃ ὁ δάσκαλος τὰ παιδιὰ νὰ ξαναδιαβάσουν τις ἴδιες αὐτὲς προτάσεις χωρὶς τὰ ἐπίθετά τους, γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦν ἀμέσως πόσο φτωχὴ καὶ ἄχρωμη γίνεται ἡ ἔκφραση.

Μ' αὐτὲς τις ὑποδείξεις καὶ τις ὁδηγίες μας κατανοεῖ ὁ μαθητὴς τὴν ἀξία, τὴ δύναμιν καὶ τὸ ρόλο πού παίζει στὸ γραπτὸ λόγῳ τὸ κοσμητικὸ ἐπίθετο, καὶ τὸ χρησιμοποιοεῖ καὶ ὁ ἴδιος καὶ δίνει ζωντάνια, ἀρμονία καὶ χρῶμα ζωντὸ στὸ γραπτὸ του.

446. Γιὰ τὴν Αὐστραλία

Ἦταν δευτεριὰτικο πρῶινό.

Τραγοῦδια ἀντηχοῦσαν στὸ μικρὸ μας χωριό. Κόσμος πολὺς περιτριγυρίζει τὸ ἔλοπράσινο λεωφορεῖο. Μιὰ γυναίκα, μὲ μέτριο ἀνάστημα καὶ καφέ μαντίλι, ρίχνεται στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ παιδιοῦ της, μὲ ἀκράτητο ἀναφυλλητὸ καὶ μὲ θερμὲς εὐχές νὰ γυρῆσῃ γρήγορα στὴν πατρίδα του! Οἱ φίλοι του μὲ πικραμένα χεῖλη δίνουν τὸν τελευταῖο ἀποχαιρετισμό. Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ χωριανοὶ ἐρίσκονται σὲ βαθιὰ συγκίνηση!

Ὁ Θανάσης ἔφυγε, ἀφήνοντάς πίσω του τὸ μικρὸ χωριό, τὶς κρυστάλλινες πηγές καὶ τὸ ἄμορφο θουνό, ἐνῶ οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς μὲ πολλὴ λύπη γυρίζουσιν στὰ σπίτια τους!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954-55. Ὀμαδικὴ ἔκθεσιν Βαλασσίας Δ. Μπέλλου, Ἀναστασίας Σ. Φωτσεῖνου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

Ἡ μετανάστευση, πού σὰν ἄλλος Μινώταυρος ξεκληρίζει τὴ νεολαία

των χωριῶν μας, δίνει τὸ θέμα καὶ τὸ ὕλικό στὴν ἔκθεση. Μὲ τρόπο δὲ λογοτεχνικό ἀλλὰ καὶ τόσο δραματικό, εἰκονίζουσι οἱ μαθήτριες τὴ στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς μάνας ἀπὸ τὸ παιδί της, ποῦ φεύγει γιὰ τὴν Αὐστραλία. Ἡ ζωντανὴ αὐτὴ διήγηση καὶ περιγραφή, ἀληθινὰ μᾶς συγκινεῖ.

Καὶ γιὰ νὰ πετύχουσι μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὴ συγκίνηση ποῦ προκαλεῖ ὁ χωρισμὸς ἀγαπημένων προσώπων, χρησιμοποιοῦσι οἱ μαθήτριες σὰ μέσο ἔκφρασις, τὰ πιὸ ταιριαστὰ ἐπίθετα: «Δευτεριάτικο πρωινό. Ὀλοπράσινο λεωφορεῖο. Ἡ μάνα μὲ μέτριο ἀνάστημα καὶ καφὲ μαντίλι. Ἀκράτητο ἀναφυλλητό. Τελευταῖο ἀποχαιρετισμό. Βαθιὰ συγκίνηση. Μικρὸ χωριό. Κρυστάλλινες πηγές. Ὅμορφο χωριό». Ἐπαρρεῖς καὶ τὰ ἔχουσι διαλεγμένα ἕνα ἕνα ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπίθετα, γιὰ νὰ πληγώσουσι τὴν ψυχὴ καὶ νὰ φέρουσι τὸν πόνο καὶ τὴ θλίψη ὄχι μόνον στὴ μάνα, στοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς τοῦ Θανάση, ἀλλὰ καὶ στὸν ἀναγνώστη.

447. Σ τ ᾶ ξ ὕ λ α

Μόλις γλυκοχάραξε, πήραμε ἕνα πετραδιάρικο, ἀπότομο καὶ ἀτελείωτο ἀνήφορο.

Τὸ φρεσκοκαμμένο καψάλι, πέρα ἐκεῖ στὴν πλαγιὰ τοῦ «Λουστρίτη» μᾶς περιμένει. Τὸ ἀκονισμένο τσεκούρι ἄρχισε νὰ ἀποκεφαλίζῃ τὶς μισοκαμμένες κουμαριές! Μαῦρα σύννεφα σκέπασαν σὲ λίγο τὸ θουνὸ καὶ ἄρχισε νὰ βρέχῃ. Ἀνάμεσα σὲ δυὸ σωρούς ἀπὸ ξύλα, στάθηκε τὸ γαῖδουράκι καὶ δέχτηκε στὸ χαλασμένο σαμάρι του τὸ φορτίο. Τὸ φρεσκοκαμμένο καψάλι ποτίζεται στὰ γερά. Κάναμε τὰ ξύλα μας καὶ φύγαμε κουρασμένοι, πεινασμένοι καὶ βρεγμένοι σὰν πάπιες!

Τὰ γαῖδουράκια ποῦ ἔρχονταν ἀδειανά, τώρα βαρυφορτωμένα κατεβαίνουν τὸν κατήφορο.

Σήμερον 14 - 5 - 1951. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

Οἱ θαριεῖς σωματικὲς ἐργασίες στις ὁποῖες ὑποβάλλεται ὁ μαθητὴς τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, δίνουν τὸ θέμα καὶ τὸ ὕλικό τῆς διηγηματικῆς αὐτῆς ἔκθεσης, στὴν ὁποία ἀφηγεῖται ὁ μαθητὴς πῶς ἔκοψαν τὰ ξύλα στὸ θουνό.

Τὴν ἔκφρασις δὲ δύναμη στὸ γραπτὸ αὐτό, τὴ δίνουν ἢ εἰκόνα τοῦ ζῶου ἀνάμεσα στοὺς δυὸ σωρούς τῶν ξύλων, καὶ ἢ ἀντίθεση, στὴν ὁποία βλέπομε τὰ γαῖδουράκια πρῶτα ἀδειανά στὸν ἀνήφορο καὶ ἔπειτα βαρυφορτωμένα στὸν κατήφορο. Σὰν τρίτο μέσο ἔκφρασις μεταχειρίζεται ὁ μαθητὴς τὰ ἐπίθετα. Μιὰ δέση ἀπὸ τρία ἐπίθετα περιγράφουσι τὸν ἀνήφορο. Ἄλλες τρεῖς μετοχές, ποῦ καὶ αὐτὲς ἰσοδυναμοῦσι μὲ ἐπίθετα, αἰσθητοποιοῦσι τὴν κούραση καὶ τὴν ταλαιπωρία τῶν παιδιῶν. Ἐνα ἄλλο ἐπίθετο, «τὸ φρεσκοκαμμένο»,

τόσο ήχηρὸ φαίνεται στὸ μαθητῆ, πού τὸ ἐπαναλαμβάνει σὲ δυὸ φράσεις. Καί τις ιδιότητες τριῶν ἄλλων οὐσιαστικῶν, τοῦ τσεκουριοῦ, τῶν κουμαριῶν καὶ τῶν σύννεφων, τὶς ἀποδίδουν ἐπίθετα, πού τὴν ἐκλογή τους τὴν ἔκαμε ὁ συγγραφέας ὕστερα ἀπὸ λεπτὴ παρατήρηση καὶ σκέψη: «ἀκονισμένο τσεκούρι», «μισοκαμένες κουμαριές», «μαῦρα σύννεφα».

448. Ὁ σπαρμὸς

Κάθε γεωργὸς νύχτα σηκώνεται, φορτώνει τὸ καμπουριασμένο γαῖ-
δούρι καὶ γραμμὴ!

Πρῶι πρῶι ὁ ζεστός τραχανάς τὸν περιμένει δίπλα στὸ τζάκι. Στὸ ἄριστερό του χέρι βαστάει τὸ βαρὺ καὶ παλιὸ ἀλέτρι καὶ στὸ δεξιὸ τὴ μεγάλη καὶ σουβλερὴ βουκέντρα. Ἔφτασε! Τὸ καινούριο ὑνὶ σκίζει τὴν ἀφράτη γῆ βαθιά. Τὰ βόδια βογγοῦν καὶ τρέχουν τὰ σάλια ἀπὸ τὰ πλατιά ρουθούνια. Ὁ ζευγολάτης ὁμως ὄλο καὶ φωνάζει μὲ τὴ βραχνὴ φωνή του:

— Ἔλα, «Κοκκίνη»!... Μέσα, «Κυριάκη»!...

Ἔτσι περνάει τὴν ἡμέρα καὶ τὸ χωράφι δέχεται τὸν εὐλογημένο σπόρο!

Σήμερον 14 Νοεμβρίου 1950. Ὁρέστης Ἄμφ. Σαββίδης. Τάξι Στ'.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ σπαρμοῦ. Ὁ μαθητὴς ἔχει πρόχειρο καὶ εὐκολο τὸ θέμα γιὰ τὴν ἐκθεσὴ του. Παρακολουθεῖ τὴν ἐργασία τῆς σπορᾶς καὶ ἐκθέτει τὶς ἐντυπώσεις του μὲ ἓνα λεκτικὸ, γεμάτο φυσικότητα καὶ συντομία.

Τὰ καλλωπίσματα ὁμως τοῦ λόγου στὴν ἐκθεση αὐτὴ εἶναι φτωχά. Μόνον μὲ τὰ ἐπίθετα ἱκανοποιεῖται ὁ μαθητὴς καὶ μὲ αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ στὸ ὕφος δύναμη καὶ χρῶμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὄλα τὰ ἐπίθετά του εἶναι ζυγισμένα καὶ διαλεγμένα μὲ φροντίδα καὶ προσπάθεια, γιὰ νὰ δείξουν ὅ,τι χαρακτηρίζει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ: «ζεστός τραχανάς», «βαρὺ καὶ παλιὸ ἀλέτρι», «μεγάλῃ καὶ σουβλερὴ βουκέντρα», «καινούριο ὑνὶ», «ἀφράτη γῆ», «πλατιά ρουθούνια», «βραχνὴ φωνή», «εὐλογημένο σπόρο».

449. Γιὰ πηλὸ

Ξεκινήσαμε. Σὲ λίγο φτάσαμε στὸ ἄμορφο βουνό!

Τὰ ἀγκαθωτὰ πουρνάρια μᾶς ἔβλεπαν περίεργα! Τὸ μικρὸ ρυάκι κυλοῦσε τὰ νερά του ἀπαλά! Σὲ λίγο τὰ χέρια μας βρέθηκαν λασπωμένα! Ὁ κίτρινος πηλὸς εἶχε ὀγῆ ἀπὸ τὴ μουσκεμένη γῆ! Ὁ κύβος γιὰ τὸ μάθημα τῆς γεωμετρίας ἔγινε, τὰ χέρια ξελασπώθηκαν καὶ τὸ γάργαρο νερὸ τοῦ ρυακιοῦ θόλωσε. Ὁ μικρὸς καταρράκτης ἔριχνε μὲ ὀρμὴ τὰ γάργαρα νερά του.

Ἐμεῖς κρυφτήκαμε μέσα στὴν πυκνὸκλαδὴ φυλλωσιά, ἀφήνοντας πίσω

μας τὸ μικρὸ ρυάκι καὶ τὸ ὄμορφο βουνό.

Βιβλός, σχολ. ἔτος 1953-54. Ὁμαδική ἐργασία Ἀναστασίας Σ. Φωτεινοῦ, Βαλασίδος Δ. Μπέλλου, Γραμματικῆς Ἀθ. Τυροβοῦζης, μαθητριῶν Ε' τάξης.

*Ἐδωσε ὁ δάσκαλος ἐντολή στὰ παιδιά νὰ κατασκευάσουν ἀπὸ ἓνα κύβο γιὰ τὸ μάθημα τῆς γεωμετρίας. Τρεῖς μαθήτριες τρέχουν ἔξω στὴ φύση. Ἐκεῖ θρῖσκουν καὶ τὸ ὕλικό γιὰ τὸν κύβο, ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτη ὕλη γιὰ τὴν ἔκθεση. Ἡ ἀστεϊρευτὴ πηγὴ τῆς ἐλληνικῆς φύσης, μέσα στὴν ὁποία θρέθη-
καν, συναρπάζει τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς δανείζει ιδέες καὶ νοήματα. Τὸ βουνό, τὰ πουρνάρια, τὸ ρυάκι, ὁ πηλός, τὸ νερό, ὁ καταρράκτης, οἱ φυλλω-
σιές τῶν δέντρων, τοὺς δίνουν τὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὸ περιεχό-
μενο τῆς ἔκθεσης, ἡ ὁποία ἔχει τὸ χαρακτῆρα τῆς διήγησης.

Γιὰ τὸ στολισμὸ τῆς, προσωποποιοῦν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, τὰ πουρνάρια, ποὺ τὰ δάζουν νὰ τοὺς βλέπουν περιέργα. Μὲ δεύτερο φυσικὸ στοι-
χεῖο, τὴν πυκνόκλαδη φυλλωσιά, δημιουργοῦν τὸ πλαίσιο μιᾶς εἰκόνας μέσα
στὴν ὁποία εἰκονίζονται καὶ οἱ συγγραφεῖς. Ὁραιότατα εἶναι καὶ τὸ σύνθετο
«πυκνόκλαδη» καὶ τὰ ἐπιρρήματα «περιέργα» καὶ «ἀπαλά». Ἀλλὰ τὰ καλύ-
τερα καλλωπίσματα τῆς ἔκθεσης εἶναι τὰ δώδεκα ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα κοσμοῦν
καὶ ἐπαυξάνουν τὴ δύναμη τῶν οὐσιαστικῶν ποὺ προσδιορίζουν.

450. Τὸ ἀνοθοδοχεῖο μου

Μὲ τὸ πρῶτο βῆμα ποὺ δάζω στὴ σάλα τὸ ἀντικρίζω!

Μὲ πηλὸ εἶναι φκιαγμένο. Τὸ περιτριγυρίζουν καὶ τὸ στολίζουν λο-
γιῶν λογιῶν χρυσάνθεμα, ὅπως καὶ τὰ ἐπίθετα στολίζουν καὶ ὀμορφαίνουν
τὰ οὐσιαστικά! Ὅλη τὴ μέρα ἀκλόνητο καὶ ἀκίνητο στέκεται καὶ περιμιέ-
νει τὴν Ἄννα νὰ τὸ ποτίσει καὶ νὰ τοῦ δώσει νέα στήριξη γιὰ νὰ μὴ μαρα-
θοῦν τὰ λουλούδια του.

Ἐνα σαββατόβραδο, τὸ ἀδύνατο, μακρὸ καὶ τριχωτὸ γατάκι μας, ἔρι-
ξε τὴ μυρωμένη ἀνοθοδέσμη μου κάτω στὸ ξύλινο καὶ σκληρὸ πάτωμα! Καὶ
ὅταν σχόλασα ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ ἀνέβηκα τὴ σάλα, δὲν τὸ ἀντίκρισα στὴ
θέση του! Κρεμῶ τὴ βαριὰ τσάντα μου στὸ ἀριστερὸ παραγώνι τῆς γωνιάς καὶ
τρέχω μὲ γρηγοράδα γύρω σὰν τρελή. Μαμά! μαμά! ποῦ εἶναι τὸ ἀνοθοδοχεῖο
μου; φωνάζω σαστισμένη!

— Τὸ ἔσπασε τὸ μικρὸ γατάκι!

Τὸ γατάκι; καὶ τρέχω νὰ τὸ πετοσόκωψω! Καὶ νὰ το! Τὸ ἔπιασα καὶ
τὸ μάτωσα τὴν τρυφερὴ μύτη του!...

Πάει τὸ ἀνοθοδοχεῖο, ἀλλὰ τὴν ἔπαθε καὶ τὸ ζημιάρικο γατάκι!

Σήμετρα 8 - 11 - 1951. Ἄννα Σρ. Κουφοῦ. Τάξη Στ'.

Ὁ μαθητής πού συνήθισε νά γράφει ἐλεύθερες ἐκθέσεις, δὲ δυσκολεύεται στήν ἐξεύρεση τοῦ θέματός του. "Ὅλα τὰ ἀντικείμενα πού τὸν περιτοιχίζουν καί ἔλα τὰ γεγονότα, ἀσήμαντα ἢ σοβαρά, πού συμβαίνουν γύρω του, γίνονται ὑπόθεση σέ μιὰ ἐκθεσή του. "Ἔτσι καί ἐδῶ. Τὰ δυσάρεστα συναισθήματα πού γεννήθηκαν στήν ψυχὴ τῆς μαθήτριας, ἀπὸ τὸ σπάσιμο τοῦ ἀνθοδοχείου της, δίνουν τὸ κίνητρο νά γραφῆ ἢ ἐκθεσῆ. Καί ἔχομε μιὰ ὡραία περιγραφή τοῦ ἀνθοδοχείου, τῆς γάτας καί τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἐκδηλώνει τὰ συναισθήματά της ἢ μαθήτρια. Τὴν περιγραφή ὅμως τὴ διαδέχεται καί ἡ διήγηση καί τὴ συμπληρώνει καί ὁ διάλογος.

Τὸ δὲ χρῶμα στήν ἔκφραση, τὸ δίνουν τὰ ἐπίθετα. Γνωρίζει πολύ καλά ἡ μαθήτρια τὴ δύναμη τοῦ ἐπιθέτου καί τὴν ὁμορφίαν πού προσδίδει στὴ φράση καί τὴν τονίζει στήν ἐκθεσή της: «Τὸ ἀνθοδοχεῖο μου τὸ περιτριγυρίζουν καί τὸ στολίζουν λογιῶν λογιῶν χρυσάνθεμα, ὅπως καί τὰ ἐπίθετα στολίζουν καί ὁμορφαίνουν τὰ οὐσιαστικά». Καί πραγματικά, δεκαοχτὼ ἐπιτυχημένα ἐπίθετα, συμπληρώνουν τὴν ἔννοια τῶν ἀντίστοιχων οὐσιαστικῶν.

Τὸ ἐπίθετο λοιπὸν τὸ θεωροῦν οἱ μαθητές μας σὰν τὸ καλύτερο καί σπουδαιότερο ἐκφραστικὸ μέσο τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ποτὲ ἢ πρόταση πού δουλεύουν δὲν εἶναι φτωχὴ, στεγνὴ, καμωμένη μόνον μὲ οὐσιαστικά. Πάντοτε εἶναι στολισμένη μὲ κοσμητικὰ ἐπίθετα. Ἐπίθετα ταιριαστά, σφιχτοδεμένα μὲ οὐσιαστικά, σωστὰ στολίδια, πού θὰ τὰ ζήλευε καί ἓνας μεγάλος τεχνίτης τοῦ λόγου, θὰ τὰ συναντήσης σὲ ὅλες γενικὰ τίς ἐκθέσεις τοῦ βιβλίου, ἰδιαιτέρα δὲ στίς 2, 7, 9, 21, 24, 28, 30, 33, 42, 44, 67, 71, 85, 97, 98, 99, 101, 105, 124, 127, 128, 129, 158, 164, 166, 167, 171, 179, 196, 200, 208, 230, 233, 241, 285, 291, 293, 294, 296, 299, 302, 309, 310, 321, 322, 325, 331, 345, 350, 353, 356, 357, 358, 367, 370, 395, 396, 400, 435, 440, 445, 467, 475, 477, 480, 483, 484, 504, 505, 509, 510, 516, 518, 519, 531, 534, 540, 544, 546, 552, 553. Σ' ὅλες αὐτὲς πλεονάζει τὸ φανταχτερὸ αὐτὸ στολίδι τοῦ λόγου, τὸ ἐπίθετο.

Δ'. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΘΕΤΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΦΡΑΣΗ

Κάποτε, κατὰ τὴ συζήτηση, γιὰ τὴν ἀξία καί σπουδαιότητα, πού δίνει στὸ ὕψος τὸ κοσμητικὸ ἐπίθετο, γεννήθηκε καί ἓνα ἄλλο πρόβλημα. Ρώτησαν τὰ παιδιά καί γιὰ τὴ θέση πού πρέπει νά παίρνη τὸ ἐπίθετο μέσα στήν πρόταση, ὥστε νά προκύπτει ἢ καλύτερη ἀκουστικὴ ἐντύπωση. Τοὺς εἶπα ὅτι τὴν ἀπάντηση θὰ πρέπει νά μᾶς τὴ δώσουν καί πάλι οἱ συγγραφεῖς. Καί ἔτσι στὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ πού ἐξετάσαμε, στρέψαμε τὴν ἔρευνα καί τὴν προσοχὴ μας, γιὰ νά λύσουμε καί τὴ νέα αὐτὴ αἰσθητικὴ

μας άπορία. Καί είδαν τά παιδιά στό κείμενα πού διάβαζαν, ότι άλλοτε τó επίθετο προτάσσεται τού ούσιαστικού και άλλοτε ακολουθεί. Μé μιá προσεκτικότερη όμως εξέταση ανάμεσα στις δυó αυτές περιπτώσεις, καταλήξαμε στό συμπέρασμα ότι κάπως καλύτερη ήχητική άρμονία έχομε στην έκφραση, όταν τó επίθετο πάρη θέση μετά τó ούσιαστικό. Στην περίπτωση αυτή έχομε τήν επανάληψη τού ίδιου άρθρου και τήν παρεμβολή του μεταξύ τού ούσιαστικού και τού επιθέτου.

Παραδείγματα από τó αναγνωστικό: «Τó μπρίκι τó άσπροφόρετο, κουνιέται, άργοσαλεύει, σελ. 33». «εὐθύς τήν ἴδια στιγμή ὁ ναύτης ὁ καημένος, σελ. 34». «χαμογελά ὁ ἀδελφός ὁ καπνισμένος, σελ. 51». «ἄμα βγή από τó ταμπούρι του ὁ στρατιώτης ὁ ἄτακτος, πουθενά δέν θά σταθῆ, σελ. 79». «Καί μέ άνοικτόν τó ὄμμα, άναμετρεῖ... τά μέτωπά των τά άγέρωχα, σελ. 227».

Ἡ θέση αυτή τού επιθέτου πίσω από τó ούσιαστικό και ἡ παρεμβολή τού άρθρου ανάμεσα στό ούσιαστικό και τó επίθετο, είναι βέβαια σπανιότερη στις μαθητικές έκθέσεις, αλλά όχι και άγνωστη στην κατασκευή τών φράσεων, όπως δείχνουν οί 2, 62, 69, 101, 136, 314, 520, 541, 549, 551 έκθέσεις και οί επόμενες.

451. Ἡ άνοιξη

Τό άεράκι φυσά ἤσυχο, άπαλό, ζεστό! Ἡ χλόη πρασινίζει. Τά ματάκια τά μικρά τών δέντρων άνοίγουν και προβάλλουν τά φυλλαράκια τους τά πράσινα. Ὁ ἥλιος ζεσταίνει χαϊδευτά και ζωογονεῖ τó κάθε φυτό!

Νά την, πρόβαλε ἡ άνοιξη! Μ' άνθούς και ρόδα στολισμένη, νομίζεις πώς είναι μιá μικρούλα νυφούλα, στ' άσπρα στεφανωμένη! "Ω! τί χαρά, τί εὐωδιά! Χαίρεται κανείς νά θρίσκειται τήν εποχή αυτή έξω στη φύση! Τά κελαηδήματα τά πρωινά τών χελιδονιών χαιρετοῦν τόν ἥλιο και δοξολογοῦν τόν Πλάστη! "Όταν ξυπνώ και άνοίγω τó παράθυρο, βλέπω τίς συκιές απέναντι, πού άρχίζουν τώρα νά φουντώνουν και νά πρασινίζουν!

Νά την, πρόβαλε ἡ άνοιξη!

Σήμεντρα 26 Μαρτίου 1951. Σωτήριος Π. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

Ἡ έκθεση είναι μιá άμίμητη περιγραφή, ένας ύμνος στην άνοιξη. Συναισθήματα τού συγγραφέα, ἡ άμέτρητη χαρά πού σκορπίζει ἡ εποχή αυτή σέ ἔμφυχα και ἄφυχα. Καί τó γλωσσικό ὄργανο, με τó όποιο εκφράζει ὁ μαθητής τίς έντυπώσεις του, ἡ δημοτική.

Τά δέ στολίδια τῆς έκθεσης είναι τά ἴδια τά ούσιαστικά πού στολίζουν και τήν άνοιξη: Τό άεράκι, ἡ χλόη, τά μάτια τών δέντρων, οί άνθοί, τά κελαηδήματα τών πουλιών. Στην πρώτη πρόταση και ένα δεμάτι από τρία

ἐπίθετα. Στὴν τρίτη μιὰ προσωποποίηση τῶν ματιῶν τῶν δέντρων πού ἀνοίγουν. Παρακάτω ἡ εἰκόνα τῆς ἀνοιξῆς, μιὰ σωστή νυφούλα στεφανωμένη. Καί κοντὰ σ' αὐτὰ καί τὸ νέο ποίκιλιμα, ἡ παρεμβολή τοῦ ἄρθρου μεταξύ οὐσιαστικοῦ καί ἐπιθέτου: «Τὰ ματάκια τὰ μικρά», «τὰ φυλλαράκια τὰ πράσινα», «τὰ κελαηδήματα τὰ πρῶινά».

452. Β γ ῆ κ ε π ι ᾶ

Ἦστερα ἀπὸ ἐννιά μῆνες, ξεφορτώθηκε μιὰ νέα ζωή! Ἡ ἀγελάδα μας γέννησε! Τὸ μοσχάρι ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴν καμαρούλα του τῆ ζεστή! Τὸ μαστάρι τὸ γειμάτο, ἡ ρόγα ἡ σπαργωμένη, τὸ γάλα τὸ γλυκὸ τῆς ἀγελάδας, προσμένουν τὸ νέο ζῦο γιὰ νὰ φάη.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Χρήστος Π. Κατζηπούλικας. Τάξη Στ'.

Κεντρικὸ νόημα τῆς ἔκθεσης, εἶναι ἡ χαρὰ, πού συνήθως φέρνει στὸ ἀγροτικὸ σπίτι ἡ γέννηση ἐνὸς μοσχαριου, ἀπὸ τὴν ὁποία περιμένει καί μιὰ σοβαρὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Ἡ χαρὰ αὐτὴ δημιουργεῖ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης, ἀλλὰ καί τὸ κίνητρο γιὰ τὴ γραφὴ τῆς.

Ἡ μουσικότητα τῆς γλώσσας, ἡ ἀφθαστὴ ἐκφραστικὸτητα, ἀλλὰ καί ἡ ἀφθονία τῶν νοημάτων μέσα σὲ μιὰ τόσο συνοπτικὴ περιγραφή, προξενοῦν ἐντύπωση. Τὸ δὲ λεκτικὸ τῆς ὕφους εἶναι τὸ ἴδιο, πού πάντοτε χρησιμοποιεῖ ὁ μαθητὴς αὐτὸς στὰ γραπτά του. Καθαρό, γοργό, σύντομο καί μὲ σαφήνεια καί ἀκρίβεια. Τὰ δὲ μοναδικὰ καλολογικὰ στοιχεῖα τῆς ἔκθεσης εἶναι ἡ παρομοίωση τῆς κοιλιᾶς τῆς ἀγελάδας μὲ καμαρούλα καί ἡ τοποθέτηση τῶν ἐπιθέτων μετὰ τὰ οὐσιαστικά πού προσδιορίζουν: «ἡ καμαρούλα ἡ ζεστή, τὸ μαστάρι τὸ γειμάτο, ἡ ρόγα ἡ σπαργωμένη, τὸ γάλα τὸ γλυκὸ».

453. Τ ὸ φ θ ι ν ὸ π ω ρ ο

Τρεῖς μῆνες διαρκεῖ! Μοιάζει μὲ χλωμὴ γυναικούλα πού στὸ διάδα τῆς ἔλα τὰ μαραίνει!

Ὁ ἥλιος ἀδυνατίζει. Τὰ φύλλα τὰ κιτρινισμένα πέφτουν καί ἀφήνουν τὰ κλωνάρια σὰν ἀπολιθωμένα! Τὰ πρωτοβρόχια τὰ ὠφέλιμα ποτίζουν τὴ λαχταρισμένη γῆ! Οἱ θρύσες γεμίζουν. Τὸ χῶμα τὸ ἀφράτο πλουτίζεται μὲ τὸ θούτυρο τῆς βροχῆς! Ὁ σπόρος μπαίνει στὴ γῆ καί τὰ νέα φυτὰ πρασινίζουν τὸν τόπο! Τὰ ξύλα ἀποθηκιάζονται!

Ἀρχίζουν νέες προετοιμασίες γιὰ τὸ χειμῶνα!

Γαλάτιστα 15 - 11 - 1957. Μαρία Ἀργ. Καφταντζῆ. Τάξη Στ'.

Ἡ ἔκθεση εἶναι μιὰ σύντομη ἀλλὰ ὑπέροχη περιγραφή, καὶ σὲ χρονο ἐνεστώτα. Μᾶς δίνει δὲ μὲ ἓνα γλαφυρὸ λεκτικὸ καὶ μὲ συμπτυκνωμένα νοήματα ὁλοκληρωμένη τὴν εἰκόνα τοῦ φθινοπώρου.

Πλούσια καὶ φανταχτερὴ εἶναι καὶ σὲ αἰσθητικὰ στοιχεῖα. Τρεῖς παρομοιώσεις: «τὸ φθινόπωρο χλωμὴ γυναικούλα», «τὰ κλωνάρια σὰν ἀπολιθωμένα», «τὰ πρωτοβρόχια θούτυρο τῆς γῆς», ζωντανεύουν τὸ ὕφος. Καὶ τὸ νέο στοιχεῖο, τῆς τοποθέτησης τοῦ ἐπιθέτου μετὰ τὸ οὐσιαστικόν, δὲν ἀπουσιάζει: «τὰ φύλλα τὰ κιτρινωμένα», «τὰ πρωτοβρόχια τὰ ὠφέλιμα», «τὸ χῶμα τὸ ἀφράτο».

454. Ὁ ἄρρωστος

Μῆνες βασανίζεται στὸ κρεβάτι του!

Χάθηκαν οἱ χαρές, τὰ παιχνίδια, τὰ τραγούδια! Ἦρθαν οἱ μέρες οἱ θλιβερές! Μέρα νύχτα ὁ πυρετὸς τοῦ καίει τὸ πρόσωπο! Τὰ μάγουλά του τὰ κιτρινωπά, μοιάζουν σὰν τὸ πορτοκάλι τὸ μαραιμένο! Τὸ καμένο σῆμα του εἶναι ἀκίνητο στὸ κρεβάτι! Τὰ ξηρὰ καὶ καταφλογισμένα χεῖλη του θέλουν νὰ ὀρροιστοῦν! Ὡς καὶ τὸ μαξιλάρι του τὸν ἔχει βαρεθῆ. Ἡ νοσοκόμα, ἡ κυρὰ Πηγγὴ, μὲ τὸ χέρι τῆς τὸ σταθερό, ὄλο καὶ τρυπάει τὸ δέριμα μὲ τῖς ἐνέσεις.

Οἱ ἀρρώστιες εἶναι τόσο κακιές!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1954-55. Ὀμιλικὴ ἔκθεση, Δημητρίου Γ. Τσικούρα Ε' καὶ Μιχαήλ Θ. Κουτσού, Βασιλείου Δ. Παρδάλη Στ' τάξης.

Τὸ θέμα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης τὸ δίνει ἡ ἀρρώστια ἐνὸς παιδιοῦ, ποὺ μῆνες, βασανίζεται στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου. Συναισθάνονται οἱ μαθητὲς τὴν ἀφόρητη θέση στὴν ὁποία θρίσκειται ὁ ἄρρωστος καὶ μᾶς δίνουν μιὰ περιγραφή τῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ ἀρρώστου ἀπαράμιλλη.

Τὴν αἰσθητοποιοῦν δὲ μὲ τὰ ἐξῆς στοιχεῖα: Μὲ τὴ μακρόχρονη παραμονὴ τοῦ ἀρρώστου στὸ κρεβάτι. Μὲ τὰ ἐπίθετα ποὺ δίνουν ἀνάγλυψη τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρρώστου. Μὲ τὴν παρομοίωση «σὰν πορτοκάλι μαραιμένο». Μὲ τὴν προσωποποίηση τοῦ μαξιλαριοῦ ποὺ κι αὐτὸ βαρέθηκε τὸν ἄρρωστο. Καὶ τέλος μὲ τὴν ἐπίταξη τῶν ἐπιθέτων: «Ἦρθαν οἱ μέρες οἱ θλιβερές», «τὰ μάγουλά του τὰ κιτρινωπά», «τὸ πορτοκάλι τὸ μαραιμένο», «τὸ χέρι τῆς τὸ σταθερό».

455. Ἡ μοναξιά

Τὰ πρόβατα θέριζαν τὴ χλόη τὴν τρυφερή!

Ὁ βοσκὸς ξαπλωμένος φαρδιά, πλατιά ἐπάνω στὸ στρώμα τὸ πράσινο, δίπλα στὸν πιστό του, παίζει τὴ φλογέρα του τὴν καλαμένα! Ἡ γλυκιά

φωνή αντιλαλοῦσε στοὺς ἀπέναντι ὄχτους! Ἦταν ἀμιούστακο παιδί, μὲ μπράτσα γερά, μὲ μάτια γοργοκίνητα, μὲ λερωμένη φορεσιά καὶ ξεκάρφωτα καὶ σαραβαλιασμένα παπούτσια. Ἔμιοιζε σὰν κανένα πεταγμένο σκιαχτρο!

Ἐγὼ κρατώντας στὰ χέρια μου τὸ καλάθι τὸ λυγαρένιο, γεμάτο μὲ ραδίκια, ἔφυγα ἀπὸ τὸν ἄλλο δρόμο, μὲλις τὸν εἶδα!

Σήμερον 14 - 11 - 1951. Μερόπη Δημ. Ἐνιᾶ. Τάξη Στ'.

Τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης τὸ ἀποτελοῦν πέντε περιγραφικὰ στοιχεία: Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὀόσκουν τὰ πρόβατα. Ἡ ἀμεριμνησία τοῦ βοσκοῦ. Ὁ ἀντίπαλος τῆς φλογέρας στὶς ἀπέναντι ὄχθες. Ἡ προσωπογραφία τοῦ βοσκοῦ. Ὁ φόβος τῆς μαθητρίας.

Τὰ δὲ καλολογικὰ στοιχεία πού συνθέτουν τὴν ἔκθεση αὐτή, εἶναι ἕξι ἐπιρρήματα, μιὰ παρομοίωση καὶ δεκατέσσερα ἐπίθετα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ τέσσερα ἐπιτάσσονται τῶν οὐσιαστικῶν πού προσδιορίζουν.

Ε' Ο ΠΛΕΟΝΑΣΜΟΣ

Πρέπει ὅμως νὰ πληροφορηθῆ ὁ μαθητής, ὅτι τὸ ἐπίθετο δὲν εἶναι καὶ τὸ μοναδικὸ στολίδι τοῦ λόγου. Μπορεῖ ὁ λογοτέχνης ἄριστα νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ ζωντανή περιγραφή μὲ τὴ χρήση καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου, τοῦ οὐσιαστικοῦ δηλαδὴ, τοῦ ρήματος, τοῦ ἐπιρρήματος κ.λ.π. Ἄρκει νὰ σμιλέψῃ τὴ φράση του μὲ ἐκεῖνο τὸ καλλώπισμα, πού στὴ γλώσσα τῆς λογοτεχνίας ὀνομάζεται πλεονασμός.

Ὁ πλεονασμὸς εἶναι τὸ σχῆμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας, ἐνῶ θὰ μπορούσε νὰ ἐκφράσῃ μιὰ ἔννοια ἢ μιὰ ἰδέα του μὲ μιὰ μόνο λέξη, συσσωρεύει περισσότερες λέξεις, τοῦ ἴδιου μέρους τοῦ λόγου, γιὰ νὰ γίνῃ ἢ ἔννοια πῶς ζωηρὴ καὶ παραστατικὴ καὶ νὰ πάρῃ ὅλη ἢ ἐκφραση περισσότερὴ δύναμη καὶ λαμπρότητα. Μπορεῖ νὰ τὸ ὀνομάσῃ κανένας τὸ σχῆμα αὐτὸ καὶ συσσωρευση καὶ συρροή. Διότι ὄχι μόνο τὸ ἓνα, τὸ μοναδικό, ἀλλὰ τὰ πολλά, ἢ ἀφθονία, τὸ πλῆθος τῶν οὐσιαστικῶν, τῶν ρημάτων, τῶν ἐπιφωνημάτων, τῶν ἐπιρρημάτων κ.λ.π. ἔχουν τὴ δύναμη τῆς περιγραφῆς. Καὶ ὅταν ἀνάμεσα ἀπὸ τίς ἀλλεπάλληλες αὐτὲς λέξεις καταργῆ ὁ συγγραφέας τὰ ἄρθρα τους ἢ ἄλλους συνδέσμους καὶ τίς χωρίζει μόνο μὲ ἓνα κόμμα, τὸ σχῆμα αὐτὸ λέγεται καὶ ἀσύνδετο καὶ διαχωρισμός.

Τὸν πλεονασμὸ αὐτὸ τῶν ὅμιων μερῶν τοῦ λόγου θὰ τὸν διδαχθοῦμε πάλι ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικό: «Τῆς σκηνῆς ἢ ὥρα, ὁ τόπος, οἱ κραυγές, ἢ ταραχή, ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος τοῦ πολέμου καὶ οἱ καπνοί. σελ. 70». «Τίποτε ἄλλο δὲν ἀκούς ὅλη τὴν ἡμέρα παρὰ φωνές, τραγούδια, γέλια, θόρυβο. σελ.

123». «Παντοῦ τὰ κυπαρίσσια, οἱ ἐλιές, τὰ πλατάνια καὶ τὰ πεῦκα ἔντυναν τοὺς λόφους καὶ τὶς λαγκαδιές. σελ. 135». «Τὸν ἐκαθάρισαν ἀπὸ τὸν πηλὸν καὶ τὸν ἰδρωτὰ καὶ ἀπὸ τὸν κονιορτόν... τὸν ἀπέθεσαν παρὰ τὴν ρίζαν, τὸν ὕψωσαν. Καὶ τὸν ἀκούμθησαν, τὸν ἐστερέωσαν, τὸν ἰσορρόπησαν, ὡσάν ζῶντα. σελ. 227». «Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κάτω πατώματος ἠλείφετο διὰ νάφθης, ρητίνης, πίσσης, θείου καὶ οἰνοπνεύματος. σελ. 238». «Κατὰ τὰ ἄλλα ἦτο μία κιβωτός, ὅπου ἄνθρωποι, κτήνη, τηλεβόλα, μυδραλλιοβόλα, πυρομαχικά, χειρουργεῖα, φορεῖα, ἐσημάτιζαν ὀλόκληρον πολεμικὸν μέτωπον. σελ. 258». «Ἀπὸ μέσα ὁ ἄνθρωπος ἔμεινε ὁ ἴδιος, λεπτός, ὀξύς, τραχύς, γενναῖος, ὄρμητικὸς, ἀκούραστος, ἀκατάβλητος, ὑπερήφανος, αἰσιδόξος. σελ. 261». «Οἱ εὐζωνοὶ... ὑπὸ τὸν ἥλιον ἢ τὴν βροχὴν, προχωροῦν, ἀγρυπνοῦν, φρουροῦν, πολεμοῦν. σελ. 263». Καταφανὴς γίνεται ἡ συρροή τῶν ρημάτων καὶ στὸ ποίημα τοῦ Βιζυηνοῦ «ὁ Ἕλληνας αὐτῆς» στὴ σελίδα 103, ὅπου ὁ ποιητὴς στιχοιουργεῖ τὸ ποίημά του κυρίως μὲ τὴν χρῆση τῶν ρημάτων, ὅπως «τὰ νέφη ἀστράφτουν στὸ βουνό, ὄροντοῦν καὶ μπουμπουνίζου, ἐσκέπασαν τὸν οὐρανό, τὸ κύμα φοβερίζου».

Στὰ παραδείγματα αὐτὰ βλέπουν οἱ μαθητές ὅτι οἱ συγγραφεῖς παρατάσσουν διάφορες λέξεις τὴ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, εἴτε μὲ τὰ ἄρθρα τους ἢ καὶ μὲ συνδέσμους εἴτε καὶ ἀσύνδετες καὶ ἔτσι ἡ ἔκφραση γίνεται πιὸ καθαρή, πιὸ αἰσθητή.

Τὴ συσσώρευση αὐτὴ τὴ γνωρίζουν καὶ οἱ μαθητές μας καὶ τὴ βλέπομε στὶς 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 14, 24, 29, 30, 36, 37, 41, 46, 47, 54, 66, 71, 75, 79, 85, 98, 116, 124, 137, 155, 167, 170, 174, 175, 181, 183, 196, 200, 201, 204, 208, 223, 226, 231, 232, 234, 238, 248, 255, 296, 301, 302, 310, 347, 355, 358, 397, 398, 432, 435, 478, 510, 514, 519, 526, 527, 531, 540, 541, 543, 547, 554 καὶ στὶς παρακάτω ἐκθέσεις.

456. Τὸ πανηγύρι

Οἱ σοῦστες φορτωμένες, τρέχουν βιαστικὰ πρὸς τὰ κάτω!

Πανηγύρι γίνεται στὰ Βρωμόσурτα. Τὸ χωριὸ ὄλο καὶ ἀδειάζει, ἐνῶ τὰ «Καραγάτσια» (σημ. τοποθεσία τοῦ πανηγυριοῦ) γεμίζουν. Βλέπεις ἐκεῖ διάφορα γνωστὰ καὶ ἄγνωστα πρόσωπα ἀπὸ πολλὰ χωριά. Τὰ βιολιά, τὰ μαντολίνα, τὰ κλαρίνα, οἱ φωνές, τὰ γέλια, τὰ τραγούδια, μᾶς κούφαιναν. Ἔτσι πέρασε καὶ ἡ μέρα αὐτὴ εὐχάριστα μὲ τὶς ἐντυπώσεις τοῦ πανηγυριοῦ.

Ἡ μέρα σβήνει καὶ οἱ σοῦστες περισσότερο φορτωμένες, παίρνουν τὸ φιδιωτὸ δρόμο γιὰ τὸ χωριό.

Φτωχή ή ελληνική επαρχία σέ μέσα ψυχαγωγίας. Τò μοναδικό καί καλύτερο είναι τὰ πανηγύρια. Καί οί χωρικοί γιά νά ξεχάσουν λίγο τή σκληρή καί στερημένη ζωή τους, τρέχουν χαρούμενοι στό διπλανό χωριό νά διασκεδάσουν. Ἡ κίνηση μέσα στό χωριό καί ἡ χαρά πού ἀστράφτει στά πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων, παρακινεῖ τὸ παιδί νά μᾶς ἐκθέσει τίς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὸ πανηγύρι.

Τὰ ἐκφραστικά μέσα τῆς περιγραφῆς αὐτῆς εἶναι ἐλάχιστα. Μόνον τὸ ἐπίρρημα «βιαστικά», ἓνα ἐπίθετο «φιδωτό» καί ἡ ἀντίθεση «τὸ χωριό ἀδειάζει, τὰ Καραγάτσια γεμίζουν», εἶναι τὰ μοναδικὰ στολίδια τῆς. Περιέχει ὅμως τὸ νέο στοιχεῖο πού τοῦς ζήτησε ὁ δάσκαλος, τὸν πλεονασμὸ. Μιὰ δέσημη ἀπὸ ἕξι οὐσιαστικά «βιολιά, μαντολίνα, κλαρίνα, φωνές, γέλια, τραγούδια», δίνουν τὴν εἰκόνα τοῦ πανηγυριοῦ.

457. Τὸ ρόδι

Κιτρίνισε πιά! Εἶναι σπαρμένο κάτω ἀπὸ τὸ κεραμιδαριὸ τοῦ Δημητρουλάκη, ἐπάνω στό δρόμο!

Ἕνα φθινοπωριάτικο πρωινό, μπῆκε μέσα ἓνα σιδερένιο ὄνι καί σὲ μιὰ μέρα τὸ μαύρισε. Σιγὰ σιγὰ ψήλωνε καί μεγάλωνε καί ἔγινε τὸ σημερινὸ ρόδι. Ἕνα πρωὶ ἡ οἰκογένεια ξεκίνησε γιά τὸ ρόδι. Πῆρε ψωμί, φαγιά, τὰ ἔβαλε στό δισάκι καί σὲ λίγη ὥρα ἔφτασε στό χωράφι. Τὸ κίτρινο ρόδι χάρηκε ἄλλη μιὰ φορά ὅταν εἶδε τὴν οἰκογένεια νά ἔρχεται! Ξεφορτώσαμε τὰ πράγματα καί ἀρχίσαμε νά βγάζουμε τὸ ψηλὸ καί ψωμιωμένο ρόδι. Τὰ κελαηδήματα τῶν πουλιῶν, τὰ μουγγρητά τῶν ζώων, τὸ μουρμούρισμα τοῦ ἀέρα καί ἡ φλογέρα τοῦ θοσκοῦ, μᾶς ἔδιναν ὄρεξη νά βγάζουμε πιὸ γρήγορα, πιὸ καθαρά! Βράδιασε πιά καί τὸ φωτεινὸ ἄστρο τῆς ἡμέρας μάζεψε τίς τελευταῖες κόρες του καί πῆγε νά φωτίσει ἄλλον κόσμιο!

Κι ἐμεῖς φορτώσαμε τὰ χρειαζόμενα στό ζῶο καί τραβήξαμε γιά τὸ σπίτι.

Σήμενα 12 - 6 - 1951. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ λογοτέχνημα, πού εἶναι μιὰ διήγηση, μὲ ἐλάχιστα περιγραφικὰ σημεῖα, ἔχει σὰν κύριο νόημα τὸ συνεχῆ ἀγώνα τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας ἔξω στά χωράφια, ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ ὄραδο.

Τῆ δὲ μορφῆ του τὴν συνθέτουν, ὁ καθορισμὸς τῆς τοποθεσίας στὴν ὁποία θρῖσκεται τὸ ρόδι, τὰ ἐννιά ἐπίθετα πού κοσμοῦν ἰσάριθμα οὐσιαστικά, ἡ μεταφορικὴ ἔκφραση «τὸ ὄνι μαύρισε τὸ χῶμα» καί ἡ προσωποποίηση τοῦ ροδιοῦ, πού χαίρεται ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν νοικοκυραίων. Ἀλλὰ ἡ ἔκθεση αὐτῆ φαίνεται ὅτι γράφηκε καί γιά ἄλλον σκοπὸ. Νὰ παρουσιάσει τὴ συρροή

των λέξεων, τὴν ὁποία διδάχθηκε ὁ μαθητὴς στὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσης. Γι' αὐτὸ μὲ τρία συνώνυμα ρήματα «ψήλωνε, μεγάλωνε, ἔγινε» ὀλοκληρώνει τὸ ὄριμασμα τοῦ ροδιοῦ. Μὲ τέσσερα ζεύγη οὐσιαστικῶν «κελαηδῆματα πουλιῶν, μουγγρίσματα ζῶων, μουρμούρισμα τοῦ ἀέρα, φλογέρα τοῦ βόσκου» διακοσμῶν τὸ τοπίο τῆς ἐργασίας καὶ δίνει στοὺς ξεριζωτὲς τοῦ ροδιοῦ ὠθηση καὶ ὄρεξη γιὰ τὴ δουλειά! Καὶ μὲ ἄλλα τρία ρήματα «βράδιασε, μάζεψε καὶ πῆγε» προσδιορίζει τὴ λήξη τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐργασίας.

458. Γύρω στὸ τζάκι

Ἄερας δυνατὸς σήμερα φυσᾷ.

Ἡ μάνα μου ἄναψε φωτιά καλὴ καὶ ἀραδιαστήκαμε ὅλοι γύρω στὸ τζάκι. Μέσα στὴν καλοστρωμένη κάμαρα, κάθονταν καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ ἔψηγαν κάστανα καὶ ἔλεγαν παραμύθια! Ὁ ἀέρας ὅλο καὶ θούιζε καὶ σφύριζε καὶ χτυποῦσε τὰ τζάκια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὶς ψιλὲς χαρμάδες τῶν τζαμιῶν. Τὰ κάρβουνα ρόδιζαν τὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν. Καὶ οἱ λεμονόκουπες τσύριζαν ἐπάνω στὴ φλογισμένη φωτιά.

Ὁ ἀέρας ἄς φυσᾷ τώρα!

Σήμερρα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἑλένη Κ. Καρεμψύλλη. Τάξη Β'.

Ἐνα στιγμιότυπο τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς κατὰ τὶς κρύες χειμωνιάτικες νύχτες, εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης αὐτῆς.

Τὸ ἀξιοπρόσεχτο ἀπὸ τὴν ἀπόψη τῆς μορφῆς τῆς, εἶναι ἡ προτίμηση ποὺ δείχνει ἡ μαθήτρια στὰ ἐπίθετα καὶ κυρίως στὰ ρήματα. Παραμερίζει ὅλα τὰ ἄλλα λογοτεχνικὰ μέσα καὶ ἐπεξεργάζεται τὶς φράσεις κυρίως μὲ τὰ ρήματα. Ὅλη τὴν ἐκθεση τὴν ἀποτελοῦν 77 λέξεις. Οἱ 15 ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ρήματα. Καὶ μὲ τὴ συσσώρευση πάλι τριῶν ρημάτων «θούιζε, σφύριζε, χτυποῦσε», περιγράφει τὴν ἀναταραχὴ ποὺ φέρνει ὁ δυνατὸς ἀέρας.

459. Ὁ ἄρρωστος

Ὁ παππούς κάθεται κουλουριασμένος κοντὰ στὸ ξαναχτισμένο τζάκι.

Ὅλο καὶ σκαλιῖζει τὸ ἀναμμένο κούτσουρο νὰ τοῦ ζεστάνῃ τὸ κορμί. Τὰ ζαρωμένα μάγουλά του βγάζουν φωτιές. Καὶ ὅμως ἕνα κρῦο τὸν ἀνατριχιάζει! Εἶναι ἄρρωστος θαριὰ ὁ καημένος! Κοντεύει νὰ παραδοθῇ!... Τὰ ζαρωμένα χέρια του ὅλο καὶ τὰ πετάζει ἔξω ἀπὸ τὸ ζεστὸ πάπλωμά του. Ἦσυχία δὲν ἔχει!... Ἐνα μουρμούρισμα βγαίνει μέσα ἀπὸ τὶς δυὸ κόρδες τοῦ λάρυγγά του! Ὅλες οἱ γυναῖκες τὸν περιμένουν ὄρθιες πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του!...

— Μπά! μπά! δὲν ἀντέχει ὁ γέρος! Θὰ πεθάνη! εἶπε μιά καὶ ἔβαλε τὸ θερμόμετρο στὴ μασχάλη, δίπλα στὴν κρῦα καρδιά του!

Ἔτσι ὁ γέρος ὕστερα ἀπὸ τόσα γιαιτρικά, ρακοπάνια, ἐνέσεις καὶ φάρμακα, ξεψύχησε καὶ πῆγε ἀπὸ κεῖ πού ἦρθε!...

Σήμενα 14 - 11 - 1950. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Ἡ ὀλη ἢ ἔκθεση εἶναι μιὰ περιγραφή τοῦ ἐτοιμοθάνατου γέρου, μὲ μοναδικὴ ἐξαιρέση μιὰ διαλογικὴ φράση.

Καὶ τὰ ἀξιόλογα στολίδια της, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, εἶναι δυό. Τὸ ἓνα, ἡ ζωγραφιὰ τοῦ γέρου: «Κουλουριασμένος κοντὰ στὸ τζάκι, μὲ μάγουλα καὶ χέρια ζαρωμένα, σκαλίζει τὸ ἀναμιμένο κούτσουρο, νὰ τὸν ζεστάνη». Καὶ τὸ δεύτερο, τὰ τέσσερα οὐσιαστικά «γιατρικά, ρακοπάνια, ἐνέσεις, φάρμακα» πού παρατάσσονται ἀσύνδετα καὶ φανερώνουν τὶς προσπάθειες πού κατέβαλαν οἱ γυναῖκες νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ὑγεία τοῦ ἀρρώστου, ἀλλὰ στάθηκαν ἀνίσχυρες νὰ ἀποσοθήσουν τὸ μοιραῖο.

460. Τὰ ἀλώνια

Ὅπου ριχτῆ τὸ βλέμμα σου, παντοῦ θὰ δῆ θουνὰ θλόκληρα ἀπὸ θερισμένα σιτηρά.

Οἱ ἄνθρωποι κατάμαυροι ἀπὸ τὸν καλοκαιριάτικο ἥλιο καὶ ἀπὸ τὴ σκόνη, τριγυρίζουν σὰν ἄλλα μυρμηγκία γύρω στὸ ἀλώνι. Οἱ γυναῖκες — νιές καὶ γριές— μὲ τὶς σκοτισμένες μαμοῦκες (σημ. μαντίλια), πού τὶς ἔχουν κατεβασμένες ὡς τὰ φρύδια καὶ οἱ ἄντρες μὲ τὰ κοιματιασμένα ψάθινα καπέλα, κάνουν ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὸ ἀλώνι. Καὶ τὰ ἄλογα γυρίζουν ζευγαρωτὰ στὸ στρογγυλὸ ἀλώνι. Τὰ τρώει ἢ δίψα, ἢ πείνα, ἢ δουλειά, ἢ ζάλη, ἢ κούραση καὶ τὸ ξύλο! Καὶ οἱ θεόρατες θημωνιές ὑψώνονται σὰν τοὺς μεγαλύτερους γίγαντες! Αὐτὲς εἶναι ἡ χαρὰ τοῦ γεωργοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ γεωργὸς θὰ εὐχάλη τὸ γέννημά του, ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὸν παχὺ ἴσχιό του θὰ κοιμηθῆ, ἐκεῖ θὰ φάη, ἐκεῖ θὰ πιῆ τὸ κρῦο νερό, ἐκεῖ ἀπὸ κάτω θὰ γεμίσουν τὰ πνευμόνια του ἀπὸ καθαρό, ὄροσερό, θαλασσινὸ ἀέρα. Οἱ ξύλινες «παπαδιές» πού μαζεῦουν σπυρὶ σπυρὶ τὸ γέννημα, τὸ δοντιτὰ καρπολόγια πού λιχνίζουν, οἱ ἀγκαθωτὲς σκοῦπες πού σκουπίζουν τὸ ἀλώνι, τὰ δικράνια πού γυρίζουν τὰ δεμάτια, οἱ δοκάνες πού ἀλωνίζουν, καινούρια κάρρα, σφιχτοδεμένα δεμάτια, τρίχινα σουβάγια, λογιῶν λογιῶν ἄχυρα, μυρμηγκοφωλιές, μυρμηγκία, σπουργίτια, ξεπεταράκια, κοπάδια σιταρήθρες, ζῶα, ὄλα μέσα στὸ ἀλώνι θὰ τὰ βρῆς.

Εὐλογημένη ἡ δουλειὰ τοῦ γεωργοῦ!

Σήμενα 11 - 6 - 1951. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Ἡ ἔκθεση αὐτή, πού εἶναι μιὰ περιγραφική διήγηση, παίρνει τήν υπόθεσή της πάλι ἀπό τήν ἀγροτική ζωή τῆς ὑπαίθρου, πού εἶναι καί τὸ ἐντονώτερο θέματα τῶν παιδιῶν τοῦ χωριοῦ. Στέκει κάπου ὁ μαθητής, παρατηρεῖ καί μᾶς δίνει μιὰ ζωγραφική ἀπεικόνιση τῆς σκληρῆς ἐργασίας ἀνθρώπων καί ζώων, μέσα στοῦ λιοκαμιένο ἀλώνι. Ἐκθεση μοναδική καί γιὰ τήν περιγραφικότητά της, ἀλλά καί γιὰ τήν σπατάλη τῶν ἐκφραστικῶν μέσων.

Κάθε φράση καί μιὰ εἰκόνα, κάθε ἐργασία τοῦ γεωργοῦ καί μιὰ σκηνή. Πλούσιες καί οἱ παρομοιώσεις του: «Τὰ θειρισμένα σιτηρὰ θουνά. Οἱ ἀνθρώποι σὰ μυρμηγκία. Οἱ θημιωνές σὰ γίγαντες». Τὴν ἀξία τῆς θημιωνιάς, πού εἶναι καί ἡ χαρὰ τοῦ γεωργοῦ, τὴν αἰσθητοποιεῖ μὲ τὸ τοπικὸ ἐπίρρημα «ἐκεῖ», πού τὸ ἐπαναλαμβάνει πέντε φορές. Ἀλλὰ τὸ ἐντονώτερο ἐκφραστικὸ του μέσο, εἶναι ὁ πλεονασμὸς τῶν ὁμοίων μερῶν τοῦ λόγου. Μιὰ πρόταση μὲ ἕξι ἀφηρημένα οὐσιαστικά «δίψα, πείνα, δουλειά, ζάλη, κούραση, ξύλο», ἄλλη μιὰ μὲ τρία ἐπίθετα «καθαρό, ὄροσερό, θαλασσινό», ἄλλη μὲ πέντε ῥήματα «μαζεύουν, λιχνίζουν, σκουπίζουν, γυρίζουν, ἀλωνίζουν» καί ἡ προτελευταία μὲ δεκαπέντε συγκεκριμένα οὐσιαστικά «παπαδιές, καρπολόγια, σκουπες, δικράνια, δοκάνες, κάρα, δειμάτια, τσουβάλια, ἄχυρα, μυρμηγκοφωλιές, μυρμηγκία, σπουργίτια, ξεπεταράκια, σιταρῆθρες, ζῶα», μᾶς δίνουν μιὰ πλούσια εἰκόνα τοῦ ἀλωνισμοῦ. Φυσικὰ τὴν πρόταση αὐτή, τὴν παραφόρτωσε ὁ μαθητής. Καί τοὺς ἔχω περὶ πολλὰς φορές, ὅτι ὁ ὑπερβολικὸς φόρτος καί ἡ ἀφθονία κάθε καλαισθητικῶν στοιχείου, δὲ χτυπάει τόσο εὐχάριστα στὸ αὐτὶ καί προκαλεῖ τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἐπιδιώκει. Καί πρέπει νὰ κάμνουν μετρημένη χρῆση στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ὡστόσο ἕως δικαιολογήσουμε στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ μαθητή. Θέλει νὰ μᾶς ἐντυπωσιάσῃ μὲ τὴν ἀφθονία τῶν ἐνοιῶν καί περισσότερο νὰ μᾶς ἀποδείξῃ ὅτι καί τὸ νέο αὐτὸ μουσικὸ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, ὁ πλεονασμὸς, ἔγινε κτῆμα του.

ΣΤ'. Η ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

Τέλειο ἐκφραστικὸ μέσο καί ἴσως τὸ εὐκολώτερο γιὰ τὸ μαθητή, ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι ἡ παρομοίωση. Παρομοίωση λέμε τὸ σχῆμα ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο παραβάλλομε καί συγκρίνομε δυὸ ἀντικείμενα, πού ἔχουν μεταξὺ τους μιὰ ὁμοιότητα, ἀλλὰ τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει μιὰ ἰδιότητα ἢ μιὰ κατάσταση, πῶς ἐντονη καί ζωηρὴ καί ἔτσι κάνει καί τὸ ἄλλο πῶς καθαρό καί αἰσθητό. Οἱ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὴν παρομοίωση ὅταν θέλουν νὰ κάμνουν μιὰ ἐννοια σαφέστερη καί ζωηρότερη, ὅταν ἐπιζητοῦν νὰ φωτίσουν καλύτερα τὸ ἄγνωστο μὲ τὸ γνωστὸ καί προσπαθοῦν νὰ διευκρινίσουν κάτι πού εἶναι ἀσαφές καί ἀφηρημένο. Καί τὴν διασάφηση αὐτὴ τὴν πετυχαίνουν, κάμνοντες μιὰ

σύγκριση πρὸς κάτι τὸ συγκεκριμένο. Ἔτσι δίνουν μιὰ ἔξαρση καὶ μιὰ καινούρια ὄψη στὸ ἀντικείμενο πὺ περιγράφουν. Ἡ παρομοίωση ἐκφράζεται μὲ τὰ τροπικά ἐπιρρήματα «ὅπως» καὶ «καθὼς» καὶ μὲ τὸ ὁμοιωματικὸ μόριο «ὡς» πὺ σημαίνουν τὴν σύγκριση καὶ τὴν ὁμοίωση.

Βάση γιὰ τὴν ἄσκηση τῶν μαθητῶν μας καὶ στὸ σχῆμα αὐτό, θὰ χρησιμοποιήσουμε πάλι τὸ ἀναγνωστικὸ, ὅπου οἱ παρομοιώσεις εἰσκόπονται σὲ ἀφθονία: «Αὐτὸ εἶναι τὸ ἱερὸ πανί... πὺ εἶναι λευκὸ ὡς τὸν ἀφρὸ τοῦ κύματος... ὡς θόρειο σέλας ἄστραψε στὴν Λαύρα, σελ. 7». «Καὶ ἡ Γοργόνα στὸν ἀφρὸ σὰ γλάρος φτερουζίζει, σελ. 34». «Ὁ ἦσκιος τοῦ κυπαρισσοῦ στὸν τοῖχο ἔμοιαζε ὡς καλόγηρος τυλιγμένος στὸ ράσο του. σελ. 36». «Πέφτουν τὰ λιανοτούφεκα ὡς ἄμιος, σὰ χαλάζι. σελ. 83». «Τὰ χωριά... ἐλεύκαζαν ἐπάνω στὴν ἀπέραντη πρᾶσιναδα, ὡς κοπάδια καθισμένων περιστερῶν. σελ. 135». «Ἀπέναντι οἱ χιονισμένες κορυφές τῶν βουνῶν τῆς Ἡπείρου ὁμοιάζουν ὡς τριαντάφυλλα... καὶ ἀντικρὺ στὴ σειρά φαίνονται λόφοι καταπράσινοι πὺ ἀνεβαίνουν ὡς κρεμαστοὶ κῆποι ὡς τὸ Γαστούρι, σελ. 149». «Εἶναι ἡ νῆσος Πρώτη. Ἀπὸ μακριὰ πὺ τὴν βλέπουμε, μᾶς φαίνεται σὰ μιὰ μεγάλη σαύρα ἀπλωμένη στὴ θάλασσα. σελ. 153».

Στὰ παραδείγματα αὐτὰ καὶ σὲ ἄλλα πὺ θὰ συναντήσουμε, θὰ ἀναλύσουμε τὸ σχῆμα τῆς παρομοίωσης καὶ θὰ ζητήσουμε ἔπειτα νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν καὶ οἱ μαθητὲς μας στὶς ἐκθέσεις τους. Θὰ δοῦμε δὲ ὅτι στὸ ἀμέσως ἐπόμενο μάθημα θὰ μᾶς φέρουν ἐκθέσεις καρυκευμένες μὲ τὸ νέο αὐτὸ αἰσθητικὸ στοιχεῖο, ὅπως τὸ βλέπουμε καὶ στὶς ὑπ' ἀριθ. 2, 5, 9, 18, 26, 28, 29, 30, 34, 36, 38, 41, 42, 43, 46, 56, 61, 75, 76, 78, 80, 82, 85, 94, 97, 101, 103, 104, 105, 108, 115, 119, 127, 136, 137, 156, 164, 169, 174, 180, 181, 188, 195, 196, 200, 204, 205, 206, 210, 215, 216, 217, 226, 233, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 249, 275, 277, 288, 292, 294, 310, 314, 317, 321, 322, 323, 326, 327, 332, 336, 344, 347, 354, 358, 360, 367, 368, 369, 376, 393, 394, 396, 407, 419, 425, 447, 449, 453, 454, 455, 460, 468, 470, 471, 472, 476, 477, 478, 481, 482, 486, 487, 491, 493, 494, 500, 503, 508, 509, 515, 518, 519, 522, 523, 526, 527, 530, 531, 532, 546, 552, 554, 555 ἐκθέσεις καὶ στὶς ἐπόμενες.

461. Ἦρθε ἡ ἄνοιξη

Βρισκόμαστε στὴν ἐξοχή!

Τὰ χιόνια τώρα λῶσανε καὶ ὁ οὐρανὸς γέλασε. Τὰ δέντρα ἄνθισαν. Οἱ μέλισσες ζουζουνίζουν καὶ μαζεύουν μέλι. Στὸ παρεκκλήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὁ Μάρτης ἔχει φυτέψει ἀγριολούλουδα, πὺ βάρησαν μὲ λογγῆς λογγιῶν χρώματα! Στὰ λιβάδια ὀσκόουν τὰ πρόβατα. Ὁ βοσκὸς παίξει τὴν φλογέρα

του κάτω από ένα δέντρο. Τὰ πουλιά τραγουδοῦν, πετοῦν καὶ χαιρετοῦν τὴν ἀνοιξη. Κάτω σὲ ἓνα λαγκάδι λένε τὸ ἄσχημο τραγούδι τους οἱ βάτραχοι. «Μπάκακα! κουά! κουά!». Σὰ νὰ λένε: «Ἦρθε ἡ ἀνοιξη! Μπάκακα! κουά! κουά! Ἦρθε ἡ ἀνοιξη καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἔρημους καὶ μᾶς ἔφερε ζέστα καὶ χαρά». Τρία παιδιὰ, χασκογελώντας, πηγαίνουν νὰ πιᾶσουν ἔντομα. Πάνω ἀπὸ μιὰ ραχούλα φεύγει ἡ καταχνιά. Καὶ πέρα σὲ μιὰ ἀπέραντη πεδιάδα, φαίνονται οἱ σταλαματιῆς τῆς πρωινῆς δροσιᾶς, σὰν τριμμένο διαμάντι! Οἱ βλάχοι ἀνεβαίνουν μὲ τὰ κοπάδια τους στὰ βουνὰ καὶ λένε τὸ τραγούδι τους:

— «Πότε νὰ ῥθῆ ἡ ἀνοιξη, νὰ ῥθῆ τὸ καλοκαίρι, νὰ θγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνὰ, νὰ θγοῦν κι οἱ ελαχοπούλες, νὰ θγοῦν καὶ τὰ βλαχόπουλα φουσώντας τὴ φλογέρα».

Βραστὰ 15 - 3 - 1936. Χρῆστος Ζαχ. Κουκαλιώτης. Τάξη Σ'.

Ἡ φυσιολατρία εἶναι τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο καὶ στὴν ἔκθεση αὐτή. Ὁ ἑλληνικὸς Μάρτης καὶ ἡ ἀνοιξη θρίσκονται σὲ ὅλη τὴν ὁμορφιά τους. Ὁ γελαστός οὐρανός, τὰ ἀνθισμένα δέντρα, οἱ μέλισσες καὶ οἱ πεταλούδες, τὰ ἀγριολούλουδα καὶ τὰ πουλιά, τὰ πρόβατα στὰ λιβάδια καὶ οἱ βάτραχοι στὰ λαγκάδια, ἀποτελοῦν τὸ θέμα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης.

Καὶ ὅλα αὐτὰ δὲ μᾶς τὰ περιγράφει ὁ συγγραφέας μὲ τὴν ξηρὴ γλώσσα τῆς κυριολεξίας. Μᾶς τὰ προβάλλει μὲ τὴ μορφή προσωποποίησεων, εἰκονων καὶ παρομοιώσεων. Ἀξιόλογη εἶναι ἡ προσωποποίηση τοῦ Μάρτη πρὸς φύτευει λουλούδια. Ἐκφραστικότερες καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ παρεκκλησιοῦ μὲ τὸ λουλούδι του, τοῦ βοσκῶ μὲ τὴ φλογέρα, τῶν βλάχων μὲ τὰ κοπάδια, τῶν παιδιῶν ποὺ πιάνουν ἔντομα. Ἀλλὰ ἡ παρομοίωση «οἱ σταλαματιῆς τῆς πρωινῆς δροσιᾶς φαίνονται σὰν τριμμένο διαμάντι» εἶναι τὸ καλύτερο στολίδι καὶ τῆς ἀνοιξῆς καὶ τῆς ἔκθεσης.

462. Πέθανε

Ἐνα πλῆθος ἀνθρώπων βαδίζει ἀργὰ πρὸς τὴν ἐκκλησία!

Πολλὰ κλάματα δὲν ἀκούγονται. Μόνο ἡ λυπημένη καμπάνα διαλαλεῖ τὸ θάνατο ἑνὸς ἀνθρώπου, ὅπως διαλαλεῖ ὁ ἔμπορας τὸ ἐμπόρεμά του! Ἐνα χιλιοδασανισμένο σῶμα στέκει ξαπλωμένο ἐπάνω σὲ μιὰ κακόφκιαστη κάσα. Τὸ χλωμὸ πρόσωπό του, τὰ κίτρινα χέρια του, τοῦ δίνουν τὴ μορφή τοῦ νεκροῦ.

Ἀφῆσε δυὸ παιδιὰ ὄρφανὰ καὶ τὴ γυναῖκα του τὴν πονεμένη.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Χρῆστος Π. Χατζηπούλικας. Τάξη Σ'.

Ὁ μαθητὴς ἀσχολεῖται μὲ ἓνα μακάθριο θέμα. Μέσα σὲ ἐλάχιστες,

ἀλλὰ ἀριστοτεχνικά δουλεμένες προτάσεις, μᾶς δίνει ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τοῦ θανάτου ἐνὸς βασανισμένου ἀνθρώπου.

Καὶ τὴν εἰκόνα αὐτὴ προσπαθεῖ νὰ τὴν συνθέσῃ ὁ μαθητὴς μὲ ἕνα ἐπίρρημα «ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων βαδίζει ἀργά» καὶ μὲ ἕξι ἐπίθετα «λυπημένη καμπάνα, χιλιοβασανισμένο σῶμα, κακόφκιαστη κάσα, χλωμὸ πρόσωπο, κίτρινα χέρια, γυναίκα πονεμένη». Τὸ δυνατότερο ὅμως στολίδι τῆς ἔκθεσης, εἶναι ἡ ἀμίμητη παρομοίωση τῆς καμπάνας μὲ ἔμπορο. Ὅπως αὐτὸς διαλαλεῖ τὸ ἐμπόρευμά του, ἔτσι καὶ ἡ καμπάνα τὸ θάνατο τῶν ἀνθρώπων.

463. Οἱ χῆνες

Σὰ μιά μοίρα Ἰκάρων πρόβαλαν τοὺς ἔλικες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ χωριοῦ.

Πετοῦν ἢ μιά πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ ἀρχηγὸς τους δὲν εἶναι στὴν ἴδια σειρὰ! Βρίσκεται στὴ δεξιὰ τους πλευρὰ καὶ τὶς δίνει τὴ διεύθυνση. Ἀπὸ μέρες εἶχαν κάνει τὸ σχέδιο αὐτό. Οἱ Ἰκαροὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ χῆνες! Πέρασαν πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ μας γιὰ νὰ μᾶς εἰδοποιήσουν ὅτι πρόκειται νὰ χιονίσῃ.

Κανένα πουλὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελέσῃ τέτοια κοινωνικὴ ὑπηρεσία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ χίνα!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1949 - 50. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Οἱ φτερωτοὶ ταξιδιωτὲς ποὺ περνοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωριό, δίνουν ἕνα πολὺ ὠραῖο θέμα στὸ μαθητὴ.

Τὴν ὑπέροχη δὲ λεκτικὴ ἔκφραση τὴ δίνει στὸ γραπτὸ αὐτὸ ἢ καλοδουλεμένη δημοτικὴ γλῶσσα, οἱ σύντομες ἀλλὰ φυσικότερες περιγραφές καὶ ἡ θαυμαστὴ εἰκόνα τῶν πουλιῶν ποὺ πετοῦν τὸ ἕνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ στὴ δεξιὰ πλευρὰ τῆς παράταξης. Δὲν μπορεῖ ὅμως κανένας νὰ μὴν προσέξῃ ἰδιαίτερα καὶ τὴν πρωτότυπη παρομοίωση, μὲ τὴν ὁποία ἀρχίζει ὁ μαθητὴς τὴν ἔκθεση. «Σὰ μιά μοίρα Ἰκάρων πρόβαλαν (οἱ χῆνες) τοὺς ἔλικες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ χωριοῦ».

464. Ὁ γάμος

Καινούριο ἀντρώγουο χτίστηκε πάλι στὸν κόσμιο!

Πάλι γέλια καὶ τραγούδια. Τὰ ὄργανα τοῦ γάμου ἀντηχοῦν στὸ βαθὺ σκοτάδι. Ἡ νύφη, μὲ τὰ ἄσπρα τούλια ποὺ φορεῖ, μοιάζει σὰν ἄσπρη κολόνα ἀπὸ μάρμαρο! Τὸ σπίτι τοὺς καλοδέχτηκε μὲ τιμὲς καὶ χαρὰ!

Ἡ παρθένα καὶ ὁ νεαρὸς χορεύουν καὶ τραγουδοῦν!

Σήμαντρα 27 - 12 - 1951. Πολύδωρος Στ. Κρυσταλλίδης. Τάξη Στ'.

Μέσα σέ μιὰ τόσο σύντομη περιγραφή, ποιός θά κατόρθωνε νά συμπεκνώσει τόσα νόηματα ὅσα συναντοῦμε στήν ἐκθεσοῦλα αὐτή;

Καί τὸ λεκτικὸ τῆς δὲν εἶναι γυμνὸ σέ μέσα ἐκφραστικά! Μιὰ μεταφορὰ στήν ἀρχή «ἀντρόγυνο χτίστηκε στὸν κόσμιο» καί στὸ τέλος ἡ εἰκόνα τῶν νεόνυμφων πού χωρεύουν, εἶναι λαμπρὰ στολίδια τῆς ἐκθεσης. Ἀλλὰ καί αὐτὰ τὰ ἐπισκιάζει ἡ ἀπαράμιλλη παρομοίωση: «Ἡ νύφη μοιάζει σὰν ἄσπρη κολόνα ἀπὸ μάρμαρο».

465. Ἡ γρίπη

Ἡ τρομερὴ γρίπη, μὲ ἔριξε στὸ κρεβάτι!

Ἔνα φοθερὸ ρίγος ξαπλώθηκε σ' ὄλο μου τὸ κορμί. Ἐνιωθα τὸ σῶμα μου σὰ νὰ τοῦ ἔριχναν παγωμένο νερό! Ὁ πονοκέφαλος μὲ εἶχε συνταράξει. Ἡ μύτη μου ἔτρεχε σὰ βρύση! Στὰ πόδια μου ἔνιωθα μεγάλη ἐξάντληση. Ὁ θήλας μου ἔσκιζε τὰ στήθια σὰν κοφτερὸ μαχαίρι. Τὸ τσαγερὸ μὲ τὸ φλαμουρί δὲ εθαίνει ἀπὸ τὴν κατακόκκινη φοιτιά! Ὁ πυρετὸς πότε ἀνεβαίνει καί πότε κατεβαίνει, ὅπως ἀνεβαίνει καί κατεβαίνει τὸ φτιλί τῆς λάμπας! Ἀλλὰ τὸ εὐτύχημα πού πέρασε γρήγορα καί δὲ μὲ εἶχε μέρες στὸ κρεβάτι.

Ἄχ! τί εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ γρίπη!

Σάμπαντρα 20 - 12 - 1951. Βαρβάρα Δ. Ἀντωνιάδου. Τάξη Ε'.

Ἔντεκα διηγηματικὲς καί περιγραφικὲς φράσεις, δημιουργοῦν τὴν ἐκθεση αὐτή, πού σὰν ἀντικείμενὸ τῆς ἔχει τὴν ἀρρώστια τῆς ἴδιας τῆς μαθήτριας.

Τὸ δὲ στολισμὸ τῶν νοημάτων τῆς προσπαθεῖ ἡ μαθήτρια νὰ τὸν πετύχει μὲ τὸ νέο ἐκφραστικὸ μέσο, τὴν παρομοίωση. «Ἡ μύτη μου ἔτρεχε σὰ βρύση», «ὁ θήλας μου ἔσκιζε τὰ στήθια σὰν κοφτερὸ μαχαίρι», «ὁ πυρετὸς πότε ἀνεβαίνει καί πότε κατέβαινε ὅπως τὸ φτιλί τῆς λάμπας».

Ἀβίαστες, πρωτότυπες, ἐκφραστικότερες καί θὰ ἔλεγε κανένας καί ποιητικότερες, ὄλες οἱ παρομοιώσεις πού συναντήσαμε σὲ ὄλες τὶς παραπάνω ἐκθέσεις, μὲ τὶς ὁποῖες παρομοιώσεις τὸ νόημα γίνεται πιὸ παραστατικὸ καί ἡ ἐκφραση ζωηρότερη καί ἐμφαντικότερη.

Ζ'. Η ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΗ

Κατανοητὴ καί πολὺ εὐκόλη στοὺς μαθητὲς τῶν ἀνώτερων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ, εἶναι καί ἡ προσωποποίηση ἢ προσωποποιία, ὅπως ἀλλιῶς λέγεται. Ἡ προσωποποίηση εἶναι ὁ λεκτικὸς ἐκεῖνος τρόπος, πού μεταβάλλομε

τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου σὲ πρόσωπα πραγματικά. Τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου, πολλοὶ τὸ ὀνομάζουν καὶ ἐμφύχωση, ἀφοῦ μ' αὐτὸ ζωντανεύουμε τὴν ἄψυχη φύση, δίνουμε στὰ πράγματα ἀνθρώπινη μορφή καὶ τὰ θάξουμε νὰ ζοῦν, νὰ μιλοῦν, νὰ κινιῶνται, νὰ δροῦν καὶ νὰ συναισθάνωνται, ὅπως καὶ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι.

«Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ θουνά, παρηγοριά δὲν ἔχουν». Δημοτικό. «Ὁ Ὀλυμπος καὶ Κίσαθος τὰ δυὸ θουνά μαλώνουν». Δημοτικό. «Κι ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κι ἡ γῆ χαμογελοῦσε». Σολωμός. «Ἀνάρια τὰ κλωνάρια του κουνάει ὁ γεροπεῦκος». Κρυστάλλης.

Καὶ δὲν προσωποποιούμε μόνο τὰ ἄψυχα πράγματα. Ἐμφυχώνουμε ἀκόμη καὶ προσωποποιούμε καὶ τὶς ἰδέες καὶ τὶς ἀφηρημένες ἔννοιες. Τὶς μεταμορφώνουμε καὶ αὐτὲς σὲ ἀνθρώπινα πλάσματα καὶ τὶς δίνουμε, ὅπως γράφη καὶ ὁ Β. Κολογεράς στὸ βιβλίον του «Πῶς διδάσκονται οἱ ἐκθέσεις» μορφή, συγκρίσιμα, λόγο, δράση ἀνθρώπου. Ὅπως π.χ. «Στῶν Ψαρῶν τὴν δόλιμαυρη ράχη περπατώντας ἡ δόξα μονάχη». Σολωμός. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς προσωποποιεῖ, ὅπως ξέρουμε, τὴν «Ἐλευθερία» καὶ τὴν παρουσιάζει σὰν ἐμφυχο πλάσμα μέσα σὲ ὅλο τὸ ποίημα τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου.

Ἄλλὰ πῶς μπορούμε νὰ θάξουμε τὰ ἄψυχα πράγματα νὰ μιλοῦν, νὰ σκέπτονται, νὰ συμπονοῦν καὶ νὰ συμπάσχουν μαζί μας, ἀφοῦ δὲν μπορούν νὰ κάμουν ἓνα τέτοιο πράγμα, πού εἶναι ἀνώτερο καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ φυσικὰ δεδομένα;

Γιὰ τὴ γλώσσα θέβαια τῆς κυριολεξίας εἶναι ἀφύσικο αὐτό, ὅπως εἶναι ἀπαράδεκτο καὶ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ τὴν ἔκφραση. Τὸ δικαίωμα αὐτό, νὰ προσωποποιῶν τὰ ἄψυχα, τὸ ἔχουν μόνο οἱ ποιητὲς καὶ οἱ λογοτέχνες. Τοὺς τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἴδια ἡ τέχνη τους. Καὶ τὸ ὀνομάζουν «ποιητικὴ ἄδεια». Τὴν ἄδεια αὐτὴ τὴν ποιητικὴ, τὴ δημιούργησαν οἱ ἴδιοι οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου, γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ παρεκκλίνουν ἀπὸ τὸ φυσικὸ καὶ κανονικὸ, νὰ παριστάνουν τὰ πράγματα ὅπως τὰ φαντάζονται αὐτοί, γιὰ νὰ δώσουν στὸ λεκτικὸ τους μεγαλύτερη φυσικότητα, ζωντάνια καὶ παραστατικότητα.

Οἱ προσωποποιήσεις εἶναι ἄφθονες στὰ λογοτεχνικὰ κείμενα καὶ φυσικὰ δὲ λείπουν καὶ ἀπὸ τὰ ἀναγνωστικά μας. Ἀπὸ αὐτὲς θὰ μᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία καὶ ἡ ἀφορμὴ νὰ διδάξουμε στὰ παιδιὰ καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖο πολὺ σωστὰ τὸ χαρακτηρίζει καὶ ὁ Κ. Παπανικολάου σὰν τὸ «πιὸ τολμηρὸ καὶ ὑπέροχο σχῆμα, γιατί σκορπίζει παντοῦ ζωὴ καὶ ψυχὴ, κάνει τοὺς ἀπόντες νὰ μιλοῦν, ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς, δίνει ζωὴ, κίνηση, ἐμιλία σὲ πράγματα ἄψυχα, σὲ ἀφηρημένα».

Παίρνω μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ! «Τὸ ἀγέρι, πού ἐλαφρὰ τὰ κύματα χαϊδεύει, σελ. 33». «Καὶ μόνο τὸ κυπαρίσσι τῆς ἐκκλη-

σιᾶς, πού τὸ ἐφυσούσε ὁ ἄνεμος, ἐπήγαινε κι ἐρχότανε, σελ. 36». «Τὴν πρώτη τοῦ Ἰουλίου 1823 ἓνα πλοιάριο, ἀφοῦ ἔλυσε τὰ πρυμνήσια, ἀπέπλευσε ἀπὸ τὰ Ψαρά! Μόλις ἐβγήκε ἀπὸ τὸ λιμάνι, ἀνασύρει τὰ εἴκοσι κουπιὰ του καὶ ἀπλώνει τὰ πανιά, σελ. 42». «Γιατὶ τὰ μάρμαρα αὐτὰ ἦταν προωρισμένα νὰ ζήσουν, γιὰ νὰ ἰδοῦν καὶ πάλι ἀναστημένο γῦρο τους τὸ δουλωμένο ἔθνος, σελ. 81». «Μιὰ μέρα εἶδε (ὁ πεῦκος) μέσ' ἀπὸ τὸν φράκτη νὰ προβαίνει μιὰ κοντὴ ροδιά, σελ. 113». «Ὁ ἐλαιῶνας κατεβαίνει μὲ τὶς γέρικες ἐλιές του νὰ ἀνταμώσει τὴ θάλασσα, πού φιλεῖ τὶς ρίζες τους καὶ καθρεφτίζει τὶς κορφές τους, σελ. 147». «Μερικὲς ἐλιές σκαρφαλώνουν σὲ κάτι χαριτωμένους λοφίσκους, σελ. 148». «Τὴν Γαρίτσα τὴν στολίζει ὁ ἥλιος μαγευτικὰ σὰν καλλιτέχνης καὶ ποιητής, σελ. 149».

Ἦστερα ἀπὸ τὴν ἐξεύρεση καὶ τὴν ἀνάλυση στὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσης ἀρκετῶν τέτοιων παραδειγμάτων, ὁ δρόμος γιὰ τὴ χρήση τῆς προσωποποίησης εἶναι ἀνοιχτός καὶ γιὰ τοὺς μαθητές μας, ὅπως τὸ δείχνουν καὶ οἱ ἐπόμενες πέντε ἐκθέσεις.

466. Ὁ θάνατος τῆς πουρνάρας

Γύρω ἀπὸ τὴ γνώριμη πουρνάρα, πού ριζώνει στὴ διάπλατη ἀλλή τοῦ σχολείου, θρῖσκονται πολλοὶ ἄνθρωποι!

Κρατοῦν στὰ χέρια τους τσεκούρια. Ἡ γέρικη πουρνάρα καταδικάστηκε σὲ θάνατο! Ἔνα πουλάκι κάθηκε στὰ πράσινα φύλλα τῆς νὰ τῆς φέρῃ τὸ κακὸ τὸ μήνυμα. Ὅταν τὸ ἄκουσε καὶ εἶδε τοὺς δῆμιους μὲ τὰ τσεκούρια στὰ χέρια, τὴν ἔπιασε ἓνα ρίγος καὶ ἄρχισε νὰ τρέμη. Ἐνας ψιθυρισμὸς ἀκούστηκε ἐπάνω στὰ κλωνάρια τῆς, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγε:

— Μὴ μὲ σκοτώνετε, παιδιά. Τὶ κακὸ σᾶς ἔκαμα; Δὲ θυμᾶστε πόσες φορές σᾶς ἴσκιωσα; Καὶ πόσες φορές ἄκουσα τὰ μυστικά σας χωρὶς νὰ τὰ πῶ σὲ κανένα; Καὶ σεῖς τώρα μὲ θανατώνετε!...

Μὰ τοῦ κάκου! Ἡ χιλιόχρονη πουρνάρα, γιὰ πρώτη φορὰ φίλησε τὴν ἀραχνιασμένη γῆ!

Κρατᾶ 16 - 2 - 1937. Ἰωάννης Γ. Στεργιανόπουλος. Τάξη Στ'.

Μιὰ αἰωνόβια πουρνάρα, στὴ μέση τῆς σχολικῆς ἀλλῆς, ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερο τὸ χῶρο γιὰ τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς. Καὶ «καταδικάστηκε σὲ θάνατο». Ὁ μαθητὴς ὅμως δὲν ἐγκρίνει μιὰ τέτοια πράξη, ὅπως τὸ βλέπουμε στὸ διαλογικὸ μέρος τῆς διηγηματικῆς αὐτῆς περιγραφῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλη ἡ ἐκθεση εἶναι διάχυτη ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς λύπης πού τὸν πλημμυρίζει.

Καὶ τὸ συναίσθημά του αὐτό, τὸ ἐκδηλώνει μὲ τὸ ἐκφραστικὸ μέσο τῆς

προσωποποίησης, πού είναι και τὸ σπουδαιότερο στοιχείο, πού δίνει στήν ἔκθεση αὐτὴ αἰσθητικὴ ἀξία. Βλέπει ὁ μαθητὴς τὰ πράγματα μὲ τὰ μάτια τοῦ λογοτέχνη καὶ τὰ ἐμψυχώνει. Δίνει μιλιὰ σ' ἓνα πουλάκι πού σπεύδει νὰ ἀνακοινώσῃ τὴ θλιθερὴ τὴν εἶδηση στὸ καταδικασμένο δέντρο, ἴσως καὶ γινόταν κάποιο θαῦμα, ν' ἀποφύγῃ τὸ μοιραῖο. Προσωποποιεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴ γέριχη πουρνάρα. Τὴ μεταβάλλει σὲ ἄνθρωπο, ὁ ὅποιος ριγεῖ καὶ τρέμει στὸ ἀντίκρισμα τοῦ χάρου. Τῆς δίνει καὶ μιλιὰ καὶ σὰ νὰ ἀπολογῆται μπροστὰ στοὺς δικαστές της, προβάλλει λογικὰ ἐπιχειρήματα. «Μὴ μὲ σκοτώνετε, παιδιά. Τὶ κακὸ σὰς ἔκαμα; Δὲ θυμᾶστε πόσες φορές σὰς ἴσκιωσα;». Καὶ τὴν ὥρα τῆς θανάτῃς της, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἀγκαλιάζῃ τὰ προσφιλῆ του πρόσωπα νὰ τὰ δώσῃ τὸν ὕστατο χαιρετισμό, ἔτσι καὶ τὸ δέντρο φιλεῖ τὴ γῆ πού τόσα χρόνια τὴν κράτησε στὴ ζωή.

467. Οἱ φασουλόβεργες

Καβάλα στὰ ἀμίλητα γαιῶδουράκια μας, χτυπώντας τα ἐλαφρὰ στὰ καπούλια μὲ τὴν ψιλὴ θεργίτσα, φτάσαμε κιόλας.

Τάκ! τάκ! ἄρχισαν τ' ἀλαφριά κι ἀκούραστα τσεκούρια ν' ἀνεβοκατεβαίνουν ἐπάνω στίς φασουλόβεργες! Κάποτε τὰ τσεκούρια σταμάτησαν νὰ πάρουν τὴν ἀναπνοή τους! Τώρα τίποτε δὲν ἀκουγόταν, παρὰ τὸ θουητὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ οἱ φωνές τῶν θατράχων: «Τρρρ! κούα! κούα! τρρρ! κούα! κούα!». Σὲ λίγο τὰ φορτιὰ ἦταν ἔτοιμα καὶ περίμεναν τὰ γαιῶδουράκια. Μιὰ μιὰ, ἔμπαιναν οἱ φασουλόβεργες στὴ σκάλα γιὰ νὰ φορτωθοῦν... Ξεκινήσαμε καὶ βλέπαμε στὰ πλάγια μας μήπως ξεχάσαμε τίποτε. Περνούσαμε σιωπηλοὶ καὶ ἀμίλητοι τὰ στενὰ μονοπάτια τοῦ θουνοῦ. Τὰ γιγάντια θράγια εἶχαν κλεισμένο τὸ ἄχαρο στόμα τους καὶ τίποτε δὲ μᾶς ἔλεγαν. Οὔτε τί ὥρα εἶναι, οὔτε τίποτε! Βράδου βράδου οἱ θάτραχοι στήσανε χορὸ καὶ οἱ φωνές τους ἀκούγονταν ξαστερότερα. Δὲ θέλαμε ν' ἀφήσουμε τὴ γλυκιὰ μελωδία τους, ἀλλὰ βλέπαμε πῶς ἡ ἥλιος ἔτρεμε νὰ βασιλέψῃ.

Καὶ χτυπώντας τὰ γαιῶδουράκια μας τραβήξαμε τὸ τραχὺδρομο καὶ φτάσαμε στὸ χωριό.

Σήμεντρα 11 - 5 - 1948. Ὁμαδικὴ ἔκθεση τῶν ἀδελφῶν Τριανταφύλλου καὶ Νικολάου Κ. Κρεμφύλλη, μαθητῶν Ε' τάξης.

Πῆγαν τὰ δυὰ ἀδέλφια στὸ δάσος νὰ κόψουν βέργες, μὲ τίς ὁποῖες θὰ στηρίξουν τοὺς τρυφεροὺς κορμούς τῶν φασουλιῶν, πού φύτεψε ἡ οἰκογένειά τους. Ἡ ἐργασία τους αὐτὴ γίνεται καὶ περιεχόμενο σὲ μιὰ ἐμαδικὴ τους ἔκθεση, στήν ὁποία ἐναλλάσσονται ἡ διήγησις καὶ ἡ περιγραφή.

Καὶ οἱ δυὸ μαθητές δὲν εἶναι μόνο καλοὶ ξυλοκόποι. Εἶναι καὶ ἄρι-

στοι τεχνίτες του γραπτού λόγου. Γιατί όπως βλέπουμε, άρχισαν να μιλούν με τη γλώσσα της λογοτεχνίας: «Τὰ τσεκούρια ἀναπνέουν», «τὰ φορτιά περιμένουν», «τὰ θράχια με κλεισμένο στόμα τίποτε δὲ λέγουν», «οἱ θάτραχοι στήνουν χορό», «ὁ ἥλιος τρέμει νὰ θασιλέψη». Οἱ μαθητὲς δὲ μεταχειρίζονται λέξεις καὶ φράσεις μετὴν ξηρὴ ὀνοματολογία τους, ἀχρωμες καὶ νεκρὲς τῆς καθημερινῆς χρήσης. Μπαίνουν στὴν περιοχὴ τῆς λογοτεχνίας, βλέπουν ὅλα τὰ πράγματα πού τοὺς περιβάλλουν σὰν πρόσωπα πραγματικά, τὰ δίνουν ζωὴ, κίνηση καὶ ἑμιλία καὶ ἔτσι ἐκφράζουν τὶς σκέψεις τους κατὰ τρόπο ἀριστουργηματικό.

468. Ἐργασία καὶ χαρὰ

Καταχνιά κυρίευε τὰ πάντα. Ἡλίου μάτι δὲ φαινόταν!

Τὸ σχολεῖο μᾶς ἔκραζε γοργά. Τὰ παιδιὰ χαρούμενα ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους κρατώντας στὸ χέρι τους ἀπὸ ἓνα σκαλιστήρι! Ξεκινήσαμε! Ἡ ἐργασία ἄρχισε! Θὰ σκαλίζαμε τὰ μικρὰ πευκάκια πού φυτέψαμε πρὶν ἀπὸ λίγον καιρό! Μᾶς περίμεναν με ἀνυπομονησία! Τὰ παιδιὰ σὰν κατσικάκια χοροπηδοῦσαν στὴν πλαγιὰ τοῦ θουνοῦ, ψάχνοντας γιὰ κανένα πευκάκι. Ἔτσι ὅλα τὰ πευκάκια σκαλίστηκαν! Καθίσαμε δίπλα σὲ ἓνα καὶ καμαρώνναμε τὴν ἐργασία μας! Σὲ λίγο τὰ κλαδιὰ του κουνήθηκαν, σὰ νὰ μᾶς ἔλεγαν:

— Ἄ! Ξαλάφρωσα! Εὐχαριστῶ! Εὐχαριστῶ γιὰ τὸ καλὸ πού μου κάνατε! Σᾶς εὐχαριστῶ!

Ὁ δάσκαλος ἄρχισε νὰ ἐπιθεωρῇ τὶς ἐργασίες! Ἐφτασε καὶ ἡ σειρά μας. Πήραμε τὸ θραβεῖο! Ἐπειτα ἔφυγε γιὰ νὰ δῆ καὶ τὶς ὑπόλοιπες ἐργασίες.

Σὲ λίγο ἀκούστηκε ἡ σφυρίχτρα του. Μαζευτήκαμε ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ με τραγοῦδια καὶ χαρὰ φτάσαμε πάλι στὸ ἀγαπημένο μας σχολεῖο.

Βάθος 31 - 3 - 1954. Ὁμαδικὴ ἐργασία Ἐθμορφίας Δ. Μπέλλου Ε' καὶ Ματζλληνῆς Δ. Μπέλλου, Αἰκατερίνης Ἑλ. Νάϊδου Στ' τάξης.

Τὰ πευκάκια πού φυτέψαν οἱ μαθητὲς, ἔπρεπε καὶ νὰ σκαλιστοῦν. Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης, πού ἔχει καὶ αὐτὴ ἓναν περιγραφικὸ καὶ διηγηματικὸ χαρακτήρα.

Ἀπὸ δὲ τὴν πλευρὰ τῆς αισθητικῆς ὁμορφιάς, τρία εἶναι τὰ καλύτερα στολίδια τῆς. Μιὰ παρομοίωση: Ἐὰν παιδιὰ πού πηδοῦν σὰν κατσικάκια. Ἐξὶ εἰκόνες: Ἡ καταχνιασμένη μέρα. Τὰ παιδιὰ πού ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους. Τὸ σκάλισμα τῶν πεύκων. Μιὰ ὁμάδα παιδιῶν πού καμαρώνουν τὴν ἐργασία τους. Ἡ ἐπιθεώρηση τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Καὶ ἡ ἐπιστροφή τῶν παιδιῶν στὸ σχολεῖο. Καὶ τρεῖς προσωποποιήσεις: «Τὸ σχολεῖο μᾶς

έκραζε γοργά», «Τὰ πευκάκια μᾶς περίμεναν». Στὴν τρίτη, ἕνα ἀπὸ τὰ πευκά γίνεται καὶ τὸ ἴδιο μαθητῆς, ἀνοίγει τὸ στόμα του καὶ ἐκφράζει τὶς εὐχαριστίες του γιὰ τὸ καλὸ πού τὸ ἔκαμαν.

469. Τὸ νερό

Ἡ μέρα ἔφτασε. Τὰ χρυστάλλινα νερά γυάλισαν καὶ πάλι. Οἱ θρύσες ἀφήνουν τὰ νερά τους νὰ κυλοῦν!

Τρέχει τὸ νερὸ ἀκούραστο, ἀσταμάτητο! Πάει νὰ δροσίση ζῶα καὶ φυτά! Πρωὶ πρωὶ, φωνάζει μέσα ἀπὸ τὴ στάμινα:

— Καλέ, Ἐλένη, ἔλα νὰ σὲ δροσίσω, ἔλα νὰ σὲ ποτίσω!

Μάλιστα! ἔξυπνὸ μου νεράκι, θὰ ἴρθῶ, μὴν στενοχωριέσαι, τοῦ ἀπαντῶ! Τώρα γελάει! Ἄλλὰ καιμὰ φορά θυμώνει καὶ σπάνει τὰ τοιχώματα! Θέλει νὰ μᾶς δείξη τὴν παλικαριά του! Σὲ ξέρουμε καημένο νερό! Ἄμα γίνης πάγος μεγαλώνεις σὲ ὄγκο κατὰ ἕνα δέκατο! Ἄν γίνης ἀέριο ἕμιος! Πετᾶς! Φτερά ἀνοίγεις καὶ ἐξαφανίζεσαι!

Αὐτὸ εἶναι τὸ ὠφέλιμο καὶ δροσερὸ νερό!

Γαλλίσιστα 24·5·1958. Ἐλένη Ν. Κουτζίτζάρα. Τάξη Στ'.

Διδάχθηκε ἡ μαθήτρια, στὸ μάθημα τῆς φυσικῆς πειραματικῆς, τὴν ἀνωμαλία πού παρουσιάζει τὸ νερὸ στὸ γενικὸ νόμο τῆς διαστολῆς καὶ συστολῆς τῶν σωμάτων. Καὶ τὸ μάθημα αὐτὸ τὸ ἔκαμε θέμα γιὰ ἔκθεση. Ἡ ἔκθεση ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν περιγραφῶν.

Ἰπέρροχη εἶναι καὶ ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ τῆς. Ἡ καθάρια δημοτικὴ γλώσσα, οἱ μικρὲς προτάσεις, κοσμημένες μὲ τὰ πιὸ διαλεχτὰ ἐπίθετα καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνηση πού ἐκφράζουν ὅλες οἱ φράσεις τῆς ἔκθεσης, δίνουν στὸ ὄψος χάρη, παραστατικότητα καὶ γλαφυρότητα. Τὸ λαμπρότερο ἕμιος στολίδι εἶναι ἡ προσωποποίηση τοῦ νεροῦ. Τὸ μεταβάλλει ἡ μαθήτρια σὲ ἕνα φιλικὸ τῆς πρόσωπο καὶ τὸ θάζει νὰ τῆς μιλήσῃ στὴ διαλογικὴ φράση: «Καλέ Ἐλένη, ἔλα νὰ σὲ δροσίσω, ἔλα νὰ σὲ ποτίσω».

470. Τὸ γουρούνι

Ἔχουμε ἕνα γουρούνι, μαῦρο σὰν τὴν ἐλιά. Τὰ μάτια του στράφτουν. Μόλις σηκωθῶ πρωὶ πρωὶ ἀρχίζει νὰ μοῦ λέη μὲ δάκρυα στὰ μάτια:

— Ἔλα, καλέ μου Νίκο! Κάνε μου μιά σουπίτσα, νὰ καθησυχάσω τὴν πείνα μου!

— Μὴ βιάζεσαι «Ζανίκο» μου! Τώρα θὰ φᾶς!

— ὦχ! μὰ πεινώ, πεινώ πολὺ!

Στό ἀναμεταξύ ἔγινε καί ἡ σούπα! Τὴν ἔφερε ἡ μαμά μου καί τὴν ἔβαλε μπροστά του! Χώνει τὴ σουβλερὴ του μούρη μέσα καί ἀρχίζει νὰ τὴ ρουφᾷ μὲ τὴ μεγαλύτερη ὄρεξη!

Αὐτὸς εἶναι ὁ «Ζανίκος» πού τὸν περιποιούμαστε κάθε μέρα, γιατί τὰ Χριστούγεννα θὰ μᾶς δώση κι αὐτὸς τὸ νόστιμο ψητό.

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1947-48. Νικόλαος Εὐαγ. Καμπλές. Τάξη Ε΄.

Ὁ μαθητὴς αὐτὸς εἶχε πάντοτε στὰ χεῖλη του τὸ χιοῦμορ. Ἔτσι καί ἐδῶ, πιάνει κουδέντα μὲ τὸ γουρούني τους, πού τὸ βάφτισε κιόλας μὲ τὸ ὄνομα «Ζανίκο». Ὅλο τὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσης εὐχάριστο. Διεγείρει τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκροατῆ μὲ τὴ θαυμάσια περιγραφὴ, στὴν ἑποία ἐνυφαίνει καί διαλογικὰ στοιχεῖα.

Τὴ μορφὴ τῆς ἔκθεσης καί τὴν ἐκφραστικὴ τῆς ζωντάνια τὴ δίνουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρομοίωση τοῦ γουρουνοῦ μὲ μαύρη ἐλιά, καί οἱ τρεῖς διαλογικὲς φράσεις, στίς ὁποῖες προσωποποιεῖ ὁ μαθητὴς τὸ γουρούνι, γιὰ νὰ πῆ μὲ τὴ δική του γλώσσα, πὼς τὸ καλύτερο φαγητό του εἶναι ἡ «σουπίτσα».

Τὴν προσωποποίηση καί τὴν ἐμφύχωση τῶν ἀψύχων θὰ τὴ συναντήσῃ ὁ ἀναγνώστης καί σὲ πάρα πολλές ἄλλες ἐκθέσεις, ὅπως εἶναι οἱ 10, 15, 19, 23, 26, 42, 50, 66, 68, 74, 75, 83, 86, 87, 88, 96, 102, 103, 105, 108, 125, 132, 135, 169, 172, 183, 185, 197, 198, 199, 200, 226, 233, 234, 240, 241, 242, 244, 246, 255, 260, 278, 289, 291, 296, 317, 319, 321, 322, 325, 334, 347, 350, 359, 438, 440, 451, 454, 457, 461, 472, 476, 486, 501, 502, 510, 515, 525, 526, 530, 540, 544, 546, 555 καί ἄλλες πολλές.

Η΄. Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Ἄλλο σπουδαῖο ἐκφραστικὸ μέσο στὴ λογοτεχνικὴ γλώσσα, πού δίνει ὑποβλητικὴ δύναμη στὴν περιγραφὴ καί μεγάλη ἔμφαση στὸ λόγο, εἶναι ἡ μεταφορά. Λέμε δὲ μεταφορὰ τὸ σχῆμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ἑποῖο χρησιμοποιοῦμε στὴν ἔκφρασή μας μιὰ λέξη, ὄχι μὲ τὴν κυριολεκτικὴ ἀλλὰ μὲ τὴ μεταφορικὴ τῆς σημασία. Εἶπαμε καί στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ ὅτι κάθε ἔννοια ἔχει δικὴ τῆς ὄρο, ὅπως καί κάθε ἰδέα δική τῆς ἔκφραση, τὴν κυριολεκτικὴ, ἐκεῖνη πού δίνει τὴν ἀκριβῆ σημασία μιᾶς λέξης. Τίς ἴδιες ὁμως ἔννοιες καὶ ἰδέες, μπορούμε νὰ τίς ἐκφράσουμε καί μὲ τὴ μεταφορικὴ τους σημασία. Λέμε π.χ. «ὁ ναύτης πνίγηκε στὴ θάλασσα», «τὸ γείτονά του τὸν ἔπνιξαν τὰ χρέη». Στὴν πρώτη πρόταση τὸ ρῆμα «πνίγω» ἔχει κυριολεκτικὴ ἔννοια, στὴ δευτέρη μεταφορικὴ, γιατί τὸ χρέος δὲ μᾶς πνίγει. «Ἡ φωτιά ἔσβησε», «ἔσβησε ἡ ζωὴ τοῦ ἀρρώστου». Τὸ ἔσβησε ἢ φωτιά, εἶναι ὄρος κυριολεκτικὸς, ἐνῶ ἔσβησε ἢ ζωὴ, εἶναι ὄρος μεταφορικὸς καί ἐννοεῖ τὸ θάνατο.

«Τὸ δυστύχημά σου μοῦ πλήγωσε τὴν καρδιά». Καὶ ἐδῶ ἔχομε μεταφορά, γιατί μᾶς πληγώνει ἓνα φονικὸ ὄργανο καὶ ὄχι τὸ δυστύχημα.

Στὴ μεταφορὰ δηλαδή μεταφέρομε τὴν ιδιότητα ἑνὸς πράγματος, σὲ ἓνα ἄλλο πού δὲν τὴν ἔχει, γι' αὐτὸ καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου λέγεται μεταφορὰ. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ τονίσουμε ὅτι τὴ μεταφορὰ τὴν κατανοοῦν τὰ παιδιὰ δυσκολώτερα. Ἐπειτα τὸ ἐκφραστικὸ αὐτὸ μέσο παρουσιάζει καὶ ἄλλη δυσκολία. Μοιάζει πολὺ καὶ μὲ τὴν προσωποποίηση καὶ μὲ τὴν παρομοίωση. Ὅταν π.χ. ἀποδίδουμε στὰ ἄψυχα ιδιότητες καὶ ἐκφράσεις πού ἔχουν τὰ ἔμψυχα ὄντα, τότε ἡ μεταφορὰ μεταβάλλεται σὲ προσωποποιία. Π.χ. «Τὶ ἔχουν τῆς Γούρας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμμένα;» Δημοτικὸ. Ἐδῶ ἔχομε καὶ προσωποποιία, γιατί βλέπομε τὰ βουνὰ ὡς ἄνθρωπο μαραμμένο, ἀλλὰ ἔχομε καὶ μεταφορὰ, γιατί τὸ μαρασιμὸ τοῦ ἀνθρώπου τὸν μεταφέρομε στὰ βουνὰ. Ἐπίσης ὅταν ἀπὸ τὴν παρομοίωση ἀφαιρεθοῦν οἱ βοηθητικὲς λέξεις «ὡς», «ὅπως», «καθὼς» τότε ἡ παρομοίωση γίνεται μεταφορὰ. Π.χ. «ὄλη ἐκείνη ἡ μεγάλη κοιλάδα ἔμοιαζε τὴν ὥρα ἐκείνη ὡς ἓνας μεγάλος ναός». Αὐτὴ εἶναι παρομοίωση, μὲ δυὸ ξεχωριστοὺς ὅρους σύγκρισης, τὴν κοιλάδα καὶ τὸ ναός. Ὅταν ὀγῆ ὅμως ἀπὸ τὴ μέση ἡ λέξι «ὡς» οἱ δυὸ ὅροι, κοιλάδα καὶ ναός, συνδέονται μεταξὺ τους, γίνονται μιὰ ἔννοια καὶ μεταβάλλεται ἡ ἐκφραση σὲ μεταφορὰ «ὄλη ἡ κοιλάδα ἔμοιαζε ἓνας μεγάλος ναός».

Δύσκολα λοιπὸν διακρίνει ὁ μαθητὴς τὴ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα εὐκολώτερα σχήματα, τὴν παρομοίωση καὶ τὴν προσωποποίηση. Ὅστόσο, ἐπειδὴ τὴ μεταφορὰ τὴ συναντοῦμε στὸ ἀναγνωστικὸ καὶ ἐπειδὴ οἱ μεταφορικὲς ἐκφράσεις δίνουν στὰ νοήματα ζωηρότητα καὶ στὸ ὕφος ὁμορφιά καὶ χρῶμα, πρέπει κατὰ τὴ γνώμη μου νὰ τὴν κάνουμε γνωστὴ καὶ στοὺς μαθητὲς μας. Μεγάλη θὰ εἶναι ἡ ἱκανοποίηση καὶ ἡ χαρὰ μας ὅταν σημειώσουν ἔστω καὶ μιὰ μικρὴ ἐπιτυχία καὶ στὴν προσπάθεια αὐτὴ.

Σημειῶνω μερικὰ παραδείγματα μεταφορᾶς ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ. «Ἡ σημαία, ὡς ὄρειο σέλας ἀστραψε στὴν Λαύρα μιὰ ἡμέρα καὶ ἀπλώθηκε ὡς τὸν ἔβδομο οὐρανόν, σελ. 8». «Καὶ ὅταν εἶμαι θυθισμένος στὶς σκέψεις αὐτές, φέρω τὸν νοῦ μου στὴν ἐποχὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰουδαίων, σελ. 16». «Φέρτε νὰ πιοῦμε, εἶπε, αὔριο θὰ τοὺς πάρῃ ἡ κατάρρα, σελ. 20». «Μέρια σε βράχε νὰ διαβῶ! ἐφώνησε ὁ Μιχάλης, σελ. 29». «Στῆς μάχης τὸν καπνόν, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὄλα τὰ ἔχει λησμονήσει πείνα καὶ δίψα, σελ. 50». «Ἐφύτεψε τὴν ἀσάλευτη πίστι του βαθιὰ στοὺς ἄλλους, σελ. 68». «Κούφια κορμιὰ, ἀφέντη μου, δὲν ἀξίζουν μιὰ γυροβολιὰ τοῦ τσαρουχοῦ μου, σελ. 89». «Αἰῶνων μῖσος τῆς φυλῆς, πού ἐκοιμόταν στὰ βάθη τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἐξύπνησε ξαφνικὰ καὶ ἐπετάθηκε ἀκράτητο, σελ. 93». «Ὁ Σαμουὴλ ἦτο τὸ τελευταῖον νῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκρέματο τὸ πολυπα-

θές Σούλι, σελ. 202».

Οί μεταφορές αυτές και τόσες άλλες πού βρίσκομε στό ἀναγνωστικό, θά μᾶς δώσουν ἀφορμή, νά τίς διδάξουμε και στά παιδιά, γιά νά μπορέσουν και αὐτά νά τίς χρησιμοποιοῦν στίς ἐκθέσεις τους.

Ἐν ἀναζητήσῃ κανένας τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου και στίς δικές μας ἐκθέσεις, θά τὸ συναντήσῃ στίς 2, 4, 5, 9, 17, 22, 23, 26, 31, 32, 40, 43, 53, 61, 64, 65, 75, 77, 82, 110, 116, 147, 148, 163, 174, 184, 187, 196, 206, 208, 210, 217, 227, 229, 240, 242, 274, 281, 290, 296, 310, 315, 323, 332, 334, 338, 347, 348, 365, 367, 372, 373, 395, 428, 438, 440, 452, 457, 464, 476, 477, 483, 495, 496, 501, 505, 508, 510, 514, 515, 516, 518, 519, 522, 526, 530, 534, 539, 548, 549, 550, 552, 553, ἔπως και στίς παρακάτω πέντε.

471. Ὁ καθγάς

Μόλις ἔγραψα τὸ μάθημά μου και κατέβηκα τὰ σκαλοπάτια τοῦ σχολείου, κάτι φωνές και κλάματα ἀκούστηκαν στή σχολική αὐλή.

Δίπλα στήν πόρτα τοῦ ὑπογείου, δυὸ συμμαθητές μου, μαλώνουν σάν πετεινάρια. Σὰ βούρδουλας κατεβαίνει ἡ κομπιάρικη κληματσίδα, πού κρατοῦσε στά χέρια του ὁ Μπατζίνης, ἐπάνω στίς φαρδιές πλάτες τοῦ Ἀποστόλη! Δυὸ ὑψηλά παλικάρια, μὲ ἔντονα χαρακτηριστικά, δεκατεσσάρων ἔως δεκαπέντε χρονῶ, ἔπιασαν και τοὺς δυὸ στίς ἀγκαλιές τους και ὁ καθγάς στυμάτησε.

Ὁ Ἀποστόλης σκεπτικός και δαρμένος πηγαίνει στό σπίτι του! Ἐνῶ ὁ Δημητρός ὁ Μπατζίνης φεύγει εὐχαριστημένος, πού τοῦ μαλάκωσε τίς πλάτες στά γερά!

Σήμαντρα 5 - 4 - 1951. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

Τὸ θέμα τῆς ἀφήγησης αὐτῆς τὸ δίνει μιὰ σκηνή πού ξετυλίγεται στή σχολική αὐλή. Δυὸ συμμαθητές τοῦ συγγραφέα πιάσθηκαν σὲ καθγά, ὁ ὁποῖος καταλήγει και σὲ ξυλοδαρμό.

Και τὴ σκηνή αὐτὴ τὴν παρουσιάζει ὁ μαθητὴς μπροστά μας ἀλαζώντανη μὲ πλούσια ἐκφραστικά μέσα. Αἰσθητοποιεῖ τὸν καθγά μὲ δυὸ οὐσιαστικά «φωνές» και «κλάματα». Μὲ δυὸ παρομοιώσεις «μαλώνουν σάν πετεινάρια» και «σὰ βούρδουλας κατεβαίνει ἡ κληματσίδα». Μὲ τὰ ἐπίθετα «κομπιάρικη, φαρδιές, ὑψηλά, ἔντονα, σκεπτικός, δαρμένος, εὐχαριστημένος». Και μὲ τὴν τελευταία φράση «τοῦ μαλάκωσε τίς πλάτες στά γερά» πού εἶναι βέβαια μιὰ κοινὴ ἐκφραση, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ χτύπημα μὲ τὴν κληματσίδα δὲ φέρνει μαλάκωμα στήν πλάτη, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα, τὸ ρῆμα «μαλάκω-

σε» παίρνει μεταφορική σημασία, ή όποία και δίνει στην έκφραση ξεχωριστό τόνο και πλαστικότητα.

472. Ό μπαριμπα - Ζαχαρίας

Ό βοηθός του δέ λείπει από τό πλάι του. Βήμα δέν μπορεί νά κάμη δίχως αυτόν.

Είναι τυφλός ό καχημένος, αλλά μέ τή βοήθεια του μπαστουνοῦ του, μπορεί νά πάη, πασπατεύοντας, ως εκεί, ως τήν έξώπορτα, ως τή θρύση, τό πολύ πολύ ως τήν αγορά, μπροστά στοῦ Όρέστη τό παντοπωλείο ή στο ραφείο τοῦ Ίωακείμ, γιά νά μάθη τά νέα τῆς ἐφημερίδας! Ό μπαριμπα - Ίωακείμ, ἀφήνει τή δουλειά του, κάθεται σταυροπόδι και παίρνοντας τήν ἐφημερίδα, διαβάζει δυνατά, ν' ἀκούη και ό άόματος Ζαχαρίας, πού διψάει γιά νέα! Είχε βραδιάσει πιά, όταν ό μπαριμπα - Ζαχαρίας σηκώθηκε από τήν καρέκλα του και σφραγίζοντας στό μυαλό του τά νέα πού άκουσε, τράβηξε τόν συνηθισμένο του δρόμο! Έφτασε στή θρύση. Τά πόδια του, σαν άληθινά μάτια, πηδούν τά νερά. Και προχωρώντας δυό τρία βήματα, γύρισε στό στενό σοκάκι τῆς αὐλόπορτάς του.

Και ό βοηθός του πάντα στό πλάι του!

Σήμαντρα 11 - 10 - 1948. Νικόλαος Κ. Κρεμφύλλης. Τάξη Στ'.

Τό θέμα, γιά τήν περιγραφή τοῦ τυφλοῦ, τό δίνει ή ἐφημερίδα, πού γιά πολλούς, και στά άπόμερα άκόμη χωριά, γίνεται ό άχώριστος σύντροφος τῆς ήμέρας. Αλλά ή ἐφημερίδα φτάνει σέ λίγους. Στο δάσκαλο, στον παντοπώλη, στό ράφτη. Εκεί τρέχει και τό κύριο πρόσωπο τῆς έκθεσης, ό μπαριμπα - Ζαχαρίας, νά μάθη τά νέα.

Τό σκηνικό τῆς υπόθεσης είναι τό ραφείο, μέ τήν εικόνα τοῦ ράφτη πού διαβάζει και τοῦ τυφλοῦ πού άκούει. Τά λοιπά έκφραστικά μέσα πού δίνουν αισθητική άξία στην περιγραφή αυτή, τά δημιουργοῦν ή προσωποποίηση τοῦ μπαστουνοῦ σέ βοηθό και όδηγό τοῦ τυφλοῦ, ή παρομοίωση τῶν ποδιῶν του «σαν άληθινῶν ματιῶν», τό ἐπίρρημα «σταυροπόδι», ή ιδιωματική λέξη «πασπατεύοντας» και οι δυό άσύγκριτες μεταφορές. Μεταφέρει τή δίψα τοῦ τυφλοῦ στα νέα τῆς ἐφημερίδας, τά όποία μέ μιá δεύτερη μεταφορά τά σφραγίζει στό μυαλό του.

473. Τό κατηχητικό

Έξι χρόνια έχω στό σχολείο, χωρίς νά ξέρω τί είναι αυτό τό κατηχητικό.

Για πρώτη φορά πού τὸ ἄκουσα, ἀπὸ τῆς δασκάλας μας τῆς δεσποινίδας Σαλώμης τὸ στόμα, κρεμάστηκα ἀπὸ τὰ χεῖλη της, περιμένοντας νὰ ἀκούσω τὴ μιὰ λέξη μετὰ τὴν ἄλλη. Εἶναι τὸ μάθημα πού μόνο μ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἔχη κανένας θερμὴ πίστη στὸ Θεό! Μᾶς διδάσκει νὰ ἀκοῦμε τοὺς γονεῖς μας, νὰ σεβόμαστε τοὺς δασκάλους μας.

Για πρώτη φορά πού τὸ παρακολούθησα ἔγινα διαφορετικός.

Σήμαντρα 7 - 11 - 1951. Δημήτριος Ἰ. Μπαζίνης. Τάξη Στ'.

Ἐντύπωση ζωηρὴ προξένησε στὸ μαθητὴ τὸ πρῶτο μάθημα, πού ἄκουσε ἀπὸ τὴ δασκάλα, γιὰ τὸ κατηχητικό. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἔγινε τὸ κίνητρο γιὰ τὴ γραφὴ τῆς ἔκθεσης.

Τὰ αἰσθητικά της ὁμως στοιχεῖα εἶναι πολὺ φτωχά. Ἀρκέσθηκε ὁ μαθητὴς στὸ μοναδικὸ ἐπίθετο «θερμὴ πίστη» καὶ στὴν ἀπαράμιλλη μεταφορὰ «κρεμάστηκα ἀπὸ τὰ χεῖλη της».

474. Τὸ μουλάρι μας

Φφφ! φφφ! φυσᾶ μὲ τὰ πλατιά ρουθούνια του καὶ σηκώνει τὸ κεφάλι του ψηλὰ ἅμα δῆ τίποτε!

Εἶναι ἓνα παλικάρι, ἓνας δουλευτής, πού δὲ βρίσκεται! Χρεωθήκαμε στὴν Τράπεζα νὰ τὸ πάρουμε! Στὴν ἀρχή, ἦταν πολὺ ἄγριο! Δὲν πιανόταν! Ὅταν πῆγαινες κοντά του, τέντωνε τ' αὐτιά του, ἔβγαζε ἓνα θῆμα μπροστά, φυσοῦσε μὲ τὰ πλατιά ρουθούνια του, ἔτοιμο νὰ σέ σκοτώσῃ! Μὲ τὸν καιρὸ ὁμως ἡμέρεψε! Ἐγίνε «παπάς» ἀπὸ τὴν πολλή δουλειά!

Σήμαντρα 4 Ἰανουαρίου 1948. Νικόλαος Κ. Κερεμφύλλης. Τάξη Ε'.

Στὴν ἔκθεση αὐτὴ περιγράφει ὁ μαθητὴς τὸ ἄγριο μουλάρι τους.

Καὶ ἡ περιγραφή αὐτὴ εἶναι ἀμίμητη. Θαρρεῖς πὼς μιλάει ἡ πένα τοῦ Βαλαωρίτη στὸ ποίημά του «ἡ φυγή». Τὸ λαμπρότερο ὁμως στολίδι τοῦ γραπτοῦ αὐτοῦ εἶναι ἡ μεταφορὰ «ἔγινε παπάς». Τὴ λαϊκὴ αὐτὴ ἔκφραση γιὰ τὴ φρονιμάδα τοῦ παπᾶ, τὴ μεταφέρει ὁ μαθητὴς στὸ ἡμερωμένο πιά ζωὸ τους.

475. Ὁ Τάσος κλέβει κουκιὰ

Τὸ κοντὸ ἀνάστημά του τὸ ἔχουν κρύψει οἱ πελώριες κουκιές.

Ὁ Τάσος σχυμμένος κι ἀμίλητος κόβει ἀράδα τὰ κουκιὰ καὶ τὰ φυλακίζει στὸν κόρφο του! Κάποια στιγμὴ ἀκούστηκε ἡ βραχνιασμένη του φωνή:

— Νά σᾶς φέρω καί σᾶς κουκιά; εἶπε ὁ μικρὸς Τάσος ψάχνοντας τὰ ροῦχα του νὰ βρῆ καμιὰ τσέπη νὰ τῆ γεμίσει.

— Ναί! μπράβο, Τάσο, τοῦ εἶπαμε! Κι αὐτὸς χοροπηδώντας, μᾶς ἔφερε μιὰ τσέπη κουκιά γιὰ νὰ φᾶμε.

— Νίκο! Τριαντάφυλλε! νὰ μὴν τὸ πῆτε ρέ, στὸν ἀγροφύλακα, γιατί θὰ μὲ δειρή... εἶπε φοβισμένος ὁ Τάσος.

— Καλά, μὴ φοβάσαι, τοῦ εἶπαμε κι αὐτὸς ξαναπήδησε στὶς κουκιές γιὰ τὴν ἴδια δουλειά.

Σήμετρα 28 - 5 - 1918. Ὀμαδικὴ ἔκθεση Νικολάου Κ. Παυλῆδη καὶ Τριανταφύλλου Κ. Καραμυλλῆ, μαθητῶν Ε' τάξης.

Ἀσφαλῶς τὸ μικρὸ αὐτὸ παιδί, τὸ ὄθησαν στὴν κλοπή, οἱ μεγαλύτεροι τῆς παρέας του, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς ἔκθεσης, μὲ θέμα τὴν κακὴ αὐτὴ πράξη.

Ἡ πράξη κακὴ. Ἀλλὰ ἡ περιγραφή της ὠραιότατη, πού παίρνει μάλιστα πῶς ἔντονο καὶ ἐκφραστικὸ χρῶμα καὶ μὲ τὴ διαλογικὴ συζήτηση πού γίνεται ἀνάμεσα σὰ τρία πρόσωπα. Τὸ πορτραῖτο τοῦ μικροῦ μὲ τὸ κοντὸ ἀνάστημά του. Ἡ εἰκόνα του μέσα στὶς κουκιές. Τὰ ἐπίθετα «πελώριες, σκυμμένος, ἀμίλητος, βραχνιασμένη, φοβισμένος». Οἱ ἔντοντες κινήσεις πού τίς δημιουργοῦν τὰ ρήματα καὶ οἱ μετοχές «κόβει ἀράδα», «ψάχνοντας τὰ ροῦχα του», «χοροπηδώντας μᾶς ἔφερε μιὰ τσέπη», «ξαναπήδησε στὶς κουκιές». Οἱ τέσσερις διαλογικὲς φράσεις καὶ σὰν ἀποκορύφωμα ἢ μεταφορὰ «τὰ φυλακίζει στὸν κόρφο του», εἶναι τὰ καλαισθητικὰ στολίδια τῆς ἔκθεσης, πού βεβαιώνουν ὅτι οἱ μαθητὲς αὐτοὶ εἶναι ἄριστοι τεχνίτες τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Θ'. Η ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

*Ἄλλο σχῆμα, πού θεωρεῖται σὰν ἄριστο καλλῶπισμα τοῦ λόγου, εἶναι αὐτὸ πού λέγεται ἐπανάληψη. Ἡ ἐπανάληψη εἶναι τὸ ἐκφραστικὸ ἐκείνο μέσο «κατὰ τὸ ὅποιο ἡ ἴδια λέξις ἢ ἔκφραση ἐπαναλαμβάνεται πολλές φορές, γιὰ νὰ δώσῃ στὸ λόγον δύναμη καὶ γάρη καὶ νὰ κἀν πῶς παθητικὸ τὸ συναισθημα. Κ. Παπανικολάου». Γι' αὐτὸ πολλές φορές συναντοῦμε σὲ πεζογραφήματα καὶ σὲ ποιήματα τὴν ἴδια λέξις νὰ ἐπαναλαμβάνεται δυὸ καὶ περισσότερες φορές ἢ προτάσεις, περιόδους καὶ στροφές ἢ ἀρχίζουσι καὶ νὰ τελειώνουσι μὲ τὴν ἴδια λέξις ἢ τὴν ἴδια φράση.

«Σταθῆτε ἀντρεῖά σὰν Ἑλληγες καὶ σὰν Γραικοὶ σταθῆτε». Δημοτικὸ.
«Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λέν τ' ἀηδόνια, κρυφὰ τὸ λέει κι ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν Ἄγια Λαύρα». Δημοτικὸ. «Κλαῖνε τὰ δέντρα, κλαῖνε, κλαῖνε

τά κλαριά, κλαΐνε και τὰ λημέρια, πού λημέριαζα». Δημοτικό. «Παντού φόβος και τρομάρα και φωνές και στεναγμός, παντού κλάψα, παντού άντάρα και παντού ξεψυχισμός». Σολωμός. Και ὁ Κρυστάλλης στό ποίημά του «Στό σταυραϊτό» ἐπαναλαμβάνει δεκαεφτά φορές τή λέξη «θέλω».

Σημειώνω και μερικά παραδείγματα τοῦ σχήματος αὐτοῦ ἀπό τὸ ἀναγνωστικό. «Χαίρετε, σπήλαια και κορυφές τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ. Χαῖρε, θαλάσσιο κύμα. Χαῖρε, Σπάρτη και Ἀθήναι, ὅπου ἤθελα νά ἰδρῶσω σχολεῖα γιά τούς νέους τῆς πατρίδος. Χαῖρε, γῆ τῆς γεννήσεώς μου, Δημητσάνα, σελ. 15». «Ἐκεῖ καταδιωγμένη κατοικεῖ τοῦ σκλάβου ἡ ἀλυσόδετη πατρίδα' βραχνά ὁ παπᾶς, ὁ δάσκαλος, ἐκεῖ θεριεύει τήν ἀποσταμένη ἐλπίδα μέ λόγια μαγικά. Ἐκεῖ ἡ ψυχή πικρότερο ἀγροικᾶ τόν πόνο τῆς σκλαβιάς της, ἐκεῖ βλέπει τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει, σελ. 48». «Πῆραν τὸ Σούλι, πῆραν το, πῆραν τόν Ἀθαρίκο, σελ. 52», «Καθάλλα πᾶν στήν ἐκκλησιά, καθάλλα προσκυᾶνε, καθάλλα παίρν' ἀντίδωρο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι. σελ. 69». «Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια, ἀκούω σιμίζιμο σπαθιῶν, ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια, ἀκούω τριζιζιμο δοντιῶν. Σολωμός. σελ. 70». «Και βλέπει πέριξ, βλέπει θαυμάζων, βλέπει ἀπορῶν, σελ. 227». «Ἐκεῖ ἡ καρδιά του διετηρήθη ὡς ἱερὸν κειμήλιον. Ἐκεῖ τὸν ἐθρήνησεν νεκρὸν ἡ Ἑλλάς. Ἐκεῖ ἐστήθη και ἀνδριάς τοῦ Βύρωνος, σελ. 233». «Τὸ λέν πουλιὰ τῶν Γρεβενῶν κι ἀηδόνια τοῦ Μετσόβου... τὸ λένε κτύποι και βροντές, τὸ λένε κι οἱ καμπάνες, τὸ λένε κι οἱ χαρούμενες και οἱ μαιροφόρες μάννες. σελ. 252». «Ἄνθη εἰς τὰ δένδρα, ἄνθη εἰς τούς θάμνους, ἄνθη εἰς τὴν χλόην, ἄνθη παντοῦ. σελ. 315». Ἐπίσης στό κεφάλαιο «ἡ Σουλιωτοπούλα», ὁ Βλαχογιάννης ἐπαναλαμβάνει σέ τρία σημεία τοῦ διηγήματός του τὴν ἴδια φράση «και ὁ πόλεμος θαστοῦσε».

Ἡ ἐπανάληψη ἔχει μεγάλη ὁμοιότητα και μέ ἄλλα σχήματα τοῦ λόγου, τὰ ὅποια στήν ὀρολογία τῆς λογοτεχνίας τὰ βρίσκουμε μέ τὰ ὀνόματα «κύκλος», «ἐπαναφορά», «σύνδεση», «παλιλλογία», «ἀναδίπλωση», «ἀντιστροφή», «ἐπάνοδος» κ.λ.π. και στά ὅποια συναντοῦμε τὴν ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης. Και ἡ ἐπανάληψη αὐτὴ δὲν εἶναι οὔτε τυχαία οὔτε ἄσκοπη. Οἱ συγγραφεῖς ἐπιδιώκουν μέ τὴν ἐπανάληψη τῆς λέξης, νά τονίσουν και νά ἐξάρουν ἐντονώτερα κάτι πού θέλουν νά ποῦν, νά προκαλέσουν τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη και νά τὸν ἀναγκάσουν νά ἐντυπώσῃ στό μυαλό του μιά ἔννοια πού τὴ θεωροῦν σπουδαία και ἀκόμα νά ἐπιτύχουν τὸ ἀρμονικὸ ἄκουσμα τοῦ λόγου, τὴ λεκτικὴ ἑμορφία και τὸ χρωματισμὸ τῆς ἔκφρασης. Ἡ ἐπανάληψη δὲ αὐτὴ, ἀντὶ νά ἐπιφέρῃ τὴ μονοτονία και τὴν ἐξασθένισι τοῦ λόγου, ἀντίθετα δίνει στήν ἔκφραση δύναμη, μουσικότητα και χάρη.

Εἶναι δὲ περιέργο ὅτι τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου, ἡ ἐπανάληψη δηλαδή τῶν ἴδιων λέξεων, εἶναι τὸ μοναδικό, πού συναντοῦμε στίς πρῶτες τουλάχιστον μαθητικὲς ἐκθέσεις, προτοῦ ἀκόμα τὸ διδάξουμε. Θὰ ἔχωμε ὅλοι μας

παρατηρήσει ότι, όταν ο μαθητής διηγείται ένα γεγονός, κάμνει κατάχρηση του συμπλεκτικού συνδέσιμου «καί» και των χρονικών επίρρημάτων «τότε», «ὕστερα», «ἔπειτα» και ὅλες τὶς προτάσεις του τὶς ἀρχίζει ἢ τὶς συνδέει με τὶς λέξεις αὐτές. «Καὶ τότε... καὶ ἔπειτα... καὶ ὕστερα...». Ἦν ὅταν τοὺς ἀναθέσωμε νὰ μᾶς γράψουν μιὰ ἐκθεση γιὰ ἓνα ὁποιοδήποτε θέμα π.χ. γιὰ τὸ χωριό τους, τὴ λέξη αὐτὴ «χωριό» τὴν ἐπαναλαμβάνουν τόσες φορές ὅσες εἶναι καὶ οἱ φράσεις τῆς ἐκθεσης. Καὶ μάλιστα τὴ λέξη αὐτὴ τὴν τοποθετοῦν πάντοτε στὴν ἀρχὴ τῆς κάθε πρότασης.

Ἄλλὰ ἡ ἐπανάληψη αὐτὴ δὲν εἶναι σχῆμα λόγου. Εἶναι ἡ καταστροφή τοῦ λόγου. Εἶναι ἐλάττωμα καὶ ἀδυναμία στὴν ἐκφραση. Δὲν εἶναι τὸ θετικό ἀλλὰ τὸ ἀρνητικό στοιχεῖο. Διότι με μιὰ τέτοια ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης, ἡ κάθε φράση γίνεται μονότονη, κακότεχνη, δυσάρεστη καὶ ἡ ὅλη ἐκθεση ἀποκρουστική. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμη στιγμή ἐπιστῶ τὴν προσοχὴ τῶν μαθητῶν, νὰ μὴν ἐπαναλαμβάνουν καὶ ἀναμασσῶν τὶς ἴδιες λέξεις καὶ κυρίως τὸ συμπλεκτικό σύνδεσμο «καί» καὶ τὰ χρονικά ἐπίρρηματα «τότε», «ὕστερα», «ἔπειτα», «κατόπι». Τὶ λέξεις αὐτές τὶς χαρακτηρίζουμε σὰν ἀντιαισθητικές καὶ μπορῶ νὰ πῶ, τὶς κηρύσσουμε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή σὲ διωγμό. Καὶ ὅπως θὰ παρατήρησε καὶ ὁ ἀναγνώστης, ἡ ἐπανάληψη τῶν λέξεων αὐτῶν σὲ ὅλες τὶς ἐκθέσεις μας εἶναι φαινόμενο τελείως ἄγνωστο. Σὲ κάθε φράση ὁ μαθητὴς χρησιμοποιεῖ ἄλλο ρῆμα, διαφορετικό ἐπίθετο, ἀνόμοιο ἐπίρρημα κ.λ.π. Ἔτσι ἡ κάθε φράση εἶναι πρωτότυπη, ἔχει ξεχωριστὴ φυσιογνωμία, δική της ἐμφάνιση, διαφορετικό στυλ.

Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἐπαναλαμβάνουν μιὰ λέξη ἢ μιὰ ἐκφραση, αὐτὸ τὸ κάμνουν σκόπια, γιὰ νὰ προσδώσουν στὸ γραπτὸ τους αἰσθητικὴ ὀμορφιά, ὅπως τὸ βλέπομε στίς ὑπ' ἀριθμ. 10, 37, 38, 43, 45, 56, 57, 58, 59, 60, 69, 70, 71, 73, 75, 87, 101, 115, 122, 133, 136, 164, 170, 175, 197, 227, 236, 239, 240, 250, 258, 276, 310, 313, 316, 323, 325, 332, 335, 338, 342, 355, 366, 390, 420, 438, 444, 458, 460, 472, 487, 508, 510, 534, 537, 539, 540, 554, 555 ἐκθέσεις τους καὶ στίς ἐπόμενες.

476. Ἀποχαιρετῶ τὸ κατηχητικό

Ντάν! ντάν! ντάν! ντάν! Ἀκούστηκε ἡ καμπάνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου! Ὁ μεταλλικός της ἦχος διασκορπίστηκε σ' ὅλο τὸ χωριό!

Οἱ πέντε αὐτοὶ χτύποι σημαίνουν κα—τη—γη—τι—κό! Ναί, ἀπόψε ἔχουμε κατηχητικό. Ἀπόγευμα Τετάρτης! Τὸ κατηχητικό θ' ἀνοίξη τὴ θερμὴ ἀγκαλιά του καὶ θὰ μᾶς δεχτῆ γλυκά! Ἐκεῖ θ' ἀκούσουμε τὰ ὠραία λόγια! Ἐκεῖ θὰ μάθουμε νὰ ἀγαποῦμε καὶ νὰ λατρεύουμε τὸ Θεό! Ἐκεῖ θὰ δγάλουμε τὰ διδάγματα! Κάθε διδάγμα κι ἓνα διαμάντι τῆς ψυχῆς! Κάθε ρητὸ καὶ μιὰ

πέτρα πολύτιμη! Κατηχητικό! Πόσα ωραία πράγματα μᾶς μαθαίνεις! Πόσο μᾶς ἡμερώνεις τὴν ψυχὴ! Γι' αὐτὸ ἀπόψε ἤρθαμε κοντὰ σου, νὰ πιούμε τὸ δροσερὸ νερὸ τῆς πίστεως! Ἔξι χρόνια τώρα μᾶς δέχεσαι! Ἔξι χρόνια προσπαθεῖς γιὰ τὸ καλὸ μας! Ἀλλὰ κι ἐμεῖς σ' αὐτὰ τὰ χρόνια, οὔτε μιὰ φορὰ δὲν ἀπουσιάσαμε! Σὲ λίγο τελειώνει ὁ φετινὸς κατηχητικὸς χρόνος! Κι ἐμεῖς σ' ἀφήνουμε γιὰ πάντα, ἀγαπημένο κατηχητικό! Τελειώνουμε τὸ Δημοτικὸ καὶ τοῦ χρόνου ἄλλες θὰ συνεχίσουμε στὸ Γυμνάσιο κι ἄλλες θὰ μείνουμε στὸ σπίτι! Ἐσένα ὅμως ποτὲ δὲ θὰ σὲ ξεχάσουμε! Μᾶς ἔδωσες τόσα ὁμορφα διδάγματα γιὰ τὴ ζωὴ μας! Ν' ἀγαποῦμε τοὺς γονεῖς μας! Νὰ σεβόμαστε τοὺς μεγαλύτερους! Νὰ τηροῦμε τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ τώρα πού φεύγομε, ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ ἔχωμε ὁδηγούς, γιὰ νὰ πηγαίνουμε στὸν ἴσιο δρόμο τοῦ Θεοῦ! Τὰ συνθήματά σου θὰ εἶναι ἄσβηστοι φάρροι τῆς ζωῆς μας!

Γαλάτιστα 24 - 5 - 1958. Βενετία Β. Παπαεπισκοπείου. Τάξη Στ'.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ λογοτέχνημα ἔχει σὰν κεντρικὸ πυρῆνα τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Βλέπομε πόσο βαθιὰ εἶναι ριζωμένο στῆς μαθήτριάς τὴν ψυχὴ. Ἀπὸ ὅλες τὶς φράσεις ἀναβλύζει μιὰ θερμὴ πίστη καὶ εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖο. Ἀπόδειξη ὅτι καὶ τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα καλλιεργοῦν καὶ θερμαίνουν τὸ συναίσθημα αὐτὸ στοὺς μαθητές.

Ἀλλὰ καὶ μὲ πόση τέχνη καὶ μαεστρία κατορθώνει ἡ μαθήτριά νὰ αἰσθητοποιήσῃ τὸ συναίσθημά της αὐτὸ καὶ νὰ ἐκθέσῃ καὶ τὶς σκέψεις της γιὰ τὴν ἀξία τοῦ κατηχητικοῦ. Τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα πού διάλεξε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὁ συνθηματικὸς ἦχος τῆς καμπάνας «ντάν» γιὰ τὶς πέντε συλλαβὲς τῆς λέξης κατηχητικό. Τὰ ἐπίθετα «μεταλλικός, θερμὴ, ωραία, πολύτιμη, δροσερὸ, φετινός, ἀγαπημένο, ὁμορφα, ἴσιο, ἄσβηστοι». Ἡ μεταφορὰ «ὁ ἦχος σκορπίστηκε σ' ὅλο τὸ χωριό». Ἡ προσωποποίηση «τὸ κατηχητικὸ θ' ἀνοίξῃ τὴν ἀγκαλιά του». Οἱ παρομοιώσεις «κάθε διδάγμα, διαμάντι τῆς ψυχῆς», «κάθε ρητό, μιὰ πέτρα πολύτιμη», «ἡ πίστη, δροσερὸ νερό», «τὰ συνθήματα, ἄσβηστοι φάρροι». Ἡ συσσωρευση τῶν τριῶν ρημάτων «ν' ἀγαποῦμε, νὰ σεβόμαστε, νὰ τηροῦμε». Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἐπανάληψης. Ἐπαναλαμβάνει τρεῖς φορές τὸ ἐπίρρημα «ἐκεῖ», δυὸ φορές τὴν ἀκλιτὴ ἀντωνυμία «κάθε», ἐπίσης δυὸ φορές τὴν ἄλλη ἀντωνυμία «πόσα», «πόσο» καὶ δυὸ φορές τὴ φράση «ἕξι χρόνια».

477. Τὰ τρία δέντρα

Τρία μεγάλα δέντρα, γέρικα, γεμάτα ρόζους καὶ κουφάλες, ἀπλώνουν τὰ πελώρια κλωνιά τους στὴ διασταύρωση τοῦ δρόμου!

Τὸ κορμί τους τέσσερα ἀντρίκια χέρια δὲν τὸ ἀγκαλιάζουν! Χειμώνα, καλοκαίρι, τὴν ἴδια φορεσιά φοροῦν! Στὸ φύλλωμά τους πηγαίνουν τὰ πουλιά καὶ χιτίζουν τὶς φωλιές γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια. Γύρω ρίχνουν τὸν ἴσκιό τους, σὰν ἓνα κατάμαυρο τσεμπέρι. Ἐκεῖ ἀπὸ κάτω μαζεύονται οἱ γέροι καὶ λένε τὰ θάσανά τους. Ἐκεῖ τὸ καλοκαίρι σταματοῦν οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ξυλάδες τὰ κάρα γιὰ ξεκούραση. Ἐκεῖ παίζουν τὰ παιδιὰ. Καλότυχα! Χίλια χρόνια ζοῦν, ἂν δὲν τὰ πειράξῃς! Ἀνθίζουν κάθε ἀνοιξη! Γεράματα δὲν ἔχουν!

Αὐτὰ τὰ δέντρα ἦταν τὸ καμάρι τῆς γειτονιάς! Μὰ τώρα!... μόνον τοὺς ἀνοιγμένους λάκκους τους βλέπεις! Τίποτε ἄλλο!...

Σήμενα 7 - 10 - 1947. Αἰκατερίνη II. Νατσιπούλου. Τάξη Ε'.

Τὴν ἔκθεση αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ τὴ χαρακτηρίση κανένας σὰν ἓναν ἐγκωμισατικὸ ἢ καλύτερα ἐπικίχδειο λόγο τῆς μαθήτριας, γιὰ τὰ τρία δέντρα, πού ὡς τὰ χιτὲς ἦταν τὸ στολίδι καὶ τὸ καμάρι τῆς γειτονιάς τους καὶ τώρα ἔμειναν τρεῖς ἀνοιγμένοι λάκκοι.

Καὶ τὰ στολίδια τοῦ λόγου, μὲ τὰ ὁποῖα περιγράφει καὶ αἰσθητοποιεῖ τὰ δέντρα καὶ τὸ θάνατό τους, εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἡ θέση στὴν ὁποία θρίσκονταν τὰ δέντρα. Τὰ ἐπίθετα «μεγάλα, πελώρια, ἀντρίκια, καλότυχα, ἀνοιγμένους». Ἡ παρομοίωση «σὰν κατάμαυρο τσεμπέρι». Τὰ σημεῖα τῆς στίξης, κυρίως δὲ τὰ θαυμαστικά καὶ τὰ ἀποσιωπητικά, στίς δύο τελευταῖες ἰδιαίτερα φράσεις, μὲ τὰ ὁποῖα αἰσθητοποιεῖ τὸ θάνατο τῶν δέντρων, τὸν ὁποῖο οὔτε κἀν μνημονεύει, ἴσως γιὰ τὸν θρίσκει τόσο παράλογο. Ἡ εἰκόνα τῶν τριῶν ἀνοιγμένων λάκκων. Καὶ τέλος τὸ σχῆμα τῆς ἐπανάληψης, σὲ τρεῖς συνεχόμενες φράσεις, μὲ ἀρχικὴ λέξη τὸ ἐπίρρημα «ἐκεῖ».

478. Οἱ γυμναστικὲς ἐπιδείξεις

Οἱ μέρες κυλοῦν γοργά! Οἱ γυμναστικὲς ἐπιδείξεις πλησιάζουν!

Ὅλοι οἱ μαθητὲς τοῦ σχολείου θρίσκονται σὲ κίνηση! Ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς Πέμπτης τάξης στὴ γραμμὴ! Εἶναι γερά, μὲ ἴσα κορμιά, μὲ τὸ κεφάλι ψηλά, σὰ νὰ εἶναι Σπαρτιάτες! Παραπέρα ὁ δάσκαλος, ὁ κύριος Καλογεράς, ψηλός, μὲ καφὲ κουστουμί, ἄσπρα μαλλιά καὶ τὴ σφυρίχτρα στὸ χέρι, μᾶς καμαρώνει! Τώρα ἀκούγεται ἡ καθαρὴ φωνή του:

— Ἀνάπαυση! Προσοχή!

Κόκαλο ὄλοι!

— Ἐκταση τῶν χειρῶν -- κάμψη τῶν γονάτων!

Τώρα πιανόμαστε σὲ κύκλο, νὰ χορέψωμε τὸν καγκελευτὸ χορὸ τῆς Ἱερισσοῦ! Πόσο θὰ εὐχαριστηθῇ ὁ κόσμος τὴν ἡμέρα ἐκείνη! Ἀλήθεια! Τὶ σπουδαῖο μάθημα εἶναι ἡ γυμναστικὴ! Οἱ ἀσκήσεις πού κάνομε μᾶς δίνουν

σώμα γερό και ἔρθιο σάν κυπαρίσσι! Και ἡ φροντίδα συνεχίζεται στους μαθητές. Ἀγοράζουν μπλουζες, πανταλόνια, κασκορσέδες, παπούτσια, κάλτσες και ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται.

Οἱ μέρες κυλοῦν γοργά! Οἱ γυμναστικές ἐπιδείξεις πλησιάζουν!

Γαλάτιστα, Ἰούνιος 1957. Μαρία Ἀρ. Καρτακτζή. Τάξη Ε΄.

Τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης αὐτῆς εἶναι περιγραφικῆς μορφῆς. Ἡ μαθήτρια μᾶς δίνει τίς προσωπικές της ἐντυπώσεις, περιγράφοντας τοὺς συμμαθητές της τῆ στιγμῆ πού γυμνάζονται, τίς ἀσκήσεις και τοὺς χοροὺς πού ἐκτελοῦν, τὸ δάσκαλό τους πού τοὺς καμαρώνει και τὴν ὁμοίομορφη περιβολή με τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐφανισθοῦν τὴν ἡμέρα τῶν ἐπιδείξεων. Ἀκόμα δὲ προσθέτει και τὴν κρίση της γιὰ τὴν ἀξία τοῦ μαθήματος τῆς γυμναστικῆς.

Κύριο δὲ ἐκφραστικὸ μέσο με τὸ ὁποῖο προσπαθεῖ νὰ αἰσθητοποιήσει τίς ἐντυπώσεις της, εἶναι: μιὰ σειρά ἀπὸ εἰκόνες πού συνθέτουν ὅλη τὴν ἔκθεση: Τὰ παιδιὰ στῆ γραμμὴ με τὰ ἴσια κορμιὰ και τὸ κεφάλι ψηλά. Ὁ δάσκαλος με τὸ καφε̇ κουστούμι και τὴ σφυρίχτρα στὸ χέρι. Ἡ στάση τῶν παιδιῶν στῆ θέση τῆς ἔκτασης τῶν χεριῶν τους και τῆς κάμψης τῶν γονάτων. Ὁ κύκλος τους γιὰ τὸν καγκελευτὸ χορὸ. Ὅλες αὐτὲς εἶναι εἰκόνες ἀξίες γιὰ τὸ πινέλο ἑνὸς μεγάλου ζωγράφου. Τίς ἐπανωτὲς αὐτὲς εἰκόνες τίς ἐνισχύουν και οἱ παρομοιώσεις τῶν μαθητῶν με τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτες και τῶν σωμάτων τους με κυπαρίσσια. Και σάν ἐπιστέγασμα ἔρχεται και τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπανάληψης. Ἡ μαθήτρια κλείνει τὴν ἔκθεσή της με τίς ἴδιες φράσεις με τίς ὁποῖες και τὴν ἀρχίζει: «Οἱ μέρες κυλοῦν γοργά. Οἱ γυμναστικές ἐπιδείξεις πλησιάζουν».

Εἶναι μιὰ ἔκθεση μοναδικὴ σὲ νόημα και ἔκφραση.

479. Ὁ μπάρμπα - Νικόλας

Τσαμπάκης τὸ ἐπάγγελμα! Ἀπὸ τὰ καφενεῖα δὲ λείπει. Τὸ στομάχι του δὲν ἀδειάζει ποτέ. Ὅπου νὰ τὸν δῆς ρακὶ θὰ πίνη! Εἶναι ψηλὸς και χοντρός και πολὺ χουβαρδᾶς. Τὸ μουστάκι του μαυρίζει και τὰ μάτια του στράφτουν! Πότε τὸν βλέπεις στενοχωρημένον και τότε γελαστόν! Κι ὅλο με τὰ παιδιὰ παίξει. Σήμερα βγαίνει πάλι ἀπὸ τὸ καφενεῖο τοῦ Κεγκέρη «τύφλα» στὸ μεθύσι. Τὸ γιγάντιο σῶμα του κλείνει γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴν πόρτα και ὕστερα δρασκελίζει τὸ κατώφλι και φεύγει. Γιὰ κάποιον παζάρι θὰ πηγαίνει. Τσαμπάκης τὸ ἐπάγγελμα!

Σήμετρα 13 - 11 - 1948. Νικόλαος Κ. Καρμευῖλλης. Τάξη Στ΄.

Ἡ ἔκθεση αὐτὴ εἶναι μιὰ προσωπογραφία. Δηλαδή περιγραφή ἑνὸς

άνθρώπου και μάλιστα από εκείνους, που σε άλλο σημείο τους ονομάσαμε «τύπους» του χωριού. Τέτοιος είναι και ο μπαρμπα - Νικόλας, ο τσαμπάζης. Με Γιγάντιο σώμα, μαυρομούστακος, μπεκρής, χουβαρδός και λίγο άφελής, αφού ευχαριστιέται να παίξει με τα παιδιά.

Ωραιότατα είναι και τα έκφραστικά μέσα, τα όποια έλκύουν την προσοχή του αναγνώστη. Αφού περιγράψει τον τσαμπάζη, σε συνέχεια τον ειρωνεύεται και τον σατιρίζει για το πάθος του στο πιστό, με τη μεταφορική έκφραση «τύφλα στο μεθύσι». Αμίμητη είναι και ή εικόνα, που παρουσιάζει το πληθωρικό του σώμα να έγγιξη τα πλαίσια της πόρτας του καφενείου και ή κίνηση που κάμνει να δρασκελίση το κατώφλι και να φύγη. Η έκθεση περιέχει και το σχήμα της επανάληψης. Αρχίζει και τελειώνει με την ίδια φράση «τσαμπάζης το έπάγγεμα».

480. Η «Μελισσόπετρα»

Ξεκινήσαμε με το φίλο μου για τή «Μελισσόπετρα».

Περάσαμε μέρη απότομα και γυμνά και φτάσαμε στον «Τρανό Λάκκο». Σε κάθε βήμα μας γκρεμίζονται γαλίκια. Ο αέρας είναι κρύος και βουίζει. Ο ήλιος δέν καίγει. Ένα όρνιο φάνηκε από πάνω μας να σκίζη άργά τον αέρα. Έμεις σηκώσαμε ψηλά τα κεφάλια μας για να δούμε το μεγάλο πετούμενο, που ταξίδευε ζητώντας την τροφή του. Για μιά στιγμή έκοψε την όρμή του και φτεροζυγιάστηκε. Έστερα χτύπησε πάλι με τίς φτερούγες του τον αέρα και γάθηκε πίσω από το βουνό! Έδω επάνω είναι άγρια και περήφανα όλα! Πόσοι βράχοι, πόσα φαράγγια, πόσες ράχες, πόση πέτρα και κατοπιά!

Αυτή είναι ή «Μελισσόπετρα».

Βραστά, σχολ. έτος 1939 - 40. Βασίλειος Διαμ. Σαλιάρης. Στην Στ' τάξη, ως άκροατής.

Η έκθεση άνήκει στο λογοτεχνικό είδος των περιγραφών. Έχει δέ για βάση της το φυσιολατρικό στοιχείο. Ο μαθητής του χωριού, είναι εξοικειωμένος με τή φύση, την όποια αγαπάει και από τήν όποια άντλεί τα θέματα των εκθέσεών του. Έτσι και έδω περιγράφει μιá έρημική και άγρια τοποθεσία, που βρίσκεται μακριά από το χωριό, εκεί πέρα στον «Τρανό Λάκκο» όπου ύψώνει το ανάστημά του ένας πέτρινος βράχος «ή Μελισσόπετρα», με άπροσμέτρητο ύψος, άκαθόριστο όγκο και άπροσπέλαστη σε άνθρωπο πόδι. Και εάν ο μαθητής αυτός, που είναι ένας καλός τεχνίτης του λόγου, είχε ευρύτερες έγκυκλοπαιδικές γνώσεις, άσφαλώς θα μās παρουσίαζε το φυσικό αυτό τοπίο, όπως είναι στην πραγματικότητα. Δηλαδή σά μιá άληθινή κατοικία του τραγοπόδαρου Πάνα, σάν τó ένδιαίτημα των νεράιδων που κα-

θρεφτίζονται στα νερά του ποταμού που περνάει στη ρίζα του βράχου και των δρυάδων και νυμφών που τραγουδούν και στήνουν το χορό τους στις πανσέληνες νύχτες. Τού λείπουν όμως οι γνώσεις αυτές, γι' αυτό και το περιεχόμενο της έκθεσης είναι κάπως φτωχικό σε σκέψεις και συναισθήματα, γιατί στηρίζεται στο άλλο σκέλος που τροφοδοτεί την έκθεση, στην άμεση παρατήρηση των πραγμάτων. Ρίχνει ο μαθητής το βλέμμα του γύρω και επάνω και συλλέγει έντυπώσεις, τις όποιες αποτυπώνει στο άψυχο χαρτί. Παρατηρεί τη γύρω φύση. Άκούει τα χαλίκια που γκρεμίζονται. Νιώθει τον κρύο αέρα που θουίζει. Τον ήλιο που δέν καιεί. Παρακολουθεί το τεράστιο όρνιο, που διαγράφει κύκλους.

Είναι όμως η έκθεση πλούσια σε κάλλος φραστικό. Όλα τὰ ἐπιθέτα μὲ τὰ ὁποῖα στολιζόνται οἱ προτάσεις εἶναι διαλεγμένα μὲ προσοχὴ καὶ φροντίδα. «Περάσαμε μέρη ἀπότομα καὶ γυμνά», «ἐδῶ εἶναι ὅλα ἄγρια καὶ περὶ φανα». Ὁραιότατη εἶναι καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ «ὄρνικου», τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πετούμενου, πού βασιλεύει ἀνενόχλητο στὸ ἄγριο ἐκεῖνο σκηνικό. Καὶ τὴν εἰκόνα αὐτὴ τὴ συνθέτει ὁ μαθητὴς μὲ τέσσερις προτάσεις, τὲς ὁποῖες διανθίζει καὶ μὲ ἐννιά ῥήματα, τὸ ὠραιότερο ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι τὸ σύνθετο «φτεροζυγιάστηκε» καὶ τὰ ὁποῖα ῥήματα δίνουν στὴν ἔκφραση χρώμα, πλαστικότητα καὶ κυρίως κίνηση. Ἀλλὰ τὸ πῶς ἔντονο καὶ δυνατὸ καλλώπισμα τοῦ λόγου εἶναι ἡ ἐπανάληψη τοῦ ποσοτικοῦ ἐπιρρήματος «πόσο» μὲ τὴν ὁποῖα ἐπανάληψη θέλει νὰ τονίσῃ τὴν ἰδιάζουσα φυσιογνωμία τοῦ τοπίου αὐτοῦ. «Πόσοι βράχοι, πόσα φαράγγια, πόσες ράχες, πόση πέτρα καὶ κακοτοπιά».

Καὶ ἀφοῦ ἔγινε λόγος γιὰ τὴ «Μελισσόπετρα», θὰ ἤθελα νὰ προσθῆσω γι' αὐτὴ, μὲ μικρὴ παρέκδοσή μου, καὶ κάτι ἄλλο, πού ἔχει δεσμὸ μὲ τὴν προσωπικὴ μου ἱστορία, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ τελείως ἄσχετο μὲ τὸ θέμα τῶν ἐκθέσεων, πού μᾶς ἀπασχολεῖ. Ὁ βράχος αὐτὸς τῆς «Μελισσόπετρας» μὲ τὴ γύρω τῆς ἄγρια περιοχὴ, ἔγινε γιὰ μένα, στὰ χρόνια τῆς μαύρης κατοχῆς, τὸ ἐνδιαίτημα καὶ τὸ ἀσφαλὲς χρησφύγετο, γιὰ νὰ ἀποφύγω τὴν ἐξόντωσή μου ἀπὸ τὰ θηριώδη ἔνστικτα καὶ τὰ θάναλα χέρια τῶν γερμανοβουλγάρων κατακτητῶν, πού μετέβαλαν σὲ στάχτη καὶ σποδὸ καὶ τὸ σπίτι μου, μὲ ὅλη τὴν οἰκοσκευὴ καὶ τὴ βιβλιοθήκη μου, στὴν ὁποῖα διαφύλαγα σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ καὶ πολλὰ τετράδια ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν μου, τοῦ σχολείου Βραστῶν, τὰ ὁποῖα σήμερα θὰ πλούτιζαν, μὲ ἀφθονώτερο ἴσως δὲ καὶ ἐκλεκτότερο ὕλικό, τὸ βιβλίό αὐτό.

Ι'. ΤΑ ΣΥΝΩΝΥΜΑ

Ἄλλοι συγγραφεῖς, γιὰ νὰ δώσουν κάλλος καὶ δύναμη στὸ λόγο, χρησιμοποιοῦν τὲς συνώνυμες λέξεις ἢ τὰ συνώνυμα, ὅπως λέγονται καὶ διαφορε-

τικά. Συνώνυμα ή συνώνυμες λέξεις ονομάζονται οί λέξεις εκείνες, πού είναι μὲν διαφορετικές ἀναμεταξύ τους, ἔχουν ὅμως τὴν ἴδια περίπου σημασία. Καί ἡ γλῶσσα μας, πού θεωρεῖται μιὰ ἀπὸ τίς πλουσιώτερες τοῦ κόσμου, ἔχει γιὰ κάθε ἔννοια, πολλές ἄλλες ἀντίστοιχες ἢ καί ταυτόσημες μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ λέξεις. Ὅπως π.χ. Ἐχθρα, μίσος, φθόνος, ζηλοτυπία. Ἀγάπη, στοργή, ἀφοσίωση, φίλτρο. Ἀνδρεία, γενναιότητα, θάρρος, τόλμη, ψυχραιμία. Ἀγριος, θάρβαρος, τραχύς, ἀπολίτιστος, ἄξεστος, ἀγροϊκος. Βλέπω, διακρίνω, παρατηρῶ, κοιτάζω, θεωρῶ, διορῶ, διαβλέπω. Ξημερώνει, χαράζει, φέγγει, φωτίζει κ.λ.π.

Καί οί λογοτέχνες χρησιμοποιοῦν στήν ποίηση καί γενικότερα στή γλῶσσα τῆς πεζογραφίας, τίς συνώνυμες αὐτές λέξεις, γιὰ νά δώσουν ἐντονώτερη παράσταση σέ μιὰ ἔννοια, νά ἐνισχύσουν μιὰ ἰδέα, ὥστε νά εἰσδύσουν περισσότερο στό πνεῦμα τοῦ ἀκροατῆ.

Ἄριστο βοήθημα γιὰ τὴν κατανόηση τῶν συνώνυμων αὐτῶν λέξεων εἶναι καί οί «Λεξιλογικές ἀσκήσεις γιὰ τὴν δ'η και β'η δημοτικῶν» τοῦ γλωσσολόγου Μαν. Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα, 1949. Στὸ βιβλιαράκι αὐτὸ καί στίς σελίδες 25 ἕως 29 θά βροῦμε ἐλόκληρες σειρές ἀπὸ συνώνυμες λέξεις, πού μποροῦν νά βοηθήσουν τὰ παιδιὰ νά σχηματίζουν φράσεις μὲ τίς λέξεις αὐτές.

Ἄλλὰ τίς συνώνυμες λέξεις τίς συναντοῦμε καί στό ἀναγνωστικὸ μας βιβλίο.

«Γῆν βλόγησαν παπᾶδες, μεσ' στῆς σκλαβιάς τὸ τρίσβαθο κι ἀπόκρυφο σχολεῖο, σελ. 8». «Φεύγοντας ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὸ ἴπαιρνε μαζί του σύντροφο καί βοηθὸ καί παρηγόρια. σελ. 28». «Οἱ ἄνδρες ἄρχισαν τὴ δουλειὰ γρήγορα, βιαστικά, νά στηθῆ τὸ γεφύρι, σελ. 29». «Καί ρίχνει καί συντρίθει καί κυλᾶ στήν ἄβυσσο τοὺς θρόνους τῶν τυράννων, σελ. 49». «ἄγρια μορφή (τοῦ Κολοκοτρώνη), σκαμμένη ἀπὸ τὸν καιρὸ, χαλασμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο, φαγωμένη ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη ἀνησυχία. . . σουρωμένη, ξηροψημένη, ἔδειχνε ἀδύνατη, σελίδες 64 καί 65». «Καί δὲν ἦταν σπάνιο νά βλέπης τὰ ἐχθρικά χέρια σταυρωμένα καί ἄνεργα, σελ. 80». «Μιὰν αὐγὴ ὅμως ἡ ροδιὰ εὐρέθηκε ἀνθισμένη στὰ κόκκινα στὰ φλόγινα ντυμένη. σελ. 113». «Πόλις μεσαιωνική, πού ὑψώνεται ἀνάμεσα σὲ βουνὰ ἄγρια, ἀπλησίαστα, ἄδενδρα καί σκυθρωπά. σελ. 145». «Ἐκεῖ στέλλει ἡ Ἀθηνᾶ τὴν βασιλοπούλα μὲ τίς ὑπέρτερές της νά πλύνουν καί νά λευκάνουν. σελ. 148». «Ἀριστερὰ τὸ ἀνοικτὸ πέλαγος μ' ἕνα φρικίασμα σιγαλό, ἀνεπαίσθητο. σελ. 149».

Πρέπει βέβαια νά ὁμολογήσουμε ὅτι γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικῶν εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη ἡ ἐξεύρεση καί ἡ χρῆση τῶν συνώνυμων λέξεων, ἀλλὰ ὅχι καί ἀπολύτως ἀκατόρθωτη, ὅπως τὸ διαπιστώνουμε στίς ὑπ' ἀριθ. 20, 28, 36, 45, 54, 63, 83, 132, 136, 141, 151, 155, 156, 158, 167, 169, 170, 231, 232, 245, 281, 289, 296, 394, 395, 410, 435, 440, 445, 457, 505, 510,

518, 541, 550 έκθέσεις και στίς παρακάτω.

481. Οἱ προκηρύξεις

Γούγ! γούγ! ἀκούστηκε μιὰ τρομερή φωνή και χάθηκε και πνίγηκε στὰ πίσω θράχια!

Κάτι ὀλόασπρες σελίδες, σὰ γλάροι, κολυμπούσαν στὸ γαλάζιο οὐρανό. Τὸ ἦσυχο και ἀπαλὸ ἀεράκι τὶς μοίραζε στὰ χωράφια, στὶς λαγκαδιές και στὶς ρεματιές. Μὲ μεγάλη χαρὰ ἔτρεξαν ὅλα τὰ παιδιὰ και παντοῦ σκόρπιζαν τὰ γέλια, τὶς χαρές. Και πρῶτος ἀπ' ὅλους ἔτρεξε ὁ φτεροπόδαρος Εὐταξίας. Ὅσο τὶς ἔδλεπαν πού πετοῦσαν σὰ σμῆνος πουλιῶν, τόσο πιὸ πολλή δύναμη ἔβαζαν, γιὰ νὰ φτάσουν ἐπάνω στὴν τούμπα! Πρῶτος ἔφτασε ὁ Εὐταξίας. Μὲ πιὸ μεγάλη χαρὰ και ἀνυπομονησία πήδησε ὡς τὸ ρέμα και ἄρχισε νὰ ἐρευνᾶ μέσα στοὺς θάμνους, στοὺς θράχους και στὰ χωράφια. Ἀλλὰ καθὼς πῆγε γελαστός και χαρούμενος, ξαναγύρισε θουτηγμένος στὸν ἰδρώτα, κουρασμένος, λυπημένος. Τίποτε δὲ βρῆκε!

Οἱ ἄσπρες σελίδες δὲν ἦταν προκηρύξεις. Ἦταν πραγματικὰ πουλιὰ.

Σήμεντρα, σχολ. ἔτος 1950 - 51. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Πέρασαν ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ ἄσπρα πουλιὰ. Πολλὰ παιδιὰ τὰ νόμισαν γιὰ προκηρύξεις και ἔτρεξαν νὰ τὶς πάρουν. Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τῆς ἔκθεσης αὐτῆς, στὴν ὁποία ὁ μαθητῆς, σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς διηγείται και σὲ ἄλλα κάμνει περιγραφές.

Τὰ δὲ ἐκφραστικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ζυγίζομε και τὴν αἰσθητικὴ ἀξία και ὁμορφιὰ τῆς ἔκθεσης, εἶναι ἡ εἰκόνα τῶν ὀλόασπρων σελίδων πού κολυμποῦσαν στὸ γαλάζιο οὐρανό, ἡ παρομοίωση τῶν σελίδων μὲ σμῆνος πουλιῶν, ἡ σύνθετη λέξη «φτεροπόδαρος», ἡ ἀντίθεση «πῆγε γελαστός και χαρούμενος και ξαναγύρισε θουτηγμένος στὸν ἰδρώτα, κουρασμένος, λυπημένος», και οἱ συνώνυμες λέξεις: «Μιὰ τρομερὴ φωνὴ χάθηκε και πνίγηκε», «τὸ ἦσυχο και ἀπαλὸ ἀεράκι τὶς μοίραζε στὶς λαγκαδιές και στὶς ρεματιές», «πῆγε γελαστός και χαρούμενος, ξαναγύρισε κουρασμένος, λυπημένος».

482. Τὴ ν ἔπαθα

Βάζοντας τὴ σαίτα στὴν τσέπη, εἶπα στὴ μητέρα μου:

— Ἀπόψε θὰ σὰς φέρω ψητό!...

Ἡ μητέρα μου, σὰ νὰ μὴν τῆς ἄρεσε ἡ πράξη μου, κατσούφιασε τὰ μούτρα! Πέρασα λάγκους, πήδησα θάμνους, θούλιαξα μέσα στὴ λάσπη! Ἄδικος κόπος!... Ἀπὸ τὰ νεῦρα μου, σφίγγω ὄλο και πιὸ δυνατὰ τὴ σαίτα μου,

σά νά θέλω νά τήν ἐκδικηθῶ! Ὁ ἥλιος ἄρχισε σιγά σιγά νά χάνεται πίσω ἀπό τά βουνά!... Σά θρεγμένη γάτα πήγα καί κάθησα σέ μιὰ γωνιά τοῦ σπιτιοῦ μας! Σέ λίγο μιὰ ντουζίνα ξυλιές δέχτηκα στήν πλάτη μου!

Ποιὸς ξέρει τί θά πέρασε καί ὁ φίλος μου ὁ Κυλιάφης ἀπό τή δική του μάνα!...

Βάθος, σχολ. ἔτος 1953-54. Δημήτριος Ν. Μαλακούδης. Τάξη Στ'.

Πρωταγωνιστής στήν ἐκθεση αὐτή, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας της, ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει νά σκοτώσῃ μέ τή σάττα του πουλιά, γιά νά πλουτίσῃ τὸ βραδινὸ τραπέζι μέ ἓνα ὠραῖο ψητό. Κουράζεται ἕως ἄδικα, ἀποτυχαίνει στό σκοπὸ του καί ξυλοφορτώνεται ἀπὸ τή μητέρα του. Σημειώνει ἕως μιὰ ἄλλη ἐπιτυχία, πού καλύπτει τήν ὕλική του ζημία. Γράφει μιὰ ἀπὸ τίς ὠραιότερες ἐκθέσεις, στήν ὁποία κατορθώνει νά μᾶς διηγηθῇ τὸ πάθημά του μέ τὰ τελειότερα ἐκφραστικά μέσα.

Τὴ μεγάλη κούρασή του τὴν αἰσθητοποιεῖ μέ τὰ συνώνυμα ῥήματα «πέρασα λάκκους, πήδησα θάμνους, θούλιαξα στή λάσπη». Τὴν ἀποτυχία του στό κυνήγι, μέ τὴν παρομοίωση «σά θρεγμένη γάτα πήγα καί κάθησα» καί τὸ ξυλοφόρτωμά του, μέ τὴ μεταφορὰ «δέχτηκα στήν πλάτη μιὰ ντουζίνα ξυλιές». Καί γιά νά παρηγορηθῇ γιά τὸ πάθημά του κλείνει τὸ γραπτὸ του μέ μιὰ σκέψη «ποιοὺς ξέρει τί θά πέρασε καί ὁ φίλος μου ὁ Κυλιάφης ἀπὸ τή δική του μάνα».

483. Τὸ φθινόπωρο

Πάει πιά τὸ καλοκαίρι! Τελείωσε!

Ὁλη ἡ φύση κοιμήθηκε! Μᾶς τὸ λέγει τὸ ἀδύνατο φῶς τοῦ ἡλίου! Μᾶς τὸ φανερώνει ἡ ἄγρια μορφὴ τῆς φύσης! Μᾶς τὸ θεβαιώνει ὁ συννεφιασμένος οὐρανός! Μέσα στήν ἔρημη φύση τίποτε δὲν ὑπάρχει. Μόνο σέ κανένα περιβάλλον ξεπροβάλλουν τὰ ταπεινὰ χρυσάνθεμα! Τὰ φύλλα τῶν δέντρων κιτρινοσιμένα καί ἄρρωστιάρικα πέφτουν στό ἀπαλὸ χῶμα. Οἱ τσομπάνηδες κατεβάζουν τὰ κοπάδια τους στὰ χειμαδιά.

Ἡ ὄψη τῆς φύσης ἔλλαξε!

Γαλάτιστα 13 Νοεμβρίου 1957. Δημήτρα Γρηγ. Γούσιου. Τάξη Στ'.

Μέ βάση πάλι τὴ φυσιολογία, μᾶς χρωματίζει καί στήν ἐκθεση αὐτὴ ἡ μαθήτρια, μέ μιὰ ἀρκετὰ ζωηρὴ περιγραφὴ καί μέ ἓνα γλαφυρὸ καί καλοδουλεμένο λεκτικόν, τὴν ὄψη πού παρουσιάζει ἡ φύση τὴν ἐποχὴ τοῦ φθινοπώρου.

Τὰ δὲ καλλολογικὰ στολίδια πού δίνουν τὴν αἰσθητικὴ ἀξία στήν ἐκθε-

ση, είναι τὰ παρακάτω τρία: Τὰ κοσμητικά ἐπίθετα «ἀδύνατο, ἄγρια, συννεφιασμένος, ἔρημη, ταπεινά, ἀπαλό». Ἡ προσωποποίηση «ἡ φύση κοιμήθηκε». Καί τὰ συνώνυμα «πάει... τελείωσε», «μᾶς τὸ λέγει, μᾶς τὸ φανερώνει, μᾶς τὸ βεβαιώνει», «τὰ φύλλα τῶν δέντρων κιτρινισμένα καὶ ἀρρωστιάρικα».

484. Τὸ ἄλογο

Εἶναι ἡ ὥρα, πού ὁ λαμπρὸς ἥλιος ἔχει ὅλες τίς δόξες καὶ οἱ φωτεινὲς ἀχτίδες πέφτουν κάθετα στὴ γῆ καὶ τὴ θερμαίνουν.

Κάποτε βλέπω ἓνα ζωηρὸ παιδί, μὲ κάτι μάγουλα ροδοκόκκινα παπαρουνάτα καὶ μὲ κάτι μαλλιά ξανθὰ πού τὰ χρύσωνε ὁ ἥλιος. Ἄνοιξε μιὰ μεγάλη καὶ σφιχτομανταλωμένη πόρτα καὶ μπῆκε σ' ἓνα ἀνήλιο ἀχούρι. Σὲ δυὸ λεπτά τῆς ὥρας βγήκε ἔξω, κρατώντας στὰ σταθερὰ καὶ μπρατσωμένα χέρια του ἓνα κατακόκκινο ἀλογάκι. μὲ φουντωτὴ οὐρά, ψηλὰ πόδια, πλούσια χαιτίτη, πλατὺ στήθος καὶ ἔξυπνα, διαπεραστικά μάτια. Μόλις πέρασαν τὴν εὐρύχωρη αὐλή καὶ οἱ ζεστὲς ἀχτίδες τὸ ζέσταναν, ἄρχισε νὰ παίξει. Τὸ παιδί ὅλο καὶ περισσότερο προφυλαγόταν νὰ μὴν τὸ χτυπήσει καὶ μὲ περισσότερη δύναμη κρατοῦσε τὸ μακρὸ σκονί.

Τὸ ἀλογάκι χοροπηδώντας, τραβάει στὸ συνηθισμένο δρόμο πρὸς τὴ βρύση.

Σήμαντρα 13 - 1 - 1948. Βασιλείος Θεοδ. Δαμάσκος. Τάξη Στ'.

Ἡ περιγραφικὴ αὐτὴ ἔκθεση ἔχει σὰν ἀντικείμενό της ἓνα ἄλογο καὶ ἓνα παιδί πού τὸ ὀδήγησε στὸ πότισμα.

Ἐὰν ἀναζητήση κανένας καὶ τὰ καλολογικὰ στοιχεῖα πού τὴ στολίζουν, δὲ θὰ ἀνακαλύψῃ καὶ σ' αὐτὴ περισσότερα ἀπὸ τρία. Ἐνα εἶναι ἡ ἀντίθεση τοῦ ἀνήλιου ἀχουριοῦ μέσα στὸ ἄφθονο καὶ ἄπλετο φῶς πού ρίχνει ὁ ἥλιος. Τὸ δεύτερο εἶναι τὰ εἴκοσι κοσμητικά ἐπίθετα, στὰ ὅποια κυρίως στηρίζεται ὁ μαθητὴς νὰ καλλωπίσῃ τὸ γραπτὸ του. Καὶ τὸ τρίτο εἶναι δυὸ συνώνυμες λέξεις, ἀλλὰ πολὺ πετυχημένες καὶ παραστατικὲς «μάγουλα ροδοκόκκινα παπαρουνάτα».

485. Ὁ «Τζίμης» χάθηκε

Μιά σκοτεινὴ νύχτα τοῦ Δεκέμβρη, μιὰ Παρασκευή, ὁ «Τζίμης» χάθηκε!

Τὸ ξασφάλισα. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἀκόμα τοῦ εἶχα φιάσει τὴ μικρὴ καλυβούλα. Χαρὰ πού εἶχε! Ὅλο τὰ πόδια μου ἐγλείφει! Καὶ ἀπὸ τῆς μάνας του τὴν ἀγκαλιά δὲν εἶχε λείψει. Μὰ πού νὰ ξέρῃ ὅτι τὸ θράδου ἐκεῖνο θὰ

κοιμόταν μοναχό! Βράδριασε. "Ανοιξα τήν καλυθούλα και τὸ μαντάλωσα μέσα. Μὰ σὰν εἶδε ὅτι δὲν εἶχε τὴ συντροφιά τῆς μάνας του, ἄρχισε νὰ φωνάζη, νὰ τσαγνίζη, νὰ κλαίη, νὰ θρηνηῖ! Τὴ νύχτα ἄνοιξε και ἔφυγε! Ξύπνησα και ἐγὼ και τρέχω κάτω νὰ τὸ ἰδῶ! Τὸ σπιτάκι του ἦταν μόνο! Παίρνω τοὺς δρόμους νὰ τὸ ἐρωῶ. Μὲ τὰ πολλὰ τὸ θρῆκα! Ἦταν χωμένο μέσα σὲ κάτι τσαλιά και ἔκλαιγε και μοιρολογούσε. Θυμήθηκε τὴ μάνα του!

Μὰ ποιὸς δὲ θέλει τὴ μάνα!...

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951 - 52. Χρήστος Π. Κατζηπούλικος. Τάξη Στ'.

Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ μας μαθητὴ, ποὺ διακρίνεται γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ του τάλαντο και τὴν πένα του τὴ δυνατὴ. Ἔχει κάποια πρωτοτυπία ὁ μαθητὴς αὐτός, στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζει τίς ιδέες του, ἓνα ἰδιαίτερο, δικό του στυλ. Ἡ γλώσσα του πάντα καθάρια δημοτικὴ, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη και ἀπὸ κάποιον ἰδιωματισμό. Οἱ δὲ φρασσοῦλες ποὺ σκαρώνει εἶναι πάντοτε μικρὲς και γεμάτες σπιρτάδα και δροσιά. Ἦταν λοιπὸν δυνατὸ νὰ μὴ σημειώσῃ ἐπιτυχίες και στὸ νέο καλλώπισμα τοῦ λόγου, ποὺ τοὺς ζήτησε ὁ δάσκαλος;

Εἶχαν στὸ σπῆτι ἓνα σκυλάκι. Τὸ ἀγαποῦσε και τὸ περιποιόταν μὲ φροντίδα ξεχωριστὴ. Μὰ ἓνα βράδυ χάθηκε ἡ μάνα του και ἔμεινε μόνο του στὸ καλύβι, λυπημένο. Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς διήγησής του αὐτῆς.

Μὲ ποιὸ ἐκφραστικὸ μέσο, θὰ αἰσθητοποιήσῃ τώρα ὁ συγγραφέας, τὴ λύπη και τὴ στενοχώρια ποὺ δοκίμασε τὸ σκυλάκι; Βρίσκει πὼς μόνο στὰ συνώνυμα θὰ μπορούσε νὰ στηριχθῆ. Καὶ γράφει: «Μὰ σὰν εἶδε ὅτι δὲν εἶχε τὴ συντροφιά τῆς μάνας του, ἄρχισε νὰ φωνάζη, νὰ τσαγνίζη, νὰ κλαίη, νὰ θρηνηῖ». Τὸ ρῆμα τσαγνίζω, ποὺ θὰ πῆ κλαυθυρίζω μὲ κλαψιάρικη φωνή, δὲ χτυπάει βέβαια τόσο εὐχάριστα στὸ αὐτί. Ὡστόσο εἶναι μιὰ λέξη ἰδιωματικὴ ποὺ ἀποδίδει ὅ,τι και τὰ τρία ἄλλα συνώνυμα ρήματα. Ἐπίσης μὲ ἄλλα δυὸ συνώνυμα ρήματα κλείνει τὴν ἐκθεσὴ του, γιὰ νὰ τονίσῃ ὅτι ὅποιος χάνει τὴ μάνα του, πάντα «κλαίει και μοιρολογεῖ».

Ὅπως λοιπὸν βλέπουμε, ἔχει και ὁ μαθητὴς τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου τὴ δύναμη, νὰ βρίσκῃ δυὸ τρεῖς διαφορετικὲς λέξεις, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια σημασία, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διεγείρῃ μ' αὐτὲς τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκροατῆ, νὰ ἐκινήσῃ τὰ νοήματά του και νὰ κάμνῃ τὸ λόγο πιὸ σαφῆ και ἐμφαντικὸ, τὴ φράση του πιὸ ζωντανή και ἔντονη.

ΙΑ'. ΤΑ ΣΥΝΘΕΤΑ

Σπουδαῖο ἐκφραστικὸ μέσο, ποὺ δίνει στὸ λόγο κάλλος, δύναμη και

πλαστικότητα, είναι και οι σύνθετες λέξεις, τις οποίες πλαστοουργούν οι λογοτέχνες και χρησιμοποιούν στα έργα τους. Σύνθετες λέξεις ή απλώς σύνθετα, λέγονται οι λέξεις που απαρτίζονται από την ένωση δυο ή περισσότερων λέξεων. Η σύνθετη λέξη, που προκύπτει από την ένωση αυτή, δηλώνει μια νέα έννοια, ανάμικτη από εκείνες που εκφράζουν τα συνθετικά της, αλλά και διαφορετική από αυτές.

Η σύνθεση έχει μεγάλη αξία και ανεκτίμητη σημασία κυρίως για τους ποιητές και τους λογοτέχνες. Γιατί είναι και το αποκλειστικό μέσο που τους επιτρέπει να δημιουργούν ένα πλήθος από νέες πρωτότυπες λέξεις, με θαυσιές και ποικιλότητες έννοιες, αλλά και με αισθητική χάρη και όμορφα, με τις οποίες πλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, εκφράζουν τα νοήματά τους και καλλωπίζουν τα γραπτά τους. "Όλοι γενικώς οι ποιητές και οι λογοτέχνες, καταβάλλουν ιδιαίτερη γλωσσοπλαστική προσπάθεια, για την επιπόνηση συνθέτων, όπως το διαπιστώνουμε σε κάθε κείμενό τους, σε κάθε γραπτό τους. Σημειώνω για παράδειγμα μερικά σύνθετα ποιητών και πεζογράφων μας.

Σολωμός: φιλελεύθερη, όλογλήγορο, θυροδέρνει, δαφνοφόρες, ταφόπετρα, πολεμοκραχτη, γλυκοθύζαστο, ροδοφαίνεται, ειρηνοφόρες, σπιθόδολη.

Πάλαιμς: άσπρολούλουδο, λυγρόκορμες, αίματοπόττης, ποθοκρατόρισα, λευκοπόρφυρος, σταυροθόλωτη, κοσμοσυντρίμματα, παναρμόνια, δροσοσταλίδες, θαλασσομάχοι.

Πολέμης: άστραπόλαμπρη, χρυσοκλωνάτη, χιονόλευκη, άγκαθοφόρα, ύπνοφαντασιά, νιοφτέρουγη, χρονοκατκλύτρες, λιόφυλλα, μαρμαροχέρα, βαριαρρωσά.

Καρκαδίτσας: λεβεντοθρεμμένη, θαλασσογέννητοι, λεπιδοντυμένες, μυριόριζα, άκροδάχτυλα, συγνεφοσκεπασμένο, γλαυκοπαίζουσα, πικροσυλλογίστηκα, ούρανοθέμελα, θαλασσοδέρνομαι.

Κρυστάλλης: λιανοτρέμει, άφροδρσιά, λισόβρια, χρυσοσελωμένα όσχοτόπι, στρουγγοκάλυβα, χορταφόστρωτα, ξεφεγγάρωσε, μαρμαρόστρωτες, χαμηλομάτα.

Και έφ' όσον τα σύνθετα έχουν τέτοια αισθητική αξία, θά πρέπει να ζητούμε και από τους μαθητές μας να δημιουργούν και να χρησιμοποιούν στις εκθέσεις τους λέξεις σύνθετες.

Τα παραδείγματα για τη διδασκαλία τους θά τα πάρουμε από το άναγνωστικό. «Τά Χριστούγεννα, με τ' άφρόπλαστα χριστόφωμά τους... θροντοξυπνώντας τους αντίλαλους... στήνοντας χορό στα όλοδανθα χαμιομήλια... κάτω από μηλιές χιονόκλαδα, σελ. 13». «Σε χειμαδιά λιοφώτιστα, σελ. 22». «Έγινε κοσμαγάπητο, σελ. 28». «Σά νύφη λυγά και γλυκομαρώνεται... προβάλλει Γοργόνα θαλασσόβρεκτη, σελ. 33». «Και έγω θά μείνω να μαζεύω τα καρφοπέταλά του, σελ. 78». «Ρίχνοντας τα μάτια στην Άκρόπολη, ροδοκόκ-

κίνη από τὸ πρῶτο γλυκοχάραγμα, σελ. 80». «Τοῦ πεύκου ἡ χαρὰ ἦταν πολυθόρυβη, σελ. 114». «Τὸ νησί αὐτὸ μὲ τὸ πολυκάραβο λιμάνι του, σελ. 138». «Σημιαία οὐρανοχρωματισμένη, σελ. 243». «Βροντοχτυπάει τὸ τύμπανο... γλυκολαλοῦνε πέρδικες... κι ὁ οὐρανὸς τὴν χρυσοστεφανώνει, σελ. 273».

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἔχω σχηματίσει καὶ ὁ ἴδιος μιὰ πλούσια συλλογὴ ἀπὸ σύνθετες λέξεις τῶν περισσότερων ποιητῶν καὶ πεζογράφων μας καὶ ὅταν γίνῃ λόγος στὴν τάξη γιὰ τὴν ἐκφραστικὴ δύναμη τῶν συνθέτων, τοὺς διαβάζω καὶ ἀπὸ τὴ συλλογὴ μου ὀλόκληρες σειρές, γιὰ νὰ νιώσουν καλύτερα τὴν αἰσθητικὴ ὁμορφιά τους. Καὶ ὅταν πεισθῶ ὅτι ἀπόκτησαν πλήρη καὶ σαφεῖ ἔννοιαι τῶν συνθέτων, τότε τοὺς ζητῶ νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ δημιουργοὶ σύνθετων λέξεων.

Γιὰ τὴ γλωσσοπλαστικὴ ἰκανότητα τῶν μαθητῶν μας κάμαμε λόγο στὸ κεφάλαιο γιὰ τὴ γλώσσα καὶ δὲ θὰ ἐπανέλθωμε καὶ στὸ σημεῖο αὐτό. Τοῦτο μονάχα τονίζομε ὅτι καὶ στὸ ζήτημα τῶν συνθέτων παρουσίασαν ἱκανοποιητικὰ ἐπιτεύγματα, ὅπως τὰ βλέπωμε στίς 5, 6, 7, 9, 30, 57, 71, 85, 97, 107, 110, 111, 115, 120, 142, 152, 230, 249, 294, 321, 322, 328, 348, 349, 407, 445, 449, 461, 480, 481, 484, 510, 515, 521, 523, 528, 530, 534, 539, 546 ἐπιθέσεις καὶ στίς ἐπόμενες.

486. Ἡ νύχτα

Πρόβαλε τὸ φεγγάρι πίσω ἀπὸ τὸ θουνὸ λαμπρόφωτο! Κάτασπρα συννεφάκια τρέχουν στὸν οὐρανὸ σὰν προβατάκια πού θόσκουν σὲ λιβάδι. Νά τος ὁ αὐγερινός. Νά καὶ ἡ πούλια μὲ τὰ πέντ' ἔξι τῆς ἀστράκια πού τρεμοσβήνοντας χάνουν τὸ φῶς τους. Τί ὄρατα πού εἶναι τὴ νύχτα! Χαρὰ Θεοῦ! Σὲ λίγῳ ἀκούστημε καὶ ἡ φωνὴ τοῦ γκιώνη καὶ τῆς κουκουβάγιας. Ἕνα ἐλαφρὸ ἀεράκι σαλεύει τὰ ξερὰ φύλλα τῶν δέντρων καὶ σκορπάει τοὺς καπνοὺς τῶν τζακιῶν.

Βρυτά 25 - 2 - 1933. Νικόλαος Δημ. Παντέλης. Τάξη Ε'.

Καὶ ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ἔχει σὰ βασικὸ στοιχεῖο τὴ φυσιολογία. Τὸ φεγγάρι, τὸ σύννεφο, τὰ ἀστρα, τὸ ἀεράκι καὶ τὰ νυχτοπούλια ὁ γκιώνης καὶ ἡ κουκουβάγια, δίνουν τὸ ὕλικὸ στὴν περιγραφικὴ αὐτὴ ἔκθεσις.

Καὶ τὸ ὕλικὸ αὐτὸ δὲν τὸ ἀφήνει ὁ μαθητὴς γυμνὸ ἀπὸ καλολογικὰ στολίδια, γιατί ξέρεει ὅτι ἡ ἀπουσία τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, στεγνώνει τὸ ὕφος. Προσωποποιεῖ λοιπὸν τὸ φεγγάρι καὶ τὸ βλέπομε νὰ παρουσιάζεται πίσω ἀπὸ τὸ θουνό. Δυνατὸ στοιχεῖο εἶναι καὶ ἡ κίνηση. Σὲ ὅλη τὴν ἔκθεσις τὰ πάντα κινεῖνται. Τὰ σύννεφα τρέχουν, ὁ αὐγερινὸς καὶ ἡ πούλια τρεμοσβήνουν, ἡ κουκουβάγια καὶ ὁ γκιώνης φωνάζουν, τὸ ἀεράκι σαλεύει τὰ φύλλα καὶ σκορπίζει τοὺς καπνοὺς. Κοντὰ σ' αὐτὰ παίρνει θέση καὶ μιὰ παρομοίω-

ση: «τά συννεφάκια τρέχουν σαν προβατάκια». Και σαν κορωνίδα, έρχονται να συμπληρώσουν το στολισμό της έκθεσης και τα δυο σύνθετα: «λαμπόφωτο», «τρεμοσβήνοντας». Και όλα μαζί! συνθέτουν την εικόνα μιας ειδυλλιακής νύχτας.

487. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔπessαν ὅλες

Τρεῖς τετράψηγες λευκές στέκονται καιμαρωτές σὰ νύφες κιτρινοφόρες.

Τὸ ρυάκι κατρακυλᾷ τὰ κρυστάλλινα νερά και δροσιζει τις ρίζες τους. Τὰ λιγνά κορμιά τους λυγίζουν στὸ φύσημα τοῦ ἀέρα. Μὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν τις λυπᾶται. Μὲ τὸ τσεκούρι στὸ χέρι φτάνει στὴ λαγκαδιά πού ζοῦσαν! Καὶ ἀρχίζει νὰ χτυπᾷ στὸν κορμὸ τοῦ ἐνὸς δέντρου. Ὅστερα ἀπὸ λίγο ἢ ἄμισρη λεύκα πέφτει κάτω. Τὶ κρίμα! Τὶ κρίμα!

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔπessαν ὅλες!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1937 - 38. Βασιλική Ἰ. Καρατζοβάλη. Τάξη Σ΄.

Τρεῖς λευκές στολίζουν μιὰ λαγκαδιά. Τὸ χέρι ὅμως τοῦ ἀνθρώπου δὲ σέβεται τὴ ζωὴ τους, δὲν ἐκτιμᾷ τὴν ὠφέλεια πού προσφέρουν. Τὶς κόβει καὶ τις τρεῖς. Μιὰ τέτοια ὅμως πράξη ἢ μαθήτρια δὲν τὴ κρίνει σωστή. Καὶ παίρνει τὴν πένα της νὰ μᾶς τὸ πῆ.

Καὶ γιὰ νὰ καλλωπίσει τὴν έκθεσή της, αἰσθητοποιεῖ τις ἐντυπώσεις καὶ τὰ συναίσθηματά της, μὲ τὴν παρομοίωση «σὰ νύφες», μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀντίθεσης στὸ ὁποῖο ἐλέπουμε τις λευκές ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ νὰ ζοῦν στὴ λαγκαδιά χαρούμενες καὶ εὐτυχισμένες καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ πέφτουν νεκρές, μὲ τὴν ἐπιφωνηματικὴ έκφραση «τὶ κρίμα» καὶ μὲ τις σύνθετες λέξεις «τετράψηγες, κιτρινοφόρες».

488. Τὸ νέο

— Τὸ μάθατε τὸ νέο; Ἀκούστηκε μιὰ βραχνή φωνή.

— Τὶ νέο; τί νέο; Ρωτοῦν οἱ γειτόνισσες καὶ τὴν περικυκλώνουν νὰ ἀκούσουν.

— Ὁ φουερὸς ὁ κλέφτης, φάνηκε πάλι.

— Ποῦ; ποῦ; ρωτοῦν μὲ περιέργεια οἱ γυναῖκες.

— Στὸν Κελιώτικο τὸν Ἄι - Γιώργη!

— Τὸ σκύλο! εἶπαν οἱ γυναῖκες, κουνώντας τὰ κεφάλια τους.

-- Ἄχ! καὶ δὲν τὸν πιάνουν, εἶπε ἀναστεναδακρῶζοντας καὶ ἡ πρώτη γυναῖκα.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1935 - 36. Στεφανή Γ. Χαρκιά. Τάξη Ε΄.

Ὁ γνωστός καί ἀπό ἄλλες ἐκθέσεις ληστής, πού χρόνια βασανίζει τὸ χιμρό, ἔκαμε καί πάλι τὴν ἐμφάνισή του καί δίνει θέμα στίς συζητήσεις τῶν γυναικῶν καί στή μαθητική ἐκθεση.

Τὰ ἐκφραστικά δὲ μέσα τῆς σύντομης αὐτῆς ἐκθεσοῦλας, εἶναι ἡ διαλογική μορφή τοῦ λόγου μὲ τὴν ὁποία ἐκθέτει ἡ μαθήτρια τὸ γεγονός, τὰ ἄφθονα σημεῖα τῆς στίξης καί κυρίως τὰ ἐρωτηματικά, δυὸ ἐπίθετα τὰ «βραχνή καί φοβερός», μιὰ κίνηση μὲ τὴ χρήση τῆς μετοχῆς «κουνώντας τὰ κεφάλια τους» καί ἡ σύνθετη λέξη «ἀναστεναδακρῦζοντας».

489. Τὸ διαγώνισμα

Μιά γελαστή Τετάρτη τοῦ Δεκέμβρη, ξεκίνησα χαρούμενος γιὰ τὸ σχολεῖό.

Τὴν τέταρτη ὥρα, μπαίνει καί πάλι στήν αἴθουσα ὁ δάσκαλός μας, ἕνας κοντός, μὲ μαυρογάλαζη γραβάτα, μὲ γκριζοριγωτὸ κουστούμι καί μαῦρο παλτό.

— Ἕνα μικρὸ διαγωνισμάκι, εἶπε καί πῆρε τὴν χιμωλία στὸ χέρι.

Ἄφου γράψαμε τὸ διαγώνισμα, μιὰ ομάδα παιδιῶν, ἀνοιξαν τὴν πόρτα καί ξεχύθηκαν στὸ δρόμο, πού ὁδηγεῖ πρὸς τὴν πλατεία.

Σήμεντρα 5 - 12 - 1951. Λάζαρος Ἡλ. Τάπαλης. Ἐξή Στ'.

Ποῖος ξέφυγε ἀπὸ τὴ μαθητικὴ πένα, γιὰ νὰ γλιτώσῃ καί ὁ δάσκαλος; Μπῆκε ὁ τελευταῖος στήν τάξη γιὰ «ἕνα μικρὸ διαγωνισμάκι». Ἄλλὰ τὸ διαγώνισμα δὲν ἐντυπωσιάζει οὔτε καί στενοχωρεῖ τὸ μαθητὴ. Ἄλλα τραβοῦν τὴν προσοχή του. Τὸ ἀνάστημα καί ἡ ἀμφίσηση τοῦ δασκάλου τους. Αὐτὰ ἀποτελοῦν καί τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης.

Μὲ ποιὸ τώρα ἐκφραστικὸ μέσο τὰ παρουσιάζει; Τὰ χρώματα τῆς ἐνδυμασίας, τὰ ὁποία προσέχει καί ἐξετάζει ὡς τίς πιὸ λεπτές ἀποχρώσεις, βοήθουν τὸ μαθητὴ νὰ δημιουργήσῃ τίς δυὸ σύνθετες λέξεις «μαυρογάλαζη καί γκριζοριγωτό». Τὰ σύνθετα αὐτὰ εἶναι τὰ καλύτερα καλλωπίσματα τῆς ἐκθεσης. Δὲν εἶναι ὅμως καί τὰ μοναδικά, γιὰτι κοντὰ σ' αὐτὰ διανθίζουν τὸ κείμενο καί τὰ ἐπίθετα «γελαστή, χαρούμενος, κοντός, μαῦρο, μικρό» καί μιὰ κίνηση πού δημιουργοῦν τὰ ῥήματα «ἀνοιξαν καί ξεχύθηκαν».

490. Πρωτομαγιά

Ξημέρωσε Μάης! Τὰ πουλιὰ φτεροπετοῦν γοργὰ στὸν ἀνέφελο οὐρανὸ καί γλυκοτραγουδοῦν τὸ Μάη!

Μέσα σ' ἕνα θαυπηγάδο φαίνεται ἡ ὄψη τοῦ ἡλίου. Ἀπέναντι σὲ μιὰ

πλαγιά άκούονται φωνές παιδιών πού γιορτάζουν τὸ Μάη. Κάτω ἀπὸ τὴν πλαγιά, μέσα βαθιά στὴ λαγκαδιά, ἀκούεται ὁ ἀντίλαλος ἑνὸς ἀηδονιοῦ. "Ὀλη ἡ πλάση χαίρεται! Οἱ χωρικοὶ ἀφήνουν τὶς δουλειές τους καὶ βγαίνουν στὴν ἔξοχὴ νὰ προϋπαντήσουν τὸ Μάη. Πλάι μας λογῆς λογῆς κουδουνίσματα ταραάζουν τὴν ἤσυχία. Πίσω βαθιά ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα ξεπετιέται ἕνα μικροσύμφερο καὶ ὀλοένα σκεπάζει τὸν οὐρανό. Μιὰ βρυσούλα κατρακυλᾷ τὰ νερά της καὶ τὰ μαζεύει σὲ μιὰ στέρνα καὶ ποτίζει τὰ γύρω λουλουδία.

Εἶναι Μάης! Παντοῦ ξαπλώνεται ἡ χαρά!

Βραστιά, σχολ. ἔτος 1935 - 36. Βασίλειος Π. Κυριακίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Καὶ στὴν ἔκθεση αὐτὴ κύριος πυρήνας εἶναι ἡ φυσιολατρία. Καὶ ἀλλοῦ εἶπαμε ὅτι ὁ μαθητὴς πού ζῆ μέσα στὴ φύση, εἶναι ἐπόμενο νὰ τὸν συναρπάξῃ ἡ φυσικὴ αὐτὴ ζωὴ καὶ νὰ δανείζεται τὰ περισσότερα θέματα ἀπὸ τὴν ἀστείρευτὴ πηγὴ τῆς ἑλληνικῆς φύσης. Καὶ ἐδῶ τὸν γοητεύει ὁ φυσικὸς κόσμος, συλλέγει: διάφορες σκόρπιες ἐντυπώσεις καὶ μᾶς δίνει, μὲ τὴν περιγραφικὴ αὐτὴ ἔκθεσή του, μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς πρωτομαγιάς.

Καὶ τὴν εἰκόνα αὐτὴ τὴ χρωματίζει καὶ τὴν αἰσθητοποιεῖ μὲ τρία ἑκφραστικὰ μέσα. Τὸ ἕνα εἶναι ἡ κίνηση καὶ ἡ ζωὴ. Πραγματικὰ μέσα στὴν ἔκθεση αὐτὴ ὅλα κινεῖσονται, ὅλα ζοῦν. Νομίζεις ὅτι ἀκούς τὸ κελάρυσμα τοῦ νεοῦ τῆς ὀρύσης, τοὺς ἤχους τῶν κουδουνιῶν, τὶς φωνές τῶν παιδιῶν, τὸν ἀντίλαλο τοῦ ἀηδονιοῦ, ὅτι βλέπεις τὰ πουλιὰ νὰ πετοῦν καὶ τὰ σύννεφα νὰ σκεπάζουν τὸν οὐρανὸ καὶ ὅτι μυρίζεσαι τὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν. Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ τοποθέτηση τῶν πραγμάτων. «Μέσα σ' ἕνα βαθυπήγαδο...», «Ἀπέναντι σὲ μιὰ πλαγιά...», «Κάτω ἀπὸ τὴν πλαγιά, μέσα βαθιά στὴ λαγκαδιά...», «Πλάι μας...», «Πίσω βαθιά...». Καὶ τὸ τρίτο στοιχεῖο εἶναι τὰ σύνθετα μὲ τὰ ὅποια καλλωπίζει τὴν περιγραφή: «Φτεροπετοῦν», «ἀνέφελο», «γλυκοτραγουδοῦν», «βαθυπήγαδο», «μικροσύμφερο». Ἡ ἀφθονία αὐτῆ τῶν συνθετικῶν, μᾶς πείθει ὅτι ὁ μαθητὴς ἔγραψε τὴν ἔκθεση αὐτὴ, γιὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ πλαστοουργῇ σύνθετες λέξεις καὶ μάλιστα ποιητικότερες.

Ὅλα αὐτὰ τὰ σύνθετα πού συναντήσαμε στὶς παραπάνω ἐκθέσεις εἶναι ὠραϊότατα. Στοιχίζουσι τὴ φράση καὶ δίνουν ἑκφραστικὴν ἐντύπωση. Ἐπίσης μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ, τὰ «κιτρινοφόρες», «φτεροπετοῦν», «βαθυπήγαδο» καὶ «μικροσύμφερο», νομίζω ὅτι ἀκούονται γιὰ πρώτη φορὰ. Εἶναι δηλαδὴ ἀπόλυτα παιδικὰ δημιουργήματα. Καὶ αὐτὸ δείχνει ὅτι καμιά προσπάθεια τοῦ δασκάλου δὲν μένει ἀτελεσφόρητη. Κάποιο κατάλογο θὰ ἀφήσῃ.

ΙΒ'. Η ΑΝΤΙΘΕΣΗ

Ἐνα ἄλλο ἑκφραστικὸ μέσο πού καλλωπίζει τὸ λόγο, εἶναι καὶ ἡ

αντίθεση. Είναι δε πολύ κατανοητό το νέο αυτό σχήμα του λόγου, γιατί και η ίδια ή ζωή μας είναι γεμάτη από αντιθέσεις. Χαρά - λύπη, ελευθερία - σκλαβιά, εύτυχια - δυστυχία, φως - σκοτάδι, πλούτος - φτώχεια, φιλία - έχθρα, ειρήνη - πόλεμος, ζωή - θάνατος. Είναι δε ή αντίθεση κατά τον Κ. Παπανικολάου «τό πιό δραστικό σχήμα του λόγου, πού έπιτυγχάνει τήν ποικιλία του ύφους, τή δύναμη τών έκφράσεων και ιδεών, τή ζωηρότητα τών εικόνων. Ή αντίθεση είναι μι:ά πηγγή, από τήν όποία οί συγγραφείς άντλοϋν τά μέσα, για νά δώσουν στο λόγο δύναμη, ζωηρότητα και χάρη, νά κάνουν τις ιδέες τους πιό σαφείς, τά συναισθήματά τους πιό έντονα και ζωηρά και τις εικόνες τους πιό τέλειες και φυσικές. Έχομε δε πολλών ειδών αντιθέσεις. Αντιθέσεις πραγμάτων, ιδιοτήτων, καταστάσεων, αντιθέσεις προσώπων, χαρακτήρων, ιδεών, έννοιών, συναισθημάτων, αντιθέσεις ήθών, έθίμων, συνηθειών, τρόπου ζωής κ.λ.π.».

Και ξέρουν οί ποιητές και οί λογοτέχνες τή δύναμη πού κλείνει μέσα της ή αντίθεση και τό σπουδαίο ρόλο πού παίζει στο λόγο και όταν θέλουν νά εμφανίσουν ζωηρότερα μι:ά υφιστάμενη κατάσταση, ένα νόημα, ένα συναισθημά τους, παρουσιάζουν και τήν αντίθετη πλευρά του, τόν αντίποδά του, αντιπαραβάλλουν και συγκρίνουν τις δυό αντίθετες έννοιες και έτσι τό νόημα γίνεται πιό αισθητό, πιό ζωηρό και ξεκάθαρο. «Γλυκιά ή ζωή και ό θάνατος μαυρίλα. Σολωμός». Γλυκιά - μαυρίλα, ζωή - θάνατος. Ό ένας όρος τής αντίθεσης αισθητοποιεί και φωτίζει έντονότερα και τόν άλλο.

Τό σχήμα λοιπόν αυτό τής αντίθεσης, θα πρέπει νά τό διδάσκουμε και στα παιδιά, γιατί και εύκολονόητο είναι και τέλειο αισθητικό στοιχείο του λόγου. Και για νά τό διδάξουμε δέν είναι ανάγκη νά τό αναζητήσουμε σε ξένα κείμενα. Θα τό θρούμε και πάλι σε άφθονία στο ίδιο τό αναγνωστικό μας. «Θά γελάσαμε μι:ά μέρα και γαμπροί στην ίδια θέση, θα σωπάσαμε μι:αν άλλη με τ:α μάτια μας κλειστά. σελ. 32». «Αυτή τήν ώρα, Λάμπρο, πόσοι από τούς αδελφούς μας στο Μεσολόγγι πεινούν... Δέν θέλω περιστέρια! Και ό ποιητής έφαγε ψωμί και έλιές μονάχα. σελ. 82». «Έσεϊς πουλιά τών Γρεβενών κι' άηδόνια του Μετσόδου, φέτο νά μη λαλήσετε, παρά νά βουβαθήτε. σελ. 142». «Ό ήλιος, προβάλλων από τ:ας χόνιας τών βουνών, τούς έχαιρέτησεν όρθίους όλους... Και τώρα, δύνω εκεί κάτω, μέσα εις τό πέλαγος, τούς άποχαιρετίζει λυπημένους, νεκρούς, σκορπισμένους επάνω εις τό χώμα, σελ. 225 και 226». «Έπειτα θμως από αγωνίαν είκοσι τεσσάρων ήμερών, ειδον τρελλοί από χαράν τ:α έλληνικά πλοία νά προσεγγίζουν, σελ. 230». «Μέχρι τής έποχής εκείνης τό Μεσολόγγιον ήτο πολίχνη ασήμαντος και τελείως άγνωστος έξω τής Ελλάδος... Από του 1822 αίγλη περιβάλλει τό έως τότε ταπεινόν και άγνωστον Μεσολόγγιον. σελ. 232». «Και εις τήν πεδιάδα έβασίλευεν άπέραντος σιγή, τήν όποίαν διέκοπτον μόνον οί μονότονοι και άραιοί

κωδωνισμοί τῶν ποιμνίων, σελ. 250».

Στά παραδείγματα αὐτά καί σέ πολλά ἄλλα, θά στηριχθοῦμε καί γιά τή δική μας δουλειά. Καί όταν συνειδητοποιήσουν τὰ παιδιὰ καί κατανοήσουν τήν ἀξία καί τοῦ σχήματος αὐτοῦ τοῦ λόγου, ἔς ζητήσουμε ἀπό αὐτά νά καταβάλουν μιὰ προσπάθεια, νά τὸ ἐφαρμόσουν καί στίς ἐκθέσεις τους. Ἴσως δὲ θά πετύχουμε τὸ τέλειο, ἀλλ' ἄς εἴμαστε βέβαιοι: ὅτι δὲ θά συναντήσουμε καί τήν ἀπόλυτη ἀποτυχία, ὅπως δείχνουν οἱ ὑπ' ἀριθ. 9, 27, 40, 44, 45, 49, 66, 83, 84, 116, 120, 174, 175, 179, 195, 197, 232, 278, 309, 322, 325, 335, 348, 368, 425, 433, 437, 438, 440, 446, 447, 449, 456, 477, 481, 484, 496, 500, 511, 513, 515, 519, 526, 532, 536, 540, 546 ἐκθέσεις καί οἱ ἐπόμενες.

491. Γερατειά καί νιάτα

Ἕνας γεροντάκος ἀνέβαινε ἀργά τὸν ἀνήφορο σὰ ζεμένο βόδι. Στὸ χέρι του κρατοῦσε μιὰ μαγκούρα νά βαστάη τὰ γερατειά του. Τὸ πρόσωπό του ἦταν σουφρωμένο σὰ μανιτάρι ψημένο. Μόνο τὰ καστανά του μάτια ὀμόρφαιναν λιγάκι: τὸ πρόσωπό του.

Πίσω του ξεπρόβαλε καί ἓνα κοριτσάκι. Αὐτὸ ἦταν λιγνὸ καί ψηλό. Εἶχε μιὰ σβελτάδα πού θαρροῦσες δὲν πατοῦσε στή γῆ. Καί τὰ μάγουλά του ροδοκόκκινα. Μὲ χαιρέτησε μὲ ἓνα χαμόγελο καί μὲ προσπέρασε μὲ τὸ γοργό του βάδισμα.

Βραστά 17 - 11 - 1934. Παγώνια Σαρ. Τσιμερίκα. Τάξη Ε'.

Δυὸ πρόσωπα πραγματικά, παρμένα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, περνοῦν μπροστὰ ἀπὸ τὴ μαθήτρια. Πρόσωπα ὁμως πού ἔχουν τὴ μεγάλη διαφορὰ τῆς ἡλικίας. Τὸ ἓνα σὲ βαθιὰ γερατειά, μὲ τὸ ραβδί στὸ χέρι, τὸ ἄλλο μικρὸ κοριτσάκι, μὲ μιὰ «σβελτάδα πού θαρροῦσες δὲν πατοῦσε στή γῆ». Ἡ περιγραφή τῶν δυὸ αὐτῶν προσώπων εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης.

Γιὰ τὸν καλλωπισμὸ τοῦ γραπτοῦ αὐτοῦ, πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό τῆς μαθήτριας ὅτι στίς δυὸ διαφορετικὲς εἰκόνας πού ἀντίκρισε, θά μπορούσε νά ἐνσαρκίωση τὸ σχῆμα τῆς ἀντίθεσης. Καί τὸ πετυχαίνει κατὰ τρόπο ἀριστουργηματικό. Κάμνει δυὸ σύντομες περιγραφές. Τοῦ γέρου καί τοῦ κοριτσιοῦ. Καί τὰ μὲν γερατειά μᾶς τὰ παρουσιάζει μὲ δυὸ παρομοιώσεις «ἀνέβαινε ἀργά τὸν ἀνήφορο σὰ ζεμένο βόδι», «τὸ πρόσωπό του ἦταν σουφρωμένο σὰ μανιτάρι ψημένο». Τὰ δὲ νιάτα ἀκτινοβολοῦν στὸ μικρὸ κοριτσάκι, μὲ τὰ δυὸ ωραιότατα ἐπίθετα «μάγουλα ροδοκόκκινα», «γοργὸ βάδισμα». Μὲ τὴν ἀνάγλυφη αὐτὴ ἀντίθεση, κατορθώνει ἡ μαθήτρια νά προσδώσῃ στὴν ἐκθεσὴ τῆς μιὰ αἰσθητικὴ ὀμορφιά.

492. Τὰ Χριστούγεννα

Ἡ γέννηση τοῦ Χριστοῦ μᾶς βρῆκε στὸ κρεβάτι. Κανένας στὸ πόδι. Ὅλοι ἄρρωστοι. Μέσα στὸ σπῖτι ἀντὶ νὰ ῥθῆ ἡ μεγάλη χαρά, προχωροῦσε ἡ λύπη.

Τὰ ἀγγελούδια πανηγυρίζουν, ἀνεβοκατεβαίνοντας στὸν οὐρανὸ, μὲ σάλπιγγες καὶ φαλμωδίες. Οἱ καμπάνες χτυποῦν τὰ μεσάνυχτα χαρμύσυνα καὶ καλοῦν τοὺς χριστιανούς στὴ μεγάλη γιορτὴ. Καὶ ἐμεῖς ὄλοι μὲ πυρετό. Τὸ ὠραῖο φαγητὸ ποιὸς νὰ τὸ ἀγγίξῃ; Μᾶς ἔλειπε ἡ ὄρεξη. Ἔτσι πέρασαν ἀπὸ μᾶς τὰ Χριστούγεννα χωρὶς νὰ νιώσουμε χαρά, γιατί δὲν εἴχαμε τὴν ὑγεία μας.

Ἡ ὑγεία εἶναι τὸ καλύτερο πράγμα. «Γειά μου πλούτη μου» ποὺ λέει καὶ ἡ παροιμία.

Σήμερον 17 - 1 - 1952. Βαρβάρα Δ. Ἀνωτιάδου. Τάξη Ε'.

Τὰ Χριστούγεννα φτάνουν. Δὲ φέρνουν ὅμως τὴ χαρὰ στὸ σπῖτι τῆς μαθήτριας, γιατί τὴ χρονιὰ αὐτῆ, ἡ μεγάλη γιορτὴ βρῆκε ὄλους τοὺς δικούς της στὸ κρεβάτι. Τὰ δυὸ κ'ὐτὰ γεγονότα δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ της δυὸ ἀντίθετα συναισθήματα. Τὴ χαρὰ, γιὰ τὴ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Τὴ λύπη, γιὰ τὴν ἀρρώστια τους.

Καὶ βλέπει ἡ μαθήτρια ὅτι τὴν καλαισθητικὴ ἀξία στὴν ἐκθεσὴ της δὲ θὰ τὴ δώση ἄλλο ἐκφραστικὸ μέσο ἀπὸ τὴν ἀντίθεση αὐτῆ. Καὶ ἀμέσως ἐμφανίζει καὶ περιγράφει δυὸ ἀντίθετες εἰκόνες. Τὴν εἰκόνα τῶν Χριστουγέννων, μὲ τὰ ἀγγελούδια ποὺ πανηγυρίζουν, ἀνεβοκατεβαίνοντας στὸν οὐρανὸ καὶ τὴν εἰκόνα μὲ ὄλα τὰ πρόσωπα τοῦ σπιτιοῦ τους, ξαπλωμένα στὸ κρεβάτι, μὲ ὑψωμένο πυρετό. Βγάζει δὲ ἀπὸ τὴν ἀντίθεση αὐτῆ καὶ σὰν κεντρικὴ ἰδέα τῆς ἐκθεσῆς της, ὅτι τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ εἶναι ἡ ὑγεία. Τὴν ἀλήθεια αὐτῆ μᾶς τὴ δίνει στὴν παροιμακὴ της φράση «γειά μου πλούτη μου».

403. Οἱ βλάχοι

Ἦταν σούρουπο! Ἐνας φοβερός δρόλαπας σηκώθηκε!

Τὰ σουβλερὰ κύματα τοῦ ἀέρα, τρυποῦσαν σὰ σφαῖρες τὸ βλάχικο ἀντίσκηνο! Λουτροὺς ἢ κάμαρά μας, ἀλλὰ τὸ βλάχικο τσαντιρί ἦταν κρῦο σὰ σίδερο! Μιά γριούλα, ζαρωμένη ἕνα κουβαράκι, κοιμάται στὴ μέση τοῦ τσαντιριοῦ. Ἐχει μιὰ κάπα ἀπὸ πάνω γιὰ πάπλωμα καὶ μιὰ ἀπὸ κάτω γιὰ στρώμα.

Ἀλήθεια τί τυρανισμένη ζωὴ ποὺ περνοῦν αὐτοὶ οἱ βλάχοι! Τί τὰ θέλεις τὰ πεντακόσια πρόβατα καὶ νὰ πεθαίνης ἀπὸ τὸ κρῦο!...

Σήμερον 17 - 1 - 1951. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

«Ἡ τυρανισμένη» καὶ σκληρὴ ζωὴ τῶν βλάχων, ἐμπνέει στὸ μαθητὴ σκέψεις καὶ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξωτερικεῖει στὴν περιγραφικὴ αὐτὴ ἐκθεσὴ του.

Ξέρει ὅμως ὁ μαθητὴς αὐτός, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ συμμαθητές του, ὅτι γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἢ ἐκθεσὴ τοὺς τὴν τάξη καὶ τὸ δάσκαλο, πρέπει νὰ περιέχῃ ἓνα ἢ καὶ περισσότερα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, πού διαρκῶς τὰ ἀκούουν μὲ τὸ ὄνομα καλλωπίσματα τοῦ λόγου. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀφήνει τὴν ἐκθεσὴ του ἀστόλιστη. Καὶ σὰν τέτοιο καλλολογικὸ στοιχεῖο χρησιμοποιοῖ ὁ μαθητὴς τὴν ἀντίθεση. Καὶ τὴν αἰσθητοποιεῖ μὲ δυὸ ἔννοιες. Τῆς κάμαράς του καὶ τοῦ βλάχικου ἀντίσκηνου. Γιὰ νὰ κάμῃ μάλιστα πρὸ αἰσθητὴ τὴν ἀντίθεση αὐτή, ἀντιπαραβάλλει τίς δυὸ ἔννοιες καὶ τὴν κάθε μιὰ τὴ χαρακτηρίζει μὲ ἄριστες παρομοιώσεις: «ἡ κάμαρά μας λουτρό», «τὸ βλάχικο ἀντίσκηνο κρῦο σὰ σίδερο». Καὶ ἡ σκηνογραφία τοῦ σπιτιοῦ τοὺς τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἀντίσκηνου. Ἐκεῖ τὰ πρόσωπα θὰ κινιῶνται ἐλεύθερα στὴ θαλωρὴ τοῦ τζακιῦ, ἐδῶ ἢ γριὰ βλάχα εἶναι κουκουλωμένη στὶς κάπες, νὰ ἀποφυγῇ «τὰ σουβλερὰ κύματα τοῦ ἀέρα». Ἔτσι ἡ ἐκθεση μὲ τὴν ἀντίθεση αὐτή, ἀποχτάει ζωντάνια, χρῶμα καὶ πλαστικότητα.

494. Ἡ ἀριθμητικὴ

Ἡ Πέμπτη ξημερώνει! Ὅλα χαίρονται!

Καὶ ὁ Ἀποστόλης θρίσκειται σὲ μεγάλη χαρὰ! Παίζει, τρέχει, χορεύει, τραγουδάει! Γιατί; Γιατὶ σήμερα δὲν ἔχουμε ἀριθμητικὴ! Ἔχουμε ἐκθέσεις! Ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ ξημερώνει καὶ ἡ Παρασκευὴ! Ὁ Ἀποστόλης τὴν τρίτη ὥρα, σκυμμένο τὸ κεφάλι του κρατεῖ. Οὔτε τὰ πόδια του κουνάει. Εἶναι ἥσυχος σὰν τὸ ἀρνάκι! Ντὶν ντὶν! κάνει τὸ κουδούνι τοῦ σχολείου! Μπαίνουμε στὴν αἴθουσα! Ὁ δάσκαλος γυρίζει ἀπὸ μαθητὴ σὲ μαθητὴ, μὲ τὸ μολύδι στὸ χέρι. Ἡ σειρά μου ἔρχεται! Ἐγὼ μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι κάτω, οὔτε κίχ δὲ λέγω!

Ἀλλὰ ἀπὸ τώρα καὶ πέρα τὴν ἀριθμητικὴ θὰ τὴν ἀγαπῶ καὶ θὰ τὴ μαθαίνω ὅπως ἀγαπῶ καὶ τίς ἐκθέσεις.

Σύμμικτα, σχολ. ἔτος 1950-51. Ἀπόστολος Σ. Μακρυγιάννης. Τάξη Στ'.

Τὰ ζωηρὰ ἀλλὰ τελείως ἀντίθετα συναισθήματα, πού δοκιμάζει ὁ μαθητὴς στὰ δυὸ μαθήματα, τῶν ἐκθέσεων καὶ τῆς ἀριθμητικῆς, γίνονται τὸ κίνητρο γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴ διαφορετικὴ ψυχικὴ του κατάσταση, κατὰ τὴ διάρκειά τῶν δυὸ αὐτῶν μαθημάτων.

Καὶ ἡ διαφορετικὴ αὐτὴ ψυχικὴ του διάθεση, εἶναι ἡ αἰτία νὰ συνθέσῃ ὁ μαθητὴς καὶ τὸ αἰσθητικὸ στοιχεῖο πού στὴ γλώσσα τῆς λογοτεχνίας λέγεται ἀντίθεση. Τὴν Πέμπτη, ἀναγράφει τὸ πρόγραμμα ἐκθέσεις. Καὶ ὁ

συγγραφέας τῆς ἔκθεσης εἶναι γεμάτος χαρά, γιατί τὸν βοηθάει ἡ πένα του νὰ γράφῃ ἐκθέσεις λογοτεχνικές. Καὶ τῇ χαρᾷ του αὐτὴ τὴν ἐκδηλώνει μὲ τὴ συρροὴ τεσσάρων συνώνυμων ρημάτων «παίζει, τρέχει, χορεύει, τραγουδάει». Τὴν Παρασκευὴ ὁμως, διαφορετικὴ ἢ ψυχρὸν θησὴ του, ἀλλιόωτικη καὶ ἡ συμπεριφορὰ του. «Ὁ Ἀποστόλης τὴν τρίτη ὥρα, σκυμμένο τὸ κεφάλι του κρατεῖ. Εἶναι: ἦσυχος σὰν τὸ ἀρνάκι». Αἰτία, τὸ ἄλλο μάθημα, τῆς ἀριθμητικῆς, στὸ ὅποιο δὲν τὰ καταφέρνει. Καὶ βλέπομε καθαρὰ στὴν ἔκθεση αὐτῆ, ὅτι ἔλη τὴν αἰσθητικὴ ὁμορφιά τῆς μᾶς τῇ δίνει ἢ χτυπητὴ αὐτὴ ἀντίθεση στὰ συναισθήματα τοῦ μαθητῆ.

495. Ἡ χαρὰ μας βγῆκε σὲ λύπη

Δυὸ ἀδέρφια θρῖσκόμεσταν στὸ νοσοκομεῖο ἀπὸ τύφο!

Πλησίασαν οἱ μέρες πού θὰ φεύγαμε! Τὰ μάτια μας ἦταν καρφωμένα στὴν πόρτα καὶ περιμέναμε τὸν πατέρα μας. Ἐκεῖ πού ξαπλωνόμουν, ἓνα γνωστὸ πρόσωπο πέρασε τόσο βιαστικά, πού δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω ἂν ἦταν ὁ πατέρας μου ἢ ὄχι. Πετιέμαι ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ τρέχω στὴν πόρτα. Ἦταν ἀλήθεια ὁ πατέρας μου καὶ γύρευε τὸ θάλαμό μας! Σὰ μὲ εἶδε, μὲ ἀγκάλιασε, μὲ φίλησε καὶ μοῦ εἶπε:

— Αὔριο, Δέσποινα, θὰ φύγουμε!....

Ἐγὼ τί χαρὰ! Σὰ νὰ θρῖσκόμεν στὸ πατρικὸ μου σπίτι, στὰ χαριτωμένα ἀδέρφια μου καὶ στὰ γλυκὰ χάδια τῆς μάνας. Ὁ πατέρας ἀφοῦ μᾶς ἄφησε λίγα φρούτα, κατέβηκε τὰ σκαλιὰ καὶ χάθηκε στὸ πλῆθος!

Ὅταν ξημέρωσε ἤρθε ἡ «ἀδελφή» ἢ Σπυριδοῦλα, μιὰ ἡλικιωμένη καὶ ἀσπροντυμένη γυναίκα, νὰ μᾶς βάλῃ τὸ θερμόμετρο.

— Τί γίνεται, Δέσποινα; τὰ μάγουλά σου ροδίζουν! μοῦ εἶπε.

— Ἀλήθεια, ἀδελφή; τῆς εἶπα καὶ ἔπιασα τὸ μάγουλό μου.

Σὰν ἔβγαλε τὸ θερμόμετρο, ὁ πυρετός μου ἦταν τριάντα ἑννιά!... Τὰ μάτια μου βούρκωσαν!

Ἔτσι ὁ πατέρας μου, χαρούμενος ἤρθε νὰ μᾶς πάρῃ, ἀλλὰ λυπημένος ἔφυγε!...

Σήμερον 16 Ἰανουαρίου 1950. Δέσποινα Γαερ. Γαερηλίδου. Τάξη Ε΄.

Στὴν ἔκθεση αὐτῆ, διηγείται ἡ μαθήτρια, ὅτι ἡ ἴδια μὲ τὸν ἀδελφὸ τῆς, βρέθηκαν στὸ νοσοκομεῖο ἀπὸ τύφο. Οἱ μέρες ὁμως πλησιάζουν γιὰ νὰ φύγουν. Ἐνα αἰσθημα χαρᾶς γεμίζει τὴν ψυχὴ τῆς. Ἡ χαρὰ τῆς δυναμώνει ἀκόμη περισσότερο ὅταν βλέπῃ καὶ τὸν πατέρα τῆς, πού τῆς λείει ὅτι τὴν ἐπαῦριο φεύγουν. Καὶ ὅταν ἀναλογίζεται ὅτι θρῖσκει στὸ σπίτι τῆς, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἀδελφία τῆς καὶ δέχεται τὰ χάδια τῆς μάνας, ἡ χαρὰ τῆς

ἀποκορυφώνεται στον ανώτατο βαθμό. Τὴν κλιμάκωση ἴσως αὐτὴ τῆς χαρᾶς, τὴ διαδέχονται ἀπότομα, τελείως ἀντίθετα συναισθήματα. Ὅταν στὶς διαλογικὲς φράσεις, πού ἀκολουθοῦν, ἀκούγῃ ἀπὸ τὴ νοσοκόμα ὅτι ὁ πυρετὸς ἀνέβηκε καὶ πάλι στοὺς τριάντα ἐννιά βαθμούς καὶ ἐπομένως ἡ ἀναχώρησή ἦταν ἀδύνατη, μεταπίπτει στὰ συναισθήματα τῆς λύπης καὶ τῆς ἀγωνίας.

Τὴ μετάπτωση αὐτὴ τὴν αἰσθητοποιεῖ μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀντίθεσης. Μέχρι τὴ στιγμή πού μαθαίνει τὸ δυσάρεστο νέο, παρουσιάζει ἕνα χαρούμενο σκημικό, πού τὸ εἰκονίζει μὲ τὸ ἐκφραστικὸ μέσο τῆς μεταφορᾶς «τὰ μάτια μας καρφωμένα στὴν πόρτα», μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ πατέρα πού βιαστικὸς ἀναζητοῦσε τὸ θάλαμο καὶ μὲ τὴ σκημὴ πού πατέρας καὶ κόρη ἀγκαλιάζονται καὶ φιλοῦνται. Καὶ τὴν ἀντίθετη ὄψη τῶν πραγμάτων, τὴ λύπη τῆς δηλαδὴ καὶ τὴν ἀγωνία τῆς, τὴν ἐξεικονίζει πάλι μὲ τὶς ὠραιότατες ἐκφράσεις «τὰ μάγουλά σου ροδίζουν», «τὰ μάτια μου βούρκωσαν» καὶ μὲ τὴν ἀντίθεση «ὁ πατέρας μου χαρούμενος ἦρθε νὰ μᾶς πάρῃ, ἀλλὰ λυπημένος ἔφυγε».

Ἔτσι γίνεται κτῆμα τῶν μαθητῶν μας καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ τῆς ἀντίθεσης, πού θεωρεῖται ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα στολίδια τοῦ λόγου.

ΙΓ'. ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΗΣ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΜΕ ΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΤΟΥΣ ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΑ

Ἐνα ἄλλο ἀδύνατο σημεῖο, πού παρατηροῦμε στὶς παιδικὲς ἐκθέσεις, εἶναι ὅτι οἱ συγγραφεῖς τους, στὰ πρῶτα τους βήματα, ἐκθέτουν τὰ γεγονότα, μὲ τὴ χρονολογικὴ καὶ τοπικὴ σειρὰ πού συμβαίνουν. Πέφτει π.χ. στὴν ἀντίληψη τοῦ παιδιοῦ ἕνα ἐπεισόδιο, μιὰ σκημὴ τοῦ καθημερινοῦ βίου. Καὶ ἀποφασίζει τὸ συμβᾶν αὐτὸ νὰ τὸ κάμῃ θέμα σὲ μιὰ ἐκθέσή του. Ὁ δρόμος πού θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐκθέσῃ τὰ γεγονότα, μᾶς εἶναι γνωστός. Θὰ πάρῃ τὴν πένα του καὶ θὰ ἀποτυπώσῃ στὸ τετράδιό του τὶς ἐντυπώσεις του ὅπως ἀκριβῶς ἐξελίχθηκαν διαδοχικὰ στὸ χρόνο καὶ ὅπως τοποθετήθηκαν πάλι μὲ ὀρισμένη σειρὰ στὸ χῶρο, μὲ τὴν ἴδια δηλαδὴ τάξῃ καὶ σειρὰ πού εἶχαν ἐγγραφῆ καὶ στὴ συνείδησή του.

Ποιὸς μαθητῆς δὲν ἔγραψε καὶ ποιὸ αὐτὶ δασκάλου δὲν ἄκουσε τὴ στερεότυπη καὶ κοινοτυπικὴ ἐκείνη φράση, πού ἐρίσκαμε σὲ κάθε τετράδιο καὶ ἀκοῦμε σὲ κάθε σχολεῖο: «Ἐῦπνησα πρῶι πρῶι, σηκώθηκα ἀπὸ τὸ κρεβάτι, πλύθηκα, ἔφαγα τὸ γάλα μου, πῆρα τὴν τσάντα καὶ τράβηξα γιὰ τὸ σχολεῖο». Ἀλλὰ ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀφήγησης καὶ περιγραφῆς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων, δὲν εἶναι ἐκείνος πού θὰ ἐξοικειώσῃ καὶ θὰ βοηθήσῃ τὸ μαθητὴ νὰ ἐξωτερικεύῃ τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὰ συναισθήματά του, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη τοῦ λόγου. Ὁ μαθητῆς στὴν περίπτωσή αὐτὴ δὲ δη-

μιουργεί. Και ούτε κουράζει το μυαλό του τι να γράψει και πώς να το γράψει. Παρακολουθεί απλώς τα γεγονότα και τα αποδίδει με την αυστηρή σειρά που συνέβησαν. Έτσι η έκθεσή του μεταβάλλεται σε μια ιστορία.

Πώς θα ξεπεράσουμε και το εμπόδιο αυτό; Θα αποφύγουμε φυσικά και πάλι τη θεωρητική διδασκαλία των καλολογικών κανόνων και συνταγών και θα φέρουμε τα παιδιά μπροστά στα λογοτεχνικά υποδείγματα. Θα διαβάσουμε στην τάξη ωραία πεζογραφήματα και διηγήματα και με τις σχετικές υποδείξεις μας, θα κατανοήσουν οι μαθητές ότι οι συγγραφείς δεν εκθέτουν τα πράγματα και τα γεγονότα με την ίδια σειρά που τα είδαν και τα άκουσαν. Αλλά ότι κάνουν κάποια επιλογή στο ύλικό τους, αποσιωπούν τα έπιουσιώδη σημεία, παραλείπουν ασήμαντες και δευτερεύουσες λεπτομέρειες, που κουράζουν τον αναγνώστη και μειώνουν το ενδιαφέρον του και περιγράφουν και εξαιρούν τα πιο ούσιώδη και χτυπητά, τις πιο έντονες έντυπώσεις τους. Και ούτε παρατάσσουν τα πράγματα με τη σειρά που γίνονται. Αφήνουν χάσματα και κενά. Κάβνουν άλματα και μεγάλα πηδήματα, που τα βλέπομε ξεκάθαρα στο κείμενο που διαβάζομε.

Τέτοια χάσματα υπάρχουν και στα κεφάλαια του αναγνωστικού μας, όπως: Στο κεφάλαιο «το ιερό κειμήλιο» στη σελίδα 28, μεταξύ 7ου και 8ου παραγράφου, στη σελίδα 29 μεταξύ 1ου και 2ου παραγράφου και στη σελίδα 31 μεταξύ 4ου και 5ου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «Γραικός, γενίτσας και Βενετσιάνος» μετά τον τελευταίο παράγραφο της 35ης σελίδας και τον πρώτο της επόμενης σελίδας. Επίσης στο ίδιο κεφάλαιο, στη σελίδα 36 μεταξύ του 2ου και 3ου παραγράφου και στη σελίδα 38 μεταξύ 1ου και 2ου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «ο έξωμότης» στη σελίδα 40 ανάμεσα στον 1ο και 2ο παράγραφο. Στο κεφάλαιο «οι Ψαριανοί στην επανάσταση» στη σελίδα 47 ανάμεσα 6ου και 7ου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «η τιμότης του Κανάρη» στη σελίδα 61 ανάμεσα 4ου και 5ου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «σαν αρχαίοι Έλληνες» σελ. 78 μεταξύ προτελευταίου και τελευταίου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «το έπος 1940 - 41» σελ. 98 μεταξύ 5ου και 6ου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «η τελευταία λειτουργία» σελ. 175 μεταξύ 6ου και 7ου παραγράφου. Στο κεφάλαιο «τα έτη της νεότητος του Αθανασίου Διάκου» σελ. 220 μεταξύ πρώτου και δεύτερου παραγράφου κ.λπ.

Επίσης σε άλλα διηγήματα θα δούν οι μαθητές, ότι πολλοί συγγραφείς δεν εκθέτουν τα γεγονότα όπως συνέβησαν από την αρχή προς το τέλος τους. Αρχίζουν να περιγράφουν το γεγονός από τη μέση της υπόθεσής του ή και από το τέλος του και κατόπι αφηγούνται άλλα περιστατικά και επεισόδια που προηγήθηκαν. Είναι ο τρόπος εκείνος της εξιστόρησης των γεγονότων, που οι λογοτέχνες τον ονομάζουν πρωθύστερο σχήμα. Το σχήμα αυτό απαιτεί να γραφή πρώτα εκείνο που χρονικά και λογικά είναι δεύτερο. Προ-

τάσσεται δηλαδή κάτι που έγινε αργότερα και θα έπρεπε να ακολουθήσει και ακολουθεί εκείνο που συνέβη πρωτότερα και θα έπρεπε να προηγηθεί. Το πρωτότερο αυτό σχήμα το βρίσκουμε και σε πολλά πεζογραφήματα του αναγνωστικού. "Όπως στο κεφάλαιο «Γραϊκός, γενίτσαρος και Βενετσιάνος», σελ. 35, όπου την αρχή του διηγήματος τη βρίσκουμε στην τελευταία φράση του. Στο κεφάλαιο «τὸ φίλημα» τοῦ Μιχ. Μητσάκη, σελ. 225, όπου ὁ συγγραφέας παρουσιάζει πρώτα τοὺς τριακόσιους μαχητὲς τοῦ Παπαφλέσσα σκοτωμένους καὶ ἔπειτα περιγράφει τὴ φονικὴ μάχη στὸ Μανιάκι. Ἐπίσης στὸ κεφάλαιο «ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου τοῦ 1912», σελ. 245, ὁ Σπύρος Μελᾶς ἀρχίζει τὸ διήγημα μὲ ἔτοιμη τὴν τέταρτη Μεραρχία νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ κατόπι περιγράφει διάφορες σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἐπιστράτευση τῶν ἐφέδρων καὶ τὴν ἀναχώρηση τῆς Μεραρχίας ἀπὸ τὸ Ναύπλιο. Καὶ στὸ κεφάλαιο «ἡ θυσία τοῦ Κιλκίς», σελ. 252, ὁ συγγραφέας προτάσσει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης καὶ ἀριθμῆ τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίες καὶ ἔπειτα παραθέτει διάφορα ἄλλα περιστατικὰ τῆς μάχης.

"Όλα αὐτὰ θὰ γίνουν παραδείγματα καὶ γιὰ τὴ μαθητικὴ ἔκθεση. Καὶ θὰ διδαχθοῦν καὶ τὰ παιδιά νὰ ἀποφεύγουν τὴ χρονολογικὴ παράθεση τῶν γεγονότων, νὰ ἀφήνουν καὶ στὰ δικά τους γραπτὰ χάρματα καὶ κενὰ καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ τὸ πρωτότερο σχήμα, ὅπως τὰ διαπιστώνουμε ἔλα αὐτὰ καὶ στίς ὑπ' ἀριθ. 6, 10, 19, 26, 27, 31, 32, 65, 120, 148, 176, 183, 218, 236, 237, 267, 298, 320, 323, 333, 346, 350, 366, 407, 436, 440, 468, 478, 482, 512, 530, 538, 546, 549, 552 ἐκθέσεις τους καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες. Παραθέτουμε καὶ τίς ἐπόμενες πέντε γιὰ νὰ δοῦμε καὶ σ' αὐτὲς αὐτὸ ποῖ ὀνομάσαμε χάσμα καὶ σχήμα πρωτότερο.

496. Καινούριο ἀντρόγυνο

Μὲ μιᾶς γέμισε ἡ αὐλὴ ἀπὸ κόσμο. Τὸ σπίτι ἔλαμψε!

Ἐπὸ μακριὰ ἀκούστηκαν μερικὰ τραγούδια. Μπροστὰ ἔρχονταν οἱ ὀργανοπαίχτες ποὺ ἔπαιζαν μὲ μεγάλη τέχνη. Πίσω ἀκολουθοῦσαν δυὸ καβαλήρηδες! Σὲ λίγο δυὸ χιονάτα ἄλογα, βαριά φορτωμένα, φεύγουν μὲ τὴν προίκα τῆς νύφης. Τὸ ἕνα σπίτι γέμισε καὶ τὸ ἄλλο ἄδειασε.

Καινούριο ἀντρόγυνο, καινούριε νοικοκυριὸ στήθηκε στὸ χωριό.

Βιάζος, σχολ. ἔτος 1952-53. Ἀργυρῆ Β. Μπανάβα. Τάξη Στ'.

Τὴν ἔκθεση αὐτὴ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἠθογραφικὴ, γιὰτὶ μιᾶς παρέχει πληροφορίες γιὰ τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα τοῦ γάμου. Τὸ περιεχόμενό τῆς εἶναι πολὺ περιορισμένο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλάχιστες ὀπτικὲς καὶ ἀκουστικὲς ἐντυπώσεις τῆς μαθήτριας.

Είναι όμως ένισχυμένο τὸ καλαισθητικὸ στοιχείο τῆς ἔκθεσης. Τρεῖς ζωντανὲς εἰκόνες «τοῦ κόσμου ποὺ γεμίζει τὴν αὐλή», «τῶν δυὸ ὄργανοπαιχτῶν ποὺ παίζουν μὲ τέχνη» καὶ «τῶν δυὸ καθαλάρηδων», τὸ χτυπητὸ ἐπίθετο «χιονάτα ἄλογα», ἡ ἀντίθεση «τὸ ἓνα σπίτι γέμισε καὶ τὸ ἄλλο ἄδειασε» καὶ ἡ μεταφορὰ «καινούριο νοικοκυριὸ στήθηκε στὸ χωριό», μορφοποιοῦν μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὶς ἐντυπώσεις τῆς μαθήτριας. Καὶ τέλος βλέπομε ὅτι ἀποφεύγει ἡ μαθήτρια νὰ παρουσιάσῃ ὅλα τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν καὶ μὲ τὴ σειρά ποὺ τὰ εἶδε. Μπαίνει ἀμέσως στὸ θέμα καὶ τὸ ἐκθέτει, χωρὶς προλόγους καὶ περιστροφές καὶ χωρὶς τὴ λεπτομερῆ ἀπαρίθμηση ὄλων τῶν συνηθειῶν τοῦ γάμου καὶ ὄλων τῶν λοιπῶν ἐντυπώσεων ποὺ ἔπесαν στὴν ἀντίληψή της.

497. Στὴ Θεσσαλονίκη

Μὲ τὸ χάραμα τῆς αὐγῆς ἔμουν ἔτοιμη!

Τὸ αὐτοκίνητο γλιστροῦσε ἀπαλὰ στὸ φιδωτὸ δρόμο, ποὺ ἀπλώνεται μπροστά μας! Σὲ λίγο μπαίνουμε στὴν ὡραία Θεσσαλονίκη! Ἡ γαλάζια θάλασσα, περιτριγυρισμένη ἀπὸ ἀφρούς, γλείφει τὰ παχιὰ τεῖχη τοῦ Λευκοῦ Πύργου, μὲ τὰ μικρὰ παραθυράκια του καὶ τὴ γαλανόλευκη στὴν κορυφή του! Τὸ πάρκο μὲ τὰ ὀλοπράσινα δέντρα, μὲ τὰ πολύχρωμα λουλούδια καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Κωνσταντίνου, δίνουν ὁμορφιά.

Ὅλα μοῦ κάμνουν ἐντύπωση.

Βάθος, σχολ. ἔτος 1954 - 55. Ἑλένη Χριστοδ. Γεωργούλα. Τάξη Στ'.

Ἡ περιγραφικὴ αὐτὴ ἔκθεση εἶναι θεμελιωμένη μὲ τὸ ὕλικὸ τῶν ἐντυπώσεων ἀπὸ ἓνα ταξίδι τῆς μαθήτριας στὴ Θεσσαλονίκη.

Βλέπομε ὅμως καθαρὰ καὶ στὴν ἔκθεση αὐτή, ὅτι προσπαθεῖ ἡ μαθήτρια νὰ ἀποφύγῃ τὴ χρονολογικὴ καὶ τοπικὴ ἐξιστόρηση τῶν ἐντυπώσεων της. Καὶ τὸ κατορθώνει. Παραλείπει καὶ ἀποσιωπᾷ μιὰ σειρά ἀπὸ πολλὰς ἄλλες ἐντυπώσεις ποὺ χαράχθησαν στὴν ἀντίληψή της κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ της. Σταματᾷ μόνο στὶς πιὸ ἔντονες, γι' αὐτὸ καὶ ἀφήνει στὴν περιγραφή της πολλὰ κενὰ καὶ χάσματα. Ἔτσι στὴν πρώτη φράση, θρῖσκειται στὸ σπίτι της. Στὴ δευτέρη, ταξιδεύει μὲ τὸ αὐτοκίνητο. Καὶ σὲ μιὰ ἄλλη, μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα τοῦ Λευκοῦ Πύργου τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀνάμεσα στὶς προτάσεις αὐτὲς ἀνοίγονται κενὰ, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ γεμίσουν ἀπὸ ἓνα πλῆθος δευτερεύουσες καὶ ἀσήμαντες λεπτομέρειες, τὶς ὁποῖες ὅμως παραλείπει ἡ μαθήτρια.

498. Γ ι ᾶ σ ο ὕ ρ ε ς

Στὸ σχολεῖο θρίσκομαι. Ὁ ἥλιος μελαγχολικὰ στέλνει τὶς ἀχτίδες του νὰ μᾶς ζεστάνη!

Ξεκινήσαμε! Ἀντικρίσαμε τὴν πράσινη βουνοπλαγιά! Οἱ σοῦρες ἀνθισμένες, κάνουν τὸ βουνὸ δίχρωμο! Ἄχ! καημένες σοῦρες, σήμερα στολίζετε τὸ βουνό, ἀλλὰ αὔριο θὰ θράζετε τὸ γάλα τοῦ συσσιτίου μας! Μπαίνουμε σὲ κίνηση! Τὶς κόβουμε καὶ τὶς μεταφέρουμε στὴ σχολικὴ ἀποθήκη! Φεύγοντας τὶς λέγω:

— Καθῆστε τώρα φρόνιμα. Τὸ χειμῶνα θ' ἀνάβετε τὶς σόμπες καὶ θὰ θράζετε τὸ γάλα!

Γαλάτιστα 9 - 11 - 1957. Μαρία Ἀργ. Καφαντσίη. Τάξη Στ'.

Ὁ χειμῶνας πλησιάζει. Πλησιάζει καὶ ἡ λειτουργία τοῦ μαθητικοῦ συσσιτίου. Καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχουν στὴν ἀποθήκη τὰ προσανάμματα, γιὰ τὸ καζάνι τοῦ μαγειρείου καὶ γιὰ τὶς θερμάστρες. Γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ ἐπιστρατεύονται οἱ μαθητὲς τῶν μεγαλύτερων τάξεων τοῦ σχολείου. Ἔτσι γεμίζει ἡ ἀποθήκη μὲ «σοῦρες» ἀλλὰ καὶ τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν μὲ σχετικὲς ἐκθέσεις.

Ἀλλὰ οἱ ἐντυπώσεις, οἱ ιδέες καὶ τὰ συναισθήματα ποῦ θὰ ἀποτελέσουν τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκθέσεων, δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδονται μὲ τὴ σειρά ποῦ δημιουργοῦνται. Γι' αὐτὸ ἀποφεύγει καὶ ἡ μαθήτρια στὴν ἐκθεσὴ τῆς αὐτῆς τὶς λεπτομέρειες καὶ τὴ χρονολογικὴ καὶ τοπικὴ σειρά τῶν γεγονότων. Καὶ ἐκθέτει τὶς σκέψεις τῆς μὲ χάσματα. «Στὸ σχολεῖο θρίσκομαι». «Ξεκινήσαμε». «Οἱ σοῦρες ἀνθισμένες, κάνουν τὸ βουνὸ δίχρωμο». «Τὶς κόβουμε»... Καὶ οὔτε κάνει κανὸν λόγο γιὰ τὴν ἐκδρομὴ ποῦ ὀργάνωσε τὸ σχολεῖο, μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴ συγκέντρωση προσαναμιμάτων γιὰ τὸ συσσίτιο καὶ τὶς θερμάστρες.

499. Τ ὸ ἐ μ β ὸ λ ι ο

Γεμάτος χαρὰ εἶναι!

Πηδάει, γελάει, χορεύει. Λὲς καὶ κέρδισε τὸν πρῶτο ἀριθμὸ τοῦ λαχείου! Σὲ ἔλους τὸ λέει. Τρέχει καὶ σὲ σπίτι, τραγουδώντας! Ἀνοίγει τὴν παλιὰ πόρτα. Ἀνεβαίνει γρήγορος καὶ βιαστικὸς τὰ πυκνὰ σκαλοπάτια τῆς σκάλας. Μπαίνει στὸ δωμάτιο! Πετάει τὴν τσάντα του στὸ μπαούλο! Σὲ λίγο ἡ μαμά του τὸν λέει:

— Ποῦ εἶναι ἡ καλημέρα, Χρῆστο; Πεινοῦσες καὶ τὴν ἔφαγες; Αὐτὸς ἀπαντᾷ χαρούμενος: «Ἐγὼ δὲν ἔκαμα ἐμβόλιο».

Αυτή ήταν ή χαρά του Χρήστου.

Βιβλός 12 - 11 - 1953. Μαρία 'Αθ. Τυροβούζη. Τάξη Στ'.

Χαίρεται ό Χρήστος γιατί γλίτωσε τό έμβόλιο. Καί ή χαρά του αύτή γίνεται κίνητρο και βάθος για τή γραφή τής έκθεσης αύτης.

Άφθονα είναι και τά αισθητικά της στολίδια. Η συρροή τών ρημάτων «πηδάει, γελάει, χορεύει». Η παρομοίωση τής άποφυγής του έμβολίου με τό κέρδος του πρώτου άριθμού του λαχείου. Η κίνηση και τό ζωντάνεμα που παίρνει ό λόγος με τή χρήση τών ρημάτων σε χρόνο ένεστώτα. «'Ανοίγει... Άνεβαίνει... Μπαίνει... Πετάει...». Καί ανάμεσα σ' αυτά και τό πρωθύστερο σχήμα. Πρώτα περιγράφει ή μαθήτρια, με τά ζωηρότερα χρώματα και τίς πιο πετυχημένες έκφράσεις, τή χαρά του Χρήστου και έπειτα φανερώνει τό λόγο για τόν όποιο δοκίμασε εκείνη τήν ήμέρα μιá τέτοια χαρά. Καί ό λόγος ήταν ότι δέν έκαμε αύτός έμβόλιο, όπως οί άλλοι.

500. Ο π λ η γ ω μ έ ν ο ς

Έχει θουτηχτή μέσα στο αίμα!

Η πονετική μανούλα του, ξεσκιζεί άμέσως τό ολοκαίνουργο πουκάμισό της και δένει τήν πληγή από τήν όποία έτρεχε τό αίμα σαν ποτάμι. Η μάνα του κλαίει και μοιρολογά. Τό παλικάρι όμως ούτε δάκρυσε! Μονάχα σηκώθηκε και κουτσαίνοντας πήγε και άκούμπησε τή ράχη του σ' ένα θράχο! Η μάνα του έτρεξε, έφερε τό άλογο και τό έβαλε κοντά στο θράχο, να καθαλικέψη τό παιδί. Έκείνο πληγωμένο και κίτρινο όπως ήταν, άπλωσε τό πόδι του και κάθισε επάνω στο χαλασμένο σαμάρι. Είχαν φτάσει στο χωριό και τό αίμα ακόμα έτρεχε από τήν πληγή!

Ήταν ένα παιδί περίπου είκοσι χρονών και πολύ ώραίο! Είχε πάει στα ξύλα κι έκοψε τό πόδι του!

Τέλος έφτασαν στο σπίτι και κουτσαίνοντας άρχισε να άνεβαίνει τα σκαλοπάτια, με τή βοήθεια δυό ανθρώπων πλάι του.

Χλωμό όπως ήταν, με τό κεφάλι κάτω, μπήκε στο σπίτι του, όπου με τά μπαμπάκια και τά πολλά όίνοπνεύματα σταμάτησαν τό αίμα!

Σήμαντρα 4 'Ιανουαρίου 1948. Νικόλαος Κ. Καρεμφύλλης. Τάξη Ε'.

Τό θέαμα του πληγωμένου παλικαριού, θέτει σε κίνηση τά αισθητήρια και όλες τίς ψυχικές λειτουργίες του μαθητή, οί όποιες και τροφοδοτούν τό περιεχόμενο τής έκθεσης αύτης, ή όποία άνήκει στο είδος τής περιγραφικής διήγησης.

Πλούσια είναι ή έκθεση και σε αισθητικά στοιχεία, κυρίως δε σε ζωη-

ρές εικόνες, σέ διαλεχτά επίθετα, σέ παρομοιώσεις και αντίθεσεις. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἐφαρμόζει ὁ μαθητὴς και τὸ πρωθύστερο σχῆμα. Πρῶτα ἐκθέτει τὸ τέλος τοῦ ἐπεισοδίου και ἔπειτα τὴν ἀρχή του. Παρουσιάζει δηλαδὴ πρῶτα τὸν ξυλοκόπο πληγωμένο, μᾶς δίνει ἔπειτα μὲ λίγες λέξεις τὸ πορτραῖτο του και κατόπι ἐξιστορεῖ ὅτι πῆγε γιὰ ξύλα, ὅπου ἔκοψε τὸ πόδι του.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐκθέσεις βλέπομε ὅτι τὰ παιδιὰ ἔμαθαν νὰ ζυγίζουσι τὰ γεγονότα, νὰ ἀφαιροῦν ἀπὸ αὐτὰ τὰ περιττὰ σημεῖα και νὰ περιορίζονται σὲ ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ ἐντυπώσεων, πού τὶς θεωροῦν σὰν τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες και ἐντυπωσιακές, τὶς ὁποῖες και μᾶς παρουσιάζουσι.

ΙΑ΄. ΤΟ ΧΙΑΣΤΟ

Οὐδέποτε σκέφθηκα νὰ διδάξω τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου. Γιατί και οὐδέποτε τὸ συναντήσαμε στὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον. Αἰτία νὰ τὸ κάμω γνωστὸ στὰ παιδιὰ, ἦταν δυὸ δημοτικὰ τραγούδια, πού ἀνάθεσα σὲ δυὸ παιδιὰ νὰ ἀπαγγείλουν σὲ μιὰ ἐθνικὴ γιορτὴ τῆς 25ης Μαρτίου. Τὸ ἓνα τραγούδι ἦταν «ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου» και τὸ ἄλλο «τοῦ Ἀνδρίτσου». Ἔτυχε δὲ και τὰ δυὸ αὐτὰ ποιήματα νὰ περιέχουν τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου. Τὸ πρῶτο, στὸ στίχο του «πῶς κλαῖν οἱ μάννες γιὰ παιδιὰ και τὰ παιδιὰ γιὰ μάννες» και τὸ δεύτερο, στὸ στίχο «ἡ Γκιώνα λέει τῆς Λιάκουρας και ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιώνας».

Και ἄκουσα πολλές φορές τὸ καλλῶπισμα αὐτὸ τοῦ λόγου, νὰ χτυπάη τόσο ζωηρὰ και ἔντονα στ' αὐτιά μου, πού δὲ μὲ ἄφησε ὁ πειρασμὸς νὰ σιωπήσω. Καὶ τοὺς ἐξήγησα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο διασταυρῶνουν πολλές φορές οἱ ποιητὲς και οἱ λογοτέχνες δυὸ ζευγάρια λέξεων, ὥστε οἱ δυὸ λέξεις τοῦ δεύτερου ζευγαριοῦ νὰ ἔχουν ἀντίστροφη θέση ἀπὸ ἐκείνη πού ἔχουν οἱ ἴδιες λέξεις τοῦ πρώτου ζευγαριοῦ. Τοὺς εἶπα ἀκόμη ὅτι τὸ σχῆμα αὐτὸ ὀνομάσθηκε χιαστό, ἐπειδὴ ἡ διασταύρωση τῶν δυὸ λέξεων γίνεται ὅπως στίς δυὸ πλάγιες γραμμὲς πού σχηματίζουν τὸ γράμμα Χ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κάθε νέο τραβᾶει τὰ παιδιὰ, τὰ δυὸ αὐτὰ παραδείγματα στάθηκαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ δώσουν και σ' αὐτὰ τὴν ὠθηση και τὸ κέντρισμα, νὰ ἐφαρμόσουν, ἔστω και κάπως ἄτεχνα, τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ λόγου στὴν 81ῃ ἐκθεση και στίς ἐπόμενες πέντε.

501. Ἡ Τρίπολη ἐλεύθερη

Περιτριγυρίζουσι τὰ ἀτσαλένια παλικάρια τοῦ Κολοκοτρώνη τὴν Τρίπολη! Βοιᾶζει τὸ κανόνι! Ἡ Τρίπολη πέφτει στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων! Χαλασμὸς, κακό!... Ἡ μάνα κράζει τὸ παιδί και τὸ παιδί τὴ μάνα! Βάφεται ἡ

Τρίπολη στο κόκκινο αίμα! Χαίρονται οί λαγκαδιές και τὰ θουνά. Μουγγρίζει τὸ κάστρο! Οί Ἕλληνες ἐκδικιοῦνται τὰ τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς!

Βάββος, σχολ. ἔτος 1952 - 53. Ὀμηρικὴ ἐκθεση Εὐαγγελίας Ἀθ. Δαυνῆ, Μαρίας Ἀργ. Σιώπη, Εὐαγγελίας Γ. Δαγαπέκη, μαθητριῶν Στ' τάξης.

Τὸ σχολεῖο, ὅπως τονίσαμε και σὲ ἄλλα σημεία, ἔχει καλλιεργήσει σὲ τόσο ὑψηλὸ βαθμὸ τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα τῶν παιδιῶν και τὰ ἔχει φλογίσει μὲ τέτοια ἀγάπη και θαυμασμὸ πρὸς τὰ ἥρωικά πρόσωπα τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, πού τὰ ἐνισχύουν τὴν ἰκανότητα νὰ μᾶς παρουσιάξουν ἱστορικὲς ἐκθέσεις σὰν αὐτὴ πού διαβάσαμε, μὲ τίς συναρπαστικὲς σκηνές τῆς και τὰ δυνατὰ ἐκφραστικά μέσα. Οί τρεῖς μαθήτριες κυριεῦνται ἀπὸ ἕναν ἐνθουσιασμὸ και μὴν ἀνέκφραστη χαρά, γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Τριπολιτσᾶς. Θαρρεῖς πὼς εἶναι ἔτοιμες νὰ ριχτοῦν και οί ἴδιες στὴ μάχη και νὰ γίνουν και αὐτὲς ἐκδικητὲς και τιμωροὶ τῶν τυράννων.

Και αἰσθητοποιοῦν τίς σκέψεις και τὰ συναισθήματά τους μὲ ἔντονα λογοτεχνικά στοιχεία. Τὴ μάχη τὴν περιγράφουν μὲ μιὰ εἰκόνα, στὴν ὁποία τὰ παλικάρια τοῦ Κολοκοτρώνη περιτριγυρίζουν τὸ κάστρο και κανονιοβολοῦν τὴν πόλη. Τὴν αἵματοχυσία τῆς μάχης, τὴ βλέπομε στὴ μεταφορικὴ ἐκφραση «θάφεται ἡ Τρίπολη στὸ αἷμα». Τὴ χαρά γιὰ τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐκφράζουν μὲ τίς προσωποποιήσεις «χαίρονται οί λαγκαδιές και τὰ θουνά», «μουγγρίζει τὸ κάστρο». Και τέλος τὸ χαλασμὸ και τὸ μεγάλο κακὸ πού ἔφερε ἡ μάχη, τὰ αἰσθητοποιοῦν μὲ τὸ χιαστὸ σχῆμα «ἡ μάνα κράζει τὸ παιδὶ και τὸ παιδὶ τὴ μάνα».

502. Τὰ δέντρα μπουμπουκιάζουν

Στολίστηκε ὁ κάμπος μὲ κόκκινα, οὐρανια και ἄλλα πολύχρωμα λουλούδια. Και μέσα στὰ λουλούδια ξεπροβάλλουν και τὰ δέντρα πού φωνάζουν: «Ἄνοιξη!»

— Ἄνοιξη! ἀκούστηκε και ἡ φωνίτσα ἀπὸ ἕνα μπουμπουκὶ τῆς συκιάς, πού πρόβαλε τὴν καταπράσινη μυτίτσα του!

— Ἄνοιξη! ἀκούστηκαν ὄλες οί φωνές τῶν δέντρων. Τῆς κερασιάς, τῆς ἀχλαδιάς και τῆς ἑρικοκιάς!

Οί τριανταφυλλιές ἀνοίγουν, ἀνοίγουν και ὄλα τὰ λουλούδια και δέντρα, δέντρα και λουλούδια!

Μὰ δὲν ξέρετε παιδιὰ γιὰτι ἀνοίγουν; Γιὰτι ἦρθε ἡ ἀνοιξη! Πρασίνισαν οί κάμποι! Τὰ χελιδόνια ἦρθαν! Οί μέλισσες μὲ τὸ χυμὸ τῶν λουλουδιῶν ἐτοιμάζουν τὸ ἀνοιξιᾶτικο μέλι.

Γκλάτισσα, σχολ. ἔτος 1956 - 57. Μαρία Θ. Πλουμή. Τάξη Ε'.

Ἡ μαθήτρια ἀντικρίξει τὴν ἀνοιξή, μαγεύεται ἀπὸ τὴν ὀμορφιά της καὶ νιώθει μιὰν ἀπερίγραπτη χαρά, γιὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἀγαθὸ ποὺ μᾶς χαρίζει: ἡ φύση. Αὐτὰ τὴν κεντρίζουν νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν ἐκθεσοῦλα της αὐτῆ, στὴν ὁποία ἐναλλάσσεται ἡ περιγραφή καὶ ὁ διάλογος.

Καὶ τὴ χαρά της τὴν ἐκφράζει μὲ μιὰ προσωποποίηση. Προσωποποιεῖ τὰ δέντρα, τὰ δίνει λαλιὰ καὶ ὄλα φωνάζουν καὶ ἐπαναλαμβάνουν τὴ λέξη «ἀνοιξή». Καὶ ἐπειδὴ τὴν ἀνοιξή τὴν ἐνσαρκώνουν κυρίως τὰ λουλούδια καὶ τὰ δέντρα, προσπάθησε ἡ μαθήτρια, μὲ τὸ ζευγάρι τῶν λέξεων αὐτῶν, νὰ σχηματίσῃ, κάπως ἄχρωμο ὁμῶς καὶ ἄτεχνο, καὶ τὸ χιαστὸ σχῆμα «ἀνοίγουν καὶ ὄλα τὰ λουλούδια καὶ δέντρα, δέντρα καὶ λουλούδια».

503. Ἡ ἀνοιξή

Ἔφτασε! Τὰ λουλούδια ξανάνθισαν! Τὰ γοργόφτερα χελιδόνια ἤρθαν! Τί κάνουν ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὴ στέγη; Κτιίζουν τίς φωλιές τους! Naί, κτιίζουν! Καὶ μὲ πόση τέχνη! Σὰν τὸν Ἰκτίνο καὶ τὸν Καλλικράτη! Τριγυρνᾶ ὁ νοῦς μου στὴν ἐποχὴ ἐκείνη!

Οἱ πολύχρωμες πεταλούδιτσες πετοῦν ἀπὸ λουλούδι σὲ λουλούδι! Στὰ λιβάδια πρασινάδα καὶ λουλούδια, λουλούδια καὶ πρασινάδα! Οἱ ἀνθρωποὶ κάνουν ἐκδρομῆς. Τὴν πρωτομαγιά ὄλος ὁ τόπος πανηγυρίζει! Ἡ ἀνοιξή ἔχει καὶ πολλὰ τραγούδια. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι: «Ἦρθε πάλ' ἡ ἀνοιξή, ἤρθαν τὰ λουλούδια...»

Γαλιτίστα, σχολ. ἔτος 1955-56. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Δ'.

Καὶ ἡ ἐκθεσὴ αὐτῆ εἶναι μιὰ περιγραφή ἢ καλύτερα ἓνας ὕμνος τῆς ἀνοιξῆς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὄλικὸ μὲ τὸ ὁποῖο πλουτίζεται τὸ περιεχόμενό της, εἶναι τὰ λουλούδια, τὰ χελιδόνια, οἱ πεταλοῦδες, οἱ ἐκδρομῆς καὶ τὰ τραγούδια.

Τὴ δὲ αἰσθητικὴ ἀξία τῆς ἐκθεσῆς τὴ βρίσκουμε στὸ καλολογικὸ στοιχεῖο, ποὺ παρομοιάζει τὰ χελιδόνια νὰ κτιίζουν τίς φωλιές τους σὰν τὸν Ἰκτίνο καὶ τὸν Καλλικράτη καὶ στὸ χιαστὸ σχῆμα, μὲ τὴ διασταύρωση τῶν λέξεων «πρασινάδα καὶ λουλούδια».

504. Ταξίδι στὴ Δῆλο

Ἐημέρωσε! Στὴ γαλάζια θάλασσα θρῑσκόμαστε!

Τίποτε δὲν ἀκούγεται! Μόνο ἡ γλυκιὰ λαλιὰ ποὺ στελγουν τὰ θαλασπινὰ πουλιὰ στὸν οὐράνιο πατέρα! Ρίξαμε μιὰ ματιὰ στὸ ἀπέραντο πέλαγος! Τίποτα δὲ φαίνονταν! Μόνο οὐρανὸς καὶ θάλασσα, θάλασσα καὶ οὐρανός! Τὸ

ταξίδι μας συνεχίζεται! Είδαν και έπαθαν τὰ μάτια ὡσπου νὰ δοῦν ξηρά! Γιὰ μιὰ στιγμή ξαφνιαστήκαμε! Τὸ καρὰδι μας εἶχε σταματήσει στὸ βουθὸ λιμάνι τῆς Δήλου! Προχωρήσαμε στὴν πόλη! Οἱ δρόμοι, τὰ σπίτια, ὅλα στέκονται στὴ θέση τους! Μόνο οἱ ἄνθρωποι λείπουν νὰ μᾶς καλοδεχτοῦν! Ἐκεῖ πὺν θαδίζαμε εἶδαμε μπροστά μας ἕνα ἀγάλμα! Ποιὸ τάχα νὰ ἦταν; Ἦταν τὸ ἀγαλμα τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνα! Ὁ νοῦς μας γιὰ μιὰ στιγμή πήγε στὰ ἀρχαῖα χρόνια!

Ἄφου γυρίσαμε σ' ὅλο τὸ νησί, ξαναμπήκαμε στὸ καρὰδι γιὰ τὴν ἐπιστροφή.

Γκάτσιστα, σχολ. ἔτος 1955-56. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Νίκου Π. Χατζῆ, Ἀναστασίας Ἐμ. Κάρτα, Κατίνας Θ. Καλογερά, μαθητριῶν Δ' τάξης.

Ἐχουν ἀκούσει οἱ μαθήτριες τόσα πολλὰ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ, στὸ ὁποῖο κατὰ τὴ μυθολογία γεννήθηκε ὁ Ἀπόλλωνας καὶ τὸ ὁποῖο εἶχε ἀποδῆ στὰ ἀρχαῖα χρόνια τὸ θρησκευτικὸ κέντρο τῶν Ἑλλήνων, μὲ τοὺς περίφημους ναοὺς του, τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὰ μουσεῖα, τὶς ἀγορές, τὰ θέατρα κ.λ.π., ἐρείπια τῶν ὑποίων σώζονται καὶ σήμερα. Στὶς ἱστορικὲς αὐτὲς γνώσεις στηρίζουν τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσης, ἡ ὁποία ἔχει διηγηματικὸ χαρακτήρα καὶ ἀποτελεῖ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τῶν συγγραφέων ἀπὸ μιὰ φανταστικὴ ἐπίσκεψή τους στὸ νησί τῆς Δήλου.

Τὰ δὲ αἰσθητικὰ της στολίδια εἶναι ἡ συντομία τῆς φράσης, ἡ χρῆση, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἢ κατάχρηση, τοῦ θαυμαστικοῦ, ἑφτά κοσμητικὰ ἐπίθετα καὶ τὸ χιαστὸ σχῆμα «μόνο οὐρανὸς καὶ θάλασσα, θάλασσα καὶ οὐρανός».

505. Ἡ ἐκδρομὴ

Μιὰ ἀνοιξιάτικη ἡμέρα ξεδιπλώνει τὰ κατάλευκα πέπλα της!

Ὅλα γελοῦν, ὅλα χαίρονται, γιὰτὶ ξημερώνει ἡ πρωτομαγιά! Πρωτομαγιά! «Τὰ λούλουδα γιορτάζουν καὶ τὰ πουλιὰ τὰ ταίρια τους φωνάζουν». Ὅλη ἡ φύση γιορτάζει! Αὐτὴ τὴ μέρα θὰ γιορτάσουμε καὶ μεῖς ἔξω στὴ φύση! Θὰ ἀπολαύσουμε ὅλες τὶς χάρες της! Θὰ ἀναπνεύσουμε καθαρὸ ἀέρα! Θὰ χαροῦμε, θὰ γλεντήσουμε, θὰ τραγουδήσουμε! Οἱ γύρω πλαγιὲς στολίστηκαν μὲ πολὺχρωμα καὶ μυρωδάτα λουλούδια! Τὸ μέρος πὺν καθήσαμε εἶναι ἕνα ἄλωνα. Ἄλλοι στρώθηκαν ἐπάνω στὴν καταπράσινη χλόη. Ἡ χαρὰ μας ἀμέσως ἐκδηλώθηκε. Γέμισε ὁ τόπος ἀπὸ φωνὲς καὶ τραγούδια, τραγούδια καὶ φωνές. Τὰ στεφάνια στόλισαν τὰ κεφάλια μας! Καὶ τώρα γεμάτοι χαρὰ γυρίζουμε στὰ σπίτια μας.

Αὐτὴ ἡ ἀνοιξή, ἡ μαγεύτρα, ἡ λαμπροστόλιστη, πόσες χαρὲς κι ἂν δὲ μᾶς μοιράζει!

Γκάτσιστα, Πρωτομαγιά 1958. Βενετία Β. Παπαθασολεῖου. Τάξη Στ'.

Γοητευμένη ή μαθήτρια από την όμορφη της φύσης την ημέρα της πρωτομαγιάς, μάς δίνει: μιὰ φανταχτερή και γειμάτη χρώμα, δύναμη και γραφικότητα, περιγραφή της έκδρομής.

Καταβάλλει δὲ προσπάθεια νὰ μεταφέρει και νὰ αισθητοποιήσει τὰ θέλγητρα της ημέρας αὐτῆς και στὴν ἔκθεσή της. Και ἀρχίζει μὲ μιὰ προσωποποίηση. «Μιὰ ἀνοιξιὰτικὴ ἡμέρα ξεδιπλώνει τὰ κατάλευκα πέπλα της». Ἀκολουθοῦν δυὸ συνώνυμα ρήματα «ὄλα γελοῦν, ὄλα χαίρονται». Και ἐπειδὴ δὲ νιώθει τίς δικές της λογοτεχνικὲς δυνάμεις ἰκανὲς νὰ ὑμνήσουν ὅπως θὰ ἄξιζε τὴν ξεχωριστὴ αὐτὴ ἡμέρα, καταφεύγει και στὴ βοήθεια τοῦ ποιητῆ, τὸν ὁποῖο ἀντιγράφει: «τὰ λούλουδα γιορτάζουν και τὰ πουλιὰ τὰ ταίρια τους φωνάζουν». Τὰ εὐχάριστα συναισθήματα, πὺ πλῆμμυρίζουν τίς παιδικὲς ψυχές, τὰ ἐκφράζει μὲ τὴ συρροὴ τῶν ρημάτων «θὰ γιορτάσουμε, θὰ ἀπολαύσουμε, θὰ ἀναπνεύσουμε, θὰ χαροῦμε, θὰ γλεντήσουμε, θὰ τραγουδήσουμε». Λαμπρὸ στολίδι και τὰ ἐπίθετα «κατάλευκα, πολύχρωμα, μυρωδάτα, καταπράσινη, μαγεύτρα». Ἐξαιρετὴ εἶναι και ἡ εἰκόνα «τὰ στεφάνια στόλισαν τὰ κεφάλια μας» και ἡ σύνθετὴ λέξη «λαμπροστόλιστη». Και τέλος κάμνει τὴν ἐμφάνισή του και τὸ σχῆμα τὸ χιαστὸ «γέμισε ὁ τόπος ἀπὸ φωνές και τραγούδια, τραγούδια και φωνές».

ΙΕ'. Η ΕΙΚΟΝΑ

Τὸ δυνατότερο ὁμῶς χρωμάτισμα τοῦ λόγου, μάς τὸ δίνει ἓνα ἄλλο ἐκφραστικὸ μέσο, ἡ εἰκόνα. Και ἡ εἰκόνα δὲν εἶναι σχῆμα λόγου. Εἶναι ὁμῶς ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος τρόπος τῆς ἔκφρασης, κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ λογοτέχνης περιγράφει μὲ λέξεις και ἀποδίδει μὲ τέτοια παραστατικότητα τὰ πράγματα και τὰ γεγονότα, πὺ νομίζομε ὅτι τὰ βλέπομε μπροστὰ μας ὀλοζώντανα, σὰ σὲ ζωγραφιά. Ὁλος ὁ κόσμος γιὰ τὸν ποιητὴ και τὸ λογοτέχνη, ὅπως και γιὰ τὸ ζωγράφο, εἶναι εἰκόνες, εἶναι πολύχρωμες ζωγραφιές.

Μιὰ λαγκαδιὰ μὲ τίς λεῦκες και τὸ γάργαρο νερὸ της. Ἐνα ἡλιοδασίλειμα πίσω ἀπὸ μιὰ θουνοπλαγιὰ. Ἐνα ἐξωκλήσι μέσα σὲ μιὰ συστάδα δέντρων. Μιὰ πεταλούδα πὺ γυρίζει γύρω στὸ λουλούδι. Ἐνα κοπάδι γίδια στὴν πλαγιὰ ἐνὸς λόφου. Ἡ ἀκρογαλιὰ μὲ τίς βαρκοῦλες της. Ἐνας καβαλάρης πὺ διασχίζει τὸ δρόμο. Ἡ παρέλαση ἐνὸς στρατιωτικοῦ τμήματος. Ἡ ἔπαρση και ἡ ὑποστολὴ τῆς σημαίας. Ὁ χορὸς πὺ ἔστησαν οἱ Σουλιώτισσες στὸ δράχο τοῦ Ζαλόγγου. Ἡ πυρπόληση τῆς τούρκικης ναυαρχίδας ἀπὸ τὸν Κανάρη κ.λ.π. ὄλα αὐτὰ εἶναι εἰκόνες.

Τέτοιες εἰκόνες, εἴτε πραγματικὲς, ἀληθινές, πὺ τίς δανερίζονται ἀπὸ τὴ φύση και τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ και ἱστορία, εἴτε φανταστικὲς, πὺ τίς δη-

μουργούν οι ίδιοι με τη φαντασία τους, ζωγραφίζουν οι ζωγράφοι. Με τέτοιες εικόνες εκφράζονται και οι πεζογράφοι και οι ποιητές. Και οι μὲν ζωγράφοι τις αποδίδουν με τὰ χρώματα τοῦ πινέλου τους, οἱ δὲ λογοτέχνες με τὴ γραφίδα τους.

Τὴν αἰσθητικὴ ἀξία τῆς εἰκόνας ὅλοι τὴν ἀναγνωρίζουν καὶ τὴν τονίζουν. Ὁ Albalat, ὀνομάζει τὴν εἰκόνα «μαγεία τοῦ ὕφους». Ὁ Γ. Θέμελης, λέγει ὅτι «ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας εἶναι γλῶσσα εἰκόνων καὶ ὄχι ἔννοιων. Στὴν εἰκόνα γίνεται ἡ μετουσίωση τοῦ νοήματος σὲ αἰσθητικὴ μορφή, ἡ μεταστοιχείωση τῆς πραγματικότητας σὲ ποιητικὴ πραγματικότητα». Ὁ Κ. Παπανικολάου: «Ἡ εἰκόνα εἶναι τὸ λογοτεχνικὸ μέσο μετὸ ὁποῖο ὑλοποιούμε καὶ αἰσθητοποιούμε τὶς ἰδέες μας. Εἶναι ὁ ὕλικός χρωματισμός, πού δίνουμε σὲ μιὰ ἔννοια. Τὸν ὕλικό αὐτό χρωματισμό τὸν παίρνει ἡ φαντασία καὶ πλάθει μετὸ αὐτὸν ἓνα πίνακα, μιὰ εἰκόνα. Χωρὶς εἰκόνες, ὁ λόγος, πεζὸς καὶ ἕμιμετρος, θὰ ἦταν ἄτονος, ἄψυχος, κουραστικός. Ἡ εἰκόνα δίνει ζωὴ καὶ χρῶμα στὸ λόγο». Καὶ ὁ Β. Καλογεράς: «Εἰκόνα ὀνομάζουμε τὴν ἐποπτικὴ καὶ ἀνάγλυφη παράσταση κάποιου γεγονότος, ἔτσι πού ἔχομε τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ βλέπομε ὀλοζώντανο μπροστὰ μας».

Μὲ θαυμασιμὸ στεκόμαστε μπροστὰ σὲ τέτοιες εἰκόνες, εἴτε τοῦ χρωστήρα τοῦ ζωγράφου, εἴτε τῆς πέννας τοῦ λογοτέχνη. Μετέτοιες εἰκόνες πρέπει καὶ ὁ μαθητὴς νὰ ἐκφράξῃ τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του, ἂν θέλομε ἢ ἐκθεσὴ του νὰ ἐξῆ ἀξία λογοτεχνική.

Βοήθημα, γιὰ τὴν ἀσκηση τῶν μαθητῶν καὶ στὸ ἐκφραστικὸ αὐτὸ μέσο, θὰ σταθῆ πάλι τὸ ἀναγνωστικὸ, σὲ κάθε σελίδα τοῦ ὁποῖου συναντοῦμε τὴν εἰκόνα. «Ὅλοι οἱ θάλαχοι τῆς περιφέρειᾶς ἐκεῖνης ἦσαν στὸ πόδι, στολισμένοι καὶ μετὰ κερὶὰ στὰ χέρια ἐπερίμεναν τὴν Ἀνάστασι. σελ. 9». «Κτυπᾶς (καμπάνα) καὶ τῶν περιστερῶν τὸ κάτασπρο κοπάδι, ξελογιασμένον ἀψήλωσε τὸ γαλανὸ τὸ βράδυ. σελ. 26». «Μιὰ γυναῖκα μετὰ νησιώτικη μανδύλα, ἐχύθηκε μέσα στὸ πλῆθος καὶ ἀγκάλιασε τὸ λοχία κλαίοντας ἀπὸ χαρὰ. σελ. 31». «Μέσ' στὸ πλατὺ τὸ πέλαγο καράβι ταξιδεύει. σελ. 33». «Πόσο θὰ ἐσάστιζε ὁ διαβάτης, ἂν περνώντας ἐβλεπε ἓνα Γραικό, ἓνα γενίτσαρο καὶ ἓνα Βενετσιᾶνο, γονατισμένους σιμὰ - σιμὰ, νὰ χύνουν μαῦρο δάκρυ σ' ἓνα τάφου λιθάρι. σελ. 38». «Καὶ μέσα στὴ θολόκτιστη ἐκκλησιά... τὸ φοβισμένον φῶς τοῦ κανδηλιοῦ τρεμάμενον τὰ ὄνειρα ἀναδεύει καὶ γύρο τὰ σκλαδόπουλα μαζεύει. σελ. 48». «Ἐνα πράσινο χαλὶ σμίγει μετὰ τὸ ἄλλο, τὸ γαλάζιο· ἄσπρα σημάδια στὸ ἓνα φαίνονται οἱ γλάροι, μαῦρες καὶ κίτρινες πινελιᾶς στὸ ἄλλο οἱ ἀγγελᾶδες. σελ. 148». «Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀναβαίνει ἐν μέσω τοῦ καλπασιμοῦ τῶν Ἰππων καὶ τοῦ ἤχου τῶν τυμπάνων καὶ σαλπίγγων, ἐνῶ τὰ μισοφέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος τῆς δύσεως... Καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, φιλεῖ τὸν ἔρθιον νεκρόν. σελίδες 226 καὶ 228». «...οἱ καπνοὶ ἀπὸ τὰς καλύβας καὶ τοὺς

καταυλισμούς τῶν ἀνδρῶν ἀνέβαινον ἀργά, ὡς θυσίαι δικαίων. σελ. 245». «Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχι, περπατῶντας ἢ Δόξα μονάχη, μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ. σελ. 329».

Καὶ ὅταν οἱ μαθητὲς καθοδηγηθοῦν νὰ ἀνακαλύπτουν στὰ κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἢ σὲ ἄλλο. κείμενα ποὺ διαβάξουν τὶς εἰκόνες αὐτὲς καὶ νὰ ἐκτιμοῦν τὴν ἀξία τους, θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ παρατηροῦν καὶ οἱ ἴδιοι τὴ φύση καὶ τὴ ζωὴ μὲ τὰ μάτια τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ λογοτέχνη καὶ νὰ πλαστουργοῦν εἰκόνες μὲ τὶς πιὸ λεπτὲς ἀποχρώσεις, ὅπως τὸ βλέπομε στὶς ὑπ' ἀριθ. 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 14, 18, 19, 28, 33, 44, 45, 68, 87, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 134, 146, 148, 150, 152, 153, 157, 167, 168, 172, 173, 176, 180, 181, 206, 215, 233, 234, 235, 239, 240, 243, 256, 285, 286, 295, 301, 302, 310, 315, 321, 323, 324, 326, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 339, 340, 345, 346, 347, 348, 350, 352, 353, 354, 355, 362, 364, 368, 373, 376, 390, 396, 397, 408, 412, 414, 416, 418, 419, 424, 425, 426, 429, 433, 435, 439, 441, 445, 447, 450, 451, 455, 460, 461, 463, 464, 467, 468, 472, 475, 477, 478, 479, 481, 496, 501, 505, 511, 513, 514, 515, 516, 518, 519, 521, 522, 525, 526, 530, 531, 533, 536, 537, 538, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 553, 554 ἐκθέσεις τους. Μὲ εἰκόνες ἐκφράζονται καὶ στὶς ἐπόμενες πέντε ἐκθέσεις.

506. Ὁ ταχυδρόμος

Καβάλα στὸ ψαρι τοῦ ἄλογο, ξεπρόβαλε ξαφνικὰ ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βράχο τοῦ χωριοῦ μας.

Προχώρησε δυὸ τρία βήματα μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἐκκλησάκι, ὅταν ἔβγαλε τὴν τρουμπέτα του καὶ σφύριξε δυνατὰ. "Ὅλα τὰ βλέμματα τῶν ἀνθρώπων στράφηκαν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ὁ μπαριμπα - Γιώργης, ὁ ταχυδρόμος, γέρασε ὁ καημένος. Τὸν ἔφαγαν οἱ καλοκαιρινὲς ζέστες καὶ τὰ ταξίδια. Σὲ λίγο ἔφτασε στὸ κοινοτικὸ γραφεῖο κι ἄρχισε νὰ διαβάξῃ τὰ γράμματα. "Ὅλοι τὸν περικύκλωσαν. Γιὰ μιὰ στιγμή ἔνα δυνατό κύμα ἀνθρώπων μὲ ἔσπρωξε καὶ μὲ ἔριξε καταγῆς.

— Κωσταντῖνος Καρεμφύλλης, ἀκούστηκε ἔξαφνα μιὰ φωνή!

Ἀμέσως σηκώθηκα ἐπάνω, τὸ ἄρπαξα καὶ χωρὶς νὰ δώσω σὲ κἀνένα λογαριασμό, ἔφτασα στὸ σπίτι καὶ τὸ ἔδωσα στὸν πατέρα μου.

Ὁ μπαριμπα - Γιώργης, ὁ γραμματοκομιστής, πήρε τὸ ἄλογό του καὶ τραβῶντας τὸ χαλινὸ, χάθηκε. Τράβηξε γιὰ ἄλλο χωριό.

Σήμερον, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Τριαντάφυλλος Κ. Καρεμφύλλης. Ἰάξη Σ'.

Τὸ θέμα καὶ τὸ ὕλικό τῆς ἐκθεσης τὸ δίνει ὁ ἀγροτικὸς ταχυδρόμος,

πού κάμνει τήν παρουσία του στό χωριό, πολλές φορές τήν έβδομάδα. Τόν βλέπουν τά παιδιά πάντοτε καθαλάρη, νά παρουσιάζεται μέ τήν τρουμπέτα του από τό ίδιο σημείο τοῦ χωριοῦ καί νά μοιράζη τά γράμματα στόν ίδιο τόπο καί μέ τόν ίδιο τρόπο. Ἡ ἔκθεση αὐτή εἶναι πραγματικά μιὰ ὀλοζώντανη καί ἀνυπέβλητη περιγραφή.

Ἄλλες οἱ παραστάσεις, ἀπό τήν ἐργασία τοῦ ταχυδρόμου, ἔχουν ἀποτυπωθῆ στή συνείδηση τῶν μαθητῶν καί ἔχουν γίνει ἀνεξίτηλες εἰκόνες. Γι' αὐτό καί τό μοναδικό ἐκφραστικό μέσο, μέ τό ὁποῖο στοιχειοθετεῖ ὁ μαθητής τήν ἔκθεσή του εἶναι μιὰ σειρά ἀπό εἰκόνες. Πρῶτη εἰκόνα: Ὁ ταχυδρόμος καθαλάρης στόν ἀνατολικό βράχο τοῦ χωριοῦ. Δεύτερη εἰκόνα: Ὁ ἴδιος μπροστά στό ἐκκλησάκι, μέ τήν τρουμπέτα στό στόμα, γνωστοποιεῖ τήν ἄφιξή του. Τρίτη εἰκόνα: Ὅλοι οἱ κάτοικοι, στό ἄκουσμα τοῦ ἤχου, στρέφουν τά βλέμματα πρὸς τήν ἀνατολή καί παρακολουθοῦν τόν ἐρχομό του. Τέταρτη εἰκόνα: Ἐνα πλῆθος ἀνθρώπων περικυκλώνουν τό κοινοτικό γραφεῖο, ὅπου σταθεμεῖ ὁ ταχυδρόμος γιά τή διανομή τῶν ἐπιστολῶν. Πέμπτη εἰκόνα: Ὁ συγγραφέας ξαπλωμένος καταγῆς, ἀπό τό κύμα τῶν ἀνθρώπων πού τόν ἔσπρωξε. Καί ἕκτη εἰκόνα, πάλι τοῦ ταχυδρόμου, πού φεύγει γιά ἄλλο χωριό. Εἰκόνες ζωντανές, σά νά θγῆχαν ἀπό τό χρωστήρα ἐνὸς μεγάλου ζωγράφου.

507. Ἡ προσευχή

Ντίν! ντίν! ἀκούεται τό μικρὸ κουδούνι τοῦ σχολείου!

Ἄλλες οἱ τάξεις κάνουν τριάδες μπροστά στά σκαλιά! Ἄφου ἔπαψαν οἱ φωνές τῶν παιδιῶν, ὁ δάσκαλος φωνάζει ἀπό τό πέμπτο σκαλοπάτι:

— Ποιὸς ξέρεי καλά τήν προσευχή;

Κανέννας δὲ σηκώνει χέρι!

— Ἐλα, Εὐταξία, νά μᾶς τήν πῆς, ξαναλέει ὁ δάσκαλος.

Ὁ Εὐταξίας, κορδωμένος, μέ τή σάκα στόν ὦμο, ἀνεβαίνει καί σταματᾶ στό τρίτο σκαλί. Ἀνοίγει τό στόμα του:

— «Ἄγιος ὁ Θεός, ἄγιος ἰσχυρός, ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς». Καί συνεχίζει: «Πάτερ ἡμῶν...».

Ἄλλοι σταυρώνουν τά χέρια, σάν τό Χριστούλη στήν ἀγκαλιά τῆς μάνας του καί βλέπουν καί ἀκοῦν. Ὅταν τελείωσε τό «Πάτερ ἡμῶν» μιὰ ἄλλη προσευχή ἀκούεται, πού τήν τραγουδοῦν ἔλα τά στόματα τῶν παιδιῶν:

— Γλυκιὰ μητέρα τοῦ Χριστοῦ, μεγάλη Παναγία...».

Σιωπηλά τώρα τά παιδιά, ἀνεβαίνουν στίς αἰθουσες.

Σήμεντρα 4 Νοεμβρίου 1950. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Ἡ πρωινή προσευχή γίνεται θέμα καί τροφοδοτεῖ τήν πένα τοῦ συγ-

γραφεία, ό όποιος μέ μιά έξαιρετική περιγραφή και άρκετά διαλογικά στοιχεία, μᾶς δίνει ανάγλυφη τήν εικόνα τῆς προσευχῆς.

Ό συγγραφέας δέ αὐτός, ἀνῆκει στούς ἰκανοὺς ἐκείνους μαθητές, πού πρῶτοι ἀπ' ὅλους σπεύδουν νά ὀλοποιήσουν, μέ τόν καλύτερο τρόπο, τὸ νέο ἐκφραστικό στοιχείο, πού τοὺς ζήτησε ὁ δάσκαλος. Καί βλέπομε μέ πόση σαφήνεια καί παραστατικότητα ζωγραφίζει μέ τήν πένα του τήν εικόνα τῆς πρωινῆς προσευχῆς τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου.

508. Ἡ νύχτα

Νά την! κατεβαίνει ἀργά ἀργά τὰ μονοπάτια τοῦ βουνοῦ!

Μέτρια στό ἀνάστημα, μέ ξέπλεκα μαλλιά καί μέ μακριά φουστάνια, σκορπίζει σέ ὅλη τῆ γῆ τὸ χειροπιαστό σκοτάδι, ὅπως ὁ γεωργός σκορπίζει τὸ σπόρο στό χωράφι του! Αὐτὴ ξεκουράζει τοὺς ἐργατικούς ἀνθρώπους. Αὐτὴ μᾶς σφραγίζει τὰ μάτια κάθε θράδου. Μέσα σ' αὐτὴ γεννήθηκε καί ὁ Σωτήρας τοῦ κόσμου. Μέσα σ' αὐτὴ φαίνεται καί ὁ δορυφόρος τῆς γῆς!

Τί καλά πού τὰ κανόνισε ὁ πάνσοφος Θεός! Μᾶς ἔδωσε τήν ἡμέρα νά δουλεύουμε, ἀλλὰ μᾶς ἔδωσε καί τὴ νύχτα νά ξεκουραζόμαστε!...

Γαλάτιστα 30-11-1957. Δῆμητρα Γρηγ. Γούσιου. Τάξη Στ'.

Ἡ νύχτα πού ἔρχεται νά σκεπάσει τὸ χωριό, ἀναταράζει τὸν ψυχικὸ κόσμο τῆς μαθήτριας καί τὴν ἐμπνέει σκέψεις καί κρίσεις.

Μεταρσιώνει τὸ πνεῦμα της καί πιὸ πολὺ μετεωρίζει τὴ φαντασία της, νά μᾶς περιγράψει μέ καταπληκτικὴ τέχνη τὴν εἰδυλλιακὴ αὐτὴ εικόνα τῆς νύχτας, πού κατεβαίνει τὸ μονοπάτι τοῦ βουνοῦ. Εἰκόνα ἀνυπέβλητη σέ χρῶμα καί δύναμη. Καί εἶναι μιά εικόνα, πού δὲν τὴν εἶδε ἡ μαθήτρια. Τὴν ἔπλασε μέ τὴ δύναμη τῆς φαντασίας της. Καί ἔχει τέτοια πλαστικότητα πού θά τὴ ζήλευε καί ἕνας λογοτέχνης. Νομίζεις πὼς βλέπεις μιά πραγματικὴ βασίλισσα, ντυμένη μέ ἕνα ποδήρη χιτώνα καί μέ ξέπλεκα μαλλιά, νά προχωρῆ μέ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπειά της καί νά σκορπίσει στὴ γῆ τὸ σκοτάδι. Καί ἡ εικόνα αὐτὴ δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸ αἰσθητικὸ στοιχείο τῆς ἐκθεσης. Ἔρχονται γιὰ ἐνίσχυση καί ἄλλα ἐκφραστικά μέσα. Τὸ ἐπίρρημα «ἀργά ἀργά», ἡ παρομοίωση τῆς νύχτας μέ γεωργὸ πού σκορπίζει τὸ σπόρο στό χωράφι καί ἡ ἐπανάληψη τῶν λέξεων «αὐτὴ» καί «μέσα».

509. Οἱ χῆνες

Σκοινὶ σχημάτιζαν ὅταν πετοῦσαν στὰ σκόρπια σύννεφα!

Σωστός στρατός! Ὁ λοχαγὸς προστάζει, χτυπώντας τὰ φτερά του! Ὁ

νωματάρχης παραμονεύει από τὸ παρατηρητήριό του, μετὰ τὰ σπασμένα γυαλιά του! Μπάμ!... ἀκούστηκε μιὰ τρομερὴ τουφεκιά, πού σκίζοντας τὰ ρεύματα τοῦ ἀέρα, φτάνει στὶς χῆνες!

Σὲ λίγο ξέκοψε ἕνας στρατιώτης ἀπὸ τὸ λόχο καὶ ἀφήνοντας τὰ φτερά του ἐλεύθερα, ἔπεσε φαρδιά πλατιά μέσα στὸ ἀλώνι!

Σήμαντρα 19 - 3 - 1950. Ὅμαδικὴ ἔκθεση Χαραλ. Ἰ. Εὐταξία, Γαβρ. Γ. Νατσπούλου, Ἀναστ. Δ. Μαλλιαροπούλου, Σωτηρ. Π. Νατσπούλου, μαθητῶν Ε' τάξης.

Ὁ ἐνωμοτάρχης βγῆκε γιὰ κυνήγι. Αὐτόπτες μάρτυρες τῆς σκηνῆς μιὰ ομάδα μαθητῶν. Τὸ θέμα ἄριστο γιὰ ἔκθεση. Οἱ ἐντυπώσεις πού συλλέγουν γίνονται ὕλικό, μετὰ τὸ ὁποῖο οἱ συγγραφεῖς συνθέτουν τὴν ἔκθεση. Ἡ ἔκθεση εἶναι μιὰ μικρὴ περιγραφή. Τὴν ἀποτελοῦν μόνο ἑπτὰ φράσεις.

Εἶναι ὅμως καλοδουλεμένη μετὰ ἕνα θαυμάσιο λεκτικὸ, καὶ πλουσιότατη σὲ αἰσθητικὴ ὀμορφιά, τὴν ὁποία δημιουργοῦν κυρίως οἱ συναρπαστικὲς εἰκόνες. Ὅλη ἡ ἔκθεση εἶναι μιὰ σύνθετη εἰκόνα. Ψηλά στὸν οὐρανὸ οἱ χῆνες πού πετοῦν στὰ σκόρπια σύννεφα. Δίπλα ὁ ἀρχηγὸς τους πού προστάζει. Καὶ στὸ ἔδαφος ὁ «νωματάρχης» μετὰ τὰ σπασμένα γυαλιά του παραμονεύει τὰ θηράματα. Ἄλλο διακοσμητικὸ στοιχεῖο καὶ ἡ χήνα πού πέφτει νεκρὴ στὸ ἀλώνι. Εἶναι εἰκόνες ἔντονες, ζωντανές, πού τίς ἀποδίδουν οἱ μαθητὲς μετὰ τὴ γραφίδα τους, ὅπως θὰ τίς βλέπαμε καὶ σὲ ἕνα ζωγραφικὸ πίνακα. Στολίδι τῆς ἔκθεσης εἶναι καὶ ἡ διπλὴ παρομοίωση τῶν πουλιῶν, μετὰ «σκοινί» καὶ μετὰ «σωστὸ στρατὸ» καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τους μετὰ «λοχαγὸ». Ἰδιαιτέρω χρῶμα δίνουν καὶ τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα «σκόρπια σύννεφα», «σπασμένα γυαλιά», «τρομερὴ τουφεκιά». Ἐπίσης τὰ ἐκλεκτὰ ἐπιρρήματα «ἔπεσε φαρδιά, πλατιά». Καὶ ἡ λέξις ἐνωμοτάρχης, πού παίρνει τὸ τοπικὸ χρῶμα καὶ γίνεται «νωματάρχης», ὅπως ἀκριβῶς ἀκούεται στὴ λαϊκὴ γλῶσσα τοῦ χωριοῦ, δίνει στὴν ἔκφραση φυσικότητα καὶ ζωντάνια.

510. Μιὰ ἐκδρομὴ στὴν Ἁγία Κυριακὴ

Οἱ πρῶτες ἡλιαχτίδες ἔλυσαν τὸ χωριό. Ὅλη ἡ πλάση γελαστή, χαρωπὴ! Μετὰ τὸ γλυκοχάραμα τοῦ ἡλιοῦ, ὅλος ὁ κόσμος μετὰ ὄρεξη καὶ ὄρμη, ἄρχισε τὴ δουλειά!

Μετὰ τὴν ἴδια ὄρεξη πᾶμε καὶ μεῖς σήμερα στὸ σχολεῖο! Τὰ παιδιὰ ἀχόρταγα ρουφοῦν τὸ γάλα τοῦ συσσιτίου. Καὶ ἡ ὥρα περνᾷ. Ἡ χαρούμενη εἴδηση δὲν ἄργησε νὰ διαδοθῆ. «Θὰ πᾶμε ἐκδρομὴ». Ἡ χαρὰ μας ἦταν «πολυθόρυθη». Καὶ τώρα ξεκινᾶμε! Περνοῦμε λαγκάδια, ἐρημοκλήσια, βουνοπλαγιές, θεόρατα φαράγγια, πανύψηλα δέντρα, κοιλάδες, λάκκους, ὀργωμένα χωράφια, πρασινάδες! Τὸ «τρελλ' ἀγέρι» φυσοῦσε καὶ ὄρσοιζε τὰ ροδοκόκκι-

να μάγουλά μας. Τέλος ό δρόμος μάς έφερε στην ώραία τοποθεσία τής 'Αγίας Κυριακής. Τι ώραία πρασινάδα! Τι βαθύσκιωτα δέντρα! Τι γάργαρα και κρυστάλλινα νερά! Τι ώραία τοποθεσία! Τι μαγεία! Τι όμορφιά! Τά παιδιά σάν τρελοκάτσικα σκορπίστηκαν έδω κι εκεί! Μετά τό φαγητό πήγαμε νά δούμε και τούς καταρράκτες! Μέ τι όρμη έπεφτε τό νερό μέσα σέ κείνους τούς θεόρατους βράχους! "Όλοι έκθαμβοί στεκόμασταν μπροστά σ' αυτό τό θέαμα! 'Αφρισμένο και μανιασμένο τό νερό διέσχιζε τούς βράχους, τά πλατάνια και παράσερνε ό,τι έθρισκε μπροστά του!

Και μ' αυτές τίς εικόνες στό νοϋ μας ξαναγυρίσαμε στά σπίτια μας.

Γαλάτιστα, σχολ. έτος 1957-58. Βενετία Β. Παπαβασιλείου. Τάξη Στ'.

'Η έκδρομή αυτή φαίνεται ότι κάμνει ιδιαίτερη έντύπωση στη μαθήτρια. Πραγματικά την ένθουσιάζει. Γι' αυτό και την κάμνει θέμα σέ μιá έκθεσή της.

Και περιγράφει στην έκθεση αυτή τίς έντυπώσεις και τά συναισθήματά της μέ γλώσσα λογοτεχνική. "Όλη ή έκθεση είναι ένα μπουκέτο από στολίδια του λόγου. Στην προλογική της φράση έχομε μιá μεταφορά «ήλιαχτίδες έλουσαν τό χωριό». Ακολουθεί μιá προσωποποίηση «ή πλάση γελαστή, χαρωπή». Έπειτα έχομε τή σκηνογραφία τής έκδρομής, την όποία περιγράφει παραστατικότερα μέ τό σχήμα του πλεονασμού, πού τό αποτελούν τά έννια συγκεκριμένα ούσιαστικά «λαγκάδια, έρημοκλήσια, θουνοπλαγιές...». Τή χαρά για την είδηση τής έκδρομής την εκφράζει μέ τό επίθετο «πολυθόρυβη». Και επειδή ή λέξη είναι ξένη, την κλείνει σέ εισαγωγικά! Δάνειες είναι και οι λέξεις «τό τρελλ' άγέρι». Ιδιαίτερη αισθητική αξία έχουν και τά άλλα κοσμητικά επίθετα «ροδοκόκκινα μάγουλα, βαθύσκιωτα δέντρα, γάργαρα και κρυστάλλινο νερό, θεόρατοι βράχοι, αφρισμένο και μανιασμένο νερό». Φυσικό χρώμα στην έκφραση δίνουν και οι σύνθετες λέξεις «γλυκοχάραμα, έρημοκλήσια, ροδοκόκκινα, βαθύσκιωτα, τρελοκάτσικα». Για τίς εξαιρίες τώρα εικόνες του τοπίου τής έκδρομής και των καταρρακτών, πού ζωγραφίζει τόσο άριστοτεχνικά, δέν είναι ανάγκη νά κάνουμε έμεις λόγο. Την αισθητική τους αξία την ξέρει και ή μαθήτρια και την τονίζει στην τελευταία φράση: «Και μ' αυτές τίς εικόνες στό νοϋ μας ξαναγυρίσαμε στα σπίτια μας». 'Η μαθήτρια αυτή μπήκε στό πνεϋμα του λογοτεχνικού ύφους.

Βλέπομε λοιπόν ότι και ή εικόνα δέν είναι άπρόσιτη στη μαθητική πένα. Έχει και ό μαθητής του δημοτικού την ικανότητα νά άποφεύγει τό άπλό, τό ξηρό και μονότονο ύφος και νά εκθέτη τίς σκέψεις του μέ εικόνες πραγματικές ή φανταστικές. Και μάλιστα μέ εικόνες ζωηρές, γραφικές, ανάγλυφες, πολύχρωμες και συναρπαστικές, σωστές ζωγραφίες τοπίων, πραγμάτων, ζώων, ανθρώπων, σκηνών κ.λ.π. πού δίνουν στό λόγο ζωντάνια, παραστατικότητα, δύναμη και χάρη.

ΙΣΤ΄. Η ΣΚΗΝΗ

“Όταν στήν εικόνα παρεμβάλλη ὁ συγγραφέας καί διάφορα πρόσωπα, πού βρίσκονται σέ διαρκή κίνηση καί δράση, τότε ἡ εικόνα μεταβάλλεται σέ σκηνή. Ἡ παρουσία αὐτῆ τῶν προσώπων, πού διαδραματίζουν ἄλλα πρωτεύοντα καί ἄλλα δευτερεύοντα ρόλο, ἢ στιχομυθία πού διεξάγεται μεταξύ τους καί ἡ δράση τους γενικά, δίνουν στή διήγηση μιᾶ εὐχάριστη νότα, ἐντείνουν τήν προσοχή καί τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη καί δίνουν στό λόγο ἰδιαίτερο κάλλος, παραστατικότητα καί χρῶμα ξεχωριστό. Καί ἡ κεντρική ἰδέα πού τυχόν ἐπιδιώκει νά ἀναπτύξη ὁ συγγραφέας, γίνεται περισσότερο κατανοητή, μέ τή συγκεκριμένη πράξη καί τή συμπεριφορὰ τῶν προσώπων τοῦ διηγήματος.

Τέτοιες σκηνές, στίς ὁποῖες πρωταγωνιστοῦν γνωστά μας πρόσωπα, τίς βλέπομε καί τίς ζοῦμε στήν καθημερινή μας ζωή. Στό σπίτι μέ τὰ συγγενικά μας πρόσωπα, στό σχολεῖο, στό παιγνίδι, στό δρόμο μέ φιλικά μας πρόσωπα, στήν πλατεία, στίς γιορτές, στόν τόπο τῆς ἐργασίας κ.λ.π. μέ ἄλλα πρόσωπα τοῦ χωριοῦ.

Ἄφθονες σκηνές θά βροῦμε καί στό ἀναγνωστικό. «Οἱ ἄνδρες τὸν περικύκλωσαν περίεργοι νά ἰδοῦν. Καί ὁ Μιχάλης, σηκώνοντας ὑψηλά, ἔδειξε τὸ ἱερὸ βιβλίον τρυπημένο ἀπὸ μιᾶ σφαῖρα. σελ. 31». «Μέ τὸ φῶς μιᾶς λάμπας πετρελαίου, ὁ Κωνσταντῖνος μαζί μέ τὸ διάδοχο, τοὺς πρίγκιπες καί τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Ἐπιτελείου, ἐμελετοῦσε τοὺς χάρτες καί ἐσημείωνε διάφορες διαταγές... Ἦρχοντο κάθε στιγμή ἀγγελιαφόροι καί ὁ τηλεγράφος ἐδούλευε. Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί καί στρατιῶτες, κινοῦνται διαρκῶς, ἄλλοι καπνίζουν καί τραγοῦδοῦν. σελ. 91». «Καί ὅταν ἄκουσε ὅτι ὁ καλὸς ἐπευφημοῦσε καί μέ ἀναμμένες λαμπάδες συνῶδευε τὸν πυρπολητὴ στήν ἐκκλησία τῶν Ψαρῶν, μέ δυσκολία οἱ γυναῖκες, πού παρέστεκαν στὸν τοκετό τῆς, κατώρθωσαν νά τὴν ἐμποδίσουν νά τρέξη καί ἐκείνη κοντά του. σελ. 109». «Ἐνὼ μεταφέρουν τὰ σταφύλια μέσα στὰ πλεκτὰ καλάθια τὰ πηγαίνουν στὰ πατητήρια, στοὺς ληνοὺς, ἀλληλοπειράζονται, χοροπηδοῦν, φωνάζουν σὰν νά θέλουν νά χαιρετήσουν ἔτσι τὸ καινούργιο κρασί, σελ. 124». «Καί εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦς, προστίθενται οἱ κλαυθμοὶ καί οἱ ὄδυρμοι τῶν προσερχομένων εἰς τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν. Ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος διακόπτει τὴν τραγικὴν σκηνήν. Αἱ μητέρες ἀποχαιρετοῦν τὰ τέκνα των, αἱ γυναῖκες ρίπτονται εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν συζύγων. Οἱ τελευταῖοι ἀσπασμοὶ συγχέονται μέ τὸν κρότον τῶν ξιφῶν καί τῶν ἀσπίδων. σελ. 175». «Μεταγωγικὰ αὐτοκίνητα, φορητὰ χειρουργεῖα διήρχοντο μέ ταχύτητα κινηματογραφικῆς ταινίας. Καί εἰς ὄλων τὰ πρόσωπα ἡ ἀγωνία, ἡ ἀδημονία διὰ τὴν ἔκθασιν τῆς μάχης, σελ. 259».

Οἱ σκηνές αὐτές καί τόσες ἄλλες πού θά συναντήσουμε καί θά ἀνα-

λύσουμε στὰ κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ, θὰ μᾶς δώσουν τὰ ὑποδείγματα, γιὰ νὰ καθοδηγήσουμε τὰ παιδιά, νὰ παρουσιάξουν καὶ αὐτὰ στὰ γραπτὰ τους παρόμοιες σκηνές, ὅπως τὸ εἶλεπομε στὶς ὑπ' ἀριθ. 2, 152, 233, 324, 338, 354, 415, 432, 433, 446, 460, 495, 509, 518, 533, 546 ἐκθέσεις τους καὶ στὶς ἐπόμενες πέντε.

511. Ἀνάθει τὸ γειτονικὸ τζάκι

Ἄραχνιές πέφτουν! Φωτιὰ ἀνάθει! Καπνὸς ντουμάνι!

Ἡ γειτονιά στὸ πόδι! Ἡ Ρούλα ἑλοένα μὲ τὴ βρεγμένη πάνα σβήνει φωτιές! Ἡ Σούλα κουβαλάει κουβάδες νερό! Καὶ ὁ μπαρμπιπα - Δημητρός μὲ τὴ σκάλα ἀνεβαίνει στὰ κεραμιῖδια! Τὸ σπίτι θόλωσε ἀπὸ τὸν καπνὸ! Ὁ Θωμάκος, ὁ πιὸ μικρὸς, ἔπιασε τὴν ἀχυρώνα ἀπὸ τὸ φόβο του!

Σιγὰ σιγὰ ὅμως οἱ φωτιές παύουν καὶ ὁ Θωμάκος ξαναβγαίνει ἀπὸ τὴν ἀχυρώνα χλωμός. Τώρα τὸ τζάκι εἶναι ἤσυχο!

Σημειωτὰ 17 - 1 - 1951. Ἑλένη Κ. Καραμυθόλλη. Τάξη Ε'.

Ἡ ἔκθεση γράφηκε στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα. Τότε ποὺ τὰ τζάκια τροφοδοτοῦνται μὲ τὶς μεγαλύτερες ποσότητες τῶν ξύλων, γιὰ νὰ ζεστάνουν τὴν οἰκογένεια. Συμβαίνει ὅμως πολλὲς φορές νὰ ἀνάψη καὶ ἡ καπνοδόχος, μὲ κίνδυνο μάλιστα νὰ μεταδώσῃ τὴ φωτιὰ σὲ ὅλο τὸ σπίτι. Καὶ γιὰ νὰ προληφθῇ ἓνα τέτοιο ἐνδεχόμενο, ὅλη ἡ γειτονιά μπαίνει σὲ συναγεριμὸ.

Μιὰ τέτοια σκηνὴ ξετυλίχθηκε καὶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, μπροστὰ στὰ μάτια τῆς μαθήτριας, τὴν ὁποία καὶ μᾶς περιγράφει. Στὴν ἀρχὴ εἶλεπε μιὰ τρομακτικὴ εἰκόνα. Φλόγες φωτιᾶς πετάζονται ἀπὸ τὸ διπλανὸ τζάκι καὶ πυκνὸς καπνὸς σκεπάζει τὰ γύρω. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ τὴ ζωγραφίζει μὲ τρεῖς μικρὲς φράσεις. «Ἄραχνιές πέφτουν. Φωτιὰ ἀνάθει. Καπνὸς ντουμάνι». Καὶ ξαφνικὰ ἡ εἰκόνα μεταβάλλεται σὲ σκηνή. Πλῆθος ἀνθρώπων συγκεντρώνονται γύρω στὸ σπίτι. "Ὅλοι τους βρίσκονται σὲ πυρετώδη κίνηση καὶ δράση. Τὴ σκηνὴ αὐτὴ τὴν ἀπεικονίζει παραστατικότερα μὲ ἄλλες ἔξι σύντομες φρασσοῦλες. «Ἡ γειτονιά στὸ πόδι. Ἡ Ρούλα σβήνει φωτιές. Ἡ Σούλα κουβαλάει νερό...». Καὶ τὴ λύση τοῦ ἐπεισοδίου τὴ δίνει ἓνα τρίτο σχῆμα, ἡ ἀντίθεση. «Σιγὰ σιγὰ ὅμως οἱ φωτιές παύουν καὶ ὁ Θωμάκος ξαναβγαίνει ἀπὸ τὴν ἀχυρώνα. Τώρα τὸ τζάκι εἶναι ἤσυχο».

512. Ἡ θεία μου

Κυριακὴ ἦταν. Ἡ ὥρα ἔντεκα. Ἄρρωστη ἤμουν. Μὲ τυλιγμένο τὸ κασκόλ στὸ λαιμό!

Τράκ! ἀκούγεται ἡ πόρτα! Ποιός;... φωνάζω! Μιά ἡλικιωμένη γυναίκα, μαυροντυμένη, μὲ μαντίλα στὸ κεφάλι, παρουσιάστηκε! Μιά φωνὴ ἀκούγεται! Δυὸ ἀγκαλιές ἀνοίγουν!... Δυὸ ἀδελφές ἀγκαλιασμένες στέκονται καὶ κλαῖνε!... Χρόνια ἔχουν νὰ ἀνταμωθοῦν!... Βουβές στεκόμασταν μὲ τὴν ἀδελφή μου τὴ Μαίρη! Συγκινητικὴ ἦταν ἡ σκηνὴ αὐτή! Τέσσερις μέρες κάθησε. Τὴν περιποιηθήκαμε μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση.

Τὸ πράσινο λεωφορεῖο πρόβαλε! Τὴν ξεπροβοδήσαμε καὶ ἔφυγε!

Γαλιάντα 23-11-1957. Βενετία Β. Παπαθασίλειου. Τάξη Στ'.

Ἡ ἐπίσκεψη τῆς θείας γίνεται ὑπόθεση τῆς ἔκθεσης. Μιά ὑπόθεση συνηθισμένη, στὴν ὁποία ὅμως ἡ μαθήτρια δίνει ωραία πλοκὴ, τὴ φωτίζει μὲ μιὰ ἀπαραμίλλη περιγραφή καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία βγαίνει καὶ ἡ κεντρικὴ ἰδέα ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια δημιουργεῖ ἀρρηκτους δεσμούς ἀνάμεσα στὰ μέλη της.

Καὶ σὲ αἰσθητικὰ στοιχεῖα ἡ ἔκθεση δὲν ὑστερεῖ. Ἡ ἀρρώστια, αἰσθητοποιεῖται μὲ ἓνα κασκόλ τυλιγμένο στὸ λαιμό. Ἡ ἀφιξὴ τῆς θείας, μὲ ἓναν ἤχο στὴν ἐξώπορτα. Τὸ πορτραῖτο τῆς θείας, μὲ δυὸ μετοχές καὶ δυὸ οὐσιαστικά «Μιά ἡλικιωμένη γυναίκα, μαυροντυμένη, μὲ μαντίλα στὸ κεφάλι». Ἡ σκηνὴ τῆς συνάντησης τῶν δυὸ ἀδελφῶν, μὲ δυὸ ἀριστουργηματικὲς εἰκόνες. «Δυὸ ἀγκαλιές ἀνοίγουν». «Δυὸ ἀδελφές ἀγκαλιασμένες κλαῖνε». Δυὸ ἄλλα βουβὰ πρόσωπα, ἡ συγγραφέας μὲ τὴ μικρότερη ἀδελφή της, τὴ Μαρία, συμπληρώνουν σὰ διακοσμητικὸ στοιχεῖο τὴ σκηνή. Καὶ τέλος, τὴν ἀναχώρηση τῆς θείας, τὴ συμβολίζει τὸ πράσινο λεωφορεῖο.

513. Ἡ ξενιτιά

Ἄργα ἄργα, ἀνέβαινα τὸν ἀνήφορο τοῦ βουνοῦ!

Ἦταν ἓνα ἀνοιξιὰτικο ἡλιοθασίλειμα, ὅταν ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἀντίκρισα τὴν ἀγαπημένη μου πατρίδα!... Ὁ δρόμος μωσκοβολοῦσε καὶ οἱ παιδικές μου ἀναιμνήσεις γύριζαν στὸ μυαλό μου. Νύχτωσε. Τὰ ἄστρα σκορπίστηκαν στὸ κενὸ καὶ τὸ φεγγάρι ζωηρὸ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἔριχνε ἓνα μισσοσημένο φῶς. Ἡ ὥρα ἦταν ἐννιά τὸ θράδυ, ὅταν πάτησα στὸ κατώφλι τῆς ἐξώπορτας! Μπῆκα μέσα. Ὁ γεροντάκος πατέρας μου, εἶχε τὸ πρόσωπό του στὴ χούφτα καὶ ἔκλαιγε τὴν τύχη του!... Μόλις τὸν εἶδα σ' αὐτὴ τὴ στάση, ἀναστέναξα βαθιὰ καὶ κάτι χύθηκε στὴν ψυχὴ μου! Ἐκεῖνος ἔβρησε στὴν ἀγκαλιὰ μου!

Τὸ τί ἔγινε εἶναι περιττὸ νὰ σᾶς τὸ πῶ!...

Βραστὰ 20 Φεβρουαρίου 1933. Γεώργιος Κ. Παπαθασίλειου. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Ξέρεῖ ὁ μαθητὴς ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ξενιτεύονται σὲ μακρινές χώρες,

γιά να βρουν εργασία. Και ότι ο κρυφός πόθος του ξενιτεμένου είναι ή επιστροφή του στην πατρίδα, όπου θα ιδη τους δικούς του και τα χώματα της γενέθλιας γης. Και γίνεται ο ίδιος ήρωας σε έναν παρόμοιο ξενιτεμό. Σκοπός του είναι να εκφράση στην περιγραφική αυτή διήγησή του τα συναισθήματα της χαράς, που δοκιμάζει το πατρικό σπίτι, με την επιστροφή του ξενιτεμένου.

Και αυτό το πετυχαίνει με ένα μόνο λεκτικό στολίδι, με το σχήμα της αντίθεσης. Την αντίθεση δε αυτή τη συνθέτουν μια θλιβερή εικόνα και μια χαρούμενη σκηνή. Στην εικόνα ο πατέρας με το πρόσωπο στη χούφτα, κλαίει άπαρηγόρητος για το ξενιτεμένο του παιδί. Στη σκηνή, άγκαλιασμένα τα δυο αυτά πρόσωπα, κλαίνε και πάλι, αλλά τώρα από τη μεγάλη τους χαρά.

514. Ό κα β γ ά ς

Ένας ανθρώπινος χείμαρρος κύκλωσε το μισοχτισμένο σπίτι!

Τι είναι; Θα μαλώνουν, είπα και έτρεξα και εγώ. Ένας νέος, με μπράτσα γερά, με ψηλό ανάστημα, μπαίνει στη μέση και με το δεξί του χέρι σκουντάει απότομα και δυνατά ένα γεροντάκο. Με το σκούντημα, ο καβγάς δυνάμωσε. Το χοντρό δεκανίκι του άγροφύλακα, που ως τότε δεν άνακατεύτηκε στον καβγά, μαλακώνει άπειρες πλάτες. Κλάματα, φωνές, τσιρίδες, καημοί, γεμίζουν τη μικρή πλατεία του χωριού.

Δυο άνθρωποι ξεκόβουν από τον καβγά και τρέχουν όλοταχώς στην άστυνομία.

Σήμαντρα, σχολ. έτος 1950-51. Άπόστολος Σ. Ματεντζίδης. Τάξη Στ'.

Άσφαλώς κάποιες διαφορές δημιούργησαν έναν καβγά σ' ένα μισοχτισμένο σπίτι, στην πλατεία του χωριού. Πρωταγωνιστές της σκηνής ένας νεαρός και ένας άγροφύλακας. Ένα τέτοιο γεγονός δεν μπορούσε να μη γίνει θέμα έκθεσης. Τρέχει ο μαθητής στον τόπο της σκηνής και άμέσως βάζει σε λειτουργία τα αισθητήριά του, για να συλλάβη τις πιο έντονες έντυπώσεις.

Και περιγράφει τη σκηνή του καβγά με πλούσια και δυνατά εκφραστικά μέσα. Και πρώτα πρώτα, πλαισιώνει τη σκηνή, με μια ζωντανή εικόνα, που την αποτελούν ένα πλήθος ανθρώπων. Στην ίδια φράση και ένα δεύτερο στοιχείο, ή παρομοίωση του πλήθους των ανθρώπων με χείμαρρο, δυνάμωνει το χρώμα της εικόνας. Άκολουθεί μια περιγραφή του νέου μόνο με δυο χαρακτηριστικά του γνωρίσματα «μπράτσα γερά και ψηλό ανάστημα». Με άλλα δυο χτυπητά επιρρήματα αποδίδει παραστατικότερα τη δράση του νέου, που «με το δεξί του χέρι σκουντάει απότομα και δυνατά ένα γεροντάκο». Τη δε πράξη του άγροφύλακα την αισθητοποιεί με μια μεταφορική έκφραση «το χοντρό δεκανίκι του μαλακώνει άπειρες πλάτες». Το κορύφωμα της σκηνής

τό δίνει τό σχήμα τοῦ πλεονασμοῦ, μέ τὰ ἀσύνδετα ἀφηρημένα οὐσιαστικά «κλάματα, φωνές, τσιρίδες, καημοί, γεμίζουν τήν πλατεία». Καί λύνει τή διήγηση τοῦ μέ μιᾶ ἄλλη εἰκόνα, τῶν δυο ἀνθρώπων πού ξεκόβουν ἀπό τό πλήθος καί τρέχουν στήν ἀστυνομία.

515. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης

Ἡ νύχτα ἄπλωσε παντοῦ τό μαῦρο πέπλο της. Τό σκοτάδι ἦταν χειροπιαστό.

Ἐνα ἐλαφρό ἀεράκι φυσούσε. Οἱ σκηνές τῶν Τούρκων κυμάτιζαν στήν ἀντίσταση τοῦ ἀέρα. Τίποτε δέν ἀκουγόταν. Μόνο οἱ ἀναπνοές τῶν φρουρῶν. Γαλήνη βασίλευε. Οἱ Τούρκοι κοιμούνταν βαθιά. Ἐφτασε ἡ ὥρα δώδεκα τὰ μεσάνυχτα. Ἐκείνη ἀκριβῶς τήν ὥρα τοῦς χτύπησε ὁ Μπότσαρης. Οἱ Ἀρβανίτες σάν τρελοὶ πετάζονται ἀπό τίς σκηνές γιά νά γλιτώσουν. Τοῦς ἔπιασε πανικός. Σκοτώνονται ἀναμεταξύ τους.

Ὁ Μάρκος, σάν πάνθηρας, σκαρφαλώνει στό φράχτη! Ὅμως μιᾶ σφαίρα δέχεται στό μεσόφρυδο καί πέφτει νεκρός!...

Βιβλίου 18 - 2 - 1953. Χρήστος Ἰ. Μιδέλλος. Τάξη Στ'.

Καί ἡ ἔκθεση αὐτή εἶναι ὁ καρπός ἑνός ἔντονου πατριωτικοῦ συναισθήματος τοῦ παιδιοῦ. Ὁ μαθητής αὐτός, πού καί ἀπό ἄλλες ἱστορικές του ἐκθέσεις φαίνεται ὅτι τόν διακρίνει μιᾶ λατρεία γιά τὰ πρόσωπα τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, ἐμπνέεται ἀπό τό θάνατο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, πού πέφτει ἥρωικά στή μάχη τοῦ Κεφαλόδρουσου ἔξω ἀπό τό Καρπενήσι, καί γράφει.

Τή σκηνή τῆς μάχης τήν ἀπεικονίζει μέ ἀρκετά καί πολύ δυνατά ἐκφραστικά μέσα. Καί ἐπειδή ἡ μάχη ἔγινε τὰ μεσάνυχτα, αἰσθητοποιεῖ πρῶτα τή νύχτα μέ μιᾶ εἰκόνα, πού εἶναι καί προσωποποίηση καί μεταφορά μαζί «ἡ νύχτα ἄπλωσε παντοῦ τό μαῦρο πέπλο της». Καί γιά νά ἐκφράση ἐντονώτερα τό ἀπόλυτο σκοτάδι ἐκείνης τῆς νύχτας, διακοσμεῖ τό σκοτάδι μέ τό πιό ἐκφραστικό ἐπίθετο «χειροπιαστό σκοτάδι». Γιά νά κάμῃ ἔπειτα περισσότερο αἰσθητή καί τήν ἐπίθεση τῶν παλικαριῶν τοῦ Μπότσαρη, χρησιμοποιεῖ μιάν ἀντίθεση. Τήν ἀπόλυτη ἡσυχία τοῦ στρατοπέδου τῶν Τούρκων τή διαδέχεται ἀπότομα μιᾶ μεγάλη σύγχυση, ἕνας φόβος καί ταραχή. Καί τελειώνει τήν περιγραφική αὐτή διήγηση μέ τό θανάσιμο τραυματισμό τοῦ Μπότσαρη, τόν ὁποῖο παριστάνει μέ μιᾶ παρομοίωση καί εἰκόνα μαζί «σάν πάνθηρας σκαρφαλώνει στό φράχτη» καί μέ μιᾶ μεταφορά «μιᾶ σφαίρα δέχεται στό μεσόφρυδο».

Γνωρίζουν λοιπόν εἰς μαθητές μας ὅτι ἡ ἔκθεση παίρνει περισσότερο ἐνδιαφέρον, ὅταν μέσα σ' αὐτή τοποθετεῖται καί ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό φροντί-

ζουν να παρεμβάλλουν στην πλοκή του θέματός τους και διάφορα πρόσωπα, τα όποια παίζουν κάποιο ρόλο σε διάφορες σκηνές και γεγονότα, που εξιστορούνται στην έκθεση, και δίνουν ξεχωριστό τόνο στο γραπτό λόγο.

Τὴν ἐμφάνιση τῶν προσώπων τὴ βλέπομε καὶ στὶς ὑπ' ἀριθ. 119, 128, 186, 192, 304, 345, 522, 538, 539, 546 καὶ σὲ πολλές ἄλλες ἐκθέσεις.

ΙΖ'. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΦΡΑΣΗ

* Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, εἶναι ἡ κίνηση καὶ ἡ ζωὴ ποὺ πρέπει νὰ δίνει ὁ λογοτέχνης στὰ πρόσωπα καὶ πράγματα ποὺ περιγράφει. Ἡ φράση δηλαδὴ ποὺ θὰ συνθέσῃ, ποτὲ δὲν πρέπει νὰ φαίνεται στατική καὶ ἄψυχη. Ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς εἶναι ἡ κίνηση ποὺ εἶναι καὶ τὸ κύριο γνώρισμα τῆς ζωῆς. Ἡ κίνηση ἐμψυχώνει τὰ πράγματα. Αὐτὴ τὰ κάνει νὰ φαίνονται καὶ νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ ἄλλα. «Ἡ κίνηση δίνει στὰ πράγματα ψυχὴ, τὰ κάνει νὰ σκιρτοῦν, νὰ βγάζουν τὸν ἦχο τους, νὰ ξετυλίγουν τὰ χρύματά τους, χωρὶς κανένα ἄλλο περιγραφικὸ μέσον λεκτικὸ, ἀλλὰ μονάχα μὲ τὴν ἐμψυχοῦσα κίνηση. Γ. Θέμελης».

Μὲ τὴν κίνηση παίρνει καὶ ὁ λόγος ζωντάνια καὶ ὀμορφιά. Τὴ ζωντάνια βέβαια καὶ τὴν κίνηση, μποροῦμε νὰ τὴν πετύχουμε καὶ μὲ μιὰ εἰκόνα, μὲ μιὰ μεταφορά, μὲ μιὰ παρομοίωση καὶ μὲ ἄλλους λεκτικούς τρόπους. Τὸ ἀποκλειστικὸ ὅμως μέσο ποὺ θὰ βοηθήσῃ γιὰ νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωση τῆς κίνησης εἶναι τὸ ρῆμα. Αὐτὸ ἔχει μέσα του τὴν κίνηση, αὐτὸ ζωντανεῖ ἐμπρὸς στὰ μάτια μας ὅ,τι γίνεται. Καὶ τὸ ρῆμα, ποὺ εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς φράσης, ἀναγκαστικὰ θὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ ὁ μαθητὴς. Γιὰ νὰ παίξῃ ὅμως καλύτερα τὸ ρόλο του, πρέπει νὰ ὑποδείξουμε στὸ μαθητὴ ὀρισμένα πράγματα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπόψη του, ὅταν πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ρῆμα στὴ φράση ποὺ συνθέτει.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ στὰ ὅποια ἐφιστῶ τὴν προσοχὴ τῶν μαθητῶν μου, εἶναι τὰ παρακάτω.

Τοὺς κάμνω προσεκτικούς καὶ πολὺ συχνὰ τοὺς ὑπενθυμίζω, ὅταν γράφουν, νὰ προτιμοῦν τὸν ἐνεστώτα χρόνο καὶ τὸν παρατατικὸ καὶ ὅσο μποροῦν νὰ ἀποφεύγουν τοὺς ἄλλους ρηματικούς χρόνους, τὸν ἀόριστο δηλαδὴ, τὸν παρακείμενο, τὸν ὑπερσυντέλικο καὶ τοὺς μέλλοντες, ποὺ παρουσιάζουν τὰ γεγονότα ὅτι συνέβησαν στὸ παρελθὸν ἢ ὅτι θὰ γίνουν στὸ μέλλον. Ὁ ἐνεστώτας καὶ ὁ παρατατικός, εἶναι οἱ ἐκφραστικότεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους χρόνους. Μ' αὐτοὺς διατυπώνουμε σαφέστερα καὶ ἐντονώτερα τὰ διανοήματά μας. Μ' αὐτοὺς ἐξωτερικεύουμε καλύτερα τὴν ψυχικὴ μας κατάσταση. Καὶ περισσότερο μὲ τὸν ἐνεστώτα, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει τὴν πράξιν ὅτι

γίνεται σήμερα, τή στιγμή αὐτή, μπροστά μας, ὅποτε καί ἡ πράξη εἶναι ζωντανότερη καί ἐναργέστερη. Εἶναι ὁ χρόνος τὸν ὁποῖο προτιμοῦν καί οἱ λογοτέχνες καί οἱ ποιητές στὰ ἔργα τους. Χτυπητὸ παράδειγμα ὁ «Ἵμνος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ, ὅπου ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοῖ τὸν ποιητικὸ αὐτὸ χρόνο τοῦ ἐνεστώτα, στοὺς περισσότερους στίχους του.

Ἵποδείγματα τῆς χρήσης τοῦ ἐνεστώτα, θὰ μᾶς δώσουν καί τὰ κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ. «Ἀκούει ὁ Θεὸς τὴν κραυγὴ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ὀλέπει τὴν θλίψη καί τὴν δυστυχία του, συμπαθεῖ σιὰ δεινὰ τους καί ἐκλέγει ἕναν ποιμένα προβάτων, γιὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου. σελ. 16». «Τὸν παπᾶ αὐτὸν ἀξίζει νὰ τὸν προσκυνοῦμε σὰν ἅγιο, σελ. 21». Στὴ σελίδα 22, ὁ Γ. Δροσίνης, στοιχειοθετεῖ ὀλόκληρο τὸ ποίημα «νύχτα Χριστουγεννιάτικη» μὲ χρόνο ἐνεστώτα. «Οἱ Βενετσιᾶνοι τριγυρίζουν σὰν τ' ἀγρίμια στὴ χώρα. σελ. 35». «Φθάνει σὲ κάτι χαλάσματα, βγάξει βαθὺ ἀναστεναγμὸ καί ἀκούει πέρα ἀπὸ τὸ δράχο τὸν ἀντίλαλό του μόνο... Χαϊδεύει τὸ αἰγόκλημα... σκύθει, παραμερίζει τις πέτρες... Ὑστερα φεύγει... Πᾶει κατὰ τὴν ἐκκλησία, στέκεται γονατίζει σὲ ἕναν τάφο ἐμπρὸς καί φιλεῖ τὸ μάρμαρό του. σελ. 36». «Καί ἐκεῖ πού πολεμᾷ τὸ παλληκάρι, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή, πού τὸν ξυπνάει. σελ. 50». «Ὁ ἀέρας σφυρίζει μέσα στὰ ἄρμενα, φουσκώνει τὰ πανιά, τὰ κύματα κτυποῦν τὸ καράβι, μὰ τὸ ναυτόπουλο δὲν τρομάζει. σελ. 101».

Δεύτερο σημεῖο πού πρέπει νὰ προσέχουν εἶναι καί τὸ πρόσωπο στὸ ὁποῖο ἐκφράζουν τὰ διανοήματά τους. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα τοῦ ρήματος, ἐκεῖνο πού μιλάει γιὰ γεγονότα καί πράγματα τῆς ζωῆς τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα, εἶναι τὸ πρῶτο πρόσωπο. Σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο πρέπει νὰ συντάσσουν καί οἱ μαθητὲς τὴν ἔκθεσή τους. Γιατί ὅταν γράφουν σὲ πρῶτο πρόσωπο, τότε ἐκθέτουν τὴ δική τους, τὴν προσωπική τους ζωὴ, τις δικές τους χαρὲς καί λύπες, τὰ δικά τους ἐνδιαφέροντα καί συναισθήματα, ὅποτε καί ἡ ἔκθεση γίνεται ζωηρότερη καί περισσότερο ἐνδιαφέρουσα.

Τὴ χρήση τοῦ πρώτου προσώπου θὰ τὴ δοῦμε καί σὲ παραδείγματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ. «Εἶμαι Πατριάρχης γιὰ νὰ σώσω τὸν λαὸ μου, ὄχι νὰ τὸν ρίξω στὰ μαχαίρια τῶν Γενιτσάρων. σελ. 15». «Πολλὲς φορές συλλογίζομαι ὅσα ἡ θεία παντοδυναμία Του κάνει γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος. σελ. 16». «Ὅταν ἐσκύψαμε νὰ τοῦ φιλήσωμε τὸ χέρι, ἐκεῖνος τὸ τράβηξε πίσω δυνατὰ, σελ. 23». «Θὰ σὲ πάω στὴν Ἰῶδα καί θὰ σὲ ρίξω ἀπὸ τὴν Κιάφα, σὰν τὸν Καραντάνη. σελ. 41». «Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι. σελ. 50». «Ἐγὼ δὲν ἤλθα ἐδῶ νὰ μετρήσω τὸν στρατὸ τοῦ Ἰμπραήμ πόσος εἶναι. Ἦλθα νὰ πολεμήσω. σελ. 78». «Ἐπροχωρήσαμε, ἀνεβήκαμε τὰ μαρμαρένια σκαλοπάτια καί βρεθήκαμε στὴν εὐρύχωρη αὐλή. σελ. 139». «Μὲ συγκίνηση θαθεῖα ἀντίκρυσσα καί προσκύνῃσα τὴν μορφὴ τοῦ Αἰ-

μιλιανού, σελ. 143».

Τρίτη υπόδειξή μου είναι, ότι το ρήμα δεν πρέπει να παρουσιάζεται μόνο του μέσα στη φράση. Πρέπει να συνοδεύεται και με ένα ή περισσότερα επίρρηματα. Το επίρρημα, κοντά στο ρήμα, παίζει τον ίδιο ρόλο, που παίζει και το επίθετο στο ουσιαστικό. Όπως το επίθετο διακοσμή το ουσιαστικό, έτσι και το επίρρημα στολίζει, αλλά και συμπληρώνει και ενισχύει την έννοια του ρήματος.

Άφθονα παραδείγματα με ρήματα που τα καλλωπίζει ο επίρρηματικός προσδιορισμός, μάς δίνει το αναγνωστικό. «Σε λίγο έλεις οί ράχες έφεγγολούσαν έδω και εκεί και μέσα στο σκοτάδι, ως πολυάριθμα διαμάντια, σελ. 11». «Έπειτα μάς έπηρε από το χέρι πατρικά και μάς ώδήγησε έμπρός στην Ώραιά Πύλη, σελ. 23». «Ήπια άχόρταγα και πριν προφθάση να πη τίποτε άλλο, έπεσε ανάσκελα στο χώμα, σελ. 24». «Και εκεί ένα βόλι ήλθε και επέτυχε κατάστηθα την κορασιά, σελ. 51». «...έπροχωρούσε θαρυκίνητα, σελ. 54». «Τρέχει και σήμερα ήσυχα το ποταμάκι, σελ. 148». «Και χάνεται, άργα - άργά, σελ. 226». «...οί τροχοί έκρότουν δαιμονιωδώς, σελ. 249». «Το πρόσωπόν του άνέλαμψεν αίφνης, σελ. 251».

Το τέταρτο σημείο στο οποίο τους κάμνω προσεκτικούς, είναι και το έξης. Την ενέργεια, το πάθημα ή την κατάσταση στην οποία θρίσκειται το υποκείμενο, για το οποίο γίνεται ο λόγος στην πρόταση, να μην την εκφράζουν μόνο με ένα ρήμα. Αν είναι δυνατό να χρησιμοποιούν στην ίδια φράση και δεύτερο και τρίτο ρήμα, όπως είπαμε και στο σχήμα του πλεονασμού. Έτσι και οί έννοιες των πραγμάτων γίνονται σαφέστερες και ή δύναμη της περιγραφής έντονότερη και παραστατικότερη.

Τή χρήση περισσότερων ρημάτων στην ίδια πρόταση θα τή δούμε και θα τή διδαχθούμε πάλι από το αναγνωστικό. «Από κάθε καλύθα τά καριοφιλία και οί άσημοπιστόλες άστραφταν και έθροντούσαν. Τά πρόβατα στα μαντριά έθέλαζαν και έπηδούσαν φοβισμένα, σελ. 11». «Οί νυκτερίδες τρελλά φτερουγίζουν και τρίζουν γύρο του, σελ. 36». «Γιατί έκιτρίνισες και τρέμεις σαν κορίτσι, άγριε Γενίτσαρε; σελ. 37». «Ή Λάμπη έσημάδευε και έτουφεκούσε, σελ. 51». «Μόλις μάς είδε άρχισε να φωνάζη, να κλαίη, να μάς παρακαλή, σελ. 86». «...το ναυτόπουλο τρέχει και χώνεται στην άγκαλιά της μητέρας του, σελ. 103». «Άγέρας πέφτει στα πανιά, τά σχίζει και τ' άρπάζει, σελ. 104». «Και έφυσομανούσε, έσειόταν και έλυγιόταν, για να την κάμη να προσέξη, σελ. 114». «Μόλις τον είδεν, έστρεψε προς αυτόν την κεφαλήν του, έχρεμέτισε και έσκαψεν την γήν, σελ. 246».

Και τέλος στην έρευνα που κάμνομε με την τάξη, κατά την καλαισθητική έξέταση όλων των κεφαλαίων του αναγνωστικού, για τον τρόπο με το οποίο γράφουν οί συγγραφείς, ανακαλύψαμε και κάτι άλλο. Ότι πολ-

λοι από αυτούς παρουσιάζουν τήν κίνηση στο τέλος τῆς φράσης, με τή χρήση μιᾶς μετοχῆς.

Καί τὸ τέχνασμα αὐτό, τὸ ὁποῖο ἐφαρμίζουσι καὶ οἱ μαθητὲς μας στὶς ἐκθέσεις τους, τὸ συναντοῦμε σὲ χτυπητὰ παραδείγματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ. «Παππού! ἔ, παππού! ἐφώνησεν ὁ Νάσος, σπρώχνοντάς τον μετὰ τὸ πόδι του. σελ. 9». «Κάθε ἄστρο, πού παρουσιάζετο ἀπὸ τὴν ράχι, τὸ ἔπαιρναν γιὰ τὴν λαμπάδα τοῦ παπᾶ καὶ ἐφώνηζαν ἀναπηδῶντας μετὰ χαρὰ. σελ. 10». «Καὶ στάθηκε παλληκαρίσια στὴν ἐξώπορτα, ὅσπου τὸ παιδί της χάθηκε στὸ βάθος τοῦ ὁρόμου, τραδῶντας κατὰ τὴν Ἀθήνα. σελ. 28». «...ἐφώνησε ὁ Μιχάλης, σφίγγοντας τὸ τουφεκί του. σελ. 29». «Ἐσταυροκοπήθηκα καὶ ἔφυγα ψιθυρίζοντας. σελ. 89». «Ἀγωνίζεται, περνᾷ τὰ βράχια καὶ τὰ ὑψώματα, πέφτει γελῶντας καὶ πεθαίνει ζητωκραυγάζοντας. σελ. 94».

ἽΟλους αὐτοὺς τοὺς λεκτικοὺς τρόπους, γιὰ τὴ χρήση τοῦ ρήματος, τοὺς βρῖσκομε στὶς ἀντίστοιχες πέντε ἐκθέσεις πού ἀκολουθοῦν.

516. Ὁ ποντικὸς στὰ καρπουζόσπορα

Κρίτς! κρίτς! ἀκούεται τὸ ροκάνισμα τοῦ ποντικοῦ!

Σέρνει τὴ μεγάλη οὐρά του, τσιτώνει τὰ στρογγυλά καὶ εὐκίνητα αὐτιά του, κουνάει τ' ἀραιὰ μουστάκια του, σηκώνει ψηλά τὴν ὑγρὴ μούρη του καὶ μυρίζεται νὰ καταλάβῃ πὺ ἀκριβῶς θρίσκειται ἢ τροφὴ του! Σὲ λίγο θρίσκειται σακαρφαλωμένος ἐπάνω στὸ κασόνι! Ἐπειτα τὸ γυρίζει φούβρα καὶ φάχγει μετὰ τὰ λαμπερά του μάτια νὰ βρῆ καμιά τρύπα νὰ τρυπώσῃ! Χρρτ! χρρτ! ἀκούεται πάλι τὸ τρίξιμο! Καὶ προσπαθεῖ μετὰ τὰ κοφτερά δοντάκια του ν' ἀνοίξῃ τρύπα! Σὲ μιὰ στιγμή τὸ κασόνι εἶναι τρύπιον καὶ ὁ ποντικὸς θρίσκειται μέσα!

Σὲ μιὰ νύχτα τὰ καρπουζόσπορα ἔχουν κάνει ποδάρια... Τὸ πρῶνι μόνον τὸ δοχεῖο τῶν σπόρων ἔμεινε κι αὐτὸ τρυπημένο!

Σήμεντρα 18 - 5 - 1948. Νικόλαος Κ. Καραμυζέλλης. Τάξη Ε'.

Ὁ μαθητὴς γράφει στὴν ἐκθεσὴ του αὐτὴ γιὰ τὸ καταστρεπτικὸ ἔργον τῶν ποντικῶν, πὺ ὅπως ξέρωμε λυμαίνονται τίς ἀποθήκες τῶν γεωργῶν. Παρακολουθεῖ καὶ περιγράφει τὴν προσπάθεια τοῦ τρωκτικοῦ νὰ τρυπήσῃ τὸ κασόνι, πὺ περιέχει μιὰ ἐκλεκτὴ τροφή, τοὺς σπόρους τοῦ καρπουζιοῦ.

Καὶ τίς ἐντυπώσεις πὺ συλλέγει τίς αἰσθητοποιεῖ μετὰ τὸ ἐκφραστικὸ μέσον τῆς κίνησης. Μετὰ τὴν κίνηση ἐπιζητεῖ νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴ μας. Καὶ τὸ πετυχαίνει μετὰ τὴν ἀφθονία τῶν ρημάτων πὺ χρησιμοποιοεῖ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ δευτέρη φράση τὴν ὁποία συνθέτουν ἑπτὰ ρήματα «σέρνει, τσιτώνει, κουνάει, σηκώνει, μυρίζεται, νὰ καταλάβῃ, θρίσκειται». Καὶ ὅλα τὰ

ρήματα της έκθεσης, εκτός από ελάχιστα, είναι σε χρόνο ενεστώτα, ο οποίος δίνει την εντύπωση της κίνησης περισσότερο από τους άλλους χρόνους.

Σε χρόνο ενεστώτα είναι γραμμένες και οι ύπ' αριθ. 1, 2, 3, 7, 10, 21, 30, 35, 67, 92, 94, 96, 101, 105, 115, 116, 121, 130, 169, 177, 195, 246, 251, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 300, 301, 302, 303, 309, 314, 349, 351, 355, 368, 389, 407, 421, 430, 433, 438, 440, 441, 445, 448, 477, 478, 490, 499, 501, 507, 519, 526, 530, 531, 542, 543, 551, 553 εκθέσεις.

517. Μοναχός είμαι

Πήρα τή βίτσα, έβαλα τó καπέλο και φεύγω!

Ό ξηροπατημένος δρόμος με έδγαλε στά «Γιάρια». Τή συντροφιά μου τήν αποτελούν ή καλαμιένα φλογέρα, τó τρακατήρι τού μισχαριού, κανένα φλώρος πού πετάει γύρω και οι σαύρες πού σέρνονται στην ξηρή γή! Στυλώνω τά μάτια μου στον παμπάλαιο δράχο και σκέφτομαι άφηρημένος.

Μωρέ ζωή!... Σήμερα τέτοια γιορτή και εγώ στά γελάδια!...

Σήμαντρα, σχολ. έτος 1951-52. Χρήστος Η. Χατζηπούλικας. Τάξη Σ'.

Τονίσαμε και σε άλλο σημείο, ότι τó παιδί της υπαίθρου δέν είναι μονάχα μαθητής τού σχολείου. Είναι και βοηθός, πραγματικός εργάτης, στις γεωργικές έργασίες τού πατέρα του. Τή μιá μέρα καθαρίζει τó στάβλο ή ποτίζει τά ζώα, τήν άλλη μαζεύει έλιές ή ξεβοτανίζει τó χωράφι, άλλωτε τόν βρίσκομε δίπλα στους θεριστές ή στο άλώνι νά εκτελή βαριές δουλιές κ.λ.π. Και σήμερα, πού είναι και γιορτή, πάλι είναι δεμένος στη δουλειά. Είναι βοσκός, έξω στη φύση, μακριά από τόν κόσμο, ολομόναχος. Η σκληρή όμως αύτη έργασία στην όποία άθελά του υποβάλλεται τó τρυφερό δωδεκάχρονο παιδί, ή μοναξιά του μέσα στην άγρια φύση, ή σκέψη ότι δέν μπορεί νά παίξη και νά χαρή τήν παιδική του ζωή με τούς άλλους συμμαθητές του, γεννούν στην ψυχή του τήν πικρία και τó παράπονο. Και σκέφτεται σά μεγάλος. Άντικρίζει τή ζωή φιλοσοφικά. Οι φράσεις του αποπνέουν βαθύ στοχασμό. «Στυλώνω τά μάτια μου στον παμπάλαιο δράχο και σκέφτομαι άφηρημένος! Μωρέ ζωή! Σήμερα τέτοια γιορτή και εγώ στά γελάδια!».

Τό δέ αισθητικό στοιχείο, πού δίνει αξία και όμορφιά και χαρακτηρίζει τήν πάρα πολύ μικρή αυτή διήγηση τού μαθητή, είναι ή κίνηση. Σε όλες τις φράσεις βλέπομε τήν κίνηση και τή ζωή και περισσότερο στην πρώτη φράση, όπου ó μαθητής παρατάσει τρία ρήματα. Άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο της έκθεσης είναι ότι ó συγγραφέας εκθέτει τά διανοήματά του σε πρώτο πρόσωπο «πήρα, έβαλα, φεύγω, στυλώνω, σκέφτομαι». Στο πρόσωπο, τó όποιο μιλάει για τήν ίδια τή ζωή τού συγγραφέα και δίνει και τó λόγο

δύναμη, παραστατικότητα και παλμό.

Τὸ πρῶτο πρόσωπο τὸ βρίσκουμε καὶ στὶς ὑπ' ἀρ:θ. 1, 23, 25, 86, 366, 453, 501 καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες ἐκθέσεις.

518. Ὁ ἀγροφύλακας

Μὲ τὸ ὄπλο ριχμένο στὸν ὦμο καὶ μὲ τὴ γκλίτσα στὸ χέρι, βαδίζει ἀργὰ καὶ ράθυμα, σκυφτός καὶ σκεπτικός, πρὸς τὰ κάτω.

Στὸ δρόμο του κάτι εἶδε καὶ σταμάτησε. Τσίτωσε τ' αὐτιά του, τέντωσε ἀπότομα τὸ λαϊμό του καὶ ἀκραζόταν. Εἶδε ἓνα παιδί πού ἐκλεθε ἐλιές. Σύρθηκε στὴ γῆ σὰ φίδι, πῆγε ὡς ἐκεῖ καὶ κάθησε κοντά του, χωρὶς νὰ τοῦ δώση εἶδηση, δίπλα σὲ ἓνα θάμνο. Ὁ τρίχινος τορβάς στὸ μεταξύ εἶχε γαμίσει. Σήκωσε τὸ παιδί τὸ κεφάλι του ψηλὰ νὰ δῆ μὴπως τὸ εἶδαν. Δὲν εἶδε τίποτε καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ σπίτι. Γιὰ κακὴ του ὅμως τύχη, τὸ περίμενε τὸ καρτέρι...

— "Αὐτ! καὶ σὲ σκότωσα!..."

Ὁ τορβάς ἔπεσε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ. Ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατὰ σὰ ρολόγι καὶ τὸ χρώμα του ἔγινε σὰν τὸ κερί. Τὸ ἔπιασε σφιχτὰ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τράβηξαν γιὰ τὸ σπίτι τοῦ ἀγροφύλακα. Ἐκεῖ ἄδειασε ὁ τορβάς καὶ τὸ παιδί ἔφυγε ἄπρακτο.

Ὁ ἀγροφύλακας εἶναι μέτριος στὸ ἀνάστημα, μὲ κακὴ ψυχὴ καὶ μὲ μάτια ἄγρια, πού μόλις τὰ καρφώση ἐπάνω σου, σὲ κάνει νὰ δειλιάσης.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948-49. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης τὸ ἔδωσε μιὰ κλοπὴ, στὴν ὁποία, ὅπως φαίνεται, ὁ συγγραφέας ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας. Γιατὶ ἂν δὲν ἔβλεπε ὁ ἴδιος τὴ σκηνή, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν ἀποδώσει μὲ τόση ζωντάνια καὶ παραστατικότητα. Καὶ ὑφαίνεται στὴν ἐκθεσή του αὐτὴ καὶ ἡ διήγηση καὶ ὁ διάλογος καὶ ἡ περιγραφή.

Ἡ δὲ αἰσθητικὴ ὁμορφιά τῆς ἐκθεσης, βρίσκεται: Στὶς δυνατὲς εἰκόνες, τοῦ ἀγροφύλακα πού βαδίζει μὲ τὸ ὄπλο καὶ τὴ γκλίτσα, καὶ τοῦ παιδιοῦ πού κλέβει καὶ διαρκῶς σηκώνει τὸ κεφάλι του. Στὶς παρομοιώσεις «σύρθηκε σὰ φίδι, ἡ καρδιά του χτυποῦσε σὰ ρολόγι, τὸ χρώμα του ἔγινε σὰν τὸ κερί». Στὴ μεταφορὰ «μόλις καρφώση τὰ μάτια ἐπάνω σου». Στὴ ζωντανὴ περιγραφή τοῦ ἀγροφύλακα μὲ τὰ μάτια τὰ ἄγρια καὶ τὴν κακὴ ψυχὴ. Τὴ δύναμη ὅμως τῆς περιγραφῆς τὴ δίνουν κυρίως τὰ ρήματα «σταμάτησε, τσίτωσε, τέντωσε, σύρθηκε κ.λ.π.» καὶ περισσότερο τὰ διαλεχτὰ ἐπιρρήματα, μὲ τὰ ὁποία στολίζει τὰ ρήματα «βαδίζει ἀργὰ καὶ ράθυμα», «τέντωσε ἀπότομα τὸ λαϊμό του», «σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι», «ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατὰ», «τὸ ἔπιασε

σφιχτά από τὸ χέρι».

Τὰ ἐπιρρήματα, σὰ στοιχείο καλλολογικό, τὰ συναντοῦμε καί σέ πολλές ἄλλες ἐκθέσεις, ὅπως στίς ὑπ' ἀριθ. 3, 5, 10, 11, 18, 22, 46, 71, 86, 97, 116, 145, 147, 179, 206, 230, 242, 251, 255, 269, 287, 291, 294, 295, 296, 299, 308, 314, 323, 329, 332, 338, 342, 347, 396, 435, 440, 443, 449, 451, 455, 472, 497, 498, 508, 509, 513, 514, 518, 523, 530, 538, 539, 540, 546, 550, 551, 555.

519. Κοντὰ στὸ τζάκι

Ἄερας τσουχτερός φυσάει! "Ὀλοι στὸ σπίτι!

Ἡ φωτιά βγάζει τίς θερμές τῆς φλόγες καί μᾶς ζεσταίνει! Τὰ ξύλα σπινθηροβολοῦν! Γύρω γύρω ἡ οἰκογένεια ἀναπαύεται! Ὁ ἐργατικός πατέρας ξαποσταίνει. Ἡ δουλειὰ φαίνεται πολὺ τὸν κουράζει. Τὰ παιδιὰ μελετοῦν τὰ αὐριανά τους μαθήματα. Ἐξῶ τὸ κρῦο τσοῦζει! Μέσα τὸ δωμάτιο εἶναι λουτρό; Ἡ κατσαρόλα εἶναι στὴ φωτιά! Τὰ φασόλια ἀνεβοκατεβαίνουν, χοροπηδοῦν καί ἀναταράζουν τὸ καπάκι. Θαρρεῖς πὼς χορεύουν ρόκ—ἐντ—ρόλ! Τὸ τραπέζι στρώθηκε! "Ὀλοι ρουφοῦν τὴ ζεστὴ φασουλάδα!

Καί τώρα ὁ ὕπνος σφράγισε τὰ νυσταγμένα μάτια. Ἡ παρέα χάλασε.

Γαλάτιστα 23 - 11 - 1957. Μαρτία Ἄργ. Καφαντζί. Τάξη Στ'.

Τὰ παιδιὰ γεννημένα καί μεγαλωμένα στὸ ἀγροτικό περιβάλλον, παίρνουν τὸ ὕλικὸ τῶν ἐκθέσεων τους ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς ὑπαίθρου, γιατί μόνο ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ ἔχουν διώματα. Στὴν ἐκθεση αὐτὴ μᾶς παρουσιάζει ἡ μαθήτρια μιὰ πτυχή ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ κατὰ τὰ χειμωνιάτικα βράδια. Καί τὴν περιγράφει μὲ θαυμαστὴ ἐνάργεια καί παραστατικότητα. Τὸ δυνατὸ κρῦο συγκεντρώνει τὴν οἰκογένεια γύρω στὸ τζάκι. Ὁ πατέρας ξεκουράζεται ἀπὸ τὸ μόχθο τῆς ἡμέρας. Τὰ παιδιὰ μελετοῦν. Καί ἡ φασουλάδα «τὸ ἔθνικὸ» φαγητὸ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, βράζει στὴν κατσαρόλα.

Τὰ λεκτικά δὲ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζει τίς σκέψεις τῆς καί τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν καί τὴν αἰσθητικὴ ὁμορφιὰ τῆς ἐκθεσης, εἶναι: Τὰ ἐπίθετα «τσουχτερός ἀέρας, θερμές φλόγες, ἐργατικός πατέρας, ζεστὴ φασουλάδα, νυσταγμένα μάτια». Τὸ πετυχημένο ρῆμα «σπινθηροβολοῦν τὰ ξύλα». Ἡ ἀντίθεση «ἐξῶ τὸ κρῦο τσοῦζει, μέσα τὸ δωμάτιο εἶναι λουτρό». Ἡ μεταφορὰ «ὁ ὕπνος σφράγισε τὰ μάτια». Οἱ εἰκόνες τῆς οἰκογένειας γύρω στὸ τζάκι, τῶν παιδιῶν πού διαβάζουν καί τοῦ πατέρα πού ξαποσταίνει. Ὁραιότερο ὅμως καί πιὸ χτυπητὸ ἀπὸ ὅλα εἶναι ἡ παρομοίωση τοῦ βρασμοῦ τῶν ὀσπρίων μὲ τὸ μοντέρνο χορό, τὸ ρόκ—ἐντ—ρόλ. Τυχαίᾳ δὲν εἶναι καί ἡ παράθεση τριῶν ρημάτων στὴ σειρά «ἀνεβοκατεβαίνουν, χοροπηδοῦν καί ἀναταράζουν». Ἐφαρμύ-

ζει ἐδῶ ἢ μωθήτρια τὸ σχῆμα τοῦ πλεονασμοῦ, γιὰ νὰ ἀπεικονίσῃ ἐντονώτερα τὴν κίνηση τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς κατσαρόλας, μὲ τὴ συρροὴ τῶν τριῶν αὐτῶν ρημάτων.

Τὴ συσσώρευση τῶν ρημάτων μποροῦμε νὰ τὴ δοῦμε καὶ στὶς ὑπ' ἀριθ. 9, 14, 36, 54, 71, 98, 137, 167, 174, 175, 183, 196, 231, 232, 255, 306, 325, 328, 334, 350, 391, 392, 394, 461, 494, 499, 505, 510, 519 ἐκθέσεις.

520. Ὁ ἀστυνόμος καὶ ὁ ψαράς

— Πῶς ὀνομάζεσαι; ρωτᾷ ὁ ἀστυνόμος κάποιον ψαρά.

— Ἰωάννης Κομπογιάννης, λέγει ἐκεῖνος, ψάχνοντας στὴν τσέπη του.

— Γιὰ δὸς μου τὴν ἄδεια. Εἶπε ὁ ἀστυνόμος, ἀπλώνοντας τὸ χέρι του.

Ὁ ψαράς ξεδίπλωσε ἓνα πράσινο χαρτί καὶ τὸ παρέδωσε στὸ σταθμάρχχη. Αὐτὸς τὸ παρατήρησε καὶ εἶπε, ἀπλώνοντας πάλι τὸ χέρι του:

— Δὸς μου καὶ τὴν ἄλλη.

Ὁ ψαράς παρέδωσε ἓνα ἄλλο χαρτί, ξεροβήχοντας. Ὁ σταθμάρχης ἀφοῦ τὸ ἐξέτασε καὶ αὐτό, ρώτησε:

— Πόσο τὰ πουλᾷς τὰ ψάρια;

— Δώδεκα. Εἶπε ὁ ψαράς.

Καὶ δίνοντας τὶς ἄδειες ὁ ἀστυνόμος, εἶπε: «Πήγαινε».

Ὁ ψαράς τράβηξε κατὰ τὸ ζῶο του τὸ φορτωμένο μὲ τὰ κοφίνια.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1938 - 39. Κωνσταντῖνος Γ. Χαδιᾶς. Τάξη Στ'.

Ὁ μικρὸς συγγραφέας, ποῦ κατὰ περίεργη καὶ ἀπροσδόκητη σύμπτωση, εἶναι καὶ ὁ ἴδιος σήμερα ἀστυνομικὸς σταθμάρχης σὲ κάποιο ἐλληνικὸ χωριὸ καὶ ἐλέγχει καὶ αὐτὸς τὶς ἄδειες τῶν ψαράδων καὶ ἄλλων μικροπωλητῶν, ἀποδίδει φωνογραφικὰ τὴ στιχομυθία τοῦ ἀστυνόμου μὲ τὸν ψαρά. Γράφει, ὅ,τι ἀκούει καὶ βλέπει. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκθεση αὐτὴ ἔχει διαλογικὸ χαρακτήρα.

Φαίνεται ἕμως καθαρὰ, ὅτι σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψε τὴν ἐκθεση αὐτὴ, εἶναι νὰ ἀποδείξῃ στὴν τάξη του, ὅτι μπορεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ τέχνασμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖο τὴν κίνηση τὴν ἐκφράζει μιὰ μετοχὴ στὸ τέλος τῆς φράσης. Γι' αὐτὸ καὶ γράφει «Ἰωάννης Κομπογιάννης, λέγει ἐκεῖνος, ψάχνοντας στὴν τσέπη του», «εἶπε ὁ ἀστυνόμος, ἀπλώνοντας τὸ χέρι του», «καὶ εἶπε, ἀπλώνοντας πάλι τὸ χέρι του», «ὁ ψαράς παρέδωσε ἓνα χαρτί, ξεροβήχοντας».

Τὸ ἐκφραστικὸ αὐτὸ μέσο τὸ θρίσκομε καὶ σὲ ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐκθέσεων, ὅπως εἶναι οἱ 31, 102, 129, 187, 207, 298, 337, 341, 343, 362,

374, 375, 412, 417, 443, 475, 488, 509, 520, 539, 543 και πολλές άλλες.

Τὸ ρήμα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ζωντανεῦει τὴν πρόταση καὶ δίνει στὸ λόγο δύναμη καὶ ἔμφαση. Καὶ ἔχουν ἀντιληφθῆ καὶ οἱ μαθητές τὴ δύναμη αὐτῆ τοῦ ρήματος καὶ ὅσο τοὺς εἶναι δυνατὸ, χρησιμοποιοῦν στὶς ἐκθέσεις τους τὸν ἐνεστώτα χρόνο, γράφουν σὲ πρῶτο πρόσωπο, κοσμοῦν τὰ ρήματα μὲ ἐπιρρηματικούς προσδιορισμούς, ἐνισχύουν τὰ νοήματά τους μὲ περισσότερα ρήματα σὲ κάθε πρόταση καὶ παρουσιάζουν καὶ τὴν κίνηση μὲ τὴ χρήση μιᾶς μετοχῆς στὸ τέλος τῆς φράσης.

Στὶς παραπάνω πέντε ἐκθέσεις, στὶς λοιπές ποῦ μνημονεύσαμε καὶ σὲ τόσες ἄλλες, τὰ πάντα θρῖσκονται σὲ κίνηση. Καμιά περιγραφὴ δὲν εἶναι στατική, ἀλλὰ γεμάτη ζωὴ, ταχύτητα, ὄρμη, δύναμη καὶ παλμὸ. «Ὁ ποντικός γυρίζει φούρλα τὸ κασόνι» «πῆρα τὴ βίτσα, ἔβαλα τὸ καπέλο καὶ φεύγω» «ὁ ἀγροφύλακας σταμάτησε, τσίτωσε τ' αὐτιά του, τέντωσε τὸ λαιμὸ του» «τὰ φασόλια χορεύουν ρόκ—ἔντ—ρόλ» «ὁ ψαράς ξεδίπλωσε ἓνα πράσινο χαρτί» κ.λ.π.

Ὅπως ελέπωμε τὰ πάντα κινιοῦνται. Ὅλα ζοῦν. Τίποτα τὸ ἀκίνητο, τὸ στατικό, τὸ ἄψυχο. Γι' αὐτὸ τὶς ἐκθέσεις μας δὲν τὶς χαρακτηρίζει ἡ μονοτονία τοῦ ὕφους καὶ ἡ ξηρότητα τῆς ἔκφρασης. Ὅλες διακρίνονται γιὰ τὴ γλαφυρότητα τοῦ λόγου.

Τὴν κίνηση, γενικά, τὴ θρῖσκομε καὶ στὶς ἐκθέσεις 1, 9, 14, 18, 28, 66, 119, 146, 177, 180, 189, 190, 216, 289, 418, 469, 479, 486, 490, 499, 511, 516, 517, 518, 522, 523, 525, 536, 542, 547, 550, 551, 552 κ.λ.π.

ΙΗ'. Η ΑΙΟΜΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΗΧΩΝ

Ἰδιαίτερη αἰσθητικὴ ἀξία σὲ ἓνα κείμενο ἔχουν καὶ οἱ λέξεις ἐκεῖνες, μὲ τὶς ὁποῖες ὁ λογοτέχνης προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ ἐπακριβῶς τὶς φωνές, τὶς κραυγές, τοὺς κρότους, τοὺς ἤχους γενικά τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζώων καὶ τῶν πραγμάτων, ποῦ ἀκούει γύρω του. «Γιατί, ὅπως ἡ μουσικὴ ἐρμηνεύει τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τῶν πραγμάτων, τὸ σπᾶσιμο τῶν κλαριῶν, τὸ φλοίσβημα τοῦ νεροῦ, τὸ θρόισμα τῶν φύλλων, ἔτσι καὶ ἡ μιμητικὴ ἁρμονία ἐρμηνεύει μὲ τὶς κατάλληλες λέξεις καὶ τὸν ἦχο τους, τὴν ψυχὴ τῶν πραγμάτων, τῶν ὄντων, εἴτε εἶναι: ἔμψυχα εἴτε εἶναι ἄψυχα. Κ. Παπανικολάου».

Καὶ ἀφοῦ ὁ ἦχος εἶναι ἓνα ἄριστο ἐκφραστικὸ μέσο, ποῦ διερμηνεύει τὸν παλμὸ καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τῶν πραγμάτων, θὰ πρέπει νὰ ἀπαιτήσουμε καὶ ἀπὸ τοὺς μαθητές μας, νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν στὶς ἐκθέσεις τους. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσουν καὶ νὰ διδαχθοῦν τοὺς ἤχους ἀπὸ τὸ ἄψυχο

κείμενο του αναγνωστικού ή άλλων εξωσχολικών εντύπων. Τους ήχους τούς δεχόμαστε και τούς μαθαίνουμε από την ίδια τη φύση και τη ζωή. "Όπως το μάτι, μόλις ανοίξουν τὰ βλέφαρά του, πλημμυρίζει από χιλιάδες εικόνες, τὸ ἴδιο και τὸ αὐτί, δέχεται σὲ κάθε στιγμή ἄπειρες ἀκουστικές ἐντυπώσεις. Γιατί δὲ θρυσκόμαστε σὲ χῶρο νεκροταφείου. Ζοῦμε μέσα στὴ ζωντανή φύση, μέσα σ' ἓνα κόσμο ἤχων. Τὰ πάντα γύρω μας, ἐμφυχα και ἄφυχα, παράγουν τὸν ἤχο τους. Ὁ ἀέρας, τὸ κινούμενο νερό, ὁ κεραυνός, τὰ φύλλα τῶν δέντρων, τὰ μουσικά ὄργανα, τὸ θάδισμα και ἡ φωνή τῶν ἀνθρώπων και τῶν ζώων, ἡ μετακίνηση τῶν πραγμάτων, ἡ κίνηση τῆς κάθε μηχανῆς, ὅλα ἤχουν. Και ὁ ἤχος τους αὐτὸς εἶναι ἡ αἴσθηση τῶν πραγμάτων, εἶναι ἡ ἰδιαίτερη γλώσσα τους, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ τους.

Και ὅταν ὁ λογοτέχνης κατορθώσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὴν πιὸ κατάλληλη λέξη, μέ τὴν ὁποία θὰ ἀποδώσῃ τὸν ἤχο πού ἄκουσε, εἶναι σὰ νὰ ἀκοῦμε νὰ μᾶς μιλοῦν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Οἱ ταιριαστὲς αὐτὲς λέξεις, πού ἀποδίδουν ἀντίστοιχους ἤχους τῶν πραγμάτων, γεννοῦν στὴν ψυχὴ μας τὸν ἴδιο ψυχικὸ παλμό, πού θὰ αἰσθανόμασταν ὅταν στὸ αἰσθητήριό μας ἔφθανε ὁ ἴδιος φυσικός ἤχος. Και ἀφοῦ ὁ κάθε ἤχος ἔχει τὴν ἀρμονία και τὴ μουσικότητά του, και τὸ κείμενο πού περιέχει ἤχους, ἀποχτάει και αὐτὸ τὴν ἀρμονία και τὸ κάλλος τὸ φραστικό.

Τὴ μουσικότητα και τὴν πλαστικὴ ἀξία, πού δίνει στὴν ἔκφραση ἡ ἀπομίμηση τῶν ἤχων αὐτῶν, τὴν ἔχουν κατανοήσει και οἱ μαθητὲς μας και ἐπιδιώκουν μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα νὰ στολίσουν τὶς ἐκθέσεις τους μέ τούς ἤχους τῶν πραγμάτων. Δὲ συννοτοῦν δὲ και μεγάλη δυσκολία, γιατί ἀπλούστατα ὀνοματοποιοῦν τούς ἤχους, δημιουργοῦν δηλαδὴ λέξεις ἀπὸ τὸν ἤχο πού παράγουν τὰ ἴδια τὰ ἀντικείμενα και τὰ πράγματα, ὅπως μᾶς τὸ θεβαιώνουν και οἱ ὑπ' ἀριθ. 3, 9, 33, 34, 43, 45, 104, 107, 129, 141, 144, 169, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 195, 201, 206, 208, 228, 266, 284, 285, 294, 303, 309, 318, 319, 321, 338, 344, 390, 412, 413, 428, 432, 435, 436, 467, 474, 476, 481, 507, 509, 512, 516, 533, 550 ἐκθέσεις και οἱ ἐπόμενες πέντε.

521. Ὁ βλάχος

Τάκ! τάκ! τάκ! ἄκουσα, ὅταν πῆρε νὰ θραδιάζῃ, στὴ μεγάλη ἐξώπορτα.

Ποιὸς εἶναι; φώναξα. Μὰ ὡς πού νὰ πάρω ἀπάντηση, ἔτρεξα νὰ δῶ. Ἦταν ἓνας βλάχος. Ἦθελε τὸν πατέρα μου. Ὅταν ὁμως τοῦ εἶπα πῶς ὁ πατέρας μου δὲν εἶναι ἐδῶ, σοῦφρωσε τὰ παχιά φρύδια του και ἀφοῦ συλλογίσθηκε λιγάκι, μοῦ λέει:

— Πες τὸν πατέρα σου νὰ κάμῃ ὡς τὴν Κυριακὴ μιὰ μπουκλα καὶ μιὰ βαρέλα. ● Ἄ περάσω νὰ τὰ πάρω. Ἄκους;

Καλά, τοῦ εἶπα καὶ αὐτὸς τράβηξε κατὰ τὸ χωριό. Ὁ βλάχος φοροῦσε ἄσπρα χοντροκαμιωμένα πανταλόνια. Τὰ παπούτσια του ἦταν βαριά καὶ μὲ πρόκες. Στὰ χέρια του κρατοῦσε μιὰ ὁμορφοκαμιωμένη γκλίτσα. Εἶχε μάτια μαῦρα καὶ φρύδια παχιά. Τὰ μάγουλά του ἦταν ροδοκόκκινα. Ἦταν γεμάτος ζωή. Στάθηκα καὶ τὸν κοίταξα, ὥσπου κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὴ γωνιά ἐνὸς σπιτιοῦ.

Τώρα τὰ μάτια μου τὸν ἔχασαν. Μόνο τὰ βαριά παπούτσια του ἀκούονταν νὰ πέφτουν κάθε τόσο στὴ γῆ. Γράτ! γρούτ! γράτ!

Ἰρακὰ 15 - 12 - 1934. Νικόλαος Δ. Παντάλης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκρατῆς.

Ἡ τέχνη τοῦ βαρελοποιοῦ, ποῦ ἐπαγγέλλεται ὁ πατέρας τοῦ μαθητῆ, δίνει τὴν ἀφορμὴ νὰ γραφῇ ἡ ἔκθεση αὐτή. Ἕνας βλάχος προβάλλει στὴν ἐξώπορτα καὶ δίνει στὸ παιδί μιὰ παραγγελία, ἐπειδὴ ἀπουσιάζει ὁ πατέρας του. Ὁ μαθητῆς «στέκει καὶ τὸν κοιτάζει». Δυὸ πράγματα τραβοῦν τὴν προσοχή του. Τὸ παρουσιαστικὸ τοῦ βλάχου καὶ ὁ ἦχος τῆς ἀρβύλας του. Καὶ ἀλήθεια μόνον ἓνας μεγάλος τεχνίτης τῆς πέννας, θὰ μπορούσε νὰ περιγράψῃ καὶ ἀποκρυσταλλώσῃ τόσο ζωντανὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ βλάχου.

Καὶ τὸ ἐκφραστικὸ μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο ζωγραφίζει τὴν εἰκόνα του εἶναι τὰ ἐπίθετα: «ὁ βλάχος φοροῦσε ἄσπρα χοντροκαμιωμένα πανταλόνια. Τὰ παπούτσια του ἦταν βαριά. Στὰ χέρια του κρατοῦσε μιὰ ὁμορφοκαμιωμένη γκλίτσα. Εἶχε μάτια μαῦρα καὶ φρύδια παχιά. Τὰ μάγουλά του ἦταν ροδοκόκκινα». Ἀλλὰ καὶ τὸν ἦχο τῆς ἀρβύλας «γράτ! γρούτ! γράτ!» καὶ τὸν ἄλλο τῆς ἐξώπορτας «τάκ! τάκ! τάκ!» μόνον ἓνα ἐξασκημένο αὐτὶ θὰ μπορούσε νὰ ἀποδώσῃ τόσο πιστά.

522. Π ἡ γ α ι ν α σ τ ὸ ν μ π α κ ἄ λ η

Ξεκρέμασα τὸ τρίχινο τορδαδάκι, ποῦ ἦταν σκαλωμένο στὸ καρφί, τὸ ξριῶα στὴν πλάτη μου καὶ πῆρα τὸ στενὸ καὶ χαλικοστρωμένο δρόμο.

Ἐξὶ περιστέρια ἐπάνω στὰ κεραμίδια τοῦ κῆρ Βελισάριου λιάζονται. Ὁ δρόμος αὐτὸς μὲ ἔβγαλε ἴσια στὸ παντοπωλεῖο τοῦ κῆρ Θεολόγγη. Δυὸ πράγματα ἦσαν ἡ παραγγελία μου. Ἄρχισε νὰ ζυγίζῃ. Τρίν! τρίν! κάνουν τὰ μπρούντζινα δράμια μέσα στὴ ζυγαριά. Ἄνοίγει τὸ τορδαδάκι, ποῦ εἶχε κολλήσει σὰν τὸ πεινασμένο λιοντάρι.

Ἄφου τελείωσα τὴν παραγγελία τῆς μητέρας μου, πῆρα πάλι τὸ ἀνηφοράκι γιὰ τὸ σπίτι.

Σήμετρα 10 Ἰανουαρίου 1951. Χαράλαμπος Ἰ. Εὐταξίας. Τάξη Στ'.

Ἡ μητέρα στέλνει τὸ συγγραφέα στὸν μπακάλη νὰ ψωνίσῃ «δυσὸ πράγματα. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσης, πού εἶναι μιὰ περιγραφικὴ διήγησις.

Τὴν ἐκτέλεση δὲ τῆς παραγγελίας τὴν ἔχομε ὀλοζώντανη μπροστά μας, μὲ τέσσερα καλαισθητικὰ στοιχεῖα. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ κίνηση, τὴν ὁποία αἰσθητοποιοῦν τρία ῥήματα «ξεκρέμασα, ἔριξα καὶ πῆρα» καὶ τὴν ἐνισχύουν καὶ τέσσερα ἐπίθετα «τρίχινο, σκαλωμένο, τορβαδάκι, στενὸ, χαλικοστρωμένον δρόμον». Τὸ δευτέρον εἶναι ἡ εἰκόνα μὲ τὰ ἕξι περιστέφια στὰ κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ τρίτον, ἡ μεταφορὰ καὶ παρομοίωσις μαζί «ἀνοίγει τὸ τορβαδάκι πού εἶχε κολλήσει ὅταν τὸ πεινασμένον λιοντάρι». Καὶ τὸ τελευταῖον, ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἤχου πού ἄκουσε. Τὰ μπρουντζίνα ὄραμα δόνησαν τὸ τύμπανον τοῦ αὐτιοῦ τοῦ μαθητῆ. Ἐνα εὐχάριστον αἰσθημα γεννήθηκε στὸ αἰσθητήριόν του καὶ ἀμέσως ὀνοματοποιήσῃ τὸν ἤχον αὐτὸ μὲ τὴν λέξιν «τρίν! τρίν!».

523. Ὁ σιδεράς

Πῆγα τὸ γυνὶ μας στὸ σιδερά!

Τράκ! τρούκ! ἀκούγονταν τὰ βαριά χτυπήματα τοῦ σιδερά. Τὰ μπράτσα του καὶ τὸ πρόσωπόν του, ἦσαν μαῦρα ἀπὸ τὴν καρβουνόσκονη. Κάποτε ἔβαλε τὸ γυνὶ στὴ φωτιά. Τραβοῦσε τὸ φουσερό κι ἐκεῖνον ἔκαμνε: Φύσζς! φύσζς! Τὸ ἄφηνε στὴ φωτιά ὥσπου νὰ γίνῃ κόκκινον σὰ ρουμπίνιν. Ὅστερα τὸ ἔβγαξε ἔξω καὶ ἄρχισε νὰ τὸ χτυπᾷ συνεχιστὰ μὲ τὴν βαριά. Οἱ σπιθες πετάζονταν ὡς τρία μέτρα γύρω ἀπὸ τὸ ἀμόνιν. Ἀφοῦ τὸ χτύπησε καλὰ καὶ τοῦ ἔκαμε τὴ μύτη, τὸ ξανάβαλε στὴ φωτιά.

Τὰ κάρβουνα εἶχαν κατῆ. Ἡ δουλειὰ τελείωσε.

Σήμερον 22 Ὀκτωβρίου 1917. Πολύδρομος Νικ. Κρυσταλλίδης. Τάξις Στ'.

Ὁ μαθητῆς δρίσκεται στὸ σιδεράδικον. Πῆγε νὰ διορθώσῃ ἕνα γυνὶ. Αὐτὰ πού ἔπεσαν στὴν ἀντίληψίν του, ἔκρινε ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσός του αὐτῆς, ἡ ὁποία ἀνήκει στὸ εἶδος τῶν περιγραφικῶν διηγήσεων.

Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ νὰ κάμῃ ἐντύπωσιν, θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ κάποιον ἐνθουσιάζοντα καλαισθητικόν. Μὲ ἕνα προσεχτικὸν διάβασμα τῆς ἔκθεσης, θὰ πεισθοῦμε ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτό, ἂν καὶ εἶναι περιορισμένον σὲ ἔκτασιν, δὲν εἶναι γυμνὸν καὶ σὲ ἐκφραστικὰ μέσα. Τὰ δυσὸ κοσμητικὰ ἐπίθετα «βαριά καὶ μαῦρα», ἡ σύνθετη λέξις «καρβουνόσκονη» καὶ τὸ ἐπιρρημα «συνεχιστὰ», ἔχουν κάποιαν πρωτοτυπίαν καὶ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰς ἄλλας κοινὰς λέξεις καὶ ἐκφράσεις. Δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἐκτιμήσῃ καὶ μιὰ ὀραϊστὰ παρομοίωσιν πού περιέχει ἡ ὀγδοῦ φράσις «τὸ ἄφηνε στὴ φωτιά ὥσπου νὰ γίνῃ

κόκκινο σά ρουμπίνι». Ἐπίσης δὲ χρειάζεται νὰ ἔχη κανένas ξεχωριστὸ μουσικὸ αἶσθημα, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴν ἄρμονία τοῦ ἤχου ποὺ παράγει ἢ γλώσσα τοῦ φουσεροῦ «φύσςς! φύσςς!». Τὸ ἴδιο ὅμως δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸν ἄλλο ἤχο «τράκ! τρούκ!» γιὰτι ὅταν χτυπάῃ τὸ σφυρὶ στὸ ἀμόνι, παράγεται κάποιος μεταλλικὸς ἤχος, τὸν ὁποῖο δὲν μπόρεσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἀποδώσῃ σωστὰ ὁ μαθητής.

524. Ὁ Κώτσιος μ' ἓνα παπούτσι

Ὁ Κώτσιος εἶναι μὲ ἓνα παπούτσι!

Τὸ ἄλλο τὸ χάλασε στὸ δρόμο. Ξεκαρφώθηκε ὄλο ἀπὸ κάτω καὶ χάσκει. Ὁ Κώτσιος σέρνει τὸ παπούτσι σὰ νὰ εἶναι κουτσὸς καὶ ἐκεῖνο ὄλο φωνάζει χράπ! χράπ! Δὲν μπορεί νὰ κάμῃ πολλὰ θήματα καὶ τὸ παπούτσι πάλι ἀνοίγει καὶ κάμνει κλάπ! κλάπ! Δὲ φτάνει ποὺ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ βαδίσῃ, φωνάζει κιόλας! Νά, τί ἀξίζει ὁ μπαλωματής. Νὰ περνοῦσε τώρα ἓνας! Ὁ Κώτσιος σκυμμένος, μὲ μιὰ πέτρα, προσπαθεῖ νὰ καρφώσῃ τὸ παπούτσι, μὲ τὰ καρφιὰ ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Θανάσης. Μὰ μόλις τὸ κάρφωσε καὶ τὸ φόρεσε, κλάπ! ἄνοιξε πάλι καὶ ἔχασκε ὅπως πρῶτα!

Τὰ καρφιὰ τοῦ Θανάση δὲν ἔπιασαν τόπο!

Βραστά, σχολ. ἔτος 1939 - 40. Βασίλειος Διαιμ. Σαλιάρης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

Ὁ Κώτσιος μένει μονοσάνδαλος. Τὸ ἓνα παπούτσι τοῦ χάλασε, ξεκαρφώθηκε. Καὶ δὲ φθάνει ποὺ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ βαδίσῃ, βγάζει καὶ ἓναν ἤχο ἐκνευριστικὸ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ γίνεται ἐρέθισμα καὶ κίνητρο γιὰ τὴν ἐκθεση αὐτή, ἢ ἐποῖα θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν διηγηματικὴ περιγραφή.

Τὰ αἰσθητικὰ στολίδια τῆς ἐκθεσης εἶναι λίγα, ἀλλὰ πολὺ χτυπητά, τὰ ἐξῆς: Οἱ μικρὲς προτασοῦλες τῆς στολισιμένες μὲ τὰ σημάδια τῆς στίξης, ἢ προσωποποίηση τοῦ παπουτσιοῦ ποὺ χάσκει καὶ ὄλο φωνάζει, ἢ παρομοίωση τοῦ Κώτσιου μὲ κουτσὸ καὶ τὸ καλύτερο ἀπὸ ὅλα, οἱ ἤχοι «χράπ! χράπ! κλάπ! κλάπ!».

525. Παίρνει βεντουζες

Τὸ θαμβάκι τυλίχθηκε ἐπάνω στὸ πιρουνί. Καὶ τὸ σπέρτο ἔτοιμο!

Τὸ παλικάρι ξαπλώθηκε κιόλας μπρούμυτα. Οἱ τέσσερις βεντουζες μπῆκαν σὲ ἐνέργεια. Πράφ! πούκ! ἀκούγεται ἢ κάθε μιὰ ποὺ ἐφέτει ἐπάνω στὴν πλάτη. Καὶ ἀφήνει καὶ ἓνα ξεχωριστὸ φεγγάρι. Ἀφοῦ τράβηξαν τὸ κρῦο τοῦ σώματος, σταμάτησαν. Τὰ χέρια τοῦ πατέρα εἶχαν θουτηχτῆ μέσα στὸ πετρέλαιο. Ἐτριφε ἀρκετὰ τὴν κοκαλιάρικη πλάτη καὶ σταμάτησε. Τὸ σκέπασε

μέ τὸ πιὸ χοντρὸ σκέπασμα καὶ τὸ εὐχήθηκε:

— Περραστικά σου!

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1951-52. Δημήτριος Ἰ. Μπατζίνης. Τάξη Στ'.

Τὸ παλικάρι, πού δὲ θὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο ἀδελφὸ τοῦ συγγραφέα, χρυσολόγησε. Στὴν περίπτωση αὐτή, ἔχουν στὰ χωριά σὰν πρακτικὸ καὶ ἀποτελεσματικὸ θεραπευτικὸ μέτρο τὶς βεντοῦζες. Τῇ θεραπείᾳ τὴν ἀναλαμβάνει ἓνα μέλος τῆς οἰκογένειας, ὅπως ἐδῶ ὁ πατέρας, ἐπειδὴ συνήθως ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὰ χωριά οἱ γιατροὶ καὶ οἱ νοσοκόμοι.

Αὐτὸ τὸ στιγμιότυπο, πού παίρνει ὁ πατέρας τὶς βεντοῦζες, διηγεῖται καὶ περιγράφει ὁ μαθητής, καὶ πραγματικὰ τὸ εἰκονίζει παραστατικώτατα. Μιὰ γοργὴ ἐναλλαγὴ κινήσεων στὴν ἀρχὴ «τὸ θαμβάκι τυλίχθηκε, τὸ παλικάρι ξαπλώθηκε, οἱ βεντοῦζες μπήκαν σὲ ἐνέργεια», μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ γεγονός ζετυλίγεται τῇ στιγμῇ αὐτῇ μπροστά μας, παρ' ὅλο πού ὁ μαθητής τὸ ἐκθέτει σὲ χρόνον ἀόριστο. Τὶς κινήσεις τὶς διαδέχεται μιὰ ὀπτική ἐντύπωση τὴν ὁποία ἐκφράζει μὲ τὸ σχῆμα τῆς παρομοίωσης. Παρομοιάζονται τὰ σημάδια, πού ἀφήνουν οἱ βεντοῦζες, μὲ τὸ σχῆμα τοῦ φεγγαριοῦ. Προσωποποιεῖ ἔπειτα τὶς βεντοῦζες, οἱ ὁποῖες ἀφού τράβηξαν τὸ κρῦο, σταμάτησαν. Καὶ τέλος βλέπομε τὴν εἰκόνα τοῦ πατέρα πού τρίβει τὴν πλάτη μὲ πετρέλαιο. Κοντὰ δὲ στὰ ἄλλα στοιχεῖα, ἔχομε καὶ μιὰ ἀκουστικὴ ἐντύπωση. Οἱ βεντοῦζες πού πέφτουν στὴν πλάτη καὶ ἔπειτα ξεκολλοῦν ἀπότομα, ἀφήνουν τὸ χαρακτηριστικὸ τους ἦχο. Ὁ ἦχος αὐτὸς ἐρεθίζει τὸ ἀκουστικὸ νεῦρο τοῦ παιδιοῦ, μπαίνει ὡς τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς του καὶ ἀποδίδεται μὲ τὶς λέξεις «πράφ! πούκ!».

Γνωρίζουν λοιπὸν καὶ οἱ μαθητές μας, ὅτι οἱ ἦχοι, πού διερμηνεύουν τὸν παλιμὸ τῶν πραγμάτων καὶ τὸν ἰδιαιτερο μουσικὸ κραδασμὸ τους, μποροῦν νὰ γίνουν ἄριστα ἐκφραστικὰ μέσα. Γι' αὐτὸ καὶ παρεμβάλλουν στίς ἐκθέσεις τους λέξεις, πού περιέχουν ἀρμονικὲς ἀπομιμήσεις τῶν ἤχων καὶ τῶν φωνῶν, πού φθάνουν στὴν ἀκοή τους.

ΙΘ'. Η ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ

Ἄλλὰ οἱ ἐκθέσεις μας παρουσιάζουν καὶ κάποιον μειονέκτημα. Ἄσφαλτὸς θὰ τὸ πρόσεξε καὶ ὁ ἀναγνώστης. Εἶναι μικρές. Δὲν ἔχουν μεγάλη ἔκταση. Διαπίστωση καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἀδύνατο αὐτὸ σημεῖο καὶ κατέβαλα προσπάθειες νὰ τὸ ὑπερνικήσω. Ἄλλὰ πῶς νὰ μεταβάλω τὴν κατάσταση; Πῶς νὰ πάρουν οἱ ἐκθέσεις μέγεθος καὶ ἔκταση; Μὲ ποιὸν τρόπο, τὰ λίγα πού γράφουν τὰ παιδιὰ, θὰ γίνουν περισσότερα;

Στήριξα τις ελπίδες και τις προσπάθειές μου σε έναν άλλο άκφραστικό τρόπο, που στη γλώσσα της λογοτεχνίας ονομάζεται παρέκβαση. Η παρέκβαση είναι μια λοξοδρομία, μια απομάκρυνση του συγγραφέα από το θέμα που τον απασχολεί. Αφήνει δηλαδή για μια στιγμή το αντικείμενο του θέματος του και πλέκει μέσα σ' αυτό και άλλα γεγονότα και πράγματα, άσχετα προς το θέμα και απομακρυσμένα σε τόπο και χρόνο, που θα μπορούσαν και να μη λεχθούν καθόλου και πάλι με τρόπο επανέρχεται σ' αυτό. Τις παρεκβάσεις τις χρησιμοποιούν οι συγγραφείς, για να ξεκουράσουν τον αναγνώστη και να υποβοηθήσουν στην πλήρη κατανόηση του θέματός τους.

Την παρέκβαση θα την κατανόηση και ο μαθητής καλύτερα, αν καταφύγουμε και πάλι στο αναγνωστικό, όπου θα βρούμε συγκεκριμένα παραδείγματα, στα όποια θα στηρίξουμε τη διδασκαλία του νέου αυτού στοιχείου. Τέτοια παραδείγματα υπάρχουν στα έξι κεφάλαια: «Ο θεός προστατεύει την Ελλάδα» σελ. 16, μετά τον πρώτο παράγραφο. «Ο Κολοκοτρώνης» σελ. 67, μετά τον έκτο παράγραφο. «Η σύντροφος του ναυάρχου Δέσποινα Κανάρη» σελ. 109, στο τέλος του τρίτου παραγράφου. «Ο τρύγος» σελ. 124, μετά τον πρώτο παράγραφο. «Στη Ρόδο» σε όλους τους παραγράφους της σελίδας 136. «Η Δήλος» σελ. 137, μετά τον πρώτο παράγραφο, στη σελίδα 138 μετά τον τρίτο παράγραφο και στον τελευταίο παράγραφο της σελίδας 140. «Τά Γρεβενά» σελ. 142 στον πρώτο παράγραφο και στη σελίδα 143 μετά το δεύτερο παράγραφο. «Το Άργυρόκαστρο» σελ. 145 μετά το δεύτερο παράγραφο. «Η Κέρκυρα» σελ. 148 μετά τον τρίτο παράγραφο κ.λ.π.

Για μια τέτοια όμως μετάθεση και επιστροφή στο θέμα, χρειάζεται μεγάλη ικανότητα εκ μέρους των μαθητών. Γιατί τα νέα στοιχεία και οι νέες ιδέες που θα παρεμβάλουν στο θέμα, πρέπει να έχουν και κάποιο λογικό είριμό και μια σχέση και συνάρτηση μεταξύ τους, πιο πολύ δέ μια λογική εξάρτηση και συνοχή με την κύρια ιδέα του θέματος, γιατί διαφορετικά θα μοιάζουν με το αρχαίο λόγιο «λίθοι τε και πλίνθοι και κέραμοι άτάκτως έρριμμένα». Και η ικανότητα αυτή λείπει από τα παιδιά. Άς μη ξεχνούμε ακόμη ότι η παρέκβαση προϋποθέτει και πολύχρονη πείρα ζωής και πλούτο γνώσεων και ενισχυμένη έκφραστική ικανότητα. Και στους δωδεκάχρονους συγγραφείς μας και η έμπειρία τους είναι μικρή και οι γνώσεις τους περιορισμένες και ο γλωσσικός τους όπλισμός, με τον όποιο θα μας κάμουν κοινωνούς των διανοημάτων τους, φτωχός.

Στο τελευταίο μάλιστα αυτό ζήτημα του γλωσσικού πλούτου, παρατηρείται μεγάλη καθυστέρηση στα παιδιά της ύπαιθρου. Το λεξιλόγιο των μαθητών έχει σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους και γενικά με το περιβάλλον στο όποιο ζουν. Αυτό το περιβάλλον επιδρά στη γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών. Όταν το παιδί εύνοηθη στην προσχολική του ηλικία να

ἀποχτήση ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κοινωνικὸ του περιβάλλον πλούσιο λεκτικὸ ὕλικό, θὰ εἶναι: ἱκανὸ καὶ στὸν προφορικὸ λόγον καὶ στὴ γραπτὴ του ἔκφραση. Ἀλλήλως θὰ χωλαίνει καὶ στὰ δύο. Καὶ ξέρουμε ὅτι τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου εἶναι χαμηλό, γι' αὐτὸ φτωχὸς εἶναι καὶ ὁ γλωσσικὸς θησαυρὸς τῶν παιδιῶν αὐτῶν. Ἔχουν τὰ παιδιὰ τῆς ὑπαίθρου καὶ διανοήματα καὶ συναισθήματα καὶ σκέψεις. Ἀλλὰ τὰ λείπουν οἱ λέξεις καὶ ἡ ἐκφραστικὴ ἱκανότητα, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διατυπώσουν τὶς σκέψεις τους μὲ τὴν εὐκολία καὶ τὴν εὐχέρεια ποὺ παρατηρεῖται στὰ παιδιὰ τῶν ἀστικῶν κέντρων. Καὶ ὅταν τὸ παιδί εἶναι φτωχὸ σὲ ἔννοιες, φτωχὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ ἐκφραστικὴ του ἱκανότητα.

“Ὅλα αὐτὰ στέκουν ἐμπόδια καὶ ἀνυπερβλήτοι φραγμαῖοι γιὰ τὴν παραγωγή ἐκτεταμένων πνευματικῶν ἔργων ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ὡστόσο σὲ ἐκπαιδευτικὰ περισοδικὰ καὶ σὲ διάφορα βιβλία ἐκθέσεων, διαδάξω πολυσέλιδες μαθητικὲς ἐκθέσεις. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ ὅμως νὰ διατηροῦμε γιὰ τὶς ἐκθέσεις αὐτὲς μὴ ἐπιφύλαξη καὶ ἀμφιβολία.

Ἐμεῖς δὲ δυσκολευόμαστε νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ προσπάθειά μας στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν ἀπέδωσε καρπούς. Οἱ ἐκθέσεις μας δὲν πῆραν καὶ πάλι τὴν ἔκταση ποὺ περιμέναμε καὶ ἐπιθυμοῦσαμε. Καὶ οὐδέποτε οἱ μαθητὲς μας κατόρθωσαν νὰ παρουσιάσουν ἐκτενεῖς καὶ πολυσέλιδες ἐκθέσεις, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες.

Δίνω τώρα παρακάτω καὶ πέντε ἐκθέσεις, στὶς ὁποῖες ἐπιχειροῦν οἱ μαθητὲς νὰ ἐφαρμόσουν καὶ τὴ νέα αὐτὴ ὑπόδειξή μας, τὴν παρέκβαση, τὴν ὁποία θρῖσκομε καὶ στὶς ὑπ' ἀριθ. 193, 258, 390, 503, 504, 546 ἐκθέσεις.

526. Ἡλιοθασίλιμα

Τὸ δειλινὸ ξαπλώθηκε στὸ ἀνατολικὸ ἡμισφαίριο! Καὶ πίσω ἀπ' τὰ βουνὰ ὁ ἥλιος χάνεται! Μᾶς ἀποχαιρετᾶ! Πηγαίνει νὰ φωτίσῃ τὸ νέο κόσμον!

Στὸ θασίλιμά του, ὅλα ἀλλιότικα! Τὰ σταχτιά σύννεφα ἀλλάζουν χίλιες δυὸ θαφές, πράσινες, κόκκινες, χρυσές, γαλάζιες, λιλά, ἀσημένιες, κίτρινες, ρόζ, πορτοκαλιές, ποὺ σὲ θαμπώνουν! Νομίζεις πῶς εἶναι: ἓνα χρυσὸ βραχιόλι, ποὺ ξετυλίγεται μπροστά σου, πέρα στὸν ὀρίζοντα, πίσω ἀπὸ τὶς ψηλές καὶ γυμνές βουνοκορφές τοῦ γέρου κι ἱεροῦ Ὀλύμπου! Ἀπὸ κεῖ εὐλογεῖ ὁ Δίας — ὁ πατέρας τῶν θεῶν — τὸν Ἀπόλλωνα, ποὺ πάει μαζί μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὸν ὀδηγεῖ.

Καὶ ὁ νοῦς μου ἀνασαλεύει!... Πηγαίνει στὰ παλιὰ χρόνια, τότε ποὺ ἦταν ἡ εἰδωλοατρία, μὲ τοὺς δώδεκα θεοὺς, τοὺς ἡμίθεους καὶ τοὺς ἥρωες! Πηγαίνει στὴν ἐποχὴ τοῦ Μίδα, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Φρυγίας... Ἐκεῖνος ὅταν κοίταξε τὰ σύννεφα χρυσομένα τὰ ἐπιθυμοῦσε! Καὶ ὁ ἐγκέφαλός μου ξετυλί-

γοντας μπροστά μου τήν Ιστορία, φτάνει και σ' ένα άλλο σημείο και σταματά. Σταματά στα μαύρα χρόνια τής πικρής σκλαβιάς. Τότε ο ήλιος δέ χαιρόταν πίσω απ' τὰ θουνά. Κι οὔτε χρύσωνε τὰ σύννεφα τοῦ γερο-Ὀλύμπου! Γιατί ἡ Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη!....

Καί τὸ λυκόφως ἄρχισε νὰ ξαπλώνεται στὸν ὀρίζοντα. Ὁ κόσμος συμμαζεύεται στὰ σπίτια! Καί τὸ ἡλιοβασίλεμα ἔρχεται καί τὸ ὑποδέχεται ἡ μαυροφόρα νύχτα!

Γαλιάτιστα 30 - 4 - 1958. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

Κίνητρο πὸν ὠθήσε τὴ μαθήτρια νὰ γράψῃ τὴν ἐκθεση αὐτὴ, στὴν ὁποία ἐναλλάσσεται ἡ περιγραφή καί ἡ διήγηση, ἦταν πάλι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴ φύση καί τὶς ὁμορφιές τῆς.

Στρέφει τὸ μάτι τῆς πρὸς τὸ μέρος πὸν δῦει ὁ ἥλιος, συλλέγει ἐντυπώσεις καί τὶς δίνει ἀνάγλυφες, μὲ ἔντονα καί ἄφθονα ἐκφραστικὰ μέσα. Προσωποποιήσεις, εἰκόνες, παρομοιώσεις, ἀντιθέσεις καί μιὰ συρροή ἐννιά ἐπιθέτων, ἀπὸ ὅλα τὰ χρώματα τῆς Ἰριδας—στὰ ὅποια φαίνεται νὰ τρέφῃ ἡ μαθήτρια αὐτὴ μιὰ ἰδιαίτερη ἀδυναμία, ἀφοῦ τὰ βρίσκομε σὲ πολλές ἐκθέσεις τῆς—ἀρμονικὰ ὅλα συνταιριασμένα, συνθέτουν τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθεσῆς. Καί ἀνάμεσα στὰ ἄλλα κάμνει τὴν ἐμφάνισή τῆς καί ἡ παρέκβαση. Ἀπομακρύνεται ἡ μαθήτρια ἀπὸ τὸ θέμα τῆς, κάμνει μιὰ ἀναδρομὴ στὸ παρελθὸν καί μᾶς θυμίζει πρῶτα τὴν εἰδωλόλατρικὴ θρησκεία μὲ τοὺς δώδεκα θεοὺς. Ἐπειτα παρουσιάζει τὸν ἄπληστο Μίδα. Καί τέλος μᾶς μεταφέρει στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Καί πάλι μὲ τρόπο μεταπηδᾷ καί ἐπανέρχεται στὸ θέμα τῆς.

527. Ἐνα σχολικὸ ἀντικείμενο

Ἐνα δερμάτινο πράγμα κρατῶ στὸ χέρι μου.

Ἀποτελεῖται: ἀπὸ δυὸ θέσεις, δυὸ τσέπες, μιὰ κλειδαριὰ χαλασμένη καί ἓνα χερσούλι. Πρῶι πρῶι, αὐτὸ θὰ ἀντικρίσω μπροστά μου. Εἶναι ὁ πιστὸς σύντροφός μου! Μ' αὐτὸν τὸ πρῶι θὰ ξεκινήσω γιὰ τὸ σχολεῖο καί μ' αὐτὸν τὸ βράδυ θὰ γυρίσω. Πόσα δὲν κλείνει μέσα του! Ὅλα ὅσα διδάχτηκα, σ' ὅλα τὰ σχολικὰ μου χρόνια, θὰ τὰ ἐρῆς μέσα στὸ σύντροφό μου! Πολλές φορές κάθεται: μέρες στὴν πιὸ παράμερη γωνιά τοῦ σπιτιοῦ. Ἄλλες φορές θυμῶνω μαζί! τῆς καί τὴν πετάζω στὸ πάτωμα! Ἀλλὰ πάλι τὰ ξεχνῶ ὅλα καί πάλι μαζί! θὰ μᾶς δῆς!

Τώρα μοῦ ἤρθαν στὸ νοῦ τὰ πικρὰ ἐκεῖνα χρόνια τῆς τούρκικης σκλαβιάς. Τὰ ἐλληνοπούλα πὸν στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων, μὲ κάθε τρόπο προσπαθοῦσαν νὰ μάθουν λίγα γράμματα! Σὰ σκιῆς γλιστροῦσαν μέσα στὸ πυκνὸ σκοτάδι: νὰ τρέξουν στὸ κρυφὸ σχολεῖο! Καί χωρὶς νὰ ἔχουν τὰ

ἀπαραίτητα σχολικά τους ἀντικείμενα. Ἄντι! γιὰ τσάντα εἶχαν στὸν ὦμο κρεμασμένο ἕναν τερβά!

ἌΟλα τὰ ἀντικείμενα πού ἔχω τὰ ἀγαπῶ! Μὰ πιὸ πολὺ τὴν τσάντα. Γιατί αὐτὴ κλείνει: μέσα ἕνα σπῆρὸ βιβλία, κασετίνες, τετράδια!

Γαλλίσιτα, σχολ. ἔτος 1957 - 58. Βενετία Β. Παπαδοκασιλείου. Τάξη Στ'.

Ἡ σχολικὴ τσάντα, ὁ ἀχώριστος αὐτὸς σύντροφος τῆς μαθήτριας, δίνει τὸ θέμα καὶ τὸ περιεχόμενο στὴν περιγραφικὴ αὐτὴ διήγηση.

Τὰ δὲ καλολογικὰ στοιχεῖα, πού ἀποτελοῦν τὴ μορφὴ τῆς, εἶναι τὰ παρακάτω: Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι ἀποφεύγει ἢ μαθήτρια νὰ φανερώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ, τὸ ἀντικείμενο γιὰ τὸ ὅποιο γράφει. Κατορθώνει μάλιστα νὰ τὸ περιγράψῃ καὶ νὰ ἀσχολῆται μ' αὐτὸ δλόκληρη τὴν ἡμέρα, χωρὶς νὰ τὸ ὀνομάσῃ. Καὶ μόνο στὸ τέλος πληροφοροῦμαστε ὅτι πρόκειται γιὰ τὴ σχολικὴ τσάντα. Καὶ αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συμμαθητῶν τῆς. Ἄλλος στοισμός εἶναι ἡ παρομοίωση τῶν ἐλληνόπουλων μὲ σκιές πού γλιστροῦν στὸ σκοτάδι, τὰ ἐπίθετα «δερμάτινο, χαλασμένη, πιστός, παράμερη, πικρά, πυκνό, κρυφό» καὶ ἡ παρέκβαση, μὲ τὴν ὁποία μᾶς ὑπενθυμίζει μὲ πόση δυσκολία μάθαιναν τὰ παιδιὰ τὰ γράμματα στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

528. Ἄφῆνω τὸ σχολεῖο

Ναί! ἀφῆνω τὸ σχολεῖο! Τὸ ἀποχαιρετῶ μιά γιὰ πάντα!

Πέρασαν τὰ ἔξι χρόνια! Τώρα θὰ θγῶ στὴν κοινωνία! Νὰ δουλέψω, νὰ θγάλω τὸ ψωμί μὲ ἰδρώτα! Τὰ παιχνίδια τελείωσαν! Καὶ τώρα; Ἡ στὰ μεταλλεῖα ἢ στὸ Γυμνάσιο! Μὰ τὸ Γυμνάσιο φωνάζει πιὸ πολὺ. Ἐ! ἀφοῦ αὐτὸ φωνάζει πιὸ πολὺ, αὐτοῦ θὰ πάω! Νὰ μάθω γράμματα, νὰ γίνω ἕνας σοφὸς ἄνθρωπος! Ἐνας θεολόγος! Νὰ διδάσκω τὴν ἀλήθεια σ' ὄλες τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά.

Μὰ πιὸ μπροστὰ κάτι ἄλλο μὲ περιμένει. Νὰ πιάσω τὸ τουφέκι, νὰ ρίξω καὶ ἐγὼ μιά τουφεκιὰ στοὺς Ἀγαρηνοὺς, νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ μυρολουσμένο νησί μας, τὴν Κύπρο! Νὰ ξαναδῆ κι αὐτὴ τὸν ἐλεύθερο ἀέρα, ὅπως τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου!

Ἄλλὰ ἄς ξαναγυρίσω στὸ ὠραῖο σχολεῖο μου! Τὸ βλέπεις, σωστός παράδεισος εἶναι! Κάτω ἐκεῖ στὸν κήπο του, τὰ τριαντάφυλλα, οἱ ροδακινιές, οἱ μηλιές, εἶναι χαρὰ θεοῦ! Ἄλλὰ ἐγὼ, δυστυχῶς, δὲ θὰ τὸ χαρῶ ἄλλο, γιατί θὰ φύγω. Γι' αὐτὸ σήμερα ζήτησε ὁ δάσκαλος νὰ γράψουμε διαγώνισμα, μὲ θέμα «ἀφῆνω τὸ σχολεῖο».

Καὶ ἐγὼ τὸ ἀφῆνω γειά.

Γαλλίσιτα 7 Ἰουνίου 1958. Ἐμμανουήλ Γ. Θεολόγης. Τάξη Στ'.

Τους έβαλε ο δάσκαλος νά έκθέσουν τίς σκέψεις τους τήν ώρα πού αφήνουν για πάντα τό δημοτικό σχολείο. Τήν έκθεση τή στοιχειοθετοῦν τρία πράγματα. Ἡ λύπη πού αἰσθάνεται ο μαθητής για τόν αποχωρισμό του από τό σχολείο. Ἡ σκέψη ἂν πρέπει νά ριχτή άμέσως στη δίοπάλη ἢ νά συνεχίσει τίς σπουδές του. Καί ἕνα χρέος πού νιώθει ότι πρέπει νά εκπληρώσει πρὸς τήν πατρίδα του. Εἶναι τὰ στοιχεῖα πού πιστοποιοῦν ότι τό σχολείο δέ μετέδωσε στά παιδιά μόνο ξηρές γνώσεις. Ἐχει φλογίσει τίς καρδιές τους με ἔντονη ἀγάπη για τό σχολείο καί τὰ γράμματα, έχει καλλιεργήσει τίς ψυχές τους σέ ὕψηλό βαθμό τὰ εὐγενέστερα συναισθήματα, στήν κορυφή τῶν ὁποίων στέκει τό πατριωτικό συναίσθημα.

Καί τίς σκέψεις καί τὰ συναισθήματα αὐτά, τὰ ἐκδηλώνει καί τὰ περιγράφει κατά τρόπο ἀληθινά ποιητικό. Παρομοιάζει τό σχολείο με παράδεισο. Προσωποποιεῖ τό Γυμνάσιο, πού τόν φωνάζει νά μὴν πάρη τό δρόμο τῶν μεταλλείων. Για νά ἐκφράσει δέ καί τὰ αἰσθήματά του πρὸς τήν πατρίδα, κάμνει μιὰ παρέκβαση. Στρέφει τή σκέψη του πρὸς τό «μυρολουσιμένο» νησί, τήν Κύπρο, πού διεξάγει σκληρόν ἀγώνα με τοὺς Ἀγαρηνοὺς. Καί ἐπιθυμεῖ νά προσφέρει καί αὐτὸς βοήθεια, ἔστω καί με μιὰ τουφεκιά μονάχα, για νά βρῆ ἢ Κύπρος τή λευθεριά της.

529. Ἡ δραχμὴ

Μιὰ δραχμὴ κρατῶ στο χέρι μου!

Βαριά πολὺ δὲν εἶναι, ὅπως τὰ νομίσματα τοῦ Λυκούργου, πού ἔκανε στοὺς Σπαρτιάτες! Εἶναι στρόγγυλη. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά εἶναι ζωγραφισμένος ο βασιλιάς καί γύρω της γράφει: «Παῦλος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 1954». Καί ἀπὸ τὴν ἄλλη «Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος. 1 δραχμὴ». Οὐσιαστικό εἶναι! Τὸ πιάνω, τὸ μυρίζω, τὸ βλέπω! Ποιὸς ξέρει πόσα χέρια τὴν ἔπιασαν καί πόσα θὰ τὴν πιάσουν ἀκόμα! Ἄ! νά εἶχα κάμποσες δραχμές, νά ἀγοράσω ὅ,τι μοῦ χρειάζεται!

Αὐτὴ εἶναι ἡ δραχμὴ πού δὲν τὴ χορταίνουν μερικοὶ ἄνθρωποι, ὅπως δὲ χόρταινε καί ο Μίδας τὸ χρυσάφι!

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1956-57. Δῆμητρα Γρηγ. Γούσιου. Τάξη Ε΄.

Ποιὸς θὰ περίμενε νά ἀκούσει έκθεση καί για ἕνα τόσο ἀσήμαντο ἀντικείμενο, ὅπως εἶναι μιὰ δραχμὴ; Ἀλλὰ ἡ μαθήτρια ξέρει ότι τό βασικό θεμέλιο τοῦ γραπτοῦ λόγου εἶναι ἡ ἀμεση καί λεπτομερὴς παρατήρηση τῶν πραγμάτων. Ὅταν μάλιστα στήν παρατήρηση αὐτὴ ἐνυφάνη καί μερικὲς προσωπικὲς της σκέψεις, τότε έχει ἔτοιμο καί πλούσιο ὕλικό, νά συνθέσει μιὰ έκθεση, για ὅποιοδήποτε ἀντικείμενο, ὅσο ἀσήμαντο καί μηδαμινὸ καί ἂν

είναι αυτό.

Έτσι δημιουργήθηκε και η έκθεση αυτή. Κρατά η μαθήτριά στα χέρια της μιὰ δραχμή. Για τήν περιγραφή της, ύπολογίζει τὸ βάρος της και παρατηρεῖ τὸ σχῆμα της, τὴν προσωπογραφία και τὰ γράμματα πὸ ἔχει στὶς δυὸ ἐπιφάνειές της. Τὴν συνδυάζει ἔπειτα και μὲ τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς, γιὰ νὰ μᾶς πῆ ὅτι ἡ λέξη δραχμή εἶναι συγκεκριμένο οὐσιαστικό, πὸ τὸ βλέπομε και τὸ πιάνομε. Καί τέλος μὲ δυὸ σύντομες παρεκβάσεις μᾶς μεταφέρει: στὰ νομίσματα τοῦ Λυκούργου και στὸ χρυσάφι τοῦ Μίδα.

530. Ταξίδι ἕως τὸν Περσικὸ κόλπο

Ήταν σούρουπο! Μιὰ ποθητὴ σκέψη τρυπούσε τὸ μυαλό μας! Καί ἡ χαρούμενη ἀπόφαση πραγματοποιήθηκε!

Ὁ σιδηρόδρομος σφυρίζει πάνω στὶς σιδερένιες ράγες! Περνώντας ἀπὸ τὴ βασίλισσα Πόλη, μείναμε μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, ὅταν ἀντικρίσαμε τὸν ὠραῖο και ξακουστὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας! «Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ οὐράνια!...». Στὸ νοῦ μας φτερουγίζει: ὀλοζώντανη ἡ ἱστορία τοῦ δοξασιμένου και ἡρωικοῦ τελευταίου Παλαιολόγου!... Τὸν εἶδαμε μαρμαρωμένο μέσα στὴ σπηλιά, μὲ τὸ χρυσὸ τὸ σκῆπτρο και τὴν πορφυρένια χλαμύδα του!... Κρατᾶει τὰ κλειδιά τῆς δοξασιμένης Πόλης και περιμένει!...

Τέλος φτάσαμε στὴ Μεσοποταμία! Ἀντικρίσαμε τοὺς δυὸ δίδυμους ποταμούς! Λογῆς λογῆς λουλούδια στολίζουν τὴν ὀμορφὴ πλάση! Τὸ ἀεράκι ταλαντεύει ἀπαλὰ ἀπαλὰ τὰ χρυσοκίτρινα στάχυα! Οἱ μεγάλες ἐκτάσεις σιτάρι, φαίνονται: ὅσν ἀπέραντες θάλασσες γαληνεμένες! Ἡ φύση γελαστή, χύνει ἄπειρες εὐωδιές! Τὰ πουλιά στὶς ρεματιές γλυκοκελαηδοῦν. Οἱ πεταλοῦδες πετοῦν και χαίρονται τὴ μυρωμένη φύση! Οἱ μέλισσες γεμίζουν θόρυβο τὴν ἀτμόσφαιρα! Οἱ βαρκοῦλες ἀγκυροβολημένες λιάζονται εὐχαριστημένες στὴν ἀχροποταμιά. Ποιὸ πέρα εἶναι ἡ πόλη τοῦ «μαύρου χρυσοῦ» ἡ Μοσσοῦλη! Ἀληθινὸς παράδεισος ἡ χώρα αὐτή. Τρέχει μέλι και γάλα!

Θαμπωμένες και μαγεμένες ἀπὸ τὴν ὀμορφὴ αὐτὴ χώρα, δὲ θέλαμε νὰ φύγομε!

Βάβδος, σχολ. ἔτος 1953 - 54. Ὀμαδικὴ ἔκθεση Εἰρήνης Θ. Κουτσῶ, Εὐδοκίας Γ. Πέγιου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

Οἱ γνώσεις πὸυ χαράχθηκαν και ἔμειναν ἀνεξίτηλες στὴ συνείδηση τῶν μαθητριῶν, ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας γιὰ τὴ χώρα τῆς Μεσοποταμίας (Ἰράκ) και ἀπὸ τὴν ἱστορία γιὰ τὴν πόλη τῶν θρύλων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν Κωσταντινούπολη, ἔδωσαν τὸ περιεχόμενο στὴν ἔκθεση αὐτή, πὸυ εἶναι μιὰ περιγραφικὴ διήγηση.

Και είναι μιὰ έκθεση μοναδική για τήν περιγραφικότητα και τήν πλαστικότητα της και για τή διέγερση του πατριωτικού συναισθήματος τῶν παιδιῶν. Ταξιδεύουν μέ τή φαντασία τους οἱ μαθήτριες και διατυπώνουν τίς ἐντυπώσεις του ταξιδιοῦ, μέ πλούσια ἐκφραστικά μέσα. Ξεχωρίζουν και φαντάζουν ἄπειρα ἀπό αὐτά. Οἱ μεταφορές «μιὰ σκέψη τρυποῦσε τό μυαλό μας» και «ή φύση χύνει εὐωδιές». Ἡ προσωποποίηση του σιδηροδρόμου που σφυρίζει. Ἡ εἰκόνα του μαρμαρωμένου βασιλιᾶ και ἡ ἄλλη μέ τίς θαρκοῦλες που λιάζονται στην ἀκροποταμιά. Ἡ παρομοίωση τῶν ἐκτάσεων του σιταριῦ μέ θάλασσες. Ἡ κίνηση και ἡ ζωντάνια που δίνουν τά πουλιά, οἱ πεταλοῦδες και οἱ μέλισσες. Ἀπό τίς μεμονωμένες λέξεις, ποιητικότερες εἶναι τά ρήματα «σφυρίζει, φτερουγίζει, ταλαντεύει», τά ἐπίθετα «πορφυρένια, δίδυμοι, γαληνεμένες», τό ἐπίρρημα «ἀπαλά ἀπαλά» και τά σύνθετα «όλοζώντανη, χρυσοκίτρινη, γλυκοκελαηδοῦν, ἀκροποταμιά». Μέ μεγάλη δὲ μαεστρία κάμνουν και τήν ιστορική παρέκβαση, για νὰ μᾶς θυμίσουν τή βασίλισσα Πόλη, μέ τόν ξοικουστό ναό της και τό μαρμαρωμένο μεγάλο βασιλιά της, που «κρατάει τά κλειδιά και περιμένει».

Κατανόησαν λοιπόν οἱ μαθητές μας τήν παρέκβαση και τήν ἐφαρμόζουν στις ἐργασίες τους, ἀλλά χωρίς τό ἀποτέλεσμα που ἀναμέναμε. Αὐτό ὅμως δὲν τό θεωρήσαμε και μεγάλη ἀποτυχία μας. Και τοῦτο, γιατί τήν ἀξία της μαθητικῆς ἐκθεσης δὲν τήν κρίνουμε ἀπό τήν ἐκτασή της και ἀπό τίς πολλές σελίδες που πιάνει, ἀλλά ἀπό τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ὁ μαθητής ἐκφράζει τά συναισθήματά του και διατυπώνει τά διανοήματά του. Δὲν προσέχουμε δηλαδή τόσο τήν ποσότητα ὅσο τήν ποιότητα. Και δὲν ἐκτιμοῦμε τήν ἀπεραντολογία του λόγου, ὅσο τή λάμψη του.

Κ'. Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Και τέλος ἡ τάξη ἀνακάλυψε και ἕναν ἄλλο λεκτικό τρόπο, μέ τόν ὁποῖο προσπαθοῦν οἱ λογοτέχνες νὰ ἐξωραίσουν τήν ἐκφραση. Παρατήρησε ὅτι σέ πολλές περιπτώσεις, όταν ὁμιλοῦν για κάτι, φροντίζουν νὰ τό τοποθετήσουν και κάπου, νὰ τό συνδέσουν μέ τή θέση στην ὁποία βρίσκεται, νὰ τό ἐξαρτήσουν και τό συσχετίσουν μέ τόν τόπο στον ὁποῖο συμβαίνει.

Τήν τοποθέτηση αὐτή τῶν πραγμάτων τή βλέπομε και στά κεφάλαια του ἀναγνωστικοῦ. «Και εὐθύς μέ τόν πρῶτο πυροβολισμό ἄλλοι πολλοί μαζί πυροβολισμοί ἐσφύριζαν στις ράχες, τά λαγκάδια, τά δέντρα, τίς καλύβες, τά πρόβατα και τά μανδριά. σελ. 11». «Ἦτο ἡ εὐχή τῶν ἀγίων, που μᾶς ἐκοίταζαν ἀπό τοὺς σκοτεινοὺς τοίχους, σελ. 24». «...τό θράδυ της ἀναχωρήσεώς των ἀπό ἐκεῖ, καθισμένοι στην ὄχθη μικροῦ ποταμοῦ ἐθαύμαζαν τήν δύση του ἡλίου. σελ. 44». «Ἐγύρισε ἡ Μάρω πίσω και ἐστάθηκε στη σιδερόπορτα του

κάστρου, σελ. 53». «Ἐτράβηξε τὸ χαντζάρι ἀπὸ τὸν κόρφο της, σελ. 54». «Ἐνα ἄλλο βράδυ ἦταν καθισμένος στὴν ρίζα μιᾶς ἐλιάς, σελ. 82». «Ἐξάφνα ἐπάνω ἀπὸ κάποιο παράθυρο, στὸ βάθος τῆς αὐλῆς, διακρίναμε κάποια ἄλλη χανοῦμισσα, σελ. 87». «...στέκει (τὸ ναυτόπουλο) ἀκομιπισμένο στὸ παραπέτο τοῦ καραβιοῦ, σελ. 102». «Βλέπετε ἐκεῖ ἐπάνω μιὰ μικρὴ λίμνη, πού γυαλίζει μέσα στὰ καλάμια; σελ. 138». «...τὰ ἐφανταζόμουν (τὰ Γρεβενὰ) σκαρφαλωμένα στὰ κατσάβραχα τῆς Πίνδου, σελ. 141».

Τὸ νέο αὐτὸ ἐκφραστικὸ μέσο, τὸ συζητήσαμε στὴν τάξη, θρήκαμε πῶς πραγματικὰ ἔχει ἀξία λογοτεχνικὴ καὶ ὅπως ἦταν ἐπόμενο, πήραμε τὴν ἀπόφαση νὰ τὸ μεταφέρουμε καὶ στὶς ἐκθέσεις μας. Ἄλλὰ ἔπρεπε νὰ βροῦμε καὶ ἕναν ὄρο, ἕνα ὄνομα γιὰ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἐκφρασης. Καὶ τὸν ὀνομάσαμε «τοποθέτηση τῶν πραγμάτων». Δὲν ξέρομε κἀν ἂν οἱ λογοτέχνες τὸν υπολογίζουν σὰν καλλῶπισμα τοῦ λόγου ἢ ἂν στὴ λογοτεχνικὴ ὀρολογία ἔχει διαφορετικὸ ὄνομα. Καὶ οὔτε μᾶς ἐνδιαφέρουν αὐτά. Ἡ δική μας φροντίδα εἶναι ἄλλη. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ μυστικοῦ. Καὶ πῶς θὰ γίνη αὐτό; Τὸ εἶπαμε καὶ ἄλλοῦ. Κατὰ τὴν καλαισθητικὴ διερεύνηση τῶν ποιημάτων καὶ πεζογραφημάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἀνιχνεύουμε νὰ ἀνακαλύψουμε κάθε νέα πλοκὴ τῶν λέξεων, ἐρευνοῦμε νὰ συλλάβουμε κάθε καινούρια ἀρμονία τῆς ἐκφρασης. Καὶ κάποιο μάτι διορατικὸ, κάποιο εὐαίσθητο αὐτί, ἐνὸς μαθητῆ ἢ τοῦ δασκάλου —περισσότερο τοῦ δευτέρου— θὰ συλλάβῃ τὸ νέο στοιχεῖο, θὰ προσέξῃ τὸ διαφορετικὸν τρόπο τῆς ἐκφρασης, τὸ καινούριο στόλισμα τοῦ λόγου καὶ θὰ τὸ κάμῃ γνωστὸ σ' ὅλη τὴν τάξη. Αὐτὴ εἶναι ἡ δυσκολία μας καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐρευνᾶς μας. Ἡ σύλληψη τοῦ νέου στοιχείου. Ἡ ἐφαρμογὴ του εἶναι εὐκολώτερη. Μιὰ ἀπὸ τίς 40-50 πένες τῆς τάξης, θὰ μᾶς τὸ παρουσιάσῃ ἀνάγλυφο στὸ ἀμέσως ἐπόμενο μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Ἔτσι καὶ τὴν τοποθέτηση τῶν πραγμάτων τὴ βλέπομε στὶς ὑπ' ἀριθ. 2, 3, 9, 14, 17, 29, 30, 96, 97, 102, 103, 111, 131, 133, 134, 148, 152, 162, 163, 182, 191, 196, 207, 210, 230, 275, 287, 301, 302, 303, 313, 319, 352, 368, 427, 436, 447, 448, 450, 455, 457, 459, 463, 471, 477, 490, 518, 522, 526, 546, 550 καὶ στὶς ἐπόμενες πέντε ἐκθέσεις.

531. Ἡ θημωνιά

Στὴν πόρτα κάθομαι. Ἐμπρὸς μου κυματίζει μιὰ κατάξερη βρώμη καὶ ὁ αἰωνόβιος κορμὸς μιᾶς ἐλιάς.

Δεξιὰ, κοντὰ στὸ ἀλώνι, δίπλα στὸ νεόχτιστο σπίτι, πάνω ἀπὸ τὸ νεοφυτεμένο ἀμπέλι, δεξιὰ ἐνὸς μεγάλου γκρεμοῦ, ὑψώνεται μιὰ γιγάντια θημωνιά. Γύρω της ἔχει κριθαρίσιες καλάμιές, ἄγριες καταπράσινες μουριές, ἀγκαθωτὲς παλιουριές καὶ ἡμέρες συκιές. Εἶναι μὲ τέχνη φκιαγμένη ἢ θημωνιά,

μέ πάρα πολλά δερμάτια, μέ άφθονα πουλιά στην κορφή της. Είναι σαν κολοβό χουνί και ούτε δερμάτι δέν έξέχει.

Είναι ή πρώτη θημωνιά του μπαριμπα - Παναγιώτη.

Σήμαντρα 30 - 5 - 1951. Γεώργιος Παπαπ. Τάπαλης. Τάξη Στ'.

Τό σκηνικό μπροστά στό σπίτι του συγγραφέα άλλαξε. «Ίψώθηκε» μιá θημωνιά. Ήταν δυνατό ή μεταβολή αύτή νά μή γίνη κίνητρο για μιá έκθεση του; Και κάθεται στην πόρτα του σπιτιού του, παρατηρεί και περιγράφει τή, θημωνιά.

Και τίς παρατηρήσεις του τίς ντύνει μέ λαμπρά λογοτεχνικά στολίδια. Τό πρώτο και καλύτερο είναι τά δώδεκα επίθετα, τά όποια κοσμούν ισάριθμα ούσιαστικά και δίνουν στην έκφραση ένα ξεχωριστό χρώμα. Τό δεύτερο είναι ή παρομοίωση τής θημωνιάς μέ κολοβό χουνί και τό τρίτο ή «τοποθέτηση» τής θυμωνιάς. Δημιουργεί γύρω της ένα ώραίο πλαίσιο από καλαμιές, μωριές, παλιουριές και συκιές, μέσα στό όποιο τοποθετεί τή θημωνιά. Άλλά δέν άρκεΐται μόνο σ' αύτό και προσθέτει «ή θημωνιά ύψώνεται δεξιά, κοντά στό άλώνι, δίπλα στό νεόκτιστο σπίτι, πάνω από τό νεοφυτεμένο άμπέλι, δεξιά ένός μεγάλου γκρεμού».

532. Τό κουρείο

Τό μαγαζί του θρίσκειται δυό τρία θήματα μακρύτερα από τό διπλανό του καφενείο.

Τά έργαλεία του είναι τά έξής: Δυό μηχανές επάνω στό τραπέζι, πέντε ξουράφια μέσα στό συρτάρι, δυό χτένες καρφωμένες σέ μιá θούρτσα και δυό ψαλίδια κρατημένα στό καρφί. Σέ λίγο φτάνει και ένα παλικάρι.

— Κουρέα, νά μου κόψης τά μαλλιά, νά μέ ξυρίσης και νά μου πής και πόσο κάνουν, για νά πληρωθής.

Ό κουρέας είναι ένας ψηλός άντρας. Έχει και δυό βοηθούς.

Τό κουρείο του όμως είναι σαν κελί.

Σήμαντρα 29 - 10 - 1948. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Βρέθηκε ό μαθητής στό κουρείο. Έριξε μιá γρήγορη ματιά στόν κουρέα, στό μαγαζί και τά έργαλεία του, άκουσε και μιá στιχομυθία. Αύτά τά στοιχεία αποτέλεσαν τό περιεχόμενο τής περιγραφικής αύτης έκθεσης.

Και τά έκφραστικά μέσα τής έκθεσης είναι μάλλον περιορισμένα. Έκτός από ένα μοναδικό επίθετο, μιá παρομοίωση του κουρείου μέ κελί και τήν αντίθεση που παρουσιάζει τό μικροσκοπικό κουρείο μπροστά στό μεγάλο άνάστημα του κουρέα, δέν ύπάρχει άλλο καλογολικό στοιχείο. Ίσως γιατί

καταβάλλει ὁ μαθητὴς προσπάθεια νὰ ἐφαρμοσθῆ στὴν ἔκθεση τὸ νέο στοιχεῖο τῆς τοποθέτησης τῶν πραγμάτων. Καὶ ἡ προσπάθειά του αὐτὴ εἶναι ὀλοφάνερη. Τὴ βλέπομε στὶς δυὸ πρῶτες φράσεις. «Τὸ μαγαζί του θρίσκεται δυὸ τρία βήματα μακρύτερα ἀπὸ τὸ διπλανό του καφενεῖο. Τὰ ἐργαλεῖα του εἶναι, δυὸ μηχανές ἐπάνω στὸ τραπέζι, πέντε ξουράφια μέσα στὸ συρτάρι, δυὸ χτένες καρφωμένες σὲ μιὰ θούρτσα καὶ δυὸ ψαλίδια κρατημένα στὸ καρφί».

533. Ὁ χασάπης

Ἔφτασε τὸ πρόβατο στὸ χασαπιό!

Τὸ μεγάλο καὶ κοφτερό μαχαίρι ἦταν ἔτοιμο. Χράπι! Αὐτὸ ἦταν! Πάει!... Τὸ αἷμα πλημμύρισε τὸν τόπο! Σκυλιὰ περιτριγυρίζουν τὸ χασάπη, ζητώντας κάτι νὰ φᾶνε. Τὸ χασαπιό του θρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὸ καφενεῖο τοῦ Μάη, κοντὰ στὴν ἀγορά.

Ὁ χασάπης εἶναι ψηλός, χοντρός, μὲ κοιλιὰ βγαλμένη πρὸς τὰ ἔξω!

Σήμερον 29 - 10 - 1948. Νικόλαος Κ. Παυλίδης. Τάξη Στ'.

Ὁ ἴδιος μαθητὴς, τὴν ἴδια μέρα, γράφει καὶ δευτέρη ἔκθεση, στὴν ὁποία περιγράφει ἓνα χασάπη καὶ τὸ χασαπιό του. Πολὺ περιορισμένη εἶναι ἡ ἔκθεση αὐτὴ σὲ περιεχόμενο, πού τὸ τροφοδοτεῖ μόνο ἡ παρατήρηση τοῦ μαθητῆ.

Πλουσιότερη ὅμως εἶναι ἡ μορφή της σὲ μέσα ἐκφραστικά. Σὲ σύντομες φρασοῦλες δίνει τὴν προσωπογραφία τοῦ χασάπη μὲ δυὸ ἐπίθετα καὶ μιὰ μετοχή. Περιγράφει καὶ τὸ μαχαίρι μὲ ἄλλα δυὸ ἐπίθετα. Τὸ σφάξιμο τοῦ προβάτου τὸ ἐκφράζει μὲ ἓναν ἦχο καὶ μὲ τὰ ἀποσιωπητικά ὕστερα ἀπὸ τὸ ρῆμα «πάει». Παρουσιάζει ἔπειτα καὶ μιὰ εἰκόνα, στὴν ὁποία βλέπομε τὸν τόπο πλημμυρισμένο μὲ αἷματα καὶ τὸ χασάπη κυκλωμένο ἀπὸ σκυλιὰ. Καὶ τέλος «τοποθετεῖ» καὶ τὸ χασαπιό, πού «θρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὸ καφενεῖο τοῦ Μάη, κοντὰ στὴν ἀγορά».

534. Πάλι χιόνι στὸ Βάβδο

Ἄσπρισε ὁ τόπος! Κανένας δὲν πεζοδρομεῖ. Ἡ γῆ σκεπάστηκε μὲ ἓνα ἀπαλό, χιονάτο πάπλωμα!

Τὰ πτηνὰ μυρίστηκαν τὴ φοβερὴ στιγμή καὶ τακτοποιοῦν ἀπὸ μέρες τώρα τὴ φωλιά τους μέσα στὶς κουφάλες! Ὁ ἔξυπνος καὶ πολὺξερὸς μοῦφος, λαλεῖ κάτω στὸ βαθύ λάκκο καὶ εἰδοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους! Σὲ κάθε Βαβδινό σπίτι, στὸ πλάι, στοιβιαστὰ τὰ ξύλα καὶ τὰ κάρβουνα. Ὅλα ἄσπρα! Τίποτε δὲν ξεχωρίζει. Μόνο ὁ πελώριος καὶ ἀκλόνητος πλάτανος, στέκει ὀρθός

καί γυμνός μέσα στο χιονισμένο λιβάδι!
Πάλι χιόνι στο Βάβδο!

Σήμαντρα 11 - 3 - 1952. Άννα Χρ. Κουφοῦ. Τάξη Στ'.

Ἡ μαθήτρια ἔχει στενοὺς συγγενεῖς στὸ γειτονικὸ αὐτὸ χωριὸ καὶ πολλὲς φορές τὸ ἐπισκέπτεται καὶ γράφει τὶς ἐντυπώσεις της. Τὸ χωριὸ ἕμως θρίσκειται σὲ πολὺ μεγαλύτερο ὑψόμετρο ἀπὸ τὸ δικὸ της καὶ τὶς περισσότερες φορές τὸ θρίσκει σκεπασμένο στὰ χιόνια, ὅπως χιονισμένο τὸ περιγράφει καὶ τῆ φορά αὐτή.

Αὐτὸ τὸ θέαμα τοῦ χιονισμένου τοπίου, θέτει σὲ κίνηση τὶς ψυχικὲς λειτουργίες τῆς μαθήτριας, τῆς ἐμπνέει σκέψεις καὶ ιδέες, τὶς ὁποῖες καὶ ἐξωτερικεύει μὲ ἄριστα καλαλογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ δίνουν τὴν αἰσθητικὴ ἀξία στὴν ἔκθεση. Αὐτὰ εἶναι: Ἡ σύνθετη λέξις «πεζοδρομεῖ» ἐπείτα ἀπὸ τὴν ἀόριστη ἀντωνυμία «κανένα» καὶ τὸ ἀρνητικὸ μόριο «δέν» πὺ ἐκφράζουν τὴν ἀκίνησία καὶ τὴ νέκρα πὺ δημιουργεῖ στὴ φύση ἢ χιονόπτωση. Ἡ μεταφορὰ «τὰ πτηνὰ μυρίστηκαν τὴ φοβερὴ στιγμὴ». Τὰ διπλὰ ἐπίθετα πὺ στολίζουν τὰ οὐσιαστικὰ «πάπλωμα ἀπαλό, χιονάτο», «μποῦφος ἐξυπνος καὶ πολύξερρος», «πλάτανος πελώριος καὶ ἀκλόνητος», «πὺ στέκει ὀρθὸς καὶ γυμνός». Ἔχομε ἐπείτα καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἐπανάληψης στὴν τελευταία φράση πὺ εἶναι ἢ ἴδια μὲ τὴν ἐπικεφαλίδα τῆς ἔκθεσης. Καὶ τέλος συναντοῦμε σὲ τέσσερα σημεῖα καὶ τὸ νέο στοιχεῖο τῆς τοποθέτησης τῶν πραγμάτων «τὰ πτηνὰ τακτοποιοῦν τὴ φωλιά τους μέσα στὶς κουφάλες», «ὄ μποῦφος λαλεῖ κάτω στὸ λάκκο», «τὰ ξύλα καὶ τὰ κάρθουνα στοιβιαστὰ στὸ πλάι τῶν σπιτιῶν», «ὄ πλάτανος στέκει μέσα στὸ λιβάδι».

535. Ὡ! πολὺ στυφὰ

Ταμάμι μεσημέρι φτάσαμε στὸν ἀμυγδαλιώνα τοῦ μπαρμπα - Ἄνανια!
Ἄπὸ δῶ λυγαριὲς ἀπὸ κεῖ πουρνάρια. Κάτω ἀπὸ τὸ βραχάκι, ἀλάργα ἀπὸ μᾶς, μιὰ πρασινοῦλα γουστέρα, σπαρτάριζε πάνω στὴ ζεστὴ ἀμμουδιά. Πέρα στὴν τούμπα, μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ χέρσο, δίπλα στὸ ζευγαρισμένο νιάμα, ἦταν σκορπισμένες πέντ' ἔξι φορτωμένες ἀχλαδιές. Τὸ βρήκαμε ἐκεῖνο πὺ θέλαμε. Τραβήξαμε κατὰ κεῖ. Πετροβολώντας τὴν ἀχλαδιὰ σκεπάσαμε τὸν ἴσκιο της ἀπὸ ἀχλάδια. Ἡ συντρόφισσά μου τὰ δοκίμασε καὶ εἶπε:

— Δὲν ἀξίζουν! Ὡχι, ὄχι, εἶναι ἄγουρα!

— Ὡ! πολὺ στυφὰ! Πολὺ στυφὰ, μωρέ! εἶπα κι ἐγώ.

Σήμαντρα, σχολ. ἔτος 1948 - 49. Αἰκατερίνη Π. Νικοποῦλου. Τάξη Στ'.

Στὰ χωριά, ἢ ἀδυναμία τῶν παιδιῶν εἶναι τὰ φρούτα. Καὶ εἶτε εἶναι

δικά τους είτε ξένα, πάντα απλώνουν τὸ χέρι τους νὰ τὰ γευθοῦν. Ἡ ἀδυναμία αὐτή, ὁδηγεῖ καὶ τὰ θήματα δυὸ μαθητριῶν στὸν ἀμυγδαλιώνα καὶ δίνει καὶ τὸ ὕλικὸ στὴν ἔκθεση, στὴν ὁποία περιγράφεται τὸ τοπίο ὅπου βρίσκονται τὰ καρποφόρα δέντρα, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο πήραν τοὺς καρποὺς καὶ ἡ κατάσταση στὴν ὁποία τοὺς βρήκαν.

Ἐὰν τώρα ἀναζητήσουμε καὶ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιχειρεῖ ἡ μαθήτρια νὰ αἰσθητοποιήσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς ἔκθεσης, δὲ θὰ δυσκολευθοῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι τὸ μοναδικὸ αὐτὸ μέσο εἶναι τὸ στοιχεῖο τῆς τοποθέτησης τῶν πραγμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ βλέπομε τὸν ἀμυγδαλιώνα νὰ ἔχῃ «ἀπὸ δῶ λυγαριές ἀπὸ κεῖ πουρνάρια», τὴ σαύρα νὰ σπαρταρᾷ «κάτω ἀπὸ τὸ βραχάκι, ἀλλάργα ἀπὸ μᾶς, πάνω στὴ ζεστή ἀμμουδιά» καὶ τὶς ἀχλαδιές «πέρα στὴν τούμπα, μέσα στὸ χέρσο, δίπλα στὸ νιάμα». Ἐνα δεῦτερο γνῶρισμα πού χαρακτηρίζει τὶς ἐκθέσεις τῆς μαθήτριας αὐτῆς εἶναι καὶ οἱ ἰδιωματισμοί, τοὺς ὁποίους ἀρέσκει νὰ χρησιμοποιεῖ. Ἐδῶ ἔχομε τὴν ἰδιωματικὴ λέξη «ταμάμ» πού σημαίνει, ἀκριβῶς. Εἶναι μὲ λέξη τουρκικὴ, ἀλλὰ τόσο ἐγκληματισμένη στὴ γλώσσα μας, πού συχνά τὴν ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς γεροντότερους τοῦ χωριοῦ.

Ἔτσι καὶ τὸ νέο αὐτὸ στοιχεῖο τοῦ λόγου, ἔγινε κτῆμα τῶν μαθητῶν.

Μ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο ὄλο καὶ προχωρεῖ ἡ τάξη. Μὲ καθημερινὴ καὶ ἀδιάκοπη προσπάθεια, μὲ συνεχῆ καὶ ἐπίμονη ὑπόδειξη καὶ ὑποδειγματικὴ καθοδήγηση, γιὰ τὴν κατανόηση τῶν καλλοιογικῶν στοιχείων, καὶ μὲ εἰδικὴ καὶ συστηματικὴ ἀσκηση γιὰ τὴν χρῆση ὄλων τῶν παραπάνω σχημάτων τοῦ λόγου, προσπαθοῦμε νὰ θερμαίνουμε τὴν ἀγάπη τῶν μαθητῶν μας γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ ἔκθεση καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνουμε καὶ τοὺς βοηθοῦμε νὰ ἀνεβαίνουν ὀλοένα καὶ σὲ ὑψηλότερες βαθμίδες τῆς τέχνης τοῦ λόγου.

Ὅλα αὐτὰ τὰ στολίδια τοῦ λόγου καὶ οἱ μορφές τοῦ λεκτικοῦ, πού ἐξετάσαμε στὸ κεφάλαιο αὐτὸ καὶ τόσα ἄλλα καλλωπίσματα καὶ ἰδιορρυθμίες στὴν ἔκφραση, πού θὰ μπορούσε νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ καλαισθητικὸ αἰσθητήριον τοῦ δασκάλου, ἀποτελοῦν τὴν ἰδιαίτερη γλώσσα τῆς λογοτεχνίας, τὴν τέχνη καὶ τὴν τεχνικὴ τοῦ λόγου, αὐτὸ πού γενικότερα λέγεται ὕφ ο ς λ ο γ ο τ ε χ ν ι κ ὸ.

Θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ ὀνομάσουμε λογοτεχνικὸ ὕφος, τὸν ἰδιότυπο ἐκεῖνο τρόπο τῆς γλωσσικῆς ἔκφρασης, πού δίνει στὸ γραπτὸ λόγο γοητεία καὶ θέλγητρο, γλαφυρότητα καὶ χάρη, μουσικότητα καὶ ἀρμονία.

Ἄν πετύχαμε τώρα καὶ ἡμεῖς νὰ καλλιεργήσουμε τὸ λογοτεχνικὸ αὐτὸ ὕφος καὶ νὰ μιήσουμε τοὺς μαθητῆς μας στὰ μυστικὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, θὰ τὸ κρίνῃ ὁ μελετητής.

Ἄς μὴ μᾶς διαφεύγῃ ὅμως καὶ τὸ γεγονὸς, ὅτι τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, δὲν εἶναι ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ

περιμέναμε να ξεφυτρώσουν μεγάλοι λογοτέχνες. Η απόσταση ανάμεσα στο λογοτέχνη και το μαθητή του δημοτικού σχολείου είναι τεράστια και δεν μπορεί να γεφυρωθεί παρά όταν ωριμάσει και ο μαθητής σε ηλικία και πλουτισθή με βαθύτερες και πλατύτερες γνώσεις.

Κλείνοντας έτσι και το κεφάλαιο αυτό, της τέχνης του λόγου, θέλω να κάμω τις έξης δυο παρατηρήσεις. Η πρώτη είναι ότι τα σχήματα αυτά του λόγου, τα έκαμα γνωστά στην εργασία μου, με την επιστημονική τους ονομασία, με την ειδική όρολογία που χρησιμοποιεί και η γλώσσα της λογοτεχνίας, για να δώση τις έννοιές τους. Δέ συμβαίνει όμως το ίδιο και όταν τα διδάσκω στους μαθητές μου. Γιατί μερικές, όχι όλες, από τις έννοιες αυτές, όπως βραχυλογία, πολύστικτο, πρωθύστερο κ.λ.π. είναι δυσνόητες για τα παιδιά. Και η συνεννόησή μας γίνεται με πιο άπλες και κατανοητές εκφράσεις και έννοιες. Αντί να τους μιλήσω π.χ. για βραχυλογία, πολύστικτο και πρωθύστερο, θα τους πω. Γράφετε μικρές προτάσεις. Αρχίζετε την πρόταση με κεφαλαίο γράμμα και τελειώνετε την με ένα σημάδι της στίξης. Μή γράφετε τα πράγματα με τη σειρά που πέφτουν στην αντίληψή σας. Μπορείτε να μιλήσετε πρώτα για κάτι που έγινε τελευταίο και έπειτα να παρουσιάσετε εκείνο που είδατε ή ακούσατε στην αρχή κ.λ.π.

Και η δεύτερη παρατήρηση είναι ότι οι αύξοντες αριθμοί των εκθέσεων, που παρέθεσα και σε άλλα σημεία της εργασίας, ιδιαίτερα δέ στο τέλος του κάθε αισθητικού στοιχείου του κεφαλαίου αυτού, της τέχνης του λόγου, έχουν σκοπό να βοηθήσουν το συνάδελφο, να παίρνη από τις αντίστοιχες εκθέσεις, τα σχετικά παραδείγματα, όταν και ο ίδιος θελήση να διδάξη στους δικούς του μαθητές τα ίδια καλλωπίσματα του λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ἡ γραπτὴ ἔκθεση τοῦ μαθητῆ εἶναι καὶ ἀκρόαμα, ἀλλὰ καὶ θέαμα μαζί. Καὶ σὰν τέτοιο, πρέπει νὰ εὐχαριστῆ καὶ τὸ μάτι. Γι' αὐτὸ σπουδαῖο ρόλο παίζει καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τῆς ἔκθεσης. Ὅταν πάρουμε στὸ χέρι ἓνα ὀποιοδήποτε γραπτὸ, τὴν πρώτη ἐντύπωση θὰ τὴ σχηματίσουμε ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ του ἐμφάνιση. Ἔτσι καὶ μιὰ ἔκθεση, ὅσο ἀριστουργηματικὰ γραμμμένη καὶ ἂν εἶναι, χάνει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν ἀξία της, ὅταν εἶναι γραμμμένη σὲ τσαλακωμένο τετράδιο, σὲ λερωμένη κόλλα ἢ μὲ κακὴ καὶ δυσανάγνωστη γραφή.

Γι' αὐτὸ στὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς ἐμφάνισης τῶν ἐκθέσεων, θὰ πρέπει νὰ κάμουμε προσεκτικὰ τὰ παιδιὰ, ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμη στιγμή, σὰ ἐξῆς σημαία. Νὰ διατηροῦν τὸ τετράδιό τους ὅλο τὸ χρόνο καθαρὸ. Καθαρὸ ἐπίσης νὰ κρατοῦν καὶ τὸ περιτύλιγμα τοῦ τετραδίου καὶ τὴν ἐτικέτα του, ἢ ὅποια πρέπει νὰ εἶναι καλὰ ἐπικολλημένη καὶ στὴν ἀρμόζουσα θέση τοῦ ἐξωφύλλου. Γιὰ νὰ ἀποφύγουν ἔπειτα τοὺς ρύπους καὶ τὰ σθησίματα, θὰ ἀπαιτοῦμε νὰ γράφεται ἡ ἔκθεση πρῶτα σὲ πρόχειρο καὶ ἔπειτα στὸ εἰδικὸ τετράδιο. Ἀπαραίτητο εἶναι νὰ ἀφήνουν καὶ τὸ κανονικὸ περιθώριο στὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ τετραδίου. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ θὰ προσέξουμε περισσότερο εἶναι νὰ μὴ γράφουν σὲ ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς κόλλας, ποῦ ἐναπομένει μετὰ τὸ περιθώριο. Δὲ μᾶς εἶναι ἄγνωστο ὅτι οἱ περισσότεροι μαθητὲς γράφουν τὴν ἔκθεση σὰν ἓνα συνεχῆ σύνολο, χωρὶς κανένα χώρισμα, χωρὶς διακοπή. Βασικὴ λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ἀπαιτήσή μας νὰ διαχωρίζεται τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης σὲ παραγράφους. Κάθε καινούρια ἐντύπωση ἢ γεγονὸς, κάθε νέα ἰδέα καὶ σκέψη, πρέπει ὀποιοδήποτε νὰ ἐκτίθεται σὲ ξεχωριστὸ παράγραφο. Καὶ ὁ κάθε παράγραφος νὰ ἀρχίζει ἀπὸ νέα σειρά τοῦ τετραδίου, ὅπως καὶ ἡ πρώτη λέξη τοῦ παραγράφου νὰ γράφεται πιὸ μέσα στὴ γραμμὴ, δηλαδὴ λίγο δεξιότερα ἀπὸ τὶς ἄλλες σειρὲς καὶ νὰ ἀρχίζει μὲ κεφαλαῖο γράμμα.

Τὸ χώρισμα αὐτὸ τοῦ περιεχομένου σὲ παραγράφους, βοηθεῖ τὸ παιδί νὰ κατανοήσῃ ὅτι τὸ κάθε θέμα ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς ἐντυπώσεις καὶ γε-

γονότα, από πολλά διανοήματα και συναισθήματά μας και έτσι μπορεί να πλουτίσει την έκθεσή του και να δώσει σ' αυτή και μεγαλύτερη έκταση. Φέρνει ακόμη και μιὰ τακτοποίηση και ένα ξεκαθάρισμα των σκέψεων του μαθητή και αποτελεί μιὰ θεμελιώδη προϋπόθεση για τὴ μεθοδικὴ διαπραγμάτευση τοῦ θέματος.

Τὸ διαχωρισμὸ ἄλλωστε αὐτὸ τῶν διανοημάτων σὲ παραγράφους τὸν βλέπουν διαρκῶς τὰ παιδιά και στὰ κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ και μποροῦν ἄριστα νὰ τὸν ἐφαρμόζουν και στὰ γραπτὰ τους.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια και για τὸ ζήτημα τῆς καλλιγραφίας και τῆς ὀρθίας και ὁμοιόμορφης γραφῆς τῶν γραμμῶν, γιατί ἔχει μεγάλη σχέση με τὴν ἐμφάνιση τῶν ἐκθέσεων και ἀκόμη γιατί ἐπιμένουν σ' αὐτὸ με τόση φορτικότητα και οἱ προϊστάμενοι ἐπιθεωρητές. Δὲν ἀποκρούω φυσικά και ἐγὼ τὰ ὠραία και καλλιγραφημένα, τὰ συμμετρικά και εὐανάγνωστα γράμματα, οὔτε και τὴν ὀρθία, στρογγυλὴ και ὁμοιόμορφη γραφή, πού μᾶς θυμίζει τὰ γράμματα τῆς τυπογραφικῆς μηχανῆς. Ὁραία εἶναι ὅλα αὐτὰ και ζηλευτὰ Ἄλλὰ τὰ θεωρῶ ἀνέφικτα. Τὴν ἰσοπέδωση και τὴν ὁμοιομορφία στὸ ζήτημα τῆς γραφῆς οὐδέποτε θὰ τὴν ἐπιτύχη τὸ σχολεῖο, ὅσο και ἂν ἐπιμένουν οἱ προϊστάμενοί μας. Βασικὸ διδάγμα τῆς ψυχολογίας τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν εἶναι ὅτι τὸ κάθε παιδί ἀποτελεῖ και ξεχωριστὴ ἀτομικότητα. Γι' αὐτὸ και στὸ ζήτημα τῆς γραφῆς εἶτε τὸ θέλομε εἶτε ὄχι, τὸ κάθε παιδί θὰ ἔχη τὸ δικό του, τὸν ἀτομικὸ και ἰδιαιτέρο γραφικὸ χαρακτήρα. Φυσικά ὅταν δέχεται τὸν ἐξαναγκασμὸ μας, θὰ γράφῃ τὰ γράμματα τῆς τυπογραφίας. Μόλις ὅμως καταπαύσῃ ἡ δική μας πίεση, αὐτόματα ἐπανερχεται στὸ δικό του γράψιμο.

Ἐπειτα ἡ καλλιγραφία και ἡ ὀρθία γραφῆ τῶν γραμμῶν εἶναι θέμα τοῦ οἰκείου μαθήματος τῆς καλλιγραφίας, ὅπως και για τὴν ὀρθογραφία τὸ λόγο τὸν ἔχει τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς και ὄχι τῶν ἐκθέσεων. Ἄλλωστε τὸ βασικὸ και κύριο στοιχεῖο τῆς καλῆς ἐκθεσης, δὲν εἶναι ἡ ὀρθογραφία και ἡ καλλιγραφία της, ἀλλὰ ἡ ζωντανὴ περιγραφὴ, ἡ χειραφετημένη σκέψη, ἡ λογοτεχνικὴ πνοή, ἡ ἰκανότητα τῶν μαθητῶν νὰ δημιουργοῦν, στηριζόμενοι στὶς δικές τους δυνάμεις.

Ἀντιγράφω τώρα και ἄλλες πέντε ἐκθέσεις, στὶς ὁποῖες θὰ δοῦμε ὅτι ἡ κάθε ἐντύπωση και τὸ κάθε διανόημα τῶν μαθητῶν, γράφεται σὲ ἄλλον παράγραφο τοῦ τετραδίου.

536. Τὰ Χριστούγεννα

Ἡ βραδιά χιονισμένη! Ἡ βραδιά με κρύο τσουχτερό!

Ἡ Βηθλεέμ κοιμάται!

Σέ μιὰ μοναχική σπηλιά γίνεται κάτι τὸ ἀσυνήθιστο!... Οἱ οὐρανοὶ
 ἀνοιξαν!... Μεγάλη κίνηση!... Ἕνα ἄστρο μὲ θεία δύναμη φωτίζει τὸ σπή-
 λαιο! Ἄγγελοι ἀνεβοκατεβαίνουν καὶ φέλγουν τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ!»
 Ἐπὸ πέρα οἱ ἄθῳοι βοσκοὶ ἐνώνουν κι αὐτοὶ τὴν ψαλμωδία τους!
 Τὸ σπήλαιο φεγγοβολεῖ!
 Ὁ Χριστὸς ἐκεῖ μέσα εἶχε γεννηθῆ!
 Λίγα θόδια καὶ ἓνα γαῖδουράκι τὸν ζεσταίνουν μὲ τὰ χνώτα τους!
 Ἐξω τὸ κρῦο τσοῦζει! Ἀλλὰ μέσα ὁ Χριστοῦλης θαρρεῖ πῶς εἶναι
 σὲ παλάτι!

Ἡ καημένη ἢ μητέρα Του δὲν εἶχε ροῦχα γὰ Τὸν ντύση! Μόνο μὲ
 μιὰ ποδιά Τὸν τύλιξε!

Καὶ τώρα φτάνουν οἱ Μάγοι! Πέφτουν στὰ γόνατα καὶ προσκυνοῦν τὸ
 νεογέννητο παιδί. Τοῦ πρόσφεραν τὰ δῶρα τους καὶ ξεκίνησαν γιὰ τὴ χώρα
 τους.

Λίγο πὺ μπροστὰ οἱ καλοὶ βοσκοὶ πρόσφεραν ἄλλα δῶρα!

Τὰ δῶρα πὺ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πρέπει γὰ Τοῦ προσφέρουμε εἶναι: Ἡ
 ἀγάπη μας, ἢ λατρεία μας!...

Γαλιλαία, Χριστούγεννα 1957. Μαρία Ἀργ. Καφαντζίη. Τάξη Στ'.

537. Φανταστικὸ ταξίδι στὴ Σπάρτη

Τὸ ἀεροπλάνο γλίστρησε στὸν ἐλεύθερο ἀέρα!

Πέρασε πρῶτα ἐπάνω ἀπὸ τὴν Οἶτη, τὴ Γκιώνα, τὸν Παρνασσό, ἔπου
 στοὺς πρόποδες εἶναι οἱ Δελφοὶ καὶ τὸν Ἐλικώνα, πὺ κάτω ἀπὸ τὰ θαθύ-
 σκιωτα δέντρα χορεύουν οἱ Μοῦσες!

Σὲ λίγο φτάσαμε στὶς ὀλιανθισμένες ὄχθες τοῦ Εὐρώτα!

Μὰ ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ γενναῖα παιδιὰ πὺ κοιμῶνται ἐπάνω στὰ
 καλάμια; Εἶναι τὰ Σπαρτιατόπουλα!...

Νὰ καὶ ὁ σπαρτιατικὸς στρατός, μὲ ἀρχηγὸ τὸ Λεωνίδα. Ἔτοιμοι γὰ
 ξεκινήσουν γιὰ τὴν ἐνδοξη μάχη τῶν Θερμοπυλῶν!

Μόλις διακρίνεται καὶ τὸ γυμναστήριο ἔπου γυμνάζονται τὰ παιδιὰ!

Νὰ καὶ ὁ Λυκοῦργος, πὺ ὀρκίζει τοὺς Σπαρτιάτες γὰ φυλάγουν τοὺς
 νόμους του!

ὦ! Σπάρτη! Σπάρτη! Τὸ ὄνομά σου εἶναι ξακουστὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαί-
 οὺς χρόνους!

Καὶ τὸ ἀεροπλάνο, πὺ μᾶς περίμενε πὺ πέρα, γλίστρησε καὶ πάλι
 πρὸς τὸ βοριά.

Γαλιλαία, σχολ. ἔτος 1955-56. Ὀμαδικὴ ἔκθεση Βενετίας Β. Παπαεπισκοπείου, Μαρίας
 Μιχ. Καραζαφέρειη, μαθητριῶν Δ' τάξης.

538. Ἀπὸ τὴν Κίνα στὸ Βυζάντιο

Δυὸ καλόγεροι ἀνηφορίζουν ἀργά, νωθρά σ' ἓνα βουνό!
 Νύχτωσε! Σκοτάδι κυριεύει τὰ πάντα!
 Μιά σκηνή φαίνεται στὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ!
 Οἱ καλόγεροι κοιμοῦνται βαριά!
 Ξαφνικά ἓνα βαρὺ βάδισμα τούς ξύπνησε! Μέσα στὸ σκοτάδι ξεχώρι-
 σαν τὴ μορφή τριῶν ὅπλισμένων Κινέζων...
 Ἡ ἔρευνα ἄρχισε!
 Μὰ οἱ Κινέζοι ἔφυγαν ἄπρακτοι!...
 Ποιὸς λογάριαζε ὅτι τὰ μπαστούνια ποὺ εἶναι ἀκουμπισμένα σὲ μιὰ
 γωνιά, εἶναι γεμάτα μεταξόσπορο, ποὺ τόσο τὸν ζητοῦσε τὸ Βυζάντιο!...

Βέσδος 19 - 11 - 1953. Δημήτριος Ν. Μαλακούδης. Τάξη Σ'.

539. Τὸ τρακτέρ

Ἦταν ἓνα δευτερεύοντιο πρωινό, ποὺ ἔφτασε στ' αὐτιά μου ὁ τρεμου-
 λιαστός ἤχος τοῦ τρακτεριοῦ.
 Οἱ βοηθητικὲς ταχύτητες ὄλο καὶ ἄλλαζαν γιὰ νὰ θγάλουν τὰ ὄνια
 μέσα ἀπὸ τὴν ξεροπατημένη γῆ.
 Μαύρισαν τὰ μάτια τοῦ ὁδηγοῦ νὰ κοιτάξῃ ὄλο μπροστά.
 Μὰ ὁ γερο - Σαρρῆς, ὄλο καὶ διατάζει:
 — «Νὰ ὀργώνῃς καλά, νὰ πηγαίνουν βαθιά τὰ ὄνια, γιὰ νὰ θγάζουν
 γέμι.»
 Ὁ ὁδηγὸς εἶναι ἓνα παλικάρι, μὲ μαῦρα γένια, μαῦρα μάτια καὶ
 μαῦρα ροῦχα. Τὰ μπράτσα του εἶναι γερά, ποὺ ὅταν πιάνῃ τὸ τιμόνι, θαρρεῖς
 θὰ τὸ κἀνῃ δυὸ κομμάτια.
 Τὰ δυὸ μαχαιρωτὰ ὄνια σκίζουν λαίμαργα τὴν ἀφράτῃ γῆ.
 Τραβάει μπροστὰ τὸ τρακτέρ, ἀφήνοντας πίσω του μιὰ ὠραία μυρω-
 διὰ μπενζίνης καὶ ἓνα βαθὺ αὐλάκι.
 Ὁ σωφέρ καθισμένος στὴ μαλακιά πολυθρόνα του, στριφογυρίζει τὸ
 τιμόνι πότε δεξιὰ καὶ πότε ἀριστερά.
 Τὸ τρακτέρ προχωρεῖ ἔμπρὸς μέχρι τὴν ἄκρῃ τοῦ χωραφιοῦ καὶ πάλι
 μὲ μιὰ κίνηση τοῦ ὁδηγοῦ γυρνάει καὶ μπαίνει σὲ ἄλλη αὐλάκιά.
 Ἄμια ἐρῆ καμιὰ ἀντίσταση, μουγγρίζει μὰ καὶ ὅ,τι εἶναι τὸ κατα-
 κομματιάζει.
 Ἦστε πότε σταματᾷ γιὰ λίγο τὸ ἀκούραστο ἐκεῖνο τρακτέρ καὶ πάλι
 μουγγρίζοντας προχωρεῖ ἔμπρὸς.
 Καὶ τὰ δυὸ μαχαιρωτὰ καὶ σιδερένια ὄνια ἐξακολουθοῦν νὰ σκίζουν

λαίμαργα τήν ἀφράτη γῆ.

Σήμερον 20 - 10 - 1950. Γαβριήλ Γ. Νατσόπουλος. Τάξη Στ'.

540. Διαβάζω

Ἔξω ὁ κόσμος «σφύζει ἀπό παλμό, ζωντάνια καί χαρά»!

Μέσα στό τραπέζι, θουτηγμένη στό βιβλία, διαβάζω. Διαβάζω, ὄλο διαβάζω.

Ἐσσερεις κάσες βιβλία, τὰ ἔχω ξεκοκαλίζει ὄλα!

Περιοδικά, διηγήματα, ποιήματα, βιβλία τοῦ γυμνασίου, τοῦ δημοτικοῦ, χάρτες, ὄλα κοντεύει νά τὰ μάθω ἀπ' ἔξω.

Καί προπάντων ἐκείνη τῆ Γεωγραφία καί τήν Πειραματική!

Ἄλλες τίς θεωρίες τίς ξέρω!

Σκυμμένη σάν τόν Ἀρχιμήδη καί τόν Ἐντισον κάνω πειράματα!

Μπέεε... φωνάζουν τὰ κατσακίγια! Νιάου... νιάου... ἦ γάτα!

— Ἐλα, Εὐαγγελία, νά παίξεις λίγο μέ μᾶς!...

Καί τὰ παιγνίδια μου ἀρέσουν, ἀλλά πιό πολὺ ἢ ταξιδιώτισσα Γεωγραφία!

Σὰ νά βλέπω τώρα μπροστά μου τὸ θεόρατο Μισσισιππή, τὸ δέλτα τοῦ Νεΐλου, τίς πάμπας τοῦ Ἀμαζονίου, τὸ Μπουένος - Ἄιρες, τὰ ψηλά Ἰμαλάια, τοὺς νέγρους τῆς Ἀγγόλας, τῆ Νέα Ὑόρκη μέ τοὺς ψηλοὺς οὐρανοξύστες, τὸ μεγάλο Βόλγα, τίς Σιδηρές Πύλες τοῦ Δούναβη, τὸ Λονδίνο μέ τήν πυκνὴ δμίχλη!

Ἄλλα τὰ φέρνω στό νοῦ μου!

Βραδιάζει! Ἡ νύχτα ἔφτασε τρεχάτη κι ἔφερε τὸ σκοτάδι στὴ γῆ. Ὁ κόσμος ἔπαψε νά σφύζει ἀπὸ παλμό!

Ὁ ὕπνος μᾶς ἔριξε στό κρεβάτι καί μέ τὸ τραγούδι του μᾶς νανούρισε γλυκά, ἀπαλά.

Γαλάτιστα 26 - 1 - 1958. Εὐαγγελία Β. Θεοδοσίου. Τάξη Στ'.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νά τονίσουμε ὅτι σὲ ὄλες τίς λοιπὲς ἐκθέσεις, δὲν τηρήθηκε ἐπακριβῶς τὸ μέτρο αὐτὸ τῆς παράθεσης τῶν διανοημάτων τῶν μαθητῶν σὲ χωριστοὺς παραγράφους, ἂν καὶ γνωρίζαμε ὅτι αὐτὸ θὰ ἀπέβαινε σὲ δάρος καὶ τῆς ἐμφάνισης καὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας τῶν ἐκθέσεων. Προτιμήσαμε σκόπιμα τὴ συμπίκνωση τῶν παραγράφων, γιὰ νά ἀποφύγουμε τὴ μεγαλύτερη ἔκταση τοῦ βιβλίου, πού θὰ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἀΐξη-ση τῆς δαπάνης τῆς ἐκτύπωσής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Πολλές φορές και χωρίς καν να το επιζητήσουμε έμεις, μς παρουσιάζουν τα παιδιά και εκθέσεις, διακοσμημένες με διάφορα ιχνογραφήματα, με σκίτσα άπλά, με τα όποια απεικονίζουν ένα πρόσωπο, ένα ζώο, ένα αντικείμενο ή και μιá σκηνή, για τα όποια γίνεται λόγος στην έκθεση.

Τα σχεδιάσματα αυτά τα ιχνογραφούν κάτω από το κείμενο και τα επιδεικνύουν στους συμμαθητές τους μόλις διαβάσουν την έκθεση.

Είναι φυσικό να δεχόμαστε με ευχαρίστηση τις εργασίες αυτές και να τις έπαυουμε. Δέν τις θεωρούμε όμως και σαν κάτι το απαραίτητο και υποχρεωτικό, ώστε να τις επιβάλουμε σε όλη την τάξη. Η εικονογράφηση αυτή δέν έχει βασική σημασία και σχέση με το μάθημα των εκθέσεων, όπως δέν έχουν σχέση ή καλλιγραφία και ή ορθογραφία, όπως είπαμε πύ επάνω. Τή θεωρούμε άπλως σαν ένα ωραίο συμπλήρωμα της έκθεσης αλλά τελείως προαιρετικό. "Αν τó επιθυμή ό μαθητής συνοδεύει την έκθεσή του και με ένα σκαρίφημα σχετικό με τó αντικείμενο για τó όποιο γράφει. "Αν όχι, δεχόμαστε την έκθεση και χωρίς τó σχεδιαγράφημα.

Πάντως δέν παρατηρούμε και μεγάλη προθυμία εκ μέρους όλων των μαθητών για την επιπρόσθετη αυτή εργασία. Πολλοί λίγοι έρρίσκουν χαρά και ευχαρίστηση στην ιχνογραφική διακόσμηση των εκθέσεων. Είναι τα παιδιά εκείνα, πύ ή φύση τά προίρισε με την ιχνογραφική ιδιοφυία, με τó ταλέντο τού καλλιτέχνη, εκείνα πύ τó χέρι τους «μιλάει» πύλυ έκφραστικότερα από τή γλώσσα τους.

Παρουσιάζω και πέντε εικονογραφημένες εκθέσεις.

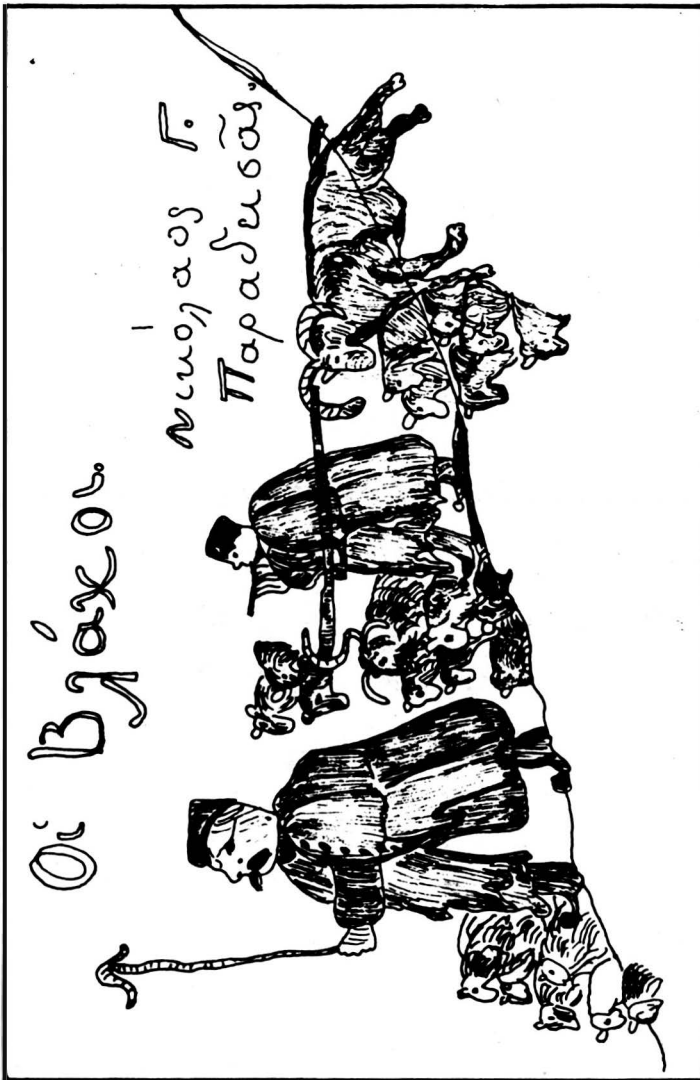
541. ΟΙ ΘΛΆΧΟΙ

Μόλις σκόλασα από τó σχολείο, τράβηξα για την καλύδα μας πύ έρίσκεται στα «Γερακαριά».

Στό δρόμο ανάταμωσα τούς θλάχους πύ κατέδαξαν τα κοπάδια τους

στά χειμαδιά. "Αλογα, πρόβατα, σκυλιά, κουδούνια, βλάχοι, βλάχες, βλαχόπουλα! Μπροστά απ' όλους θάδιζε ένα περήφανο κριάρι. Ήταν μεγαλόσωμο, με κέρατα μεγάλα και γυριστά. Ο αρχισέλιγγας φώναζε ξα! ού! και σήκωνε τήν γκριλίγκα του επάνω. Ένα μικρό βλαχόπουλο εξακολουθούσε νά παίζη τή φλογέρα. Δυό σκυλιά, όταν μᾶς είδαν, ρίτσιωσαν τ' αὐτιά τους, τέντωσαν τήν ούρά και ἄρχισαν νά μᾶς γαβγίζουν!

Και ἔμεις μ' αὐτή τή δουλειά ζοῦμε. Μόνος πού ἔχουμε γίδα!

Βροστά 13 Νοεμβρίου 1935. Νικόλαος Γ. Παραδεισᾶς. Τάξη Ε'.

542. Ὁ χορὸς

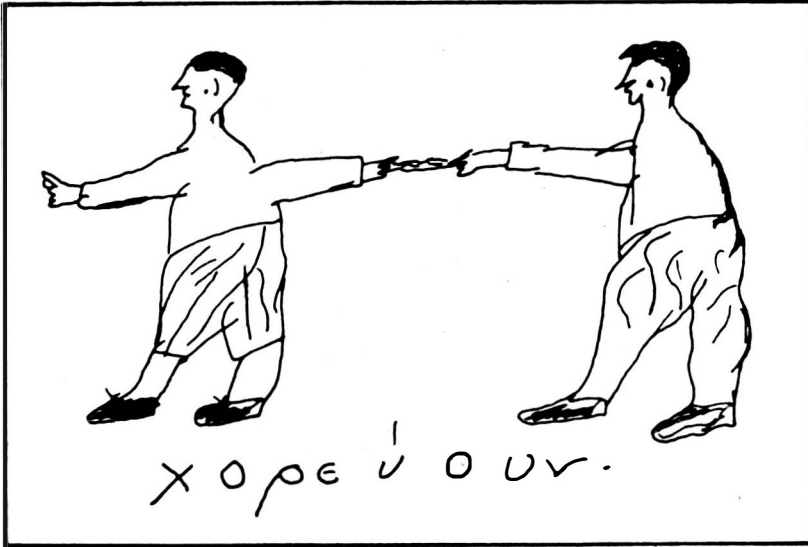
Ἔχουν πιαστὴ καιμὰ δεκαριά παλικάρια καὶ χορεύουν! Ὁ πρῶτος πού σέρνει τὸ χορὸ εἶναι κοντὸς καὶ λίγο ἀνόητος. Δὲν ξέρει καὶ νὰ χορέψῃ!

— Ὁπα! ὄπα! φωνάζει καὶ γονατίζει. Λυγὰ τὸ κορμί του καὶ σηκώνεται. Τρέχει λίγο καὶ πάλι σταματᾷ. Ὅλο τεντώνει τὰ χέρια του, γυρίζει: φουρλές καὶ κάνει κάτσες. Σφυρίζει καὶ χτυπᾷ τὸ χέρι μὲ δύναμη κάτω.

— «Βάρα, Δῆμο!» φωνάζει γιὰ δεύτερη φορὰ στοὺς βιολιτζήδες καὶ ξανατρέχει πηδώντας.

Οἱ ἄλλοι χασκογελοῦν καὶ κοροϊδεύουν. Αὐτὸς δὲ δίνει σημασία. Χορεύει καὶ τραγουδᾷ: «Δικό μας εἶν' τὸ χτένι καὶ ἡ κόρη πού τὸ φαίνει». Τὸν κρατᾷ ἕνας ἀναμαλλιάρης καὶ καμπάδικος ἄντρας.

Καὶ ὁ χορὸς ἐξακολουθεῖ.

Βραστὰ 5 Νοεμβρίου 1935. Βασίλειος Π. Κυριαφίνης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατῆς.

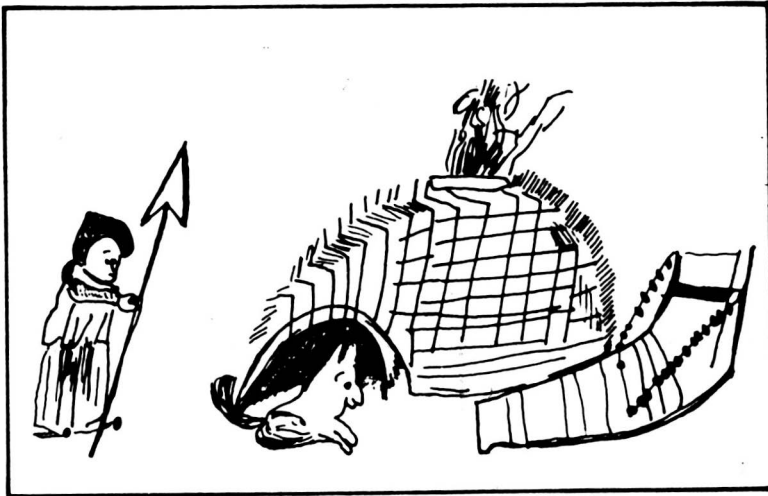
543. Στὴ Γροιλλανδία

Βρίσκομαι στὴ Γροιλλανδία. Θέλω νὰ δῶ τὰ ἀξιοθαύμαστα πράγματα τοῦ Βόρειου Παγωμένου Ὁκεανοῦ.

Ἡ Γροιλλανδία εἶναι τὸ μεγαλύτερο νησί τῆς γῆς. Εἶναι χώρα ὀρεινὴ. Ὁ τόπος σκεπάζεται ἀπὸ χιόνι καὶ πάγους. Κρύο φοβερὸ ἐπικρατεῖ. Σαράντα πέντε ἕως ἐξήντα βαθμοὺς κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν! Θάλασσες, ποτάμια, νερά, ἔλα ἐδῶ εἶναι παγωμένα. Φυτὰ δὲν ὑπάρχουν. Μόνο χλόες καὶ θάμνοι.

Ἡ μέρα καὶ ἡ νύχτα στὰ βορειότερα μέρη εἶναι ἀπὸ ἕξι μῆνες. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας αὐτῆς εἶναι μογγολικῆς φυλῆς. Εἶναι χριστιανοί. Λέγονται Ἑσκιμῶσι. Εἶναι ὄλοι μικρόσωμοι καὶ ξανθοί. Τὰ σπίτια τους τὰ κτίζουν ἀπὸ ξύλο ἢ μὲ κοιμιᾶτια πάγου. Ζοῦνε μὲ τὴν τάρανδο. Εἶναι τὸ καλύτερο ζῶο γι' αὐτούς. Νὰ τώρα καὶ ἓνας Ἑσκιμῶσι, κυνηγᾷ μιὰ λευκὴ ἀρκούδα. Στὸ χέρι του κρατᾷ ἓνα χαντζάρι. Τὸ σῶμα του εἶναι σκεπασμένο μὲ δέρμα τάρανδου. Μέσα σὲ μιὰ καλύβα κρυφοκαίει ἡ φωτιά. Ὁ καπνὸς ἀπὸ τὸ παγωμένο τζάκι ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ὕψη τρικλιζοντας. Παραπέρα μιὰ τάρανδος σέρνει τὸ ἔλκθηρο. Καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν καλύβα σκούζει ἓνας σκύλος.

Παράδοξῃ ἀλήθειᾳ εἶναι ἡ χώρα αὐτή!

Βρασιὰ 20 Φεβρουαρίου 1936. Χρῆστος Ζαχ. Κουκαλιώτης. Τάξη Στ'.

544. Ἡ γάτα καὶ ὁ σκύλος

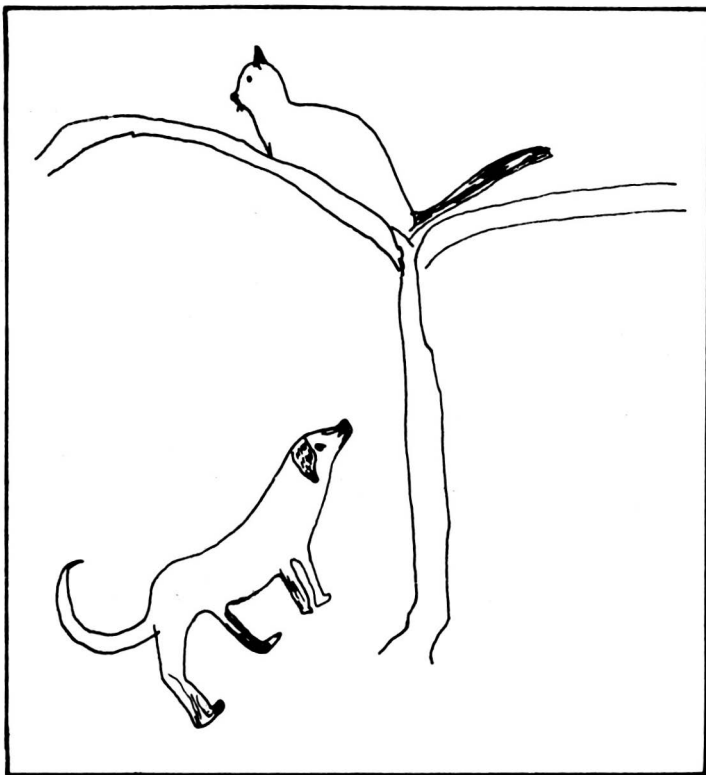
Ἀνέβαινα γιὰ τὸ σπίτι.

Μιὰ γάτα περνοῦσε ἀπὸ ἓνα δρόμο βιαστικῇ. Γιατί, ἓνα σκύλος, ποὺ ἦταν παρέκει καὶ ἄγλειπε ἓνα κόκαλο, τὴν στραβοκοίταζε καὶ τὸ πυκνὸ μαλλὶ ἀπὸ τὴ ράχη του σηκίωθηκε! Καὶ ἡ ματιὰ του ἦταν ἀγρια. Ἡ γάτα περπατοῦσε σκυφτῇ καὶ βιαστικῇ καὶ μὲ τὸ βλέμμα της πρόσεχε τὸ σκύλο, γιατί...

Ὁ σκύλος εἶχε χροῖμα κατάμαυρο. Τὸ ἓνα αὐτί του ἦταν κοιμένο σύριζα καὶ τὸ ἄλλο μεγάλο καὶ τριχωτό. Τριχωτὴ ἦταν καὶ ἡ οὐρά του. Ἡ γάτα ἦταν παρδαλή, μὲ μάτια γαλανά. Ἡ μισὴ ράχη της ἦταν καμένη. Ποιὸς ξέρει σὲ ποιὸ φούρνο τὴν εἶχε κάψει.

Τέλος αφού πήγε κάμποσο μακριά, γύρισε και τόν ξανακοίταξε. Αύ-
 τός σηκώθηκε, άφησε τὸ κόκαλο ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ἐνῶ ἔτριξε τὰ δόντια
 του, ἐτοιμάστηκε νὰ ἐπιτεθῆ. "Ὅμως καὶ αὐτὴ κατάλαβε τὰ σχέδιά του. Καὶ
 ὡς πὺ νὰ καλοτρέξῃ ὁ σκύλος, ὄρθηκε ἐπάνω σὲ ἓνα δέντρο. Ὁ σκύλος
 ἔφτασε κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο καὶ τὴν κοίταξε μὲ λύσσα. "Ἄν εἶχε μιλιὰ, θά
 τῆς ἔλεγε:

— "Ἄν σὲ πιάσω!...

Βρασιὰ 5 Δεκεμβρίου 1934. Νικόλαος Δ. Παντάλης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατῆς.

545. Τὸ γαϊδούρι

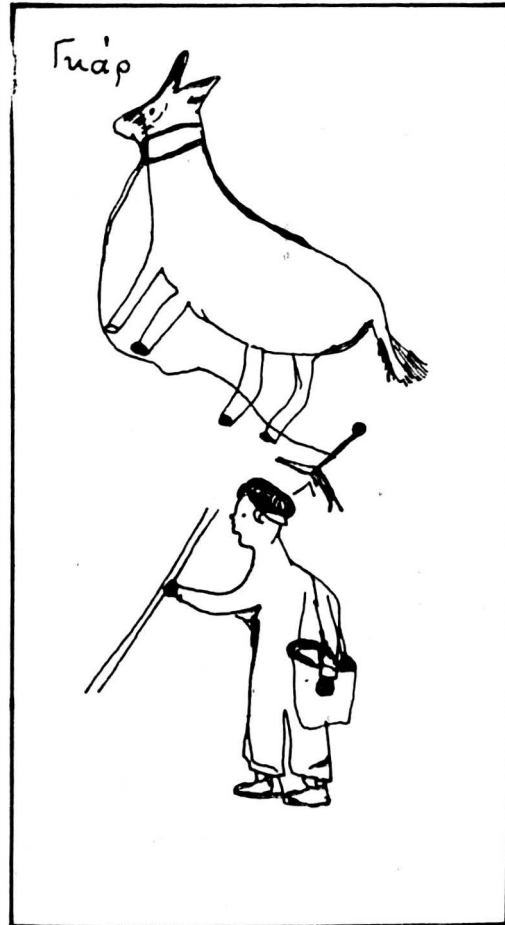
Γκά, γκά
 γκαρίζει δυνατὰ
 καὶ σκιάζει τὸν ἔργατή
 πὺ περνᾶ γιὰ τὴ δουλειά.

Πάνω εἰς τὸ μεσημέρι
 τὸν ὕπνο του χαλνάει
 καὶ τὰ γλυκά του ὄνειρα
 θολώνει καὶ σκορπᾶει.

Τὸ νοικοκύρη ὅταν δῇ
 τὴ γειτονιά ταραΐζει
 γυρίζει φοῦρλες τὸ σκοινὶ
 τὸ κόβει καὶ σπαράΐζει.

Βρώμη τὸν φέρνει στὸν τορβά
 κουθὰ νὰ τὸν ποτίση
 φέρνει κι ἓνα κοντόξυλο
 γιὰ νὰ τὸν κοπανίση.

Γιατὶ ἐρὲ γάιδαρε κουτὲ
 ὄξεν κάθεσαι στ' αὐγά σου
 παρὰ κοιτᾶς τὸ γκάρισμα
 μέσα στὴ γειτονιά σου;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ένα έργο, όσοδήποτε τέλειο και αν φαίνεται, πάντα θα παρουσιάζει στο μάτι του ειδικού και κάποιο ψεγάδι, κάποιο σφάλμα.

Περισσότερα και εμφανέστερα είναι τα σφάλματα στις πνευματικές εργασίες των μαθητών του δημοτικού. Και δέν πρέπει να μάς φανούν ούτε παράδοξα ούτε και απροσδόκητα. Πρέπει να τὰ περιμένουμε. Είναι οι σταθμοί από τούς όποιους θα περάσει ό κάθε μαθητής.

Σφάλματα λοιπόν θα βρίσκουμε πάντοτε και στις μαθητικές έκθεσεις. Άλλά το θέμα είναι άλλο. "Αν πρέπει να διορθώνεται ή μαθητική έκθεση, από ποιόν θα διορθώνεται και ποιά σημεία της θα διορθώνονται. Η ανάλυση τής έννοιας τής λέξης «διορθώνω» θα μάς δώσει απάντηση στο πρώτο έρώτημα.

Διορθώνω, θα πη τροποποιώ μια εργασία στα μέρη ή στο σύνολό της, με σκοπό να τή βελτιώσω στα σημεία εκείνα που κατά τή γνώμη μου παρουσιάζει ατέλειες και έλλείψεις.

Έτσι και όταν πρόκειται να διορθώσουμε μια έκθεση, πρέπει να βρούμε τα σφάλματά της και σύμφωνα με τις δικές μας πεποιθήσεις και αντίληψεις να επιφέρουμε κάποια μερική ή γενικότερη αλλαγή, μια μεταβολή και τροποποίηση τής έκθεσης. Και σύμφωνα με τήν έννοια αυτή τής διόρθωσης, δέ θα διορθώσουμε μόνο τα όρθογραφικά και συντακτικά της λάθη. Πρέπει ή επέμβασή μας να προχωρήσει και στο περιεχόμενο τής έκθεσης, στη συνθετική δηλαδή δύναμη του παιδιού, στις ίδιες τις ιδέες και τα συναισθήματα του δημιουργού της, τα όποια και πρέπει να αλλοιώσουμε έφόσον δέ συμφωνούν με τα δικά μας. Άλλά και ή γλωσσική διατύπωση τής έκθεσης δέ θα μείνει ανέπαφη. Πρέπει να έλεγχθ ή πλούτος ή ή πεινχρότητα του λεξιλογίου, ή ακριβολογία ή ή άσφαής διατύπωση των διανοημάτων του συγγραφέα. Και τέλος πρέπει να προσέξουμε και να διορθώσουμε και τα αισθητικά στοιχεία τής έκθεσης, δηλαδή το λογοτεχνικό της ύφος.

Άλλά όταν γίνεται μια τέτοια διόρθωση, δέν πρέπει να μιλούμε για

διόρθωση, αλλά μάλλον για διασκευή και ανασύνταξη τῆς ἔκθεσης. Δηλαδή για μιὰ νέα καὶ τελείως διαφορετικὴ ἐργασία, πού ἔχει πιά τὸ προσωπικὸ χρῶμα τοῦ δασκάλου καὶ ὄχι τοῦ μαθητῆ. Καὶ στὴν περίπτωση αὐτή, ἡ διόρθωση δὲν ἐκπληρώνει κανένα σκοπὸ, οὔτε καὶ ὠφελεῖ τὸ μαθητῆ. Γιατὶ ἀντιγράφει ἀπλῶς στὸ καθαρὸ τοῦ τετράδιου μιὰ διασκευασμένη ἔκθεση, στὴν ὁποία αὐτὸς δὲν κατέβαλε καμιὰ δική του πνευματικὴ ἐργασία.

Τέτοια λοιπὸν διόρθωση δὲ θὰ γίνεταί· ἐφόσον πρόκειται γιὰ ἐργασία τοῦ δασκάλου. Τέτοια ἦταν περίπου ἡ διόρθωση πού γινόταν στὸ παλιὸ σχολεῖο. Ἐγραφαν τὰ παιδιά τὴν ἔκθεσή τους στὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας. Μετὰ τὴ γραφὴ τῆς, παρέδιναν τὰ τετράδιά τους στὸ δάσκαλο, νὰ τὰ διορθώσῃ στὸ σπίτι του. Καὶ ἡ διόρθωση αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ πιὸ δυσάρεστη καὶ κουραστικὴ ἐργασία τοῦ δασκάλου. Κλεινόταν ὀλόκληρες ὥρες στὸ δωμάτιό του καὶ διάβαζε μὲ προσοχὴ ὅλα τὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν του, μὲ σκοπὸ νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ σημειώσῃ ὅλα τὰ σφάλματά τους. Τὸ κάθε σφάλμα τὸ υπογράμμιζε μὲ μιὰ κόκκινη μολυβιά, στὸ δὲ περιθώριό τοῦ τετραδίου τὸ χαρακτηρίζε καὶ μὲ ἓνα συνθηματικὸ σημεῖο. Ἡ κάθε κατηγορία σφαλμάτων εἶχε καὶ τὸ δικό της σύμβολο. Ἔτσι τὸ ο π.χ. ἐννοοῦσε τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα, τὸ συντ. τὰ συντακτικὰ, τὸ ἐκφρ. τὰ σφάλματα στὴν ἔκφραση, τὸ π τὴν περιττολογία κ.λ.π. Μετὰ τὴ διόρθωση καὶ τὴ βαθμολόγηση τῶν ἐκθέσεων, παρέδινε καὶ πάλι τὰ τετράδια στὰ παιδιά, νὰ ἀντιγράψουν στὸ καθαρὸ τὴν ἔκθεση, μὲ διορθωμένα τὰ λάθη. Καὶ εἶχαν τόσο ἐνδιαφέρον καὶ εὐχαρίστηση οἱ μαθητὲς γιὰ τὴν ἀντιγραφή αὐτή, πού στὴ δεύτερη αὐτὴ ἐργασία μπορούσε νὰ κάμουν καὶ περισσότερα λάθη. Γι' αὐτὸ πολλοὶ δάσκαλοι διόρθωναν καὶ γιὰ δεύτερη φορὰ τὶς ἐκθέσεις καὶ οἱ μαθητὲς τὶς ἔγραφαν γιὰ τρίτη φορὰ. Ἔτσι μὲ τὶς διορθώσεις καὶ τὶς ἀντιγραφὲς αὐτές, γινόταν μιὰ τεράστια ἐργασία, πού ἀφαιροῦσε δυνάμεις καὶ πολὺτιμο χρόνο ἀπὸ δασκάλους καὶ παιδιά, χωρὶς νὰ παρέχῃ καὶ σπουδαία ὠφέλεια στὰ δεύτερα.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς διόρθωσης τὸ ἀποκρούει τὸ σύγχρονο σχολεῖο. Δὲν ἀποκρούει ἕμως τελείως τὴ διόρθωση, γιατί οἱ ἐκθέσεις πάντοτε παρουσιάζουν λάθη καὶ πρέπει νὰ διορθώνωνται. Ὅταν ὁ μαθητὴς ἀφεθῆ τελείως ἐλεύθερος καὶ ἀβοήθητος, χωρὶς τὴ φροντίδα, τὴν καθοδήγηση καὶ διαφώτιση τοῦ δασκάλου, ποτὲ δὲ θὰ πετύχῃ τὸ καλύτερο καὶ τὸ τελειότερο.

Ἡ διόρθωση λοιπὸν εἶναι ἀναγκαία καὶ πρέπει νὰ γίνεταί. Δὲν πρέπει ἕμως νὰ γίνεταί ὅπως τὴν ἐννοοῦσε τὸ παλιὸ σχολεῖο, ἀλλὰ ὅπως ὑποδεικνύει ὁ παιδαγωγὸς Münch, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πιὸ εἰδικούς στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ παιδαγωγοῦ αὐτοῦ, ἡ ἔκθεση δὲν πρέπει νὰ διορθώνεται στὸ σπίτι ἀπὸ τὸ δάσκαλο, ἀλλὰ νὰ κρίνεται στὴν τάξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιά. Τὴ μαθητικὴ μάλιστα ἔκθεση πρέπει νὰ τὴ δοῦμε καὶ νὰ τὴν κρίνουμε, ὅπως βλέπουμε καὶ ὅπως κρίνουμε κάθε ἔργο τέχνης. Βρισκόμαστε π.χ.

μπροστά σέ ένα ζωγραφικό ή γλυπτό έργο τέχνης ή σέ ένα αρχιτεκτονικό δημιουργήμα. Ασφαλώς έχουμε κάθε δικαίωμα νά εκφράσουμε τή γνώμη μας γιά τήν αξία τού έργου αὐτοῦ. Δέν έχουμε ὅμως κανένα δικαίωμα νά πάρουμε στό χέρι τὸ χρωστήρα ἢ τή σμίλη καί νά προσθέσουμε ἢ νά ἀφαιρέσουμε κάτι στό καλλιτέγνημα, ἔστω καί ἂν εἴμαστε μύστες τῆς τέχνης αὐτῆς.

Τὸ ἴδιο θὰ γίνῃ καί μὲ τὴν ἔκθεση. Ἡ κάθε ἔκθεση εἶναι ἓνα πνευματικὸ δημιουργήμα τού παιδιοῦ, μὰ προσωπική του ἐργασία καί σὺν τέτοιᾳ πρέπει νά τὴ σεβασθοῦμε, γιατί ἐκφράζει τὸν πνευματικὸ καί ψυχικὸ του κόσμο. Κριτές τῆς μποροῦμε καί πρέπει νά γίνουμε. Δέν μποροῦμε ὅμως νά τὴν ἀλλοιώσουμε μὲ τὴν ἐπέμβασή μας καί νά γίνουμε δεῦτεροι δημιουργοί τῆς.

Αὐτὸ ἐφαρμόζουμε καί ἐμεῖς στὴν τάξη. Ἡ δὲ διαδικασία αὐτῆς τῆς κριτικῆς τῶν ἐκθέσεων γίνεται ὡς ἑξῆς περίπου. Ἀρχίζει τὸ μάθημα. Οἱ μαθητὲς παίρνουν τὴ θέση τους στὰ θρανία, πού εἶναι τοποθετημένα σὲ σχῆμα Π καί ὁ δάσκαλος στὸ τραπέζι του, στὴ μέση τῆς ἀνοιχτῆς πλευρᾶς τού Π. Ὁ κάθε μαθητὴς ἀφήνει τὴ θέση του, προσέρχεται στὸ τραπέζι καί στέκει ἀριστερὰ τού δασκάλου, μὲ μέτωπο πρὸς τοὺς συμμαθητὲς του. Τοποθετεῖ τὸ τετράδιό του ἐπάνω στὸ τραπέζι καί ἐτοιμάζεται νά διαβάσῃ μεγαλόφωνα τὴν ἔκθεσή του.

Ἡ στιγμὴ αὐτὴ προκαλεῖ κάποια ψυχικὴ ταραχὴ, κάποια συγκίνηση. Τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων, δασκάλου καί παιδιοῦν, βρίσκεται στὸ κατακόρυφο. Δεκάδες ζευγάρια ματιῶν συγκεντρώνονται στὸν ἑμιλητῆ. Ἄλλα τόσα αὐτιῶν, ἔτοιμα νά συλλάβουν τὸν ἦχο τῆς φωνῆς. Τί θὰ ἀκούσουν; Μὲ ποῖο ἄγνωστο θέμα θὰ τοὺς ἀποσολήσῃ; Θὰ τὰ καταφέρῃ νά εὐχαριστήσῃ τὴν τάξη; Θὰ σημειώσῃ, καί σήμερα ἐπιτυχία; Πολλὲς οἱ ἀπορίες καί τὰ ἐρωτήματα. Ἡ συγκίνηση δικαιολογημένη. Οἱ συμμαθητὲς του πάλι, μὲ τὰ σημειωματάρια τους ἀνοιχτὰ καί τὸ μολύδι στὸ χέρι, ἔτοιμοι νά κρατήσουν σημειώσεις, γιά νά φέρουν ἀργότερα τίς παρατηρήσεις τους.

Καί ὁ συγγραφέας ἀρχίζει νά διαβάξῃ. Ἡ τάξη παρακολουθεῖ μὲ τὴ μεγαλύτερη προσοχή, γιατί ἀπὸ κάθε μαθητῆ πρόκειται νά ἀκούσῃ κάτι πού δέν ἀκούσθηκε ἀπὸ κανέναν ἄλλο. Ὁ δὲ δάσκαλος παρακολουθεῖ τὸ κείμενο μὲ τὸ μάτι. Ἔτσι ἡ ἔκθεση, γιά τὸ συγγραφέα γίνεται ἀνάγνωσμα, γιά τὴν τάξη στὴν ὁποία ἀπειθύνεται ἀκρόαμα καί γιά τὸ δάσκαλο ἀκρόαμα καί θέαμα μαζί.

Ὁ μαθητὴς ἀκουσε πολλὰς φορές ἀπὸ τὸ δάσκαλό του, ὅτι ἡ αἴσθησις τῆς ἀκοῆς εἶναι ὁ κυριότερος κριτὴς τῆς ἔκθεσης. Ἐνα ἄτεγνο καί κακὸ διάβασμα μειώνει μὲ ὀραία ἔκθεση. Ἐνῶ τὸ ὀραῖο διάβασμα μπορεῖ νά καλύψῃ πολλὰ ἀδύνατα σημεῖα τῆς ἔκθεσης. Καί φροντίζει ὁ μαθητὴς νά ἀπαγγεῖλῃ τὴν ἔκθεσή του, μὲ κάποια τέχνη καί μὲ τὸν καλύτερο χρωματισμὸ τῆς φωνῆς του, ὥστε ἡ ἔκφρασή του νά γίνῃ ἔσο μπορεῖ πιὸ ὑποδλητική καί νά ἀρέσῃ στὸ αὐτί τῶν συμμαθητῶν του.

Τὸ διάβασμα τελειώνει. Μὲ τὸ διάβασμα αὐτὸ ἐκπληρώνεται καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀνακοινώσῃ στοὺς ἄλλους τὴν ἐργασία του, ὅταν μάλιστα καταλαβαίνη ὅτι ἡ ἐργασία του αὐτὴ εἶναι ὠραία καὶ πρωτότυπη. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακοίνωση ἐνδιαφέρεται καὶ γιὰ κάτι ἄλλο τὸ παιδί. Νὰ ἀκούσῃ καὶ τὴν κρίση τῶν ἀκροατῶν του καὶ τὴν ἐντύπωση ποὺ ἔκαμε ἡ ἐργασία του. Εἶναι καὶ αὐτὸ μὲ ψυχικὴ ἀδυναμία ποὺ διακρίνει ὄλους μας, νὰ νιώθουμε χαρὰ, ὅταν ἀκοῦμε τὴν εὐμενῆ κρίση τῶν ἄλλων γιὰ τὸ ἔργο μας.

Γι' αὐτὸ ἀμέσως μετὰ τὸ διάβασμα ἀκολουθεῖ ἡ κριτικὴ τῆς ἐκθεσης. Ὁ δάσκαλος καλεῖ τὴν τάξιν νὰ πῆ τὴ γνώμη καὶ νὰ φέρῃ τίς παρατηρήσεις τῆς ἐπάνω στὴν ἐργασία ποὺ ἄκουσε.

Γιὰ νὰ μπορῆ μάλιστα ὁ κάθε μαθητὴς νὰ παίρῃ τὸ λόγο καὶ νὰ ἐκφέρῃ τὴ γνώμη του, θὰ πρέπει νὰ ἐφαρμόζουμε στὴ διδασκαλία μας, τὴ διδακτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρης συζήτησης, τὴν ὁποία συνιστᾷ καὶ τὸ σχολεῖο ἐργασίας: ὅταν ἓνα σπουδαῖο μεθοδικὸ μέσο. Στὴ συζήτησιν αὐτῆ, ὁ μαθητὴς ὄχι μόνον ἀπαντᾷ, ὅπως συνέβαινε στὸν ἀναπτύσσοντα διάλογο τοῦ ἐρβαρτιανοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ ρωτᾷ ἐλεύθερα, τόσο τοὺς συμμαθητὲς του ὅσο καὶ τὸ δάσκαλο καὶ ἀπαντᾷ ἐπίσης ἐλεύθερα στὸ δάσκαλο καὶ σὲ ὄλη τὴν τάξιν. Ἐπίσης εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐκφράσῃ μιὰν ἀμφιβολία, μιὰν ἀπορία, μιὰν ἄρνησιν καὶ νὰ δώσῃ νέα κατευθύνσιν στὸ θέμα ποὺ ἀπασχολεῖ τὴν τάξιν. Τὴ συζήτησιν τὴ ρυθμίζει καὶ τὴν κατευθύνει ὁ δάσκαλος. Πολλοὶ ἀφήνουν τὴ διεύθυνσιν τῆς συζήτησης καὶ σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους μαθητὲς. Τὴ δοκιμὴν τὴν ἔκαμα καὶ ἐγὼ πολλὰς φορὰς καὶ στίς ἐκθέσεις καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μαθήματα. Ἐὰ ἀποτελέσματα ἦταν μᾶλλον πενιχρά. Διαπίστωσα ὅτι γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία οὔτε τὸ κύρος ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν ἱκανότητα ἔχει ὁ μαθητὴς.

Ἡ κριτικὴ θὰ ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ σημεῖα ποὺ θίξαμε παραπάνω καὶ ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴ μορφήν τῆς ἐκθεσης, δηλαδὴ μὲ τὸ ὕλικόν καὶ τὸν τρόπον τῆς διατύπωσός του. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ἀκούονται πρῶτα πρῶτα γνώμεις γιὰ τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης, ἂν ἦταν ἐπίκαιρον καὶ ἐνδιαφέρον ἢ κοινὸ καὶ συνηθισμένον, γιὰ τὴν πηγὴν ἀπὸ τὴν ὁποία πῆρε τὸ θέμα, γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ τίτλου τῆς ἐκθεσης, γιὰ τὸ εἶδος τῆς ἐκθεσης ἂν ἦταν δηλαδὴ διηγηματικὴ, περιγραφικὴ, διαλογικὴ κ.λ.π. Ἐλέγχονται ἔπειτα ἡ γλωσσικὴ διατύπωσιν τῆς ἐκθεσης ἦτοι ὁ πλοῦτος ἢ ἡ πενιχρότητα τοῦ λεξιλογίου, ἡ ἀκριβολογία καὶ ἡ σαφὴς διατύπωσιν τῶν διανοημάτων, τὰ πραγματικὰ καὶ λογικὰ σφάλματα, οἱ ἀσυναρτησίεις, οἱ ἀσυναξίεις, οἱ ἀνακριβεῖς καὶ οἱ ἐσφαλμένοι συλλογισμοί. Ἐπικρίνονται οἱ πολυλογίεις, οἱ ἀνάριστοι καὶ ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις. Σχολιάζεται ἂν ὁ συγγραφεὺς ζέφυγε ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἢ ἂν ὑπάρχῃ ἀσυμφωνία περιεχομένου καὶ ἐπικεφαλίδας. Ἐξετάζεται καὶ ἂν ἡ ἐκθεσιν ἦταν ἐμπνευσμένη, ἂν περιεῖχε ὠραῖες ἰδέες καὶ ζωνερά συναισθηματα καὶ ἂν γράφηκε καὶ σὲ ὠραία γλώσσα.

Σάν ἐπιστέγασμα ἐλέγχεται καί τὸ λογοτεχνικὸ ὕφος τῆς ἐκθεσης. Ἐξετάζεται δηλαδὴ ἡ ἐκθεση ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ τῆς πλευρᾶ καὶ κρίνονται τὰ καλλολογικὰ τῆς γνωρίσματα. Βρίσκουν οἱ μαθητὲς τὶς ὠραῖες λέξεις, τὶς λογοτεχνικὲς ἐκφράσεις, τὶς ζωντανὲς περιγραφὰς καὶ διηγήσεις, τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα, τὶς ὠραῖες εἰκόνες καὶ σκηνές, τὶς παρομοιώσεις, τὶς προσωποποιήσεις καὶ μεταφορὰς καὶ κάθε αἰσθητικὸ στοιχεῖο πού χαρακτηρίζει τὴ λογοτεχνικὴ ἐκθεση. Ἀλλὰ καὶ ἐπικρίνουν κάθε ἀδύνατο αἰσθητικὸ στοιχεῖο τῆς ἐκθεσης καὶ τὴν ἀνεπάρκεια ἢ καὶ τὴν πλήρη ἀπουσία τῶν αἰσθητικῶν στοιχείων.

Καὶ τέλος κρίνουν τὴν ἐκθεση σὰ σύνολο, ἂν ἄρесе ἀπλῶς ἢ ὄχι, ἂν ἐνθουσίασε καὶ συγκίνησε τὸ ἀκροατήριον, μὲ τὶς ἰδέες πού ἀνέπτυξε ὁ συγγραφεὺς, μὲ τὰ συναισθήματα πού προκάλεσε στὴν ψυχὴ τῶν ἀκροατῶν καὶ μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ διατύπωσε.

Στὴ συζήτηση αὐτὴ, γιὰ τὴν κριτικὴ τῶν ἐκθέσεων, θὰ πρέπει νὰ πάρουν μέρος ὅλοι οἱ μαθητὲς. Δυστυχῶς δὲν τὸ πετυχαίνουμε πάντοτε αὐτό. Πολλοὶ παραμένουν σιωπηλοὶ καὶ προτιμοῦν νὰ παρακολουθοῦν τὴ συζήτηση σὰ θουβὰ πρόσωπα, εἴτε ἀπὸ μετριοφροσύνη, εἴτε γιὰτὶ δὲν ἔχουν τὴν εὐγένεια τοῦ λόγου, εἴτε γιὰτὶ τοὺς λείπει τὸ θάρρος νὰ παρουσιασθοῦν στὴν τάξιν σάν ὀμιλητὲς καὶ νὰ ἐξωτερικεύσουν ὅ,τι αὐτοὶ φρονοῦν καὶ αἰσθάνονται. Καὶ ὅταν ζητήσουν τὸ λόγο, δὲν παρουσιάζονται μὲ τὸν ἴδιον τόνο καὶ θάρρος, ὅπως κάμνουν μερικοὶ διαλεκτοὶ συζητητὲς. Καὶ τέλος ἄλλοι σιωποῦν γιὰτὶ δὲ θέλουν νὰ θίξουν τὸ φίλον τους. Παρατηρῶ γενικὰ ὅτι κατὰ τὴ συζήτηση ἐπικρατεῖ μᾶλλον τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπαίνου καὶ λιγότερο τῆς ἐπίκρισης καὶ τοῦ ἐλέγχου. Εὐχαρίστηση αἰσθάνονται ὅταν πρόκειται νὰ ἐπαινεῖσιν. Ὁ ρόλος τοῦ κατηγόρου δὲν τοὺς εἶναι εὐχάριστος. Καὶ τὸ κάνουν αὐτό, ἴσως γιὰ νὰ μὴν ἐπικριθοῦν καὶ οἱ ἴδιοι ἀυστηρότερα, ὅταν ἔρθῃ ἡ σειρά τους.

Στὸ τέλος τῆς συζήτησης πρέπει νὰ ἀκούεται καὶ ἡ γνώμη τοῦ δασκάλου, γιὰτὶ πολλὰς φορὰς ἡ κρίσις τῶν μαθητῶν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐσφαλμένη ἢ μεροληπτικὴ καὶ ὁ δάσκαλος εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ δώσει τὸ μέτρο τοῦ ὄρθου. Ἐπειτα διαφεύγουν τὴν τάξιν οὐσιώδη σφάλματα ἢ καὶ ὠραία σημεῖα τῆς ἐκθεσης, τὰ ὁποῖα προβάλλει ὁ δάσκαλος. Ἔτσι λοιπὸν θὰ συνοψίσῃ καὶ ὁ δάσκαλος τὶς παρατηρήσεις πού ἀκούσθησαν καὶ μὲ συντομία θὰ ἐκθέσῃ καὶ τὴ δική του γνώμη, τόσο γιὰ τὸ περιεχόμενον ὅσο καὶ γιὰ τὴ μορφή τῆς ἐκθεσης πού διαβάσθηκε, μὲ τὸν ἴδιον περίπου τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο κριθῆκαν αἰσθητικὰ καὶ οἱ ἕκαστο ἐκθέσεις τοῦ κεφαλαίου «ἡ τέχνη τοῦ λόγου».

Καὶ ἐπειδὴ, ὅπως εἶναι φυσικόν, ὁ ἐπαινος θὰ φέρῃ στὸν κρινόμενον τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἰκανοποίησιν, ἀλλὰ ἢ ἐπίκρισις τὴ λύπη καὶ τὴν πικρίαν, γι' αὐτό καὶ ἡ κριτικὴ πρέπει νὰ γίνεταί μὲ εὐπρέπεια καὶ σὲ τόνον ἤπιον, πολιτισμένον καὶ εὐγενικόν. Οἱ εἰρωνίες καὶ τὰ σκώματα καὶ οἱ πολλοὶ δυσμενεῖς κρίσεις πρέ-

πει να αποφεύγονται. Γιατί γεννούν την απογοήτευση, δημιουργούν μίσση και οδηγούν πολλές φορές και σε λογομαχίες. Άλλωστε η κριτική δεν έχει σκοπό να πληγώσει και να ταπεινώσει. Έχει σκοπό να διδάξει, να υποδείξει και διορθώσει αδύνατα σημεία, από τα οποία και κανένας δεν είναι εντελώς απαλλαγμένος. Τα ίδια τα παιδιά μου δίνουν αφορμή να προσέξω ότι η αυστηρή κρίση τα στοιχίζει πολύ. Πολλά μάλιστα προτού διαβάσουν την έκθεσή τους δηλώνουν ότι η εργασία τους δεν είναι πετυχημένη. Είναι: σά να ζητούν από την τάξη έπεικτική κρίση.

Προσεκτικότερος στις κρίσεις του πρέπει να είναι ο δάσκαλος, γιατί αυτές προσέχουν περισσότερο τα παιδιά. Ουδέποτε πρέπει να κρίνει αυστηρά. Ουδέποτε να απογοητεύει. Αντίθετα πρέπει να έμπνέει θάρρος και αυτοπεποίθηση. Και να τονίζει στα παιδιά, να κατανοήσουν βαθιά, ότι η έκθεση, σαν πνευματικό δημιούργημα, δεν είναι εύκολο έργο, όπως π.χ. τα έργα των τεχνιτών ή των εργατών. Ένας τεχνίτης, ο οικοδόμος λ.χ. κτίζει πάντοτε ωραίους τοίχους, αρκεί θά θέλη και να έχη τα κατάλληλα υλικά. Ένας λογοτέχνης όμως, ένας ποιητής δεν μπορεί να έχη πάντοτε την ίδια επιτυχία. Το πνευματικό έργο προϋποθέτει έμπνευση, ψυχική διάθεση, πνευματική διαύγεια, ένθουσιασμό, μεταρσίωση, κέφι. Και ο λογοτέχνης δε βρίσκειται πάντοτε στή φόρμα του, όπως συνήθως λέμε.

Γι' αυτό και εγώ προσπαθώ να κατανοήσουν τα παιδιά και να το χωνέψουν πολύ καλά, ώστε να γίνη πίστη τους, ότι ένας μαθητής μπορεί να γράψη στή σειρά έναν αριθμό ωραίων εκθέσεων, αλλά σε συνέχεια και άλλες τόσες μετριότερες. Αυτό το ζήτημα το ξέρουν καλά. Γι' αυτό και ουδέποτε είναι υπερήφανοι και υπεροπτικοί για μιá εξαιρετική εργασία τους, αλλά και ποτέ δεν αποθαρρύνονται για τις μετριότερες εργασίες τους, γιατί ξέρουν ότι σ'ό επίμηνο μάθημα μπορεί να παρουσιάσουν μιá εργασία τελείως διαφορετική.

Στό σημείο αυτό γεννιέται και το έρώτημα, ποιές εκθέσεις θά διαβαστούν, για να κριθούν πρώτες. Τών ικανών ή τών αδύνατων μαθητών. Μιá τέτοια έπιλογή είναι απαράδεκτη. Το σχολείο δεν πρέπει να χωρίξη τα παιδιά σε κατηγορίες καλών και σκάρτων μαθητών. Η διάκριση αυτή κάμνει τους άριστους μαθητές υπερόπτες και αλαζόνες, ταπεινώνει δε και δημιουργεί το συναίσθημα της μειονεκτικότητας στους μετρίους. Κάθε παιδί είναι και ένας μικρός δημιουργός. Και το δημιούργημά του πρέπει να είναι σεβαστό και αξιοπρόσεχτο, όσοδήποτε προχειρογραμμένο ή κοινοτοπικό και αν είναι. Γι' αυτό τή σειρά τής προτεραιότητας στό διάβασμα τών εκθέσεων, πρέπει να τήν όρίζουν τα ίδια τα παιδιά, με μιá ανάταση του δακτύλου τους. 'Ο δάσκαλος θά περιορισθή να υπεβάλη μόνο την έρώτηση, «ποιοί θέλουν να διαβάσουν την έκθεσή τους». 'Όσοι τó έπιθυμούν δηλώνουν και διαβάζουν πρώτοι. Οι άλλοι ακολουθούν. Μερικοί πού νομίζουν ότι η έκθεσή τους δεν αξίζει να

άκουσθη, δὲ δηλώνουν συμμετοχή. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὺς θὰ τοὺς καλέσῃ ὁ δάσκαλος στὸ τέλος, νὰ δεχτοῦν τὴ δοκιμασία τῆς κριτικῆς. Ἔτσι ὅλες οἱ ἐκθέσεις διαβάζονται καὶ κρίνονται. Καὶ κανένας μαθητῆς δὲ θὰ μείνῃ μὲ τὸ παράπονο ὅτι παραγνωρίζεται. Ὅπως καὶ κανένας δὲ θὰ παρουσιασθῇ χωρὶς ἐργασία ἢ μὲ μιὰ ἐργασία πρόχειρη καὶ φτωχὴ σὲ περιεχόμενο καὶ μορφή, ὅταν ξέρῃ ὅτι ἡ ἐργασία του θὰ γίνῃ ὅπωςδήποτε γνωστὴ στὴν τάξη.

Ἄλλο σπουδαῖο σημεῖο, κατὰ τὴν κριτικὴ τῶν ἐλεύθερων ἐκθέσεων, εἶναι ὅτι, ἕως ὅτου ἀκουσθοῦν καὶ κριτοῦν ὅλες οἱ ἐργασίες, δὲν παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο ἐκεῖνο τῆς κάμψης τῆς προσοχῆς τῶν μαθητῶν, οὔτε ἡ κούραση καὶ ἡ ἀνία, ὅπως συνέβαινε ὅταν τὸ θέμα ἦταν κοινὸ γιὰ ὅλους. Τώρα παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ ὅλες τὶς ἐκθέσεις, γιατί στὴν κάθε μιὰ θὰ ἀκουσθῇ κάτι τὸ καινούριο, κάτι τὸ ἰδιότυπο καὶ ἰδιόμορφο.

Ὅταν δὲν ἐπαρκέσῃ ὁ χρόνος νὰ ἀκουσθοῦν ὅλες οἱ ἐκθέσεις στὴ διάρκεια τῶν δυὸ διδακτικῶν ὥρων, τότε ἀναγκαστικὰ θὰ πάρῃ ὁ δάσκαλος τὶς ὑπόλοιπες ἐργασίες στὸ σπίτι του, νὰ τὶς διαβάσῃ. Καὶ γιὰ ὅσες σχηματίσῃ τὴ γνώμῃ ὅτι πρέπει νὰ ἀκουσθοῦν στὴν τάξη, σημειώνει κάτω ἀπὸ κάθε μιὰ τὴν παρατήρησιν «νὰ διαβασθῇ» καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀμέσως ἐπόμενου μαθήματος τῶν ἐκθέσεων, κρίνονται καὶ αὐτὲς κατὰ τὸν ἴδιο ὡς ἄνω τρόπο.

Ἡ ἀνάγνωσις αὐτὴ μπροστὰ στὴν τάξη ὅλων τῶν ἐκθέσεων καὶ ὁ κριτικὸς ἐλεγχὸς τοὺς, εἶναι μιὰ ἐργασία πολύτιμη καὶ πολὺ συντελεστικὴ γιὰ τὴ γραφὴ λογοτεχνικῶν ἐκθέσεων. Ὁ μαθητῆς πλουτίζεται μὲ τὴ λογοτεχνικὴ πείρα ὅλων τῶν συμμαθητῶν του. Ἀκούει πῶς ἐκφράζονται οἱ ἄλλοι καὶ ἀνεπαίσθητα ἀποχτάει καὶ αὐτὸς τὴν εὐχέρεια νὰ γράφῃ ὠραία. Κρίνει τὴν ξένη ἐργασία, ἀλλὰ ἀναγκαστικὰ κάμνει καὶ μιὰ αὐτοκριτικὴ καὶ αὐτοέλεγχος γιὰ τὴ δική του ἐργασία. Συγκρίνει τὸ δικό του ἔργο μὲ ἄλλα ἰκανότερων συμμαθητῶν του, βλέπει τὰ σημεῖα στὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἐλλείψεις καὶ διπλασιάζει τὶς προσπάθειές του, νὰ πλησιάσῃ καὶ αὐτός. Ἀναγκάζεται ἔπειτα νὰ γίνῃ καὶ ἐκλεκτικός. Ὅ,τι γράφει πρέπει νὰ εἶναι ὠραῖο καὶ ἐνδιαφέρον. Ἀποφεύγει τὰ κοινότυπα καὶ ἀνιαρὰ θέματα καὶ φροντίζει νὰ στολίσῃ τὴν ἐκθεσὴ του μὲ ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο αἰσθητικὰ στοιχεῖα. Ἔτσι θὰ εἶναι βέβαιος ὅτι καὶ ἡ δική του ἐκθεση θὰ εὐχαριστήσῃ τὸ ἀκροατήριον καὶ θὰ ἀνθέξῃ σὲ κάθε κριτικὴ.

Μιλοῦμε ἕμως γιὰ διόρθωση τῶν ἐκθέσεων καὶ δὲ θίξαμε καθόλου τὸ ζήτημα τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, πού τόσο πολὺ πρόσεχε τὸ παλιὸ σχολεῖο. Τί λοιπὸν θὰ γίνῃ μὲ τὰ ὀρθογραφικὰ αὐτὰ λάθη, πού ὅπως ξέρουμε ἀφθονοῦν στὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν μας; Ὅλοι οἱ εἰδικοί, συμφωνοῦν στὸ ὅτι ἡ ὀρθογραφία δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὶς ἐκθέσεις, ὅπως δὲν ἔχει σχέση καὶ μὲ τὰ ἄλλα μαθήματα τοῦ προγράμματος. Ὅπως π.χ. ὅταν πρόκειται ὁ δάσκαλος νὰ βαθμολογήσῃ ἓνα διαγώνισμα ἱστορίας ἢ ἀριθμητικῆς, δὲ θὰ

προσέξῃ τὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων, ἀλλὰ μόνο τὴν ὀρθή λύση τοῦ προβλήματος ἢ τὴ σωστὴ ἀπόδοση τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, τὸ ἴδιον καὶ στὴν ἔκθεση, τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη δὲ θὰ ληφθοῦν ὑπόψη. Τὰ λάθη αὐτὰ εἶναι καθαρῶς θέματα τοῦ μαθήματος τῆς γραμματικῆς, τὸ ὅποιο καλὸ θὰ εἶναι νὰ ἀφορμᾶται πάντοτε ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη τῶν ἐκθέσεων. Βλέπομε σὲ ποιά σοβαρὰ ὀρθογραφικὰ λάθη πέφτουν οἱ μαθητές μας καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς σὰν ὕλικὸ νὰ θελιτώσουμε καὶ ἐνισχύσουμε τὴν ὀρθογραφικὴ τους ἱκανότητα.

Ἄλλωστε ὅτι καὶ ἂν κάμωμε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ ὅσο μεθοδικὰ καὶ ἂν διδάσκουμε τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς, τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα πάντοτε θὰ τὰ συναντοῦμε, ἐκτὸς ἐὰν ἀποφασισθῇ κάποτε ἡ ἀπλοποίηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας μας, στὰ λίγα τουλάχιστον ἐκείνα σημεῖα πού πρότεινε ὁ γλωσσολόγος Μανόλης Τριανταφυλλίδης, τὰ ὅποια τηροῦμε καὶ στὴν παρούσα ἐργασία μας. Φυσικὰ ἂν προχωρούσαμε καὶ στὴν κατάργηση τῶν τριῶν τόνων καὶ τῶν δυὸ πνευμάτων, πού δὲν ἐξυπηρετοῦν καμιὰ γλωσσικὴ ἀνάγκη καὶ στὴν ἀντικατάστασή τους μὲ ἓνα κοινὸ σημάδι γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ τονικά καὶ γραφικὰ σημάδια, τὸ κέρδος θὰ ἦταν μεγαλύτερο. Κι ἂς μὴ μᾶς τρομάξῃ τὸ ζήτημα αὐτό. Τὸ μονοτονικὸ σύστημα τὸ ἔχει καθιερώσει ἡ ἐφημερίδα «Μακεδονία» τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὅποια στοιχειοθετεῖ τις περισσότερες στήλες τῆς μονάχα μὲ μιὰ κοκκίδα στὴ θέση τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων. Καὶ ἔμως διαβάζομε τόσο εὐχάριστα τὴν ἐφημερίδα αὐτή. Πολλοὶ μάλιστα οὔτε ἂν ἔχουν προσέξει τὴ μεταβολὴ αὐτή.

Ὅταν ὁ μαθητὴς ξέρῃ ὅτι ἡ ἔκθεσή του θὰ κριθῇ περισσότερο ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ τῆς λάθη καὶ λιγότερο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφὴ τῆς, τότε ἡ ὀρθογραφία θὰ σταθῇ σοβαρὸ ἐμπόδιο στὴ διατύπωση τῶν σκέψεών του. Γιατί ὅταν ἔχῃ ἀμφιβολία γιὰ τὴν ὀρθογραφία μιᾶς λέξης, πού ἔφθασε ἀυθόρμητα στὴν ἄκρη τῆς πέννας του, ἀναγκάζεται νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλη, πού εἶναι μὲν θέβαιος γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς, ἀλλὰ δὲν ἀποδίδῃ τὴν ἀκριεῖ ἔννοια τῶν σκέψεών του. Καὶ ἡ ἀναζήτησις αὐτῆ ἄλλων λέξεων ἀνακόπτει τὴ ροὴ τῶν σκέψεών του καὶ μειώνει τὴ διάθεσή του γιὰ δημιουργικὴ ἐργασία. Ἄς γνωρίζῃ λοιπὸν ὁ μαθητὴς ὅτι τὸν ἔπαινο ἢ τὴν ἐπίκριση θὰ τὰ δεχθῇ, ἀνάλογα μὲ τὴ λογοτεχνικὴ καὶ ὄχι τὴν ὀρθογραφικὴ του δεξιότητα.

Ὅσο γιὰ τὰ συντακτικὰ λάθη, πρέπει νὰ εἴμαστε περισσότερο ἴσχυοι. Γιατί τὴ σύνταξιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας, δὲν τὴ μαθαίνει ὁ μαθητὴς στὸ σχολεῖο, μὲ κανόνες καὶ συντακτικὰ ἀσκήσεις, ἀλλὰ ἀβίαστα καὶ φυσικὰ ἀπὸ τὸν προφορικὸ λόγον τῆς μάνας του, ἀπὸ τὴ συνομιλία του μὲ τοὺς ἄλλους καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν λοιπῶν μαθημάτων. Παράδειγμα οἱ ἀγράμματοι, οἱ ὅποιοι χωρὶς νὰ φοιτήσουν στὸ σχολεῖο, ἐκφράζονται ὀρθά. Ὅταν λοιπὸν

καὶ ὁ μαθητῆς γράφει σὲ γλώσσα δημοτικὴ, σπάνια θὰ περιπίπτει σὲ ἀσυνταξίες. Οἱ ἀσυνταξίες εἶναι τὸ ἐπακολούθημα τῆς καθαρεύουσας, ἐπομένως καὶ τῶν ἐκθέσεων πού γράφονται στὴ γλώσσα αὐτή.

Ἔτσι τελειώνει ἡ κριτικὴ τῆς ἐκθεσης. Καὶ ὁ μαθητῆς ξαναπαίρνει τὸ τετράδιό του, χωρὶς τίς γνωστὰς ἐκείνες κόκκινες μολυβιῆς καὶ παρατηρήσεις τοῦ δασκάλου, πού παραμόρφωναν τὸ κείμενο καὶ γέμιζαν καὶ τὴν ψυχὴ του μὲ ἀπογοήτευση. Οὔτε καὶ ἐπαθολογεῖται ἡ ἐκθεση. Τὸ μόνο ἐπιπρόσθετο σημάδι εἶναι μιὰ μονογραφή τοῦ δασκάλου στὸ τέλος τῆς ἐκθεσης.

Μετὰ τὴν κριτικὴ ἄλλων τῶν ἐκθέσεων, ἂν προκύψει πλεόνασμα χρόνου, προσκαλεῖται ἡ τάξη νὰ θρῆ τίς καλύτερες ἐκθέσεις τῆς ἡμέρας, οἱ ὁποῖες καὶ ξαναδιαβάζονται, προβάλλονται ὡς πρότυπα γιὰ μίμηση καὶ γράφονται στὸ κοινὸ τετράδιο τῆς τάξης, ὅπως θὰ ποῦμε καὶ στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Παραθέτομε τώρα καὶ μιὰ ἐκθεση, γιὰ νὰ δοῦμε πῶς γίνεται ἡ κριτικὴ τῆς μέσα στὴν τάξη.

Γιὰ τὴν ἐκθεση αὐτή, ὅπως καὶ γιὰ πολλὰς ἄλλες, εἶχα κρατήσει τὰ πρακτικὰ τῆς κριτικῆς συζήτησης πού διεξήχθημε στὴν τάξη. Ἔτσι μπορῶ νὰ δώσω παρακάτω ἀντίγραφο τῶν παρατηρήσεων καὶ γνωμιῶν πού ἀκούσθηκαν γιὰ τὴν ἐκθεση αὐτή.

«546. Ὁ Διάκος

Τὸ φιδωτὸ ποτάμι ἀργοκυλᾷ τὰ νερά του στὰ ριζοβούνια τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Τυμφορηστοῦ! Ἀργοκυλᾷ ἡσυχά, χωρὶς νὰ ξέρη τί τὸ περιμένει καὶ ἔτι σὲ λίγο τὰ νερά του θὰ κοκκινίσουν!

«ὦ Σπερχειέ! Δὲν ἔχεις τὰ πλούσια νερά τοῦ Ἐβρου, οὔτε τίς ἕμορφιές τοῦ Νέστου! Δὲν ἔχεις στοιχειωμένο γεφύρι ὡς τὸν Ἀραχθο, ἀλλὰ τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. Εἶσαι μικρὸ, λησιμονημένο ποταμάκι, τρυπωμένο σὲς πηνύψηλές καλαμιές τοῦ στενόμακρου κάμπου τῆς Λαμίας. Μικρὸ ἀλλὰ δοξασμένο ποτάμι!».

Τὰ νερά σου θὰ ξαναδοξαστοῦν ἀκόμη μιὰ φορά. Ὅπως δοξάστηκαν ἀπὸ τὸ Νικηφόρο Οὐρανὸ! Τώρα θὰ δοξαστοῦν ἀπὸ τὸ Διάκο!

Νά τος! Στέκεται ἔρθος ἐπάνω στὸ γεφύρι! Γιὰ δὲς τον, καμάρωσέ τον! Ψηλὸς, ἕμορφος, λεβεντοπαλίκαρο!

Ἀλλὰ ὅμως κάτι σκέφτεται! Τὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα! Καὶ λέει:

— Πρέπει νὰ σὲ ἐλευθερώσω! Νὰ χύσω τὸ αἷμα μου!...

Τὴν ἀπόφαση τὴν πῆρε...

Ἔνας ἡχος βαρὺς διακόπτει τὴν ἡσυχίαν τῆς γύρω φύσης! Εἶναι τὰ φουσατά τοῦ Ὁμέρι! Ἀμέτρητες χιλιάδες παρατάχθηκαν μπροστὰ του! Αὐτὸς

ούτε δίνει σημασία! Μέσα του έχει τή φωνή τής πατρίδας!...

Καί ἡ μάχη ἀρχίζει! "Όλοι πολεμοῦν λιονταρίσια! "Όλοι χύνουν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν πατρίδα! Σπαθιά μὲ σπαθιά χτυπιούνται! Σὰν ἀρνιά σφάζονται στὸ πεδίο τῆς μάχης!...

Κάποιοι ὅμως δειλίασαν καὶ ζήτησαν νὰ φύγουν!

— Ἀρχηγέ μας, ἔλα νὰ φύγουμε! Ἐδῶ θὰ σκοτωθοῦμε ὅλοι!...

— Μὰ πῶς νὰ φύγουμε, πού μᾶς βλέπουν οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδα; Ἀντίκρου μας τοὺς ἔχομε!...

Καί ἡ μάχη συνεχίζεται, ὥσπου σκοτώθηκαν ὅλοι!... Τὸ σῶμα τοῦ Διάκου βρίσκεται βουτηγμένο μὲς στὸ αἷμα!...

«Ἀψυχοὶ ναί, ἡττημένοι ὄχι!»! Γιὰ δὲς τους, καμάρωσε τους! Σὰ νὰ χαμογελοῦν εὐχαριστημένοι, γιὰτὶ τὸ καθήκον τους τὸ ἔκαναν!...

Τὸ Διάκου τὸν ἐδήγησαν μπροστὰ στὸν Ἡμέρ Βρυώνη!.... Τὸν κοίταξε, τὸν καμάρωσε καὶ εἶπε:

— "Αν ἔχη ἡ Ἑλλάδα τέτοια παλικάρια, ἀλίμονό μας!....

Τὸ χαμὸ τοῦ Διάκου τὸν πῆρε ὁ Σπερχειὸς καὶ κυλώντας ἀργὰ ἀργά, τὸν ἔφερε ὡς τὴν παραλία, πὺ τὸν ἔμαθαν ὄλοι!

Ἡ σούβλα στὴν ὁποία μαρτύρησε ὁ Διάκος, ἄς μείνη σὰ σύμβολό μας...

Γαλλίσινα 25-1-1958. Βενετία Β. Παπαθασοιλείου. Τάξη Στ'.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση, ἐπιδεικνύει ἡ μαθήτρια στὴν τάξη καὶ τὸ ἰχνο-γράφημά της. Ὁ δὲ δάσκαλος κρατᾷ τὴν τάξη σὲ ἀπόλυτη σιωπή, γιὰ νὰ μείνη ἔστω καὶ γιὰ ἐλάχιστο χρόνον, μετὰ τὴν ἐντύπωση πὺ προξένησε ἡ ἔκθεση.

Ἐπειτα ὑποβάλλει τὴν ἐρώτηση: Καὶ τώρα τί ἔχομε νὰ παρατηρήσουμε, παιδιὰ, ἐπάνω στὴν ἔκθεση αὐτή;

Καὶ ἀρχίζει ἡ κριτικὴ της

Μαρ. Καραζαφεύρη (μαθήτρια). Ἡ ἔκθεση εἶναι ἱστορικὴ. Ἡ Βενετία πῆρε τὸ θέμα της ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Διάκου στὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας.

Μερ. Νουκάρη (μαθήτρια). Πολὺ ὠραῖο τὸ θέμα. Μᾶς ξαναζωντάνεψε ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Διάκου.

Μαρ. Πλουμῆ. Πολὺ ὠραία διατύπωσε ἡ Βενετία τὸ ἱστορικὸ γεγονός. Τράβηξε τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μας. Μιὰ τέτοια ἔκθεση, θέλεις δὲ θέλεις θὰ τὴν προσέξης.

Μαρ. Καφταντζῆ. Δὲ διηγῆθηκε τὸ γεγονός, ὅπως τὸ ἀκούσαμε στὸ μάθημα τῆς ἱστορίας. Λίγα σημεῖα τῆς μάχης παρουσιάζει. Τὰ πιὸ χτυπητά.

Ἐλ. Κουτζιαφάρα. Ἐντύπωση μοῦ ἔκαμε ἡ τελευταία φράση τῆς ἔκθεσης «ἡ σούβλα ἄς γίνη σύμβολό μας».

Μερ. Νουκάρη. Ἐχει καὶ ἄλλη μιὰ βαθιὰ σκέψη, ἐκεῖ πὺ λέγει ὅτι οἱ νεκροὶ σὰ νὰ χαμογελοῦν, γιὰτὶ ἔκαμαν τὸ καθήκον τους στὴν πατρίδα.

Ἄστ. Στρίκος. Ὅλη ἡ ἔκθεση ἦταν ἐμπνευσμένη. Μὲ βαθιὲς ἰδέες καὶ ὠραία διατύπωση.

Εὐαγ. Θεοδοσίου. Μᾶς συγκίνησε ἡ ἔκθεση, ὅπως καὶ ὅταν κάναμε τὸ μάθημα αὐτό.

Δάσκαλος. Ἡ ἔκθεση εἶναι διηγηματικὴ ἢ περιγραφικὴ;

Εὐγ. Θεοδοσίου. Ἐχει καὶ περιγραφή καὶ διήγηση. Ἡ περισσότερὴ ἔκθεση εἶναι περιγραφικὴ!

Δάσκαλος. Ποιὰ περιγραφικὰ σημεῖα σὰς ἄρσαν περισσότερο;

Μαρ. Καφταντζῆ. Ὅλα ἦταν ἄριστα. Καὶ ἡ περιγραφή τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Διάκου καὶ τῆς μάχης.

Δάσκαλος. Ναι, ἦταν ἐξαιρετικά. Καὶ σὲ ποῖο σημεῖο διηγεῖται ἡ μαθήτρια;

Κων. Κουτζιαρῆς. Ἐκεῖ πὺ ἀκούστηκε ἕνας ἦχος καὶ στὸ τέλος πὺ

ὁ Σπερχειὸς διαλάλησε τὸ χαμὸ τοῦ Διάκου.

Δημ. Γούσιου. Ἔχει καὶ ἓνα διάλογο. Ἐκεῖ ποὺ μιλοῦν τὰ παλικάρια μὲ τὸ Διάκο.

Δάσκαλος. Μάλιστα, σὲ τέσσερα σημεῖα βλέπω τὸ διάλογο! Ἄλλοι συνομιλοῦν τὰ παλικάρια μὲ τὸ Διάκο, ἄλλοι μονολογοῦν ὁ Διάκος καὶ ὁ Βρυώνης. Ἄς τὰ ξαναδιαβάσῃ ἢ Βενετία τὰ σημεῖα αὐτά, νὰ ἀκούσουμε πάλι τὸ διάλογο ἢ τὸ μονόλογο τῶν προσώπων.

Ἡ συγγραφέας διαβάζει.

Δάσκαλος. Μήπως ἐπιδιώκει ἡ συγγραφέας νὰ ἀναπτύξῃ στὴν ἔκθεσὶ τῆς καὶ καμιά κεντρικὴ ἰδέα;

Νίτσα Χατζῆ. Ἐγὼ νομίζω ὅτι δὲν ἔχει τέτοιο σκοπὸ ἢ Βενετία. Ἀπλῶς θέλησε νὰ περιγράψῃ τὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ἄς ρωτήσουμε καὶ τὴν ἰδία.

Συγγραφέας. Ὁχι, ἀλλὰ θγαίνει μονάχο του ἓνα τέτοιο δίδαγμα, ὅτι καὶ ἐμεῖς ὅταν μᾶς τὸ ζητήσῃ ἢ πατρίδα, πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμε τὸ παράδειγμα τοῦ Διάκου.

Δάσκαλος. Τώρα τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴ γλωσσικὴ διατύπωση τῆς ἔκθεσης καὶ γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ τῆς ἀξία;

Μαρ. Καραζαφεῖρη. Ἡ Βενετία γράφει σὲ ὠραία δημοτικὴ γλῶσσα καὶ μὲ πολὺ ζωντανὲς καὶ δυνατὲς λέξεις καὶ φράσεις.

Ἄναστ. Πουρνάρη. Ὅλες οἱ προτάσεις ἦταν μικρὲς καὶ καταστόλιστες μὲ ἐπίθετα, μὲ εἰκόνες καὶ ἄλλα καλλωπίσματα.

Δάσκαλος. Ἄς δοῦμε ποιὰ εἶναι αὐτά.

Ἄθαν. Κατσαμιούρης. Στὸ σημειωματάριό μου σημείωσα τὴν ἔκφραση «στὰ ριζοθούνια τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ». Αὐτὴ μοῦ ἄρεσε πάρα πολὺ.

Δάσκαλος. Ποιὸ καλολογικὸ στοιχεῖο ἔχομε ἐδῶ;

Ἄφρ. Νταλιάρη. Ἐδῶ ἔχομε τὴν τοποθέτηση τῶν πραγμάτων. Μᾶς λέει ἀπὸ πῶς μέρους περνάει ὁ Σπερχειὸς ποταμὸς.

Σωτ. Δεβρελῆ. Ὁραῖο ἦταν στὴν πρόταση αὐτὴ καὶ τὸ ἐπίθετο «φιδωτό».

Δάσκαλος. Ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ εἶναι στολισμένα μὲ ὠραῖα ἐπίθετα. Ἐὰ ξαναδιαβάξω νὰ τὰ ἀκούσετε ἄλλη μιὰ φορά: «φιδωτὸ ποτάμι», «πλούσια νερά», «στοιχειωμένο γεφύρι», «ποταμάκι μικρὸ, λησιμονημένο, τρυπωμένο», «πανύψηλες καλαμιές», «στενόμακρος κάμπος», «ἔξακουσμένο ποτάμι», «ὁ Διάκος ψηλός, ἄμορφος», «ἤχος θαρύς», «ἄψυχοι ναί, ἡττημένοι ὄχι».

Ἄθαν. Κατσαμιούρης. Ἡ τελευταία αὐτὴ φράση δὲν εἶναι τῆς Βενετίας. Τὴν πῆρε ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ.

Συγγραφέας. Μάλιστα. Τὴν πῆρα ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τοῦ ἀναγνωστικοῦ μας «τὸ φίλημα» τοῦ Μητσάκη. Ἐπίσης δανείστηκα καὶ ἄλλες πέντε προτάσεις ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «τὸ δοξασιμένο ποτάμι» ἀπὸ ἄλλο ἀναγνωστικὸ.

τις ἐξῆς: «ὦ Σπερχειέ! Δὲν ἔχεις τὰ πλούσια νερά τοῦ Ἐβρου...». Ὅλες τὶς ἔχω κλεισμένες σὲ εἰσαγωγικά, γιὰ νὰ δείξω ὅτι δὲν εἶναι δικές μου.

Δάσκαλος. Ναι, ὑπάρχουν τὰ εἰσαγωγικά. Ὅπως καὶ ὅλη ἡ ἔκθεσι εἶναι γεμάτη ἀπὸ σημάδια τῆς στίξης. Περισσότερα εἶναι τὰ θαυμαστικά. μὲ τὰ ὁποῖα ἡ συγγραφέας συμπληρώνει τὶς σκέψεις της.

Ἐλ. Κουτζιαφάρα. Τὸ Διάκο τὸν περιγράφει μόνον μὲ δυὸ ἐπίθετα καὶ ἓνα οὐσιαστικό «ψηλός, ὄμορφος, λεβεντοπαλίκαρο».

Μαρ. Γκιώργκη. Ἐγὼ σημείωσα ἓνα ὠραῖο ρῆμα «τὸ ἀργοκυλᾶ».

Δάσκαλος. Μήπως μπορεῖς νὰ μᾶς πῆς, Γκιώργκη, τί λέξη εἶναι αὐτή;

Γκιώργκη. Εἶναι λέξη σύνθετη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ λέξεις. Ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα «ἀργά» καὶ τὸ ρῆμα «κυλῶ».

Δάσκαλος. Μάλιστα. Ἔχει δὲ καὶ πολλές ἄλλες σύνθετες λέξεις ἢ ἔκθεσι, ὅπως «ριζοβούνια», «πανύψηλες», «στενόμακρο», «λεβεντοπαλίκαρο».

Ἄναστ. Κάρτα. Ἐμένα μου ἄρесе καὶ τὸ οὐσιαστικό «φουσάτα» καὶ τὸ ἐπίρρημα «ἀργά ἀργά».

Ἐμ. Θεολόγης. Ἐγὼ ξεχώρισα τὸ ρῆμα «δεΐλιασαν».

Δάσκαλος. Πραγματικά ὠραῖο. Καὶ μάλιστα κοντὰ στὸ ρῆμα αὐτὸ βάζει ἡ συγγραφέας καὶ ἄλλα δυὸ ρήματα, τὰ «ζήτησαν νὰ φύγουν» καὶ ἔτσι ἡ φράση ἔγινε περισσότερο ζωντανή.

Ἄναστ. Καραντάκη. Ὁραία ἦταν καὶ ἡ ἔκφρασι «σπαθιά μὲ σπαθιά χτυπιοῦνται!».

Δάσκαλος. Τὴ λογοτεχνικὸ σχῆμα εἶναι αὐτὸ Καραντάκη;

Καραντάκη. Εἶναι μὲ προσωποποίηση. Παρουσιάζει τὰ σπαθιά ὡς πολεμιστὲς πὺ ἀλληλοχτυπιοῦνται.

Μερ. Νουκάρη. Ἄλλη προσωποποίηση εἶναι καὶ ἐκείνη πὺ παρουσιάζει τὸ ποτάμι τρυπωμένο στὶς καλαμιές. Ὡς πρόσωπο βλέπομε καὶ τὸ Σπερχειὸ πὺ παίρνει τὸ χαμὸ τοῦ Διάκου καὶ τὸν φέρνει ὡς τὴν παραλία.

Εὐαγ. Θεοδοσίου. Τὴν πρώτη προσωποποίηση ἐγὼ τὴ βλέπω καὶ σὰ μιὰ εἰκόνα τοῦ ποταμοῦ μὲ τὶς καλαμιές του. Ἡ δεύτερη μοιάζει καὶ σὰ μεταφορά, γιὰ τὸ θάνατο οὔτε νὰ τὸν πάρωμε μποροῦμε, οὔτε νὰ τὸν πᾶμε σὲ ἄλλο μέρος.

Δάσκαλος. Τὴν πρώτη ἔκφρασι μποροῦμε νὰ τὴ χαρακτηρίσουμε καὶ γιὰ εἰκόνα, ἀλλὰ τὴ δεύτερη μᾶλλον θὰ τὴ δεχτοῦμε ὡς προσωποποίηση. Ὁ Σπερχειὸς γίνεται ἓνα πρόσωπο πὺ διαλαλεῖ παντοῦ τὴ θυσία τοῦ Διάκου καὶ ὅλων τῶν ἄλλων παλικαριῶν.

Δάσκαλος. Ποιά ἄλλα καλαισθητικὰ στοιχεῖα ἔχει ἡ ἔκθεσι;

Μαρ. Καφταντζή. Ἡ Βενετία ἐκφράζεται καὶ μὲ ὠραῖες εἰκόνας. Ἡ καλύτερη εἶναι: ἐκείνη πὺ μᾶς παρουσιάζει τὸ Διάκο: «Νά τος, στέκεται ὄρθρος ἐπάνω στὸ γεφύρι. Ψηλός, ὄμορφος, λεβεντοπαλίκαρο». Μὲ εἰκόνα πα-

ρουσιάζει και τὸ στρατὸ τοῦ Ὀμιέρ Βρυώνη πὺ παρατάχθηκε στὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας, μπροστὰ στὸ Διάκο. Ἐνας ζωγράφος θὰ μπορούσε νὰ ζωγραφίσῃ τὶς εἰκόνες αὐτές.

Μαργ. Κοντοβᾶ. Σὰ σὲ εἰκόνα βλέπομε και τοὺς τριακόσιους τοῦ Λεωνίδα, πὺ παρακολουθοῦν τὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας, πέρα ἀπὸ τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἰ. Σφιώνης. Καὶ τὸ σῶμα τοῦ Διάκου, θουτηγμένο στὸ αἷμα, εἰκόνα εἶναι.

Ἐλ. Κουτζιαφάρα. Ἔχω νὰ φέρω μιὰ παρατήρηση. Ὅτι μιὰ ἀπὸ αὐτές τὶς εἰκόνες θὰ ἔπρεπε νὰ ζωγραφίσῃ ἢ Βενετία κάτω ἀπὸ τὴν ἔκθεσὴ τῆς καὶ ὄχι: ἐκεῖνη πὺ μιὰς ἔδειξε. Τὸ χέρι τῆς τὴ βοηθαίει και θὰ μπορούσε νὰ μιὰς παρουσιάσῃ τὸ Διάκο, μὲ τὸ ράσο του και τὸ γυμνωμένο σπαθί, νὰ πολεμάη μὲ τοὺς Τούρκους ἐπάνω στὸ γεφύρι.

Συμφωνεὶ και ἡ τάξη μὲ τὴν παρατήρηση αὐτὴ, ὅτι ἓνα τέτοιο σκιτσογράφημα θὰ ἦταν ζωντανότερο και παραστατικότερο.

Σουλτ. Σακελλάρη. Ἐγὼ σημείωσα και μιὰν ἀντίθεση πὺ ἔχει ἢ ἔκθεσι, στὴ φράση «ἓνας ἦχος διακόπτει τὴν ἡσυχία».

Δάσκαλος. Καὶ πὺ χτυπητὴ εἶναι ἢ ἄλλη ἀντίθεση πὺ πῆρε ἢ Βενετία ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τοῦ Μητσάκη. «Ἄψυχοι ναί, ἠττημένοι ὄχι!». Πόσο ὠραία ἀλήθεια εἶναι ἢ ἔκφρασι αὐτὴ, παιδιὰ. Τὴν ξαναδιαβάζω νὰ δονήσῃ ἄλλη μιὰ φορὰ τὶς ψυχές μας. «Ἄψυχοι ναί, ἠττημένοι ὄχι!».

Μερ. Νουκάρη. Καὶ τὰ πρόσωπα δὲ λείπουν ἀπὸ τὴν ἔκθεσι. Ὁ Διάκος μὲ τὰ παλικάρια του. Ὁ Βρυώνης μὲ τὸ στρατὸ του. Οἱ τριακόσιοι μὲ τὸ Λεωνίδα.

Δάσκαλος. Ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτά, ποῖο εἶναι τὸ σπουδαιότερο; Ὁ πρωταγωνιστής, ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος, ὅπως συνήθως τὸν λέμε;

Μερ. Νουκάρη. Ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος εἶναι ὁ Διάκος. Δευτερεύοντα ρόλο παίζουν τὰ παλικάρια τοῦ Διάκου και ὁ Βρυώνης μὲ τοὺς στρατιῶτες του. Ὁ Λεωνίδας και οἱ τριακόσιοι εἶναι πρόσωπα φανταστικά, βουδᾶ πρόσωπα, ὅπως τὰ λέμε.

Εὔαγ. Θεοδοσίου. Μὲ τὰ πρόσωπα αὐτά δημιουργεὶ ἢ Βενετία και διαφορὲς σκηνές. Ὁραία εἶναι ἢ σκηνὴ ἢ ὁποῖα μιὰς παρουσιάζει τὸ Διάκο μπροστὰ στὸ Βρυώνη. Πολὺ ζωντανὴ εἶναι και ἢ σκηνὴ τῆς μάχης. Θέλω νὰ τὴ διαβάσῃ ἄλλη μιὰ φορὰ ἢ Βενετία νὰ τὴν ξανακούσωμε.

Ἡ Βενετία διαβάξει: «Καὶ ἢ μάχη ἀρχίζει. Ὅλοι πολεμοῦν...».

Μαρ. Καραζαφεύρη. Ἔχω ἀκόμα μιὰ παρατήρηση. Πρόσεξα ὅτι στὴν ἔκθεσι δὲν κάμνει ἢ Βενετία λόγος, γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θανάτωσαν οἱ Τούρκοι τὸ Διάκο. Ἐγὼ αὐτὸ τὸ σημεῖο μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τὸ κυριότερο και τὸ σπουδαιότερο.

Δάσκαλος. Ναι, στο σημείο αυτό αφήνει ένα χάσμα, αν και μᾶς τὸ φανερώνει με ἄλλον τρόπο στὴν τελευταία φράση τῆς «ἡ σούβλα ἄς μείνη σὰ σύμβολό μας». Εἶπαμε ἄλλωστε ὅτι ἡ ἔκθεση δὲν πρέπει νὰ περιέχῃ ὅλες τὶς λεπτομέρειες ἀπὸ ἕνα γεγονός.

Συγγραφέας. Ἐπίτηδες ἀνέφερα καὶ τὸ Νικηφόρο Οὐρανὸ καὶ τὸ Λεωνίδα, γιὰ νὰ ξεφύγω καὶ λίγο ἀπὸ τὸ θέμα καὶ νὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτό, ἀλλὰ δὲν μπόρεσα νὰ τὰ καταφέρω καὶ τόσο καλά.

Μαρ. Καφταντζῆ. Δὲν ἔχεις δίκιο Βενετία, ἡ ἔκθεσή του ἦταν ὠραία σὲ ὅλα τὰ σημεία τῆς.

Σοφ. Βελεγρίνη. Μᾶς ἐνθουσίασε ἡ ἔκθεση.

Πολλοὶ μαθητές. Μᾶς ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση.

Κ. Κουτζιαρῆς. Πάντοτε ἡ Βενετία γράφει καλά.

Δάσκαλος. Θέλω, παιδιὰ νὰ σᾶς κάμω προσεκτικούς καὶ σὲ μερικά ἄλλα σημεία τῆς ἔκθεσης. Μήπως προσέξατε καὶ σὲ ποιὸ ρηματικὸ χρόνο εἶναι γραμμένη ἡ ἔκθεση; Ἄς ξαναδιαβάσῃ ἡ Βενετία μερικά σημεία τῆς ἔκθεσης καὶ σημειώστε τὸ χρόνο καὶ τὸ πρόσωπο τῶν ρημάτων.

Βενετία. Διαβάζει.

Πολλοὶ μαθητές. Λίγα ρήματα, εἶναι σὲ μέλλοντα στιγμιαῖο. Τὰ περισσότερα σὲ ἀόριστο καὶ τὰ πῶς πολλὰ σὲ ἐνεστώτα χρόνο, τὸν ὅποιο, ὅπως τόσες φορές εἶπαμε, καὶ πρέπει νὰ προτιμοῦμε ὅταν γράφουμε ἔκθεση.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Διαβάζω τοὺς ἐνεστώτες. «ἀργοκυλᾷ, περιμένει, ἔχεις, εἶσαι, στέκεται, σκέπτεται, λέει, ἀρχίζει, πολεμοῦν, χύνουν, χτυποῦνται...». Καὶ τὸ πρόσωπο, ποιὸ εἶναι;

Μαρ. Καραζαφεῖρη. Γράφει σὲ τρίτο πρόσωπο.

Δάσκαλος. Μάλιστα, σὲ τρίτο πρόσωπο, γιατί ἡ συγγραφέας δὲ γράφει γιὰ γεγονός πού συνέβη στὴν ἴδια, ἀλλὰ γιὰ τὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας, γιὰ τὸ Διάκιο, γιὰ τὸ Βρυώνη, τὸ Λεωνίδα, πού γιὰ ὅλους μας εἶναι τρίτα πρόσωπα.

Δάσκαλος. Στὸν πρῶτο παράγραφο βλέπω δύο φορές τὸ ρῆμα «ἀργοκυλᾷ». Ἄς μᾶς πῆ ἡ Βενετία, ποιὸ καλογολικὸ στοιχεῖο ἔχομε ἐδῶ.

Συγγραφέας. Ἐδῶ ἔχομε τὸ καλλιόπισμα ἐκεῖνο τοῦ λόγου, πού τὸ ὀνομάζουμε ἐπανάληψη. Καὶ ὅταν ἐπαναλαμβάνουμε ὠραίες λέξεις, σὰν τὸ ρῆμα «ἀργοκυλᾷ» πού φανερώνει καὶ μιὰ κίνηση, τότε ἡ ἔκφραση παίρνει ἕνα δυνατὸ χρωμάτισμα.

Δάσκαλος. Πολὺ σωστά. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν ἐπόμενο παράγραφο, πού δανείστηκες ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ, ἔχομε πάλι τὴν ἐπανάληψη, με τὶς λέξεις: «Δὲν ἔχεις».

Δάσκαλος. Εἶπε ἡ Βενετία, ὅτι τὸ ρῆμα «ἀργοκυλᾷ» μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση τῆς κίνησης. Γιὰ νὰ δοῦμε, ποιὰ ἄλλα ρήματα φανερώνουν κίνηση;

Διαβάζει ο δάσκαλος όρισμένα σημεία και βρίσκει ή τάξη τήν κίνηση και στις φράσεις «άμέτρητες χιλιάδες παρατάχθηκαν έμπρός του», «όλοι πολεμούν λιονταρίσια», «σπαθιά με σπαθιά χτυπιούνται», «σάν άρνια σφάζονται».

Δάσκαλος. Ποιά διαφορά βλέπει κανένας στις φράσεις: «φιδωτό ποτάμι», «πλούσια νερά», «στοιχειωμένο γεφύρι» και στή φράση «ήχος βαρύς».

Νικ. Γαβανός. Στις πρώτες έκφράσεις τó επίθετο είναι μπροστά από τó ούσιαστικό, ένώ στήν τελευταία ύστερα από τó ούσιαστικό.

Δάσκαλος. Σε μιá άλλη πρόταση γράφει: «Μικρό, λησιμονημένο, τρυπωμένο ποτάμι». Τó επίθετο, με τίς δυó μετοχές, πού κι αυτές παίζουν τó ρόλο τού επιθέτου, ποιό στολίδι τού λόγου σχηματίζουν;

Νίτσα Χατζά. Τó σχήμα τού πλεονασμού.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Στήν έκφραση «μικρό αλλά δοξασιμένο ποτάμι» τί ώραίο ύπάρχει;

Άναστ. Χατζούδη. Έδω έχομε μιάν αντίθεση. Άπό τή μιá μεριά τó ποτάμι τó λέει μικρό και από τήν άλλη δοξασιμένο.

Δάσκαλος. Σωστά. Μιάν άλλη αντίθεση βρίσκομε και εκεί πού αντιπαραβάλλει και συγκρίνει ή συγγραφέας τó Σπερχειό με τά τρία άλλα ποτάμια, τόν Έβρο, τó Νέστο και τόν Άραχθο. Τά τρία τά παρουσιάζει με πλούσια νερά, με όμορφιές και με στοιχειωμένα γεφύρια, ένώ τó Σπερχειό τόν χαρακτηρίζει ποτάμι μικρό, λησιμονημένο και τρυπωμένο στις καλαμιές.

Δάσκαλος. Άν τώρα αναζητήσουμε νά βρούμε τά λογοτεχνικότερα σημεία τής έκθεσης, ποιá θά διαλέγαμε;

Κατ. Καλογερά. Άπό τίς ξεχωριστές λέξεις, έγώ βρίσκω για καλύτερες, τά επίθετα «φιδωτό, στοιχειωμένο, άψυχοι, ήττημένοι». Άπό τά ούσιαστικά, τά «ριζοβούνια, λεβεντοπαλίκαρα, φουσάτα». Άπό τά ρήματα, τά «άργουκυλά και δείλιασαν». Άπό τά επιρρήματα, τó «λιονταρίσια».

Μαρ. Κιμουρτζή. Άπό τίς φράσεις, όί ώραιότερες είναι τρεις: «Τó φιδωτό ποτάμι άργουκυλά τά νερά του στά ριζοβούνια τής Οίτης και τού Τιμφρηστού» και όί δυó πού πήρε από τά άναγνωστικά. «Άψυχοι ναί, ήττημένοι έχι» και «Ψ Σπερχειέ! Δέν έχεις τά πλούσια νερά τού Έβρου...».

Δάσκαλος. Νά μäs πη και ή Νίτσα Γούσιου, από τίς περιγραφές, ποιá ήταν ή ώραιότερη.

Νίτσα Γούσιου. Ώραιότερα περιγράφει τó Διάχο, με τίς τρεις λέξεις «ψηλός, όμορφος, λεβεντοπαλίκαρα».

Δάσκαλος. Και ό Βασίλ. Παπαγεωργίου, νά μäs πη, από τά άλλα καλλωπίσματα, ποιό τόν άρεσε περισσότερο.

Β. Παπαγεωργίου. Έγώ βρίσκω για καλύτερα στολίδια, δυó εικόνες. Ή μιá είναι. «Νά τος! Στέκεται όρθιος επάνω στο γεφύρι. Ψηλός, όμορφος,

λεβεντοπαλικάρο». Καί ἡ ἄλλη. «Μᾶς βλέπουν οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδα».

Ἄθ. Σακελλάρης. Ὁραιοτάτες εἶναι, ἡ παρομοίωση «σάν ἀρνιά σφάζονται», ἡ προσωποποίηση «σπαθιά μὲ σπαθιά χτυπιούνται» καί ἡ ἀντίθεση «μικρὸ ἀλλὰ δοξασμένο ποτάμι».

Μαρ. Καφταντζῆ. Καί ἡ σκηνή τοῦ πληγωμένου Διάκου μπροστὰ στὸ Βρυώνη, ξεχωρίζει σὲ ὅλη τὴν ἔκθεση. Ὁραιοτέρα ὅμως ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα, ἐγὼ εἶσκω τὴ σκηνὴ τῆς μάχης καί τὴν εἰκόνα τῶν σκοτωμένων παλικαριῶν, πού κανένας δὲν τὰ πρόσεξε νὰ τὰ τονίσῃ.

Δάσκαλος. Ἐχεις δίκιο, Μαρία. Ἡ σκηνὴ τῆς μάχης καί ἡ εἰκόνα τῶν σκοτωμένων παλικαριῶν, πού σὰ νὰ χαμογελοῦν εὐχαριστημένα, γιατί ἔκαμαν τὸ καθήκον τους, εἶναι τὰ ἐκλεκτότερα μέρη τῆς ἔκθεσης.

Βρίσκω καί ἐγὼ γενικά, πῶς ἡ ἔκθεση αὐτὴ, ἦταν μὴ ἀπὸ τίς καλύτερες πού ἀκούσαμε στὸ σημερινὸ μάθημα. Ἦταν ἐξαιρετικὴ καί στὸ περιεχόμενό της καί στὴ λογοτεχνικὴ της μορφή.

Τὸ ὕλικό τῆς ἔκθεσης εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ ὅπως παρατήρησε καί ἡ Καφταντζῆ, δὲν ἐπαναλαμβάνει ἡ συγγραφέας τὸ γεγονός ὅπως τὸ ξέρουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία. Στηρίζεται ἀπλῶς σὲ κείμενα πού ἄκουσε γιὰ τὴ μάχη, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ θυσία τοῦ Διάκου καί μᾶς παρουσιάζει: μὴ ἐντελῶς πρωτότυπη, δική της πνευματικὴ ἐργασία. Ἡ πλοκὴ τῆς ἔκθεσης εἶναι ἡ ἑξῆς: Περιγράφει πρῶτα πρῶτα τὸ Σπερχεῖό, πού ἀρغουκλᾶ τὰ νερά του, ἀνάμεσα στὴν Οἶτη καί τὸν Τυμφρηστό. Κάμνει καί μὴ σύγκριση τοῦ μικροῦ Σπερχεῖου μὲ τρία ἄλλα ποτάμια μεγαλύτερα καί ὀραιοτερα. Ἔπειτα μὲ τρεῖς διαλεχτὲς λέξεις ζωγραφίζει τὴ μορφή τοῦ Διάκου καί μᾶς λέγει καί τὴν ἀπόφασή πού πῆρε, νὰ σταθῇ στὸ γεφύρι καί νὰ πολεμήσῃ τὸ Βρυώνη. Ἔστερα δίνει τὴ σκηνὴ τῆς μάχης καί τίς εἰκόνες τῶν τριακοσίων τοῦ Λεωνίδα, τοῦ πληγωμένου Διάκου καί τῶν σκοτωμένων παλικαριῶν. Παρουσιάζει σὲ συνέχεια καί μιὰν ἄλλη σκηνὴ πού δείχνει τὸ Διάκο μπροστὰ στὸ Βρυώνη. Καί τέλος δάξει τὸ Σπερχεῖο νὰ διαλαλήσῃ μὲ τὰ νερά του τὸ θάνατο τῶν παλικαριῶν.

Ἡ ἔκθεση εἶναι περιγραφικὴ μὲ ἀρκετὰ διηγηματικά καί διαλογικά στοιχεῖα.

Γιὰ τὴ γλωσσικὴ τῆς διατύπωση ἔχω νὰ πῶ ὅτι ἡ ἔκθεση εἶναι γραμμένη σὲ ὀραία δημοτικὴ γλώσσα. Τὸ λεξιλόγιό της εἶναι πλούσιο. Τὰ δὲ διανοήματα, τίς σκέψεις καί τὰ συναισθήματά της τὰ ἐκφράζει ἡ συγγραφέας μὲ σαφήνεια, χωρὶς ἀνακρίβειες καί ἀσυναρτησίες.

Ἀλλὰ, ὅπως διαρκῶς λέμε καί ἐπαναλαμβάνοῦμε, τὸ περιεχόμενο μᾶς ἔκθεσης, γιὰ νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃ καί νὰ κάμῃ ἐντύπωση στὴν τάξη, πρέπει νὰ μὴν εἶναι ξηρὸ σὲ ἔκφραση καί γυμνὸ ἀπὸ καλολογικά στοιχεῖα. Ἀλλὰ ντυμένο μὲ τὰ στολίδια καί τὰ καλλωπίσματα ἐκείνα, πού τὰ ὀνομάζουμε σχή-

ματα του λόγου και τα όποια δίνουν την ωραία μορφή στην έκθεση, το ύφος το λογοτεχνικό.

Και πραγματικά ή έκθεση αυτή είναι καταστόλιστη από τέτοια καλογολογικά στολίδια. Τα κοσμητικά επίθετα, οι παρομοιώσεις, οι προσωποποιήσεις και αντιθέσεις, οι σύνθετες λέξεις και ή τοποθέτηση των πραγμάτων, ή διατύπωση των διανοημάτων σε χρόνο ενεστώτα, ή επανάληψη ωραίων λέξεων για το καλύτερο χρωμάτισμα του λόγου, ή παράθεση ταιριαστών ρημάτων που δίνουν την έντύπωση της κίνησης και έμψυχώνουν τα πράγματα και τόσα άλλα καλλωπίσματα, που τα παρατηρήσατε και σεις, κάμνουν την έκθεση αυτή ένα λογοτεχνικό λουλούδι. Έκείνος μάλιστα που δέν άκούει μόνο την έκθεση αλλά και τη διαβάξει, όποτε και την προσέχει καλύτερα, θα παρατηρήσει και ένα άλλο λαμπρό στολίδι της. Τις μικρές προτάσεις. Τη συντομία δηλαδή του λόγου, που όπως είπαμε δίνει στο ύφος ζωηρότητα, χάρη και όμορφία. Και ή Βενετία άποφεύγει τα πολλά και παραπανίσια λόγια. Και πλάθει τις φράσεις με λίγες λέξεις, όπως: «Νά τος! Στέκεται όρθιος επάνω στο γεφύρι! Για δες τον, καμάρωσέ τον! Ψηλός, όμορφος, λεβεντοπαλικάρο!... Κα! ή μάχη αρχίζει! "Όλοι πολεμούν λιονταρία! "Όλοι χύνουν το αίμα τους για την πατρίδα! Σπαθιά με σπαθιά χτυπιούνται!...». Και όλες οι φράσεις είναι καταστόλιστες με άφθονα σημεία της στίξης και κυρίως με θαυμαστικά και άποσιωπητικά, που τόσο ζωηρά εκδηλώνουν την ψυχική και συναισθηματική μας κατάσταση.

Για όλα αυτά, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την έκθεση σαν έξαιρετική και να εκφράσουμε και τα συγχαρητήριά μας στη συγγραφέα.

Εύαγ. Θεοδοσίου. Αυτή ή έκθεση θα πρέπει να γραφή και στο τετράδιο της τάξης, όπου γράφονται οι άριστες εκθέσεις.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Άς κάμη ή Βενετία ακόμη έναν κόπο, να αντιγράψη την έκθεση και στο τετράδιο της τάξης.

Γαλάτιστα 6 Φεβρουαρίου 1958».

Σημείωση. Τέτοια κριτική δέν μπορεί φυσικά να γίνη σε όλες τις άλλες εκθέσεις της ίδιας διδακτικής ώρας, γιατί δέν έπαρκει ό χρόνος για μιá τέτοια έξονυχιστική και λεπτολόγο έργασία. Η παραπάνω ως θεωρηθή σαν ύποδειγματική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΘΑ ΞΑΝΑΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΕΚΘΕΣΗ;

Τὸ δάσκαλο πρέπει νὰ τὸν ἀπασχολήσῃ καὶ τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ἐκθεσὶ πού κρῖθη καὶ διορθώθῃ ἀπὸ τὴν τάξιν, πρέπει νὰ ξαναγραφῆ σὲ ἄλλο τετράδιο, τὸ καθαρὸ, ὅπως συνήθως τὸ ὀνομάζομε.

Ἐμεῖς ἔχομε ἀντίθετη γνώμη. Ἡ ἐκθεσὶ, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἓνα προσωπικὸ δημιούργημα τοῦ παιδιοῦ, σύμφωνο καὶ ἀνάλογο μὲ τὴν δυνάμειν του. Ὅτι ἔγραψε στὴν ἐκθεσὶν του, αὐτὸ ἦταν τὸ τελειότερον πού μποροῦσε νὰ ἀποδώσῃ. Ἡ ἀντιγραφὴ καὶ σὲ δεῦτερον τετράδιο, εἶναι μιὰ πρόσθετη καὶ ἄσκοπη ἐργασία, πού μονάχα τὴν ἀνία καὶ τὴ δυσφορία προκαλεῖ. Μιὰ φορὰ κανεὶς ἐξωτερικεῦει εὐχάριστα τὴν σκέψιν καὶ τὰ συναισθήματά του. Μιὰ φορὰ δημιουργεῖ. Καὶ προκειμένου νὰ ἀσχοληθῆ ὁ μαθητὴς γιὰ δεύτερον φορὰ μὲ τὸ ἴδιον θέμα, ἀντιγράφοντάς το καὶ σὲ ἄλλο τετράδιο, γιὰ νὰ μὴν ἐργασθῆ ἐπάνω σὲ ἓνα ἄλλο θέμα;

Ἀντιγράφω ἄλλες τέσσερις ἐκθέσεις, ὅπως τὴν πῆρα ἀπὸ τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν. Εἶναι καὶ τὸ μόνον σημεῖον στὸ ὅποιο παραθέτω τέσσερις ἐκθέσεις ἀντὶ πέντε, γιὰ νὰ ἀποτελέσουν καὶ αὐτὲς πεντάδα μὲ τὴν μοναδικὴν ἐκθεσὶν τοῦ προηγούμενου κεφαλαίου.

547. Τὰ ξίδια στὸν Πολύγυρο

Πρῶτὸ πρῶτὸ ἐρεθίστικον στὸν Πολύγυρον!

Πόσος κόσμος! Γεμάτοι οἱ δρόμοι. Ἄλλοι πᾶνε καὶ ἄλλοι ἐργάζονται! Κανένας δὲ μὲ προσέχει. Ἄλλὰ καὶ ἐγὼ κανένα δὲ χαιρετῶ, γιὰ τὸ κανένα δὲ γνωρίζω. Μόνον τὸ θεῖον μου τὸ Χαδιδά, πού πήγαμε στὸ ἐστιατόριόν του νὰ φάμε. Αὐτοκίνητα περνοῦν γρήγορα καὶ ἀφήνουν πίσω τους μυρωδιὰ ἀπὸ βενζίνη. Πωπὼ! τί ψηλά σπίτια! Καὶ κάτω εἶναι σειρὰ τὰ μαγαζιά! Μῆλα, πορτοκάλια, καραμέλες, γλυκά, οὔτε μπορεῖς νὰ φανταστῆς πόσα ἔχει ὁ Πολύγυρος! Ὅτι φαγουλάτο νὰ ζητήσῃς, τὸ εἶσθεις. Ἄλλὰ πού εἶναι καὶ καμιά δραχμὴ! Οὔτε τρύπια πεντάρα! Ὅλα τὰ κάμνω μὲ τὸ μάτι! Μόνον μιὰ

φραντσόλα πήραμε και τή φάγαμε με τόν πατέρα μου όλόκληρη.
Και κατά τὸ θράδυ, πίσω στὸ χωριό.

Βραστά, σχολ. ἔτος 1939 - 40. Βασίλειος Διαμ. Σαλιάρης. Στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής.

548. Τὰ καινούρια παπούτσια

Ξημέρωσε! Ὁ κύρ Γιώργης στὸ μαγαζι του θρίσκειται!

Ἡ πόρτα ἀνοίξε! Μὲ τὴ μεζούρα στὸ ἓνα χέρι και μὲ τὰ παπούτσια στὸ ἄλλο, μὲ καλοδέχεται! Μὲ ἓνα νόημα τῶν ματιῶν του, μοῦ δείχνει τὰ καινούρια παπούτσια μου! Ἀνυπόμονη τὰ βλέπω. Ἡ καρδιά μου σκιρτάει! Καινούρια παπούτσια γιά!... Καὶ δὲ θὰ χαρῶ; Τὰ παίρνω και λαγός!... Νομίζεις θὰ μὲ κυνηγήσουν νὰ μοῦ τὰ πάρουν πίσω! Καημένα παπούτσια! Τὶ σὰς περιμένει!... Πόσα χτυπήματα, πόσες λαθωματιές θὰ φάτε!... Ἀλλὰ γιατί τὰ παίρνομε; Νὰ τὰ χαλάσομε!

Μὲ αὐτὲς τίς ιδέες ἔφτασα στὸ σπίτι.

Γαλάτιστα, σχολ. ἔτος 1957 - 58. Ἑλένη Ν. Κουτσιαφάρα. Τάξη Στ'.

549. Ἡ ψεύτικη μήνυση

Ἀπόγευμα εἶναι. Τὰ γελάδια τρώγουν τὸ καλύτερο χορτάρι στοῦ Μαλλιαροῦ τὸ χωράφι!

Ὁ ψεύτης ἔμως και ὁ κλέφτης, τὸν πρῶτο χρόνο χαίρεται, ὅπως λέει και ὁ λόγος. Γιά μιὰ στιγμή στέκεται μπροστά μας ἓνας ἄντρας γιγαντώσωμος! Ἦταν ὁ ἀγροφύλακας, πού σπέρνει τὸ φόβο και τὸν τρῶμο στοὺς βοσκούς! Μᾶς φοβερίζει, θάζει τὸ δεξί του χέρι στὴν πάνω τσέπη, θγάζει ἓνα μπλόκ, γράφει τὰ δνόματά μας και μᾶς λέει:

— Θὰ τὰ κανόνισομε τὸ Σάββατο στὸ δικαστήριο!...

Ἐφυγε ἐκεῖνος, μᾶς ἔδιωξε κι ἐμᾶς! Πολλὰ Σάββατα ἔμως πέρασαν και τίποτε δὲν ἔγινε.

Ψεύτικη ἦταν ἡ μήνυση!

Σήμεντρα 30 - 5 - 51. Ὀμαδικὴ ἐκθεση Ἀποστ. Σ. Ματεντζίδη, Ὀρέστ. Ἀμφ. Σαββίδη, μαθητῶν Στ' τάξης.

550. Θὰ κάνομε σαίτες

Πᾶνε πέντε μέρες πού τὸ λένε. Τέλος πῆραν τὴν ἀπόφαση.

Και σέρνοντας τὸ κατραχύλι στὴν ξερὴ γῆ, ἔφτασαν στὸν μπακάλη.

— Μπαρμπα - Λάμπο, δυὸ ζευγάρια λάστιχα, ἀπὸ τὰ πρῶτα. Λέει ὁ

κοντός ὁ Λεωνίδα. Τώρα στό μέρος τοῦ δεκάρικου κάθησε ἕνα ζευγάρι λάστιχα.

Ἔδεσαν τὰ λάστιχα ἐπάνω στό τσατάλι καί στό πετσί. Ἔτοιμη ἦ σάββα! Ἔτοιμοι κι αὐτοί γιά κυνήγι! Χαρά, γέλια, σκορπιζονται στούς θάμνους καί στίς καρπισμένες ἐλιές. Οἱ ἀγαπημένοι φίλοι ἔχουν φτάσει κιόλας στό «Κουρί». Οἱ τσέπες κουδουνίζουν. Γεμάτες ἀπό ἐχθρούς τῶν πουλιῶν! Ἡ σάββα μπαίνει σέ ἐνέργεια! Ἀνοιγοκλείνουν τὰ λάστιχα καί μαζεύουν πουλιά! Ὁ ἕνας κυνηγός τρέχει κάτω ἀπό μιὰ ἐλιά καί μέ γρήγορα χέρια ἐτοιμάζεται. Τραβά μέ τὸ ἀριστερό του χέρι τὸ πετσί καί ἀνοίγουν τὰ λάστιχα. Κλείνει τὸ δεξιὸ του μάτι, τεντώνει τὸ λαϊμό καί τὴν ἀμιλλάει!... Πάφ! ἀκούστηκε! Τὸ χτύπησε σὰ γερά! Καί μέ τὸ χτύπημα μόνο μιὰ φωνούλα συλλάβισε τὸ καημένο! Τσίρ!... Καί ἔφυγε ἡ ψυχὴ!

Καρδερίνα ἦταν ὁ νεκρός!

Σήμαντρα 3 Νοεμβρίου 1950. Ἀναστάσιος Δ. Μαλλιάρπουλος. Τάξη Στ'.

Καί ρωτῶ. Ποιά σκοπιμότητα θά ἐξυπηρετοῦσε ἡ ἀντιγραφή τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν στό καθαρό τετράδιο; Κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀπολύτως καμιὰ.

Γι' αὐτὸ οἱ ἐκθέσεις στό σχολεῖο μας ἀντιγράφονται μόνο σέ δυὸ περιπτώσεις. Ἡ πρώτη περίπτωση εἶναι, ὅταν ἡ ἐκθεση χαρακτηρισθῇ ἀπὸ τὴν τάξη σὰν ἀριστη, ὅποτε ἀντιγράφεται στό ἰδιαιτέρο «τετράδιο τῆς τάξης». Καί ἡ δευτέρα, ὅταν ἀποφασισθῇ νὰ δημοσιευθῇ ἡ ἐκθεση καί στὸν ἐπαρχιακὸ τύπο, ὅπως θά πούμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο, ὅποτε καί θά πρέπει νὰ σταλῇ ἕνα ἀντίγραφο τῆς σὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας.

Αὐτὸ τὸ «τετράδιο τῆς τάξης», πού σήμερα ἔγιναν πολλὰ τετράδια, γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ τὴ συνεχίζω ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1930 - 31, εἶναι τὸ τετράδιο τῆς συλλογῆς τῶν καλύτερων μαθητικῶν ἐκθέσεων. Τὸ τηροῦσα πάντοτε χωρὶς διακοπὴ, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ δυὸ σκοπούς. Ὁ ἕνας εἶναι νὰ διαβάζω ἀπὸ τὸ τετράδιο αὐτό, στούς νέους μαθητές μου, στὴν ὄρχὴ κάθε σχολικῆς χρονιάς, ἀπειρες ἐκθέσεις, ἕως ὅτου μυηθοῦν καί αὐτοί στό πνεῦμα καί τὰ μυστικά τῶν λογοτεχνικῶν ἐκθέσεων. Ὁ ἄλλος ἦταν ἀπώτερος. Νὰ μοῦ δώσῃ τὸ ὄλιγο γιὰ τὴν παρούσα ἐργασία μου, γιὰτὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμη χρόνια, συνέλαβα τὴν ἰδέα αὐτὴ τῆς δημοσίευσης μιᾶς ἐργασίας μου, σχετικῆς μέ τίς ἐκθέσεις. Τὸ σκοπὸ μου μάλιστα αὐτὸ τὸν γνώριζαν καί τὰ παιδιὰ καί ἦταν κι αὐτὸ ἕνα σοβαρὸ κίνητρο, νὰ καλλιεργῇ τὴν ἀμιλλα μεταξῦ τους καί νὰ κεντρίξῃ τὴ φιλοδοξία τους νὰ γράψουν ὠραίες ἐκθέσεις, πού κάποτε θά ἔβλεπαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Καί νά, πού ἔφτασε καί ἡ ὥρα αὐτὴ — ἂν καί πολὺ ἄργα — νὰ δῇ ὁ κάθε μαθητὴς - συγγραφέας, τυπωμένες τίς ἐκθέσεις του σέ βιβλίο, μέ τὸ ὄνομά του, τὸ σχολεῖο του καί τὴν ἡμερομηνία γραφῆς τῶν ἐκθέσεων.

Μόνο λοιπόν στις δύο αυτές περιπτώσεις ξαναγράφεται ή έκθεση. Ουδέποτε άλλοτε. Και το ξαναγράψιμο αυτό, δεν το κάνουν πλέον σαν άγγαρεία και χωρίς όρεξη, αλλά με χαρά και ευχαρίστηση, γιατί ή έκθεσή τους επαινέθηκε και κρίθηκε ότι μπορεί να σταθῆ σαν πρότυπο για άλλους μαθητές ἢ να τυπωθῆ στο βιβλίο τοῦ δασκάλου τους ἢ και να δημοσιευθῆ σέ μιὰ ἐφημερίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΣΕ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΚΟΙΝΟ

Ἄδυναμία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, νὰ χαίρεται γιὰ μιὰ ἐργασία του, πού φέρνει σέ πέρας. Ὄταν μάλιστα ξέρη ὅτι ἡ ἐργασία του αὐτή θά πάρῃ εὐρύτερη δημοσιότητα, τότε ἐπιστρατεύει ὅλες του τίς δυνάμεις νὰ παρουσιάσῃ κάτι τὸ τέλειο.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τίς μαθητικὰς ἐκθέσεις. Χαίρεται ὁ μαθητὴς ὅταν γράφῃ ὥραιες ἐκθέσεις. Ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε τίς γράφει μόνον γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἐπιθυμεῖ νὰ τίς ἐπιδείξῃ καὶ νὰ τίς κάμῃ γνωστὰς ὄχι μόνον στὸ δάσκαλο καὶ στοὺς συμμαθητὰς του, ἀλλὰ καὶ στοὺς γονεῖς καὶ σὲ ἄλλα πρόσωπα τοῦ περιβάλλοντός του. Ὄταν μάλιστα σκέπτεται ὅτι ἡ ἐκθεσὴ του θά γίνῃ γνωστὴ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα διδασκαλίας καὶ πέρα ἀπὸ τὸ σχολικὸ περιβάλλον καὶ ὅτι δὲν εἶναι κάτι τὸ ἐφήμερο, πού θά γρῶφῃ γιὰ νὰ ξεχασθῇ μὲλις χαθῇ καὶ τὸ τετράδιό του, ἀλλὰ θά δημοσιευθῇ καὶ θά μείνῃ ἀποτυπωμένη σὲ ἓνα ἔντυπο, τότε ἀναπηδάει μέσα του καὶ κάποιον αἰσθημα εὐθύνης καὶ ὑπερηφάνειας καὶ καταβάλλει κάθε δυνατὴ προσπάθεια νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ γράφῃ ὅ,τι καλύτερο μπορεῖ.

Ξεκινώντας ἀπὸ τίς σχέσεις αὐτές, φροντίζω νὰ εὐρύνω καὶ τὸ ἀκροατήριον καὶ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, στὸ ὁποῖο θά γίνῃ γνωστὴ ἡ μαθητικὴ ἐκθεση. Καὶ τὸ μὲν εὐρύτερον ἀκροατήριον, ἔπως εἶδαμε καὶ σὲ ἄλλο σημεῖον, μᾶς τὸ δίνουν ἡ πρωινή προσευχὴ καὶ οἱ συγκεντρώσεις τοῦ Σαββάτου. Τότε καλοῦνται οἱ μαθητὰς, πού ἔγραψαν κατὰ τὴν ἐβδομάδα πού πέρασε τίς καλύτερες ἐκθέσεις, νὰ τίς διαβάσουν μπροστὰ σὲ ὁλόκληρον τὸ σχολεῖον. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ οἱ ἴδιοι ἱκανοποιοῦνται καὶ οἱ ἐκθέσεις τους γίνονται γιὰ τοὺς μαθητὰς τῶν μικρότερων τάξεων ὑποδείγματα καὶ ἐρεθίσματα, γιὰ νὰ ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα σὲ ὅλους ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα γιὰ τὴ γράφῃ ὅλο καὶ καλύτερων ἐκθέσεων.

Τὸ δὲ ἀναγνωστικὸ κοινόν μᾶς τὸ δίνει ὁ ἐπαρχιακὸς τύπος. Στὸν Πολύγυρον, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς, ἐκδίδεται τίς Κυριακὰς ἡ τοπικὴ ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Χαλκιδικῆς». Οἱ στήλες της βρίσκονται στὴ

διάθεσή μας. Καί κάθε τόσο βλέπουν τή δημοσιότητα ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μας.

Καί ὅταν γιά πρώτη φορά παρουσίασα στήν τάξη ἔκθεση τυπωμένη στήν ἑφημερίδα αὐτή, ὄλοι τους φιλοδόξησαν νά δημοσιευθοῦν καί δικές τους ἐργασίες, γιά νά δημιουργήσουν ἔτσι καί κάποια φήμη γύρω ἀπό τὸ ὄνομά τους καί τὸ σχολεῖο τους. Πολλές δεκάδες ἐκθέσεων εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Καί οἱ συγγραφεῖς τους, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἔμειναν ἐνθουσιασμένοι καί ἄκρως ἱκανοποιημένοι. Καί πῶς νά μὴ μείνουν, ἀφοῦ ἡ ἔκθεσή τους διαβάστηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ νομάρχην καί τὸ δεσπότη καί ὅλους τοὺς μορφωμένους τοῦ νομοῦ; Ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐκθέσεις πού δημοσιεύθηκαν εἶναι καί οἱ ἐπόμενες πέντε.

551. Ζητάει ἐλευθερίᾱ

Μιά κόρη λιγνή, ψηλή, σὰ μαῦρα ντυμένη, μέ ξανθὰ σγουρὰ μαλλιά, στενάζει μέσα ἀπὸ τὸ θολὸ τζάμι τῆς σκλαβιάς της!

Γυρίζει τὰ γαλανὰ καί θολωμένα ἀπὸ δάκρυα μάτια της κατὰ τὴ μάνα Ἑλλάδα καί κλαίει ἀδιάκοπα. Ἀφοῦ κλάψη ἀπαρηγόρητα ξαναγυρίζει στοὺς ἐνθουσιμένους της πορτοκαλεῖνες! Ὅλα εἶναι χαρούμενα! Μόνο ἡ Κύπρος μας λυπημένη! Οἱ ἄλλες ἀδελφές της τοῦ Λιγαίου Πελάγους, σὰ ἄσπρα ντυμένες, πανηγυρίζουν.

— Κύπρο, κάνε ὑπομονή. Μὴ βιάζεσαι! Θὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα σου! Ὅλα τὰ ἐλληνοπούλα ἐσένα σκεπτόμαστε!

Ἀπὸ ὅλες τίς ἄκρες τῆς δοξασιμένης μας πατρίδας ἀκούγονται οἱ λέξεις: Κύπρο μας σκλαβωμένη! Κύπρο μας ζηλευτή! Κύπρο, μὴ βογγᾶς θαρῶ! Γρήγορα θὰ χαρῆς!

Πέδος 23 Μαρτίου 1954. Ὁμαδικὴ ἔκθεση Εἰρήνης Θ. Κουτσῶ, Εὐδοκίας Γ. Πέριου, μαθητριῶν Στ' τάξης.

(Σημ. Δημοσιεύθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 45 φύλλο, Περίοδος Δ' τῆς «Φωνῆς τῆς Χαλκιδικῆς» τῆς 4ης Ἀπριλίου 1954).

552. Ἐλεημοσύνη

Ἦταν σούρουπο! Ἀνηφόριζα τὸ μικρὸ δρομάκι τοῦ χωριοῦ μας!

Στάθηκα ἀπότομα λαχανιασμένη! Ἡ καρδιά μου χτυποῦσε δυνατὰ, σὰ νά ἤθελε νά φύγῃ ἀπὸ τὸ στῆθος μου! Τὸ τσουχτερὸ ἀεράκι περούνιαζε τὰ κόκαλά μου. Χτύπησα τὴν ξύλινη πόρτα! Μιὰ τρεμουλιαστή φωνὴ ἀκούστηκε! Βγήκε μιὰ φτωχοντυμένη καί ἀδύνατη γυναίκα!

Ἀνέδθηκα μὲ κόπο τὰ χαλασμένα σκαλάκια. Ἐνα σανίδι, ἓνα μικρὸ κρεβάτι, σὰ νὰ κοιμόταν νάνος, μιὰ ξύλινη καρέκλα, ἓνα σταμνάκι καὶ μιὰ κάσα, ἦταν ἔλο ἔλο τὸ νοικοκυριό τους! Ὁ γέρος μού ἔκαμε μέρος νὰ καθίσω. Ἡ γυναίκα του δὲν ἔλεγε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο: Εὐχαριστῶ!... Εὐχαριστῶ!... Ἐνα δάκρυ κύλησε ἀπὸ τὰ θολωμένα μάτια της στὸ κιντρινωπὸ πρόσωπό της! Ἡ καρδιά μου ἀπὸ τὴ συγκίνηση ἔγινε ἓνα μικρὸ καρυδάκι! Ἐφυγα μὲ τὴ συνείδησή μου εὐχαριστημένη. Ἡμιουν σὰν πούπουλο! Ἐνας θάρῃς στεναγμὸς ἔφυγε ἀπὸ τὸ στόμα μου! Τὶ δυστυχία!... Τὶ δυστυχία! Ἄχ! ἄχ! Βρυώνη! (σημ. ὁ ἐργοδότης τῶν μεταλλείων τοῦ Βάδδου) γιατί δὲν πληρώνεις τὸν κόσμο!

Γύρισα στὸ πατρικό μου σπίτι. Ὅλα ἦταν εὐχάριστα καὶ γελαστὰ γιὰ μένα!

Βιβλ. 2 Ἀπριλίου 1954. Εἰρήνη, Θ. Κουσοῦ. Τάξη Στ'.

(Σημ. Δημοσιεῦθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 46 φύλλο τῆς «Φωνῆς τῆς Χαλκιδικῆς» τῆς 11ης Ἀπριλίου 1954).

553. Ὁ Χρυσόστομος

Ταπεινὸς καὶ σεμνὸς, θαδίζει μέσα στὸν ὠραῖο καὶ ξακουστὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας!

Φτάνει στὸ χρυσοῦ θρόνο! Ἀρχίζει νὰ μιλή μὲ τὴ μελωδική του φωνή! Ὅταν τὸν ἀκούς, θαρρεῖς πὼς κεληθοῦν τὰ ἀηδόνια! Ἡ ὠραία του φωνὴ σὲ ὑπνώνει! Ὅλοι κρέμονται ἀπὸ τὸ στόμα του! Κανένας δὲ σαλεύει οὔτε κινεῖται! Ὅλοι ἔχουν καρφωμένα τὰ ἐλέμιατά τους στὸ Χρυσόστομο! Τὰ ὠραῖα καὶ χρυσὰ καντηλάκια τρεμοσβήνουν! Μέσα στὴ μεγάλη σιωπή, ἡ φωνὴ τοῦ Πατριάρχου, ἀργή καὶ γαληνεμένη, ἀκούγεται:

— «Ὁ Ἀρειανισμὸς...».

Ὅλοι στέκονται κρατώντας τὴν ἀναπνοή τους γιὰ νὰ ἀκούσουν τὰ λόγια του! Μόνο ἡ βασίλισσα ἢ Εὐδοξία δὲν ἀκούγει τὰ σαφὰ λόγια του... Γιατὶ ὁ Χρυσόστομος τὴν κατηγορεῖ!

Καὶ ὁ Πατριάρχης μιλεῖ, μιλεῖ καὶ τὰ χρήσιμα λόγια του δὲν ἔχουν τέλος!

Βιβλ. 19 - 3 - 1954. Εὐδοκία Γ. Πέγιου. Τάξη Στ'.

(Σημ. Δημοσιεῦθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 50 φύλλο τῆς «Φωνῆς τῆς Χαλκιδικῆς» τῆς 9ης Μαΐου 1954).

554. Ἄνοιξε τὸ σχολεῖο

Ἄνοιξε τὸ ἀγαπημένο μου σχολεῖο! Ἄνοιξε καὶ ἡ καρδούλα μου!
Ἄνοιξε καὶ ἡ πόρτα τῆς καινούριας αἴθουσάς μας!

Σ' ἄλλη γωνιά, σ' ἄλλο θρανίο, σ' ἄλλη τάξη φέτος! Γεμάτη χαρὰ
ἐρίσκομαι! Ἡ τσάντα μου σὲ ἐνέργεια! Ἡ πένα γράφει ἐπάνω στὸ τετρά-
διο! Ἡ μαρμάρινη θρυσούλα, ὁ ἀνθόκηπος, ἡ ταμιεντόκτιστη σκάλα καὶ ἡ
καινούρια ταράτσα, δικὰ μου θὰ εἶναι φέτος πάλι! Γιὰ δὲς καὶ τὰ κυπα-
ρισσάκια πού ἔχουν γεμίσει τὴν ἐπάνω αὐλή! Τὸ γραφεῖο, οἱ ἔξι τάξεις, ἡ
σάλα καὶ ὁ διάδρομος λάμπουν! Οἱ ἀποθήκες πεντακάθαρες! Μὰ κι ἐμεῖς τὰ
παιδιὰ εἴμαστε στολίδι τοῦ σχολείου! Μπλέ, κόκκινα, κίτρινα, ἄσπρα, ρόζ,
χρωματιστά, τὰ ὠραῖα φορέματά μας! Φωνές, τραγούδια, γέλια, χαρές, παν-
τοῦ ἀντηχοῦν!

Μὰ τὸ σχολεῖο ἄνοιξε καὶ καλὸ δὲν περιμένεις!...

Γαλλίσινα 10 Ὀκτωβρίου 1956. Γεωργία Μ.λ. Χρυσάφη. Τάξη Ε'.

(Σημ. Δημοσιεύθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 178 φύλλο τῆς «Φωνῆς τῆς Χαλ-
κιδικῆς» τῆς 21ης Ὀκτωβρίου 1956).

555. Ἀφήνω τὸ σχολεῖο

Ἐξὶ χρόνια ἀργακύλησαν, πού ἔρχομαι στὸ σχολεῖο. Γλίστρησαν ἀπα-
λά ἀπαλά, ὅπως γλιστροῦν ἐπάνω στὸ φιδωτὸ δημόσιο οἱ ρόδες τοῦ αὐτοκι-
νήτου.

Ἄφου πέρασαν τὰ ἔξι αὐτὰ χρόνια, φεύγω καὶ τ' ἀφήνω. Μπαίνω
σὲ μιὰν ἄλλη τακτική. Μπαίνω στὴν κοινωνία. Μπαίνω στὸ σκληρὸ ἀγώνα
τῆς ζωῆς! Ἀρχίζω νὰ περπατῶ ἐπάνω στὰ καρφιά καὶ στὰ ἀγκάθια! Ὅπου
καὶ νὰ πάω ὅμως, ὅποιους τόπους νὰ γυρίσω, τέτοια χαρὰ, τέτοια ξενοιασιά,
δὲ θὰ ἔρω πουθενά! Πόσες φορές θὰ σὲ συλλογιστῶ καλὸ μου σχολεῖο! Πόσες
φορές θ' ἀναστενάξω μὲ τό:

— Ἄχ!... ἄς ἦμουν μικρή, κοντὰ στὸ σχολεῖο!

Χρόνια μου μωσομύριστα, παιδικὰ μου χρόνια!... Ποῦ εἴστε; Ποῦ
πήγατε καὶ χαθήκατε; Πέρασατε σὰν ἓνα ὄνειρο! Σέηστήκατε σὰν ἓνα φῶς!

Πόσες φορές θὰ σὲ ἀνακαλέσω στὸ νοῦ μου! Σχολεῖο καὶ πάλι σχο-
λεῖο! Ἐσὺ μᾶς ἔμαθες τὸ καθετί. Σὲ σένα ἔμαθα νὰ σύρω τὶς πρῶτες ἀπα-
λὲς γραμμὲς ἐπάνω στὸ τετράδιο. Σὲ σένα ἔμαθα νὰ ταξιδεύω ἐπάνω στὸ
χάρτη! Σὲ σένα ἔμαθα νὰ περπατῶ συλλαβιστὰ ἐπάνω στὸ βιβλίο! Σὲ σένα
κι ἔλα σὲ σένα τὰ ἔμαθα!

Πῶς θὰ ἔρθῃ ἐκείνη ἡ ὥρα πού θὰ σὲ ἀποχωριστοῦμε; Πῶς; Δὲ θὰ σὲ
ξαναδῶ!... Δὲ θὰ μὲ ξαναδῆς!... Τὶς λύπες καὶ τὶς χαρὲς δὲ θὰ τὶς μοιρα-

σούμε άλλη φορά μαζί! Πώς θα σ' αφήσω; Πώς θα μ' αφήσεις; Τώρα πού θα φύγω μιά για πάντα και θα είμαι ελεύθερο πουλί, θα σ' έχω πάντα στο νοῦ μου! Γιατί ἐσύ μοῦ ἠμέρωσες τὴν ψυχὴ! Ἐσύ μὲ ὀδήγησες γιὰ τὸ καλὸ! Ἐσύ μοῦ στάλαξες στὰ βάρη τῆς καρδιάς μου τὴν ἀγάπη στὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστη στὸ Θεό! Ἐσύ μ' ἔκανες ἕνα σοφὸ ἄνθρωπο! Ἐσύ θὰ μ' ὀδηγήσης στὸ λαμπρὸ τέρμα, πού περιμένει τὸ νικητὴ, νὰ τὸν δαφνοστεφανώση! Ἐσύ!... Ἐσύ!...

ὦ! Σὰν παλαίψω σκληρὰ μὲ τὴ ζωὴ, τότε θὰ σὲ νιώσω καλύτερα! Τώρα εἶμαι ἀκόμα μικρὴ καὶ δὲ νιώθω τὴν ἔννοια σου καὶ τὴ σημασία σου!... Ἐέρω μόνο πὼς ἔχω μεγάλο χρέος σὲ σένα.

Τώρα σ' ἀποχωρίζομαι!... Σ' ἀφήνω γειὰ ἀγαπημένο μου σχολεῖο!

Γαλιτσά 7 Ἰουνίου 1958. Μαρία Μιχ. Καραζαφείρη. Τάξη Στ'.

(Σημ. Δημοσιεύθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 266 φύλλο τῆς «Φωνῆς τῆς Χαλκιδικῆς» τῆς 29ης Ἰουνίου 1958).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

“Όταν λέμε μέθοδο διδασκαλίας, έννοοῦμε τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο γίνεται ἡ διδασκαλία σέ κάθε μάθημα, τήν πορεία πού πρέπει νά ἀκολουθήσῃ ἡ διδακτική ἐργασία κατὰ τή διεξαγωγή τῆς κάθε μεθοδικῆς ἐνότητας.

Πρὶν νά μιλήσω ὅμως γιά τή μέθοδο πού ἀκολουθοῦ σήμερα στό μάθημα τῶν ἐκθέσεων, θά ἤθελα νά παρουσιάσω μέ τή μεγαλύτερη συντομία καί τή μέθοδο πού ἐφάρμοξα στά πρώτα δασκαλικά μου χρόνια, γιά νά γνωρίσῃ καί ὁ νέος δάσκαλος τῶν σημερινῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν τή διδακτική τοῦ παλιοῦ σχολείου καί νά μπορέσῃ νά κάμῃ τή σύγκριση ἀνάμεσα στήν παλιά καί τή νέα μέθοδο καί νά βγάλῃ τά ἀναγκαῖα συμπεράσματα.

Ἡ μέθοδος ἐκείνη τοῦ παλιοῦ σχολείου, πού ἦταν αὐστηρά ἐξαρτημένη ἀπό τίς φιλοσοφικές, ψυχολογικές καί παιδαγωγικές θεωρίες τοῦ Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ Ἐρβάρτου, τίς ὁποῖες θίξαμε σέ ἄλλο σημεῖο, ἦταν ἡ περίφημη μέθοδος τῶν πέντε εἰδολογικῶν σταδίων, ἤτοι τῆς προπαρασκευῆς, τῆς προσφορᾶς, τῆς σύγκρισης, τῆς σύλληψης καί τῆς ἐφαρμογῆς καί σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ μεθοδική ἐπεξεργασία τῆς κάθε ἐνότητας ἀκολουθοῦσε τήν ἐξῆς περίπου διαδικασία.

Ἡ διδασκαλία ἄρχιζε πάντοτε μέ τή δήλωση ἐκ μέρους τοῦ δασκάλου τοῦ γενικοῦ σκοποῦ, ὁ ὁποῖος στό μάθημα τῶν ἐκθέσεων καθορίζονταν μέ τήν ἐκφώνηση τοῦ θέματος «σήμερα παιδιὰ θέλω νά γράψετε γιά τὸ τάδε θέμα». Μετά τή δήλωση τοῦ γενικοῦ σκοποῦ ἄρχιζε τὸ πρῶτο στάδιο τῆς προπαρασκευῆς. Σ' αὐτὸ ἔπρεπε ὁ δάσκαλος, μέ διάφορες ἐρωτήσεις του, νά ἀναλύσῃ τόν παραστατικό κύκλο τῶν μαθητῶν, νά ἀναπλάσῃ τίς συγγενικές μέ τὸ νέο μάθημα παραστάσεις, γιά νά καλλιεργήσῃ ἔτσι πρόσφορο ἔδαφος, νά δεχτοῦν καί νά ἀφομοιώσουν τὸ νέο πού θά τοὺς δώσῃ ἡ διδασκαλία. Ἡ προπαρασκευὴ ἐπιδίωκε ἀκόμη νά συγκεντρώσῃ τὸ ὕλικὸ τῆς ἐκθεσης καί νά δώσῃ μορφή σέ ἓνα σχέδιο, ὥστε νά ξέρουν τὰ παιδιὰ τί νά γράψουν σὰν πρόλογο, τί σὰν κύριο θέμα καί τί σὰν ἐπίλογο. Ἐπρεπε ἀκόμη νά καλλιεργήσῃ καί τὸ λεκτικὸ τῶν μαθητῶν, αὐτὸ πού ἐμεῖς ὀνομάζομε ὕφος, γιά νά μπο-

ροῦν νὰ ἐκφράζουσαν σωστά καὶ μὲ καλλιπέπεια τὰ διανοήματά τους. Καὶ τέλος νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν καὶ στὴν ὀρθογραφία ὀρισμένων ἄγνωστων λέξεων, τίς ὁποῖες θὰ χρησιμοποιοῦσαν ὁποσδήποτε στὴν ἔκθεσή τους, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὰ πολλὰ καὶ σοβαρὰ ὀρθογραφικὰ λάθη.

Στὸ στάδιο τῆς προσφορᾶς, ἂν δὲν ἦταν γνωστὸ τοῦ μαθητῆς τὸ θέμα τῆς ἔκθεσης ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων, πρόσφερε ὁ δάσκαλος τὸ περιεχόμενο τῆς ἔκθεσης, τὸ ὁποῖο δέχονταν οἱ μαθητῆς του παθητικὰ.

Στὸ στάδιο τῆς σύγκρισης γινόταν μὲ ἓναν ἀριστοτεχνικὸ τρόπο ἡ σύγκριση καὶ ἡ σύνδεση τῶν παλαιῶν μὲ τίς νέες παραστάσεις τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἐπέλθῃ ἡ συνοχὴ καὶ ἡ ἐνότητα τῶν σκέψεων, ὅπως ἔλεγον οἱ ἐρβατιανοί.

Στὸ στάδιο τῆς σύλληψης ἔπρεπε νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ συγκεκριμένα πράγματα ἢ ἀφηρημένα τους ἔννοια, γιὰ νὰ μπορῆ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα νὰ ἐργάζεται τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ, μόνον μὲ ἀφηρημένα στοιχεῖα, μὲ ἔννοιες, ἰδέες καὶ κρίσεις. Ἔτσι ἔβγαине στὴ σύλληψη ἓνας ὀρισμὸς, ἓνας κανόνας, ἓνας νόμος ἢ τὸ περίφημον ἐκεῖνο ἠθικὸ συμπέρασμα, πού θὰ διατύπωνε ὁ μαθητῆς στὸν ἐπίλογο τῆς ἔκθεσης.

Καὶ τελειώνει ἡ διδασκαλία μὲ τὸ στάδιο τῆς ἐφαρμογῆς, στὸ ὁποῖο οἱ μαθητῆς ἐκτελοῦσαν διάφορες ἐργασίες χειροτεχνικῆς ἢ πνευματικῆς, σχετικῆς μὲ τὸ μάθημα, μὲ σκοπὸ νὰ ἐμπεδώσουν τίς νέες γνώσεις πού τοὺς ἔδωσε ἡ διδασκαλία. Γιὰ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἡ ἐφαρμογὴ ἦταν ἡ γραφὴ τῆς ἔκθεσης ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, κατὰ τὴν ὁποία ἔγραφαν οἱ μαθητῆς ὅ,τι ἄκουαν ἀπὸ τὸ δάσκαλό τους.

Ἀλλὰ ὅς ἀφήσουμε τὴ θεωρίαν, γιὰ νὰ δώσουμε τὸ λόγο στὴν ἴδια τὴν πράξιν. Κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1927 - 28, ὁ τότε ἐπιθεωρητῆς μας ἀείμνηστος Ἰωάννης Βαγιονίτης, γιὰ νὰ μᾶς κάμῃ ἀριστοτέχνες στὴ διδασκαλίαν τῶν διδασκαλιῶν, σύμφωνα μὲ τίς θεωρίαι τῆς ἐρβατιανῆς μεθόδου, τῶν πέντε σταδίων, μᾶς ἀνέθεσε νὰ καταρτίζωμε κάθε ἐβδομάδα τρία σχέδια διδασκαλιῶν, ἀπὸ τὰ διάφορα μαθήματα τοῦ προγράμματος. Ἦταν ἐπόμενο νὰ συμμορφωθῶ καὶ ἐγὼ μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐκείνου. Καὶ συνέταξα 57 διαγράμματα διδασκαλιῶν, ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ 5 τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων, μὲ τὰ ἐξῆς θέματα: 1) «πῶς ἐδέχθη ἡ οἰκογένεια τοῦ Μεῖρο τὸ δυστύχημά της», 2) «πόσον οἱ Σπαρτιάται ἐτίμωον τοὺς γέροντας», 3) «αἱ νίκαι τῶν νέων εἰς τὰ στάδια», 4) «διατὶ μία ἀλώπηξ δὲν εἰσέρχεται εἰς τὴν κατοικίαν ἐνὸς ἀδυνάτου λέοντος» καὶ 5) «ἐπιστολὴ πρὸς ἀδελφόν».

Καὶ ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ κρατῶ μέχρι σήμερον τὸ ἀρχεῖο μου τίς διδασκαλίαις αὐτέας, πού ὅλες ἀναφέρονται σὲ μαθήματα τῆς συνδιδασκόμενης Ε' καὶ Στ' τάξης, στὴν ὁποία δίδασκα, θὰ παραθέσω παρακάτω τὰ ἀντίγραφα τῶν τριῶν διδασκαλιῶν, ἧτοι ἓνα ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσης καὶ δύο ἀπὸ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, γιὰ νὰ σχηματίσῃ ὁ ἀναγνώστης σαφεῖ γνῶμιν γιὰ τὴν μέθοδον διδασκαλίαις τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου σχολείου.

Πρώτη διδασκαλία: «Διδασκαλία ἐκ τῆς ἀναγνώσεως. Μεθοδική ἐνόησις, τὸ κεφάλαιον «Θανάσιμον μῖσος δύο ἀδελφῶν».

Γενικός σκοπός. Σήμερα, παιδιά, θὰ μάθωμεν πῶς ἐτιμωρήθη ὁ Κάϊν, ἐπειδὴ ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του (ἐπανάληψις).

Προπαρακευή. Διδάσκαλος. Ξεύρετε, παιδιά, ποιὸν εἶχε ἀδελφὸν ὁ Κάϊν καὶ γιατί τὸν ἐφόνευσεν; Μαθητής. Εἶχε τὸν Ἄβελ καὶ τὸν ἐφόνευσε ἐπειδὴ τὸν μισοῦσε πολύ. Διδάσκαλος. Καὶ τί πράξις ἦτο αὐτή; Μαθητής. Πολὺ κακή. Δ. Ναι, ἦτο κακούργημα. Καὶ τί κατάραν τὸν ἔδωσεν ὁ Θεός; Μ. Νὰ μὴν εὕρισκη ποτὲ ἡσυχίαν. Δ. Ναι, ἔτρεχε λυσίκομος καὶ μὲ ὠχρὸν πρόσωπον, ἀλλὰ ὅπου καὶ ἂν πήγαινε, δὲν εὕρισκε ἡσυχίαν, Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ὅταν πράξωμεν καμμιὰ κακὴν πράξιν πῶς εἴμεθα; Μ. Πάντοτε ἀνήσυχτοι. Δ. Διὰ τί; Μ. Διότι πάντοτε ἐνθυμούμεθα καὶ βλέπομεν μπροστά μας καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἀκόμη τὴν εἰκόνα τῆς κακῆς πράξεώς μας. Δ. Καὶ ποιὸς μᾶς φέρνει αὐτὴν τὴν ἀνάμνησιν; Μ. Δ. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει μέσα του μιὰ ἐσωτερικὴ φωνή, ἡ ὁποία πάντοτε τοῦ ἐπαναλαμβάνει καὶ τοῦ θυμίζει τὰς καλὰς ἢ τὰς κακὰς πράξεις του καὶ λέγεται συνείδησις. Ἐπομένως καὶ τὸν Κάϊν ποιὸς θὰ τὸν ἀνησυχούσε; Μ. Ἡ συνείδησίς του. Δ. Ναι καὶ μέσα σὲ πύργους ἐὰν εἰσδύσωμεν καὶ ἐὰν ὁ πύργος εἶναι καμωμένος ἀπὸ χάλυθα, πάλιν θὰ βλέπωμεν μπροστά μας τὸ κακὸν ποὺ κάναμε καὶ θὰ αἰσθανώμεθα φρίκην. Καὶ πῶς εἶναι πάντοτε ὅποιος διαπράξῃ ἔγκλημα; Μ. Ἀνήσυχος καὶ τρέμει. Δ. Βέβαια, διότι τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ συνείδησις τὸν βλέπει παντοῦ ἀτενῶς διὰ τὸ θανάσιμον κακούργημα ποὺ ἔκαμε κ.λ.π.

Προσφορά. 1ος μερικὸς σκοπός. Δ. Καὶ πρῶτα πρῶτα, παιδιά, θὰ μάθωμεν διατί ὁ Κάϊν ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του (ἐπανάληψις).

Δ. Νὰ ἀναγνώσῃ ἓνας τὸ κεφάλαιον ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως ἐκεῖ ποὺ λέγει «ἄς κοιμηθῶμεν». Γίνεται. Δ. Νὰ μᾶς πῆ ἓνας τί ἐνόησε. Μ. Ἀποδίδει (Πρώτη ἀκατέργαστος ἀπόδοσις). Δ. Τί ξέχασε νὰ μᾶς πῆ; (Ἀκολουθεῖ διαλογικὴ συζήτησις πρὸς συμπλήρωσιν τῶν παραλειφθέντων καὶ διόρθωσιν τῶν ἐσφαλμένως κατανοηθέντων). Δ. Καὶ τώρα νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ καὶ ἓνας ἄλλος. (Κεκαθαρισμένη ἀπόδοσις). Κατόπιν διὰ συγκεντρωτικῶν ἐρωτήσεων ἐξάγεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

Ὁ Κάϊν διέπραξε μέγα κακούργημα, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τὸν κατηράσθη καὶ ἔφυγεν μακρὰν τῆς πατρίδος του.

2ος μερικὸς σκοπός. Δ. Καὶ τώρα θὰ δοῦμε διατί δὲν ἠδύνατο νὰ κοιμηθῇ ὁ Κάϊν (ἐπανάληψις). Τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωτέρω. Δευτέρα ἐπιγραφή: Ὁ Κάϊν δὲν ἠδύνατο νὰ κοιμηθῇ διότι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔβλεπεν ἓνα μεγάλον ὄφθαλμόν.

3ος μερικὸς σκοπός. Δ. Τώρα θὰ δοῦμε διατί ἔφθασεν εἰς τὴν ἄκραν

του κόσμου (επανάληψις). Τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωτέρω. Τρίτη ἐπιγραφή: Ὁ Κάϊν φεύγων διαρκῶς, ἔφθασεν ἕως τὰ ἄκρα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ὀφθαλμὸς τὸν ἔβλεπεν.

4ος μερικὸς σκοπὸς. Δ. Τώρα θὰ δοῦμε ποῦ τὸν ἔκρυψαν οἱ ἐγγονοὶ του διὰ τὴν μὴν βλέπει πλέον τὸν ἀνοικτὸν ὀφθαλμὸν (επανάληψις). Τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωτέρω. Ἐπιγραφή: Οἱ ἐγγονοὶ τοῦ Κάϊν τὸν ἔκρυψαν ἐντὸς πύργου μὲ χάλυθα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἔβλεπε τὸν ὀφθαλμὸν.

5ος μερικὸς σκοπὸς. Δ. Καὶ τώρα θὰ δοῦμε καὶ ποῦ ἀκόμη ἔβλεπε τὸν ὀφθαλμὸν (επανάληψις). Τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωτέρω. Ἐπιγραφή: Ὁ Κάϊν ἐκλείσθη μόνος εἰς τάφον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἔβλεπε τὸν ὀφθαλμὸν.

Ἐμβάθυνσις. 1ον Λογική. Δ. Νὰ ἐπαναλάβῃ ἕνας ὅλο τὸ νόημα τοῦ κεφαλαίου. Γίνεται γενικὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου.

Σύνδεσις τῶν νοημάτων του. Δ. Τί μᾶς λέγει μὲ λίγα λόγια τὸ πρῶτο κομματάκι; Μ. Λέγει. Δ. Τὸ δεύτερο; Μ. Λέγει. Δ. Τὸ τρίτο; κ.λ.π.

Σύλληψις κυρίας ιδέας τοῦ ὅλου κεφαλαίου. Δ. Ποιὸς μπορεῖ τώρα καὶ μοῦ πῆ μὲ μιὰ πρότασιν τὴν ιδέαν τοῦ ὅλου κεφαλαίου; Μ. Λέγει. Καὶ γράφεται ἡ γενικὴ ἐπιγραφή. Δ. Ὡστε ἐμάθαμε αὐτὸ ποῦ ζητούσαμε; Μ. Μάλιστα, τὸ μάθαμε.

2ον Ἠθική. Δ. Καὶ τώρα ἄς ἐξετάσωμεν καλύτερον τὸν Κάϊν νὰ δοῦμε ἂν μᾶς ἀρέσῃ ἢ ὄχι καὶ διατί (επανάληψις). Δ. Διατί ὁ Κάϊν ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του; Μ. Ἀπὸ μίσος. Δ. Σὰς ἀρέσῃ αὐτὴ ἡ πράξις του; Μ. Ὁχι. Δ. Καὶ πῶς ὀνομάζεται ὁ ἄνθρωπος ποῦ σκοτίνει τὸν ἀδελφόν του; Μ. Ἀδελφοκτόνος. Δ. Τὸν ἄφησεν ἕμως ὁ Θεὸς ἀτιμώρητος; Μ. Ὁχι. Δ. Πῶς τὸν ἐτιμώρησε; Μ. Ἐβλεπε πάντοτε ἕνα ἀνοικτὸν ὀφθαλμὸν. Δ. Δηλαδή; Μ. Ἡ συνείδησις του δὲν τὸν ἄφηγεν ἡσυχον, ἕως ὅτου ἐκλείσθη εἰς τὸν τάφον. Δ. Δηλαδή διὰ τὴν κακίην του πράξιν τί ἔπαθε; Μ. Ἐτιμωρήθη ἀπὸ τὸν Θεόν.

3ον Ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν βίον. Δ. Ποῦ κατοικοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ Κάϊν; Μ. Εἰς σκηνάς. Δ. Ναί. Καὶ ὅταν ἔφευγεν εἰς ἄλλα μέρη, διὰ τὴν μὴ βλέπει ὁ Κάϊν τὸν ὀφθαλμὸν, πῶς πήγαινε, μὲ σιδηρόδρομον, μὲ αὐτοκίνητον ἢ μὲ ἀεροπλάνον; Μ. Ὁχι. Ἡ πεζὴ ἢ μὲ ζῶον. Δ. Γιατί; Μ. Διότι ἐκείνη τὴν ἐποχὴν δὲν εἶχε οὔτε σπίτια οὐδὲ τὰ δικὰ μας, οὔτε μέσα συγκοινωνίας, οὔτε τίποτε. Δ. Ναί, δὲν ὑπῆρχε τότε ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς.

4ον Λεξιλογικὴ καὶ φρασεολογικὴ. Δ. Πῶς λέγει τὸ βιβλίον μας τὴν κακίην πράξιν τοῦ Κάϊν; Μ. Κακούρημα. Δ. Τὸ μὲ λυμένα μαλλιά; Μ. Λυσίκομος. Δ. Τὸ κατὰματα; Μ. Ἀτενώς. Δ. Τὸ μίσος ποῦ φέρνει τὸν θάνατον; Μ. Θανάσιμον. Δ. Τὸ χινοῖμαι, μπαίνω μέσα; Μ. Εἰσδύω. Δ. Τὸ ἐκοιμήθησαν βαθεῖά; Μ. Ὁ ὕπνος ἐκάθησε βαρῶς εἰς τὰ ὄμματα ὄλων κ.λ.π.

Σύγκρισις. Σκοπὸς ἀφαιρέσεως. Καὶ τώρα ἄς δοῦμε διατί πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς κακὰς πράξεις. (επανάληψις). Δ. Ἐφέρετε καὶ κανένα

ἄλλον νὰ ἐπραξε ὅ,τι καὶ ὁ Κάϊν; Μ. Ὁ κύρ Ἀργύρης, πέταξε ἀπὸ τὸ σπῆτι στὸ δρόμο τὴν κυρὰ Μαρία, ἢ ὁποῖα εἶχε τέσσερα παιδιὰ καὶ μάλιστα τὸ ἕνα ἦταν καὶ ἄρρωστο. Δ. Καὶ τί ἔπαθε τὸ παιδί; Μ. Πέθανε. Δ. Ποιὸς ἦτο ἢ αἰτία διὰ τὸν θάνατόν του; Μ. Ὁ κύρ Ἀργύρης μὲ τὴν πράξιν του, γι' αὐτὸ τὸν ὀνομάσαμεν καὶ ἀνθρωποκτόνον. Δ. Μήπως ἔμεινε ἀτιμώρητος καὶ ὁ κύρ Ἀργύρης; Μ. Ὅχι. Ὁ Θεὸς τὸν ἐτιμώρησε ὅπως καὶ τὸν Κάϊν. Δ. Πῶς; Μ. Καὶ αὐτὸν ἢ συνείδησίς του δὲν τὸν ἄφηνε ἤσυχον. Δ. Βλέπομε λοιπὸν ὅτι ὅσοι κάμνουν κακὰς πράξεις τιμωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεόν. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς;

Σύλληψις. Μ. Πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς κακὰς πράξεις διότι ὁ Θεὸς τοὺς κακοὺς πάντοτε τοὺς τιμωρεῖ. (ἐπανάληψις).

Ἐφαρμογή. 1ον Ἐπὶ τοῦ ἐξαχθέντος συμπεράσματος, ἐρωτᾷ ὁ διδάσκαλος τοὺς μαθητὰς, πῶς θὰ φερθοῦν εἰς ὠρισμένας περιστάσεις τοῦ βίου των, διατὶ πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὸ μῖσος κ.λ.π. Λέγει ὁ Δ. διαφόρους περιπτώσεις καὶ εὐρίσκουν οἱ μαθηταὶ τί πρέπει νὰ πράξουν.

2ον Ἐπὶ τῆς λεξιλογικῆς καὶ φρασεολογικῆς ἐμβαθύνσεως. Ἀναθέτει ὁ Δ. εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ καταγράψουν εἰς τὸ σχετικὸν τετράδιον τὰς ἀγνώστους λέξεις τοῦ κειμένου, ὡς λυσίκομος κ.λ.π.

3ον Ὅρθή, λογικὴ καὶ καλλιειπῆς ἀνάγνωσις τοῦ κεφαλαίου πρῶτον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

4ον Δίδεται εἰς τοὺς μαθητὰς μέρος τι τοῦ κειμένου πρὸς ἀντιγραφὴν καὶ ἐκμάθησιν τῆς ὀρθογραφίας του κ.λ.π.».

Δεύτερη διδασκαλία: «Διδασκαλία ἐκ τῶν ἐκθέσεων. Μεθοδικὴ ἐνόητος. (ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ). «Πῶς ἐδέχθη ἡ οἰκογένεια τοῦ Μεῖρ τὸ δυστύχημά της».

Γενικὸς σκοπός. Τώρα, παιδιὰ, θὰ γράψωμεν καὶ μίαν ἐκθεσιν δι' αὐτὸ πού ἐμάθαμεν εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν μας, διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μεῖρ (ἐπανάληψις τοῦ σκοποῦ).

Προπαρασκευή. Δ. Νὰ ἐπαναλάβῃ ἕνας αὐτὸ τὸ ὅποιον ἐμάθαμεν διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μεῖρ. Μ. Ἐπαναλαμβάνει τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς προτέρας διδασκαλίας. Δ. Τί ἦταν ὁ Μεῖρ; Μ. Ἦταν ἕνας Ἑβραῖος ραββῖνος καὶ πολὺ εὐσεβής. Δ. Καὶ ἡ Βερουρία; Μ. Ἡ γυναῖκα του. Καὶ τί ἦσαν οἱ ραββῖνοι στοὺς Ἑβραίους; Μ. Ἦσαν ἱερεῖς, ὅπως σὲ μᾶς εἶναι οἱ παπάδες. Δ. Μήπως προσέξατε εἰς τὸ βιβλίον σας πῶς γράφεται ἢ λέξις ραββῖνος; Μ. Ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι. Γράφεται μὲ δύο θῆτα, τὸ (ι) μὲ γιώτα καὶ περισπωμένη. Δ. Ὡραία. Καὶ τώρα ἄς ξαναπῆ ἕνας τί καὶ τί ἐμάθαμεν διὰ τὴν οἰκογένειαν αὐτῆν, διὰ νὰ τὰ γράψωμεν μὲ ὀλίγα λόγια εἰς τὸν πίνακα. Μ. Ἐμάθαμεν τὰ ἑξῆς: 1) Ποιὸς ἦτο τὸ δυστύχημα τῆς Βερουρίας καὶ τοῦ Μεῖρ. 2) Τί ἔκαμεν ἢ Βερουρία ὅταν ἐδέχθη τὰ παιδιὰ της νεκρά. 3) Τί συμβουλή ἐζήτησεν ἢ Βε-

ρουρία από τον Μετρ και 4) Τι είπεν ὁ Μετρ ὅταν εἶδε τὰ παιδιά του νεκρά. Δ. Μάλιστα, ἀλλὰ θέλω εἰς τὸ τέλος νὰ προσθέσετε και 5) Τι διδασκόμεθα ἀπὸ αὐτὸ τὸ μάθημα, ὅπως τὸ τονίσαμε εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως. Τὰς πέντε αὐτὰς ἐπιγραφὰς τὰς γράφει ὁ διδάσκαλος ἐπὶ τοῦ πίνακος, κάτωθεν τῆς γενικῆς ἐπιγραφῆς: Πῶς ἐδέχθη ἡ οἰκογένεια τοῦ Μετρ τὸ δυστύχημά της.

Προσφορά. 1ος μερικὸς σκοπός. Δ. Καὶ τώρα ἔς διηγηθῆ ἕνας τὸ πρῶτον κομματάκι ὅπως θὰ τὸ ἔγραψεν. Μ. Διηγείται. Τὴν διήγησίν του διορθώνουν καὶ συμπληρώνουν οἱ ἄλλοι μαθηταί. Ὁ δὲ διδάσκαλος προσέχει ὅπως μὴ παραλειφθοῦν τὰ οὐσιώδη σημεῖα καὶ ὅπως οἱ μαθηταὶ διατάσσωσι τὰς ἰδέας των ἐν λογικῇ συνεχείᾳ Ἐπαναλαμβάνει καὶ δεύτερος μαθητῆς τὸ αὐτό, χωρὶς νὰ ὑποχρεοῦται νὰ μεταχειρισθῆ τὸν ἴδιον τρόπον ἐκφράσεως. Καὶ τέλος γίνεται ἡ κεκαθαρισμένη ἀπόδοσις, ὡς ἐξῆς περίπου: Ὁ Μετρ καὶ ἡ Βερουρία εἶχαν δύο μικρὰ παιδιά, ὁμορφα σὰν ἀστέρια. Τὰ ἀγαποῦσαν πάρα πολὺ καὶ ἦσαν ἡ μόνη των χαρὰ καὶ εὐτυχία. Ἐνα Σάββατον ὅμως, ὅταν ὁ Μετρ ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναόν, τὰ παιδιά ἔπαιζον ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τυχαίως ἔπεσαν εἰς μίαν τάφρον καὶ ἐπνίγησαν.

2ος μερικὸς σκοπός. Δ. Καὶ τώρα νὰ διηγηθῆ ἕνας τὸ δεύτερον μέρος ὅπως θὰ τὸ ἔγραψεν. Τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωτέρω, μὲ κεκαθαρισμένη ἀπόδοσιν τὴν ἐξῆς περίπου: Ὅταν ἡ Βερουρία ἐδέχθη τὰ παιδιά της νεκρὰ ἤρχισε νὰ κλαίῃ καὶ νὰ φωνάζῃ ἀπὸ τὴν μεγάλην της λύπην. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μετρ δὲν εὐρίσκετο τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὴν οἰκίαν, διὰ νὰ μὴ τὰ ἴδῃ ξαφνικὰ νεκρά, τὰ ἐσκέπασεν ἡ μητέρα των μὲ λευκὴν σινδόνην εἰς τὴν κλίνην των, ὅπου ἔπαιζον ἄλλοτε παιδρά.

3ος μερικὸς σκοπός. Δ. Τώρα νὰ διηγηθῆ ἕνας τὸ τρίτον μέρος ὅπως θὰ τὸ ἔγραψεν. Τὰ λοιπὰ ὡς καὶ ἀνωτέρω. Κεκαθαρισμένη ἀπόδοσις ὡς ἐξῆς περίπου: Πρὸς τὸ θράδῳ ἐπέστρεψεν ὁ Μετρ εἰς τὴν οἰκίαν. Ἡ Βερουρία τοῦ λέγει. Μετρ, μὲ βασανίζει μίᾳ μεγάλῃ λύπῃ καὶ ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν συμβουλήν σου. Πρὸ δέκα ἐτῶν ἕνας ἄγνωστος μοῦ ἔδωκεν δύο λαμπροὺς ἀδάμαντας τοὺς ὁποῖους μέχρι σήμερον τοὺς ἀγαποῦσα πολὺ καὶ μάλιστα ἐνόμιζα ὅτι ἦσαν πλέον ἰδικοί μου. Δυστυχῶς ὅμως ὁ ἄγνωστος ἐπέστρεψε καὶ μοῦ ζητεῖ τοὺς ἀδάμαντας. Τὶ λέτε σεῖς Μετρ, νὰ τοὺς δώσω; Ἀμέσως ὁ Μετρ ἐφώνησεν. Δὲν ἔχεις δικαίωμα Βερουρία νὰ κρατῆς ξένα πράγματα. Νὰ τοὺς δώσης ἀμέσως.

4ος μερικὸς σκοπός. Δ. Τώρα νὰ διηγηθῆ ἕνας τὸ τέταρτον κομματάκι ὅπως θὰ τὸ ἔγραψε. Τὰ λοιπὰ ὡς καὶ ἀνωτέρω. Κεκαθαρισμένη ἀπόδοσις ὡς ἐξῆς περίπου: Τότε ἡ Βερουρία ἀπεκάλυψε τὰ νεκρὰ παιδιά της καὶ εἶπε. Κύτταξε Μετρ. Ἐδῶσα ὀπίσω τοὺς ἀδάμαντας τοὺς ὁποῖους μοῦ ἐζήτησεν ὁ Θεός. Καὶ ὁ εὐσεβὴς ραβδίνοσ ἀπήντησεν. Ἄς εἶναι εὐλογημένον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός μᾶς τὰ ἔδωκεν, ὁ Θεός μᾶς τὰ πῆρε.

ὅς μερικὸς σκοπός. Δ. Τί λοιπὸν διδασκόμεθα ἀπὸ τὸ μάθημα αὐτό; Μὲ συγκεντρωτικὰς ἐρωτήσεις καὶ διαλογικὴν συζήτησιν ἐξάγεται τὸ ἐξῆς ἠθικὸν συμπέρασμα: Εἰς τὰ δυστυχήματά μας πρέπει νὰ εἴμεθα καρτερικοὶ καὶ νὰ δοξάζωμεν τὸν Θεόν.

Μεθ' ὃ καλοῦμεν ἓνα ἢ καὶ δεῦτερον μαθητὴν νὰ ἀποδώσῃ τὸ ὄλον ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἐπὶ τοῦ πίνακος ἐπιγραφῶν.

Ἐφαρμογή. Ἀκολουθεῖ κατόπιν ἡ γραφὴ τῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ ὅταν δὲν ἐπαρκέσῃ ἡ ὥρα.

Τρίτη διδασκαλία: «Διδασκαλία ἐκ τῶν ἐκθέσεων. Μεθοδικὴ ἐνό-
της. «Πόσον οἱ Σπαρτιᾶται ἐτίμων τοὺς γέροντας».

Γενικὸς σκοπός. Θέλω, παιδιά, αὐτὴ τὴν ὥρα νὰ γράψετε μίαν ἐκθεσιν, δι' αὐτὸ πού ἐμάθατε πέρυσι ἀπὸ τὴν ἱστορίαν σας, τί συνέβη μὲ ἓνα γέροντα εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας (ἐπανάληψις).

Προπαρασκευή. Ἐπαναλαμβάνουν 1 - 2 μαθηταὶ ὅ,τι ἐνθυμοῦνται ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἐπίσης λέγουν ὅ,τι γνωρίζουν διὰ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας.

Προσφορά. Δ. Βλέπω ὅτι ἐνθυμεῖσθε ἀρκετὰ πράγματα. Προσέ-
ξατε ἕμωσ νὰ σὰς διηγηθῶ καὶ ἐγὼ ἄλλη μιὰ φορά τὸ συμβάν, γιὰ νὰ γρά-
ψετε καὶ ἐσεῖς καλύτερα. Ὁ Δ. τὸ διηγεῖται καὶ γράφει εἰς τὸν πίνακα τὰ ἐξῆς:

Πόσον ἐτίμων οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς γέροντας.

- 1) Ποῖος εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον ὅταν ἐγίνοντο οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.
- 2) Διὰ τί ὁ γέρον δὲν εὔρισκεν θέσιν.
- 3) Ποῖοι ἔδωσαν θέσιν εἰς τὸν γέροντα.

1ος μερικὸς σκοπός. Δ. Καὶ τώρα νὰ διηγηθῆ ἓνας τὸ πρῶτο κομμα-
τάκι ὅπως θὰ τὸ ἔγραψεν. Μ. Διηγεῖται. Οἱ λοιποὶ μαθηταὶ καὶ ὁ διδάσκαλος διορθώνουν καὶ συμπληρώνουν τὴν διήγησιν. Ἐπαναλαμβάνει καὶ δεῦτερος τὸ ἴδιον. Καὶ γίνεται ἡ κεκαθαρμένη ἀπόδοσις ὡς ἐξῆς περίπου: Μίαν φοράν εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας ἐτελοῦντο οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Ἀνάμεσα εἰς τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν ἀνθρώπων εἰσῆλθεν καὶ ἓνας γέρον δὲ νὰ τοὺς παρα-
κολουθήσῃ.

2ος μερικὸς σκοπός. Δ. Ἄς διηγηθῆ ἓνας καὶ τὸ δεῦτερο μέρος ὅπως
θὰ τὸ ἔγραψεν. Γίνεται ὡς καὶ ἀνωτέρω. Ἀπόδοσις κεκαθαρμένη: "Ὅλοι αἱ θέ-
σεις ἕμωσ ἦσαν πληρωμέναι. Καὶ ὁ γέρον περιέρχεται τὸ στάδιον διὰ νὰ εὔρη
θέσιν νὰ καθῆσῃ. Κανεὶς δὲ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας δὲν παρεχόμενος τὴν θέσιν του
εἰς τὸν γέροντα.

3ος μερικὸς σκοπός. Δ. Τώρα νὰ διηγηθῆ ἓνας καὶ τὸ τελευταῖον μέ-
ρος ὅπως θὰ τὸ ἔγραψεν. Γίνεται ὡς καὶ ἀνωτέρω. Κεκαθαρμένη ἀπόδοσις:
"Ὅταν ἕμωσ ἦλθε πρὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐσηκώθησαν ὄλοι καὶ ἕκαστος ἀπὸ

αυτούς παρεχώρει τήν θέσιν του εἰς τὸν γέροντα. Τότε ὄλοι οἱ Ἑλλήνες ἐπήνεσαν τὰ καλὰ ἔθιμα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐχειροκρότησαν τήν πρᾶξιν τῶν. Ὁ δὲ γέρων εἶπεν. «Ἀλλοίμονον! Ὅλοι μὲν οἱ Ἑλλήνες γνωρίζουν τὰ καλὰ, ἀλλὰ μόνον οἱ Σπαρτιατᾶται ἐκτελοῦν αὐτά».

Μεθ' οὗ καλοῦμεν 1 - 2 μαθητὰς νὰ ἀποδώσουν τὸ ὄλον ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἐπὶ τοῦ πίνακος ἐπιγραφῶν καὶ εἶτα ἄνευ αὐτῶν.

Ἐφαρμογή. Γίνεται κατόπιν ἡ γραφή τῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ σχετικῷ τετραδίῳ».

Βλέπομε λοιπὸν στὰ σχέδια αὐτὰ τῶν διδασκαλιῶν, πῶς ἐφαρμοζα τὴ μέθοδο τῶν σταδίων στὰ διάφορα μαθήματα καὶ ἰδιαίτερα στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων πού μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο. Ἐμπαινα στὴν τάξην μὲ τὸ γενικὸ σκοπὸ στὸ στόμα καὶ ὄριζα τὸ θέμα πού ἔπρεπε νὰ γράψουν τὰ παιδιὰ. Καὶ τὸ θέμα αὐτὸ ἦταν συνήθως κάποιον διήγημα, ἕνας μύθος, ἕνα ἱστορικὸ γεγονός ἢ κάτι σχετικὸ ἀπὸ τὴν ὕλη τοῦ ἀναγνωστικοῦ καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων. Ἐνα θέμα δηλαδὴ τελείως ξένο καὶ ἄσχετο πρὸς τὴν ἡλικίαν, τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν. Καὶ δὲν ἔφθανε ὅτι καθόριζα τὸ θέμα. Ἐὰν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθεσης δὲν ἦταν γνωστὸ στοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῆς λοιπῆς διδασκαλίας, τοὺς ἔλεγα καὶ τί ἔπρεπε νὰ γράψουν. Διηγούμενον μὲ καὶ περισσότερες φορές ὀλόκληρην τὴν ἐκθεση, ἔθετα τὰ ὅρια ἀπὸ ποῦ θὰ ἀρχίσουν καὶ ποῦ θὰ τελειώσουν, καθόριζα τὴ φυσικὴ καὶ χρονικὴ ἀκολουθία ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ διηγήματος καὶ τόνιζα τὰ κεντρικὰ σημεῖα τοῦ θέματος, τὰ ὅποια μὲ σύντομες φράσεις καὶ ἔγραφα στὸν πίνακα. Ἔτσι εἶχαν τὰ παιδιὰ ἔτοιμο καὶ τὸ «σχέδιο» τῆς ἐκθεσης. Ἀκολουθοῦσε ἔπειτα μὲ τμηματικὴ ἀναδιήγησιν τοῦ θέματος ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Καὶ ὅταν ἐρχόταν ἡ στιγμή τῆς ἐφαρμογῆς, ἀρχίζε ἡ γραφή ἢ μᾶλλον ἡ μνημονικὴ ἀντιγραφή τῆς ἐκθεσης. Γιατί δὲν ἔφθανε πού τὸ ἀνιαρὸ διήγημά μου δὲν εἶχε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ παιδιὰ. Τὰ ἀνάγκαζα νὰ τὸ ἀποδώσουν ἀπαράλλαχτα ὅπως τὸ ἄκουγαν. Καὶ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα, νὰ τὸ διατυπώσουν καὶ στὸ γλωσσικὸ τύπον τῆς καθαρεύουσας.

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐκθέσεις ἐκεῖνες δὲν ἦταν δημιουργήματα παιδικὰ. Ἦταν τὸ ἀναμάσημα ξένων σκέψεων καὶ ἰδεῶν, ἡ ἐπανάληψις ξένης φρασσεολογίας, ἡ διατύπωση διανοημάτων σὲ ἄγνωστο γλωσσικὸ ἰδίωμα. Ἦταν ἕνα ἀπλὸ κριτήριον τῆς μνημονικῆς δυνάμεως τῶν παιδιῶν καὶ ὄχι τῆς συνθετικῆς καὶ ἐκφραστικῆς τοὺς ἰκανότητος. Καμιά αὐτενέργεια. Καμιά ἐλευθερία στὴ σκέψιν καὶ στὴν ἐκφραση. Σκλαβιά στὶς ἰδέες. Δέσιμυση στὴ γλώσσα. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Εὐκολονόητο καὶ ὀλοφάνερο. Οἱ καρποὶ τῆς ἐργασίας ἐκεῖνης ἦταν μηδαμνοί. Καὶ τὸ χειρότερον ὅτι ὄλοι οἱ μαθητὰς ἔγραφαν πανομοιότυπα τὰ ἴδια πράγματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἐπιχειροῦσα νὰ διορθώσω στὴν τάξην τίς ἐκθέσεις ἐκεῖνες, τότε ἦταν πού τὸ μάθημα μεταβαλλόταν σὲ πραγματικὸ μαρτύριο. Κανένας δὲν πρόσεχε. Καὶ πῶς νὰ προσέξῃ ὅταν ἤξερε ὅτι

και η τελευταία εκθεση θα ελεγε οτι και η πρώτη;

Αυτή ήταν η μέθοδος του παλιού σχολείου στα διάφορα μαθήματα και στο μάθημα των εκθέσεων και αυτοί ήταν και οι καρποί των κόπων και των προσπαθειών του δασκάλου. Ποιός αλήθεια θα δοκίμαζε σήμερα ικανοποίηση αν έβλεπε εκθέσεις μαθητών σαν τις παραπάνω του παλιού σχολείου;

Και σήμερα ποιά μέθοδο ακολουθώ; Πριν να δώσω την απάντηση, ήθελα να τονίσω ότι στο βασίλειο της δασκαλικής μου ζωής, έπαψα να είμαι μεθοδολάτρης, όπως ήμην τα πρώτα χρόνια. Αμφιβάλλω δε αν τις επιτυχίες και τα άριστα αποτελέσματα τα δίνει μόνο η μέθοδος της διδασκαλίας. Εκείνο που μέ βασανίζει σήμερα περισσότερο, όταν αρχίζω την προπαρασκευή μου για τα μαθήματα της επομένης, δεν είναι το πώς θα διδάξω, αλλά το τι θα διδάξω. Και ως μη γελοῦμε τον εαυτό μας. "Όλοι μας, και όσοι διαβάζουμε παιδαγωγικές θεωρίες και όσοι στηριζόμαστε στην πείρα μας, μαθαίνουμε την ὕλη και τή μεταδίδουμε και στα παιδιά με λόγια. Έξακολουθεί δυστυχώς να κυριαρχή στα σχολεία μας ο «διδακτικός ματεριαλισμός» δηλαδή τα πολλά γράμματα, το πολύ ὕλικό των γνώσεων από το στόμα του δασκάλου. Το σημερινό σχολείο είναι ακόμη το σχολείο των γνώσεων και των λόγων και όχι το σχολείο της δράσης και της ανάπτυξης των δεξιοτήτων του παιδιού. Το σχολείο της εργασίας ζητάει λίγη θεωρία και πολλή εφαρμογή. Ζητάει γνώση με τα έργα, με την πράξη και την εργασία. Αυτή είναι η θεμελιακή αρχή του σχολείου εργασίας. Αντί όμως για πράξη και εργασία, στα σχολεία μας ζή και βασιλεύει ο θεριπαλισμός, τα λόγια.

Γι' αυτό βλέπω και πιστεύω ότι και στη δική μου τάξη, το σχολείο εργασίας έρῃκε την πλήρη εφαρμογή του, μόνο στο μάθημα των εκθέσεων. Γιατί μόνο στο μάθημα αυτό έχουμε την πραγματική, τη δημιουργική αλλά και την ελεύθερη εργασία εκ μέρους των μαθητών μας. Και η ελεύθερη εργασία, είτε χειροτεχνική είναι αυτή είτε πνευματική —το σχολείο εργασίας δεν κάμνει διάκριση ανάμεσα στα δυο αυτά είδη των εργασιών— είναι το δεύτερο βασικό και απαραίτητο στοιχείο του σχολείου εργασίας. "Αν η εργασία δεν είναι ελεύθερη, το σχολείο εργασίας δε διαφέρει καθόλου από το παλιό σχολείο της μάθησης.

"Ας μιλούμε λοιπόν στα παιδαγωγικά μας συνέδρια για νέες μεθόδους και για σχολεία εργασίας. Τα συνέδρια αυτά —φενάκη θα τα ονόμαζα εγώ— είναι τόσο έποικοδομητικά στο έργο μας και τόσο ωφέλιμα ώστε, όταν επιστρέφουμε στην αίθυσά μας, είμαστε τόσο φωτισμένοι και κατατοπισμένοι στη δουλειά μας, όσο και πριν ξεκινήσουμε γι' αυτά. Οί νέες παιδαγωγικές θεωρίες και οί νέες διδακτικές αρχές και μέθοδοι δε μαθαίνονται στα συνέδρια, που μᾶς παραγμιζούν το μυαλό με κούφια λόγια. Μαθαίνονται μόνο μέσα σε πρότυπα σχολεία, με την πράξη και την εφαρμογή των νέων μεθόδων.

Ἐκεῖ πρέπει νά ἐπιμορφώνεται, νά καθοδηγῆται καί νά φωτίζεται ὁ δάσκαλος καί ὄχι μέ τίς θεωρίες καί τά ρητορικά τά σχήματα πού ἀκούει στήν παιδαγωγικά συνέδρια.

Τὸ σχολεῖο λοιπόν ἐργασίας, πού θεωρεῖται ἴσως ξεπερασμένο σέ ἄλλες χώρες, στή δική μας δὲν μπῆκε ἀκόμη σέ ἐφαρμογή. Καί θέλω νά ἐπαναλάβω ἐδῶ, ὅ,τι εἶχα πει καί τὸ 1946 σέ μιὰ εἰσήγησή μου σέ παιδαγωγικό συνέδριο γιὰ τὸ σχολεῖο ἐργασίας. «Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἦρθε καί στήν Ἑλλάδα. Καί χτύπησε τὴν πόρτα τοῦ σχολείου μας. Μὰ σὰν εἶδε ἀπ' ἐκεῖ τὸ ἀνθυγιεινὸ διδακτήριον, τὰ ἑκατὸ παιδάκια στοιβαγμένα σέ θρανία παραβαλισμένα, τὸ βλοσυρὸ δάσκαλον νά ἠθικολογῆ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἔδρας του σέ γλώσσα καθαρῆς, τὸ ἴδιον ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ 1913 νά κατευθύνῃ τὴ σχολικὴ δουλειά, τὴ φτώχεια τοῦ σχολείου σέ μέσα διδασκαλίας, τὴν πείνα καί ξυπολυσιά τοῦ παιδιοῦ καί τόσα ἄλλα πού ἀποτελοῦν τὴ σχολικὴ μας πραγματικότητα, τοῦ ἦρθαν στὸ νοῦ τὰ λόγια πού ἔβαλε ὁ ποιητὴς μας στή γλώσσα τῆς μάνας τοῦ λιποτάκτη: «τὴν πόρτα λάθεψες, διαβάτη».

Ἐπειτα καί τὸ σχολεῖο ἐργασίας, στὸ ζήτημα τῶν διδακτικῶν μεθόδων, εἰσέρχεται ἀκόμα στὸ στάδιο τῆς ἔρευνας καί τοῦ πειραματισμοῦ καί δὲ δημιούργησε ἓνα σφιχτοδεμένο καί καθορισμένο σύστημα διδασκαλίας, μέ ἀρχὴ καί τέλος, ὅπως ἦταν τὸ σύστημα τῶν πέντε σταδίων τοῦ Ἐρβέρτου. Γι' αὐτὸ καί δίνει μόνο γενικὲς διδακτικὲς ἀρχές, τίς ὁποῖες ἐφαρμόζει ὁ δάσκαλος στὴν πράξη, ἀνάλογα μέ τίς ἰκανότητές του.

Ἐπειτα, ὅπως γράφει καί ὁ Ε. Παπανοῦτσος, στὸ βιβλίον του «Ἀγωνίες καί ἀγωνία γιὰ τὴν παιδεία», «πέρασε ὁ καιρὸς πού πιστεύαμε ὅτι τὸ πᾶν γιὰ ἓνα δάσκαλον εἶναι ἡ μέθοδος, ἡ διδακτικὴ μέθοδος, ὁ δ ἰ δ α κ τ ι σ μ ὸ ς ὅπως ὀνομάσθηκε. Αὐτὴ ἦτανε μιὰ —ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι— βρεφικὴ ἀρρώστια τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, καί τὴν πέρασε. Ἦταν ἡ δοξασία ἢ ἡ γνώμη ἢ ἐσφαλμένη ὅτι μπορεῖ κανεὶς, ἐὰν μεθοδικὰ διαμορφώσει ἄψογα τὴν προσφορά του στὰ παιδιὰ, νά εἶναι ἴσχυρος ὅτι τὸ ἔργον του τὸ ἔχει κάνει κατὰ τὸν καλύτερον τρόπο. Γι' αὐτὸ εἶχανε ριχτεῖ (ἔξω πρῶτα καί ἀργότερα καί στὴν Ἑλλάδα) στὴν ἀναζήτησιν μιᾶς τέτοιας μεθόδου, μιᾶς συνταγῆς μέ τὴν ὁποία θὰ μπορούσε ὁ ἐκπαιδευτικὸς νά διαμορφώσει τέλεια τὸ μάθημά του. Σήμερα αὐτὸ δὲν τὸ πιστεύομε. Σήμερα ἰσχύει ὁ σοφὸς λόγος ἐνὸς παιδαγωγοῦ τοῦ μεσοπολέμου πού εἶπε: «Δώσε μου ἓναν ἄνθρωπον πού ξέρει καλὰ τὴν ἐπιστήμην του, τὴ δουλειὰ του γενικὰ, καί θὰ σὰς τὸν κάνω σέ δυὸ ὥρες τὸν καλύτερον διδακτικὸν στὸ μάθημα τῆς δουλειᾶς του».

Γι' αὐτὸ καί κατὰ τὴ γνώμην μου, ὁ σπουδαιότερος συντελεστὴς τοῦ διδακτικοῦ ἔργου εἶναι ὁ δάσκαλος, στὴν προσωπικότητα τοῦ ὁποίου εἰσέρχεται καί ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς μεθόδου. Ὅταν ὁ δάσκαλος μπαίνει στὴν τάξην του μόνον μέ μεθοδικούς κανόνες καί συνταγὰς, χωρὶς ὅμως τὴ βαθιὰ

γνώση και με άδεια ακόμα και την καρδιά του, θα αποτύχη στη διδασκαλία του. Άλλωστε οι παιδαγωγικές θεωρίες και οι μέθοδοι διδασκαλίας διαδέχονται ή μιιά την άλλη, έρχονται και παρέρχονται και μένει θράχος ακλόνητος ένας μονάχα, ό δάσκαλος.

Δέ θέλω βέβαια νά πώ με τά παραπάνω ότι απορίπτω τή σπουδαιότητα τής μεθόδου και ότι και έγω δέν ακολουθώ καμιά μέθοδο διδασκαλίας. Άπλούστατα θέλω νά τονίσω τήν αξία του δασκάλου σέ κάθε ζήτημα πού έχει σχέση με τή διδασκαλία, αλλά και με κάθε άλλο σχολικό ζήτημα. Τά πάντα στηρίζονται στή μόρφωση, στο πνεύμα και τήν ψυχή του δασκάλου.

Άλλά και ή διδασκαλία, ή κάθε διδασκαλία, δέν μπορεί νά θαδίξη στα τυφλά. Πρέπει νά ακολουθη κάποιες αρχές, κάποια σειρά και πορεία. Και τέτοια διδακτική πορεία τής διδασκαλίας έχει και τό σχολείο εργασίας, όπως είχε και τό παλιό σχολείο.

Τήν παρουσιάζω και αυτή με όλη τή δυνατή συντομία.

Η νέα μέθοδος του σχολείου εργασίας στηρίζεται α) στις ψυχολογικές θεωρίες του Wundt, πού εξέτάσαμε σέ άλλο σημείο β) στο ψυχολογικό πόρισμα για τήν πορεία πού ακολουθεί ή πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου, πού επίσης θίξαμε σέ άλλο μέρος και γ) σέ ένα ψυχολογικό δίδαγμα, πού λέγει ότι τήν αληθινή μέθοδο δε θα μάς τή δώση κανένας άλλος, παρά τό ίδιο τό πνεύμα πού αφομοιώνει. Η μέθοδος δηλαδή τής διδασκαλίας πρέπει νά ακολουθη τό ψυχολογικό φαινόμενο τής μάθησης, ήτοι τόν ίδιο δρόμο και τόν ίδιο τρόπο με τόν όποιο εργάζεται και τό μυαλό του ανθρώπου όταν μαθαίνει κάτι. Πώς γίνεται αυτό, μάς τό λέγει ό παιδαγωγός Μ. Παπαμαύρου, στο βιβλίο του «Διδακτικές αρχές του σχολείου εργασίας» με τά εξής περιπου: «Η εργασία πού εκτελεί τό ανθρώπινο πνεύμα όταν μαθαίνει, είναι ή παρακάτω: Η πρώτη εργασία του πνεύματός μας, όταν μαθαίνουμε κάτι, είναι ή άμεση παρατήρηση των πραγμάτων και των φαινομένων του κόσμου. Αυτή ή παρατήρηση είναι τό πρώτο στάδιο, ή πρώτη φάση τής λειτουργίας του πνεύματός μας. Άμέσως μετά τήν παρατήρηση, τό πνεύμα μας είναι καμωμένο έτσι πού νά έρευνά και νά βρίσκει τά διάφορα γιατί, τίς αιτίες και τό λόγο των πραγμάτων και των φαινομένων. Έπεμβαίνει δηλαδή ενεργητικά άπέναντι στα πράγματα, θέτει σέ κίνηση όλες τίς σωματικές και πνευματικές δυνάμεις, για νά εξηγήσει τά πράγματα. Η δεύτερη αυτή εργασία είναι τό στάδιο τής έρευνας, τής ενεργητικής επέμβασης, τής έπεξεργασίας και τής εξήγησης των πραγμάτων και των φαινομένων. Και όταν εξηγήσει τό πνεύμα μας τό φαινόμενο κάμνει και άλλη μιιά συνθετική εργασία. Διατυπώνει τό φαινόμενο, τό βρίζει. Λέγει π.χ. τί είναι ή άστραπή και ή βροντή. Η τρίτη αυτή εργασία λέγεται διατύπωση ή όρισμός τής έννοίας του πράγματος. Τό πνεύμα μας λοιπόν, άμα μαθαίνει τά πράγματα, κάνει τρεις εργασίες: Δέχεται τά πράγμα-

τα, ἐξηγᾶ τὰ πράγματα, ὀρίζει τὰ πράγματα».

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς πορεία πρέπει νὰ ἀκολουθῆ καὶ ἡ διδασκαλία. Ἐτσι, γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς Δ', Ε' καὶ Στ' τάξης, πού ἀνήκουν στὴ δευτέρα πνευματικὴ βαθμίδα, πού γνώρισμά της, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν παιδιῶν αὐτῶν ἀρχίζει νὰ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη σύνδεσὴ της μὲ τὸ σῶμα, καὶ οἱ πνευματικὲς λειτουργίαι ἀρχίζουν νὰ λειτουργοῦν κανονικά, ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν ἄμεση παρατήρησι τῶν ἀντικειμένων, τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων. Ἡ παρατήρησι αὐτὴ, στὴν ὁποία παίρνουν μέρος ὅλες οἱ αἰσθήσεις τῶν μαθητῶν, γίνεται ὅσο τὸ δυνατό καλύτερα καὶ τελειότερα. Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο, παρουσιάζομε τὴν εἰκόνα του ἢ ἓνα πρόπλασμα του. Τὴν παρατήρησι αὐτὴ τὴν ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀντικειμένου ἢ φαινομένου ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Ἐτσι τελειώνει ἡ πρώτη φάσι τῆς διδασκαλίας ἢ ὁποία ὀνομάζεται παρατήρησι καὶ περιγραφὴ.

Μετὰ τὴν παρατήρησι καὶ τὴν περιγραφὴ, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης. Σ' αὐτὴ προκαλοῦμε τὰ παιδιά νὰ ἐκφράσουν τὶς ἀπορίες ἢ τὰ προβλήματα πού τοὺς γεννήθηκαν κατὰ τὴν παρατήρησι τῶν πραγμάτων καὶ νὰ ρωτήσουν γιὰ τὶς αἰτίαι τους, νὰ ζητήσουν νὰ θροῦν τὸ λόγον τους, τὸ γιατί τους. Καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ἐξηγηθοῦν οἱ ἀπορίες τους αὐτὲς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιά, μὲ δικὴ τους σκέψῃ καὶ κρίσι καὶ μὲ μιὰ διαλογικὴ συζήτησι πού γίνεται στὴν τάξι μεταξύ τους ἢ καὶ μὲ τὴν ἐκτέλεσι σχετικῶν πειραμάτων στὸ μάθημα τῆς φυσικῆς πειραματικῆς. Μπορεῖ ἀκόμη νὰ λύσουν τὶς ἀπορίες τους, πάλι μὲ δικὴ τους ἐργασία, καταφεύγοντας καὶ στὴ βοήθεια ἑνὸς βοηθητικοῦ βιβλίου, στὴν πείρα τῶν γονέων τους ἢ καὶ σὲ ἄλλες πηγὰς, ἀρκεῖ νὰ τοὺς ὑποδείξῃ ὁ δάσκαλος τὶς πηγὰς αὐτὲς, τὶς ὁποῖαι θὰ ἐρευνήσουν γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπὸ ἐκεῖ ὅ,τι τοὺς χρειάζεται. Ὁ δάσκαλος ἐπεμβαίνει καὶ ὑποβοηθεῖ μόνον σὲ περίπτωσι πού βλέπει ὅτι τὰ παιδιά ἀδυνατοῦν νὰ προχωρήσουν. Ἡ δευτέρη αὐτὴ φάσι τῆς διδασκαλίας ὀνομάζεται ἐκφρασι τῶν ἀποριῶν καὶ λύσι τους ἢ στάδιο τῆς ἐρευνας, τῆς ἐπεξεργασίας ἢ τῆς ἐξήγησις.

Καὶ τέλος μετὰ τὴν ἐκφρασι καὶ τὴ λύσι τῶν ἀποριῶν, διατυπώνουν οἱ μαθητὲς τὸ φαινόμενο, τὸ πράγμα. Ὀρίζουν τὴν ἔννοιά του. Τὴν τρίτη αὐτὴ φάσι τῆς διδασκαλίας τὴν ὀνομάζομε διατύπωσι ἢ ὀρισμὸ τῆς ἔννοιας τοῦ πράγματος.

Ἐτσι ἡ διδασκαλία ἀκολουθεῖ τρεῖς φάσεις, πού μπορούμε νὰ τὶς ὀνομάσομε καὶ στάδια. 1) τὴν παρατήρησι καὶ περιγραφὴ 2) τὴν ἐκφρασι τῶν ἀποριῶν καὶ τὴ λύσι τους 3) τὴ διατύπωσι ἢ ὀρισμὸ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ πορεία αὐτὴ τῆς διδασκαλίας ὀνομάζεται τριμερὴς πορεία.

Θὰ πρέπει ὅμως νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἐνῶ τὸ παλιὸ σχολεῖο εἶχε τὴν ἴδια μέθοδο γιὰ ὅλες τὶς τάξεις τοῦ ὑμημοτικῶν σχολεῖου καὶ γιὰ ὅλα τὰ μαθη-

ματα, τὸ σχολεῖο ἐργασίας δὲ θεωρεῖ τὴν παραπάνω πορεία σὰν τυπικὴ καὶ ἀπαράβατη. Ἡ διδασκαλία μπορεῖ νὰ πάρη καὶ ἄλλη μορφή καὶ κατεύθυνση, ἀνάλογα μὲ τὴ φύση τῆς διδασκόμενης ὕλης καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία καὶ τὴν ἀντιληπτικὴ ἰκανότητα τῶν μαθητῶν.

Ἔτσι γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς Α', Β' καὶ Γ' τάξης, ποὺ ἀνήκουν στὴν πρώτη πνευματικὴ βαθμίδα, τῆς ὁποίας γνώρισμα εἶναι ἡ περιορισμένη ἀντιληψὴ τῶν παιδιῶν καὶ ἡ ἀδυναμία τους νὰ κατανοοῦν τὶς ἀφηρημένες ἔννοιες, ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ εἶναι ἐποπτικὴ διαφόρων ἀπλῶν καὶ συγκεκριμένων πραγμάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀκολουθῆ τὴν ἐπόμενη πορεία: Παρουσιάζομε κατὰ τὴ διδασκαλία, πάντοτε ἀπλὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα καὶ παρατηροῦν τὰ παιδιά. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη φάση τῆς διδασκαλίας, ἡ παρατήρηση. "Ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐργασία αὐτὴ προσκαλοῦμε τὰ παιδιά νὰ περιγράψουν καὶ νὰ ἀποδώσουν ἐλεύθερα ὅ,τι ἔπασε στὴν ἀντιληψὴ τους. Ἡ δευτέρη αὐτὴ φάση τῆς διδασκαλίας λέγεται περιγραφή. "Ὅταν τελειώσῃ καὶ αὐτὴ ἀναθέτομε στὰ παιδιά νὰ ἰχνογραφήσουν τὸ ἀντικείμενο ποὺ διδάχθησαν ἢ νὰ τὸ κατασκευάσουν μὲ ἕνα ὁποιοδήποτε στερεὸ ὕλικό (πηλό, χαρτόνι κ.λπ.) χωρὶς νὰ εἶμαστε καὶ πολὺ ἀπαιτητικοὶ στὴν τέλεια κατασκευὴ τοῦ ἀντικειμένου, γιατί κύριος σκοπὸς τῶν χειροτεχνικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ ἄσκηση τῶν πνευματικῶν ἰκανοτήτων τῶν παιδιῶν. Αὐτὴ ἡ φάση τῆς διδασκαλίας ὀνομάζεται ἄσκηση ἢ ἐφαρμογή.

Ἔτσι καὶ στὶς μικρὲς τάξεις ἔχομε τὴν τριμερῆ πορεία τῆς διδασκαλίας, ἴτοι 1) τὴν παρατήρηση 2) τὴν περιγραφή καὶ 3) τὴν ἄσκηση ἢ ἐφαρμογή.

Μὲ βάση λοιπὸν τὴν πορεία διδασκαλίας ποὺ ἐκθέσαμε παραπάνω, μὲ ὁδηγὸ τὶς γενικὲς διδακτικὲς ἀρχὲς τοῦ σχολεῖου ἐργασίας, μὲ βοηθὸ τὸ ἄλλο μεθοδικὸ μέσο, τῆς ἐλεύθερης συζήτησης, ποὺ ἐξετάσαμε στὸ κεφάλαιο τῆς διόρθωσης τῶν ἐκθέσεων, μὲ στήριγμα ἀκόμη τὶς παραδόσεις τοῦ παιδαγωγοῦ Ν. Καραχρίστου στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, γιὰ τὴν εἰδικὴ διδακτικὴ τῶν διαφόρων μαθημάτων, καὶ τέλος μὲ σύμβολο τῆ δικῆ μου διδακτικὴ ἐμπειρία, διαμόρφωσα ἕνα δικό μου σχέδιο διδασκαλίας γιὰ τὸ κάθε ἕνα μάθημα τοῦ προγράμματος καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸ ἐργάζομαι στὴν τάξη μου.

Καὶ τώρα εἶναι ἡ στιγμὴ ποὺ πρέπει νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴ μέθοδο διδασκαλίας ποὺ ἐφαρμόζω στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Δυστυχῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἀπογοητεύσω τὸ συνάδελφο ἀναγνώστη. Γιατί τὸ μοναδικὸ μάθημα στὸ ὁποῖο δὲν ἀκολουθεῖ καθορισμένη μέθοδο διδασκαλίας εἶναι τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων. Ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ κάνωμε λόγο γιὰ μεθοδικὴ τοῦ μαθήματος αὐτοῦ, ὅταν σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ βιβλίου μιλοῦμε γιὰ τὶς ἐλεύθερες ἐκθέσεις; Εἴπαμε ὅτι δὲν πρέπει νὰ γράφουν ὅλα τὰ παιδιά τῆς τάξης τὸ ἴδιο κοινὸ θέμα ποὺ θὰ ὀρίζῃ ὁ δάσκαλος, ἀλλὰ τὸ κάθε παιδί τὸ προσωπικὸ θέμα

της δικής του έκλογής. Υποστηρίζουμε ακόμη ότι η έκθεση δεν πρέπει να γράφεται στο σχολείο την ώρα που όρίζει το πρόγραμμα και κάτω από το βλέμμα και την καθοδήγηση του δασκάλου, αλλά σε χρόνο και τόπο άνυποπτο, όταν δηλαδή και όπου θελήσει ο μαθητής. Και τέλος τονίσαμε ότι η έκθεση είναι εμπνευση, είναι έκχύλισμα της ψυχής, είναι μια ελεύθερη δημιουργία και σαν τέτοια δεν υποτάσσεται σε σχέδια και περιορισμούς. Ύστερα λοιπόν από τις θέσεις αυτές που πήραμε για το μάθημα των εκθέσεων, δε θα ήταν αντιφατικό και αντίνομο να δεχτούμε και μια καθορισμένη πορεία διδασκαλίας του μαθήματος αυτού;

Τυπική και απαράβατη μέθοδο διδασκαλίας δεν ακολουθούμε. Άλλά και δε βαδίζουμε τελείως στα τυφλά. Πρώτα πρώτα την κάθε διδασκαλία επιδιώκουμε να τη στηρίζουμε στη βασική αρχή του σχολείου εργασίας, την αρχή της εργασίας, για την οποία μιλήσαμε και παραπάνω. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, το παιδί δεν είναι ο homunculus, δηλαδή ο μικροάνθρωπος και το «άγραφο χαρτί» της θεωρίας του Έρβάρτου, που θα το γεμίσουμε έμεις με τις δικές μας γνώσεις και τα δικά μας σχέδια. Είναι ο totus homo sui generis της νέας βουλησιαρχικής θεωρίας, ένας ζωντανός δηλαδή πυρήνας, που περικλείνει όλα τα εξελικτικά στοιχεία και τους νόμους για την ίδια του την ανάπτυξη, ένας ακέραιος άνθρωπος, με έμφυτες δυνάμεις, που μπορεί να δημιουργήσει δικό του έργο, με δική του εργασία. Αυτή την αρχή αν τη μεταφέρουμε στην καθημερινή μας εργασία και την εφαρμόσουμε και στο μάθημα των εκθέσεων, δεν έχουμε τίποτε άλλο να κάμουμε, παρά να αφήσουμε, όπως είπαμε και άλλου, τα παιδιά ελεύθερα, να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους επάνω σε ελεύθερα θέματα, χωρίς καμιά μεθοδική επέμβαση του δασκάλου.

Ίδιαίτερα δε για το μάθημα των εκθέσεων, με κατευθύνει και μια δεύτερη βασική διδακτική αρχή του σχολείου εργασίας, την οποία επίσης αναπτύσσει ο παιδαγωγός Παπαμαύρου στο ίδιο βιβλίο του, και κατά την οποία αρχή «ή μέθοδος της εργασίας στη διδασκαλία κάθε μαθήματος είναι ή ίδια με τη μέθοδο της εργασίας που εφαρμόζεται στη σχετική έπιστήμη».

Η αρχή δηλαδή αυτή, μάς λέει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εργασθώ ο μαθητής στα διάφορα μαθήματα, επομένως και στο μάθημα των εκθέσεων, στο οποίο πρέπει να εργασθώ όπως εργάζεται και ο ίδιος ο λογοτέχνης. (Όταν γράφω ο μαθητής την έκθεσή του, πρέπει να γίνω ένας μικρός έρευνητής, ένας μικρός λογοτέχνης και να καταβάλω προσπάθειες να καλλωπίσω την έκθεσή του με όλα εκείνα τα αισθητικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη λογοτεχνική έκθεση).

Τα καλλωπίσματα αυτά του λόγου, που εξέτάσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο και την τέχνη να γράφω λογοτεχνικές εκθέσεις, θα τα διδαχθώ ο

μαθητής από το δάσκαλό του. Γι' αυτό και το δάσκαλο έτι πρέπει να τον ενδιαφέρει στο μάθημα των εκθέσεων, δεν είναι ή διδακτική μέθοδος, αλλά ή γνώση των κανόνων της τέχνης του λόγου και της τεχνικής των εκθέσεων. Και δεν είναι ανάγκη να πούμε ότι, για να μπορέση ο δάσκαλος να βοηθήση και να ασκήση τους μαθητές του στην τέχνη του γραπτού λόγου, πρέπει προηγούμενα να έχη και ο ίδιος κάποια αισθητική μόρφωση, με την οποία πιθανόν σήμερα να τον ξεοπλίζουν και οί Παιδαγωγικές Ακαδημίες, αλλά την οποία μπορεί να αποκτήση και ο ίδιος με τή μελέτη. Έτσι θα ξέρη πώς γράφουν οί λογοτέχνες και οί ποιητές, θα είναι σε θέση να ανακαλύψη σε κάθε λογοτέχνημα τά αισθητικά του στοιχεία, για να μπορή να τά κάμη γνωστά και στους μαθητές του.

Τήν εκθεση λοιπόν δεν τή διδάσκει ο δάσκαλος, έπως διδάσκει ένα ιστορικό γεγονός, ένα φυσικό νόμο, μιá πράξη της αριθμητικής. Απλώς υποδεικνύει πώς γράφουν οί άλλοι και υποδοθηεί και καθοδηγεί και τους μαθητές του πώς να γράφουν και οί ίδιοι.

Αλλά ποιό θα είναι το ύλικό για τή μύηση των μαθητών μας στα μυστικά της τέχνης του λόγου; Ποιοί θα είναι οί δηγοί, τά πρότυπα και τά λογοτεχνικά υποδείγματα, τά ζωντανά παραδείγματα, στα όποια θα δοϋμε τήν εφαρμογή των κανόνων της καλολογίας και στα όποια θα στηρίξη και ο δάσκαλος τήν υπόδειξη και τήν καθοδήγησή του; Αυτά είναι ένα ποίημα, ένα πεζογράφημα, ένα διήγημα ή μυθιστόρημα, ένα χρονογράφημα, ένα απόκομμα έφημερίδας, τó παιδικό περιοδικό που έρχεται στο σχολείο και οί παλιές εκθέσεις των μαθητών μας. Τό σπουδαιότερο όμως από όλα αυτά, ή άκένωτη πηγή, ή θρυσομίνα από τήν όποια θα άντλοϋμε τά νάματα τά λογοτεχνικά, είναι για τó μαθητή του δημοτικού σχολείου, μιá και άναντικατάστατη. Αυτή είναι τó άναγνωστικό βιβλίο.

Και έπειδή τó άναγνωστικό τó χρησιμοποιοϋμε στο μάθημα της άναγνωσης, τó μάθημα που είναι προορισμένο να προσφέρη τά περισσότερα στο διαφωτισμό και καθοδήγηση των μαθητών, για τή γραφή των λογοτεχνικών εκθέσεων, δεν είναι τó μάθημα των εκθέσεων, αλλά ή άναγνωση. Γι' αυτό μετατοπίζω και έγω τó θάρος των προσπαθειών μου, για τή μύηση των μαθητών μου στα μυστικά της τέχνης του λόγου, από τó μάθημα των εκθέσεων, στο μάθημα της άναγνωσης, που άλλωστε έχει τόσο στενό σύνδεσμο και συγγένεια με τó πρώτο.

Η συστηματική λοιπόν διδασκαλία των σχημάτων του λόγου θα γίνεται στο μάθημα της άναγνωσης. Στο μάθημα των εκθέσεων θα βλέπωμε άπλως και θα κρίνωμε τι εφαρμόζει ο μαθητής από όσα διδάχθηκε στην άναγνωση. Η άναγνωση θα διδάσκη και οί εκθέσεις θα εφαρμόζουν.

Γι' αυτό και στην άναγνωση δίνω ιδιαίτερη προσοχή και σημασία και

τή θεωρώ σά θάση και αφετηρία για όλα τὰ λοιπά μαθήματα, ειδικά όμως για τις εκθέσεις. Από τήν άριστοτεχνική διδασκαλία τής ανάγνωσης θά βγούν τὰ λογοτεχνικά πρότυπα, τὰ όποια θά δεχθώ ή ψυχή του μαθητή. Και ξοδεύω χωρίς φειδώ πολύ χρόνο, στην αισθητική άνάλυση των κεφαλαίων του άναγνωστικού, γιατί βλέπω ότι ή δαπάνη αυτή του χρόνου φέρνει τὰ επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Τρεις και τέσσερις διδακτικές ώρες μόλις μās επαρκούν για νά εξαντλήσουμε μιá ένότητα του άναγνωστικού. Και έπειδή αποβλέπομε περισσότερο στο ποιό και όχι στο ποσό, δέν κατορθώνομε νά διδάξωμε κατά τή διάρκεια του σχολικού έτους όλα τὰ κεφάλαια του άναγνωστικού. Σταχυολογούμε τὰ λογοτεχνικότερα από αυτά, τὰ όποια και έπεξεργαζόμαστε σε όλο τó πλάτος και βάθος τους.

Και όταν στο μάθημα αυτό τής ανάγνωσης, φθάση ή στιγμή τής αισθητικής άνάλυσης του ποιήματος ή του πεζογραφήματος, έχομε όλη τήν εύκαιρία νά εισχωρήσουμε βαθύτερα στην τέχνη και στο πνεύμα του συγγραφέα, νά ανακαλύψομε τὰ αισθητικά στοιχεία του έργου του, για νά άντιληφθούν και οί μαθητές μας τόν τρόπο με τόν όποιο γράφουν οί λογοτέχνες και νά αποκτήσουν και αυτοί τó λογοτεχνικό αίσθημα και νά διαμορφώσουν ένα άτομικό, δικό τους λογοτεχνικό ύφος. Γι' αυτό ή καλολογική αυτή έμβάθυνση και έπεξεργασία πρέπει νά πάρη τή μορφή μιās πραγματικής μυσταγωγίας. Τότε θά θέση ό δάσκαλος σε ένταση τις αισθητικές κεραίες των μαθητών του, για νά μπορέσουν νά άνιχνεύσουν τó καλαισθητικό έδαφος του πεζογραφήματος και του ποιήματος και νά ανακαλύψουν σ' αυτά ό,τι ώραίο ύπάρχει. Τότε θά γίνη ή μύηση, ή καθοδήγηση, ή εισαγωγή τους στα μυστικά τής τέχνης του λόγου. Τότε θά τους ανοίξομε τὰ μάτια νά δούν μέσα σε κάθε παράγραφο, σε κάθε στίχο και φράση του κειμένου, τήν τέχνη, τήν πλοκή, τó στολισμό τους. Τότε θά δούν τó κοσμητικό επίθετο και τήν εικόνα, θά καταλάβουν τι είναι ή παρομοίωση και ή αντίθεση, θά κατανοήσουν τι θά πη προσωποποίηση και μεταφορά, θά ζήσουν τήν ώραία λέξη, τή ζωντανή έκφραση και κάθε καλλώπισμα του λόγου. Και τέλος τότε θά ζητήσουμε από τους μαθητές μας, νά σχηματίσουν μόνοι τους ή και με τή δική μας βοήθεια και καθοδήγηση, τις ύποδειγματικές φράσεις, που θά περιέχουν τὰ σχήματα εκείνα του λόγου, τὰ όποια θά ανακαλύψομε και θά αναλύσουμε στο μάθημα τής ανάγνωσης.

Έτσι άξιοποιούνται κατά τόν καλύτερο τρόπο τὰ πεζογραφήματα και ποιήματα του άναγνωστικού και άναπτύσσεται στα παιδιά τó λογοτεχνικό πνεύμα και τó αίσθημα του ώραίου ύφους.

Και έπειδή ή άνάγνωση είναι τó θάθρο στο όποιο στηρίζω και τή διδασκαλία των εκθέσεων και έπειδή αυτή μου δίνει τήν εύκαιρία νά μυσώ και νά ασκήσω τους μαθητές μου στην τέχνη του λόγου, δε θεωρώ άσκοπο νά παραθέσω, σαν κατακλείδα τής εργασίας μου αυτής και δυό ύποδειγματικές

διδασκαλίες από τὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσης, γιὰ νὰ δῆ και ὁ ἀναγνώστης πῶς ἐργάζομαι στὸ βασικὸ αὐτὸ μάθημα.

Ἡ μιὰ διδασκαλία ἀναφέρεται σὲ ποίημα καὶ ἡ ἄλλη σὲ πεζογράφημα. Δὲν εἶναι μάλιστα διδασκαλίες πρόσφατες, ὅπως καὶ θὰ ἔπρεπε, ὅποτε θὰ ἦσαν ἴσως καὶ περισσότερο φροντιστιμένες καὶ παρμένες ἀπὸ λογοτεχνικότερα κεφάλαια. Διδάχθηκαν τὸ μὲν ποίημα κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1936 - 37, τὸ δὲ πεζογράφημα τὸ σχολικὸ ἔτος 1941 - 42. Γιατὶ ὁμολογῶ ὅτι, ἐνῶ τὸ θέμα αὐτὸ τῶν ἐκθέσεων πάντοτε τὸ ζύμωνα στὸ μυαλὸ μου, οὐδέποτε πέρασε ἀπὸ τῆ σκέψη μου, μέχρι τῆ στιγμῆ πού τώρα τελευταία ἀνακάλυψα στὸ ἀρχεῖο μου τίς δυὸ αὐτὲς διδασκαλίες, ὅτι θὰ ἦταν ἀπαραίτητο στὴν ἐργασία μου αὐτὴ νὰ ἐνυφάνω καὶ μερικές ὑποδειγματικὲς διδασκαλίες ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσης.

Τώρα δὲ ἐνθυμοῦμαι ὅτι τίς δυὸ αὐτὲς διδασκαλίες, μαζί μὲ ἄλλες ἀπὸ τὰ λοιπὰ μαθήματα, τίς κράτησα γιὰ ἄλλο σκοπὸ. Νὰ τίς παρουσιάσω, ὅταν μοῦ δοθῆ ἡ εὐκαιρία καὶ τὸ ἐπιτρέψουν καὶ τὰ οικονομικά μου, σὲ ἰδιαίτερο βιβλίο, μὲ ὑποδειγματικὲς διδασκαλίες ἄλλων τῶν μαθημάτων τοῦ σχολικοῦ προγράμματος.

Καὶ εὐτυχῶς πού τίς κράτησα γιὰ τὸν παραπάνω σκοπὸ, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ δώσω τώρα πιστὰ ἀντίγραφα τους, ὅπως ἀκριβῶς διατυπώθηκαν στὴν τάξη κατὰ τῆ διάρκειά τῆς διδασκαλίας.

Π Ρ Ω Τ Η Δ Ι Δ Α Σ Κ Α Λ Ι Α

«Ὑποδειγματικὴ διδασκαλία ποιήματος.

Τάξη Ε' καὶ Στ'.

Μεθοδικὴ ἐνότητα, τὸ ποίημα «ἡ καλαμιὰ» τοῦ Ἰωάν. Πολέμη, ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ Ε' Δημοτικοῦ, τοῦ Δημοσθ. Ἀνδρεάδου, σελ. 228.

Σημείωση. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ στηρίζεται στὴ διδακτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας, στὸ ψυχολογικὸ φαινόμενο τῆς μάθησης καὶ στὸ μεθοδικὸ μέσο τῆς συζήτησης. Τὴ συζήτηση τὴ διευθύνει ὁ δάσκαλος.

Α' Παρατήρηση καὶ περιγραφή

Ἀπαγγέλλει πρῶτος ὁ δάσκαλος τὸ ποίημα. Τὰ παιδιὰ ἔχουν τὸ βιβλίο τους κλειστό.

Ἡ καλαμιὰ

—Γιατί, παραπονιάρικα καλαμιὰ,
σύσσωμη παραδέρνεσαι στ' ἀγέρι
καὶ μοναχὴ βογγᾷ στὴν ἐρημιὰ
σὰ νὰ σὲ ξεριζώνη κάποιος χέρι;

Στήν ἀκροποταμιά πές μου γιατί
 ξυλιάζει κούφιο κάθε σου καλάμι
 και σκύθει δριμητικά σά νά ζητη
 νά πέση νά πινηγῆ μέσ στο ποτάμι;

Γιατί ἡ φλογέρα, ἀπό δικό σου ἀριμό
 κι ἀπ' τὸ κορμί σου τὸ λιγνὸ κοιμμένη,
 λαλεῖ και κλαίει μὲ πίκρα και καημὸ
 κι ὄλο μ' ἀναστενάγματ' ἀνασαίνει;

—Μή μ' ἐρωτᾶς, διαβάτη· εἶναι πικρὴ
 ἡ ἐνθύμηση τοῦ πόνου μου τοῦ πρώτου!
 θαρρῶ πὼς βλέπω ἀκόμα ἐκεῖ ἀντικρὺ
 τὸ Ναζωραῖο ἐπάνω στο σταυρό του...

Σ' ἓνα καλάμι μου ψηλὸ πολὺ
 ἔδεσαν βιαστικά στεγνὸ σφουγγάρι,
 τὸ πότισαν μὲ ξίδι και χολή
 και Τοῦδωσαν νά πιῆ, στερνὴ των χάρη.

Ἄχ! ἀπὸ τότε ἡ ἔρημη θαρρῶ
 πὼς βλέπω ἓνα σφουγγάρι σὰν ἐκεῖνο
 σὲ κάθε μου καλάμι λυγερὸ,
 και ὄλη τὴν πίκρα τῆς χολῆς μου πίνω.

Ἰ. Πολέμης.

Μετὰ τὴν ἀπαγγελία κραταῖ ὁ δάσκαλος στὴν τάξη μισοῦ λεπτοῦ ἡ-
 συχία. Καὶ τοῦτο γιὰ νά μείνουν τὰ παιδιὰ μὲ τὴν ἐντύπωση τῆς ἀπαγγελίας
 και νά ἀπολαύσουν τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος.

Στερ. Γ. Χαρκιᾶ (μαθήτρια). Ἦταν πολὺ ὠραῖο τὸ ποίημα.

Στερ. Δ. Κακαρίκα (μαθήτρια). Τὸ διάβασε ὁ κύριος και πολὺ ὠραῖα.

Ἄγγ. Ἰ. Ἀγγελίδης (μαθητῆς). Ἐγὼ θὰ ἤθελα νά τὸ ἀκούσωμε ἄλ-
 λη μιὰ φορά.

Ἐπειδὴ τὰ πρόσωπα τοῦ ποιήματος εἶναι δύο, ἡ καλαμὰ και ὁ δια-
 βάτης, ἀναθέτει ὁ δάσκαλος στὴ Σταμ. Δ. Σαράντη και στὴν Ἐλευθ. Γ. Πα-
 παθασειλείου νά ἀπαγγείλουν πάλι τὸ ποίημα, ἡ κάθε μιὰ τὸ μέρος της. Οἱ
 λοιποὶ μαθητῆς παρακολουθοῦν τὸ κείμενον μὲ ἀνοιχτὰ τὰ βιβλία τους. Ἐπει-
 τα ὁ δάσκαλος τοὺς λέγει μερικὰ πράγματα γιὰ τὴ ζωὴ και τὸ ἔργο τοῦ ποιη-
 τῆ Πολέμη.

Δάσκαλος. Καὶ τώρα γιὰ αὔριο, θέλω νά κάμειτε τὴν ἐξῆς ἐργασία.
 Νά ξαναδιαβάσετε προσεκτικὰ τὸ ποίημα και νά βγάλετε, μὲ ὀμαδικὴ ἢ ἀτο-

μική σας εργασία, μιὰ περίληψη τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος. Νά γράψετε δηλαδή μὲ λίγα λόγια τί μᾶς λέγει ὁ ποιητὴς στὸ ποίημά του αὐτό. Τίς ομάδες, ὅσοι θέλετε νὰ ἐργασθῆτε ὁμαδικά, νὰ τίς σχηματίσετε μόνοι σας.

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Νά ἐγάλωμε περιλήψεις γιὰ κάθε στροφή ἢ μιὰ περίληψη ἀπὸ ὅλο τὸ ποίημα;

Δάσκαλος. Μιὰ περίληψη. Ἐπίσης νὰ ρωτήσετε στὴν τάξη ἂν σᾶς γεννηθῆ καμιά ἀπορία καὶ ὅ,τι ἄλλο δὲν καταλάβετε.

2η διδασκτικὴ ὥρα. Στὴν ἀρχὴ τοῦ μαθήματος ἐπιθεωρεῖ ὁ δάσκαλος ὅλες τίς ἐργασίες τῶν μαθητῶν γιὰ νὰ διαπιστώσῃ ἂν ἐργάσθηκαν ὅλοι.

Καλεῖται ἔπειτα ἡ ομάδα τῶν Ἰ. Γ. Χαλουκιά, Ἰ. Γ. Γκαβογιάννη καὶ Ἀθαν. Ἰ. Σανιώτη, νὰ διαβάσῃ τὴν περίληψή της: «Ὁ Πολέμης, ἐκεῖ πού στεκόταν, εἶδε τὴν καλαμιὰ νὰ παραπονιέται. Καὶ τὴ ρώτησε γιατί εἶναι παραπονεμένη. Ἡ καλαμιὰ τοῦ ἀπάντησε ὅτι εἶναι παραπονεμένη γιατί σὲ ἓνα καλάμι της ἔδεσαν ἓνα σφουγγάρι καὶ πότισαν τὸ Χριστὸ μὲ χολή».

Στ. Κακαρίκα. Λέγει ἡ ομάδα ὅτι ὁ Πολέμης ρώτησε τὴν καλαμιὰ. Ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη πὼς κάποιος ἄλλος διαβάτης τὴ ρώτησε. Ἔτσι λέγει καὶ τὸ ποίημα.

Πολλοὶ μαθητές. Μὰ ὁ διαβάτης, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, ὁ Πολέμης. Ἐλευθ. Γ. Παπαβασιλείου. Εἶπε ἡ ομάδα ὅτι παραπονιόταν ἡ καλαμιὰ γιατί μὲ τὸ καλάμι της πότισαν τὸ Χριστὸ χολή. Μήπως ὅμως ἦταν παραπονεμένη γιατί τῆς ἔκοψαν τὸ κορμί της νὰ κάμουν μὲ τὸ καλάμι της τὴ φλογέρα;

Ἀκούονται διάφορες γνώμες.

Δάσκαλος. Πόσοι συμφωνοῦν μὲ τὴ γνώμη τῆς Ἐλευθερίας;

Σηκώνουν τὰ χέρια τους λίγοι μαθητές.

Ἡ Παγώνα Ἀθ. Ζιάκα, στὸ δάσκαλο. Ἔσεῖς τί γνώμη ἔχετε;

Δάσκαλος. Ἀντὶ νὰ σᾶς πῶ τὴ γνώμη μου, ἄς μᾶς δώσῃ τὴν ἀπάντησιν τὸ ἴδιο τὸ ποίημα. Νὰ ξαναδιαβάσῃ ἓνας τὴν τέταρτη καὶ πέμπτη στροφή.

Ἔτσι βρίσκουν ὅτι ἡ γνώμη τῆς ομάδας ἦταν ἢ ὀρθή.

Ἡ ομάδα τῆς Ἄν. Στ. Ντουγραματζή, Δέσπ. Δ. Τερζή καὶ Βασιλικῆς Ἰ. Καρατζιοβάλη, διαβάζει τὴν περίληψή της: «Ἡ καλαμιὰ εἶναι παραπονεμένη γιατί σὲ δικό της καλάμι ἔδεσαν ἓνα σφουγγάρι καὶ πότισαν μὲ ξίδι καὶ χολή τὸ Χριστό».

Δημ. Ἀστ. Ράντος, στὴν ομάδα. Τώρα εἶναι παραπονεμένη ἡ καλαμιὰ ἢ τότε;

Καὶ στὴν ἐρώτηση αὐτὴ διχάζονται οἱ γνώμες τῆς τάξης. Καὶ ἐπειδὴ ἔλειπε ὁ δάσκαλος ὅτι δὲν μποροῦν νὰ καταλήξουν σὲ ἓνα συμπέρασμα, ἐπειμδαίνει νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Δάσκαλος. Για προσέξτε, παιδιά, σέ ποιόν ρηματικό χρόνο γράφει ὁ Πολέμης τὸ ποίημά του;

Οἱ μαθητὲς βρίσκουν ὅτι σέ ὅλες τὶς στροφές ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ τὸν ἐνεστώτα χρόνο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πέμπτη, πού ἔχει τρία ρήματα σέ χρόνο ἀόριστο.

Δάσκαλος. Καὶ τί φανερώνει ὁ ἐνεστώτας χρόνος;

Γεώργ. Β. Λιόλιος. Ὅτι ἡ πράξη γίνεται τώρα, τὴ στιγμή αὐτή, σὰ νὰ τὴ βλέπουμε μπροστά μας.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε τόσο τονίζουμε, ὅτι ὅταν γράφετε καὶ σεῖς τὴν ἐκθεσὴ σας, πρέπει νὰ προτιμᾶτε τὸν ἐνεστώτα χρόνο, πού παρουσιάζει τὰ πράγματα ζωντανότερα καὶ παραστατικότερα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ποιητὴς γράφει τὸ ποίημά του σέ ἐνεστώτα χρόνο. Ἄν καὶ ὁ Ράντος τὸ θυμόταν αὐτὸ τὸ πράγμα, πού τόσες φορές τὸ εἴπαμε, δὲ θὰ ἔκαμνε τὴν ἐρώτηση πού ἔκανε.

Διαβάζει τὴν ἐπιγραφή της καὶ ἡ ὁμάδα τῆς Σταμ. Δ. Σαράντη καὶ Πανάγ. Ἄθ. Κυριαφίνη: «Ἡ καλαμιὰ, ἀπὸ ὅταν ἔδεσαν στὸ καλάμι της ἓνα σφουγγάρι καὶ πότισαν τὸ Χριστὸ χολή καὶ ξίδι, εἶναι παραπονεμένη. Ἐνας διαβάτης πέρασε καὶ τῆς εἶπε γιατί εἶναι παραπονεμένη καὶ αὐτὴ τοῦ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια».

Βασίλ. Γ. Τσόμπανος. Καὶ ἡ ἐργασία αὐτῆς τῆς ὁμάδας ἦταν καλὴ, ἀλλὰ μᾶς λέγει ὅτι ἡ καλαμιὰ εἶπε στὸ διαβάτη «αὐτὰ τὰ λόγια». Ποιὰ λόγια;

Ἡ Στ. Σαράντη ἐκ μέρους τῆς ὁμάδας. Ἔχεις δίκιο, Βασίλη. Γιὰ νὰ φαίνεται καλύτερα ποιὰ ἦταν τὰ λόγια, ἔπρεπε νὰ γράψουμε «τὰ παραπάνω λόγια».

Διαβάζει καὶ ὁ Ἄγγ. Ἀγγελίδης τὴν περίληψή του: «Μιὰ καλαμιὰ ἐκεῖ πού ἦταν φυτεμένη, χτυπιόταν καὶ βογγοῦσε καὶ ἔκλαιγε. Καὶ ἓνας διαβάτης πού περνοῦσε ἀπὸ κοντά της, εἶπε τῆς καλαμιᾶς. Γιατί καλαμιὰ τρέμει τὸ κορμί σου καὶ ὄλο κλαῖς καὶ ἀναστενάξεις καὶ ζητᾶς νὰ πέσης στὸ ποτάμι νὰ πνιχτῆς; Καὶ τότε ἡ καλαμιὰ εἶπε στὸ διαβάτη τὸν πόνο της. Γιατί οἱ Ἑβραῖοι ὅταν σταύρωσαν τὸ Ναζωραῖο, τὸν πότισαν ξίδι καὶ χολή μὲ ἓνα δικό μου καλάμι. Γι' αὐτὸ παραπονιούμαι».

Κοσμᾶς Ἰ. Οἰκονόμου. Ἄντὶ νὰ πῆς «ἐκεῖ πού ἦταν φυτεμένη» ἔπρεπε νὰ γράψης «στὴν ἀκροποταμιὰ» ὅπως λέει καὶ ὁ ποιητὴς.

Ἀγγελίδης. Αὐτὸ δὲν εἶναι σπουδαῖο. Τὸ λέω μὲ ἄλλα λόγια.

Νικ. Β. Γκλάβας. Σὰν ἀνάποδο μοῦ φαίνεται τὸ «ὁ διαβάτης εἶπε τῆς καλαμιᾶς».

Ἀγγελίδης. Καλὸ εἶναι, γιατί λέμε, εἶπα τῆς γιὰ γιᾶς, εἶπα τῆς μητέρας.

Ν. Παραδεισαῶς. Πολύ ώραία ἦταν ἡ περίληψη αὐτή, ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὰ ἀπέδωσε μὲ πολλὰ λόγια.

Πολλοὶ συμμαθητές του: Πολύ ώραία Παραδεισαῶ τὰ ἀπέδωσε. Ἄλλωστε καὶ μὲ πολὺ λίγα λόγια, ποτὲ δὲν ἀποδίδεται καλὰ ἓνα νόημα.

Δάσκαλος. Ποιὰ ἦταν ἡ καλύτερη περίληψη;

Στ. Χαρκιᾶ, Δάφνη Γ. Τσιουλάκη καὶ Φιλ. Δ. Χαριστός: Νὰ ἀκούσωμε καὶ ἄλλες περιλήψεις.

Ἴ. Θ. Γκλάβας. Φτάνουν αὐτὲς πού ἀκούσαμε, γιατί ὅλες ἀπέδωσαν καλὰ τὸ νόημα.

Κοσμάς Ἴ. Οἰκονόμου. Ἐγὼ βρίσκω γιὰ καλύτερη τὴν περίληψη τοῦ Ἄγγελιδῆ.

Μὲ τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ Οἰκονόμου συμφωνοῦν οἱ περισσότεροι.

Β'. Ἐπεξεργασία τοῦ ποιήματος

Προκειμένου νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ περιεχομένου, ἀναθέτει ὁ δάσκαλος στοὺς Ἴ. Θ. Γκλάβα καὶ Ἴ. Στεργιανόπουλο νὰ διαδάσουν καὶ πάλι τὸ ποίημα μὲ φωναχτὴ ἀνάγνωση, ὁ καθένας ἀπὸ τρεῖς στροφές.

Δάσκαλος. Καὶ τώρα νὰ ἀκούσωμε τὶς ἀπορίες σας.

Βασίλ. Ἴ. Μαστοροστέργιος. Ἐγὼ δὲν ξέρω τί θὰ πῆ ἀρμός.

Ἐξηγεῖ ὁ δάσκαλος καὶ γράφεται στὸν πίνακα ἡ ἐρμηνεία τῆς λέξης.

Ἄννα Ἀθ. Μαστοροστέργιου. Σύσσωμη, τί θὰ πῆ;

Στυλ. Γ. Τσιμερίκας. Σύσσωμη θὰ πῆ ὅλο τὸ σῶμα.

Βασίλ. Ἀθ. Καλαμπάκας. Πῶς κατάλαβε ὁ ποιητὴς ὅτι ἡ καλαμιὰ ἦταν παραπονεμένη;

Νικ. Γ. Παραδεισαῶς. Ἐπειδὴ τὴν εἶδε νὰ ἔχη τὸ κεφάλι της σκυμμένο.

Βασίλ. Δ. Παντάλης. Ἐγὼ λέω, ἐπειδὴ τὴν εἶδε νὰ τρέμη σύσσωμη.

Ἴ. Γ. Γκαβογιάννης. Γιατί ἡ καλαμιὰ λέει ὅτι πίνει τὴν πίκρα τῆς χολῆς της;

Χαράλ. Παπαγεωργίου. Ἄντι νὰ μᾶς πῆ ὅτι ἦταν λυπημένη, πικραμένη, μᾶς λέει ὅτι πίνει τὴν πίκρα τῆς χολῆς της, ἐπειδὴ ἡ χολὴ εἶναι πικρὴ.

Στ. Χαρκιᾶ. Γιατί τὴ λέξη «Του», τὴν ἔχει μὲ κεφαλαῖο γράμμα;

Ἐξηγεῖ ὁ δάσκαλος.

Στ. Χαρκιᾶ. Καὶ τὰ ἀποσιωπητικά γιατί τὰ ἔβαλε ὁ ποιητὴς;

Παίρνει ὁ δάσκαλος ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐρώτηση αὐτή, γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ρόλο πού παίζουν τὰ ἀποσιωπητικά στὴ φράση καὶ σὲ ποιὲς περιπτώσεις τὰ χρησιμοποιοῦν οἱ συγγραφεῖς.

Ἄγγ. Ἄγγελιδῆς. Λέγει τὸ ποίημα: «εἶναι πικρὴ ἡ ἐνθύμηση τοῦ πόνου μου τοῦ πρώτου». Ποιὸς εἶναι ὁ πρῶτος πόνος τῆς καλαμιᾶς;

Ἰ. Στεργιανόπουλος. Ὁ πρῶτος πόνος της ἦταν ὅτι πότισαν τὸ Χριστὸ χολῆ μετὰ τὸ καλάμι της.

Δάσκαλος. Ἄλλο τίποτε ἔχετε νὰ ρωτήσετε;

Ἡ τάξη. Ὁχι.

Δάσκαλος. Τώρα, παιδιά, θέλω γιὰ τὸ αὐριανὸ μάθημα νὰ ἐργασθῆτε στὰ σπίτια σας, πάλι μετὰ ὁμαδική ἢ ἀτομική σας ἐργασία, γιὰ νὰ θρῆτε:

1) Τί παρακίνησε τὸν Πολέμη νὰ γράψῃ τὸ ποίημα αὐτό. Μήπως ἐκεῖ πού καθόταν στὸ γραφεῖο του νὰ εἶπε: Ἄς γράψω ἓνα ποίημα γιὰ τὴν καλαμιὰ. Ἡ μήπως κάποιο συναίσθημά του, κάποια ζωηρὴ ἐντύπωση, ἓνα γεγονός τὸν ὤθησε νὰ γράψῃ τὸ ποίημα;

2) Ποιὰ εἶναι ἡ κεντρικὴ ἰδέα τὴν ὁποία θέλει νὰ ἀναπτύξῃ ὁ ποιητὴς στὸ ποίημά του. Ἐπίσης ποιῆς εἶναι καὶ οἱ δευτερεύουσες ἰδέες τοῦ ποιήματος.

3) Ποιὰ εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ ποιήματος καὶ ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ παίζει τὸ σπουδαιότερο ρόλο.

4) Τίς πράξεις τῶν προσώπων καὶ ποιῆς ἀπὸ αὐτὲς ἐγκρίνετε ἢ ὄχι.

5) Νὰ χαρακτηρίσετε τὰ διάφορα πρόσωπα.

6) Νὰ θρῆτε καὶ τίς ψυχικὲς διαθέσεις τῶν προσώπων καὶ πῶς τίς ἐκδηλώνουν.

3η διδακτικὴ ὥρα. Δάσκαλος. Εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ συζητήσουμε γιὰ τίς ἐργασίες πού εἴπαμε χθές.

Μαρ. Παπαθωμᾶ. Γιὰ τὸ ζήτημα, ποιὸ πράγμα παρακίνησε τὸν Πολέμη νὰ γράψῃ τὸ ποίημά του, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ὁ ποιητὴς πέρασε ἀπὸ κανένα μέρος πού εἶχε καλάμι, θυμήθηκε ὅτι μετὰ τὸ καλάμι πότισαν τὸ Χριστὸ φαρμάκι κι ἔγραψε τὸ ποίημα.

Ἡ ὁμάδα τῆς Μορφ. Στ. Καρατζιοβάλη, Ἐλευθ. Ἀθ. Καραβασίλη καὶ Στ. Χαρκιά, διαβάζει τὴ γνώμη της: «Τὸν Πολέμη τὸν παρακίνησε νὰ γράψῃ τὸ ποίημά του, ἡ συγκίνηση πού δοκίμασε ὅταν ἡ καλαμιὰ τοῦ εἶπε τὰ παράπονά της».

Χρ. Γ. Ματαφτσῆς. Μιλοῦν οἱ καλαμιές;

Ἡ Χαρκιά στὸ Ματαφτσῆ. Βέβαια, δὲ μιλοῦν οἱ καλαμιές Χρῆστο, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς ὅταν γράφουμε ἐκθέσεις δὲ βάζουμε τὰ πράγματα νὰ μιλοῦν;

Ἐπεμβαίνει καὶ ὁ δάσκαλος. Πολλὲς φορές τὸ εἴπαμε Ματαφτσῆ, ὅτι οἱ ποιητὲς καὶ οἱ λογοτέχνες, αὐτοὶ δηλαδὴ πού γράφουν ὠραῖα διηγήματα καὶ ποιήματα, προσωποποιοῦν τὴ φύση, δίνουν ζωὴ στὰ ἄψυχα καὶ τὰ βάζουν νὰ μιλοῦν, νὰ ἀκοῦνε, νὰ αἰσθάνονται κ.λ.π. Ἔτσι καὶ στὸ ποίημα πού διαβάσαμε, ὁ ποιητὴς βάζει τὴν καλαμιὰ νὰ ἀκούη τὰ λόγια τοῦ διαδάτη καὶ νὰ δίνῃ καὶ τὴν ἀπάντησή. Τέτοιο πράγμα δὲ γίνεται στοὺς ἄλλους ἐπιστήμονες. Δὲν μπορεῖ π.χ. ὁ φυσικὸς ἢ ἓνας γεωπόνος νὰ μᾶς πῇ ὅτι ἡ καλαμιὰ

κλαίει, πονεί κ.λ.π. Οί ποιητές όμως και οί λογοτέχνες έχουν αυτό τό δικαίωμα, γιά νά ζωντανεύουν καλύτερα τό λόγο. Γι' αυτό ζητούμε και από σάς όταν γράφετε τήν έκθεσή σας νά προσωποποιήτε και νά δίνετε ζωή στά πράγματα γιά τά όποια γράφετε.

Διαβάζουν έπειτα τή γνώμη τους και οί μαθητές Κοσμάς 'Ι. Οικονόμου και Βασίλ. 'Αθ. Καλαμπάκας: «'Ο Πολέμης είδε τήν καλαμιά παραπονεμένη και έγραψε τό ποίημα».

Διαβάζουν και άλλοι μαθητές τίς γνώμες τους, πού είναι διμοιες περίπου μέ τίς παραπάνω. 'Η τάξη συμφωνεί μέ τή γνώμη τής Παπαθωμιά.

Δάσκαλος. Και πότε λέτε νά έγραψε ό ποιητής τό ποίημα αυτό;

Γεώργ. Η. Κυριαφίνης. 'Εγώ λέω ότι τό χειμώνα έγραψε τό ποίημα, γιατί τό χειμώνα πέφτουν τά φύλλα από τά δέντρα και φαίνονται σά λυπημένα.

'Αννα. Ντουγραμιατζή. 'Εγώ νομίζω ότι δέν πέφτουν τό χειμώνα τά φύλλα τής καλαμιάς. Δέν ξέρω και καλά.

'Αγγ. 'Αγγελίδης. 'Εγώ τό ξέρω καλά. 'Εχομε καλάμια στόν κήπο μας, πού είναι κάτω στό λαγκάδι και τό χειμώνα ξηραίνονται και πέφτουν τά φύλλα.

'Ιωάν. Γ. Χαλουκνιάς. Μπορεί και καλοκαίρι νά τό έγραψε, γιατί τίς φλογέρες πού γίνονται από καλάμια, τό καλοκαίρι τίς παίζομε.

'Αθ. Δ. Μελανδίνος. Τί σχέση έχει ή φλογέρα Χαλουκνιά μέ τό ποίημα; Θαρρώ πώς ξέφυγε από τό θέμα.

Πολλοί. Καθόλου δέν ξέφυγε, αφού και τό ποίημα μιλάει γιά τή φλογέρα.

'Ελευθ. 'Αθ. Καραβασίλη. Μπορεί τή Μεγάλη Παρασκευή νά έγραψε τό ποίημα, όταν είδε τό Χριστό στό σταυρό του και άκουσε τά λόγια του παπα, ότι μέ καλάμι πότισαν τό Χριστό χολή. Συγκινήθηκε από τά πάθη του Χριστού και πήγε στό σπίτι του και έγραψε τό ποίημα.

Συμφωνεί ή τάξη μέ τή γνώμη αυτή τής Καραβασίλη.

Προκειμένου νά άκουσθῆ και ή κεντρική ιδέα του ποιήματος, αναθέτει ό δάσκαλος στη Μαρ. Παπαθωμιά νά διηγηθῆ άλλη μιá φορά τό περιεχόμενό του.

'Η Παπαθωμιά τό διηγείται μέ κάθε λεπτομέρεια.

Δάσκαλος. Και τώρα στην κεντρική ιδέα του ποιήματος.

'Ιωάν. Θ. Γκλάβας. 'Εγώ νομίζω ότι τό ποίημα αυτό είναι περιγραφικό και δέν έχει μέσα καμιά ιδέα. Περιγράφει άπλώς ό ποιητής ότι ή καλαμιά ήταν λυπημένη, γιατί μέ τό καλάμι της πότισαν τό Χριστό χολή. Καμιά ιδέα δέν αναπτύσσει ό ποιητής.

'Ιωάν. Στεργιανόπουλος. 'Εγώ νομίζω Γκλάβα, ότι στό ποίημα αυτό

δέν περιγράφει ὁ ποιητής, ἀλλὰ διηγείται. Μᾶς διηγείται ὅτι εἶδε κάποτε μιὰ καλαμιὰ σὲ μιὰ ἀκροποταμιὰ νὰ κλαίη καὶ νὰ ζητῇ νὰ πνιγῇ στὸ ποτάμι, τὴ ρώτησε γιατί ἦταν τόσο πικραμένη καὶ ἔμαθε τὸ λόγο, τὸν ὅποιον λέγει καὶ σὲ μᾶς.

Γεώργ. Β. Λιόλιος. Δὲ συμφωνῶ μαζί σας. Στὸ ποίημα δὲν ἔχομε οὔτε διήγηση οὔτε περιγραφή, ἀλλὰ ἓνα διάλογο, πού γίνεται ἀνάμεσα στὸν ποιητὴ καὶ τὴν καλαμιὰ. Κάμνει ὁ ποιητής τρεῖς ἐρωτήσεις καὶ ἀκούμε τὴν ἀπάντηση πού δίνει ἡ καλαμιὰ. *Ἄς ἀκούσωμε τί γνώμη ἔχουν καὶ ἄλλοι.

*Ἡ τάξη συμφωνεῖ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Λιόλιου.

Δάσκαλος. Βέβαια διάλογο ἔχομε στὸ ποίημα, ἀλλὰ ἂν τὸ ἐξετάσωμε καλύτερα, θὰ δοῦμε ὅτι οἱ τρεῖς πρῶτες στροφές εἶναι μᾶλλον περιγραφικὲς καὶ μόνο οἱ ἄλλες τρεῖς εἶναι γραμμένες σὲ διηγηματικὴ μορφή.

*Ἡ *Ἄννα Ντουγραματζή, ἐκ μέρους τῆς ἐργατικῆς ἑμάδας Ντουγραματζή, *Ἀναστ. Γ. Γερακά, Δέσπ. Δ. Τερζή καὶ Βασιλικῆς *Ι. Καρατζιοβάλη: Καὶ μεις ἐργασθήκαμε, ἀλλὰ δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε καμιὰ κεντρικὴ ἰδέα στὸ ποίημα.

Καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι μαθητὲς ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη, ὅτι στὸ ποίημα δὲν ἀναπτύσσει ὁ ποιητής καμιὰ κεντρικὴ ἰδέα.

*Ἐλευθ. Γ. Παπαθωμᾶ. Ἐγὼ δὲ συμφωνῶ. Στὸ ἀναγνωστικὸ βρίσκουμε πολλὰ κεφάλαια πού δὲν ἔχουν καμιὰ ἰδέα, γιατί περιγράφουν κάτι. Ἄλλὰ στὰ ποιήματα, πού εἶναι τόσο ωραία καὶ μᾶς κάμνουν πολλές φορές καὶ νὰ κλάψουμε, πάντοτε θὰ ἔχουν μιὰ ἰδέα.

*Ι. Γ. Γκαβογιάννης. Ποῦ τὸ ξέρεις αὐτὸ Ἐλευθερία;

*Ἐλ. Παπαθωμᾶ. Ἐγὼ αὐτὴ τὴ γνώμη ἔχω.

Μ. Παπαθωμᾶ. Μπορεῖ Ἐλευθερία, τὸ ποίημα νὰ μᾶς κάνη καὶ νὰ γελάσουμε.

*Ἀνοίγεται συζήτηση ἂν τὰ ποιήματα περιέχουν πάντοτε μιὰ ἰδέα ἢ ὄχι. Στὸ τέλος καταλήγουν νὰ ἀκούσουν καὶ τὴ γνώμη τοῦ δασκάλου.

Δάσκαλος. Ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν ποιήματα. *Ἄλλα μᾶς φέρνουν χαρά, ἄλλα λύπη, ἄλλα ἐνθουσιασμό, ἄλλα μᾶς κάμνουν νὰ κλάψουμε καὶ ἄλλα νὰ γελάσουμε, ὅπως εἶπε καὶ ἡ Παπαθωμᾶ. Συμφωνῶ ὅμως μὲ τὴ γνώμη τῆς Ἐλευθερίας, ὅτι πάντοτε οἱ ποιητὲς ἐκφράζουν στὰ ποιήματά τους βαθιὰ διανοήματα καὶ ζωηρὰ συναισθήματα καὶ πάντοτε ἐπιδιώκουν κάτι νὰ μᾶς διδάξουν. *Ἄς ἀκούσωμε τώρα καὶ ἄλλους ἂν βρῆκαν κεντρικὴ ἰδέα στὸ ποίημα καὶ ποιὰ ἦταν αὐτή.

*Ι. Στεργιανόπουλος. «Ὅταν βλάψωμε κανένα χωρὶς μάλιστα καὶ νὰ τὸ θέλωμε, πάντοτε ἡ καρδιά μας θὰ εἶναι λυπημένη».

*Ἄννα *Ἀθ. Μαστοροστέργιου. Χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε κανένα δὲ βλάπτουμε.

Ι. Στεργανόπουλος. Νά, ἐδῶ στό ποίημα, ἡ καλαμιὰ δὲν ἤθελε νά κάμη κακό. Δὲν ἤθελε νά ποτίσῃ τὸ Χριστὸ χολή, ἀλλὰ οἱ Ἑβραῖοι πῆραν τὸ καλάμι τῆς καί μ' αὐτὸ τὸν πότισαν τῇ χολῇ καί γι' αὐτὸ ἦταν λυπημένη.

Β. Καλαμπάκας. Σωστά, γιατί καί ἐμεῖς στά παιγνίδια μας, πολλές φορές χτυποῦμε τοὺς ἄλλους καί τοὺς στενοχωροῦμε χωρὶς νά τὸ θέλωμε.

Γεώργ. Π. Κυριαφίνης. «Ὅταν βλέπουμε κανένα λυπημένο πρέπει νά τὸν συμπονοῦμε».

Σταμ. Σαράντη. Ἔχω καί ἐγὼ μιὰ ἰδέα παρόμοια μὲ τοῦ Γ. Κυριαφίνη. «Ὅταν δοῦμε τὸν ἄλλο λυπημένο, λυπούμαστε καί ἐμεῖς».

Ἡ ομάδα τῆς Μορφ. Στ. Καρατζιοβάλη, Ἐλευθ. Ἀθ. Καραθασίλη καί Στερ. Γ. Χαρκιά: «Ὅταν εἴμαστε πολὺ λυπημένοι δὲ λογαριάζομε τῇ ζωῇ μας, ὅπως καί ἡ καλαμιὰ, πού ἀπὸ τῇ μεγάλη τῆς λύπη ζητοῦσε νά πνιγῇ στό ποτάμι».

Δάσκαλος. Ὅστε ἀκούσαμε τρεῖς κεντρικὲς ἰδέες. Μιὰ τοῦ Στεργανόπουλου «ὅταν θλάψωμε ἕναν εἴμαστε καί ἐμεῖς λυπημένοι». Ἄλλες δυό, πού εἶναι περίπου ἴδιες μεταξύ τους ὅτι «πρέπει νά συμπονοῦμε τοὺς λυπημένους» καί μιὰ τῆς τελευταίας ομάδας, ὅτι «ὅταν εἴμαστε πολὺ λυπημένοι δὲ θέλομε τῇ ζωῇ μας». Μὲ ποιὰ συμφωνεῖτε;

Ἡ τάξη συμφωνεῖ μὲ τῇ γνώμῃ τῆς τελευταίας ομάδας.

Δάσκαλος. Μήπως ἔχομε στό ποίημα καί δευτερεύουσες ἰδέες;

Γεώργ. Δ. Παπαστεριανός. Ἀφοῦ δεχτήκαμε σὰν κεντρικὴ ἰδέα ὅτι ἡ ζωῇ μας δὲν ἔχει καμιὰ ἀξία, ὅταν μᾶς βασανίζῃ μιὰ μεγάλη λύπη, τίς ἄλλες ἂς τίς δεχτοῦμε γιὰ δευτερεύουσες ἰδέες.

Συμφωνεῖ καί ἡ τάξη.

Δάσκαλος. Τώρα στά πρόσωπα τοῦ ποιήματος.

Γ. Παπαστεριανός. Στό ποίημα ἔχομε δυὸ πρόσωπα. Τὸ διαβάτη πού εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, ὁ Πολέμης, καί τὴν καλαμιὰ.

Γ. Λιόλιος. Τὸ σωστὸ εἶναι ὅτι τὸ πραγματικὸ πρόσωπο εἶναι ἕνα, μόνον ὁ ποιητής, γιατί ἡ καλαμιὰ εἶναι φυτό. Ἀλλὰ ἀφοῦ οἱ ποιητὲς δέχονται σὰν πρόσωπα καί τὰ φυτὰ καί ἄλλα ἄψυχα, θὰ δεχτοῦμε καί ἐμεῖς πῶς καί ἡ καλαμιὰ εἶναι πρόσωπο.

Χρ. Ματαφτσῆς. Ἔχομε καί ἄλλα πρόσωπα, τὸ Χριστὸ καί τοὺς Ἑβραίους.

Στ. Χαρκιά. Naί, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶναι πρόσωπα θουβά, δὲν παίρνουν μέρος στό διάλογο. Τὰ ἀναφέρει μονάχα ὁ ποιητής.

Μαρ. Β. Μπουμπούρη. Τοὺς Ἑβραίους δὲν τοὺς ἀναφέρει καθόλου ὁ ποιητής.

Νικ. Παραδεισιᾶς. Τὸ καταλαβαίνομε ὁμως, γιατί ὅταν λέῃ «ἔδεσαν

σφουγγάρι, τὸ πότισαν μὲ ξίδι» ξέρομε πῶς οἱ Ἑβραῖοι ἔκαμαν τὶς πράξεις αὐτές.

Δάσκαλος. Ποῖο πρόσωπο πρωταγωνιστεῖ στὸ ποίημα;

Γεώρ. Ν. Σουσάνης. Ἡ καλαμιὰ.

Ἰ. Ἄθ. Τσιολάκης. Ἀνώτερο πρόσωπο ἦταν ἡ καλαμιὰ ἀπὸ τὸν ποιητὴ;

Γ. Σουσάνης. Καὶ θέβαια ἀνώτερο, γιατί ἡ καλαμιὰ ὑποφέρει, αὐτὴ κλαίει καὶ θέλει νὰ πνιγῆ, αὐτὴ ἔπαθε τὸ κακό. Ἄν δὲν τὰ ἔβλεπε ὅλα αὐτὰ ὁ Πολέμης, δὲ θὰ ἔγραφε τὸ ποίημα.

Συμφωνεῖ ἡ τάξη.

Δάσκαλος. Ἄς δοῦμε τώρα καὶ τὶς πράξεις τῶν προσώπων.

Ἐλευθ. Παπαβασιλείου. Ἔχομε μιὰ πράξη στὴν πρώτη στροφή (Διαβάξει τὴ στροφή).

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Ποῦ εἶναι ἡ πράξη; Τὶ ἔκαμε ἡ καλαμιὰ; Μόνο δερνόταν καὶ βογγοῦσε. Βρισκόταν δηλαδὴ σὲ μιὰ κατάσταση χωρὶς νὰ κάμνη τίποτε.

Ἡ Παπαβασιλείου, ξαναδιαβάξει τὴ στροφή καὶ δέχεται τὴ γνώμη τοῦ Ἀγγελίδη.

Ἡ Σταμ. Σαράντη διαβάξει τὴ δεύτερη στροφή.

Ὁ Ἄγγ. Ἀγγελίδης καὶ πάλι ἐπιμένει ὅτι καὶ ἐδῶ δὲν ἔχομε καμιὰ πράξη, γιατί ὁ ποιητὴς λέγει «σὰ νὰ ζητῆ νὰ πέση νὰ πνιγῆ» καὶ ἔχι ἔτι ἔπεσε.

Παίρνουν πολλοὶ τὸ λόγο καὶ δέχεται στὸ τέλος ἡ τάξη ὅτι καὶ στὶς δυὸ στροφές ἔχομε ἀπὸ μιὰ πράξη, ἀφοῦ ἡ καλαμιὰ παραδερνόταν καὶ βογγοῦσε καὶ πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ πνιγῆ.

Ἰ. Στεργιανόπουλος. Ἔχομε καὶ στὴν πέμπτη στροφή τὴν πράξη τῶν Ἑβραίων ποὺ πότισαν τὸ Χριστὸ μὲ ξίδι καὶ χλόη.

Δάσκαλος. Ἐγκρίνετε αὐτὴ τὴν πράξη τῶν Ἑβραίων;

Β. Καλαμπάκας. Μὰ οἱ Ἑβραῖοι πίστευαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ τοὺς χαλάσῃ τὴ θρησκεία τους, γι' αὐτὸ τὸν κυνήγησαν.

Πολλοὶ ἐπιχειροῦν νὰ πειράξουν τὸν Καλαμπάκα.

Ὁ Καλαμπάκας κάπως θυμωμένος: Μὰ ἐγὼ δὲ θέλω νὰ πῶ ὅτι θὰ σταύρωνα τὸ Χριστό. Ἄλλο θέλω νὰ πῶ. Ὅτι ἂν ἔρθῃ καὶ σήμερα ἕνας καὶ θελήσῃ νὰ ἀλλάξῃ καὶ σὲ μᾶς τὸ χριστιανισμό, θὰ τὸν κυνήγησουμε.

Ἐπεμβαίνει ὁ δάσκαλος. Τὴν πράξη αὐτὴ τῶν Ἑβραίων δὲν μπορούμε νὰ τὴ δικαιώσουμε, γιατί πρόκειται γιὰ μιὰ κακὴ πράξη. Καὶ παντοῦ καὶ πάντοτε τὶς κακὲς πράξεις τὶς κατακρίνουμε καὶ τὶς καταδικάζουμε. Φυσικά, ἔπως εἶπε ὁ Καλαμπάκας, ἂν παρουσιασθῇ καὶ σήμερα ἕνας σὰν προφήτης καὶ θελήσῃ νὰ μᾶς χαλάσῃ τὴ θρησκεία μας ἢ νὰ εὐλόγησῃ τὴν πατρίδα μας ἢ ἔτι ἄλλο παραδεχόμεστε γιὰ ἀληθινὸ, ἀσφαλῶς θὰ τὸν καταδιώξουμε. Ἄλ-

λά δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ὁ Χριστὸς, ὅπως τὸ ξέρωμε ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἀπὸ τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, δὲν ἤθελε νὰ χαλάσῃ τὴ θρησκεία τους, ἀλλὰ ἀντίθετα νὰ τὴ διορθώσῃ καὶ νὰ τὴ συμπληρώσῃ. Γι' αὐτὸ δὲ δικαιολογοῦνται οἱ Ἑβραῖοι.

Πολλοὶ μαθητές. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ πράξι τους ἦταν κακὴ. Οἱ Ἑβραῖοι ἦταν ἄνθρωποι ἄπονοι καὶ κακοί.

Δάσκαλος. Ἄς ἐξετάσωμε τώρα καὶ σὲ ποιά ψυχικὴ κατάστασι βρίσκονται τὰ πρόσωπα τοῦ ποιήματος.

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Διαβάζει τὶς τρεῖς πρῶτες στροφές. Ἐδῶ ὁ διαβάτης εἶναι γεμάτος λύπη. Φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια πού λέει στὴν καλαμιὰ.

Κοσμάς Ἰ. Οἰκονόμου. Διαβάζει τὴν ἕκτη στροφή. Καὶ ἐδῶ ἡ καλαμιὰ ἔχει μεγάλη θλίψη.

Στ. Χαρκιά. Καὶ στὴν τέταρτη στροφή βλέπομε τὴ μεγάλη λύπη καὶ τὸν πόνο τῆς καλαμιᾶς.

Δάσκαλος. Ἀλήθεια σὲ ὅλο τὸ ποίημα εἶναι χυμένη μιὰ βαριὰ λύπη, ἕνας πόνος ἀβάσταχτος. Σὲ κάθε σημεῖο τοῦ ποιήματος τὴν πίκρα καὶ τὸν πόνο θὰ συναντήσῃς. Καὶ εἶναι φυσικὸ αὐτό, ἀφοῦ ὁ ποιητὴς συνδέει τὴ ζωὴ τῆς καλαμιᾶς μὲ τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι τὰ ῥήματα «βογγᾶς, λαλεῖ, κλαίει» ἐκφράζουν λύπη. Ἐπίσης τὰ ῥήματα «παραδέρνεσαι, ξεριζώνῃ, σκύθει νὰ πιγῆ» φανερώνουν πονεμένο πρόσωπο. Ἡ ἐρωτηματικὴ λέξι «γιατί» πού τὴν ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητὴς τρεῖς φορές, ἀπὸ λύπη λέγεται. Καὶ οἱ λέξεις «παραπονιάρια, πίκρα, καημιά, ἀναστενάγματα, πικρὴ, πόνου, σταυρὸ, ξίδι, χολή» εἶναι λέξεις πού γεννοῦν στὸν ἄνθρωπο ὅχι εὐχάριστα συναισθήματα, ἀλλὰ τὴ λύπη καὶ τὴν ψυχικὴ δόνησι. Καὶ τὸ ἐπιφώνημα ἄχ! πόνο ἐκφράζει. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλο τὸ ποίημα τοῦ Πολέμη θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ χαρακτηρίσωμε σὰ μιὰ ἔκφρασι δόνησι καὶ θλίψις γιὰ τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ, σὰν ἕνα «ποίημα πόνου».

Δάσκαλος. Τώρα, τὸ αὐριανὸ μάθημα τῆς ἀνάγνωσις, θέλω νὰ τὸ ἀφιερῶσωμε στὴν καλαισθητικὴν ἐξέτασι τοῦ ποιήματος. Θὰ ξαναδιαβάσετε στὸ σπίτι τὸ ποίημα, θὰ τὸ προσέξετε σὰ λογοτέχνες καὶ θὰ προσπαθῆτε νὰ βρῆτε τὸ κάθε στολίδι του. Ποιὰ εἶναι τὰ καλλωπίσματα τοῦ λόγου τὰ ξέρετε, γιατί τὰ λέμε κάθε μέρα. Ἐπίσης ὅσοι θέλουν, ἄς μάθουν τὸ ποίημα ἀπὸ μνήμης. Ἀκόμη θὰ ἤθελα νὰ παρουσιάσετε ὁ καθένας στὴν τάξι καὶ ἀπὸ ἕνα ἰχνογράφημα, παρμένο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος.

4η διδακτικὴ ὥρα. Δάσκαλος. Ἄς δοῦμε τώρα τι παρατηρήσεις μπορούμε νὰ κάμωμε στὸ ποίημα αὐτό, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς λογοτεχνικῆς του ἀξίας.

Στ. Κακαρίκα. Τὸ ποίημα ἦταν γραμμμένο λογοτεχνικά. Μοῦ ἄρεσε πάρα πολὺ. Καὶ περισσότερο ἡ πρώτη του στροφή.

Δάσκαλος. Ποιά ήταν, Κακαρίκα, τὰ καλλωπίσματα τῆς πρώτης στροφῆς, γιὰ νὰ τῆ ξεχωρίσης ἀπὸ τίς ἄλλες;

Στ. Κακαρίκα. Τὰ δυὸ ἐπίθετα «παραπονιάρικα καὶ σύσσωμη» ἦταν δυὸ ὠραῖα στολίδια τῆς στροφῆς. Ἐπειτα ὁ ποιητὴς προσωποποιεῖ τὴν καλαμιὰ, τὴν παρουσιάζει ὡς ἄνθρωπο καὶ τῆ θάζει νὰ παραδέρνεται καὶ νὰ βογγάει.

Ἰ. Θ. Γκλάβας. Ἐγὼ ἔχω νὰ κάμω μιὰ παρατήρηση γιὰ τὸ ἐπίθετο «παραπονιάρικα». Πρῶτα πρῶτα δὲ μοῦ ἄρεσε καὶ τόσο πολὺ, γιὰτὶ ἐμεῖς τὸ «παραπονιάρικα» τὸ λέμε ὅταν θέλωμε νὰ πειράξωμε κανένα καὶ νὰ τὸν κοροϊδέψωμε. Λέμε π.χ. ἄντε καὶ σὺ παραπονιάρικα, ὄλο καὶ γκρινιάζεις. Ἐνῶ ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ συμπονέσῃ τὴν καλαμιὰ. Ἐπειτα εἶπαμε ὅτι ἡ καλαμιὰ δὲν εἶχε μόνο παράπονο. Εἶχε μεγάλο πόνον καὶ καημό. Καὶ ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ βάλῃ ἓνα ἄλλο ἐπίθετο.

Δάσκαλος. Σὰ νὰ ἔχῃς κάποιο δίκιο Γκλάβα, ἀλλὰ μὲ ποιὸ ταιριαστότερο ἐπίθετο θὰ χαρακτήριζε καλύτερα τὴν καλαμιὰ;

Γκλάβας. Μὲ ἓνα ἄλλο ἐπίθετο, ὅπως πικραμένη, κακὸτυχη, πονεμένη, θλιμμένη.

Δάσκαλος. Τὶ γνώμη ἔχει ἡ τάξη στὴν παρατήρηση τοῦ Γκλάβα;

Μερικοὶ δέχονται γιὰ σωστὴ τὴ γνώμη του. Ἄλλοι τὴν ἀποκρούουν, γιὰτὶ, ὅπως λένε, ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ διορθώσωμε τὸν ποιητὴ.

Δάσκαλος. Φυσικὰ δὲν μποροῦμε νὰ τὸν διορθώσωμε. Μποροῦμε ὅμως νὰ ποῦμε τὴ γνώμη μας.

Ἡ Ἄναστ. Γερακά, ζητάει νὰ ἀκούσῃ ἡ τάξη καὶ τὴ γνώμη τοῦ δασκάλου.

Δάσκαλος. Οἱ συγγραφεῖς, παιδιά, καὶ περισσότερο οἱ ποιητές, τὴν κάθε λέξη καὶ τὴν κάθε φράση, τὴν προσέχουν καὶ τὴ ζυγίζουν πρῶτα πολὺ καλὰ καὶ ἔπειτα τὴ γράφουν. Καὶ τὴ λέξη παραπονιάρικα, δὲν τὴν ἔβαλε ὁ Πολέμης τυχαῖα στὸ στίχο του. Κάτι θὰ βρῆκε στὴ λέξη αὐτὴ καὶ τὴν προτίμησε. Ποιὸ ἦταν αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε ὅταν μιλήσωμε γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γράφουν οἱ ποιητές τὰ ποιήματα.

Τὴ στιγμὴ ὅμως αὐτὴ, ποῦ μιλοῦμε γιὰ τὰ ἐπίθετα, ποῦ ὅπως ξέρουμε εἶναι τὰ καλύτερα στολίδια τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τοῦ λόγου, θέλω νὰ ἀκούσω, ἂν γράφατε ἐσεῖς σὲ μιὰ ἔκθεσή σας γιὰ μιὰ καλαμιὰ, ὄχι γιὰ τὴ λυπημένη καλαμιὰ τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ γιὰ μιὰν ἄλλη, μὲ ποιὰ ἐπίθετα θὰ στολίζατε τὸ οὐσιαστικὸ καλαμιὰ;

Κοσμᾶς Οἰκονόμου. Ἐγὼ θὰ τὴν ἔλεγα λυγερόκορμη καλαμιὰ!

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Ἐγὼ, ψηλὴ καὶ περήφανη καλαμιὰ.

Φιλ. Χαριστός. Ἐγὼ θὰ τὴν ἔλεγα ταπεινὴ, ὅπως εἶτε σὲ ἄλλο κεφάλαιο ὁ συγγραφέας καὶ τὴ ροδιὰ.

Στ. Χαρχιά. Ἐγὼ, φουντωτὴ καὶ κιτρινοπράσινη.

Δάσκαλος. Καί τὸ οὐσιαστικὸ «χέρι», μὲ τί ἐπίθετα θά μπορούσατε νά τὸ συντροφέψετε, γιά νά γίνη ἡ φράση πῶς ζωντανή;

Γ. Λιόλιος. Ἐγὼ θά ἔγραφα, εἶχε κάτι χέρια δυνατά καί μπρατσωμένα.

Ἐλ. Παπαδασιλίου. Ἄν ἔγραφα γιά ἓνα γέρο, θά ἔλεγα, χέρια ἀνήμπορα καί γερασμένα.

Γ. Π. Κυριαφίνης. Ἄν εἶχε κρῦο, θά ἔγραφα, τὰ χέρια του ἦταν ξυλιασμένα ἀπὸ τὴν παγωνιά.

Δάσκαλος. Πολὺ καλά. Ἄς ξαναγυρίσουμε στὴν πρώτη στροφή. Ποιά ἄλλη παρατήρηση ἔχετε νά κάμετε;

Οἱ μαθητὲς ἐρευνοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς στροφῆς, ἀλλὰ ὅλοι σιωποῦν.

Δάσκαλος. Γιά προσέξτε τίς λέξεις, «σύσσωμη, παραδέρνεσαι καί ξεριζώνη».

Μ. Παπαθωμᾶ. Εἶναι λέξεις σύνθετες.

Δάσκαλος. Γιά νά δοῦμε, ποιὲς ἄλλες σύνθετες λέξεις ἔχει τὸ ποίημα;

Φιλ. Χαριστός. Καί ἡ λέξη «ἀκροποταμιᾶ» σύνθετη εἶναι.

Δάσκαλος. Ποιὲς λέξεις λέμε σύνθετες;

Δέσ. Τερζῆ. Ὅσες γίνονται ἀπὸ διπλὲς λέξεις.

Δάσκαλος. Οἱ σύνθετες λέξεις τοῦ ποιήματος ἀπὸ ποιὲς λέξεις γίνονται;

Ἰ. Στεργιανόπουλος. Τὸ σύσσωμη, ἀπὸ τὴν πρόθεση σὺν καί τὸ οὐσιαστικὸ σῶμα. Τὸ παραδέρνεσαι, ἀπὸ τὴν πρόθεση παρὰ καί τὸ ρῆμα δέρνομαι. Τὸ ξεριζώνη, ἀπὸ τὴν πρόθεση τῆς δημοτικῆς ξε καί τὸ ρῆμα ριζώνω. Καί τὸ ἀκροποταμιᾶ, ἀπὸ τὰ οὐσιαστικὰ ἄκρη καί ποτάμι.

Δάσκαλος. Καί γιατί προτιμοῦν οἱ λογοτέχνες τίς σύνθετες λέξεις;

Βασίλ. Μαστοροστέργιος. Γιατί, ἔπως εἶπαμε, οἱ σύνθετες λέξεις ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τίς ἀπλές.

Δάσκαλος. Θά ἤθελα νά ἀκούσω καί μερικὲς δικές σας σύνθετες λέξεις.

Ἀκούγονται τὰ σύνθετα: Κακόμοιρος, αἱματοβαμμένος, πικρόλογα, καλοκαίρι, καμπανοχτύπημα, ἀνθωστεφανωμένος.

Δάσκαλος. Σχηματίστε καί μερικὰ σύνθετα μὲ προθέσεις.

Γ. Σουσάνης. Ἀντιγράφω, περιτριγυρίζω, κατακίτρινος, περίλυπος.

Δάσκαλος. Μερικὰ σύνθετα μὲ ἐπίθετα καί οὐσιαστικά.

Ἰ. Θ. Γκλάβας. Καλόκαρδος, ἐρημόσπιτο, φτωχόπαιδο, μεγαλόσωμος, κακότυχος.

Δάσκαλος. Μὲ δυὸ ἐπίθετα.

Ἰ. Σ. Τσιμερίκας. Κοντόχοντρος, μαυροκίτρινος, γαλανόλευκος.

Δάσκαλος. Μερικὰ σύνθετα μὲ δυὸ οὐσιαστικά.

Ἄθ. Δ. Μελανδίνος. Σιδηρόδρομος, χιονόνερο, πετροπόλεμος, μερόνυχτο, ἀετοφωλιά.

Δάσκαλος. Καί μὲ δυὸ ρήματα.

Βασίλ. Ἰ. Καρατζιοβάλη. Ἀνοιγοκλείνω, ἀνεβοκατεβαίνω, τρεμοσβήνω, μπεινοσθαίνω.

Δάσκαλος. Μπορεῖ τώρα ἓνας νὰ δημιουργήσῃ καὶ μιὰ φράση, στὴν ὁποία τὸ ρῆμα τοῦ ποιήματος «ἀνασαίνει» νὰ γίνῃ σύνθετο;

Δημ. Ἀστ. Ράντος. «Εἶδα τὸ γέρο νὰ ἀνεβαίνει τὸν ἀνήφορο καὶ νὰ κοντανασαίνει».

Δάσκαλος. Νὰ ἀκούσωμε καὶ μιὰν ἄλλη φράση, ποῦ νὰ περιέχῃ μιὰ σύνθετη λέξι, μὲ δεῦτερο συνθετικό της τὴ λέξι «καλάμι».

Ἰ. Στεργιανόπουλος. «Ὅλα τὰ παιδιὰ ἀνάβαν φωτιές μὲ ξεροκάλαμα».

Δάσκαλος. Ὠραία. Καὶ μὴ ξεχνᾶτε, τίς σύνθετες αὐτὲς λέξεις νὰ τίς μεταχειρίζεστε καὶ στίς ἐκθέσεις σας. Ἄς ἐξετάσωμε τώρα καὶ τίς ἄλλες στροφές. Γιὰ τὴ δεῦτερη στροφή, τί ἔχουμε νὰ ποῦμε;

Ἄν. Ντουγραματζῆ. Καὶ ἐδῶ ἔχομε μιὰ προσωποποίηση τῆς καλαμιᾶς. Ὁ ποιητὴς τὴν παρουσιάζει ὡς ἄνθρωπο ποῦ θέλει νὰ πνιγῇ στὸ ποτάμι.

Δάσκαλος. Πῶς δημιουργεῖ ὁ ποιητὴς τὴν προσωποποίηση αὐτή;

Ἄν. Β. Κάβρα. Μὲ τὰ ρήματα «σκύβει, σὰ νὰ ζητῇ νὰ πέσῃ νὰ πνιγῇ».

Δάσκαλος. Μάλιστα. Καὶ τὰ ρήματα, ὅπως εἴπαμε δημιουργοῦν καὶ μιὰ κίνηση, ποῦ πάντα ζωντανεύει τὴν ἔκφραση. Νά, ὅπως καὶ ἐδῶ, σὰ νὰ βλέπουμε τὴν καλαμιὰ νὰ ἀπλώνῃ τὰ χέρια της, ἔτοιμη νὰ πέσῃ στὸ ποτάμι. Ἀλλὰ βλέπω ἀκόμη ὅτι στὸ ρῆμα «σκύβει», ἀκολουθεῖ καὶ τὸ ἐπίρρημα «ὀρμητικά», ὅπως καὶ παρακάτω στὸ ρῆμα «ἔδεσαν» τὸ ἐπίρρημα «βιαστικά». Γιατί ὁ ποιητὴς πρόσθεσε κοντὰ στὰ ρήματα καὶ ἀπὸ ἓνα ἐπίρρημα;

Γ. Δ. Παπαστεριανός. Γιατί, ὅπως μᾶς εἴπατε πολλές φορές, τὰ ἐπίρρηματα στολίζουν τὰ ρήματα καὶ δυναμώνουν τὴν ἔννοιά τους, ὅπως καὶ τὰ ἐπίθετα εἶναι τὸ στολίδι τῶν οὐσιαστικῶν.

Δάσκαλος. Ἄς προχωρήσουμε στὴν τρίτη στροφή.

Ἄννα Β. Κάβρα. Ἐγώ, ἐδῶ βλέπω μόνον τὸ ἐπίθετο «λιγνὸ» καὶ τίποτε ἄλλο.

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Καὶ τὸ οὐσιαστικὸ «ἀρμός» πολὺ ὠραῖο εἶναι. Πότε ἄλλη φορὰ ἀκούσαμε αὐτὴ τὴ λέξι; Καὶ τὸ ρῆμα ἀνασαίνει εἶναι πολὺ ἐκφραστικὸ. Βλέπομε τὸ στήθος τῆς καλαμιᾶς νὰ ἀνεβοκατεβαίνει ἀπὸ τὰ ἀναστενάγματα. Ἄλλο τίποτε δὲ βλέπω καὶ ἐγὼ στὴ στροφή αὐτή.

Δάσκαλος. Κάτι ἄλλο πρόσεξα ἐγώ. Σὰς εἶπα ὅτι οἱ λογοτέχνες γιὰ νὰ κáμουν μιὰ φράση πιὸ ἔντονη καὶ παραστατικὴ, τὴν πλουτίζουν μὲ περισσότερα ρήματα, μὲ πολλὰ ἐπίθετα, μὲ διπλὰ ἐπίρρηματα, μὲ ἐπανωτὰ οὐσιαστικά κ.λ.π. Καὶ μάλιστα τὰ ρήματα αὐτὰ καὶ τὰ οὐσιαστικά ἢ τὰ ἐπίθετα, φροντίζουν νὰ εἶναι μεταξὺ τους καὶ συνώνυμα. Δηλαδή νὰ γίνονται ἀπὸ διαφορε-

τικές μὲν λέξεις ἀλλὰ νὰ ἔχουν ὅλες τὴν ἴδια σημασία. "Ὅταν λοιπὸν μιὰ φράση περιέχῃ περισσότερα ῥήματα, ἐπίθετα κ.λ.π. τότε γίνεται ζωηρότερη, ἐκφρατικότερη. Αὐτὸ τὸ τέχνασμα μεταχειρίζεται καὶ ὁ ποιητὴς στὸν τρίτο στίχο τῆς τρίτης στροφῆς. Γράφει: «λαλεῖ καὶ κλαίει μὲ πίκρα καὶ καημό». Δυὸ ῥήματα καὶ δυὸ ἀφηρημένα οὐσιαστικά συνθέτουν τὸ στίχο αὐτό. Καὶ εἶναι λέξεις συνώνυμες μεταξὺ τους. "Ὅ,τι φανερώνει ἢ λέξῃ πίκρα, τὸ ἴδιο φανερώνει καὶ ἢ λέξῃ καημός. "Ὅ,τι ἐκφράζει τὸ ῥήμα κλαίει, τὸ ἴδιο περίπου καὶ τὸ λαλεῖ. Μπορεῖτε τώρα νὰ θρῆτε καὶ σεῖς μερικές συνώνυμες λέξεις;

Παγώνα Ἄθ. Ζιάκα. Βλέπω, κοιτάζω, προσέχω, παρατηρῶ.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Ἐνας ἄλλος νὰ σχηματίσῃ μιὰ πρόταση, μὲ συνώνυμες λέξεις. Γιὰ βασικές λέξεις ἄς πάρουμε τίς λέξεις «σκύλος» καὶ «ξένος».

Ἡ Μ. Παπαθωμᾶ, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τοῦ δασκάλου, σχηματίζει τὴν ἐξῆς φράση: «Ὁ σκύλος ποῦ καθόταν ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα, ἄγριος καὶ θυμωμένος ὅπως ἦταν, μόλις εἶδε τὸν ξένο ποῦ πλησίαζε, ὄρμησε καὶ πήδησε κατεπάνω του, νὰ τὸν ξεσκίση, νὰ τὸν κατασπαράξῃ».

Δάσκαλος. Πολὺ ωραία. Ἀλλὰ βλέπω ὅτι τὴν πρόταση τὴ σχηματίσες σὲ ἀόριστο χρόνο. Καὶ ἐπειδὴ εἶπαμε ὅτι ὁ ἐνεστώτας χρόνος ἐκφράζει ζωηρότερα τίς σκέψεις μας, θὰ ἤθελα τὴ φράση αὐτὴ νὰ τὴ μετατρέψῃς σὲ χρόνον ἐνεστώτα.

Μ. Παπαθωμᾶ. «Ὁ σκύλος ποῦ κάθεται ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα, ἄγριος καὶ θυμωμένος ὅπως εἶναι, μόλις βλέπει τὸν ξένο νὰ πλησίαζῃ, ὀρμιάει, πηδᾷ κατεπάνω του καὶ θέλει νὰ τὸν ξεσκίση, νὰ τὸν κατασπαράξῃ».

Δάσκαλος. Ὡραία. Στὸ δεύτερο ὁμῶς στίχο τῆς στροφῆς ποῦ ἐξετάζοιμε, ἀνακάλυψα καὶ κάτι ἄλλο, ἐκεῖ ποῦ λέει «τὸ κορμί σου τὸ λιγνό». Ὅπως βλέπετε, ἢ ἔκφραση αὐτὴ γίνεται ἀπὸ ἓνα οὐσιαστικὸ «τὸ κορμί» καὶ ἀπὸ ἓνα ἐπίθετο «τὸ λιγνό». Ἐνα ἐπίθετο καὶ ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχοιμε καὶ στὴν πρώτη στροφή «παραπονιάρικα καλαμιὰ» καὶ στὴ δεύτερη στροφή «κούφιο καλάμι» καὶ στὴν τέταρτη «πικρὴ ἐνθύμηση» καὶ στὴν πέμπτη «στεγνὸ σφουγγάρι καὶ στερνὴ χάρη». Σὲ ὅλες ἔχοιμε τὸ οὐσιαστικὸ δευτερόν μὲ ἓνα κοσμητικὸ ἐπίθετο. Μήπως μπορεῖτε νὰ θρῆτε καιμὶὰ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἔκφραση «τὸ κορμί σου τὸ λιγνό» καὶ στίς ἄλλες ἐκφράσεις ποῦ σᾶς εἶπα;

Βρίσκουν ὅτι στὴν πρώτη περίπτωση, ὁ ποιητὴς θάξῃ μπροστὰ τὸ οὐσιαστικὸ καὶ ἔπειτα τὸ ἐπίθετο. Ἐνῶ στίς λοιπὲς προηγείται τὸ ἐπίθετο καὶ ἀκολουθεῖ τὸ οὐσιαστικὸ.

Ἐπειτα, μὲ συζήτηση, ἐπάνω σὲ πολλὰ παραδείγματα, βρίσκουν ὅτι καὶ ἐμεῖς ὅταν μιλοῦμε, συνηθίζοιμε νὰ προτάσωμε στίς ἐκφράσεις μας τὸ ἐπίθετο.

Ὁ δάσκαλος παρουσιάζει καὶ ἄλλα παραδείγματα στὰ ὅποια προτάσσεται τὸ οὐσιαστικὸ καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἐπίθετο καὶ μὲ συζήτηση βεβαιώνεται ἢ τὰ

ξη ότι ή έκφραση γίνεται άρμονικότερη όταν τὸ ἐπίθετο πάρη θέση πίσω ἀπὸ τὸ οὐσιαστικό.

Τὴν ἐπίταξη αὐτὴ τοῦ ἐπιθέτου τὴ βλέπουν οἱ μαθητὲς στὸ ἴδιο ποίημα καὶ σὲ ἄλλα δύο σημεία, ἤτοι στὸ δεύτερο στίχο τῆς τέταρτης στροφῆς «τοῦ πόνου μου τοῦ πρώτου» καὶ στὸν τρίτο στίχο τῆς τελευταίας στροφῆς «καλάμι λυγερὸ».

Τοῦς ὑπενθυμίζει δὲ καὶ πάλι ὁ δάσκαλος, ὅτι στὶς ἐκφράσεις «τὸ κορμί σου τὸ λιγνὸ» καὶ «τοῦ πόνου σου τοῦ πρώτου», ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ ἐπίθετο παίρνει θέση μετὰ τὸ οὐσιαστικό, ἔχομε καὶ τὴν ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου ἄρθρου καὶ τὴν παρεμβολὴ του ἀνάμεσα στὸ οὐσιαστικό καὶ τὸ ἐπίθετο.

Δάσκαλος. Μποροῦμε τώρα νὰ προχωρήσουμε στὴν τέταρτη στροφή, ἣ ἔχει κανέναν νὰ κάμη καὶ ἄλλη παρατήρηση;

Δημ. Ἄστ. Ράντος. Ἔχω νὰ προσθέσω ὅτι στὴν τρίτη στροφή ὁ ποιητὴς προσωποποιεῖ τὴ φλογέρα καὶ τὴ βάζει νὰ κλαίη καὶ νὰ ἀναστενάξῃ σὰν ἄνθρωπος.

Δάσκαλος. Βέβαια. Πῶς δὲν τὴν πρόσεξε καὶ κανέναν ἄλλον τὴν προσωποποίηση αὐτῆ; Καὶ ἀφοῦ ἔγινε πάλι λόγος γιὰ τὶς προσωποποιήσεις, ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ σμιλέψῃ μιὰ ὠραία προσωποποίηση, μὲ τὶς λέξεις τοῦ ποιήματος «ἀγέρι» καὶ «καλαμιὰ»;

Στερ. Χαρκιᾶ. «Ἐνα ἀγέρι, ποὺ δροσερὸ κατέβαινε ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ βουνό, χάιδευε ἀπαλὰ τὰ πράσινα φύλλα τῆς καλαμιᾶς, ποὺ στόλιζε τὴν ἀκροποταμιὰ».

Δάσκαλος. Καὶ μιὰ δικὴ σας προσωποποίηση, ὅπως θὰ τὴ γράφατε σὲ μιὰ ἐκθεσὴ σας.

Κοσμᾶς Οἰκονόμου. «...Φτάσαμε στὸ μέρος τῆς ἐκδρομῆς. Ὅλα τὰ γύρω ἄψυχα χάρηκαν. Δυὸ πανύψηλα πλατάνια, σὰν ἄκουσαν τὶς παιδικὲς φωνές, ἔγειραν τὰ κλαδιὰ τους νὰ μᾶς χαιρετήσουν».

Δάσκαλος. Ὁραία. Καὶ τώρα στὴν τέταρτη στροφή.

Δ. Ράντος. Στὴ στροφή αὐτῆ, ὁ ποιητὴς παρουσιάζει μιὰ ὠραία εἰκόνα.

Δάσκαλος. Νὰ τὴ διαβάσης.

Δ. Ράντος. «Θαρρῶ πῶς βλέπω ἀκόμα ἐκεῖ ἀντικρὺ τὸ Ναζωραῖο ἐπάνω στὸ σταυρὸ του».

Δάσκαλος. Μήπως καὶ οἱ δύο οἱ πρώτοι στίχοι τῆς ἴδιας στροφῆς ἀποτελοῦν τὴν ἴδια εἰκόνα;

Δέχεται ἡ τάξη ὅτι κοντὰ στὸ σταυρωμένο Χριστὸ θρῖσκονται καὶ ἡ καλαμιὰ μὲ τὸν ποιητὴ καὶ ὅλα μαζὶ ἀποτελοῦν μιὰ εἰκόνα.

Δάσκαλος. Ποιὰ λοιπὸν στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὴν εἰκόνα αὐτῆ;

Ἰ. Ἄθ. Τσιολάκης. Ἐνας σταυρὸς, ὁ Ναζωραῖος καρφωμένος στὸ

σταυρό και ἀντικρύ του ή καλαμιά και ό ποιητής πού συζητοῦν.

Δάσκαλος. Ἡ πέμπτη στροφή μέ τί στολίζεται;

“Όλοι σηκώνουν τά χέρια, γιά νά πούν ὅτι και στή στροφή αὐτή ό ποιητής ζωγραφίζει μιá εικόνα, στήν ὁποία βλέπομε τούς Ἑβραίους νά ποτίζουν τό Χριστό μέ ξίδι και χολή.

Δάσκαλος. Πῶς σχημάτισε ό ποιητής τήν εικόνα αὐτή;

Ἐλευθ. Γ. Παπαθασιλείου. Μέ τρεῖς πράξεις τῶν Ἑβραίων: «ἔδεσαν σφουγγάρι», «τό πότισαν μέ ξίδι και χολή», «και τοῦδωσαν νά πιη».

Δάσκαλος. Δηλαδή ή εικόνα αὐτή εἶναι ἀπλή σάν τήν εικόνα τῆς προηγούμενης στροφῆς ή περισσότερο σύνθετη;

Ἐλ. Γ. Παπαθασιλείου. Εἶναι περισσότερο σύνθετη. Ἐκεῖ εἶχαμε τή σταύρωση τοῦ Χριστοῦ και δίπλα τόν ποιητή μέ τήν καλαμιά. Ἐδῶ ἕνας Ἑβραῖος δένει σέ ἕνα ψηλό καλάμι ἕνα στεγνό σφουγγάρι. Ἐνας ἄλλος βουτάει τό σφουγγάρι στό ξίδι και τή χολή. Και ἕνας ἄλλος τό προσφέρει στό Χριστό.

Γ. Λιόλιος. Ἐλευθερία, δέ θά μπορούσε αὐτές τίς τρεῖς πράξεις νά τίς κάμη και ἕνας Ἑβραῖος, ἀντί γιά τρεῖς;

Ἐλ. Παπαθασιλείου. Μποροῦσε. Και ἴσως νά τίς ἔκαμε και ἕνας. Ἄλλα πάλι μοῦ φαίνεται ὅτι ή εικόνα αὐτή εἶναι πιό σύνθετη ἀπό τήν ἄλλη.

Συμφωνεῖ και ή τάξη.

Δάσκαλος. Και γιά τήν τελευταία στροφή τί ἔχομε νά πούμε;

Οἱ μαθητές ξεχωρίζουν στή στροφή αὐτή τό ἐπιφώνημα ἀχ!, τῶ ἐπίθετα «ἔρημη» και «λυγερῶ» και ἄλλη μιá εικόνα τῆς καλαμιᾶς νά βλέπη ἐπάνω σέ κάθε τῆς καλάμι «ἕνα σφουγγάρι σάν ἐκεῖνο».

Δάσκαλος. Μήπως ἔχει νά προσθέση κανένας και τίποτε ἄλλο πού δέν προσέξαμε;

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Νομίζω ὅτι, ὅτι ὠραῖο εἶχε τó ποίημα, τó θρήκαμε.

Δάσκαλος. Ἐγῶ πρόσεξα ὅτι κάτι μᾶς ξέφυγε. Ἐκεῖ στόν τέταρτο στίχο τῆς τελευταίας στροφῆς τοῦ ποιήματος, ό ποιητής γράφει: «κι ἔλη τήν πίκρα τῆς χολῆς μου πίνω». Ἡ χολή βέβαια, ὅσο πικρή κι ἄν εἶναι, πίνεται, γιατί εἶναι ὑγρό. Ἡ πίκρα ὅμως τῆς χολῆς δέν πίνεται, γιατί εἶναι μιá ἔννοια ἀφηρημένη. Ἐτσι ό ποιητής ἔχει ἐδῶ μιá μεταφορική ἔκφραση. Ἀντί νά πῆ «εἶμαι πικραμένη» λέγει «πίνω τήν πίκρα τῆς χολῆς μου».

Και θά ἤθελα, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, νά κάμωμε και ἔμεις μιá προσπάθεια, νά σχηματίσουμε μιá τέτοια μεταφορά. Τό σταυρικό π.χ. θάνατο τοῦ Χριστοῦ, πῶς θά μπορούσαμε νά τόν παρουσιάσωμε μέ μιá ἔκφραση μεταφορική;

Ἀκούονται διάφορες φράσεις. Ἀνάμεσα στίς ἄλλες και οἱ ἐξῆς:

Ἰ. Γκλάβας. «Χαίρονται οἱ Ἑβραῖοι γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Ἡ καρδιά ἡμῶς τῆς μάνας ραγίζεται, ὅταν βλέπη τὸ παιδί της νὰ σβήνη ἐπάνω στὸ σταυρό».

Δάσκαλος. Θαυμάσιες, οἱ δυὸ αὐτὲς προτάσεις σου, Γκλάβα. Ἡ δεύτερη μάλιστα περιέχει ἀντὶ γιὰ μιὰ, δυὸ μεταφορές, πού τὶς δημιουργήσαν τὰ ρήματα «ραγίζεται» καὶ «σβήνη». Ὅπως ραγίζεται π.χ. ἕνας τοῖχος, ἀπὸ ἕνα σεισμό καὶ ὅπως σβήνει ἡ φλόγα ἐνὸς κεριοῦ, ἔτσι ραγίσθηκε καὶ ἡ καρδιά τῆς μάνας ἀπὸ τὸν πόνο καὶ ἔσθησε καὶ ἡ ζωὴ τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ. Στὴν πραγματικότητα οὔτε οἱ καρδιές ραγίζονται ἀπὸ τὸν πόνο, οὔτε ἡ ζωὴ μας σβήνει, γιὰτὶ δὲν εἶναι κερὶ. Οἱ ἐκφράσεις εἶναι μεταφορικές. Ἄλλὰ μὲ αὐτὲς εἶδατε πόσο ωραιότερος γίνεται ὁ λόγος. Ραγίσθηκε ἡ καρδιά, ἀντὶ πόνεσε. Ἐσθησε ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ πέθανε. Τὸ «πόνεσε» καὶ «πέθανε» εἶναι λέξεις καὶ ἐκφράσεις κοινές, πού τὶς ἀκοῦμε κάθε μέρα.

Ὁ Γκλάβας μάλιστα, ἴσως καὶ χωρὶς νὰ τὸ θελήσῃ, μὲ τὴν πρώτη πρότασή του, δημιούργησε καὶ ἕνα ἄλλο σχῆμα τοῦ λόγου, τὴν ἀντίθεση. Στὴν πρώτη πρόταση λέγει ὅτι οἱ Ἑβραῖοι χαίρονται γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Στὴ δεύτερη ὅτι ἡ μίανη θλίβεται. Ἔτσι μὲ τὴν ἀντίθεση αὐτή, δυναμιώνει πιὸ πολὺ ὁ πόνος τῆς μάνας καὶ ἡ δική μας λύπη γιὰ τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπίσης ἔχω νὰ προσθέσω καὶ κάτι ἀκόμα. Βλέπω ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπαναλαμβάνει τρεῖς φορές τὴν ἐρωτηματικὴ λέξη «γιατί». Γιατί καλαμιὰ βογγᾶς; Γιατί κάθε σου καλάμι σκύβει νὰ πέσῃ νὰ πινηγῇ; Γιατί ἡ φλογέρα κλαίει μὲ πίκρα καὶ καημό; Καὶ ἤθελα νὰ σᾶς ξαναθυμίσω, γιὰ νὰ τὸ ἐφαρμόξετε καὶ σεῖς στὶς ἐκθέσεις σας, ὅτι οἱ συγγραφεῖς, γιὰ νὰ μᾶς κάμουν νὰ προσέξουμε κάτι ἢ γιὰ νὰ κάμουν πιὸ δυνατὴ μιὰ ἰδέα ἢ ἕνα συναίσθημά τους, ἐπαναλαμβάνουν μιὰ λέξη ἢ μιὰ ἐκφρασὴ τους πολλὰς φορές. Ὅπως καὶ ἐδῶ, μὲ τὴν ἐπανάληψη τῆς λέξης «γιατί», θέλει νὰ ἐντυπώσουμε καλύτερα τὸ συναίσθημα τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψης πού δέρνει τὴν καλαμιὰ.

Καὶ τὸ τελευταῖο πού παρατήρησα στὸ ποίημα εἶναι αὐτὸ πού κρύβουν οἱ ἐκφράσεις: «στ' ἀγέρι», «στὴν ἐρημιὰ», «στὴν ἀκροποταμιὰ», «μὲς στὸ ποτάμι», «ἐκεῖ ἀντικρὺ», «ἐπάνω στὸ σταυρό του».

Ἰ. Στεργιανόπουλος. Τὸ κατάλαβα πρὶν νὰ μᾶς τὸ πῆτε. Καὶ θὰ ἔπρεπε καὶ κάποιος ἀπὸ μᾶς νὰ τὸ προσέξῃ αὐτό. Γιατὶ καὶ ἄλλες φορές εἴπαμε, ὅτι οἱ συγγραφεῖς πάντοτε μιλοῦν γιὰ τὸ μέρος ὅπου βρίσκεται τὸ πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο γράφουν καὶ γιὰ τὸν τόπο ὅπου συμβαίνει μιὰ πράξη πού περιγράφουν.

Δάσκαλος. Αὐτὸ ἤθελα νὰ πῶ καὶ ἐγώ. Καὶ πῶς τὸν εἴπαμε αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἐκφρασης;

Ἄναστ. Γερακᾶ. Τὸν εἴπαμε «τοποθέτηση τῶν πραγμάτων».

Δάσκαλος. Τελειώνομε ἔτσι τὴν καλολογικὴ ἐξέταση τοῦ ποιήματος. Νομίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἐρῆκαμε ὅλα τὰ καλλωπίσματά του, πού οἱ λογοτέχνες τὰ λένε καὶ σχήματα τοῦ λόγου. Καὶ ἤθελα νὰ σᾶς ρωτήσω. Πῶς σᾶς φάνηκε τὸ ποίημα γενικά;

Ἰ. Θ. Γκλάβας. "Ὅλο τὸ ποίημα ἦταν ἓνα λογοτέχνημα. Καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ πρώτη στροφή ἦταν ἡ καλύτερη.

Ν. Μπουμπούρης. Ἐμένα μου ἄρεσε περισσότερο ἡ πέμπτη στροφή.

Στ. Τσιμερίκx. Ἐγὼ ἐρίσκω καλύτερη τὴν τέταρτη στροφή. Καὶ ἐξηγεῖ τὸ λόγο.

Βασίλ. Τσόμπανος. Καὶ ἐγὼ τὴν τέταρτη στροφή ἐρῆκα γιὰ καλύτερη.

Ἡ Μορφ. Στ. Καρατζιοβάλη, τὴ δευτέρη στροφή.

Ὁ Δημ. Γ. Σαράντης, τὴν τρίτη.

Οἱ Μαστοροστέργιος, Μελανδίνος, Ἀγγελίδης, Οἰκονόμου καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ πρώτη στροφή ἦταν ἡ λογοτεχνικότερη.

"Ἦστερα ἀπὸ συζήτηση συμφωνεῖ ἡ τάξη ὅτι λογοτεχνικότερα γραμμένα ἦταν ἡ πρώτη στροφή, ἔπειτα ἡ δευτέρη, ἔπειτα ἡ τέταρτη, ἡ πέμπτη, ἡ τρίτη καὶ τελευταία ἡ ἕκτη.

Δάσκαλος. Ἀπὸ τίς ἐκφράσεις, ποιές ἦταν οἱ καλύτερες;

Κ. Οἰκονόμου. Τὸ «μοναχὴ βογγᾶς στὴν ἐρημιά».

Στ. Χαρκιά. «ἡ φλογέρα λαλεῖ καὶ κλαίει μὲ πίκρα καὶ καημό».

Δέσπ. Τερζῆ. «κι ἀπ' τὸ κορμί σου τὸ λιγνὸ κοιμμένη».

Χρ. Ματαφτσῆς. Τὸ «σύσωμη παραδέρνεσαι στ' ἀγέρι».

Στερ. Ἰ. Κυριαφίνης. «σὰ νὰ σέ ξεριζώνη κάποιος χέρι».

Μαρ. Ἀθ. Ἀτζιαμῆ. Τὸ «στεγνὸ σφουγγάρι».

Δάσκαλος. Καὶ ἀπὸ τίς ξεχωριστὲς λέξεις, ποιὰ ἦταν ἡ ὠραιότερη, ἡ ποιητικότερη;

Ἰ. Γ. Γκαβογιάννης. Τὸ ρῆμα «βογγᾶς».

Ἰωάν. Σ. Τσιμερίκx. Οἱ λέξεις «ἀκροποταμιὰ» καὶ «ξυλιάζει».

Δάφνη Γ. Τσιολάκη. Τὸ ἐπίθετο «σύσωμη».

Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Ἐγὼ λέγω ὅτι καλύτερη λέξη εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ «ἀρμός» πού δὲν τὸ ἄκουσα καὶ ἄλλη φορά.

Δάσκαλος. Ἡ ὥρα ὅμως πέρασε καὶ θὰ συνεχίσουμε καὶ αὔριο.

5η διδακτικὴ ὥρα.

Τεχνικὴ τοῦ ποιήματος.

Δάσκαλος. Ἦθελα νὰ σᾶς ρωτήσω. Τί διαφέρουν τὰ ποιήματα ἀπὸ τὰ ἄλλα τὰ διηγῆματα, πού οἱ συγγραφεῖς τὰ λένε πεζὰ ἢ πεζογραφήματα;

Δημ. Ἄστ. Ράντος. Τὰ ποιήματα τὰ γράφουν μὲ στροφές καὶ στίχους, ἐνῶ τὰ διηγήματα γράφονται ὅπως μιλοῦμε μεταξύ μας.

Δάσκαλος. Γιὰ προσέξτε τὶς στροφές καὶ τοὺς στίχους, νὰ δοῦμε ἔχουν καμιά τάξη ἢ μήπως γράφει ὁ ποιητὴς τὸ ποίημα χωρὶς προσοχή καὶ τέχνη;

Β. Ἄθ. Καλαμπάκας. Παρατηρῶ ὅτι κάθε στροφή ἔχει ἀπὸ τέσσε-
ρεις στίχους.

Ἄθ. Ἰ. Σανιώτης. Στὴν πρώτη στροφή, ὁ 1ος καὶ 3ος στίχος ἔχουν τὴν ἴδια κατάληξη. Ἐπίσης τὴν ἴδια κατάληξη ἔχουν καὶ ὁ 2ος καὶ 4ος στίχος.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σὲ ὅλες τὶς στροφές. Γιὰ μετρήστε καὶ τὶς συλλαβές κάθε στίχου;

Ὁ Γ. Σουσάνης, μετράει τὶς συλλαβές τοῦ 1ου στίχου καὶ τὶς βρί-
σκει δέκα.

Ὁ Φιλ. Χαριστός, μετράει τὶς συλλαβές τοῦ 2ου στίχου καὶ τὶς βρί-
σκει ἔντεκα.

Μετροῦν καὶ τὶς συλλαβές τῶν στίχων τῶν ἄλλων στροφῶν καὶ βλέ-
πουν ὅτι κάθε 1ος καὶ 3ος στίχος εἶναι δεκασύλλαβος καὶ κάθε 2ος καὶ 4ος
ἐνδεκασύλλαβος.

Δάσκαλος. Τί λοιπὸν παρατηροῦμε;

Κ. Γ. Ταμπάκης. Τὸ ποίημα εἶναι γραμμμένο μὲ τέχνη. Φρόντισε ὁ
ποιητὴς, ὁ 1ος καὶ 3ος στίχος νὰ ἔχουν τὴν ἴδια κατάληξη καὶ ἴσες συλλα-
βές, ὅπως ἴσες συλλαβές καὶ ἴδια κατάληξη ἔχουν καὶ ὁ 2ος καὶ 4ος στίχος.

Δάσκαλος. Μάλιστα, οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι ἰσοσύλλαβοι καὶ ὁμοιοκατά-
ληκτοι.

Καὶ τώρα μπορούμε νὰ ἀπαντήσουμε καὶ στὴν παρατήρηση πού ἔκα-
με ὁ Ἰ. Γκλάβας, γιὰ τὸ ἐπίθετο «παραπονιάρα». Μήπως ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ
πού εἶπαμε γιὰ τὴν τέχνη μὲ τὴν ὁποία γίνονται τὰ ποιήματα, κατάλαβε κα-
νένας, γιατί ὁ ποιητὴς ἔβαλε τὸ ἐπίθετο «παραπονιάρα» ἀντὶ γιὰ ἄλλη λέξη,
σὰν τὶς μετοχές «πικραμένη, πονεμένη, θλιμμένη» πού πρότεινε ὁ Γκλάβας;

Καὶ ἐπειδὴ ὅλοι οἱ μαθητὲς σιωποῦν, τοὺς προτρέπει ὁ δάσκαλος νὰ με-
τρήσουν τὶς συλλαβές ἀπὸ τὴ λέξη «παραπονιάρα» καὶ τὶς συλλαβές τῶν λέξεων
τοῦ Γκλάβα.

Ἡ Δέσπ. Ν. Κατερνάρη, μετράει καὶ βρίσκει πεντασύλλαβη τὴ λέξη
τοῦ ποιητῆ καὶ τετρασύλλαβες καὶ μιὰ τρισύλλαβη τὶς λέξεις τοῦ Γκλάβα.

Δάσκαλος. Τί θὰ γινόταν λοιπὸν ἂν, ἀντὶ τὴ λέξη παραπονιάρα, ἔλε-
γε π.χ. θλιμμένη καλαμιά;

Ἐλευθ. Γ. Παπαβασιλείου. Θὰ ἔχανε ὁ στίχος τὴν ἰσοσυλλαβία του.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Γι' αὐτὸ ὁ ποιητὴς προτίμησε τὸ ἐπίθετο «παρα-
πονιάρα».

Γ' Ἐφαρμογή

Γίνεται κατόπι ἀναπαράσταση τοῦ ποιήματος μὲ διαλογικὴ ἀπαγγελία. Ἡ Στ. Κακαρίκα στὸ ρόλο τοῦ διαβάτη καὶ ἡ Ἐλ. Παπαβασιλείου στὸ ρόλο τῆς καλαμιᾶς, ἀναπαρασταίνουν τὴ στιχομυθία ἢ ὅποια διεξήχθηκε μεταξὺ τῶν δύο προσώπων, ἀπαγγέλλοντας ἀπὸ μνήμης, κάθε μιὰ τὸ μέρος τῆς, μὲ τὸν κατάλληλο χρωματισμὸ τῆς φωνῆς καὶ μὲ τὴν ἴδια συναισθηματικὴ κατάσταση καὶ συγκίνηση, στὴν ὅποια θρίσκονταν καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ ποιήματος.

Ἐπειτα κάθε μαθητὴς ἐπιδεικνύει στὴν τάξη τὸ ἰχνογράφημά του. Ὁ Ἀγγελίδης παρουσίασε τὸ Χριστὸ σταυρωμένο. Ὁ Σανιιώτης ἰχνογράφησε τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴ βάση τοῦ σταυροῦ πολλοὺς Ἰουδαίους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους σηκώνει τὸ καλάμι μὲ τὸ σφουγγάρι. Ὁ Π. Ἰ. Παπαγεωργίου, τὸ διαβάτη νὰ ρωτήσῃ τὴν καλαμιὰ γιατί εἶναι παραπονεμένη. Ὁ Ἰ. Γ. Κυριαφίνης, μιὰ καλαμιὰ δίπλα σὲ ἕνα ποτάμι. Ὁ Ν. Παραδεισᾶς τὴ σταύρωση καὶ ἀπέναντι μιὰ καλαμιὰ. Καὶ οἱ Δ. Ν. Κατερνάρη, Γ. Ἰ. Κυριαφίνης, Μαρ. Ἀθ. Παπασαραφίανου καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἄλλα παραπλήσια ἰχνογραφικὰ σχεδιάσματα.

Ἡ τάξη βρῆκε γιὰ καλύτερο ἰχνογράφημα τοῦ Ν. Παραδεισᾶ.

Καὶ τελειώνει ἡ διδασκαλία, μὲ τὴν τελευταία ἐρώτηση τοῦ δασκάλου: Ποιὰ ἀπὸ ὅλα τὰ καλλωπίσματα τοῦ ποιήματος ἦταν τὸ καλύτερο;

Πολλοὶ μαθητὲς λέγουν ὅτι τὸ καλύτερο ἦταν οἱ εἰκόνες τοῦ ποιήματος.

Δάσκαλος. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγώ, τὸ τελευταῖο πού θὰ ζητοῦσα ἀπὸ σᾶς, εἶναι νὰ στολίσετε τίς ἐκθέσεις σας τῆς παραπάνω Πέμπτης, μὲ εἰκόνες. Οἱ ἐκφράσεις σας δηλαδὴ νὰ εἶναι τέτοιες, πού νὰ νομίζουμε ὅτι βλέπομε σὰ σὲ ζωγραφιὰ τὰ πράγματα πού θὰ περιγράφετε. Θὰ περιμένω νὰ δῶ ποιὸς θὰ σημειώσῃ τὴ μεγαλύτερη ἐπιτυχία.

Βραστὰ 12 Φεβρουαρίου 1937».

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

«Ὑποδειγματικὴ διδασκαλία ἀνάγνωσης.

Τάξη Ε' καὶ Στ'.

Μεθοδικὴ ἐνότητα, τὸ κεφάλαιο «οἱ ἔσχατοι γίνονται πρῶτοι» ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Στ' Δημοτικοῦ, τοῦ «Ὁργανισμοῦ ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων, σελ. 69—74.

Σημείωση. Ἡ διδασκαλία στηρίζεται στὴ διδακτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐργα-

σίας, στο ψυχολογικό φαινόμενο της μάθησης και στο μεθοδικό μέσο της συζήτησης. Τη συζήτηση τή διευθύνει ο δάσκαλος.

Α' Παρατήρηση και περιγραφή

Μετά το πέρας της διδασκαλίας του προηγούμενου αναγνωστικού κεφαλαίου, διαβάσει ο δάσκαλος υποδειγματικά, ελόκληρο το κεφάλαιο, ενώ οι μαθητές με ανοιχτά τα βιβλία τους παρακολουθούν το διάβασμα. Μπορεί το κεφάλαιο να το διαβάσουν και οι μαθητές με φωναχτή ή σιωπηρή ανάγνωση.

«Οί έσχατοι γίνονται πρώτοι.

Ἡ μάχη μόλις είχε τελειώσει' τὸ σύνταγμα θάδιζε σὲ μιὰ μικρὴ κοιλάδα, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες ἦτανε πολὺ κουρασμένοι.

Στοὺς λόχους ἔβλεπε κανεὶς πολλοὺς μὲ πρόχειρους ἐπιδέσιμους' ἄλλος θάδιζε ἔχοντας γιὰ στήριγμα τὸ ὄπλο του' ἄλλος εἶχε τὸ κεφάλι του δεμένο μὲ κουρελιασμένο μαντίλι, πὺ ἔσταζε αἷμα' οὔτε τραγοῦδα οὔτε κουβέντες ἀκούγονταν' ἤμαστε ὅλοι κατάκοποι.

Ὅταν πλησιάζαμε στὴν κατασκήνωση, εἶδα ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ μας νὰ σέρνεται, παρὰ νὰ περπατῆ, τὸ στρατιῶτη Γιάννη Καραφωτιά, γνωστὸ σ' ὅλο τὸ λόχο γιὰ τὴν ἀσκήμα του. Ἦταν ἕνας παράξενος Ρουμελιώτης, πὺ ξεχώριζε γιὰ τὴ φοβερὴ δύναμή του καὶ τὴν ἀγαθὴ καρδιά του' ἦταν ἱπποκόμος ἑνὸς λοχαγοῦ.

Ὁ Καραφωτιάς ἦταν πολὺ συλλογισμένος' πάντα λιγδλόγος, παρατηροῦσε μὲ προσοχὴ τοὺς λόχους μας, σὰ ν' ἀναζητοῦσε κάποιον.

— Κύριε, εἶπε σ' ἕνα νεαρὸ ἀξιωματικό, πὺ εἶναι ὁ λοχαγός μου;

Ὁ ἀξιωματικός δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε. Ὁ Καραφωτιάς πλησίασε ἄλλον ἀξιωματικό, ἀλλὰ κι ἐκεῖνος δὲν εἶπε λέξη.

Τότε μ' ἄρπαξε ἀπὸ τὸ χέρι λέγοντας:

— Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πὺ εἶναι ὁ λοχαγός μου; γιατί δὲ φαίνεται;

Ἐγὼ σιωποῦσα, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι. Γνωρίζαμε πόσο ἀφοσιωμένος ἦταν ὁ Καραφωτιάς στὸ λοχαγὸ του.

— Θεέ μου, εἶπε, μήπως εἶναι πληγωμένος;

Ἡ ἴδια σιωπὴ, κανένας δὲν ἤθελε νὰ τοῦ φανερώσῃ πρῶτος τὴ θλιβερὴ εἴδηση.

Στὸ τέλος ὁ Καραφωτιάς ἔμαθε ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τί συνέβη. Ὁ λοχαγός του ἔπεσε ἀπὸ μιὰ σφαῖρα κι ἀπὸ τότε κανεὶς δὲν τὸν εἶδε πιά!

Μπορεῖ νὰ τὸν σήκωσαν νοσοκόμοι... Μπορεῖ νάμεινε στὸν τόπο... Κανεὶς δὲν ἤξερε τὴν ἀλήθεια.

Ὁ Καραφωτιάς τρικλίζοντας τραβήχτηκε ἀπὸ μᾶς, κάθισε στὴ μέση

τοῦ ὁρόμου κι ἐκεῖ ἔμεινε ἀπολιθωμένος ἀπὸ τὴ θλίψη του.

Ὁ Λέων —ὁ σκύλος τοῦ συντάγματος— πῆγε κοντά του καὶ τούγλειφε τὰ χέρια· ἀκόμα καὶ τὰ χεῖλια του ἔγλειφε· αὐτὸς ὅμως δὲν κατάλαβε τίποτε ἀπ' αὐτά.

Δυσανεστημένος ὁ Λέων ἄρχισε νὰ τὸν γαβγίζῃ καὶ ὅταν καὶ σ' αὐτὸ δὲν ἀποκρίθηκε ὁ στρατιώτης, ἐκεῖνος ζάρωσε τὴν οὐρά του κι ἀκολούθησε τὸ στρατό.

Στὴ σκηνή μας φωτιζόμαστε μὲ κεριά· ἦτανε μιὰ νύχτα ὑγρὴ καὶ πυκνὴ ὀμίχλη σκέπαζε τὰ πάντα. Ἐαπλωθήκαμε σιωπηλοὶ στὰ κρεβατάκια τῆς ἐκστρατείας. Εἶχε περάσει μιὰ ὥρα, ὅταν τὸ πανὶ τῆς σκηνῆς ἀνασηκώθηκε καὶ παρουσιάστηκε ὁ Καραφωτιάς μὲ τὸ πελώριο ἀνάστημά του. Ἦτανε πατριώτης μου κι εἶχε θάρρος μαζί μου.

— Τὶ θέλεις, Γιάννη; τὸν ρώτησα.

— Τὸν ἀναζήτησα σ' ὅλα τὰ χειρουργεῖα καὶ πουθενὰ δὲν εἶναι.

Κατάβαλα, πὼς μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ λοχαγὸ του.

— Καὶ τώρα τί θέλεις;

— Τὸ περίστροφό σας, κύριε ἀξιωματικέ.

— Τὸ περίστροφό μου;... Κι ἀνασηκώθηκα στὸ κρεβάτι μου.

— Μάλιστα, τὸ περίστροφό σας.

— Καὶ τί τὸ θέλεις;

— Θὰ πάω...

— Ποῦ θὰ πᾶς; λέγε καθαρά!...

— Τὸν ἀξιωματικό μου!... Τὸ λοχαγὸ μου πρέπει νὰ βῶ.

— Ἀνόητε! Κατάλαβε ἐπὶ τέλους, ὅτι ἀφοῦ ἔμεινε ἐκεῖ, αὐτὸ σημαίνει, ὅτι οἱ ἐχθροὶ κυρίεψαν τὸ λόφο.

— Τὸ κατάλαβα.

— Δὲν μπορεῖς λοιπὸν νὰ πᾶς ἐκεῖ.

— Σωστά... Ἀλλὰ δώστε μου τὸ περίστροφό σας.

— Μὰ ἑλληνικά σου μιλῶ. Δὲν μπορεῖς νὰ πᾶς ἐκεῖ. Ἐκεῖ εἶναι πιά ἐχθροί.

— Μάλιστα... Δὲν μπορῶ!... Ἀλλὰ θὰ πάω!... Ἀφοῦ οἱ ἄλλοι τὸν ἄφησαν... Τὶ νὰ γίνῃ!

Κι ἀφοῦ γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Καραφωτιάς εἶπε τόσα πολλὰ, εἶδε τὸ περίστροφό μου κρεμασμένο ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρεβάτι μου, ρίχτηκε μὲ ὀρμὴ καὶ τὸ ἄρπαξε.

— Ἐχετε γειά! Φώναξε.

Καὶ πρὶν καλὰ καλὰ νὰ καταλάβω τί ἔγινε, ὁ Καραφωτιάς χάθηκε. Ὅταν πετάχτηκα ἔξω ἀπὸ τὴ σκηνή, ἦταν πιά μακριά. Ἡ ὀμίχλη τὸν ἔκρυ-

θε. Καί μοναχά τὰ θαριά θήματά του ακούγονταν στο σκοτάδι τῆς νύχτας...

Ὁ Καραφωτιάς πέρασε ἀπὸ τίς προφυλακές μας' οἱ σκοποὶ τὸν γνώριζαν καλὰ καὶ δὲν ἀπόρησαν διόλου, ὅταν τοὺς εἶπε τὸ σχέδιό του.

— Περύεργος εἶσαι! Τοῦ εἶπε ἓνας σκοπός. Καὶ πῶς θὰ τὸν ξεχωρίσης μέσα σ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι; ἐκεῖ εἶναι πολλοὶ ξαπλωμένοι.

— Καὶ τὰ σπύρτα γιατί τάχομε; ἔχω ἄφθονα μαζί μου.

Καὶ τράβηξε τὸ δρόμο του. Οἱ στρατιῶτες τοῦ εἶχαν διηγηθῆ ποῦ ἔγινε ἡ μάχη, ποῦ πληγώθηκε ὁ λοχαγός του, ποῦ ἔπεσε καὶ ποῦ κείτεται ἴσως ἀκόμη, ἂν οἱ ἐχθροὶ δὲν τὸν ἀποτελείωσαν.

Τρεῖς ὥρες γύριζε ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ Καραφωτιάς. Συχνὰ ἔχανε τὸ δρόμο του, προχωροῦσε ἀργά, ἀκροαζόταν προσεκτικὰ μήπως ἀκούσῃ στεναγμούς πληγωμένων ἢ ἑμιλίες ἀπὸ ἐχθρικό στρατόπεδο! Τίποτε ὅμως δὲν ἄκουσε' μόνο σὲ μιὰ βουνοπλαγιά ξεχώρισε νὰ τρεμοσβήνουν μερικὰ φῶτα.

— Κατασκίηση ἐχθρική... σκέφτηκε ὁ Καραφωτιάς καὶ σταμάτησε. Ἐκρυψε τὰ σπύρτα στὸν κόρφο του, γιὰ νὰ μὴ βραχοῦν, ἔπεσε στὴ γῆ καὶ σύρθηκε πρὸς τὰ ἔμπρός. "Ὅσο προχωροῦσε, τόσο οἱ δυσκολίες γίνονταν περισσότερες. Τὸ λασπωμένο χῶμα τὸν ἐμπόδιζε νὰ προχωρήσῃ. Στὸ τέλος δὲν μπόρεσε νὰ κρατηθῆ καὶ κυλίστηκε πίσω.

Ἄκουσαν τὸ θόρυβο οἱ σκοποὶ' ἓνας μάλιστα πυροβόλησε στὴν τύχη κι ὁ Γιάννης ἄκουσε μιὰ σφαῖρα νὰ πέφτῃ στὴ λάσπη.

Ὁ Γιάννης ἀναθε μὲ προσφύλαξῃ σπύρτα κι ἐξέταζε μὲ προσοχὴ τὰ γαλόνια τῶν ξαπλωμένων νεκρῶν. Ὁ ἄφοβος στρατιώτης ἔψαχνε χωρὶς νὰ κουράζεται, ἀναζητώντας τὸ λοχαγό του. Δὲν ἔχανε τὴν ἐλπίδα του' κι αὐτὴ τοῦδινε θάρρος καὶ δύναμη.

"Ἰστέρα ἀπὸ τρεῖς ὥρες θρέθηκε μπροστὰ σ' ἓναν ἐτοιμοθάνατο ἀξιωματικό' ἦταν ὁ λοχαγός του, μὲ τόνα πόδι σπασμένο καὶ μιὰ σφαῖρα στὴν πλάτη.

Τὴν αὐγὴ οἱ σκοποὶ μας εἶδαν μέσα στὴν ὀμίχλη ἓναν ἄγνωστο νὰ πλησιάζῃ. Ἐνας ἐτοιμαζόταν νὰ πυροβολήσῃ, ὅταν ἀκούστηκε μιὰ ἀδύνατη, κουρασμένη καὶ βραχνή φωνή:

— Μὴ ρίξῃς!... Δικός σας!... Φέρνω τὸ λοχαγό!...

Ὅλο τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο ὁ γενναῖος στρατιώτης τὸ πέρασε φορτωμένος τὸ λοχαγό του. Προχωροῦσε ξαπλωμένος, ἔχοντας τὸ λοχαγό του δεμένο στὴν ράχη του μὲ τὴ ζώνη του. Καὶ μόνον ὅταν ἀπομακρύνθηκε τόσο, ὥστε νὰ μὴ τὸν φτάνῃ σφαῖρα, σηκώθηκε ὄρθιος.

Ὅλος ὁ στρατός ἔμαθε μὲ θαυμασμό τὸ κατόρθωμα τοῦ Γιάννη. Κι αὐτὸς στὸ χειρουργεῖο δὲν ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ λοχαγοῦ του.

Σε λίγες μέρες συγκεντρώθηκε ὅλο τὸ σύνταγμα στὴν κατασκήνωση. Ὁ συνταγματάρχης ἔβαλε ὅλο τὸ σύνταγμα στὴ γραμμὴ καὶ κάλεσε κοντὰ του τὸ στρατιώτη Γιάννη Καραφωτιά. Κι ἐκεῖνος βγήκε ἀπὸ τὴ γραμμὴ του σκεπτικός καὶ βαρὺς, ὅπως πάντα.

— Σὲ συγχαίρω, παλικάρι μου! Τοῦ εἶπε ὁ συνταγματάρχης. Ἔδειξες, ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ στολὴ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ κρύβῃ μιὰ πιστὴ κι ἀφοσιωμένη καρδιά. Ἡ πράξη σου εἶναι μεγάλη μπροστὰ στὴν Πατρίδα καὶ μπροστὰ στὸ Θεό. Σὲ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς εἶναι εὐκόλο νὰ ριχτοῦν ἐπάνω σὲ ἓνα ἐχθρικό ὄχρῳμα. Εἶναι ὅμως πολὺ δυσκολώτερο καὶ χρειάζεται πολὺ περισσότερο θάρρος γι' αὐτό, πούκαμες ἐσύ.

Ἔπειτα κρέμασε στὸ στῆθος του τὸ στρατιωτικὸ παράσημο, τὸν φίλησε καὶ φώναξε:

— Ζήτω ὁ στρατιώτης Γιάννης Καραφωτιάς!...

— Ζήτω... φώναξαν ὅλοι οἱ στρατιῶτες.

Καὶ μὲ τὸ λαμπερὸ σταυρὸ στὸ στῆθος του, πνίγοντας τὰ δάκρυά του, γύρισε στὴ γραμμὴ του ὁ ἀγαθὸς Ρουμελιώτης. Κι ἀντηχοῦσαν ὀλόγυρα οἱ φωνὲς τῶν στρατιωτῶν.

— Ζήτω ὁ σύντροφός μας Γιάννης Καραφωτιάς!...

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση, κρατοῦμε τὴν τάξη σὲ ἀπόλυτη ἡσυχία, γιὰ νὰ μείνουν οἱ μαθητές μὲ τὴν ἐντύπωση τῆς καλῆς ἀπαγγελίας καὶ γιὰ νὰ ἀπολαύσουν καὶ ἀναπλάσουν τὸ περιεχόμενον τοῦ διηγήματος.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Ἦταν ὡραῖο τὸ διήγημα.

Ἰωάν. Γ. Καμπάνης. Νὰ τὸ διαβάσωμε ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ ἐμεῖς.

Δάσκαλος. Δυστυχῶς ἡ ὥρα πέρασε. Γι' αὐτὸ νὰ ξαναδιαβάσετε ἐσεῖς τὸ διήγημα προσεκτικὰ στὸ σπίτι σας καὶ νὰ βγάλετε, μὲ ὁμαδικὴ ἢ ἀτομικὴ σας ἐργασία, μιὰ σύντομη περίληψη τοῦ νοήματός του. Τίς ὁμάδες, ὅσοι θέλετε νὰ ἐργασθῆτε ὁμαδικά, νὰ τίς σχηματίσετε μόνοι σας.

2η διδακτικὴ ὥρα (ἡμέρα Σάββατο, 28 - 2 - 1942).

Ὁ δάσκαλος ἐπιθεωρεῖ τίς ἐργασίες τῶν μαθητῶν γιὰ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἐργάσθησαν ὅλοι.

Ἡ ὁμάδα τῆς Ἄναστ. Δ. Σαλιάρη, Αἰκατ. Ἀθ. Κυριαφίνη καὶ Μαρ. Ἀθ. Δ. Κυριαφίνη, καλεῖται καὶ διαβάζει τὴν περίληψή της:

«Ὁ Γιάννης Καραφωτιάς ἦταν ἓνας ἀπλὸς καὶ ἀγαθὸς στρατιώτης καὶ ἦταν ἱπποκόμος ἐνὸς λοχαγοῦ. Σ' ἓνα λόφο ἔκαμαν μάχη μὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὁ λοχαγὸς τραυματίσθηκε. Ὁ Καραφωτιάς δὲ γνώριζε τί ἀπέγινε ὁ λοχαγὸς του καὶ τὸν ζητοῦσε σ' ὅλο τὸ στρατό, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔβρισκε. Πῆρε λοιπὸν ἓνα περίστροφο ἀπὸ ἓναν ἀξιωματικό, πῆγε στὸ μέρος ποῦ ἔγινε ἡ μάχη, ἀναβὲ σπύρτα καὶ ἐξέταξε τὰ γαλόνια τῶν ἀξιωματικῶν. Τὸν βρῆκε λοιπὸν, τὸν

φορτώθηκε, τὸν ἔφερε στὸ χειρουργεῖο καὶ ἐκεῖ τὸν ἐπισκεπτόταν ταχτικά. Γιὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦ χάρισε τὸ παράσημο καὶ τὸν ζητωκραύγασαν».

Γεώργ. Ἀθ. Γκαβογιάννης. Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔχει πολλές λεπτομέρειες. Π.χ. ὅτι ὁ Καραφωτιάς ἦταν ἕνας ἀπλὸς καὶ ἀγαθὸς στρατιώτης καὶ ὅτι ἀναθε σπέρτα νὰ θρῆ τὸ λοχαγὸ του.

Πέτρ. Μοσχᾶς. (Σημι. ὁ μαθητὴς αὐτὸς φοιτᾷ γιὰ δευτέρα χρονιά στὴν Στ' τάξη, ὡς ἀκροατής). Τὸ ὅτι ἀναθε σπέρτα δὲν εἶναι λεπτομέρεια, γιατί χωρὶς τὰ σπέρτα δὲ θὰ τὸν ἔβρισκε, ἀφοῦ πῆγε νύχτα στὸ ἐχθρικό στρατόπεδο.

Συμφωνεῖ τόσο ὁ Γκαβογιάννης, ὅσο καὶ ὄλη ἡ τάξη.

Ἀνθ. Δ. Σχοινᾶ. Γράφουν πολλές φορές τὴ λέξη «λοιπὸν» που δὲ χρειαζόταν καθόλου.

Δάσκαλος. Πολὺ σωστά. Εἶπαμε ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε νὰ γράφουμε τίς ἐκθέσεις μας τὴν ἴδια λέξη, γιατί χτυπάει ἄσχημα στὸ αὐτί.

Γεώργ. Π. Γκλάβας. Ἡ ἐργασία ἦταν καλοῦταικη, ἀλλὰ δὲ λείπει ποιὸς χάρισε τὸ παράσημο στὸν Καραφωτιά. Ὅπως τὸ γράφουν, νομίζει κανένας ὅτι τὸν παρασημοφόρησε ὁ λοχαγὸς του. Ἐνῶ τὸν παρασημοφόρησε ὁ συνταγματάρχης.

Ἄν. Δ. Νέστορος. Ἀπὸ τὴν περίληψη μποροῦσαν νὰ παραλείψουν ὅτι ἐξέταξε τὰ γαλόνια τῶν ἀξιωματικῶν.

Γ. Γκλάβας. Ἄν δὲν ἔβλεπε τὰ γαλόνια, πῶς θὰ γινώριζε τὸ λοχαγὸ του;

Νικ. Κ. Ἀτζιαμῆς. Συμφωνῶ μὲ τὸ Γκλάβα.

Ἰωάν. Β. Καμπάνης. Ἐγὼ δὲ συμφωνῶ, γιατί μποροῦσε νὰ θρῆ τὸ λοχαγὸ καὶ χωρὶς νὰ δῆ τὰ γαλόνια του, ἀλλὰ μονάχα τὸ πρόσωπό του. Νά, ἐπὶ Γκλάβα, ἄς ποῦμε ὅτι εἶσαι στρατιώτης καὶ τραυματίζεται ἕνας πατριώτης σου καὶ σοῦ λένε νὰ πᾶς νὰ τὸν θρῆς. Τὰ ροῦχα του καὶ τὰ γαλόνια του, ἂν ἔχη γαλόνια, θὰ βλέπης ἢ τὸ πρόσωπό του;

Ὁ Γκλάβας σιωπᾷ.

Ἄσημι. Αὐγ. Πειραλῆ. Καὶ ἐγὼ τὸ πρόσωπο θὰ ἔβλεπα καὶ ὄχι τὰ γαλόνια, γιατί γαλόνια θὰ εἶχαν καὶ ἄλλοι σκοτωμένοι.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Ἐγὼ θὰ ἔβλεπα τὰ γαλόνια, γιατί ἂν ἦταν χτυπημένος στὸ πρόσωπο καὶ ἦταν γεμάτο αἵματα, πῶς θὰ τὸν ἀναγνώριζα ἀπὸ τὸ πρόσωπο;

Διχάζονται οἱ γνώμες τῆς τάξης καὶ γενικεύεται ἡ συζήτηση.

Δάσκαλος. Πόσοι συμφωνοῦν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξεταθοῦν τὰ γαλόνια;

Σηκώνουν τὰ χέρια οἱ περισσότεροι.

Ἢ Ἄννα Ἀθ. Ζιάκα, στὸ δάσκαλο. Ἐσεῖς τί γνώμη ἔχετε;

Δάσκαλος. Θὰ ἔπρεπε ὁ Καραφωτιάς νὰ ἐξετάξη καὶ τὰ γαλόνια, γιατί οἱ σκοτωμένοι καὶ οἱ λαβωμένοι θὰ ἦταν πολλοὶ καὶ ἂν ἔβλεπε μόνον τὰ πρό-

σωπα, θά τόν χρειαζόταν ὦρα πολλή καί ἦταν φόβος νά τόν καταλάβουν καί οἱ ἐχθροί. Σ' ὅποιον ἔδλεπε γαλόνια, ἐκείνον ἔπρεπε νά προσέξῃ καί στό πρόσωπο, γιά νά ἀναγνωρίσῃ τὸ λοχαγὸ του.

Ἄγγ. Ἀθ. Τσιολάκης. Ἄς περίμενε νά τόν γνωρίσῃ καί νά τόν μιλήσῃ πρῶτος ὁ λοχαγός του.

Ἐλευθ. Γ. Ἰ. Κυριαφίνης. Ποῦ ἤξερε ὁ Καραφωτιάς ἂν ὁ λοχαγός του θά ἦταν ζωντανός.

Γ. Γκλάβας. Ἄφου ζωντανὸ τὸν βρῆκε.

Ἐλ. Γ. Ἰ. Κυριαφίνης. Σιωπᾶ.

Πανάγ. Γ. Ματσώρη. Τὸν βρῆκε ζωντανό, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν τὸ ἤξερε. Μᾶς τὸ λέει καί ὁ συγγραφέας. Διαβάζει: «Ὁ λοχαγός του ἔπεσε ἀπὸ μιὰ σφαίρα κι ἀπὸ τότε κανεῖς δὲν τὸν εἶδε πιά. Μπορεῖ νά τὸν σήκωσαν νοσοκόμοι. Μπορεῖ νά μείνει στὸν τόπο. Κανεῖς δὲν ἤξερε τὴν ἀλήθεια». Ἐπειτα πῶς θά μιλοῦσε πρῶτος ὁ λοχαγός; Ποῦ ἤξερε ποιὸς ἔφαχνε μὲ τὰ σπέρτα; Ἄν ἦταν ἐχθρός;

Ἰωακ. Γ. Καμπάνης. Ἄν ἤξερε ὅτι ἦταν σκοτωμένος, δὲ θά πήγαινε καί καθόλου.

Ἄννα Ἰ. Μανίκα. Καί σκοτωμένος ἂν ἦταν ὁ λοχαγός, πάλι ἔπρεπε νά πάῃ νά τὸν βρῆ καί νά τὸν φέρῃ στὸ ἐλληνικὸ στρατόπεδο, νά τὸν θάψουν μὲ τιμές. Ἄταφος ἔπρεπε νά μείνῃ ἓνας ἀξιωματικός; Ἀλλὰ καί στρατιώτης ἀπλὸς ἂν ἦταν πάλι ἔπρεπε νά τὸν βροῦν καί νά τὸν θάψουν. Οἱ νεκροὶ πρέπει νά θάβωνται.

Συμφωνεῖ καί ἡ τάξη μὲ τὴ γνώμη τῆς Μανίκα.

Βρίσκει καί ὁ δάσκαλος τὴν εὐκαιρία, γιά νά τονίσῃ στὴν τάξη ὅτι, ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χρόνια, θεωροῦνταν σὰν ἀνασιούργημα τὸ νά ἀφήνεται ἓνας νεκρὸς ἀταφος. Καί γιά χτυπητὸ παράδειγμα διηγῆθηκε τὴ γνωστὴ ἱστορία τῆς Ἀντιγόνης, τῆς κόρης τοῦ Οἰδίποδα, τὴν ὁποία, κατὰ τὸ ὁμώνυμο δράμα τοῦ Σοφοκλῆ, ἔθαψε ζωντανή ὁ Κρέοντας, γιατί τόλμησε νά θάψῃ τὸν ἀδελφὸ τῆς Πολυεΐκη, πράγμα ποῦ εἶχε ἀπαγορέψει ὁ Κρέοντας.

Ἐξηγεῖ ἀκόμη τί γίνεται καί σήμερα μετὰ τὴ μάχη γιά τοὺς νεκρούς.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Θυμοῦμαι καί ὅταν ἤρθε ἐδῶ ὁ κ. Ἐπιθεωρητῆς, πῶς εἶπαμε τότε στὸ μάθημα, ὅτι στὸ στρατὸ ἔχουν καί παπάδες γιά ν. θάβουν τοὺς νεκρούς.

Δάσκαλος. Ἄλλη παρατήρηση ἔχετε νά κάμετε στὴν ἐργασία τῆς ὁμάδας;

Πολλοὶ μαθητές. Ὁχι.

Δάσκαλος. Ἀπέδωσαν καλὰ τὸ νόημα ἢ ὄχι;

Π. Μοσχᾶς. Καλὰ τὸ ἀπέδωσαν. Ἐπρεπε μονάχα νά προσθέσουν ὅτι τὸν παρασημοφόρησε ὁ συνταγματάρχης.

Ὁ δάσκαλος προσθέτει στήν περίληψη τήν παράλειψη αὐτή, σβήνει καί τίς λέξεις «λοιπόν», καί ξαναδιαβάζεται ἡ περίληψη διορθωμένη.

Ἔπειτα διαβάζεται ἡ περίληψη τῆς ομάδας τῶν Νικ. Γ. Γερονικολάου, Βασιλ. Δ. Κυριαφίνη καί Γεωργ. Ἄθ. Γκαβογιάννη. «Ἐνας στρατιώτης ἔχασε τὸ λοχαγὸ του. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνδρεία του καί τὴ μεγάλη ἀγάπη πού εἶχε στὸ λοχαγὸ του, κατόρθωσε νὰ τὸν γλιτώσῃ μέσα ἀπὸ τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο».

Πανάγ. Γ. Ματσιώρη, στήν ομάδα. Λέτε ὅτι ἔχασε τὸ λοχαγὸ του. Τὶ χάσιμο τὸν ἔχαμε; Μήπως πήγαιναν σὲ κανένα ὄρμιο καί νυχτώθηκαν καί χάθηκαν; Ἔπρεπε νὰ γράψετε ὅτι ὁ λοχαγὸς του πληγώθηκε σὲ μιὰ μάχη. Αὐτὸ ἦταν τὸ πιὸ σπουδαῖο καί τὸ παραλείψατε.

Ἄνθ. Δ. Σχοινᾶ. Ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν ἦταν τέλεια. Παρέλειψε καί ἄλλο σπουδαῖο, ὅτι παρασημοφόρησαν τὸν Καραφωτιά γιὰ τὴν πράξη του.

Ἄννα Ἰ. Ἀλεξίου. Ἔπρεπε ἀκόμα νὰ ποῦν, ὅπως τὸ τόνισε καί ἡ πρώτη ομάδα, ὅτι ὁ Καραφωτιάς ἦταν ἱπποκόμος τοῦ λοχαγοῦ.

Ν. Γερονικολάου, ἐκ μέρους τῆς ομάδας του. Αὐτὸ δὲν εἶναι καί σπουδαῖο γιὰτι καί ὁ ἱπποκόμος, στρατιώτης εἶναι.

Ἄν. Μανίκα. Ἔχει δίκιο ἡ Ἀλεξίου, γιὰτι καί ὁ συγγραφέας θάζει τὸν ἱπποκόμο νὰ πάῃ νὰ βρῆ τὸ λοχαγὸ καί ὄχι ὅποιοδήποτε ἄλλο στρατιώτη.

Συμφωνεῖ καί ἡ τάξη ὅτι ἔπρεπε καί ἡ ομάδα αὐτὴ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸν ἱπποκόμο, γιὰτι αὐτὸς πού ἦταν πάντοτε μαζί μὲ τὸ λοχαγὸ, τὸν ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους στρατιώτες καί θὰ φρόντιζε νὰ τὸν βρῆ καί νὰ τὸν φέρῃ στὸ λόχο του.

Π. Μοσχᾶς. Δὲν εὐχαριστήθηκα καί ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἐργασία τῆς ομάδας αὐτῆς. Μὲ τόσο λίγα λόγια δὲν μποροῦσε νὰ ἀποδώσῃ καλὰ τὸ νόημα τοῦ διηγήματος. Τὸ διήγημα εἶναι πέντε σελίδες καί αὐτοὶ ἔγραψαν δυὸ προτάσεις.

Συμφωνεῖ καί ἡ τάξη μὲ τὴ γνώμη τοῦ Μοσχᾶ.

Κατόπι καλεῖται καί ἡ Ἄννα Μανίκα νὰ διαβάσῃ τὴν περίληψή της.

Ἄν. Μανίκα: «Μόλις τελείωσε ἡ μάχη, γυρνοῦσαν οἱ ἀξιωματικοὶ καί οἱ στρατιώτες στήν κατασκήνωσή τους, κατάκοποι. Ὁ Καραφωτιάς, πού ἦταν ἱπποκόμος ἐνὸς λοχαγοῦ, ἔφαχνε στὰ χειρουργεῖα νὰ βρῆ τὸ λοχαγὸ του, γιὰτι ἔμαθε ἀπὸ μερικοὺς στρατιώτες ὅτι πληγώθηκε στὴ μάχη. Καί ἐπειδὴ δὲν τὸν βρῆκε ἐκεῖ, ζήτησε ἀπὸ ἕνα γνωστὸ του ἀξιωματικὸ τὸ περίστροφό του. Μὲ τὸ περίστροφο στὸ χέρι καί τὰ σπύρτα στὸν κόρφο, ἔφτασε στὸ ἐχθρικό στρατόπεδο. Ἀνάδοντας μὲ προφύλαξη τὰ σπύρτα, τὸν βρῆκε ἐτοιμοθάνατο ἀνάμεσα σὲ ἄλλους νεκρούς. Τὸν φορτώθηκε στὴ ράχη καί τὴν αὐγὴ τὸν ἔφερε πίσω στὸ λόχο. Ὁ συνταγματάρχης τὸν παίνεσε μπροστὰ σὲ ἕλο τὸ σύνταγμα, τὸν φίλησε καί κρέμασε στὸ στήθος του τὸ στρατιωτικὸ παράσημο».

Γεώργ. Ἰ. Ἀγγελίδης. Γιατί λές στὴν περίληψή σου, ὅτι ὁ ἀξιωματικός ἦταν γνωστός τοῦ Καραφωτιᾶ;

Μανίκα. Ἀφοῦ μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ὅτι ἦταν πατριώτες.

Δάσκαλος. Μήπως καταλάβατε ποιὸς ἀκριβῶς ἦταν ὁ ἀξιωματικός αὐτός;

Μανίκα. Ἦταν ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας τοῦ κεφαλαίου.

Δάσκαλος. Ἀπὸ τί τὸ συμπεραίνεις αὐτό;

Μανίκα. Ἀπὸ τὸ διάλογο ποὺ γίνεται ἀνάμεσα στὸν Καραφωτιᾶ καὶ τὸν ἀξιωματικό. Γράφει ὁ συγγραφέας: «Τὶ θέλεις Γιάννη;» καὶ παρακάτω: «Κατάλαβα πὼς μοῦ μίλουσε γιὰ τὸ λοχαγὸ του. Ποιὸς ἦταν αὐτός ποῦ κατάλαβε; Ἦταν ὁ συγγραφέας τοῦ διηγήματος, ὁ πατριώτης καὶ ἀξιωματικός τοῦ Καραφωτιᾶ.

Δάσκαλος. Μάλιστα, ὁ συγγραφέας τοῦ κεφαλαίου, ἦταν ὁ γνωστός ἀξιωματικός τοῦ Καραφωτιᾶ. Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα;

Οἱ μαθητὲς ἐρευνοῦν στὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων καὶ βλέπουν ὅτι συγγραφέας τοῦ διηγήματος εἶναι ὁ Δημ. Κοντογιάννης.

Δημ. Σ. Μπουμπούρης. Τὶ ἀξιωματικός ἦταν αὐτός;

Ἰωάν. Δ. Κακαρίκας. Μπορεῖ καὶ αὐτός νὰ ἦταν λοχαγός.

Ἀνθ. Δ. Σχοινᾶ. Δυὸ λοχαγοὺς ἔχει ἓνας λόχος;

Δάφνη Γ. Ἀθ. Κυριαφίνη. Ἀφοῦ δὲν τὸ γράφει τὸ κεφάλαιο, δὲν μποροῦμε νὰ ξέρωμε ἐμεῖς τί βαθμὸ εἶχε.

Συμφωνοῦν ὅλοι.

*Αν. Ἀθ. Ζιάκα. Γιατί ὁ Καραφωτιᾶς δὲν πῆρε τὸ δικό του περίστροφο καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸν ἀξιωματικό του;

Ἰωακ. Γ. Καμπάνης. Μπορεῖ αὐτός νὰ μὴν εἶχε ἢ νὰ τὸ ἔχασε σέ καμιά μάχη.

Ὁ δάσκαλος ἐξηγεῖ ὅτι τὰ περίστροφα τὰ ἔχουν μόνο οἱ ἀξιωματικοί.

*Αν. Δ. Νέστορος. Ἡ ἐργασία τῆς Ἀνούλας ἦταν ἀριστη. Μᾶς ἀπέδωσε τὸ νόημα καλύτερα ἀπὸ τίς ἄλλες ἐργασίες. Ἀλλὰ ἐγὼ πιστεύω ὅτι θὰ τῆ βοήθησε καὶ ἡ μητέρα της ποῦ εἶναι δασκάλα.

Ἡ Μανίκα προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθῇ.

Ἐπεμβαίνει ὁ δάσκαλος καὶ λέγει ὅτι δὲν εἶναι καλὸ νὰ ζητοῦμε τὴ γνώμη καὶ τὴ βοήθεια ἀπὸ ἄλλους, γιὰ κάτι ποῦ δὲν καταλαβαίνουμε ἢ δὲν ξέρωμε καλά. Ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται, εἶναι νὰ ἀναθέτουμε σ' αὐτοὺς νὰ μᾶς κάμουν μιὰ ἐργασία ποῦ πρέπει νὰ τὴν ἐκτελέσουμε ἐμεῖς. Γιὰ τὴν ἐργασία τῆς Μανίκα πιστεύω ὅτι ἦταν δική της.

Δάσκαλος. Καὶ τώρα γιὰ μεθαύριο, θέλω νὰ ξαναδιαβάσετε προσεκτι-

κά τὸ κεφάλαιο καὶ νὰ ρωτήστε στὴν τάξη κάθε ἄλλη ἀπορία ποὺ θὰ σᾶς γεννηθῆ καὶ ἔτι ἄλλο δὲν καταλάβετε.

3η διδακτικὴ ὥρα. (ἡμέρα Δευτέρα, 2 - 3 - 1942).

Β' Ἐπεξεργασία τοῦ περιεχομένου

Προκειμένου νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ περιεχομένου, διαβάζεται ὁλόκληρο τὸ κεφάλαιο μὲ μεγαλόφωνη ἀνάγνωση. Σ' αὐτὴ παίρνουν μέρος ὅλοι οἱ μαθητές. Καθένας διαβάσει 1—2 παραγράφους. Καὶ ἡ τάξη ἐκφέρει τὴ γνώμη της ποῖος διάβασε καλύτερα.

Δάσκαλος. Καὶ τώρα στὶς ἀπορίες σας.

Δημ. Σ. Μπουμπούρης. Ἐγὼ θέλω νὰ ρωτήσω ἂν ὁ Καραφωτιάς πῆρε μέρος στὴ μάχη. Αὐτὸ τὸ ζήτημα δὲν μπόρεσα νὰ τὸ ξεκαθαρίσω.

Πανάγ. Γ. Ματσιώρη. Γιατί, Μπουμπούρη, νὰ μὴ βρεθῆ ὁ Καραφωτιάς στὴ μάχη;

Δ. Μπουμπούρης στὴ Ματσιώρη. Ἐσὺ ἀπὸ τί τὸ καταλαβαίνεις ὅτι πῆρε μέρος στὴ μάχη;

Π. Ματσιώρη. Ἀφοῦ ἦταν ὅλο τὸ σύνταγμα, θὰ ἦταν καὶ ὁ Καραφωτιάς.

Δημ. Γ. Χαλουκνιάς. Μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ αὐτός, ἀλλὰ σὰν ἱπποκόμος ποῦ ἦταν μπορεῖ καὶ νὰ στάθῃκε πιὸ πίσω μὲ τὸ ἄλογο νὰ περιμένη τὸ λοχαγὸ του.

Δέσ. Αὐγ. Πεγιά. Μπορεῖ νὰ ἦταν, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ ἔλειπε. Ὁ συγγραφέας δὲν τὸ λέγει καθαρά.

Ἐπειδὴ διχάζονται οἱ γνώμες, ζητεῖται καὶ ἡ γνώμη τοῦ δασκάλου.

Δάσκαλος. Ἄντὶ νὰ σᾶς πῶ τὴ γνώμη μου, θὰ ξαναδιαβάσω μερικὰ σημεῖα τοῦ κεφαλαίου καὶ πιστεύω ὅτι θὰ τὸ καταλάβετε μόνοι σας. Διαβάζει: «Ὅταν πλησιάσαμε στὴν κατασκήνωση, εἶδα ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ μας, τὸ στρατιώτη Γιάννη Καραφωτιά». «Κύριε, εἶπε σ' ἓνα νεαρὸ ἀξιωματικό, ποῦ εἶναι ὁ λοχαγός μου;» «Στὸ τέλος ὁ Καραφωτιάς ἔμαθε ἀπὸ τοὺς στρατιώτες τί συνέβη». «Οἱ στρατιώτες τοῦ εἶχαν διηγηθῆ ποῦ ἔγινε ἡ μάχη, ποῦ πληγώθηκε ὁ λοχαγός του, ποῦ ἔπεσε...». «Θὰ πάω!... Ἀφοῦ οἱ ἄλλοι τὸν ἄφησαν»

Ἄντὶ τὴν ἔκφραση. Ὁ Καραφωτιάς δὲν ἦταν στὴ μάχη. Ἄν ἦταν θὰ θρῖσκονταν καὶ ὁ ἴδιος μέσα στὴ γραμμὴ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους. Καὶ οὔτε θὰ ρωτοῦσε νὰ μάθῃ ἀπὸ ἄλλους τί ἀπέγινε ὁ λοχαγός του. Θὰ ἤξερε ὁ ἴδιος ποῦ ἔγινε ἡ μάχη καὶ ἂν πάθαινε κάτι ὁ λοχαγός του.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Μᾶς λέγει ὁ Κοντογιάννης τὸ ἑξῆς: «Ὅταν πλησιάσαμε στὴν κατασκήνωση, εἶδα τὸν Καραφωτιά νὰ σέρνεται, παρὰ νὰ περπατῆ». Γιατί σέρνονταν καὶ δὲν περπατοῦσε;

Μαρ. Ἄθ. Δ. Κυριαφίνης. Γιατί ήταν κουρασμένος.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Γιατί νά είναι κουρασμένος, αφού ὅπως δεχτήκαμε, δέν ήταν αὐτός στή μάχη;

Γ. Γκλάβας. Σέρνονταν γιατί ήταν πολύ λυπημένος.

Ἄννα Ν. Νέστορος. Περιέργο αὐτό. Ἐγώ ποτέ δέν εἶδα λυπημένο ἄνθρωπο νά σέρνεται.

Θωμ. Ἰ. Κουρμπέτη. Μπορεῖ καί νά κρύωνε.

Ἡ τάξη ἀπαντᾷ με γέλια.

Ἄσημ. Ἄντ. Παντάλη. Ἄλλο ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας με τή λέξη «σέρνεται». Δέ θέλει νά πῆ ὅτι σέρνονταν κάτω στή γῆ, ἀλλά ὅτι ἔσερνε τά πόδια του, δηλαδή θάδιζε πολύ ἀργά, ἀπό τή μεγάλη του λύπη. Νά καί ἐμεῖς, ὅταν σηκωθῆ κανένας ὕστερα ἀπό μεγάλη ἀρρώστια, τόν λέμε ὅτι σέρνεται.

Γίνεται δεκτή ἡ γνώμη τῆς Παντάλη.

Ἄννα Δ. Νέστορος. Λέγει ὁ συγγραφέας ὅτι ὁ σκύλος τοῦ συντάγματος, ὁ Λέων, ἔγλειφε τά χέρια τοῦ Καραφωτιά καί αὐτός δέν κατάλαβε τίποτε. Γιατί τόν ἔγλειφε; Καί πῶς δέν κατάλαβε τὸ γλείψιμο;

Δέσπ. Πεγιά. Τόν εἶδε λυπημένο καί ἤθελε νά τόν παρηγορήσῃ.

Ἢ. Μοσχᾶς. Μά ἀξίζει νά συζητοῦμε καί νά χάνουμε τήν ὥρα γιά ἓνα τόσο εὐκόλο πράγμα; Πολλοί ἀπό μᾶς ἔχομε σκυλιά. Ἐπειδὴ τὰ περιποιούμεστε, μᾶς ἀγαποῦν καί μᾶς χαίρονται. Μόλις μᾶς δοῦν τρέχουν κοντά μας, κουνοῦν τήν οὐρά τους, μᾶς γλείφουν κ.λ.π. Καί λέγει ὁ συγγραφέας ὅτι δέν κατάλαβε τίποτε ὁ Καραφωτιάς, γιά νά δείξῃ ὅτι ἦταν τόσο λυπημένος, πού δέν ἔδωσε σημασία στό σκυλί.

Ἰωάν. Δ. Κακαρίκας. Καί τί τά θέλουν τά σκυλιά στό στρατό;

Μαρ. Ν. Γκαθοῦ. Νά τούς εἰδοποιοῦν ἄν πλησιάζουν ἐχθροί.

Στυλιανή Ἄστ. Ράντου. Νά βρίσκουν τούς πληγωμένους καί τούς σκοτωμένους.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Τά θέλουν ὅτι τά θέλομε καί ἐμεῖς στά σπίτια μας, νά μᾶς φυλάγουν.

Νικ. Γερονικολάου. Ἐχω ἀκούσει ἀπό τόν πατέρα μου ὅτι στό στρατό ἐκτός ἀπό τά σκυλιά ἔχουν καί ἄλλα ζῶα. Ἐπειδὴ στό σημερινό πόλεμο παραχώνουν στό ἔδαφος νάρκες καί χειροβομβίδες, θάζουν νά περάσουν πρώτα κοπάδια ἀπό ζῶα, γιά νά μὴ σκοτώνονται οἱ στρατιῶτες.

Πολλοί στό δάσκαλο. Εἶναι σωστό αὐτό;

Δάσκαλος. Ἄκουσα καί ἐγώ ὅτι δλόκληρα κοπάδια ζῶων ἔπεσαν σέ ναρκοπέδια, ἀλλά ὁ στρατός δέν μπορεῖ νά διατηρῆ τόσα ζῶα μόνο γιά τὸ σκοπὸ αὐτό. Ὑπάρχουν καί μηχανήματα πού ἀνακαλύπτουν τίς νάρκες.

Δημ. Γ. Καμπάνης. Και ἐγὼ ἄκουσα ὅτι στὸ στρατὸ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ περιστέρια γιὰ νὰ μεταφέρουν εἰδήσεις.

Ἄν. Ἰ. Ἀλεξίου. Τὶ θὰ πῆ χειρουργεῖο;

Ἄνθ. Δ. Σχοινᾶ. (σημ. κόρη συνταγματάρχῃ). Σὲ κάθε νοσοκομεῖο ἔχουν ἓνα δωμάτιο μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, γιὰ νὰ κάμουν ἐκεῖ οἱ γιατροὶ τὶς ἐγχειρίσεις. Αὐτὸ λέγεται χειρουργεῖο. Στὸ στρατὸ, ὅπως ἄκουσα ἀπὸ τὸν πατέρα μου, τὰ χειρουργεῖα τὰ ἔχουν μέσα σὲ μεγάλες σκηνές.

Ἡ λέξη γράφεται στὸν πίνακα μὲ τὴν ἐρμηνεῖα της: Χειρουργεῖο = χῶρος γιὰ ἐγχειρίσεις.

Ἄγγ. Τσιολάκης. Τὶ θὰ πῆ ἡ λέξη ἔσχατοι;

Γ. Ἀγγελίδης. Πρῶτη φορὰ ἀκούω τὴ λέξη, ἀλλὰ κατάλαβα ἀπὸ τὸ διήγημα ὅτι θὰ πῆ τελευταῖοι.

Δάσκαλος. Αὐτὸ θὰ πῆ. Ἐσχατος εἶναι ὁ τελευταῖος, ὁ χειρότερος. Χωρὶς καμιὰ ἀξία. Ἀλογάριαστος.

Γράφεται ἡ λέξη μὲ τὴν ἐρμηνεῖα της στὸν πίνακα: ἔσχατοι = τελευταῖοι.

Σαραφ. Ἀθ. Μπουμπούρης. Ἐγὼ δὲ ξέρω τί εἶναι τὸ ὀχύρωμα.

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Εἶναι ἓνα μέρος ποῦ φυλάγεται μὲ συρματοπλέγματα, μὲ κανόνια καὶ στρατιῶτες, νὰ μὴ μποροῦν οἱ ἐχθροὶ νὰ τὸ πάρουν.

Μαρ. Γκαβοῦ. Στὸ στήθος τοῦ Καραφωτιᾶ κρέμασαν ἓνα παράσημο. Τὶ πράγμα εἶναι αὐτό;

Ἡ Σχοινᾶ ἐπιχειρεῖ καὶ πάλι νὰ δώσῃ ἐξήγηση.

Δάσκαλος. Ἐγὼ ἄκουσα ὅτι καὶ ὁ πατέρας τῆς Ἄννας Ν. Νέστορος, παρασημοφορήθηκε ὅταν ἦταν στρατιώτης, γιὰ ἓνα μεγάλο ἀνδραγάθημα ποῦ ἔκαμε. Ἄς μᾶς φέρῃ αὔριο ἢ Ἄννα τὸ παράσημο τοῦ πατέρα της νὰ τὸ δοῦμε. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤξερα ὅτι θὰ γινόταν λόγος στὴν τάξη γιὰ τὰ παράσημα, ἔφερα καὶ ἐγὼ αὐτὸ τὸ βιβλίο, ποῦ ἔχει πολλὰ παράσημα, νὰ τὰ δῆτε.

Καὶ ἐπιδεικνύει ἀπὸ τὸ Ἐπίτομο ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ τῆς «Πρωίας» μιὰ σειρά παρασήμων στίς σελίδες 1832 καὶ 1833.

Δάσκαλος. Βλέπετε, παιδιά, τὰ περισσότερα παράσημα μοιάζουν μὲ σταυρούς. Ἄλλα εἶναι σὰ νομίσματα. Ἄλλα ἔχουν τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλεῖ, ἄλλα κλαδιὰ ἀπὸ δάφνη κ.λ.π. Ὅλα αὐτὰ εἶναι τιμητικὰ σύμβολα, ποῦ τὰ δίνει ἡ Πατρίδα στοὺς ἀνδρείους στρατιῶτες καὶ ἀξιωματικούς ποῦ δείχνουν θάρρος καὶ παλικάριὰ μπροστὰ στὸν ἐχθρὸ καὶ σὲ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἀνθρώπους ποῦ προσφέρουν σπουδαῖες ὑπηρεσίες στὸ κράτος, στὴν ἐπιστήμη, στὰ γράμματα κ.λ.π.

Γράφεται ἡ λέξη μὲ τὴν ἐρμηνεῖα της στὸν πίνακα.

Δέσπ. Πεγιά. Κατασκήνωση τί θὰ πῆ;

Ν. Γερονικολάου. Τὸ εἶπαμε καὶ σὲ ἄλλο μάθημα. Καὶ δίνει τὴν ἐξήγηση.

Ἄννα Ἀθ. Μαλανδρῆ. Τὶ θὰ πῆ Ρουμελιώτης;

Γ. Ἀγγελίδης. Ἐκεῖνος ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὴ Ρούμελη, ὅπως λέμε καὶ Χαλκιδικιώτης ἀπὸ τὴ Χαλκιδική.

Δάσκαλος. Ἐέρετε ποιά εἶναι ἡ Ρούμελη;

Φωτ. Ἀθ. Ἰ. Καρατζιοβάλη. Εἶναι μιὰ ἐπαρχία.

ΙΙ. Μοσχᾶς. Εἶναι ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Δάσκαλος. Εἶναι ἡ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Καὶ δείχνει στὸ χάρτη τὴ θέση καὶ τὴν ἔκτασή της.

ΙΙ. Μοσχᾶς. Διαβάζει: «Ἡ μάχη μόλις εἶχε τελειώσει». Ποιά ἦταν αὐτὴ ἡ μάχη; Ποῦ ἔγινε;

Δάφ. Γ. Ἀθ. Κυριαφίνη. Ὅταν διάβαζε ὁ κύριος τὸ κεφάλαιο, πῆγε τὸ μυαλό μου στὴ μάχη τῶν Δερβενακίων.

ΙΙ. Μοσχᾶς. Εἰρωνικά. Μεγάλο λάθος ἔχεις Δάφνη. Τὸ εἶδες στὸ ὄνειρό σου;

Παναγ. Ματσιώρη. Μπορεῖ ἡ μάχη αὐτὴ νὰ ἔγινε στὸ Βαλκανικὸ πόλεμο.

Ἄσημ. Παντάλη. Μπορεῖ νὰ ἔγινε καὶ στὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο.

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Ἐφόσον δὲν ὀνομάζει ὁ συγγραφέας τὴ μάχη, πῶς θὰ τὸ ξέρουμε ἐμεῖς;

Δάσκαλος. Σωστά. Δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε. Καὶ οὔτε μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ τόσο αὐτό. Ἐμᾶς μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο ἡ πράξη τοῦ Καραφωτιά.

Παναγ. Ματσιώρη. Διαβάζει: «Ἐδειξες ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ στολή μπορεῖ ὁ καθένας νὰ κρύβῃ μιὰ πιστὴ κι ἀφοσιωμένη καρδιά». Δὲν κατάλαβα καλά τί θέλει νὰ πῆ αὐτὴ ἡ φράση.

Ὁ δάσκαλος διαβάζει ἐλόκληρο τὸν τρίτο παράγραφο τῆς 74ης σελίδας. Καὶ δίνει τὴν ἐξήγηση ὅτι γιὰ νὰ κάμωμε μιὰ μεγάλη πράξη δὲ φθάνει μόνο ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωση ποὺ ἔχομε γιὰ κάποιον. Χρειάζεται καὶ τὸ θάρρος καὶ ἡ γενναιότητα ποὺ εἶχε ὁ Καραφωτιάς.

Ἄσημ. Πειραλῆ. Τὶ ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας μὲ τὴ φράση του: «Μὰ ἑλληνικά σοῦ μιλοῦ».

Ἄν. Μαλανδρῆ. Σὰ νὰ λέη. Μὰ ἀφοῦ μιλοῦ ἑλληνικά, πῶς δὲν καταλαβαίνεις;

Ἡ Δέσπ. Πεγιᾶ, ζητεῖ ἐπεξήγηση γιὰ τὴ φράση. «Ἡ πράξη σου εἶναι μεγάλη μπροστὰ στὴν Πατρίδα καὶ μπροστὰ στὸ Θεό».

Μὲ συζήτηση θρῖσκουν ὅτι ἡ πράξη ἦταν μεγάλη γιὰ τὴν Πατρίδα, γιατί ὁ Καραφωτιάς ἔσωσε ἕναν ἀξιοματικὸ χρήσιμο γι' αὐτὴν καὶ ἀρεστὴ

στό Θεό, γιατί βοήθησε έναν άνθρωπο τραυματισμένο.

Δάσκαλος. Έχετε άλλη άπορία;

Ό Άθαν. Π. Καρατζιοβάλης, ζητεί να μάθη τή διαφορά μεταξύ λοχαγοῦ καί συνταγματάρχη.

Ό δάσκαλος λέγει στήν τάξη, τήν κλίμακα τῶν βαθμῶν τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας καί τή δύναμη σέ ἄνδρες τῆς κάθε στρατιωτικῆς μονάδας.

Προβάλλονται ἐρωτήσεις καί γιά τίς ἄγνωστες λέξεις τρικλίζω, ἀπολιθωμένος καί προφυλακές.

Ἐρμηνεύονται οἱ λέξεις καί γράφονται στόν πίνακα μέ τήν ἐρμηνεία τους.

Δάσκαλος. Ἐγώ καί ἐγὼ νά κάμω μιὰ ἐρώτηση. Γιατί ὁ συγγραφέας περιγράφοντας τὸ Γιάννη Καραφωτιά, μᾶς τὸν παρουσιάζει γιά τόσο ἄσχημο; Μᾶς λέγει πῶς ἦταν ἓνας παράξενος Ρουμελιώτης, πού ξεχώριζε γιά τή φοβερή δύναμή του καί τήν ἀγαθὴ καρδιά του. Καί προσθέτει ὅτι ἦταν γνωστός σ' ὅλο τὸ λόχο καί γιά τήν ἀσκήμια του. Γιατί νά μὴν κρύψη τήν ἀτέλεια αὐτῆ τοῦ Καραφωτιά; Μποροῦσε ἀντίθετα νά μᾶς πῆ πῶς ἦταν ἓνα ὄμορφο παλικάρι. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι σκόπιμα τονίζει τήν ἀσκήμια του. Τι λέτε καί ἐσεῖς;

Ἄν. Μανίκα. Μά ἂν πραγματικά ἦταν ἄσχημος, πῶς νά μᾶς τὸν παρουσιάσει γιά ὄμορφο;

Δάσκαλος. Σωστά. Ἀλλὰ μποροῦσε νά ἦταν καί ὄμορφος καί νά τον παρουσιάσει ἄσχημο γιά κάποιον σκοπό. Γιὰ σκεφθῆτε το.

Ἐλευθ. Ἰ. Γ. Κυριαφίνης. Ἐγὼ βλέπω ὅτι τοὺς ἄσχημους ὅλοι τοὺς κοροϊδεύουν καί τοὺς πειράζουν καί αὐτοὶ φεύγουν μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καί δὲν κάμνουν παρέα μέ κανένα.

Δέσπ. Πεγιά. Σωστό εἶναι αὐτό, ἐνῶ οἱ ὄμορφοι ὅλο καί περηφανεύονται.

Δάσκαλος. Τὸ δέχομαι καί ἐγὼ αὐτὸ καί προσθέτω ὅτι οἱ ἄσχημοι, γιά νά τοὺς βλέπουμε μέ καλύτερο μάτι, φροντίζουν νά παρουσιάσουν κάποιον ἄλλο ψυχικὸ ἢ σωματικὸ τους χάρισμα πού ἔχουν. Π.χ. μπορεῖ νά τραγουδοῦν ὠραία, νά ἔχουν μεγάλη σωματικὴ δύναμη, νά εἶναι φιλότιμοι, φιλόξενοι κ.λ.π. Τὰ προτερήματά τους αὐτὰ σέ κάθε εὐκαιρία τὰ προβάλλουν, ἴσως γιά νά σκεπάσουν τὸ ἄλλο ἐλάττωμά τους. Μοῦ ἤρθε μάλιστα στό νοῦ καί ἓνα ζωντανὸ παράδειγμα. Ὅταν σπούδαζα στήν Ἀθήνα, παρακολουθοῦσα καί ἓναν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου, πού δίδασκε τὸ μάθημα τῆς λογοτεχνίας σέ ἄλλους φοιτητές καί ὄχι σέ μᾶς τοὺς δασκάλους. Ἦταν ἓνας καθηγητῆς ἄριστος, ἀλλὰ καί πολὺ ἄσχημος. Τόσο ἄσχημος πού πολλές φορές μᾶς τὸ ἔλεγε καί ὁ ἴδιος. Θυμοῦμαι ἀκόμα τὰ ἴδια τὰ λόγια του: «Ἡ πατρίδα μου

γέννησε πολλές όμορφιές, μά γέννησε και μένα». Καί έννοούσε τήν άσκήμια του. Άλλά από τά ίδια τά λόγια του καταλάβαινε κανένas ότι και τόν ίδιο δέν τόν στενοχωρούσε ή δυσμορφία του, γιατί ήξερε τά άλλα χαρίσματα του. Είχε μιá ψυχική ώραιότητα, μεγάλη μόρφωση και μιλούσε πολύ ώραια. "Όταν άνοιγε τó στόμα του σέ σκλάβωνε, σέ μάγευε. "Όλοι οί φοιτητές από όλες τες Σχολές έτρεχαν νά τόν άκούσουν. Ή αίθουσα πού δίδασκε, γέμιζε. Καί δέν άκουγόταν ούτε άνάσα. Ή άσκήμια χανόταν μπροστά στα άλλα προτερήματα του. Φάνταζε στα μάτια μας ώραιότερος και από τούς πιό ώραίους. Μήπως λοιπόν και ó συγγραφέας τονίζει επίτηδες τήν άσκήμια του Καραφωτιά;.

II. Μοσχάς. "Έτσι φαίνεται, για νά μάς πη ότι τες μεγάλες πράξεις δέν πρέπει νά τες περιμένομε μόνο από τούς διαλεχτούς. Άλλά και από τούς ταπεινούς και τούς άσημους και τούς άσχημους.

Συμφωνεί και όλη ή τάξη.

Δάσκαλος. Καί εγώ αυτή τή γνώμη έχω. Καί θέλω και κάτι άλλο νά ρωτήσω. Έβαλε ó συγγραφέας στο διήγημά του καλή έπιγραφή;

"Άγγ. Τσιολάκης. Τήν καλύτερη από κάθε άλλη. Γιατί και όλο τó διήγημα, αυτό μάς λέγει. "Ότι ó Καραφωτιάς πού ήταν άγνωστος και τελευταίος, έγινε με τήν πράξη του πρώτος και καλύτερος από όλους.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Καί τώρα για τó αύριανό μάθημα, θέλω, αφού ξαναδιαβάσετε τó κεφάλαιο, νά βρήςτε: 1) Ποιά είναι ή κεντρική ιδέα του διηγήματος 2) αν πέτυχε ó συγγραφέας τó σκοπό πού επιδίωκε. 3) ποιá είναι τά πρόσωπα του διηγήματος 4) ποιές είναι οί πράξεις τους, 5) πώς θα χαρακτηρίσουμε τά διάφορα πρόσωπα και τες πράξεις τους και 6) σέ ποιá ψυχική κατάσταση βρέθηκαν τά πρόσωπα και πώς τήν εκδηλώνουν.

4η διδασκτική ώρα. (ήμέρα Τρίτη, 3-3-1942).

Πρίν άρχίση τó μάθημα επιδεικνύει ή Άννα Ν. Νέστορος στην τάξη τó παράσημο του πατέρα της.

Δάσκαλος. Προτού τώρα άκούσωμε τες γνώμες σας, για τά ζητήματα πού είπαμε χτές νά έξετάσετε, ήθελα νά μου πήςτε, πότε λέτε νά έγραψε ó Κοντογιάννης αυτό τó συμβάν.

Γ. Γκλάδας. Έγώ λέγω ότι θα τó έγραψε όταν ήταν στο στρατό αξιωματικός.

Γ. Άγγελίδης. Μπορούσε τότε νά κάθεται και νά γράφη διηγήματα, για όσα έβλεπε στον πόλεμο;

Μαρ. Γκαβού. Θα είχε και καμιά ώρα ήσυχη νά γράφη.

"Άννα Ζιάκα. Έγώ λέγω ότι θα τó έγραψε όταν γύρισε από τó στρατό.

Δημ. Σ. Μπουμπούρης. Καί εγώ, όταν γύρισε από τó στρατό, γιατί έγραψε και πολλά άλλα διηγήματα του άναγνωστικού μας.

Δέχονται οί περισσότεροι ὅτι θά τὸ ἔγραψε μετὰ τὴν ἀποστράτευσί του, Δάσκαλος. Ἴσως τότε, ἀλλὰ πότε θά ἔγραφε παραστατικότερα καί πιὸ ζωντανά, ὅταν τὸ ἔγραφε ἀμέσως ἢ ὕστερα ἀπὸ καιρὸ, ὅταν γύριζε ἀπὸ τὸ στρατό;

Ἄθ. Ἰ. Ἄθ. Κυριαφίνης. Ὅταν γύριζε στὸ σπίτι του, γιατί θά εἶχε ὄλη τὴν ἡσυχία του.

Ἄσημ. Παντάλη. Ὅταν περνοῦσε καιρός, θά ξεχνοῦσε ὄλες τὶς λεπτομέρειες.

Ἡ Ἄννα Μανίκα, στὸ δάσκαλο. Ἐσεῖς μᾶς λέτε νὰ γράφουμε τὶς ἐκθέσεις μας ἀμέσως, μὲν μᾶς κάμη κανένα πράγμα ἐντύπωση, γιατί τότε θά εἶναι καλύτερη ἢ ἐκθεση. Γι' αὐτὸ καί ὁ Κοντογιάννης θά ἔγραψε τὸ διήγημα αὐτὸ ἐκεῖνες τὶς μέρες πού ἔκαμε ὁ Καραφωτιάς τὸ κατόρθωμά του.

Δάσκαλος. Σωστὸ εἶναι ὅτι γράφει κανένας καλύτερα τὴ στιγμή πού συμβαίνει ἓνα γεγονός. Οἱ λογοτέχνες ὅμως, σὰν τεχνίτες τῆς πέννας πού εἶναι, μποροῦν νὰ γράφουν ὠραία καί ὕστερα ἀπὸ καιρὸ. Ἐσεῖς ὅμως πρέπει νὰ γράφετε ἀμέσως καί ἂν εἶναι δυνατὸ τὴν ἴδια στιγμή πού συμβαίνει τὸ γεγονός.

Δάσκαλος. Ἦθελα ἀκόμη νὰ μοῦ πῆτε, ἂν τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τοῦ Κοντογιάννη εἶναι γραμμμένο σὲ διηγηματικὴ ἢ περιγραφικὴ μορφή. Καί ἂν μπορῆ ἓνας νὰ μᾶς πῆ τί διαφέρει ἡ διήγηση ἀπὸ τὴν περιγραφή.

Ἄν. Μανίκα. Στὴ διήγηση μιλοῦμε γιὰ διάφορα γεγονότα πού ἔγιναν καί γιὰ διάφορες πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ στὴν περιγραφή παρουσιάζομε τὴ μορφή τῶν πραγμάτων καί τῶν ἀνθρώπων.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Στὸ κεφάλαιο τῆρα αὐτὸ, ὁ συγγραφέας ἐξιστορεῖ γεγονότα καί διάφορα περιστατικὰ ἢ μᾶς ἐξεικονίζει πῶς εἶναι τὰ διάφορα πρόσωπα καί πράγματα; Δηλαδή διηγείται ἢ περιγράφει;

Οἱ περισσότεροι μαθητές. Ἐδῶ ὁ συγγραφέας διηγείται γιὰ τὴ μάχη, γιὰ τὸν τραυματισμὸ τοῦ λοχαγοῦ, γιὰ τὴν ἀνεύρεσί του ἀπὸ τὸν Καραφωτιά καί γιὰ τὴν παρασημοφορία τοῦ Καραφωτιά.

Γ. Ἀγγελίδης. Καί ἐγὼ αὐτὸ δέχομαι, ἀλλὰ σὲ μερικὰ μέρη ἔχομε καί περιγραφή.

Δάσκαλος. Ποιὰ εἶναι τὰ περιγραφικὰ αὐτὰ σημεία;

Γ. Ἀγγελίδης. Νά, ἐδῶ πού μᾶς περιγράφει τὸν Καραφωτιά. «εἶθα ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ μας τὸ Γιάννη Καραφωτιά, γνωστὸ γιὰ τὴν ἀσκήμια του. Ἦταν ἓνας παράξενος Ρουμελιώτης, πού ξεχώριζε γιὰ τὴ φοδερὴ δύναμη του καί τὴν ἀγαθὴ καρδιά του».

Συμφωνεῖ ὄλη ἡ τάξη.

Ἄσημ. Παντάλη. Καί σὲ ἄλλο μέρος ἔχομε περιγραφή. Διαβάξει:

«Στὴ σκηνὴ μας φωτιζόμαστε μὲ κεριά· ἦτανε μὰ νύχτα ὕγρη καί πυκνὴ ὀμίχλη σκέπαζε τὰ πάντα».

Νικ. Γερονικολάου. Σὲ μερικά ἄλλα μέρη, κόβει ὁ συγγραφέας τὴ διήγηση καὶ βάζει διάλογο.

Δάσκαλος. Ποιὰ εἶναι τὰ μέρη αὐτά;

Ν. Γερονικολάου. Ἐκεῖ πού ρωτᾶει ὁ Καραφωτιάς γιὰ τὸ λοχαγὸ του, ἐκεῖ πού συνομιλεῖ μὲ τὸν πατριώτη του ἀξιωματικὸ καὶ παρακάτω μὲ τοὺς σκοποὺς. Διαβάζει τὰ σχετικὰ μέρη.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Στὸ τέλος δὲ τοῦ κεφαλαίου ἔχομε καὶ ἓνα μονόλογο, ὅταν μιλάει ὁ συνταγματάρχης, γιὰ νὰ ἐπαινέσει τὴν πράξη τοῦ Καραφωτιά. Τὸ περισσότερο ὅμως κεφάλαιο εἶναι σὲ διηγηματικὴ μορφή.

Δάσκαλος. Γιὰ ρίξτε τώρα ἀκόμα μιὰ σύντομη ματιὰ στὸ κεφάλαιο, νὰ δῆτε σὲ πόσες ἐνότητες χωρίζεται ὁ συγγραφέας τὸ διήγημά του. Ἀπὸ πόσα δηλαδὴ χωριστὰ κομμάτια ἀποτελεῖται τὸ διήγημα.

Β.Δ. Κυριαφίνης. Τὸ διήγημα ἔχει τέσσερα μέρη. Φαίνονται καθαρὰ. Τὰ ξεχωρίζει καὶ ὁ συγγραφέας ἐκεῖ πού ἀφήνει ἓνα μεγαλύτερο κενὸ ἀνάμεσα στοὺς παραγράφους.

Δάσκαλος. Μπορεῖς, Κυριαφίνη, νὰ μᾶς πῆς, ποῖο εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ κάθε κομματιοῦ;

Β. Κυριαφίνης. Στὸ πρῶτο, μαθαίνει ὁ Καραφωτιάς γιὰ τὸν τραυματισμὸ τοῦ λοχαγοῦ του. Στὸ δεύτερο, πηγαίνει νὰ τὸν βρῆ. Στὸ τρίτο, τὸν βρίσκει ἐτοιμοθάνατο καὶ τὸν μεταφέρει στὴν κατασκήνωση. Στὸ τέταρτο, γίνεται ἡ παρασημοφορία τοῦ Καραφωτιά.

Δάσκαλος. Αὐτὲς εἶναι οἱ τέσσερες ἐνότητες τοῦ διηγήματος. Καὶ κάτι ἄλλο θὰ σᾶς ρωτήσω. Μᾶς παρουσιάζει ὁ συγγραφέας τὰ γεγονότα μὲ τὴ σειρά πού ἔγιναν στὴν πραγματικότητα, ἢ ἀλλάζει αὐτὴ τὴ σειρά, ὅπως εἶδαμε σὲ ἄλλα κεφάλαια, πού πρῶτα εἶχαμε ἐκεῖνα πού γίνονταν τελευταῖα καὶ στὸ τέλος ὅσα συνέβαιναν πρῶτα;

Γ. Ἀγγελίδης. Ἐδῶ διηγεῖται ὁ συγγραφέας τὰ γεγονότα μὲ τὴ σειρά πού ἔγιναν.

Δάσκαλος. Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ φυσικὴ σειρά τῶν γεγονότων αὐτῶν;

Γ. Ἀγγελίδης. Πρῶτα γίνεται ἡ μάχη. Στὴ μάχη τραυματίζεται ὁ λοχαγός. Τὸ σύνταγμα ἐπιστρέφει στὴν κατασκήνωση. Ὁ Καραφωτιάς μαθαίνει γιὰ τὸν τραυματισμὸ τοῦ λοχαγοῦ του. Πηγαίνει στὸ μέρος τῆς μάχης βρίσκει τὸ λοχαγὸ καὶ τὸν φέρνει στὸ χειρουργεῖο. Καὶ τέλος γίνεται καὶ ἡ παρασημοφορία τοῦ Καραφωτιά.

Δάσκαλος. Ὠραῖα. Γιὰ προσέξτε ὅμως νὰ δοῦμε, μὲ τὴν ἴδια αὐτὴ σειρά ἐκθέτει τὰ γεγονότα καὶ ὁ συγγραφέας;

Ἄνθ. Δ. Σχοινᾶ. Ὅχι ἀκριδῶς μὲ τὴν ἴδια σειρά. Κάμνει μιὰ ἀλλαγὴ. Τὸν τραυματισμὸ τοῦ λοχαγοῦ τὸν παρουσιάζει μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ συντάγματος, ἐνῶ ἔγινε κατὰ τὴ μάχη.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Μόνο αυτή τή μικρή αλλαγή ἔχομε στο διήγημα αυτό. Πολλές φορές ἔμωσ οἱ συγγραφεῖς ἀλλάζουν τελείως τή φυσική σειρά τῶν γεγονότων, γιά νά παρουσιάσουν ωραιότερη πλοκή στο διήγημά τους και νά κάμουν τόν ἀναγνώστη νά τὸ παρακολουθήσῃ μὲ περισσότερο ἐνδιαφέρον.

Γι' αὐτὸ και ἐγὼ θά δοκίμαζα μεγάλη χαρά ἂν ἔβλεπα νά κάνετε και σεις μιὰ παρόμοια προσπάθεια, νά ἀλλάζετε δηλαδή στις ἐκθέσεις σας τή φυσική σειρά τῶν γεγονότων και τῶν πραγμάτων γιά τὰ ὅποια θά γράφετε.

Ἀναθέτει κατόπι. ὁ δάσκαλος στο Γ. Ἀγγελίδη νά διηγηθῇ μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸ περιεχόμενο τοῦ διηγήματος. Ὁ Ἀγγελίδης τελειώνει τή διήγησή του, λέγοντας: Αὐτὰ εἶχα νά πῶ. "Ὅ,τι παρέλειψα ἢ ὅ,τι δὲν εἶπα καλά, νά τὰ συμπληρώσῃ ἢ τάξῃ.

Βασίλ. Γ. Ἰ. Κυριαφίνης. Ὁραῖα τὰ εἶπες Ἀγγελίδη, ἀλλὰ ἀκούσαμε πολλές φορές τή λέξη «λέει». Και εἶπαμε ὅτι ἢ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης δὲ χτυπάει καλὰ στο αὐτί.

Ἰωάν. Δ. Κακαρίκας. Και ἐγὼ εὐχαριστήθηκα ἀπὸ τή διήγησή τοῦ Ἀγγελίδη. Παρέλειψε μόνο νά ἐπαναλάβῃ ὅλα τὰ λόγια τοῦ συνταγματάρχη δταν παρασημοφοροῦσε τόν Καραφωτιά. Εἶπε μόνο τὸ «Σὲ συγκαίρω, παλικάρι μου».

Ὁ δάσκαλος ἀναθέτει και στον Π. Μοσχᾶ νά διηγηθῇ τὸ κεφάλαιο μὲ λιγότερα λόγια.

Ὁ Μοσχᾶς διηγείται και ἢ τάξῃ μένει εὐχαριστημένη.

Και τέλος ὁ Ν. Γερωνικολάου ἀποδίδει τὸ περιεχόμενο τοῦ κεφαλαίου μὲ τή μεγαλύτερη συντομία.

(Σημ. Οἱ σύντομες αὐτὲς ἐπαναλήψεις τοῦ περιεχομένου, ἀποσκοποῦν στην ἐξάσκηση τῶν μαθητῶν νά μποροῦν νά ἀποδίδουν μὲ γραπτές περιλήψεις ὅσα διαβάξουν).

Δάσκαλος. Ἄς δοῦμε τώρα ποιά εἶναι και ἢ κεντρική ἰδέα τοῦ διηγήματος.

Καλοῦνται νά διαβάσουν τήν ἐργασία τους οἱ Ἰ. Β. Καμπάνης και Ἰωακ. Γ. Καμπάνης: «Ὁ συγγραφέας μᾶς μιλάει γιά τήν ἀγάπη πού πρέπει νά ἔχομε στους συντρόφους μας».

Π. Μοσχᾶς. Κατὰ τή γνώμη μου αὐτή εἶναι δευτερεύουσα ἰδέα. Ἡ κεντρική εἶναι ἐτούτη: «Τὸ θάρρος σώζει». Ὅπως εἶδαμε και στο κεφάλαιο, μὲ τὸ θάρρος τοῦ Καραφωτιά σώθηκε ὁ λοχαγός.

Ἄγγ. Τσιολάκης. Ἐγὼ ἔβγαλα γιά κεντρική ἰδέα τήν ἐξῆς: «Οἱ τελευταῖοι μὲ τίς μεγάλες πράξεις τους γίνονται πῶτοι».

Παναγ. Γ. Ματσιώρη. «Οἱ μεγάλες πράξεις μᾶς ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους».

Ἄν. Μανίκα. «Οἱ μεγάλες πράξεις δοξάζουν και τοὺς πιὸ ταπεινοὺς

άνθρώπους».

Ὁ Π. Μοσχᾶς, λέγει ὅτι ἡ Μανίκα παρουσίασε καλύτερα ἀπὸ ὅλους τὴν κεντρικὴ ἰδέα, ἀλλὰ ἀμφιβάλλει ἂν τὴ διατύπωσε μόνη τῆς ἢ μὲ τὴ βοήθεια τῆς μητέρας τῆς.

Δάσκαλος. Καμιὰ ἀμφιβολία νὰ μὴν ἔχετε, γιατί καὶ οἱ ἄλλες ἰδέες ποὺ ἀκούσθηκαν δὲ διαφέρουν ἀπὸ τὴ γνώμη τῆς Μανίκα. Διατυπώνονται μόνον μετὰ διαφορετικὰ λόγια. Ἐγὼ μᾶλλον συμφωνῶ μὲ τὸν Τσιολάκη, ὅτι ἡ κεντρικὴ ἰδέα θρῖσκεται στὴν ἐπιγραφή τοῦ διηγήματος «οἱ ἔσχατοι γίνονται πρῶτοι». Αὐτὸ θέλει νὰ τονίσῃ καὶ ὁ συγγραφέας, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ἀπὸ τὶς πράξεις του καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ στολὴ ἢ τὸ βαθμὸ ἢ τὴν κοινωνικὴ θέσιν ποὺ ἔχει.

Δάσκαλος. Ἄς ἀκούσωμε τώρα καὶ τὶς δευτερεύουσες ἰδέες.

Πανάγ. Ματσιώρη. «Νὰ ἔχωμε ἀγάπη καὶ ἀφοσίωση στοὺς μεγαλύτερους μας, ὅπως ὁ Καραφωτιάς στὸ λοχαγὸ του».

Ἐλευθ. Γ. Ἰ. Κυριαφίνης. «Μὲ τὸ θάρρος κάμνομε μεγάλα ἔργα».

Θωμ. Ἰ. Κουρμπέτη. «Νὰ βοηθοῦμε τὸν πλησίον μας».

Ἰ. Κακαρίκας. «Ὅταν δοῦμε κανέναν νὰ κινδυνεύῃ νὰ τρέχωμε νὰ τὸν βοηθοῦμε».

Ἀθ. Ἰ. Κουρμπέτης καὶ Ἰωάν. Στ. Τσιολάκης. «Ἡ πατρίδα ἀνταμείβει τὶς μεγάλες πράξεις».

Ἡ τάξιν συμφωνεῖ ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ ἰδέες βγαίνουν ἀπὸ τὸ διήγημα.

Δάσκαλος. Πέτυχε στὸ σκοπὸ τοῦ ὁ συγγραφέας; Δηλαδή κατόρθωσε νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι καὶ οἱ ἄσχημοι ἄνθρωποι, μετὰ τὰ ἐξαιρετικὰ τοὺς ἔργα, γίνονται ἀνώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς διάσημους ἀνθρώπους;

Πανάγ. Ματσιώρη. Μάλιστα τὸ πέτυχε, μετὰ τὸ ὠραῖο διήγημα ποὺ ἔγραψε. Διηγεῖται ὁ συγγραφέας ὅτι τὴ μεγάλη αὐτὴ πράξιν δὲν τὴν ἔκαμε κανένας ἀξιωματικὸς, οὔτε ἄλλος κανένας μορφωμένος. Τὴν ἔκαμε ὁ πιὸ ταπεινὸς καὶ ἄσχημος στρατιώτης τοῦ λόχου, ὁ Γιάννης Καραφωτιάς, ποὺ μετὰ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, πηγαίνει τὴ νύχτα στὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο, θρῖσκει τὸν τραυματισμένον λοχαγὸ του καὶ τὸν φέρνει στοὺς δικούς του. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τὸ θαυμάζουν ὅλοι, καὶ ὁ συνταγματάρχης συγχαίρει καὶ παρασημοφορεῖ τὸν Καραφωτιά μὲ προστά σὲ ὅλο τὸ σύνταγμα. Μᾶς ἔκανε λοιπὸν ὁ συγγραφέας νὰ πιστέψωμε ὅτι καὶ οἱ τελευταῖοι γίνονται πρῶτοι μετὰ τὰ ἔργα τους.

Δάσκαλος. Εἶμαστε ὅλοι σύμφωνοι. Καὶ τώρα ποιά εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ διηγήματος;

Γ. Ἀγγελίδης. Τὰ πρόσωπα τοῦ διηγήματος εἶναι ὁ Καραφωτιάς, ὁ λοχαγὸς του, ὁ συγγραφέας, ὁ συνταγματάρχης, οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί, οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ σκοποί.

Δάσκαλος. Τὸ σπουδαιότερο πρόσωπο τοῦ διηγήματος, ὁ ἥρωας, ὁ πρωταγωνιστής, ὅπως τὸν λέμε, ποῖος ἦταν;

Ὅλοι: Ὁ Καραφωτιάς.

Δάσκαλος. Καὶ μετὰ τὸν Καραφωτιά, ποιά ἄλλα πρόσωπα παίζουν σπουδαῖο ρόλο στὸ διήγημα; Ποιοὶ δηλαδὴ εἶναι οἱ δευτεραγωνιστές, ὅπως τοὺς ὀνομάζουμε;

Ν. Γερονικολάου. Τέτοια πρόσωπα εἶναι ὁ συγγραφέας πὺ μιλάει μὲ τὸν Καραφωτιά καὶ ὁ συνταγματάρχης πὺ παρασημοφορεῖ τὸ γενναῖο αὐτὸ στρατιώτη.

Δάσκαλος. Ποῖο πρόσωπο ἦταν τελείως βουδὸ στὸ διήγημα;

Ὅλη ἡ τάξη: Ὁ λοχαγός. Αὐτὸς δὲ μίλησε καθόλου.

Δάσκαλος. Ποιά πράξη σᾶς ἔκαμε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση;

Ὅλη ἡ τάξη: Ἡ ἀπόφαση τοῦ Καραφωτιά νὰ πάη μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του νὰ σώσῃ τὸ λοχαγὸ του.

Δάσκαλος. Τί δείχνει ἡ πράξη αὐτή;

Πολλοὶ μαθητές: Μεγάλῃ ἀγάπῃ. Αὐτοθυσία. Ἄνδρεία. Παλικαριά.

Δάσκαλος. Καὶ πῶς μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὸν Καραφωτιά ἀπὸ τὴν πράξη του αὐτή;

Ἄν. Μανίκα. Ἄτρόμητο. Γενναῖο παλικάρι. Ἄνδρειο. Θαρραλέο.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Καὶ ριψοκίνδυνο ἢ μᾶλλον πραγματικὸ ἥρωα, ἄνθρωπο δηλαδὴ πὺ φτάνει μέχρι τὴν αὐτοθυσία.

Δάσκαλος. Ἐκτός τώρα ἀπὸ τὸ κατόρθωμα τοῦ Καραφωτιά, ποιά ἄλλη πράξη σᾶς εὐχαρίστησε;

Ἐλ. Γ. Γκαβογιάννης. Ἡ πράξη τοῦ συνταγματάρχη, πὺ ἀναγνώρισε τὴν αὐτοθυσία τοῦ Καραφωτιά καὶ τὸν τίμησε μὲ τὸ στρατιωτικὸ παράσημο.

Δέσπ. Πεγιά. Ἐντύπωση μοῦ ἔκαμε καὶ ἡ ντροπαλὴ συμπεριφορὰ τοῦ Καραφωτιά, μετὰ τὴν παρασημοφορία του. Δὲν περηφανεύτηκε, ὅπως ἔκανε τὸ τσοπανάκι στὰ Δερβενάκια, μπροστὰ στὸν Κολοκοτρώνη, πὺ εἶδαμε στ' ἄλλο κεφάλαιο τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἀλλὰ ταπεινὸς καὶ μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια, γύρισε στὴ γραμμὴ του.

Δάσκαλος. Πῶς τοὺς λέμε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους;

Ἄσημ. Παντάλη. Τοὺς λέμε ταπεινοὺς, ντροπαλοὺς, σεμινοὺς.

Νικ. Ἀτζιαμῆς. Ὁ συγγραφέας τὸν λέγει καὶ λιγόλογος.

Δάσκαλος. Τί χαρακτηρισμὸ λοιπὸν θὰ δώσωμε στὸν Καραφωτιά;

Γ. Γκλάβας. Ὁ Καραφωτιάς ἦταν ἄνθρωπος θαρραλέος, ταπεινός, ἀγαθός, λιγόλογος.

Δάσκαλος. Σὲ ποιά ψυχικὴ κατάσταση ἐρέθηκε ὁ Καραφωτιάς, μόλις ἔμαθε ὅτι ὁ λοχαγός του ἔμεινε στὴ μάχῃ πληγωμένος ἢ σκοτωμένος;

Ἄν. Μανίκα. Ἐνωσε μεγάλῃ θλίψῃ καὶ ταραχῇ.

Δάσκαλος. Πώς την εκδηλώνει την ταραχή του αυτή;

Στυλ. Ράντου. Έμεινε στη μέση του δρόμου σαν απολιθωμένος από τη θλίψη του.

Άσημ. Αύγ. Πειραλή. Τόν έγλειψε ο σκύλος και αυτός δεν κατάλαβε τίποτε.

Π. Μοσχᾶς. Από τη λύπη του σερνόταν, δὲν περπατούσε.

Γ. Ἀγγελίδης. Τὴ μεγάλη λύπη του τὴ φανέρωσε καὶ ὅταν φώναξε: «Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι ὁ λοχαγός μου; Μήπως εἶναι πληγωμένος;».

Δάσκαλος. Ἄλλο κανένα ζωηρὸ αἶσθημα δοκίμασε ὁ Καραφωτιάς;

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Ὅταν πήγαινε νὰ βρῆ τὸ λοχαγὸ του, ἦταν γεμάτος ἀγωνία. Ἐλεγε μέσα του. Ἄραγε θὰ τὸν βρῶ; Καὶ πῶς θὰ τὸν βρῶ, ζωντανὸ ἢ σκοτωμένο;

Ἄννα Ἄθ. Μαλανδρῆ. Καὶ τὴν ὥρα ποῦ τὸν παρασημοφοροῦσε ὁ συνταγματάρχης καὶ τότε δοκίμασε ὁ Καραφωτιάς μιὰ μεγάλη συγκίνηση.

Δάσκαλος. Γιατί συγκινήθηκε καὶ πῶς ἐκδηλώνει τὴ συγκίνησή του;

Μαρ. Ν. Γκαβοῦ. Συγκινήθηκε γιὰ τὴ μεγάλη τιμὴ ποῦ τοῦ ἔκαμαν νὰ τοῦ δώσουν τὸ παράσημο. Πῶς φανερώνει τὴ συγκίνησή του, μᾶς τὸ λέγει ὁ συγγραφέας. «Καὶ μὲ τὸ λαμπερὸ σταυρὸ στὸ στήθος του, πνίγοντας τὰ δάκρυά του, γύρισε στὴ γραμμὴ του».

Ἐλ. Ἰ. Γ. Κυριαφίνης. Μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ ὁ συνταγματάρχης ἦταν συγκινημένος ὅταν μιλοῦσε στὸ σύνταγμα καὶ ἔπαινούσε τὸν Καραφωτιά.

Δάσκαλος. Πῶς ἐκδήλωσε τὸ αἶσθημά του αὐτὸ ὁ συνταγματάρχης;

Γ. Γκλάβας. Φίλησε τὸν Καραφωτιά καὶ τὸν ζητωκραύγασε.

Π. Μοσχᾶς. Ἡ πιὸ συγκινητικὴ ὅμως στιγμὴ ἦταν ἐκείνη ποῦ ἀνταμώθηκαν ὁ Καραφωτιάς μὲ τὸ λοχαγὸ του.

Δάσκαλος. Μᾶς τὴν περιγράφει τὴ σκηνὴ αὐτὴ ὁ συγγραφέας;

Πολλοὶ μαθητῆς. Δὲν τὴν παρουσιάζει καθόλου.

Δάσκαλος. Γιατί ἄραγε, ἀφοῦ ἡ στιγμὴ αὐτὴ θὰ ἦταν πραγματικὰ δραματικὴ;

Ν. Γερονικολάου. Εἶπαμε ὅτι ὅταν διηγούμαστε ἢ ὅταν περιγράψουμε κάτι, δὲν πρέπει καὶ οὔτε μποροῦμε νὰ παρουσιάσουμε ὅλες τὶς λεπτομέρειες του. Αὐτὸ κάμνει καὶ ὁ Κοντογιάννης. Ἀφήνει στὸ διήγημά του ἓνα χάσμα.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Τέτοια χάσματα ἀφήνει ὁ συγγραφέας καὶ στὸ τέλος κάθε ἐνότητας.

Διαδάζουν οἱ μαθητῆς τὰ σχετικὰ μέρη καὶ βλέπουν ὅτι στὰ σημεία αὐτὰ θὰ μποροῦσε νὰ προσθέσει καὶ πολλὲς ἄλλες λεπτομέρειες, ὅπως π.χ. ἂν θεραπεύθηκε ὁ λοχαγὸς ἀπὸ τὸ τραῦμα του κλπ.

Δάσκαλος. Ἦθελα ἀκόμη νὰ σᾶς ρωτήσω, ἂν βρήκαμε στὸ κεφάλαιο καὶ καμιά συνήθεια ποῦ ἔχομε καὶ ἐμεῖς.

Ἄγγ. Τσιολάκης. Ἐχομε καὶ ἐμεῖς τὴ συνήθεια νὰ ἐπισκεπτόμαστε τοὺς ἀρρώστους, ὅπως καὶ ὁ Καραφωτιάς τὸν τραυματία λοχαγὸ τοῦ.

Δάσκαλος. Ἄλλη καμιά συνήθεια;

Πολλοί. Δὲν ἔχομε ἄλλη συνήθεια στὸ κεφάλαιο αὐτό.

Δάσκαλος. Καὶ τώρα γιὰ αὐριο, θέλω νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν καλαισθητικὴ ἐξέταση τοῦ πεζογραφήματος. Θὰ τὸ ξαναδιαβάσετε πάλι στὸ σπίτι καὶ θὰ ἐντείνετε τὴν προσοχὴ σας νὰ ἐρῆτε κάθε λογοτεχνικὸ σημεῖο τοῦ διηγήματος, τὸ ὁποῖο καὶ θὰ μᾶς παρουσιάσετε στὸ αὐριανὸ μάθημα.

Ἡ διδακτικὴ ὥρα. (ἡμέρα Τετάρτη, 4-3-1942)

Δάσκαλος. Ἄς ἀκούσουμε τώρα καὶ τὶς παρατηρήσεις σας γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ διηγήματος.

Ἄσημ. Παντάλη. Τὸ καλύτερο μέρος τοῦ διηγήματος, τὸ ἀποτελοῦν κατὰ τὴ γνώμη μου οἱ δυὸ πρῶτοι παράγραφοι. Τοὺς διαβάζω: «Ἡ μάχη μὲλις...».

Δάσκαλος. Τὶ καλολογικὰ στοιχεῖα ἐρῆκες Παντάλη στὸ σημεῖο αὐτό;

Ἄσημ. Παντάλη. Ὁ συγγραφέας μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ μιὰ ζωντανὴ εἰκόνα. Βλέπομε μέσα σὲ μιὰ κοιλάδα, νὰ βαδίζη ἐλόκληρο τὸ σύνταγμα. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς στρατιῶτες τοῦ, ἄλλοι εἶναι μὲ ἐπιδέμους, ἄλλοι ἔχουν δεμμένο τὸ κεφάλι μὲ ματωμένα μαντίλια. Καὶ γιὰ νὰ δεῖξη καὶ τὴ μεγάλη κούραση ποὺ εἶχαν, τοὺς θάζει νὰ στηρίζωνται στὰ ὅπλα τοῦς. Ὅλοι εἶναι ἀμίλητοι. Οὔτε τραγούδια ἀκούγονται οὔτε κουβέντες.

Δάσκαλος. Ὁραία ἦταν ἡ εἰκόνα αὐτή. Ἀλλὰ μήπως θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσωμε καὶ μερικὲς ἀκόμα φρασσοῦλες, νὰ τὴν κάμωμε πλουσιότερη καὶ νὰ τῆς δώσωμε περισσότερο χρῶμα;

Π. Μοσχᾶς. Μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε ὅτι μέσα στὴν κοιλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στρατό, ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα νὰ προσθέσωμε στὴν εἰκόνα. Ἐγὼ θὰ ἔγραφα καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐνα ποταμάκι κυλάει τὰ γάργαρα νερά τοῦ. Πολύκλαδα πλατάνια ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά τοὺς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ δρόμου. Ἐνας γεωργὸς, ποὺ ὄργωνε πρὸ πέρα ἕνα χέρσο χωράφι, σταμάτησε νὰ καμαρώσῃ τὸ στρατό».

Δάσκαλος. Τέλειες οἱ προτάσεις αὐτές. Γεμάτες δύναμη καὶ ὁμορφιά. Ἡ εἰκόνα ἔγινε πρὸ σύνθετη καὶ ζωηρή. Σὲ ποιὸ ἀκριβῶς σημεῖο νὰ τὶς προσθέσωμε;

Π. Μοσχᾶς. Στὸν πρῶτο παράγραφο, μετὰ τὴ λέξη «κοιλάδα», ὅπου θὰ ἐάλωμε τελεία, ἀντὶ κόμματος.

Δάσκαλος. Θαυμάσια. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπως πολλὲς φορές τὸ τονίσαμε, ἡ φράση ἀποχτάει καλύτερη ἡχητικὴ ἀρμονία, ὅταν τὸ ἐπίθετο ἀκολουθῆ πίσω ἀπὸ τὸ οὐσιαστικό, τὴν πρώτη πρότασή σου ἄς τὴ συντάξωμε ἔτσι: «Ἐνα

ποταμάκι κυλάει τὰ νερά του τὰ γάργαρα».

Ν. Γερονικολάου. Ἐγὼ παρατήρησα ὅτι ὁ συγγραφέας ἔβαλε στὸ δεύτερο παράγραφο, σὲ τέσσερα σημεία, τὴν ἄνω τελεία. Ἐπρεπε ὅμως ἀντὶ γιὰ ἄνω τελείες νὰ θάλῃ κάτω τελείες, γιὰ νὰ σχηματισθοῦν πέντε τέλειες μικρὲς προτάσεις.

Ἡ τάξη ἐξετάζει τὸν παράγραφο καὶ δέχεται γιὰ σωστή τὴν παρατήρηση τοῦ Γερονικολάου.

Μὲ ὑπόδειξη τοῦ δασκάλου, βλέπουν ὅτι καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σημεία τοῦ διηγήματος, χρησιμοποιοῖ ὁ συγγραφέας τὴν ἄνω στιγμὴ καὶ βρίσκουν ὅτι σὲ ὅλα αὐτὰ θὰ ἔπρεπε νὰ μπῆ ἡ τελεία στιγμὴ.

Δάσκαλος. Γιὰ τὰ ἄλλα σημεία τῆς στίξης τί ἔχετε νὰ παρατηρήσετε;

Πολλοὶ μαθητές: Ὅλο τὸ διήγημα εἶναι πλούσιο καὶ καταστόλιστο μὲ σημάδια τῆς στίξης.

Β. Δ. Κυριαφίνης. Περισσότερα εἶναι τὰ θαυμαστικά.

Γ. Γκλάβας. Καὶ τὰ ἐρωτηματικά εἶναι ἄφθονα, ὅπως καὶ τὰ ἀποσιωπητικά. Σὲ δύο μέρη ἔχει καὶ ἐξηγητικά καὶ σὲ ἓνα ἄλλο καὶ τὴ διπλὴ παύλα.

Δάσκαλος. Πότε θάζομε στὸ γραπτὸ λόγο τὰ ἐξηγητικά, δηλαδή δύο τελείες τὴ μιὰ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἄλλη;

Θωμ. Κουριπέτη. Τὰ ἐξηγητικά τὰ θάζομε ὅταν θέλωμε νὰ ἀλλάξωμε τὸ πρόσωπο τῆς ὁμιλίας. Πρὶν ἀρχίσῃ μάλιστα νὰ μιλάῃ τὸ νέο πρόσωπο, θάζομε μιὰ μικρὴ γραμμὴ στὴν ἀρχὴ τῆς σειρᾶς, πού λέγεται διαλογικὸ.

Δάσκαλος. Καὶ τίς παύλες πότε τίς θάζομε;

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Ὅταν μέσα σ' αὐτὲς θάλωμε μιὰ φράση, γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε καλύτερα κάτι πού εἴπαμε πρωτύτερα. Ὅπως στὸ διήγημα, μέσα στίς δύο παύλες μπῆκαν οἱ λέξεις — ὁ σκύλος τοῦ συντάγματος — πού ἐξηγοῦν ποιὸς ἦταν ὁ «Λέων».

Δάσκαλος. Βέβαια. Ὅλα τὰ σημεία τῆς στίξης, ὅπως εἴπαμε τόσες φορές, κάτι ἐκφράζουν καὶ εἶναι ἀπαραίτητα στὸ γραπτὸ λόγο. Χωρὶς αὐτὰ δὲν μπορούμε νὰ βγάλωμε νόημα ἀπὸ ἓνα κείμενο πού διαβάζομε. Ὅλα εἶναι: σπουδαῖα. Τὸ σπουδαιότερο βέβαια εἶναι ἡ τελεία. Ἄλλὰ ἐγὼ θαυμάζω καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀποσιωπητικά, πού μὲ τὴ σιωπὴ τους, μᾶς λένε τὰ περισσότερα. Κάτι δηλαδή πού δὲ θέλωμε νὰ τὸ ποῦμε γιὰτὶ εἶναι ἄσχημο, ἢ κάτι πού τὸ καταλαβαίνομε, τὸ ἀντικατασταίνομε μὲ τὰ ἀποσιωπητικά καὶ ἔτσι συμπληρώνομε μὲ τὸν καλύτερο τρόπο κάθε σκέψη καὶ κάθε συναίσθημά μας. Ὅταν γράφῃ π.χ. ὁ συγγραφέας: «Μάλιστα... Δὲν μπορῶ!... Ἄλλὰ θὰ πάω!... Ἄφου οἱ ἄλλοι τὸν ἄφησαν...» τί δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσωμε στὴ θέση τους.

Ὅταν γράφετε λοιπὸν καὶ σεῖς, μὴν παραλείπετε νὰ γεμίζετε τὴν ἐκθεσὴ σας μὲ σημάδια τῆς στίξης. Αὐτὰ εἶναι τὰ λαμπρότερα στολιδία τοῦ

λόγου. Αυτά μιλούν καλύτερα από μᾶς.

Ἄννα Μανίκα. Ὁραῖος ἦταν καὶ ὁ δεύτερος παράγραφος στὴ σελίδα 70.

Δάσκαλος. Τὶ ἔχομε ἐδῶ;

Ἄν. Μανίκα. Πάλι μιὰ εἰκόνα τοῦ Καραφωτιᾶ πού σέρνεται ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῶν στρατιωτῶν. Ἐπειτα σ' αὐτὴ μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας καὶ τὴν προσωπογραφία τοῦ Καραφωτιᾶ.

Δάσκαλος. Εἶναι πλούσια αὐτὴ ἢ εἰκόνα;

Μανίκα. Ὁχι. Τὴ ζωγραφίζει ὁ συγγραφέας μόνο μὲ τὸ ρῆμα «σέρνεται».

Δάσκαλος. Καὶ τὴν περιγραφή τοῦ Καραφωτιᾶ, πῶς τὴ βρίσκετε;

Μανίκα. Καὶ αὐτὴ πολὺ σύντομη.

Δάσκαλος. Πῶς τὸν περιγράφει ὁ συγγραφέας τὸν Καραφωτιᾶ;

Μανίκα. Μὲ τρία οὐσιαστικά, πού τὰ ντύνει μὲ κατάλληλα ἐπίθετα «Ἦταν ἓνας παράξενος Ρουμελιώτης, πού ξεχώριζε γιὰ τὴ φοβερὴ δύναμή του καὶ τὴν ἀγαθὴ καρδιά του».

Δάσκαλος. Γιὰ παρατηρήστε, ποιά θέση ἔχουν τὰ ἐπίθετα μέσα στὴν πρόταση.

Πολλοὶ μαθητές. Καὶ τὰ τρία ἐπίθετα βρίσκονται μπροστὰ ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά.

Δάσκαλος. Γιὰ νὰ δοῦμε καὶ σέ ὅλο τὸ κεφάλαιο, πῶς τοποθετεῖ ὁ συγγραφέας τὰ ἐπίθετα;

Οἱ μαθητές ἐρευνοῦν τὸ κείμενο καὶ βρίσκουν ὅτι μόνο στὴν ἔκφραση «νύχτα ὑγρὴ» προηγεῖται τὸ οὐσιαστικό. Σέ ὅλα τὰ ἄλλα σημεῖα, τὸ ἐπίθετο βρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὸ οὐσιαστικό, ὅπως «μικρὴ κοιλάδα», «πρόχειρους ἐπιδέξιμους», «ἀγαθὸς Ρουμελιώτης», «τὸ πελώριο ἀνάστημά του», «τὰ βαριὰ θήματά του», «τὸ λασπωμένο χῶμα», «ὁ ἄφοβος στρατιώτης», «τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο», «τὸ λαμπερὸ σταυρὸ» κ.λ.π.

Δάσκαλος. Ἄς ἐπιχειρήσουμε τὴν ἀνὰ μετὰ μετασχηματίσουμε μερικὰ ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτά, ἀντιστρέφοντας τὴ θέση τῶν λέξεων καὶ ἐπαναλαμβάνοντας καὶ παρεμβάλλοντας καὶ τὸ ἄρθρο ἀνάμεσα στὸ οὐσιαστικό καὶ τὸ ἐπίθετο, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν ἡ ἔκφραση ἔχει καλύτερη ἀκουστικὴ ἐντύπωση.

Ἰωάν. Στ. Τσιολάκης: «Ἦταν ἓνας Ρουμελιώτης παράξενος, πού ξεχώριζε γιὰ τὴ δύναμή του τὴ φοβερὴ καὶ τὴν καρδιά του τὴν ἀγαθὴ».

Ἰωάν. Δ. Κακαρίκας: «Παρουσιάστηκε ὁ Καραφωτιᾶς μὲ τὸ ἀνάστημά του τὸ πελώριο.

Ἰ. Λθ. Ἰ. Κουρμπέτης: «Καὶ μοναχὰ τὰ θήματά του τὰ βαριὰ ἀκούγονταν στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας».

Ίωακ. Γ. Καμπάνης: «Τὸ χῶμα τὸ λασπωμένο τὸν ἐμπόδιζε νὰ προχωρήσῃ».

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης: «Καὶ μὲ τὸ σταυρὸ τὸ λαμπερὸ στὸ στήθος του, γύρισε στὴ γραμμὴ του ὁ Ρουμελιώτης ὁ ἀγαθός».

Δάσκαλος. Ἐχῶ τὴ γνώμη ὅτι ἀρμονικότερα τώρα ἤχουν στὰ αὐτιά μας οἱ φράσεις, ὅπως ἀκούσθηκαν μετασχηματισμένες.

Τὸ ἴδιο δέχθηκε καὶ ὅλη ἡ τάξη.

Δάσκαλος. Καὶ ἡ δική μου ἐπιθυμία καὶ χαρὰ θὰ εἶναι, νὰ μὴν ἀκούγονται ποτὲ μέσα στὴν αἴθουσα αὐτὴ ἐκθέσεις, χωρὶς νὰ εἶναι καταστόλιστες μὲ τὰ λαμπρὰ αὐτὰ καλλωπίσματα τοῦ λόγου, τὰ ἐπίθετα, εἴτε αὐτὰ θὰ εἶναι τοποθετημένα μπροστὰ ἢ πίσω ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά.

Δάσκαλος. Εἶπε ἡ Μανίκα ὅτι ὁ συγγραφέας περιγράφει τὸν Καραφωτιᾶ μόνον μὲ τρία οὐσιαστικά, πού τὰ ντύνει καὶ μὲ τρία ἐπίθετα. Εἶναι, παιδιά, ἀρκετὴ μιὰ τόσο σύντομη περιγραφή;

Δέσπ. Περγιά. Ἀρκετὴ εἶναι. Καὶ ἐσεῖς, αὐτὸ ζητᾶτε ἀπὸ μᾶς. Ὅταν περιγράφομε κάτι, νὰ τὸ παρουσιάζουμε μὲ λίγα μὲν λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ πῶ ζωηρὰ γνωρίσματά του.

Δάσκαλος. Καὶ θέβαια δὲ χρειάζονται τὰ λόγια τὰ πολλὰ. Ἀρκετὰ εἶναι: τὰ λίγα, ἀρκεῖ νὰ συλλάβουμε καὶ νὰ φωτίσωμε, ἓνα δυό, ἀλλὰ τὰ πῶ χτυπητὰ γνωρίσματα τοῦ πράγματος ἢ τοῦ προσώπου πού περιγράφομε. Παράδειγμα ἔχομε καὶ τὸν Κοντογιάννη, ὁ ὅποιος μέσα σὲ μιὰ φράση του μὲ ἔννια λέξεις «ἕνας παράξενος Ρουμελιώτης, μὲ φοβερὴ δύναμη καὶ ἀγαθὴ καρδιά» μᾶς δίνει καὶ τὴ σωματικὴ διάπλαση καὶ τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ Καραφωτιᾶ. Δυὸ ἀχτίδες μόνον ρίχνει ἐπάνω στὸν Καραφωτιᾶ καὶ βλέπομε μιὰ τρομερὴ δύναμη καὶ μιὰ μεγάλη καρδιά, πού μ' αὐτὰ θέλει νὰ μᾶς πῆ, ὅτι ὁ Καραφωτιᾶς χρησιμοποίησε τὴ δύναμὴ του μόνον γιὰ μεγάλες καὶ γενναῖες πράξεις, σὰν αὐτὴ πού ἔσωσε τὸ λοχαγὸ του ἀπὸ θέβαιο θάνατο.

Πανάγ. Ματσιώρη. Ἄλλο ὠραῖο σημεῖο εἶναι καὶ ὁ διάλογος τοῦ Καραφωτιᾶ μὲ τοὺς ἀξιωματικούς στὴ σελίδα 70.

Δάσκαλος. Ποιὸς ζωντανεὺεῖ ἐδῶ τὸ λόγο;

Ματσιώρη. Οἱ ἐρωτήσεις τοῦ Καραφωτιᾶ. «Ποῦ εἶναι ὁ λοχαγός μου;» «Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ὁ λοχαγός μου; γιατί δὲ φαίνεται;» «Θεὲ μου, μήπως εἶναι πληγωμένος;».

Δάσκαλος. Μάλιστα. Ἐδῶ ὁ συγγραφέας ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐρώτηση καὶ μὲ τὰ ἴδια σχεδὸν λόγια, γιὰ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ καταλάβουμε τὴ μεγάλη ἀγωνία καὶ ἀδυναμία πού εἶχε ὁ Καραφωτιᾶς, νὰ μάθῃ γιὰ τὴν τύχη τοῦ λοχαγοῦ του. Μήπως τὴν ἐπανάληψη τῶν ἴδιων λέξεων τὴν ἔχομε καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ διηγήματος;

Γ. Ἀγγελίδης. Μάλιστα. Τὴν ἔχομε καὶ στὴ φράση «οἱ στρατιῶτες

τοῦ εἶχαν διηγηθῆ ποῦ ἔγινε ἡ μάχη, ποῦ πληγώθηκε ὁ λοχαγός του, ποῦ ἔπεσε καὶ ποῦ κείτεται» ὅπου ἐπαναλαμβάνεται τέσσερις φορές τὸ τοπικὸ ἐπίρρημα «ποῦ».

Δάσκαλος. Εἶπαμε ὅμως, ὅτι στὴν ἐπανάληψη αὐτῆ τῶν ἴδιων λέξεων καὶ φράσεων, χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Γιατί, ἄλλοτε ἢ ἐπανάληψη δίνει στὸ λόγο δύναμη καὶ ὁμορφιά καὶ ἄλλοτε φέρνει τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα, δηλαδή τὸ ἀδυνατίσμα καὶ τὴν καταστροφή του, ὅταν μάλιστα ἀναμιασοῦμε ἐκεῖνο τὸ «καὶ» καὶ τὸ «τότε» καὶ τὸ «ὕστερα», ποῦ καλὰ θὰ εἶναι νὰ μὴν ἀκούγονται καθόλου στὶς ἐκθέσεις σας.

Ἄς προχωρήσουμε τώρα σὲ ἄλλη παρατήρησή σας.

Β. Δ. Κυριαφίνης. Ὠραίες εἶναι καὶ οἱ δύο φράσεις στὴν ἀρχὴ τῆς 71ης σελίδας: «Ὁ Καραφωτιάς τρικλίζοντας τραδήχτηκε ἀπὸ μᾶς, κάθισε στὴ μέση τοῦ δρόμου κι ἐκεῖ ἔμεινε ἀπολιθωμένος ἀπὸ τὴ θλίψη του. Ὁ Λέων — ὁ σκύλος τοῦ συντάγματος — πῆγε κοντὰ του καὶ τοῦ γλείφε τὰ χέρια».

Δάσκαλος. Τὶ ὠραῖο ἔχουν αὐτὲς οἱ φράσεις;

Β. Δ. Κυριαφίνης. Μᾶς δίνει σ' αὐτὲς ὁ συγγραφέας μιὰ ὠραία εἰκόνα, στὴν ὁποία βλέπομε τὸν Καραφωτιά νὰ κάθεται στὴ μέση τοῦ δρόμου καὶ τὸ σκύλο νὰ τοῦ γλείφει τὰ χέρια.

Δάσκαλος. Ἡ πρώτη ὅμως φράση, περιέχει καὶ ἄλλα δύο στολίδια τοῦ λόγου. Γιὰ προσέξτε νὰ τὰ βρῆτε.

Ἄναστ. Δ. Σαλιάρη. Στὴ φράση αὐτῆ, ἔχομε τὴν «τοποθέτηση τῶν πραγμάτων» ἐκεῖ ποῦ ὁ συγγραφέας γράφει: «Ὁ Καραφωτιάς κάθισε στὴ μέση τοῦ δρόμου».

Δάσκαλος. Σωστά. Γιὰ ρίξτε μιὰ ματιὰ σὲ ὅλο τὸ κεφάλαιο, νὰ δοῦμε σὲ ποιά ἄλλα σημεῖα ἔχομε τὸ ἴδιο καλλώπισμα τοῦ λόγου.

Ἦστερα ἀπὸ σύντομη ἔρευνα, ἀνευρίσκει ἡ τάξη καὶ τὰ ἐξῆς σχετικὰ σημεῖα:

Δημ. Σ. Μπουμπούρης. «Εἶδε τὸ περίστροφο κρεμασμένο ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρεβάτι».

Νικ. Κ. Ἀτζιαμῆς. «Ὁ Γιάννης ἄκουσε μιὰ σφαῖρα νὰ πέφτει στὴ λάσπη».

Ἀσημ. Λύγ. Πειραλῆ. «Καὶ πῶς θὰ τὸν ξεχωρίσης μέσα σ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι; ἐκεῖ εἶναι πολλοὶ ξαπλωμένοι».

Ἄν. Ἀθ. Ζιάκα. «Ἐκρυσσε τὰ σπέρτα στὸν κόρφο του, ἔπεσε στὴ γῆ καὶ σύρθηκε πρὸς τὰ ἐμπρός».

Δάσκαλος. Φτάνουν αὐτά. Τὸ ἄλλο καλλώπισμα, ποιὸς τὸ πρόσεξε;

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Λέγει ὁ συγγραφέας ὅτι ὁ Καραφωτιάς ἔμεινε ἀπολιθωμένος ἀπὸ τὴ θλίψη του. Ἐδῶ ἔχομε καὶ μιὰ παρομοίωση. Παρομοιάζει τὸν Καραφωτιά σὰν ἀπολιθωμένο, σὰ μιὰ πέτρα ἀκίνητη.

Ἄν. Μανίκα. Μὰ δὲν ἔχει τὸ «σάν» μπροστὰ ἀπὸ τῆ λέξι ἀπολιθωμένος.

Δάσκαλος. Καὶ χωρὶς τὸ «σάν» πάλι ἡ ἔκφραση αὐτὴ εἶναι παρομοίωση. Μήπως τὸ σχῆμα αὐτό, δηλαδὴ τὴν παρομοίωση τὴ βρήκατε καὶ σὲ κανένα ἄλλο σημεῖο τοῦ διηγήματος;

Ἡ τάξι ἀπαντᾷ ἀρνητικά.

Δάσκαλος. Τὸ σχῆμα ὅμως αὐτὸ τοῦ λόγου, ἡ παρομοίωση, εἶναι εὐκολώτατο. Καὶ ὄθελα νὰ ἀκούσωμε μερικές παρομοιώσεις, ὅπως θὰ τις γράφατε σὲ ἐκθέσεις σας.

Ἄσημ. Παντάλη: «Τὰ μάγουλά του ἦταν κόκκινα σάν παπαροῦνες τοῦ Μάη».

Δημ. Χαλουκνιάς: «Ἐτρεχε γρήγορα σάν ἀέρας».

Γ. Ἀγγελίδης: «Ἐτρωγε λαίμαργα σάν πεινασμένο ἀγρίμι».

Ἄν. Δ. Νέστορος: «Κόλυμποῦσαν οἱ πάπιες μέσα στὰ νερὰ καὶ ἔμοιαζαν σάν ἄσπρες βαρκοῦλες στὴ θάλασσα».

Δέσπ. Πεγιαῖ: «Ἐκλαιγε τὸ κοριτσάκι καὶ τὰ δάκρυά του ἔσταζαν ἀπὸ τὰ μάτια του σὰ σταγόνες βροχῆς».

Πανάγ. Μαισιώρη: «Τὰ σπιτάκια τοῦ χωριοῦ μοιάζουν σάν ἄσπρα προβατάκια, πού θόσκουν στὴν πλαγιά».

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης: «Ἡ πολύχρωμη ἀνοιξη ἔμοιαζε σὰ νύφη στολισμένη».

Δάσκαλος. Ἄρκετά. Προχωροῦμε.

Ὁ Ν. Γερονικολάου, παίρνει τὸ λόγο καὶ λέγει ὅτι τὸ καλύτερο μέρος τοῦ διηγήματος εἶναι ὁ τέταρτος παράγραφος τῆς 71ης σελίδας, τὸν ὁποῖο διαβάξει: «Στὴ σκηνὴ μας φωτιζόμαστε μὲ κεριά· ἦτανε μιὰ νύχτα ὑγρὴ καὶ πυκνὴ δμίγλη σκέπαζε τὰ πάντα. Ἐαπλωθήκαμε σιωπηλοὶ στὰ κρεβατάκια τῆς ἐκστρατείας. Εἶχε περάσει μιὰ ὥρα, ὅταν τὸ πανὶ τῆς σκηνῆς ἀνασηκώθηκε καὶ παρουσιάστηκε ὁ Καραφωτιάς μὲ τὸ πελώριο ἀνάστημά του».

Δάσκαλος. Ποιοὺς ἄλλους ἄρεσε τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ διηγήματος;

Ὅλοι περίπου οἱ μαθητὲς σηκώνουν τὰ χέρια τους.

Δάσκαλος. Δηλαδὴ σὰ νὰ συμφωνῆτε ὅτι αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ λογοτεχνικότερο μέρος τοῦ κεφαλαίου.

Οἱ μαθητὲς συμφωνοῦν.

Δάσκαλος. Καὶ ἐγώ, αὐτὸ τὸ μέρος ὀρίσκω γιὰ καλύτερο. Γιὰ νὰ δοῦμε καὶ ποιὰ εἶναι τὰ ἐκφραστικὰ στοιχεῖα πού δίνουν τὴν ὁμορφιὰ στὸν παράγραφο αὐτό. Ἄς ἀκούσωμε πρῶτα τὸ Γερονικολάου.

Ν. Γερονικολάου. Ὁ παράγραφος αὐτὸς εἶναι γεμάτος ἀπὸ εἰκόνες.

Δάσκαλος. Ποιὲς εἶναι οἱ εἰκόνες αὐτές;

Ν. Γερονικολάου. Μιὰ εἰκόνα τῆς φωτισμένης σκηνῆς μὲ τὰ κεριά.

Δεύτερη, τῆς καταχνιασμένης νύχτας. Τρίτη, τῶν ξαπλωμένων στρατιωτῶν στὰ κρεβάτια τους. Καί τέταρτη, τῆς ξαφνικῆς ἐμφάνισης τοῦ Καραφωτιᾶ στή σκηνή.

Π. Μοσχᾶς. Καί ἐγὼ αὐτές τίς εἰκόνες βρήκα, ἐκτός ἀπὸ τὴν καταχνιασμένη νύχτα, γιατί μιὰ νύχτα μὲ καταχνια δὲν μποροῦμε νὰ τὴ ζωγραφίσουμε.

Ν. Γερανικολάου. Ναι, ἀλλὰ μιὰ νύχτα καταχνιασμένη τὴ βλέπουμε.

Δάσκαλος. Τί λέγει ἡ τάξη;

Πολλοὶ μαθητές. Ἔς τὴ δεχτοῦμε κι αὐτὴ σὰ μιὰ εἰκόνα.

Ἄν. Μανίκα. Λαιμπρὰ στολίδια στὸν παράγραφο αὐτὸ εἶναι καὶ τὰ τρία ἐπίθετα «ύγρῆ, πυκνὴ καὶ πελώριο». Μὲ τὸ «ύγρῆ» περιγράφει τὴ νύχτα. Μὲ τὸ «πυκνὴ» τὴν διμήγλη καὶ μὲ τὸ «πελώριο» τὸ ἀνάστημα τοῦ Καραφωτιᾶ. Ὡραῖο εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ ἄλλο ἐπίθετο τὸ σιωπηλοῖ».

Γ. Ἀγγελίδης. Καί κάτι ἄλλο ξεχώρισα ἐγὼ στὸ μέρος αὐτό. Δυὸ κινήσεις. Μιὰ κίνηση τοῦ πανιοῦ τῆς σκηνῆς πού ἀνασηκώθηκε καὶ μιὰ τοῦ Καραφωτιᾶ πού παρουσιάστηκε ξαφνικά. Καὶ ὅπως εἶπαμε, οἱ κινήσεις πάντα ζωντανεύουν τὸ νόημα.

Δάσκαλος. Μὲ τί ἐκφράζουν τὴν κίνηση οἱ λογοτέχνες;

Γ. Ἀγγελίδης. Μὲ τὰ ρήματα, ὅπως ἐδῶ. «τὸ πανὶ ἀνασηκώθηκε καὶ παρουσιάστηκε ὁ Καραφωτιᾶς».

Δάσκαλος. Μάλιστα. Ὡστε στὸν παράγραφο αὐτὸ ἔχομε τέσσερις εἰκόνες, μιὰ περιγραφή μὲ τὰ ἐπίθετα, καὶ τὸ ἐκφραστικὸ μέσο τῆς κίνησης.

Δημ. Μπουμπούρης. Παρακάτω ἔχομε τὸ διάλογο τοῦ Καραφωτιᾶ μὲ τὸν πατριώτη του τὸν ἀξιωματικὸ.

Δάσκαλος. Διάβασε, Μπουμπούρη, ὅλο τὸ διαλογικὸ αὐτὸ μέρος τοῦ κεφαλαίου, νὰ τὸ προσέξουμε ἄλλη μιὰ φορά.

Ὁ μαθητὴς τὸ διαβάζει.

Δάσκαλος. Τί ὥραῖο θρίσκομε στὸ διάλογο αὐτό;

Δημ. Μπουμπούρης. Βλέπομε πολλὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις, πού ὅλες εἶναι διαστικὲς καὶ λιγόλογες, ὅπως:

— Καὶ τώρα τί θέλεις;

— Τὸ περίστροφὸ σας, κύριε ἀξιωματικέ.

— Καὶ τί τὸ θέλεις;

— Θὰ πάω...

— Ποῦ θὰ πᾶς;

— Τὸν ἀξιωματικὸ μου.... Τὸ λοχαγὸ μου πρέπει νάθρω.

Δάσκαλος. Καὶ ἐδῶ, στὶς ἐρωταποκρίσεις αὐτές, ξεχωρίζουμε καθαρὰ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν βιασύνη τοῦ Καραφωτιᾶ, νὰ βρῆ τὸ ἀγαπημένο του πρόσωπο.

Μαρ. Γκαβού. Στο μέρος αυτό παρατήρησα ότι έχουμε και τις πιο μικρές προτάσεις. Και όλες έχουν στο τέλος και από ένα σημάδι της στίξης. Άλλη έχει το ερωτηματικό, άλλη το θαυμαστικό και άλλη τα αποσιωπητικά.

Γ. Άγγελιδης, στή Γκαβού. Και σε όλο το διήγημα, ο συγγραφέας εκφράζεται με μικρές προτάσεις. Νά διαβάσω μερικές: «Έχετε γειά! φώναξε». «Ή όμίχλη τόν έκρυβε». «Περίεργος είσαι! Τοῦ εἶπε ἕνας σκοπός». «Και τράβηξε τὸ δρόμο του». «Μὴ ρίξεις! Δικός σας! Φέρνω τὸ λοχαγό!». «Σὲ συγχαίρω παλικάρι μου! Τοῦ εἶπε ὁ συνταγματάρχης» κ.λ.π. Μόνο σε λίγα σημεία βρίσκει μεγαλύτερες προτάσεις που περνούν τις δυο και τρεις γραμμές.

Δάσκαλος. Νά ακούσουμε μιὰ δυὸ ἀπὸ τὶς μακροσκελῆς αὐτῶν προτάσεις.

Γ. Άγγελιδης. Στο δεύτερο παράγραφο, τῆς σελίδας 70, ὁ συγγραφέας γράφει: «Όταν πλησιάζαμε στήν κατασκήνωση, εἶδα ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ μας νὰ σέρνεται παρὰ νὰ περπατῆ τὸ στρατιώτῃ Γιάννη Καραφωτιά, γνωστὸ σ' ὄλο τὸ λόχο γιὰ τὴν ἀσκήνωση του». Μεγάλῃ πρόταση εἶναι καὶ ἡ πρώτη τῆς σελίδας 71: «Ὁ Καραφωτιάς τρικλίζοντας τραβήχτηκε ἀπὸ μᾶς, κάθισε στὴ μέση τοῦ δρόμου κι ἐκεῖ ἔμεινε ἀπολιθωμένος ἀπὸ τὴ θλίψη του».

Δάσκαλος. Δὲν εἶναι καὶ πάρα πολὺ μεγάλες, ἀλλὰ ἄς ἐκθέσουμε τὰ νοήματα τῶν προτάσεων αὐτῶν με συντομώτερες φρασοῦλες.

Δέσπ. Λύγ. Πεγιά. Μποροῦμε νὰ κόψουμε τὴν πρώτη μεγάλη πρόταση, στὰ σημεία πού ὑπάρχουν κόμματα, ὡς ἑξῆς: «Πλησιάζαμε στήν κατασκήνωση». «Ἐκεῖ εἶδα ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ μας νὰ σέρνεται παρὰ νὰ περπατῆ τὸ στρατιώτῃ Γιάννη Καραφωτιά». «Ήταν γνωστὸς σ' ὄλο τὸ λόχο γιὰ τὴν ἀσκήνωση του».

Καὶ ὁ Ἄθαν. Π. Καρατζιοβάλης, χωρίζει τὴ δεύτερη πρόταση στὶς ἑξῆς τρεῖς μικρότερες φράσεις: «Ὁ Καραφωτιάς τρικλίζοντας τραβήχτηκε ἀπὸ μᾶς». «Κάθισε στὴ μέση τοῦ δρόμου». «Κι ἐκεῖ ἔμεινε ἀπολιθωμένος ἀπὸ τὴ θλίψη του».

Δάσκαλος. Μάλιστα. Καὶ σᾶς τονίζω ἀκόμα μιὰ φορά, καὶ νὰ τὸ ἔχετε πάντοτε ὑπόψη σας ὅταν γράφετε τὴν ἑκθεσὴ σας, ὅτι τὸ κύριο καὶ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ γραπτοῦ λόγου, τὸ θεμέλιο καὶ ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ λογοτεχνικοῦ ὕφους εἶναι ἡ μικρὴ φράση, πού δίνει στὴν ἑκφραση τὴ δύναμη, τὴν ἁμορφιά, τὴ λάμψη.

Παναγ. Ματσιώρη. Σὲ μιὰ πρόταση, λέγει ὁ συγγραφέας ὅτι ἀκούγονταν τὰ βαριὰ θήματα τοῦ Καραφωτιά στο σκοτάδι τῆς νύχτας. Δὲ θὰ ἦταν ἡ ἑκφραση πὺ δυνατὴ, ἂν ὁ συγγραφέας ἀπέδιδε καὶ τὸν ἦχο πού ἄκουσε με μιὰ ταιριαστὴ λέξη;

Συμφωνεῖ ἡ τάξη με τὴ Ματσιώρη καὶ προσθέτει ὅτι καὶ σὲ ἕνα ἄλλο σημείο, ἐκεῖ πού ὁ Γιάννης ἄκουσε μιὰ σφαῖρα νὰ πέφτη στὴ λάσπη, θὰ ἔπρε-

πε ὁ συγγραφέας νὰ ἀποδώσῃ τὸν ἦχο μὲ μιὰ κατάλληλη λέξι.

Δάσκαλος. Ποιὲς λέξεις θὰ μπορούσαμε νὰ βάλουμε ἐμεῖς στὰ σημεῖα αὐτά;

Πανάγ. Ματσιώρη. Ἡ λέξι «κράπ! κράπ!» ἢ «τάκ! τούκ!» ἀποδίδει τὸν ἦχο τῆς ἀρβύλας τῶν στρατιωτῶν καὶ ἡ λέξι «φλάπ!» τὸν ἦχο μιᾶς σφαίρας πού πέφτει στὴ λάσπη.

Δάσκαλος. Ταιριάζουν οἱ λέξεις αὐτές. Καὶ τώρα σὲ ἄλλη παρατήρηση.

II. Μοσχᾶς. Μὲ μεγάλη τέχνη εἶναι γραμμένος καὶ ὁ παράγραφος: «Τρεῖς ὥρες γύριζε ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ Καραφωτιάς. Συχνὰ ἔχανε τὸ δρόμο του, προχωροῦσε ἀργά, ἀκροαζόταν προσεκτικὰ μήπως ἀκούσῃ στεναγμούς πληγωμένων ἢ ὀμιλίες ἀπὸ τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο! Τίποτε ὅμως δὲν ἔκουσε· μόνο σὲ μιὰ βουνοπλαγιά ξεχώρισε νὰ τρεμοσβήνουν μερικὰ φῶτα».

Δάσκαλος. Τὶ καλλωπίσματα ἔχομε ἐδῶ Μοσχᾶ;

II. Μοσχᾶς. Ἔχομε πρῶτα πρῶτα τέσσερα ρήματα, τὰ «γύριζε, ἔχανε, προχωροῦσε, ἀκροαζόταν» πού τὰ στολίζει καὶ μὲ ἐπιρρήματα καὶ ἔτσι οἱ φράσεις γίνονται ἐκφραστικότερες. «Γύριζε ἐδῶ κι ἐκεῖ. Συχνὰ ἔχανε τὸ δρόμο. Προχωροῦσε ἀργά. Ἀκροαζόταν προσεκτικὰ». Ἐπειτα ἔχομε καὶ δυὸ ωραιότατες σύνθετες λέξεις. Τὸ οὐσιαστικὸ «βουνοπλαγιά» καὶ τὸ ρῆμα «τρεμοσβήνουν».

Δάσκαλος. Ἀνάλυσε τίς δυὸ αὐτὲς λέξεις στὰ συνθετικὰ τους.

II. Μοσχᾶς. Τὸ βουνοπλαγιά, γίνεται ἀπὸ ἄλλα δύο οὐσιαστικά, τὸ βουνὸ καὶ πλαγιά καὶ τὸ τρεμοσβήνουν, ἀπὸ τὰ ρήματα τρέμω καὶ σβήνω.

Δάσκαλος. Πολὺ ὠραῖα. Ἀλλὰ βλέπω ὅτι στὴ φράση αὐτή, ἄφησε ἀστόλιστα ὁ Κοντογιάννης τὰ δυὸ οὐσιαστικά «βουνοπλαγιά» καὶ «φῶτα». Θὰ μπορούσες Μοσχᾶ νὰ τὰ φορέσης ἀπὸ ἓνα στολίδι, νὰ φαντάζουν πιὸ πολὺ;

II. Μοσχᾶς. Τὸ στόλισμα τῶν οὐσιαστικῶν γίνεται μὲ τὰ ἐπίθετα. Καὶ θὰ μπορούσα νὰ προσθέσω στὴ φράση τὰ ἐξῆς ἐπίθετα: «Μόνο σὲ μιὰ δασωμένη βουνοπλαγιά ξεχώρισε νὰ τρεμοσβήνουν μερικὰ ἀδύνατα φῶτα».

Δάσκαλος. Ὠραῖα. Ἀλλὰ ἂν σοῦ ἔλεγα ὅτι μέσα στὴ δασωμένη βουνοπλαγιά δὲ θὰ φαίνονταν τὰ φῶτα;

II. Μοσχᾶς. Θὰ ἔλεγα γυμνὴ βουνοπλαγιά.

Δάσκαλος. Μὰ καὶ τὸ ἐπίθετο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ τὸ προσέξῃς ἂν ταιριάζῃ, γιατί τὴ νύχτα δὲ φαίνεται ἡ ὕψι τῆς βουνοπλαγιάς.

II. Μοσχᾶς. Τότε ἂς μείνῃ τὸ οὐσιαστικὸ αὐτὸ καὶ χωρὶς ἐπίθετο, ὅπως τὸ ἔχει καὶ ὁ συγγραφέας.

Δάσκαλος. Ὠραῖα. Ἄς προχωρήσουμε.

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Διαβάζει. «Κατασκήνωση ἐχθρική... σκέφτηκε ὁ Καραφωτιάς καὶ σταμάτησε. Ἐκρυψε τὰ σπέρτα στὸν κόρφο του, γιὰ νὰ μὴ ἐραχθῶν, ἔπεσε στὴ γῆ καὶ σύρθηκε πρὸς τὰ ἐμπρός». Καὶ παρατηρεῖ ὅτι καὶ τίς

δυσὸς αὐτὲς φράσεις τὶς ζωντανεῦει ἢ κίνηση πού ἔχουν μέσα τους.

Δάσκαλος. Ποιὸ στοιχεῖο δίνει καὶ ἐδῶ τὴν κίνηση;

Ἄνθ. Σχοινᾶ. Τὰ πέντε ῥήματα πού ἔχομε στὴ σειρά «σκέφτηκε, σταμάτησε, ἔκρυψε, ἔπεσε, σύρθηκε». "Ὅλα αὐτὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκέφτηκε, ἐκφράζουν κίνηση.

Δάσκαλος. Ἄν μάλιστα τὰ ῥήματα αὐτά, τὰ συντρώφει καὶ μὲ ἓνα ἐπίρρημα, ὅπως εἶπαμε καὶ στὸν ἀμέσως προηγούμενο παράγραφο, ὁ λόγος θὰ ἦταν πῶς ἔντονος καὶ εὐχάριστος. Γιὰ κάμε μιὰ προσπάθεια, Σχοινᾶ, νὰ προσθέσης ἐσὺ ἓνα ἐπίρρημα δίπλα στὸ κάθε ῥήμα.

Ἡ Σχοινᾶ, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τοῦ δασκάλου, μετασχηματίζει ὡς ἐξῆς τὶς προτάσεις. «Κατασκήνωση ἐχθρική... σκέφτηκε ἀμέσως ὁ Καραφωτιάς καὶ σταμάτησε ἀπότομα. Ἐκρυψε γρήγορα τὰ σπέρτα στὸν κόρφο του, γιὰ νὰ μὴ βραχοῦν, ἔπεσε μπρούμυτα στὴ γῆ καὶ σύρθηκε προσεκτικὰ πρὸς τὰ ἔμπρός».

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Τέτοια κίνηση ἔχομε καὶ στὸν τέταρτο παράγραφο τῆς ἴδιας σελίδας, μὲ τὰ ῥήματα «ἀναθε, ἐξέταζε, ἔψαχνε». Μιὰ κίνηση μάλιστα τὴν παρουσιάζει ὁ συγγραφέας καὶ μὲ τὴ μετοχὴ «ἀναζητώντας».

Δάσκαλος. Ὁραία καὶ ἡ παρατήρηση αὐτὴ τοῦ Κυριαφίνη. Γιὰ προσέξτε ἀκόμα ἓνα πράγμα. Ποιὸν ρηματικὸ χρόνο χρησιμοποιοῦ ὁ συγγραφέας σὲ ὅλο τὸ ἀφήγημά του;

Πολλοὶ μαθητές, ὕστερα ἀπὸ ὀλιγόλεπτη ἔρευνα, λέγουν ὅτι δυσὸς τρεῖς προτάσεις εἶναι γραμμένες σὲ παρακείμενο χρόνο, ἀρκετὲς σὲ ἐνεστώτα χρόνο, περισσότερες σὲ παρατατικὸ καὶ οἱ πῶς πολλὲς σὲ χρόνον ἀόριστον.

Δάσκαλος. Σωστά. Ποιὸς ὅμως ἀπὸ ὅλους τοὺς χρόνους εἶναι ἐκφραστικότερος;

Γ. Γκλάβας. Εἶναι ὁ ἐνεστώτας χρόνος, πού παρουσιάζει τὰ πράγματα ὅτι γίνονται αὐτὴ τὴ στιγμή, μπροστὰ μας καὶ ἔτσι τὰ βλέπομε πῶς ζωντανά.

Δάσκαλος. Γι' αὐτό, ἓνας ἀπὸ σᾶς, ἄς μετατρέψῃ τοὺς ἀόριστους χρόνους, τῶν δύο προτάσεων πού διάβασε ἡ Σχοινᾶ, σὲ ἐνεστώτες.

Ἡ Ἄννα Δ. Νέστορος, μετασχηματίζει τὶς φράσεις ὡς ἐξῆς: «Κατασκήνωση ἐχθρική... σκέφτεται ὁ Καραφωτιάς καὶ σταματάει. Κρύβει τὰ σπέρτα στὸν κόρφο του, γιὰ νὰ μὴ βραχοῦν, πέφτει στὴ γῆ καὶ σέρνεται πρὸς τὰ ἔμπρός».

Δάσκαλος. Πολὺ καλά. Ἡ ὥρα ὅμως πέρασε καὶ θὰ συνεχίσουμε τὰ καλολογικὰ στοιχεῖα καὶ αὐριο. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτά, θὰ κάμωμε καὶ τὴν ἀναπαράσταση τοῦ κεφαλαίου. Προσέξτε καὶ σεῖς ποιὰ σημεῖα του μποροῦμε νὰ ἀναπαράσθῃ. Ἐπίσης θέλω νὰ ἀπομνημονεύσετε καὶ τὸ ὠραιότερο μέρος τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖο καὶ θὰ ἀντιγράψετε στὸ τετράδιο τῆς ἀντιγραφῆς καὶ νὰ μάθετε καὶ τὴν ὀρθογραφία του. Νὰ ἀποστηθίσετε καὶ τὰ λόγια τοῦ συνταγματάρχη, πού θὰ μᾶς χρειασθοῦν καὶ στὴν ἀναπαράσταση. Καὶ τέλος,

δοσι θέλουν, ἄς σκιστάρουν, μὲ ἀπλὲς γραμμὲς, καὶ μὴ εἰκόνα τοῦ διηγήματος, ὅποια νομίζουν γιὰ καλύτερη ἢ εὐκολώτερη.

6η διδασκτικὴ ὥρα. (ἡμέρα Παρασκευή, 6 - 3 - 1942).

Δάσκαλος. Προχωροῦμε στὴν ἐργασία μας.

Γ. Π. Γκλάβας. Μία ἀπὸ τὶς λογοτεχνικότερες προτάσεις τοῦ συγγραφέα, βρήκα πὼς εἶναι καὶ ἐτούτη. «Ἐνας ἐτοιμαζόταν νὰ πυροβολήσῃ, δταν ἀκούστηκε μιὰ ἀδύνατη, κουρασμένη καὶ βραχνή φωνή». Ὅπως βλέπομε τὸ οὐσιαστικὸ φωνή, δὲν τὸ στολίζει μόνον μὲ ἓνα ἐπίθετο. Βάζει καὶ δεύτερο καὶ τρίτο καὶ ἔτσι ἡ ἔκφραση γίνεται ὠραιότερη.

Δάσκαλος. Καὶ ἐγὼ συμφωνῶ Γκλάβα, ὅτι ἡ φράση αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς λογοτεχνικότερες τοῦ κεφαλαίου. Ἐάν τὴν προσέξῃ μάλιστα κανένας καλύτερα, θὰ δῆ ὅτι κρύβει μέσα τῆς δυὸ μυστικὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου. Τὸ ἓνα εἶναι αὐτὸ πού εἶδες καὶ ἐσύ καὶ τὸ ὁποῖο οἱ λογοτέχνες τὸ ὀνομάζουν πλεονασμὸ, καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ἡ συνωνυμία τῶν λέξεων. Στὸν πλεονασμὸ ἔχομε στὴν ἴδια πρόταση πολλὰ ἐπίθετα, πολλὰ ρήματα, πολλὰ οὐσιαστικά κ.λ.π. Κάτι δηλαδὴ πού θέλει νὰ πῆ ὁ συγγραφέας, δὲν τὸ ἐκφράζει μὲ μιὰ μόνον λέξη. Προσθέτει καὶ δεύτερη καὶ τρίτη, πολλές φορές καὶ περισσότερες, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔκφραση παραστατικότερη καὶ μὲ περισσότερη δύναμη καὶ ὀμορφιά. Γι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ λέγει πὼς ἡ φωνὴ ἦταν «ἀδύνατη, κουρασμένη, βραχνή». Στὰ τρία αὐτὰ ἐπίθετα ἔχομε τὸ σχῆμα τοῦ πλεονασμοῦ. Συνώνυμες δὲ λέξεις λέγονται οἱ λέξεις ἐκεῖνες, πού παρουσιάζονται μὲν μὲ διαφορετικὸ ὄνομα ἢ κάθε μιὰ, ἀλλὰ ὅλες ἔχουν ἴδια σημασία. Καὶ οἱ συγγραφεῖς κάμνουν προσπάθεια νὰ θροῦν τέτοιες συνώνυμες λέξεις, νὰ τὶς δάλουν στὴ φράση πού συνθέτουν, γιὰ νὰ κάμουν πιὸ ἔντονο ἐκεῖνο πού θέλουν νὰ ποῦν, νὰ δυναμώσουν μιὰ ἔννοια, νὰ κάμουν τὸ νόημα πιὸ καθαρὸ, πιὸ φανερό. Ἐτσι καὶ ἐδῶ, γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε καὶ ἐμεῖς καλύτερα τὴν κούραση, τὴν ταλαιπωρία καὶ τὴν ἐξάντληση τοῦ Καραφωτιᾶ, πού ἔφερε φορτωμένος τὸ λοχαγὸ του, χρωματίζει τὴ φωνὴ του μὲ τὰ τρία αὐτὰ ἐπίθετα «ἀδύνατη, κουρασμένη, βραχνή» πού φανερώνουν τὸ ἴδιο πράγμα καὶ βοηθοῦν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο νὰ δείξουν τὸν ἀδύνατο τόνο πού εἶχε ἡ φωνὴ πού ἀκούσθηκε. Τὶς συνώνυμες λέξεις, μὲ τὶς ὁποῖες ὁ συγγραφέας ζητάει νὰ δυναμώσῃ τὸ λόγο, τὶς θρίσκομε καὶ στὶς ἐξῆς ἐκφράσεις του. «οὔτε τραγούδια οὔτε κουβέντες ἀκούγονταν», «εἶδε τὸ περίστροφο, ρίχτηκε καὶ τὸ ἄρπαξε», «ἔπεσε στὴ γῆ καὶ σύρθηκε».

Αὐτὸν τὸν πλεονασμὸ καὶ τὶς συνώνυμες λέξεις θέλω νὰ τὰ βλέπω καὶ στὶς δικές σας ἐκθέσεις. Καὶ ἄς κάμωμε καὶ τὴ στιγμὴ αὐτὴ μιὰ προσπάθεια, νὰ καλλωπίσουμε μερικὲς φράσεις τοῦ διηγήματος μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτά.

Στή φράση π.χ. πού λέγει «ἐκεῖ ἔμεινε ἀπολιθωμένος ἀπό τή θλίψη του» ποιές ἄλλες συνώνυμες λέξεις θά μπορούσαμε νά προσθέσουμε, γιά νά σχηματίσουμε τό σχῆμα τοῦ πλεονασμοῦ;

Ἄν. Μανίκα. Ἐγώ θά ἔβαζα τίς ἐξῆς λέξεις. «Ἐκεῖ ἔμεινε ἀπολιθωμένος, ἀκίνητος καί ἄφωνος, ἀπό τή θλίψη, τή λύπη καί τόν καημό του».

Δάσκαλος. Θαυμάσια. Καί στή φράση «Ἐχετε γειά! Φώναξε» ποιά ἄλλα ρήματα, χωρίς νά εἶναι καί συνώνυμα, θά ἔβαζε ἕνας ἀπό σᾶς;

Ἄσημ. Παντάλη. «Ἐχετε γειά! Φώναξε, πήδησε πρὸς τὴν πόρτα τῆς σκηνῆς καί ἔφυγε καί χάθηκε στό σκοτάδι».

Δάσκαλος. Ἄς δοκιμάσουμε νά συγκεντρώσουμε καί μερικά οὐσιαστικά στήν πρόταση «χρειάζεται πολὺ περισσότερο θάρρος γι' αὐτό, πούκαμες ἐσύ», γιά νά δοῦμε καί πάλι τό σχῆμα τοῦ πλεονασμοῦ.

Ν. Γερονικολάου. «Χρειάζεται πολὺ περισσότερο θάρρος, κουράγιο, ἀνδρεία καί παλικαριά, γι' αὐτό πούκαμες ἐσύ».

Δάσκαλος. Καί τώρα, γιά τὴν τελευταία ἐνότητα τοῦ κεφαλαίου, πού μέχρι τὴ στιγμή αὐτὴ δὲν ἀκούσαμε τίποτε, τί ἔχετε νά μᾶς πῆτε;

Πανάγ. Ματσιώρη. Στὸ μέρος αὐτὸ ἔχομε τὴ σκηνὴ τῆς παρασημοφορίας τοῦ Καραφωτιᾶ.

Δάσκαλος. Στὴ γλώσσα τῆς λογοτεχνίας, ποιὰ λέγεται σκηνή;

Πανάγ. Ματσιώρη. Καί ἡ σκηνὴ εἶναι μιὰ εἰκόνα, ἀλλὰ πιὸ σύνθετη. Καί μέσα σ' αὐτὴ θάζει ὁ συγγραφέας καί διάφορα πρόσωπα, πού δρῖσκονται σὲ κίνηση καί κάμνουν ὀρισμένες πράξεις. Ὅπως στὴ σκηνὴ τῆς παρασημοφορίας, ὁ συνταγματάρχης μπροστὰ σὲ ὅλο τὸ συγκεντρωμένο σύνταγμα, συγχαίρει τὸν Καραφωτιᾶ, τὸν φιλεῖ καί τὸν κρεμάει στὸ στῆθος τὸ παράσημο. Ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι στρατιῶτες χειροκροτοῦν καί ζητωκραυγάζουν.

Δάσκαλος. Μάλιστα. Μήπως ἔχομε καί ἄλλη παρατήρηση, γιά κανένα λογοτεχνικὸ στοιχεῖο πού μᾶς ξέφυγε;

Ἄννα Δ. Νέστορος. Ἐγὼ ἔχω σημειωμένες καί ἄλλες δυὸ εἰκόνες πού δὲν τίς ἀκούσαμε ἀπὸ ἄλλους.

Δάσκαλος. Ποιές εἶναι αὐτές;

Ἄννα Δ. Νέστορος. Ἡ εἰκόνα τοῦ κρεμασμένου περιστρόφου ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Ἡ εἰκόνα τοῦ Καραφωτιᾶ πού φέρνει φορτωμένος τὸ λοχαγὸ του μέσα στήν ὀμίχλη.

Δάσκαλος. Αὐτὴ τὴ δευτέρη εἰκόνα τοῦ Καραφωτιᾶ πού φέρνει φορτωμένος τὸ λοχαγὸ θά μπορούσαμε νά τὴ μεταβάλουμε σὲ σκηνή;

Ἄννα Μανίκα. Ἡ εἰκόνα θά μεταβληθῆ ἀμέσως σὲ σκηνὴ ἂν προσθέσουμε π.χ. τίς ἐξῆς φράσεις: «Μόλις οἱ σκοποὶ ἀναγνώρισαν τὸν Καραφωτιᾶ καί τὸ λοχαγὸ τους, ἔτρεξαν γεμάτοι χαρὰ νά τὸν ὑποδεχτοῦν. Ἐνας ἀγκάλιαζε τὸν Καραφωτιᾶ. Ἄλλος τὸν φιλοῦσε. Καί ἕνας ἄλλος χάιδεψε ἀπαλὰ

τὸ ματωμένο χέρι τοῦ λοχαγοῦ. Ὁ τελευταῖος πού ἔφτασε, φώναξε: Μπράβο, Καραφωτιά. Τὸ κατόρθωμά σου εἶναι μεγάλο. Ἔσωσες τὸ λοχαγὸ μας».

II. Μοσχᾶς. Νομίζω ὅτι ἔλα τὰ λογοτεχνικά σημεῖα τοῦ κεφαλαίου τὰ θρήκαμε.

Δάσκαλος. Αὐτὸ βλέπω καὶ ἐγώ. Καὶ πῶς τὸ θρήκατε γενικὰ τὸ ἀφήγημα αὐτὸ τοῦ Κοντογιάννη; Εἶχε ἀξία λογοτεχνική;

Ἄγγ. Τσιολάκης. Ἦταν πολὺ ὠραῖο τὸ διήγημα. Τὸ ἔγραψε ὁ Κοντογιάννης μὲ μεγάλη τέχνη. Εἶχε ὠραίες προτάσεις, ζωντανές εἰκόνες καὶ τόσα ἄλλα καλλωπίσματα.

Δάσκαλος. Καὶ ἂν ἀναζητήσουμε νὰ βροῦμε τὴν παραστατικότερη εἰκόνα, τὴ λογοτεχνικότερη φράση, τὴν ποιητικότερη λέξη, ποιὲς θὰ διαλέγαμε;

Ἦστερα ἀπὸ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων, καταλήγουν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὠραιότερη εἰκόνα ἦταν ἐκείνη τοῦ συντάγματος πού βάδιζε στὴν κοιλάδα, ἡ καλύτερη φράση «εἶχε περάσει μιά ὥρα, ὅταν τὸ πανὶ τῆς σκηνῆς ἀνασηκώθηκε καὶ παρουσιάστηκε ὁ Καραφωτιάς μὲ τὸ πελώριο ἀνάστημά του» καὶ ὠραιότερες λέξεις τὸ οὐσιαστικὸ «βουνοπλαγιά», τὸ ρῆμα «τρεμοσβήνουν» καὶ τὸ ἐπίθετο «βραχνή».

Ἄνθ. Σχοινᾶ, στὸ δάσκαλο. Ἔσεῖς πῶς τὸ θρήκατε τὸ διήγημα αὐτό;

Δάσκαλος. Ὠραῖο ἦταν, ἀλλὰ νομίζω πῶς δὲν ἦταν καὶ ἄριστο. Ἄν τὸ συγκρίνωμὲ μὲ ἄλλα κεφάλαια τοῦ ἀναγνωστικοῦ πού διαβάσαμε, ὅπως ἦταν π.χ. τὰ κεφάλαια «Πάσχα στὰ πέλαγα», «Τὸ δοξασμένο ποτάμι», «Τὸ ἄλογο» καὶ ἄλλα, θὰ πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ θάλωμε τὸ σημερινὸ κεφάλαιο σὲ δευτέρη σειρὰ. Στὸ κεφάλαιο αὐτό, τὰ ἀξιοπρόσεχτα λογοτεχνικά του στοιχεῖα εἶναι τρία. Οἱ μικρὲς προτάσεις του, τὰ ἀφθονα σημεῖα τῆς στίξης καὶ οἱ εἰκόνες του. Σ' αὐτὰ θρῖσκεται ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ κεφαλαίου. Τὰ ἄλλα ὅμως καλλωπίσματα τοῦ λόγου εἶναι περιορισμένα. Τὰ κοσμικὰ ἐπίθετα δὲν εἶναι περίσσια. Λίγες εἶναι καὶ οἱ συνώνυμες λέξεις. Ἐλάχιστες καὶ οἱ σύνθετες. Παρομοίωση μόνο μιά συναντήσαμε. Ἐπίσης ἀπουσιάζουν οἱ μεταφορὲς καὶ οἱ ἀντιθέσεις. Ἀνύπαρκτες εἶναι καὶ οἱ προσωποποιήσεις. Καὶ τὸ σπουδαιότερο ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν μπόρεσε μὲ τὴ διήγησή του νὰ μᾶς συγκινήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ, νὰ πλημμυρίσει τὴν ψυχὴ μας μὲ ζωντανὰ συναισθηματα. Γιὰ θυμηθῆτε, ὅταν διαβάσαμε τὸ κεφάλαιο γιὰ «τὸ ἄλογο», πῶς δλονῶν μας τὰ μάτια ὑγράνθησαν ἀπὸ δάκρυα. Πάντως καὶ τὸ σημερινὸ κεφάλαιο ἦταν ἀρκετὰ ὠραῖο. Εἶχε καὶ αὐτὸ τὰ στολῖδια του καὶ τὶς ὀμορφίες του. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ἦταν γραμμένο καὶ σὲ μιά ὠραία δημοτικὴ γλῶσσα. Γιὰ ἀκοῦστε τὴν: «Ἡ μάχη μόλις εἶχε τελειώσει· τὸ σύνταγμα βάδιζε σὲ μιά μικρὴ κοιλάδα, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες ἦτανε κουρασμένοι».

Στούς λόχους έβλεπε κανείς...». Τι ώραία αλήθεια ήχουν στ' αυτιά μας οί λέξεις αυτές τής μητρικής μας γλώσσας!

Γ'. Έφαρμογή.

Δάσκαλος. Ποιά σημεία τώρα του κεφαλαίου μπορούμε νά αναπαρστήσουμε;

Άν. Μανίκα. Τους στρατιώτες και άξιωματικούς που γύριζαν από τή μάχη.

Γίνεται ή αναπαράσταση. Δέκα μαθητές κρατούν στα χέρια τους ξύλα αντί για όπλα. Δύο δένουν τά κεφάλια τους με μαντίλια. Και όλοι ύποδύονται τόν τρόπο με τόν όποιο επέστρεφαν οί στρατιώτες του συντάγματος.

Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης. Μπορούμε νά αναπαραστήσουμε και τόν διάλογο μεταξύ του Καραφωτιά και του συγγραφέα.

Ό Βασίλ. Δ. Κυριαφίνης στό ρόλο του Καραφωτιά και ό Γ. Γκλάβας στό ρόλο του συγγραφέα, αναπαρασταίνουν τόν διάλογο που διεξήχθη μεταξύ των δύο προσώπων. Και οί δύο μαθητές καταβάλλουν προσπάθεια νά μεταφερθοῦν στην ψυχική κατάσταση των προσώπων του διηγήματος και νά μιμηθοῦν τήν όμιλία, τίς στάσεις, τίς κινήσεις και τίς χειρονομίες τους.

Ό Δημ. Γ. Καμπάνης, αναπαρασταίνει τόν τρόπο με τόν όποιο πλησίασε ό Καραφωτιάς στό έχθρικό στρατόπεδο και τόν τρόπο που εξέταζε τους σκοτωμένους για νά άνεύρη τόν λοχαγό του.

Τή σκηνή τής παρασημοφορίας δραματοποιούν ό Π. Μοσχάς ως συνταγματάρχη, ό Έλ. Γ. Ί. Κυριαφίνης ως Καραφωτιάς και άλλοι δέκα μαθητές ως στρατιώτες του συντάγματος. Ό Μοσχάς άπαγγέλλει τά λόγια του συνταγματάρχη, παρασημοφορεί τόν Καραφωτιά και τόν φιλεί στό μέτωπο. Ό Έλ. Κυριαφίνης άπαιμακρύνεται από τή θέση του συγκινημένος και οί δέκα μαθητές επαναλαμβάνουν τή ζητωκραυγή.

Κατόπι ό Άγγελίδης «τρικλίζοντας» κάθισε στό πάτωμα «σάν άπολιθωμένος».

Δάσκαλος. Ποίος μπορεί νά επαναλάβη τήν πρόταση «Θεέ μου, μήπως είναι πληγωμένος;» νά σταθί όπως στάθηκε ό Καραφωτιάς, νά κάμη τίς ίδιες κινήσεις που έκαμε και εκείνος, νά εκφρασθί με τόν ίδιο τρόπο;

Ό Άθαν. Π. Καρατζισβάλης, σταυρώνοντας τά χέρια του και ύψώνοντας τά μάτια του προς τόν ούρανό, επαναλαμβάνει τή φράση.

Δάσκαλος. Ποιοί έπαιξαν καλύτερα τόν ρόλο τους;

Πανάγ. Ματσιώρη. Όλοι καλά. Και καλύτερα από όλους ό Μοσχάς στό ρόλο του συνταγματάρχη.

Δάσκαλος. Ποιοί τώρα θέλουν νά απαγγείλουν από μνήμης τὰ λογοτεχνικότερα μέρη τοῦ κεφαλαίου;

Ἐφτά μαθητὲς ἀπαγγέλλουν διάφορα σημεῖα τοῦ διηγήματος.

Δάσκαλος. Γιὰ νὰ δοῦμε καὶ τὰ σκίτσα πού σᾶς εἶπα νὰ σχεδιάσετε.

Ἡ Ἀσημ. Παντάλη ἰχνογράφησε τὴ σκηνὴ τῆς παρασημοφορίας τοῦ Καραφωτιᾶ.

Τὴν ἴδια σκηνὴ ἰχνογράφησαν ἡ Ἄννα Ἰ. Ἀλεξίου καὶ ἡ Αἰκατ. Ἀθ. Κυριαφίνη.

Ἡ Δέσπ. Αὐγ. Πεγιά, σκισσογράφησε τὸν Καραφωτιᾶ, ὅταν πῆγαινε στὸ ἐχρθικὸ στρατόπεδο.

Ὁ Γεώρ. Ἀθ. Γκαδογιάννης ἐπίσης τὸν Καραφωτιᾶ ὅταν ἄναθε τὰ σπίρτα καὶ ἐξέταζε τοὺς πληγωμένους καὶ σκοτωμένους στρατιῶτες.

Ὁ Δημ. Γ. Χαλουκνιάς, τὸ σκύλο τοῦ συντάγματος νὰ γλείφῃ τὰ χέρια τοῦ Καραφωτιᾶ.

Ὅλα τὰ ἰχνογραφήματα ἐπιδεικνύονται στὴν τάξη, ἢ ὁποῖα καὶ βρίσκαι γιὰ καλύτερα τὸ σκίτσο τῆς Ἀσημ. Παντάλη καὶ τοῦ Δημ. Χαλουκνιά.

Ἐάν ὑπάρχῃ περιθώριο χρόνου, διαβάζεται καὶ πάλι τὸ κεφάλαιο ἐκ μέρους ἄλλων τῶν μαθητῶν. Ὁ δάσκαλος τοὺς παρακινεῖ νὰ ζωντανεύουν καὶ νὰ δίνουν ἐκφραση στὴ φωνή τους καὶ νὰ μεταφέρωνται ὅσο τὸ δυνατὸ στὴν ψυχικὴ κατάσταση τῶν προσώπων τοῦ διηγήματος.

Καὶ τέλος, ἐπειδὴ στὸ κεφάλαιο αὐτό, τὸ κυρίαρχο καλαισθητικὸ στοιχεῖο ἦταν οἱ μικρὲς προτάσεις καὶ ἡ ἀφθονία τῶν σημείων τῆς στίξης, ζητεῖ καὶ ὁ δάσκαλος ἀπὸ τοὺς μαθητὲς νὰ γράψουν γιὰ τὴν ἐπόμενη Πέμπτη ἐκθέσεις, πού νὰ ἔχουν κυρίως τὰ δύο αὐτὰ λογοτεχνικὰ στοιχεῖα. Τὶς μικρὲς προτάσεις καὶ τὰ πολλὰ σημεῖα τῆς στίξης.

Βραστὰ 7 Μαρτίου 1942».

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Αυτή είναι ή εργασία μας. Δέν είναι θέβαια οϋτε ή μοναδική οϋτε και ή άριστη. Πολλά έχουν γραφή για τὸ μάθημα αυτό κι έτσι δέ θά κομίσουμε κι ήμεις γλαύκα στην Ἀθήνα. Ἴσως μάλιστα ή δική μας εργασία νά παρουσιάξη και αδύνατα σημεία, γιατί και δύσκολη ήταν και οί ανθρώπινες δυνάμεις είναι περιορισμένες. Ἐπειτα δέν ήταν δυνατό νά δώση απάντηση και σέ ὅλα τὰ προβλήματα πού αντιμετωπίζει ὁ έρευνητής στο μάθημα αυτό τῶν ἐκθέσεων. Γι' αυτό ὅ,τι παραλείψαμε, ἄς τὸ λύση τὸ παιδαγωγικό και λογοτεχνικό αίσθητήριο τοῦ δασκάλου.

Ἄλλωστε, ὅπως τονίσαμε και στην αρχή, δέν πρόκειται για εργασία ἐπιστημονική. Πρόκειται για μιὰ μελέτη, πού σκοπός της ήταν νά αποκρυσταλλώση τήν πείρα ενός δασκάλου, πού ὅσο ασήμαντη και ἂν είναι, δέν παύει νά στέκη ἀλάνθαστος ὁδηγός στους νεώτερους και νά δείξη τί μπορούν νά πετύχουν στο μάθημα τῶν ἐκθέσεων τὰ παιδιά τοῦ δημοτικού σχολείου και ιδιαίτερα τὰ παιδιά τῆς ὑπαίθρου, τὰ παιδιά τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ, πού τόσο ἐπιγραμματικά τὸ χαρακτήρησε ἄλλος συνάδελφος, σά «μήτρα τῶν ταλάντων τῆς φυλῆς».

Δέ διστάζω ἀκόμα νά ἐμολογήσω ὅτι ὅ,τι πέτυχα στο μάθημα αυτό, δέν ήταν μονάχα δικός μου κόπος. Ἦταν και μόχθος και φιλότιμη προσπάθεια και τῶν μαθητῶν μου. Γι' αυτό και θεωρῶ χρέος μου, νά στρέψω τή στιγμή αὐτή τῆ σκέψη μου πρὸς ὅλους τοὺς μαθητές - συγγραφείς τῶν 555 ἐκθέσεων τοῦ βιβλίου αὐτοῦ και νά τοὺς ἐκφράσω τίς ὀλόψυχες εὐχαριστίες μου για τὴ συνδρομή τους αὐτή και για τὸ πολύτιμο ὕλικὸ πού μοῦ χάρισαν με τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας τους.

Ἦταν ἀληθινὰ οί ἐργασίες αὐτές, ἕνας γνήσιος καρπός, καλλιεργημένος και ὠριμασμένος μέσα στην ἑλληνική σχολική πράξη και σάν τέτοιος, ἄς θεωρηθῆ σάν ἕνα ἐλάχιστο πετράδι στο περίλαμπρο οἰκοδόμημα τῆς λαϊκῆς μας παιδείας, σάν τὸ πρῶτο ξεκίνημα για τὸν ἀτέλειωτο δρόμο τῆς λογοτεχνίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

A/A	Τίτλος εκθέσεων	σελ.	A/A	Τίτλος εκθέσεων	σελ.
1.	Στό θουνό	10	34.	Ό παραγκιόζης	38
2.	Οί βλάχοι	11	35.	Άντάρτες... άντάρτες	38
3.	Ξένοι στό χωριό	12	36.	Ό μάνα	39
4.	Τό πεντακοσιάρικο	12	37.	Ό μάνα	40
5.	Ό πυρκαϊά	13	38.	Ό μάνα	40
6.	Ένα ταξίδι με άεροπλάνο	16	39.	Ό μάνα	41
7.	Τό ποτάμι τής Γαλάτιστας	16	40.	Ό μάνα	41
8.	Ό βασιλόπιτα	17	41.	Ό γρίπη	42
9.	Στά σπουργίτια	17	42.	Ό γρίπη	42
10.	Στήν κατασκήνωση	18	43.	Ό γρίπη	43
11.	Ό άποκλεισμός	20	44.	Ό γρίπη	43
12.	Ό έκδίκηση	20	45.	Ό γρίπη	44
13.	Ό μεγάλη ζημιά	20	46.	Τό χιόνι	44
14.	Ό ξενιτιά	21	47.	Τό χιόνι	45
15.	Φεύγομε πιά	21	48.	Τό χιόνι	45
16.	Τό γουρούνι	22	49.	Τό χιόνι	45
17.	Βασιλικό να φυτέψουμε	23	50.	Τό χιόνι	46
18.	Ό γέρος	23	51.	Ό αγαπάτε τά ζωα	46
19.	Τά μνημόσυνα	24	52.	Ό αγαπάτε τά ζωα	46
20.	Γιορτάζουν οί Χριστιανοί	24	53.	Ό αγαπάτε τά ζωα	47
21.	Ζωγράφος	25	54.	Ό αγαπάτε τά ζωα	47
22.	Ό δουλειά του πατέρα μου	25	55.	Ό αγαπάτε τά ζωα	48
23.	Γράμματα θέλω	26	56.	Ό αφήνω τό σχολείο	48
24.	Μοδίστρα	27	57.	Ό αφήνω τό σχολείο	49
25.	Τι θέλω να γίνω	27	58.	Ό αφήνω τό σχολείο	50
26.	Τό σινεμά	28	59.	Ό αφήνω τό σχολείο	50
27.	Λείπει ή γιαγιά	28	60.	Ό αφήνω τό σχολείο	51
28.	Ό Σαρρής	28	61.	Ό θάνατος του γερο - Χριστόφορου	52
29.	Στό δρόμο του Βάβδου	29	62.	Ό θάνατος του γέρου	52
30.	Τό χωριό μας	29	63.	Πάει ό φουκαράς	53
31.	Ό ληστής	37	64.	Ό μπαριμπα - Χριστόφορος	53
32.	Τό έμβόλιο	37	65.	Τελείωσε πιά	54
33.	Τά Θεοφάνεια	37			

A/A	Τίτλος εκθέσεων	σελ.	A/A	Τίτλος εκθέσεων	σελ.
66.	Ἐξω στή φύση	56	108.	Ἡ θερμάστρα	73
67.	Τὸ πανηγύρι τῆς φύσης	56	109.	Ἡ κορνίζα	73
68.	Τὸ δειλινὸ	57	110.	Ἡ σημαία	73
69.	Ὁ Μάιος	57	111.	Τὸ ραδιόφωνο	74
70.	Γιορτάζει ἡ φύση	58	112.	Ἡ φωτογραφικὴ μηχανή	74
71.	Ἡ ἀνοιξη	58	113.	Ναυτικὴ πυξίδα	75
72.	Τὸ φθινόπωρο	59	114.	Ὁ δορυφόρος	75
73.	Ἡ ἀνοιξη	59	115.	Τὸ πλοῖο	76
74.	Ἦρθε τὸ φθινόπωρο	59	116.	Ἡ πίτα	77
75.	Πλάκωσε χειμῶνας	60	117.	Ἡ παπάρα	77
76.	Ἡ συννεφιά	60	118.	Τὶ ἔφαγα	78
77.	Ἡ βροχή	60	119.	Ὁ μικρὸς κυνηγὸς	78
78.	Χαλάζι	61	120.	Τὸ βραδινὸ πιλάφι	78
79.	Ἡ βροχή	61	121.	Ὁ σκύλος	79
80.	Τὸ χιόνι	62	122.	Ὁ λαγὸς	79
81.	Ὁ σεισμὸς	62	123.	Ὁ γάιδαρος	79
82.	Κατακλυσμὸς	62	124.	Νέα ζωὰ στή φύση	80
83.	Ἡ θύελλα στὰ «Σπίτια»	63	125.	Τὰ χαριτωμένα μας	80
84.	Ἡ μπόρα	63	126.	Τὸ ἀηδόνι	80
85.	Ὁ σεισμὸς	63	127.	Ὁ πετεινὸς μας	81
86.	Μιά ματιὰ στὸν οὐρανὸ	64	128.	Τὰ παπιά μου	81
87.	Ὁ ἀκτινοβόλος κομήτης	64	129.	Τὸ γεράκι	81
88.	Θέλω νὰ ταξιδέψω στὸ φεγγάρι	65	130.	Τὰ χειδιόνια	82
89.	Ὁ θαυμασμὸς μου	65	131.	Τὸ δέντρο μας	82
90.	Ἐκλειψὴ ἡλίου	65	132.	Ἡ γέρικη ἀμυγδαλιά	83
91.	Τὸ χωριὸ μας	66	133.	Ἡ ἐλιά μας	83
92.	Τὸ χωριὸ μου	66	134.	Τριάντα ἑπτὰ χρονῶν εἶ- ναι	84
93.	Τὸ χωριὸ μας	67	135.	Ἐνα δέντρο στήν αὐλή	84
94.	Τὸ χωριὸ	67	136.	Ἡ γιαγιά μου	84
95.	Ὁ Βάβδος	68	137.	Ὁ γλεντζές τοῦ σπιτιοῦ	84
96.	Ἡ ωραιότερη τοποθεσία μας	68	138.	Ἡ συμμαθήτριά μου	85
97.	Στὸν Προφήτη Ἡλία	69	139.	Ἡ φίλη μου	85
98.	Ἡ μαγικὴ τοποθεσία τοῦ Βάβδου	69	140.	Ὁ παππούς ὁ Ἀποστόλης	85
99.	Τὸ «Λουζίκι»	69	141.	Τὸ ἀγαπημένο μου παι- χνίδι	86
100.	Νερόμυλος	70	142.	Ποῖο παιχνίδι μοῦ ἀρέσει	86
101.	Ἡ ἐκκλησία	70	143.	Τὸ κουτσό	87
102.	Τὸ παλιόσπιτο	71	144.	Ὁ σθούρος μου	87
103.	Τὸ σχολεῖο μας	71	145.	Ὁ χιονάνθρωπος	87
104.	Ὁ φούρνος	71	146.	Ὁ μυγοχάφτης	88
105.	Τὸ ἐξωκλησάκι	72	147.	Στὴ θηλειὰ	88
106.	Τὸ καπέλο μου	72	148.	Βρίσκουν φωλιές	89
107.	Τὸ χτένι	73	149.	Τὸ παιχνίδι	89
			150.	Ὁ πετροπόλεμος	90
			151.	Νὰ πάρη βιολεὶ καὶ καλὰ	90

A/A	Τίτλος ἐκθέσεων	σελ.	A/A	Τίτλος ἐκθέσεων	σελ.
152.	Οἱ κούνιες	91	198.	Ἡ χτεσινὴ ἐκδρομὴ	111
153.	Γύρω στὴ φωτιά	91	199.	Ἡ ἐκδρομὴ	111
154.	Λεῖπει ἢ μαμά	91	200.	Στὴν ἐξοχὴ	111
155.	Φιλίσθενη μάνα	92	201.	Στὴ Γερακινὴ	112
156.	Ἡ τιμωρία	92	202.	Ταξίδι στὰ Μουδανιά	112
157.	Ἡ χαστουκιά	93	203.	Τὸ ταξίδι μου στὸν Κα- ράτεπε	113
158.	Τὸ καινούριο σύστημα	93	204.	Φανταστικὸ ταξίδι στὴν Κίνα	113
159.	Νυχτερινὴ μελέτη	93	205.	Ἐνα ταξίδι στὴ Σαχάρα	114
160.	Σωστὸς Λεωνίδας	94	206.	Ὁ κλέφτης στὰ κουκιά	114
161.	Ἡ Θεία Κοινωνία	94	207.	Τὶ μᾶς διηγῆθηκε ὁ πα- τέρας	115
162.	Ὁ ἐσπερινὸς	95	208.	Μιά καλὴ πράξη μου	115
163.	Οἱ χαιρετισμοὶ	95	209.	Κάναμε ἕνα καλὸ	116
164.	Ἡ Θεία Ἐξομολόγηση	96	210.	Ἡ κλοπὴ	116
165.	Ἡ Λαμπρὴ	96	211.	Μπροστὰ στὸν κλέφτη	117
166.	Τὰ Χριστούγεννα	97	212.	Ὁ Βρυώνης	117
167.	Πρωτοχρονιὰ	97	213.	Ὁ κλέφτης	118
168.	Χριστούγεννα	98	214.	Γιατὶ μείναμε ἔξω τὴ νύχτα	118
169.	Ἡ πρωτοχρονιὰ	98	215.	Ἡ διανομὴ	119
170.	Ἡ Ἀνάσταση	98	216.	Ἐκλογές	120
171.	Γάμος στὴ γειτονιά	99	217.	Ζήτω ἡ βασιλεία	121
172.	Τὸ πανηγύρι	99	218.	Στὶς Σευχέλλες	121
173.	Οἱ ἀποκριές	100	219.	Ἡ Κύπρος	122
174.	Τὰ καρναβάλια	100	220.	Ἡ Κύπρος	122
175.	Ὁ γάμος	101	221.	Πεντάδυμα τοῦ Καναδά	123
176.	Τὸ ἔργωμα	101	222.	Ἡ ἐξορία τοῦ Μακαρίου	123
177.	Ἡ σπορά	101	223.	Λίγο πρὶν πέση ἡ Πόλη	124
178.	Ὁ θερισμὸς	102	224.	Τὰ ἐλληνόπουλα στὴν Κορέα	124
179.	Στὸ ἀλώνι	102	225.	Τὸ Σουεζ	124
180.	Τὸ λίγνισμα	103	226.	Ὁ δημόσιος δρόμος	125
181.	Ἔρχονται ἀπὸ τὴ βοσκὴ	103	227.	Ἔγινα νοικοκύρης	125
182.	Στὴ στάνη	104	228.	Ὁ καθαλάρης	126
183.	Στὰ γίδια	104	229.	Ἔχω ἀγκαλιάσει τὸ μαγκάλι	126
184.	Ἡ ἀσχολία μου	104	230.	Ἡ ἀλεποῦ στὴ γειτονιά	126
185.	Στὸ κούρεμα	105	231.	Ὁ Γελίμερος αἰχμάλω- τος	130
186.	Ἡ ὑφάντρα	106	232.	Ἡ μάχη τοῦ Σπερχειοῦ	130
187.	Ἔργασίες τῆς μητέρας	106	233.	Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Βουλγα- ροκτόνου	130
188.	Ὁ ἀργαλειὸς	106	234.	Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης	131
189.	Τὸ τσάπισμα	107			
190.	Τὸ ζύμωμα	107			
191.	Ὁ τσαγκάρης	107			
192.	Ὁ σιδεράς	108			
193.	Ὁ ράφτης	108			
194.	Ὁ γυαλοπώλης	109			
195.	Ὁ καρβουνιάρης	109			
196.	Ἡ ἐκδρομὴ	110			
197.	Ἡ ἐκδρομὴ	110			

A/A	Τίτλος έκθεσεων	σελ.	A/A	Τίτλος έκθεσεων	σελ.
235.	Ἡ λεηλασία τῆς Ἁγία- Σοφιάς	132	276.	Χωρίς ἐπικεφαλίδα	152
236.	Ὁ Κολοκοτρώνης	132	277.	Χωρίς ἐπικεφαλίδα	152
237.	Ἡ μάχη στὴν Ἀλαμάνα	133	278.	Χωρίς ἐπικεφαλίδα	153
238.	Ἡ μάχη στὰ Δερβενάκια	133	279.	Χωρίς ἐπικεφαλίδα	153
239.	Μάγαιρα ἔδωσαν μάχαι- ρα ἔλαθαν	134	280.	Χωρίς ἐπικεφαλίδα	153
240.	Ἡ ἔξοδος	134	281.	Τὰ γεράματα τῆς Κυ- ριακοῦς	157
241.	Τὰ Ἰμαλάια	135	282.	Τὰ καρναβάλια	157
242.	Τὸ Σουεζ	135	283.	Ὁ γιατρός	158
243.	Γάγγης καὶ Βραχμαπού- τρας	136	284.	Τὸ τελευταῖο τῆς μπάνιο	158
244.	Κιλιμάντζαρο	136	285.	Ἐπάνω στὸ λόφο	158
245.	Ὁ Νεῖλος	136	286.	Τὸ πετάλωμα	160
246.	Τὸ Γιέραλτάρ	137	287.	Τὸ κίτρινο αὐτοκίνητο	160
247.	Τὸ Κρούπ	137	288.	Φωτιά στὸ δάσος	161
248.	Τὸ καθαρότερο χωριὸ	138	289.	Στὸ λαδαριὸ	161
249.	Στὴ Φιλλανδία	138	290.	Στὸν ψηλότερο λόφο	161
250.	Ὁ Βόλγας	139	291.	Ἀκούραστα τρώει	166
251.	Τὸ μάτι	139	292.	Οἱ τρεῖς ἐπιθεωρητές	166
252.	Ὁ ἐγκέφαλος	140	293.	Μιά μαθήτρια τῆς Ἐ- κτης τάξης	167
253.	Τὸ καουτσουκόδεντρο	140	294.	Στὸ κυνήγι	167
254.	Τὸ μπόλιασμα	140	295.	Προσωπικὴ ἐργασία	167
255.	Ἐνας ἀάτραχος γεννιέ- ται	141	296.	Πυρκαϊά	168
256.	Στὸ ἀμφιθέατρο	142	297.	Τὰ πετρόβολα	168
257.	Ἡ ἀριθμητικὴ	142	298.	Τὸ ἐμβόλιο	168
258.	Ἡ φυσικὴ πειραματικὴ	143	299.	Μιά καλὴ πράξη μου	169
259.	Προετοιμασίες γιὰ τὶς ἐ- πιδείξεις	143	300.	Ἀγαπᾶτε τὰ δάση	170
260.	Τὰ μαθήματα	143	301.	Ἡ στάνη	170
261.	Ἡ ἔκθεση	144	302.	Ὁ γύφτος	170
262.	Τὶ νὰ γράψω	144	303.	Τὰ γιδιοπρόβατα	171
263.	Σάββατο ἦταν	145	304.	Στὸ χωράφι	171
264.	Μοναχὸς θὰ τὸ βρῶ	145	305.	Ἡ ἀρχαία Ὀλυνθος	172
265.	Ἡ ἔκθεση	146	306.	Ὁ κινηματογράφος	173
266.	Δὲν ἤξερα	147	307.	Ὁ καινούριος δάσκαλος	174
267.	Ἦρθε ἢ χαρὰ	148	308.	Ἡ ἀρκούδα	174
268.	Μόνος	148	309.	Χειμωνιάτικη μέρα	175
269.	Κόκκινη κορδέλα εἶδε	149	310.	Ὁ κεραυνὸς	176
270.	Ὅσο μπορῶ	149	311.	Ἡ δουλειὰ τοῦ πατέρα μου	176
271.	Ψεύτικο εἶναι	150	312.	Ἡ ἐγγείριση	177
272.	Χρήσιμο εἶναι	150	313.	Βρῆκε τὴν ἐνκαιρία	177
273.	Νέα ζωή	151	314.	Τὸ κοπάνισμα	178
274.	Μεγάλος καημὸς	151	315.	Ὁ Ἅγιος Μάμας	178
275.	Τώρα τὶς ἀποχαιρετῶ	151	316.	Βαριὰ ἢ ξενιτιά	183
			317.	Πλησιάζουν οἱ ἐπιδείξεις	183
			318.	Ὁ σκύλος μας	184

A/A	Τίτλος ἐκθέσεων	σελ.	A/A	Τίτλος ἐκθέσεων	σελ.
319.	Τὸ θέρος	184	357.	Ἵ ἐπιθεωρητῆς στὸ σχο- λεῖο μας	231
320.	Ταξιδεῦω	184	358.	Τὸ ἀδερφάκι μου	232
321.	Τὸ παιδὶ εἶναι ἢ χαρὰ τῆς μάνας	193	359.	Ἵ ὑπηρέτης τοῦ σχολείου	232
322.	Ἵ Ὑψηλάντης στὴ φυ- λακῆ	194	360.	Ἵ φιλενάδα μου	233
323.	Ἵ ξενιτιά	195	361.	Ἵ κυρα - Στέλλα	234
324.	.Ο ὄρκος τῶν Μ.Α.Υ.	196	362.	Ἵ ψευτοπροφήτης	234
325.	Τώρα ἔχομε πένθος	197	363.	Ἵ πολυλογου	235
326.	Ἵ ὄροχῆ	204	364.	Αἰχμάλωτος τοῦ ρακιοῦ	236
327.	Ἵ φύση	205	365.	Ἵ τεμπέλης	236
328.	Ἵ χιονοθύελλα	205	366.	Στὴν Πρίγκιπο	238
329.	Ἵ ἀνοιξή	206	367.	Τὸ ἄλογο	239
330.	Ἵ νύξ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς	206	368.	Ἵ ἐργάτης μας	239
331.	Ἐπιστροφὴ τοῦ Μ. Ἀ- λεξάνδρου	208	369.	Τὸ ὄρφανὸ	240
332.	Ἵ κατασκηνωτικὴ μου ζωή	208	370.	Ἵ ἀθλητῆς	240
333.	Ἵαπωνία	209	371.	Ἵ πίτα	242
334.	Ἵ ἐκδρομῆ	210	372.	Φεύγει γιὰ στρατιώτης	243
335.	Ἵ ἀνάσταση	210	373.	Ἵ ἀπὸ φίλοι, σκύλοι	243
336.	Στὸ μῦλο	212	374.	Τὶ ἀξίζει ἡ οἰκονομία	244
337.	Ἵ κυρα - Ἀσημίνα	213	375.	Ἵ ἔγινε τὸ δικό του	245
338.	Ἵ Γιῶργος ὁ καλόκαρ- δος	213	376.	Ἐπιστολῆ	248
339.	Γιαγιά καὶ ἐγγονὸς	214	377.	Ἐπιστολῆ	249
340.	Στὸ στρατὸ	214	378.	Ἐπιστολῆ	249
341.	Ἵ χορὸς	216	379.	Ἐπιστολῆ	250
342.	Ἵ Ἄς φυσᾷ τώρα	216	380.	Ἐπιστολῆ	251
343.	Τὸ νυχτέρι	217	381.	Ἵ χειμῶνας	252
344.	Τὸ ταξίδι στὴν Ὀρμούλια	217	382.	Τὰ ὄρφανὰ	253
345.	Στὸ μεταλλεῖο	218	383.	Ἵ κλέφτης	253
346.	Ἵ αἰχμάλωτος	221	384.	Ἵ μάνα	254
347.	Μόνο μιὰ ἀναπνοὴ κό- πηκε	222	385.	Ἵ ἐμφύλιος πόλεμος	254
348.	Μοναχὴ στὸν κόσμο	223	386.	Ἵ κλοπῆ	256
349.	Τὰ δυὸ ὄρφανὰ	224	387.	Πότε θὰ γίνουμε Χρυσό- στομοι	257
350.	Τὸ ταξίδι μου στὴ Θάσο	224	388.	Ἵ θρησκεία	257
351.	Τὸ χωριὸ μας	226	389.	Ἵ καθαρὸτητα	257
352.	Τὸ καζάνι	227	390.	Οἱ φτερωτοὶ μας φίλοι	258
353.	Τὸ ἥρωσ	228	391.	Λόγος 25ης Μαρτίου	259
354.	Στὴ θάλασσα	228	392.	Λόγος 25ης Μαρτίου	260
355.	Ἵ μάντρα τοῦ γερο- Μπαλλῆ	229	393.	Λόγος 28ης Ὀκτωβρίου	261
356.	Ἵ γιατρὸς	231	394.	Λόγος στὴ λήξη τῶν μα- θημάτων	262
			395.	Λόγος ἐπικήδειος	263
			396.	Διγενῆς Ἀκρίτας	264
			397.	Ἵ Σουλιωτοπούλα	265
			398.	Τὰ Χριστούγεννα τῶν ὄρφανῶν	265

Α/Α	Τίτλος εκθέσεων	σελ.	Α/Α	Τίτλος εκθέσεων	σελ.
399.	Ἐκαμα τὸ καθήκον μου	266	441.	Ἡ χάλα Θεώνη	320
400.	Τὶ διηγείται ἓνα ἔλατο	266	442.	ἽΟ τύπος	320
401.	Ἡ Σουλιωτοπούλα	268	443.	ἽΟ βλάχος	321
402.	Διγενής Ἀκρίτας	270	444.	Νὰ κουνούμε τὰ χέρια μας	321
403.	Κοφτή Πέτρα	271	445.	Καρτέρι	322
404.	Κολοκοτρώνης καὶ Κα- ποδίστριας	273	446.	Γιὰ τὴν Αὐστραλία	325
405.	ἽΟ Πατριάρχης δὲ φεύγει	275	447.	Στὰ ξύλα	326
406.	Δυὸ ἐπιθεωρητὲς στὸ σχολεῖο μας	279	448.	ἽΟ σπαρμὸς	327
407.	Στὴν κλινικὴ	280	449.	Γιὰ πηλὸ	327
408.	Ἡ κολοκυθόπιτα	280	450.	Τὸ ἀνοδοχεῖο μου	328
409.	Τὰ λαλάγγια	280	451.	Ἡ ἀνοιξη	330
410.	Κυκλοφοροῦν	281	452.	Βγήκε πιὰ	331
411.	Ἡ ἔνεση	282	453.	Τὸ φθινόπωρο	331
412.	Τὸ κυνήγι	283	454.	ἽΟ ἄρρωστος	332
413.	Τὸ γλέντι	283	455.	Ἡ μοναξιά	332
414.	ἽΟ Σταυρὸς πέφτει	283	456.	Τὸ πανηγύρι	334
415.	Νέο ζευγάρι	284	457.	Τὸ ρόδι	335
416.	ἽΟ καινούριος χρόνος	285	458.	Γύρω στὸ τζάκι	336
417.	ἽΟ σπαρμὸς	286	459.	ἽΟ ἄρρωστος	336
418.	ἽΟ ταχυδρόμος	286	460.	Τὰ ἀλώνια	337
419.	Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνης	287	461.	ἽΗρθε ἡ ἀνοιξη	339
420.	Ἡ ἔμορφη πατρίδα μας	287	462.	Πέθανε	340
421.	Ἡ βροχὴ	291	463.	Οἱ χῆνες	341
422.	Ἡ φύση	292	464.	ἽΟ γάμος	341
423.	Τὸ σιδηρουργεῖο	292	465.	ἽΗ γρίπη	342
424.	Τὸ φουρνέλο	295	466.	ἽΟ θάνατος τῆς πουρνά- ρας	344
425.	Τὸ ντί - ντί - τί	293	467.	Οἱ φασουλόδεργες	345
426.	Τὸ ἐρημικλήσι	296	468.	ἽΕργασία καὶ χαρὰ	346
427.	ἽΟ παντοπώλης	296	469.	Τὸ νερὸ	347
428.	ἽΗ λάμπα	297	470.	Τὸ γουρούνι	347
429.	ἽΕκδρομὴ στὸν Πολύγυρο	297	471.	ἽΟ καβγάς	350
430.	Στὸ μουσεῖο	293	472.	ἽΟ μπαρμπα-Ζαχαρίας	351
431.	ἽΟ πόλεμος σκότισε τὴ γάτα μας	299	473.	Τὸ κατηχητικὸ	351
432.	Τὸ μνήμα τῆς μάνας	300	474.	Τὸ μουλάρι μας	352
433.	Διάδαινα ἀπὸ τὴ βρύση	301	475.	ἽΟ Τάσος κλέβει κουκιά	352
434.	ἽΟ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά	301	476.	ἽΑποχαιρετῶ τὸ κατη- χητικὸ	355
435.	Χτυπᾷ ἡ καμπάνα	302	477.	Τὰ τρία δέντρα	356
436.	ἽΟ κυνηγὸς	313	478.	Οἱ γυμναστικὲς ἐπιδεί- ξεις	357
437.	Οἱ χαιρετισμοὶ	314	479.	ἽΟ μπαρμπα-Νικόλας	358
438.	Τὸ νεογέννητο τῆς γε- τονιάς	315	480.	ἽΗ «Μελισσόπετρα»	359
439.	ἽΗ καινούρια δασκάλα	316	481.	Οἱ προκηρύξεις	362
440.	Μιά καλὴ πράξη μου	316	482.	Τὴν ἔπαθα	362

A/A	Τίτλος έκθέσεων	σελ.	A/A	Τίτλος έκθέσεων	σελ.
483.	Τὸ φθινόπωρο	363	520.	Ἵ ἄστυνόμος καὶ ὁ ψαρὰς	405
484.	Τὸ ἄλογο	364	521.	Ἵ βλάχος	407
485.	Ἵ «Τζίμης» χάθηκε	364	522.	Πήγαινα στὸν μπακάλη	408
486.	Ἵ νύχτα	367	523.	Ἵ σιδεράς	409
487.	Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔπασαν ἔλες	368	524.	Ἵ Κώτσιος μ' ἓνα παπούτσι	410
488.	Τὸ νέο	368	525.	Παίρνει βεντούζες	410
489.	Τὸ διαγώνισμα	369	526.	Ἵλιοθασίλειμα	413
490.	Πρωτομαγιά	369	527.	ἽΕνα σχολικὸ ἀντικείμενο	414
491.	Γερατειά καὶ νιάτα	372	528.	ἽΑφήνω τὸ σχολεῖο	415
492.	Τὰ Χριστούγεννα	373	529.	Ἵ Ἰδραχμὴ	416
493.	Οἱ βλάχοι	373	530.	Ταξίδι ἔως τὸν Περσικὸ κόλπο	417
494.	Ἵ ἀριθμητικὴ	374	531.	Ἵ ἠθιμωιά	419
495.	Ἵ χαρά μας ἔγῃκε σὲ λύπη	375	532.	Τὸ κουρεῖο	420
496.	Καινούριο ἀντρόγυνο	378	533.	Ἵ χασάπης	421
497.	Στὴ Θεσσαλονίκη	379	534.	Πάλι χιόνι στὸ Βάβδο	421
498.	Γιὰ σοῦρες	380	535.	ἽΩ! πολὺ στυφά	422
499.	Τὸ ἐμβόλιο	380	536.	Τὰ Χριστούγεννα	425
500.	Ἵ πληγωμένος	381	537.	Φανταστικὸ ταξίδι στὴ Σπάρτη	427
501.	Ἵ Τρίπολη ἐλεύθερη	382	538.	ἽΑπὸ τὴν Κίνα στὸ Βυζάντιο	428
502.	Τὰ δέντρα μπουμπουκιάζουν	383	539.	Τὸ τρακτέρ	428
503.	Ἵ ἀνοιξη	384	540.	Διαβάζω	429
504.	Ταξίδι στὴ Δῆλο	384	541.	Οἱ βλάχοι	430
505.	Ἵ ἐκδρομὴ	385	542.	Ἵ χορὸς	432
506.	Ἵ ταχυδρόμος	388	543.	Στὴ Γροιλλανδία	432
507.	Ἵ προσευχὴ	389	544.	Ἵ γάτα καὶ ὁ σκύλος	433
508.	Ἵ νύχτα	390	545.	Τὸ γαϊδούρι	435
509.	Οἱ χῆνες	390	546.	Ἵ Διάκος	444
510.	Μιά ἐκδρομὴ στὴν ἽΑγία Κυριακὴ	391	547.	Ταξίδι στὸν Πολύγυρο	454
511.	ἽΑνάθει τὸ γειτονικὸ τζάκι	394	548.	Τὰ καινούρια παπούτσια	455
512.	Ἵ θεία μου	394	549.	Ἵ ψεύτικη μῆνυση	455
513.	Ἵ ξενιτιά	395	550.	ἽΘὰ κάνουμε σαίτες	455
514.	Ἵ καθγάς	396	551.	Ζητάει ἐλευθεριά	459
515.	Ἵ Μάρκος Μπότσαρης	397	552.	ἽΕλεημοσύνη	459
516.	Ἵ ὀποντικὸς στὰ καρπούζι-σπορα	401	553.	Ἵ Χρυσόστομος	460
517.	Μοναχὸς εἶμαι	402	554.	ἽΑνοίξε τὸ σχολεῖο	461
518.	Ἵ ἀγροφύλακας	403	555.	ἽΑφήνω τὸ σχολεῖο	461
519.	Κοντὰ στὸ τζάκι	404			

ΠΙΝΑΚΑΣ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ -- ΣΤΙΓΓΡΑΦΕΩΝ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Α/Α	Όνοματεπώνυμο μαθητή	Αῶ. ἀριθμοὶ τῶν ἐκθέσεων
1.	Ἀγγελίδης Ἰ. Ἄγγελος	162
2.	Ἀγγελίδης Ἰ. Στυλιανός	424*
3.	Ἀντωνιάδου Δημ. Βαρβάρα	271, 465, 492
4.	Βαφείδης Χρ. Ἀλέξανδρος	11, 285*
5.	Βησσαρίου Ἰ. Γεώργιος	39, 224*, 254, 261, 289*
6.	Βλάχος Ἐπαμ. Ἀθανάσιος	109
7.	Γαβανᾶς Χαρίλ. Νικόλαος	108
8.	Γαβριηλίδης Γαβρ. Εὐγένιος	13, 158, 224*, 227, 302*, 366
9.	Γαβριηλίδου Γαβρ. Δέσποινα	152, 495
10.	Γερακᾶς Γ. Ἄγγελος	150
11.	Γεωργιάδου Γ. Ξανθή	280, 382
12.	Γεωργούλα Χριστοδ. Ἐλένη	67*, 68*, 95, 276, 322, 497
13.	Γιαννακίδου Γ. Ἀλεξάνδρα	383
14.	Γιαννακούδης Δημ. Ἀστέριος	85*, 242*
15.	Γκιώργκη Ἀθ. Μαρία	110, 437
16.	Γκλάβας Β. Γεώργιος	412
17.	Γκλάβας Θεμ. Ἰωάννης	190
18.	Γούσιου Γρηγ. Δήμητρα	70, 218*, 359, 483, 508, 529
19.	Δαγιαπέκη Γ. Εὐαγγελία	501*
20.	Δαμάσκος Θεοδ. Βασίλειος	186, 189, 281*, 285*, 484
21.	Δαφνῆ Ἀθ. Εὐαγγελία	250*, 501*
22.	Δεβρέλῃ Παπακ. Σωτηρία	333
23.	Δημητρουλάκη Κ. Ζωή	368
24.	Δημητρουλάκης Κ. Ἀρτέμιος	370
25.	Δῆμτσιος Ἰ. Νικόλαος	344
26.	Ἐδιάρογλου Ἰ. Μάρθα	349
27.	Ἐδιάρογλου Β. Μηνᾶς	145, 340*
28.	Εὐταξίας Ἰ. Ἀναστάσιος	230*

* Οἱ ἀριθμοὶ ποὺ σημειώνονται μὲ ἀστερίσκο, ὑποδηλώνουν τὶς ὁμηλικῆς ἐκθέσεις. Οἱ λοιποὶ ἀριθμοὶ τὶς ἀτομικῆς.

A/A	Όνοματεπώνυμον μαθητῆ	Αῤῥ. ἀριθμοὶ τῶν ἐκθέσεων
29.	Εὐταξίας Ἰ. Χαράλαμπος	9, 33, 125, 127, 129*, 133, 148*, 172, 180, 210, 290*, 305*, 311, 313, 314, 343, 447, 457, 471, 493, 509*, 522
30.	Θεοδοσᾶ Στ. Γκιβιζίνα	377*
31.	Θεοδοσίου Βασ. Εὐαγγελία	10, 41, 57, 111, 185*, 220*, 275, 309, 420*, 503, 526, 540
32.	Θεολόγης Γ. Ἐμμανουήλ	528
33.	Θωμούδη Ἐμ. Φρειδερίκη	250*
34.	Ἰορδανίδης Ὁρ. Κωνσταντῖνος	289*
35.	Κακαρίκα Δ. Στεριανή	31
36.	Καλογερά Θεοδ. Αἰκατερίνη	504*
37.	Καμπάνη Γ. Ἄντωνία	53, 67*, 90*, 122
38.	Καμπάνη Χρ. Εὐαγγελία	250*
39.	Καμπάνης Χρ. Ἀθανάσιος	134
40.	Καμπάνης Ἀθ. Γεώργιος	277
41.	Καμπλές Εὐαγ. Νικόλαος	470
42.	Καμπούρης Ν. Χρῆστος	100, 171, 283*
43.	Καραθασίλη Ἀθ. Ἐλευθερία	211*
44.	Καραζαφεῖρη Μιχ. Μαρία	23, 42, 46, 69*, 75, 114, 139, 143, 220*, 225*, 332, 394, 420*, 537*, 555
45.	Καρακώστα Χρ. Ἀσημίνα	198, 274, 345
46.	Καρακώστας Ἄντ. Κώστας	194*
47.	Καρακώστας Χ. Τάκης	102
48.	Καραντάκη Β. Ἀναστασία	297
49.	Καραντώνη Δ. Σταματία	136, 156*, 244*
50.	Καρατζίδης Ὁρ. Ἰορδάνης	206*
51.	Καρατζιοβάλη Ἰ. Βασιλική	159, 211*, 487
52.	Καρεμφύλλη Κ. Ἐλένη	135, 138, 153, 192, 347, 387, 408, 458, 511
53.	Καρεμφύλλης Κ. Νικόλαος	93, 118, 141, 206*, 249, 318, 325, 428, 443, 467*, 472, 474, 479, 500, 516
54.	Καρεμφύλλης Κ. Τριαντάφυλλος	202, 203, 230*, 281*, 436, 467*, 475*, 506
55.	Κάρτα Ἐμ. Ἀναστασία	24, 149, 358, 504*
56.	Κατσαμούρης Ἀστ. Ἀθανάσιος	222, 407
57.	Καφταντζῆ Ἀργ. Μαρία	8, 25, 38, 56, 69*, 115, 163, 167, 187, 200, 205*, 225*, 287*, 299, 350, 353, 430, 453, 478, 498, 519, 536
58.	Κιρτζαλίδης Ν. Ἡλίας	340*
59.	Κλαμούρης Χρ. Νικόλαος	194*, 242*, 245*, 286*
60.	Κοντοβᾶ Γ. Μαργαρίτα	293
61.	Κουκαλιώτης Ζαχ. Χρῆστος	72, 235, 237, 461, 543

A/A	Όνοματεπώνυμο μαθητή	Αὔξ. ἀριθμοὶ τῶν ἐκθέσεων
62.	Κουτζιαρῆς Ἀστ. Κωνσταντῖνος	48, 197
63.	Κουτζιαφάρα Νικ. Ἐλένη	19, 20, 36, 60, 87, 142, 161, 272, 278, 440, 469, 548
64.	Κουτσός Θωμ. Μιχαήλ	97*, 454*
65.	Κουτσοῦ Θωμ. Εἰρήνη	204*, 232, 233*, 300*, 530*, 551*, 552
66.	Κουτσοῦ Δημ. Ἀντιγόνη	284*, 362*
67.	Κουφός Ἀθ. Ἀλέξανδρος	283*
68.	Κουφοῦ Χρ. Ἄννα	17, 29, 151, 371, 450, 534
69.	Κουφοῦ Ἀπ. Σουλτάνα	3*
70.	Κριθαρέλης Βελισ. Ἰωάννης	206*
71.	Κρυσταλλίδης Νικ. Πολύδωρος	285*, 346, 363, 523
72.	Κρυσταλλίδης Στ. Πολύδωρος	144, 224*, 464
73.	Κυλιάφης Γραμ. Ἄγγελος	123, 241
74.	Κυλιάφης Ἀστ. Ἀπόστολος	99
75.	Κυριαφίνη Ἀθ. Πανάγιω	303*
76.	Κυριαφίνη Δημ. Πανάγιω	375
77.	Κυριαφίνης Π. Βασίλειος	14, 182, 195, 216, 217, 328, 432, 490, 542
78.	Κωνσταντινίδης Κ. Ἀντώνιος	403*, 456
79.	Λαδᾶς Δ. Χαράλαμπος	282*
80.	Λιόλιος Β. Γεώργιος	424*
81.	Λόντου Ἐμ. Μαργαρίτα	265
82.	Λύρας Χρ. Στυλιανός	285*
83.	Μακρίδης Ἀναστ. Νικόλαος	425*
84.	Μαλάκα Κατ. Κατίνα	438
85.	Μαλακούδη Ἀγ. Κωνσταντία	32*
86.	Μαλακούδης Ν. Δημήτριος	98*, 231, 482, 538
87.	Μαλανδρῆς Ἀθ. Νικόλαος	117
88.	Μαλλιαρόπουλος Δ. Ἀναστάσιος	35, 61, 247*, 252, 258, 379, 386, 405*, 434, 442, 509*, 550
89.	Μανίκα Ἀθ. Δέσπω	157
90.	Μαστοροστέργιος Ἰ. Βασίλειος	424*
91.	Μαστοροστέργιου Ἀθ. Ἄννα	303*
92.	Ματεντζίδης Σαβ. Ἀπόστολος	34, 119, 128, 173, 196, 213, 236*, 248, 266, 372, 417, 425*, 441, 494, 514, 549*
93.	Μητσιαλή Ἀντ. Πολυξένη	319
94.	Μιδέλκος Ἰ. Χρήστος	12, 199, 239, 246, 380, 515
95.	Μιδέλκου Ἰ. Ἀναστασία	67*, 140*, 397
96.	Μιστιλίδου Κ. Μαρία	369
97.	Μιχαηλίδης Ὁρ. Βασίλειος	289*
98.	Μουτάφης Χαρ. Γεώργιος	40, 215*, 268, 302*, 306, 365
99.	Μπανάβα Β. Ἀργυρή	131*, 496
100.	Μπατζίνης Ἰ. Δημήτριος	166, 215*, 223, 224*, 229, 302*, 348, 388, 391, 402, 473, 525

A/A	Όνοματεπώνυμον μαθητῆ	Αῶξ. ἀριθμοὶ τῶν ἐκθέσεων
101.	Μπέλλος Δημ. Ἀστέριος	30*
102.	Μπέλλος Δημ. Θεόδωρος	98*, 120, 242*
103.	Μπέλλου Δημ. Βαλασία	30*, 52, 67*, 212*, 351, 356, 361*, 398*, 446*, 449*
104.	Μπέλλου Δημ. Εὐμορφία	140*, 296*, 468*
105.	Μπέλλου Δημ. Μαγδαληνή	256*, 300*, 468*
106.	Νάιδου Ἐλ. Αἰκατερίνη	32*, 81*, 307, 393*, 468*
107.	Νάιδου Νικ. Μαίρη	67*, 90*, 291
108.	Νατσόπουλος Γ. Γαβριήλ	63, 107*, 129*, 132, 165, 207, 253*, 290*, 342, 405*, 509*, 539
109.	Νατσόπουλος Παναγ. Σωτήριος	1, 16, 65, 104, 107*, 129*, 130, 148*, 160, 247*, 253*, 270, 290*, 444, 451, 509*
110.	Νατσοπούλου Παναγ. Αἰκατερίνη	284*, 355, 362*, 384, 385, 415*, 477, 535, 545
111.	Νατσοπούλου Παναγ. Εὐαγγελία	66
112.	Νεραντζῆ Δημ. Εὐμορφία	233*, 243*, 399, 400
113.	Νεραντζῆς Ἄβρ. Ἰωάννης	28, 242*, 296*
114.	Νίτσιου Δ. Πασχαλιά	55, 179
115.	Νουκάρη Ἰ. Μερόπη	6, 26, 37, 45, 58, 73, 101, 105, 164, 174, 176, 205*, 209, 219
116.	Νταλιάρη Ν. Ἀφροδίτη	113, 259
117.	Ντουγραματζῆς Στ. Βασίλειος	76, 228
118.	Ντουγραματζῆς Στ. Ἐλευθέριος	147, 288*
119.	Ξυνιά Δημ. Μερόπη	455
120.	Οἰκονόμου Κ. Θωμαή	377*
121.	Οἰκονόμου Ἰ. Κοσμάς	426
122.	Ὅροηλίδης Ὁρ. Σάββας	193, 401
123.	Παλαιολόγος Εὐστρ. Χρῆστος	285*
124.	Παντάλη Ἄντ. Ἀσημίνα	431
125.	Παντάλης Δημ. Νικόλαος	288*, 329, 330, 336, 354, 486, 521, 544
126.	Παπαθασιλείου Βασ. Βενετία	21, 44, 47, 59, 71, 77, 86, 154, 168, 188, 208, 226, 251, 255, 287*, 292, 308, 320, 331, 335, 406, 416, 420*, 429, 476, 505, 510, 512, 527, 537*, 546
127.	Παπαθασιλείου Κοσ. Γεώργιος	18, 321, 513
128.	Παπαθασιλείου Γ. Ἐλευθερία	327
229.	Παπαθασιλείου Γ. Μαρία	126, 376
130.	Παπαγεωργίου Β. Δέσποινα	415*
131.	Παπαθωμᾶς Ἰ. Γεώργιος	323, 381, 395*, 421
132.	Παπασαραφιανοῦ Γ. Θωμαή	377*
133.	Παπαστεριανός Δ. Στεριανός	79, 288*, 294
134.	Παραδεισᾶς Γ. Νικόλαος	541

A/A	Όνοματεπώνυμο μαθητή	Αὔξ. ἀριθμοὶ τῶν ἐκθέσεων
135.	Παρδάλη Νικ. Στέλλα	2, 121, 131*
136.	Παρδάλης Δημ. Βασίλειος	454*
137.	Παρδάλης Ἴ. Νικόλαος	85*
138.	Παυλίδης Κ. Νικόλαος	22, 74, 92, 96, 103, 177, 191, 305*, 334*, 352, 367, 378, 403*, 418, 427, 463, 475*, 518, 532, 533
139.	Πεγιάς Αὐγ. Γεώργιος	424*
140.	Πέγιοι Χρ. Δημήτριος	106
141.	Πέγιου Γ. Αἰκατερίνη	51, 156*, 244*, 245*, 392
142.	Πέγιου Γ. Εὐδοκία	5, 170, 204*, 243*, 245*, 530*, 551*, 553
143.	Πλουμῆ Θεοδ. Μαρία	50, 169, 185*, 502
144.	Πολυζώης Γ. Βασίλειος	194*, 242*, 286*, 298
145.	Πουρνάρη Ἀθ. Ἀναστασία	88, 317
146.	Σαββίδης Ἀμφιλ. Ὁρέστης	4, 15, 236*, 238, 240, 419, 448, 549*
147.	Σακελλάρη Ἀργ. Σουλτάνα	218*, 360
148.	Σαλιάρης Δαιμ. Βασίλειος	83, 146, 201, 480, 524, 547
149.	Σιμώνης Ἀργ. Ἰωάννης	184
150.	Σιώπη Ἀργ. Μαρία	3*, 250*, 501*
151.	Σιώπης Ἀργ. Ἀστέριος	85*, 242*
152.	Στεργιανόπουλος Γ. Ἰωάννης	466
153.	Στρίκος Κατ. Ἀστέριος	7, 49
154.	Στώικος Χρ. Γεώργιος	215*, 262
155.	Συροπλῆ Δ. Ἀναστασία	94
156.	Τάπαλης Παπαπ. Γεώργιος	64, 290*, 310, 324, 334*, 373, 389, 390, 405*, 409, 411, 425*, 459, 460, 481, 507, 531
157.	Τάπαλης Παπαπ. Κωνσταντῖνος	80, 82, 84, 178, 214, 312
158.	Τάπαλης Παπαπ. Νικόλαος	234, 273, 396
159.	Τάπαλης Ἡλ. Λάζαρος	62, 78, 89, 263, 282*, 295, 304, 364, 489
160.	Τεπερίκογλου Συμ. Ἰωσήφ	340*
161.	Τερζῆς Ἰωάν. Γεώργιος	395*, 422
162.	Τρακατέλλης Θωμ. Δημοσθένης	30*
163.	Τρακατέλλης Νικ. Θωμᾶς	3*
164.	Τσικούρας Γ. Δημήτριος	454*
165.	Τσιμερίκα Σαρ. Παγώνα	491
166.	Τσιμερίκας Γ. Στυλιανός	301
167.	Τσίντρος Παπαν. Δημήτριος	97*
168.	Τσιολάκης Ἀθ. Ἄγγελος	413
169.	Τσιπούρογλου Πρ. Γεώργιος	334*, 403*
170.	Τυροβούζη Ἀθ. Γραμματικῆ	54, 67*, 81*, 393*, 449*
171.	Τυροβούζη Ἀθ. Μαρία	81*, 256*, 357, 393*, 499
172.	Τυροβούζη Χριστοδ. Μαρία	284*

A/A	Όνοματεπώνυμο μαθητῆ	Αὑξ. ἀριθμοὶ τῶν ἐκθέσεων
173.	Τυροβούζη Χριστοδ. Παναγιώτα	361*, 398*
174.	Τυροβούζης Νέστ. Ἰωάννης	279
175.	Τυροβούζης Ἄγορ. Πέτρος	445
176.	Φωτσεινοῦ Σαρ. Ἀναστασία	67*, 68*, 181, 212*, 446*, 449*
177.	Χαδιᾶς Γ. Κωνσταντῖνος	91, 374, 433, 520
178.	Χαριστός Δ. Φιλώτας	423
179.	Χαρκιᾶ Γ. Σπεριανῆ	221, 257, 326, 337, 338, 488
180.	Χατζᾶ Παναγ. Νίτσα	27, 43, 112, 116, 183, 439, 504*
181.	Χατζηπούλικας Π. Χρῆστος	124, 137, 155, 175, 224*, 264, 267, 269, 289*, 315, 316, 339, 341, 410, 414, 435, 452, 462, 485, 517
182.	Χατζούδη Μιχ. Ἀναστασία	260, 404
183.	Χρυσάφη Μιχ. Γεωργία	554

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς, Δημ. Γ. Μωραΐτου.
2. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, Νικ. Ἰ. Ἐξαρχοπούλου.
3. Σημειώσεις Εἰδικῆς Διδακτικῆς, ἀπὸ τὰς παραδόσεις τοῦ Νικ. Γ. Καραχρίστου.
4. Διδακτικὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, τεύχη Α', Β', Γ', Νικ. Γ. Καραχρίστου.
5. Διδακτικὴ ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, Μ. Παπαμαύρου.
6. Εἰδικὴ Διδακτικὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, Μ. Παπαμαύρου.
7. Ἡ σχολικὴ Κοινότης, Μ. Παπαμαύρου.
8. Ἡ σύγχρονος διδακτικὴ. Η. Gaudis, μετάφρ. Σπ. Μ. Καλλιὰφα.
9. Θεωρία καὶ πράξις τοῦ σχολείου ἐργασίας, Σπ. Μ. Καλλιὰφα.
10. Τὸ σχολεῖο καὶ τὸ παιδί, I. Dewey, μετάφρ. Κ. Δ. Σωτηρίου.
11. Ἡ ἔννοια τοῦ σχολείου ἐργασίας, G. Kerschesteiner, μετάφρ. Δ. Μ. Γεωργακάκη.
12. Ἀγῶνες καὶ ἀγωνία γιὰ τὴν παιδεία, Ε. Π. Παπανούτσου.
13. Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις χωρὶς πρόγραμμα, Γ. Α. Γεωργιάδου.
14. Γλῶσσα καὶ ζωὴ, Ἐλισαίου Γιαννίδου.
15. Δημοτικισμός, Μανόλη Τριανταφυλλίδου.
16. Ἡ ὀρθογραφία μας, Μανόλη Τριανταφυλλίδου.
17. Ἡ παιδεία μας καὶ ἡ γλῶσσα τῆς, Μανόλη Τριανταφυλλίδου.
18. Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς) τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων.
19. Ὅχι πιά ἀναγνωστικά, C. Freinet, μετάφρ. Τζ. Τσαγκιᾶ.
20. Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων κατὰ τὸ σύστημα P. Münch, Τζ. Τσαγκιᾶ.
21. Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων, Π. Α. Βαλάκη.
22. Πῶς διδάσκονται οἱ ἐκθέσεις, Β. Α. Καλογερά.
23. Ἡ τέχνη καὶ ἡ τεχνικὴ τῶν ἐκθέσεων, Π. Χ. Δορμπαράκη.
24. Ἡ τέχνη καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ λόγου, An. Albalat, μετάφρ. Μ. Στάφη.
25. Ἡ διδασκαλία τῶν νέων ἐλληνικῶν, Γ. Θέμελη.
26. Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Κ. Θ. Δημαρᾶ.

27. Σύντομη ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Γ. Ν. Καλαματιανοῦ.
28. Αἰσθητικῆς ἀναλύσεις νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων, Γ. Ν. Καλαματιανοῦ.
29. Ἑρμηγεία νέων ἐλληνικῶν, Γ. Ν. Καλαματιανοῦ.
30. Νεοελληνικὴ Καλολογία, Κ. Ι. Παπανικολάου.
31. Ἀναλύσεις τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων, Κ. Ι. Παπανικολάου.
32. Διδασκαλικὸν Βῆμα, ὄργανον τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας Ἑλλάδος.
33. Ἐπιστημονικὸν Βῆμα Διδασκάλου, ἔκδοσις Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας Ἑλλάδος.
31. Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά, περιοδικόν, Ἄθ. Δ. Μπρούστα.
35. Παιδεία, περιοδικόν, Ε. Π. Παπανούτσου.
36. Νέο Σχολεῖο, περιοδικόν, Χάρη Πάτση.
37. Νεοελληνικὴ Παιδεία, περιοδικόν, Γ. Ντεγιάννη—Γ. Σακκᾶ.
38. Σχολεῖο καὶ Ζωή, περιοδικόν, Γ. Ζομπανάκη.
39. Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις, περιοδικόν, Χ. Σκαλισιάνου.
40. Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή, περιοδικόν, τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	σελίδα 5
----------------	-------------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ - ΣΚΟΠΟΣ - ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. Έννοια τῶν ἐκθέσεων	8
2. Σκοπὸς τῶν ἐκθέσεων	14
3. Σπουδαιότητα τῶν ἐκθέσεων	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. Ποιὸς ἐκλέγει τὸ θέμα (ἐλεύθερες ἢ καθορισμένες ἐκθέσεις;) .	32
2. Πηγὲς θεμάτων	54
3. Ὁ τίτλος τῶν ἐκθέσεων	146

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ἀτομικὲς ἢ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις;	155
-------------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΓΡΑΦΗΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. Ἀπὸ ποιά τάξη θὰ ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων	163
2. Ποῦ θὰ γράφεται ἡ ἔκθεσις	164
3. Πότε θὰ γράφεται ἡ ἔκθεσις	173

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Διάταξις τῆς ὕλης τῶν ἐκθέσεων	180
--------------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΔΕΚΤΙΚΗ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. Γλωσσική επεξεργασία του ύλικου τῶν ἐκθέσεων	187
2. Περιεχόμενο ἢ μορφή;	188
3. Ἡ γλώσσα τῶν ἐκθέσεων	199

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Εἶδη ἐκθέσεων	220
---------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Πρέπει νὰ βοηθιέται τὸ παιδί;	278
-------------------------------------	-----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Τρόπος συλλογῆς τοῦ ὕλικου τῶν ἐκθέσεων	289
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἡ τέχνη τοῦ λόγου	304
-------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ἡ ἐμφάνιση τῶν ἐκθέσεων	425
-------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ἡ διακόσμηση τῶν ἐκθέσεων	430
---------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Διόρθωση τῶν ἐκθέσεων	436
-----------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Θὰ ξαναγράφεται ἡ ἐκθεση;	454
---------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ἀνακοίνωση τῶν ἐκθέσεων σὲ εὐρύτερο κοινὸ	458
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Μέθοδος διδασκαλίας τῶν ἐκθέσεων	463
Ἐπίλογος	535
Πίνακας τῶν ἐκθέσεων	536
Πίνακας τῶν μαθητῶν - συγγραφέων τῶν ἐκθέσεων	543
Βιβλιογραφία	549
Πίνακας περιεχομένων	551
Λάθη τυπογραφικά	553

ΛΑΘΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ

Σελίδα	21,	σειρά	21 :	τὸ γερατιά νὰ γίνῃ γερατειά
»	22	»	14 :	τὸ δασκάλοι νὰ γίνῃ δάσκαλοι
»	35	»	25 :	τὸ Διότι νὰ γίνῃ Γιατι
•	36	»	υ :	τὸ ἄλοι νὰ γίνῃ ἄλλοι
»	37	»	25 :	τὸ Ράβδος νὰ γίνῃ Βάβδος
»	38	»	7 :	τὸ 44 νὰ γίνῃ 34
»	58	»	25 :	τὸ χαρές νὰ γίνῃ χάρες
»	64	»	23 :	τὸ ὀδηπορία νὰ γίνῃ ὀδοιπορία
»	67	»	10 :	τὸ χωριαδάκια νὰ γίνῃ χωριουδάκια
»	69	»	18 :	τὸ ψαχαλίτσες νὰ γίνῃ πασαλιτσες
»	87	»	11 :	τὸ φνάξει νὰ γίνῃ φωνάξει
»	138	»	32 :	τὸ μῆνα νὰ γίνῃ μήνα
»	153	»	15 :	τὸ σκοπίδια νὰ σκουπίδια
»	169	»	35 :	τὸ ἡ πράξη μου νὰ γίνῃ πράξη μου
»	205	»	13 :	τὸ πίτει νὰ γίνῃ πίπτει
»	223	»	34 :	τὸ ὠραιότατη νὰ γίνῃ ὠραιότερη
»	264	»	19 :	τὸ 496 νὰ γίνῃ 396
»	290	»	13 :	τὸ δπως συγκεντρώνη νὰ γίνῃ δπως συγκεντρώνει
»	290	»	13 :	τὸ συναρμολογῆ νὰ γίνῃ συναρμολογεῖ
»	310	»	17 :	τὸ δπως διδάσκη νὰ γίνῃ δπως διδάσκει
»	315	»	26 :	τὸ ἐτύπωση νὰ γίνῃ ἐντύπωση
»	329	»	23 :	τὸ 166 νὰ γίνῃ 165
»	339	»	22 :	τὸ δπως τὸ βλέπωμε νὰ γίνῃ δπως τὸ βλέπομε
»	343	»	28 :	τὸ δπως τὰ φαντάζονται νὰ γίνῃ δπως τὰ φαντάζονται
»	345	»	10 :	τὸ δπως ἀγκαλιάζη νὰ γίνῃ δπως ἀγκαλιάζει
»	346	»	1 :	τὸ δπως βλέπωμε νὰ γίνῃ δπως βλέπομε
»	373	»	27 :	τὸ 403 νὰ γίνῃ 493
»	420	»	13 :	τὸ θυμωνιᾶς νὰ γίνῃ θημωνιᾶς
»	440	»	30 :	τὸ ὠραία νὰ γίνῃ ὠραῖα
»	499	»	13 :	τὸ νὰ ρωτήση νὰ γίνῃ νὰ ρωτάη
»	505	»	25 :	τὸ ἀνασιούργημα νὰ γίνῃ ἀνοσιούργημα

Διεύθυνση συγγραφέα:
Βασίλειος Κ. Παπαβασιλείου
Όδος Στίλπ. Κυριακίδου ἀριθ. 13, Τ.Τ. 34, Θεσσαλονίκη
τηλ. 68.600

ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΣΙΜΟΥ ΜΠΟΔΙΤΣΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ 137
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 517-570 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

